DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

BÜYÜK TÜRK KLÂSİKLERİ

Öttüken - Sögüt

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Başlangıcından Günümüze Kadar

BÜYÜK TÜRK KLÂSİKLERİ

Tarih· Antoloji·Ansiklopedi

ON DÖRDÜNCÜ CİLT

Ötüken-Söğüt

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TAKIM NU: 975-437- 408-2

ISBN 975-437- 422-X

Yayımlayanlar:

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.
İstiklâl Cad. Ankara Han 99/3 80060 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 · Faks: (0212) 251 00 12
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com

SÖĞÜT YAYINCILIK LTD. ŞTİ.
Ziya Gökalp Cd. 37/B Kızılay / Ankara

Dizgi- Tertip:
ÖTÜKEN

Baskı:
ÖZENER MATBAASI

Cilt:
YEDİGÜN MÜCELLİTHANESİ

İSTANBUL - 2002

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BU CİLDİ HAZIRLAYANLAR

Yirminci Yüzyılda Türk Edebiyatı
(Devamı)

PROF.DR.
ORHAN OKAY

PROF. DR.
ŞERİF AKTAŞ

PROF.DR.
MUSTAFA ÖZBALCI

Dr. YAKUP ÇELİK

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

Yirminci Yüzyılda Türk Edebiyatı (Devam)

Halûk Nihat Pepeyi/11 - Türk Destanına Giriş'ten (Tahir ile Zühre)/12 - (Şah İsmail ile Gülizar)/13 - (Tamar Hatun ile Süleyman Şah)/15 - Erenler-Gaziler'den/17 - (Akın Var)/17 - (Cenk Başlıyor)/18 - Çanakkale Destanı'ndan (İstanbul)/19 - (Anadolu)/20 - Mütareke'den (Mütareke Olmuştu...)/21 - (Anadolu'da...)/21 - Millî Mücadele Destanı'ndan (Mütarekeden Sonra)/22 - (İç Anadolu)/23 - (Sakarya Harbi)/24.

Kemalettin Kâmi Kamu/25 - Şiirlerinden (Bingöl Çobanları)/26 - (İzmir Yollarında)/27 - (Esir İstanbul'a)/28 - (Bahtiyarlık)/28 - (Seneler)/28 - (İstiklâl Ordusu Şehitlerine)/28 - (Kış)/29 - (Ürperme)/29 - (Hicret)/29 - (Ata'ma Ağıt)/29 - Aruz vezniyle yazdığı şiirler: (Takip)/30 - (Erzurum)/31 - (Enginde Hâtıralar)/31 - (Sevgili İzmir'e)/31 - (İrşat)/32 - (Kimsesizlik)/32 - (İzmir'e Tahassür)/32 - (Gurbet)/32.

Hâlide Nusret Zorlutuna/33 - Bahârlar (Git Bahâr)/35 - (Ağla Bahâr)/36 - (Gel Bahâr!)/36 - (Bahâr Geldi!)/36 - (Rüzgârlı Geceler)/37 - (Vâh, Erzincan!)/37 - (Urfa Geceleri)/37 - Yayla Türküsü'nden (Yalnız Adam)/38 - (Yuva)/38 - (Yunusun Türbesinde)/38 - Geceden Taşan Dertler'den (Geceden Taşan Dertler)/39 - (Ketenhelvacı)/39 - (Benim Derdim)/40 - (Kalbimin İçinde...)/40 - (Dalgalar)/40 - Yurdumun Dört Bucağı'ndan (Urfa)/41 - (Yayla Türküsü..)/41 - Ellerim Bomboş'tan (Mevlâna)/41 - (Acaip Meclis)/42 - (Sen Her Şeyden Üstünsün)/42 - (Yağmur)/42 - (Kış Levhaları)/43 - (Kum Saati)/43 - (Bir Ezan Sesi)/44 - Aydınlık Kapı'dan/44 - Benim Küçük Dostlarım'dan (I Mefharet ve Arkadaşları)/47 - Bir Devrin Romanı'ndan (Cülus Şenliği)/48 - (İzmir Yolculuğu)/49 - (Buna Hekim Neylesin)/51 - (En Büyük Sevinç)/51 - (Kahraman-ı Hürriyet)/52.

Nâzım Hikmet Ran/54 - 835 Satır'dan (Güneşi İçenlerin Türküsü)/62 - (Salkımsöğüt)/63 - (Orkestra)/64 - (Açların Gözbebekleri)/64 - (Bahri Hazer)/65 - (San'at Telakkisi)/66 - Portreler'den (Şiirime Dair)/67 - (Karıma Mektup)/67 - (Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri)/68 - (Üç Adam)/68 - Simavne Kadısı oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'ndan/69 - 1+1='den (Cevap)/71 - Sesini Kaybeden Şehir'den (Kerem Gibi)/71 - Varan 3'ten (Şair)/72 - (Yalnayak)/72 - (Hasret)/73 - Yatar Bursa Kalesinde'den (Yeni Sanat)/74 - (İtizârname-i Nâzım)/74 - (Karıma Birinci Mektup)/74 - (Yaşamaya Dair 1)/75 - (Yaşamaya Dair 2)/75 - Kuva-yı Milliye Destânı'ndan (Onlar)/76 - (Birinci Bap Yıl 1918-1919 ve Karayılan Hikâyesi)/76 - Yeni Şiirler'den (Vasiyet)/80 - (Akşam)/80 - Yeni Şiirler'den (Macar Toprağı)/81 - (Mesaj)/81 - Memleketimden İnsan Manzaraları'ndan/82 - Son Şiirleri'nden (Yine İyimserlik Üstüne)/87 - (Bu Vatana Nasıl Kıydılar)/88 - (Sıcaklarda)/88 - (Şehitler)/88 - (Vera'ya)/89 - (Ruhun)/89 - (Sabah Karanlığı)/89 - (Geceleyin Bakü)/90 - (Salatalık)/90 - (Yaz Yağmuru)/90 - (Cenaze Merasimim)/91 - (Otobiyografi)/91 - Yazılar, -1924/1934'ten (Çok Açılıyorsun Kadınım...)/92 - Yazılar (1936)'dan (Oyuncak Olmayan Oyuncaklar)/92 - (İnsan ve Tabiat)/93 - (Bir İlan)/93 - (Bu Kepazelik Tekrar Etmemeli!)/94 - (Eğer Milletim Beni Çağırırsa!)/94 - (Apartman İsimleri)/95 - Ferhad ve Şirin'den/95.

Necmettin Halil Onan/99 - Çakıl Taşları'ndan/100 - (Kalp)/101 - (Bâkî'nin Ölümü)/101 - (Bir Genç Öldü)/101 - (Akşamlar Tekin Değildir)/102 - (Kalpler)/102 - (Tezgâh Başında)/102 - (Ömrüne Yan Kuzum)/103 - (Gençlik)/103 - (Tren Sesleri)/103 - (Köyden Mektup)/104 - Dedemin Hâtıralarından: (Yıllardan Sonra)/104 - (Bir Yolcuya)/105.

Esat Mahmut Karakurt/106 - Ölünceye Kadar'dan/108.

Orhan Şaik Gökyay/117 - (Gurbet Acısı)/119 - (Koşma)/120 - (Budin Türküsü)/120 - (Bu Vatan Kutsal mı?)/120 - (Çağrı)/121 - (Adalet)/121 - Destursuz Bağa

Üçüncü Kitap (2020) https://dergipark.org.tr

Girenler'den (Bir Hata ve Savap Cetveli)/122 - (Sırça Köşk)/125 - (Çöp ve Mertek-Eymen kelimesi hakkında)/127 - (Körün Belledigi Değnek: Neden, Nedeniyle, Neden Olmak!)/128 - (Eski, Yeni ve Ötesi)/129.

Ethem İzzet Benice/132 - Sen de Seveceksin'den (Naciye İle)/133 - (Yürek Üzüntüsü)/138.

Suut Kemal Yetkin/143 - Şiir-i Leyâl'den (Göl)/144 - (Türbedar)/145 - Günlerin Götürdüğü'nden (Roman Üzerine)/145 - (Niçin Roman, Niçin Şiir Okuruz?)/147 - (Okuduğum Romanlar)/148 - (Bir Gece Yarısı)/149 - Düşün Payı'ndan (Gitmedi ki...)/149 - Şiir Üzerine Düşünceler'den (Şiir Sanatı)/151 - (Şiir Antolojileri Üzerine)/153 - Edebiyat Üzerine'den (Deneme)/154 - (Hâtıraların Hayatı)/155.

Zeki Ömer Defne/156 - Denizden Çalınmış Ülke'den (Bu Memleket Böyle Ağlar)/158 - (Kadaların Benim Olsun Erzurum 1)/159 - (Selâm Olsun)/160 - (Çatlak Plâk)/160 - (Denizden Çalınmış Ülke)/160 - (Kıyıdaki Tekne)/160 - Puyalar I'den (Puya'lar)/161 - (Sevmek Seni)/161 - (Rüyasında Yüzen Gemi)/162 - (Sinop Hâtırası)/162 - (Gerilerden Hiç Ses Gelmeyen Yere)/162 - (Mahyacı)/163 - (Tellikavak)/163 - (Büyük Çağrı)/163 - (Yaşanmamış Bir Geçmişe Giderken)/164 - (Bir Eşsiz Yitikle Konuşma)/164 - Puya'lar II'den (Kardelenler)/164 - (Son Çağrı)/164 - (Uçurtma)/165 - (Kör Şarkıcı)/165 - (Stop Lâmbaları)/165 - (Erozyon)/166 - (Telli Kitap)/166 - (Ziller Çalacak)/166.

Ercümend Behzad Lav/167 - (S.O.S.)/169 - (Konak)/170 - (Kaos)/170 - (Tohum)/171 - (1931-1934)/171 - (İşporta)/172 - (Köroğlu'ndan Memiş'e Mektup)/172 - (Kurt Masalı)/173 - (Prologia)/173 - (Parsın Ölümü)/174 - (1912-1919)/174 - (Rûhül Kudüs)/175.

Arif Nihad Asya/176 – Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor'dan (Destan)/179 - (Devler)/179 - (Onlar)/180 - (Ağıt)/180 - (Selimler)/180 - (Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor)/181 - (Affı Umumî)/181 - (Tesbih)/182 - (Emek)/182 - (Mektup I)/183 - (Uyumak)/183 - (Ağaç)/183 - (Saatler)/184 - (Masallarla)/184 - (Dağlar)/185 - (Aramak)/185 - (Düşler)/186 - (Duvaklar)/187 - (Anne)/187 - (Hisar'lar)/188 - (Fetih Marşı)/188 - (Gündönümü)/188 - (İlâhi)/189 - (Taşbebekler)/189 - (Ses)/190 - (Yoktur)/192 - Kökler ve Dallar'dan (Çocuk)/193 - (Doğmak)/193 - (Destan)/194 - (Olamam)/194 - (Beyaz Atlı)/195 - (Fetih Davulları)/196 - (Dağlara)/196 - (Yahya Kemal)/196 -Duâlar ve Âminler'den (Murâdiye)/197 - (Selimiye)/198 - (Ziyaret)/199 - (Mirâc)/199 - (Mîrâs)/199 - (Uçmak)/200 - (Duâ I)/200 - (Mersiye)/200 - (Naat)/201 - (Ateş Böcekleri)/203 - (Yelkenler)/204 - (Mancınık ve Ateş)/204 - (Münâcât II)/204 - (Ninni)/204 - (Ahmed Kutsî Tecer)/205 - (Basamaklar)/205 - (Bırak Kendini!)/205 - (Köroğlu)/205 - Kıbrıs Rubâileri'nden (Bayrak)/206 - Ses ve Toprak'tan (Münâdi)/206 - (Bingöl Ağıtı)/206 - Türbe, Ses ve Toprak'tan (Sanat)/207 - (Heykeltraş)/207 - Rubâiyyât-ı Ârif'ten (Rubâiler ve Kıt'alar)/208 - Nisan'dan (Mecnun)/208 - (Gitmek)/208 - (Tanrı)/208 - Kova Burcu'ndan (Şiir)/208 - (Sanat)/208 - Kundaklar'dan (Vatan)/209 - (O Gün)/209 - Fatihler Ölmez ve Takvimler'den Tarihler (O Gün)/209 - (Şarkî Roma)/209 - (Lâle, Allah ve Hilâl)/209 - (Hazret-i Peygamberin Doğumu)/209 - Enikli Kapı'dan (Yarın)/209 - (Kayıplar)/210 - Kanatlarını Arayanlar'dan (Sükût I)/210 - Kubbeler'den (Yunus Emre)/211 - Top Sesleri'nden (Hazer)/214 - (Müşteriler)/214 - Aramak ve Söyleyememek'ten (Renkler)/214.

Ömer Bedrettin Uşaklı/215 - (Deniz Sarhoşları)/217 - (Sılaya Giderken)/217 - (Denizde Akşam)/217 - (Bir Dağ Perisine)/217 - (Bursa'da Akşam)/217 - (Bataklık Güneşleri)/218 - (Yayla Dumanı)/218 - (Çoruh Akşamları)/218 - (Ufuk Hasreti)/219 - (Sarıkız Mermerleri)/219 - (Kiraz Bayramları)/219 - (Barbaros Hayrettin)/220 - (Son Şehir)/221 - (Akşam)/221 - (Güzeller Bahçesinin Hatırası)/222 - (Sır)/222 - (Bir Seyahat Hatırası)/222 - (Sevgilime)/223 - (Gönlüm)/223 - (Tütün İşçileri)/223 - (Gurbet Akşamı)/223.

Bekir Sıtkı Kunt/224 - Yataklı Vagon Yolcusu'ndan/227 - Ayrı Dünya'dan (Ayrı Dünya)/228 - Üzeyir Kahramanoğlu - Köprü/231
Üzeyir Kahramanoğlu Arşivi - https://www.antikmantey.org

Cevat Fehmi Başkut/236 - Harput'ta Bir Amerikalı'dan/237 - Göç'ten/244 - Buzlar Çözülmeden'den/250.

Hüseyin Nihal Atsız/255 - Yolların Sonu'ndan (Yolların Sonu)/260 - (Sarı Zeybek)/260 - (Dâvetiye)/261 - (Karanlık)/262 - (Varsağılar:)/263 - (Yaşayan Türkçülere Ağıt)/264 - Bozkurtların Ölümü'nden /265 - Ruh Adam'dan /269 - Makaleler'den (En Büyük Türk Kahramanı Kür Şad)/272 - Türk Ülküsü'nden (Türkçülük)/273 - (Millî Şuur Uyanıklığı)/274 - (Türk Milleti'ne Çağrı)/275.

Necip Fazıl Kısakürek/279 - (Kitâbe)/285 - (Akşam)/285 - (Örümcek Ağı)/285 - (Son Akşam)/285 - (Rüzgâr)/286 - (Gece yarısı)/286 - (Ben)/286 - (Anneme Mektup)/287 - (Çan Sesi)/287 - (O Genç)/287 - (Kara Baht)/288 - (Boş Odalar)/288 - (Üç Atlı)/288 - (Şehirlerin Dışından)/289 - (Kaldırımlar)/289 - (Otel Odaları)/290 - (Kadın)/290 - (İstasyon)/290 - (Heykel)/290 - (Yağmur)/291 - (Geçen Dakikalarım)/291 - (Mangal)/291 - (Dağlarda Şarkı Söyle)/291 - (Bu Yağmur)/291 - (Bendedir)/292 - (Beklenen)/292 - (Büyük Doğu Marşı)/292 - (Senfonya)/293 - (Dua)/295 - (O'nun San'atı)/295 - (Davetiye)/295 - (Etek)/295 - (Şarkımız)/295 - (Evim)/296 - (Hasret)/296 - (Mekke'de Bir Hane)/296 - (Esselâm)/297 - Çile'den (Sen)/297 - (İşaret)/297 - (Nefs)/297 - (Ruh)/298 - (Biter)/298 - (Şükür)/298 - (Ses)/298 - (Azgın Deniz)/299 - (Dönemeç)/299 - (Gel)/299 - (Veda)/299 - (Takvimdeki Deniz)/300 - (Geceye Şiir)/300 - (Geceye Şiir)/301 - (Geceye Şiir)/301 - (Yolculuk)/301 - (Gurbet)/301 - (Kafiyeler)/302 - (Zaman)/303 - (Nakarat)/304 - (Aynalar Yolumu Kesti)/304 - (Sayıklama)/304 - (Ne İleri, Ne Geri)/305 - (Yollar ve Gökler)/306 - (O Zeybek)/306 - (O'nun Ümmetinden Ol!)/306 - (Destan)/307 - (Hayat, Mayat)/307 - (Zindandan Mehmed'e Mektup)/307 - (Sakarya Türküsü)/308 - (Muhasebe)/309 - Bir Adam Yaratmak'tan/310 - Künye'den/314 - Nam-ı Diğer Parmaksız Salih'den/316 - Hikâyelerim'den (Hasta Kumarbazın Ölümü)/319 - Çerçeve-1'den (Şairsiz Devir)/320 - Çerçeve-2'den (Bu Adam, Bu Şehir...)/321 - (Kitabe)/321 - (Millet Sarayında Ziyâfet Çekiniz!)/322 - Çerçeve-4'ten (Örümcekten Ders)/322 - Çerçeve-3'ten (Benim Güzel İstanbulum!)/323 - (İstihza)/323 - (İz)/324 - (Tahtına Geçen Ruh)/324 - Üçüncü 101 Çerçeve'den (Piyes: 1 Tablo)/325.

Samiha Ayverdi/326 - Mesihpaşa İmamı'ndan/328 - Yusufçuk'tan/334 - Boğaziçinde Tarih'ten (Kandilli)/335 - Hâtıralar'dan (Rahmet Kapısı)/337 - Yeryüzünde Birkaç Adım'dan/339 - Âbide Şahsiyetler'den (Radoviçli Rüveyde Hanım)/342 - (San'at ve Saltanat)/345 - (Dede Efendi)/346 - İbrâhim Efendi Konağı'ndan (Mâcerânın Son Yaprağı)/347 - (Yusuf Bey'in Yalısı)/349.

Kenan Hulusi Koray/352 - Bahar Hikâyeleri'nden (Esma'nın Aşkı)/353 - Son Öpüş'ten (Çalınan Tarla)/356 - Bir Otelde Yedi Kişi'den (İncir Fidanları)/358 - Bir Yudum Su'dan (Kader)/360 - (Miras Keçe)/361.

Sait Faik Abasıyanık/364 - Şiirlerinden (O ve Ben)/366 - (Bir Zamanlar)/367 - (Bir Masa)/367 - (Söyliyemiyorum)/367 - Lüzumsuz Adam'dan (Lüzumsuz Adam)/368 - (Menekşeli Vadi)/371 - (Hikâye Peşinde)/373 - Havuzbaşı-Alemdağı'nda Var Bir Yılan'dan (Dülger Balığının Ölümü)/376 - Mahalle Kahvesi-Tüneldeki Çocuk'tan (Hallaç)/377 - (Kınalıada'da Bir Ev)/379 - (Bir İlkbahar Hikâyesi)/380 - (Sinağrit Baba)/381 - Şahmerdan-Havada Bulut'tan (Francala mı, Ekmek mi?)/382 - (Paşazade)/384 - (Zemberek)/385 - Semaver-Kumpanya'dan (Semaver)/386 - (İpekli Mendil)/388 - (Üçüncü Mevki)/389 - Sarnıç-Kayıp Aranıyor'dan (Davut'un Aynası)/391 - (İki Kişiye Bir Hikâye)/393 - (Havuz Başı)/396 - (Bir Sonbahar Akşamı)/397 - (Su Basması)/398 - (Gün Ola Harman Ola)/400 - (Hişt, Hişt!...)/402 - (Bir Hastalık)/403.

Mükerrem Kâmil Su/406 - Aynadaki Kız'dan/407 - (Son Bölüm)/410.

Münevver Ayaşlı/419 - (Pertev Beyin Üç Kızı'ndan/420 - İşittiklerim-Gördüklerim-Bildiklerim'den (Mehmed Akif ve Muhammed İkbal)/426.

Asaf Halet Çelebi/428 - Om Mani Padme Hum'dan (Cüneyd)/430 - (He)/430 - (Mağara)/431 - (İbrâhim)/431 - (Nûşusiyah)/431 - (Kilise)/431 - (Ayna)/432 - (Ha-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://kanlitey.org

layıklarım)/432 - (Trilobit)/432 - (Güneşin Işığı)/432 - (Sema-ı Mevlânâ)/433 - Diğer Şiirlerinden (Mısrı Kadîm)/433 - (Kadıncığım)/433 - (Tahtadan Yaptığım Adam)/434 - (Mâra)/434 - (Romantik Gençliğim)/434 - (Nirvana)/434 - (Sidharta)/435 - (Hırsız)/435 - (Mansûr)/435 - (Nigâr-ı Çin)/435 - (Misafir)/436 - (Ömer Çocuk)/436 - (Mariyya)/436 - (Sen)/437 - (Memleketim)/437 - (İstanbulumun Dili)/437 - (Kunâla)/438 - (Pencereler ve Kapılar)/438 - (Dağlar Delisi)/439 - (Lâmelif)/439 - (Rüyalar)/439 - (Mariyya)/440 - Nesirlerinden (İstanbul)/440 - (Yeni Şiir ve Şairler)/440 – (Benim gözümle şiir dâvası: Saf Şiir)/442.

Sabri Esat Siyavuşgil/444 - Yedi Meşale'den (Mukaddime)/446 - (Akşam ve Deve––ler)/446 - (Baharı Bekliyorum!)/446 - Odalar ve Sofalar'dan (Odalar ve Sofalar)/447 - (Yarı Uyku)/447 - (Basık Şehir)/447 - (Temizlik)/448 - (Akış)/448 - (Yolculuk)/448 - (Resimler ve Biblolar)/449 - (Küçük Gemi)/449 - Cyrano De Bergerac'dan/449 - (Tiyatro ve Seyirci)/452 - (Antalya Hâtıraları)/453 - Roman ve Okuyucu'dan (Roman ve Okuyucu)/455.

Sabahattin Ali/462 - Bütün Şiirleri'nden (Köprünün Çocukları)/466 - (Kıyamadığım)/467 - Kuyucaklı Yusuf'tan/467 - Bütün Öyküleri: Değirmen, Kağnı, Ses'ten (Kağnı)/470 - (Kafa Kâğıdı)/471 - (Gramofon Avrat)/473 - (Değirmen)/474 - (Kamyon)/478 - (Ses)/480 - (Hanende Melek)/485 - Bütün Öyküleri: Yeni Dünya, Sırça Köşk, Esirler'den (Hasanboğuldu)/488.

Behçet Kemâl Çağlar/495 - Benden İçeri'den (Toprak Ana)/498 - (Alperen)/498 - (Hey Tuna, Tuna!)/499 - (Erciyas'ın Akşamı)/499 - (Nöbetçi Millet)/500 - (Karacaoğlan Ağzından)/501 - Son Şiirleri'nden (Son Çağrı)/501 - (Batıda Bir Kilim)/501 - Destanlar'dan (Malazgirt Destanı)/502 - Hür Mavilikte'den (Kızılırmağın Kıvrımları Üstünde)/503.

Mustafa Seyit Sutüven/507 - Bütün Şiirleri'nden (Sutüven)/508 - (Sanat)/509 - (Aldı da Bir Yağmur)/510 - (Ben)/510 - (Rüzgârın Elinden)/510 - (Tütün)/511 - (İstanbul Boğazı)/511 - (Harb - Sulh)/512 - (Köroğlu'ndan)/512 - (Aldı bakalım Hoylu)/513 - (Aldı Köroğlu görelim ne söyledi)/513.

Yaşar Nabi Nayır/514 - (Ateşçinin Şarkısı)/516 - (Balıkçının Şarkısı)/517 - (Serserinin Şarkısı)/517 - (Yolum)/517 - (Sen)/518 - Şiir Sanatı'ndan (Şiir Nedir?)/518 - Balkanlar ve Türklük'ten/519 - Yıllar Boyunca Edebiyat Dünyamız'dan (Yazarın Çilesi)/521 - Bu da Bir Hikâyedir'den (Portrenin Gözleri)/523.

Samet Ağaoğlu/526 - Katırın Ölümü'nden (Martılar)/527 - Öğretmen Gafur'dan (Öğretmen Gafur)/532 - Zürriyet'ten (Mahalleye Dönüş)/535 - (Bir Hastahane Hatırası)/541 - (Kedi Seven Sokağındaki Bahçe)/544 - Babamın Arkadaşları'ndan (Kadın Şâiri)/548 - Aşina Yüzler'den (Bir Hikâyeci)/549.

Hasan İzzettin Dinamo/552 - (Köroğlu'nun Türküsü)/554 - (Meydan Okumak)/555 - (Dokuzuncu Sonnet)/555 - (Doksan Yedinci Sonnet)/556 - Savaş ve Açlar'dan/556 - Kutsal İsyan'dan (Sonsuz Kaçış)/561 - Kutsal Barış'tan (Beni Görmek)/565 - (Fırtına)/566.

Ahmet Muhip Dıranas/569 - Şiirler'den (Selâm)/572 - (Portre)/573 - (Serenad)/573 - (Ülker'in Gözleri)/573 - (Balad)/574 - (Yaz Gecesi)/574 - (Parkta Serenad)/574 - (Olvido)/575 - (Köpük)/575 - (Masal)/575 - (Her Şey Uzaktadır)/576 - (Gece)/576 - (Güller Kan Ağlıyordu)/576 - (Ayışığı)/576 - (Kar)/577 - (Bahar Gökleri)/577 - (Fahriye Abla)/577 - (Büyük Olsun)/578 - (Sen ve Gökyüzü)/578 - (Bir Zamanda)/578 - (Atlıkarınca)/578 - (Denizi Özleyen Çocuklar)/579 - (Bulutlar)/579 - (Rüya)/579 - (Dağlara)/580 - (Ağrı)/580 - (Güven)/582 - (Elif)/582 - (Bitmez Tükenmez Can Sıkıntısı)/582 - (Aynalar)/583 - (Dünyaya ve İnsanlara Dair)/583 - (I Gökyüzü)/583 - (IV Mektup)/583 - (VI Ağıt)/584 - (Step)/584 - (Kadavra)/584 - (Evreni Sevmek ki...)/585 - (Parçalar)/585.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Halûk Nihat Pepeyi

(Selanik 1901- İstanbul 27 Mayıs 1972)

Cumhuriyet dönemi şâir, idâreci ve siyâset adamlarından olan Halûk Nihat, 1901 yılında Katerin(Selânik)'de doğmuştur. Bir çiftçi ailesinin çocuğudur. Babası Mustafa Ağa, annesi ise Hayriye Hanım'dır. İlk öğrenimini Balkan Harbi'nin acılı günlerinde Katerin'de yaptıktan sonra Birinci Dünya Savaşı yıllarında ailesi ile birlikte İstanbul'a nakletti. 1918 yılında Kadıköy Sultanîsi'ni, 1921 yılında da Mülkiye Mektebi'ni bitirdi. Bir süre öğretmenlik ve Hendek Numûne Mektebi müdürlüğü görevlerinde bulundu. Daha sonra asıl mesleğine dönerek 1922-1924 yılları arasında sırayla Karasu, Aralık ve Akyazı bucak müdürlükleri; 1924-1939 arasında Nusaybin, Sındırgı, Ayvalık, Mustafa Kemalpaşa, Eminönü, Fatih, Çankaya kaymakamlıkları ve Ankara belediyesi reis muavinliği; İstanbul Vali yardımcılığı (1939-1942); İstanbul Emniyet Müdürlüğü ve Emniyet Umum Müdürlüğü (1942-1947); Siirt, Erzurum, Antalya ve Kütahya valilikleri (1947-1954) yaptı. Kütahya ve İstanbul milletvekili olarak 1954-1960 arasında iki dönem parlamentoda bulundu. 27 Mayıs 1972 tarihinde İstanbul'da öldü. Mezarı Edirnekapı şehitliğindedir.

Daha ortaokul yıllarında sanata ve edebiyata ilgi duymaya başlayan ve hattâ el yazısıyla *Anadolu* adlı bir dergi çıkararak yazdıklarını arkadaşlarıyla paylaşan Halûk Nihat, Cumhuriyet döneminde daha ziyâde epik tarzda kaleme aldığı şiirleriyle tanınmıştır. Onun bu yolda yaptığı ilk iş, sözlü gelenekte eskiden beri yaşamakta olan destanî nitelikteki *Şah İsmail ile Gülizar* adlı halk masalını nazma çekmek ve buna konusu Selçuklular döneminde bir Selçuk prensi ile bir Gürcü prensesi arasında geçen "Tamar Hatun ile Süleymen Şah" adını verdiği yapma destanını eklemek suretiyle 1928 yılında *Geçmiş Zaman Masalları* adıyla bastırmak olmuştur. Daha sonra bu çalışmasını biraz daha işleyip olgunlaştırır ve ayrıca buna Türk halkı arasında öteden beri çok yaygın bir şekilde anlatıla gelen *Tahir ile Zühre* masalını da ilâve ederek *Türk Destanına Giriş* adlı kitabını yayımlar (1934). Böylece destan edebiyatımızda yeni bir çığır açan ,ve yazdıklarının ilgiyle karşılandığını da gören şâir, bundan sonraki çalışmalarının konusunu yakın Türk tarihinden seçerek Çanakkale Savaşı'nın, Mütâreke döneminin ve Millî Mücâdele'nin destanını kaleme alır. Özellikle *Çanakkale Destanı* 1936'da yayımlanınca basında, sanat ve edebiyat çevrelerinde büyük yankı yapmış, bu destan ımillî ve edebî heyecanın üstün bir belgesi, on üç yıllık Cumhuriyet edebiyatı tarihimizin eşi görülmemiş eserlerinden biri olarak kabul edilmiştir. 1938'de kaleme aldığı *Mütâreke Destanı*'nın başında asıl amacının en sonundu bütün yazdıklarını yeni baştan ele alarak büyük bir Türk destanı meydana getirmek olduğunu ifâde etmişse de, bunu tam olarak gerçekleştirdiği elbet söylenemez. Fakat yazdıkları bir bütün olarak okunduğu zaman görülür ki, Halûk Nihat, destan türünün (epope'nin) ruhuna uygun olarak maziye duyulan derin bir hasret duygusu ile kendine güven duygusunu ve geleceğe dâir beslenen kuvvetli ümitleri, 1930'lu yılların Türki-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ye'sinde yoğun bir şekilde yaşanan târihî ve millî hassasiyetlerin potasında eriterek nazmın imkânları dahilinde takdim etmede ve yansıtmada oldukça başarılı olmuş bir destan şairidir.

Canlı ve işlek bir nazım diline sahip olan Halûk Nihat, eserlerini genellikle mesnevî tarzında ve hece ölçüsünün daha çok yedi, on bir ve on dörtlü kalıpları ile kaleme almış, fakat yeri geldikçe bu kalıplarda amacına uygun şekilde yaptığı değişikliklerle ve bazı mısralarda hece sayısını azaltıp çoğaltarak ahenkli bir söyleyişe ulaşmıştır. Millî heyecanları, yiğitlik ve kahramanlık duygularını anlatırken ne kadar epik ve destansı ise, aşk duygularını dile getirirken de o derece lirik bir anlatışa sahiptir. Eserlerini islâmî ve millî renklerle olduğu kadar mahallî unsurlarla ve halk motifleri ile de besleyip zenginleştirmeyi başarmış ve Cumhuriyet devri destan edebiyatımızda kendisine gerçekten önemli bir yer edinmiştir.

Eserleri: 1. *Geçmiş Zaman Masalları (Şah İsmail ile Gülizar* adlı halk hikâyesinin manzum ifâdesi ile kendi kaleme aldığı *Tamar Hatun ile Süleyman Şah* adlı yapma destanı bir araya getirmektedir) 1928; 2. *Türk Destanına Giriş* (İlk kitabına *Tahir ile Zühre*'yi de eklemiştir) 1934; 3. *Çanakkale Destanı,* 1936; 4. *Mütâreke Destanı,* 1938; 5. *Millî Mücadele Destanı*, 1940; 6. *Erenler-Gaziler,* 1951; 7. *Türk Destanından*, 1952.

Kaynaklar: Hilmi Ziya Ülken (1934'de Halûk Nihat'ın *Türk Destanına Giriş* adlı eserinin başına yazdığı "Millî Destanlar Hakkında Düşünceler" adlı yazı); Mehmet Behçet Yazar, *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı*, s. 168, İstanbul 1938; Murat Uraz, *Türk Edip ve Şairleri*, s.27, İstanbul 1939; Mehmet Kaplan ve öğrencileri (Hazırlayanlar), *Atatürk Devri Türk Edebiyatı II*, s.918, Ankara 1982; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, s. 316, İstanbul 1983; Hakkı Süha Gezgin (Haz. Beşir Ayvazoğlu), *Edebî Portreler*, s. 134-136, İstanbul 1997; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, C.2, s.685, YKY, İstanbul 2001.

Prof. Dr. Mustafa Özbalcı

Türk Destanına Giriş'ten

(İstanbul, 1934)

Tahir ile Zühre

(s. 23-25)

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde
Ne Babilde, İranda, ne Mısırda ne Çinde
Benzeri olmıyan bir zengin Padişah vardı,
Dağlarından gümüşler su yerine akardı.
Ne o engin denizler, elvan elvan bahçeler,
Dillere destan olan o namlı eğlenceler,
Bu kutlu padişahın kederini yenmezdi.
Yine bir gün bir acı şahın gönlünü ezdi.
Veziriyle birlikte bahçesinde gezerken
Ak sakallı bir dervîş dedi: "Padişahım! ben
Dileği olanların duasını ederim;
Buna karşı ben ancak beş yüz altın isterim".
Mevlâm bana bir çocuk ihsan et diyerekten
Beş yüz altın verdirdi ona sevinçle hemen..
Bir de baktı uzakta başka bir dervîş vardı,
Önündeki, kitaba bazı şeyler yazardı.
Dedi: Acaba kimdir ? yaklaştı, sordu kimsin ?
Bu kitapta neler var, bu yazılar kiminçin ?
Dervîş dedi: Remmalim; ben her gönlü okurum...
Her niyeti bilirim, sanatımdan mağrurum.
Haydi dedi padişah benim niyetimi bil!
Dervîş dedi: bu para değil; diyar hiç değil;
Sen sultansın yanında büyük vezirin vardır,
İkinize evlâtsız bu geniş dünya dardır,
Heybesinden bir elma alıp böldü ikiye ;
Padişahla vezire verdi yesinler diye...
O mübarek elleri açıldı Allahına,
Duası şifa verdi padişahın ahına..
Müjde dedi: Allahtan sana nur yüzlü bir kız;
Semalarda henüz hiç görülmeyen bir yıldız.
Ay gibi parlak güzel bir çocuk ta vezire
Ay "Tahir" dir kız "Zühre" verilecek Tahire
Kısmet böyle yazılmış, silinmez kul eliyle,
İşte dileğin oldu.. mevlâna dua eyle!
Sultan dedi: vezirim buna beş bin altın ver;
Bir baktılar dervişin yerinde yeller eser!

* * *

Üstünden dokuz ay geçtikten sonra
Memleket boyandı sevinçle nura..
Tellâllar şehirden şehire koştu,
Her kalpte bir sevinç pınarı coştu.
Bir kardaş bilerek kendilerini,
Felekin çekmediği cevrini..
Onunda Zühreyi sevda bağladı,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://kitap.tc/

Kaç defa Tahirden gizli ağladı.
Bir gündü.. uykuya dalmışken Tahir,
Zühreye şiddetli bir kaygı gelir.
Ağladı, kanmadı hiç göz yaşına;
Uyuyan yarının geldi başına..
Dedi: Uyan ey yarim,
Arşı tuttu ahlarım!
Yar baş ucuma gelse;
Ölü olsam duyarım.

*

Aşkının eline attı kendini,
Buseyle yıkadı gül Tahirini.
Bu baygın buseden uyandı Tahir,
Rüyamda görünen yıldız kimindir ?
Diyerek görünce kız kardaşını,
Bir hicap içinde örttü başını.

TAHİR – Zühre ellerden utan,
Daldınsa artık uyan!
Bahtiyar olur mu hiç,
Kardaşlığı unutan?

*

Kedere düşerek zavallı Zühre,
Çırpındı, ağladı, diz, çöktü yere.
"Ne olur gönlümden bir az muhabbet
Tahirin kalbine mevlâm ihsan et!"
Diye hep yalvardı meğer o gün de,
Bir ateş hissetmiş Tahir gönlünde..
Bu defa başladı Tahir niyaza;
Zühre de kendini çekti bir naza..

ZÜHRE – Sır ile sırdaşımsın
Sen benim kardaşımsın
Elini çek ey Tahir
Bana dokunma sakın!.

TAHİR – Sır ile sırdaşımsın
Dinle, gel daha yakın !
Ben vezirin oğluyum,
Sen neden kardaşımsın ?

ZÜHRE – Seni sevdim ezelden
Sevmem desem de zaten.
Vaz geçer mi bu gönül
Sen gibi bir güzelden ?

*

Anarak evvelki hasretlerini,
Buseler kapadı sohbetlerini..
Şairlik aşk ile birlikte gelir,
Saz alıp bir günde öğrendi Tahir.
Zühre de Tahirden öğrendi hemen,
Çalınca ağlardı dağ, çiçek, çimen..

Şah İsmail ile Gülizar

(s. 53-57)

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde,
Hintte, Çinde, Mısırda; bütün cihan içinde,
Namı ezberlenmiş bir zengin padişah vardı;
Bu şahın payitahtı pek meşhur Kandihardı...
Yıldızlar sayılır da, onun altınlarının
Sayısı bilinmezmiş.. Ne kadar çokmuş bakın !
Herkes derdi: Bu şahın hudut yok sevincine
Parasına bulunmaz beş cihanda bir hazne!...
Fakat kimse bilmezdi para başka, baht başka,
Bir yandan bahtlı olan mesut olmaz mutlaka..
Namazdan sonra bir gün, bir ah etti derinden
Bütün dağlar ve gökler kımıldandı yerinden..
Sultan dedi: Şevketlim sebep nedir ahına?
Gam yaraşmaz bu zegin memleketin şahına..
Keşki fakir olsaydım, dedi büyük padişah,
Yalnız bana bir evlât ihsan etseydi Allah..
Padişahım; önümde ova olur her bir dağ,
Fakat bana evlâtsız bir mezardır bahçe, bağ..
Padişahım; arzumla gece bile sönerken,
Ben evlâtsız uzağım neş'eden, bahçelerden..
Sultan dedi: Geceyi nasıl söndürürse nur
Elbette her bir derdin dermanı da bulunur!
Derviş gibi heybeni yüklen omuzlarına,
Bu hudutsuz cihanın sen eş ol rüzgârına!
Vezirine emretti: Bana hemen şimdi var,
Çarşıdan üç hırka al! Bu gece yolculuk var..
Yola revan olarak yürüdüler üç saat,
Bir çeşmenin başında kıldılar iki rekât.
Namaz bittikten sonra selâm verdiği zaman
Bir derviş peyda oldu birden şahın sağından.
Bütün varlık susmuşken, kuş uçmazken göklerde;
Dedi: Derviş bilmem ki işin nedir bu yerde ?
Derviş dedi: Devletli, şevketli padişahım,
Karış karış her yeri dolaşan bir seyyahım.
Beni yoktur bilmiyen ne bir deniz, ne diyar,
Gözlerimde her şehrin ayrı ayrı rengi var!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Derviş dedi padişah, beni kimden öğrendin,
Remmal misin, nesin sen, acep ne marifetin ?
Derviş dedi: Rüzgârdan, kuşlardan kanat aldım,
Felek değirmeninde nice doldum, boşaldım.
Eğer bunu bilmezsem bana yazık değil mi ?
Hünkârım sor istersen varsa bilmedeğimi!
Ümit doldu bu garnlı padişahın kalbine,
Aman derviş uğruna feda olsun bin hazne,
Bana yalnız derman bul! Deyip öptü elini
İşte bugün ilk defa duydu sevindiğini!
Derviş bir elma alıp onu böldü ikiye,
Padişahla sultana verdi yesinler diye.
"Kabuğunu atmayın, verin mahir kısrağa.
Sonra üç gün üç gece başlayın yalvarmağa.
Kadir mevla isterse geçer geçmez dokuz ay,
Sana bir erkek verir kısrağa da dinç bir tay.
El sözüne aldanıp ne çocuğun ne tayın
Ben gelmeden ne olsa atlarını koymayın !"
Sevincinden dedi şah, buna beş bin altın ver.
Bir baktılar dervişin yerinde yeller eser!..

*

Dokuz ay ve on gün kuş gibi geçti,
Bu şahın nihayet kalmadı derdi.
Memleket sevincin vatanı oldu;
Bir yandan boşalıp bir yandan doldu.
Şehzade bastıkça yeni bir yaşa
Memleket süslenir hep baştan başa.
Yedi yıl at için derviş beklendi
Şehzade bu müddet kırda eğlendi.
Çocuklar "atsız bey" derlerdi ona;
Bir gece bunalıp göz yaşlarına
Dedi ki: Tecellim nedendir benim,
Babam mı eksiktir, niçin yok ismim ?
Annesi o gece şaha yalvardı
Diyerek: Olsaydı eğer muradı
Gelirdi hünkârım, dervişti onlar
Hiç bir gün etmezler bir yerde karar.
Padişah: Bozamam sözümü, dedi
Emretti bir hoca tutunuz şimdi.
Şehzadem okusun, dünyayı bilsin;
Cehalet önünde düşsün, devrilsin.
Hocası olarak Dânyal tutuldu,
Bu hoca her yerde gayet meşhurdu.
Padişah Dânyalı çağırdı o gün
Dedi ki evlâdım senindir bütün.
Dânyal yer yüzünde okutmam dedi
Padişah aslını bilmek istedi.
Yer yüzü olmazsa neresi olsun,
Ahret mi mektebi yoksa oğlumun?

Yok şahım; mektebi güneş görmeyen
Bir bina olmalı yahut bir mahzen.
Dedi ve yapıldı hemen bir günde.
O mahzen içinde artık şehzade.
Tam iki senede ilmi öğrendi.
Padişah Dânyalı pek çok beğendi.
Dânyalın emrile hergün şehzade,
Kemiği ayrılmış et yerdi sade.
Etinde bir kemik bulmuştu bir gün
Şehzade şaşırdı artık büsbütün.
Kemiği şiddetle cama fırlattı,
Odada güneşin nuru parladı.
Güneşi tutayım diye şehzade
Bütün gün boğuştu kan, ter içinde.
Hocası bulunca bu halde onu
Önceden bilmedi ne olduğunu.
Şehzade dedi ki: Bu yer can sıktı
Dânyalla birlikte gezmeğe çıktı.
Yedi yıl mahzende kararan gözü
Bir gece zannetti parlak gündüzü.
Eşyalar uykudan bir bir uyandı,
Kendini rüyalar içinde sandı.
Unutmuş kuşların şakrak sesini
Bir keder kaplamış her hevesini.
Yeniden gelmişti sanki dünyaya
Bakındı civara hep doya doya...

*

Uzaktan toz dalgası içinden bir at çıktı,
Üstünde genç bir yiğit; tazı doluydu ardı.
Şehzade imrenerek o akşam at istedi
Padişah ta: Sabretsin yarın alınız dedi..
Ertesi gün sarayda bir meclis toplattırdı:
Artık konmalı dedi şehzademizin adı.
Derviş tam o sırada ansızın peyda oldu,
Şehzadenin adına "Şah İsmail" konuldu.
Kısrağın da "Kamertay" koyup uçtu sır gibi,
Şehzadenin ilk defa ümitle doldu kalbi..
Padişahın emrile ava hazırlandılar,
Ertesi gün erkenden yola çıktı avcılar!..
Günlerce yol alarak vardılar bir çeşmeye
Şah İsmail civarda başladı gezinmeye..
Uzakta sırtları bir dumanlı dağ görünce
Dedi : burda kalalım hep birlikte bu gece.
Yarın sabah erkenden ben giderim o dağa
Siz hepiniz civarda başlayın avlamağa.
Sanki bir av peşinden gider gibi koşarak,
Dere, tepe düz gidip, kaynak gibi coşarak,
Bir saatte yüce dağın başına;
Selâm verdi o yerin toprağına, taşına!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://www.

Yüce dağın yanında bu genç de bir dağ gibi,
Eminim bu yiğiti kıskandı dağın kalbi!
Etrafta dolaşırken güzel bir ceylân gördü,
Hemen Kamertayını onun ardından sürdü.
Bir çadırın yanına ceylân koştu o koştu,
Şah İsmail bu halde sanki uçan bir kuştu.
Hayâl meyâl çadırın yakinine gelince
Murada ermiş gibi gönlü düştü sevince.
Meğer bir kız uzanmış ceylânı bekliyordu,
Ceylânı boş görünce yine eşini sordu.
Yıllar olmuş, beklermiş uzaklardan eşini,
İsmaili görünce bulmuştu güneşini.
İsmail de bayıldı bu dilberin önünde
Eyvah ıssız yerlerde yalnız kaldı şehzade !..

KIZ – Feryadımı yok duyan,
Sevgilim mi uyuyan ?
Annem, babam görecek
Uyan sevgilim uyan

Annesi görmesin diye çırpındı,
Bir saat geçti de hâlâ baygındı !
Çadırda bir kanı merhametliydi,
Kızım sür gözüne yüzünü dedi.
Sürünce: Uyandı, mecnun olmuştu,
Gönlüne ebedî aşk sunulmuştu!..

KIZ – Gönlüm kuşsuz bir koruydu,
Ağlıyordu inim, inim.
Aşkın ona bir taç koydu,
Var git yiğit ben seninim!

Tamar Hatun ile Süleyman Şah

(s. 82-87)

Bu gün cihan kalemimin ahengiyle uyanıyor,
Geçmiş zafer günlerinin rüyasiyle donanıyor.
Ben başlarken aksederek göğün yeşil rengi yere
Dünkü çıplak, renksiz toprak bürünüyor çimenlere!
Gençleşiyor şair ruhlu bir rüzgârın öptüğü dal,
Bülbül güle anlatıyor aşka ait hoş bir masal.
Başlarını kaldırıyor ahengimi duyan dağlar,
Dudağını uzatıyor gümüş kalpli yüz bin pınar!
Çay koşuyor denizlere anarak o şanlı günü,
Sanki felek evleniyor; her yanda bir kuş düğünü!
Evet; benim ahengimle bütün cihan uyanıyor,
Evet benim nefesimle bir bahara boyanıyor;
Çünkü bu gün asam gibi şimşeklerden kalemimle
Ben onların destanını yazıyorum; ey Türk dinle!
Onların ki, bu ateşli dünya bile dönmek için
Varıp o mert yüreklerden alıyordu önce izin.
Bu gün yine her bir fala, her rüyaya giriyorlar,
Genç, ihtiyar, güzel, çirkin "Görünenler kim?" diyorlar.
Evet kimdir, dağa, taşa can, ruh veren kahramanlar?
İşte dağlar yol açıyor, aranıyor boş meydanlar.
Kahramanlar hasedinden ölüyorlar ben söylerken,
Sağır duyar, dilsiz söyler; ahengimden, kalemimden.
Bitiremem yedi kat gök, yedi kat yer toprak olsa,
Deniz dolsa, hava dolsa, kalpler dolsa, toprak dolsa!
Feda ettim yazmak için ben canımı, cananımı,
Hey ağalar, hey gaziler dinleyiniz destanımı:
Geçmiş zaman içinde, şanlı bir hünkâr vardı,
Şimdi bin taçlı dünya ona vaktiyle dardı!
Kudretinin önünde dünya bir başlangıç,
Haznesinin yüz yılda bulunmazmış dibi.
Sarayının ilk katı bile Hindi görürdü,
Bulutların eteği burcuna sürünürdü.
Bulamazdı yolunu içine düşen adam ;
Ömrüm belki yetişmez bir katını anlatsam!
Gökte bütün yıldızlar çırağıydı sarayın,
Onları tutuşturmak vazifesiydi ayın.
Kule duvarlarının birer dağdı her taşı,
Boyunu düşünenin bile dönerdi başı!
Pehlivan boyu gibi ağaçları yükselir;
Akşam her yaprağına aşık bir bülbül gelir.
Kadir mevlâm bu şehri Cennet gibi yaratmış
Özünü cevher yapmış, suyuna Zemzem katmış.
Her kervanın uğrağı, her gurbetin vusleti,
Bu şehr erenler şehri, kıymetlerin kıymeti !
Minareler Allaha yalvaran duaları
Ulu Mevlâmdı zaten bu yüce şehrin yarı.
Mes'ut sayılmıyordu bir defa görmeyenler,
Cenneti imrendiren bu yer, bu mukaddes yer:
Allahın cemâlinden yere aksetmiş güya,
Bu yer kılınç Arslanın payitahtıdır.. Konya!..
Kılınç Arslan Türklüğün bükülmez kılıcıydı,
Nice kâfir başını kendi eliyle kıydı..
Ömrünü baştan başa cenk içinde geçirdi,
Birinden çıkmamışken bir yenisine girdi.
Gök yıldızlı bir taçtı onun şanlı başında,
Böyle bir şah görmemiş felek hiç bir yaşında.
Yürürken onun için yükseliyordu yerler,
Yaşamazdı tahtında korkusundan Kayserler!
Kutsadığı zaman Rüstem onun yanında,
Bir cihan gizlenmişti o mübarek canında.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - http://kitap.tc

Yurdu kaygı bilmiyen neşeden bir yürekti,
Erkekleri pehlivan, kadınları çiçekti.
Kahramanlık, fazilet, hünkârdan ders alırdı,
Çarh onunla yarışta bir yıl geri kalırdı !

*

Kılınç Arslan hakimken huzur, rahat mülküne,
Bir gün bütün gâvurlar çan sesiyle uyandı,
Taçlı, taçsız yüz kıral, gâvur, gâvur üstüne
Anadolu önüne gemilerle dayandı.
Yer yüzünde müslüman adı kalmasın diye
Ne kadar düşman varsa koştu Anadoluya.
Boş kaldı diyarları, kuşlar geçti yerine,
Anadolu bir kişi: Kine, ateşe, suya..
Düşman oldu rüzgârlar, düşman oldu denizler,
Aç kurtlar, devler bile saldı dört çevresinden;
Bu kadar ağırlığı fazla çekmedi yer,
Doldu yer gök arası düşmanın nefsinden!
Kılınç Arslan güneşin doğduğu yerden çıktı,
Ufuklarda narası yüz bin kâfiri yıktı.
Her kılınç çalışında yeni bir ordu deldi,
Kılınç Aslanın o gün bir adı da eceldi,
Ölülerin yanında dağlar taş gibi kaldı,
Ya yer sekiz kat oldu, yahut gökler alçaldı.
Çoğunu toprak yuttu, deniz çekti ağzına.
Çoğu geberdi, gitti, kaçmak düştü azına .
Kıırallar, taçlarını yere vurup kaçtılar,
Korku gitmez onlardan ebediyete kadar!
Geçtikleri diyarlar göç bayrağını açtı,
İnsan kaçtı, dağ kaçtı, hava kaçtı, su kaçtı.
Görünüşte o yerler gâvurların malıydı,
Hakikatta Arslanın mülkü sayılmalıydı!
Anadolu: Sellerin, düşmanların önünde
Yalçın bir kaya gibi durur dün de, bu gün de;
Kâfir ayak basamaz, kem bakanlar kör olur;
Bu diyar Allah evi, arslanların yurdudur!
Kılınç Arslan bu yanda bayrağını açıyor ;
Düşman hâlâ kaçıyor, düşman hâlâ kaçıyor.
Kızıl Irmak doyarken gâvurların kanına,
İlk bahar koştu zafer alayının yanına !
Kıırallar şöyle dursun, havada kuşlar bile
Bir haraca bağlandı canının kaygısile.
Hayran olup binlerce kâfir imana geldi;
Bu vatanın güneşi her tarafta yüceldi.

*

Hünkârın fidan gibi on iki oğlu vardı,
Bunlardan büyüğünün Süleyman Şahtı adı.
Yüz pehlivan yenmişti hiç olmazsa her biri;
Onların hayatıdır şu destan dediğim.
Ayrı ayrı bir dünya adaklanmış onlara,
Yalnız kara gözleri hakimdi bin diyara.
Kılıca el sürmekçin on imtihan verdiler;
Yüce yüce dağları yüz üstüne serdiler.
Süleymandı bunlardan en güzel, en yiğiti,
Kim bakarsa ardından gönlünü sürüklərdi.
Serviler bükülürdü boyunun hasedinden,
Çiçekler onu görse geçerlerdi kendinden.
Kaç padişah kızını vermeği istemişti;
Kaç tane taçlı hatun "tahtım fəda" demişti,
Fakat kim bilirdi ki her gönülde yaşıyan,
Nice cenk meydanında yenilmeyen kahraman,
Gizli bir aşk elinde, bir gün kıvranacaktı,
Kerem gibi çöllerde ağlayıp yanacaktı.

*

Gürcüstan hatunu bir gün düşünde
At üstünde gördü Süleyman Şahı;
Kuşların duyuldu her ötüşünde,
Gönlünün yaralı, karanlık ahı
Önünde ağlarken yüz bin âşıkı
Bir meçhul sevgiye kurban olmuştu;
Böyle bir güzeli zaten, hâlıkı
Yarattığı için pişman olmuştu.
Eşi yok; gelmemiş ve gelmiyecek,
Aşkına tutulmuş kuş, bülbül, çiçek!
Nakkaş hayalim bile yapamaz;
Uğruna ölenler ne desem de az !
Yıldızlar aşkından divane oldu;
Felek te kendini saldı engine;
Dünya döne döne pervane oldu;
Bir kendi olmadı aşık kendine.
Haraca bağladı bütün kalpleri,
Arslana baksaydı insan olurdu.
Aşkı hasta etti gökleri, yeri,
Katiller uğruna kurban olurdu.
Düşünde gördüğü genç fakat onu
Bir aşka attı ki bulunmaz sonu!
Kimdi bu, bilseydi, ferman ederdi;
İşte günden güne çoğaldı derdi.
Yıldıza baktırdı, kuşlara sordu.
Boş yere kendini günlerce yordu.
O yeşil memleket sarardı, soldu;
Selleri akıtan göz yaşı oldu.
Ne hekim kâr etti, ne de adaklar,
Kavala benzerdi ağlıyan rüzgâr!

*

Her tarafın gençleri bir ümitle göründü;
Nihayet bir ihtiyar vezir şöyle düşündü:
Hepsini mutlu yapmak beldelerini gezsin,
Resimlerini alsın bütün şehzadelerin.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - http://www.kitapsitesi.com

Her tarafı dolaştı Anadoluya geldi,
Şehzadelerin hepsi birbirinden güzeldi ;
On bir yiğit yan yana "kavs-i kuzâh" gibiydi.
Sıra en güzelleri Süleyman Şahta şimdi!
Süleyman Şah; Tokatta o gün ava çıkmıştı,
Bir ceylânın peşinde dolaşmaktan bıkmıştı.
Bir su başında açtı gözlerini uykuya,
Gölgesi yıkanmak için dalmıştı sanki suya !
Başını koyduğu yer yasemin koktu hemen ;
Su coşup vermem dedi gölgesini göğsümden.
Nakkaş geldi, gördü ki bahar yatmış uyuyor,
Kuşlar konmuş başına şarkısını okuyor.
Güneş dayanamamış, odasına kapanmış,
Yıldızlar birer birer pencereye dayanmış !
Yüzünde kaynaşıyor mevsimin bin bir rengi,
Onu ona benzetmek değil herkesin dengi!

Atlasların içinde getirildi resimler,
Sultana söylediler: Dile gönlün ne diler ?
Her şehzadenin kalbi vuruyordu derinden ;
Dönmeğe razı oldu nice kızlar dininden.
Atlasların içinde Süleyman Şah göründü,
Memleket yine başka bir bahara büründü.

*

Elçiler gönderildi Kılınç Aslan katına,
Süleyman Şah çağrıldı Gürcüstanın tahtına.
Konyaya giderlerken Tokada uğradılar,
Bıraktılar hatunun bir resmini yâdigâr
Daha ilk bakışında hüsnünün rengi soldu.
Bunca kale fatihi hayale esir oldu.
Memleket şair oldu Şehzadenin aşkından,
Yalnız onun derdiydi her bir sazda yaşayan.

Erenler-Gaziler'den

(İstanbul 1951, s. 16-18)

"Alp Arslan; Rum kayserinin süvari ve piyade üçyüzbin kişiden mürekkep bir ordu teçhiz ettiğini, Rum milletinin hadsiz, hesapsız bir yekûn teşkil eden askerlerinin harp için hazırlandığını ve Rum kayserinin etrafına, Rum, Ermeni, Fars, Peçenek, Oğuz, Efrenç milletlerinin evbaşı toplanarak, bunların toplanmalarından Hıristiyanlığın yükseldiğini ve bunların halifeyi kaldırıp yerine patrik getirmek, mescidleri tahrip ile yerine kiliseler yapmak üzere yemin ettiklerini haber aldı."

"Ahbarüddevleti Selçukiye"

Akın Var

Bir akın var bu dünyadan,
Ötelere, ötelere.
Bozkurt kopmuş Asiyadan,
Korkut atam inmiş yere.

Ala yayla er görmeli,
Ali gelmiş bir otağa.
Ok atmalı Hamza eli,
Yedi dağdan yedi dağa.

Ferman çıktı çalsın davul,
Boy boylasın, soy soylasın.
Dal kılıçlar, kızan, oğul,
Dere tepe, akın akın.

Afşar, Kınık, türkmen boyu,
Selçuk, Avar, Bayat, Timur.
Sayılır mı Oğuz soyu?
Yıldızlardan daha çoktur.

Çalsın boru, yazsın ozan,
Tellerini gersin sazlar.
Akın günü, hazır meydan,
Ne durursuz, a... şahbazlar ?.

Atlar iklim aşa aşa,
Hükmeyleye dağa, taşa.
Başımızda vezir paşa,
Uzun yola bağlanmalı!

Yum gözünü, at okunu,
Sayma azını, çoğunu.
Verip varını, yoğunu,
Kör kılıçlar zağlanmalı!..

Kanlar aksın yaranızdan,
Korkan gitsin aranızdan.
Yollar kaçıp naranızdan,
Çamlıbel'e dayanmalı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Köroğlunun selâmına,
Derebeyler kalksın yine.
Dağlar gibi birbirine,
Yaslanmalı, yaslanmalı.

Sesi gök gürültüsünden,
O yemyeşil örtüsünden.
Bir kaç bin yıl ötesinden,
Gazi Battal seslenmeli.

Yeleleri köpüren sel,
İpek, ipek saçtan güzel,
Kâfir ordusuna bedel,
Aşkâr atı şahlanmalı.

Gazanızın geldi vaktı,
A Alplarım sürün atı.
Kanla taşsın doğu, batı,
Şehitler ferahlanmalı

Akıncılar çağlar gider,
Rüzgârları bağlar gider,
Yol geriye ağlar gider,
Çare var mı, katlanmalı.

Açılsın dağların yolu,
Geliyor akıncı kolu.
Dadaş gümbürdet davulu,
Al atlar kanadlanmalı

(s. 22-27)

"... Sultanın kendisi okla yayını bıraktı; kılıçla topuzunu aldı. Belli, şahsen bile uzaktan değil yakından cenk edecek. O zamana kadar attığı hiç bir ok boşa gitmemiş, bunu bütün askerleri bilirdi, ölüme daha yakın olmak için elinde yalnız kılıçla topuzu var. Hele üzerinde boynundan topuğuna kadar inen beyaz elbiseyi giymesi.... Çünki şehid olursa yakuta boyanmış beyaz kıyafet cennet beratı hükmündedir. Atının kuyruğunu kendi ellerile ördü. Böyle ölümden heybetli ne var ?.

"İsmail Habib Sevük'

Cenk Başlıyor

"... Uzun boylu, yaman bakışlı, davudî ve heybet sesli
Alp Arslanın o dualarile askerlerine
öğütler vermesi tafsil olunsa,
takat gelür şey değildir."

Bir kıyamet başladı Malazgirt ovasında,
Tekin değil nârası dostlar bugün davulun.
Kuş barınmaz oklardan dağında, havasında,
Kartallar kendinize başka gök yüzü bulun!

Gün kendini saklasın, kılıç parıltısından,
İşte karşı karşıya, iklim padişahları.
Korkudan titremede hisarlar çatısından,
Bir kuruntu kaplamış doğacak sabahları.

Koç yiğitler her biri, tıpkı çınar irisi,
Sıra tepeler gibi ardarda; dalga dalga.
Cihan pehlivanları; her ölü, her dirisi.
Cenge katılmak için cümle kalkmış ayağa!

Malazgirt'te bu sabah hayâlden farksız gerçek,
Yeni bir ses bulacak, destanlar ayrı ayrı.
Bu savaşla tarihe kahramanlar geçecek,
Fatihlerin burada alevlendi ruhları !

Secdeye kapanarak yalvarıyor Alp Arslan,
"Ey yerleri, gökleri var eden ulu Tanrım!
Ben âciz bir kulunum; sende güç sende ferman,
Senden meded olmazsa ben karınca kadarım!

Cennet kâfirin malı, islâm köle olur mu ?
Bizi yoktan var eden, ey cihanın sahibi,
Katında suçum varsa bağışla kusurumu.
Beni din düşmanıma mahcup etme yarabbi!

Ölümsüz göklerinden dualarımı dinle,
İslâmın sancağını yıldızlarına yükselt!
Askerlerimi arttır, cenkte meleklerinle,
Ya şerefimle gazi, ya şevkimle şehid et!"

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

"... Bu sırada bir toz esdi. Az daha müslümanların gözleri kör olacak, hezimete uğrayacaklardı, Sultan atından indi. Secde'ye kapandı: (– Yarabbi !. Sana tevekkül ettim. Ve bu cihad sebebile sana yaklaştım. Senin azametin önünde yüzümü topraklara sürdüm. Ciğerimi kan ile boyadım; gözlerimden yaş kan boşanıyor. Eğer bu dilimle söylediğim sözlerim kalbimdeki düşüncelerime uygun değilse; beni ve benim yanımdaki yardımcılarımı ve kölelerimi helâk et!. Eğer kalbimdeki düşüncelerimi bu dilimle söylediğim sözlerime uygun bulursan, düşmanlara karşı yaptığım bu cihadda benden yardımını esirgeme, her müşkülü bana kolay yap!.) dedi. Ve duayı tekrar etti. Tekrar tekrar ağladı. Nihayet rüzgârın seyri değişti ve düşmanlar tarafına doğru esmiye başladı."

"26 Ağustos 1071"

"...İsteyen geri dönsün, burada Tanrı'dan başka emir ve nehi sahibi bir sultan yoktur!."

Kanı güneşler gibi belli olsun diyerek
Giyindi kardan beyaz ipek kaftanlarını.
Bu ölümü yenmektir, bunu duymalı felek,
Doldursun kahramanlar bomboş destanlarını!.

Artık kıpırdamıyor zaman bile yerinden,
Göğsünde iman dolu akıncılar secdede,
Alp Arslan irkilince kır atın eğerinden,
Ova önünde benzer uzanmış bir cesede.

Bir hücum borusunu andıran sesi vardı,
Feleğin kulağını patlatacak davullar.
Zırhlı düşmanla toprak birdenbire karardı,
Bu meydana toplanmış beyler, krallar, kullar.

Ova ovaya karşı, tepe tepeye karşı,
Devler devlere karşı, bu bir masal savaşı.
Nallardan kalkan tozlar göklere çıkan direk,
Akıncı akıncıdan; çifte yürekli erkek.
Toprakla toprak olur, denizle deniz olur,
Akıncı akmak ister, akıncı akan sudur.
Ovalarda nehirdir, türkülerde ahenktir,
Hangi tepenin boyu akıncıdan yüksektir ?
Atını koşturduğu yerde kalmış meydanlar,
Onlarda Erenlerin mutlu duaları var.

Asiyanın batıya uzanan bir gölgesi,
Akıncı olmasaydı, gelmezdi çağın sesi.
Ovada bir kıyamet kızıllaşıyor yine,
Doymadı, doymıyacak kalem cengin methine.
Yerde bir titreyiş ki, kırmızı kırmızıdır,
Boğaz boğaza gelmiş meydanda iki asır.
Kargılar neredeyse gök yüzünü delecek,
Havada, suda, yerde; yerin altında da cenk,
Öbek öbek kâfirler, sıra sıra tepeler,
Azız ama öz bizde, her özde bir Alp gider.
Kimi kuş, kimi rüzgâr, kimi su, kimi kaya,
Alnının yazısını bekliyor koca dünya,
İşte tunç borularda kapkara bir uğultu,
Dağıldı ufukları örten insan bulutu.
Kartal kanat açamaz, kaçamaz yokuşlardan,
Rahat gitti kurtlardan, böceklerden, kuşlardan.
Can verenlerle dolu, meydan sanki bir mahşer,
Belâdan kaçmak için çâre ölümmüş meğer!
Cihanın damarında akan kanlar kurudu,
Malazgirt ovasında ölülerden bir ordu .
Romanos katılırken sağ kalan esirlere,
Çanlar ağlamaktaydı Allahsız şehirlere.
Şehnameler yazmamış bu emsalsiz zaferi,
Yollar beklemektedir yeniden gazileri.

Çanakkale Destanı'ndan

(İstanbul 1936, s. 52-55)

İstanbul

Kurtulan İstanbulda düğün gibi alaylar,
Sanki güneş batmıyor gece şafağa kadar,
Muzikalar toplıyor bütün şehri ardına,
Göz yaşları yükseldi sevincin kanadına.
Her sayfada çıkıyor resmi başkumandanın,
Adı yazılamazdı vatanı kurtaranın.
Nekadar koyu olsa vehmin karanlığı,
Kim susturabilirdi o pervasız rüzgârı ?

Doluyor bütün evler gazi yaralılarla,
Ölüm havası sardı bu yıl yurdu baharla.
En işlek yollar açtı şehitlerin tabutu,
Mezarlıkta serviler yasımızın bulutu.
Şubenin künyeleri dul yapıyor kaç evi,
Kaç ocak söndürüyor bir merminin alevi ?
Ağa kurtuldu, unutuldu Yemenin,
Ateşten bir nehirdir yolu Çanakkalenin !

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://tanitey.org

Perdeler kefen gibi bu çapraşık sokakta,
Ruhlar balçığa batmış bazı köşe bucakta !
Bir evi deniz gibi zevki sarsa tokluğun,
Çoğunda çekilmiyor iztırabı yokluğun.
Süzülerek uçuyor yoldan bir kanat kadar,
Siyah bir güneş gibi cilalanmış paytonlar.
Tahsildardan başkası unutmuşken şu dulu,
Şehvet dilli bir kadın çıldırttı İstanbulu.
Bir yanda kol gezerken açlığın adımları,
Şurada çözülüyor sevda tılsımları.
Başkasının sırtından yaşamak elbette hoş,
Bulutlarda geziyor kafalar sarhoş sarhoş.
Bu bahar gecesinde İstanbul yıldız gibi,
Deniz ayaklarına uzanmış bir kız gibi.
Minareler imrenmiş sahildeki dünyaya,
Gölgelerini vermiş bu elmaslı rüyaya.
Nedimin hatırası coşturuyor Halici,
Cünbüşlü bir sandalın peşinde boğaziçi;
Bir kıyıdan öteye kıvrılıyor, koşuyor,
Bu aydın gecede gök denize kavuşuyor.

Villâları sularken kazancın ırmakları,
Şişkin gözler göremez uykusuz sokakları.
Hırsların kanadına takılınca rüyalar,
Enginlik uykusunda zaptolunur dünyalar.
Kopmuş bir damar gibi kanı akarken yurdun,
Tütsülenmiş kafalar cihangirliğe tutkun !
Açılınca gök gibi mukaddes yeşil sancak,
Gölgesinde Afrika, Asiya toplanacak !
Orduyu çağıracak bağrı yanık Kafkasya,
Elini uzatacak gururlu Himalâya.
Taşacak mübarek Nil sevincinden bu sefer,
Ehramlar diz çökerek: "Hoşgeldin!" diyecekler,
Bir yerine yüzbini kırılıyor potların,
Kartal gibi göklerde gözü Donkişotların.
Bilmeden aşılacak dağların ölçüsünü,
Çaldık Kızılelmanın hülyalı türküsünü.
Çölü kana doyurduk, satın aldık gölgeyi,
Turan diye aradık bir kuruntu ülkeyi.
Diyorlardı düşerken Anadolu bin derde,
"Turan, sevgili ülke, söyle sana yol nerde ?"

Anadolu

(s. 62-64)

Asırlardanberi dinlenmeyen Anadolu malını ve kanını veriyor.

Çocukları karlı ve buzlu dağlar içinde.. zalim bir tabiat, affetmez hastalıklar, yokluklar karşısında Anadolu. Susuz ve bir boyluk gölgesi olmayan çöllerde, Çanakkale, Galiçya, Romanya, Makedonya cephesinde çarpışan Yavuz ve mütevekkil çocuklar!...

Kuşlar haber getirdi bugün Anadoludan,
Boşalmış bütün köyler çiçekler açmaz olmuş.
Eğer soran olursa Erzurumla Boludan ?
Birini Moskof almış, öteki yastan solmuş..

Dağlar geçit vermezken bu bakımsız vatanda,
Tutuşmuş sınırlara gidenler yoldan uzun !
Böyle bir tevekkülü taşıyamazken kan da
Bu vatan anasıdır gurbet yolculuğunun...

Koşuyor garba, şarka, kutba da yollasalar,
Borç diye ödeyecek kanının vergisini.
Ko, ağlasın başbaşa çeşmelerle analar ;
Ufukları görür o; düşünmez gerisini.

Kederler çiçek açmış yurdumun bahçesinde,
Tatlı bir rüya bile giremez uykulara.
Gönüller kilitlidir yasın kelepçesinde,
Dağları matem almış, benzemiş son bahara.

Yollar nafile dalar hülyaya her seherde,
Beyhude uyutmuyor bir sızı camlarını.
Bu koçlar doğdukları köyde ölmeseler de,
Gölgeleri doldurur boş kalan damlarını.

Her kıt'a çevresinde adsız mezarları var,
Destanları okunur rüzgârın dudağında.
Bu cenk yıllarında bir karanlık baharı var,
Kavrulmuş gönlü tüter evinin ocağında.

Bir ucunu yakıyor kızgın ateşi çölün,
Karlı dağlar göz koydu öbüryandan yasına.
Beddualar uğramış analar gibi hergün,
Anadolu çekilir kendi iç dünyasına...

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Mütareke'den

Mütareke Olmuştu...

(Haluk Nihat Pepeyi, *Mütareke*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1981, s. 23-25)

Savaş sonu... Ordular dönüyor tabur tabur,
Bir asker şehri gibi denizlerde her vapur.
Dönüyor kurtulanlar ölümün dişlerinden,
Bu dönüş, bu kurtuluş acı gidişlerinden.
Ölüm sustu, başladı sonsuzluğun kederin,
İçimizdeki boşluk uçurumlardan derin.
Kefen gibi soluktur göğün mavilikleri,
Yeri kaldırılmamış hep insan kemikleri.
Uçurumlardan siyah evimizin kapısı,
Lânetli damlar gibi çöktü arzın yapısı.
Ölüm, hiçlik dönüyor gidenlerin yerine,
Ecel biraz dur da bak yakından eserine.
Hayatı anlamıyor yaşayan ölü kadar,
Bir cenaze peşinde sanki bütün insanlar.
Saptı vatan yoluna gemiler Akdeniz'den,
Dalgalar şahlanınız geçenler değil bizden.
Eski günleri anmak, ağlamak yetişir mi?
Düğün gibi geçiyor bakın yüzlerce gemi.
Çağlıyor dalgalarda zincir sesi ne yazık.
Unutmuş Barbaros'u nankör Akdeniz artık.
Ne mutlu yaşamadın Koca Barbaros bu gün,
Yoksa bu acılara katlanamaz, ölürdün.
Rüzgâr bile seninken bir gün bu ummanların,
Yol göstereceğini, görsen inanır mıydın?
Derinden sesler taşır inim inim dalgalar,
Galiba hıçkırıyor gömülü kadırgalar.
Süslü gemiler aştı boğazın dar yerini,
"İNTEPE" uyan artık, meşhur topların hani?
Başını kaldırıyor Conkbayın uzaktan,
Nerdeyse fırlayacak şehitleri topraktan.
Toplar selamlaşırken kendi ölüleriyle,
Tufan gibi ağlıyor kahraman Çanakkale.
Ağlıyor viran kaldım diye bütün tabyalar,
Bir heybetli mezarı andıran şu kayalar.

* * *

Her gün bir parçasını kaybediyordu vatan,
Bir esir vapuruyle Selim geçti boğazdan.
Dertli göğüsler gibi kabarıyor Marmara,
Yeniden kavuşunca bu gazi çocuklara.
Nice yavuz erlerdi uğurladınız sular.
Nafile beklemeyin, artık gelmez oldular.
Sessiz bir topluluktur, geçenler boş adlardır,
Öleni anmak için kalmakta ne tad vardır?
Önlerinde rüyasız bir ömrün karanlığı,
Bu esirler hayatın ölmeyen mezarlığı.
Toprakların kardeşi, meşin yüzlü çocuklar,
Dönmeyin yurdumuzda ayrılık kokusu var.
Sizi unutmamıştır, tutun Anafarta'yı,
Sarın vücudunuzla şu siyah haritayı.
Atı cihanı gezen bir ırkın kanı sizde,
Bu gün tanımasa da dünya gözlerinizde.
Sizi bir bayrak gibi dağlar çekti başına,
Kanınızı borç diye katıp Nil'in yaşına,
Ehrama okuttunuz yararlık destanını,
Öğrenmeyen bir ülke kalmadı Türk kanını.
Geçmeyin Marmara'yı, bakın uyanıyorlar,
Bu toprağın altında sizden fazla insan var.
Havayı dolduruyor ölülerin adları,
Yine elele vermiş boğazın evlatları.
Hemen saldıracaklar, çalmasın bir borazan,
Esir yaşamaktansa böyle ölmeli insan.

Niçin dimağımızda, bu hatıra yığını.
Toprak geri verir mi bir defa aldığını?
Kinler soluk soluğa estikçe üzerinde,
Kanlı yaşlar belirir vatanın gözlerinde.
Kuşlar yuvasız kaldı, mezar oldu her beşik.
Kaya bile etmiyor sahillere bekçilik.

Anadolu'da...

(s. 41-45)

Yorgun iki arkadaş.
Bu iki aykırı baş.
Geçti Anadolu'ya.
Birinde sonsuz rüya.
Öteki çok ümitsiz,
İçi kara bir dehliz.
Ne var diyor Bekir Bey dağların arkasında?

Bırak Anadolu'yu, ırgalama yasında.
Ağlıyor boşluklarda kaybolan ıssız yollar,
Ekinleri bunalmış, toprağının derdi var.
Sesimizi tanımaz, uğraşma Anadolu,
Kuytulara sığınmış bulunmaz köyün yolu.
Ayrılık yarasıdır burda evlerin süsü,
Kavallarında sade. "Ey gaziler" türküsü.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://fraktey.org

Kim çizmiş, silinmiyor alnının yazısını,
Dört şehit anasıdır en talihli kadını.
Bir anlatsa başından geçenleri bu toprak,
Yüreksiz taşlar bile haline acıyacak.
Önce bir cennet iken viran oldu Erzurum,
Acısından sararan Konya'ya bakıyorum.
Düşman girmiş bir yandan yurdumun İzmir'ine,
Korkusundan sarılmış dağları birbirine.
Kederim ver elini, uzaklaşıp buradan,
Bulalım ıstırabı uyutacak bir cihan.
Yürürler biteviye, sıtma benizli köyler,
Ejderden kaçar gibi köşelere sinmişler.
Ne sürüleri kalmış, ne çoban köpekleri.
Yolları gösteriyor telgraf direkleri.
Gelmemiş yiğitleri, sönmüş, tütmez ocaklar,
Analar saramadı, sarmış kara topraklar.
Kar giyindi kızları, al giyenler kalmadı,
Gurbet icat edenin silinsin köyden adı.
Gittikleri diyarda kalırlar ordu ordu,
Ölüler kalksa eğer dünya bizim olurdu.
Sürme yolcu atını bu yol İzmir'e varmaz,
Bize yine bir yangın kokusu getirdi bu yaz.
Analar yolu gözler kimse gelir mi diye?
Dön evimin erkeği, diyor artık geriye.
Gurbette ölenlerin adı yazılsa taşa,
Anadolu mezarlık olurdu baştan başa.
Dönmek nasip olursa savaştan köye eğer,
Yerine yola koyar çocuğunu bu sefer.
Ne hayatın yaşı var, ne ölümün sırası,
Gençleri önden giden bir memleket burası.
Anaların gözleri yaşla dolu bir kuyu,
Dertler ondan utanır, bağırmak değil huyu.
Diktikleri fidanı rüzgâr koparıp gider,
Bahtını yakalamış avuçlarına keder.
Bu sene çoktur yine toprakların yangını,
Buğday diye ekecek Anadolu kanını.
Yol gittikçe uzanır,
Ön bozkır, arka bozkır.
Ne bir tutam yeşillik,
Ne bir ağaç ne dirlik.
Evler yamaçtan farksız,
Kıraç tarla başaksız.
Yorgun iki arkadaş.
Geçtiler yavaş, yavaş.
Kayseri'yi. Bolu'yu,
Bütün Anadolu'yu...

Bekir Bey, Selim, diyor yurt bir iskelet gibi,
Ne erkekleri kalmış ne dimdik bir sahibi.
Kapılar kilitlenmiş, damlar yere gömülü,
Sırtlarında taşıyor bütün evini köylü.
Daha ne istiyorlar, ne var alacakları,
Tepesindeki gökten, bastığı taçtan gayrı?

– Dinleme içindeki yaranın seslerini,
Her kütük bir filize verecektir yerini.
Türk'ün ölüsü bile vehmidir düşmanların,
Bir zelzele olacak onlar kalkınca yarın.

– Yurdun bir kapısından ölüm girsin ne çıkar?
Kendi önünden giden uyanık birisi var.
Yolcu çabuk ulaştır taşıdığın kaderi.
Dolmadan zihinlere karanlığın askeri.
Eğilin yüce dağlar, eğilin alçalmadan.
Üstünüzden aşacak beklediğim kahraman.
Dünya ayaklanırsa zihninde bir adamın,
Sonu sabaha varır en kızıl bir akşamın.
Uçurumlar silinir muhteşem gölgesinde,
Bir milletin sesi var bakın o gür sesinde.
Bekir B. – Bir dünya yıkılıyor ufkun bir yakasından,
Selim – Bir güneş doğacaktır dağların arkasından.
Sen kışı görüyorsun, onu tanıyamazsın,
Bir şafak uyanıyor altında bu enkazın.
Önlerinde iki yol: Biri düzgün biri dik,
Biri taze bir iman, öteki ümitsizlik..
Bekir Bey geri döndü, başı çöl gibi kuru,
Sürdü azgın atını, Selim, güneşe doğru...

Millî Mücadele Destanı'ndan

(İstanbul 1940, s. 11-13)

Mütarekeden Sonra

Kana batırmış olsam hırçın parmaklarımı.
Sazım inleyemezdi içli içli derinden.
Söyleyen kuşlarımı, sarı yaprağımı
Geçirdim bağlamamın ağlayan tellerinden..
Bir beste hazırladım, sözü yangından sıcak,
Sıtmayı tutuşturur kızgın alevleriyle.
İçinde kaynadıkça bu azgın, sönmez ocak,
Onu parlatacaktır boralar, çığlar bile!.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://kitap.org

Ara yanık kalpleri, git türküm uzaklara,
De ki: Kartal ilk defa eğdi mağrur başını.
İçimde Tunalaşan kederli ırmaklara,
Ulaştır seher vakti zehirli gözyaşını..

Geçitleri tıkamış sonsuz bir kalabalık.
Adım adım dönüyor ışıklar kaynağına.
Yüce dağlar kaygıda, yollar yine karanlık,
Nehirler çekiliyor kurumuş yatağına.

Bir âlem dökülüyor yollara kervan kervan.
Hava seslerle dolu; kuşlar, kurtlar muhacir.
Son hatıralarıyla, ağızlarında destan
Bu göç artık Bozkır'a geri dönen bir cezir.

Yanık kokuları var rüzgârın kanadında,
Üstüste yığılıyor geri dönen şehirler.
Vatan şimdi kim bilir hangi dağın ardında?
Bir bayrağımız kaldı, onu da istediler.

Korku yolu kesiyor, insanlar bozgun bozgun,
Atlar isyan ediyor şakladıkça kamçılar.
Kanı çekilen yüzler yapraktan daha solgun,
Ne yaşamak hevesi, ne ölmek ümidi var!

Benziyor bütün sesler ölü isimlerine,
Başımıza çökecek barındığımız damlar.
Acaba unuttu mu sabah olmayı yine,
Gittikçe koyulaşan bu uğursuz akşamlar?

Her şeyi gitmiş sade sesi var insanların,
Bedduaya tutulup herkes çarpılmış gibi.
Bu kıyametten sonra geriye kalanların,
Ölülerle yanyana yaşamaktır nasibi.

Ordu gibi her yandan sarıyor yurdu gece,
Dağların yüreğinde ana hasreti dolu.
Taşlı yollar uzanıp, saatler işledikçe,
Dağların arkasında kalıyor Anadolu.

Ben bu kara günleri besteledim yıllarca,
Durmadan inler sazı kalbi taşmış olanın.
Kartal gibi konuştum, kâh ağladım rüzgârca,
Kavalı hiç susar mı yıldızsız bir çobanın?

İç Anadolu

(s. 19-20)

Huduttan hudud'a atılmış bir yurt,
Vilâyet vilâyet göçüyor vatan.
Rüzgârın sırtında bile bir tabut,
Ona gök hınç duyar, dereler düşman!

Kağnılar yol açar ıssız dağlarda,
Bunların dilinde ne acı dolu?
Bu seste durmadan vatan ağlar da,
Kimseye yalvarmaz şu Anadolu!

Bir kılıç yarası kaplamış ufku,
Köylerde ses değil kan kokusu var.
Girmiyor ağlayan gözlere uyku,
İliğine kadar harap topraklar.

Ne delikanlısı ne başı kaldı,
Köpek sesleriyle doldu sokaklar.
Paşası ayrıldı, onbaşı kaldı,
Gidene ağlıyor viran saçaklar.

Bu kara günleri yaşamak neye?
Yeter tozlar gibi çiğnenmek kat kat.
Toprakta ezilir gölgeler fakat,
Güneşin izinde gitsinler diye...

Yabancı ellere gitti erkeği,
Giden gelmez oldu doğduğu yere.
Ne babanın yine var döneceği,
Ne artık köyünü görecek dere!

Çimenler yükseldi insan boyunca,
Yıkıldı erkeksiz bırakılan dam.
Yavuklu eşini yola koyunca,
Bir daha dönmedi eve koç adam.

Beyhude kişniyor köpüklü atı,
Onu köyden ecel aldı, gelmedi.
Dağlardan aşarak geçti Fırat'ı,
Yemen çöllerinde kaldı gelmedi...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rahtey.org

Sakarya Harbi

(s. 43-45)

Hazırlık tamamlandı, başta kıralları var,
Cephe çelik toplardan, insanlardan bir duvar.

Düşman bütün hızıyla akın etti bu sefer
Şehirler avucuna düşüyor birer birer.

Henüz hazırlığını yapmamıştı ordumuz,
Karış karış döğüşüp yurdu boşaltıyoruz.

Hava sıcak, yol uzun, çatlamış bütün yerler,
Bomboş çuvallar gibi yıkılıyor askerler.

Köylerde su kalmamış, kurumuş her bir kuyu,
Topraklar esirgiyor bizden bir damla suyu.

Gündüz, gece mola yok. Mevziimiz uzakta,
Neferlerin bazısı uyukluyor ayakta.

Kırarak ilerliyor hatlarımızı düşman,
Yanaştı Sakarya'nın kıyısına durmadan.

İçimizde üzüntü, düşüncelerimiz kara,
Hırçın top sesleriyle uğuldadı Ankara.

Ümitsizlik belirdi mecliste bir aralık
Büyük şefe verildi birden başkumandanlık.

Onu belki yüz harpte asker görmüş başında,
Onu tanır ordusu boğazlar savaşında...

Düşmanla karşı karşı artık bütün ordumuz,
Her bir karış toprağı kanla ıslatıyoruz.

Dağ gibi devriliyor saflar arka arkaya
Ağırlaştı dökülen kanımızdan Sakarya.

Siperleri siliyor toplardan uçan ölüm
İki taraf meydanda yer yer olmuş kördüğüm.

Bazı yerde bir körfez, bazı yerde bir burun
Ceset ağırlığından topraklar düştü yorgun.

Süngüler sarhoş oldu, başı döndü askerin,
Rengi kızıla daldı karanlık gecelerin.

Sabahı uyandırdı süngüler tepelerde,
Bu gün yine kan, ateş dalgaları her yerde...

Güneş kurulamadan gece dökülen kanı,
Bu gün boşalacaklar silecek dün akanı...

Kaç güneş daha battı, çarpışıyor ordular,
Dağlar insan veriyor bağırdıkça borular.

Düşman son bir ümitle saldırdı sağdan, soldan,
Atıldı cephemize nehir gibi her koldan.

Korkar mı dalgalardan dimdik bekleyen kaya.
Doydu düşman kanına bugün yine Sakarya.

Yirminci gece düştü üstüne ölülerin,
Nefesi kesilmedi hâlâ süngülülerin.

Bu defa Mehmedcikler atıldı sağdan, soldan
Neye uğradığını anlayamadı düşman.

Anladı ileriye artık gidemeyecek,
Kanlı bir bozgun gibi geri döndü top, tüfek.

Cesetlerle örtülü deminki canlı meydan,
Bu zaferi Millete verince Başkumandan

Gazilikle kutlandı, müşir oldu rütbesi,
Kurtardığı vatanın o en yüksek tepesi...

Bulutlar çıkamazdı onun çıktığı yere.
Karıştı baştan başa ömrü mucizelere.

Onu rüyada görür en büyük kahramanlar,
Onu arar, dururdu yurtta başsız kalanlar.

O bir hudut, bir kıt'a göğüyle, güneşiyle,
Tanır onu sesinden hiç görmeyenler bile.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kemalettin Kâmi Kamu

(Bayburt, 1901- Ankara, 6 Mart 1948)

Bayburt'ta doğdu. Yirminci yüz yıl başlarında Erzurum'un tanınmış ailelerinden biri olan Kılcıoğullarına mensuptur. Dedesi, devrinin kültürünü hazmetmiş, uzun süre Erzurum Meclis-i İdare üyeliği yapmış, şiire de kabiliyeti olan Hafız Mustafa Efendi'dir. Babası Osman Nuri efendi, annesi Hayriye Hanımdır.

Osman Nuri Efendi maliye mektebi mezunu olup, Bayburt ve Hasankale'de görev yaptıktan sonra Refahiye'ye tayin edilmiş ve burada emekli olduktan sonra da belediye başkanı seçilmiştir. Erzurum'un Ruslar tarafından işgalini işittiğinde, altmış beş yaşındayken, kalp krizi geçirerek vefat etmiştir.

Kemalettin Kamu aile çevresi itibariyle de, millî değerlere bağlı bir çevrede ilk çocukluğunu geçirmiş, vatan ve millet sevgisini bu çevrede almıştır. Ömrünün ilk on yılını Erzurum'da geçiren şair, yedi yaşında iken özel olarak Arapça ve Farsça dersleri almaya başlar. Babasının bütün arzusu, sesi güzel olan Kemalettin'i hafız yetiştirmektir. Bir yıl hafızlığa çalıştıktan sonra, İstanbul Darülfünununda okuyan ağabeyi Hüsnü'nün ısrarı ile, 1910 yılında dışarıdan imtihana girerek rüştiyenin birinci sınıfına girer. Babası Refahiye'ye tayin edilince, okulunu orada tamamlar. "Şahsiyeti Refahiye'de geçen 1911-1916 yılları arasında gelişir. Babasının özel kitaplığından yararlandığı gibi, ağabeyinin İstanbul'dan her ay gönderdiği kitaplarla da sarılmıştır. Okudukça ufku genişler. Artık aruz vezniyle şiir denemelerine bile başlamıştır." (Gültekin Samanoğlu, *Kemalettin Kâmi Kamu,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınevi, Ankara-1986, s.11-12)

Babası belediye başkanı seçilince Kemalettin'i de tahrirat kâtipliğine vekâleten atarlar. Babası, Erzurum'un işgalini duyduktan sonra kriz geçirip vefat edince, Sivas'a doğru göçen insan kafilelerine katılırlar. Önce Kayseri'ye gelirler. Ağabeyi Hüsnü'nün okulunu bitirip Bursa'ya muallim tayin edildiğini duyunca, Bursa'ya giderler. (1919) Ağabeyinin yardımı ile Kadıköy'deki Erkek İlköğretmen Okulu'na girer. Burada, öğrencilerin çıkardığı *Hayat* adlı el yazması dergide ilk şiirlerini yayımlar. İstanbul işgal edilince (16 Mart 1920) öğrenimini bırakıp, Bursa'ya döner. Daha sonra Ankara'ya geçerler. Kurtuluş Savaşı boyunca Ankara'da Matbuat Genel Müdürlüğünde çalışır. Savaştan sonra, yarım kalan eğitimini tamamlamak üzere İstanbul'a gider ve öğretmen okulundan mezun olur. Tekrar Ankara'ya dönerek 1926-33 arasında Anadolu Ajansı baş yazarlık görevini yürütür. Bu arada *Hakimiyet-i Milliye* ve *Yenigün* gazetelerinde şiirleri yayımlanır. Bu dönemde aruzu bırakarak hece vezniyle yazmaya başlayan şair az yazar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1933'te Anadolu Ajansı temsilcisi olarak Paris'e gider; burada aynı zamanda ekonomi politik okur. Döndüğünde, 1939 yılında Rize milletvekili olarak Meclise girer. Ayrıca Türk Dil Kurumu'nda terimler kolu başkanlığını yürütür; Vâlâ Nurettin'e göre, Kamu, bu görevlerinde vakit israf etmiştir: "Kemalettin Kâmi Kamu, hayatının ikinci devresinde daha iyi hazırlanmış olmasına rağmen, maalesef birincisine nisbetle daha az parlayabildi. Sebebi de, siyasetin, kendisini istidatlı bulduğu sahalardan koparıp alması, başka istikametlere sevketmesi; onun sahalarına ise, kalem ve kâğıtla ilgili olmayanları göndermesidir." (Vâlâ Nurettin, *Akşam Gazetesi*, 9 Mart 1948)

K. Kamu, 6 Mart 1948 Cumartesi günü, pansiyon olarak kaldığı, Ulus'taki Evkaf Apartmanı'nda geçirdiği bir kalp krizi sonucu vefat eder. Hacı Bayram Camii'nde namazı kılınır ve Askerî Mezarlık'ta toprağa verilir.

* * *

Kamu'nun edebî çalışmaları şiirle sınırlıdır. Hayatından da anlaşılacağı gibi, hicret ve gurbetin millî hayatımıza hakim olduğu dönemlerde, gücünü yaşanmış olaylar ve gözlemlerden alan bir duyarlılıkla, döneminin ruh halini temsil ve dile getiren şiirler yazmıştır. Şairin lirizmi, üzerinde yaşadığı mekânla bütünleşmiş insanın, bu mekândan ayrılışından, koparılışından gücünü alır. Onun eserindeki temel güç, ayrılış ve dönüş kelimelerinin anlamları etrafında aranmalıdır. Ancak, o, imaj, ses peşinde koşan ve şiiriyle yaşayan bir insan olmaktan çok, Cumhuriyet'in, inkılâpların savunucusu, dürüst, çalışkan bir bürokrat olarak yaşadı. Evlilikle sonuçlanmayan bir aşk hikâyesi yüzünden ömrünün sonuna kadar bekâr yaşadığı söylenir.

Şiire on dört yaşında aruzla başlayan, 1922'de tamamen heceye dönen şairin şiirleri sağlığında kitap olarak yayımlanmamıştır. Ölümünden sonra şiirlerini toplayan Rifat Necdet Evrimer şöyle söyler: "O'na en büyük şair diyemeyeceğiz. Fakat, şiirleri sevilen, dilden dile dolaşan bir şair demeye hakkımız vardır... Kemalettin Kamu'nun dili temiz ve güzeldir.. Şair umumiyetle dil ve üslûp üzerinde durmuş ve çalışmıştır." (R. Necdet Evrimer, *Kemalettin Kamu, Hayatı-Şahsiyeti-Şiirleri*, Üçler basımevi, İstanbul-1949)

Edebiyatımızda "Gurbet Şairi" olarak isim yapan şair, şiirlerinde savaş, memleket, gurbet, aşk, tabiat, hasret, bedbinlik, elem, huzur, ümit gibi temalar yanında, millî duyguları işlemiştir. Dil ve âhengi sağlam, içli, samimi bir ifadesi vardır.

Şiirleri, *Büyük Mecmua* (1919), *Dergâh* (1921), *Varlık* (1933-34), *Oluş* (1939) mecmualarında yayımlanmıştır.

Kaynakça: Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Devlet Kitapları, İstanbul 1983; Esin, Necmettin, *Kemâlettin Kamu*, Toker Yayını, İstanbul 1975; Evrimer, Raif Necdet, *Kemâlettin Kamu. Hayatı-Şahsiyeti ve Şiirleri*, Üçler Basımevi, İstanbul 1949; Gökçe, Mustafa, *Kemâlettin Kamu*, Güvercin Yayınları, Ankara 1958, Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, c. III, İstanbul 1978; Özön, Mustafa Nihat, *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*, Devlet Matbaası, İstanbul 1934; *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1945; Sâmanoğlu, Gültekin, *Kemâlettin Kâmi Kamu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınevi, Ankara 1986.

Prof.Dr. Şerif Aktaş

Şiirlerinden

Bingöl Çobanları

(Gültekin Sâmanoğlu, *Kemâlettin Kâmi Kamu, Hayatı, San'atı ve Şiirleri*, Ankara 1986, s. 53-54)

"Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum,
Bu dağların eskiden âşinasıdır soyum,
Bekçileri gibiyiz ebenced buraların..
Bu tenha derelerin, bu vahşi kayaların
Görmediği gün yoktur sürü peşinde bizi,
Her gün aynı pınardan doldurur destimizi
Kırlara açılınız çıngıraklarımızla,
Kırlarda buluşuruz kızımız, karımızla.

Okuma yok, yazma yok, bilmeyiz eski yeni.
Kuzular bize söyler yılların geçtiğini.
Arzu, başlarımızdan yıldızlar gibi yüksek;
Önümüzde bir sürü, yanımızda bir köpek,
Dolaştırıp dururuz aynı daüssılayı.
Her adım uyandırır ayrı bir hatırayı:
Anam bir yaz gecesi doğurmuş beni burda;
Bu çamlıkta söylemiş son sözlerini babam..

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Şu karşıki bayırda verdim kuzuyu kurda
'Suna'mın başka köye gelin gittiği akşam.
Gün biter, sürü yatar, ve sararan bir ayla
Çoban hicranlarını basar bağrına yayla..
– Kuru bir yaprak gibi kalbini eline al,
Diye hıçkırır kaval;
Bir çoban parçasısın olmasan bile koyun,
Daima eğeceksin başkalarına boyun.
Hülyana karışmasın ne şehir, ne de çarşı;
Yamaçlarda her akşam batan güneşe karşı
Uçan kuşları düşün, geçen kervanları an..
Mademki kara bahtın adını koydu çoban!"
...Nasıl yaşadığından, ne içip yediğinden,
Çıngırak seslerinin dağlara dediğinden
Anlattı uzun uzun
Şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun
Nadir duyabildiği taze bir heyecanla..
Karıştım o gün bugün, bu zavallı çobanla
Bingöl yaylalarının mavi dumanlarına,
Gönlümü yayla yaptım Bingöl çobanlarına.

İzmir Yollarında

–Son Mektup–

(s. 60-62)

Belki şimdi, sana son
Sözlerimi yazmadan,
Gözlerim kapanacak.
Belki var daha beş, on
Dakikalık bir zaman.

Anne için yanacak
Mektubum okunurken.
Lâkin ölümün eli
Alnıma dokunurken,
Beliren bir emeli
Çok görme bana sakın,
Ben Tanrıya en yakın
Bir yola sapıyorum,
Milletimin uğrunda,
Türbemi yapıyorum.

Düşündüm huzurunda
Ebedî bir akşamın,
Düşündüm ki babamın
Dizi dibinde geçen
Yirmi iki seneden
Elimizde kalan ne?
Sorarım sana anne

Mademki gün gelecek,
Herkes aynı meleğin
Önünde eğilecek.
Niçin o güne değin
Çan sesleri duyayım.
Bugün de bir yarın da,
Bırakın uyuyayım
İzmir kapılarında!

Anne elveda artık,
Şu iki, üç asırlık
Gecenin gündüzünü
Görmeden gidiyorum.
Ne beis var diyorum,
O günün seherinde
Senin ince yüzünü
Görüyor gibiyim ya.
Ey genç gecelerinde
Beşiğimi bekleyen!
Ediyorum emanet
Seni Anadoluya!
Sütünden, emeğinden
Ne verdinse helâl et.
Söyle Hacer'e o da
Hakkını helâl etsin
Gönülcüğü dilerse
Başka birine gitsin..
Ben ermeden murada
Ecel kırdı kolumu;
Artık beyhude yere
Beklemesin yolumu!

.....

O ne anne, o güzel
Gözlerinden akan ne?
Geri dönmedim diye
Ağlıyor musun anne?..

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Esir İstanbul'a

(s. 69)

Garbe doğru yaptığımız en son akından
Dönüyorken duyduk seni daha yakından;
Yandı yeni bir alevle gönüllerimiz...
Garbe doğru yaptığımız en son akından
Anladık ki sensin bizim şaheserimiz!

Tek zülfünü yabancılar örmesin diye
Döndü cennet Anadolu bir iniltiye,
Yüzbin oğul bırakarak Geliboluda...
Tek zülfünü yabancılar örmesin diye
Bozulmamış bir yuva yok Anadoluda!

Kızlar, o gün elinize kınalar yakın,
Yapacağız Garbe doğru yeni bir akın;
O gün ki, biz andırarak çağlayanları...
Kızlar, o gün elinize kınalar yakın
Ve susturun bizim için ağlayanları!...

Bahtiyarlık

(s. 76)

Dün bir tebessümdü yâr dudağında,
Şimdi bir hanım kız gelin çağında,
Çırpınıp duruyor daim ağında
Gönül ki zülfünün teline geçti.

Gelmeden edemez gül vakti hulûl,
Onsuz bağlar ölü, bahçeler melûl.
O ki saçlarında eserken eylül
Turnalarla gurbet eline geçti.

Ne sordu niyeti, ne saydı andı,
Ne yâr yüreğinin korunda yandı.
Başının üstünde döndü dolandı
Altın kemer oldu beline geçti.

Seneler

(s. 76)

Başıma ak düştü geçen baharla,
Kalbim, kafam gibi örtülü karla,
Daha dün alevden bir anahtarla
Sizdiniz bu kalbi kuran seneler!

Beni dertlerimle bırakarak tek,
Kurudu saksımda yegâne çiçek,
Ey her gün incelip çizgileşerek
Yüzüme gölgesi vuran seneler!

Durmak istemezken gönül pasında.
Yine siz avutun onu yasında,
Siz iki âşinâ kalb arasında
Sıradağlar gibi duran seneler!

İstiklâl Ordusu Şehitlerine

(s. 80)

Düne kadar en akur ölümlere güldünüz
Bugün bütün milletin gönlüne gömüldünüz,
Rahat, rahat uyuyun son âşiyanınızda!

Varsın dolu bulunsun bir emele gönlünüz,
Siz tarihin övdüğü herkesten büyüksünüz,
Zemzem kudsiyeti var her damla kanınızda!

Artık ne gözlerinizde köye dönmek emeli,
Ne yaranızı saran ince bir kadın eli,
Belki arkanızda yok bir ağlayanınız da!

Fâni akislerini kaybeden sesleriniz,
En mağrur alınlara diyebilirler eğil,
Ebediyet en küçük payedir yanınızda!

Çünkü hürriyet için söndü nefesleriniz,
Yâdınızda yabancı bâdiyelerde değil,
Ana vatanınızda, ana vatanınızda!

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rehber.org

Kış

(s. 87)

Diyorlar ki: mevsimlerin en güzeli yazdır,
Bence kışın yanakları daha beyazdır;
Gülüşleri daha oynak, daha dalgalı,
Sarar beyaz kollariyle her çıplak dalı.

Ne yazık ki:
Dokunmadan ellerinin serinliğine,
Dalınamaz gözlerinin derinliğine.
Bazı tutar hırçınlığı bu vefasızı ı,
Sonbaharın izlerini siler ansızın.
Pencereler boz çiçekli, çatılar beyaz,
Saçaklarda gizli gizli edilir niyaz.

Ne yazık ki:
Yakın yerler uzaklaşır, uzaklar erir,
Boş bahçeler kalbe soğuk bir hüzün verir.
Artık günler kısa geçer, geceler uzar,
Artık ocak başlarında anılır bahar.
Her masalı bir fırtına bırakır yarım,
Ah o zaman, bilmezsiniz ne hatırlarım,

Onları ki:
Kimisinin başı beyaz, beli büküktür,
Kimisine –her saniye– yeni bir yüktür!

Ürperme

(s. 95)

Çatladı sanki tavan,
Esnedi döşemeler:
Karıştı kanıma
Can duygularım!

Merdiven başında gidip gelmeler,
Bana getirmeyin ölümden haber...
Ne kızım arkamda, ne de var karım!

Savdım samanımı, sattım sapımı;
Dişim - tırnağımla kurdum yapımı...
Vurma pencereme, çalma kapımı,
En güzel eserim kalacak yarım!

Daha yazmadım onu,
Yazmağa takatim yok...
Her mısrağı bir alev,
Her kafiyesi bir ok!

Hicret

(s. 95)

Allahım ne bunaltıcı, ne boğucu bir gece..
Gözlerimiz bulutlandı arabaya binince.
Karanlıkta kaçıyoruz, çoğalıyor korkumuz,
Umulmadık bir felâket geçiriyor ordumuz.
Fakirleri yalınayak, zenginleri atında,
Yollar uzun bir inilti yıldızların altında.

Gönüllerin göz yaşına inandığı bir anda,
Çok sevgili yuvamızı yâd ellere bıraktık;
Dirseğimi dayayacak bir pencerem yok artık,
Elveda ey harap olan baba evi elveda!

Bütün gece yol alırken tehlikeler içinde,
Ellerimi unutmuşum kardeşimin dizinde.
Arkamızda kayboluyor beldemizin bağları,
Arkamızda beyaz başlı Anadolu dağları
Sanki: gece yolcuları gitmeyiniz, diyordu.
Arkamızda bizim gibi gurub eden bir ordu!
Arkamızda neler yok ki dokunmasın insana,
Viran bir köy önlerinde indik eski bir hana.

Gönüllerin göz yaşına inandığı bir anda
Bin bahçeli beldemizi yâd ellere bıraktık,
Gölgesinde barınacak tek ağacım yok artık,
Dallarında bülbül öten bahçelere elveda!

Ata'ma Ağıt

(Ata'ya Ağıt)

(s. 102-103)

1

Sırma sarısını yay saçlarına,
Gözüne rengini koy denizlerin;
Düşün dudakların en incesini,
Yüzüne tuncunu ver benizlerin.

Onda yürüyüşün en yiğitçesi,
Onda bükülmezi vardı dizlerin.
Gezerdi ülkede bir Hızır gibi
Em olup derdine çaresizlerin.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rahtey.org

2

Durgun bir denizi andırır dışı,
İçi hiç sönmiyen bir yanardağı.
Sesinde ıslığı eser kuvvetin,
Sözünde şahlanır Hakkın bayrağı.

Gökle güneş gibi buluştu onda
Sezinin sağlamı, duyunun sağı,
Yıkarak kökünden Osmanlılığı
O gömdü tarihe bir Ortaçağı.

3

Dağlar dümdüz olur işaretiyle,
Ürperir ovalar avâzesine;
Devrilir hıncına çarpan ordular,
Kaleler dayanmaz yelpazesine;

Fikrin, güzelliğin, aşkın, her şeyin
Bağlıydı daima en tazesine;
Yaşadı başı dik, dünyaya karşı,
Getirdi dünyayı cenazesine!

4

Onsuz kaldığını bilse tabiat
Bağlar üzüm vermez, bahçeler kurur;
Okşar saçlarını ezelin eli,
Yüzüne ebedin ışığı vurur.

Övünür insanlık eserleriyle,
Yurd onun sevgisi üstünde durur.
Adıdır kurduğu devlete temel,
Ünü kurtardığı millete gurur!

5

Fâni varlığını kaybetti ama,
Simgesi yurdumun burçlarındadır.
Engin ufuklara uzanmış kolu,
Hızı altıokun uçlarındadır!

Kadının, erkeğin hafızasında,
Gencin, ihtiyarın düşlerindedir.
Yayla yellerinde eser gölgesi,
Sesi bahçemizin kuşlarındadır!

6

Ben mi yazacaktım göçüm gününü
Dökerek ardından böyle göz yaşı?
Ben ki ona büyük gezilerinde
Oldumdu bir küçük yol arkadaşı.

En son durağına varmadan ömrün
Kapadı yolunu bir mezar taşı...
Büyük kurucusu Cumhuriyetin,
Hürriyet âşıkı, milletin başı!

Aruz vezniyle yazdığı şiirler:

Takip

(s. 116)

Rastgeldim o dilber kıza görmüştüm esasen,
Tül perdeli bir pencereden baktığı akşam!...
"Takip edeyim" hükmü kopup geldi içimden,
Ta ruhumu şimşeklerinin yaktığı akşam.

Ey sevgili kız nerye dedim, döndü, bakındı,
Hayretlere gark oldu ve haşyetle sakındı,
Lâkin ne kusursuz, ne kadar ruha yakındı,
Gül göğsüne bir deste semen taktığı akşam.

Nazân yolumuz boştu, bir o, bir de ben ancak,
Bir nazlı güvercindi o, ben bir kuru yaprak,
Artık nasıl olmaz gönül endamına müştak,
Şen bir bakışın ruhuma ilk aktığı akşam!

Aheste adımlarla uzaklaştı vefasız,
Buldum uyuşuk ruhumu yollar gibi ıssız,
Ah ey bana ilk aşkını sunan şaibesiz kız,
Ah ey o kızın pencereden baktığı akşam!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Erzurum

(s. 119)

–Beldemin kahraman çocuklarına–

Hergün kararan, bahtına ağlarken ezanlar,
Ey yâdı kalan sevgili yurdum, seni andım!
Bir lâhza silinmiş gibi göğsündeki kanlar,
Üstünde gezen korkulu rüyaya inandım.

Affet bizi ey anne, şaşırdık kederinle,
Çöller gibi tenha kalamaz Hak'ka giden yol,
Bir Türk ilisin kal'aların, kubbelerinle,
Yok buselerinden bizi mahrum edecek kol.

Donmak da saadet gibidir bizce kışından,
Mihrâbını sinende bulur yüksek alınlar;
Kuvvet ve hayat almak için bir bakışından,
Yollarda kalan, sensiz ölen yavruların var.

İdamına hükmeyliyeceklerse giyaben
– Hakkın sesi vicdanlara aksetmeden evvel -
Bir Kartaca encâmını görsün de haraben,
Olsun yeniden bir sürü evlâdına maktel!

Nefsin de bizimdir ve bizim kalmalıdır ey
Türk oğlunu hergün koruyan sevgili kalkan,
Yok göz yaşımız, varsa seninçün akacak şey:
Kan, kan.. medenilerce şerap addedilen kan!

Enginde Hâtıralar

(s. 67)

Enginde gün batıyor suların süsü gibi,
Sular öyle temiz ki annemin yüzü gibi,
Yeni gurbete çıkmış bir kalp öksüzü gibi
Baş ucumda en uzak, en yakın hâtıralar.

Kimi solgun sarışın, kimi ak, kimi kara,
Kiminin arkasından görünüyor Ankara,
Dalmışken onun gibi değişen dalgalara.
Beni uyandırmayın, bırakın hâtıralar.

Beni bu Bahr-i Muhit akşamında unutun,
Engin muhayyilemde gizli bir köşe tutun,
Üstümden geçtiği gün gölgesi o bulutun,
Yaş yerine gözümden siz akın hâtıralar!

Sevgili İzmir'e

(s. 64)

Bugün baş başaydık elemlerinle,
Düştük en samimi heyecanlara;
Şahit olmamıştı semalar bile
Bukadar yürekten ağlayanlara

İnan bu mateme, bu göz yaşına,
Ezelden meftunuz hilâl kaşına,
Allah lanet etsin altın başına
Yabancı bir çelenk arayanlara!

Ne kadar ağlasak, sızlasak yeri,
Yaktın üzerine titreyenleri;
Sen de acımadın eskiden-beri
Sırma saçlarını tarayanlara.

Hiç bükme boynunu yakındır sabah,
Al bayrak kalamaz daima siyah,
Gün gelir elini uzatır Allah,
Yeşil dizlerini arayanlara! *

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

* Aynen muhafaza edilmiştir.

İrşat
(s. 57)

Sevgilim güvenme güzelliğine,
Senin de saçların tarumar olur;
Aldanma taliin pembe rengine,
Hayatın uzun bir intizar olur.

Sevgilim her insan doğarken ağlar,
Çiçeklerle açar, sularla çağlar,
Rehgüzâr olur bahçeler, bağlar,
Nihayet isimsiz bir mezar olur.

Sevgilim baksana bir yanda gülen,
Bir yanda gözünün yaşını silen,
Kimi benim gibi erir derdinden,
Kimi senin gibi bahtiyar olur!

Sevgilim senin de geçer zamanın
Ne şöhretin kalır, ne hüsn-ü ânın,
Böyledir kanunu kahpe dünyanın,
Dört mevsim içinde bir bahar olur!

Kimsesizlik
(s. 58)

Yıllardır ki bir kılıcım kapalı kında,
Kimsesizlik dört yanımda bir duvar gibi;
Muztaribim bu duvarın dış tarafında,
Şefkatine inandığım biri var gibi.

Sanıyorum saçlarımı okşuyor bir el,
Kıpırdamak istemiyor göz kapaklarım;
Yan odadan bir ince ses diyor gibi gel!
Ve hakikat bırakıyor hülyamı yarım.

Gözlerimde parıltısı bakır bir tasın,
Kulaklarım komşuların ayak sesinde:
Varsın yine bir yudum su veren olmasın,
Baş ucumda biri bana "su yok" desin de!

İzmir'e Tahassür

Anne deniz nerde, yalımız nerde?
Hani "gideceğiz yakında" der de,
Beni uyuturdun dizinde anne.

Geçende ablam da öyle diyordu.
Bu bahar İzmir'e girmezse ordu,
Kanmam sözünüze sizin de anne.

Yeşil bir bahara büründü dağlar.
Bülbüllü bahçeler, üzümlü bağlar
Kimlerin işine yarıyor anne?

O bağlar nerde, bahçeler nerde?
Her akşam güneşin yattığı yerde
Gözlerim İzmir'i arıyor anne!

Şimdi bir kuş olsam, kanadım olsa,
İzmir'e giden yol eğer bu yolsa,
Bir başıma bile giderim anne!

Bir çetin bilmece sorsam Paşa'dan,
Söylemem memleket bağışlamadan,
Mutlaka İzmir'i isterim anne!

Gurbet

Gurbet o kadar acı
Ki ne varsa içimde
Hepsi bana yabancı,
Hepsi başka biçimde!

Eriyorum gitgide
El-vedâ' her ümîde.
Gurbet benliğimi de
Bitirdi bir içimde.

Ne arzum, ne emelim.
Yaralanmış bir elim...
Ben gurbette değilim.
Gurbet benim içimde.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Hâlide Nusret Zorlutuna

(İstanbul 1901 – Ankara 10 Haziran 1984)

Hâlide Nusret, İstanbul Kızıltoprak'ta doğmuştur; babası, Sultân II. Abdulhamid devrinin tanınmış gazetecilerinden Mehmet Selim Bey'dir. Avnullah Kâzimî müstear ismini kullanan Mehmet Bey, Erzurumlu'dur.

Mehmet Bey, oğlu Süleyman Tevfik ile *Mürüvvet Gazetesi*'ni çıkarırken bir yazısından dolayı tevkif edileceğini anlayınca İstanbul'u terk eder. 1900'ün sonlarına doğru İstanbul'a döner; ancak, karıştığı bir vak'adan dolayı Sinop'a gönderirler. Bu sürgün hayatı 1908'e kadar devam eder.

Hâlide Nusret, babası İstanbul'a dönene kadar annesi Ayşe Nazlı Hanım'ın nezaretinde *Kur'an-ı Kerim* ve Türkçe dersleri alır. 1909 yılında, babasının Kerkük Mutasarrıflığına atanması, Hâlide Hanım'ın, Arapça ve Farsça öğrenmesine sebep olur.

Mehmet Bey ve ailesi, 1914 yılında İstanbul'a döner. *Bir Devrin Romanı* adlı hatırâtından öğrendiğimiz kadarıyla, Hâlide Hanım, bu yıllarda Farsça'sını ilerletmek için *Gülistan* okumaktadır. Bazen de babasının *Mesnevî*'den verdiği beyitleri çevirir. Bunun yanında babası, ona, *Sefiller* gibi tercüme romanlar okumaktadır *(Bir Devrin Romanı*, s.82).

Hâlide Nusret Hanım, annesinin isteği ve ısrarı üzerine, Erenköy İnas Sultanîsi (Erenköy Kız Lisesi)'nin beşinci sınıfından başlayarak düzenli öğrenime girer. Bu okulda, daha önce öğrendiği Arapça ve Farsça'nın yanında Fransızca da öğrenmeye çalışır.

1917, Hâlide Nusret'in kader çizgisinde kırılmaların yaşandığı bir yıl olur. Muallim Ahmet Hâlit'in çıkardığı *Talebe Defteri Dergisi*'nin açtığı yarışmaya "Ağlayan Kahkahalar" isimli mensuresiyle katılır ve birinci olur. Öte yandan, bu yıl, babasını kaybeder. Yine bu yıllarda, Faruk Nafiz'in etkisiyle, "Ricât Devrinde" başlıklı bir manzume yazar *(Bir Devrin Romanı*, s.98). Bu manzume de *Kadınlar Dünyası Dergisi*'nde yayımlanır.

Hâlide Hanım, 1918 yılında Dâru'l-muallimât'ta imtihana girip, öğretmen olma hakkını kazandıktan sonra, Âşiyan İdadîsi'nin ilk kısmında, bir yıl öğretmenlik yapar. Kendisinin, muallim olmak için yaratıldığına inanmaktadır. 1924 yılında, Türkiye Cumhuriyeti'ne müracaat edip öğretmenlik ister. Bu istek üzerine Edirne Dâru'l-muallimât Mektebi'ne atanır ve iki yıl burada çalışır. Trakya Muallimler Birliği'nin düzenlediği geziye katılarak, Bulgaristan'a gidip bir ay orada kalır.

1926'da, Bulgaristan Türklerinden Binbaşı Aziz Vecihi Bey ile evlenen Hâlide Nusret, İstan-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bul'a tayinini ister. Dört yıl sonra ise oğulları Ergün dünyaya gelir. Hâlide ve Aziz çifti, memuriyetleri sebebiyle, Kırklareli, Karaman, Urfa, Maraş ve Kars'ta çalışırlar. Kars, onların ikinci çocukları olan romancı, Emine Işınsu'nun doğduğu yerdir (1938).

Zorlutuna ailesi 1948'de Ankara'ya gelir. Hâlide Hanım, Cebeci Ortaokulu'nda bir müddet Türkçe Öğretmenliği yaptıktan sonra Kız Teknik Öğretmen Okulu'na atanır. 1957'de, emekliye ayrılır.

Ankara'daki emeklilik yıllarında Hâlide Nusret Zorlutuna, Türk Kadınlar Birliği, Türk Ocakları, Halkevleri, Muallimler Birliği, Yardım Sevenler Derneği, Çocuk Esirgeme Kurumu... gibi gönüllü kuruluşlara hizmet eder.

Hâlide Nusret Zorlutuna, otuz üç yıl süren öğretmenliği yanında, millî edebiyat zevki ve anlayışını Cumhuriyet sonrası edebiyatımızda sürdüren yazılar kaleme alır . Bunları, *Talebe Defteri, Kadınlar Dünyası, Nedim, Süs, Servet-i Fünûn, Ümmit, İçtihat, Millî Mecmua, Hayat, Türk Yurdu, Kopuz, Çınaraltı, Ülkü, Türk Kadını, Ayşe, Töre, Defne, Hisar, Çağrı* ve *Türk Edebiyatı* gibi dergilerde yayınlar.

1975 yılında Kadının Sosyal Hayatını İnceleme ve Araştırma Derneği, Hâlide Hanım'a, "Ümmü'l-muharrirât" unvanını verir.

Kadın ediplerin annesi, Hâlide Nusret Hanım, 10 Haziran 1984'te seksen üç yaşında vefat eder ve Ankara Asri Mezarlığı'na defnedilir.

Hâlide Nusret Zorlutuna'nın, millî değerlere bağlı, yeniliklere açık bir insan olarak edebî faaliyetini sürdürdüğünü biliyoruz. Onun eserleri, memleket edebiyatına vücut vermek gayesi etrafında toplanabilir. Şairler Derneği çevresinde yayınladığı şiirlerle bu özelliklerini açıkça ortaya kor. Gökalp çevresinde teşekkül eden şiir hareketinden, Cumhuriyet döneminde gerçekleşen hece veznine has âhenk ve sade Türkçe ile yazılmış saf şiire geçişte, Hâlide Nusret'in duyarlılığının da rolü vardır. O, millî muhteva ve hassas bir kalbin his ve heyecanlarını kendine has söyleyiş tarzı içinde birleştirme gayretiyle tabiî olarak memleket edebiyatının gerektirdiği coğrafyaya ve bu coğrafyada vücut bulmuş değerler bütününe, İstanbul Türkçesi'nin zevkine ermiş bir şair rahatlığıyla yaklaşır. Bu zevkte, Balkan Savaşı'ndan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar süren mücadele ve insanımızın kendi şartlarında kendini idrâki gizlidir. Böyle olgunlaşan dil zevki, işlediği konuda bize has estetik heyecanın ifade vasıtası olacaktır.

Hâlide Nusret'in yazdığı şiirler içinde özünü tabiattan alan şiirler bir başkadır. O, tabiat şiirlerine devrinin hassasiyetini yerleştirmesini bilen şairlerdendir, özellikle bahar şiirleri, bu hususu açıkça ortaya koyar. 1919'da yazdığı "Git Bahar" şiiri ile şöhretin kapısını aralayan şair, 1921'de "Ağla Bahar", 1936'da "Gel Bahar", 1946'da ise "Bahar Geldi" şiirlerini yazar."Ben" şiirleri, dinî duyguyla zenginleşerek tasavvufî şiirin çağdaş yorumu özelliği kazanır. "Arz-ı Hâl" ve "Erişebilsem Sana" adlı şiirleri bu dikkatle okunmalıdır. Tabiat şiirlerinde de, millî değerleri hazmetmiş ben'in, tabiî unsurlarla birleştiğini görürüz. "Yayla Türküsü", "Dumanlı Dağlar" adlı şiirleri böyledir. Sözünü ettiğimiz duyarlılık, ona âdeta "millî mistik" edası kazandırır. Bu eda tabiat şiirlerinde görüldüğü gibi bu memlekette yaşayan insanların ıstıraplarını ifadeye yöneldiği an da, ölüm şiirlerinde de karşımıza çıkar. Bu tarz şiirlerindeki iyimserliği aynı kaynağa bağlamak yerinde olur. Aslında millî mistik eda, Hâlide Nusret'in dilinde yalnızca ciddi anlamda şiir duyarlılığının zeminidir. Mekânla ilgili şiirleri de bu temel güç çerçevesinde değerlendirildiğinde, Hâlide Nusret'in hem devri içindeki, hem de edebiyatımızdaki yeri ve değeri daha iyi anlaşılır.

Öğretmenlik mesleği vasıtasıyla yurdun dört bir tarafını, milleti ve onların gelenek ve göreneklerini yakından tanıma fırsatı bulan Hâlide Nusret, bu süreçte edindiği birikimi düz yazı eserlerinde işler. Onun romanlarında her şeyden evvel kendini, tevekkül sahibi birinin iyimserliğinde, bir annenin şefkatinde ve bir kadının hislerinde görmek, bulmak mümkündür.

Hâlide Nusret'in romanlarında aşk konularının ağırlıkta olduğu söylenebilir. İlk romanı *Küller* yayımlandığında, kendisini hayalperestlikle suçlamalarına karşın o, hayatın acı gerçeklerinin yanında hayalin insanı avuttuğunu söyler. *Sisli Geceler* romanında, yazarın yaşadığı İstanbul ile Anadolu'nun adı bilinmeyen yerlerinde geçen olayın esâsını, teyze çocukları arsındaki karşılıksız aşklar oluşturur. Roman, adını, mehtaplı gecelerde canlandırılan aşk sahneleri ve mutluluğu engelleyen olaylardan alır. Romanın sonunda kadın affetmeli mi sorusu akıllarda kalır. Yazar bu soruya, seven kadın, ihanet eden kocasını aile saadeti için bağışlar, ama bunu da unutmaz, cevabını verir. *Aşk ve Zafer*'de ise yazar, 'beşik kertmesi' âdetini, eleştirel bakış açısıyla ele alır. *Gülün Babası Kim?* romanında olay İstanbul ve Edirne'de geçer. Bu romanın birinci derece kahramanı, yabancı okullarda okumuş, aile bağlarını hiçe sayan, maddeci bir kızdır. Günün birinde

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://arsiv.com

gayrı meşru çocuğu olur, annelik duygusu ile iyiye, doğruya, güzele yönelir. Bu romanda işlenen kahramanlar canlıdır ve vaka gerçeğe yakındır. *Beyaz Selvi* ise romantik bir aşk hikâyesi etrafında örülmüş, kendisine âşık olan sanatkârı, çocuğu için reddeden genç bir annenin romanıdır.

Hâlide Nusret, 1955'de *Aydınlık Kapı* romanını, Ankara'da *Hakimiyet Gazetesi*'nde tefrika eder. *Aydınlık Kapı*, adından da anlaşılacağı üzere tezli diye adlandırılan romanlara örnek teşkil eder. 1893'te başlayan olay zinciri İstanbul ve İzmir üzerine bina edilir. Yazarına göre aydınlık kapı, "halktan Hakk'a giden yoldur". Bu yol "insanlar arasındaki cisim duvarı yıkıldıktan sonra açılır."

Romanlarında kadın tipleri işlemede daha başarılı olduğu gözlenen Hâlide Nusret, kadınlara, ahlâkı, fazileti, anlayışlı olmayı öğütler. Kadınların bilgi ve birikimi ne seviyede olursa olsun, bilgilerinin yanına şahsiyeti eklemeleri, millî duygulara sahip çıkan nesiller yetiştirebilmeleri için eğitilmeleri gerektiğine dikkat çeker.

Eserleri: *Küller* (Roman- 1921), *Sisli Geceler* (Roman - 1922), *Geceden Taşan Dertler* (Şiir - 1930), *Hanım Mektupları* (1923) *Gülün Babası Kim?* (Roman - 1933), *Yayla Türküsü* (Şiir - 1943), *Beyaz Selvi* (Roman - 1945), *Benim Küçük Dostlarım* (Hatırât - 1948), *Yurdumuzun Dört Bucağı* (Şiir - 1950), *Aydınlık Kapı* (Roman - 1955), *Aşk ve Zafer* (Roman -1946), *Ellerim Bomboş* (Şiir-1967), *Büyük Anne* (Roman-1971), *Bir Devrin Romanı* (Hatırât- 1973). *Rüzgârdaki Yaprak* adlı romanı ile *Ali Usta'nın Torunları*, *Hatır Saymaz Kaymakam* ve *Suçlu Kimdir* adlı piyesleri basılmamıştır.

Kaynaklar: Aktaş, Şerif, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri Antolojisi 1*, Akçağ Yay., 1. Bsk., Ank., 1996, s. 179-180; Akyüz, Kenan, "Hâlide Nusret Zorlutuna", *Batı Tesirindeki Türk Şiiri*, İnkılap Yay., 5. Bsk., İst., s.903-4 ; Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c. 2, MEB Yay., Ank., s. 1224-5; Emiroğlu, Öztürk, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu ve Edebi Faaliyetleri*, Kültür Bak. Yay. Ank., 2000, s. 505-6; Enginün, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay., İst., Haziran, 2001, s.40, 288; Ercilasun, Bilge, *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1*, Akçağ Yay., 1. Bsk., Ank., 1997, s. 172-184; Gürel, Zeki, *Hâlide Nusret Zorlutuna*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., 1. Bsk., 1988, Ankara; Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri 2*, Dergâh Yay., 8. Bsk., Kasım 1997, s.424-6; Ozansoy, Halit Fahri, *Edebiyatçılar Çevremde*, Sümerbank Kültür Yay., 1970, Ankara s. 198-203; Önertoy, Olcay, "Hâlide Nusret Zorlutuna", *Cumhuriyet Dönemi Roman ve Öyküsü*, İş Bankası Yay., Ank., 1984, s.38-9; Satoğlu, Abdullah, "Hâlide Nusret Zorlutuna", *Türk Dili Der.*, s. 547, Temmuz 1997, Ank., s.77-81; Tuncer, Hüseyin, "Hâlide Nusret Zorlutuna", *TDEA*, Dergâh Yay., C:8, s. 670-1; Tural, Sadık, "Hâlide Nusret Zorlutuna", *Töre Der.*, Y: 14, S: 158, Temmuz, 1984; Zorlutuna, Hâlide, *Bir Devrin Romanı*, Kültür Bak. Yay., Ank., 1978; "Hâlide Nusret Zorlutuna", *Defne Der.*, c. 2, Nu: 40,42-43, 1967; "Kadın Yazarlarımızdan Hâlide Nusret Zorlutuna", *Kadın Gazetesi*, 7 Ocak 1963, İstanbul; "Hâlide Nusret Zorlutuna Biyografisi", *Kadın Der.*, 27 Haziran 1967; "Kıymetli Şâir Hâlide Nusret Zorlutuna", *Türk Yurdu*, Haziran, 1965, Ankara.

Prof. Dr. Şerif Aktaş

Bahârlar

(Kenan Akyüz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1970, s. 904-909)

I

Git Bahâr

Çekil, bu gölgeli yolda gezinme...
Bahâr, bakışların gene pek sarhoş.
Yanılıp gönlüme misâfir inme :
Kapısı kilidli, mihrâbı bomboş,
Mâbedtir orası, mey-hâne değil!

Altınlı başında papatya niçin?
Sarı saçlarına penbe gül takın!
Git bahâr, gönlümde ibâdet için
Diz çöken kızları ürkütme sakın,
Kalbime girme, o kâşâne değil!

Ziyâlar, kokular, renkler, çiçekler...
Ömrünün her günü bir başka düğün.
Bülbüller koynunda aşkı çiçekler,
Güller dökülürler göğsüne bütün.
Gerçekten güzelsin, efsâne değil!

Git bahar, git bahar, uzaklarda gül!
Denize renginden bırak hediye;
Ufuklarda gezin, semâya süzül,
Sokulma kalbime peymâne diye.
Gördüklerin kandil... peymâne değil!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1918 *(Geceden Taşan Derdler)*

II
Ağla Bahâr

-O Meş'ûm Mütâreke Bahanında-

Doldun mu kalbime, yine her sene gibi,
O nazlı renklerinle, çiçeklerinle bahâr?
Üstünde dolaştığın toprağı dinle, bahâr!...
Her zerresi taşıyor binlerce şehîd kalbi
Gülme bu sene bahar, bağır, ağla bu sene!

Niçin yanıyor böyle tatlı, yeşil gözlerin?...
Günah-kâr mısın, yoksa, sarhoş musun sen, güzel?
Ne olur, bir kere de günahsız gel, sessiz gel...
Bir kere de, gamına âşinâ çık bu yerin :
Bu vîrân beldede, bak, inleyen inleyene.

Nerde, bülbüllerine arkadaş olan kızlar?
Nerde, eski günlerin neşeli hâtırası?
Hepsinin yüreğinde gizli bir derdin yası,
Hepsinin gözlerinde sonbaharın hüznü var.
Dudaklar uzanıyor senin tatlı bûsene.

Bahâr, uykundan ayıl, bir lâhza yere in de,
Toprakların altından gelen sesleri dinle.
Solan dudaklarınla, bükülen dizlerinle
Sen de gel Rabb'e yalvar gönlümün mâbedinde,
Gülme bu sene bahâr, bahâr ağla bu sene!

1921 *(Geceden Taşan Derdler)*

III
Gel Bahâr!

Gel bahâr, erit bu yolun karını,
Geçen seneleri anmayalım hiç.
Dinle bülbüllerin şarkılarını,
Güllerin kıpkızıl şarâbını iç.
Bu dünyâ bir büyük meyhânedir, gel!

Saçında baygın bir gül kokusu var...
Dudakların kızıl, karanfil gibi.
Gözlerinde gülsün mine ışıklar,
Sesinle büyüle çarpan her kalbi.
Bu hayat zâten bir efsânedir, gel!

Ben mi çıldırmışım, sen mi delirdin?
Yalvaran sesimden bu kaçış neye?
Git, dediğim zaman koşar gelirdin;
Gel şimdi de, inan bu efsâneye;
Şimdi günler birer peymânedir, gel!

Gel bahâr, gel bahâr, yakınlarda gül!
Denize renginden armağan bırak ;
Ufuklarda gezin, semâya süzül.
Sonra yavaş yavaş in, içime ak!
Gönlüm hasretinle dîvânedir, gel!

1936 *(Yaylâ Türküsü)*

IV
Bahâr Geldi!

Yıllardır kaybettim o tatlı sesi,
Bir türlü içimde ötmez o bülbül.
Bin ömre bedeldi bir tek nağmesi;
Hem ötmez, hem içten gitmez o bülbül...
Kalbim sükûtuna kâşâne oldu.

Dediler: "Gelecek, sen bekle biraz;
"Saçlarında sünbül, yüzünde gül var;
"Dilinde nağmeler, bakışında nâz,
"Bütün haşmetiyle gelecek bahâr!"
Bu müjde, dillerde efsâne oldu.

Hasret dedikleri zorlu ateştir;
Bekledim, bağrımı dağladı gül gül.
Artık gelse de bir, gelmese de bir.
"Dermanı yanmada bulan bu gönül".
Vahdet şarâbına mey-hâne oldu!

Yürekten, derinden fışkırdı bir âh.
Erişti imdâda Rahmet-i Rahmân.
Işıkla doldu cân, elhamdülillâh,
Gönülde göründü en büyük Sultân...
Bezminde kandiller peymâne oldu,

Nusret bu aşk ile dîvâne oldu!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1949 *(Ellerim Bomboş)*

Rüzgârlı Geceler

Altı penceremde altmış bin ifrit
Döğünüyor, hem de ıslık çalıyor...
Dilleri alevden ve gözleri kor,
Altı penceremde altmış bin ifrit!

Hepsi bir ağızdan ıslık çalıyor;
Aklımı başımdan alıyor bu ses!
Göğsümde bir enîn oldu her nefes,
Odamda ifritler ıslık çalıyor...

Dilleri alevden ve gözleri kor,
Ateşten elleri kınıyor camı;
İfritler basıyor bomboş odamı,
Dilleri alevden ve gözleri kor...

İçerimde zâten zebânîler var;
Sen bâri başımdan çekil ey ifrit!
Gecesi olmayan diyârlara git...
İçimde gece var, zebânîler var!

Sen bâri başımdan çekil ey ifrit!
Güneşe susamış hasta gönlümün
Bir cehennem gibi tutuştuğu gün,
Sen bâri başımdan çekil ey ifrit!

Gecesi olmayan diyarlara git:
Şişelerden taşan serveti savur,
Boş, mağrur ve muzır kafalara vur!
Haydi git, o mel'ûn diyârlara git!...

(Geceden Taşan Derdler)

Vâh, Erzincan!

Gözyaşım Fırat gibi coştu, çağladı durdu;
Yüreğim koptu sanki... Canım yanıyor, canım!
Kara haberin beni habersiz yere vurdu,
Âh, güzel Erzincan'ım! Vah, derdli Erzincan'ım!

Nerde minicik yuvam, sarmaşıklı pencerem?...
Nasıl bir ân içinde yere geçti bir âlem?...
Cennette bir köşeydin, birden oldun cehennem.
Âh, güzel Erzincan'ım! Vah, derdli Erzincan'ım!

Zerdâli bahçeleri meyve vermez mi oldu?
Gelin kızlar bağlarda çiçek dermez mi oldu?
Gayri orda murâda kimse ermez mi oldu?
Âh, güzel Erzincan'ım! Vah, derdli Erzincan'ım!

Yavrusuz anacıklar bağrına basarken taş,
Anasız yavruların sel olmuş gözünde yaş,
Ölümü özlemekte sağ kalan her kuru baş...
Âh, güzel Erzincan'ım! Vah, derdli Erzincan'ım!

Kazankaya'dan güneş şehre bakmasın gayri,
Ay beyaz fenerini gökte yakmasın gayri,
Göğsünde coşkun Fırat gülüp akmasın gayri,
Âh, güzel Erzincan'ım! Vah, derdli Erzincan'ım!

Anarken hâtıralı toprağını, taşını
Bir yudumda bin döktüm gözlerimin yaşını.
Ne acıklı bitirdin toprakla savaşını!
Âh, güzel Erzincan'ım! Vah, derdli Erzincan'ım!

1939 *(Yurdumun Dört Bucağı)*

Urfa Geceleri

Gök toprağa eğilir, yaklaşır,
Sarardı onu şefkatli bir anne gibi.
Karanlık
Ilık,
Yıldızlar iri iri.
Ve uzakta çöl, ezelî bir sır!

Ilık karanlık şarkı söylerdi,
Ay ışığı öperdi susamış toprağı.
Kemanlar inler...

Neyler duâ eder,
Ve güzel sesler avuturdu her derdi.

Güzeldi bir güzel masal kadar
Urfa'da yaz geceleri,
Urfa'da saz
Geceleri.
O gecelere hasretim var,
Hasretim var!

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

(Yurdumun Dört Bucağı)

Yayla Türküsü'nden

Yalnız Adam

(Yayla Türküsü, İstanbul, Ülkü Mat. 1943, s. 78)

Caddeler... Güneşin, uzun, apaydınlık caddeler.
Sonra darca bir sokak, üç basamak merdiven
Ve zil... Sert çınlayışı sükûtu yırttı yer yer.

Kapının bir kanadı açıldı inliyerek.
Loş taşlıkta sallandı, bir ân, içeri giren:
Uzunca boylu, solgun, yüzü gamlı bir erkek!

Dimdik merdivenlere tırmanırken gölgesi
Çarptı yorgun başını sararmış duvarlara;
Göğsünde düğümlendi ıstıraplı nefesi.

Kimsesiz odasında kirli, soğuk bir rüzgâr;
Göğsünde yeri meçhul, sızıldayan bir yara,
Gözlerinde de yaş var... Gözlerinde de yaş var!

Titreyerek çevirdi lâmbanın düğmesini,
Baktı sönmüş sobaya, kıvılcımsız küllere;
Öksürdü ve dinledi kendi boğuk sesini,

Sonra yorgun başına bin dert bir anda üştü,
Avcunu kapayarak göğsünde yanan yere,
Mezara düşer gibi boş yatağına düştü!

Yuva

II

(s. 34-35)

Aydınlık caddelerden bir rüzgâr gibi geçti,
Yorgun kuş kanatları veda ederken güne
Gözleri pencerede narin bir gölge seçti...

İçerde bir kahkaha şakıdı bülbül gibi,
İşte kumral bir çocuk atılıyor göğsüne,
Karşısında bir çehre gülümsüyor gül gibi!

Sonra ılık bir oda, beyaz masa, çiçekler...
Duvarda bir kaç resim, yanda alçak bir sedir.
Bir demet çiçek gibi yüze gülüyor her yer.

Erkeğin gözlerinde şimdi yalnız neşe var.
Toprak dünya üstünde bu ev cennet mi nedir?
Sükûnunu bozmuyor uğursuz fırtınalar.

Hayalinde silinmiş artık mazinin yası,
Hayatı cazip yapan kuvvetleri tanıyor:
Sevgi, şefkat, vazife... Şen ve mesut yuvası!

Şimdi narin parmaklar okşarken saçlarını;
Ilık, müşfik bir uyku göğsüne yaslanıyor,
En tatlı rüyalarla karşılıyor yarını.

1931 İstanbul

Yunusun Türbesinde

(s. 49)

Penceren her mevsimde açıyor türlü renkler:
Toz pembe, eflâtun, mor, kırmızı, beyaz, sarı.
Dert çeken gönüllere teselli bu çiçekler,
Bu çiçekler bekliyor ümit denen baharı.

Ya hasretli bir ana koparmış örtüsünden,
Ya bir kız yırtıvermiş fistanının süsünden.
Her parça kuvvet almış bir aşkın büyüsünden
Solduramaz onları gökün güneşi, karı.

Semaya kalkan eller döner sonunda sana,
Demir parmaklıklara sarılır yana yana.
Akşam bir tütsü gibi dolarken Karamana
Gözlerde söner, yanar ümit perdeleri.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

1943

Geceden Taşan Dertler'den

(Geceden Taşan Dertler, İstanbul, A.Halit kitabevi 1930, s. 5-7)

Geceden Taşan Dertler

O gece üç arkadaştık; Ay, Güzel ve ben
Kırık, dökük cümlelerle söyleşiyorken
Birden yine tâ içimde bir yer kanadı,
İstıraptı bu kanayan yaranın adı!
İlerledik... Gece susmuş... Beyazdı tarla.
Ben ağlamak istiyordum kahkahalarla!..
Uzakta bir viranede bir baykuş güldü,
Gözlerimden iki iri damla süzüldü...
Ay iğildi, gülümsedi: – Şairsin; dedi.
– Şair miyim?... Bu suali gönlüm inledi...
Yine acı kahkahalar gezdi göklerde,
Dedim: – Çocuk! Ah!... Ben nerde, şairlik nerde!

" Şair" demek "duyduğunu söyliyen" demek;
Benimkisi yanlız duymak... İçten inlemek.
Şair olmak! Bunu, bilsen nasıl isterdim;
Şair olsam beni böyle ezmezdi derdim,
İndirirdim şen görünen bu nikabımı,
Kâinata haykırırdım ıstırabımı.
Kaynıyorken içimdeki bu gizli yara
Haykırırdım mes'ut olan, duymıyanlara;
Anlatırdım damla damla sönen nurları:
O kimsesiz yavrular... ki, yüzleri sarı,
Bakışları sönen bir gün, yanan bir kindir!..

Kurtarıcı kuvvet! Gel bu acıyı dindir,
Gel bir şifa ol da bedbaht gönlümüze ak!..

Mustaripsin yine belli... Yetişir, bırak;
Bak geceye: nasıl güzel, ne tatlı, ne hoş!...

– Evet güzel; dünya güzel; tabiat sarhoş!
Fakat gönlüm sarhoş değil... Gönlüm acıyor,
Istırabım, için için büyüyen bir kor...
Gül ve bülbül, aşk ve şarap... İnsin bu perde,
Bak açlıktan ölenler var bu viran yerde!..

Ölenler var, ölemiyen kıvrananlar var;
Sayısız hasta çocuklar, sayısız dullar...
Bunlar beni harap etti, bitirdi, ezdi.
Ay göklerde böyle gamsız gezinemezdi
Arzdaki bu sefaleti bilseydi eğer.
Bilmem nasıl dayanıyor bu acıya yer?...
Benim gönlüm dayanmıyor; taşıyor derdim.
Bu inleyen cemiyette ben de bir ferdim!
Yeter artık insanların çektiği acı.
Bu yaranın bulunmalı artık ilâcı!...

* * *

Birden sustum... Gözlerimi bir buğu sardı;
Boş göklerde birkaç damla gözyaşı vardı;
Ufukları kaplamıştı bir ince duman...
Biz, üçümüz, döndük eve sisli yollardan.

Yudum yudum içti gönlüm bütün yasını;
Unutamam o gecenin hatırasını!

Edirne 1925

Ketenhelvacı

(s. 12-13)

Karanlık sokaklarda inledi acı acı:
"Mis gibi! İpek gibi!..." diye ketenhelvacı.
Ürperek dinledim, bu ne zengin bir sesti!
Bazı coşkun bir feryat, bazı bir son nefesti.
O, neşeli sözlerle malını metederken
Sesinde en ümitsiz şikâyeti duydum ben!
Şikâyetler, isyanlar... Daha neler neler var...
Bir sayıklama gibi kırık dökük mısralar
Yükseliyor aydınlık ve buğulu camlara.
Bu ses bana diyor ki: "Gece soğuk ve kara!
Alın, alın helvamdan... Bakınız saat yarım,
Ateşsiz bir odada bekliyor çocuklarım!"

Alevleri karardı çıtırdıyan sobamın,
Lâmbanın düğmesini çevirdi meçhul bir el.
Gönlüme karanlıklar doluyor akın akın,
Gözlerimden taşıyor beyaz bir perde...

Dışarda fırtınayla boğuşan zavallı ses
Perde perde alçaldı, uzaklaştı ve söndü..
Sen de, çılgın fırtına! uluyan sesini kes!
Boğuk çığlıklarınla içim mahşere döndü.

Sıcacık, yumuşacık, yastıklı sedirlerde
Pahalı içkilerle dumanlanan kafalar!
Bir Dakika düşünün ve ürperin; bu yerde
Açlıktan ölenler var, soğuktan ölenler var!

Sizden daha çok görür gözü belki bir körün,
Bir sağır, sizden daha fazla duyar bu sesi:
Mayası gözyaşıdır içtiğiniz likörün,
Dinlediğiniz çalgı, bir dulun son nefesi.

Bu hazin iniltiye siz de bir tek "Ah!" katın,
Dinsin artık bu sesler... Susturun artık, yeter!
Gönlümün boğuluyan kadehleri fırlatın,
Ayılın Efendiler! Ayılın Efendiler!...

Bu tanıtım PDF Kitap Arsivi - http://www.kitaparsivi.com

Benim Derdim

(s. 56)

Bir isimsiz çöl gibi vahasız ve serapsız
Senelerim geçtiler birbiri arkasından.
Yer dilsiz, gökler dilsiz; ne bir çiçek, ne yıldız.,
Ne de bir ay ışığı gülümsemişti bir an!

Bir gün, bir akşamüstü, gün ufukta erirken
Benim bu çöl gönlümde bir ışık dalgalandı.
Bu ışığa korkarak, çekinerek baktım ben,
Sebepsiz bir acıyla yüreğim yandı, yandı...

Bu yeni dert bir âlev gibi sardı ruhumu,
Gökteki yıldızları tutuşturan dert bu mu?
Bu dertle mi inliyor sahildeki dalgalar?...

Artık sonsuz bir çölde bir seyyah değilim ben;
Gönlümü bahar gibi süsleyip güneşliyen
Derdimin sürüru var. derdimin gururu var!

Edirne 1926

Kalbimin İçinde...

(s. 57)

İsmetime

Dolaşmaz, biliyorum, dudaklarında adım,
Başka bir at haykırır göğsünde çarpınışlar.
Ben bir aşkın uğruna bir gençliği harcadım,
Senin kor gözlerinde her gün başka hayal var!

Bazı tutuşur gönlüm alev bakışlarından
Gözlerine akseden yüzleri unutursun;
Bazı gün de ömrümün karanlık kışlarından
Kazanılmış bir zırha bürünüyor gururun!

O zaman cehennemler gezerken vücudunda
Donmuş geceler gibi boş bakıyor gözlerim,
Tadıyorum bin yılın zehrini bir yudumda!

Ve göğsümün içinde kırılıyor bir yerim...
O anda duyuluyor senin de kırık sesin:
Çünkü sen pek ordasın: Kalbimin içindesin!

1929 Çamlıca

Dalgalar

(s. 70-71)

İnatçı rüzgârlara uyup coşan dalgalar
Ey meçhulden meçhule doğru koşan dalgalar!..
Kayaların omzundan mağrur bakan dalgalar,
Ey çılgın anlarında kalbe çıkan dalgalar!

Gönlüm ezeldenberi gönlünüze bir eştir.
Sevincinize mahrem, gamınıza kardeştir
Coşkun ıstırabınız yüreğime ateştir
İnatçı rüzgârlara uyup coşan dalgalar!

Parlak başlarınızı ağartmış bu karakış,
Karartmış kalbinizi - belli - hain bir bakış.
Ne çılgın atılış bu?.. Bu ne serseri akış?...
Ey meçhulden meçhule doğru koşan dalgalar!

Ben de sizin gibiyim: Meçhullere gömülü
Hem her meçhul içine binbir kere gömülü
Gururumuz - ne hazin!- kara yere gömülü:
Kayaların omzundan mağrur bakan dalgalar!

Bazı kumsalda, yorgun, dinlenirken başınız
İçin için çağıldar ruhumda gözyaşınız
Riyayı bırakın da gönlüm gibi taşınız
Ey çılgın anlarında kalbe akan dalgalar!

30 Nisan 1928

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yurdumun Dört Bucağı'ndan
Urfa

(Yurdumun Dört Bucağı, İstanbul 1950, s. 27)

Seni içten tanıyan kızını biraz dinle.
Çileler çekmiş yurdum, güzel Urfa, can Urfa!..
Ayrılık acısını paylaşalım seninle,
Yüreğim dolu hasret, can Urfa, Vatan Urfa!..

Hayalin parça parça gönlümde çağlar her an,
Kale... Aynizeliha... Dergâh .. Halilürahman...
Her köşende bir başka güzellik, elvan elvan,
Her köşen ayrı cennet, Can Urfa, Vatan Urfa!..

Sen ey mübarek toprak, erenler yatağısın,
Duymayana sözüm yok, duyanlar durağısın.
Koç yiğitler, yeleli arslanlar otağısın,
Urfa, kahraman Urfa, can Urfa, Vatan Urfa!..

Ecdadın asırlarca yurt uğruna dökmüş kan,
Kurtuluş savaşın da bir ayrı, eşsiz destan...
Sönmiyecek güneştir ufkunda "11 Nisan"
Tarihime şan Urfa, Can Urfa, Vatan Urfa!..

İbrahim Nebi; Hakkın aşkiyle yana yana,
Nemrudun ateşini çevirdi gülistana...
Ben de ateşten bir gül getirdim işte sana;
Kalbten armağan; Urfa, Can Urfa, Vatan Urfa!

Nisan 1949

Yayla Türküsü..

(s. 39-40)

Şair hemşehrim Kemalettin Kamu'nun ruhuna:

Bingöl yaylasında bin renktir bahar,
O güzel adına kurban yaylalar!
Bir yudum suyunda bin bir şifa var,

Sarmaşır güneşle, öpüşür ayla,
"Yaylalar içinde Erzurum yayla"

Gülüne başka gül uyar mı ola?
Türküsünü Tanrım duyar mı ola?
Düşümde gördüğüm bu yâr mı ola?..

Sarmaşır güneşle, öpüşür ayla,
"Yaylalar içinde Erzurum yayla.."

Damarında akan Türkün kanıdır,
Göğsünü kabartan Türkün şanıdır;
Yayla Türkün canı, öz vatanıdır,

Sarmaşır güneşle öpüşür ayla,
"Yaylalar içinde Erzurum yayla!"

1943

Ellerim Bomboş'tan
Mevlâna

(Ellerim Bomboş, -50. Sanat Yılı-, İstanbul 1967, s. 18)

Alev alev yanıp duran içimde
Hasretindir yâ Hazret-i Mevlâna
Ezer beni her gün başka biçimde
Firkatindir yâ Hazret-i Mevlâna.

Gün olur güneşler kaplar cihanı
Bir ilâhî neşve sarar dört yanı.
Bulunur her türlü derdin dermanı
Vuslâtındır yâ Hazret-i Mevlâna.

Âşıkların gözyaşını dindiren,
Susamış kalblere suyu indiren
Aşkı ruha ışık gibi sindiren
Rahmetindir yâ Hazret-i Mevlâna

Kitabında hadis, âyet sezilir,
Ruhlar kanatlanır göğe süzülür
Bahtiyarsın gönüllerde dizilir :
Hikmetindir yâ Hazret-i Mevlâna.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://Bahtiyarsin.com

Konya yollarında serap görünür.
Kara toprak gözlere âb görünür
Bir suale bin bir cevap görünür
Himmetindir yâ Hazret-i Mevlâna.

Her nağmesi canlara bin can katar,
Ney'de sır çözülür, bülbüller öter.
Bir gül kokusudur dünyayı tutar
Nükhetindir yâ Hazret-i Mevlâna!

Yıllardır kapında bekler bu benden.
Keremkâr sultansın, Efendimsin sen!
Eşiğinde bir âciz baş görürsen
Nusrat'ındır yâ Hazret-i Mevlâna!...

Acaip Meclis

(s. 19)

Bir acaip meclisti bu: İçmeyen içenden serhoş.
Vahdet şerabıyle yürek dolup taşmış.. Kadehler boş!
Semaa kalkmış duygular, dönerler arş-ı âlâda
Gönül, vah biçâre gönül. Nasıl serhoş, nasıl bir hoş..

1958

Sen Her Şeyden Üstünsün

(s. 29)

En karanlık günümde kalbime neşe verir.
Aşkın benim içimde hiç solmayan bir bahar.
Beni hayat yolunda yürüten bu sevgidir,
Bir anne eli gibi her ân gönlümü okşar.

Parlak bakışın siler yüreğimin pasını,
Gülüşün unutturur günlerimin yasını.
Bilmem böyle mi sevdi Mecnun da Leylâsını?...
Benim coşkun gönlümde bir değil, bin Mecnun var!

Sendendir, sana döner damarlarımdaki kan,
Senin için büyüttüm bağrımda bir çift fidan.
Sen her şeyden üstünsün, her şeyden, aziz vatan
Hiç bir şeyi sevemem seni sevdiğin kadar.

1950

Yağmur

(s. 54-55)

Dışarda gök,
Kızılımsı bir karanlıktır alabildiğine.
Ben,
Sırtüstü serilmişim yatağa perişan...
Dinliyorum....
Bu aysız, yıldızsız New York gecesinde
Ay - yıldızdan haber var,
Memleketten selâm var yağmurun sesince..
Akar da akar içime,
Yıkar da yıkar içimi..

Gökler gürül gürül gürlerken
Bizim Çanakkale'yi, Bizim Kurtuluş Savaşı'nı hatırladım

Uydurma toplarımızdan
Nasıl da kaçardı düşman, akın akın...
İçimizdeydi belki o zaman
Büyük sırrı imanın.

Gazi'nin bakışı parıldadı birden
Şimşeğin mavisinde apâşikâr..
Çakar da çakar içimde,
Yakar da yakar içimi...

Ateşler içinde o gece,
Dipsiz bir hatıra oldum..
Yağmurun büyüsü beni adım adım

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - http://dunyamiz.org

Götürdü ilkbahar senelerine,
İstanbul Boğazı canlandı gözümde
En tatlı mavisiyle.

Güneş boylu boyunca uzanmış sulara....
Yedi tepe'nin birinde, ikimiz....
Bir ikindi üstü...
Var mıydık?....
Bu, bir rüya âlemiydi belki,
Belki de ömrün en güzel demiydi, geçti...
Rüyalardan da güzel,
Akar da akar içime.
Şakır da şakır içimde.

Yağmur, hâlâ.
Bir şeyler sayıklıyor dışarda.
Yağmur benim dilimi konuşuyor tatlı tatlı...
Gök gürlemesinde gene Kurtuluş Savaşı,
Şimşekte gene Ata'mın bakışı...
Gönül ezelden kanatlı,
Dolaşıyor bahar iklimlerinde..
Top tüfek olmuş.
Şimşek olmuş,
Sen olmuş,
Memleket olmuş mazi.
Yağmurun sesinde...
Akar da akar içime,
Çakar da çakar içimde,
Yakar yakar da yakar içimi...

1958 New York

Kış Levhaları

(s. 100)

Kül renkli semayı içine alan
Pencerem bu sabah gamlı bir bakış...
Isıtmıyor beni kalbimdeki kan,
Geldin mi kalbsiz kış merhametsiz kış,
Geldin mi Azrail elli canavar...

Ağaçlar kızaran yapraklarını
Gözyaşları gibi döktüler yere.
Bu hazin sabahın korkunç yarını
Çökecek bir kâbus gibi kalblere
Serecek önüne müthiş levhalar:

Küflü duvarından çamurlar sızan
Işıksız, ateşsiz virânelerde
Uzak ışıklara hasretle bakan
Kadınlar düşecek sonsuz bir derde.

Bağrının tutuşan cehennemine
Basacak her ana yavrucağını
Fakat küçük eller donacak gene
Azrail kuracak gene ağını....

Çarpan her yürekte merhamet gerek
Yurdunda aç ölen insanlar varken.
Paranı çılgınca israf ederek
Kumara, içkiye, lükse dökme sen
Kalbsiz bir kör gibi dolaşma bar, bar.

Otomobilinden hele biraz in.
Gözlerini yuman gururunu yen :
Eğer bir parça et değilse kalbin
Parça parça olur merhametinden.
Burda öyle feci manzaralar var!...

1929 İstanbul

Kum Saati

(s. 101)

Bir kum saatinde erimiş gibi,
Zaman parça, ân parça parça.
Hangi zalim oktur delen bu kalbi?
Göğsümden dökülen kan parça parça.

Benim değil artık, yaşamıyor dün.
Doğar mı doğmaz mı beklediğim gün?.
Bu yalan dünyada ne var ki bütün,
Huzur parça parça, can parça parça.
Kaçıyorum ömre yan parça parça!...

1965 Ankara

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://kitap.org

Bir Ezan Sesi

(s. 34)

Bir ezan sesi duyarım, zaman zaman,
Halka halka zincir olmuş senelerin ardından :
Kapkara bir mütareke gecesinde
Yağmurla boşanıyor gözyaşları,
Rüzgârla hıçkırıklar....

Yağmur ağlıyor Vefa Sultan türbesinde;
Fâtih'ten, Şehzade'den, Süleymaniye'den
Feryatlar yükseliyor göklere ezan sesinde.
Yüksele dursun Arş'a doğru ezan,
Mazlumların ahı yerdedir.

Birden,
Doğruluyor harap türbede Vefa Sultan
Mubarek elleri duada.
Fatih Sultanım atlıyor atına mağrur.
Sanırsın 1453'lerdedir!
"Muhteşem Süleyman" dehşet içinde.

Değiştirmiş o meşhur mısraını haykırıyor :
"Olmaya devlet cihanda bir dem istiklâl gibi."

Gece korkunç bir dev.
Vefa Sultan'a sığınmış küçük ev
Büyük yangınlar artığı.
Bir genç kıza sarılmış bir çocuk görüyorum
Halka halka zincir olmuş senelerin ardında :
Cam açık, oda karanlık,
Yağmur okşuyor saçlarını.
İki masum yürek aynı duada
Diyorlar "Allahım ayırma bizi
Dinin ruha dolan güzel sesinden!"

Uzun, derin güzel bir "Ah!"
Kaplıyor ufukları kanad kanad.
ITRİ sesleniyor minarelerden.

1963 Ankara

Aydınlık Kapı'dan

Mısırlızadeler'den Veliyüddin Paşa'nın oğlu Behçet'in kızları Lerzan ile Vildan mizaç itibariyle, birbirinden son derece farklıdır.

Yıllar geçtikçe bu farklılıklar daha da belirginleşir. Babası Lerzan'ı daha fazla sevmekte, onunla yakından ilgilenmektedir. İki kardeş arasında bir bağ vezifesi gören mutasarrıf Zekâi Bey'in kızı Fazilet; bilgisiyle, güzel piyano ve keman çalmasıyla onları büyüler.

Sürekli Avrupa'ya gidip gelen Behçet Bey, İstanbul'da aniden vefat eder.Onun ölümü çılgın kızı Lerzan'dan ziyade Vildan'ı daha çok etkiler.

Aradan yıllar geçer; kızlar evlenme çağına gelmişlerdir. Lerzan, babaannesinin şiddetli tepkisine rağmen Kâhyagiller'in oğlu Ziya'yı sever; ona kaçar. Lerzan'ın kaçışı aileyi üzüntüye boğar. Ancak Lerzan da mutlu değildir. Eski bir kalfa olan kayınvalidesi, ona evde söz hakkı bile vermemektedir. Lerzan bu cehennem havası içinde iki çocuk dünyaya getirir. Onun bunalımlı günlerinde en büyük tesellisi Fazilet'ten aldığı mektuplardır.

Fazilet sayesinde ailesiyle de barışma imkânı bulur.

Aynı yıllar İstiklal Savaşı devam etmektedir. Konağın işgal edilmesi ve Ziya'nın askere gitmesi üzerine Lerzan annesinin yanına gelir. Babasını kaybeden Fazilet de o günlerde tamamen huzursuzdur. Fazilet'in ziyaretine gelen Lerzan burada pekçok dertten mustarip Piraye ile tanışır. Bu sıralarda âşık olduğu istihkâm zâbitinin şehit edilmesi Vildan'ı sarsar.

Bir kaç gün sonra Ziya şehit olur, serbest kalan Lerzan sosyeteye karışır; pek çok kişiyle gönül eğlendirir. Ancak sevgilisi İsmail'in davetî üzerine gittiği Urfa'da, hayatının ikinci büyük sillesini yer. İsmail'in çektirdiği zindan hayatından kaçıp kurtulmayı başaran Lerzan bu sefer'de, Vildan'a ilgi duyan Ali Bey'i yoldan çıkarmaya çalışır. Buna fırsat vermek istemeyen Vildan, ablasının inadına Ali Bey ile evlenir. Bu evlilikten üç çocuğu olur, ancak mutlu değildir. Aradan yıllar geçer. Vildan'ın oğulları Behçet ile Sermet'in sünnet düğünleri sırasında Ali, Lerzan'ı öldürür. Vildan olayın tek şâhididir. Vildan'ın yalancı şâhitliği üzerine Ali kurtulur. Ancak, Vildan, vicdan azabı çekmektedir. Ali, Vildan'ın sadakati karşısında yaptıklarına pişman olur; bu pişmanlıkla hayata gözlerini yumar.

Vildan, artık çılgın zamanenin gözünde taşralı bir büyükannedir. Nihayet korktuğu başına gelir; gerek Behçet, gerek Sermet, gerekse Feza yaptıkları çılgınlıklarla ve iğrenç yaşayış tarzlarıyla zavallı Vildan'ı bunalıma sevk ederler.

Çektiği çilelere, hayatın çirkefliğiyle beraber, zamanın vefasızlığını da ekleyen Vildan, aradığı huzuru, Hakk'a yönelmekte bulur; "Yaradılanı Yaradandan ötürü seveceğine" söz verip aydınlık kapıya ulaşır.

(Aydınlık Kapı, İstanbul 1974, s. 11-17)

Ege Denizi'nin akbaşlı dalgalarına yüksekten bakan büyük konakta 1893 yılının baharında bir kız çocuk doğdu.

Babası Mısırlızadelerden Veliyüddin Paşanın oğlu Behçet Beyefendi, İstanbul'a, Mısır'a, hatta Avrupa'ya sık sık yaptığı seyahatlerden birinin dönüşünde tesa-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

düfen, konakta bulunuyordu. Bu ilk çocuğunun doğum müjdesini kendisine koşturan uşaklara parlak altınlar dağıttı; İstanbul'a, kuyumcu Babayana telgraf çekerek karısına pahalı mücevherler getirtti ve pembe yumuk kızın adını Lerzan koydu.

Bu kelimenin sadece ahengine mi kapılmıştı, yoksa bu kelime onun sayısız gönül hatıralarından birine mi temas ediyordu.

Belki de bu kızın, ilerde, ömrü boyunca bir küçük yaprak gibi köksüz ve kararsız çeşitli heyecanlarla titreye titreye yaşıyacağını bir önsezi genç babaya duyurmuştu.

Lerzan, yaramaz bir bebekti ve büyüdükçe yaramazlığı da artıyordu. Bu aşırı yaramazlığı yüzünden lâlalar, dadılar onun için sık sık:"Aman alev gibi çocuk!"

"Ay vallahi kız değil bu, ateş parçası!" der, dururlardı.

Amma, o kadar da güzel ve tatlı bir mahlûktu ki, en çok eziyet ettiği kimseler bile kendisini seviyorlardı.

Lerzan böylece, dadılar, lâlalar arasında hakikî bir prenses gibi büyümekte iken annesi bir kız daha doğurdu.

O yıl, Behçet beyefendinin en havalı senelerinden biri idi. Kışın yarısını Mısır'da yarısını İstanbul'da geçirmişti.

Mayıs gelmiş, çiftliğe çıkma zamanı gecikmiş, karısının doğumu yaklaşmıştı. O, bunların birinden haberdar değildi. Yeni ve bu defa evvelkilerden daha da hummalı bir macera peşinde koşuyordu... Nimet Hanımefendi ikinci çocuğunu işte bu dertli, muztarip günlerinde dünyaya getirdiği için küçüğü göz yaşları akıtarak bağrına basarken annesine bakmış:

– Bunun adı Nalân olsun, anne, demişti.

Fakat Büyük Hanımefendi kaşlarını çatarak itiraz etmişti:

– Olmaz öyle şey! Neden nalân olacakmış çocuk?.. Vildan diyelim...

* * *

Lerzan, bu hadiseyi hiç mühimsemedi.

Halbuki o zaman üç yaşında bulunuyordu.

Bu yaş, bu gibi hadiseleri ehemmiyetle karşılayan bir yaştır: Kendi yerini paylaşmaya, gönüllerde kurduğu saltanata ortak olmaya birinin geldiğini çocuk hemen sezer ve telâşlanır, üzülür, hırçınlaşır.

Lerzan'da bu alâmetlerin hiç biri görülmedi.

Kardeşini bir iki gün, büyük bir merakla tetkik ettikten sonra, rahat rahat, kendi odasına, kendi oyunlarına ve oyuncaklarına döndü.

Hatta eski bir hıncı çıkarmak sevdası ile, onun damarına basmak, onu kıskandırmak, muztarip etmek isteyen ahretlik kız Perver:

– Artık senin pabuçların dama atıldı, artık herkes kardeşini sevecek, sana kimse metelik vermiyecek!

Dediği zaman, o; boyundan yaşından umulmaz bir alay kahkahası atmıştı:

– Haydi oydan aptal! O benim dibi (gibi) düzel (güzel) değil ki... Onu kimse sevmez. Maymuna benziyoy! (benziyor).

Demişti.

Hakikatte, Vildan, maymuna benzemiyordu amma, Lerzan'a da hiç benzemiyordu. Onun tam zıddı idi.

* * *

Aylar, yıllar geçtikçe, iki kız kardeş arasındaki bu tezat, kendini daha çok gösteriyordu.

Lerzan'ın yanakları alev, gözleri güneş doluydu. Saçları kıvrım kıvrım yıldızlanır, vücudu ışık ışık dalgalanırdı.

Baştanbaşa renk ve ahenk dolu bir kız.

Vildan gölgede büyümüş bir çiçek kadar solgun ve sakin; buğday benizli, iri kara gözlü dalgın bakışlı bir çocuktu.

Ablası gürültücü olduğu kadar o sessiz, ablasının yaramazlığı nispetinde o uslu idi.

Annesinin yüreğini yakan acıları sanki doğduğu gün hissetmiş de kavrulmuştu.

Behçet Bey; Lerzan'da için için kendi ateşli ruhunun kaynadığını görür, onu "Benim kızım!" diye severdi.

Vildancık'ta ise annesinin dalgasız, fırtınasız, alabildiğine derinleşmiş esrarlı bir kuyuya benzeyen ruhu vardı.

Lerzan'ın kıran, döken, yakan, tırmalayan tehlikeli ve gürültücü oyunlarına Vildan hiç bir zaman iştirak etmedi.

Lerzan, selâmlıkta uşaklardan birinin sırtına ata biner gibi binerek onu kırbaçlarken; Vildan haremde oyuncak dolabının önünde bebeklerine entariler biçip diker ve onlarla yavaş yavaş konuşurdu.

Mehtaplı bahar gecelerinde Lerzan sandalcı Hüseyin'i kandırır, evden gizlice kaçıp tenha yollardan deniz kenarına iner, bacak kadar boyu ile deniz sefası yapmağa kalkardı.

Yirminci asrın ilk senelerinde, Abdülhamit Türkiyesi hudutları içinde; bu akla gelmez, hayale sığmaz bir cesaret, bir delilikti. Amma bu deliliği Lerzan; -Mihrifelek Kalfa farkına varıp Büyük Hanı-

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

mefendiye haber verinceye kadar - birkaç defa tekrarlamağa muvaffak olmuştu.

Sonra, kendisi bir temiz dayak yemiş, sandalcı Hüseyin de kovulup yerine akıllı uslu bir Ali Ağa getirilmişti ve Lerzan, uzun seneler sandal sefasından mahrum kalmıştı.

Mehtaplı kış gecelerinde de o; ahretlik kızları kandırır, bahçenin uzak köşelerinde kartopu oynamağa götürürdü. Bu yüzden hastalananlar, zatürreeye, zatülcembe tutulanlar olmuştu.

Bu gecelerde Vildan; ya büyükannesinin dizleri dibine sokularak ona eski zamanlara ait hatıralarını anlattırır yahut da yatağının içinde büzülerek Çerkes dadının anlattığı peri masallarını dinlerdi...

Yazın çiftlikte de Lerzan; ağaç tepelerinde kuş yuvaları aramakla meşgulken, Vildan; kümes önlerinde mini mini civcivlere yumurta sarısı yedirmekle vakit geçirirdi.

Ve Lerzan en yaramaz atların sırtında dağ, bayır dolaşırken Vildan çayırlıkta kuzusunu otlatırdı.

Çiftlik hayatını ikisi de -başka başka sebeplerden- çok severlerdi.

Buradaki zengin tabiat ve geniş hürriyet her bahar; Lerzan'ın yanaklarına ve gözlerine avuç avuç gül rengi ve güneş parıltısı ilâve ederdi.

Vildan'ın solgun benzi de dalga dalga renklenir, ay ışığı gibi mahmur bir aydınlıkla dolan iri gözleri derinden derine pırıldamaya başlardı.

Lerzan birçok şey isterdi, her istediği de yapılırdı.

Konakta, çiftlikte çalışan kırk elli adam sanki, Lerzan'ın emirlerini yerine getirmek için yaratılmışlardı; merhum Veliyüddin Paşa, sanki bu malı mülkü küçük Lerzan'ın kaprislerine harcansın diye bırakmıştı.

O; durmadan elbise ister, iskarpin ister, elmas isterdi. On iki yaşında bir çocuktan umulmayacak bir ihtirasla her şeyde herkesten üstün olmak emelinde idi. Okur yazar, hattâ resim yapar ve piyano çalardı. Ve onun her yaptığını, başta babası olmak üzere, herkes beğenir, herkes alkışlardı.

Vildan bir şey istemezdi. Annesi ne diktirirse onu giyer, babası ne alırsa onu takardı.

Konağa gelen hususî hocalardan o da ablası gibi Türkçe, Fransızca, resim ve piyano dersleri alıyor ve kendine göre bir şeyler öğreniyordu. Bilhassa lisana istidadı vardı; Büyükhanımefendi, Fransız "Matmazel"e kızıp onu evden uzaklaştırmakta ve yenisini getirtmemekte ısrar etmemiş olsaydı, birkaç senede muhakkak ki bir Fransız gibi Fransızca konuşacaktı.

Amma, ne de olsa ötekinin biri beş gösteren cazibesi yanında, bunun beşi ancak bir görünüyordu.

İki kardeş hiç kavga etmezlerdi.

Ezelî bir küskünlük içinde gibiydiler; birbirlerine tek kelime söylemeden geçirdikleri günler çoktu.

Vildan'ın arkadaşlarına Lerzan yüz vermez, Lerzan'ın arkadaşlarıyle de Vildan pek konuşmazdı.

Yegâne müşterek arkadaşları, Mutasarrıf Selim Zekâi Beyin kızı Fazilet'ti. Ona ikisi de hayranlıkla bağlı idiler. O da her ikisiyle de aynı derecede alâkadar olurdu. Yaşı galiba Lerzan kadardı, yahut belki ondan biraz küçüktü. Fakat bilgisi onlardan çok yüksekti. Hele musikide eşi, emsali yoktu, iki kız kardeşi büyüleyecek kadar güzel piyano ve keman çalardı.

Mutasarrıf Bey, o zaman için tehlikeli sayılan ileri fikirlere sahip, hürriyetperver bir adamdı. Oraya zaten sürgün gönderilmişti. Kızının tahsil ve terbiyesiyle bizzat meşgul olur; ona her gün gelen hususî öğretmenlerin öğretemediği birçok şeyleri öğretirdi. Onların bir koca oda dolusu Türkçe, Arapça ve Fransızca kitapları vardı. Behçet Beyin kütüphanesi onlarınkinin yanında çocuk oyuncağı gibi kalıyordu.

Behçet Beyle Selim Bey kafa dengi iki dosttular. Sık sık buluşur, görüşürlerdi. Behçet Beyin kızları da yalnız Mutasarrıf Beyin konağına uzunca misafirliğe, hattâ gece yatısına bile gitmek müsaadesine maliktiler; başka yerlere pek gönderilmezlerdi.

Fazilet'in annesi yoktu. Fakat bir ablası vardı ki, belki bir anneden daha şefkatli idi. Aralarında on beş yıl kadar bir fark olduğu için çocuğun annesi olabilecek yaştaydı da:

Hayata gözlerini pek genç -otuz üç yaşında- yummuş olan anneleri ölürken, Fazilet'ini İffet'ine emanet etmişti.

İffet, bunu bir an bile unutmuyor, yaşı ilerlemeğe başladığı halde "çocuk ihmal edilir, çocuk içlenir, çocuk ziyan olur," diye bir türlü evlenmeğe yanaşmıyor; iyi iyi taliplerini reddediyordu.

Selim Bey de pek sevdiği güzel, zarif ve zeki karısının vakitsiz ölümü ile öyle derinden yaralanmıştı ki, tekrar evlenme lâfını ağzına bile almamıştı. Baba kız, bütün sevgilerini; bütün ihtimam ve itinalarını küçük Fazilet üzerinde toplamışlardı.

Lerzan'la Vildan oraya misafir gidecekleri, yahut Fazilet'in kendilerine misafir geleceği günü bir bayram bekler gibi beklerlerdi.

Fazilet aralarına katılınca, iki kardeş, ezelî küskünlüklerini farkına varmadan unutarak, hemen bir sulh havası içine girerler ve üçü beraber, tatlı tatlı oynarlar, konuşurlar, gülüp söylerlerdi.

Fazilet, iki kardeş arasında gizli bir bağdı sanki. O çekilir çekilmez Lerzan'la Vildan yine birbirlerinden kopar, her biri kendi âlemine dönerdi...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Benim Küçük Dostlarım'dan

I

Mefharet ve Arkadaşları

(Benim Küçük Dostlarım, Ankara 1976, s. 15-20)

Çocuklar – özellikle küçük kızlar – genç öğretmenleri severler. Yaşlı bir öğretmen, eğer kendini ve dersini sevdirebiliyorsa, bu çok defa uzun yılların tecrübesinden süzülmüş bilgisi ve hesaplı, plânlı hareketleri sayesindedir. Ya da bir ışık seli gibi içinden durmaksızın çevreye taşan pek üstün bir sevgi ve şefkat yüzündendir. Fakat genç öğretmen – eğer biraz, da sevimli ve güleryüzlü ve zeki ise – bütün acemiliğine, beceriksizliğine rağmen kendini kolayca sevdirebilir. Bu başarısında onun büyük yardımcısı doğadır. Bazen canlı gözlerinin bir gülüşü, parlak başının bir bükülüşü sınıfı büyüleyiverir. Artık ondan sonra "zafer" onundur. Bütün çocuk ruhları elinin altında işlenmemiş zengin bir toprak gibi, onun vuracağı çapayı, onun atacağı tohumu bekler.

* * *

O "ilkbahar seneleri"nde ben de öğretmenlik yaptım.

Memleketin sıkışık, karanlık günleriydi. Milletçe mutsuzduk. Bir yanda gûya; öğrenime devam etmeğe çalışıyor, bir yandan da özel bir lisenin ilk kısmında öğretmenlik yapıyordum. O zor yılların karanlığı içinde tek mutlu hatıra o okuldan; o okulda geçen günlerdir.

Çok gençtim; bir öğretmen için gereğinden fazla genç.

Yaşları sekizle on bir arasında otuz kadar öğrenci vardı, beş tanesi kız, geri kalanı erkek.

O sınıfa adım attığım gün duyduğum heyecanı, korkuyu, baş dönmesini ve o sınıftan her çıkışta hissettiğim tatlı gururu ve sevinci; başka hiçbir sınıfın eşiğinde duymuş değilim.

O vakit, şimdiki gibi "öğretmenlere mahsus not defteri" yoktu. Fakat ben kendi kendime bir acaip defter icat etmiştim:

Bu 15x20 santim eb'adında, yüz yapraklı bir defterdi. Her öğrenciye altı sahife ayırmıştım. Önce öğrencinin, babasının ismini, doğum yılını kaydettikten sonra onun bir tasvirini yapıyordum. Sonra aile durumunu – öğrenebildiğim kadar – oraya geçiriyordum ve daha sonra çocukların ruhları üzerine eğiliyor; acemi, tecrübesiz, bilgisiz gözlerimde sonsuz bir "bilmek, görmek, öğrenmek ateşi" ile onların iç âlemlerini tanımaya uğraşıyor ve yakalıyabildiğim kımıldanışları her hafta büyük bir özenle kısa kısa cümleler halinde o sahifelere yazıyordum. Derslerden aldıkları notları da her öğrenciye ayırdığım bölümün son sahifesine geçiriyordum.

İşte Mefharet bu "ilkbahar seneleri"nin ilk ışığıdır: Benim ilk öğrencim; ilk küçük dostom. Onun tasvirini o eski defterin o sararmış yapraklarından olduğu gibi alıyorum; yirmi beş sene evvelki renkli kelimelerin bol benzetmeli cümlelerimle "Pembe gül yaprağı gibi, nermin ve parlak çehresi üstünde bir ilkbahar seması kadar parlak, aydınlık kocaman mavi gözleri var. Fakat bazen kıvırcık, kumral kirpiklerin gölgeleri içlerine doluyor da o berrak sema parçaları üstünde yer yer menevişler, hareler vücuda getiriyor. Dümdüz, bembeyaz alnına altın renkli küçük saç kıvrımları düşüyor ve beyaz boynunun iki yanından bir çift kalın, parlak örgü sarkıyor, dudakları kızıl bir gül goncasına benziyor ve dişleri pırıl pırıl yanan iki dizi inciye."

Biraz aşağıda üç hafta sonraki tarihle şu cümleler yazılı :

"O; sınıfının melikesi; yegâne hâkimesi; bütün ötekiler sanki onun emirlerini yerine getirmek için oraya toplanmış ikinci derecede insanlar...

"Bu vaziyeti Mefharet kadar onun "uydu"ları da tabiî buluyorlar.

"Bu küçücük kızın; etrafındaki küçük adamları olgun bir kadın gibi kaprisler, sürprizler, vakarlı iltifatlar ve hesaplı hareketlerle idare edişine şaşıp şaşıp kalıyorum..."

Evet, ona o zaman şaşıyordum; hâlâ da şaşıyorum... O ne ince bir kadın zekâsıydı Yarabbi... Ve ne güzellikti!... Çoğu kez çok güzel kadınlar, çok zeki olmazlar; ama Mefharet'e karşı Tanrı pek cömert davranmış ve bu iki nimeti de kendisine bol bol vermişti. O da minicik yaşında, bu nimetlerden faydalanmayı pek güzel biliyordu.

Çevresindekiler, – çok emindim – canlarını verecek kadar onu seviyorlardı. Kızlar bile onun açık üstünlüğünü o kadar tartışmasız kabul etmişlerdi ki, kendisini kıskanmayı, egemenliğine karşı baş kaldırmayı akıllarına bile getirmiyorlardı!

Ben de – şimdi düşünürken daha açık görüyorum – onun tarafından sevildiğim için adetâ gurur duyuyordum. Ve zannediyordum ki eğer onun sevgisini kaybedersem bütün sınıf benden bir anda yüz çevirecek...

Bütün sınıf!...

Aradan bir çeyrek yüzyıla yakın bir zaman geçtiği ve onlara – biri müstesna – hayatta tekrar rastlamamış olduğum halde pek çoğunu şu dakikada açık - seçik

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - kitap.gov.tr

"Muallime hanım" tâbirini "Malmanım!" şeklinde, acaip bir hoş telâffuzla söyliyen, şeftali yüzlü, kalın, kestane rengi örgülü Bursalı kız, Fatma, ne kadar kıskançtı! Arkadaşlarından birine biraz fazla yüzverecek olsam hüngür hüngür ağlardı.

Nurettin: Kocaman bir erkek gibi ciddî, vakur, muhakemeli... On iki yaşında bir centilmen!

Sonra, Adnan'la Sedat; birbirine benzemeyen iki kardeş. Büyüğü solgun, sessiz, ince ve içli. Küçüğü, alyanaklı, şen kayıtsız, gürültücü...

O sene baharda hastalanmıştım. Bin bir dert üstüne bir de hastalık bana pek çok güç gelmişti.

Yatakta bitkin, umutsuz; ölümden ölesiye korkan ve bu korkunun bir an evvel bitmesi için de ölümü dörtgözle bekliyen garip ruh hali içindeydim. Göztepe'nin coşkun baharı; bahçedeki büyük çardağın üstünden dalga dalga taşarak pencerelerimden içeriye dolan mor salkımlar; karşımda masmavi ve apaydınlık deniz... Hiçbiri bana bir damla umut veremiyor.. Beni hayata çağıramıyordu.

Umuttan, cesaretten olduğu kadar "tevekkül"den de, tevekkülün güzel sükûnundan da yoksundum.

İçimin amansız karanlığına gömülmüş yatıyordum.

Küçük kardeşimin dadısı koşarak geldi. Tatlı Vanlı şivesiyle :

– Kayalar yağsın! dedi. Küçük hanım! "Aziz oğlunun yetimleri" kapıya dolmuş seni istiyorlar!

Rahmetli, pek şen kadındı; her söze bir "kayalar yağsın!"la başlardı.

Anlamadan baktığımı görünce bir kahkaha attı ve açıkladı:

– Talebelerin gelmişler, talebelerin!

Bir anda baharı gördüm: Pencerem'den içeri sokulmuş olan eflâtun salkımları, uzakta masmavi ve apaydınlık yatan denizi gördüm ve bahçemde cıvıldaşan kuşları hayretle duydum!

Onlar; birer birer yorgunluktan pembe pembe olmuş, güzel yüzleriyle çekingen çekingen, kapıdan giriyorlardı. Elleri kolları kır çiçekleriyle doluydu. Kadıköy'den Göztepe'ye çiçek toplaya toplaya yürümüşlerdi.

Karyolamın üstü bir ânda çiçekle dolmuştu ve ben mutluydum. Evet, daha bir dakika önce umutsuzluğun kara ve korkunç uçurumu içinde çırpınan ben, ne kadar mutlu olmak mümkünse okadar mutluydum... Onlara – sevinç gözyaşları dökerek – teşekkür ettim öyle mutlu olmuştum ki- "Kurtuldum, kurtuldum" diye haykırarak herbirinin ayrı ayrı kucaklayıp öpmek istiyordum. Fakat hocalık vakarım (!) buna izin vermiyordu! Bunun için beni ânda hayata iade etmiş olan bu güzel ve büyük heyecanı içimde gizliyerek onlara sadece gülümsedim: nazik kelimelerle teşekkür ettim..

Ve bu çocuklar; beni o gün ne derece mutlu etmiş olduklarını asla bilmeden dönüp evlerine gittiler.

Bir Devrin Romanı'ndan

Cülus Şenliği

(Bir Devrin Romanı, Ankara 1978, s. 11-27)

Çocukluğumun, hafızama çakılmış ikinci hatırası, o elâ gözlü genç kadının – annemin – ak sakallı, nur yüzlü bir ihtiyar ile münakaşaması bir konuşmasıdır.

Bu sevimli ihtiyar benim "Hacı Dedem" idi: Üç buçuk kişilik ailenin tek erkeği! Rahmetli Dedem Hacı Hüseyin Hüsnü Bey onu yetiştirmiş, Hacca da götürmüş beraberinde. O da babama bakmış. Babamı andıkça gözyaşları aksakalına süzülürdü. "Yavrumun yavrusu.. Avnullah'ımın yadigârı!" diye beni bağrına basardı. Ben de onu çok severdim. Babamın lâlası değil de öz babası olsaydı herhalde ondan fazla sevemezdim.

Şimdi işte, dünya yüzünde en çok sevdiğim iki insan karşımda, hafif bir tartışmaya tutuşmuşlardı, hem da galiba benim yüzümden.

Hacı Dedem :

– Yazık bu çocuğa, kızım, diyordu. Babasız gitti o da mahpus sanki.

Son cümle ağzından hıçkırık gibi dökülmüştü. Ağlıyor mu, diye baktım, yüreğim çarparak. Hayır ağlamıyordu ama, içinden ağladığı besbelliydi.

Hacı Dedem yutkunarak devam etti :

– Senede bir Eyüp Sultan'a götürürsün, bir, iki defa da ablana. Hepsi bu. Bırak yavrucuk azıcık şenlik görsün!...

– Şenlik.. Bizim bugün bayram edecek günümüz mü baba? Hep bu yüzden değil mi yavrucuğum, baba sağlığında yetim kaldı?

Annem, hıçkırdı, ben boynuna atıldım.

Aralarındaki tartışmadan hiçbir şey anlamamıştım ve şenliklerle benim babasız kalışım arasında bir ilişki de kuramamıştım. Bunları daha sonra anlayacaktım.

Mamafih, annem o akşam Hacı Dedem'e yenildi, beni giydirip kuşatıp donanma seyretmeğe gönderdi. Sağ elim, Hacı Dedem'in sol avucu içinde, etrafımıza bakına bakına, Feneryolu'ndan Kızıltoprak'a kadar

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://tanitay.org

yürüdük. Bütün köşkler baştan başa içinde mumlar yanan cam fenerlerle donanmıştı, en küçük evlerin kapılarında bile, bir, iki fener yanıyordu. Sokaklar neşeli bir kalabalıkla doluydu. Her taraf şıkır şıkır, pırıl pırıldı. Hele büyük köşklerin bahçelerindeki ağaçları süslüyen renkli kâğıt fenerler ömürdü, en çok onlar hoşuma gitmişti.

Şimdi sokaklarımız, caddelerimiz her gece o kadar ışıklı ve kalabalıktır; şehir çocukları için bu normal bir şeydir, ama o zaman öyle değildi. Biz o donanmayı heyecanla, hayranlıkla seyrediyorduk. Bununla beraber benim içimde bir tatsızlık, bir huzursuzluk vardı; anacığımın hıçkırığı kulaklarımdan gitmiyordu. Ara sıra sokaktaki erkek topluluklarından, "Padişahım çok yaşa" sesleri yükseliyordu.

Hacı Dedem'e :

– Niye böyle bağırıyorlar? diye sordum.

– Padişahın cülûs günü de ondan.

– Cülûs ne demek?

– Tahta çıktığı gün.

– Tahta çıkmış da ne olmuş?

Adamcağız içini çekti; yorgun, bezgin bir sesle:

– Sen etrafına baksana cicim, dedi.

– Bak fişekler, maytaplar ne güzel!..

Büyük bir köşkün önüne gelmiştik. Kızıltoprak'taki Zühtü Paşa Camii'nin yanında koskocaman Zühtü Paşa köşkü. Köşk ve bahçe şimdiye kadar gördüklerimizin hepsinden daha iyi donanmıştı. Kalabalık müthişti: "Padişahım çok yaşa!" sesleri ayyuka çıkıyordu. Hacı Dedem kapıda durdu, bana da maytap aldı. Havaî fişekler gökleri donatıyordu. Ağustos sıcağından bunalmış halk Zühtü Paşa Bahçesi'nde ikram edilen buzlu şerbetlerle serinliyor, büsbütün coşuyordu. Buradaki ışıklar, renkli fenerlerle bezenmiş ulu ağaçlar, yer yer göklere yükselen havaî fişekler, bugün için bile görülmeğe değer şeylerdi. O kadar zengin ve güzel.

Erkek ve çocuk kalabalığı arasında, bazen yeldirmeli, başörtülü kadın gruplarına da rastlanıyordu. Bunlar alt ve orta tabakaya mensup hanımlar olmalıydı. Çünkü yüksek tabaka hanımları faytonlar ve kupa arabaları içinde caddeden geçiyorlardı.

O tarihlerle erkeklerin kadınlariyle beraber gezmeleri ayıp sayıldığı için, böyle ayrı ayrı geziyorlardı.

Bahçede grup grup oynayan, zıplayan delikanlılar da vardı. Ben onlara dalmıştım. Âdeta rüyada gibiydim. Hacı Dedemin şefkatli sesi beni uyardı :

– Haydi cicim, artık gidelim!

Gene elimi eline aldı, geldiğimiz yollardan eve döndük

Annem karanlıkta camı açmış, kafesi kaldırmış, bizi bekliyordu. Beni kucaklayıp öptü. Yanakları ıslaktı.

İzmir Yolculuğu

Çocukluğumun unutulmaz hâtıralarından biri de İzmir'de Halit Bey Amcam'ın evinde geçirdiğim aylardır.

Babamın bir tek öz kardeşi vardı: Bir zamanlar, "Şeyh-ül Matbuat" yani "Basın mensuplarının en yaşlısı" diye anılan ve yetmişten fazla telif ve tercüme eseri olan merhum Süleyman Tevfik Zorluoğlu.

Bu Halit Bey amcam – Derendeli Hacı Hüseyin Paşa torunlarından merhum Halit Bey – babamın öz kardeşi değil, fakat mânen, ruhen kardeşinden daha yakın bir uzak akrabası imiş.

V. Sultan Murad'ın Mabeyn-i Hümâyûn Başkâtibi ve süt kardeşi olan dedem, merhum ve mağfur, Hacı Hüseyin Hüsnü Bey, vaktinde Kutb – zaman imiş. Bu, dinimizde büyük bir mertebedir. Dedem Halit Amcam'ın da "Mürşid"i imiş.

Beni "Mürşidimin, efendimin torunu! Avnullah'ımın yadigârı!" diye bağrına basar, severdi, inci taneleri gibi göz yaşları ak sakalından süzülürdü.

Ben de onu öz amcam bilir, o yaşıma kadar "baba" görmediğim için öz babam imiş gibi severdim.

İşte biz, İstanbul'dan İzmir'e bütün aile – Annem, Hacı Dedem, ben ve Dadım – bu Halit Bey amcalara misafir gidiyorduk.

Vapurda geçen günler, geceler pek sıkıntılıydı. Bilmem o vapurun kamarası var mıydı? Biz güvertediydik. Herhalde bütçemiz daha iyi yerde gitmeye müsait değildi.

Güverte pek kalabalıktı; her aile, dört bir yanına eşyalardan bir çeşit duvar çekmiş, kendine bir odacık yapmıştı. Bizimkiler de öyle yapmışlardı. Uzun günler, geceler böylece geçiyor, daha doğrusu geçmek bilmiyordu. Bazan vapur beşik gibi sallanıyordu, o zaman çok fena oluyorduk.

İstanbul'dan İzmir'e altı günde mi gitmişiz, bana yıl gibi gelmişti.

İzmir'de bizi vapurdan alıp eve götürdüler. Eşref Paşa'da iki katlı, bahçeli, teraslı, genişçe bir evdi; aile de bizim üçbuçuk kişilik ailemizden daha kalabalıktı. Amcam, Necati Ağabeyim – merhum Maarif Vekili Mustafa Necati – Hüsnü Ağabeyim ve benim yaşıtım Adviye bir de genç yardımcı kız Fatma. Birkaç ay sonra gelen yeni bebekle ve onun bakıcısı Zümrüt

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - www.pdfkitap.org

Nine'yle aile efradı sekize çıktı, bizimle beraber tam bir düzüne insan.

Ben tenha, sade, sessiz bir hayata alışıktım. Kaldı ki ağabeyler biri on, biri on üç yaşında hareketli çocuklardı, kız kardeşleri de onlara uymuştu, gürültülü erkek oyunları oynarlar, benim de bu oyunlara katılmamı isterlerdi. Ben onlara ayak uyduramazdım. Rahmetli Necati ağabeyim "Nazlı bebek!" derdi, galiba için için de kızardı: Çünkü bir fırsatını buldu mu beni hırpalamaktan geri kalmazdı. Meselâ top gibi havaya atar, tutar, ben feryadı basınca da bırakır kaçardı. Çünkü evde beni incitmenin cezası büyüktü. Nurda yatası amcam: "Dört evlâdım bir yana, bu bir yana derdi. Evliya gibi bir insandı. Yengem, amcama göre çok gençti, güzel yüzlü, güzel huylu bir hanımdı. Hüsnü ağabeyim beni pek hoş tutardı; Adviye ise – haklı olarak – çok kıskanırdı.

Böylece günler, aylar, mevsimler gelip geçiyordu. Kızılçullu'ya, Bornova bahçelerine gezmeğe gittiğimizi, güzel rüyalar gibi hatırlıyorum.

İlk dayağı da annemden İzmir'de yemiştim, onu da bir kâbus gibi hatırlarım; davetli olduğumuz Eşref Paşalar'ın bahçesinden izinsiz olarak çitlenbik koparmış, ben de öteki çocuklar gibi cebimi doldurmuştum! Annem gördü, usulcacık, elimden tuttu, eve götürdü ve içeriye girince :

"Ben sana dememiş miydim, kimsenin evinden, bahçesinden bir şey alınmaz; alınırsa hırsızlık olur. Ha dememiş miydim?.." diye omuzlarımdan yakaladı, beni bir temiz dövdü. O güne kadar, "dayak yemek" aklımdan bile geçmezdi; neye uğradığımı şaşırdım. Ben bayılmadım, ama zavallı anacığım bayıldı: Gözünün bebeği yavrusunu kıyasıya dövmüştü. Bu onu yıkmaz da ne yapardı! Fakat ben o günden sonra değil kimsenin evinden, bahçesinden bir şey almak, sokağın kenarında gördüğüm sahipsiz paraya dokunmadan geçtim.

Nihayet güzel İzmir'den ve oradaki sevgili yakınlarımızdan ayrılma günü geldi. Biz İzmir'e üç ay kalmak üzere gitmişken – oradakilerin ısrarı ile – tam dokuz ay kalmıştık.

Ağlaşa ağlaşa ayrıldık; özellikle rahmetli anacığımın üzüntüsünü hiç unutamam.

Gene sıkıntılı bir yolculuktan sonra geldik, canım İstanbul'a kavuştuk.

Evvelce oturduğumuz küçük, mütevazi kira evini İzmir'e giderken boşaltmıştık. Bu defa, meşhur Fuat Paşa Bahçesi karşısında, Fuat Paşa'nın kızı Münevver Hanımefendi'ye ait muhteşem köşke yerleştik. Gerçekten Feneryolu'nun en güzel köşkü idi. Fakat sahibinin babası Müşir Fuad Paşa da, eşi İshak Paşa da babamla beraber sürülmüş oldukları için, kimseler cesaret edip de köşkü kiralayamıyordu. Biz yerleştik, ama koca köşkün ancak bir katını döşeye biliyorduk: Birer yatak odası, bir de misafir odası halinde.

Bu köşkte çocukluğumun birçok acı, tatlı hatıraları vardır.

İlk arkadaşım Fahriye'yi (Arbaş) – ki hâlâ yakın arkadaşım, dostumdur – burada tanıdım, komşumuzun kızıydı. Anneciğim o yaşta bize gergefte işlemeyi, dikiş dikmeyi öğretirdi. Rahmetli, doğuştan terbiyeci, müşfik, aynı zamanda otoriter bir kadındı, öğretmen olsa imiş ideal öğretmen olurmuş.. Öğle yemeklerinden sonra, beraber, karyolamıza uzanır, "İkdam" gazetesini okurduk. O tarihlerde pek az aile gazete alırdı, biz abone idik, her sabah gazetemiz gelirdi. Annem, babamın zamanından alışıktı; O zamanlar "İkdam" sabah gazeteleri ile birlikte "Servet-i Fünûn". "Musavver Malûmat", "Hanımlara Mahsus Gazate"ye de abone imişler. Babam rahmetli: "Hanım, benim vaktim olmuyor, sen oku da akşamları bana da anlatırsın" dermiş. Bu suretle akşam sohbetleri için edebî konular, tatlı tartışma mevzuları da hazırlanırmış. Anlaşıldığına göre babam da yaman bir "eğitimci" imiş. Annem zaten çok zekî, kafası işleyen bir kadındı, kahve, sigara içmezdi, ama müthiş bir okuma tiryakisi idi. 80 yaşına kadar bu tiryakilik onda devam etmiştir. Gözlerini kaybettikten sonra ister istemez okumaktan vazgeçti.

Edebiyata, özellikle şiire düşkündü. O yaşımda beni karşısına alır, Namık Kemâl'den, Ziya Paşa'dan beyitler ezberletirdi. Mânâsını anlamadan, papağan gibi ezberlerdim. Mânâlarını da açıklamağa çalışırdı, ama beş, altı yaşında bir çocuğa meselâ "Hürriyet Kasîdesi"nden :

"Kilâbı zulma kaldı gezdiğin nâzende sahralar
Uyan, ey yâreli şir-i jiyan, bu hâb-ı gafletten."

Beytinin mânâsını anlatmak mümkün mü?..

"Sakın bunları kimsenin yanında söyleme" diye de sıkı sıkı tembih ederdi. Çünkü bunları okumak şiddetle yasaktı.

Ben o zaman ezberlediğim şiirlerin çoğunun anlamına, yıllar sonra, lise talebesi iken vardım. Ama çok gariptir, içimde kısılmış bir ışık sanki birdenbire açılırdı; sanki ben bunları eskiden beri biliyormuşum gibi olurdum...

Çocukluğumun güzel hâtıralarından biri de annemle beraber gazete okuyuşumuzdur.

Öğleden sonra uzanır, gazete okurduk, demiştim. Çoğunlukla o okurdu, bazen de bana okuturdu... Altı yaşında mükemmel gazete okurdum. Tefrika romanlar pek hoşuma giderdi. İlk okuduğum roman, galiba "Bîçare Bakkal"dı. Bîçare Bakkal'ın gayet cadaloz,

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rahtey.org

müstebit bir karısı, melek gibi güzel ve iyi bir de kızı vardı.

Renkli camlarla örtülü bir balkonu annem bana, "Oyuncak Odası" yapmıştı, bir taşbebeğim vardı. Anacığım birçok şeylerde olduğu gibi bebek yapmak hususunda da gerçek bir sanatkârdı; yaptığı bebekleri görenler bayılırlardı. Ben işte okuduğum tefrika romanların kahramanları yerine bu bebekleri koyar, romanların sonunu kafamda kendime göre tamamlar, onlarla konuşur, onları konuştururdum ve bu saatlerde âdeta kendimden geçerdim. Daha sonra kendi başıma konular uydurup bebeklerimi maceradan maceraya sürükler oldum.

Arkadaşım Fahriye de onlara çeşitli elbiseler dikmekten zevk alırdı. Sonradan o, enstitü dikiş öğretmeni ve meşhur bir terzi oldu.

Buna Hekim Neylesin

Hayatımın ilk büyük acısını da, ilk büyük sevincini de o senelerde, o köşkte duydum.

İlk büyük acım: Annemden sonra en çok sevdiğim insan olan Hacı Dedem'in ölümüdür.

Bir gün hastalandı, doktor getirdiler, birkaç gün sonra ağırlaştı, annem telâş ve üzüntü içinde ona canla başla bakıyordu.

Rahmetli beni karşısına oturtur;

"Öleceğime yanmıyorum, sevgili Avnullah'ıma hasret gidiyorum!"

Diye çocuk gibi ağlardı. Bu arada acıklı mâniler de söylerdi; ikisini gayet iyi hatırlıyorum :

Gidin bulutlar gidin,
Avnullah'ıma selâm edin,
Eğer uykuda ise.
Uykusun haram edin!.

Balık suda yan gider,
Açma yârem kan gider
Buna hekim neylesin
Ecel geldi can gider!

Evet, ecel geldi ve o büyük insanı aramızdan aldı götürdü. Beni evden uzaklaştırmışlardı. Sonra: "Hacı Dede'ni hastaneye kaldırdık; iyi olup dönecek" dediler. Bilmem neden, inanmış göründüm. Halbuki onun toprağa verildiğini ve bir daha hiç geri dönmeyeceğini gayet iyi biliyordum.

Büyükler, çocukları kolayca kandırdıklarını sanırlar. Ne hatâ!..

Çocuklar aslında kanmazlar, kanmış görünerek büyüklerden intikam alırlar.

Hacı Dedem'in ardından çok ağladım, aradan altmış beş yıl geçmiş olmasına rağmen hâlâ da zaman zaman ağlarım.

Şimdiki çocuklar böyle değil. Onlar ölülerinin arkasından ağlamayı pek bilmiyorlar.

Belki böylesi daha iyi, kimbilir?...

En Büyük Sevinç

Ömrümün ilk büyük sevincini babam sürgünden dönüp evimize geldiği gün duydum.

O ne gündü Yarabbî!. Hâlâ gözümün önündedir :

Oturduğumuz büyük köşkün demir kapıları ardına kadar açılmış, bakımsız bahçe temizlenmiş, çift mermer merdivenler pırıl pırıl parlatılmıştı.

Evin içi hısım akraba ile, eş dost ile dolu idi; zannederim aralarında, bir zamanlar kapımızdan geçmeye korkanlar da vardı.

Anneme, bana dadıma hep yeşilli yeni elbiseler yapılmıştı; hattâ Ziver Lâla'ma bile yeni mintan.

(Bu Ziver Lala, Hacı Dedem'in ölümünden sonra, ailesiz kalmamamız için merhum Hüseyin Avni Paşa hazretleri tarafından bize gönderilmiş ihtiyar, sevimli zir zenci idi. Rahmetli pek iyi bir insandı).

Benim elbisem, hiç unutmam, yeşil ipekli üzerine beyaz fisto geçmiş, beli enli kordelalı muhteşam bir elbise idi. Saçlarımı kıvırmışlar, dalga dalga omuzlarıma dökmüşlerdi bana bir de "Hürriyet" şiiri ezberletmişlerdi; babam gelirken merdiven sahanlığına çıkıp söyliyecektim güya!.

Gönüllerimizden eve, evden sokağa, sokaklardan bahçemize hep sevinç ve neşe taşıp doluyordu. Ben annemin ezberlettiği Namık Kemâl'in şiirlerinden mülhem olarak öğrendiğim o güzel ve muhayyel "Hürriyet"in gerçek mânâsını şimdi anladığıma emindim: Hürriyet çıkmıştı, babam geliyordu!..

Küçükten beri hürriyet deyince hayâlimde, dünya güzeli bir kız canlanırdı: Devler eline düşmüş sırma saçlı bir sultan!.

İşte, o şimdi devler elinden kurtulmuş, zindandan çıkmıştı, onun şerefine bütün mahpuslar da çıkıyorlardı. Hürriyetten anladığım buydu.

Dadımla başka evlâtlık kızlar :

"Büyük küçük, hanım hizmetçi kalmayacakmış artık. Herkes bir olacakmış" diye konuşuyorlardı. Onların "Hürriyet anlayış"ı da bu merkezde idi!.

Her kafadan bir ses çıkıyordu, fakat asıl mühim olan "Benim babam" geliyordu! Ben yedi yaşımda, ilk defa babamı tanıyacaktım. Bir küçük madalyon içinde annemin boynunda taşıdığı resimden biliyordum, babam çok yakışıklı bir genç adamdı; uzun bıyıkları tatlı güzel gözleri vardı. Ben işte ona kavuşacaktım! Ömrümde böyle bayram görmemiştim.

Sokaklarda insanlar da neş'eden çılgına dönmüşlerdi!

– "Yaşasın hürriyet," diye bağırışıyorlar, "Yaşasın hürriyet, adalet, müsavat, uhuvvet aman" diye şarkılar, marşlar söylüyorlar; kendilerinden geçmiş bir halde biribirlerine sarılıyorlardı. Bir taşın üstüne çıkıp:

– Kahrolsun istibdat, kahrolsun müstebitler!.. Yaşasın hürriyet! Yaşasın adâlet..

Cümleleriyle başlayan birkaç lâf edeni çılgınca alkışlıyorlardı.

"Padişahım çok yaşa!"

Artık unutulmuştu. Annem, Sahure teyzem, Feride teyzem sevinçten hüngür hüngür ağlıyorlardı. Kalaylı bir kazanda buzlu şerbet hazırlanmıştı. Kevser ablam, Ferkad ablam – aileden iki güzel ve aydın genç kız – ikide bir beni çekip ezberlettikleri şiiri tekrarlattırıyorlardı. Fakat emekleri boşa gitti.

Halk, babamın bindiği arabanın atlarını çözüp onu bir müddet kendileri taşımışlardı. Alkışlayan, "Yaşasın" diye bağrışan bir muazzam kalabalığın ortasında yeleli bir aslan gibi saçlı sakallı, heybetli bir adam bahçe kapısından girdi. Ben merdiven sahanlığında şiir okumaya hazırlanıyor, resimden tanıdığım zarif yüzlü, uzun bıyıklı yakışıklı babamı o kalabalık arasında seçmeğe çalışıyordum. Omuz başımda biri:

- İşte baban, dedi.

– Hangisi?..

– Ortadaki siyah sakallı?..

– Ne?..

Aklımda şiirin bir kelimesi bile kalmamıştı; ters yüzü dönüp içeriye, hanımların arasına kendimi dar attım. Yüreklerine iniyordu, bu netice onları pek üzmüştü, beni azarlıyorlardı, ama ne fayda.

Bana ömrümün en büyük sevincini, ilk defa duyuran, bana ilk defa babamın yüzünü gösteren bu günün; İkinci Meşrutiyetin ilân günü olduğunu tahmin etmişsinizdir. O zaman Rumî tarih kullanılırdı: 10 Temmuz 1324, Milâdî tarihle söylersek 23 Temmuz. 1908.

Ben, doğrusu genç, yakışıklı babamın yerine saçlı sakallı – ve o zamanki görüşüme göre – yaşlı bir adam görünce bozulmuş, babama bir zaman ısınamamıştım. Annem ne duydu? Onu hâlâ bilemem.

Kapımızın önünde, zaman zaman "Kahraman-ı Hürriyet"e karşı gösteriler devam ediyordu.

Az sonra Feneryolu'ndan İstanbul'a Süleymaniye'ye taşınmıştık. Ben de babam gelmeden bir iki ay önce başlamış olduğum Fransız "Sörler" okuluna gidemedim; babamın Sinop Hapishanesi'nden arkadaşı olan bir genç adamdan matematik dersi almağa başlamıştım. Kur'an ve Türkçe derslerimle gene annem meşgul oluyordu.

Hesap (matematik) dersini pek sevmiyordum. Çünkü bu derse aklım hiç ermiyordu: Söylesem gülersiniz, Behçet ağabey "toplama" dersi verirken mesela 10'la 8'i toplayıp "Sekizi yazın, elde var bir" yahut 25 toplayıp: "Beşi yazı'nız, elde var iki" demez miydim, içimden cin ifrit kesilirdim; bakarım, ne onun elinde bir şey var, ne benim! Peki elde birler ne demek oluyor?.."

Zavallı sevgili Behçet ağabey!.Bu aptal talebeden ilk zamanlarda çok çekmişti. Şimdi düşünüyorum da sabrına hayran kalıyorum.

Bu Behçet ağabey o zaman 25 yaşalarında vardı. Meşrutiyetten evvel subay – hem de galiba kurmay subay – çıkmış. Sultan V. Murad'ın cenazesi götürülürken görmüş, hayıflanmış: "Bir padişah böyle dört hamalın sırtında giderse ya bizim akibetimiz ne olacak?..." Demişmiş. Hafiyeler padişaha jurnal etmişler; çocukcağızı hemen üniformalarını soyup cascavlak Sinop zindanına atmışlar. Orada babam ona öğretmenlik etmiş; galiba mantık, ruhiyat (psikoloji) ve tasavvuf dersleri vermiş.. Ama onun benimle yorulduğu kadar yorulmamıştır her halde.

Kahraman-ı Hürriyet

Babamı "Kahraman-ı Hürriyet" (Hürriyet Kahramanı) diye bazan evimizin önünde, bazan sokakta alkışlıyorlar, "yaşasın" diye bağırıyorlardı. Bence bunlar hoş şeylerdi. Fakat anladığıma göre babacığım bunlardan sıkılmağa başlamıştı. Anneme dert yanıyordu :

– Hanım, inanınız, ben artık "Kahraman-ı Hürriyet" olmaktan utanıyorum.

– Niçin beyim? Hürriyet uğruna az mı çile çektik?. Yedi yıl bu, dile kolay, siz zindanlarda ömür çürüttünüz, biz dışarıda zindan hayatı yaşadık, ömrümüzün en güzel seneleri böyle geçti; tek yavrumuz yetim gibi boynu bükük büyüdü... Sizin mücadelelerinizin, neticesiydi bunlar. Katlandık. Siz gerçekten kahramansınız beyim. Niçin utanıyorsunuz?

Babam anneme daima "Hanom", bana da "Cicom" diye hitap eder, bazen "Siz", bazen "Sen" derdi. Annemin ona "Sen" dediğini hiç duymadım.

Annemin sözleri üzerine babam içini çekti :

– "Hanom" dedi, "Siz olup bitenlerin henüz farkında değilsiniz. Memlekette çok acayip ve acı şeyler cereyan ediyor. Hürriyetin asıl çilesini çekenler bir kenarda kaldı, ipten kazıktan kurtulmuş, herhangi bir sebeple mahpushaneye girmiş, çıkmış birçok insan "Hürriyet Kahramanı" kesildi. Nutuk çekip ortada dolaşıyorlar. Başımızdakilerin de çoğu çeteci. Çetecilikle koskoca imparatorluk idare edilemez. Korkuyorum ki bize devr-i sâbıkı aratmasınlar."

– Aman susunuz Bey, Allah esirgesin!..

Annem bunu feryat eder gibi, haykırır gibi söylemişti.

Ben yanımda konuşulanları, tabiî o yaşımda tam mânâsı ile anlayamıyordum, bazı sözlerin şuuruna o tarihten beş on; hattâ on beş, yirmi sene sonra varmışımdır, fakat o sözler daima kafamın içine kazılı kalmıştır.

Rahmetli babacığım çok ileri fikirli münevver, bilgili bir Müslüman'dı; dinsizlere hiç tahammülü yoktu. İttihatçıları belki biraz da bunun için sevmezdi.

Bir kere de annemle aralarında şöyle bir konuşma geçtiğini hatırlıyorum :

– Hanom, biz "Meşrutiyet İdaresi en iyi idare şeklidir" deyip duruyoruz ya, hakikatte değildir, bundan iyisi var.

– O nedir, Bey?

– Cumhuriyet!..

– ?...

– Cumhuriyet idaresinde Reis-i Cumhur, halkın intihabı ile başa geçer, yani başına gelecek adamı halk kendi seçer. Peygamber Efendimiz'den sonra dört Halife efendilerimiz böyle intihapla Halife olmuşlardır. En iyi idare şekli budur, ama bizim memleketimizde şimdilik tatbikine imkân yok maalesef.

Aradan çok geçmeden babam, "Fedakâran-ı Millet Cemiyeti" adı altında bir "Siyasî Fırka" kurdu. Yanılmıyorsam Türkiye'de ilk muhalefet partisi budur, (ağustos 1908)

Bu cemiyet süratle gelişmeğe başladı ve tabiî ittihat ve Terakki Cemiyeti'nin hiç işine gelmedi.

Onlar bir yanda bu cemiyet aleyhine yalanlar, tezvirler, iftiralar hazırlayadursunlar, biz bu yanda, her şeyden habersiz, kendi mutlu hayatımızı yaşıyorduk.

İzmir'den Halit Bey amcalarım çoluk – çocuk, bize misafir gelmişlerdi.

Sabiha – Biz İzmir'de iken dünyaya gelen bebek, - yarım konuşması ve tatlı cıvıltıları ile evi şenlendiriyordu. Aylardan herhalde Ramazan idi. Annemle yengem sık sık camie gidiyorlar. ama her zaman bizi götürmüyorlardı. Biz evde, bahçede kendi başımıza pek güzel vakit geçiriyor tatilin tadını çıkarıyorduk!..

Nâzım Hikmet Ran

(Selanik 20 Kasım 1901 - Moskova 3 Haziran 1963)

Nâzım Hikmet Selanik'te doğdu. Babası, mevlevî tarikatı mensubu olup, üst düzey Osmanlı memuriyetlerinde bulunmuş olan Mehmet Nâzım Paşa'nın oğlu Hikmet Bey'dir. Hikmet Bey, Mekteb-i Sultânî mezunu olup, Mesalih-i Ecnebiye Meclisi'nde çalışmış ve bir süre de Münih başkonsolosluğu yapmıştır. Nâzım Hikmet'in annesi Celile Hanım, Mustafa Celaleddin Paşa'nın oğlu olan Enver Paşa'nın kızıdır. Polonyalı Konstanty Borzecki olarak tanınan Mustafa Celaleddin Paşa, Gagavuz Türklerinden olup, Müslümanlığı kabul etmiş olarak Osmanlı hizmetine girenlerdendir.

Nâzım Hikmet öğrenimine Fransızca eğitim veren bir okulda başlar. Daha sonra, Göztepe'de Numune Mektebi'ne devam eder. İlkokuldan sonra Mekteb-i Sultânî'ye kaydolursa da, ailenin maddî sıkıntıları sebebiyle ayrılarak, Nişantaşı Sultânîsi'ne geçer.

Nâzım'ın sanata merakı Paşa dedesinin etkisiyle gelişir. Dedesi Nâzım Paşa'nın yanında Mevlevî sohbetlerine katılır ve yine dedesinin etkisiyle şiir yazmaya çalışır. Nâzım, Mevlevî şairlerin yanında Tevfik Fikret ve Mehmet Emin'in şiirlerini de evde yüksek sesle okur. 3 Temmuz 1913'te ilk şiiri olan "Feryad-ı vatan"ı yazar.

Nâzım Hikmet, Bahriye Nazırı Cemal Paşa vasıtasıyla, Heybeliada Bahriye Mektebi'nde okuma fırsatını elde eder. Genç Bahriyeli, tarih öğretmeni ve aynı zamanda aile dostları olan Yahya Kemâl'e şiirlerini göstermeyi ihmâl etmez; ayrıca Yahya Kemâl'den şiir dersleri alır. Necip Fazıl ile de Bahriye Mektebi'nde tanışır. Annesi Celile Hanım ile babası, 1917'de ayrılırlar ve Celile Hanım 1919'da Fransa'ya gider. Aynı yıl okulunu bitiren Nâzım, Hamidiye Kruvazörüne subay adayı olarak atanır. Fakat 17 Mayıs 1920'de sağlık sorunlarından dolayı buradan ayrılır.

Nâzım Hikmet'in bu yıllarda yazdığı şiirler *Yeni Mecmua, Kitap, Ümid*'de yayınlanır, 1 Ocak 1921'de Ankara'ya gitmek amacıyla Faruk Nafiz, Yusuf Ziya ve Vâla Nureddin ile beraber İnebolu'ya hareket eder. Burada Ankara'ya gitmek isteyen ve "Spartakistler" diye bilinen Sadık Ahi (Mehmet Eti), Vehbi Sandal, Nafi Atuf (Kansu) ile tanışır. Almanya'dan gelen gençler, sosyalizmi savunup Sovyetler Birliği'nden övgüyle sözederek Nâzım'ın ilgisini çekerler. Nâzım Hikmet romantik komünistliğinin ilk aşısını bu insanlardan alır. Beklenen izin geldiğinde Ankara'ya hareket eder. Burada bir müddet bekledikten sonra Vâ-nû ile birlikte, Maarif Vekâleti'nce Bolu Sultânîsi'ne

öğretmen olarak atanır.

Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nurettin Bolu'da bekledikleri ortamı bulamazlar ve gençlik hevesleri onları Rusya'ya sürükler. Bu amaçla 21 Eylül 1921'de Trabzon'a giderler. Buradan, Kars'a Kâzım Karabekir Paşa'nın yanına gitmek istediklerini söyleyerek Batum'a geçiş belgesi isterler ve 30 Eylül'de Batum'a varırlar. Bu arada iki arkadaş, Sovyetler Birliği'nde para kullanılmadığını düşündüklerinden yanlarındaki parayı Batum'a varmadan tüketirler. Bu sebeple, yardım istemek amacıyla Nâzım Hikmet'in aile dostu ve Eski Matbuat Müdürü olan Muhittin Bey'i görebilmek için Tiflis'e giderler. Tiflis'te Prof. Ahmet Cevat Bey ile tanışırlar. Ahmet Cevat Bey'in Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) ders verme imkânına kavuşmasıyla Nâzım ve Vâlâ da bu okulun hazırlık sınıfına yazılırlar.

Burada az gelişmiş çevre ülkelerden gelen gençlere marksist eğitim verilmektedir. Rus şair Mayakovski ile tanışır. Nâzım'ın ünlü "Makineleşmak İstiyorum" şiiri (1923) bu dönemin eseridir.

Nâzım Hikmet 1922'de Nişantaşı'ndan komşuları olan Muhittin Bey'in baldızı Nüzhet Hanımla evlenir. Ancak bu evlilik, Nüzhet hanımın rahatsızlanıp 1923 Ekim'inde İstanbul'a dönmesi sebebiyle kısa sürer.

Rusya'da yalnız kalan Nâzım Hikmet, Cumhuriyetin ilanından da güç alarak, Ekim 1924'te gizlice Türkiye'ye girer. Aralık ayında geldiği İstanbul'da Türkiye Sosyalist İşçi Köylü Partisi'nin yayın organları olan *Orak-Çekiç* gazetesi ve *Aydınlık* dergisinde çalışır, 1 Mayıs 1925'te yasadışı Türkiye Komünist Partisi üyeleri tutuklanıp İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanırlar. Nâzım Hikmet bu durumdan endişelenip 1925 Haziranı'nda yeniden Moskova'ya kaçar. Nitekim o da gıyaben yargılandığı mahkemeden 15 yıl ceza alır.

Nâzım Hikmet, üç yıldan fazla kaldığı Rusya'da tiyatro konusunda uygulamalı eğitim almak için gelen Muhsin Ertuğrul ile tanışır ve onu hiç yalnız bırakmaz.

1926'da diş hekimi Yelena Yurçenko (Dr. Lena) ile ikinci evliliğini yapar. 1925'te aldığı cezanın 1926'da affedilmesiyle Türkiye'ye dönebilmek için elçiliğe başvurur. Ancak istediği cevabı alamayınca 1928 Temmuzu'nda yine gizlice, Türkiye'ye gelir. Ancak Hopa'da sahte pasaport taşıdığı için tutuklanıp Ankara'ya gönderilir ve 23 Aralık 1928'de serbest bırakılır. Böylece Nâzım Hikmet İstanbul'a gider. Burada *"Resimli Ay Dergisi"*nde yazmaya başlar. Kendisi gibi *Cumhuriyet Gazetesi*'nde yazan Peyâmi Safa ile arkadaş olur. 1929 Mayısında ilk kitabı *835 Satır* (Ahmet Halit Kit.), arkasından *Jokond ile Sİ-YA-U*, *Varan 3* (Ahmet Halit Kit.-1930), 1+1= (1930), *Sesini Kaybeden Şehir* (Remzi Kit.-1931) yayınlanır.

Resimli Ay dergisinin 1929 Haziran ve Temmuz sayılarında "Putları Yıkıyoruz" başlığı altında imzasız olarak yayımladığı yazı serisi ile edebiyat çevrelerinde tepki ile karşılanır ve "eski-yeni tartışması"nı alevlendirir.

Bu sırada babası ve üvey annesi Cavide Hanım ile Kadıköy'de yaşayan Nâzım Hikmet'in hayatına iki çocuklu yirmi dört yaşındaki Piraye girer. Fakat onunla ancak 1935'in başında evlenebilir.

Nâzım Hikmet, Muhsin Ertuğrul Bey'in yanında İpek Film Stüdyoları'nda çalışmaya başlar. Muhsin Bey'in teşviki ile yazdığı *Kafatası* 1932'de Darülbedayi'de oynanır. Yine aynı yıl *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?*'yü yayınlar. 17 Mart 1932 yılında ise babası Hikmet Bey vefat eder. Bu vakanın tesiri ile *Bir Ölü Evi* adlı oyununu yazar.

1933'te yargılandığı üç davanın ikisinden beraat eder; birinden 1934 başında beş yıl hapse mahkûm edilir; ancak Onuncu Yıl affı nedeniyle serbest bırakılır. Yine aynı yıl *Unutulan Adam* oyununu kitap hâlinde yayınlar.

1935'de Nâzım Hikmet'in *Tan*'da ve *Akşam*'da Orhan Selim imzası ile yazılar yazdığını görürüz. 1936'da *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı*'nı (Yeni Kitapçı) yayınlar.

1937'nin ilk günlerinde komünistlik suçlaması ile tutuklanır. Ancak Haziran ayında beraat eder. Bu arada Sedat Simavi'nin *Yedigün Dergisi*'nde yazmaya başlar.

19 Ocak 1938'de Nâzım Hikmet yeniden tutuklanır. Askerî mahkemede görülen davada on beş yıl hüküm giyer. Yine bir diğer mahkemede donanma içinde komünizm propagandası yapmak suçundan dolayı, 29 Ağustos'ta bir on beş yıl daha hüküm giyer ve cezasını çekmesi için 1940'ta, Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı ile beraber Çankırı'ya nakledilir. Nâzım Hikmet hapishane arkadaşları Kemal ve Hikmet ile anlaşamadığı için ve ailesine de yakın olmak maksadı ile dayısı Ali Fuat Bey'den Bursa'ya nakledilmesini ister ve yıl sonunda isteği gerçekleşir. Bu hapishane yıllarında (İstanbul, Çankırı, Bursa) Nâzım, *Kuva-yı Milliye Destanı*'nı bitirir.

1948 Yılında kendisini ziyarete gelen dayısının kızı Münevver (Andaç) Berk'e âşık olan Nâzım Hikmet durumu Piraye'ye açıklar. Boşanmaya karar verirler.

Nâzım Hikmet'in annesi Celile Hanım'ın başlattığı imza kampanyası beklenen ilgiyi görür. Ülke içinden ve dışından yapılan baskılar Demokrat Parti'nin seçimi kazanmasına kadar bir sonuç vermez. 15 Temmuz 1950'de yürürlüğe giren genel af ile cezaevinden kurtulur. Bu yıllarda, Nâzım Hikmet zaman zaman açlık grevi teşebbüsünde bulunursa da arkadaşları onu vazgeçirirler.

Nâzım Hikmet, hapisten çıktıktan sonra Münevver Hanım ile evlenir. Bu evlilikten 1951'de Mehmet dünyaya gelir. 6 Haziran'da ise Kadıköy Askerlik Şubesi'ne, askerlik yapmadığı gerekçesiyle çağrılır. Fakat subaylık yaptığını ve sağlık özrü sebebiyle askerlikten ayrıldığını söyleyince serbest bırakılır. Ancak, daha sonra kendisine Sivas'ın Zara ilçesine sevk edileceği bildirilir. Yapılan sağlık kontrolleri sonuç vermeyince işleri düzeltmek amacıyla bir hafta mehil alır. 17 Haziran'da da eniştesi Refik Erduran'ın yardımı ile deniz yolundan Romanya'ya kaçar. 25 Temmuz'da da Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlıktan çıkarılır. O da 1952 yılında Polonya vatandaşı olur.

Nâzım Hikmet, hayalini kurduğu Moskova'ya kaçmıştır. Ancak yağmurdan kaçarken doluya yakalanmıştır; ama, burada yaşamaktan başka çaresi de kalmamıştır. Yakın arkadaşı Zekeriya Sertel şöyle anlatır: "Nâzım güya polis baskısından kaçmıştı. Ama, burada daha kötüsü ile karşılaşmıştır. Buradaki polis daha insafsız, daha zalimdi. Hiç şakaya gelmezdi. Ufak bir falso insanı yok etmeye yeterdi. Bir gün gece yarısından sonra kapınızı çalarlar ve sizi alıp bir yere götürürlerdi. Bir daha da adınız duyulmaz olurdu. Babaların, çocuklarının ispiyonlarından korktuğu bu cehennemde, Nâzım Hikmet, çoğu Türklerden olmak üzere tanıdığı nice şair ve yazarın, bu şekilde bir gece yarısı alınıp götürülmesi karşısında, kılını kıpırdatamadan, ömrünün sonuna kadar yaşadı. Burada Türk olduğunu da derinden hissetti; ama artık geçmişti. Bu duygularını serbestçe şiirine dökemedi; Türkiye'ye, İstanbul'a hasretini dile getiren bir kaç şiir ile kaldı."

1959 yılında Vera Tulyakova ile evlenir. 1963'de geçirdiği kalp krizi sonucunda Moskova'da vefat eder.

*
* *

XX. Yüzyılın başlarında hazır bulduğu bir dille şiir ve edebiyatımızın ufkunu genişleten, farklı bir dikkatle onun tarihi kaynak ve değerlerine yaklaşılması gerektiğini ifade eden Nâzım Hikmet, Türk şiirine tema ve söyleyiş zenginliği getirmiştir.

Ayrıca, Nâzım Hikmet'in 1928-1931 yılları arasında Türkiye'de sosyal gerçekçi edebiyatın diyalektik materyalizmden hareketle poetika ve eser planında kurulması ve yaygınlaşmasında çok önemli rolü vardır. Bu yıllardan itibaren edebiyatımızın tema, şahıs kadrosu, mekân bakımlarından değişmesinde, Nâzım Hikmet ve çevresindeki insanlar önemlidir. Millî edebiyat zevk ve anlayışını sürdüren, inkılâpların heyecanı ile Anadolu'ya ve tarihî değerlere yönelen edebiyatçılar ile, onların karşısına farklı bir dikkat ve sesle çıkan Nâzım Hikmet ve çevresindekiler arasında tartışmaların olması tabiîdir.

Onun yayınlanan ilk şiiri "Hâlâ Serviliklerde Ağlıyorlar mı" adını taşır *(Yeni Mecmua,* 3 Ekim 1918). Bu tarihten itibaren *Ümit, Üçüncü Kitap, Dördüncü Kitap, Altıncı Kitap, Yedinci Kitap, Sekizinci Kitap, Alemdar, Anadolu'da Yeni Gün* gibi basın organlarında şiirleri yayınlanır. 1922'den sonra da *Aydınlık* ve *Akbaba* dergileri ile *Halk* ve *Orak Çekiç* gazetelerinde şiirleri çıkar.

Nâzım'ın bu dönemdeki şiiri, XX. yüzyılın başlarındaki şiir zevkine bağlıdır. Dil ve imaj dünyası bakımından Edebiyat-ı Cedide şiir zevk ve anlayışından gelen unsurlarla, Ziya Gökalp çevresinde teşekkül eden şiirden gelen unsurlar yan yana, iç içedir.

Ancak, Nâzım Hikmet, yaşadığı aristokrat çevre itibariyle, batı şiirinin, XX. yüzyılın başlarında idrâk ettiği yenilikleri, teklif edilen söyleyiş tarzlarını, derinliğine olmasa da, belli oranda tanımaktadır. Pertev Naili Boratav'ın ve ondan naklen Nedim Gürsel'in de belirttiği gibi Nâzım Hikmet kendisine has şiir okuma tarzıyla da, hece vezniyle yazılan şiirlerin mısra imkânlarını zorlamakta, serbest nazma has söyleyiş tarzına yanaşmaktadır. Zaten 1920'li yıllarda, Türk şiirinde farklı cephelerde sürdürülen arayışlar şiir dili ve söyleyiş tarzını serbest nazmın eşiğine kadar getirmiştir. Geleneksel mısra yapısı bozulmuş, nazım şekillerinin disiplini alt üst olmuştur. Nâzım böyle bir zeminde, kendi heyecanını, duygusunu ve sesini, hitabete geniş ölçüde imkân veren serbest nazımla ifadeye kolayca geçebilmiştir. Bunun için, serbest nazım ve kırık mısralarla söyleyişi Mayakovski'ye bağlamak yerine Türk şiirinin tabiî gelişme çizgisi içinde, Nâzım'ın şiirlerindeki temel güce ve onun yetişme tarzına bağlamak yerinde olur. Vezinli-kafiyeli şiirden serbest nazma, vezin ve kafiyenin imkânlarını şiirin bütününe yayarak geçildiğini ortaya koyması bakımından dikkate değerdir. Okuma tarzı ve hitabet edası, aruz ve hece vezninin imkânlarından yararlana-

rak yeni mısra tekniğine vücut verir. Hitabet edası, tekrara dayalı ritmi beraberinde getirir.

"Yeni Sanat" adlı şiiri 1922'de Moskova'da yazılır. 1923'de İstanbul'da yayınlanır. Şiirde sese ehemmiyet veren Hâşim, Nâzım'ın bu şiirini şu cümlelerle değerlendirir: "Müthiş bir fırının ateşlerinde eritilmiş muzaffer top tunçlarından, kılıç ve kalkan çeliklerinden, taç alıntılarından dökülmüşe benzeyen ve harp ve ihtilâl velvelesi ile ürkmüş insan kalabalığı sayhalarıyla derin derin uğuldayan bu meydan şiiri için eski âşıkların vezni bir zırıltı değil de nedir? Nâzım Hikmet dev elleriyle eski musiki kutusunu sarp kayalara çarpıp parçalayarak, yeni nazmının, havaya gürültülü ateşinden fıskiyeler gibi fışkıran, korkunç ve tatlı musikisini vücuda getirmiştir." *(Akşam,* 28. 9. 1924. İktibas eden, Asım Bezirci, *a.g.e.,* s. 89)

Ortaya çıkan şiirin, "meydan şiiri" olduğu ve Nâzım'ın "korkunç ve tatlı musiki vücuda" getirdiği ifade edilmiştir. İşte bu musiki, mısraı söyleyiş tarzını, hitabetin tabiî âhengine göre düzenleme düşüncesi ve gayreti etrafında vücut bulmuştur. Âhenk, gizli hatibin seçtiği kelimeler, mesaja göre bunları yeni ve farklı terkipler içinde tekrarı ve söylenişleri ile sağlanan iç musikinin adı olmaktadır. Bu tür mısralardan meydana gelen şiir yenidir. Nâzım, bu mısra yapısını bulduktan sonra, onu yeni tecrübelerle zenginleştirecek ve şiiri zaman zaman, konusunu sesle ifade eden bir sanat şubesi olarak kullanacaktır. Böylece başlayan serbest nazım, 1920'li yıllardan itibaren edebiyatımıza yerleşmeye başlayacaktır. Bu konuda Nâzım'ın öncülüğü inkâr edilemez.

Şiirde kendini ifade edebilecek sesi ve mısrayı bulan Nâzım Hikmet, 1928 yılına kadar, *Servet-i Fünûn* ve *Güneş* dergisinde birkaç şiir yayınlar. 1928 yılında Sabiha Zekeriya'nın *Resimli Ay* dergisi çevresinde Sadri Ertem, Suat Derviş, Vâlâ Nurettin ve Nâzım Hikmet bir araya gelirler. Sabahattin Ali de bunlara iştirak eder. Sözü edilen dergi 15 Ocak 1931'de kapanır. *Resimli Ay*'ın bu müddet içindeki faaliyeti, Türkiye'de sosyal gerçekçi edebiyat anlayışının kurulup gelişmesine zemin hazırlar. İsmi anılan bu sanatkâr ve edebiyat heveslilerinin aynı dergi etrafında bir araya gelmeleri ideolojik yakınlıkları sebebiyledir.

O şiirleri yanında tenkit, değerlendirme ve tanıtma yazılarıyla da bu grubun sözcüsü ve lideri durumundadır. Şâir *Hareket, Yeni Gün, Halk Dostu* gazetelerinde yazdığı fıkralarla da bu hareketi destekler.

Bu yıllarda *835 Satır* (1929), *Jokond ile Si-Ya-U, Varan 3* ve *1+1=Bir* (1930) adlı eserleri yayınlanır.

Nâzım Hikmet'in sorumluluk duygusu ve kendine güven hissi, kabûl ettiği maddeci görüş ve metodolojisinden gelen etkiyle vatandan insanlık âlemine yönelir. Bu, yeni bir din kabûl eden insanın, kâinatı kendi inancı çevresinde düzenleme sorumluluğunu benliğinde yaşama psikolojisine benzer bir hâldir. Bu psikoloji hitabeti, âhenkli söyleyişi dâvet eder; daha yerinde bir söyleyişle, buna ihtiyaç duyar. Nâzım'ın elinde de, yukarıda özelliklerinden söz ettiğimiz söyleyiş tarzı ve mısra tekniği vardır. "Bahr-ı Hazer", "Salkımsöğüt", "Berkley", "Açların Gözbebekleri" ve hattâ "Sanat Telakkisi" ve daha bir çok şiirde tema, şiire has musikiyle öylesine birleşir ki; bunları birbirinden ayırmak değil, ayrı düşünmek bile mümkün değildir. Şâir, şâirâneliğe karşı olduğunu söylerken, şiir yazmak için dili zorlayan insanları kastetmiş olmalı. Nâzım, dilin muhtevaya göre söylenişini, yani tabiî dilin, tabiî musikisini sezen ve bunu "kırık mısralarla" çok iyi hissettiren bir ustadır. Türkçe kendi kâinatının imkânlarıyla yeni bir şiir sesine kavuşmuştur; bu sesin arkasında da, Türkçe'nin tarihî zaman içinde kazandığı zenginlikler vardır.

835 Satır sahibinin fütürizm, konstrüktivizm gibi edebî okulların tesiri altında kaldığı söylenmektedir. Bu akımlar, XX. yüzyıl başlarındaki bazı temayülleri ifade ederler. Nâzım da, tabiî olarak şiir dünyasını bunlarla zenginleştirir. İmaj malzemesi ve tema seçiminde sözü edilen edebî hareketlerden gelen unsurlar dikkati çekmektedir. Ama bunlar, Nâzım'ın şiiriyeti içinde geniş ölçüde erir. Bu unsurların onun şiiriyetine hâkim olduğu "Makinalaşmak" gibi şiirlerde, Nâzım'ın sesi muhtevanın altında âdetâ ezilir, şiirler angaje edebiyata has zorlamanın yükünü taşırlar.

Jokond ile Si-Ya-U: "Masalla destan arası yarı fantastik, yarı sembolik" bir eser olarak nitelenen bu esere yazar, roman adını vermektedir. Buna, masal ve halk hikâyesi unsurlarıyla örülmüş modern mesnevî demek mümkündür. Şeyh Galip'in bir beytiyle bitmesi de mânâlıdır.

Aslında bu şiir, ne bir manzum hikâye, ne bir romandır. Hedefini *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nda bulacak yeni bir arayışın ifadesidir.

Varan 3 adlı eserde, kavramlardan somut olana, düşünceden görülene yönelmeye başladığı da sezilir. "Yalınayak" şiirinde yalnızca var olan tasvir edilmez, takip edilmesi gereken yol da sezdirilir ve hattâ gösterilir. Bu, sosyal gerçekçi edebiyatın bir özelliğidir.

1930'da yayımlanan *1+1=Bir*, ortak bir kitaptır. Bu kitapta Nâzım Hikmet'in, "Duvar", "Cevap ve Sükût" şiirleri yer alır. Bu şiirlerde, mücadele ettiği zihniyet ve kendi materyalist anlayışını anlatır.

Söz konusu şiirler iki farklı sistemin mukayesesi üzerine kuruludur. Nâzım Hikmet'in karşısında yer aldığı sistemin kabûl ettiği yaşama tarzı ve değerler bütünü, geniş ölçüde din ile alakalıdır. Şâir daha önce yazdığı "Kitab-ı Mukaddes" adlı şiiri, "Meşin Kaplı Kitap" adı ile bu eserine alır.

*

* *

Nâzım Hikmet, Türkçe şiir dili ile ideolojik ve hattâ felsefî kanaatleri, güdümlü eserlerde görülen söyleyiş zorluğu ve yapmacığa bürünmeden ifade edebilecek âhenk, esneklik ve zenginliğe kavuşmuştur. Bu dil, ve söyleyiş tarzı, Türkçe'nin tabiî gelişmesi içinde hazırlanmış hissini vermektedir. Ancak bunu ifade etme ve ortaya koyma ustalığı, Nâzım Hikmet'e nasip olmuştur. Serbest nazım da, dil gibi uzun bir hazırlık döneminin tabiî sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Olgunluk döneminde Nâzım Hikmet'in mısralarındaki hitabet edası, sert vurgular, sese yüklenen öfke ve dikkat yumuşar. Artık kalabalıkların karşısından, şiir yazılan ve okunan odaya dönmüştür. Ancak diyalektik dikkat ve Marksizm, düşünceden ziyade hayatı ve insanı bütünüyle kuşatan dine dönüşmüştür. Nâzım, özündeki toplum mistiği cevheri ile, bu dinin mümini ve yorumcusu hüviyetini kazanmıştır. Artık şâire göre "biz" ve "onlar" vardır. Olgunluk döneminde, Nâzım, edebî alanda, millî olandan evrensele gidebileceğini görmüş ve bunu, zamanın ihtiyaçlarını gözden uzak tutmadan, ustalıkla kullanmıştır. Artık yalnızca dili değil, temalarını da Türk hayatından seçmeye yönelmesi dikkate değer. O, birçok bakımdan millî romantik sanatkârları hatırlatacak duyuş ve seziş tarzıyla kendi inançlarının ilâhisini, koşmasını, taşlamasını ve hattâ roman ve tiyatrosunu kaleme alır.

Bu dönemde yayınlanan ilk kitap, *Sesini Kaybeden Şehir* adını taşır. "Bir Hintlinin Ağzından" adlı şiirde "biz"in "onlar"la (komünistlerin diğerleriyle) olan mücadelesi, "ben" ağzından yumuşak, ama hareketli bir ifadeyle dile getirilir. Zaman zaman "ben" kendisiyle yani şâirin beni ile bütünleşir. Bu şiirlerde şâir, ya kendisinden ya da sürdürülen mücadelede tanıdığı insanlardan, şahit olduğu görünüşlerden yola çıkar; tereddüt ve sıkıntının değil, bir inanca teslim olmuş insana has umut ve gönül rahatlığı ile geleceğin türküsünü söyler. "Veda", "Bayramoğlu", "Nikbinlik" böyledir. "Kerem Gibi" şiiri, muhtevası bakımından yalnız Aslı ile Kerem hikâyesini düşündürmüyor, Hallac-ı Mansûr'u da hatırlatıyor. Halk kültürünün kabul edilmiş değerlerinden nasıl yararlanılabileceğini gözler önüne seriyor. Metinler arası bir dikkatle bu şiir üzerinde çok söz edilir. Yunus'tan Namık Kemâl'e; Hallac-ı Mansûr'dan Kerem'e uzanan iki farklı çizgiden gelen unsurlar 1930'lu yılların dili ile, yeni bir türkü olur.

"Sesini Kaybeden Şehir", "Hopa Mahpushanesi Notlarından" başlığı altındaki şiirler, *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın habercisi olarak değerlendirilmelidir.

1922'de yayınlanan *Gece Gelen Telgraf* adlı kitabı, arz ettiği özellikler bakımından *Sesini Kaybeden Şehir*'den ayrı düşünmek mümkün değil.

Nâzım Hikmet'in aynı yıl yayınlanan *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* adlı eseri, yeni bir edebî tür denemesi olarak değerlendirilmelidir.

Si-Ya-U, Benerci Kendini Niçin Öldürdü?, Taranta-Babu'ya Mektuplar, Bedreddin Destanı ve *Memleketimden İnsan Manzaraları* adlı eserler, Nâzım'a has itibarî âlemi farklı yönleri ile aksettiren çalışmalardır. Bunlardan sonuncusu söz konusu gayretin olgunlaştığı en güzel gelişmiş metin olarak karşımızdadır. Nâzım Hikmet, şiirlerinde olgunlaştırdığı dil ve söyleyiş tarzı ile, romana benzer yeni bir türün peşinde olduğunu düşündürmektedir.

1935'de yayınlanan *Portreler* adlı kitap, yine "biz" ve "onlar" zamirleri çevresinde değerlendirilecek cinstendir. "Onlar" yani Nâzım ve arkadaşlarının yanında yer almayanlar, "biz"le ifade ettiğimiz sosyal gerçekçi edebiyat taraftarı, Marksizm'i benimsemiş insanların dikkatiyle yerilir. Bu yergide, şiire has ustalıklar ve Türkçe'nin sesi bir tarafa bırakılırsa, kapitalist düzen ile sosyalist hattâ Marksist düzenin mücadelesi sergilenir. Bu şiirlerde "meydan şâiri"nin kabadayı edası varlığını kuvvetle hissettirir.

Nâzım Hikmet'in *Taranta Babuya Mektuplar* adlı roman denemesi, birincisi, altıncı ve sonuncusu nesir olmak üzere manzum değil, şiir ve nesir tarzında yazılmış mektuplardan oluşmaktadır. Bu eser de 1935'de yayınlanır.

Zenci delikanlının mektupları, acıklı bir hikâye etrafında yine "biz" ve "onlar"ın çatışmasını konu alır. Ancak anlatım türü ve şiirin imkânlarıyla zenginleşir. Her türlü haksızlık karşısında bile "biz" hayata bağlılığını, hayatın güzelliğini haykırır.

Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı da 1936'da yayınlanır. Bu eser, anlatım tarzı Nâzım'ca olan bir çeşit tarih romanıdır. Nâzım Hikmet, Türk tarihinden ideolojik tercihine uygun bir vakayı yorumlamaya koyulur. Vaka eski, dikkat yenidir. Vakaya uygun anlatım tarzı, kelime seçimi, imaj serveti ve eski Türkçe'nin imkânlarından 1930'ların dil zevkiyle yararlanma hüneri, Nâzım Hikmet'in yeni ve yerli bir edebiyat dili ve anlayışı kurma gayretlerini sergiler. Denilebilir ki Türkçe'nin tarihî zaman içinde kazandığı değerlerin iç içe, yan yana nasıl kullanılabileceğini gösterir.

Nâzım Hikmet, romantizmi yaşamadan aslî kaynaklara dönülmeyeceğini anlatmıştır. O, bir toprağın çilesini ve dilini keşfeden ve yorumlayan bir insandır. Sözü edilen kaynaklara yöneldikçe dilinin yumuşadığı, söyleyişinin olgunlaştığı, tavrının millileştiği de dikkat çekmektedir. Bütün bunlar daha önce sözünü ettiğimiz mısra yapısı ve şiir dili özelliklerine ilâve edilmelidir. Ayrıca muhteva, biçim ve söyleyişin bütünleşmesi de gözden ırak tutulmamalıdır. Onun, bu dikkatle memleket edebiyatına yönelmemesi mümkün değildir. *Memleketimden İnsan Manzaraları,* bu sonuncusunun gerçekleştiği eserdir.

Nâzım Hikmet 1938 yılında mahkûm olduktan sonra, zaman zaman şiirlerini takma adlarla bazı dergilerde yayınlar. Bu konuda Asım Bezirci şunları yazmaktadır: "Nâzım Hikmet 1938'den beri hapiste bulunduğundan, bu dönemde, ancak takma adlarla bazı dergilerde seyrek olarak birkaç şiir yayımlayabilir. Örneğin Nurettin Eşfak *(Ses,* 1940 / *Yığın,* 1946/ *Gün,* 1946 / *Söz,* 1946), Mazhar Lütfi *(Yeni Edebiyat,* 1941), Nurettin Cemal *(Başak,* 1946), İbrahim Sabri *(Yürüyüş,* 1943 / *Yığın,* 1946) imzasıyla çıkan şiirler onundur." *(a.g.e.,* s. 147)

1938-1940 yıllarından önceki şiirlerinde Nâzım Hikmet, yalnızca bir fikre, yani diyalektik materyalizmin insanlığı kurtaracağına inanan bir şâir değil, inandığını eylem adamı olarak yaşayan, aktif mücadeleyi sürdüren ilk kavgacıdır da. İfadesindeki hitabet tavrı, konuları seçişindeki dikkat ve tercihi bu yönüyle yakından ilgilidir. Gençlik yıllarının kendisine mahsus heyecanı, teoriyi pratikte yaşama gayreti edebî hayatında da varlığını kuvvetle hissettirir. Kendisinin de itiraf ettiği gibi, 1940'lı yıllardan önceki realizm anlayışı, güdümlü edebiyata has bir dikkatin kuvvetli izlerini taşır. 1937'de yayınladığı bir yazısında, "Bir çok yazılarımın realizmi tek taraflıdır. Bundan dolayı da çok daha fazla haykıran bir propagandacı edası taşıyor. Bu hatamı anladım. Yeni verimlerimde bu hataya bir daha düşmeyeceğim. Cihanı görüş, anlayış bakımından değil, bu cihanı görüş ve anlayışın sanattaki tezahürü bakımından telâkkilerim bir hayli değişti." der. *(Her Ay,* 20 Nisan 1937'den nakleden: Asım Bezirci, *a.g.e.,* s. 154.)

Buna, sanatkârın kendi şartları içinde olgunlaşmasının tabiî sonucu olarak bakmak yerinde olur. Onun mahkûm olması, hareketten kopmasına değilse de, belli bir oranda hareketin akışının dışında kalmasına sebep olmuştur. Bu, şiir üzerinde düşünmeye ve çalışmaya imkân hazırlamıştır

Ayrıca, hapishanede yakından tanıdığı halktan insanlarla, kendi düşünce ve tasavvurlarını test ettiği; onların duygu dünyalarını besleyen değerler âlemini şekillendiren kültür unsurlarını, hayatın tabiîliği içinde anlama ve değerlendirme imkânı bulduğu da unutulmamalıdır.

Bu gözlemler *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nda değerlendirilecektir. "Ceviz Ağacı ile Topal Yunus'un Hikâyesi", "Şaban Oğlu Selim ile Kâtibi" ve bilhassa "Türk Köylüsü" adlı şiiri ile *Dört Hapishaneden* adlı kitapta yer alan diğer parçalar bu kanaatimizi doğrular. "Türk Köylüsü"nde soyut fikir yerini bu insanları yoğuran kültür değerlerine bırakır. Memleket ve insan sevgisi aslî malzemesine ulaşır.

Saat 21-22 Şiirleri, bir hareket adamı olan şâirin, iç dünyasındaki bazı kişisel duyguları, insan olarak hayat ve dünya ile ilgisini, kısacası yaşama sevincini ortaya koyması bakımından önemlidir.

O, âdetâ büyük akışı içinde ferdi keşfetmiştir; bu tabiî akış içinde, insan arzu ve istekleri ile tabiî varlıklar gibi ömrünü sürdürür. Bu anlayışa ulaşan şâirin dil, söyleyiş ve imaj dünyasında, kendisine has sese -bu ses Nâzım Hikmet'in kimliğidir-, mısra yapısına uygun bir yumuşama, hattâ munisleşmeye yönelmesi tabiîdir.

Rubailer ve *Memleketimden İnsan Manzaraları,* arayışın, bu bitmez tükenmez çileli yolun yokladığı ufuklardan bazılarını gözler önüne serer. Rubâî, divan edebiyatı nazım türlerinden biridir. Konusu düşünce ile hikmetle alâkalıdır. Nâzım Hikmet de düşünce ve duygularını rubâî tarzından yola çıkarak ifadeyi dener. Klasik edebiyatımızda rubâînin vezni, kafiye düzeni, konusu ve âhengi bellidir. Bu bir formdan yararlanma, bir forma has özellikleri zamana taşıma gayretidir. Edebiyat geleneğinden böylesine yararlanma çabalarının, geçmişle ilgi kurarak mevcut edebiyat

zevkini zenginleştirmenin yararı tartışılmaz.

Yukarıda sözü edilen arayışlar en olgun meyvesini *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nda ortaya kor. Eserin adı ve planı birkaç defa değişmiştir. Bu eserin bittiğini, yani son şeklini aldığını söylemek de güçtür. Eserde anlatılan olayların zamanı, 1908-1948 yılları ile sınırlı. Merkezî mekân Haydarpaşa- Ankara Anadolu katarı ve aynı aralıkta işleyen saat 19'da kalkan sürat katarı ile Anadolu hapishaneleri olarak belirlenebilir. Ancak bu mekânın kapıları bütün Anadolu'ya, İkinci Dünya Savaşı Avrupa'sına ve aynı yılların İstanbul'una açılır. Eserin vakasını en iyi hissettiren kelime "manzara" sözüdür. Zaman içinde belli bir dikkatle oluşumun görünüşü, anlatma esasına bağlı bir metnin imkânlarıyla gözler önüne serilmektedir. Bu eserde olay ve olay zinciri tabiî sosyal oluşumdur. Eserdeki şahıslar, onların serüvenleri, sevinç ve ızdırapları; mekân ve mekâna ait farklı görünüşler, mekân-insan ilişkisi, oluş hâlindeki bir oluşumu sergilemeye hizmet ederler. Sözü edilen oluşum, gücünü diyalektik maddeci toplumcu dünya görüşünden alır. Ancak mekân ve şahıslar yerlidir. Her fert, varlığıyla bu oluşumun ortaya çıkışında rol alır. Bu bakımdan eser, bir insan mahşeridir.

XX. yüzyıl Türk edebiyatında *Memleketimden İnsan Manzaraları*'na benzer bir başka eser var: Mehmet Âkif'in *Safahat*'ı. Bu iki eser de, anlatma esası çevresinde teşekkül eden bize has tür olarak değerlendirilmeye müsaittir. Her iki eserde de, anlatıcı okuyucuyu yanına alıp ona, kaynayan toplumun hâlini anlatır, gösterir, açıklayıcı bilgiler verir.

Kuva-yı Millîye Destanı'nı, *Memleketimden İnsan Manzaraları*'ndan ayrı düşünmek doğru değildir. Şâir bu eseri 1939-1941 yılları arasında tamamlamış; 1942'de onu *Memleketimden İnsan Manzaraları* içinde düşünmüş; 1950'de bazı ilâvelerle bağımsız bir eser haline getirmiştir. Bunlar, 1908-1948 yıllarındaki oluşumun içinde *Kuva-yı Millîye Destanı*'nın muhtevasına, konu aldığı zaman dilimine şâirin ayrı bir önem verdiğini düşündürmektedir. Bu destan Kurtuluş Savaşı'nı gerçekleştiren halkın bağımsız yaşama iradesinden kaynaklanan mücadele gücünü, yaşama arzusunu ifade eder. Toplumun farklı kesimlerinden hareketle ortaya konan tiplerin birleştikleri hususu böyle ifade etmek yerinde olur. Bu tipler, söz konusu yıllarda, çeşitli yönleriyle sürdürülen hayat tarzının özelliklerini sergiledikleri gibi ortak mücadele iradesini de ortaya koyarlar. Toplumsal alanla ferdî alan aynı eserde iç içe girer, bir senteze ulaşır. Bu dikkat eser boyunca devam eder. Bu destan, bir şahsın değil, bir halkın kahramanlığını dile getirir. Arhavili İsmail'i öğretmenliği bırakıp cepheye giden Nurettin-Eşfak tamamlar. Destanda hikâyesi anlatılan kahramanlar ait oldukları sosyal çevrenin sembolü olarak değerlendirilmeye müsaittir. Böylece özelle genelin birbirini tamamlamasıyla esere has bütüne ulaşılır.

Hikâye ediş tarzıyla, hikâyenin özünün şiire müsait oluşu, halkın kendi söyleyişinden gelen kelime ve söz gruplarından hareketle metnin ve muhtevanın konusunun hareketi ve olayı yansıtması; dilin kendi içinde daha da arınması ve âhengin yumuşaması bu esere ayrı bir özellik kazandırır. Bütün bunlar eseri, Kurtuluş Savaşı'na iştirak eden farklı zemin ve zümrelerdeki insan kitlesinin müşterek türküsü hâline getirmiştir.

Nâzım Hikmet'in *Yatar Bursa Kalesinde* (1988), *Yeni Şiirler* (1987), *Son Şiirler* (1987) adlı kitapları ölümünden sonra yayınlanmış eserlerdir. Ancak *Yatar Bursa Kalesinde*'ki şiirlerin birinci kesimi, 1925-1935 yılları arasında kaleme alınmış; şâir tarafından hiçbir kitaba konulmamıştır. İkinci kesimi ise 1937-1951 yılları arasında yazılan şiirlerden oluşmaktadır. Bunları sağlığında kendisinin bir araya getirdiğini Asım Bezirci ifade ediyor. Bu cümleleri sözü edilen kitapta yer alan şiirlerin farklı yıllara has dikkat ve hassasiyetin ürünleri olduklarını ortaya kor. Söz konusu şiirler, Nâzım'ın bakış açısı ve ifade biçimiyle tabiat, aşk, hürriyet, mücadele, savaş ve benzeri konularda yazılmıştır. Bu şiirlerin, şâirin davasından çok, kendi "ben"i ile ilgili konuları bir tavır ve ifadeyle yansıttıkları dikkati çekmektedir.

Şâirin 1951-1959 yılları arasında kaleme aldığı şiirlerin ekserisi *Yeni Şiirler* adlı kitapta; 1959'dan sonra yazdıklarının ekserisi de *Son Şiirler* adlı kitapta yer almaktadır. Bu şiirlerin hepsi Nâzım Hikmet'in olgunluk döneminde ifadeye çalıştığımız hususiyetleri aksettirirler. Ancak gurbet, umut, ayrılık gibi temalarla zenginleştiğini, belli bir kültür ve şartlara bağlı insan yönünün de şiirde kendisini ifade etme imkânı bulduğunu söylemek gerekir.

Onun, düşüncesi ve eseri ile bir bütün olduğunu, kendisini samimî sorumluluk duygusu ile ifade ettiğini, inandığını ve kabul ettiğini terennümde çekinmediğini, ancak olgunluk yıllarından itibaren kişisel hayat ve duygularını, insan olarak dünya ile ilişkilerini ifadeye ihtiyaç duyduğunu ve kendisine has bir terkibe ulaştığını ifade edelim.

Nâzım Hikmet, sahne sanatlarıyla ilk ilişkisinin karagöz ve meddah seyretmekle başladığını;

ilk tiyatrosu *Ocakbaşı*'nı da aktris Eliza Sinemeciyan'a duyduğu aşk dolayısıyla yazdığını ifade eder. Bu ilk tiyatronun teması aşktır Bu metin Nâzım Hikmet henüz Anadolu'ya geçmeden önce yazılmıştır.

İkinci piyesi *Taş Yürek* adını taşır. Bu piyesi, Bolu'da öğretmenlik ettiği sırada Vâ-Nû ile birlikte yazar. Eserde, köylüler ile köy ağası arasındaki çatışma, bir delinin insanî ve delice fikri etrafında verilmekte; köylülerin hayatı yansıtılmak istenmektedir.

Kendisi "ilk operayı, ilk baleyi, ilk gerçek tiyatroyu Moskova'da gördüm," der. *(Oyunlarım Üstüne,* Sanat, Edebiyat, Kültür, Dil, 1987, İst., s. 266). Aynı yazının devamında, "Stanislovski'nin, Meyerhold'un, Vahtangof'un ellerinden taze çıkmış, dumanı üstünde, buram buram hayat, devrim, güzellik, kahramanlık, iyilik, akıl, zekâ kokan oyunlar seyrettim. (...) Bütün bunları seyredersin de donmuş, hareketsiz sanat anlayışın alt üst olmaz mı? Karşında birbirinden geniş ufuklar açılmaz mı? Halkın için, halklar için, insan için umutlu, aydınlık, ileriye, haklıya, doğruya, güzele, hürriyete, kardeşliğe çağıran eserler yazmak için yanıp tutuşmaz mısın?" (a.y., s.267). Nâzım Hikmet, *Kafatası* adlı piyesinde "Meyerhold mektebinin, *Unutulan Adam*'da Stanislovski'nin, *İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu?* da Turandof'un" tesiri olduğunu yazar.

Nâzım Hikmet'in bundan sonra yazdığı piyesler benimsediği komünist ideolojiyi yaymaya, haklı çıkarmaya hizmet eden metinlerdir.

Nâzım Hikmet'in tiyatroları arasında üzerinde durulması gereken iki eser var. Bunlardan birisi *Ferhad ile Şirin,* diğeri *Yusuf ile Memofis*'tir.

Ferhad ile Şirin 1948'de yazılmıştır.

Eserde ilk sırada yer alan kişilerde, bireye ait duygu ve hâller ile topluma ait düşünce ve istekler karşı karşıya gelir. Âşığın silahıyla değil emeğiyle sevgisini ifade etmesi; bireyin kendi benliğindeki sevgiden hareketle geniş kitleyi sevebilecek, onlar için fedakârlık edebilecek bir seviyeye ulaşmasının ele alındığı eserde sevginin dili, farklılıkları birleştirmektedir.

1957'de yazılan, Türkçe'de ilk basımı 1967'de gerçekleşen *Yusuf ile Memofis*'in de teması, *Ferhat ile Şirin*'inkiyle aynıdır. Eser, kendi çıkarları peşinde birey ile toplumun menfaatlerini düşünen bireyi karşı karşıya getirir.

Eserlerinin bazı özelliklerini ve temalarını ifadeye çalıştığımız Nâzım Hikmet'in tiyatrosunu Ayşegül Yüksel şöyle değerlendiriyor: "Hapishanede tanıdığı insanları tiyatro sahnesinde de yansıtma eğilimi ve Rusya'da geçirdiği son döneminde Sovyet seyirci için sahnelenebilecek oyunlar oluşturma çabası... Bir yanda benzetmeci tiyatronun psikolojik yoğunluğunu oluşturma kaygısı, öte yanda toplumcu bakış açısının gerektirdiği geniş çerçeveyi belirleyen, sık sık göstermeci anlatımdan, açık biçim tiyatrodan yararlanan çok eklemli bir anlatım yaklaşımı. Bir yanda melodrama, öte yandan komedi tekniklerine yaslanan karmaşık bir oyun yazarı duyarlığı. Nâzım'ın oyun yazarlığı uğraşını sarıp sarmalayan bu çeşitliğin bir yararı, onun yaşamı boyunca tiyatrodaki 'deneysel' çabaları sürdürmesini sağlamış olmasıdır. Dahası, yapıtlarındaki deneysel nitelik, Nâzım'ı klişeleşmiş bir oyun yazarı olmaktan kurtardığı gibi, oyunların sahnelenme aşamasında da yönetmene ve oyunculara bir çok yorum olanakları sağlamaktadır. Dolayısıyla, daha önce sahnelenmiş olsun olmasın, çoğu yapıtları çağdaş sahneleme anlayışı içinde çekici olabilecek görsel-işitsel öğeler barındırmaktadır." (Yılmaz Onay, Ayşegül Yüksel ve Diğerleri, *Nâzım Hikmet'in Tiyatrosu*, İst. 1997).

Eserleri:

Güneşi İçenlerin Türküsü (şiir-1928, Bakü), *835 Satır* (şiir-1929) *Jokond ile Sİ-YA*-U (şiir-1929), *Varan 3* (şiir-1930), *1+1=1* (şiir-1930), *Sesini Kaybeden Şehir* (şiir-1931), *Kafatası* (oyun-1932), *Bir Ölü Evi Yahut Merhumun Hanesi* (oyun-1932), *Gece Gelen Telgraf* (şiir-1932), *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* (şiir-1932), *Unutulan Adam* (oyun-1934), *Portreler* (şiir-1935), *Taranta Babu'ya Mektuplar* (şiir-1935), *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı* (şiir-1936), *Kuva-yı Milliye Destanı* (şiir-1941), *La Fontaine'den Masallar* (masal-1949), *Saat 21-22 Şiirleri* (şiir-1965), *Enayi* (oyun-1965), *Ferhad ile Şirin* (oyun-1965), *Kan Konuşmaz* (roman-1965), *Yeşil Elmalar* (roman-1965), *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* (roman-1966), *Memleketimden İnsan Manzaraları* (şiir-1966), *Rubâîler* (şiir-1966), *Dört Hapishaneden* (şiir-1966), *Sabahat* (oyun-1966), *Yusuf ile Memofis* (oyun-1967), *Sevdalı Bulut* (masal-1967), *İvan İvanoviç Var mıydı, Yok muydu?* (oyun-1985), *Yatar Bursa Kalesinde* (şiir-1988), *Bu Bir Rüyadır* (oyun-1990), *Evler Yıkılınca* (oyun-1990), *İnsanlık Ölmedi* (oyun-1990), *Demokles'in Kılıcı* (oyun-1990), *İstasyon* (oyun-1990), *İnek* (oyun-1990), *Tartüf-59* (oyun-1990), *Yalancı Tanık* (oyun-1990), *Kör Padişah* (oyun-1990), *Her Şeye Rağmen* (oyun-1990), *Hikâyeler*

(hikâye-1991), *Kadınların İsyanı* (oyun-1991), *Orman Cücelerinin Sergüzeşti* (masal-1991).

Kaynaklar: Aktaş, Prof. Dr. Şerif, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 2*, Ank. 1998, s.55-76; Aydemir, A., *Nâzım*, Ankara 1999; Babayef, E., *Ustam ve Ağabeyim Nâzım Hikmet*, İst. 1997; Bayar, Zühtü, *Nâzım Hikmet Üzerine*, İstanbul 1973; Bezirci, Asım, *Nâzım Hikmet*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İst., 1977; Fuat, Memet, *Nâzım Hikmet*, Adam Yay., İstanbul 2000; Göze, Ergun, *Peyami Safa Nâzım Hikmet Kavgası*, Yağmur Yay., İstanbul 1975; Gürsel, Nedim, *Nâzım Hikmet ve Geleneksel Türk Yazını*, İstanbul 1992; Kaplan, Mehmet, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri*, 1973, s .343-362 , Kaplan, *Mehmet, Şiir Tahlilleri*, İstanbul 1965, s.339-356; Karaca, Emin, *Nâzım Hikmet'in Şiirinde Gizli Tarih*, Belge Yay , 1992; Onay, Yılmaz, Yüksel, Ayşegül vd , *Nâzım Hikmet'in Tiyatrosu*, İstanbul 1997; Sertel, Zekeriya, *Mavi Gözlü Dev*, İst. 1969. Sülker, Kemâl, *Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı*, İst 1987-1989. Timuçin, Afşar, *Nâzım Hikmet'in Şiiri*, İstanbul 1978 Vâlâ Nureddin, *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*, Remzi Ktb., İstanbul 1969.

Prof. Dr. Şerif Aktaş

835 Satır'dan

Güneşi İçenlerin Türküsü

(835 Satır, İstanbul 1990, s. 9-13)

Bu bir türkü:-
toprak çanaklarda güneşi içenlerin türküsü!
Bu bir örgü: -
alev bir saç örgüsü!
kıvranıyor;
kanlı, kızıl bir meş'ale gibi yanıyor
esmer alınlarında
bakır ayakları çıplak kahramanların!
Ben de gördüm o kahramanları,
ben de sardım o örgüyü,
ben de onlarla
güneşe giden
köprüden
geçtim!
Ben de içtim toprak çanaklarda güneşi.
Ben de söyledim o türküyü!

Yüreğimiz topraktan aldı hızını;
altın yeleli aslanların ağzını
yırtarak
gerindik!
Sıçradık;
şimşekli rüzgâra bindik!.
Kayalardan
kayalarla kopan kartallar
çırpıyor ışıkta yaldızlanan kanatlarını.
Alev bilekli süvariler kamçılıyor
şaha kalkan atlarını!

Akın var
güneşe akın!
Güneşi zaptedeceğiz
güneşin zaptı yakın!

Düşmesin bizimle yola:
evinde ağlayanların
göz yaşlarını
boynunda ağır bir
zincir
gibi taşıyanlar!
Bıraksın peşimizi
kendi yüreğinin kabuğunda yaşayanlar!

İşte:
şu güneşten
düşen
ateşte
milyonlarla kırmızı yürek yanıyor!

Sen de çıkar
göğsünün kafesinden yüreğini;
şu güneşten
düşen
ateşe fırlat;
yüreğini yüreklerimizin yanına at!

Akın var
güneşe akın!
Güneşi zaaptedeceğiz
güneşin zaptı yakın!

Biz topraktan, ateşten, sudan, demirden doğduk!
Güneşi emziriyor çocuklarımıza karımız,
toprak kokuyor bakır sakallarımız!
Neş'emiz sıcak!
kan kadar sıcak,
delikanlıların rüyalarında yanan
o "an"
kadar sıcak!
Merdivenlerimizin çengelini yıldızlara asarak,
ölülerimizin başlarına basarak
yükseliyoruz
güneşe doğru!

Ölenler
döğüşerek öldüler;
güneşe gömüldüler.
Vaktimiz yok onların matemini tutmaya!

Akın var
güneşe akın!
Güneşi zaaaptedeceğiz
güneşin zaptı yakın!

Üzümleri kan damlalı kırmızı bağlar tütüyor!
Kalın tuğla bacalar
kıvranarak
ötüyor!
Haykırdı en önde giden,
emreden!
Bu ses!
Bu sesin kuvveti,
bu kuvvet,
yaralı aç kurtların gözlerine perde
vuran,
onları oldukları yerde
durduran
kuvvet!
Emret ki ölelim
emret!
Güneşi içiyoruz sesinde!
Coşuyoruz,
coşuyor!..
Yangınlı ufukların dumanlı perdesinde
mızrakları göğü yırtan atlılar koşuyor!

Akın var
güneşe akın!
Güneşi zaaaptedeceğiz
güneşin zaptı yakın!

Toprak bakır
gök bakır.
Haykır güneşi içenlerin türküsünü,
Hay-kır
Haykıralım!

1924

Salkımsöğüt

(s. 14-15)

Akıyordu su
gösterip aynasında söğüt ağaçlarını.
Salkımsöğütler yıkıyordu suda saçlarını!
Yanan yalın kılıçları çarparak söğütlere
koşuyordu kızıl atlılar güneşin battığı yere!
Birden
bire kuş gibi
vurulmuş gibi
kanadından
yaralı bir atlı yuvarlandı atından!
Bağırmadı,
gidenleri geri çağırmadı,
baktı yalnız dolu gözlerle
uzaklaşan atlıların parıldayan nallarına!

Ah ne yazık!
Ne yazık ki ona
dörtnal giden atların köpüklü boynuna bir daha yatmayacak,
beyaz orduların ardında kılıç oynatmayacak!

Nal sesleri sönüyor perde perde,
atlılar koyboluyor güneşin battığı yerde!
Atlılar atlılar kızıl atlılar,
atları rüzgâr kanatlılar!
Atları rüzgâr kanat...
Atları rüzgâr...
Atları...
At...
Rüzgâr kanatlı atlılar gibi geçti hayat!

Akar suyun sesi dindi.
Gölgeler gölgelendi
renkler silindi.
Siyah örtüler indi
mavi gözlerine,
sarktı salkımsöğütler
sarı saçlarının
üzerine!

Ağlama salkımsöğüt
ağlama,
Kara suyun aynasında el bağlama!
el bağlama!
ağlama.

1928

Orkestra

(s. 16-17)

Bana bak!
Hey!
Avanak!
Elinden o zırıltıyı bıraksana!
Sana,
üç telinde üç sıska bülbül öten
üç telli saz
yaramaz!

Bana bak!
Hey!
Avanak!
Üç telinde üç sıska bülbül öten
üç telli saz
dağlarla dalgalarla kitleleri
ileri
atlatamaz!

Üç telli saz
yatağını değiştirmek isteyen
nehirlerden:-
köylerden, şehirlerden
aldığı hızla,

milyonlarla ağzı
bir tek
ağızla
güldüremez!
Ağlatamaz!
hey!
hey!

üç telli sazın
üç telinde öten üç sıska bülbül öldü acından.
Onu attım
köşeye!
hey!
hey!
üç telli sazın
ağacından
deli tiryakilere
içi afyon lüleli
bir çubuk
yaptılar!

Hey!
Hey!
Dağlarla dalgalarla, dağ gibi dalgalarla dalga gibi
dağ-lar-la
başladı orkestram!
Hey!
Hey!
Ağır sesli çekiçler
sağır
örslerin kulağına
Hay-kır-dı!.
Sabanlar güleşiyor tarlalarla,
tarlalarla!
Coştu çalgıcı başı,
esiyor orkestram
dağlarla dalgalarla, dağ gibi dalgalarla, dalga gibi
dağ-lar-la.

1912

Açların Gözbebekleri

(s. 24-27)

Değil birkaç
değil beş on
otuz milyon
aç
bizim!
Onlar
bizim!
Biz
onların!
Dalgalar
denizin!
Deniz
dalgaların!
Değil birkaç
değil beş on
30.000.000
30.000.000!
Açlar dizilmiş açlar!
Ne erkek, ne kadın, ne oğlan, ne kız
sıska cılız

eğri büğrü dallarıyla
eğri büğrü ağaçlar!
Ne erkek, ne kadın, ne oğlan, ne kız
açlar dizilmiş açlar!
Bunlar!
yürüyen parçaları
o kurak
toprakların!
Kimi
kemik
dizlerine vurarak
yuvarlak
bir karın
taşıyor!
Kimi
deri... deri!
Yalnız
yaşıyor
gözleri!
Uzaktan
simsiyah sivriliği
nokta nokta uzayıp damara batan
kocaman başlı bir nalın çivisi gibi
deli gözbebekleri,
gözbebekleri!
Hele bunlar
hele bunlarda öyle bir ağrı var ki,
bunlar
öyle bakarlar ki!....

Ağrımız büyük!
büyük!
büyük!
Fakat
artık imanımıza inemez tokat!
Demirleşti bağrımız,
çünki ağrımız
30.000.000
deli gözbebekleri!
gözbebekleri!
Ey
beni
ağzı açık
dinleyen adam!
Belki arkamdan bana
bu kalbini
haykırana
"kaçık"
diyen, adam!
Sen de eğer
ötekiler
gibi kazsan,
bir mânâ
koyamazsan
sözlerime

bak bari gözlerime;
bunlar:
Deli gözbebekleri
gözbebekleri!

1922

Bahri Hazer

(s. 30-33)

Ufuklardan ufuklara
ordu ordu köpüklü mor dalgalar koşuyordu;
Hazer rüzgârların dilini konuşuyor balam,
konuşup coşuyordu!
Kim demiş "çört vazmi!"
Hazer ölü bir göle benzer!
Uçsuz bucaksız başı boş tuzlu bir sudur Hazer!
Hazerde dost gezer, e.....y!..
düşman gezer!
Dalga bir dağdır
kayık bir geyik!
Dalga bir kuyu
kayık bir kova!

Çıkıyor kayık
iniyor kayık,
devrilen
bir atın
sırtından inip,
şahlanan
bir ata
biniyor kayık!

Ve Türkmen kayıkçı
dümenin yanına bağdaş kurup o-
turmuş.
Başında kocaman kara bir papak;
bu papak değil:

tüylü bir koyunu karnından yarıp
geçirmiş başına!
Koyunun tüyleri düşmüş kaşına!

Çıkıyor kayık
iniyor kayık

Ve kayıkçı
"Türkmenistanlı bir Buda heykeli" gibi
dümenin yanına bağdaş kurup oturmuş,
fakat, sanma ki Hazerin karşısında elpençe divan durmuş!
O bir Buda heykelinin
Taştan sükûnu gibi kendinden emin
dümenin yanına bağdaş kurup oturmuş.

Bakmıyor
kayığa
sarılan
sulara!

Bakmıyor
çatlayıp
yarılan
sulara!

Çıkıyor kayık
iniyor kayık,
devrilen
bir atın
sırtından inip
şahlanan
bir ata
biniyor kayık!
– Yaman esiyor be karayel yaman!
Sakın özünü Hazerin hilesinden aman!
Aman oyun oynamasın sana rüzgâr!
– Aldırma anam ne çıkar?
Ne çıkar
kudurtsun
karayel
suları,
Hazerde doğanın
Hazerdir mezarı!

Çıkıyor kayık
iniyor kayık
çıkıyor ka...
iniyor ka...
Çık...
in...
çık...

1928

San'at Telakkisi

(s. 36-37)

Bazan ben de gönül ahlarımı
çekerim birer birer
kan kırmızı yakut bir tespih gibi,
ve bu kızıl pırıltılı tespihin ipi
sırma saç tellerindendir...
Fakat
benim
şiirime ilham veren perimin
omuzlarında açılan kanat:
asma köprülerimin
demir putrellerindendir!.
Dinlenir,
dinlenmez değil
bülbülün güle karşı feryatları..
Fakat asıl
benim anladığım dil:-

Bakır, demir, tahta, kemik ve kirişlerle çalınan
Bethovenin sonatları..

Sen istediğin kadar
tozu dumana katar
sürebilirsin atını!.
Ben değişmem
en halüsüddem
arap atına;
saatte 110 kilometrelik sür'atini
demir raylarda koşan
demir beygirimin!.

İri şaşkın bir sinek gibi takılır bazan gözüm
odamın köşesindeki usta örümcek ağlarına..
Lakin asıl hayranım ben:-

halikleri mavi gömlekli mimarlarım olan
77 katlı beton-arme dağlarına!

Erkek güzeli
"Biblos ilâhı genç Adonis"
köprü başında karşıma çıksa,
belki bakmadan geçerim de;
Filozofumun yuvarlak gözlüklü gözüne,
ve ateşçimin
dört köşe terli bir güneş gibi yanan yüzüne
bakmadan geçemem!..
Ben
elektrikli tezgâhlarımda doldurulan
üçüncü nevi hazır cıgara içerim de,
isterse Samsunun olsun
tütünü kâğıda elimle sarıp içemem!.
Değişmedim
değişemem
Havvanın çırılçıplaklığına
meşin kasketli meşin ceketli karımı!.
Belki benim "tab'ı şairanem" yok?!
Neyleyim!.
Toprak anamın çocuklarından çok
seviyorum:-
kendi çocuklarımı!

Portreler'den

Şiirime Dair

(*Şiirler 2, Portreler*, İstanbul 1987, s. 149)

Ne binecek sırma palanlı bir atım,
ne bilmem nerden gelirâtım,
ne mülküm, ne malım var.
Sade bir çanak balım var.
Rengi ateşten al
bir çanak bal!

Balım her şeyim benim..
Ben
mülkümü ve malımı
yâni bir çanak balımı
koruyorum haşarattan.
Bekle kardeşim bekle..
Çanağımda
balım olsun,
gelir arısı
Bağdattan..

Karıma Mektup

(s. 168-169)

33-11-11, Bursa, Hapisane

Bir tanem!
Son mektubunda:
"Başım sızlıyor
yüreğim sersem!"
diyorsun.
"Seni asarlarsa
seni kaybedersem;"
diyorsun;
"yaşıyamam!"

Yaşarsın kancığım,
kara bir duman gibi dağılır hatıram rüzgârda;
yaşarsın, kalbimin kızıl saçlı bacısı
en fazla bir yıl sürer
yirminci asırlılarda
ölüm acısı.

Ölüm
bir ipte sallanan bir ölü.
Bu ölüme bir türlü
razı olmuyor gönlüm.

Fakat
emin ol ki sevgili;
zavallı bir çingenenin
kıllı, siyah bir örümceğe benzeyen eli
geçirecekse eğer
ipi boğazıma,

mavi gözlerimde korkuyu görmek için
boşuna bakacaklar
Nâzıma!

Ben,
alaca karanlığında son sabahımın
dostlarımı ve seni göreceğim,
ve yalnız
yarı kalmış bir şarkının acısını
toprağa götüreceğim...
Karım benim!
İyi yürekli,
altın renkli,
gözleri baldan tatlı anım benim;
ne diye yazdım sana
istendiğini idamımın,
daha dâva ilk adımında
ve bir şalgam gibi koparmıyorlar
kellesini adamın.
Haydi bunlara boş ver.
Bunlar uzak bir ihtimal.
Paran varsa eğer
bana fanile bir don al,
tuttu bacağımın siyatik ağrısı.
Ve unutma ki
daima iyi şeyler düşünmeli
bir mahpusun karısı.

Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri

(s. 104-105)

O mavi gözlü bir devdi.
Minnacık bir kadın sevdi.
Kadının hayali minnacık bir evdi,
bahçesinde ebruliii
hanımeli
açan bir ev.

Bir dev gibi seviyordu dev.
Ve elleri öyle büyük işler için
hazırlanmıştı ki devin,
yapamazdı yapısını,
çalamazdı kapısını
bahçesinde ebruliiii
hanımeli
açan evin.

O mavi gözlü bir devdi.
Minnacık bir kadın sevdi.
Mini minnacıktı kadın.
Rahata acıktı kadın
yoruldu devin büyük yolunda.
Ve elveda! deyip mavi gözlü deve,
girdi zengin bir cücenin kolunda
bahçesinde ebruliiii
hanımeli
açan eve.

Şimdi anlıyor ki mavi gözlü dev,
dev gibi sevgilere mezar bile olamaz:
bahçesinde ebruliiiii
hanımeli
açan ev..

Üç Adam

(s. 172-173)

Adedi devir
sıfır.
Şehir
sustu.
Kenedendi nokta nokta şehrinin
asfalt - beton çenesi:
Bin dokuz yüz nokta nokta senesi
nokta nokta
ayında..

Cadde boş
bir uçtan bir uca koş.
Cadde boş !
bomboş,
cebim gibi...
Kesildi akmıyor su...
Ne bir motor uğultusu
ne dönen bir tekerlek var.
Rüzgâr:
Sürüklüyor asfaltta Mister Fordun adını:
duvardan kopan renkli bir ilân kâadını
kaldırımda savuruyor.
Üç adam,
üç adam duruyor:
Birincinin kolunda kınk bir
keman var,
ikincinin başında silindir
sırtında firak,

üçüncü kıllı bir maymun gibi çıplak.
Sokak
sokakta ıslık çalarak
enseni kaşıya kaşıya,
geç karşıdan karşıya,
yok ezilmek korkusu!
Ne bir motor uğultusu
ne dönen bir tekerlek var..
Rüzgâr
çatıyor gitgide kara kaşlarını
kesmiş düdük sesleri köşe başlarını.

Üç adam
üç adam duruyor
ve bir sarhoş türküsü söyliyerek
topuklarını yere vuruyor.
Caddenin ortasında bağırıp durmayın !
Topuklarınızı yere vurmayın!

Nafile!
Asfaltı getiremezsiniz dile!!
Nafile !
Konuşmaz sesini kaybeden şehir:
Okşamazsa eğer
onların
ceplerinde kilitlenen elleri
bakır telleri..

Üç adam
üç adam duruyor.
Birincinin kolunda kırık bir
keman var.
ikincinin başında silindir
sırtında firak,
üçüncü kıllı bir maymun gibi çıplak..
Üç adam
kayboluyor karanlıkta sallanarak....

Simavne Kadısı oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'ndan

(Şiirler 2, Portreler, İstanbul 1987, s. 243-247)

9.

Sıcaktı.
Sıcak.
Sapı kanlı, demiri kör bir bıçaktı
sıcak.
Sıcaktı.
Bulutlar doluydular,
bulutlar boşanacak
boşanacaktı.
O, kımıldanmadan baktı,
kayalardan
iki gözü iki kartal gibi indi ovaya.
Orda en yumuşak, en sert
en tutumlu, en cömert,
en
seven,
en büyük, en güzel kadın:
TOPRAK
nerdeyse doğuracak
doğuracaktı.

Sıcaktı.
Baktı Karaburun dağlarından O
baktı bu toprağın sonundaki ufka
çatarak kaşlarını:
Kırlarda çocuk başlarını
Kanlı gelincikler gibi koparıp
çırılçıplak çığlıkları sürükleyip peşinde
boş tuğlu bir yangın geliyordu karşıdan ufku sarıp.

Bu gelen
Şehzade Murattı.
Hükmü hümâyun sâdır olmuştu ki Şehzade Muradın
ismine
Aydın eline varıp
Bedreddin halifesi mülhid Mustafanın başına ine.

Sıcaktı.
Bedreddin halifesi mülhid Mustafa baktı,
baktı köylü Mustafa.
Baktı korkmadan
kızmadan
gülmeden.
Baktı dimdik
dosdoğru.
Baktı O.
En yumuşak, en sert
en tutumlu, en cömert,
en
seven,
en büyük, en güzel kadın:
TOPRAK
nerdeyse doğuracak
doğuracaktı.
Baktı.
Bedreddin yiğitleri kayalardan ufka baktılar.
Gitgide yaklaşıyordu bu toprağın sonu
fermanlı bir ölüm kuşunun kanatlarıyla.
Oysaki onlar bu toprağı,

bu kayalardan bakanlar, onu,
üzümü, inciri, narı,
tüyleri baldan sarı,
sütleri baldan koyu davarları,

ince belli, aslan yeleli atlarıyla
duvarsız ve sınırsız
bir kardeş sofrası gibi açmıştılar.

Sıcaktı.
Baktı.
Bedreddin yiğitleri baktılar ufka..

*
* *

En yumuşak, en sert,
en tutumlu, en cömert,
en
seven,
en büyük, en güzel kadın:
TOPRAK
nerdeyse doğuracak
doğuracaktı.

Sıcaktı.
Bulutlar doluydular.
Nerdeyse tatlı bir söz gibi ilk damla düşecekti yere.
Birden-
-bire
kayalardan dökülür
gökten yağar
yerden biter gibi,
bu toprağın verdiği en son eser gibi
Bedreddin yiğitleri şehzade ordusunun karşısına
çıktılar.
Dikişsiz ak libaslı
baş açık
yalnayak ve yalın kılıçtılar.
Mübalâğa cenk olundu.

Aydının Türk köylüleri,
Sakızlı Rum gemiciler,
Yahudi esnafları,
on bin mülhid yoldaşı Börklüce Mustafanın
düşman ormanına on bin balta gibi daldı.

Bayrakları al, yeşil,
kalkanları kakma, tolgası tunç
saflar
pare pare edildi ama,
boşanan yağmur içinde gün inerken akşama
on binler iki bin kaldı.

Hep bir ağızdan türkü söyleyip
hep beraber sulardan çekmek ağı,
demiri oya gibi işleyip hep beraber,
hep beraber sürebilmek toprağı,
ballı incirleri hep beraber yiyebilmek,
yârin yanağından gayrı her şeyde
her yerde
hep beraber!
diyebilmek
için
on binler verdi sekiz binini..
Yenildiler.

Yenenler, yenilenlerin
dikişsiz, ak gömleğinde sildiler
kılıçlarının kanını.
Ve hep beraber söylenen bir türkü gibi
hep beraber kardeş elleriyle işlenen toprak
Edirne sarayında damızlanmış atların
eşildi nallarıyla.

Tarihsel, sosyal, ekonomik şartların
zarurî neticesi bu!
deme, bilirim!
O dediğin nesnenin önünde kafamla eğilirim.
Ama bu yürek
o, bu dilden anlamaz pek.
O, "hey gidi kambur felek,
hey gidi kahbe devran hey,"
der.
Ve teker teker,
bir an içinde,
omuzlarında dilim dilim kırbaç izleri,
yüzleri kan içinde
geçer çıplak ayaklarıyla yüreğime basarak
geçer Aydın ellerinden Karaburun mağlûpları..*

(*) Şimdi ben bu satırları yazarken, "Vay, kafasıyla yüreğini ayırıyor; vay, tarihsel, sosyal, ekonomik şartları kafam kabul eder amma, yüreğim yine yanar, diyor. Vay, vay, Marksiste bakın..." gibi laflar edecek olan bazı "sol" geçinen delikanlıları düşünüyorum. Tıpkı yazımın ta başında tarihi kelâm müderrisini düşünüp kahkahasını duyduğum gibi.
Ve şimdi eğer böyle bir istidrad yapıyorsam bu o çeşit delikanlılar için değil, Marksizmi yeni okumaya başlamış, sol züppeliğinden uzak olanlar içindir.
Bir doktorun verem bir çocuğu olsa, doktor, çocuğunun öleceğini bilse, bunu fizyolojik, biyolojik, bilmemne-lojik bir zaruret olarak kabul etse ve çocuk ölse, bu ölümün zaruretini çok iyi bilen doktor, çocuğunun arkasından bir damlacık gözyaşı dökmez mi?
Paris Komunasının devrileceğini, bu devrilişin bütün tarihî, sosyal, ekonomik şartlarını önceden bilen Marksın yüreğinden Komunanın büyük ölüleri "bir ıstırap şarkısı" gibi geçmemişler midir? Ve Komuna öldü, yaşasın komuna! diye bağıranların sesinde bir damla ölsun acılık yok muydu?
Marksist, bir "makina - adam", bir ROBOTA değil, etiyle, kanıyla sinir ve kafası ve yüreğiyle tarihî, sosyal, konkre bir insandır.

1+1=1'den

Cevap

(s. 172-173)

O duvar
o duvarınız,
vız gelir bize vız!.
Bizim kuvvetimizdeki hız,
ne bir din adamının dumanlı vaadinden,
ne de bir hülyanın gönlü yakışındandır.
O yalnız
tarihin o durdurulmaz akışındandır.
Bize karşı koyanlar,
karşı koymuş demektir:
Maddede hareketin,
yürüyen cemiyetin
ezelî kanunlarına.
Sükûn yok, hareket var
bugün yarına çıkar,
yarın bugünü yıkar
ve bu durmadan akar
akar
akar.

Biz bugünün kahramanı,
yarının
münadisiyiz.
Bu durmadan akan,
yıkıp yapan
akışın
çizgilenmiş sesiyiz.

Biz,
adımlarını tarihin akışına uyduran
temelleri çöken emperyalizme vuran,
yarını kuran
larız.
O duvar
o duvarınız,
vız gelir bize vız!..
1925

Sesini Kaybeden Şehir'den

Kerem Gibi

(Sesini Kaybeden Şehir, İstanbul 1931)

(s. 188-189)

Hava kurşun gibi ağır!!
Bağır
bağır
bağır
bağırıyorum.
Koşun
kurşun
erit-
-meğe
çağırıyorum...
O diyor ki bana:
– Sen kendi sesinle kül olursun ey!
Kerem
gibi
yana
yana...
"Deeeert
çok,
hemdert
yok"
Yürek-
-lerin
kulak-
-ları
sağır...
Hava kurşun gibi ağır...

Ben diyorum ki ona:
– Kül olayım
Kerem
gibi
yana
yana
Ben yanmasam
sen yanmasan
biz yanmasak,
nasıl
çıkar
karan-
-lıklar
aydın-
-lığa.,
Hava toprak gibi gebe.
Hava kurşun gibi ağır.
Bağır
bağır
bağır
bağırıyorum.
Koşun
kurşun
erit-
-meğe
çağırıyorum.

1930 Mayıs

Varan 3'ten

Şair

(Varan 3, İstanbul 1930)

(s. 97-98)

Şairim
şimşek şekillerini şiirlerimin
caddelerde ıslık çalarak
kazırım
duvarlara...
100 metreden
çiftleşen iki sineği seçebilen iki gözüm,
elbette gördü
iki ayaklıların
ikiye ayrıldığını...
Sen
benim
hangisinden olduğumu anlamak istiyorsan
cebime sok
kafanı:
orda
aydınlığı okuyan kara ekmek
sana doğruyu söyler...
Şairim
şiirden anlarım,
en sevdiğim gazel
Anti Düringidir Engelsin...
Şairim
bir yıl yağan yağmur kadar şiir yazdım...
Fakat asıl
şaheserime
başlamak için
Hafızı Kapital olmayı bekliyorum.
Futbolda eski kurdum.
Fenerbahçenin forvetleri
mahallede kaydırak oynıyan birer piç kurusuyken
ben
en ağır hafbekleri yere vururdum.
Futbolda eski kurdum.
Santırdan alınca pası
çakarım
H[redacted]op!
5 numro top
açık ağzından girer golkipin karnına.
Bana mahsustur bu
futbol potinlerim
kurşunkalemimden öğrendi bu zanaatı!
O kurşunkalemim ki
9 deliğinizden vücudunuza her tıktığı mısra
işkembenizde taş.
Şairiz be,
şairiz dedik ya be arkadaş....

1923

Yalnayak

(s. 102-106)

Kafamızda güneş
ateş
bir sarık.
Arık toprak
çıplak ayaklarımıza çarık.
İhtiyar katırından
daha ölü bir köylü
yanımızda,
yanımızda değil
yanan
kanımızda.
Omuz yamçısız
bilek kamçısız
atsız, arabasız
jandarmasız,
ayı ini köyler
balçık kasabalar
kel dağlar aştık.
İşte biz o diyarı böyle dolaştık!
Hasta öküzlerin
yaşlı gözlerinde
dinledik taşlı tarlaların sesini.
Gördük ki vermiyor
toprak artık altın başaklı nefesini
kara
sabanlara!
Rüyada gezer gibi gezmedik.
Hayır,
bir çöplükten bir çöplüğe ulaştık.
İşte biz o diyarı böyle dolaştık!
Biz
biliriz
o memleket
neye hasret çeker.
Bu hasret
bir materyalist kafası kadar

çizgileşmiştir,
bu hasrette
madde var
madde!
*
* *
Basık
suratı asık
evler
köstebek yolu sokakların üstünde
vermiş kafa kafaya.
Cin gözlü
güvercin sözlü
abani sarıklılar
dükkânlara bağdaşmış.
Yarık
tabanı çanklılar
önlerinde.

Yarma
bir jodarma
tarlada zina eden
bir çifti sürür.
Kahvede
piri mugan dede
sulanırken çırağa
"Lahavle ve lâ" çekip derin derin
bu geçenlerin
suratına tükürür.
İşte şu
ekşimiş uyku kokan çömlek gibi şehrin
kara sevdası değil öyle romantik,
onun
ruhunun
iki kıvrak kelimelik
hasreti var:
BUHAR
ELEKTRİK!
*
* *
Kör değilseniz eğer
görürsünüz ki
şu toprak yüzlü rençper
Kafkastan arta kalan
kalbur göğüslü oğlu
kel başlarında mültezimin
tırnakları oyulu,
kızıyla
karısıyla
kağnısıyla
son karış toprağına sarılmak,
ölse de burda onlarla ölmek
burda
onlarla
gömülmek
istiyor.
*
* *
Dağların tarlaların özlediği,
arzulu bir kadın gibi şehvetle gözlediği
her tırnağında 1.000 manda kuvveti
demirleşen
ve su çalkalar gibi toprağı eşen
ruhu buhar
makinalar!
*
* *
Ey cam karınları
sarı
nargileler gibi horuldayan,
ey üç atlı yaylısının içinden
sağır
burunsuz
kör
köylülere
Pierre Loti ahi çekip geçen
ağzı gemli
eli
kalemli
efendiler!
Tatlı maval dinlemekten gayrı usandık.
Artık
hepinizin kafasına
şu
daaaaaank
desin:
Köylünün toprağa hasreti var,
toprağın hasreti
makinalar!

1922

Hasret

(s. 107)

Denize dönmek istiyorum!
Mavi aynasında suların:
boy verip görünmek istiyorum!
Denize dönmek istiyorum!

Gemiler gider aydın ufuklara gemiler gider!
Gergin beyaz yelkenleri doldurmaz keder.
Elbet ömrüm gemilerde bir gün olsun nöbete yeter.
Ve madem ki bir gün ölüm mukadder;
Ben sularda batan bir ışık gibi
sularda sönmek istiyorum!
Denize dönmek istiyorum!
Denize dönmek istiyorum!

1927

Yatar Bursa Kalesinde'den

Yeni Sanat

(Yatar Bursa Kalesinde, İstanbul 1987)
(s. 10)

Döndü
Bin bir volt bin bir amperle döndü motör
Kudurmuş bir rüzgâr gibi vantilatör
Koptu avarasından..
Girdi
Çelik yaylı aklımın som kafasından...

Hey
Hey
Yeni sanatın makinalaşan şaheserini
Kuş sütüyle beslenen kuş kafana sığdırmazsan
Eski sanatın kadın kokan şiirlerinde bulamazsın
Üç kat nasır patlatan avuçlarının zahmetini!

Sen istersen
Okuma, anlama bizi
Yağsız bir şaft yatağı gibi yanan kalbimizi
Biz haykıralım
Sen kes sesini
Açtık yeni sanatın 4'üncü vitesini
Coşuyoruz artık
Şiirimiz bizim
Konstrüktivizm.

(1930/*ResimliAy*, Ekim 1930)

İtizârname-i Nâzım

(s. 11)

Artık bir daha
bir kahkaha
gibi gülmeyecek gözünüzde gözümüz.
Teveccühünüz
mavi bir mücevherdi başımızda.
Başımızdan düşürdük onu,
kaybettik.
Gelemedik, aybettik.
Bizi affedin diyemem.
Zorla değil ya bu,
kim olursa olsun
af dileyemem.
Ve madem ki bu böyledir,
artık bir daha
bir kahkaha
gibi gülmeyecek gözlerimde gözünüz.
Teveccühünüz
mavi bir pırıltı, bir mücevherdir başımda.
Başımdan düşürdüm onu,
kaybettim,
gelemedim aybettim.

[1931]

Karıma Birinci Mektup

(s. 14-15)

33.10.25, Bursa, Hapisane

Anne:
af olursa
nasip olur
üç güne dek
saçlarını okşayabilmek...
Yavrum!
Uyuyamıyorum!
Görünmez kuşlar ötüyor
üstünde kızıl ağaçların.
Alevli bir duman gibi tütüyor
gözümde saçların!

Saçları altın
dudakları nar
koyu kehribar
gözlü sevgilim!
Çıkacağımdan
emin değilim.
Tutmaz bizleri af!..
Bak ne tuhaf
ne güzel
ne harikulade ışıldıyor
ay ışığı pencerenin
demirlerinde!
Elbette ben
böyle demirlerle bölünmeyen
aya
kavgaya

ve sana kavuşacağım
günün birinde...

Kar!
Kış geldi
gönder benim yün çorapları!

Birimiz dışında demir kapının
içinde birimiz.
Kim bilir
kaç kış daha geçireceğiz?
Üzülme benim için!

Renk gören
ses duyan başımla
ellerini yüreğimde sıktığım
arkadaşımla
saatları gün
günleri ay
ayları yıl edip devirmem kolay!
Ay ışığı pencerenin demirlerinde
kavuşacağız günün birinde...

Düşmanlara gam.
Dostlara selâm.
Kalbimde çocuklarım.
Seni kucaklarım.
Canın sıkıldıysa bu mektuptan beni affet!..
Kocan: Nâzım Hikmet...

Yaşamaya Dair
1

(s. 162)

Yaşamak şakaya gelmez,
büyük bir ciddiyetle yaşayacaksın
bir sincap gibi meselâ,
yani, yaşamanın dışında ve ötesinde hiçbir şey beklemeden,
yani, bütün işin gücün yaşamak olacak.
Yaşamayı ciddiye alacaksın,
yani, o derecede, öylesine ki,
meselâ, kolların bağlı arkadan, sırtın duvarda,
yahut, kocaman gözlüklerin,
beyaz gömleğinle bir laboratuvarda
insanlar için ölebileceksin,
hem de yüzünü bile görmediğin insanlar için,
hem de hiç kimse seni buna zorlamamışken,
hem de en güzel, en gerçek şeyin
yaşamak olduğunu bildiğin halde.

Yani, öylesine ciddiye alacaksın ki yaşamayı,
yetmişinde bile, meselâ, zeytin dikeceksin,
hem de öyle çocuklara falan kalır diye değil,
ölmekten korktuğun halde ölüme inanmadığın için,
yaşamak, yani ağır bastığından.

1947

Yaşamaya Dair
2

(s. 163)

Diyelim ki, ağır ameliyatlık hastayız,
yani, beyaz masadan
bir daha kalkmamak ihtimali de var.
Duymamak mümkün değilse de biraz erken gitmenin kederini
biz yine de güleceğiz anlatılan Bektaşi fıkrasına,
hava yağmurlu mu, diye bakacağız pencereden,
yahut da yine sabırsızlıkla bekleyeceğiz
en son ajans haberlerini.

Diyelim ki, dövüşülmeye değer bir şeyler için,
diyelim ki, cephedeyiz.
Daha orda ilk hücumda, daha o gün
yüzükoyun kapaklanıp ölmek de mümkün.
Tuhaf bir hınçla bileceğiz bunu,
fakat yine de çıldırasıya merak edeceğiz
belki yıllarca sürecek olan savaşın sonunu.

Diyelim ki, hapisteyiz,
yaşımız da elliye yakın,
daha da on sekiz sene olsun açılmasına demir kapının.
Yine de dışarıyla beraber yaşayacağız,
insanları, hayvanları, kavgası ve rüzgârıyla
yani, duvarın arkasındaki dışarıyla.
Yani, nasıl ve nerde olursak olalım
hiç ölünmeyecekmiş gibi yaşanacak...

1948

Kuva-yı Milliye Destânı'ndan

Onlar

(Kuva-yı Milliye Destânı, İstanbul 1989, s. 11-12)

Onlar ki toprakta karınca,
suda balık,
havada kuş kadar
çokturlar;
korkak,
cesur,
câhil,
hakîm
ve çocukturlar
ve kahreden
yaratan ki onlardır,
destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.

Onlar ki uyup hainin iğvâsına
sancaklarını elden yere düşürürler
ve düşmanı, meydanda koyup
kaçarlar evlerine
ve onlar ki bir nice murtada hançer üşürürler
ve yeşil bir ağaç gibi gülen
ve merasimsiz ağlayan
ve ana avrat küfreden ki onlardır,
destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.

Demir,
kömür
ve şeker
ve kırmızı bakır
ve mensucat
ve sevda
ve zulüm ve hayat
ve bilcümle sanayi kollarının
ve gökyüzü
ve sahra
ve mavi okyanus
ve kederli nehir yollarının,
sürülmüş toprağın ve şehirlerin bahtı
bir şafak vakti değişmiş olur,
bir şafak vakti karanlığın kenarından
onlar ağır ellerini toprağa basıp
doğruldukları zaman.

En bilgin aynalara
en renkli şekilleri aksettiren onlardır.
Asırda onlar yendi, onlar yenildi.
Çok sözler edildi onlara dair
ve onlar için:
zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri yoktur,
denildi.

Birinci Bap

Yıl 1918-1919
ve
Karayılan Hikâyesi

(s. 23-33)

Biz ki İstanbul şehriyiz,
Seferberliği görmüşüz:
Kafkas, Galiçya, Çanakkale, Filistin,
vagon ticareti, tifüs ve İspanyol nezlesi
bir de İttihatçılar,
bir de uzun konçlu Alman çizmesi
914'ten 18'e kadar
yedi bitirdi bizi.
Mücevher gibi uzak ve erişilmezdi şeker
erimiş altın pahasında gazyağı
ve namuslu, çalışkan, fakir İstanbullular
sidiklerini yaktılar 5 numara lâmbalarında.
Yedikleri mısır koçanıydı ve arpa
ve süpürge tohumu
ve çöp gibi kaldı çocukların boynu.
Ve lâkin Tarabya'da, Pötişan'da ve Ada'da Kulüp'te
aktı Ren şarapları su gibi
ve şekerin sahibi
kapladı Miloviç'in yorganına 1000 liralıkları.
Miloviç de beyaz at gibi bir karı.
Bir de sakalı Halife'nin,
bir de Vilhelm'in bıyıkları.

Biz ki İstanbul şehriyiz,
güzelizdir,
dört yanımız mavi mavi dağdır, denizdir.
Öfkeli, büyük bir şair:
"Ey bin kocadan arta kalan bilmem neyi bakir"
demiş
bize

ve bir başkası,

yekpare Acem mülkünü feda etti bir sengimize.

Biz ki İstanbul şehriyiz,
işte, arzederiz halimizi
Türk halkının yüce katına.
Mevsim yazdır,
919'dur.
Ve teşrinlerinde geçen yılın
dört düvele teslim ettiler bizi,
gözü kanlı dört düvele
anadan doğma çırılçıplak.
Ve kurumuştu
ve kan içindeydi memelerimiz.

Biz ki İstanbul şehriyiz,
Fransız, İngiliz, İtalyan, Amerikan
bir de Yunan,
bir de zavallı Afrika zencileri
yer bitirir bizi bir yandan,
bir yandan da kendi köpek döllerimiz:
Vahdettin Sultan,
ve damadı Ferit
ve İngiliz muhipleri
ve Mandacılar.

Biz ki İstanbul şehriyiz,
yüce Türk halkı,
malûmun olsun çektiğimiz acılar...

919 Temmuzunun 23'üncü günü
pek mütevazı bir mektep salonunda
in'ikad etti Erzurum Kongresi.

Erzurum'un kışı zorludur, balam,
tandırında tezek yakar Erzurum,
buz tutar yiğitlerinin bıyığı
ve geceleyin karlı ovada
kaskatı katılaşmış, donmuş görürsün karanlığı.
Erzurum'da kavaklar, balam,
Erzurum'da kavaklar tane tane,
kavaklarda tane tane yapraklar.
Ve terden ve toz dumandan ve sinekten geçilmez
Erzurum'da yaz gelip de bastı mıydı sıcaklar.

Erzurum'un düzdür, topraktır damı.
Erzurum güzelleri giyer, balam,
incecik ak yünden ehramı.
Yürek boynun büker, balam,
Erzurumlu türkülere.
Halim selimdir Erzurum'un adamı
ve lâkin dönmesin gözü bir kere!...

Erzurum'da on dört gün sürdü Kongre:
orda, mazlum milletlerden bahsedildi
bütün mazlum milletlerden
ve emperyalizme karşı dövüşlerinden onların.

Orda, bir Şûrayı Millî'den bahsedildi,
İradei Milliyeye müstenit bir Şûrayı Millî'den.
Buna rağmen,
"Âsi gelmiyelim" diyenler vardı,
"makamı hilâfet ve saltanata."
Hattâ casuslar vardı içerde.
Buna rağmen,
"Bütün aksamı vatan bir küldür" denildi.
"Kabul olunmaz," denildi,
"Manda ve Himaye..."

Buna rağmen,
İstanbul'da birçok hanımlar, beyler, paşalar,
Türk halkından kesmişlerdi umudu.
Yağdırıldı telgraflar Erzurum'a:
"Amerikan mandası altına girelim," diye.
"İstiklâl, diyorlardı, şayanı arzu ve tercihtir, amma
bugün bu, diyorlardı, mümkün değil,
birkaç vilâyet, diyorlardı, kalacak elde,
şu halde, diyorlardı, şu halde,
Memâliki Osmaniye'nin cümlesine şâmil
Amerikan mandaterliğini talep etmeği
memleketimiz için en nâfi
bir şekli hal kabul ediyoruz."

Fakat bu şekli halli kabul etmedi Erzurumlu.
Erzurum'un kışı zorludur, balam,
buz tutar yiğitlerin bıyığı.
Erzurum'da kaskatı, dimdik ölür adam,
kabullenmez yılgınlığı...

İstanbul'da hanımlar, beyler, paşalar,
tül perdeler, kravatlar, apoletler, şişeler,
çıtı pıtı dilleri ve pamuk gibi elleri
ve biçare telgraf telleri
devretmek için Amerika'ya Anadolu'yu
şöyle diyorlardı Erzurum'dakilere:

"Bizi bir başımıza bıraksalar,
tarafgirlik, cehalet
ve çok konuşmaktan başka müspet
bir hayat kuramayız.
İşte bu yüzden Amerika çok işimize geliyor.
Filipin gibi vahşi bir memleketi adam etti Amerika.
Ne olacak,
Biz de on beş, yirmi sene zahmet çekeriz,
sonra Yeni Dünya'nın sayesinde

İstiklâli kafasında ve cebinde taşıyan
bir Türkiye vücuda geliverir.
Amerika, içine girdiği memleket ve millet hayrına
nasıl bir idare kurduğunu
Avrupa'ya göstermek ister.
Hem artık işi uzatmağa gelmez.
Çok tehlikeli anlar yaşıyoruz.
Sergüzeşt ve cidal devri geçmiştir:
Türkiye'yi, geniş kafalı birkaç kişi belki kurtarabilir."

4 Eylül 919'da toplandı Sivas Kongresi,
ve 8 Eylülde
Kongrede bu sefer
yine ortaya çıktı Amerikan mandası.
Ak koyunla kara koyunun
geçitte belli olduğu günlerdi o günler.
Ve İstanbul'dan gelen bazı zevat,
sapsarı yılgınlıklarıyla beraber
ve ihanetleriyle birlikte
bir de Amerikan gazeteci getirmiştiler.
Ve Erzurumlulardan ve Sivaslılardan ve Türk milletinden çok
işbu Mister Brown'a güveniyorlardı.

Bu zevata:
"İstiklâlimizi kaybetmek istemiyoruz efendiler!"
denildi.
Fakat ayak diredi efendiler:
"Mandanın, istiklâli ihlâl etmiyeceği muhakkak iken,"
dediler,
"Herhalde bir müzaherete muhtacız diyorum ben,"
dediler,
"Hem zaten,"
dediler,
"birbirine mani şeyler değildir
istiklâl ile manda.
Ve esasen,"
dediler,
"müstakil kalamayız böyle bir zamanda.
Memleket harap,
toprak çorak,
borcumuz 500 milyon,
vâridât ise 15 milyon ancak.
Ve Allah muhafaza buyursun
İzmir kalsa Yunanistan'da
ve harbetsek,
düşmanımız vapurla asker getirir.
Biz Erzurum'dan hangi şimendiferle nakliyat yapabiliriz?
Mandayı kabul etmeliyiz, hemen,"
dediler.

"Onlar dretnot yapıyor,
biz yelkenli bir gemi yapamıyoruz.
Hem, İstanbul'daki Amerikan dostlarımız:
Mandamız korkunç değildir, diyorlar,
Cemiyeti Akvam nizamnamesine dahildir,
diyorlar."

Ve böylece, bin dereden su getirdi İstanbul'dan gelen zevat.
Sivas, mandayı kabul etmedi fakat,
"Hey gidi deli gönlüm,"
dedi,
"Akıllı, umutlu, sabırlı deli gönlüm,
ya İSTİKLAL, ya ölüm!"
dedi.

Kambur Kerim de böyle dedi aynen.
Adapazarlıydı Kambur Kerim.
Seferberlikte ölen babası marangozdu.
Seferberlik denince aklına Kerim'in:
çok beyaz bir yastıkta kara sakallı bir ölü yüzü,
Fahri Bey çiftliğinde patates toplayıp
kaz gütmek,
mektep kitapları
ve bir de saçları altın gibi sarı
fakat alnı çizgiler içinde anası gelir.
335'te Kerim Eskişehir'e gitti,
mektebe, teyzelerine ve dayısına.
Dayısı şimendiferde makinistti.
Düşman elindeydi Eskişehir.
Kerim on dört yaşındaydı,
kamburu yoktu.
Dümdüzdü fidan gibi
ve dünyaya meraklı bir çocuktu.
Dayısı sürmeğe gittiği günler şimendiferi
Kerim'e ekmek vermediğinden teyzeleri
(çok uzun saçlı, ihtiyar iki kadın)
Hintli askerlerle dost oldu Kerim.
Bunlar
(şaşılacak şey)
Türkçe bilmeyen
ve siyah sakalları, siyah gözleri parlak,
avuçlarının üstü esmer, içi ak
ve tel örgülerin üzerinden
Kerim'e bisküviti kutularla atan amcalardı.
Kocaman bir ambarları vardı,
Kerim içinde oynardı.
Ambarda nohut çuvalları, bakla, kuru üzüm,

(şaşılacak şey,
katırların yemesi için)
ve sonra cephane sandıklarıyla silâhlar.
Bir gün dedi ki makinist dayısı Kerim'e:
"Ambardan silâh çalıp bana getir,
gâvura karşı koyan zeybeklere göndereceğim."
Ve ambardan silâh çaldı Kerim:
bir
bir tane daha
beş
on.
Aldattı Hindistanlı dostlarını
zeybekleri daha çok sevdiğinden.
Zaten çok sürmedi, parlak kara sakallı amcalar gitti,
Kerim geçirdi onları istasyona kadar.
Ertesi gün Lefke köprüsünü atıp
zeybekler gelince Eskişehir'e
dayısı Kerim'i elinden tutup
verdi onlara.
Ve işte o günden sonra
bugüne kadar
kahraman bir türküdür ömrü Kerim'in.
Eskişehir'den alıp onu
"Kocaeli Grubu" paşasına götürdüler.
Çatık kaşlı, yüzü gülmez bir paşaydı bu.

Çabucak öğrendi Kerim ata binmeyi,
sığırtmaç olmayı
– zaten bilgisi vardı bunda –
kayalardan genç bir keçi gibi inmeyi,
gizlenmeyi ormanda.
Ve bütün bu marifetleriyle Kerim
kaç kere ölüme bir kurşun atımı yaklaşarak
ve "Geçmiş olsun" dedikleri zaman şaşarak
düşman içinden geçip getirdi haber
götürdü haber.
Onu namlı bir "kaptan" gibi saydı çeteler,
bir oyun arkadaşı gibi sevdi çeteleri o.
Ve bir fidan gibi düz
bir fidan gibi cesur
bir fidan gibi vaadeden bir çocuğun
sevinçle oynadığı bu müthiş oyun
sürdü 1337'ye kadar...

Kocaeli ormanı gürgen ve meşeliktir:
yüksek
kalın.
Gökyüzü gözükmez.
Durgun bir geceydi.
Hafif yağmur yağmıştı biraz önce.
Fakat ıslanmamış ki yerde yapraklar
karanlıkta hışırtılarla yürüyordu beygiri Kerim'in.
Solda
ilerde
tepenin eteğinde ateş yanıyordu:
"Tekneciler" diye anılan
gâvur çetelerinin olmalı.
Dallardan damlalar düşüyordu Kerim'in yüzüne.

Beygirin başı gittikçe daha çok karanlığa giriyor.
İpsiz Recep'in yanından dönüyordu Kerim.
Kâatlar götürmüş
kâatlar getiriyor.
Birdenbire durdu beygir,
heykel gibi,
– Tekneciler'in ateşini görmüş olacak –
sonra birdenbire dörtnala kalktı.
Şaşırdı Kerim.
Dizginleri bıraktı.
Sarıldı beygirin boynuna.
Deli gibi gidiyordu hayvan.
Çocuğa art arda çarpıyordu ağaçlar.
Meşeleri ve gürgenleriyle orman
karanlık bir rüzgâr gibi geçiyor iki yandan.
Kim bilir kaç saat böyle gidildi.
Orman bitti birdenbire.
– Ay doğmuş olacak ki ortalık aydınlıktı –
Ve Kerim aynı hızla geldiği zaman
Armaşa'nın altında Başdeğirmenler'e
beygir ansızın kapaklandı yere,
tekerlendi Kerim.
Doğruldu.
Ve aklına ilk gelen şey
saatına bakmak oldu.
Kırılmıştı camı.
Bindi beygire tekrar.
Hayvan topallıyordu biraz.
Uslu uslu yola koyuldular.
Sol kulağı kanıyordu Kerim'in,
Kirezce'ye geldiler
(Sapanca'yla Arifiye arası),

Kerim durdu.
Biraz zor nefes alıyordu.
Geyve'ye girdi ertesi akşam.
Beli o kadar ağrıyordu ki
inemedi beygirden
indirdiler.
Kerim'i bir yaylıya bindirdiler.

Adapazar.
Sonra belki on gün, belki on beş,
kağnılar, mekkâre arabaları,
sonra, gitgide daralan nefesi,
Yahşihan,
Konya,
Sile nahiyesi
(burda malûl gaziler için
takma kol ve bacak yapılıyordu),
ve nihayet Hatçehan köyünden çıkıkçı Şerif Usta.

Hâlâ rüyalarında görür Kerim
incecik bir yoldan eşekle gelip
üzerine doğru eğilen
bu çiçekbozuğu insan yüzünü.
Usta, ovdu Kerim'i bayıltıncaya kadar.
Sonra, zifte koydu bu kırılmış dal gibi çocuk gövdesini.
Yirmi gün geçti aradan.
Ve sonra bir ikindi vakti ziftin içinden
Kerim'i kambur çıkardılar.

Yeni Şiirler'den

Vasiyet

(Yeni Şiirler, 1990)
(s. 21-22)

Yoldaşlar, nasip olmazsa görmek o günü,
ölürsem kurtuluştan önce yani,
alıp götürün
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni.

Hasan beyin vurdurduğu
ırgat Osman yatsın bir yanımda
ve çavdarın dibinde toprağa çocuklayıp
kırkı çıkmadan ölen şehit Ayşe öbür yanımda.

Traktörlerle türküler geçsin altbaşından mezarlığın,
seher aydınlığında taze insan, yanık benzin kokusu,
tarlalar orta malı, kanallarda su,
ne kuraklık, ne candarma korkusu.

Biz bu türküleri elbette işitecek değiliz,
toprağın altında yatar upuzun,
çürür kara dallar gibi ölüler,
toprağın altında sağır, kör, dilsiz.
Ama bu türküleri söylemişim ben
daha onlar düzülmeden,
duymuşum yanık benzin kokusunu
traktörlerin resmi bile çizilmeden.

Benim sessiz komşulara gelince,
şehit Ayşe'yle ırgat Osman
çektiler büyük hasreti sağlıklarında
belki de farkında bile olmadan.

Yoldaşlar, ölürsem o günden önce yani,
–öyle gibi de görünüyor –
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni
ve de uyarına gelirse,
tepemde bir de çınar olursa
taş maş da istemez hani...

1953, 27 Nisan Barviha Sanatoryumu

Akşam

(s. 35)

Anadolu ovalarındaki gibi tıpkı
havayı mavi
toz pembe
açık mor,
Macar ovasında akşam oluyor.
Ağaçlar bildik ağaçlar, bizim ovadakiler,
dibinde ağaçların
akşam serinliğinde
terli, sıcak
asker kaputuna benziyor toprak.
Asker kaputuna benziyor toprak,
o renkte,
öyle uçsuz bucaksız
öylesine dayanıklı,

Anadolu ovalarındaki gibi tıpkı
Macar ovasında akşam oluyor.
Konuyor dallara yıldızlar
yaprakların arasına
kuşlarla beraber,
ağaçlar bildik ağaçlar, bizim ovadakiler.
Benzerlik işte o kadar ama
akşammış, toprakmış, ağaçmış.
Bizim ovalarda çocuklar aç,
gelinler yirmi yaşında kocakarı,
bizim ovalarda öküzlerin boyu bir karış.
Bizim ovalar Macar ovası değil.

30 Mart 1954

Yeni Şiirler'den

Macar Toprağı

(Yeni Şiirler, İstanbul 1987)

(s. 42-43)

Merhaba Macar toprağı,
sen bu yaz vakitleri
fırından yeni çıkmış ekmek gibisin
kabarık,
yaldızlı, esmer
ve ekmek gibi sırlarınla dolu
ekmek gibi mübareksin.

Merhaba Macar toprağı,
altındaki tohumlara
köklere, temellere, madenlere,
altındaki kemiklere merhaba.

Merhaba Macar toprağı,
üstündeki gündüzlere, gecelere,
üstündeki yapraklara
sevdalara, türkülere,
pencerelere
kanatlara, ellere, ayaklara merhaba.

Merhaba Macar toprağı,
esir toprağımdan selâm getirdim sana.
Senin de geçmiş başından,
bilirsin
esirliğin ne demek olduğunu.
İnsanın toprağına nasıl çirkin görünüp
insana toprağın nasıl dar geldiğini.
Sözün ağızda,
bakışın gözde donup kaldığını.

Ve emeğimizin
çürük bir yemiş gibi acı olduğunu avucumuzda.
Toprak da insan gibi,
türküler gibi tıpkı,
hürriyette bir kat daha güzelleşiyor.
Güzelleşmişin bir kat daha Macar toprağı.

İnsanına, nimetine,
hayaline, hürriyetine,
şairine, şarabına doyum olmuyor.

Hoşça kal
lâyık olmadığım kadar ağırladın beni.

Hoşça kal,
götürüp koydum Gelert Tepesi'ne
senin kır çiçeklerini Macar toprağı
kendi halkım adına.

Hoşça kal,
başaklarına tane,
hayvanlarına besi,
çeliğine kuvvet,
insanlarına bahtiyarlık dilerim.

Hoşça kal.
Belki yine gelirim.
Belki ömür vefa etmez.
Ama bilirim, gün olacak, bilirim,
senden bize, bizden sana misafir gidilip gelinecek,
bir bahçeden bir bahçeye geçer gibi.

1954

Mesaj

(s. 44-45)

Hastalar,
kardeşlerim,
iyileşeceksiniz.
Ağrılar, sızılar dinecek.
Yumuşak, ılık
bir yaz akşamı gibi inecek
ağır, yeşil dalların arasından rahatlık.

Hastalar, kardeşlerim,
biraz daha sabır, biraz daha inat.
Kapının arkasında bekleyen ölüm değil,
hayat.
Kapının arkasında dünya,
dünya cıvıl cıvıl.
Kalkacaksınız yatağınızdan,
gideceksiniz.
Tuzun, ekmeğin, güneşin tadını
yeni baştan keşfedeceksiniz.

Sararmak limon gibi, mum gibi erimek,
devrilmek kof bir çınar gibi ansızdan.
Kardeşlerim, hastalar,
biz ne limonuz, ne mum, ne çınar,
biz, insanız, çok şükür,
çok şükür, biliriz, umudumuzu ilâcımıza katmasını.
"Yaşamak gerek!"
diyerek
ayak direyip
dayatmasını.

Hastalar,
kardeşlerim,
iyileşeceğiz.
Ağrılar, sızılar dinecek.
Yumuşak,
ılık
bir yaz akşamı gibi inecek
ağır, yeşil dalların arasından rahatlık.

Frantişko Lazni,
30.6.1954

Memleketimden İnsan Manzaraları'ndan

(Memleketimden İnsan Manzaraları, İstanbul 1987, s. 11-26)

I

Haydarpaşa garında
1941 baharında
saat on beş.
Merdivenlerin üstünde güneş
yorgunluk
ve telaş.

Bir adam
merdivenlerde duruyor
bir şeyler düşünerek.
Zayıf.
Korkak.
Burnu sivri ve uzun
yanaklarının üstü çopur.
Merdivenlerdeki adam
– Galip Usta –
tuhaf şeyler düşünmekle meşhurdur:
"Kâat helvası yesem her gün" diye düşündü
5 yaşında.
"Mektebe gitsem" diye düşündü
10 yaşında.
"Babamın bıçakçı dükkânından
Akşam ezanından önce çıksam" diye düşündü
11 yaşında.
"Sarı iskarpinlerim olsa
kızlar bana baksalar" diye düşündü
15 yaşında.
"Babam neden kapattı dükkânını?
Ve fabrika benzemiyor babamın dükkânına"
diye düşündü
16 yaşında.
"Gündeliğim artar mı?" diye düşündü.
20 yaşında.
"Babam ellisinde öldü,
ben de böyle tez mi öleceğim?"
diye düşündü
21 yaşındayken.
"İşsiz kalırsam" diye düşündü
22 yaşında.
"İşsiz kalırsam" diye düşündü
23 yaşında.
"İşsiz kalırsam" diye düşündü
24 yaşında.
Ve zaman zaman işsiz kalarak
"İşsiz kalırsam" diye düşündü
50 yaşına kadar.
51 yaşında "İhtiyarladım" dedi,
"babamdan bir yıl fazla yaşadım."
Şimdi 52 yaşındadır,
işsizdir.
Şimdi merdivenlerde durup
kaptırmış kafasını
düşüncelerin en tuhafına:
"Kaç yaşında öleceğim?
Ölürken üzerimde yorganım olacak mı?"
diye düşünüyor.

Burnu sivri ve uzun.
Yanaklarının üstü çopur.

Denizde balık kokusuyla
döşemelerde tahtakurularıyla gelir
Haydarpaşa garında bahar.
Sepetler ve heybeler
merdivenlerden inip
merdivenleri çıkıp
merdivenlerde duruyorlar.

Polisin yanında bir çocuk
– tahminen beş yaşında –
iniyor merdivenleri.

Nüfusta kaydı yok
fakat ismi Kemal.

Merdivenleri bir heybe çıkıyordu
bir halı-heybe.

Merdivenlerden inen Kemal
yapayalnızdı
– kundurasız ve gömleksiz –
ortasında kâinatın.
Açlığından başka bir şey hatırlamıyor
bir de hayal meyal
karanlık bir yerde bir kadın.

Merdivenleri çıkan heybenin
kırmızı, mavi, siyahtı nakışları.
Halı-heybeler
ata, katıra, yaylıya binerlerdi eskiden,
şimdi şimendifere biniyorlar.

Merdivenleri bir kadın iniyor.
Çarşaflı
şişman
Adviye Hanım.
An-asıl Kafkasyalı.
1311'de kızamık
1318'de gelin oldu.
Çamaşır yıkadı.
Yemek pişirdi.
Çocuk doğurdu.
Ve biliyor ki öldüğü zaman
bir şal koyacaklar tabutuna
selâtin camilerinden.
Bir damadı imamdır.

Merdivenlerin üstünde güneş
bir baş yeşil soğan
ve bir insan:
Ahmet Onbaşı.
Balkan Harbinde gitti.
Seferberlikte gitti.
Yunan Harbinde gitti.
"Ha dayan hemşerim sonuna vardık"
sözü meşhurdur.

Merdivenlerden bir kız çıkıyordu.
Çorapta çalışır.
– Tophane caddesi, Galata. –
Âtifet on üç yaşındadır.
Galip Usta
baktı Âtifet'e,
"Evlenseydim eğer
torunum olurdu bu kadar"
diye düşündü.
"Çalışırdı, bana bakar"
diye düşündü.
Sonra birdenbire aklına Şevkiye geldi.
Emin'in kızı.
Mavi mavi gözleri vardı.
Geçen sene
daha âdet görmeden
Şahbaz'ın arsasında bozmuşlardı.
Sepetler ve heybeler
merdivenlerden inip
merdivenleri çıkıp
merdivenlerde duruyorlar.
Ahmet Onbaşı
–yine askerdi –
yetişti halı-heybeye.
Öptü elini.
Halı-heybe
ve mavi mintan, palto, siyah şalvar
ve keten lastik iskarpinler,
fötür şapka, sakal,
ve lahurî şal
kuşak
onbaşının omzunu okşayarak:
"– Hayıflanma birkaç kalem borç için" dedi,
"hane halkını sıkıştırmayız.
Yalnız biraz faiz biner."

Haydarpaşa koyunda
martılar inip kalkıyor
denizde leşlerin üstünde.
İmrenilir şey değil
martıların hayatı.

Garın saati
üçü beş geçiyor.
Siloların orda
buğday' yüklüyorlar
İtalyan bandıralı bir şilebe.

Ayrıldı onbaşıdan halı-heybe
gara girdi.

Merdivenlerde güneş
yorgunluk
ve telaş
ye bir altın başlı kelebek ölüsü var.
Kocaman insan ayaklarına aldırmadan
bembeyaz, upuzun taşın üstünde
taşıyor karıncalar kelebeğin ölüsünü.

Adviye Hanım
sokuldu polis efendiye.
Bir şeyler konuşuldu.
Okşadı çocuk Kemal'i.
Ve hep beraber
karakola gittiler.
Ve her ne kadar
bir daha görülmeyecekse de
hayal meyal
karanlık bir yerlerde hatırlanan kadın
çocuk Kemal
yapayalnız değil artık
ortasında kâinatın.
Bir parça bulaşık yıkayıp
biraz su taşıyacak :
ve Adviye Hanımın dizi dibinde yaşayacak.

Merdivenleri mahkûmlar çıkıyordu.
Şakalaşıp
gülüşerek.
Üç erkek
bir kadın
ve dört jandarma.
Erkekler kelepçeli
kadın kelepçesiz
jandarmalar süngülü.

Merdivenlerin üstünde bir kayısı gülü
bir cıgara paketi
bir gazete kâadı.

Mahkûmlar durakladı.
Jandarma Hasan
tokalaştı Ahmet Onbaşıyla.
Jandarma Haydar
aldı yerden boş paketi
soktu cebine.
Ve mahkûm kadın
boynuna atılan Âtifet'i
öptü ikl yanağından.

Eğilip baktı kelepçeli Halil
kayısı gülünün yanındaki gazete kâadına:
"Tek sütunluk bir nefer.
Üniforması belli değil.
Tıraşı uzun.
Beyaz sargılar var başında.
Sargılarda kan.
Sonra tayyareler
– kanatlı köpek balıkları gibi –
"pike bombardıman"
diye yazıyor.
Sonra bir liman:
küçük, beyaz daireler çizili üzerinde.
İsmini okuyamadı,
mürekkebi gaz lekesi dağıtmış."

Üç bayan
çıktılar merdivenleri koşarak
– sivri külâhlarıyla
mantar iskarpinleriyle –
banliyö yolcuları.

Kelepçeli Süleyman
bayanları gördü.
Genç bir kadın geçirdi yüreğinden.
Kayısı gülünü nişanlayıp
tükürdü.
Kelepçeli Fuat
seslendi Galip Ustaya:

— Usta,
yine tuhaf şeyler düşünüyorsun."
"–Düşünüyorum evlat.
Geçmiş olsun."
"–Eyvallah usta.
Düşünmek değiştirmez hayatı."

Fuat
tersanede tesviyeci.
19 yaşında girdi hapise
üç arkadaş perdeleri indirip
bir kitap okudukları için.
Ve yatıyor iki yıldır.
Şimdi içerilere gönderiyorlar.

Galip Usta
bu sefer
dehşetli bir şeyler düşünerek
bakıyor kelepçesine Fuat'ın.

Bugüne dek
farkına varmadan biriken şeyler
yığınla
üst üste
hep beraber
tıkacını atan bir çeşme suyu gibi
bulanık
berrak
akıyordu kafasının içini doldurarak:
"Ne kadar çok fabrika var İstanbul'da,
Türkiye'de ne kadar çok,
dünyada ne kadar çok, sayılamayacak kadar.
Dün akşam tornacı Ayyaş Kadir'in
ölüsünü buldular üniversite kapısında
–bayılmış kız talebelerden biri-
Ne kadar çok kayış, kasnak
ne kadar çok volan
ne kadar çok motor
dönüyor, ha babam dönüyor, ha babam dönüyor, dönüyor,
ne kadar çok adam, ne kadar çok adam
işsiz kalırsam, işsiz kalırsam, diye düşünüyor.
Mürettip Şahap Usta kör oldu
dileniyor matbaalarda.
Dokuma tezgâhları, fireze tezgâhları, torna tezgâhları,
şahmerdanlar, merdaneler,
pulanyalar,
pulanyalar,
pulanyalar,
– Galip Usta pulanyacıydı–
Kim bilir dünyada ne kadar
ne kadar çok işsiz var.
Ama askere almışlardır.
Asker olunca işsiz adam
artık işsiz sayılmaz mı?"

"–Yine derinlere daldın ustam."

Galip Usta dokundu Fuat'ın kelepçesine:
"– Allah sonumuzu...
– ürktü kendi sesinden –
...hayreyleye evlat,"
dedi.
İnce siyah bıyıklarıyla Fuat
gülümsedi:
"–Hayırdır mutlak sonumuz."

Ustanın çipil gözleri ıslak
titriyor uzun burnu.
Ve etrafa belli etmeden
koydu Fuat'ın cebine
elli beş kuruşundan yirmi kuruşunu.
Garın saati on beşi sekiz geçiyor.
15:45'de kalkar bu tiren.

Üçüncü mevki bekleme salonunda
oturup
dolaşıp
uyuyorlar yüzükoyun.
Kalkacak herhangi tirenle ilgileri yok.

Baskıcı Ömer
sakalı avuçlarında
betonun üzerinde çıplak ayakları
oturuyor iki büklüm sabahtan beri.
Ve yine sabahtan beri Ömer'in önünde
aşağı, yukarı, ileri, geri
volta vuruyor Recep.
İnce uzun kolları kalkıp inip
görünmez bıçakları atıp tutar gibi elleri.
Ali masanın üzerinde yatıyor yüzükoyun
sırtı yarılmış gömleğinin
kumral başı bileklerinde.
Üçüncü mevki bekleme salonunda
oturup
dolaşıp
yüzükoyun uyuyorlar.
Kalkacak herhangi tirenle yok alakaları.

Aysel:
Yaşı belli değil.
Belki on üç, belki yirmi.
Esmer.
Kuru.
Neclâ
on beş yaşında var yok.
Burnu kıpkırmızı
yüzü değirmi.

Ve insanı şaşırtacak kadar büyük
yeşil empermeablin altında memeleri.
Vedat:
18 yaşında.
Top ense, altı oklu beyaz kravat
ve sivilceler.
Vedat konuşuyor:
"–Hiçbir yere benzemez Bursa hamamları.
Hele 'Ferahfeza'.
Bahçe içinde bir otel.
Müşteriler temiz.

Vizite üç papel.
Biri patrona kalıyor.
Geçen sene bir Ermeni kızı götürdüm.
Kurnazdır Ermeni milleti
bizim Türklere benzemez.
Dünyalığı düzeltti.
Drahoması tamam.
Malum ya gâvur âdeti.
Şimdi nişanlıdır."
Aysel sordu:
"–Sana ne vereceğiz?"
"–Ben beşer kâat alırım patrondan
hesabınıza,
komisyon.
Mevsimidir,
kızlar bir tutarsanız,
günde on beş kere
belki daha çok.
Bir hesapla ne eder?
Has malları görsün Bursa'nın gözü.
Kadıköylüdür diye yazdı gazeteler
İstanbul kızlarının en güzelleri."

Sabahtan beri
ilk defa
doğruldu olduğu yerde baskıcı Ömer.
Seslendi Recep'e:
"–Bir çığan ver."
Hızla önünden geçti Recep
ve dönerken
fırlattı cigarayı.

Babası müftüydü baskıcı Ömer'in.
Evin içinde kuka tesbihler, kılaptan seccadeler,
el yazma müzehhep mushafları hattat Osman'ın;
fakat bir tek han hamam tapusu
bir tek konsilit,
bir tek Hicaz demiryolu tahvili yoktu.
Müftü Efendi bembeyaz, şişman bir adam
Ömer hastalıklı bir çocuktu.
Arabî öğrenemedi,
Farisî öğrenemedi.
Ahmediye kitabında cennet kapılarına bakıp
– tıpkısıydı bunlar Dolmabahçe kapısının –
başladı nakışlar çizmeye.
Müftü vefat etti Meşrutiyetten evvel.
Meşrutiyette kadınlar dağıldılar
seccadeleri ve tesbihleri götürerek.
O hengâmede
Ömer yirmi yaşındaydı demek.

Hattat Osman'ın mushaflarını Parizyana'da yedi.
Gönüllü asker oldu Balkan Harbinde.
Seferberlikte esir düştü,
döndü ve başladı Kalpakçılar başında baskıcılığa.
Ahmediye'nin Firdevs kapılarındaki nakışlar
patiskalar üzerinde açılmaya başladılar.
Tahta kalıp
tahta kaşık
tahta dükkân
ve akşamları şarap dolu kırmızı testi
ve esaretten kalma biraz gulamperesti
bahtiyar yaşıyordu müftü zade Ömer Efendi.
Ta ki İtalya'dan
hazır kâat modeller gelene kadar.
Zira kâat modeller
kepenklerini baskıcı dükkânlarının
kapadı birer birer
bir daha açılmamak üzere.

Recep yine hızla geçip
dönerken
fırlattı kibriti Ömer'e.
Ali masanın üstünde yatıyor yüzükoyun
sırtı yarılmış gömleğinin.
Aysel su dökmeye gitti.
Neclâ dedi ki Vedat'a:
"– Kardeşim
götürmeyelim bu sıska kızı.
Belsoğukluğu var.
İzmit'te aldı geçen sene.
Her tarafı akıyor bütün.
Hem inanma yalan
Kadıköylü değildir."

Denizde balık kokusu
döşemelerde tahtakurularıyla gelir
Haydarpaşa garında bahar.
Üçüncü mevki bekleme salonunda
tahta kanapelere değil
kapıya yakın
duvarın dibine
betona çömelmişler,
mavi düğmeler mintanlarında
dizleri parçalanmış sarı şayak poturlarının,
kırmızı sakallı iki Bulgarya muhaciri,
Öfkesiz kederiyle konuşuyor biri:

"– Yövmilbeter,
beterden beter.
Sonra yeter.
Paranın tuncu.

İnsanın piçi.
Hepsi mi ama
iyisi de var."
Dışarda
peronların orda kalktı 15:45 katarı.
Bu tiren
yataklı vagonuna rağmen
tirenlerin en külüstürüdür,
altı kuruşluk cıgara gibi bir şey.

Galip Usta selametleyip mahkûmları
girdi üçüncü mevki bekleme salonuna.
Oturdu baskıcı Ömer'in az ötesine.
Ali masanın üzerinde yatıyor yüzükoyun.
Recep ansızın durdu önünde ölü kaloriferin,
ibreyi soğuktan sıcağa, sıcaktan soğuğa çevirdi,
sonra bir tekme attı borulara,
sonra bağırdı avaz avaz:
"– Kesmeli yeryüzünde tekmil çıfıtları.
Tez gel bre Hitler Amca nerdesin?"

Kaçakçıydı Recep
ve sabahtan beri gelmeyen Moiz
eroin getirecekti.
Galip Usta ne dost ne düşmandı Hitler'e.
Fakat Recep'e kızdı.
Baktı Bulgaryalı muhacirlere.
Yine aynı öfkesiz kederiyle konuşuyordu
kırmızı sakallılardan biri:
"– ...gider İbrahim Peygambere der ki herif
kargalar gördüm,
gübreden kalkıp
dallara konup
ezanlar okuyorlar.
Bir adam gördüm
oturmuş derenin başına;
yol vermiyor aksın
içiyor tekmil suyunu.
Geyikler gördüm;
kaçıp gitmezler,
koşarlar peşinden avcının
vur, diye ille bizi...
İbrahim Peygamber der ki herife:
O kargalar ki gördün
imamlar, hocalardır.
Gübredir mekânları,
okurlar ezanları...
Düvellerdir dereyi içen adam;
halkın kanını içer,
doymazlar, içer içer,
bırakmazlar ki aksın
dere bildiği gibi.
Gördüğün geyikler günahlarımızdır;
koşarlar avcılara.
Avcılar: para."

Ali masanın üzerinde yatıyor yüzükoyun
sırtı yanılmış gömleğinin
kumral başı bileklerinde.
Recep bağırdı:
"–Burası sabahçı kahvesi mi, otel odası mı be?
Delikanlı uyan."
Ali kımıldamadı.
"–Sana diyoruz."
Ali kımıldamadı.
Ali cevap vermedi Recep'e.
Tuttu delikanlıyı Recep
çevirdi arka üstü.
Ali'nin başı düştü.
Ali çoktan ölmüştü.

Son Şiirleri'nden

Yine İyimserlik Üstüne

(Son Şiirleri, İstanbul 1990, s. 7)

Sağlığımda açıldı kosmos yolu,
Moskova'da açılış törenindeyim.
Avucumda bir çocuğun sarışın eli,
bir yılbaşı ağacı önündeyim.

Biliyordum, yaşına bile gelmeden,
gözlerinde sırça toplar yanan çocuk,
yolcu füzeleri güneşe doğru, yıldızların arasından,
balıklar gibi sessiz sedasız akıp gidecek.

Ama füze yolcuları yola çıkabilecek mi pasaportsuz?
Bilet olacak mı? Parayla mı alacaklar?
Ve uzaklaşıp karpuzlaşır, elmalaşırken dünyamız,
ıstıratosferde savaş füzelerine mi rastgelecekler?

Beni ilgilendiren bavullarının eşyası değil,
yüreklerinin yükü.
Korkuyorlarsa kimden, neden, niçin, nasıl?
Ya para hırsı? Emir verme merakı?

Yüzüne yılbaşı ağacının telli pullu
aydınlığı vuran çocuk,
belli, bilmiyorum neden, ama belli
yaşayacak benden iki kere çok.

Kosmosa filan gidip gelecek. İş bunda değil.
Yeryüzünde görecek mucizenin büyüğünü:
tek insan milletini pırıl pırıl.
Ben iyimserim, dostlar, akarsu gibi...

7.1.1959, Moskova

Bu Vatana Nasıl Kıydılar

(s. 8)

İnsan olan vatanını satar mı?
Suyun içip ekmeğini yediniz.
Dünyada vatandan aziz şey var mı?
Beyler bu vatana nasıl kıydınız?

Onu didik didik didiklediler,
saçlarından tutup sürüklediler,
götürüp kâfire: "Buyur..." dediler.
Beyler bu vatana nasıl kıydınız?

Eli kolu zincirlere vurulmuş,
vatan çırılçıplak yere serilmiş.
Oturmuş göğsüne Teksaslı çavuş.
Beyler bu vatana nasıl kıydınız?

Günü gelir çarh düzüne çevrilir,
günü gelir hesabınız görülür.
Günü gelir sualiniz sorulur:
Beyler bu vatana nasıl kıydınız?

1959

Sıcaklarda

(s. 14)

Bu sıcaklarda seni düşünüyorum
çıplaklığını
boynunu bileklerini
minderde ak bir kuş gibi yatan ayağını
senin söylediklerini.

Bu sıcaklarda seni düşünüyorum
bilmiyorum aklımda en çok kalan ne
gözümün önüne gelen
boynun mu bileklerin mi
çıplak ayağın mı
bana benim olurken söylediklerin mi?

Bu sarı sıcaklarda seni düşünüyorum
bu sarı sıcaklarda bir otel odasında seni düşünüp
yalnızlığımı soyunuyorum
biraz da ölüme benzeyen yalnızlığımı.

10 Temmuz 1959

Şehitler

(s. 28)

Şehitler, Kuvâyi Milliye şehitleri,
mezardan çıkmanın vaktidir!
Şehitler, Kuvâyi Milliye şehitleri,
Sakarya'da, İnönü'nde, Afyon'dakiler
Dumlupınar'dakiler de elbet
ve de Aydın'da, Antep'te vurulup düşenler,
siz toprak altında ulu köklerimizsiniz
yatarsınız al kanlar içinde.

Şehitler, Kuvâyi Milliye şehitleri,
siz toprak altında derin uykudayken
düşmanı çağırdılar,
satıldık, uyanın!
Biz toprak üstünde derin uykulardayız,
kalkıp uyandırın bizi!
uyandırın bizi!
Şehitler, Kuvâyi Milliye şehitleri,
mezardan çıkmanın vaktidir!

1959

Vera'ya

(s. 38)

Bir ağaç var içimde
fidesini getirmişim güneşten.
Salınır yaprakları ateş balıklar gibi
yemişleri kuşlar gibi ötüşür.

Yolcular füzelerden
çoktan indi içimdeki yıldıza.
Düşümde işittiğim dille konuşuyorlar,
komuta, böbürlenme, yalvarıp yakarma yok.

İçimde ak bir yol var.
Karıncalar buğday taneleriyle
bayram çığlıklarıyla kamyonlar gelir geçer
ama yasak, geçemez cenaze arabası.

İçimde mis kokulu
kızıl bir gül gibi duruyor zaman.
Ama bugün cumaymış, yarın cumartesiymiş,
çoğum gitmiş de azım kalmış, umurumda değil.

15.1.1960, Kislovodsk

Ruhun

(s. 39)

Ruhun bir ırmaktır, gülüm,
akar yukarda dağların arasında,
dağların arasından ovaya doğru,
ovaya doğru, ovaya kavuşamadan bir türlü,
bir türlü kavuşamadan uykusuna söğütlerin,
geniş köprü gözlerinin rahatlığına,
sazlıklara, yeşil başlı ördeklere,
düzlüklerin yumuşak kederine kavuşamadan,
kavuşamadan ayışığındaki buğday tarlalarına,
ovaya doğru akar,
akar yukarıda dağların arasından,
bir yığılan bir dağılan bulutları sürükleyip,
geceleri iri iri yıldızları, taşıyarak,
dağbaşı yıldızlarını,
mavi güneşlerini de dağbaşı karlarının,
akar köpüklene köpüklene,
dibinde ak taşları kara taşlara karıştırıp,
akar akıntıya karşı yüzen balıklarıyla,
dönemeçlerde kuşkulu,
uçurumlara düşüp şahlanarak,
kendi uğultusuyla deli divane
akar yukarda dağların arasından,
dağların arasından ovaya doğru,
ovaya doğru, ovayı kovalayıp
ovaya kavuşamadan bir türlü.

Kislovodsk, 3 Şubat 1960

Sabah Karanlığı

(s. 40-41)

Sabah karanlığında telgraf direkleri,
yol.
Sabah karanlığında aynası parlayan konsol
masa
terlik,
eşyalar birbirini yeniden görüp tanır.
Odamızda sabah karanlığı bir yelken gibi aydınlanır.
Odamızda pırlanta yüzük gibidir mavi serinlik.
Yıldızlar ağarır odamızda.

Çok uzakta,
gökyüzündeki derenin dibinde ağarır taşlar.
Başı yastıktadır gülümün
alabildiğine geniş kuştüyü yastıktadır başı.
Elleri iki ak lâle gibi yorganın üstündedir.
Saçlarında kuşlar ötüşmeğe başlar.

Sabah karanlığında ağaçları, fabrika bacalarıyla şehir.
Sabah karanlığında ağaçlar ıslaktır fabrika bacaları sıcak.
Sabah karanlığında asfaltı okşayarak
ilk adımlar odamızdan geçer
ilk motor uğultusu
ilk kahkaha
ilk küfür,
seyyar börekçinin camekânındaki buğu
sütçüye giren çizmeli şoför
komşuların ağlayan çocuğu
mavi afişteki güvercin
vitrindeki manken
sarı iskarpinleri ayağında
ve sandal ağacından Çin yelpazeleri
ve kırmızı o kalın ağzı bir tanemin
ve bütün uyanışların en mutluları en tazeleri
odamızdan geçer sabah karanlığında.

Sabah karanlığında radyoyu açarım:
Dev adlı madenlerle dev sayılar birbirine karışır
petrol kuyuları mısır tarlalarıyla yarışır
Lenin nişanı alan çoban
(resmini ilk sayfalarda görmüşüm
kalın bıyıkları sarkık kara)
konuşur genç kız gibi sıkılıp utanaraktan.
Geçilir kutuplardan gelen haberlere
sonra bu sabah saat altıda
üçüncü suputnik
dönerken yeryüzünü 8879 kere
açılır yastıkta kocaman gözleri gülümün.
Dumanlı dağ gölleri gibidirler henüz,
içlerinden mavi balıklar geçer kıvıltılarla
diplerinde yeşil çamlar durur
bakarlar derin dümdüz
rüyalarının sonu sabah karanlığında pırıl pırıl vurur
aydınlanırım,
kendi kendimi görüp yeniden tanırım
kıyasıya bahtiyarımdır
azıcık utanırım
ama azıcık.

Yolculuğa hazır bir yelken gibidir,
aydınlık bir yelken gibi
sabahleyin odamızda karanlık.
Gülüm çıkar yataktan bir kayısı gibi çıplak.
Mavi afişteki güvercin gibi aktır sabah karanlığında yatak.

1960 Şubat, Kislovodsk

Geceleyin Bakü

(s. 43)

Geceleyin yıldızsız ağır denize kadar
geceleyin zifiri karanlıkta
güneşli buğday tarlasıdır Bakü şehri.
Tepedeyim,
avuç avuç çarpar yüzüme ışık taneleri,
havada rast peşrevi Boğaziçi suları gibi akar.
Tepedeyim,
uzaklaşır uçsuz bucaksız ayrılıkta
bir sal gibi yüreğim
gider anıların ötesine
yıldızsız ağır denize kadar
zifiri karanlıkta.

1960, Şubat, Bakü

Salatalık

(s. 44)

Ekber Babayef'e

Avluda dizboyu kar
lapa lapa da yağıyor
hızını alamadı sabahtan beri bir türlü.
Mutfaktayız.
Masada, muşambanın üstünde bahar,
masada, muşambanın üstünde körpecik bir salatalık
çiçeği burnunda, pütürlü.
Çepçevre oturmuş bakıyoruz ona,
şavkı vuruyor yüzümüze yumuşacık
bir tazeliktir kokuyor bir tazelik.
Çepçevre oturmuş bakıyoruz ona
şaşkın
düşünceli
iyimser.
Rüyada gibi bir halimiz var.
Masada, muşambanın üstünde umut,
masada, muşambanın üstünde güzel günler
yeşil bir güneşle yüklü bir bulut
yaklaşan sabırsız zümrüt bir kalabalık
açılıp saçılacak sevdalar
masada, muşambanın üstünde körpecik bir salatalık
çiçeği burnunda, pütürlü.
Avluda dizboyu kar
lapa lapa da yağıyor.
hızını alamadı sabahtan beri bir türlü.

Mart 1960, Moskova

Yaz Yağmuru

(s. 52)

Bir yaz yağmuru yağdı içime
ezildi iri üzüm taneleri camlarımda
gözleri kamaştı yapraklarımın
Bir yaz yağmuru yağdı içime
gümüş güvercinler uçtu damlarımdan
koştu yalnayak toprağım

Bir yaz yağmuru yağdı içime
tramvayıma atladı bir kadın ak baldırları ıslak

Bir yaz yağmuru yağdı içime
içimdeki kederi serinletmeksizin

Bir yaz yağmuru yağdı içime
ansızın başladı dindi ansızın
eski yerinde duruyor sıcaklık
kör demiryolunda paslı kalın

4 Ağustos 1960

Cenaze Merasimim

(s. 177)

Bizim avludan mı kalkacak cenazem?
Nasıl indireceksiniz beni üçüncü kattan?
Asansöre sığmaz tabut,
merdivenlerse daracık.

Belki avluda dizboyu güneş ve güvercinler olacak,
belki kar yağacak çocuk çığlıklarıyla dolu,
belki ıslak asfaltıyla yağmur.
Ve avluda çöp bidonları duracak her zamanki gibi.

Kamyona, yerli gelenekle, yüzüm açık yükleneceksem,
bir şey damlayabilir alnıma bir güvercinden: uğurdur.
Bando gelse de, gelmese de çocuklar gelecek yanıma,
meraklıdır ölülere çocuklar.

Bakacak arkamdan mutfak penceremiz.
Balkonumuz geçirecek beni çamaşırlarıyla.
Ben bu avluda bahtiyar yaşadım bilemediğiniz kadar.
Avludaşlarım, uzun ömürler dilerim hepinize...

963 Nisan, Moskova

Otobiyografi

(s. 99-101)

1902'de doğdum
doğduğum şehre dönmedim bir daha
geriye dönmeyi sevmem
üç yaşımda Halep'te paşa torunluğu ettim
on dokuzumda Moskova'da komünist Üniversite öğrenciliği
kırk dokuzumda yine Moskova'da Tseka-Parti konukluğu
ve on dördümden beri şairlik ederim

kimi insan otların kimi insan balıkların çeşidini bilir
ben ayrılıkların
kimi insan ezbere sayar yıldızların adını
ben hasretlerin
hapislerde de yattım büyük otellerde de
açlık çektim açlık grevi de içinde ve tatmadığım yemek yok gibidir
otuzumda asılmamı istediler
kırk sekizimde Barış madalyasının bana verilmesini verdiler de
otuz altımda yarım yılda geçtim dört metre kare betonu
elli dokuzumda on sekiz saatta uçtum Pırağ'dan Havana'ya

Lenin'i görmedim nöbet tuttum tabutunun başında 924'de
961'de ziyaret ettiğim anıtkabri kitaplarıdır

partimden koparmağa yeltendiler beni sökmedi
yıkılan putların altında da ezilmedim
951'de bir denizde genç bir arkadaşla yürüdüm üstüne ölümün
52'de çatlak bir yürekle dört ay sırtüstü bekledim ölümü

sevdiğim kadınları deli gibi kıskandım
şu kadarcık haset etmedim Şarlo'ya bile
aldattım kadınlarımı
konuşmadım arkasından dostlarımın

içtim ama akşamcı olmadım
hep alnımın teriyle çıkardım ekmek paramı ne mutlu bana

başkasının hesabına utandım yalan söyledim
yalan söyledim başkasını üzmemek için
ama durup dururken de yalan söyledim

bindim tirene uçağa otomobile
çoğunluk binemiyor
operaya gittim
çoğunluk gidemiyor adını bile duymamış operanın
çoğunluğun gittiği kimi yerlere de ben gitmedim 21'den beri
camiye kiliseye tapınağa havraya büyücüye
ama kahve falıma baktırdığım oldu

yazılarım otuz kırk dilde basılır
Türkiye'mde Türkçemle yasak

kansere yakalanmadım daha
yakalanmam da şart değil
başbakan filân olacağım yok
meraklısı da değilim bu işin
bir de harbe girmedim
sığınaklara da inmedim gece yarıları
yollara da düşmedim pike yapan uçakların altında
ama sevdalandım altmışıma yakın
sözün kısası yoldaşlar
bugün Berlin'de kederden gebermekte olsam da
insanca yaşadım diyebilirim
ve daha ne kadar yaşarım
başımdan neler geçer daha
kim bilir.

Bu otobiyografi 1961 yılı 11 Eylülünde Doğu Berlin'de yazıldı.

Yazılar, -1924/1934'ten

Çok Açılıyorsun Kadınım...

(Yazılar, -1924/1934, İstanbul 1987, s. 190-191)

Bildiklerim arasında tek tük varlıklılar da yok değildir. Geçenlerde bunlardan birisi. büyük otel... (Şu "otel" sözü yerine öztürkçe "konukevi" diyeyim mi? Hayır. demiyeyim...) evet, bunlardan birisi, geçenlerde, büyük otellerden birinin salonunda kızını evlendirdi... Otel salonunda evlenmek modası için diyeceğim yok... Moda işleri düşünce ölçüsüne vurulamaz ki...

Salon tıklım tıklım doluydu... Düğün şenlikleri 10'da başladı, gün ağarıncaya dek sürdü... Çağrılanların arasında, Paris'ten daha o gün gelmiş bir de gazeteci vardı... Bizim varlıklı bildiğin teyzesinin kızının kocasının dayısı, geçen yıl Paris'e gittiğinde bu mösyöyle tanışmış. İstanbul'a geldiğini gazetelerden okuyunca koşmuş, düğüne çağırmış. Çelebiye, bizde de "suareli" düğün dediğinin nice olduğunu göstermek istemiş...

Parisli gazeteci ile konuşmaya başladık... Adamcağız bir parça afallamışa benziyordu.

Salonun dört bucağını dolduran sırtları kuyruk sokumlarına, göğüsleri göbeklerine dek açık, dekolte, şık bayanlara bön bön bakıyordu. Moda kaynağı, şıklık ülkesi Paris'ten gelen bir gazetecinin, bizim suarelik bayanlarımızın giyimi kuşamı önünde böylece şaşakalması beni de şaşırtmaya başladı. Şunun bir ağzını arayayım diye düşünüyordum ki, adamcağız birdenbire:

– Bu düğüne ne de çok kadın artist çağrılmış, dedi. Yoksa, bu aksoylu familyanın tiyatro, sinema, bar, kafeşantan işleriyle sıkı bağları mı vardır?

Parisli mösyönün ne demek istediğini kavrayamadım...

– Ne buyurdunuz? Anlamadım doğrusu, dedim.

Fransalı gazeteci ortalıkta kırıta kırıta dolaşan, hamam kaçkını gibi yarı çıplak hatunları göstererek:

– Bu madamlar sinema, tiyatro, yüksek bar artisti değil midirler?.. dedi. Bakın şu şansına! Sizin Marlene Dietrich'iniz olacak. Tıpkı onun gibi giyiniyor...

Adamcağızın, "Sarışın Venüs"e benzettiği hatun, iki çocuklu, ağırbaşlı bir kocanın karısı, aksoylu hatunlarımızdan biriydi...

Parisli gazeteci, kadın konukları birer birer, şu artiste, bu bar şarkıcısına benzetip duruyordu boyuna... Ben, düşünüyordum:

Artistliği hor görenlerden değilim. Yalnız artistlikte bile ar ile kasaplığın ayrı ayrı nesneler olduğunu sanırım.

Rolü isterse en ağır bir kadın artist bir et satıcısı kılığına girebilir. Ancak rolü istesin istemesin, etini salt bizi gıcıklamak için, göstermekliğin artistlikle de alışverişi yoktur düşüncesindeyim...

Çok açılıyorsun, kadınım...

[Orhan Selim / *Akşam,* 15.12.1934]

Yazılar (1936)'dan

Oyuncak Olmayan Oyuncaklar

(s. 74)

Beyoğlu'nda bir oyuncakçı dükkânı var. İki üç gündür bu dükkânın önü iğne atsan yere düşmez. Büyüklü küçüklü, kadınlı erkekli bir kalabalık iki üç gündür bu oyuncakçı dükkânının vitrini önünde toplanıyor. Dün tramvay beklerken ben de merak ettim; hem nasıl olsa arka arkaya on araba dolu geldikten sonra ancak on birincisinde ayakta durulacak bir yer bulunabilir kaidesini denemiş olduğum için, gittim

oyuncakçının önündeki kalabalığa karıştım. Bir de ne göreyim. Herif dükkânının kocaman vitrini arkasında, dağları ovaları, tankları, tayyareleri, süvarileri, piyadeleriyle bir harp meydanı kurmamış mı? Hem öyle ki, o kadar sahici ki, insan, çok yüksekte bir uçaktan aşağıya bakıyor gibi oluyor. Minimini kurşun insanlar. Minimini tanklar, minnacık toplar.

Diyeceksiniz ki, bunda şaşılacak ne var? Bizim de çocukluğumuzda askerler yok muydu? Biz de onları kutularından çıkarıp karşılıklı dizmez miydik?

Vardı, dizerdik ama, bizim oyuncaklarla benim dün gördüğüm oyuncaklar arasında büyük farklar var. Bizim çocukluğumuzdaki küçük kurşun asker oyuncakların sırtlarında allı, yeşilli, cici, merasim üniformaları vardı. Hepsi geçit resmi adımlarıyla dimdik yürürlerdi. Biz onları karşılıklı kavga etsinler diye koyduğumuz vakit bile ne üniformaları kirlenir, ne birbirlerini süngülerlerdi. Öylece karşılıklı oyuncak oyuncak dururlardı. Oysaki dün benim gördüklerim birbirlerini süngülüyorlar. İçlerinde yaralanmış, can çekişmekte, ölmüş olanları var. Hayır, bu minimini kurşun insanlar oyuncak değildiler.

Oyuncaklar birbirlerini öldürmezler.. "Harp ü darp" "insanların" inhisarındadır.

[Orhan Selim / *Akşam*, 1.4.1936]

Harb ü Darp: savaş ve şiddet.

İnsan ve Tabiat

(s. 119)

İnsan elinin dokunmadığı tabiat güzel değildir, bence.

Ben insanoğluyum, üstünde benim ellerimin izini taşıyan tabiatı, benim tabiatımı severim.

Derisinde gemilerin dümen suyundan kalmış köpükler ve ufuklarında kalın bacaların dumanları kıvrılmayan denizler sadece bir boşluktur benim için.

Balta girmemiş ormandan bana ne? Benim için orman baltam girdiği vakit ormandır.

Bana yabani kırların güzelliğinden ve haşmetinden ve daha bilmem nesinden söz açmayın!

Yabani kır, ipekli bir halı gibi yol yol, renk renk işlediği ve sürüldüğü zaman güzeldir.

Toprağı, denizi, ormanı severim. Benim dışımda, benim ellerimden ve kafamdan uzak durdukları müddetçe değil, benim dışımda, fakat benim ellerim ve kafamla işlendikleri nisbette.

Çünkü bilirim ki, insanoğlu kendi çevresini saran tabiatı, toprağı, ormanı, kırı, dağı, taşı, denizi, iklimi bile değiştirerek kendi tabiatını, kendi kendini de değiştirir.

İnsanoğlu tabiatın bağrından kopardığı, yontup işlediği, tahlil ve terkip ettiği, sopayla, taş baltayla, kara sabanla, traktörle, dinamoyla tabiatı işleyerek ve onu kendi başına değişiş temposundan yüzlerce misli çok bir hızla değiştirerek onu ve kendini bugünkü haline getirmiş, yarınki haline getirecektir. Ve bu böylece akıp gidecektir.

Her keşfedilmemiş toprak parçası, her balta girmemiş orman ve insan ayağa basmamış buz denizi, bu akışın dışında kaldıkları müddetçe bana hiçbir şey ifade etmezler. Benim için "yok"turlar.

[Orhan Selim / *Akşam*, 29.5.1936]

Haşmet: görkem; *Tahlil:* çözümleme; *Terkip:* bileştirme, bileşim; *İfade etmek:* önem taşımak.

Bir İlan

(s. 136)

Dün Akşam gazetesinde "İpekli kumaşlar ve çoraplar. İnhitatın önüne geçmek için tedbir alınacak" başlığı altında bir haber çıktı. Okumuşsunuzdur. Okumadınızsa okuyunuz.

Ben bu haberi okumadan önce birçok mağazalarda şuna yakın ilanlara rastladıydım: "Çorapları garanti edemeyiz!"

Bu ilanlar beni bir hayli düşündürdü.

Ne yapalım? İnsan her zaman "maaliyat" düşünmez ya, bazen de böyle şeyleri düşünür.

Şimdiye kadar, hangi dükkâna girseniz size:

– Bu kumaş yirmi sene dayanır. Tramvay kazasına uğramaz, pazar günleri köprünün Kadıköy yahut Adalar iskelesinden bilet almazsanız bu kumaştan yaptıracağınız elbiseyi küçültüp oğlunuza bile giydirebilirsiniz, derlerdi. Yahut:

– Bu saat üç sene garantilidir. Sokakta, tramvay duraklarında, iskele ve istasyonlardaki saatlere bakarak boyuna ayarını değiştirmezseniz, üç sene tıkır tıkır işler, diye teminat verirlerdi.

Bu teminatlara, bu sözlere inanmak olmazdı elbet. Çünkü tramvay kazasına uğramasanız, pazar günleri

Kadıköy'e yahut Ada'ya gitmeseniz, saatinizi, bilhassa şehirdaşlar saatlerini öğrensin diye konulan saatlerle ayar etmeseniz bile, yirmi yıl dayanacağı söylenen kumaşların bir yılda parçalandıklarını, üç yıla garanti edilen saatlerin altı ayda bozulacaklarını bilirdiniz. Bilirdiniz ama, yine içinizde, "Kim bilir belki doğru söylüyor!" diye bir teselli kalırdı.

Halbuki şimdi dükkâncı bile sattığı çorabı resmen garanti edemeyecek hale geldikten sonra, bunu yüzünüze dobra dobra söylemeye başlayınca bu teselliden de mahrum oluyorsunuz.

Hani "hakikat"i bilmek iyi şeydir ama bu kadarı da, onu değiştiremediğiniz için, can sıkıyor.

[Orhan Selim / Akşam, 12.6.1936]

İnhitat: çökme, gerileme; *Maaliyat:* yüksek, derin düşünceler.

Bu Kepazelik Tekrar Etmemeli!

(s. 167)

Dün gece bir sinemaya gittim. Bir film oynuyor. Alakadarlar ismini merak ederlerse söyleyebilirim.

Bu film nasıl oluyor da Türkiye'de gösterilebiliyor?

İstilacı bir emperyalizme karşı memleketini müdafaa eden bir millet adi eşkiyalar, çapulcular haline sokulmuş. Emperyalizmin uşakları kahraman olmuşlar.

Film öyle tertip edilmiş ki seyirci zorla istilacılarla beraber oluyor ve onların zaferini alkışlamaya mecbur ediliyor.

Türkiye'nin en büyük hususiyetlerinden birisi de vaktiyle bir antiemperyalist kavgaya girişmiş olmasıdır. Milli Kurtuluş Hareketi bir bakımdan antiemperyalist bir kavgadır.

Böyle bir kavganın hatıraları hâlâ taptazeyken, emperyalist istilanın bütün acılarını çekmiş bir şehirde nasıl olur da emperyalizmin methiyesini yapan böyle bir kepazelik gösterilir?

Bu filme, ki bunun gibileri çoktur, kim müsaade etmiş? Memleketlerini kurtarmak için ölenlerin üstünde yükselen emperyalist bandırasını alkışlamaya biz nasıl zorlanabiliriz?

Bu kepazelik bir daha tekrar etmemeli. Türkiye seyircileri aşk, kıskançlık dalaveresiyle, sinema yıldızlarının baldır ve bacaklarıyla emperyalizmi alkışlamaya teşvik edilmemelidir.

[Orhan Selim/*Akşam*, 20.7.1936]

Tertip etmek: düzenlemek; *Methiye:* övgü; *Bandıra:* yabancı devlet bayrağı

Eğer Milletim Beni Çağırırsa!

(s. 174)

Bazen öyle zamanlarda ve öyle yerlerde söylenmiş öyle sözler vardır ki, bunları söyleyenlerin mürailiği, hiçliği ne kadar malum olursa olsun, yine bu sözleri nasıl olup da söyleyebildiklerine şaşarsınız.

Bana bu cümleyi yazdırtan eski İspanya Kralı Alfons'un son günlerde söylediği şu sözler oldu:

– Eğer milletim beni çağırırsa ben hazırım!..

Anlıyorsunuz ya Alfons diyor ki:

– Eğer İspanya'da faşizm muzaffer olursa ve beni tekrar tahta geçirmek lûtfunda bulunursa ben de reddetmem, yeniden İspanya kralı olmaya razıyım.

Bu sözü böyle apaçık söylese mesele yok!.. "Sayısı yüzü geçmeyen büyük toprak sahibi İspanyol asilzadeleri ve büyük İspanyol kapitalinin silahlandırdığı, ayaklandırdığı parayla satın alınmış, İspanyol milletiyle hiçbir alakası olmayan bir güruh, İspanyol milletini kan ve ateşle boğarak İspanya'yı tekrar ele geçirirlerse, ben de kral olmaya hazırım" dese yine şaşılmaz.

Fakat, "Eğer milletim beni çağırırsa, ben hazırım" diye laf ettiği vakit insan, hazretten her şey beklediği halde, yine bu küstahlığın karşısında şöyle bir duralıyor.

İspanyol milleti ve Alfons. Alfons'a ve onun efendilerine karşı kadınlarına varıncaya dek çarpışan İspanyol milletinin Alfons'u çağırması!.. Millet sözü ve hakiki millet mefhumu ancak son yıllarda bu kadar tersine kullanılmıştır!

[Orhan Selim / *Akşam*, 29.7.1936

Mürai: ikiyüzlü; *Mefhum.* kavram

Apartman İsimleri

(s. 210)

Köpeğe, kediye, ata, insana isim konur. Fakat balığa, lambaya, iskemleye, masaya isim takıldığını pek duymadım.

Başka şehirlerde nasıldır bilmiyorum, İstanbul'da eskiden saraylardan, camilerden, medreselerden ve Frenk villalarından başka yapılara da isim konmazdı.

Anlaşılan, eski telakkiye göre, ev, konak, kulübe; balık, lamba, masa, iskemle fasilesinden addedilirmiş.

Şimdi, apartman inşaatı alıp yürüyeli bunlar da köpek, kedi, insan, at kategorisine sokuldular, yani her apartmanın numarasından başka bir de adı var.

Apartman isimleri garabet şaheserleri. Kimisine "Geyik", "Turna", "Aslan", "Kaplan" gibi hayvan isimleri konuyor. Kimisinin nüfus cüzdanında "Ay Işığı", "Sevdim Seni", "İlahi Ses" gibi şairane isimler kayıtlı. Bazıları ise şöyle isimler taşıyorlar: "Hamdi Bey Apartmanı", "Ayşe Hanım Apartmanı".

Benim en tuhafıma giden bu sonuncular. Böyle "bey" ve "hanımlığını" ilan edenler.

Bey ve hanıma öyle alışılmış ki buradaki garabet ilk bakışta göze çarpmıyor. Fakat bu isimleri yeni tarzda söylesek "Bay Hamdi, "Bayan Ayşe" apartmanı olacak.

Bütün bunları yazarken okuyucularımın itirazlarını biliyorum: "Zenginin malı fakirin çenesini yorar.!" diyecekler. Ben çenenin de zamanında, mühim bir kuvvet olduğuna inananlardanım.

[Orhan Selim / *Akşam*, 7.9.1936]

Telakki: anlayış, görüş, kabul etme; *Fasile:* grup, aile.

Ferhad ve Şirin'den

Arzen Sultanı Mehmene Banu'nun kadeşi Şirin ölümcül bir hastalığın pençesindedir. Onu kurtarmak için gelen çirkin sihirbaz, Mehmene Banu'nun güzelliğini vermesini ve Şirin için bir köşk yaptırmasını şart koşar. Mehmene Banu, şartları kabul eder ve kardeşi iyileşir; kendisi güzelliğini yitirir.

Nakkaş Ferhat'la Mehmene Banu ve Şirin, yaptırılan köşkte karşılaşır. İkisi de Ferhat'a âşık olur; ama, aşkını önce Şirin gösterir. Aşağıdaki "sahne"de, Ferhat ile Şirin'in buluştuklarındaki konuşmaları aktarılmaktadır.

İkinci Perde

(s. 47-55)

Prolog

(Şerif, Ferhad ve dadı kapalı perdenin önüne sağdan girerler, bir iki adım atarlar. Dadının durmasıyla dururlar)

Dadı: – Durun biraz heyecandan yüreğim kopacak...

Şerif: – Yoksa, çekindiğin, bize söylemediğin bir şey mi var anne?

Dadı: – Hayır, merak etme ama ne de olsa. Yok, merak etme, bu bölükte kimsecikler kalmadı, her birini bir yana savdım... Ah oğul, ah oğul ne işler açtın başıma. Seninkisi nakkaşlık hevesi değil karasevda... Dilesen vezir olurdun.

Şerif: – Bırak bu lâfları şimdi anne... Hem sanki yalnız benim yüzümden mi?

Dadı: – Öyle ama, sana işi açmasaydım, sen de ille yapacaksın diye tutturmasaydın. Şirin sultanın hatırı için değil... Hani rahmetli baban mezardan çıksa da...

Şerif: – (Ferhada) Duydun ya Ferhad ağa.. Yani demek isterim ki...

Ferhad: – Bütün bunları konuşmadık mı?

Şerif: – Bir daha konuşalım... Yarın sabah...

Ferhad: – (Şerifin sözünü keserek) Yarın sabah benim odama geleceksin, sana yeşil boyamın, yeryüzünde benden başka kimsenin bilmediği yeşil boyamın sırrını vereceğim.

Şerif: – Lâle kalemininkini de.

Ferhad: – Bunu konuşmamıştık.

Şerif: – İşte şimdi konuşuyoruz ya.

Ferhad: – Peki lâle kaleminin de sırrını vereceğim... Daha, dahası yok mu, benden daha başka bir şeyler, başka bir şeyler istesene...

Dadı: – (Şerife) Şerifim, ah Şerifim aklın fikrin hep boyada, hep kalemde... Halbuki...

Şerif: – Bırak bu lâkırdıları dedim ya anne... Haydi...

(Yürürler. Şerif birdenbire durur)

Şerif: – Bir takırdı mı var?

Dadı: – Yok canım... Korkma... Adam kessen...

Şerif: – Peki... peki...

(Yürürler)

Şerif: – Bir şey soracaktım Ferhad usta. Tuhafına gidecek belki. Yani merak ediyorum, yani sanatının sırlarını elden çıkarıyorsun diye yüreğin hiç mi yanmıyor...

Ferhad: – Hayır...

Şerif: – Kendine çok güveniyorsun da ondan. Bunlar elden gitmiş ne çıkar, ben daha nicelerini biliyorum, icadederim diye düşünüyorsun da ondan.

Ferhad: – Hayır.

Şerif: – Öyleyse neden?

Ferhad: – Anlatmak uzun sürer... Allah kahretsin, anlatması da anlaşılması da müşkül...

(Tanı perdenin kavuştuğu yerin önünde dadı durur)

Dadı: – Geldik.

(Şerifle Ferhad da dururlar)

Dadı: – Ben şuracıkta beklerim... Şerif iç kapıya nöbete iner yine. Haydi Ferhad usta.

(Ferhad perdeyi iki yanından tutup açmağa başlar)

(Perde açılır)

İkinci Perde

Birinci sahne

Şirinin birinci perde birinci sahnedeki odası. Gece Şirin sabırsızca dolaşmakta. Ferhad perdeyi açıp içeri girdiği zaman Şirinin arkası Ferhada dönük. Ferhad seslenir.

Ferhad: – Şirin.

Şirin: – (Döner) Ferhad...

(Birbirlerine doğru ilerlerler. Karşılıklı dururlar. Gözgöze bakışırlar)

Ferhad: – (Düşünür) Seyreyle Ferhad, insan yüzü nakıştan da güzel olurmuş.

Şirin: – (Düşünür) Bıyıkları ipince, kapkara.

Ferhad: – (Düşünür) Sen ne kolay ulaştın Şirine Ferhad. Halbuki karlı dağlar aşmalı.

Şirin: – (Düşünür) Omuzları ne kadar geniş.

Ferhad: – (Düşünür) Çölleri geçmeliydin.

Şirin: – (Düşünür) Tutacak kollarımdan yine.

Ferhad: – (Düşünür) Turnalardan haberin sormalı.

Şirin: – (Düşünür) Öpecek gerdanımdan.

Ferhad: – (Düşünür) Zindanlara düşmeli.

Şirin: – (Düşünür) Tutacak kollarımdan, öpecek gerdanımdan yine.

Ferhad: – (Düşünür) Demir kuşaklı ordularla dövüşmeliydin. Halbuki sen ne kolay ulaştın Şirine Ferhad.

Şirin: – (Düşünür) Sen attın elmayı ona Şirin, ilkönce sen ona gözlerime bak, dedin,

Ferhad: – (Düşünür) İnsan yüzü nakıştan da güzel olurmuş meğer.

Şirin: – (Düşünür) Sen çağırdın onu odana.

Ferhad: – (Düşünür) Güzelliğin bu kadarı zulüm oluyor.

Şirin: – (Düşünür) Sen sultan değil de fakir bir kız olaydın Şirin, yine de elmayı sen atar mıydın?

Ferhad: – (Düşünür) Ferhad oğlum, niye böyle kederlisin.

Şirin: – (Düşünür) Fakir bir kız olmayı hiç düşünmedim.

Ferhad: – (Düşünür) Ferhad usta, Ferhad usta, bu güzellik niçin mahzun eder seni?

Şirin: – (Düşünür) Elmayı ben atacak, gözlerime bak, diyen yine ben olacaktım.

Ferhad: – (Düşünür) Sen ne kolay ulaştın Şirine Ferhad. Ulaştın mı? Ulaşmak ne mümkün ona? Ne kadar uzak senden. Senin yolların kayıp Ferhad...

Şirin: – (Düşünür) Bıyıkları ipince, kapkara.

Ferhad: – (Düşünür) Ferhad oğlum, niye böyle kederlisin.

Şirin: – (Düşünür) Tutacak kollarımdan.

Ferhad: – (Düşünür) İşte karşında teslim olmuş durur. Haydi Ferhad.

Şirin: – (Düşünür) Tutacak kollarımdan, öpecek gerdanımdan yine.

Ferhad: – (Düşünür) Haydi Ferhad, ne beklersin?

Şirin: – (Düşünür) Öpecek gerdanımdan.

Ferhad: – (Düşünür) Ferhad oğlum, ne beklersin, öp gerdanından yine...

(Ferhad, Şirini kollarından tutup, gerdanından öper. Şirin bir müddet sonra Ferhadın kucaklayışından sıyrılır, kendini sedire bırakır. Ferhad ayakta kalır. Sedirin önünde büyük gümüş bir sinide elmalar vardır. Şirin bunlardan bir tanesini alıp Ferhada gösterir)

Şirin: – Bu da sana attığım elmanın ağacından. Bütün bu sinidekiler hep aynı ağacın elmaları. (Elmayı ağır ağır soymaya başlar) – Gelemiyeceksin diye ödüm koptu.

Ferhad: – Neden? Halbuki...

Şirin: – Niye sustun? Halbuki dedin...

Ferhad: – Halbuki, diyecektim, biliyordun, iç kapıda nöbetçi Şerifti.

Şirin: – Evet.

Ferhad: – Dadı kalfa işi tertiplemişti. Odana bitişik gizli bir merdiven vardır.

Şirin: – Biliyorum. Fakat ne de olsa...

Ferhad: – Şerif, dadı kalfa, gizli merdiven... Bu kadar kolay, bu kadar rahatça... Rahatçadan da başka bir şey, bu kadar...

Şirin: – (Ferhadın sözünü keser) Anlıyorum, fakat nasıl gelmiş olursan ol, gelmiş olman yetmiyor mu? Ulaşmanın sevinci, nasıl ulaşıldığını, her çareyi mubah kılmıyor mu? Niye cevap vermezsin? Bana ulaşmış olman, Şerifi, dadı kalfayı, gizli merdiveni unutturmuyor mu sana?

Ferhad: – Sana ulaşmış olmak dünyaya ulaşmaktır. Senin yüzünü görmek, sesini duymak, dokunabilmek sana, dünyanın yüzünü görmek sesini duymak, dünyaya ellerimle dokunabilmektir benim için... Fakat dadı kalfa, Şerif, gizli merdiven... Onların benden hiçbir şey istemiyen, hattâ canımı hattâ hürriyetimi bile ortaya koymamı istemiyen, karanlık, kurnaz rahatlığını unutmak mümkün değil. Düşün ki Şirin, sana ulaşmak için benden hiçbir şey istenmedi.

Şirin: – Peki ama, dadım söyledi, Şerif razı olsun diye sen...

Ferhad: – (Şirinin sözünü keser) Ne olacak? Hünerimin iki sırrını vereceğim ona... Zaten artık hiçbir işe yaramıyan hünerimin...

Şirin: – Dört aydır çalışmıyormuşsun...

Ferhad: – Çalışamıyorum... O günden beri... Elime fırçayı alıyorum, lâleyi çiziyorum, bakıyorum ki çizdiğim lâle sana lâyık değil. Karalıyorum... Bir tek lâlenin içine bütün dünyayı koymam lâzım, bütün ışıklar, bütün renkleriyle, bütün sevinçleriyle, kaderleri, ümitleriyle dünyayı, yani seni koymam lâzım Şirin. Lâlede seni koymadıktan sonra, nakkaşlık kepazelik...

Şirin: – Demek ki, hasretimi çekemiyorsun.

Ferhad: – Ben mi?

Şirin: – Sen ya... Hasretimi çekeydin lâleye koyabilirdin beni...

Ferhad: – Lâle nasıl çizilir bilir misin Şirin? Tıpkı şiir yazmak, şarkı bestelemek, tıpkı yapı yapmak, demir dövmek, toprağı sürmek gibi... Yani lâleyi nakşetmenin de usulü var, nizamı var, ölçüsü var... Halbuki sana duyduğum hasretin ölçüsü yok, kalıbı yok, hudut bilmez, sınır bilmez... "Ben lâleme yârimi koyabildim" diyen nakkaş, inan bana Şirinim, ben lâleme yârimi koyabildim diyen nakkaş ya yalancı, ya aptaldır. Ya hünerini yarı yapmış, yahut doğrusunu bilir de eğri söyler, yahut da hasreti hünerine sığacak kadar hesaplıdır. Biz hasretimizin ancak binde birini koyabiliriz lâleye... Ancak binde birini.

(Şirin soyduğu elmanın yarısını kesip Ferhada verir)

Şirin: – Bir elmanın yarısı sen, yarısı ben... Niye ayaktasın hâlâ.

Ferhad: – Bırak, seni böyle karşıdan seyredeyim.

Şirin: – Niye yakından değil? Yakından çirkin miyim?

Ferhad: – Sen yakından da, uzaktan da, her zaman, her mekânda, konuştuğun dil gibi, türkçe gibi, güzelsin Şirin...

Şirin: – Yanıma oturmak istemez misin? Çimende otururken gibi, dizüstü, diz dize, karşı bekarşı?

(Şirin elini uzatıp Ferhadın elinden tutar, çeker ve karşı bekarşı tıpkı minyatürlerdeki gibi, dizüstü otururlar)

Şirin: – Elmayı her vakit ilkönce ben mi atacağım?

Ferhad: – Sen sultansın...

Şirin: – Bunu düşündüm Ferhad.

Ferhad: – Düşündün demek?

Şirin: – Düşündüm. Ben sultan değil de Arzenli fakir bir kız olaydım.

Ferhad: – Ne yapardın?

Şirin: – Elmayı yine de ben atar, gözlerime bak diyen yine de ben olurdum.

Ferhad: – Emin misin?

Şirin: – Evet.

Ferhad: – Keşke Arzenli fakir bir kız olaydın.

Şirin: – Ne değişirdi?

Ferhad: – Benim olurdun, büsbütün benim... Halbuki şimdi sen sultan, ben nakkaş. (Bir müddet sükut) Beni yanlış anlama, nakkaşım diye kendimi hor görmüyorum. Nakkaşlığımı Hind padişahlığına değişmem.

Şirin: – Hani nakkaşlık kepazelikti?

Ferhad: – Kepazeliktir: Hasretimi olduğu gibi lâleye koyamadığı için. Lâkin en iyiyi, en güzeli sevmeği, dünyayı renkleriyle, çizgileriyle yeniden yaratmayı nakkaşlık öğretti bana. Lâlelerim.

Şirin: – (Ferhadın sözünü keser) Ne ben sultanım, ne sen nakkaş. Ne benim sultanlığım, ne senin nakkaşlığın umurumda. Hattâ lâlelerin de umurumda değil... Sen Ferhadsın, ben Şirin... Kaçır beni Ferhad...

Ferhad: – Ne dedin?

Şirin: – Ferhad, ben sana nazsız, cilvesiz, kayıtsız, şartsız, Ferhad, diyorum, Ferhad, vurulmuşum sana diyorum, al beni, diyorum, kaçır beni diyorum, kaçalım diyorum. Hem de bu sefer dadı kalfa da yok. Şerif

de yok, dünyada razı olmazlar, gizli merdiven var yalnız, o da sırat köprüsü artık. Tutulursak öldürürler seni, yahut zindana atarlar, kalırsın orda ömrünün sonuna kadar. İşte senin, işte büsbütün senin olmam için, canını hürriyetini ortaya koyman isteniyor senden. Kaçalım Ferhad...

Ferhad: – (Şirinin bileğinden yakalar) Yürü...

(Avansene doğru yürürlerken Ferhad birdenbire durur)

Ferhad:– Dur.

Şirin: – Ne var? Neden?

Ferhad: – Yeşil boyayla lâle kaleminin sırrını yazıp bırakmalı Şerife.

(Ferhad bir ceylân derisi üzerine yazarken, bir eliyle de sol eliyle hâlâ Şirinin bileğinden tutmaktadır)

Ferhad: – Dadı kalfa merak edip gelir, bizi göremeyince Şerifi çağırır, bulurlar bunu.

Şirin: – Bileğimi bırak da rahatça yaz.

Ferhad: – Hayır.

Şirin: – Acıtıyorsun. Hayır acımıyor, bırakma bileğimi...

(Ferhad yazıyı bitirir)

Ferhad: – Haydi...

(Avansene gelirler. Ferhad tek eliyle perdeyi ka-patır. Sonra ansızın Şirini kucağına alır)

Şirin: – (Ferhadın kucağında) – Öp beni...

Ferhad: – Hayır. Artık benimsin. Seni kaçamaktan öpemiyecek kadar benim.

(Sağdan çıkarlar)

Perde

[Ferhat ile Şirin kaçarlar. Mehmene Banu, yakalanıp getirtirlerse bu; ancak ikisine de zarar vermemelerini emreder. Yakalanıp saraya getirildiklerinde Mehmene Banu, Şirin'i ancak şehre su getirirse Ferhat'a vereceğini söyler. Ferhat, şartı kabul eder ve o bir yıl şehre su getirmek için çalışır.]

Necmettin Halil Onan

(Çatalca 1902 – İstanbul 17 Ağustos 1968)

Necmettin Halil Onan Çatalca'da doğmuştur. Babası İstanbul Düyûn-ı Umûmiyesi'nde memurluk yapmış Halil Hilmi Efendi'dir. Annesi Mehmet Hıfzı Bey'in kızı Nazmiye Hanım'dır. Babasının babası Süleyman Hulusi Efendi Reji'de görevlerde bulunmuştur. Süleyman Hulusi Efendi'nin babası Mehmet Ağa, onun babası da Belgrad muhafızı Hacı Murat Efendi'dir. Ailesinin Tuna boyunda Hacı Muratoğulları diye tanınmış olması bu şahıstan dolayıdır.

Necmettin Halil Onan, eğitimine önce Koska Mahalle Mektebi'nde başlar. Buradan sonra Burhan-ı Terakkî'ye devam eder. Daha sonra Çatalca İptidâisi'nde ve Bakırköy Numune Rüştiye'sinde okuyarak ilköğrenimini tamamlar. Vefa Sultanîsi'ne giren Necmettin Halil Onan bu okula devam ederken bir süre Sanayi-i Nefîse'nin resim bölümüne de gider. Vefa Lisesi'nde öğrenim görürken 1919'da Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde açılan giriş sınavını kazanarak Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne kaydolur. Darülfünun'da Cenap Şahabettin ile Fuad Köprülü'den Türk edebiyatı, Ferit Kam'dan metin şerhi, Yusuf Şerif ve Yahya Kemal'den Batı edebiyatı, İsmail Saib Efendi'den Arapça, Hüseyin Daniş'ten Farsça dersleri alır.

İstanbul'un işgali üzerine Dârülfünun'un geçici olarak kapatılması sebebiyle Necmettin Halil Onan Kurtuluş Savaşı'nda görev almak için Anadolu'ya geçerek Ankara Talimgâhı'nda zabit vekili olur. Kurtuluş Savaşı sona erince terhis olup, Dârülfünun'un açılmasıyla yarıda kalan öğrenimine devam eder ve 1925 yılında mezun olur. 1926'da Ahter Onan'la evlenir. 27 Mayıs 1929'da tek çocukları Yıldız Alacakaptan doğar.

Necmettin Halil Onan, Dârülfünun'da öğrenci iken geceleri Anadolu Ajansı'nın siyasî servisinde çalışır, gündüzleri de Kuledibi'nde Alyans İzrailet Okulu'nda öğretmenlik yapar. Dârülfünun'u bitirdikten sonra bir yıl kadar daha Anadolu Ajansı'ndaki görevine devam eder. 1927'de İzmir Amerikan Erkek Koleji'nde Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yapar. Daha sonra İzmir Erkek Lisesi ve İzmir Kız Lisesi Türkçe ve edebiyat öğretmenliklerine tayin edilir. 1932'de Adana Erkek Öğretmen Okulu Müdürlüğü ile aynı okulun edebiyat öğretmenliğine gönderilir. 1933-1935 yılları arasında Ankara Erkek Lisesi Müdürlüğü'nde bulunur. 1936-1939 yılları arasında tekrar İzmir Kız Lisesi Müdürlüğü ve edebiyat öğretmenliğine; 1939'da Maarif Vekâleti Umûmî Müfettişliği'ne atanır. 1942-1946 yılları arasında Yüksek Öğretim Genel Müdürü olur. Bu sırada Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde profesör olarak Türk edebiyatı dersleri okutmuştur. 1946 yılında bu göreve asîl olarak tayin edilir. Bir ara dekan vekilliğinde de bulunan Necmettin Halil Onan'ın 1946'da çıkan 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun hazırlanmasında büyük emeği geçmiştir. Necmettin Halil Onan emekli olup Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden ayrılıncaya kadar Türk Dili ve

Edebiyatı Bölümü'nü kürsü profesörü olarak yönetmiştir. 1959'da emekliye ayrılarak İstanbul'a yerleşir. 17 Ağustos 1968'de vefat eder.

Necmettin Halil Onan'ın edebî alandaki faaliyetleri gramer, edebiyat tarihi ve şiirleri olmak üzere üç grupta değerlendirilebilir.

Necmettin Halil Onan, gramer faaliyetleriyle, Türk diline kayda değer hizmetlerde bulunmuştur. Özellikle ortaöğretim kurumlarındaki dilbilgisi ders kitaplarının hazırlanışında çok önemli bir yeri vardır. Harf İnkılâbı'ndan sonra okullardaki dilbilgisi ihtiyacını karşılamak amacıyla çeşitli gramer kitapları hazırlamıştır.

Edebiyat tarihi çalışmaları Necmettin Halil Onan'ın üzerinde durduğu başka bir alandır. Bütün Türk edebiyatını çok iyi bilen Necmettin Halil Onan, *"Divan Şiiri Antolojisi"* adlı eseriyle çok sevdiği divan şiiri üzerine kıymetli bir eser vermiştir.

Necmettin Halil Onan, Fuzulî'nin *Leylâ ile Mecnun* mesnevisini 14 nüsha ile karşılaştırarak tenkitli bir baskısını yapmıştır.

Necmettin Halil Onan'ın, *Namık Kemal'in Talim-i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi* adlı kitabı ile "Şeyyad Hamza'nın Yeni İki Gazeli Dolayısıyla" adlı makalesi edebiyat tarihimize ait önemli iki eserdir.

Necmettin Halil Onan, Millî edebiyat akımı içerisinde Kurtuluş Savaşı sırasında şiirler yayımlamıştır. *Nedim dergisi*'nde, 1919'da, arûz vezniyle ilk şiirlerini yayımlar. Daha sonra *Dergâh, Servet-i Fünun, Hayat* gibi mecmualarda genellikle hece vezniyle yazılmış şiirleri çıkmıştır.1919-1927 yılları arasında yazdığı şiirleri *"Çakıl Taşları"* adıyla eski harflerle yayınlanır. Necmettin Halil Onan bu şiir kitabını hocası Yahya Kemal'e ithaf etmiştir. Bu kitapta 26 hece, 2 arûz vezinli toplam 28 şiiri vardır. Şair, bu kitaptan sonraki 1927-1932 yılları arasında yazdığı şiirleri de *Bir Yudum Daha* adlı kitabında toplanmıştır. Bu kitaba eski harflerle yazılmış ilk şiir kitabı olan *"Çakıl Taşları"*nı da eklemiş ve toplam 46 şiiri olmuştur. Necmettin Halil Onan 1932'den sonra yazdığı şiirleri bir kitapta toplamamıştır.

Necmettin Halil Onan, şairliğinin yanı sıra, İzmir Erkek Koleji öğretmenliği sırasında iki öğrencinin din değiştirerek Amerika'ya kaçmak istemesinden etkilenerek, millî duygularını kaybeden ve din değiştiren bir gencin sonunda düştüğü yalnızlık ve boşluk içerisinde intihara kadar varan macerasını *İşleyen Yara* adlı bir romanda dile getirmiştir. Bu eser *Vakit* gazetesinde tefrika edilir, fakat bir kitap olarak basılmaz. Daha sonra bu tür eserler vermediği için romancılığı hatırlanmaz.

Şiirlerinin konusu millî mücadeleden kaynağını alan yurtseverlik, sevgi ve tabiattır.

Eserleri: Şiir: *Çakıl Taşları* (1927), *Bir Yudum Daha* (1933). Roman: İşleyen Yara *(Vakit*, yıl: 16, S. 5327-5389, 7 Teşrinisani 1932-8 Kânunusani 1933, S.5). Dilbilgisi Kitapları: *Dilbilgisi (Gramer)* 2 c.(1928); *Dilbilgisi* (Ahter Onan ile birlikte) (Gramer), 1934; *Dilbilgisi* (Avni Başman, Tahir Nejat Gencan, Mithat Sadullah Sander ile birlikte) 28.b. 1966. Antoloji: *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi* (1940). İnceleme: *Namık Kemal'in Talim-i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi* (1950), *Fuzulî: Leylâ ile Mecnun* (1955).

Kaynaklar: Abdülkadir Hayber, *Necmettin Halil Onan*, Ank. 1988; Kenan Akyüz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, Ank. 1970, s.919-923; Vehbi Cem Aşkın, Milli Edebiyatımızın Büyük Kaybı, Necmettin Halil Onan, *Ulus Gazetesi*, 3 Eylül 1968; Mehmet Behcet Yazar, *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı*, İstanbul 1938, s. 314-321; Mustafa Nihat Özgün, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1945, s. 99; Hasibe Mazıoğlu, *Necmettin Halil Onan'ın Kişiliği ve Şairliği;* Müjgan Cunbur, Profesör Necmettin Halil Onan Bibliyografyası, *Türkoloji Dergisi*, c. 4. sa. 1, Ankara 1972, s. 81-88; Zeynep Korkmaz, Necmettin Halil Onan ve Türk Diline Hizmeti, *Türkoloji Dergisi*, c. 4. sa.1, Ankara 1972, s. 37-79; Hasibe Mazıoğlu, Necmettin Halil Onan'ın Ardından, *Türk Dili*, c. 19, sa. 208, Ankara 1968, s. 585-588; İsmail Ali Sarar, Profesör Necmettin Halil Onan'dan Anılar, *Emre Dergisi*, s. 71, Mart 1970; Müjgan Cunbur; Yeni Bir Kaybımız Necmettin Halil Onan, *Hisar Dergisi*, c. 8, sa. 57, Eylül 1968, Ankara, s. 7-8; Abdülkadir Hayber, *Necmettin Halil Onan*, Ank. 1998'den alındı.

Prof. Dr. Şerif Aktaş

Çakıl Taşları'ndan

(Abdülkadir Hayber, *Necmeddin Halil Onan*, Ankara 1988, s. 50)

Biliyorsun ki kari, kalbin derinlikleri
Damla damla biriken gizli gözyaşlarıdır;
Kudretimin oradan çıkarabildikleri
Halis inci yerine bu çakıl taşlarıdır.

Görüyorsun, nihayet çakıl taşları sende
İncilerse şairin kendi kalbinde kaldı.
Fakat şunu anla ki, o, çakıl bulurken de
İnci araştırmadan duyulan zevki aldı.

1927

Kalp

I

(s. 51)

Eğil, bak sevgilim, bu muzlim kuyu
Daldığı hudutsuz, sakin uykuyu
Hep aynı rüyada geçirmektedir.

Hep aynı suretle her gece, her gün
Ruhuna mukaddes bir tahayyülün
Doyulmaz zevkini içirmektedir.

O tatlı rüyadan uyanmasın da
O -kendi derdinde, kendi yasında-
Razıdır bu uzun hasreti çeksin.

Sevgilim, eğil de bak, ta derinde,
Uyuyan sathının loş çemberinde
Gördüğü rüyayı seyredeceksin.

1926

Bâkî'nin Ölümü

(s. 48-49)

O gün acı bir haber dolaştı payitahtı
Kudretli Türk şiirinin karardı kutlu bahtı,
Herkes büyük bir hüzün hissetti için için.

Birdenbire yayılan bu haber karşısında
Dükkânlar kapatıldı Sahaflar çarşısında.
Her duyan yola düştü Fatih'e gitmek için.

Sokaklardan geçerken er, kadın, yaşlı, taze
Bütün halkı ağlatan bu muhteşem cenaze
Söz mülkünün sultanı Bâkî Efendi'nindi.

Mevkıbin en başında hüseynî perdesinden
Mersiyeler okuyan hafızların sesinden
Gönüllere ölümün karanlık hüznü sindi.

Daha sonra, kim varsa, bey, ağa, yeniçeri,
Ak sakallı vezirler, eski serhat beyleri,
Hepsinin ye's içinde öne düşmüştü başı.

Bu elem bağlamıştı, dilini her birinin.
Alay durdu. Nihayet, koca Türk şairinin
Dünyada son durağı oldu musalla taşı.

Cemaat, karşısında el bağlayıp susunca
Ulemâ zümresinden devrin en ulusunca
Kadri tekrar edildi kendi mısralarıyla.

Ölen o şairdi ki kalbinin ateşinden
Yedi bendi çıkarıp bir fânînin peşinden
Devirlerin hükmünü yendi mısralarıyla.

* * *

Bakî gibi bu fânî cihanda bazı bazı
Bir fevvare halinde şiirinin ihtizazı
Asırların üstünden aşanlar bahtiyardır.

O dehâ kartalının her kanat çarpışında
Hız alan mısralara kâinatın dışında
Ebediyet denilen bir tek merhale vardır.

1927

Bir Genç Öldü

(s. 44)

Tez geçme atlı, dur, kim olursan ol,
Bir lahzâ ruhumun ahını dinle!
O gündenberidir bu kimsesiz yol
İlk defa titriyor ayak sesinden.

Düşün ki, bu yerde bir akşam üstü
Bir garip can verdi yirmi yaşında.
Kalbine kudurmuş kurtlar üşüştü ,
Kar kana boyandı bu dağ başında.

Ah yolcu, köyüme yolun giderse
Bak, şimdi nicedir güzel nişanlım;
Halimi deyiver "Ne oldu?" derse
Saçları dalgalım, endamı şanlım.

Girerken irkilme, köyün dışından
Ansızın bir yanık ses yükselirse.
Çekinme çılgınca haykırışından
Bir kadın yoluna koşup gelirse.

O kadın, -umduğu gelecek sanıp-
O yerde bekliyor yüz bir akşamdır;
O, her gün bir başka ümitle kanıp
Yolunu gözleyen garip anamdır.

1928

Akşamlar Tekin Değildir

(s. 45)

Dinle yolcu, bu ses onun sesidir,
Sinsi adımlarla akşam yürüyor...
Sanma ki rüzgârın titremesidir,
O, ıssız yollarda etek sürüyor.

Kaç, seni sarmasın esmer kolları,
Busesi hüzündür, ruhu elemdir.
Sessizce gezerek tozlu yolları
Bu onun şikârlar seçtiği demdir.

Bak, şimdi bu muzlim âfet önünde
Her şeyde bet beniz kül oldu, bitti.
Ardına bakınca meraklı gün de
Sihrine çarpılıp can verdi gitti.

1929

Kalpler

(s. 45)

Her gece kapılar sürmelenince
Kalplerin kilidi açılıverir;
İçleri yoklanır inceden ince,
Ne varsa ortaya saçılıverir.

Hepsi öyle cazip, öyle güzel ki...
Neleri vardır ah kalbin, neleri
Bu gizli servetin yanında belki
Pul etmez cihanın hazineleri.

Fakat, sevdalılar! Sakın açmayın.
Sık sık örselenen şeyler hor olur.
O gizli serveti döküp saçmayın,
Derleyip toplamak sonra zor olur.

1932

Tezgâh Başında

(s. 36)

Haydi bardağımı bir daha doldur,
İçinde son yudum bitmek üzredir,
Belki mahzeninin şarabı boldur,
Fakat vakit geçip gitmek üzredir.

Yolcuyum; ufukta güneş batıyor,
Yoluma korkulu akşam yatıyor,
Rüzgâr yaprakları hışırdatıyor,
Benim de saçımı ditmek üzredir.

Canlar daraltıyor işte çemberi,
Bekleyen kimse var tuttuğum yeri.
Çabuk ol, tezgâha boş kadehleri
Başka müşteriler itmek üzredir.

1932

Ömrüne Yan Kuzum

(s. 37)

Karanlık hayatı ışıklandıran
Tutuşmuş bir kalbin alevleridir;
Kızıllık görmeyen ufku andıran
Bir yürek bahtına yansa yeridir.

Vah o boş kalbe ki aşkı tatmadı!
Ah o tat, duydukça doyulmayan tat!
Yanmanın lezzeti, acının tadı;
Yerine başkası koyulmayan tat!

Ömrüne yan kuzum, bir çift göz için
Canını o korla dağlamadınsa!
Bir güzel yüz için, bir tek söz için,
Bir tutam saç için ağlamadınsa!

1932

Gençlik

(s. 38-39)

Son rengi seyrederken penceremin camında
Hazla dolgun görünen bu temmuz akşamında

Ben de bin bir karışık duyguyla dopdoluydum:
İçimde taze bir his gibi gençliği duydum.

Gençlik bir anda esti bağrımda rüzgâr gibi;
Dalgalandı ruh denen sonsuz ummanın dibi.

Yirmi yaş rüzgârları uğuldadıkça başta
Gönül engine çıkmış bir gemidir. Bu yaşta

Dünya hürdür, fikir hür, ömür baştan başa hür;
Kalp başka türlü duyar, göz başka türlü görür.

Hayat, san'at, tabiat, kadın, herşey güzeldir...
Arzu ömre bu çağda mana katan bir eldir.

Arzu, ruhun bedenden fışkırıp yükselişi.
En tatlı hülyaların bize doğru gelişi,

Bizim onlara doğru en güzel hamlemizdir.
Arzulu kalp su akan bir yer kadar temizdir.

Ey dolmaya başlayan kalbin ilk arzuları!
Esrarlı kızıl günler!... Ey gençlik arzuları!

Ömür neye değerdi sizinle süslenmese?
Bu çağdan sonra bir kalp ziyaya, renge, sese

Pancurları kapanmış hazin ıssız bir evdir.
Son duyulan ocakta son kıvılan alevdir.

Nihayet bir yığın kül ve ömrün yaman kışı...
Hangi bir sevgilinin kalbi boş bırakışı

Arzu güneşlerinin gurubundan hazindir
Hangi sessiz vedanın tarzı bundan hazindir!

Gelmeden gençliğimin o mukadder yarını
Ben kalbimin, ruhumun bütün kapılarını

Gerilen kollarımla ardına kadar ittim.
Biriken yıllarımı arzularda erittim.

1931

Tren Sesleri

(s. 54)

Güneşin girdiği büyük saraylar
Ne vakit tutuşup yanarsa, raylar
Ardınca sürükler gözlerimizi.

Uzaktan bir tren sesi gelince
Hasretle sızlayan kalbimiz ince
Bir derde yeniden düştü sanırız.

Ey tren sesleri, tren sesleri!
Gurbete gidenler yıllardanberi
Gelmezken bir de siz hatırlatmayın.

Reva mı bir gamlı ruhu dağlamak?
Ah ey trenlerin kalbe ağlamak
Getiren sesleri, tren sesleri!

1921

Köyden Mektup

(s. 55)

Ah bu hülyalı, durgun, gürültüsüz köyler ah!
İşte kaç gündenberi bir parça gönlüm ferah

Kederlerim dağılmış, teselli bulmuş gibi.
Köylere doğru uçun, zavallı bir kuş gibi

Şehrin sıkıntısında kapanmış değilseniz.
Elemlerle bunalan bir kalp için bilseniz

Bulunduğum köyceğiz ne sakin bir köşeymiş;
Oh inziva, inziva ne kadar tatlı şeymiş.

Birbirinden farkı yok burda geçen günlerin.
Daima ufka doğru bakarım derin derin.

Karşımda hergün aynı ovalar, aynı kırlar,
Aynı hazin yamaçlı, rengi dönmüş bayırlar.

Böyle baktıkça insan bu sakin manzaraya
Duymadan kalbolacak sanıyor günler aya.

İşte ben bu hayata gireli kaç gün oldu,
Ruhuma inzivanın sihirli zevki doldu.

Bu tenha köyde yalnız kalbime bir tek eş var:
Hatıralar, maziden devrolan hatıralar.

Gizli hüznüyle çöken sonbahar akşamları
Alevlerle sararken soluk, sazlı damları

Kalbimde ben duymadan canlanır eski günler,
O çılgın zamanları takip eden hüzünler.

Her lâhza düşündükçe uzaktan şimdi sizi
Rüyadaki yüzlere benzeyen çehrenizi

Son akşamki haliyle sanki görür gibiyim.
Burda yalnız o güzel çehrenin garibiyim.

Fakat ey şen sevgili, bu inziva pek güzel;
Zevkini şimdi duydum uzaktan sevmek güzel.

Sıkılan canlar için şehrin havası çok dar.
Ruhumu anlardınız bu sakin köye kadar

Sevimli bir kuş gibi uçup gelebilseniz.
Ya hasta gönüllere köyler hele bilseniz

Ne şefkatli bir yuva, ne emin bir köşeymiş!
İnziva, ah inziva ne kadar tatlı şeymiş!

1921

Dedemin Hâtıralarından:

Yıllardan Sonra

(s. 72-73)

Bundan on beş yıl evvel, soğuk bir kış gecesi
İhtiyar dedem beni dizinde uyutmuştu.
Biraz sonra uyandım, sanki rüzgârın sesi
Ansızın her köşenin sükûnunu yutmuştu.

Rüzgâr uğultularla geldikçe derinlerden
Bütün köyün bağrından sesler yükseliyordu;
Vakit vakit kulağa gizli, muzlim inlerden
Fırlayan aç kurtların çığlığı geliyordu.

Ben dedemin dizinde korkudan titriyorken
Dikkat ettim o gene bir hülya peşindeydi.
Neden sonra dedi ki:
"Bu günleri görmeden
Keşki yüce Allahım beni de kahredeydi.

Bir zamanlar geçerken atlarımız Tuna'yı
Akan dalgalar zafer sesleriyle coşardı;
Her gün yeni bir ordu, bir kahraman alayı
Zafer türküleriyle ufka doğru koşardı.

Şimdi o şen günleri andıkça zaman zaman
Bu ihtiyar ruhuma sesler gelir derinden;
Uzun yıllardan sonra dertli gönlüme kalan
Bir kapanmaz yaradır eski şen günlerinden..."

Sonra, titrek sesini hıçkırıklar keserken
Anlamadım dedemin duyduğu hicran neydi?
Başımda çocukluğun rüzgârları eserken
Bilmiyordum Tuna ne, inleyen vatan neydi?

Şimdi bir çok seneler beni bin türlü derde,
İhtiyar dedemi de bir siyah kabre attı.
Belki o dinlenirken ıssız selviliklerde
Benim gönlüm dünyada bin türlü acı tattı.

Vatan neymiş- Bu aziz, bu kutsî muammayı
Ondan sonra anladım, bildim içim yanarak.
Büsbütün tutuşturdu ruhumdaki hummayı
Güzel yurdun üstünde yas tutan güzel bayrak.

Şimdi anlıyorum ki dedem de bahtiyarmış,
Uzletine çekilmiş bu günleri görmeden.
Çünkü yurdun üstünde haykırırken kara kış
Farkı var mı bu mel'un yaşamanın ölmeden?

1919

Bir Yolcuya

(s. 66)

Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın
Bu toprak bir devrin battığı yerdir.
*Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın**
Bir vatan kalbinin attığı yerdir.

Bu ıssız, gölgesiz yolun solunda
Gördüğün bu tümsek, Anadolunda
İstiklâl uğrunda, namus yolunda
Can veren Mehmedin yattığı yerdir.

Bu tümsek, koparken büyük zelzele,
*Son vatan parçası geçerken ele***
Mehmedin düşmanı boğduğu sele
Mübarek kanını kattığı yerdir.

Düşün ki, haşrolan kan, kemik, etin
Yaptığı bu tümsek, amansız, çetin
Bir harbin sonunda bütün milletin
Hürriyet zevkini tattığı yerdir.

1927

* *Çakıl Taşları*'nda; "Eğil de kulak ver bu sakit yığın" şeklindedir.
** *Çakıl Taşları*'nda; "Son vatan cüz'ü de geçerken ele" şeklindedir.

Esat Mahmut Karakurt

(İstanbul 1902- İstanbul 15 Temmuz 1977)

Esat Mahmut, Cumhuriyet döneminin popüler roman yazarları arasında en tanınmış isimlerden biridir. Sultan II. Abdulhamid devrinde Şûrâ-yı Devlet (Sayıştay) üyeliği yapmış olan Urfalı Mahmut Nedim Paşa ile Fatma Şerife Hanım'ın altı oğlunun en büyüğü olarak 1902 yılında İstanbul'da, Üsküdar Bağlarbaşı'nda dünyaya gelmiştir. İlk ve ortaokul öğreniminden sonra Kadıköy Sultanîsi'nden mezun olmuş, ardından da İstanbul Dişçi ve Eczacı Mektebi ile (1924) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni (1930) bitirmiştir. 1938 yılında avukatlığa başlamış, ayrıca gazetecilik ve öğretmenlik yapmıştır. 1930 yılında daha yirmi beş yirmi altı yaşlarında iken başladığı Galatasaray Lisesi Türkçe ve edebiyat öğretmenliği görevini 1957 yılına kadar aralıksız otuz üç yıl sürdürmüştür. Bir ara politikaya da atılarak Urfa milletvekili (1954-1960) ve Urfa senatörü (1961-1966) olarak parlamentoda bulunmuştur. Hikâye ve romandan başka çeşitli dergi ve gazetelerde fıkra ve makaleler, ayrıca *Yeni Sabah* gazetesinde "Pazar Musahabeleri" de yazmış olan Esat Mahmut, bir beyin kanaması sonucu 15 Temmuz 1977 târihinde İstanbul'da ölmüş ve Zincirlikuyu mezarlığına gömülmüştür.

* *

Yazarlık ve gazetecilik hayatı daha öğrenci olduğu Mütâreke yıllarında *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde yaptığı muhabirlik ve önce imzasız olarak yayımladığı küçük hikâye ve mensûrelerle başlayan Esat Mahmut, daha sonra *İleri, İkdam, Akşam, Tasvir, Cumhuriyet* ve *Yeni Sabah* gibi gazetelerde gezi yazıları, röportajlar, hikâye ve romanlar yayımlamaya başlar. Fakat asıl şöhretini, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren art arda yazıp yayımladığı aşk ve macera konulu romanlarıyla yapmış ve bu dönemin popüler roman yazarları arasında eserleri en çok okunan, en renkli yazarlardan biri olmuştur.

Vahşî Bir Kız Sevdim, Perde Arkasında, Bir Çılgın ve *Çölde Bir Aşk Macerası* adlarını taşıyan dört uzun hikâyesini bir araya getiren *Aşkın Alevleri* adlı ilk kitabını 1926'da yayımlamıştır. Bu hikâyelerden birincisi, 1937'de dil ve kurgusunda bazı değişiklikler yapılarak aynı adla roman olarak da basılmıştır. Romanlarının önemli bir kısmı önce *Akşam, Yeni Sabah, Cumhuriyet, Resimli Dünya, Hafta, Perşembe* gibi dergi ve gazetelerde tefrika olunmuş, daha sonra da kitap hâline getirilmişlerdir. Konuları İstanbul ve Anadolu dışında Makedonya, Romanya, Yemen ve Arabistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafî mekânda geçen romanlarının önemli bir kısmında millî duyguları ve Türk askerinin cesaret ve kahramanlığını öne çıkarmaya, vatan sevgisini güçlendirmeye çalıştığı görülür. Bu maksatla pek çok romanının konusu-

nu Türklerle yabancıların çeşitli vesilelerle karşı karşıya geldiği savaş ve mücadele ortamlarından seçmiştir. Elbet üstün gelenler de genellikle Türkler ve Türk askeri olur ve çoğu zaman da yabancı genç kız veya kadınlar, bu karşılaşmalarda gösterdiği cesaret, yiğitlik ve kahramanlığa hayran oldukları Türk subaylarını severler ve aralarında ihtiraslı aşklar yaşanır. Bazı romanlarda da bu genç ve güzel yabancı kadınlar, sonunda subay olan bu yakışıklı, mert, vatansever ve sağlam karakterli Türk erkekleri ile evlenirler. *Vahşî Bir Kız Sevdim*'de yüzbaşı Âdil Bey ile Bulgar kızı Kristina, *Allahaısmarladık*'ta deniz yüzbaşısı İzzet ile İngiliz kızı Beti, *Son Gece*'de yüzbaşı Faruk ile Romen kızı Mariya, *Ankara Ekspresi*'nde binbaşı Seyfi ile Alman doktor Frolein, *Kadın İsterse*'de binbaşı İrfan Erdoğan ile Rus kızı Nadya, *Erikler Çiçek Açtı*'da binbaşı Orhan ile Çing Çung (Neslihan) arasında yaşanan aşklar buna örnek gösterilebilir. Diğer romanlarında da konuyu çekici hâle getiren bir duygusal ilişkiye mutlaka geniş olarak yer verilmiştir.

Bu yüzden onun romanları aynı zamanda derin ve romantik aşklara sahne olan romanlardır. Yerli olsun yabancı olsun, kadın tipleri de sevdikleri erkekler gibi yiğit, cesur ve vatansever oldukları gibi, güzel, kültürlü, zarif, fedakâr, erkeğine yürekten bağlı ateşli kadınlardır. Okuyucularının çoğunluğunu da genç kadınlarla genç erkekler teşkil eder. Bu arada erotizmi ve cinselliği öne çıkardığı, gerçek hayattan kopuk hayalî sahnelere biraz fazlaca yer verdiği, üslûbunu son derece parlak ve çarpıcı diyaloglarla zenginleştirdiği de söylenmelidir. Kurallı ve düz cümleden ziyâde devrik cümleden hoşlanan Esat Mahmut'un, her kesimden okuyucunun kolayca, hiç sıkılmadan okuyup anlayabileceği işlek, canlı ve temiz bir dili vardır. Konuşmanın doğallığını ve rahatlığını taşıyan üslûbu son derece çekici ve sürükleyicidir. Bir romancı olarak onun Türkçe'nin ifade gücüne gerçekten farklı bir çeşni ve lezzet kazandırdığını söylemek mümkündür. Romanlarını çekici yapan, sevdiren de bilhassa taşıdıkları bu özelliklerdir. Önemli bir kısmının yirminin üstünde baskı yapmasının, neredeyse tamamının birkaç defa filme alınmasının sebebi de budur. Muhtelif târihlerde konusunu onun romanlarından alan yirmi beş civarında yerli film çevrilmiştir. Bütün bunlar onun sevilen ve okunan bir romancı olduğunu göstermektedir. Eserleri elbet üstün bir sanat ve edebiyat değeri taşımazlar. Kendisi de zaten böyle bir iddiada bulunmamıştır. Fakat Cumhuriyet dönemi yazarları arasında geniş kitlelere okuma alışkanlığı kazandırmak ve Türkçe'yi sevdirmek bakımından onun fevkalâde önemli bir hizmet gördüğünü de kaydetmek lâzımdır.

Eserleri: *Aşkın Alevleri* (1926), *Çölde Bir İstanbul Kızı* (1928), *Dağları Bekleyen Kız* (1934), *Allahaısmarladık* (1936), *Vahşî Bir Kız Sevdim* (1937), *Ölünceye Kadar* (1937), *Son Gece* (1938), *Kadın Severse* (1939), *İlk ve Son* (1940), *Kocamı Aldatacağım* (1940, sonraki baskıları *Aldatacağım* adıyla yapıldı), *Sokaktan Gelen Kadın* (1945), *Ankara Ekspresi* (1946), *Bir Kadın Kayboldu* (1948), *Ömrümün Tek Gecesi* (1949), *Erikler Çiçek Açtı* (1952), *Son Tren* (1954), *Kadın İsterse* (1960).

Bir kısmı birkaç defa olmak üzere filme çekilen başlıca romanları da şunlardır: *Çölde Bir İstanbul Kızı* (yön. Faruk Kenç, 1957), *Sokaktan Gelen Kadın* (yön. Arşavir Alyanak, 1961; yön. Orhan Aksoy, 1984), *Son Tren* (yön. Nejat Saydam, 1964), *Kadın İsterse* (yön. Nejat Saydam, 1965), *Allahaısmarladık* (yön. Sami Ayanoğlu, 1951; yön. Nejat Saydam, 1966), *Son Gece* (yön. Sami Ayanoğlu, 1952; yön. Memduh Ün, 1967), *Dağları Bekleyen Kız* (yön. Atıf Yılmaz, 1955; yön. Süreyya Duru, 1968), *Erikler Çiçek Açtı* (yön. N. Ergün, 1968), *İlk ve Son* (yön. Atıf Yılmaz, 1955; yön. Memduh Ün, 1968), *Kadın Severse* (yön. Atıf Yılmaz, 1955; yön. Ülkü Erakalın, 1968), *Ömrümün Tek Gecesi* (yön. Arşavir Alyanak, 1959; yön. Nuri Ergün, 1968; yön. Osman F. Seden, 1984), *Ankara Ekspresi* (yön. Aydın Arakon, 1952; yön. Muzaffer Arslan, 1970), *Ölünceye Kadar* (yön. Safa Önal, 1970), *Bir Kadın Kayboldu* (yön. Safa Önal, 1971), *Vahşî Bir Kız Sevdim* (yön. Lütfi Akad, 1954; yön. Nejat Saydam, 1912), *Aldatacağım* (yön. Orhan Elmas, 1991).

Kaynaklar: Murat Uraz, *Esat Mahmut Karakurt*, İstanbul 1937; Mehmet Behçet Yazar, *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı*, İstanbul 1938, s. 127; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul 1982, s. 183; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1983, s. 216; Olcay Önertoy, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, Ankara 1984, s.32; Giovanni Scognamillo, *Türk Sinema Tarihi* (C.I: 1896-1959, C.2: 1960-1986), İstanbul 1987 ve 1988; Agâh Özgüç, "Geçmişten Günümüze Türk Sinemasında Edebiyat Uyarlamaları", *Varlık*, nr.1060, Ocak 1996, s.6; Şaban Sağlık, *Popüler Roman ve Estetik Roman Kavramları Açısından Esat Mahmut Karakurt ile Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanları Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, (yayımlanmamış doktora tezi), OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1998; Mehmet Behçet Yazar (yay. haz. Mustafa Everdi), *Edebiyatçılar Âlemi*, Ankara 1999, s.83; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul 2001, s.471; Eser Tutel, "Nur İçinde Yat Sen, Esat Hoca'm", *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt.34, nr.204, İstanbul Aralık 2002, s. 19.

Prof. Dr. Mustafa Özbalcı

Ölünceye Kadar'dan

(Ölünceye Kadar, İnkılâp Kitabevi, 7. bs., İstanbul 1958)

Üç, hattâ dört yönlü aşk ilişkilerinin yer aldığı *Ölünceye Kadar* romanının baş kahramanı, 43 yaşlarında bir hukuk profesörü olan Bedri Nejat'tır. Bedri Nejat, anne ve babaları ölünce büyütüp okuttuğu, kendisine hem anne, hem de babalık yaptığı kız kardeşi Bülent ile birlikte oturur. Bülent, Ferit adlı bir mühendisle nişanlıdır, Bedri Nejat da emekli bir paşanın kızı olan Nimet hanımla evlenmek üzeredir. Öte yandan Bülent'le Nimet çok iyi anlaşan iki arkadaştırlar.

Düğünlerine birkaç gün kala Nimet hanım intihar eder. Çünkü daha önce başka bir erkekle yaşadığı ilişkiyi öğrenen Bedri Nejat onu terk etmiştir. Bu sırrını Nimet hanım hastanede arkadaşı Bülent'e açıklar ve ölür. Bülent de arkadaşının ölümünden ağabeyini sorumlu tutar. İki kardeşin arası bu yüzden açılır, sürekli tartışırlar. Bedri Nejat onurlu, gururlu, namuslu ve çok idealist bir insandır. Bütün bu olaylara üzülür ve sinirleri bozulur ve bu can sıkıcı ortamdan kurtulmak ve bir süre dinlenmek üzere arkadaşı Ziya ile birlikte Büyükada'ya tatile gider. Adada arkadaşı Ziya kadınlarla gününü gün edip gönlünce eğlenirken o hep kitap okur, hiçbir kadına yüz vermez.

Ada'daki ormanlı yolda gezerken bir gün Bedri Nejat'a 19 yaşlarında güzel bir kız olan Nesrin bisikletle çarpar. Bedri Nejat buna çok kızar ve genç kızı azarlar. Fakat bir kaza ve kavga ile başlayan bu tanışma sonraki günlerde de devam eder ve aralarında duygusal bir ilişki gelişir. Sonunda Nesrin babası yaşındaki Bedri Nejat'a evlenmelerini teklif eder. Aralarındaki yaş farkını ileri sürerek önceleri Bedri Nejat buna yanaşmasa da, bir süre sonra Nesrin'i sevdiğini, onsuz yapamayacağını o da anlar.

Bedri Nejat'ın Nesrin'le birlikte çok mutlu olduğu bir gün Ada'ya Bülent telefon ederek ağabeyinin acele İstanbul'a dönmesini ister. Kardeşinin başına bir felâket geldiğini düşünerek hemen İstanbul'a dönen Bedri Nejat'a kardeşi Bülent, Ferit'le evlenmeyeceğini, çünkü başka bir erkekten hamile kaldığını söyler. Bedri Nejat buna çok üzülür, âdeta yıkılır. Bülent ise bu erkeğin adını gizler. Ağabeyinin başının belâya girmesinden korkar. Çocuğu kürtajla aldırmaya karar verirler. Ancak kürtaj sonrasında ateşli bir hastalığa yakalanan Bülent, sayıklarken kendisini iğfal eden erkeğin adını da söyler. Bu, Bedri Nejat'ın okul arkadaşı mühendis İhsan'dır. Bunun üzerine Bedri Nejat gider ve İhsan'ı öldürür. Hiçbir şey olmamış gibi Ada'da Ziya ve Nesrin'le oturuşturken polisler gelir, onu yakalarlar. Kavuşmayı sayısız ayrılık dahil kimseye bir şey söylemez, kardeşi Bülent'ten de bu sırrı gizli tutmasını ister. Mahkemede sorumlu idam cezasına çarptırılır. Ancak ağabeyinin kendi namusu için susmasına gönlü razı olmayan Bülent, cesaretini toplayıp her şeyi anlatır. Bunun üzerine cezası 7,5 yıl hapse indirilen Bedri Nejat, cezasını çekmek üzere İmralı Adası'na doğru yola çıkarılır. Onu Galata rıhtımından Nesrin, Bülent ve Ziya uğurlarlar ve Nesrin göz yaşları içinde kendisini *Ölünceye Kadar* bekleyeceğini haykırır.

1

(Aşağıdaki sayfalarda Nesrin ile Bedri Nejat'ın bir bisiklet kazası sonunda tanışmaları anlatılmaktadır:)

(s.51-55)

Bir cumartesi akşamı...

Güneş ufukta bir yangın gibi...

Gök kıpkırmızı...

Yelken açmış birkaç kayık...

Büyükadanın çamlara giden yolları tenha ve sessiz!...

Akşam bütün hüznile çöküyor!...

Ağaçların üstünden aşıp gelen taze yaz kokuları, uzaklarda, durgun denizin kızıllığı ile karışarak, garip bir rüzgâr ve renk yığını halinde, karşı adaların koyu maviliklerine dökülüyor...

Şimdi Büyükadanın tur yolu üzerindeyiz ...

Yavaş yavaş ışıklar yanmağa başlıyor!... Asfalt caddelerin üstüne gölge veren çam ağaçları, bu titriyen ışıkların altında, birer kanat gibi kımıldıyorlar...

Çıt yok!... Yalnız meçhul bir adamın uzaktan gelen ayak seslerini duyuyoruz...

Bu meçhul adam Bedri Nejattır. Çok bunalmıştı bu akşam!... Geç vakte kadar okudu, yoruldu... Kafasının zonkladığını hissediyor şimdi!... Biraz dinlenmek, biraz da yürümek için tek başına yola koyuldu... Bütün bir ada. asfalt caddeleri, çamları, denizleri, her şeyile yalnız bir adamın malı gibi!... Kimseler yok!... İstediğin gibi gez, koş, oyna, atıl!...

Yürüyor... Beyaz bir pantalon ve yakası açık beyaz, bir gömlek var üzerinde... Gömleğin kolları da sıvalı... Ellerini cebine sokmuş, ayaklarını ıslıkla çaldığı güzel bir havaya uydurmuş, lakayt, âvâre adımlarla çamları seyrederek gidiyor...

Luna Parkı geçti, Maden yoluna döndü, şimdi sırttan aşağı iniyor... Denizden ve arka tepelerden gelen kadın ve keman sesleri işitiyoruz... Onun bunları dinlediği bile yok..

Duymuyor sanki!... Kendi havasında, kendi hayalleriyle başbaşa, yürüyüp duruyor... Öyle dalgın ki!...

Tam bu sırada bir hareket oldu!... Rüzgâr gibi bir şeyin arkadan, birdenbire köşeyi dönerek üstüne doğru geldiğini hissetti... Bir an!.. Başını döndürüp yana doğru kaçmağa vakit yok... Gölgeli bir karartı, bütün hızile bir hamlede üzerine yükseliverdi ...

Şiddetli bir sadme ve sonra bir yıkılış!...

Ancak bir saniye geçmiştir...

Şimdi; dalları rüzgâra çarpan bir çam ağacının çıkardığı ses kadar tatlı, yumuşak bir kadın sesi duyuyoruz:

Ah kolum!...

Bedri birdenbire sırtını çevirip bakıyor: Bir bisiklet ve bisiklet in tekerlekleri altında bir kız!

Gözgöze geliyorlar ve bir an öyle duruyorlar...

Bisikletin tam devrildiği yerde, bir lâmba yanıyor... Ziyası titreyen bir lâmba!...

Hâlâ gözlerini birbirinden ayıramıyorlar..

Kız: lâcivert ve kısa bir pantalonun altında, donuk donuk parlıyan çıplak bacaklarını bükerek kalkmağa çalışıyor. Belli ki kuvvetli ve sporcu bir kız!... Öyle ufak tefek şeylere aldırış eden cinsinden değil! Topallıya topallıya birkaç adım atıyor... Bisikleti yerden alıyor... Sonra Bedriye dönüyor...

Affedersiniz beyefendi, diyor, "fren" bozulmuş, durduramadım da...

Öyle tatlı, öyle ince bir ses ki bu!...

Siyah, kesik saçları var!... Çam dallarının gölgelerile karışarak bu siyah ve kesik saçların arasına giren ışıklar, güneşin bir saz demeti içinde dalgalanışına benziyor.. Çapkın, kıvrak gölgeli bir dalgalanış!...

Lâcivert pantalon ancak dizlerinin üst tarafını kapıyabiliyor... Ayakları bir güvercin bileği kadar ince ve küçük!... Çorapsız, siyah bir iskarpin giyiyor... üzerinde santraçlı bir bluz!... Kolları ve göğsü yarı açık duruyor... Küçük esmer vücuduna yapışan bu ipek bluz, lâcivert pantalonun üzerinde, bir yaprak dalgalanışı ile kımıldamaktadır...

Lâmbanın ışığı bazan gözlerinin içine giriyor...

İri ve kahverenkli gözler var... Pırıl pırıl yanıyor... Belli ki, daha çocuk denecek kadar küçük... Yaşını bile tahmin etmeğe imkân yok...

– Bir yeriniz incildi mi efendim?

– Tabiî incildi!... İnsan deli gibi bisikleti sürer mi böyle?

— Affedersiniz, oldu bir kere, ne yapayım?

– Ne yapayım ne demek; koskocaman kızsın, yokuştan aşağı bisikleti rüzgâr gibi sürmenin tehlikeli olacağını anlamayacak kadar küçük değilsin ki sen!...

Bedri çok sert konuşuyor... Kız o sırada korkarak geri geri çekiliyor.

– Niçin paylıyorsunuz efendim beni; mahsus yapmadım ki!...

– Hiçbir kaza zaten mahsus yapılmaz... Yalnız dikkat etmek lâzımdır, az kalsın kafanı parçalıyacaktın. Üstelik beni de sakatlıyabilirdin. İnsan beceremiyeceği şeye teşebbüs etmez kızım...

– Nekadar sert konuşuyorsunuz beyefendi!... Yere düşen ve kolundan kan akan bir insana böyle mi muamele edilir?

Esmer başını sarsarak, dönüyor. Yerden bisikleti alıyor... Ve o sırada iri kahverenkli gözlerinin üstünde parlıyan bir damla yaş da, kirpiklerinin arasından kayarak yanaklarına düşüyor... Bir şey söylemiyor... Bedrinin yüzüne bile bakmıyor... Dudakları titriyor yalnız!... Bisikletini, elile iterek yürütmek istiyor... Kolunun bir tarafı kan içinde!... Bedri hemen önüne geçiyor!...

– Dur bakayım, kolun kanıyor galiba... diyor. Üstelik bir de mikrop alıp başına iş açacaksın!... Kim bıraktı seni yapayalnız böyle bilmem ki?!...

Kız kolunu birdenbire geri çekiyor, sert hırçın bir ses!...

– Teşekkür ederim, zahmet etmeyin!...

Bedri hiddetleniyor:

– Bak hele, bak şuna!... Bir de üstelik kafa tutuyor...

Birkaç adım ona doğru yaklaşıyor. Kolundan yakalıyor kızı... Çekiyor...

– Gel şu aydınlığa biraz!... Neresi sıyrılmış kolunun göreyim?

Kız, sert bir hareketle kolunu tekrar Bedrinin elinden kurtarıyor;

– Dokunmayın bana rica ederim.

– Ne hırçın çocuksun sen öyle!...

– Sizin yanınızda insan hırçın değil, deli bile olabilir!...

– Amma şimdi kulaklarını çekeceğim senin ha, fazla oluyorsun artık!..

– Beyefendi, benimle on yaşında küçük bir mektep çocuğu ile konuşur gibi konuşmayın rica ederim.

– Eh nasıl konuşayım ya?..

– Bana sen diye değil siz diye hitap ediniz evvelâ!..

Bedri, dudaklarını bükerek, kendi kendine:

– Ne tuhaf çocuk bu yarabbi! diyor, Sen hangi mektebe gidiyorsun bakayım, pederin kim?...

– Bilmiyorum.

– Kızım; uzat şu kolunu, belki açılmıştır, bir tetanos tehlikesi falan olmasın!..

– Bırakın efendim istemiyorum, gideceğim!...

– Ama bana bak, kızdırıyorsun beni artık ha!... Şimdi haksızlık etmeğe başladın işte!.. Hem yolunda giden adama, rüzgâr gibi gelip çat, ayağını, kolunu incit, hem de üstelik hırçınlaş!... Bu senin gibi daha yeni yetişen ve her şeyden evvel çok nazik olması lâzım gelen bir küçük hanıma yakışır mı? Ne ayıp!...

Kız, rüzgâra tutulmuş bir gelincik yaprağı tazeliği ile titriyen küçük, kırmızı dudaklarını bükerek, karşısındaki adamın yüzüne hayretle bakıyor... Yanaklarının üzerinde yeni ve sıcak bir damla yaş!... Ağlıyor... Ne olacak!.. Nihayet henüz filiz veren bir gül yaprağı

kadar nazik ve ince bir kız bu!... Dokunmağa gelir mi hiç? Kırılıverdi işte birdenbire!..

Koyu kahverenkli gözlerinde, hırçın bir çocuk bakışı parlıyor...

– Asıl ben size teessüf ederim, diyor. Keşke ayağım kırılsaydı da karşınıza çıkmasaydım, kulaklarım hiç olmazsa şimdi, bu acı sözlerinizi işitmezdi!...

Kirpiklerinin uçları, daha çok ıslanıyor... Birdenbire kanayan kolunu direksiyonun üstüne dayıyarak, bisiklete atlıyor. Başını çevirip Bedrinin yüzüne acı acı bakıyor...

Siyah saçları, bir gece kadar nemli ve karanlık... Birdenbire :

– Siz çok fena bir adamsınız!...

Diyor ve Bedrinin tek bir kelime söylemesine meydan bırakmadan ayaklarını hızla bisikletin tekerleklerini döndürecek peđala vuruyor.. Bisiklet, dağın tepesinden kopmuş kocaman bir taş gibi, gittikçe artan bir süratle, yokuştan aşağı kaymağa başlıyor...

Bedri, hayret içindedir... Bütün kuvvetiyle haykırıyor...

– Kızım dur!.. Yavrum, bir şey söyliyeceğim!...

Kız, arkasından bağıran bu sesi işitmiyor bile!.. Bir bahar rüzgârı sürati ile asfalt caddelerin üzerine, serin ve esmer gölgeler dağıtarak yokuşu iniyor ve gözden kaybolup gidiyor!...

2

(Mühendis İhsan'ı öldüren Bedri Nejat idama mahkûm edilir. Bunun üzerine Bülent ağabeyine verdiği sözü bozarak mahkemede her şeyi anlatır Bedri Nejat'ın cezası da 7,5 yıl hapse çevrilir. Romanın aşağıdaki son sayfalarında bu olaylar ve İmralı Cezaevine götürülen Bedri Nejat'ın Nesrin, Bülent ve Ziya tarafından Galata rıhtımında uğurlanışı söz konusu edilmektedir:)

(s.210-224)

Ertesi sabah...

Yağmurlu bir gün...

Adliye sarayındayız...

Mahşer gibi kalabalık gene her taraf... Kadınlı, erkekli bir yığın insan, yer bulmak için, koridorlarda koşuyorlar!..

İşte mahkeme salonundan içeri giriyoruz.. Bütün sıralar dolu... Heyecan bugün artık son haddine vâsıl olmuştur. Boğuk bir uğultu halinde, perde perde sesler yükseliyor.

Ziller!...

Muhakeme başlıyor...

Hâkimler yerlerine oturuyorlar... Müddeiumumî... Avukat... Ve maznunlara mahsus sıraların üzerinde, bitkin bir halde yığılı duran Bedri...

Salona şöyle bir göz gezdiriyoruz: İşte Nesrin, annesile bir köşeye ilişmiş duruyor... İşte sol tarafta, Üniversite talebelerinin arasına karışmış, korkunç bir âkıbete intizar eden Bülend ve Ziya!...

Dakikalar yürüyor...

Hâkimin sesi:

– Geçen celsede tahkikat hitam bulmuştu. Şimdi iddia ve müdafaayı dinliyeceğiz!...

Reis, başını müddeiumumîye doğru çeviriyor...

– İlk söz sizindir, buyurun!...

Koca salonda sanki kimse nefes bile almıyor şimdi!... Tek bir hareket yok... Müddeiumumî, siyah saçlarını arkaya atarak, ağır ağır ayağa kalkıyor. Önünde bir yığın kâğıt... Parmaklarını, kâğıtların arasında dolaştırarak, bir an duruyor... Sonra başını heyeti hâkimeye doğru çeviriyor ve:

– Muhterem hâkimlerim, huzuru adaletinizde bugün, yaptığı cinayetin hesabını verecek olan bu adam!... diye söze başlıyor,..

Bütün salon bir tek kulak, bir tek göz gibi!... Herkes büyük bir heyecan içinde müddeiumumîyi dinliyor...

Dakikalar geçiyor... Herbiri, bir asır kadar uzayan dakikalar...

Dakikaları sayıyoruz: Beş... On... On beş... Yirmi!...

Hâlâ söylüyor!...

İşte son cümleleri:

– Bütün bu delâil ve bütün bu itirafat neticesinde suçlu Bedri Nejadın, bigayrihakkın mühendis İhsanı vahşiyane bir şekilde cerh ve katlettiği, mertebei sübuta vâsıl olmuş bulunuyor. Aziz hâkimlerim, bugün huzuru adaletinizde boynu bükük, gözleri dumanlı, büyük bir korku ve dehşet içinde âkıbetini bekliyen bu adam, cemiyeti beşeriye için mühim bir tehlike teşkil etmektedir. En hunhar bir katil bile müdafaasız bir adamı, böyle insafsızca öldüremezdi... Hepiniz bu meslekte saçlarını ağartmış, ömürlerini harcamış birer emektarsınız!.. Şimdiye kadar karşınıza her tabakadan, her çeşitten yüzlerce, binlerce insan tutup getirdik. Elinizi vicdanınızın üzerine koyun ve öyle karar verin. Huzuru adaletinize sevkettiğimiz, en düşkün, en kana susamış katiller bile, bunun yaptığı gibi, müdafaasız bir adamı haberi olmadan arkasından vurmuşlar mıdır?... Yüksek hâkimlerim, ne yazık ki bu adam,

uzun seneler, memleket gençliğine ahlâk, kanun, karakter aşılıyacak en yüksek bir ilim mevkiini işgal etmekte bulunmuştur!...

Salon, boğuk bir uğultu içinde inliyor ... Müddeiumumî, önündeki kâğıtlara bir defa daha göz atıyor sonra aynı titremiyen sesle devam ediyor!...

– İşte gerek elde ettiğimiz deliller, gerek katilin itirafları ve gerek dinlenen şuhudun şehadeti neticesinde anlaşılıyor ki, suçlu, mühendis İhsanı bilerek, istiyerek, evvelden hazırlıyarak gidip öldürmüştür. Maznunun bu vahşiyane cinayetinden, bilâhare en küçük bir nedamet hissi bile duymadığı, huzuru adaletinizdeki son itirafları ile mertebei sübuta vâsıl oluyor.... Büyük bir soğukkanlılıkla, "tabancayı aldım, gittim, bilerek öldürdüm!.." diyor... Bu suretle fiili cinayet tam mânasile Türk Ceza Kanununun 450 nci maddesinin 4 üncü fıkrasındaki taammüden katil suçuna temas etmektedir!...

Bir an sükût, sonra sert bir ses:

– Binaenaleyh suçlunun, Türk Ceza Kanununun 450 nci maddesinin 4 üncü fıkrası mucibince, idam edilmesini talep ediyorum!...

Salon, birdenbire boğuk bir gürültü içinde inliyor. Hıçkırık sesleri...

Reis, bu sefer avukata dönüyor...

– Söz sizindir, müdafaanızı yapınız efendim!...

Avukat, ağır ağır ayağa kalkıyor. Onun da önünde bir tomar kâğıt var... Ümitsiz bakışlarla kâğıtları gözden geçiriyor... Başını kaldırıyor...

– Değerli hâkimlerim, on yedi senelik avukatlık hayatımda bu kadar güç bir müdafaa yapmak ıztırabında kaldığımı hatırlamıyorum!...

Diye başlıyor... Salon gene, bir mezar sessizliğine gömülmüştür... Tek bir gölge kımıldamıyor...

– Müvekkilim hakkında bir saat sonra karar vereceksiniz!.. Size uzun süren bir müdafaa yapacak değilim!.. Buna, ne elimdeki deliller, ne de vaziyet müsait!.. Yalnız; derhal söylemek isterim ki, maateessüf huzurunuza bu anda her şey aleyhimize olarak geliyoruz, temiz vicdanlarınızdan başka tek bir istinatgâhımız yok!...

Büyük hâkimlerim, siz hayatınızı bu mesleğe vakfetmiş insanlarsınız!... Şahıslarınızda, ilmin en yüksek otoritesini taşıyorsunuz!.. Hepiniz birer ruh doktoru, hepiniz birer cemiyet mütehassısı bulunuyorsunuz!... Müddeiumumî, sekiz senedenberidir, hukuk fakültesinde ceza tedris eden müvekkilimi, vicdanında en küçük bir merhamet hissi bile duymadan, hilkî bir mücrim olarak tavsif etti. Onu, âdeta anasından katil olarak doğmuş, anormal bir tip diye size takdim ediyor ve sesini yükselterek, öldürülmesini istiyor!..

Herkes, her şeyi istiyebilir, fakat zulüm istemeğe kimsenin hakkı yoktur Reis Bey!.. Ben müddeiumumînin iddiasını, bir zulüm olarak kabul ediyorum. Muhterem hâkimler, bu bedbaht adamın lütfen bir an hayatını tetkik ediniz!... Göreceksiniz ki, onun hayatı, bir suyun akışından daha temiz ve daha berrak geçmiştir. Şu beyaz saçlarla örtülü alın, şimdiye kadar en küçük bir leke ile kirlenmemiştir... Soruyorum müddeiumumîden: Kırk beş sene normal ve namuslu yaşıyan bir adam, kırk beş dakika içinde nasıl anormal ve namussuz olur!...

Yüksek hâkimlerim, size vicdanımın en derin noktalarından kopup gelen bir sesle haykırıyorum: Bu cinayet sebepsiz değildir!... Hayatı bir idealin peşinden koşmakla geçen bir adamın bir anda böyle, bütün kıymet ve mukaddesattan uzaklaşarak, hunhar bir katil gibi harekat etmesine imkân yoktur!...

Avukat susuyor... Gözleri karşıda bir noktaya dikili... Bakıyor, bakıyor!...

– Fakat büyük hâkimlerim, neye yarar bu çırpınma!... Maateessüf müddeiumumîyi susturmak için, elimizde en küçük bir ipucu bile yok... Bedri Nejat niçin öldürdüğünü söylemiyor, biz de bilmiyoruz!... Bilsek de ne çıkar, isbat edemedikten sonra!... Fakat cezada en büyük isbat, hâkimlerin vicdanında, sağlam bir kanaatin vücut bulmasıdır. Bugün ağzınızdan çıkacak olan iki heceli bir kelime ile, kırk beş senelik temiz bir varlığı bir an içinde yok edebilirsiniz!... Bu sizin salâhiyetiniz dahilindedir... Fakat bu iki heceli kelimeyi söylemek, müddeiumumînin zannettiği gibi, o kadar basit değildir Reis Bey!. Siz, o temiz vicdanlarınız titremeden kolay kolay buna karar veremiyeceksiniz!.. Çünkü siz de benim gibi biliyorsunuz ki, bu cinayetin içinde esrarengiz bir sebep yaşıyor. Her ne olursa olsun, her ne pahasına yapılırsa yapılsın, karşımızdakiler bize, bu sebep hakkında tek bir söz söylememek kararını vermiş bulunuyorlar! Bu, yüksek bir kahramanlığı, belki büyük bir fedakârlığı gösteriyor!.. Söylemiyor... Söylemiyorlar... Belki de sonuna kadar söylemiyecekler!...

Avukat gene susuyor... Önünde duran kâğıtları, parmaklarının arasında eziyor...

– Değerli hâkimlerim!... Bedri Nejat, mühendisi, müddeiumumînin zannettiği gibi taammüden öldürmüş değildir. Bilâkis tehevvürle öldürmüştür. O halde niçin öldürmüştür, değil mi?

Avukatın gözleri büyüyor... Dudakları heyecandan titriyor...

– Ben bu cinayette, artık açıkça söyliyeyim, temizlenmesi icap eden bir haysiyet ve namus meselesi görüyorum. Düşünüşümce, aklı selimimce karar veriyorum ki, Bedri Nejat bu adamı muhakkak, bizim için hâlâ meçhul kalan bir namus meselesi yüzünden öl-

dürmüştür. Bu hâdiseye başka bir mâna vermeğe imkân mevcut değildir!...

Bedri, birdenbire yerinden fırlıyor, ileri doğru hücum ediyor, gözleri büyük ve dumanlı... Boğuk boğuk haykırıyor:

– Sus, sus diyorum sana!... Yalan söylüyorsun, iftira ediyorsun!... Susturun bu adamı!... Benim karım, yok, anam yok, nişanlım yok, sevdiğim yok!... Kimin namusu için ve ne için işliyecektim bu cinayeti!... Ne demek istiyorsun sen? Tek bir kızkardeşim var dünyada, ona mı dil uzatacaksın şimdi de!... Beni kurtarmak için kızkardeşimin namusunu kalkan gibi kullanmağa kalkacaksın, öyle mi? Gözlerini dört aç, benim kardeşim, ölen rezilin tuzağına düşecek kadar seviyesi düşük bir kız değildir, anlıyor musun?... Dil uzatma ona!... Namusumuzu paravan olarak senin ellerine teslim edecek kadar bizi, bu yalancı, süflî hayata bağlı mı zannediyorsun sen?... Yalvarırım size hâkimler, susturun bu adamı!... Bana, kızkardeşime, babamın mezarındaki kemiklerine iftira ediyor bu adam!...

Jandarmalar, mübaşirler yetişip onu tutuyorlar!... Zorla yerine oturtuyorlar.

Salon, gürültüler içinde çalkanıyor... Hıçkırık sesleri!...

Reis, halkı susturmağa uğraşıyor... Bedri ağlıyarak başını kollarının arasına almış ve sandalyesinin üzerine yıkılıp kalmıştır.

Dakikalar ... Bir yılan dili gibi kıvrılarak, kırılarak uzayan dakikalar!...

Gene avukatın sesini duyuyoruz:

– İşte Reis Beyefendi, maruzatım bundan ibaret!... Cinayet, ısrar ediyorum hâlâ, bizim için meçhul kalan muhik ve tahrik edici bir sebep dolayısile yapılmıştır. Ve taammüd, asla mevcut değildir. Biz ağır bir tahrikin tahtı tesirinde kalarak, feveranı gazapla, âdiyen bir cinayet işlemiş bulunuyoruz... Binaenaleyh, ortada ağır bir tahrik gibi esbabı muhaffefe de mevcut olduğundan, bizi ancak âdiyen katilin en az cezasile tecziye etmeniz lâzım gelir!...

Gür bir ses:

– Yüksek hâkimlerim, son söz olarak temiz vicdanlarınıza hitap ediyorum şimdi!... Bu dakikada insan ıstıraplarının en acısını, en korkuncunu çeken bu bedbaht adam hakkında hüküm verirken, iyi düşünün ve ellerinizi vicdanlarınızın üzerine koyun, öyle karar verin!... Aksi takdirde, hatırınızdan çıkarmayın ki, ömrünüzün nihayetine kadar sizi, dünyanın en büyük azapları, gölge gibi arkanızdan takip edecektir!...

Avukat yerine oturuyor.

Salon uğultular içinde inliyor!...

Heyecan son haddine vâsıl olmuştur.

Arkada, kadınlar tarafından gelen ağlama sesleri işitiyoruz!...

Hâkim ağır ağır başını Bedriye döndürüyor :

– Ayağa kalkınız!...

Bedri sendeliyor... Elini parmaklıklara dayıyor... Kendini yukarı çekiyor. Perişan saçlarla örtülü başını sarsarak kaldırıyor,

– Son söz sizindir, buyurun!...

Bedri, kara gözlerini, hâkimin gözlerine dikiyor. Bir ân bakıyor... Tek ve boğuk bir cevap...

– Ben öldürdüm!... İşte son sözüm!...

Derin bir sükût... Ve sonra gene hâkimin sesi...

– Muhakeme hitam buldu. Müzakereye çekiliyoruz, karar şimdi tebliğ edilecektir!...

Bir hortum gibi uzayarak, kıvrılarak tavanlara doğru yükselen uğultular...

Heyeti hâkime müzakereye çekildi!...

Hükmü bekliyoruz!...

Koridorlardayız...

İki saattir bekliyoruz...

Hâkimler hâlâ müzakerede... Halk, büyük bir heyecan içindedir. Herkes, beşer onar bir köşeye çekilmiş, konuşuyorlar...

İşte sol tarafta merdivenlerin parmaklıklarına dayanmış meşhur iki avukat! ... Söylediklerini dinlemeğe çalışıyoruz...

– Bence kurtulmasına imkân yok, tam bir taammüd mevcut, karar idamdır!...

– Bir esbabı muhaffefe bulamazlar mı dersin?

– İhtimal vermiyorum!...

Hukuk fakültesi talebelerinden iki kız, gözleri dolu dolu konuşuyorlar!...

– Eğer idam kararı verirlerse!...

– Sus, Allahaşkına sus!...

– Ne mağrur, ne yüksek bir insanmış Yarabbi bu adam!... İdam edecekler de gene, söylemiyor niçin yaptığını!...

– Ne yazık, bu asırda böyle bir adam asılır mı hiç!...

Sırtlarını mahkeme duvarına dayamış, iki eski sabıkalı!... Birisi kasketinin ucunu parmağiyle iterek yanındakine bakıyor!...

– Nasıl, var mısın beş papel!... İdam çıkarsa ben, beş sene çıkarsa sen vereceksin!...

Öbürü omuz silkiyor!...

– Git işine be... Elâlemin moruğu için papellere yazık değil mi?

Gazeteciler, fotoğrafçılar, bir sürü jandarma ve polis!...

Karar!...

Ziller çalıyor...

Halk büyük bir heyecan ve endişe ile gene salona hücum etmektedir.

İşte heyeti hâkime!.. Ağır ve yorgun bir yürüyüşle gelip yerlerine oturuyorlar!...

Derhal ses seda kesiliyor... Çıt yok şimdi...

Dakikalar... Heyecanlı, endişeli dakikalar!...

Nihayet hâkimin sesi:

– Okuyunuz kararı!...

Zabıt kâtibi kalkıyor... Elinde büyük bir tabaka kâğıt!.. Ağır ağır okumağa başlıyor!...

– "Şehri hâlin 21 inci gecesi, saat dört raddelerinde, Nişantaşında, Selvi sokağında, 13 numarada ikâmet eden mühendis İhsanı bir tabanca kurşunile cerh ve katletmekten suçlu, Hukuk fakültesi ceza müderrisi Bedri Nejat hakkında yapılan tahkikat, ve alenî duruşma, fiili katlin şu şekilde cereyan etmekte bulunduğunu göstermekle..."

Hudutsuz bir heyecan içindeyiz... Bütün gözler zabıt kâtibinde... Karar, baştan aşağı cinayetin yapılış tarzını hikâye etmektedir. Deliller, itiraflar, birer birer sayılıyor... En ince teferruata kadar, her şey izah edilmiş. Zabıt kâtibinin sesi, yarım saattir mahkeme duvarlarında uğuldayıp duruyor...

İşte kararın son satırları:

– "Gerek bütün bu delâil ve ifadeler ve gerek maznunun vukubulan izah ve itirafatından da anlaşıldığına göre, fiili cinayetin Hukuk fakültesi müderrislerinden Bedri Nejat tarafından kasden ve taammüden yapıldığı mertebei sübuta vasıl olmuş bulunmakla, mumaileyhin işbu hareketi, Türk Ceza Kanununun 450 nci maddesinin 4 üncü fıkrasına temas etmektedir. Binaenaleyh kendisinin bu madde mucibince idam edilmesine ittifakı ârâ ile!..."

Birdenbire arkadan bir kadın çığlığı kopuyor... Kulakları parçalıyan, tüyleri ürperten bir çığlık!...

– Durun!... Durun! ...

Duvarlar, döşemeler, tavanlar inliyor!...

– Hayır, hayır, asmayın onu!... Size herşeyi anlatacağım!...

Bütün başlar bir anda, arka sıralara doğru dönüyor... Genç bir kadın, perişan bir halde koşarak gelmektedir...

– Hayır, onu asmayın!...

Bütün kuvvetile haykırıyor:

– Asmayın onu!.. Günahsızdır... Kendisini benim için feda ediyor...

O sırada Bedrinin, birdenbire yerinden fırlıyarak, boğazını yırtan boğuk seslerle haykırdığını duyuyoruz:

– Yalan söylüyor!.. Beni kurtarmak için bilâkis o kendisini feda etmek istiyor!.. Istırap delirtti onu!.. Ne söylediğini bilmiyor... Susturun!... Susturun!...

Jandarmalar Bedriyi zorla zaptediyorlar... Salon müthiş bir heyecan dalgası içinde çalkanmaktadır...

Gürültüler... Uğultular... Hıçkırık sesleri!...

Nihayet reis, vaziyete hâkim oluyor... Sesler kesiliyor.. Tabiî hal avdet etmek üzeredir.

– Kızım, konuşabilecek misin? İstersen celseyi tatil edelim. Biraz istirahat et, sonra...

– Hayır, Reis Bey!... Henüz ayakta durabilecek kadar kuvvetim var!... Soracağınız suallere cevap vermeğe çalışacağım!...

– Peki öyleyse, anlat bakalım şimdi bize, bu işin iç yüzü nedir?...

Bülend, ıslak gözlerini, hâkimin ihtiyar gözlerine dikiyor... Bakıyor... Heyecan, ümit, azap dolu bir bakış!...

– Dinleyin öyleyse büyük hâkimler... diye bağırıyor... Size şimdi ıstırap dolu bir facianın romanını okuyacağım. Çok acıklı bir romandır bu!... Beni iyi dinleyiniz!... Bu romanın her sahifesi, hayat denilen maskara varlığın bütün iğrençliklerini anlatacaktır size!...

Salon, insana dehşet veren sessizlik içinde susmağa devam ediyor!...

Hepimiz şimdi tek bir göz ve tek bir kulak halinde yalnız onu dinliyoruz!...

*

Bir saattenberidir durmadan söylüyor... Ağlıyarak, sarsılarak, hıçkırarak söylüyor...

Salon, dakikalar geçtikçe, daha büyük bir ıstırap dalgası içinde mezarlaşmaktadır!.. Arkadan, kadınlar tarafından gelen mütemadi ağlama sesleri işitiyoruz...

İşte kızın son cümleleri!...

— Ve nihayet ben, dalgın dalgın uyurken, o ayaklarının ucuna basarak gitti ve onu öldürdü!...

Derin bir nefes alıyor... İçi yaşla dolu, iri lâcivert gözlerini karşıda bir noktaya dikiyor... Bakıyor, bakıyor!...

– İşte artık her şeyi öğrendiniz, her şeyin en ince teferruatına kadar biliyorsunuz, diyor!.. Şimdi tasavvur edin büyük hâkimler, bir adam ki bütün hayatını bir idealin peşinde harcamıştır. Onun için yaşamak, bir kelime ile namus ve şeref demektir. En büyük ilim kürsülerinde dersten evvel ahlâk, kanundan evvel cemiyet kıymetlerini ileri sürüyor!.. Gayeyi, bu esasa istinat ettirmiş, cemiyetin ancak bu kıymetlere daya-

narak yaşıyabileceğine inanmış bir adam!... Bu adamın bir kızkardeşi var Reis Bey!... Bu bedbaht kızkardeş bir yaz akşamı, sular kararırken, onu elinden tutup bir köşeye çekiyor. Gözlerini onun gözlerine dikiyor. Nefesini onun nefesine veriyor. "Ağabey, diyor, ben karnımda isimsiz bir babanın çocuğunu taşıyorum. Bir piçin anasıyım ben. Git çabuk, Beyoğlu kaldırımlarını dolaş, gizli bir doktor evi bul bu piçi koparıp alsınlar karnımdan..."

Bilmem, facianın dehşetini gözlerinizin önünde canlandırabiliyor muyum?... Bu adamın bir tek kızkardeşi vardı hayatta!... Bütün ömrünü onun için harcadı, onu, bütün kıymetlerin üstünde görüyor ve dünyanın en temiz en yüksek varlığı telâkki ediyordu!... Babasının asîl kanını, anasının bütün kadınlık vekar ve masumiyetini bu kızkardeşe geçmiş zannediyordu. Böyle dehşetli bir itiraf karşısında kalınca birdenbire şaşırdı, ne söyliyeceğini bilemedi. İnanmadı. Gözlerini açtı. Hayretle, dehşetle kızkardeşinin yüzüne baktı. O anı, ne ben anlatabilirim, ne siz anlıyabilirsiniz. Reis Bey!... Çok müthiş bir şeydi o an!... Birdenbire deli gibi, fırladı yerinden, parmaklarını bu namussuz kızkardeşin boğazına geçirir geçirmez onu boğarak, bir köpek leşi gibi yere serecek zannediyordu!... Fakat yapamadı, boğamadı, öldüremedi onu bir türlü Reis Bey!....

Namus telâkkisi hakkında bildikleri ne kadar yanlış çıktıysa, yapabileceğini zannettiği şeylerin de, o kadar boş olduğunu öğrendi... Bir demir mengene gibi namussuz bir boğazın üzerine çöken parmaklar, kardeşinin büyüyen, yalvaran gözlerini, gözlerinin içinde görür görmez, kendi kendine boşandı, gevşedi ve bıraktı!... Beynine sıcak bir şeyin hücum ettiğini duydu. Bir anda meçhul bir kuvvet, tâ bileklerine kadar uzanarak, onu ellerinden yakaladı ve geri çekti. İlk defa orada insan olduğunu öğrendi, ve kırk üç senedenberidir ki, gene ilk defa orada, kitapla hayatın, düşünüşle hakikatin, ayrılığın, yaşayışın yalancı maskara bir hokkabazlıktan başka bir şey olmadığını anladı!... Ağlıyarak, haykırarak "yapamıyorum, ölemiyorum, öldüremiyorum" diye yere yıkıldı!...

Kız, yanaklarına akan iki sıra gözyaşını, parmaklarının tersile siliyor...

– Bununla da kalmadı Reis Bey, kalktı kızkardeşini elinden tuttu: Onu, gizli bir eğlence yerinin, dudakları boyalı, saçları maşalı satılık bir kadını gibi, yanına aldı, yürüdüler. Beyoğlunun saklı bir doktor evinin kapısından içeri girdiler. Bir kadın simsarı yüzsüzliğile, kızkardeşini bileklerinden tutarak, doktora takdim etti. Daha henüz o anda gözleri yaşarmamıştı. Belki ölecek diye bekliyordu. Fakat ne zaman ki onu, cam kapılar açılıp doktorun arkasında, beyaz muşambalarla örtülü bir masaya doğru mütevekkil ağır adımlarla yürürken gördü, işte o vakit birdenbire gözlerinden yaşlar boşandı. Hayat ve hakikat, onu bir defa da orada, yakasından tutup yere vurmuştu. Gururunun, yüksek kalma arzusunun, büyük sözlerinin acısını bir defa daha duydu. En büyük silleyi yedi hayattan orada Reis Bey!...

Kız susuyor... Hıçkırıklar yumruk gibi boğazını sıkmaktadır... Fakat gene boğuk boğuk haykırmağa devam ediyor ..

– Yalan, her şey yalan Reis Bey!... Baştan başa yalan bu dünya!... "Hepimiz yalnız arzularımız için yaşıyoruz!... Her şeyden evvel ihtiraslarımız hâkim bize!... Senelerce okuyor, senelerce dinliyoruz!... Anlatıyorlar, söylüyorlar, öğretiyorlar, misaller veriyorlar!... Ve sonra en basit bir şeyin, bir küçücük heyecan parçasının peşine takılıp gidiyoruz!... Hani nerede bütün o yaşa kadar öğrendiğimiz kıymetler, faziletler, namus ve cemiyet telâkkileri!... Hepsi arkanızda kalıyor. Gidiyorsunuz!... Ne kültür, ne muhit, ne görgü, hiç, hiçbir şey, sizi yakanızdan tutup olduğunuz yerde mıhlıyacak kadar kuvvetli değil!... Gidiyor, gidiyor ve sonunu düşünmeden gidiyorsunuz yalnız!...

Kız şimdi bütün kuvvetile haykırıyor...

– Yalan, her şey yalan büyük hâkimler!... Bu kubbenin altında insan, daima insan olarak kalıyor!... Geçen on binlerce sene, yalnız yüzümüzün derisini, saçlarımızın rengini, ciltlerimizin biçimini değiştirmiş, içimiz aynı duyuşumuz aynı, ihtarlarımız aynı... biz hâlâ o eski insanlarız!...

Ayakları burkuluyor... Yanaklarının üzerinde dizi dizi gözyaşları... Kuvveti gittikçe azalıyor... Sesi titriyor..

– İşte aziz hâkimlerim, facia, bütün açıklığile gözlerinizin önünde duruyor... Biz iki kardeş, ikimiz de günahsız...

En büyük günah hilkatin, yaradılış kanunlarınındır. Acıyınız bize Reis Bey!... Biz dünyanın, şimdi en çok acınacak, en çok merhamet edilecek insanlarıyız!...

İçi dolu gözlerini, bir an hâkimlerin gözlerine dikiyor... Bakıyor...

– Eğer bu işde muhakkak birisine ıstırap çektirmek istiyorsanız, beni tutun, beni cezalandırın!... Ben yaptım bütün bunları!...

Şimdi son bir gayretle bir defa daha sesini yükseltiyor:

– Onu asmayın!... Öldürmeyin onu büyük hâkimlerim!... Dünyanın en tahammül edilmez ıstıraplarını çekti, bundan daha hudutsuz bir ıstırap veremezsiniz ona, bırakın!... Onun kabahati yok, kabahat benim!...

Sesi kasılıyor... Gözleri buğulanıyor... Başının döndüğünü hissediyor...

– Asmayın!... Asma!...

Birdenbire susuyor... Ve sonra dizleri bükülerek, olduğu yere yıkılıp kalıyor!...

Celse tatil edilmiştir!...

Bir Ay Sonra!...

İmralı adasına sevkedilen ağır ceza mahkûmları!...

Gazeteler yazıyor...

"İstanbul hapishanesindeki ağır ceza mahkûmları, yarın, müddeti mahkûmiyetlerini ikmal etmek üzere İmralı adasına sevkediliyorlar..."

Bu serlevha altındaki yazıyı heyecanla takip ediyoruz.

"Adliye Vekâletinden verilen bir emir üzerine. İstanbul hapishanesinde bulunan mahpusların ağır ceza mahkûmları, yarın İmralı adası hapishanesine sevkedileceklerdir. Mahkûmlar arasında, eski Hukuk Fakültesi müderrislerinden Bedri Nejat da vardır. Malûm olduğu üzere. Bedri Nejat, İhsan isminde bir mühendisi katletmiş bulunuyordu, bidayette idama mahkûm edilmişken, bilâhare kızkardeşinin itirafı neticesinde, cinayeti namus meselesi yüzünden yaptığı anlaşılmış, ve mahkemece, yedi buçuk sene müddetle ağır hapse konulmasına karar verilmiştir. Temyiz mahkemesi ahiren bu kararı tasdik etmiş bulunduğundan şimdi, bu eski hukuk profesörü de, müddeti mahkûmiyetini geçirmek üzere, yarınki kafile ile İmralı adasına sevkedilecektir..."

Ölünciye kadar!...

Bir sonbahar akşamı...

Galata rıhtımındayız...

Hava yavaş yavaş kararmaktadır...

Sokaklar sessiz ve tenha...

Deniz kenarından Tophane rıhtımına doğru yürüyoruz..

Uzakta, küçük bir vapur duruyor... İstim üzerindedir.

Biz dört kişiyiz... İki genç kız, bir ihtiyar kadın ve bir de erkek!... Vapurun yanaşmış olduğu rıhtıma doğru gidiyoruz... Polis ve jandarmalar...

Bir polise soruyoruz...

– Mahkûmlar bu vapurla mı gidecek?

– Evet!...

– Ne vakit gelecekler?

– Şimdi!...

Birçok dakikalar geçiyor...

Bekliyoruz...

İşte nihayet bir otomobil sesi...

Rıhtımda bir kaynaşma oluyor... Birbirinin arkasına dizilmiş ilerliyen üç otobüs, bir kafile halinde gelip vapurun yanaştığı rıhtımın önünde duruyorlar... Jandarmalar, otobüslerin etrafını alıyor... Yüzlerinin rengi solmuş, gözleri büyümüş, yuvarlak kafalı bir takım insan hayaletleri!..

– Haydi, yavaş yavaş yürüyün! ...

Yürüyorlar...

Güneşin damlarda titriyen son ışıkları da kaybolmaktadır...

İkişer ikişer tahta iskeleden vapura çıkıyorlar!...

İşte nihayet son yolcu... Bedri....

Tam bu sırada, bir çığlık kopuyor... Tüyleri ürperten bir çığlık!...

– Ağabey!... Ağabey!...

Bülend, deli gibi koşarak kendini onun kucağına atıyor... Sarılıyor!... Bütün kuvvetile, bütün heyecan ve ıstırabile sarılıyor...

– Ağabey nereye gidiyorsun, beni kime bırakıp gidiyorsun ağabey?...

Kaldırımların üzerinde dolaşan gölgeler ve hıçkırık sesleri...

Bedri bir şey söylemiyor... Yalnız ağır ağır kollarını açıyor, kızkardeşini omuzlarından tutuyor, göğsünün üstüne götürüyor... Başını, onun kumral, sarı saçlarının arasına koyuyor... Öpüyor... Öpüyor!...

– Kaderimiz böyle miş Bülend, ne yapalım...

Küçük bir fasılâ!...

Şimdi de başka bir kadın ve başka bir ses...

– Bedri Bey!...

Bedri yıldırımla vurulmuş gibi, bir anda beyninin yandığını duyuyor...

– Sen de mi buradasın Nesrin!...

Bedri, göğsünün üstünde ağlıyan kardeşini tutarak dadısının kolları arasına bırakıyor... Nesrine doğru yürüyor.... Elini ona uzatıyor... Küçük, sıcak parmaklarını avuçlarının içine alıyor... Sıkıyor...

– Nesrin!...

Kız, büyük bir metanet göstermektedir. Gözlerindeki yaşları mendili ile saklıyor... Sevdiği ve ebediyen seveceği adamın parmaklarını, küçük, esmer avuçlarının içinde sıkmağa çalışıyor...

– Bedri Bey, sizi ölünciye kadar unutmıyacağım, ölünciye kadar bekliyeceğim sizi Bedri Bey!...

Bedrinin gözleri dolu ve dumanlı... Kelimeler dudaklarında donuyor.

– Ben artık unutulmağa, nisyana karışmağa mahkûm bir adamım Nesrin... Bilâkis beni unutmağa mecbursun!... Ben yokum artık!... Dört bir tarafı de-

nizle çevrilmiş bir kayanın üstünde, hayatımın son yedi sekiz senesini geçirmeğe gidiyorum!... Döneceğimi ümit etmiyorum. Fakat farzı muhal bir gün dönsem bile, bilekleri zincir yarasile çürümüş, omuzları çökmüş, ihtiyar bir pranga mahkûmu olarak döneceğim!... Böyle bir adam beklenmez Nesrin!... Sana yalvarırım, mümkün olduğu kadar çabuk unutmağa çalış beni!...

Kız, heyecanla başını sarsıyor!...

– Asla unutmıyacağım!... Sizi bekliyeceğim!... Ölünciye kadar bekliyeceğim sizi!...

Bir gardiyan... İki polis!...

– Haydi efendim, vapur kalkıyor...

Bedrinin, renksiz, kuru yanaklarının üzerinde bir dizi gözyaşı parlıyor şimdi... Artık tek bir kelime söyliyecek kuvvete malik değil! ... Ağır ağır başını kaldırıyor ve dudakları üzerinde ölü bir ses titriyor:

– Allahaısmarladık Nesrin... Allahaısmarladık Bülend... Allahaısmarladık dadı... Hepinize Allahaısmarladık

Yürüyor!...

Rüzgâr... Deniz... Akşam!... Ve akşamın İstanbul kaldırımlarında eriyen son ışık ve son gölgeleri!...

Vapur kalkıyor!...

Orhan Şaik Gökyay

(İnebolu 16 Temmuz 1902 - İstanbul 2 Aralık 1994)

Orhan Şaik İnebolu'da doğdu. Babası 1876 yılında Bulgaristan'da Filibe'nin Çırpan ilçesine bağlı Uysal köyünden ailesi ile birlikte Türkiye'ye göç etmiş olan Mehmet Cevat Efendi'dir. Türkiye'de öğrenimini yapan Mehmet Cevat Bey, kendisine meslek olarak öğretmenliği seçer. Bolu'nun Göynük, Kastamonu'nun İnebolu ilçelerinde öğretmenlik yapar. Orhan Şaik'in annesi Şefika Hanım da yine Filibe'nin Çırpan ilçesine bağlı Balcılar köyündendir.

Babası, Orhan Şaik'in adını Hüseyin Vehbi koymuştur. Hamdullah Suphi'nin Millî Eğitim Bakanlığı sırasında her öğrencinin bir Türk adı alması ile ilgili bir genelge çıkarılır. Bunun üzerine Hüseyin Vehbi ismi Orhan ile değiştirilir. Şaik ismi ise, çok sevdiği bir arkadaşından alınmış, bu isim nüfus kâğıdına işlenmiştir. Nüfus kâğıdında kayıtlı olan isim Hüseyin Vehbi Şaik Gökyay'dır. (Geniş bilgi için bakınız: Günay Kut, *Orhan Şaik Gökyay Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1989, s.2) Orhan Şaik çocukluk günlerini babasıyla birlikte İnebolu'daki mescit'e giderek, namazlarını kılarak, çok küçük yaşta Kur'an'ı hatmederek geçirir. Bu bakımdan da kısa zamanda Arapça'ya yatkınlığı oluşur.

Orhan Şaik ilköğrenimine Kastamonu'da Rüşdiye okulunda başlamış, sonra aynı şehirdeki Nümune-i İptidaî Okulu'na nakletmiş ve oradan mezun olmuştur. Ortaokula önce Kastamonu'da başlar, sonra ağabeyinin öğretmen olarak bulunduğu Aydın Sultanîsi'ne nakleder. Bu sırada ailesinin büyük ölçüde maddî sıkıntılar çekmesi sebebiyle öğrenimini yarıda bırakarak Kastamonu Özel İdaresi'nde Tarik kâtibi ve İstatistik Müdürlüğü'nde kâtip olarak çalışır. Orhan Şaik Gökyay, bir süre Kastamonu'da halkla iç içe bir hayat sürdürür,

Orhan Şaik daha sonra Ankara Darülmuallimînine girer. Burayı 1922'de bitirerek öğretmenliğe başlar. İlk atama Giresun'un Piraziz nahiyesine yapılır. 1923 yılında Fransızca öğretim yapılan Samsun Nümune-i İptidaîsi'ne nakledilir. 1924 yılından itibaren de Balıkesir'e bağlı Hacı İlbey Umumî İptidaîsi'nde iki yıl öğretmenlik yapar. Bu arada Balıkesir Askerlik Şubesi Kalem Reisliği'nde kısa hizmetli olarak askerlik yapar. Balıkesir'de *Çağlayan* adlı aylık bir dergi çıkarır. Bu dergi Mayıs 1926'ya kadar 15 sayı çıkmıştır.

Orhan Şaik, içindeki okuma arzusuyla Aydın Sultanîsi'nde yarım bıraktığı lise öğrenimini tamamlamak için Balıkesir'den ayrılır. 1926'da Kastamonu Lisesi son sınıfına imtihanla kabul edilir. 30 Haziran 1927 tarihinde liseden mezun olur. Aynı yıl İstanbul Darülfünûnu Edebiyat Fakültesi'ne kaydını yaptırır. Yüksek Öğretmen Okulu imtihanlarını da kazanır, öğrenimini hem üniversitede, hem de Yüksek Öğretmen Okulu'nda sürdürür. Başta Fuad Köprülü olmak üzere, Ragıp Hulusi, Yusuf Şerif Bey, O. Rescher, Ali Ekrem Bolayır, Zeki Velidi Togan, Ferit Kam, İsmayıl

Hakkı Baltacıoğlu gibi hocalardan dersler alır. Orhan Şaik, öğrenciliği sırasında Fuad Köprülü'nün de yönlendirmesiyle Menzel, Teaschner, Paul Wittek, Duda, Mikhail Mikhailov, C. Cikiya, Meredith-Owens gibi oryantalistlerle tanışmış, onlara Türkçe öğretmiş, onlardan da gerekli bilgi donanımını almıştır.

Orhan Şaik, Edebiyat Fakültesi'ni 15 Ekim 1930 tarihinde bitirir. 29 Mart 1931'de de mezun olduğu Kastamonu Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak atanır. 10 Ekim 1931'e kadar Kastamonu Lisesi'nde kalan Orhan Şaik Gökyay, sırasıyla şu okullarda edebiyat öğretmenliği yapar: Malatya Ortamektep (10 Ekim 1931-20 Mayıs 1933), Edirne Kız Öğretmen - Erkek Öğretmen Okulu ve Erkek Lisesi (20 Mayıs 1933-1 Temmuz 1934), Ankara Erkek Lisesi (30 Eylül 1934 - 28 Ağustos 1936), Eskişehir Lisesi (23 Eylül 1936 - 23 Mart 1937), Bursa Lisesi (l Nisan 1937 - 1939), Galatasaray Lisesi (30 Kasım 1946 - 1951), İstanbul Eğitim Enstitüsü (1954 - 1959) School of Oriental and African Studies (1959 - 1962). 1983-1986 arasında Marmara Üniversitesi, 1988 yılından itibaren de Mimar Sinan Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde ders veren Orhan Şaik Gökyay; 1939 - 1940 arasında Konservatuar Müdürlüğü, 1951 - 1954 yılların arasında da Millî Eğitim Bakanlığı Müfettişliği ve Londra Kültür Ateşeliği görevinde bulunmuştur. 1944 Turancılık dâvâsında Atsız'la birlikte tutuklanmış; dâvâ sonunda beraat etmiştir. Orhan Şaik Gökyay, 1934 yılında öğretmenlik yapan Ferhunde Sarıoğlu (Gökyay) ile hayatını birleştirmiş ve evlilikleri ömür boyunca mutlu bir şekilde sürmüştür. 1987 yılında Yazarlar Birliği tarafından kendisine Üstün Hizmet Ödülü, 7 Haziran 1989 tarihinde ise İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından Fahri Doktorluk pâyesi verilmiştir.

Orhan Şaik Gökyay, 2 Aralık 1994 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

Şiir, araştırma ve inceleme yazılarıyla edebiyat dünyasında tanınan Orhan Şaik Gökyay, ilk şiirini Kastamonu'da çıkan *Açıksöz Gazetesi*'nde 1922 yılında yayınlar. Kardeşi Kenan'a ithaf ettiği "Annemin Mezarında" adlı bu şiir aruz vezniyledir. İlk yazdığı şiirler öğretmenlerinin tesiriyle olsa gerek aruz vezniyledir. Gökyay 1940'a kadar şiirlerini *Açıksöz, Yarın, Işık, İzmir'e Doğru* gazetesi, *Çağlayan, Atsız Mecmua, Orhun, Oluş, Ülkü, Yücel, Türk Dili, Güzel Sanatlar, Doğu* gibi gazete ve dergilerde yayınlanmıştır. .

Orhan Şaik Gökyay'ın şiir kaleme aldığı yıllar, Türkiye'nin yeni bir döneme, savaşlardan, zorluklardan sonra ulaşma aşamasıdır. Bu bakımdan onun şiirlerinin büyük bir kısmı kahramanlık konularını ihtiva eder. Bu tarzdaki ilk şiirleri İzmir Yolunda ve İzmir'in Rüyası'dır. İzmir bu şiirlerde genç bir kız güzelliğiyle tasvir olunur. Budin Türküsü, Bayburd Türküsü ve Maraş Türküsü adlı şiirleri de bu tarzdadır. Bayburd Türküsü'nden alınan aşağıdaki parça, Orhan Şaik'in hem kahramanlık temasını, memleket sevgisini nasıl işlediğini ortaya koymakta, hem de halk şiiri zevkini gözler önüne sermektedir:

Sıla dedim, geldim, gurbete düştüm,
Gurbetten de beter buldum Bayburd'u
Kavuşmak diledim, hasrete düştüm,
Ta bağrımda tüter buldum Bayburd'u

Gökyay'ın der, geldiğime peşiman,
Böyle m'olur, hasretine kavuşan?
Gül dalında bülbülleri perişan,
Yanık yanık öter buldum Bayburd'u.

Görüldüğü gibi Orhan Şaik Gökyay'ın şiirlerinde özellikle Karacaoğlan ve Dadaloğlu'nu hatırlatan bir ses bulunmaktadır.

Orhan Şaik Gökyay'ın şiirlerini dört tema etrafında toplamak mümkündür: Memleket, aşk, tarih ve tabiat. Tarih konularını *Kurtuluş Savaşı, Sevr Anlaşması, İzmir'in Yunan Ordusu Tarafından İşgali, İstanbul'un İşgali, Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya Gelişi, Yas* gibi şiirlerinde işler. *Maraş Türküsü, Sakarya, Bayburd Türküsü, Budin Türküsü, Gelibolu'da Yazıcıoğlu Çilehanesinde* gibi şiirlerinde de; memleket güzelliklerini ve hasretini terennüm etmiştir.

Onun aşk ile kahramanlık şiirlerini karşılaştıran Günay Kut, şunları söyler: *"Yalnızlık temini işlediği şiirlerinde genellikle tabiatla başbaşa görürüz Orhan Şaik Gökyay'ı. Tabiat karşısında kendini yalnızlığa kaptıran fakat bu yalnızlığı yine tabiatla gideren, kendini tabiatta, tabiatı içinde yaşatan bu içli şiirlerde Orhan Şaik Gökyay kahramanlık şiirlerinde gördüğümüz Orhan Şaik değildir. Şikâyetçidir, dertlidir ve âşıktır. Kiminde Karacaoğlan'dır, kiminde Yunus."* (Günay Kut, *a.g.e.*, s.34)

Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı'nın en hamasî ve lirik şairlerinden olan Orhan Şaik, 1938'de *Ülkü* dergisinde yayınlanan Bu Vatan Kimin şiiri ile adını duyurmuştur. Prof. Dr. Şerif Aktaş, onun şiirlerinin özelliği ve Türk şiiri içersindeki yerini şöyle açıklar: *"Orhan Şaik Gökyay*

da şiirini Ahmet Kutsi Tecer gibi folklor ve halk edebiyatı mahsullerinden kotaran bir şâirdir. O da sanatta millî duyuş tarzının, folklor ve halk edebiyatı mahsulleri üzerine inşa edilebileceği fikrindedir. Bu fikrini bir çok şiirinde uygulama imkânı bulmuş ve halk şiiri geleneğini başarıyla devam ettirmiştir.

Orhan Şaik Gökyay, şiirlerindeki tema, şekil ve üslûp açısından belli bir mektebe dahil edilememesi bakımından Arif Nihat Asya'ya ve Hüseyin Nihal Atsız'a benzemektedir. Çünkü onların şiirlerinde de nev'i şahsına münhasır bir çeşitlilik ön plâna çıkmaktadır." (Prof. Dr. Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s.49-54)

Orhan Şaik Gökyay'ın 61 şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerin 21'i aruz, 29'u hece, 11'i de serbest vezinle kaleme alınmıştır.

Orhan Şaik Gökyay, 1976 yılında beş şiirinin İngilizce tercümeleriyle birlikte bazı şiirlerinin bulunduğu *Birkaç Şiir (Poems)* adını taşıyan küçük bir kitap yayınlar. 1984 yılında da, kendi eliyle yaptığı seçmelerden oluşan ve *Bu Vatan Kimin* başlığını taşıyan kitabını yayınlar.

Orhan Şaik Gökyay, şair kimliğinin dışında edebiyat dünyasında düz yazı, eleştiri ve inceleme çalışmalarıyla tanınır. Düz yazıları 1925 yılında Balıkesir'de çıkardığı *Çağlayan* dergisinde *Zavallı Ay* adıyla yayınlanmıştır. Düzyazı türünde *Çağlayan*'da 15 yazı, *Galatasaray Yıllığı ve Dergisi*'nde de 8 yazısı bulunmaktadır.

Edebiyat alanında yapılmış incelemeleri ve çalışmaları büyük bir titizlikle inceleyen Orhan Şaik Gökyay, onları acımasız bir şekilde eleştirir. 1982 yılında, daha önce *Türk Dili, Nesil, Türk Folkloru Araştırmaları, Çağrı, Oluş, Ülkü, Tarih ve Toplum* gibi dergilerde yayınlanan eleştirilerini *Destursuz Bağa Girenler* adıyla kitaplaştırır.

Orhan Şaik Gökyay'ın bunlardan başka, titizlikle hazırlanmış *Dede Korkut Kitabı* gibi, edebiyat araştırma ve incelemeleri de bulunmaktadır.

Eserleri: Şiir: *Birkaç Şiir* (1976), *Bu Vatan Kimin* (1984); Eleştiri: *Destursuz Bağa Girenler* (1982); Araştırma - İnceleme: *Kabusnâme* (1944), *Mizânü'l-Hakk Fî İhtiyâri'l-Ahakk* (1972), *Tuhfetü'l-Kibar Fî Esfâri'l-bihar* (1973), *Dede Korkut Kitabı* (1973), *Kâtip Çelebi, Yaşamı - Kişiliği ve Yapıtlarından Seçmeler* (1982), *Molla Lütfi* (1987)

Kaynaklar: Günay Kut, *Orhan Şaik Gökyay Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1989; Prof. Dr. Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s.49-54; Günay Kut, Orhan Şaik Gökyay, *Türklük Bilgisi Araştırmaları* (Orhan Şaik Gökyay Armağanı), VI 1982 (1981), I-X; Said Maden, Orhan Şaik Gökyay'ın Şiir Dünyası, *Türklük Bilgisi Araştırmaları* (Orhan Şaik Gökyay Armağanı), VI 1982 (1984), XVII-XX; Özden Feritoğlu, *Orhan Saik Gökyay, Hayatı-Bütün Şiirleri ve Şiirlerinin İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bitirme Tezi, 1988.

Prof. Dr. Şerif Aktaş

Gurbet Acısı

(Günay Kut, *Orhan Şaik Gökyay, Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1989, s. 46)

– Bu o acılardan ki tadını tadan bilir –

İçimde bir acı var
Doğunca sorsam aya;
Gözümün ağlamaya
Ne çok ihtiyacı var...

Bu öyle bir sızı ki
Vatandan bıkılmadan,
Gurbete çıkılmadan
Anlaşılmaz, bilinmez...

O gurbetin kızı ki:
Saçlarını ay örer;
Ona ait sevgiler
Kavuşmadan silinmez...

Kavuşunca o kıza
Duyduğum ayrılığı,
Ne hıyanet, ne ölüm,
Ne saçı büklüm büklüm
Bir bakışın ışığı
Yakamaz, duyuramaz.
Ne kadar anlatsam az
Gurbet denen acıyı
O gönüller anlar ki
Gurbeti vatan bilir;
Bu onulmaz sancıyı
Gurbette tek başına
Kalarak kana kana
Candan ağlayan bilir...

Koşma

(s. 47)

A kız, dedikleri suna senmişin
Bildikler bir türlü, eller bir türlü
Bir yaraşmış sana, bir bezenmişin
O saçlar bir türlü, teller bir türlü!

Nasıl nara yakmam kendi kendimi,
El koynunda gördüm şehlevendimi,
Hüsnünü yad eder güzel dendi mi
O gözler bir türlü, diller bir türlü

Dağlarda güneşin battığı anda;
Ateşler yıkanır âb-ı revanda;
Çağlar gâh gurbette, gâhi vatanda
Göz yaşı bir türlü, seller bir türlü

Bir kucak bulmadım yarda, anada;
Hasretmiş dünyada kısmet bana da,
Soranım, ses verir sorduğum ada
Şu dağlar bir türlü, beller bir türlü

Ayrılık çok müşkül, yollar yorucu;
Bu gurbete çıktı yolumun ucu,
Burnuma geliyor ah burcu burcu
Sünbüller bir türlü, güller bir türlü

Yar ulu dağları, geç denizleri,
Unutur gün gelir o da bizleri,
Kapatır yollarda bütün izleri
Yapraklar bir türlü, yeller bir türlü

Budin Türküsü

(s. 54)

Çıktım yücesine tarihe baktım,
Yoktur bir diyarda eşi Budin'in;
Beni merak aldı, bir rakam döktüm
Tuna ile birdir yaşı Budin'in

Kızları var, yosma yosma bakışır.
Gül bedene ne geyseler yakışır,
Kâkül ile fesleğenler tokuşur.
Güzellerle hoştur başı Budin'in

Bahçelerde elvan elvan gülleri,
Yaz gelince bülbülenir dalları,
Bozbulanık coşkun akar selleri,
El'aman çığrışır kışı Budin'in

İlham alır gönlüm Tuna boyundan,
Yanık bağrım kanmak ister suyundan,
Selam gelir paşasından, beyinden
Bir türlü kurumaz yaşı Budin'in

Bir ünü var şu dünyayı tutmuştur,
Küffar ile nice cenkler etmiştir,
Budin bizim dizimizde yatmıştır,
Gazi erenlerdir düşü Budin'in

Gökyay'ım, tarihi serbeser gezdim,
Susmuş yankıları söylettim, yazdım,
Budin'de aşina bir çehre sezdim,
Ne hoş Türkçe öter kuşu Budin'in.

Bu Vatan Kimin?

(s. 55)

Bu vatan, toprağın kara bağrında
Sıradağlar gibi duranlarındır,
Bir tarih boyunca onun uğrunda
Kendini tarihe verenlerindir...

Tutuşup, kül olan ocaklarından,
Şahlanup kan akan ırmaklarından,
Hudutlarda gaza bayraklarından
Alnına ışıklar vuranlarındır...

Ardına bakmadan yollara düşen,
Şimşek olup çakan, sel olup coşan,
Hududtan huduta yol bulup koyan,
Cepheden cepheyi soranlarındır...

İleri atılup sellercesine,
Göğsünden vurulup tam ercesine,
Bir gül bahçesine girercesine,
Şu kara toprağa girenlerindir...

Tarihin dilinden düşmez bu destan,
Nehirler gazidir, dağlar kahraman,
Her taşı bir yakut olan bu vatan
Can verme sırrına erenlerindir...

Gökyay'ım ne desen ziyade, değil,
Bu sevgi bir kuru ifade değil,
Sencileyin hasmı rüyada değil,
Topun namlusundan görenlerindir...

Çağrı

(s. 59)

Bre koç yiğitler, bre kocalar,
Bir destan söyleyim, divan kurulsun!
Böylesi destanı almaz heceler,
Meydan sazlarına meydan verilsin!

Her yorulan toplaşup biz bize gelüp,
Dağlar taşlar ile avaza gelüp
Vurdukça tellerden yalaza gelüp
Parpar parlamayan teller kırılsın!

Karşıya çıkılsın bütün illerde,
Bir daha anılsın adı dillerde
Ha geldi, ha gelecek diye yollarda
Toz-duman içinden hep o görülsün!

Şavkı vursun bize yanarcasına,
Dönsün, zaferlerden dönercesine
Yediden yetmişe askercesine
Ayağa kalkılup selâm durulsun!

Sıyrılsın kılıçlar yıllık pasından,
Şılasın sancaklar gün ortasından,
Vazgeçsin gönüller sonsuz yasından,
Onun günündeki eyyam sürülsün!

Ben de bozup bahtım ile ahdımı,
Kırk yıl gerilere sürdüm atımı;
Ölümle aramız bir ok atımı,
Asılın yaylara bahtım dirilsin!

Dolular içüp de hasret tasından,
Esrümüş yatarken devran kösünden
Gökyay'ım uyanup şenlik sesinden,
Korkulu düşlerin hayra yorulsun!

Adres

(s. 64-66)

I.

Çoktandır kendimden haber alamadım,
Gecenin bir vakti zincirden boşandım,
Uyurla uyanık bir mektup döşendim,
Eleğimsağma renkli, karalı-aklı;
Baş yanı hal-hatır, sonu firaklı...
Umduğum yerlere baktım bulamadım;
Neyleyim, nideyim, hiç bilemedim,
Mektup öyle kalakaldı elimde
Adresim kayıp.

II.

Sapını ağzıma soktuğum kaşıkta?
Önüme kalece dikilen eşikte?
Mavi boncukların sonsuz dünyasında
Tatlı ninnilerle sallanan beşikte?
Yok!!
Anam, rahmetli,
Helâl, ak sütüne katmış olmalı.
Belki de
İpi kopmuş büyük bir uçurtmada
Gözden kaybolup Kaf Dağını aşmıştır;
Samanyolunda bir yıldıza düşmüştür...
Neresine? Hangisine? Kim bilsin?!
Küçük aklım durup durup saymıştır:
Göklerde bir yerde yitmiş olmalı.
Olana ağlamayıp, olmayana gülüp,
Turna katarlarında beraber olup;
Bir göçmen kuş onu
Kervan göçmez, kuş konmaz yollarda bulup
Bir yalnız, bir kuru ağaç dalında
Bir telgraf telinde
Boşluklara karşı ötmüş olmalı...

Dilekler, hayaller, düşler kaynaşan mahşerde,
Kavak yellerinin estiği günlerde,
Rüzgârlar savurup atmış olmalı!

Bir vefalı dost, bir yeminli sevgili,
Dört gözle beklenen yazılmamış mektupta
Adressiz, pulsuz, boş bir zarf üzerinde
Adımla birlikte unutmuş olmalı!

Dil-bilmez illerde Türkçeye hasret,
Ne yana çevrilsê o yanı gurbet;
Yabancı kuşlardan umarak medet,
Başını alıp,
Ormanlarla, dağlarla, çöllerle;
Deli poyrazlarla, karayellerle;
Nereye çıkacağı bilinmeyen yollarla;
Hartalarda kaybolup gitmiş göllerle;
Sakaryalarla, Tunalarla, Nillerle;
Nice adsız sularla arkadaş olup
–Konuşa konuşa kendi kendiyle–
Vara vara bir renksiz denize dalıp,
Bir akşam vakti dolup, boşalıp
Batan güneşle birlikte batmış olmalı!
Bir yolculuk biter, başlar bir yolculuk,
Bir sessiz göç olur;
Gelmiş-geçmiş durur, bir ıssız hiç olur;
Karanlığı artıran kandiller yanar,
Dualar ortasında ışıklar söner,
Büsbütün;
Konuşmak güç olur, susmak güç olur...
Bir iç yangınından haber vermeye,
Bir yerlerden gelir bir buhurdan iner,
Demek bu buhurdanda tütmüş olmalı.
Gülen resimdeki üzgün bakışta mı?
Gözden ılgıt ılgıt inen yaşta mı?
Yazda mı? Güzde mi? Ya da kışta mı?
Yazısı silinmiş bir devrik taşta mı ?
Alt-üst ettim hep, dört bir yanı alt-üst
Gören yok! Bilen yok! Duyan yok!
Yok işte yok!
Besbelli, dünyadan
Adres bırakmadan gitmiş olmalı.

Destursuz Bağa Girenler'den Bir Hata ve Savap Cetveli

(Orhan Şaik Gökyay, *Destursuz Bağa Girenler*, İst. 1982, s. 20-25)

–Makber'in son neşri münasebetiyle–

Son seneler içinde birçok eserler türedi. Ekseriya, ölen bir büyük şairin terekesinden bir türlü mirasa konarak neşriyat sahasını istilâ eden bu kolay eserler seviyye düşüklüğünün, hazırcılığın, emek vermeden eser sahibi olmak meharetinin gittikçe tehlikeli bir şekil alan sirayetini bize haber veriyorlar. Yalan-yanlış, öteden beriden çırpıştırılmış, tahlilsiz, terkipsiz bir söz kalabalığının ardında, bu cins eserlerin çok defa, üzerlerinde işlemiye kalkıştıkları şahsiyetleri tanınmaz hale soktuklarını görmekle üzgünüz. Edebiyatımızda bir meşhur adam avcılığı aldı yürüdü ve avcıların şikârlarından bir çoğu işte önümüzde ruhsuz serilmiş yatıyor.

Eski harfleri tanımıyan genç nesle, edebiyatımızın değerlerini tanıtmak ve sevdirmek gibi aslında güzel bir iddianın çekip sürüklediği bu kalemlerin ne yaptıklarını bir sorana da rastlamıyoruz. Lâkin bu eserleri aslından okuyamayan, ayni zamanda bunları anlamak için yaşları ve bilgileri kâfi gelmeyen genç nesil bu eserlerle mi

başbaşa kalıp edebiyat kültürü alacaktır? Her yeni eser, kendinden öncekilerin vardığı merhaleyi geçmek icap ederken bunlarda bir gerileme, bir boşalma görülüyor.

Bay Sadi Irmak tarafından bu defa yeni harflerle bastırılan *Makber*'i, bizi üzmekte olan bu sınıf eserlerden başka olacağını düşünerek, sevinç ve ümitle karşıladım. *Makber* gibi, yazanın bile bazı yerlerini anlamadığını samimiyetle itiraf ettiği bir şiiri, naşirin bize yeniden tanıtacağını, duyuracağını umdum. İsmin taşıdığı sıfat ta ayrıca itimat verdi. Makber'de gömülü olan bu dipdiri şiirin teşrihini merakla temaşaya hazırlandım. Ben ve naşir sayfaları çevirirken yanımıza iki nesne daha katıldı: Hayret ve ibret. Lûgatçeyi bitirdiğim zaman baktım ki Dr. Sadi Irmak'ın bastırdığı Makber'de yatan Hâmid'in erişilmez şiiri değil, bir kadavradır. Naşirin herhangi bir sebeple koymayı unuttuğu ve lûgatçeden ziyade bu esere lazım olduğuna kanaat getirdiğim Hata ve savap cetveli'ni de ben tamamlıyarak kendisine yardımda bulunmak isterim.

Naşirin fikrince "eserin bâzı yerlerinde yeni neslin lügat müşkülâtına uğraması mümkündür. Fakat küçük bir zahmetle giderilmesi kabil olan bu zorluk yüzünden Makber'in ulvî ilhamından mahrum ve müstağni kalmak imkânı yoktur" ve "bir kaç defa lügate bakmakla giderilecek bir müşkülü, müşkül saymak bile yersizdir."

Bu da son zamanlarda sık sık tekrar edilen bir moda fikir oldu. Hâmid'i, veya her hangi bir başka şairi anlamak için tek müşkül budur; şairin dünyasına açılan kapının eşiğinde sanki hep ve yalnız yabancı bir takım kelimeler bize yasak diyorlar; lügat kitapları da bu kapıları ardına kadar açıp sakladıkları mücevherleri bize avuç avuç verecek tılsımlar kaynağıdır. Bu, garip bir telâkkidir, lügatte, mânaları, dar izahların muhasarası altında tutan kelimelerle şairin lisanı arasında daima bir fark vardır. Şahsiyetini tamamlamış olan her şairin kendine mahsus bir lisanı olmak gerektir. Bunu anlıyabilmek o şairin eserlerile uzun ve derinden bir aşinalığa bağlıdır. Eğer Hâmid'in anlaşılması üç beş kelimenin bilinmesine kaldıysa ve ondan sonra *"Makber'in ulvi ilhamından"* biz de, onu anlıyabilen bahtiyarlar kadar nasibimizi alabileceksek, geçen zamanlarımıza acımalıyız. Kelimelerin lügat mânalarını bilmek gerçi yalnız Hâmid gibi bir büyük şairin dilini anlamak için değil, orta bir yazıcıyı okumak için de ilk şarttır. Daha bu şartı yerine getirmeden, bir eser hakkında söz söylemek, onu anlamış görünmek ve anlatmaya kalkışmak ise ileri bir cürettir. Bense meydanın bu kadar boş olmadığını zannederim. Hâmid ve eserleri hakkında şimdiye kadar süren sükûtu da kendini tartmak ve haddini bilmek irfanını gösterenlerin varlığına ayrı bir delil sayarım.

Şunu da işaret edelim ki, Makber'in lûgatçesinde kulağımızın daha alışkın olduğu kelimelerin yanında, çok daha vahşi kalan bir çok kelimelere yer verilmemiştir. Bunları lûgatçenin sahibi herkesin bildiği cinsten kelimeler saysa da, bir çoklarımızca bilinmediğine, yine lûgatçe şehadet eder. İşte bir kaç tanesi: Azhar, süyul, kejdüm, merdüm, iktirap, mâide, sûrah, üstühan, mekin, mağz, şükûk, câvid, meşiyyet, nihüfte, hayye, refref, tecsis, jeng, dâl, teşarih, ikad, bedid, revnakdih, târikî, târik, hevâcis, teradüf, kut, şûm, çarbâl, peyk, tehalli, meclâ, amame, rehzen, çün...

Şimdi artık cetvele geçelim, hatalar mutarize içine alınmıştır.

1. Bu kısımdaki yanlışları tertip hatası olarak kabul etmekte bir mahzur yoksa da böyle bir eserin neşrinde son dikkatimizi göstermek icap ederdi, manâyı bozacak bir yanlışın mevcudiyetini farkettirmiyerek bizi aldatacak mürettip hatalarından okuyucuyu korumak gerektir. Bir kaç tanesini gösterelim:

s. 48: Her bir nefesimde mevt ü vaveyl (vavel); s. 55: Tarîkîi vechi oldu ruşen (Târiki vechi); s. 58: Bak yar-ı meleksimat (meleksimat) tır bu; s. 63: Sen (en) mihrü vefaya verme payan-, s. 65: öldüm (öldün) defaat ile bu yerde; s. 69: Ey can yürü Hak (bak) sezanı versin.

2. Kelimelerin metinde olduğu gibi okunmamasından doğan vezin bozuklukları. Gerçi naşir, Hâmid'in form ve gestalte ehemmiyet veren bir şair olmadığını söylüyor ve hatta onun formu hakir gördüğüne misâl olarak zihaflı bir beytini de haklı olarak gösteriyorsa da, şairin mevzun yazdıklarını da bozarak bu form istihfafını bizim ihmal etmemiz bir fazla gayret değil midir? Örnekler:

s. 20: Çık Fatıma lâhdden (lâhidden) kıyam et; s. 21: Bir kabrdir (kabirdir) ıstırap içinde; s. 23: Hempa-yı sükût ruzgârı (rüzgârı); s. 27; Oldukça herempezir (hermpezir) zatım; 6. 34; Yarap çekemem (çekmem) bu ıstırabı; s, 38: Ey sırr-ı nihüfte-i (nühüfle) hüviyyet; s. 41: İşte bu ümid (ümmid) kim nihandır; s. 47: Zicismsin (zicisimsin) ey hayal-i dilber; s. 49: Olmazmı bu ihtizar mü'lim (ihtizarı müellim); s. 51: Ben akldan (akıldan) isterim delâlet; s. 60: Ben şeyn (Şîn) bu ömrü bivefaya; s. 60: Allahı kılınca mutekat (mutekit) mest. Bu mısrada kafiye bozulmuştur. Manâya dikkat edip bunu "mutakat" okuyamıyorsak kafiyeye olsun bakmak lâzımdı, s. 67: Beddir bu, şebih-i nikdir (şebihnikdir) pek; s. 68: Bir sende eder fikr (fikir) arâm; s. 69: Çoktan geberirdim (geberdim) ey emel ben; s. 69: Mestim fakat ah neşe bulmam (bulamam); s. 73: Derler ki geçince rüzgârım (rüzigârım); s. 73: Kalmaz (kalamaz) onu yada iktidarım; s. 74: Vicdanı (vicdan) yakan bu şeydir işte; s. 75: Bir hayli külah ile amame (ammame); s. 77: Mevt etmede tîzi (tizî) hemrehidir; s. 78: Kimdir o kadi (kaddi) bülent - paye; s. 88: Şimşek gibi mâhtâb muhrik (mâhıtabı muharrik); s. 101: Değmişti (değişmişti) bu cana hançeri mevt; s. 101: Makber görürüm (görürsem) bakınca ebre;

3. Manayı bozan yanlışlar: s. 8: Vadi-i sükûta düşenlerin ecsadından (cevabından); s. 8: Bakasınamı (bakai namamı) hadim olacak; s. 9: Yine de o hüzün hiç bir mesruriyete mani (malik) değildir; s. 12: Dediğim inkilâp sema ile mezarın müsademe edecekleri bir noktada yahut bir fezayı namütenahide bulunmaktır (bulunmaktadır): s. 15: Dar-ı gurebette (gurbete) irtihal etti;

s. 26: Görsem bilirim ki hâb (bab) gördüm; s. 26: Matemlene (matemlere) serbeser hayatım; s. 27: Olsun bu grivde (grîvede) sebatım; s. 31: Hep kendini aldatır (anlatır) o muğfel; s. 32: Tekrar buyur (böyür) fakat hayatın; s. 35: Gördüm meleğim (meliğim) nedir günahım; s. 47: Bir yar buluş (bu, loş) derin, karanlık; s. 54: An (en) geçmişi hiddet et, figan kıl; s. 60: Akla gelir oldu nik ü bed mest (bedmest); s. 61: Tabût, o sükûtu payderser (o sükût payiderser); s. 84: Doldu ocağım memat (mematı) yekser...

4. Makber'in merhum Süleyman Nazif'in nezaret ve tahşiye ettiği en doğru basımında gözden kaçmış olan bir kaç mürettip hatasını olduğu gibi tekrarlıyan naşirin bu sadakati dikkate değer. Bunun hata olduğunu hem vezin, hem mâna açıkça gösterdiği halde tekrarlanması Hâmid'in bütün eserlerinin değil, yalnız Makber'inin bile dikkatle okunmuş ve anlaşılmış olduğunda bizi şüpheye düşürüyor. s. 53 Zahirdi (zahiri) semada çeşm ü ebru.

5. Bir takım kelimelerin okunuşu yanlıştır: Hecr (hicer); Diriğ (deriğ); nehar (nihar); gürizan (girizan)...

6. Lûgatçedeki yanlışlar: Dam (sazlardaki kalın tel, dam). Öyle ise "ey mevt niçin bu dâmı kurdun" mısraından ne anlıyalım.

Pîç ü tab, Yalnız ıstırap ve telâş mânası verilmiş, fakat bu, (raksetmeye hiç değil müşabih - bir hayye gibi bu piç ü tabım) beytinde raks ve hayye yani yılan kelimelerinin delâletile de anlaşılır ki kıvrılıp bükülmek demektir, bunlar ıstırap alâmeti de olsa beytin manası ancak bunu bilince vuzuh kazanacaktır. S. 62 de "bir zehri siyah şir-i mader" mısraındaki "şir-i mader - ana südü" i lûgatçenin arslanı içmiştir, s. 55 te "tarîki-i vechi oldu ruşen" ve s. 68 de "tarik gözünde piş ile pes" mısralarında geçen "târik-karanlık" kelimesi arapça "târik - terkeden" manasında izah edilmiş ve bu karşılığın buraya yakışıp yakışmıyacağı düşünülmemiştir. Son mısrada "piş ü pes"e lûgatçede ön ve art deye mana bulunmuş, bu karşılık bu mısraı anlatmaya ve anlamaya yeter mi? s. 93 te "bâzan görürüm senin urucun - balâsına es-hubun, burucun" beytinde "eshub" kelimesi "eshab" okunmuş ve karşısına "çekme" yazılmıştır. Biz de bu karşılıkla beytin mânasını ne tarafa çekeceğimizi bilmiyoruz zaten. Gerçi bu kelimeyi bu şekilde lügatlerde belki bulamayız, fakat bulduğumuz "sahb – çekmek" kelimesile de bir yakıştırmaca yapmamalıyız. Bu, "sehab - bulut" kelimesinin Hâmid tarafından yapılmış bir cemi şeklidir, bulutlar demektir ve "encüm" de olduğu gibi "eshub" okunmak gerektir. Yine s. 93 te "gördüm mü ya çehre-i behucun" mısraında "behuc" kelimesi "behc" in cem'i olarak alınmış ve "güzellikler" deye çevrilmiş. Bu da yanlış, Arapçada bu vezinde bir cemi şekli yoktur, mısra da bu halile bir mâna ifade etmez; Hâmid burada da "behic" yerine "gayur, cesur, sabur" gibi örneklere bakarak "behuc" şeklinde bir sıfat yapmıştır. Yine bu sayfada "bilcümle çiçekleri bu dehrin - Beyrutta açsın ey sementen" beytinde "semen-ten" izafet terkibi zannedilerek "semeni ten" okunmuş, sonra da "vücut semizliği" deye karşılık konmuş; 70 inci sayfada da "bir şişe şarap ve bir semenhad" mısraındaki "semenhad" "yanağın semizliği" demekmiş; s. 20 de "bak bak ne değişmiş ol semenber" mısraındaki "semenber" kelimesi lûgatçeye alınmamış, halbuki yukarıdakilere benzeterek buna da pekâlâ "karaların semizliği" deye bir karşılık uydurmak ve lûgatçeyi bir kat daha zenginleştirmek(!) mümkündü. Naşir bu bulduğu karşılıklarla mı Hâmid'deki müşkülleremizi halledecek? Fecaati daha açık görebilmek için mısraları bu karşılıklara göre nesre çevirelim; okuyalım ve sonra.. Hâmid'i tanıyalım, Makber'in ulvî ilhamından nasipler alalım:

Ey vücudun semizliği, bu dehrin bütün çiçekleri Beyrut'ta açsın.. Bir şair için gaye, bir şişe şarap bir de yanak semizliği, -Vücudun semizliği malûm, bunu anladık; yanak semizliği de Makber'deki Yasemen yüzlü Fatma hanımı öldüren hastalığın adı, bir tıbbi ıstılah olacaktır. Eğer bu lügatçe Makber'i tehzil için çalışılıp meydana getirilmişse edebiyatımız yeni bir Zafernâme kazandığı için sevinebilir.

Pek hayırlı bir ihmâl ile yazımızın başında kaydettiğimiz kelimeler lûgatçeye alınmamıştır. Onlar da bu işaret ettiklerimizin arasına karışsalardı Makber'in yeni neşrini okuyacak olanlar Hâmid'le birlikte haykıracaklardı:

Hayret ile payan veririm hayrete tekrar

Makber'in sonuna eklenen sayfalarda da "sahne vazıı" yerine "vaz'ı sahne" yazmak, Fikret'in mısraını vezinsiz ve mânâsız bir kılığa sokmak, Hâmid'in ölü'sündeki mısraı "dışı sükûn ile zahir derunu mahşerdir" şeklinde okumak ve "hürriyet ve namus şehitlerimizin bir çoğu Eşber'in zadeleridir" tarzında garabetler yapmak gibi, tehammülümüzü denemekte devam eden yerler artık bizi dermansız düşürüyor. Makber'i bize tanıtmak için, Hâmid'in mukaddemesinden başka hiç bir kuvvetli tahlilin yazılmayacağını Hâmid'i tanıdığını zannedenlerin bilmesi lâzımdır.

Bir kaç defa lûgate bakmakla anlaşılacak olan bu eseri kavramak hususunda bir millî müşkilâtı da bulunamıyacağını önceden kestiren naşir, Süleyman Nazif'in koyduğu haşiyelerin tamamını; şairin son tabına yazdığı mukaddemeyi ve bazı izahlarını çıkarmıştır. Halbuki eserin daha aydınlık bir ışık altında görülmesi için daha bir çok izahlara muhtacız.

Hâmid'in şekle ehemmiyet vermiyen bir şair olduğu iddiası, onun bu kadar çok şekil denemesile uzlaşamayacağı gibi, şiirlerinde en bariz bir cihetin de uğultulu bir âhenk olduğunu fark edenler *müzikalite* fıkdanından bir şey anlamıyacaklardır.

Bir de son sözü okuduktan sonra Hâmid'in *Makber*'ine bir lûgatçe yazmadan önce naşirden, Hâmid'in sanatini bize tanıtmak için yazdığı bu kalabalık sayfalarda mevcut banalité'ler, absurd'lar, detay'lar, dissocié'lerin karşılığını bildirecek ve Türk okuyucuya bir nevi tasallüf gibi görünmesi pek tabii olan bu Türkçe - Frenkçe mülemma nesri de anlamak zevkini verecek bir çarenin gösterilmesini rica ederim.

Hâmid'i sevmeyi anlıyorum, fakat onu bu şekilde bir cüretle tanıtmaya ve sevdirmeye kalkışmayı anlamıyorum. Hâmid'in şiirleri her arının bal alacağı çiçekler değildir; bu koca çınarın dalları da her elin uzanacağı irtifada olmadığı gibi. Kendimizi bilelim.

Oluş, sayı: 19 (7 Mayıs 1939)

Sırça Köşk

(s. 126-131)

–Bir sadeleştirme dolayısiyle–

Son zamanlarda, başta Osmanlı tarihleri olmak üzere, eski kaynakları ya bütünüyle, ya bölümler seçerek, sadeleştirmeye doğru bir yönelme var. Yeni kuşaklara eskileri tanıtmak amacını güden bu çalışmaların yararlı olduğunda söz yoktur. Genç ozanlarımızın ve yazarlarımızın Divan Edebiyatını tanımak yolunda gösterdikleri isteği belirten örnekler de, kimi kitaplarda ve dergilerde yer almaktadır. Geçmişle yitirdiğimiz bağı yeniden kurmak yolundaki bu çabaların değerini hep biliyoruz. Ancak, okuyucunun, özellikle bu sadeleştirmelerin ne denli başarılı olduğunu, bunlar hiç bir eleştirme ile karşılaşmadıkları için, pek bildiğini sanmıyoruz. Burada, bu sadeleştirmelerden birini ele almak ve *uluorta* yapılan bu sadeleştirmelerin, bizi eski metinlerle ve yazarlarla tanıştırmak şöyle dursun, onlardan nasıl uzaklaştırdıklarını göstermek istiyoruz.

Önümde iki kitap duruyor, bir de bir derginin bunlardan birine dayanarak yaptığı sadeleştirme serili. Kitaplardan biri, XV. yüzyılın ünlü tarihçisi Kemal Paşa - oğlu'nun on kitaplık *Tevarîh-i Âl-i Osman*'ının *yedinci defteri*dir. Fatih çağını anlatan bu kitap Türk Tarih Kurumu'nun yayınladığı bir tıpkıbasımdır. İkinci kitap, bu tıpkıbasımın Dr. Şerafettin Turan eliyle yapılmış bugünkü yazıya çevirisidir. Dergi *(Hayat-Tarih Mecmuası,* kasım 1969, sayı 10, s. 7 v. dd.)'daki sadeleştirmeyi de Yılmaz Öztuna yapmıştır. Yılmaz Öztuna'nın, ufak-tefek dizgi yanlışlarına bile katlanmadığını, bunları hiç bir hoşgörüye yer vermeden *bilgisizliğin öz tanıkları* gibi, sert yargılarla öne sürdüğünü biliyoruz *(Hayat-Tarih Mecmuası, İslâm Ansiklopedisi,* şubat 1969, sayı I, s. 92 v. dd.; yine o dergi, *İslâm Ansiklopedisi,* nisan 1969, sayı 3, s. 93 v. dd.). Yazımıza "Sırça Köşk" adını koymamız biraz da bundandır.

Biz, Yılmaz Öztuna'nın Kemal Paşa-oğlu ile tuttuğu güreşi kıyıdan izleyen biri gibi, kendimizce güreşçinin yaptığı yanlışlara bakıyoruz. Bu "güreş" sözünü yalın bir benzetme olarak kullanmadık, neden?: Bize göre Kemal Paşa-oğlu'ndan bir sadeleştirmeye kalkışmak, onu bugünün diline getirmek, türlü yönlerden onunla güreş tutmaktır ve bu, aşağıda görüleceği gibi, çetin bir güreştir.

Yılmaz Öztuna, sadeleştirmesini kitabın tıpkıbasımından değil, çeviriyazısından yapmıştır. Bu çeviriyazının, kitap çıktığı zaman ne denli yanlışlarla yüklü olduğu gösterilmişken, yine de ona bağlı kalmış ve Dr. Şerafettin Turan'ın yanlışlarını olduğu gibi aktarmakla yetinmeyerek burçlara yeni katkılarda bulunmuştur.

Sadeleştirilen bölüm, Gedik Ahmet Paşa'nın "Polya Savaşı" dır. Bu bölüm tıpkıbasımda s. 570 v. dd., çeviriyazısında s. 507 v. dd.'ında anlatılmaktadır. Yılmaz Öztuna bunları bildirmeyi ve sadeleştirmeyi bunların hangisinden yaptığını belirtmeyi gerekli görmemiştir. Biz sadeleştirmeyi, her iki kitaptan, tıpkıbasımla onun çeviriyazısından izliyoruz:

Leşker-i cerrâr-ı nusret-âsârı Öztuna *nusret eserleri çeken asker* diye almış, bu bağışlanacak bir yanlış değildir, bundan okuyucu ne anlayacaktır? Eski tarihlerimizin dilini anlıyorsak, bilmemiz gerektir ki hemen her sayfada rastladığımız bu *leşker-i cerrârın* karşılığı bugünkü dilde, yine eski tarihlerimizden alarak yer-götürmez ordu diye verilmelidir. *Cerrâr* sözünün dilde bir başka karşılığı "çekici, asılur dilenci, cerr- edici" ise de (Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî),* Arapçayı anadili gibi bilen Kemal Paşaoğlu'nda ve öteki tarihçilerimizin dilinde bu niteleme "çokluğundan ötürü yürüyüşleri ağır ve yavaş yavaş olan, ağırlıklarının çokluğundan dolayı bunları, güçlükle çeküp götüren" ordu için kullanılmaktadır (bkz. Mütercim Âsım Efendi, *Kamus* (tercemesi). Buna göre yukarıdaki sözün bugünkü dilde söylenişi ve sadeleştirmesi "işleri hep zafer olan yer-götürmez ordu" dur.

Sadeleştirmede *askerinin çokluğu ile maruftur* diye karşılanan sözde, tıpkıbasımdaki *aded ve udedden*, sayı anlamına gelen *aded* alınmış, "ağırlıklar" anlamına gelen uded atlanmıştır. Tıpkıbasımda *ekser hududunu Akdeniz ihata ettiği için adalar ıdâdından ma'dud olmuştur* cümlesi *ülkenin ekser hududunu Akdeniz çevirdiği için adalar üzerinde hâkimiyeti vardır* karşılığından okuyucunun ne anlayacağını bilemiyoruz pek. Oysa, bu cümle "ülkenin sınırlarının çoğunu Akdeniz çevirdiği için -bu ülke- adalar sırasında sayılmıştır" demektir. *Kitapta yüz pare gemiyi neheng-aheng âdemiyle...* sözündeki "timsah tutumlu" demek olan *neheng-aheng* atlanmıştır, bir deniz savaşını anlatan Kemal Paşa-oğlu buna gereksiz yer vermiş değildir. *Lenger-i hilâl-peyker* tamlaması hilal yüzlü değil, "yeni ay biçimli gemi demiri" demektir. Bilindiği gibi gemi demirlerinin yüzü değil, biçimi yeni ayı andırır. *Yelkenler, güneş şuaını örtüp mavi renkli gök yüzünü bürüdüler* diye sadeleştirilen cümle, tıpkıbasımdaki *dreft-i sehâb-drahş-ı bâdbanla amûd-ı şuâ-ı aftâbı örtüp eyvan-ı kebûd-ı âsmânı bürüdüler* cümlesinin karşılığıdır. Bu da "yelkenlerin bulutları şimşek gibi aydınlatan bayrakları ile güneş ışınlarının direğini örtüp göğün mavi eyvanını bürüdüler" demektir, kısaltmak gerekirse "gemilerin direkleri gökyüzüne uzanıyordu ve böylelikle yelkenleri güneşi ve göğü kapatıyordu" deriz. *Katrana bulanmış gemilerle Akdeniz* kır deryasına *döndü* sözündeki *kır deryası* biz okuyucuları ne denli şaşırtsa yeridir. Kim bilir benim gibi kaç okuyucu, belki yazarın kendisi

de atlaslarda bu kır deryasını aramış durmuştur. Ne diye bu söz kitaptaki gibi bırakılmıştır, bilemeyiz, ya da biliriz de söylemek istemeyiz. Oysa bu kelime *kır* değil, Arapça *kıyrdır*, "gemilerin kalafatlanıp develerin yağlandığı kara nesne, zift ve karasakız" demektir. *Kıyr deryası* da "katran denizi, zift denizi" anlamına bir benzetmedir. Bununla da kalmıyoruz, *bahr-i kıyr veya deryâ-yı kıyr*, "karanlık gece" anlamına bir iğreti söz olarak da kullanılmaktadır. *Bayrak yapraklarıyla yeşermiş neyistân-ı nîzeyle deniz kuru yere döndü* cümlesinde *neyistân-ı nîze* atlanmıştır. Oysa cümlenin bütünü alınınca anlam da bütünlenecek ve "bayrak yapraklariyle yeşermiş olan kargıların -meydana getirdiği- kargılıkla deniz kuru yere döndü" anlaşılacaktır. Burada bir savaş yarağı olan kargı ile, bu kargıların yapıldığı bitkilerin yetiştiği kargılık arasındaki kelime oyununu ve bağlantısını gözden yitirmemek gerektir. Ancak bu yoldan, yazarın dediği gibi *yer yer müellifin havasını muhafaza etmek* yoluna çıkılır. Yine nedendir bilinmez, *dîv-i hezâr-deste benzedi* cümlesinden sonra gelen içindeki *ateş-aheng nehenglerin grîv-i hurûşuyla derya cûşa gelüp ağzı köpüklenmiş üştür-i sermeste benzedi* cümlesine sadeleştirmede yer verilmemiştir. Kaldı ki "içindeki ateş-tutumlu timsahların coşan bağırışlarıyle deniz de coşup ağzı köpüklenmiş esrik buğraya benzedi" diye sadeleştirilebilen bu cümle sözün bütünlenmesi ve denizin azgınlığını anlatmak için verilmeli değil miydi?

Şolkadar vildân ve havari gibi yüzleri akar-sudan arı ve gözleri mâ-i melâhat bınarı gılmân ve cevâri çıkardılar ki hadd ü adde kabil değil idi cümlesi ise "o denli uçmak delikanlıları ve kızları gibi yüzleri akar-sudan arı ve gözleri güzellik suyunun pınarı olan kız ve erkek tutsak aldılar ki sayılamazdı" diye bugünün diline getirilebilen bu cümle *o kadar köle ve cariye çıkardılar ki saymak ve güzelliklerini tarif mümkün değildi* denmiştir. Oysa, Kemal Paşa-oğlu bunların güzelliklerini *uçmak delikanlılarına ve kızlarına* benzeterek pek güzel tarif etmiştir. Kitabın çevriyazısını veren Dr. Şerafettin Turan ile bu cümledeki *vildanı veledân* okuyarak uçmak delikanlılarının sayısını ikiye indirmiş. *Şol denlü aldılar ki âşr-i aşîrin takrir ve tahrire lisan ü benan mütehammil değil* cümlesi atlanmıştır, bu da "şol denlü aldılar ki onda birinin onda birini söyleyip yazmaya dil ve parmak dayanmaz" demektir. Yer yer müellifin havasını muhafaza etmek için bazı eski tabirleri aynen aldığını söyleyen yazar, bu atlamalarla bu havayı iyiden iyiye yok etmiştir. Bundan sonra gelen cümledeki *nâdiretü'l-a'sâr bilâd ve emsârı* sözündeki tamlamayı sadeleştirici *nadir eserleri olan beldeler ve şehirler* diye yazmıştır. Oysa, çevriyazısından da anlaşılacağı gibi buradaki a'sâr sözü asrın çoğulu olup "yüzyıllar" demektir. Eserin çoğulu olan âsâr demek değildir. Anlaşılan da "yüzyılların içinde seyrek görülen" demektir... kalan şehirlerine göre yıldızlar arasında bedr aya benzerdi cümlesindeki *bedr ay* (tolun ay)'ın *bedri* atlanarak yalnızca ay bırakılmıştır. *Sevâd-abâdı göz karası gibi menba-ı merdümdü* cümlesine ise yer verilmemiştir. Bu da "bu şehrin toprağı -karası- göz karası -bebeği- gibi adam kaynıyordu" demek olup göz bebeğinde nasıl binlerce insan hayali görünürse bu ülkenin de öylesine çok kalabalık olduğu anlatılmaktadır. *Ahmet Paşa bir hayli askerle vardı* diye kısa kesilen cümle *mevâkib-i kevâkib-şümar, şehrin kenarındaki gülzar-ı pür-berk ü bâr gibi diyar-ı âbâda, kişte-zâra cerâd üşer gibi üşdüdür*. Burada da şehre yüklenen asker alayları *bir hayli* değil *yıldızlar sayısıncadır ve şehrin kıyısındaki ağaçlık, meyvalık, yeşilliğe ve tarlalara çekirge üşer gibi üşmüştür*, cümlenin bu son bölümü de, atlanmış ve böylece cümle çekirgelerden arıtılmıştır. Yine o bölümde geçen *nevâhi* sözü sanıldığı gibi nahiyeler değil şehrin çevreleri demektir. *Hisarı aldılar, içine cârûb-ı çerbî çaldılar* cümlesi de bir yana atılmıştır, bu da "hisarı aldılar, içine zafer süpürgesini çaldılar", bir başka deyişle ve iğreti anlamla "şehri silip süpürdüler" demektir.

Bir evde çalınır çeng ü çegane
Bir evde nevha-ger başlar fegane

beytinde geçen ve "ağıtçı" demek olan *nevha-ger* kelimesi nevhalar diye alınmış ve anlam zedelenmiştir.

....bir yarar oğlu varıdı, onu sipehsâlâr etti, ol menhus ki Bahr-i Okyanus'tan dem ururdu, Derya-yı Rum'dan bir mevcile ol bumun şehbazlarından bir fevcile müdafaa ve muvâkaa etmeye âr etti cümlesindeki *âr etti* sözü *kendisi gitmeye cesaret edemedi* diye karşılanmış; cümlenin bütünü ise şu demektir: "Bir yarar oğlu vardı, onu başbuğ etti. O, Okyanustan dem vuran uğursuz, Rum deryasından -Akdenizden- gelen bir dalga ile -Türklerle- o ülkenin yiğitlerinden bir takıma karşı savunup savaşmayı kendine yedirememedi." *Âr ettiyi cesaret edemedi* diye almak, hem bu cümlenin anlamını, hem de olayın anlatışını baştan başa değiştirmektir. Eski kitaplarımızda düzyazının, Kırgız Kazak Türklerinin dediği gibi kara yazının arasına serpiştirilen ölçülü sözleri de ayırt edemeyen yazar,

Koyunun nice çok olsa sürüsü
Yeter binine kassâbın birisi

beytini de düzyazı gibi vermiştir.

Bundan sonra uzun bir bölüm, yirmi beş satır atlanmış *ve tutsakların kimini sattılar, kimini kırdılar* diye ve bundan sonra gelen *mezkûr sipehsâlâr-ı meşhur Otranda civarında bir hisar dahi aldığını küffâr-ı bedgirdârın kâr u bâr-ı vücûd-ı bî-sûduna târümârî saldığını beyan eyler* başlığını taşıyan bölümle birlikte kısa kesilmiştir. Yazar, başta bu sadeleştirmeyi bize sunarken kimi yerlerini atlayacağını veya atladığını bildirmediği için bunları da belirlemeyi gerekli gördük ve niçin atladığını anlamadık.

Mora Sancak Beyi Mustafa Beyin Zaferi başlıklı bölümde *ol diyarda Otrandadan öylelik yol ırak bir hisar vardı* sözünde *öylelik* kelimesi atılmıştır. Bu "sabahtan çıkınca öğleye dek varılacak uzaklıkta" demektir. Yukarıdan beri verilen örneklerden anlaşılacağı üzere, yalnız

Arapça, ya da Farsçadan gelme tamlamalar ve kelimeler değil, anadilin kendi öz kelimeleri de, anlaşılmadıkları için, bir yana bırakılmıştır. Sadeleştirmenin baş amaçlarından biri eskileri bugünkü dille vermek olduğuna göre arada geçen *arı, öylelik, bınar* gibi kelimelerin niçin görmezden gelindiğini biz anlayamıyoruz bir türlü.

Derya-yı âteşîn tamlamasını *ateşli deniz* diye karşılamak yanlıştır, doğrusu "ateş denizi"dir. Anlatılmak istenen, denizin ateşli oluşu değil, zırhların parıltısı vurduğu için denizin ateş kesilmiş gibi görünmesidir. *Tiğzen* de *okçu* değil "kılıç çalan" demektir.

Okuyucuyu bilmiyorum, ben bu yanlışlar zincirine durmadan kösteklenmekten yürüyemez oldum. Daha, yukarıdan beri ele aldığımız sayfalar tutarınca yer var, sadeleştirilmiş (!); onları bırakıyorum artık. Bu sadeleştirmenin ne denli beceriksiz, başarısız olduğunu göstermek için verdiğimiz tanıklar yeter de artar. En gerekli ve sadeleştirmek için hiç de emek istemeyen yerde bile nasıl gereksiz bir kısaltmaya gidildiğini ve havanın yok edildiğini belirtmek için Kemal Paşa-oğlu'ndan birkaç satırı aşağıda veriyoruz, bu satırlar, sadeleştirmede *kalan askerini Mora sancak beyi Mustafa beye bıraktı. Mustafa bey, orman ardından hisarın arkasına düşecekti. Filhakika yüz elli askerle ormana girdi. Yolun iki yakası, baştan başa zeytünlüktü, güneş bile görünmüyordu.* diye sadeleştirilmiştir. Burasını bir de şimdi Kemal Paşa-oğlu'ndan okuyalım. Pek bilinmeyen kelimelerin karşılıkları yanlarında verilmiştir: "Kalan şîr-gîr dîlleri -arslan yakalayan alpleri- Mora beyi Mustafa Bey'i ki kendi ile *-Gedik Ahmet Paşa ile-* varan başbuğlardandı, koşup buyurdu ki ol hisar civarındaki orman içinden küffârın ardına düşeler. Onlar onda -orada- kemîn- gâhta -pusuda- duralar, bunlar beriden ol gümrahlara *-yol-azmışlar, yoldan çıkmışlar-* ulaşalar. Elleşerek *-oyalama savaşı vererek-* çekeler, ol kale önündeki piyadeleri berisine uzadalar. Pusuda duran alay ol bed-fercâmların *-uğursuzların, sonu-kötülerin-* tamam ortaya geldiğini gözedeler. Dahi keminden *-pusudan-* çıkup ardlarından at salalar. Ol bidinlerin *-dinsiz lanetlemelerin-* alayını araya alalar. Bu tedbir üzerine mezkûr başbuğ yüz elli miktarı süvari ile ol ormana girdi. Ağaçlar arasından giderken rehgüzarları *-yolları- bir* düşvar cengelistana *-sarp bir ormana-* erdi, yolun iki gecesi serâser *-baştan başa-* zeytinlik. Şöyle sık bitmiş ki ol bûm u berri ferr-i hümâyûn-ı aftâbdan mahrum etmiş *-o bölgeyi ve yeri güneşin uğurlu aydınlığından yoksun kılmış-*...

İmdi, bu ikisinden hangisi sade? Hangisi kuru ve hangisi daha canlı? Hangisi eski dilin tadını taşıyor?

Görüldüğü üzere Yılmaz Öztuna'nın yaptığı bir sadeleştirme değil. Durmadan atlamalar yapmasına göre bir kısaltma da değil. Belli ki bir düzeltme (!) hiç değil. Buna sadeleştirme demezler, bizim Türkçemizde; buna Otranto savaşını kendi bildiği gibi yazmak ve altına Kemal Paşa-oğlu'nun adını koymak derler. Netekim bunu yapan da, yazısının başına sadeleştiren değil, yazan demiştir. İşin tek savunulacak yanı, eğer varsa, işte bu yazan sözünde saklıdır, ne diyelim?

Türk dili, sayı: 220 (Ocak 1970)

Çöp ve Mertek
Eymen kelimesi hakkında

(s. 55-56)

Fuzulî Divanı'nda, bir gazelin şu

Yanan ışk ateşine ateş-i duzahtan iymindür
Ne kim bir kez yanan yandurmak anı gayr-ı mümkindür

matlaında geçen 'İymen' kelimesini "Eski Türk Edebiyatı" Kürsüsü profesörü Dr. Ali Nihat Tarlan "İmendür" deye okumuş ve "İmen" şeklen diğerleri ile kafiyeli olabilirse de hakikatte Fuzulî'de raslanamıyacak derecede hatalıdır" deye bir not çıkmıştır. (Bk. *Fuzulî Divanı*, İstanbul, 1950 s. 42, gazel: LXVII). Abdülbaki Gölpınarlı aynı kelimeyi eymin şeklinde okuyarak *(Fuzulî Divanı*, ikinci basım,-İstanbul, 1961, s. 42, gazel: LXVII) Dr. Prof. Ali Nihat Tarlan'ın hatalı saydığı kafiyede ilişecek bir yanlış bulmamıştır. Bir heyet tarafından hazırlanan *Fuzulî Divanı*'nda ise aynı kelime "iymindür" şeklinde ve yine doğru olarak okunmuştur *(Fuzulî Divanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, seri: I, No, 8, Ankara 1958, s. 228, gazel: CIV). Üç dilde şiirler yazmış ve Doğu kültürünü tam anlamıyla sindirmiş olan bir büyük şairin böyle bir yanlışa düşebileceğini sanmadığımız için sözlüklere bakmak, *Gıyasü'l-lûgat,* kelimenin kesre ile ve mimin kesresiyle 'imin' şeklinde okunuşunu verdiği gibi (bk. 1893 basması) *Ferheng-i Nizam* da bunu daha açık olarak göstermektedir. Orada kelimenin Arapçadaki 'âmin' kelimesinden farslaştırıldığı, daha çok 'imen' şeklinde söylendiği kaydedildikten sonra şairlerin bu mim harfini hem üstün, hem de esresile kullandıklarını söylüyor ve bu kelimeyi hem 'bâtın' hem de 'âhen' kelimesiyle kafiye yaptıklarını bildiriyor; o halde kime şaşmalıyız? Fuzulî'ye mi, Ali Nihat Tarlan'a mı?

Dün - bugün yayınevinin çıkardığı Külliyat'ın IV. kitabı Şinasi'nin Makaleler'idir. Eseri baskıya Fevziye Abdullah Tansel hazırlamıştır. Sayfaların altına çıkılan notlar ve açıklamalar, okuyucuya, bu şimdi uzaklarda kalan metinleri anlamak yolunda faydalar sağlamaktadır. Eserlerimizi böyle derli - toplu, güvenilir Külliyat halinde vermek gerekli ve hayırlı bir iştir.

Bu, sayfa altına çıkılan notlarda, bizce, ilişecek - küçük te olsa yerler vardır.

s. 6 da Tefrika'yı anlatmağa çalışan Şinasi, yazısına bir soru ile girer: Tefrika ıstılahının müsemması nedir? Bu kelime sayfa altında isimlendirilmesi, bu ismi alması, deye açıklanmıştır. Oysaki kelimenin buradaki anlamı, Tefrika kelimesinin kavramı, bu ismin anlattığı nesne, bu ismin kafamızda canlandırdığı nesne, o eski deyimle 'medlûl' demektir.

s. 2 de, not 10. Nev'amâ sözünün karşılığı olarak verilen 'bir bakıma göre' sözünde 'göre' haşivdir, 'bir bakıma' yeter.

s. 3, not. 14: Tebaa-i gayr-ı müslime'nin karşılığı 'azınlıklar' değil, "İslam dininde olmayan tebaa" demektir. Çünki bunun yazıldığı tarihte Osmanlı imparatorluğu'nda, müslüman olmayanlardan çok müslüman azınlıklar vardı. Burada genel olarak İslâm dininde olmayanlardan söz edilmektedir, netekim bugün de anlaşılan budur.

Bu karşılıklarda, hemen düzara bir "Türkçeye çevirme"nin kekreliği vardır. Oysa ki bunların yerine, bugün dilimizde bunları karşılayan ve kimseyi yadırgatmıyacak deyimlerin konması, okuyucunun anlamasına daha çok yardımcı olacaktır. Netekim, s. 4. not. 26 da "Mevhibe-i kudret" karşılığı olarak verilen "Tanrının hediyesi, ihsanı" yerine "Tanrı vergisi, Allah vergisi" demek, dile daha yatkın bir karşılık vermek olur.

Çağrı, Sayı: 75 (Nisan 1964)

Körün Belleđiği Değnek: Neden, Nedeniyle, Neden Olmak!

(s. 171-174)

Bir dilin zenginliğini gösteren belirtilerden biri, birbirine yakın, ama ayrı incelikleri olan türlü kavramlar için, başka başka sözcüklerin bulunmasıdır. Dilin bu özelliğini tanımayanlar, ellerine geçen, daha doğrusu dillerine düşen bir sözcüğü olur olmaz her yerde kullanıp gitmektedirler. Okumuşların, okuryazarların çoğu bu kavram ayrılıklarını göz önünde tutmadan, tek bir sözcüğe gelişigüzel anlamları toplamaya kalkmaktadırlar.

Dile çoğu kez, gereken önemi vermediğimiz için birtakım yanlışlıkların benimsenmesine yol açıldığı gibi, dili de, sahip olduğu anlatım gücünden yoksun bırakmakta, onu kısırlaştırmaktayız. Kulağımıza en çok çarpan sözcüklerden biri şu *neden, nedeniyle*'dir. Yerli yersiz kullanılmakta direnilen bu sözün, dilimizde, yerine göre, başka başka ve daha tutarlı karşılıkları yok mudur? Bu neden yerine, anlatmak istediğimiz kavramların inceliklerini gözden yitirmeyerek ne gibi karşılıklar bulup koyabiliriz? Türkçenin bütününü ele alarak, eski çağlardan bu yana dilde bunu karşılayan ne gibi sözlerimiz olmuştur? Ne gibi karşılıklar bugün de vardır? Yaşamaktadır, yazı dilinde ve konuşma dilinde?

Bu yazının bütün bu karşılıkları sıralamak ardında olmadığını söylemek gerekmez. Bu, ayrı bir araştırma işidir. Vereceğimiz örneklerle bu konuya okuyucunun dikkatini çekmek amacındayız; dili kullananları, tek bir sözcüğe saplanıp kalmaktansa, dilin hazinesine girip, biteviye kullanılmaktan nerede ise parlaklığını yitirmiş bu *neden* yerine daha tutarlılarını arayıp bulmaya çağırıyoruz, o kadar!

Örnekleri, hepimize seslendiği için radyo konuşmalarından ve kitaba göre, daha geniş ölçüde bir okuyucusu olduğu için gazetelerden alıyoruz. Bunların hangileri radyo konuşmalarından, hangileri gazetelerden alınmıştır, bunu belirtmeyi gerekli saymıyoruz; amacımız eleştirmek olmadığı için. Yalnız şunu ekleyelim: Bu örneklerin içinde geçen *neden* her zaman yanlış ve tutarsız değilse de, bunun yerine ileri sürdüğümüz karşılıkların, dilin varlığını ve zenginliğini göstermesi bakımından bir önem taşıdığı kanısındayız.

"2500'üncü yıl şenlikleri *nedeniyle* Tahran'da kurulan büyük zafer takı..." Buradaki neden yerine kullanılacak karşılık *dolayısıyle*'dir.

"Sel *nedeniyle* köprüler tahrip edildiğinden..." Buradaki neden, yabancı sözcüklerin arasında sıkışıp kalmıştır. Onu kurtarmak için; önce "taşkın *nedeniyle* köprüler yıkıldığından" demek, sonra da bir kez daha Türkçeleştirmek için "taşkın *yüzünden* köprüler yıkıldığından" demek gerektir, tam Türkçeleştirmek istiyorsak.

Sırası gelmişken, *nedeniyle*'nin karşılıklarından biri olan *yüzünden* sözünün de, bize göre, kimi kez yersiz kullanıldığına dokunalım. Bu sözün dilde kullanıldığı yeri belirtmek için iki ayrı tanık veriyoruz: "Senin *yüzünden kazandım.*" demeyiz de "Senin *yüzünden kaybettim.*" deriz. Demek ki bu *neden*, ancak "olumsuz bir neden" yerine kullanılır.

Dili bilen biri, ille de *sebep*'i tek bir kelime ile karşılamak ardında değildir. Bu, çok kez bizi bir çevirinin soğukluğuna sürüklüyor: "Genç adamın tutumu, davranışları... dikkati çekmiş, göz altında bulundurulmasına *neden olmuştur.*" Böyle, Türkçenin yadırgayacağı bir anlatım yolu tutulacak yerde "dikkati çekmiş, göz altında bulundurulmasına *yol açmıştır.*" denebilir. "Çocukların doktordan korkmasına *neden olur.*" kulağımızı tırmalamaktadır. Kulağımızı bu tırmıktan kurtarmak isteyen bir konuşmacı "Çocukların doktordan korkmasına *yol açar.*" desin, istiyoruz.

Bu iki tanık, bize konunun başka bir yönünü aydınlatmaktadır. Dil yapısının ilk gereçleri sözcüklerdir ama, bu taşları yerine oturtmadıkça ortaya konan yapının ne değeri vardır? Biraz ileri gidersek, diyebiliriz ki bu yapmak değil, yıkmak olmuyor mu? Bir dili güzel ve doğru yazmak ardında olan kişi, sözlüklerin içinde, karşılık

ararken tökezleyeceği yerde engin dil alanında koşturur atını ve ereğine öylece varır.

Yadırgadığımız, hiç olmazsa benim yadırgadığım - çünkü kulaklarımız artık bu sürçmelere alışıp gitmektedir- bir başka tanık vereyim: *"Yol yapımı nedeniyle."* Dikkat edersek, dilde gereksiz birtakım kalıp sözlerin türediğini görürüz. Bence bu, dilin, onu konuşanın diline, yazanın kalemine uygun düşen, ona göre biçim alan özelliğini yitirerek bir "kalıplaşma" cansızlığına düşmesidir. Onun için yukarıdaki cümlenin yerine "yol yapımı dolayısıyle, yol yapılmakta olduğu için, yol yapılmakta olduğundan, yol yapıldığından" gibi anlatımların aranıp bulunması dilin yararınadır diye düşünüyoruz. Daha güçlü yazarların ve dilcilerin aynı anlatım için başka başka yollar bulacağına inanıyoruz, ararlarsa.

Daha gerilere gidersek, kimilerinin Türkçenin ana kaynağından olsun, yabancı kaynaklardan olsun, dile bu yolda katkılarda bulunup onu çeşitlendirdiğini görürüz. Fuzulî:

Sergeşteliğim kakül-i müşkinin ucundan
Aşüfteliğim zülf-i perişanın içündür

diyor. *Ucundan* sözü *yüzünden*'in karşılığı olduğu gibi, *içündür* de *dolayı, ötürü* ve benzerleriyle birlikte *neden*'i karşılar.

Dede Korkut kitabında "*çün* inayet Tanrı'dan oldu" cümlesinde *çün, için*'in yerini tutar ve "İnayet Tanrı'dan olduğu için" demektir. *Çün, çünki, çünkim* kelimelerinin bütün bu *neden*'de toplanan anlamları verdiğini gösteren tanıklar, yapıtlarımızda az değildir. Burada, kimi bilgiçlerin "çün" ve "çünki" kelimelerinin *vaktâki* anlamında olduğunu söyleyerek karşıma çıkacaklarını unutmuyorum; onların bildiklerini ben de biliyorum. Benim demek istediğim bir kelimenin, yerine göre türlü anlamlarda kullanıldığını söylemektir.

Burada bir çıkma yapmayı gerekli görüyorum. Eski yapıtlarımızda "çün" ve "çünki" gibi karşılıklardan söz ederken, yabancı dillerden geçme bu karşılıklar kullanılıp gitsin, demiyorum. Ben konuşurken ve yazarken, dilin türlü inceliklerini karşılamak için, bir tek sözcük ile yetinilmemek gereği üzerinde duruyorum.

Bu, beni konunun bir başka yönüne daha götürüyor. Bu yön, bence dilin asıl sahibi olan halkın neyi, nerede, nasıl kullandığına bakılması gerektiğidir. Halkın bir sözcüğün içine, onun sözlüklerde bulunmayan nice anlamları yerleştirdiğini, sığdırdığını görüp ona göre bir yöntem tutulmalıdır, diyorum. Şu dizelere bakın:

Bir of çeksem karşıki dağlar yıkılır,
Bugün posta günü canım sıkılır,
Ellerin mektubu gelmiş okunur,
Benim yüreğime hançer sokulur,
Sebebim aman

Bu *sebebim aman*'ın burada ne zengin, ne çok anlamı vardır. Aslında "ip, urgan, bir nesneye ulaşmaya yol ve araç" anlamına Arapça "sebep" değildir, bu. Kim bu denli çok ve bambaşka anlamı bu sözcüğün içine sığdırmıştır? Halkın kendisi. Yine bu halk, bir gün "neden"in içine de böylesine bir anlatım zenginliğini ve engin kapsamını dolduracaktır. Yalnız, konuşma dilinde olsun, yazı dilinde olsun, bugün bizim kullandığımız gibi tek ve kısır bir "neden" yerine "ucundan, yüzünden, dolayı, ötürü, için, den dolayı, -den" ve başka benzerlerinin dilde yerlerini çoktan aldığını unutmayarak, onları sırasında, yerli yerinde, doğru kullanmasını bilerek. Dile önem verenlerin, dilde arılığı gözetenlerin üzerine düşen, sözlüklerde buldukları tek karşılığa saplanıp kalmayarak, halkın başka hiç bir kuralla ölçülemeyecek yaratıcılığından uzak düşmemektir.

Türk dili, sayı: 262 (Eylül 1972)

Eski, Yeni ve Ötesi

(Seçme Makaleler I, İstanbul 1995, 67-72)

I.

Bu yazının başında, okulların toplum içinde herkese yetecek boyda yaygın olmadığı bir çağda, nasıl olup da, okuyup yazmanın, onun ilgi duyduğu, tat aldığı ürünlerin halka mal edildiğini, bir ucundan söylemek istiyorum. Nasıl olup da hiç okuyup yazma bilmeyen, elifi bile tanımayan şairlerin yetiştiğini, herkesin paylaştığı bir örf ve âdet, bilgi, inanç, duygu ve düşünce hazinesinin, dünya görüşünün, ülkenin bütününde yer aldığını... Çok eskilere, artık tarih olmuş yüzyıllara gitmeden, bugüne bakarak da, bu konuda sonuçlara ulaşabileceğimizi sanıyorum.

Yakından tanıdığım Halk şairlerinden bir bölüğünün, bir ilkokulun kapısını açmadan, yetişkin, adı-belli *Kalem Şairleri* ayarında, hem de *irticalen* şiirler söylemek gücü nereden geliyor? Nasıl olup da bunlar, kırık-dökük cönklere geçmiş olanlar bir yana, yüzyılları aşıp, dilden dile geçerek günümüze dek yaşayıp gelmişlerdir?

Bunu yalnız halk şairlerinin değil, bugüne değin, yanlış olarak, yalnız mektep-medrese görmüş, hepsini okur-yazar saydığımız ve sandığımız Divan Şairlerinin ürünleri için de düşünebilir, onların çoğunu da bu sorunun içine alabiliriz.

Bu sorunun karşılığını, tek bir kaynağa bağlayarak onunla yetinmek yanlıştır. Bunlar, Türk toplumu içinde, bu hazineye sahip *mutlu bir azınlığın* değil, bütün bir milletin ortaklaşa bölüştüğü bir zenginliktir. Bunun ayrın-

tılarına girmek, türlü açılardan bu konuyu dörtbir yanından ele alarak işlemek gereklidir.

Ben, şimdilik bu genellemenin içinden bir tek tanık vereceğim: Süleymaniye Kütüphanesinin müdürü, bilgili arkadaşım Muammer Ülker'in anlattıkları, bu yolda bize bir ışık tutacak niteliktedir.

Onun babası, Fatih dersiâmlarından rahmetli Mehmet Şadi Efendi, Amasya'da Bayazıt Kütüphanesi'nde *Hafız-ı Kütüb*. Haftada iki gün; pazarertesi ve cuma günleri, namazdan sonra, kütüphanede toplantılar oluyor. Bu toplantılara, şehrin tanınmış bilgili kişileri, ayrıca meraklılar katılıyor. Muammer'in babasının arkadaşlarından, Ahmet Emrî Efendi'nin verdiği divan edebiyatı derslerini birçok kişi izlemekte, dinlemekte. Bunlar Amasya'nın ileri gelen okumuşlarından kişiler; aralarında emekliler de var. Şair ve edib Namık Necip, önden kendi şiirlerini okuyor. Bunun na'tları radyo ve televizyon programlarında yer alıyor.

Hafta içinde gazetelerde, dergilerde çıkmış yazılara ayrıca yer veriliyor. Yayımlanmış eserlerden ilgi uyandıranlar üzerinde duruluyor, konuşuluyor, parçalar okunuyor..

Genç şairler şiirlerini getiriyorlar. Farsça şiirler, bu arada Sa'di'nin *Gülistan*ından, *Bustan*ından, Şirazlı Hafız'dan, *Müntehabât-ı Edebiyyât-ı İran*ından seçmeler okunup açıklanıyor. Bu sohbetlerin arasında hiçbiri resmî bir okulun, ya da yüksek okulun sınırları çizilmiş müfredat programlarına benzemiyor. Oraya gelenlerin gerekli görmelerine, öğrenmek istemelerine, ilgi duymalarına bağlı esnek bir program. İsteyenler Arapçaya yöneliyor; tefsirlerin ayrı bir yeri var. Tek bir tefsirciye bağlı kalmadan *Beyzâvî*, *Taberî*, *Elmalılı*, rahmetli *Hasan Basri Çantay*'ın eserlerinden yararlanıyorlar. Bir hafız Kur'an-ı Kerim'den bir kaç âyet okuyor; bu âyeti bir bilen kişi açıklıyor; sonra, orada bulunanlardan herbiri, türlü tefsirlerden, okunan âyetle ilgili bölümü izliyor. Kur'an-ı Kerim'de Türk manzum hikâyeciliğinin baş konusu *Yusuf ve Zeliha Kıssası*nı anlatan *Yusuf Suresi* başta geliyor.

Muammer Ülker, o sıralarda, edebiyat meraklısı bir çocuk; daha ortaokulda iken aruz veznini öğreniyor ve liseye geçince artık bu vezinle manzumeler yazıyor. Babası ölünce de, verdiği bir dilekçe ile Amasya Kütüphanesi'nde göreve başlıyor.

Amasya, daha Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk çağlarında, belli kültür merkezlerinden biri; şehzadelerin hükümdarlığa hazırlandıkları bir şehir; çevrelerinde kadın, erkek şairler var; bir edebiyat ve musikî dünyasının içindeler. Demek ki bir gelenek o günden bugüne sürüp gelmektedir.

II.

Şimdi konunun belkemiğine geliyorum. Amasya'da II. Sultan Bayazıt Külliyesi'nde çok değerli yazmalar vardır. Muammer Ülker, babasının sağlığında onunla bu yazmaların kataloğunu ve tesbit fişlerini hazırlamaktadır; başka görevliler de var bu yolda çalışan. Muammer Ülker, yazmalarla ilgili terimleri, merak etmiş topluyor, bunlardan bir tanesi de *Reddâde*.

Yazma kitaplarımızda, sayfa numarası yoktur. Sayfaların birbiri ardından geldiğini, arada kopuk, yanlış ciltlenmiş yapraklar olup olmadığını anlamak için her sayfanın en sonuna, altta, sol köşeye, ondan sonra gelen sayfanın ilk kelimesi tek başına yazılır. Bunun yaygın adı *reddâde*dir. Ama, Muammer Ülker, bu terimin yerini tutmak üzere daha on iki terim yazmıştır defterine. Bunlar kütüphaneye gelip giden, toplantılara katılan, yazmalarla ilgilenen bilim adamlarından, ağızdan öğrenilmiştir, sözlüklerde yoktur. Bir tanesini, *râbıtay*ı, Farsça-İngilizce ünlü sözlük *Steingass*'da buluyoruz: a cath - word at the bottom of a page.

Bir tek kavram için onbeş karşılık; bunu dil için bir zenginlik saymasak bile bu bir aramadır. Bunlar sırasıyla 1) reddâde (geri döndüren), 2) râbıta (bağ, bağlayan), 3) murakıp (gözcü, gözetici), 4 ve 5) müş'ir ve müş'ire (bildiren), 6 ve 7) reddâdiye ve reddâde (geri döndüren), 8) müşahide (gözcü, gözetici, gözlemci), 9) ta'kîbe (izleyen, bir kimsenin, bir nesnenin ardınca onun ökçesine basarak gelen). Ermiş tabiatlı aziz arkadaşım Prof. Nihal Çetin, bunlara iki tane daha eklemiştir: 10) müşir (işaret eden, gösteren), 11) rakabe (gözetici, uyarıcı). Bunlar Arapçadır. Sonra Farsça: 12) payende (bir nesneye ara vermeden göz önünde bulundurup gözünü ondan hiç ayırmayan) geliyor.

Son olarak 13) ayak, 14) çoban, 15) garip karşılıklarını buluyoruz. Bunların bir çoğu, yazmalarla uğraşanlar için hiç de yabancı değildir. Bugünkü dilcilerimizin, ana kaynaklarından birçok terimlere Türkçe karşılıklar bulup koyma ardında olanların bunları nasıl karşılayacaklarına ne denli merak etsek yeridir. Ama, Amasya'da II. Sultan Bayazıt Kütüphanesi'nde, kim olduklarını bilmediğimiz, ama halkın içinden geldikleri meydanda olan ârif kişilerin buldukları işte: *Ayak, çoban, garip*. Bence en tutarlı, en manâlı iki karşılık ayak ve çobandır. *Ayak*, sayfanın sonunda yer aldığı için, kimsenin yadırgamayacağı bir karşılıktır. Çoban da sayfaları *güttüğü için* tam yerindedir. Bu sözcüğün anlamıyla gördüğü iş birdir. Herhangi bir okuyucuya bunu ayrıca anlatmak gerekmez. Nitekim, çocukluğumuzda, sınıfta kitaptan okunan bir sayfayı izlemek için hepimizin elinde bulunan, ucu sivri *çubuğun* adı da *güdecek* idi.

Ben bu iki karşılığı benimsedikten sonra asıl *garip* karşılığı üzerinde durmak istiyorum. Bu terim, bu yazının dile getirmek istediği amaç için bulunmaz bir tanıktır. Eğer, benim gözümle bakacak olursak burada karşımıza çıkanın yalnız düz bir sözcük olmadığı görülür. Burada, bir tadın, bir duygunun, bir güzel buluşun zenginliği, Türkçeye özelliği yatmaktadır. Bir sayfanın sonunda, ne

o sayfaya, ne ondan sonra gelen sayfaya, bu karşılığı ancak bu milletin duyarlığı, duygu zenginliği bulup koyabilir. Bu sözcük burada öylesine gariptir, bir gurbet şiiri denlü bizi duygulandırır.

Bunu kim bulmuştur? Bu gereksiz bir sorudur. Belli kimin bulduğu! Dilcilerimiz için, yabancı sözcüklerin yerine Türkçenin kendi kaynağından gelen karşılıklar bulmak ardında olanlar için bundan alınacak, öğrenilecek dersler vardır. O da, sözlüklerin sayfalarını çevirerek, bizce, dile yakışır görüneni ölçüp tartmadan dile yamamak yerine, halkın, daha nice örneklerini sayabileceğimiz buluşlarına kulak vermek, onun dile kattığı tadı, dilimizde ve içimizde duymak düşer. Yoksa Tıb Fakültesinde, kimi öz Türkçe meraklısı (!) öğretim üyelerinin yaptığı gibi mikroskopu devin *ettiririz* demeyiz. Doğru-dürüst bir Türkçe ile mikroskopu *yürütürüz, döndürürüz, çevririz* deriz.

Bize düşen, aynı anlamı veren yukarıdaki onbeş karşılık içinden, hepsinin tadına bir bir bakarak, Türkçenin kendi tadını veren *ayak, çoban* ve *garip*'i seçebilmektir. Seçebilmek için de, bu tadı arayıp bulmak için de, yorucu, arayıcı bir emeği göze alabilmektir. Türkçenin sözlüklerden öğrenilebileceğini pek sanmıyorum. Kişi ana dilini, yüzyıllar öncesinden başlayarak içinde yaşadığı halktan, okuduğu değişik kitaplardan, onların yazarlarından öğrenip gelir. Ve bu öğrenme onun ömrü boyunca sürer gider, işi ancak böyle tutarsak doğru yolu buluruz, umarım.

Garip sözcüğünün Arapça olduğunu, Türkçe kökenli olmadığını söyleyenler çıkacaktır, hem de çokça. Onlara söyleyim ki bu söz Türkçedir. Garip, *gurbet, gurbetçi* sözcükleri bizim kullandığımız anlamda yalnız Türkçede vardır; bunu da yalnız bizim halkımız anlar, çünkü bunu yaşamaktadır.

Sözümü, Yahya Kemal'in bir anısı ile keseyim. Türkçeyi iyi bilen, şiirden anlayan bir İngiliz, büyük şaire gelerek:

- Şiirinizi İngilizceye çevirdim, ama Vuslat adının İngilizcede bir türlü karşılığını bulup da çeviremiyorum, demiş.

Onun verdiği karşılık şu:

- Öyle ise Vuslat deyin.

Kaynaklar, s. 1 (Eylül-Ekim-Kasım 1983), 59-61

Ethem İzzet Benice

(İstanbul 1903-İstanbul 28 Mart 1967)

Gazeteci ve romancı Ethem İzzet Benice, 1903 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası deniz subaylarından Kemah'lı Mehmet İzzet Bey, annesi Makbule Hanım'dır. İlk, orta ve lise tahsilini Kasımpaşa'daki Gazi Hasan Paşa ilkokulu, İskilip Rüştiyesi ile Mekteb-i Sultanî (Galatasaray Lisesi)'de ve Kabataş Sultânîsi'nde yapmış, daha sonra da Millî Ticâret-i Bahriyye Kaptan ve Çarkçı Mekteb-i Âlîsi(Yüksek Denizcilik Okulu)'den mezun olmuştur. Fakat tahsiline uygun bir meslekte çalışmamıştır. Bir ara öğretmenlik ve İstanbul Belediye Meclisi üyeliği (1931-1934) yapmış, Kars (1939-1943) ve Siirt (1946-1950) milletvekili olarak birkaç dönem parlamentoda bulunmuşsa da, daha ziyâde gazeteci ve romancı kimliği ile tanınmıştır. 1920 yılında daha öğrenci iken *Tevhîd-i Efkâr*'da başlayan gazetecilik ve yazarlık hayatı ölünceye kadar devam etmiş, çalıştığı öteki işler, asıl meslek olarak benimsediği gazeteciliğinin ve yazarlığının yanında daima ikinci derecede görevler olarak kalmıştır.

Öncc uzun yıllar *Vatan, Son Saat, Zaman* ve *Milliyet* gibi gazetelerde yazı işleri müdürü ve yazar olarak çalıştıktan sonra, 1936'da kendi hesabına *Açıksöz* (20 Nisan 1936-16 Mayıs 1937), 1937'de *Son Telgraf* ve 1939'da da *İkdam* adlı günlük gazeteleri çıkarmıştır. 1943 yılında *İkdam*'ın adını *Gece Postası* olarak değiştiren Ethem İzzet, devrinin basın hayatında renkli simalarından biri olarak yer almış ve 28 Mart 1967 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

* *

Bazı yazılarında Bedi Vecdet takma adını da kullanmış olan Ethem İzzet, günlük hâdiselerden beslenen siyâsî mizah, hiciv ve magazin ağırlıklı bir gazetecilik anlayışını başarıyla yürütürken, bir yandan da döneminde geniş halk kesimleri tarafından beğenilerek okunan ve çok ilgi gören aşk ve macera romanları kaleme almıştır.

Onun her çeşit okuyucunun zevk alarak okuyabileceği romanları, 1930'lu yıllardan sonra bir hayli yaygınlaşan ve piyasa romanı, popüler roman gibi adlarla anılan basit konulu, acı, hüzün ve hasret duygularının yoğun bir şekilde işlendiği serüven romanlarının en fazla okunan örnekleri arasında yer almışlardır. Bazılarında askerlik hayatı ile savaşa dâir olayların son derece derin ve romantik aşk duyguları ile birlikte ele alındığı görülen bu romanlar, kadınlarla genç kız ve genç erkekler tarafından ilgi ile karşılanmış, bu yüzden de bir kısmının zaman içinde pek çok baskısı yapılmıştır. Bilhassa *Yakılacak Kitap* adlı romanı, 1930'lu yıllardan itibaren belli bir kesimin en çok okuduğu romanlardan biri olmuştur. Bir san'at kaygısı, belli bir edebî seviyeyi tutturma endişesi taşımayan popüler romanların çoğunda olduğu gibi, elbet Ethem İzzet'in romanları da teknik itibariyle pek sağlam sayılmazlar. Buna bağlı olarak dil ve üslûbunda da yer yer düzensizliklere, bozuk cümlelere ve imlâ hatalarına rastlanır. Bu da onun, günlük gazete dili ile san'at ve edebiyat dilini bağdaştırmada biraz zorlandığına işaret sayılmalıdır.

Cumhuriyetin onuncu yılında, 1933'de kaleme aldığı *On Yılın Romanı*'nda inkılâpları ve Cumhuriyetin ilk on yılında vuku bulan toplumsal değişme ve gelişmeleri ele alan Ethem İzzet'in öteki romanları umumiyetle duygusal bir konuya dayanan aşk ve macera ağırlıklı romanlardır. Ayrıca *Beş Hasta Var* (yön. Atıf Yılmaz, 1956) ve

Yakılacak Kitap (yön. Süreyya Duru, 1963-1968) adlı romanları filme de alınmışlardır.

Eserleri: *Çıldıran Kadın* (1927), *Istırap Çocuğu* (1927), *Yakılacak Kitap* (1927), *Aşk Güneşi* (1930), *Gözyaşları* (1932), *Beş Hasta Var* (1932), *On Yılın Romanı* (1933), *Yosma* (1936), *Sen de Seveceksin* (1942), *Foya* (1944), *Ben Hiç Sevmedim* (1947), *Pota* (1956), *Adsız Şehit* (1964). *Bir Cinayet Davası* ve *Çöl Yıldızı* gibi bazı romanları ise tefrika aşamasında kalmıştır.

Kaynaklar: İbrahim Alâettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946, s. 70; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul 1977, s. 397; *Ana Britannica*, C.3, İstanbul 1987, s. 601; Giovanni Scognamillo, (C.2, 1960-1986), İstanbul 1988; Şükran Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul 1989, s.135; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul 2001, s. 169.

Prof. Dr. Mustafa Özbalcı

Sen de Seveceksin'den

(İnkılâp Kitabevi, 2.bs., İstanbul, 1960)

Sen De Seveceksin romanının konusu Birinci Dünya Savaşı yıllarında geçer ve Lütfiye adlı bir genç kadının acı ve ıstırapla dolu geçen bir hayatın sonunda mutlu sonla biten aşkını anlatır. Olaylar, Lütfiye'nin kendisini terk eden kocasından olma bakamadığı çocuğunu sabahın erken bir saatinde Otomeydanı yakınlarındaki bir mezarlığa bırakması ile başlar (1910). Çocuk oradan geçen bir polis tarafından bulunur ve karakola götürülür. Lütfiye, çocuğun kimliğinin yazılı olduğu bir kâğıdı da kundağa iliştirmiş olduğu için, karakolun baş komiseri Şakir Bey'in yaptığı kısa bir araştırmadan sonra, kolayca yakalanır. Karakola getirilen Lütfiye, ayakta durmakta zorlanacak kadar aç ve perişandır. Önce karnını doyuran komiser, sonra onun hayat hikâyesini dinler. Ona acar ve "çocuk bırakma" olayını örtbas ederek çocuğu Darülaceze'ye verir, Lütfiye'yi de sevdiği bir dostu olan Yüzbaşı Nihat Bey'in evine hizmetçi olarak yerleştirir. Lütfiye'nin bu evde rahatı yerindedir ve Yüzbaşı Nihat'ın eşi Fırdevs Hanım'la kardeş gibidirler.

Yüzbaşı Nihat I. Dünya Savaşı nedeniyle cepheye gider. Dokuz ay sonra da Cemal Paşa Karargâhı'na atanır. Karargâh Şam'dadır. Nihat Bey yazdığı son mektubunda eşi Fırdevs Hanım'a rahatının yerinde olduğunu, sakin ve düzenli bir çalışma hayatı geçirdiğini, oğlu Güneş ve Lütfiye ile birlikte Şam'a gelmelerinin iyi olacağını söyler. Hazırlıklar yapılır ve yola çıkılır.

Şam'da sakin bir hayat sürerlerken I. Dünya Savaşı'nın üçüncü yılında, o yıl 26-27 yaşlarında olan Lütfiye ile 41-42 yaşlarında olan istihkam yüzbaşısı Salih evlenirler. Yüzbaşı Nihat Bey düğün gecesi gelen gizli bir emirle cepheye gider. Bir müddet sonra Lütfiye, Salih'in kendisini mutlu edemeyeceğini, aradığı aşkı onda bulamadığını ve bu adamla birlikte daha fazla yaşayamayacağını düşünmeye başlar. Ara sıra da kavga ederler. Bir gün Lütfiye, çok sevdiği bir Arap ailesinin kızı olan Naciye'nin ısrarı üzerine kocasından izin almaksızın Dummar Bağları'na eğlenmeye gider. Yatsı ezanı okunurken eve döndüğünde Salih çoktan eve gelmiş, yemeğini yemiş ve dışarı çıkmıştır. Lütfiye'nin kendisinden izin almadan gezmeye gitmesine ve geç gelmesine çok kızan Salih günlerce eve gelmez. Karı koca ancak Fırdevs Hanım'ın araya girmesiyle barışırlar.

Diğer taraftan Dummar'da Halil Necip isminde bir genç Lütfiye'yi görür görmez ona âşık olmuştur. Her fırsatta Lütfiye'yi takip eder ve onunla konuşmanın yollarını arar. Narmasına son derece düşkün olan Lütfiye'den yüz bulamaz, ancak Lütfiye'nin peşini de bırakmaz. Ona mektuplar yazar, nereye giderse orada biter, ona deliler gibi âşık olduğunu, onsuz yaşayamayacağını söyler ve ona kocasından ayrılarak kendisiyle evlenmesini teklif eder. Zor günler yaşayan Lütfiye ise, kocasını sevmemekle birlikte ona ihanet etmeyi aklının ucundan dahi geçirmez, aslına bakılırsa Halil Necip için en ufak bir sevgi hissi de beslemez. Ancak aşkına karşılık bulamayan Halil Necip'in kendisini zehirlemek yoluyla giriştiği intihar teşebbüsünü ve ölüm döşeğinde olduğunu öğrenen Lütfiye, başka çare olmadığını görerek Halil Necip'in evine gider ve hemen doktor çağırtır. Hummalı bekleyişlerden sonra Halil Necip iyileşirken, Lütfiye de içinde ona karşı bir sevginin filizlendiğini fark eder.

Bu arada savaşın şiddeti giderek Şam'a doğru kaymaktadır. Bu yüzden cepheden mektup yazan Nihat Bey, eşi Fırdevs ile oğlu Güneş'in Osmancık'taki kardeşlerinin yanına gitmelerini ister. Yola çıkarlar. Ancak yolda arabanın yuvarlanması sebebiyle Fırdevs Hanım ölür, Güneş ise yaralanır. Bu acı olayı çok geç öğrenen Yüzbaşı Nihat da bir süre sonra cephede ölür. Diğer taraftan Halil Necip Lütfiye'ye mektup yazmaya devam eder, ancak bir cevap alamaz. Her karşılaşmalarında Halil Necip'e kendisinden uzak durmasını tavsiye eden Lütfiye, en sonunda onun bir mektubuna cevap yazarak, intihar teşebbüsünden sonra iyice zayıflayan ve sinirleri bozulan Halil Necip'e seyahat tavsiye eder. Şaşılacak bir şekilde bu tavsiyeye uyan Halil Necip habersizce ortadan kaybolur. Gerçekte Lütfiye de onu iyice sevmeye başlamıştır. Nihayet bir zaman sonra kavgaları artan Salih ve Lütfiye ayrılmaya karar verirler. Lütfiye, Naciye'nin itimat ettiği bir Arap kadınının evine yerleşir. Halil Necip de geri döner ve roman Lütfiye ile Halil Necip'in evlilikleri ile son bulur.

1

(Aşağıdaki alıntıda Naciye ile Lûtfiye, Dummar Bağları'nda gördüğü Lûtfiye'ye âşık olan Halil Necip hakkında konuşmaktadırlar)

(s. 102-112)

Naciye İle

Dün Naciye geldi.

Tuhaf kız.

– Hastaydım. Seni görmiye gelemedim?.

Dedim.. Ve.. bu cümle hapisten boşalan zincirbentlerin hürriyete kavuşmaları gibi içimden boşalan birikmiş tahassür ve ihtiras duygularının coşuşu idi. Ona neler söyledim, nasıl söyledim? Bilmiyorum. Fakat, ne söyledimse muhakkak ki içten söyledim.

Duyarak söyledim. Samimiyetle söyledim. Bu bir şehvet ifadesi değil, bir aşkın edası ve taşışı idi. Bu dakikada da sizi temin ederim ki, onu seviyorum. Bir çılgın gibi seviyorum. Tam bir aşk hastası gibi seviyorum. Bu sevişte asla uzviyetin yeri ve sürükleyişi yok. Onu yıllarca görmesem dahi seveceğim.

– Halil Necip, deliriyorsun galiba?!

Dedim.

– Hakikaten deliyim. Naciye. Deli oldum. Onun delisi. O gece oradan kaçtım. Odama geldim. Tam üç gün, üç gece hep onu sayıklıyarak, onu düşünerek, onu hep gözlerimin önünde bularak kapalı kaldım.

O böyle söylerken ben hayretten hayrete düşüyordum.

– Ayıp değil mi bu söylediklerniz Halil Necip Bey? dedim.

– Ayıp değil. Hastalık ayıp kabul etmez. Hastalığı söylememek ve gizlemek daha ayıp sayılmalıdır.

Cevabını verdi ve konuşmamız sürdü:

– Fakat, o evli ve namuslu bir kadın!.

– Olabilir.

– Yani ne demek istiyorsunuz?

– Evliliği ve namusluluğu kendisini sevmeme mâni değildir. Demek istiyorum!.

– Nasıl olur bu?

– Kendisini görecek, kendisinden bir şey istiyecek değilim ki...

– O halde.?

Onun ne demek istediğini ben anlıyamamışım. Ne demek istediğimi de ona anlatamamıştım. Galiba?

Yüzüme bakakaldı, sualime cevap vermedi.

– Görmediğiniz, göremiyeceğiniz bir kadını nasıl seversiniz ve böyle bir sevgide ne fayda bulursunuz?

Diyerek sualimi genişlettim. Sarardı, sızlandı:

– Evet, bunu benim kadar, benim gibi tasvir edebilmek güçtür. Anlaşılmaz. İnsan görmediği, konuşmadığı bir kadını nasıl sever? Denir. İşte benim aşkımın hususiyeti ancak bu. Çünkü ben onu seviyorum, damarlarımdan, sinirlerimden uzak tutarak seviyorum. Bu sevgide adalenin yeri ve rolü yok. Bu bir çeşit kalb ve dimağ hummasıdır, adına aşk.. denir. Aşkın aslı, özü budur. Bu aşk hakikî aşktır. Ancak bu hummaya tutulanlara âşık denir.

Güldüm ve kendimi tutamadım:

– Garip bir aşk...

Dedim ve ilâve ettim:

– Siz hakikaten hastasınız, Halil Necip Bey!

– Emin olun hasta değilim. Âşıkım, Lûtfiyenin âşıkı..

Diyerek bunaltı içinde sözünü sürdürdü:

– Bu öyle bir ifade ve öyle bir eda ki insanı gülünç olmıya sevkediyor. Fakat, inanın ki asıl gülünçler aşk ile şehveti ve cinsî cazibeyi biribirine karıştıranlardır.

Naciye bunları anlatırken ben tuhaflaşıyor, aptallaşıyor, garip bir hissin tesiri altında kıvranıyordum. Bu kıvranış ve histe hem kızmak, hem hayret etmek vardı. Kızıyordum, çünkü:

– Nereden başıma bu işi çıkardım? diye düşünüyor ve:

– Küstah adam..

Diye her aklıma geldikçe bu züppe âşığa içerliyordum. Hayret ediyordum:

– Meğer ben ne imişim de farkında değilmişim?!. Gibilerden yüzüme karşı öğülen bir cazibe ve güzellik kudretinin gururunu nefsimde buluyordum. Ve.. tereddüde düşüyordum.

– Acaba sahiden bir genç adamı teshir edecek kadar güzel miyim? Yoksa lâkırdı olsun.. diye mi böyle söylüyorlar?..

Naciye yine anlatmasına devam ediyordu:

Ona:

– Bütün bunları benimle konuşmanız bile doğru değil.

Nihayet ben sizin sır ortağınız değilim.

Dedim. Fakat, o kadar pişkin, yahut da o kadar tutkundu ki:

– Naciye Hanım, beni affedin. Hatamı idrâk etmez değilim. Hepsini ve her şeyi takdir ediyorum. Bir genç kıza bir genç erkeğin bir başka kadın hakkındaki aşk ifadesinin bile ne kadar çirkin ve aykırı olduğunu takdir ediyorum. Yalnız bütün bunları size anlatmamın tek sebebi var:

Dedi. Naciye bu sözleri naklettikten sonra güldü ve kulağıma eğilerek:

– Garip değil mi? İçimden hem kızıyor, hem de onu dinlemek istiyordum.

Ben de Naciyeye takıldım:

– Sana ilânı aşk etmesi dururken beni ortaya koymasına mı kızıyordun?

– Yook, canım, zaten böyle bir şey aklıma gelmez!

Dedi ve hikâyesini anlatmaya devam etti:

– Ondan sordum, ne sebep var?

Gözlerini gözlerime dikmişti. Bakışlarında korkunun, sığınmanın, yalvarmanın bütün ifadesi vardı.

– Söyliyelim mi?..

Diye sordu. Cesaret verdim:

– Söyleyin?..

Bir türlü söyliyeceklerini hemencecik ağzından çıkaramıyordu. Tekrarladım:

– Niçin söylemiyorsunuz? Haydi söylesenize?

Kızardı, bozardı, titrek bir sesle:

– Sizden ricam şu..

Dedi ve, zorla hançereden çıktığı belli olan bir ses ve söz tonu içinde devam etti:

– Siz Lûtfiyeyi sık sık görüyorsunuz. Lütfen bu duygularımı ona anlatmanızı rica ediyorum.

Birden kızdım:

– Nasıl olur böyle şey?

Sinir ve zaaf içinde titriyordu. Bir ayaklarıma kapanması kalıyordu:

– Rica ederim.

Rica ederim!..

Rica ederim!..

Diye belki üstüste on kere bunu tekrarladı. O esmer çocuk heyecandan karşımda kıpkırmızı olmuştu. Buna inanılmaz değil mi? Fakat emin ol Lûtfiye, gerçekten kıpkırmızı idi, buhran içindeydi. Sinirlerinin kısıldığını ve yüz etlerinin ağzından çıkan alevli bir nefesle kavrulduğunu hissediyordum. Ağlıyan bir sesle devam etti:

– Sizden başka hiçbir şey istemiyorum. Hepsi hepsi bu kadar. Bunu benden esirgemeyin.

Ve.. konuşmamız asabî bir hava içinde sürdü:

– İmkânı yok, istediğinizi yapamam.

– Yalvarırım.

– Ne kadar yalvarsanız boş!.

– Yapmayınız..

– Bana yapılmıyacak bir şeyden bahsediyorsunuz..

– Başka ne türlü bir vasıta ve imkân içinde bu duygumu Lûtfiyeye bildirebilirim.

Tek çare sizdiniz. Onun için sizi rahatsız etmiştim.

– Belki kendi hesabınıza haklısınız. Fakat, bu benim yapabileceğim bir iş değil.

– Bunda yapılmıyacak ne var?

– Böyle bir tavassuta ahlâkî telâkkilerim müsait değil.

Benden menfi cevap aldıkça çocukcağız bütün bütün bunalıyor, alnından şıpır şıpır ter sızıyor, sesi daha çok boğuluyordu.

Bir an çok ümitsiz kaldı ve bu ümitsizliğin kendisine verdiği tesirle bütün sinirleri de gevşedi, harap oldu. Kendi kendisine mırıldanıyordu:

– Ne yapabilir, kime ne söyliyebilirim? Lûtfiyeyi görmek, görmiye kalkışmak çok tehlikeli olur.

Bu mırıltı kulağıma gelince, hemen atıldım:

– Sakın böyle bir teşebbüste bulunmayın.

– Ne gibi?.

– Kendisini görmeye kalkışmanız kadının evini yıkar!

– Niçin?

– Kocası duyar da onun için..

Bir pazarlık halinde konuşmamız sürüyordu:

– Kocasına duyurmamıya çalışırım..

Dedi, bu sefer ben yalvarmıya başladım:

– Rica ederim, bunu yapmayınız.

– Emin olun kocasına duyurmam.

– Duyurmamanıza imkân var mı?

– Tabiî tedbirlerimi ona göre alacağım.

– Meselâ?.

– Henüz düşünmedim!

– Her halde tehlikeli bir iş yapıyorsunuz.

– Yapılacak başka şey düşünemiyorum. Ricamı kabul etseydiniz bunların hiç birisine lüzum kalmazdı.

– Ben yapamam.

– Siz yapmadığınıza göre benim için de yapılacak ancak bu söylediklerim var!

Düşündüm, haline baktım, çırpınışındaki merareti, içten gelen sızıyı gördüm, kavradım. Çocuğa acımadım değil doğrusu. Hatta bu acıyış iledir ki:

– Siz muhakkak tedaviye muhtaçsınız Halil Necip Bey..

Dedim. Bu sözüm galiba, üzerinde çok hayret uyandırdı ki:

– Niçin?

Diye benden sordu.

– Gayet tabiî.

Diyerek acı söyledim:

– Evli barklı bir kadına tecavüz etmekten sıkılmadınız. Lûtfiye size haddinizi bildirdi. Yüzünüze yediğiniz şamarı ömrünüzün sonuna kadar bir ayıp damgası gibi saklamanız lâzım gelirken onu da yapmıyor, üstüne üstelik bir de kendisine âşık olduğunuzu bana kadar gelip söylüyorsunuz. Yaptığınızı ancak bir deli yapar. Siz hemen bir sinir doktoruna koşmalısınız. Hakikaten deli olduğunuzdan şüphe ediyorum.

Ben böyle söyleyince bir saniye durakladı.. Gözlerimin içine korkunç bakışları vardı. Bir an sözlerime kızar gibi oldu:

– Affedin amma, ben sizi kendimden daha üstün hasta buluyorum.

Dedi. Bu lâkırdıyı söylerken tirtir titriyordu. Ben de kızdım. Yerimden kalktım:

– Artık sizi dinleyemiyeceğim Halil Necip Bey, hem hastayım.

Dedim. Kulağa acı gelen boğuk bir sesle:

– Siz aşk nedir bilmiyorsunuz?

Dedi, devam etti:

– Gençsiniz. Bir gün gelecek siz de onu tanıyacak ve öğreneceksiniz. Aşk bir hayatı yok edecek kadar zalim, yine bir hayatı var edecek kadar ihyakârdır.

Bütün dava ondaki buruklukla tadı birleştirmeyi bilmektir. Bunun için de olgun ruha, kemal bulmuş varlığa ihtiyaç vardır.

Bir aktör gibi idi:

– Aşkın bu anlanışı üzerine bilhassa dikkatinizi çekmek isterim.

Naciye, Halil Necibin bu sözlerini naklederken durdu, içten gelen bir hitapla konuştu:

– Kardeşçiğim, tuhaf değil mi? Okuduğum eserler arasında aşkın böyle bir tarif ve tasvirine hiç rastlamadım. Ben onun kadar iyi konuşamıyorum, söylediklerini tıpkı tıpkısına anlatamıyorum. Benimle konuştuğu ve bana içini döktüğü vakit yanımda olsaydın muhakkak onun samimiliğine, içten konuşuşuna inanır ve söylediği fikirler karşısında hayret duyardın. Olgun ve iyi yetişmiş bir çocuk...

Naciye söyleyişinde belki samimî idi. Fakat, sinirime dokundu:

– Aşkolsun sana.. Bütün bunları bana anlatmakla senin Halil Necipten ne farkın kalıyor.

Dedim. Kızcağız birden bozuldu:

– Fakat, ben bir hâdiseyi hikâye ediyorum, o kadar.. Dedi.

– Eğer şu son sözlerin olmasaydı..

– Sözlerimde ne var ki?

– Daha ne olmalı? Şahsî kanaatlerinle Halil Necibin fikir ve duygularına tamamile eş ve arkadaş oluyorsun!

Naciye gagaladı. Sözlerim üzerinde küçük bir şamar tesiri yaptı. Ne söyliyeceğini, bana ne cevap vereceğini kestiremiyordu. Yalvarmıya başladı:

– Affedersin kardeşim. Böyle bir zanna düşeceğini asla aklıma getirememiştim. Ben hakikaten tamamile saf ve dürüst bir sadakatle sana onun söylediklerini bir sinema şeridinin ifadesi içinde naklediyorum. Bir başka şey aklımdan ve hayalimden geçmez.

Kızcağızı kırdığıma müteessirdim. Fakat, yapılacak başka şey de yoktu.

– Bütün bu Halil Necip macerasını başıma çıkaran sen oldun. O gün nereden geldin. Nasıl bir şeytan gibi damarıma girdin ve beni kandırdın?

Dedim. Üzüm üzüm üzülüyordu. Ellerini uğuştırarak:

– Ne bileyim ablacığım böyle olacağını..

Dedi, belki üstüste yüz kere af diledi.

Kızın hüsnü niyetinden de şüphelenmek istemiyordum. Belki, ondan çok samimî idi. Bugün de samimidir.

Sordum:

– Peki ne olacak şimdi böyle?

O hep ayni eza ve kıvrıntı içindeydi:

– Bilmem?

Diyerek uzun uzun yüzüme baktı.

– Bari hikâyenin sonunu da anlat, bakalım ne oldu?

Naciyenin neşesi bozulmuş, söz gelişini kaybetmişti.

– Başka bir şey olmadı, ben kalktım,-o da gitti.

Dedi ve.. kesti. Artık ağzından sözü âdeta cımbızla çeker gibi konuşuyordum:

– Giderken ne söyledi?

– Söylediklerini teyit etti.

– Başka bir şey?

– Hiç bir şey!

– Ne yapacağını söylemedi mi?

– Hayır.

– Senin tavassutundan ümidini keserek mi ayrıldı?

– Evet!.

– Mektup yazarım, yahut kendisini görürüm... diye hiç bir şey söylemedi mi?

– Hayır..

– Senden ayrılırken neşeli miydi?

– Hayır..

– Kederli miydi?

– Evet!.

Bu sefer de ben Naciyeye kızıyordum:

– Demin bülbül gibi konuşuyordun, şimdi de söz ağzından bir türlü geçit bulup çıkamıyor. Sende daha bir çok şeyler var, fakat söylemiyorsun?

Dedim.

– Ablacığım söyliyecek takat bırakmadın ki...

Diyerek gözlerimin içine baktı. Bu bakışında kendisini bağışlayıp bağışlamadığımı iyiden iyiye inceliyen bir tecessüs vardı. Endişeme onu da ortak ederek:

– Peki ne olacak şimdi?

Dedim, o da düşünüyordu, ben de..

– Bilmem ki vallahi...

Diyerek sözüne ekledi:

– Belki sizi görmeğe gelecektir. Belki mektup gönderecektir.

Müthiş bir tazyik kalbimi burkuyordu:

– İkisi de kötü..

Dedim ve.. Salihi, onun endişelerini, sözlerini hatırladım. O kadar vehim içinde yaşıyan bir adam benim Halil Neciple bir an konuştuğumu, yahut da kendisinden mektup aldığımı görse ve öğrense hiç şüphesiz damgayı alnıma vurur ve adımı orospu çıkarır.. diye düşünüyorum.

Bu endişemi Naciyeye de söyledim.

– Hakikaten kötü..

Dedi.

– Yalnız kötü değil... Kötünün kötüsü!..

– Öyle.

– Bilmiyorum ki, senden ayrılırken mutlaka mektup yazmak, yahut da beni görmek kararını muhafaza ediyor mu idi?

Naciye:

– En doğrusunu istersen abla, muhakkak bu adam ya seni görmiye gelecek, yahut da mektup gönderecektir.

Dedi, devam etti:

– İnanıyorum ki, bu adamda seni sevmek fikri sabit haline girmiştir. Hattâ, en doğrusunun doğrusunu söyliyeyim. Giderken: Eğer bu içimdeki hissi Lûtfiyeye duyuramazsam intihar ederim. Başka çare yoktur.. diyerek gitti.

Şaşırdım:

– Bu nasıl iş böyle?

Dedim. Naciye de işin içinden çıkamıyor:

– Benim de aklım ermiyor. Her halde bu delilik gibi bir şey.

– Bir insan ilk defa gördüğü bir kadına böyle delicesine âşık olur mu?

– Oluyormuş demek!.

– Olamaz..

– Olmasa Halil Necip de olmazdı.

– Ben Halil Necibin âşıklığında bir oyun, bir tuzak buluyorum.

– Ne gibi?.

Bir saniye düşündükten sonra duygularımı açıkça söylemeğe mecbur oldum:

– O gün Halil Necip çirkin bir vaziyet ihdas etti. Bir delikanlı, okumuş bir insan için bu hareket en bayağı bir hareketti. Şimdi bu bayağılığı tatmin etmek ve izzeti nefsini kurtarmak istiyor. Bunun da tek çaresi benimle tekrar konuşmak, beni kandırmak, kendisine bendetmek olabilir.

– Acaba?

– Gayet tabiî.

– Zannetmem.

– Muhakkak ki böyle. Onun bütün derdi, didinmesi bir gün bana yüzüne vurduğum tokatı geriye aldırtmak, tokat öyle vurulmaz, böyle vurulur.. demek, alnıma yüz karasını vurmaktır.

Naciye, bu ihtimal üzerinde bir hayli düşündü. Sonra:

–Belki olabilir..

Dedi. O, mutlak şekilde Halil Necibin hasta olduğunu kabul ediyordu, sözlerini samimî içten buluyordu.

– Bu zannına iştirak etmiyorum.

Dedim. Münakaşa ettik.

– Her halde onun seni görür görmez âşık olduğuna ve aranızdaki hâdisenin bu aşkı kuvvetlendirdiğine kaniim.

– İlk görüşte aşk gülünçtür.

– Ben, ilk görüşte âşık olabilenlerin mevcudiyetini kabul etmiyorum. Birçok büyük romancıların tahlillerinde de bunu gördüm, okudum. Genç kadın veya kızın idealinde yıllarca beğendiği, üzerinde işlediği bir tip vardır. Bu tipi sever, hayatta arar, benzer yürek üzüntülerine uğrar, hayalini hakikat yapmak için koşar, didinir. Hayalini hakikat yapabildiği, yani idealindeki tipi karşısında gördüğü ilk günde de birdenbire âşık olur. Bunlar marazî tiplerdir. Halil Necip de bunlardan birisidir. Demek ki, kafasının içinde yıllardır sevdiği, aşkını, ıstırabını çektiği bir kadın tipi vardı. En son bu tipi sen olarak karşısında buldu ve derhal bütün hassasiyetile feveran etti: Bunun için Halil Necibi bir hasta ve aşkını da samimî buluyorum.

– Ben de okuduğum romanlarda böyle tiplere rastladım. Fakat, inan ki, Halil Necip onlardan birisi değildir. Mutlaka bir tuzak hazırlıyor.

– Kat'iyyen o fikirde değilim.

– Sen yine öyle düşün.

Naciye ile bu yolda münakaşamız hayli uzun sürdü. O da, ben de düşüncelerimizde ısrar ettik ve anlaşamadan ayrıldık. Fakat, hakikaten evham ve tereddüt içindeyim. Bu çocuk ister deli, iste hasta, isterse âşık rolüne çıkmış kurnaz bir aktör olsun. Hepsi de benim için tehlikeli. Bugüne ve bu dakikaya kadar bana bir mektup göndermedi, kendisi de görünmedi. Ancak, iki hareketi de tehlikeli olur.

Tesadüf mektubu Salihin eline geçirebileceği gibi tam benim evime geldiği sırada Salih de burada bulunabilir. Böyle bir hal korkunç olur. Salihin bir defacık olsun bana dönüp te:

– Sen de...

Demesi benim için hayatta tasavvur ettiğim hicapların en ağırı olur. Hele ablama gidip de:

– Nasılmış namuslu telâkki ettiğiniz Lûtfiye. İşte bir mektup size...

Diye, yahut da:

– Onu evimde âşıkı ile konuşurken gördüm..

Derse ben derhal ölmeliyim. Ne kadar namuslu, ne kadar seciyeli olursam olayım Halil Necip hikâyesini Salihten saklamış olduğum için kabahatliyim ve asla onu hâdisenin tabii seyrine inandıramam.

Anlıyorum ki, evli kadınların da, genç kızların da bütün başlarına gelenler, hâdiseleri saklamalarından geliyor ve sakladıkça belâ bağlarına sırnaşıyor, beterin beterine gidiyorlar.

Ne acı ve.. ne yazık!

Bilmiyorum, ne yapayım?.

Yürek Üzüntüsü

Dünyada insanın en çok sıkıldığı şey muhakkak ki, yürek üzüntüsü. Kalbimin kuvvetli bir yumruk içindeymiş gibi sıkıldığını ve burkulduğunu hissediyorum.

Naciye gideli iki gün oldu. Her kapı çalınışında, ciğerlerimin bir tazyik havası ile çatlıyacak gibi şiştiğini duyuyor, bunalıyor.

– Acaba o mu?

Diye çırpınmıya başlıyorum. Hattâ, hizmetçinin gelip haber vermesini bile beklemiyor, ben hemen kafesin arkasına koşuyor, sokağı gözetliyorum.

Salihten de ödüm kopuyor. Her eve giriş ve çıkışında, her kelimeyi söyleyişinde bir kere yukarıdan aşağıya onu süzüyor,

– Bana bir şey mi söyliyecek?.

– Duydu mu acaba.. -

– Kulağına birisi fısladı mı?

Diye heyecanlar geçiriyorum. Hakikatte hiç bir kabahatim yok. Vicdanımın temizliği, hareketimin berraklığı, hâdisedeki masumiyetim beni dimdik ve enerjik tutuyor. Amma, ne de olsa Salihe karşı kendimde bir aciz ve bunaltı hissediyorum. Bütün bunun sebebi de her vakit tekrarladığım ve hattâ yalnız kaldığım vakit kendi kendime:

– Ah, ne yaptım da ben Salihe bu meseleyi anlatmadım., dediğim gibi hep hâdiseyi Salihten ve ablamdan saklamamalı idim diye nedamet duyuyorum.

2

(Romanın şu sayfalarında ise, Lûtfiye'ye karşı beslediği derin aşkın karşılığını göremeyen Halil Necip'in intihar teşebbüsü ve bu olay üzerine Lûtfiye'nin yaşadığı iç çatışma hikâye edilmektedir:)

(s. 195-203)

Halil Necibi evinde ve inliye inliye yatağında kıvranırken buldum.

Odasına ilk girdiğim anda tedehhüş ettim.

Bir evin bir odasında oturuyordu. Rehberim benden saklamıştı. Fakat, anlaşılıyordu ki ev sahibi odur. Hem başkâtip, hem ev sahibi. Anlaşılan evinden bir odayı ona eşyasile beraber vermişti. Fakat, göze ilk çarpan ve muhakememi tamamile üzerinde teksif eden hâdise Halil Necibin kendisi idi. Kapıdan içeriye girdiğim vakit onu ölümle hakikaten kucak kucağa pençeleşirken buldum. Rengi sapsarı idi. Küf tutmuş bir sarı renkti bu. Gözlerinin beyazı çoğalmış, siyahı azalmış ve küçülmüştü. Yatağının içinde bir topaç gibi kıvrılıyordu, sanki günlerdenberi yatağa düşmüş bir hasta gibi birden eriyivermişti. Beni görünce sararmış renginin hatlandırdığı yüzünde bir teselli ifadesi taşıyan çizgiler belirdi. Gözlerinde bir ışığı andıran parıltılar yandı söndü ve.. mırıltı halinde:

– Lûtfiye..

Diyebildi. Onu bu halde görmek sinirlerimde müthiş.. diye ifade edebileceğim bir panik yaptı. Ne olduğumu, ne yapacağımı şaşırmış bir haldeydim.

– Ne var?.. Ne oldun?..

Diyebildim ve şaşkın yanına sokuldum. Durmaksızın elile midesini bastırıyor, her vecâ geldikçe rengi mosmor oluyordu. Tekrar:

– Niçin böylesin?.. Ne oldu sana?.. Bir şey mi dokundu?..

Dedim. Bir an sancı durdu ki, galiba,

– Seni son defa görüyorum Lûtfiye. Bunu benden esirgemediğin için çektiğim azap ve ıstırabın tesellisini gözlerime ve ciğerlerime dindirmiş olarak ölüyorum..

Dedi. Bu söz, beni bütün bütün çileden çıkarttı. Galiba biraz asabî ve telâşlı:

– Canım niçin öleceksin. Dur, bakalım. Kurtulmanın çaresi yok mu? dedim.

– Geçen geçti..

Der gibi elini salladı. Gözleri de elindeki işaretin mânasını teyit ediyordu.

Baktım, ondan hayır ve ümit yok. Başkâtibe:

– Acele bir doktor..

Dedim ve.. ilâve ettim:

– Yakınımızda bir doktor!..

Ve.. bir saniye düşündükten sonra:

– Bu civarda da hiç yok..

Dedi, sözlerine devam etti:

– Hükümet caddesinde bir Arap doktor var. Fakat, onun da ne dereceye kadar muktedir bir doktor olduğunu kestiremiyorum,

– Canım efendim, böyle hâdiselerde doktorun iyisine kötüsüne bakılmaz!..

Dedim ve., birden sanki beynimin içinde bir şimşek çakmış gibi ablama bakan doktoru hatırladım.

– Askerî hastaneye koşunuz..

Dedim, doktorun adını ve adresini verdim; ilâve ettim:

– Kaybedilecek bir saniye bile yok. Bir arabaya atlayınız, doktorun iki eli kanda bile olsa hemen onu buraya getiriniz.

Başkâtip efendi çelebi çelebi:

– Peki, başüzerine..

Dedi, hemen odadan fırladı. Halil Necip ve.. ben odada ikimiz kalmıştık. O hâlâ kıvranıyor ve durmadan:

– Lûtfiye.. Lûtfiye. Lûtfiyeeeeee.

Diye mırıldanıyor, sönük gözlerini gözlerimden ayırmıyordu. Yanına oturdum:

– Söyle bana nen var?.

Dedim. Hiç bir şey söylemedi. Hep ayni ümitsiz ve doyumsuz gözlerle gözlerimin içine bakıyordu.

– Niçin benden sakınıyorsun. Söylesene henüz ümit varken elimizden geleni yapalım ve.. seni kurtaralım..

Dedim. Titriyen ellerini zorlu bir emekle başımın üzerine getirdi, saçlarımı hafif hafif okşadı, güçlükle kelimeleri sıraya koyarak:

– Ölüyorum. Fakat mes'udum. Lûtfiye. Beni nihayet sevdiğini görüyorum.

Dedi, tek tek kelimelerine birkaç kelime daha ekliyebildi.

– Bütün bir mes'ut ömrü sonuna kadar tahayyül ederek sana ve hayata veda ediyorum. Beni artık kurtaramazsınız. Seni görmeden, son hayalini gözlerimin içine sindirmeden ve tatlı sözlerini işitmeden ölmüş olsaydım bu bana gideceğim yerde de ebediyen azap ve işkence verecek bir çile olacaktı.

Sözleri, ölümüne mutlaka inanan birinin son vasiyeti ve kendisi benim hakikaten sevdiğim, uğruna hayatımı koyduğum bir sevgili gibi geliyordu.

– Sus Allah aşkına Halil Necip.

Diyebildim ve.. birden ağlamaya başladım. Muhakkak ki bu bir sinir buhranı idi.

Sanki birden bir ses kulağıma:

– Budala ağlaman dursun. Gözyaşlarını ne vakit olsa akıtırsın. Şimdi aklını başına devşir ve çabuk ol!.

Dedi. Ve.. bu sözler yine sanki birden gözlerimdeki yaşı durduttu. Ben ağlarken Halil Necibin de gözlerinde irileşen su taneleri vardı. Yalvararak ondan sordum:

– Söyle bana Halil Necip ne oldu?.

Bükük boynu ile gözlerimin içine baktı baktı, sonra:

– Ah Lûtfiye..

Diyebildi nefesi tükendi; parmağile karyolasının altını bana işaret etti. Hemen karyolanın altına baktım. Boş bir şişe vardı. Şişeyi kaptım, üzerinde İngilizce bir etiket vardı. Harflerin yüzüne bakakaldım. Şişenin içinde ne olduğunu anlıyamadım.

– Bunu mu içtin?.

Dedim, başını salladı:

– Evet..

– Nedir bu?.

İlâcın frenkçe adını söyledi. Fakat, ne olduğunu anlıyamadım. Birden bönleşmiştim. Çocuk gibi soruyordum:

– Bu zehir mi?..

– Evet.

– Bunu çıkarmanın imkânı yok mu?.

– Yok

– Neden?.

– Kanıma karıştı tabiî.

Ve.. ilâve etti:

– Şimdiye kadar ölmem lâzımdı. Anlaşılan miktarı az geldi, bünyem mukavemet ediyor.

– Seni kurtarmak için benim yapabileceğim hiç bir şey yok mu?

– Yok..

– O halde doktorun gelmesi lâzım.

O perişan halinde bile yine uzun uzun gözlerimin içine bakarak:

– Beni mutlaka kurtarmak mı istiyorsun Lûtfiye?.

Dedi. Hiç tereddüt etmeden ve sözümün bir senet olacağını düşünmeden:

– Evet.

Dedim. Bu cevabım ona öyle bir ferahlık, öyle bir sevinç verdi ki, moraran yüzündeki hatlar bu sevincin en ince ve hassas mânasını bile aşıyordu.

– O halde çabuk söyle. Ne yapabilirim?.

Diye sordum. Ölümle hayat arasında çırpına çırpına, avuçlarını açtı:

– Hiç bir şey bilmiyorum.

Ve.. kekeliye kekeliye ilâve etti:

– Allahın isteği olur!.

Bilmiyorum niçin ilk önce ona acır ve acıdığım için kurtulmasını isterken birden bana bir hiddet ve şiddet geldi. Neydi buna sebep?. Onu o halinde âdeta azarlar gibi:

– Budalalığın akıbeti de hep Allahtan bilinir. Ne vardı sanki, kendini zehirliyecek?.

Dedim. Sözlerime ekledim:

– Sana delisin dediğim vakitler bana inanmazdın. Şu yaptığını bir deliden başkası yapar mı?

Can havlile:

– İstediğini yaptım.

Dedi, zoru zoruna devam etti:

– Ümitlerimi o kadar kırmış, beni o kadar inkisara sevketmiştin ki, ölümü sensiz yaşamıya tercih etmiştim.

– Benli olsan da, bensiz olsan da herhalde yaptığın şey aklı tam bir adamın yaptığı ve yapacağı iş değildir.

– Sana bunu açıkça söylemiştim.

– Bana söylemekten ne çıkar?

– İnanmadın sözlerime..

– Öyle de olsa bir aşk uğruna insan canına kıyar mı?. Hem, kaç defa sana aşkın bir hastalıktan başka hiçbir şey olmadığını söylememiş miydim?. Tedavisi olan herşey için insanın kendisini ihmal etmesi kadar budalalık olmaz. Hele senin yaptığın düpedüz cinnet!.

Ben böyle söyledikçe o biçare meraret ve ıstırabı sanki kendisine yetmiyormuş gibi bütün bütün sıkılıyor, morarıyor, başını kaldırıp yüzüme bakamıyordu. Fakat, ben de sinir ve ıstırabımdan yerimde duramıyordum,

– Yapmamalıydın bunu Halil Necip, yapmamalıydın!.

Derken birden odanın kapısı vuruldu ve başkâtip, yanında doktorla geldi. Doktoru görünce geniş bir nefes aldım ve.. sanki hayat sırrı ve mucizesi onun elindeymiş gibi bağırdım:

– Aman doktor bu hastayı kurtar!.

Galiba o kadar çok çılgın ve şaşkındım ki, doktor şen bir yüzle:

– Durun telâş etmeyin. Önce birbirimize bonjur... diyelim.

Dedi ve:

– Ablanız nasıl oldu?

Diyerek benim hatırımı sormak istedi. Fakat, bu sual beni birden o kadar hırçınlaştırdı ki:

– O öldü, bari bunu kurtar doktor. Bu da ölüyor.

Dedim. Bu cevabım karşısında doktor da şaşkına döndü:

– Nerede öldü? Nasıl öldü? Hastalığı savuşturmuştu.

Diye telâş ve endişe içinde yüzüme baktı.

– O bir kazaya uğradı öldü, bu da kendisini zehirlemiş.

Dedim. Doktor bir tek kelime daha söylemeden hemen Halil Necibin yanına gitti, nabzını eline aldı. Sonra kalbini dinledi. Ben hemen şişeyi gösterdim:

– İşte bunu içmiş!.

Şişeyi görür görmez:

– Yaaaa...

Diyebildi ve ilâve etti:

– Hemen hastaneye götürmemiz lâzım.

Bir sual hıçkırık gibi boğazımda düğümlendi:

– Doktor ümit var mı?.

Dedim. İşinin başında bu kadar ciddi ve.. bu derece anut bir adam az görülür.

Sözümü dinlemiyordu bile.

Bir daha tekrarladım.

– Doktor söyle bana. Hasta ölecek mi, kurtulacak mı?

Genç çehresini sertleştiren kıvrımların artışı içinde, dik dik gözlerimin içine baktı, iki kelime ile:

–Bir şey söylenemez.

Dedi, ilâve etti:

– Yüzde iki ümit var, bu dakikada.

Ağlıyan bir sesle:

– O halde ölecek..

Dedim. Ellerini uğuşturarak:

– Bilmem.

Diyerek, devam etti:

– Ölmesi ihtimali yaşamasına galip. Fakat, hastanede yapacağımız tedaviye bağlı. Kendisini adamakıllı zehirlemiş.

Doktor bunları söylerken hem ıstırapla dinliyor, hem hınçla Halil Necibin yüzüne bakıyordum. Doktorun söylediklerini o da dinliyor, bir taraftan sancı içinde kıvranıyor, bir yandan da:

– Beni affet..

Diyen bakışlar ile uzun uzun gözlerimi okşuyordu.

Doktor birden ev sahibine döndü:

— Kaybedecek bir anımız bile yok!.

Dedi. Sordu:

– Araba hazır mı?.

Pos bıyıklı başkâtip ev sahibi:.

– İşte bizi getiren araba.. dedi,

– İşe yarar mı bilmem?.

Der gibi doktorun yüzüne baktı. Doktor:

– Yarar yarar!. dedi ve:

– Hemen hastayı arabaya bindirelim.

Diyerek ilk önce koluna kendisi girdi ve.. hepimiz yardım ederek onu arabaya kadar götürdük. Ancak o

pijaması ile garip ve baygın bir halde arabaya binerken bir türlü gözlerini gözlerimden ayırmıyor,

– Sen de gel beni bırakma!.

Der gibi, yalvarıyordu. Onu bırakmamak. Bunu muhakkak ki, ben de istiyordum. Bu arzu bir yangın lâvı gibi içimi yakıyor ve.. beni de sürüyüp götürmek istiyordu. Ve.. o âna kadar hiç bir korku hissetmiyor, kendimi tamamile mukadderatın seyrine terketmiş bulunuyordum. Fakat, tam araba kalkacağı vakit:

– Ben nereye gidiyorum?

Ne yapıyorum?.

Kocamı, rezil olmayı unutuyor muyum?.

Diye birkaç sorunun şimşek gibi başımda çaktığını hissettim.

Doktor:

– Siz gelmiyor musunuz?.

Diye sordu.

– Hayır..

Dedim ve.. sadece sordum:

– Hangi hastaneye götürüyorsunuz?.

– Bizimkine..

– Kendisi hakkında nasıl malûmat alabilirim?.

– Hergün saat ikiden dörde kadar ziyaretlere müsaade ediliyor.

İçimden coşan:

– Sen de git!.

Tahrikine rağmen dişlerimi sıktım ve:

– Hepiniz güle güle gidin!.

Dedim. Bu sözler ağzımdan çıkarken gözlerim. Halil Necibin benden ayrılmıyan bakışlarına takılmış bulunuyor, göğüs boşluğum, hınç ve ıstırapla doluyordu..

Araba kalktı, atlar şahlandı ve.. ben onların arkasından bakakaldım. Ve.. o zaman bir defa daha hissettim ki, hayatta yapayalnız ve kimsesiz birisiyim!.

Kimsesizlik, onun verdiği ıstırap ve.. bütün bir hayatın bomboşluğu bir sızı yumrusu gibi birden boğazımı tıkadı. Hayatım, en ucundan en sonuna kadar canlı bir sinema gibi gözlerimin önünde tekrar canlandı ve sahne sahne geçmiye başladı.

– Bahtımdaki uğursuzluğu gidermeğe imkân yok galiba..

Dedim. Ve.. ağlamıya başladım. Hem yürüyor, hem ağlıyordum. Bu ağlamaktan ziyade içimi dolduran bunaltının coşuşu ve su olup gözlerimden dışarıya taşışı idi.

Aciz içindeydim. Hiç bir tedbir ve irade kudreti bu aczi yenemezdi. Ben kendimi nekadar toparlamıya ve bahtımı düzene koymıya çabalıyor idiysem, talihim o kadar tersine gidiyordu Niçindi bu?.

İşte beni en çok dehşete düşüren şey de bu oluyordu.

Sokakta bir hayli yürüdüm ve.. bir hayli ağladım Bir aralık, hıçkırıklarım o kadar çoğaldı ki, kendimi boğuluyor sandım ve âdeta bir baş dönmesi ile sarsıldım. Eğer, yol kenarından yürümesem ve bir duvarı tutmamış olsam muhakkak ki, yere düşecektim.

Ancak, benim bu ıstırabıma, bu ağlamama hakikî sebep neydi?.. Teessürüm Halil Necipten geliyordu. Bu muhakkaktı. Ancak, tahlili ve ayırdı gereken bir nokta vardı. Ve.. bu noktalar zihnimde şu şekilde mütebariz bir hal alabiliyordu:

Bir: Halil Necibi ben de mi seviyorum. Bütün bu hırçınlığım, ağlayışım, duygularımdaki sızı oradan mı kuvvet alıyor?.

İki: Halil Necibi sevmiyor, ancak ona hasta bir genç.. diye mi, üzülüyorum? Onun bu hali bana kendi hayatımın aksaklıklarını mı hatırlatıyor?.

Her iki vaziyeti de o anda muhakeme etmeme ve kat'î bir neticeye vâsıl olmama imkân yoktu. İkinci nokta üzerinde tereddüdüm yoktu. Fakat, birinci vaziyet en çok zihnimi kurcalıyan, asabımı bozan bir vaziyetti. Niçin Halil Necip arabaya biner ve giderken içimden coşan taşkın bir his bana:

– Sen de git!.

Dedirtiyordu. Neden o anda bakışlarım onun gözünden ayrılmıyor, ıstırapla onu takip ediyordum. Bu yalnız teessür ifade eden bir his değildi. Bu histe damarlardan süzülen, kalbi buran ve beyni daima onsuz olmamıya sevkeden bir hususiyet vardı.

Biliyorum sinsi sinsi muhakememe ve hislerime hâkim olan bir sevgi mi beni sarıyor?. Onun:

– Adsız aşk!.

Dediği kudret yavaş yavaş beni sarıyor da ben bunu şuurumdaki inadın zoru ile ayırt mı edemiyorum?. Yoksa aşk, benim hislerimin tâ kendisi de ben hâlâ onu tanıyamıyorum mu?.

Ve.. bundan da şüphe etmiyor değilim. Çünkü, hislerimdeki duyuş ve ifade tezahürleri yalnız insanî değil, muhakkak ki biraz da derunî ve bedîî. Onun gözlerine bakarken herhangi konuştuğum bir kimsenin gözlerine bakar gibi bakmıyorum. Göz görüyor ve.. gönül seziyor ki, bu bakışlarda bir hoşlanma, bir hususiyet de var. Bu hususiyet eğer bir cazibe ise bütün damarları kaynatan bir incizabı hissediyor, gözlerimde alevli bir yanışın tutuştuğunu duyuyorum. Yani doya doya ona bakmak ve... bakışlardaki zevki içime sindirmek istiyorum.

Onun yatağının başında otururken, onun sancıdan kıvrandığını görürken, onun ıstırapla morarıp ecel teri döktüğünü sezerken bile,

– Allahım Halil Necibi yaşat!.

Deyişim kalbimi avucu içinde tutan ve tahakkümüne esir eden kudretin beni ona daha yakın olmıya sevkedişinden başka neydi?. Hâlâ bu dakikada bile onun yaşamasını istemiyor, hep onu düşünmüyor muyum?. Belki de benim hayatımı aşksız geçirmem içinde bulunduğum aşktan beni habersiz bırakıyor. Eğer, bütün bu hareketlerim bir aşkın tam tezahürü ve ifadesi ise itiraf etmeliyim ki, ben ona âşıkım. Daha açığı:

– Ben Halil Necibi seviyorum ve.. onun yaşamasını istiyorum. O da, belki benim bir gün kendisine değilse bile kendi kendime bu itirafı yapacağımı tahmin etseydi hiç şüphe yok ki, hayatına kıymaz ve.. ümidini söndürmezdi. İnanıyorum ki, o beni çok seviyor ve bütün söylemiş oldukları doğrudur. Aşk, bir hastalık dahi olsa Halil Necip onun en son haddeki hastadır. Hiç bir insan şuurunu tam halde kaybetmedikçe kendisini ölümün kucağına atmaz ve.. atamaz. Bu sür'ati insana verebilen sadece ve sadece beyni bütün çerçevesile ateşe ve ihtilâle veren, muhakemeyi, mantıkı durduran, düşünce kabiliyetlerini söndüren, bir marazın son tezahürüdür. Bu tezahür Halil Necibin hareketinde tamamile vardır. Yavrucuk, Azraille boğaz boğaza gelirken bile gözlerimin içine nasıl bakıyor ve.. nasıl duyuşlu bir zevkle beni içine sindiriyordu.

– Mes'udum...

Diyordu. Muhakkak ki, o anda karşısına çıkmam ona bu saadeti en ileri ifadesile tattırdı. Belki de beni hiç beklemiyor, kararan hayat ufkunda ölümün soğukluğunu duya duya kalbinin son çırpınışını bekliyordu. Bir an gelecek o kalp son darbesini tamamlıyacak ve ıstıraptan ufalan o koyu siyah gözleri loş, gölgeli duvarların boşluğuna bakarak kapanacaktı. Onu o halinde bile tasavvur etmek bana nekadar acı ve ıstıraplı geliyor. Bir de onun beni karşısında görmenin yaptığı tesiri düşününce bundaki azameti hissediyorum ve.. bunun içindir ki, onun saadetini, zevkini, doyumsuz neş'esini tasavvur edebiliyorum!.

Neyse bütün bunlar herhalde uzun uzun düşünceye ve tahlil etmiye mecbur olduğum şeyler. Belki de, benim düşünme fırsatları aramama vakit kalmadan kendi tezahürlerini birer birer ortaya koyacak ruh, şuur hâdiseleri. Fakat muhakkak ki, ondan ayrıldıktan ve duvar dibindeki o baş dönmesini geçirdikten sonra eve çok müşkülâtla geldim. Kapıdan içeriye adımlarımı attığım vakit evine gelen bir kadının diriliği ve duyduğu huzur yerine mahbesine ve çile köşesine giren bir mustaribin bedbin hislerile felâketini sömüren ruh tezahürleri içindeydim.

Ve.. vücudum bir külçeden farksızdı. Neyse ki Salih eve gelmeden ben gelebilmiştim. Bu halimle onun karşısına çıkmış olsaydım, muhakkak ki yine bir kavga bizim için mukadder olacaktı ve bu seferki kavga belki de bizi birbirimizden tamamile ayıracaktı.

Suut Kemal Yetkin

(Urfa 1903 – Ankara 18 Nisan 1980)

Deneme yazarı ve estetikçi olan Suut Kemal Yetkin, Urfa'nın Hacı Gazi mahallesinde doğdu. Babası Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde milletvekilliği yapmış, Meşihat dairesinde ve Meclis-i Meşayih reisliğinde bulunmuş, tasavvufla ilgili eserleri ve şiirleri bulunan Urfalı Şeyh Saffet Kemaleddin'dir. Küçük Suut, altı yaşına kadar çocukluğunu Urfa'da geçirdi. Meşrutiyet'ten sonra Meclis-i Mebusan'a Urfa mebusu olarak seçilen babasının İstanbul'a gitmesi üzerine bir yıl annesi ve kardeşleriyle kaldı. Ertesi yıl ailece İstanbul'a gidip yerleştiler (1909). İlk öğrenimini Darülmuallimîn'e (öğretmen okulu) bağlı Numune-i Tatbikat Mektebi'nde tamamladı. İhsan Sungu ve Ali Ulvi [Elöve] burada hocaları oldu. Orta öğrenimini Galatasaray Sultanîsi'nde yaptı. Buradan mezun olunca (1924) önce Edebiyat, daha sonra Hukuk Fakültesi'ne yazıldı. Bu fakültelerdeki öğrenciliğine devam etmedi. Felsefe öğrenimi yapmak üzere Fransa'ya gitti (Ağustos 1925). Önce Paris'te Sorbonne, daha sonra Rennes üniversitelerinde felsefe, estetik, sanat tarihi ve pedagoji eğitimi aldı. 1930'da yurda döndü. Sırasıyla Konya, Ankara erkek liseleri, Gazi Terbiye Enstitüsü, Edirne Muallim Mektebi ve Edirne Lisesi'nde felsefe öğretmenliğinde ve idarecilikte bulundu. 1933'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde estetik ve sanat tarihi doçenti oldu. Daha sonra Ankara'ya dönerek Mülkiye Mektebi'nde (Siyasal Bilgiler Okulu) Fransızca öğretmenliği, Ankara Kız Lisesi'nde müdürlük yaptı (1936-1938). Bir süre Maarif Vekâleti Güzel Sanatlar Umum Müdürü olarak çalıştı (1938-1941). Büyük Millet Meclisi'nin 7. ve 8. dönemlerine Cumhuriyet Halk Partisi'nden Urfa milletvekili olarak katıldı (1943-1950). 1950'den sonra profesör olarak Ankara Üniversitesi'ne döndü. İlahiyat ve Eğitim fakültelerinde ve Hacettepe Üniversitesi'nde sanat tarihi ve estetik dersleri verdi. Bu arada idareci olarak da İlahiyat Fakültesi Dekanlığı'nda (1951-1953) ve Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'nde (1959-1964) bulundu. Bu görevleri arasında zaman zaman Columbia ve Sorbonne üniversitelerine davet edilerek oralarda Türk mimarisi, Türk resim sanatı, Türk kültürü gibi çeşitli dersler verdi, yurt içinde ve dışında uluslararası birçok ilmî kongreye tebliğleriyle katıldı. 1973'te emekli oldu. Ölümünden sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, *Yıllık Araştırmalar Dergisinin* III. cildini (1981), Hacettepe Üniversitesi de *Suut Kemal'e Armağan* (1984) kitabını onun hatırasına ayırdı.

Suut Kemal ilk şiir sevgisini tasavvuf kültürüne sahip aydın bir insan olan babasından aldı. Onunla beraber başta Fuzulî ve Şeyh Galib olmak üzere eski divanları okudu. Edebiyat zevkinin gelişmesinde, Galatasaray Sultanîsi'ndeki hocası Ali Ekrem'in önemli rolü vardır. Basın hayatına girişi 1921'de *Yarın* dergisinde yayınlanan ilk şiiriyle başlar. Daha sonra *Servet-i Fünun*'da di-

ğer şiirleri ve nesir denemeleri yayınlanır. Bu şiir ve yazılarında Suud Saffet imzasını kullanmıştır. 1923'te yirmi yaşında iken yine Suud Saffet adıyla ilk eseri olan *Şiir-i Leyâl*'i yayınlar. Bu kitapta tamamı aruz vezniyle yazılmış 13 şiir bulunmaktadır. Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati şairlerinin, özellikle de Cenap Şahabeddin ve Ahmed Haşim etkisinin görüldüğü, döneminin sadeleşme akımından da uzak olan bu tarz şiirlerine bir süre daha devam etti. Ali Ekrem'in onu şiire teşvik etmesi, hatta bazı şiirlerini düzeltmesi, Yahya Kemal'in de *Şiir-i Leyâl*'in yayınlanması üzerine "Yirmi Yaş Şiirleri" adlı cesaret verici bir yazı yazmış olmasına rağmen bu alanda başarılı olamıyacağı kanaatiyle şiir hevesini bıraktı. Paris'teki felsefe ve estetik eğitimi yıllarından sonra da hiç bir şiiri yayınlanmadı. Yayınlanmış olan şiir kitabı *Şiir-i Leyâl*'i de bir süre sonra kitapçılardan satın alarak unutturmaya çalıştı. Buna mukabil biraz daha uzun bir süre yazdığı mensur şiir denemelerinin bazılarını 1930'lara kadar yayınlamaya devam etti.

Suut Kemal'in asıl verimli çalışmaları, bir mülakatta kendisinin de söylediği gibi, iki yönde yoğunluk gösterir. Biri sağlam bilgiye dayanan, objektif bir ifadeyle yazdığı ilmî araştırmaları, diğeri de sanat, felsefe, kültür meseleleri üzerine duygu, düşünce, mülâhaza ve yorumlarını kaleme aldığı deneme ağırlıklı yazıları. Fransa dönüşünde önce felsefe ile ilgili ders kitapları mahiyetinde eserler yazdı. Bunlarda en karmaşık felsefe ve metafizik meselelerini öğrencinin sevebileceği ve kolayca kavrayabileceği şekilde yalın bir dil kullanarak ele aldı. Daha sonra yine felsefe, sanat tarihi, estetik, güzel sanatlar, sanat eserlerinin yorumu, büyük sanatkârların hayat ve eserleriyle ilgili monografik ve geniş kapsamlı çalışmalar yaptı. Güzel sanatlar ve estetik birikiminin ışığında başta şiir olmak üzere roman, hikâye, deneme gibi diğer edebiyat türleri, edebiyatın genel meseleleri üzerinde deneme tarzı yazılar kaleme aldı. Türk edebiyatında deneme yazarları arasında önde gelen şahsiyetlerden biri oldu. Bu denemeleri ve diğer yazıları *Görüş, Varlık, İnsan, Kültür Haftası, Kültür Dünyası, Hisar* gibi dergilerde çıktı. Ayrıca yurt dışı akademik dergilerde de makaleleri yayınlandı. Bunların dışında Fransızca'dan birçok felsefî ve edebî eseri Türkçe'ye çevirdi.

Eserleri:

Felsefe, estetik ve güzel sanatlar: *Felsefe ve Estetik* (1931); *Metafizik* (1932); *Büyük Muztaripler: Schopenhauer, Nietzche, Tolstoy* (1932); *Sanat Felsefesi* (1934); *Filozofi ve Sanat* (1935); *Estetik Dersleri* (1942); *Manzara Üzerine Bir Deneme* (1942); *Sanat Meseleleri* (1945); *İslam Sanatı* (1959); *Leonardo da Vinci'nin Sanatı* (1945); *Büyük Ressamlar* (1955); *İslâm Mimarisi* (1959); *Beylikler Devri Sanatından Klasik Türk Sanatına* (1960); *İslam Türk Sanatı* (1965); *Türk Mimarisi* (1970); *İslam Sanatı Tarihi* (1970); *Estetik Doktrinler* (1972); *İslam Ülkelerinde Sanat* (1974); *Büyük Tedirginler* (1976); *Barok Sanat* (1977); *Estetiğin Ana Sorunları* (1979); *Architecture Turque en Turquie* (Paris, 1962); *L'ancienne Peinture Turque* (Paris, 1970).

Edebiyat: *Şiir-i Leyâl* (1923); *Ahmet Haşim ve Sembolizm* (1938); *Edebî Meslekler Tarihi* (1941); *Edebiyatta Millî Benliğe Dönüş* (1942); *Edebiyat Konuşmaları* (1944); *Edebiyat Üzerine* (1952); *Günlerin Götürdüğü* (1958); *Düş'ün Payı* (1960); *Zamanımızda Kitap ve Kütüphaneler* (1961); *Yokuşa Doğru* (1963); *Edebiyatta Akımlar* (1967); *Baudelaire ve Kötülük Çiçekleri* (1967); *Şiir Üzerine Düşünceler* (1969); *Denemeler* (1972). (Ayrıca Spinoza, Leibnitz, Eflatun, Deschamps, Heidegger ve Andre Cresson'dan felsefî; Duhamel, Montherland, Colette, Calvet ve Gide'den edebî eser çevirileri).

Kaynakça: Mehmet Seyda, *Edebiyat Dostları*, 1970, s.415-429; "Yetkin, Suut Kemal", *TDEA*, c.VIII, s.592-59 vd.

Prof.Dr. Orhan Okay

Şiir-i Leyâl'den

Göl

-Muhterem üstadım Ali Ekrem Bey'e-

Kararan göl daha sık sık nefes almakta iken,
Karışır rengine şemsin yine son damla kanı;
Sonra leylin kucağından süzülür târ-ı hazen
Dökerek dûş-ı garibinde uçan saçlarını

Gece çökmüş.. Eriyen ay yine ürkek ürkek
İşliyorken müteellim göle bir câme-i hâb;
Takıyorlar kuğular şimdi kanat titreterek
Sîne-i âba birer deste köpükten mehtâb.

Gizli bir mateme eyvah ebediyyen gömülen !
Sarışın ay o kırık aks-i hazan-didesini;
Gölde bir girye-i hicran ile süzmekte iken
Duyulur nefti sulardan ne hazin bir ninni.

Sarıyorken mevc-i saba leyl-i teri,
Sarı gerdanlığı titrer, dağılır göğsünde...
Çözülüp âba düşen lem'a-feşan incileri
Leb-i emvâca olur sanki alevden hande.

Nefes-i hasreti çekmekte iken her yaprak,
Gamlı bir mahrem-i şeb, şair-i matem-efkâr;
Göle düşmüş o hazin handeleri toplayarak
Nazm eder kalbine bir mersiye-i girye-nisâr.

Bu elim lahn-ı harâbiyi duyan hasta kamer
Akıtır gizlice dalgın göle bir katre-i zar.
Bunu şair alarak kalbine sessizce gömer
Ve duyar gömdüğü bir katrede bin şi'r-i mezar.

27 Ağustos 921 Cumartesi

Türbedar

-"Nazar" mübdii nezih şair Yahya Kemal Bey'e-

Gönlüm tehi... ve yoktur onun şimdi kimsesi...
Yalnız sağır lahitleri seslendiren hayal,
Bir türbedar-ı gamzedenin hep ayak sesi.
Didem cünûnumun oluyor şimdi ma'kesi.
Sevmek gönülde ey peri etmiştir irtihal,
Sevmek... değil mi bir dudağın kanlı bûsesi ?

Gönlüm tehi... Kahırla konuşmuş bir ihtiyar;
Cismim, zehirli pençelerim, tırnağım fakat,
Aç, doymamış pek aç daha hain bakışlı yar !
Olsun tenin harâb, o zülfünse târmâr.
Göğsümde leblerimle kefenlen de öyle yat !
Olsun o gül vücuduna taş kollarım mezar.

Olsun şu kollarım yine... lâkin çekil... bana
Pek bakma öyle sen ! Elemin hışm-ı kahiri,
Tunçtan kararı işte yazık oldu bak feda...
Sessiz... güzel ! Çekil buradan etmeden nida.
Gönlüm tehi... Fakat, ebedî hasta zâiri
Bir türbedar-ı gamzede.. sus ! Şimdi uykuda...

9 Eylül 923, Aksaray

Günlerin Götürdüğü'nden

Roman Üzerine

(Günlerin Götürdüğü, İstanbul 1958, s. 34-37)

Roman üzerine çok şeyler yazıldı, daha da yazılacak. Yüzyıldanberi geçen yıllar, türlü anlayışların çatışmasını görüp durdu. Kimi yazarlar romandan, toplum hayatında bir işe yaramasını, bozuklukların ortadan kalkmasına yardım etmesini, doğru yolu göstermesini istediler. Kimi yazarlar da romanın bir ahlâk ve toplumbilim kitabı değil, bir sanat eseri olduğunu, bu sıfatla toplum düzenindeki görevini yerine getirdiğini söyliyerek ondan ancak biçim güzelliğinin istenebileceğini ileri sürdüler. İşin içine siyasetin de karışması ile kızışan ve yeni renkler alan bu tartışmaları burada tekrarlıyacak değilim. Bunların çoğu, ama pek çoğu romanı anlamak isteyenlerin çabası olmaktan çok, onu önceden benimsenmiş birtakım kanunlara göre yargılayanların düşünceleri. Birkaç gün önce yabancı bir dergide okuduğum bir yazı, bana taraf tutuculuğun, tenkidi ne acıklı hallere düşürebileceğini bütün açıklığı ile anlatmasa idi tekrara düşmemek için, bu satırları belki de yazmayacaktım, çünkü bu konuda bizde de epey şeyler yazıldı.

Bizce romanı anlamağa çalışmak tenkidcinin ilk işi olmalıdır. Bunun da tek yolu, bütün öncel düşünceleri bir yana bırakıp, türlü toplum değişikliklerinin ötesinde yaşayaduran romanların ortaklaşa özelliklerini bulup açığa çıkarmak üzere onların dünyasına girmektir. Şüphesiz, her roman okuyucusuna göre başkalaşır, onun romanı olur. Ama böyle de olsa bizi gerçeğe en çok yaklaştıran yol gene de budur. Çünkü romanın ne olduğunu, ne olmadığını gösteren sonuçlar ancak okunan romanların birbiri ile kıyaslanmasından açığa çıkmaktadır. Şimdiye kadar okumuş olduğum büyük romanlar ve uzun hikâyeler bende bu inanışı uyandırdı. Son zamanlarda yeniden gözden geçirdiğim, hepsi de dilimize çevrilmiş olan, çoğunu birkaç defa okumuş bulunduğum şu on eser: Cervantes'in *Don Kişot*'u, Dickens'in *David Copper-*

field'i, Emily Bronte'nin *Anafor Tepesi*, Tolstoy'un *İvan İliç'in Ölümü*, Dostoyevski'nin *Ebedî Koca*'sı, Çehov'un *Öyle Bir Hikâye*'si, Balzac'ın *Eugénie Grandét*'si, Stendhal'ın *Kırmızı ve Siyah*'ı, Flaubert'in *Madam Bovary*'si, Proust'un *Swann'ların Semtinden*'i bu inanışı bende daha da kuvvetlendirdi. Sonunda da şu özellikleri buldum:

1) Bu romanlar olan'ı değil, olabileni yaşatmaktadır. Bu bakımdan herkes onlarda kendisinden bir şeyler bulabilir.

2) Bunların hiç birinde, herhangi bir maksatla, okuyucuyu bir sonucu benimsemeye zorlayış görülmez.

3) Hepsinde iç zenginliği, hayal gücü, iç ve dış gözlem keskinliği göze çarpar.

Bu on eserin üstün düğerleri ile bu saydığım özelliklerin sıkı birliklerini görmemeğe imkân var mı? Bu özelliklerden birini yerine getirmemiş, büyük değerde, yaşıyan tek bir roman gösterilebilir mi?

– Elbette gösterilir! *Assommoir*'ı, *Germinal*'i unutuyor musunuz? Bunlar gerçekte olup bitenlerin tıpkısı değil midir? Ayrıca, işçilerin hakkını savunmak amacıyla yazılmış olmaları onların büyüklüğüne engel mi olmuştur? diyenler belki olacak.

Zola'nın bu iki büyük romanını unutmadım. Nasıl unutabilirdim. Yalnız, maksatlı romana karşı söz edildiği zaman, yardıma çağrılan ilk romancının Zola olduğunu bildiğim için elde ettiğim sonuçların sağlamasını yapmak düşüncesiyle bir iki eser üzerinde durmayı sadece sona bırakmıştım. Ama hemen söylemeliyim ki onları yeniden okumam, on romanımın belirttiği gerçekleri desteklemekten başka bir sonuç vermedi.

Zola bu iki romanı, bazılarınca sanıldığı gibi bir davayı veya nazariyeyi isbat etmek için yazmamıştır. Zaten olup bitenlere bakarak notlar alan, fişler üzerinde çalışan, tecrübî roman yazmak kaygusunda bulunan bir romancı, ne bir iddiayı isbata çalışır, ne de bir davayı yaymaya. Bir kere objektif olmak isteyiş, buna engeldir. Netekim, *Assommoir* ağır hücumlara uğradığı zaman Zola'nın verdiği cevap bu bakımdan üzerinde dikkatle durulmağa değer: "Gördüğümü söylüyorum, diyor, eserim bir *parti veya propaganda eseri* değil, bir *hakikat* eseridir... İnsanlar böyle yaşıyor, böyle ölüyor. Ben, isbat etmekten kaçınan bir zabıt kâtibinden başka bir şey değilim."

Bu iki romanın konusunu hatırlayalım: *Assommoir*'de bir kaza sonunda bacağı kırılan, bir müddet çalışamayan, böylece tenbelliğe, sonra da içkiye alışan bir işçinin ocağını nasıl yıktığı; *Germinal*'de iktisadî buhran sonunda gündelikleri azaltılan maden işçilerinin nasıl greve sürüklediği, grevin sebep olduğu felâketler anlatılmaktadır. Bu iki romanda Zola neyi ispat etmek, neyi savunmak istemiştir? Hiçbir şeyi!... O sadece her günkü hayattan aldığı unsurları hayaliyle yoğurarak, yaratma ihtiyacını karşılamıştır. Ama bu iki romandan illa bir sonuç çıkarılmak isteniyorsa, bu, okuyucunun kendisine kalmış bir iştir. Meselâ, birinci romandan şu çıkarılabilir. Büyük bir felâket olan içki düşkünlüğünün sebebi *sıkıntıdır*. Çalışan kimse sıkılmaya vakit bulamaz, tabiatiyle kendisini içkiye de veremez. İkinci romandan da şu sonuca varılabilir: İşçinin daha iyi bir hayata kavuşması kuvvete değil, sosyal kanunların sağladığı imkânlara dayanır. Bu imkânlar günün birinde gerçekleşecektir. Başkaları da bu iki romandan başka sonuçlar çıkarabilirler. Bu bakımdan romanın büyüklüğü çıkarılan sonucun kendisinde değil, türlü sonuçların çıkarılmasına imkân veren iç zenginliğindedir. Bu durum, büyük romancının, eserlerindeki kişileri ve karakterleri, mümkün hayatının sonsuz yönleri ile yarattığını değil de neyi gösterir? Zola'nın sözüne bakmayın siz, gerek *Assommoir*'da, gerekse *Germinal*'de olup bitenleri değil, onların duygulu bir varlıkta çizdiği yankıları görürüz. Romancının tuttuğu notlar, hazırladığı fişler, kendi duyuşuna, anlayışına göre konuşur. İkinci İmparatorluk zamanında Fransa'da işçilerin durumunu inceleyen sosyoloji kitapları da bu durumun *Assommoir* veya *Germinal*'deki işçilerin durumuna hiç de benzemediğini göstermiştir. Bundan tabii bir şey de olamazdı. Çünkü romancı ne bir ilim, ne de bir siyaset adamıdır. Ne bir faraziyeyi ispatlamak, ne de bir davayı gütmek ister. Zola, gerçekten aldığı unsurlarla kendi gerçeğini yaratmaktan başka bir şey yapmamıştır. Zaten sanatçı olarak başka türlüsünü de yapamazdı. Nitekim *"sanat gerçeğin mizaç arasından görünüşüdür."* sözü ile bu doğruyu açıklar.

Her birimizin yaratılışımızdaki özelliklere, kendi iç tecrübelerimize göre aynı olayları başka başka kavradığımızı kim görmemezlikten gelebilir? Romancı da her sanatçı gibi, her insan gibi aynı durumdadır. Zola'nın romanlarında, değil yalnız insanın, hayvanın ve eşyanın bile tabiî ölçüleri aşacak derecede büyümesi, düşünen, heyecan duyan birer varlık olması, epik bir karakter alması bundandır. Yalnız, *"La Bete Humaine'deki lokomotifi,* Germinal'de *Bataille* adındaki ihtiyar atı düşünmek bu gerçeği belirtmeğe yeter. Bu bakıma Zola'nın Balzac'dan olduğu kadar, Hugo'dan da geldiğini söylemek hiç de yanlış olmaz.

Okuyun bu iki romanı, göreceksiniz ki Zola, ne bir aralık kendi sandığı gibi bir zabıt kâtibi, ne de çoğu zaman sanıldığı gibi bir güdümcüdür. Her sanat gibi romanın da maksatçılıktan, güdümcülükten daha büyük düşmanı olamaz. Bu gözlemin doğruluğunu, maksatçı romanlar arasında yaşıyan bir tekine rastlanmaması da gösterir. Ayrıca, bazı romancıların hayatlarında geçirmiş oldukları değişiklikler de bizi aynı sonuca götürmektedir. Burada, Tolstoy'u nasıl hatırlamamalı? Bu koca romancının geçirdiği manevî sarsıntıdan önceki romanları ile sonraki romanları kıyas-

lanınca aradaki uçurumu görmemeğe imkân var mıdır? Öncekiler ne kadar büyükse, sonrakiler o kadar düşüktür. Çünkü Tolstoy, sarsıntıdan önce sadece bir *sanatcı* idi, sonra bir *yol gösterici*, bir peygamber kesildi. Bu yüzden de değerce öncekilerle kıyaslanmayacak sönük eserler verdi. *Sanat nedir* kitabında, o zamana kadar yazmış olduğu büyük eserlerle dünya şaheserlerini batıracak kadar ileri gitti. Artık sanatı bırakıp taraf tutan bir dinci, bir ahlakçı, bir güdümcü olmuştu.

Bütün bu gerçekleri, yaşıyaduran romanların kendileri gösteriyor. Bunları, büyük romancıların yazmış oldukları mektuplarla, tuttukları günlük'lerle kontrol etmek her zaman mümkündür.

Evet, hayatta olup da romana girmeyen şey yoktur. Romana sınır çizilemez. Yeter ki gerçekten alınan unsurlar, bütün bir iç zenginliğin beslediği hayal gücü ile yeni varlıklar alsın, hayattaki varlıkları bile sürükleyecek, onları gölgede bırakacak birer gerçek olsun!

20 Ocak 1957

Niçin Roman, Niçin Şiir Okuruz?

(s. 38-40)

Romanın en çok sevilen bir edebiyat türü olduğu gerçektir. Nereye giderseniz gidiniz en çok, onun okunduğunu görürsünüz. Şiir için de böyledir. Yaşamak için çalışıp didinmelerimizden fırsat bulduk mu elimize aldığımız şey ya bir romun, ya da bir şiir kitabıdır. Bir geziye çıktığımız zaman çantamızın bir köşesine yerleştirmeyi unutmadığımız yine onlardır. Daha okul sıralarındayken çalışma saatlerinden arttırılmış sayılı dakikaları, sevdiğimiz bir şaire veya romancıya verdiğimizi, bu yetmeyince yatakhanenin alaca karanlığında geç saatlere kadar gizlice okumaya koyulduğumuzu kim hatırlamaz?

Nedir bu ilginin sebebi? Bilmem bu soru üzerinde hiç durdunuz mu? Bana öyle geliyor ki bu ilginin sebebi çok derinlere inmektedir. İnsan, çocukluk çağından kurtuldu mu ileride yaşamaya başlar ve yaşadığı günlerle, gelecek günleri kıyaslamaktan kendini alamaz. Bu kıyaslama daima yaşanan günlerin zararına olmuştur. Böyle de olsa bu geçen günlerin güzelleşmesi, özlem buğulariyle örtülmesi, beklenen günlerde aradığımızı bulamadığımız içindir. Hayat bu akıştan başka bir şey değildir. İnsan bu akış, bu oluşun içinde, başka insanların halleriyle de ilgilenmekten kendini alamaz. Hayatın biteviyeliğinden kurtulmaya çalışırken başkalarının çabalarından da dikkatini ayıramaz. Kendi alın yazısının başkalarınınkinden ayrılamıyacağı kanısındadır. Yaşanan anlardan kurtuluş, düşün zenginliği nisbetinde gerçekleşir. Bu dünyanın ötesinde düşsüz bir dünya, uzaktan çağırmaya başlar. Her varıştan sonra yine bir çağırış duyulur. Yaşanan anların boşluğunda aydın, dolu noktalar da olsa insan çoğu zaman bunun farkında olmaz, olsa da onların görünmesiyle kaybolması o kadar birdir ki!

Hatıraların şiddetlendirdiği, sonu gelmeyen, bu gelecek gün özlemi, insanlarda aradıklarını bulamamış, yaşadıklarını iyi yaşayamamış olmanın verdiği bir eksiklik duygusu uyandırmıştır. Şimdi niçin roman, niçin şiir okuduğumuzu cevaplandırabiliriz. Ama daha önce şu soru üzerinde bir an duralım: Romancı romanını, şair şiirini niçin yazar? Ün almak için mi, para kazanmak için mi? Bir takım doğruları yaymak, topluma düzen vermek için mi? Böyleleri de bulunabilir? Her şeyin sömürücüleri olduğu gibi, edebiyatın da sömürücüleri vardır. Bunlardan söz etmiyorum ben.

Gerçek şudur ki, romancı da, şiir de iç içe giren geçmişin özlemi ile, geleceğin umudunu kişi olarak, toplum olarak bütün yoğunluğu ile yaşamakta, yazdığını bu iç yaşayışın etkisi altında yazmaktadır. Yaşadığı biricik güzel bir anı ebedîleştirmek, yaşanıp duran birbirine benzer günlerin renksizliğinden kurtulmak, geçmesiyle güzelleşen günleri daha da güzelleştirmek, özlemini taşıdığı bir dünya canlandırmak, onu bütün insanlarla paylaşmak, içindeki ağırlıkları atmak için yazar.

Bu söylediklerim okuyucu için de böyledir. Romancı veya şair ne için yazarsa, yazıları okuyan da onun için okur. Bu bakımdan okuyucu, yazmaktan alıkonulmuş, elinden yazma imkânları alınmış bir romancıdan, bir şairden farksızdır. Roman okuyarak, şiir okuyarak varlığımızın darlığından kurtuluruz; yaşayamadığımız hayatları yaşayarak genişler, yaşadığımız renksiz günlerin bile, dönmemek üzere değerlendiği duygusu ile zenginleşiriz. Kendimiz ile benzerlerimiz arasında bir kaynaşma olur. Genel olarak okuyucu, bu bakımlardan okuduğunun pek de farkında değildir. Sırf vakit geçirmek, vakit öldürmek için okuduğunu sanır. Ama böyle de olsa sonuç birdir.

Evet, ne roman bir toplumbilim kitabı, ne de şiir bir doğrular topluluğudur. Bir sanat eserini birtakım bilgiler, doğrular olarak kabul etmek, sadece sanatı, varlığını, özünü görmemektir. Balzac'ı, yaşadığı devrin toplum olaylarını öğrenmek için okuduğunu kim ileri sürebilir? Böyle olsaydı, bu olayları anlatan sayfalar birer tarih belgesi sayılmaz mıydı? Romanı tarihle bir tutmak sadece yaratışın ne demek olduğunu bilmemektir. Bir romanın birkaç defa okunması, bir şiirin okunduktan sonra tekrar edilmesi, ezberlenmesi de romanın veya şiirin herhangi bir mesele hakkında bilgi

edinmek için okunmadığını gösterir. İnsanın, bildiği bir şeyi tekrar bilmek istediği görülmüş müdür? Zaten romancı da, şair de yazdığını bir şeyler öğretmek için yazmamıştır ki, okuyan da bir şeyler öğrenmek için okusun!

Romanlar ve şiirler birer iç yaşayıştan doğmuştur. Onları yaşayarak okumanız da bundandır. Her okuyucunun aynı davranışta olduğu elbette söylenemez. Yaratılışın, yetişmenin verdiği ayrılıklar vardır. Bu bakımdan aynı kitapta herkes biraz da kendi romanını, kendi şiirini okur. Gerçek sanat eserinin özelliklerinden biri de bu çok yönlülük değil midir? İnsan, ileride yaşamaktan kesilip te geçmiş günlerden bir yığın olmaya yüz tutunca roman ve şiir okumasını da bırakmaya başlar. Okuduğu olursa artık eski tutkuyu bulamaz.

Okumak ta, okunulan eseri duygularımız, düşüncelerimizle zenginleştirerek bir türlü yaratıştır. Romancı, şair yaşlanınca nasıl yaratma gücünü kaybediyorsa, okuyucu da o yaratışta kaynaşma yeteneğini kaybediyor. Bu bakımdan, okumaktan kesilmek biraz da ölmektir.

Okuduğum Romanlar

(s. 60-61)

Benim neslimden olanlar bilir, bundan otuz, otuz beş yıl önceleri, hocalarımızca tavsiye edilen eserler, roman olarak Halid Ziya'nın *Aşk'ı Memnû*'u ile Mehmet Rauf'un *Eylül*'ü; şiir olarak Abdülhak Hâmid'in *Makber*'i ile Tevfik Fikret'in *Rübab-ı Şikeste*'si idi. Gerisi artık ele ne geçerse ona kalıyordu. Tercüme eserlere gelince bunlar daha bol, ama daha rehbersiz, daha başı boştu, iyiye veya kötüye düşmek tamamiyle tesadüfe kalmış bir şeydi. Bu gelişi güzel okumaların ne kadar fire verdiğini söylemeğe lüzum bile yok.

İlk gençlik yıllarımın büyülü gecelerinde neler okumamıştım! Octave Feuillet'den tutunuz da Georges Ohnet'ye, Xavier de Montépin'e kadar elimden neler geçmemişti! Bugün bu yazarlardan bende ne kalmıştır? Hiçbir şey. Böyle olmakla beraber, harcadığım zamana, döktüğüm göz nuruna zerre kadar acımıyorum ve geçen yılların sisleri arasından, gerek *Mösyö dö Comor*'a, gerek *Demirhâne Müdürü*'ne, gerekse *Ekmekçi Kadın*'a, sevgi ile bakıyorum. Onlar vazifelerini yaptılar, bana okumanın zevkini tattırdılar.

Fransızcayı biraz sökünce gene karanlıkta yürür gibi, elime ne geçerse, bu defa onu aslından okumaya koyuldum, iyiler kötüler sarmaş dolaş akıp gitti. *Nana*'yı *La Dame Aux Camélias*, *Bubu de Mompamasse'ı*, *Sous les Tilleuls* takip etti. Gün oldu Symboliste'lere, gün oldu Parnassien'lere gönül verdim. Böylece yıllar gelip geçti. Bunlardan da bende bir şeyler kaldığını sanmıyorum. Ama otuz yıl önce elime geçirdiğim *Madama Bovary*'nin hayalimde bıraktığı lezzet hâlâ yaşamaktadır. Bu lezzette, rastgele arayıp da, aradığını bulmanın büyük bir payı da olsa gerek.

İlk okunuşlarında bize heyecan veren romanları yıllar sonra okuyabilmek kadar onların sanat değerini belirten şaşmaz ölçü az bulunur. Gençliğinizde okuyup ta sevdiğiniz eserlerden kaçı sizi olgunluk çağınızda ilgilendirmiştir? Kaçı, tatlı bir rüyadan uyanıyormuşsunuz gibi sizde bir hayal kırıklığı bırakmamıştır. Vaktiniz ve tahammülünüz varsa *Zavallı Necdet'i* bir kere daha okuyunuz. Bana öyle geliyor ki, sağ eserler, kalp eserlerin aksine, yaşlarla birlikte eskimiyen, her yaşa bir şeyler söyliyebilen eserlerdir.

Gelip geçen yıllarımla kocamıyan, her okuyuşta içimi saran romanlar arasında Lev Tolstoy'un *Harp ve Sulh*'ünü, Dostoyevski'nin *Budala*'sını, Stendhal'in *Kırmızı ve Siyah*'ını, Balzac'ın *Goriot Baba*'sını, Benjamin Constant'ın *Adolphe*'ını, Charles Dickens'in *David Copperfield*'ini nasıl hatırlamamalı?

İnsan zamanla, eline geçen her kitabı okumak zevkini kaybediyor. Geriye kalan yıllarımın daha sayılı olduğu için mi nedir, önceden sorup soruşturmadığım kitapları elime artık alamıyorum, alsam da okuyamıyorum. Ama buna karşılık yeni bir huy edindim. Kötü yazılmış kitapların yapraklarını karıştırmaktan hoşlanır oldum. Dilin ve zevkin ne hallere gelebileceğini görmekten daha eğlendirici, daha uyarıcı şey mi olur? Geçende elime böyle bir kitap geçti. Tanınmış romancılarımızdan biri yazmış. O ne bayağı dildi, o ne yavan konuşmalardı, ne zevksiz benzetişlerdi! Ama itiraf edeyim ki beni son derece ilgilendirdi. Bu ilgide, kabuk bağlıyan bir yarayı kaşımanın verdiği hazza benzer bir şey de yok değildi.

Şimdi bana diyeceksiniz, elinizde okuyacak yeni ve güzel bir şey yok idiyse, eski zevklerinize niçin dönmediniz? O saydığınız ölümsüz kitaplardan biriyle yeniden başbaşa kalmadınız da, bu acı ile karışık zahmete katlandınız? Söyliyeyim; insanın sevdiği kitapları okuya okuya güzelliklerini görmez veya sezmez olduğu anlar oluyor. Böyle anlarda yeni gözlerle onların yeni güzelliklerini görmemize, kötü yazılmış romanlardan, bayağı şiirlerden daha uygun yardımcı mı olur? Bu bakımdan güzelliklerle gözleri kamaşanlara zaman zaman da olsa, çirkinliklerle karşılaşmaları son derece faydalıdır. Tabiî bu fayda hiç olmazsa benim yaşta olanlar içindir. Gençlere gelince, bu tecrübe için, onların önünde daha uzun yıllar var!

Bir Gece Yarısı

(s. 77-78)

Gecenin geç saatlerinde, her şeyin sustuğu, havanın durulduğu anlarda, bir köşeye çekilip şiir okurum. İçime dolan mısralarda onların atan kalbini duyarım. Bu duyuş beni benden alır götürür. Kapalı pencereler önüme açılır, uyuklayan perdeler uçuşmaya başlar. Odaya ilkbahar meltemiyle birlikte taze bir ışık dolar. Bu dünyadan değilmişim gibi kendimi hafiflemiş bulurum.

Şairlerim, en çok beni bu saatlerde çağırır. İşte yıllardır okuduğum şiirler! Her defasında başka görünüyorlar ve insanı alıp götürmesini biliyorlar. Ne var bu şiirlerde? Neden çevremdeki sınırlar birden böyle akıverdi? Bilmiyorum. Yalnız onlarda sessizliğin verdiği bir şey var. Belli ki bu şiirler sessizlikten doğmuşlar, onun için de bu kadar sonsuzluğa gidiyorlar.

Şairin içi de, odası gibi sessizlikle dolunca, uyuklayan her şey uyanır, o zamana kadar bilinmiyen bir varlığı yaşamıya koyulur. Sandalye üzerinde unutulan bir mektup, bir köşeye atılmış bir oyuncak, havaya savrulan bir sigara dumanı, saatin çalışı, havada perde perde sönüşü, insanlık macerasını anlatan birer şiire döner.

Gürültü, insanın kendini kaybettiği yerde başlar, bulduğu yerde biter. Bu yerde, dakikalar saat yelkovanının ötelerinde akar, görünen şeyler görünmez olur, ama için için duyulur. İşte şiirin iklimi budur. Biliyorum, kendi dışlarında yaşayan bazı kişiler, "Yine mi fildişinden kule!" diyecekler. Bunlar, kendi içlerinde yaşıyan şairleri, insanlardan, onların alın yazısından kopmuş sanacak kadar uykudadırlar. Tabiat sevgisinin, insan sevgisinin, Allah sevgisi gibi, derinleşen bir sessizlik ve yalnızlık içinde gelişip serpildiğini görmezler.

Orta malı kelimelere sonsuzluk veren o sessizliği şair yaşamadıkça dışta olup bitenlerin şiir olamıyacağını anlamazlar.

Şiir, yalnız dudaklardan çıkan kelimelerle değil, onlarla birlikte dudaklarda sönüp giden, ama sönmiyenleri zenginleştiren kelimelerle yazılır. Bu bakımdan şiir de sevgi gibidir. Hangi sessizlik, sevişen iki varlığın susup birbirine bakmalarından daha canlı, daha konuşkandır. Okuyucuyu alıp götüren, onu genişleten şiirler, sessizlikle dokunmuş olanlardır. Şair yalnızlığı içinde, kendini dinleyebildiği nisbette insanı, onunla birlikte şiiri bulur. Bunun içindir ki Fuzûlî'nin:

Ne açar kimse kapım bâd-ı sebâdan gayri

mısraında, sadece yalnızlığı değil, şiiri de yasıyoruz. Şu var ki biriken yalnızlığın sessizliğinden doğan ve insanı içinden kavrayan böyle mısralar, her zaman yazılamıyor. Şairin bir yandan böyle bir yalnızlığı her zaman yaşıyamaması, bir yandan kendisini çevreleyen bayağı gerçekleri de paylaşmak zorunda kalması yüzünden olsa gerek, böylesine şiir yüklü mısralar ancak zaman zaman, yer yer parlıyor, içimizi garip bir ışıkla kamaştırarak bizi bilinmeyen iklimlere götürüyor. Şiirin bütününe havasını veren bunlardır.

Karanlığı, düşü, sessizliği sevmeyen bir çağda yaşıyoruz. Şiirde de Rembrandt'ın resimlerinde olduğu gibi, ışığın daima karanlıklar içinden, bir rahmet gibi doğabileceğini hiç düşünmüyoruz.

Uzun yıllar var, insanı gürültüden, sokaktan koparıp kendi derinliklerine götüren şiirler pek görülmüyor. Neden? Sessizlikler mi çekildi? Nerdesiniz, içimize birer ateş damlası gibi düşerek bizi düşle gerçeğin birleştiği, acının bile lezzet olduğu yerlere götüren şiirler! Elimi rastgele kitaplığa götürdüm. Yunus, bakışlarının bütün tatlılığı ile yanıma yaklaştı, bana derinden gelen sesiyle şiirlerini okumaya başladı.

Yanlızlığın ve şiirin dostu! Kaç şair senin kadar insanı ve alın yazısını okumağa çalışmış, şüphe ve tereddüt karanlığını yaşamış, uçurumun kenarından aydınlığa doğru atılmıştır. Senin şiirlerinde ışık varsa, karanlıklar içinde insana eğildiğin içindir. Senin ışığın karanlıktan doğuyor.

Gecenin bu geç saatlerinde, havanın uçup giden şeylerle titrediği bir anda, bir köşeye çekilip Yunus'u okumaktan daha büyük bir zevk mi olur?

İçime birer ateş gibi damlıyan, beni benden alıp uzaklara götüren şiirlerini okuyarak gecemi kapıyorum.

10 Nisan 1958

Düşün Payı'ndan

(Düşün Payı, İstanbul 1960, s. 43-48)

Gitmedi ki...

(s. 43-48)

Yahya Kemal, sanatının en olgun çağında bile, bir çok tenkide uğramış, devrim dışında, geçmiş zaman içinde yaşayan bir sanatçı olarak suçlandırılmıştır. Bu çift yargının doğru olup olmadığını anlamak için, ilkin *devrimdışı ve geçmiş zaman* deyimleri üzerinde durmak gerekir. Bizim bildiğimiz, Atatürk devrimi bir

bütündür, yalnız sosyal yenilenmeleri değil, düşünce ve sanat atılımlarını da içine alır. Konuyu bu yönden ele alırsak Yahya Kemal devrimcilerin ilk sırasında yer alır. Kendisi gibi 1884 yılında doğmuş olan Ahmet Haşim'in zincirleme tamlamlı, yabancı kelimelerle yüklü bir dille:

Firâz-ı zirve-i sinâ-yi kahre yükselerek

gibi mısralar düzerken, Açık Deniz şairi, bütün tamlamlardan uzak, öz bir Türkçe ile yazmış, şiirin ancak her gün konuştuğumuz bir dille yazılırsa yaşayabileceğini örnekleriyle göstermişti. Gerçi şiirin özü, söyleyiştir. Ama söyleyişin sürüp gitmesi, yaşaması, aydın bir toplumca anlaşılmasına, yâni öz dille yazılmış olmasına bağlıdır. Yahya Kemal dili özleştirmekle kalmamış, şiirin şiir olabilmesi için kendisine yabancı olan hikâye, masal, ders, öğüt, politika gibi unsurlardan arınması gerektiğine inanmış, bunu da eşsiz örneklerle doğrulamıştı. Dili ve şiiri böylesine özüne kavuşturmak çabasını, devrim hareketlerinin bir parçası olarak nasıl görmemezlikten gelebiliriz?

Onun bugünü, yarını değil de hep geçmişi yaşadığına gelince, bundan daha haksız bir düşünce olamaz. Bir millet, bugünü ve yarını ile olduğu kadar geçmişi ile de bir varlıktır. Yahya Kemal'in içinde yaşadığı geçmiş zaman, hasta ruhlu insanların sığındığı, sayıklamalı bir zaman parçası değil, Türk tarihinin atılımlarla, yaratışlarla yaşayan sayfalarıdır. Göklerin kurşunla örtülü bir anında, dalgaların birbirini aşarak, köpürerek kıyılara saldırışı, sonra yorgun çekilişi karşısında çoğu şair gönlünün serüvenlerini düşünürken, Yahya Kemal, Türkün akınlarından sonraki çekilişini hatırlıyor, içi bir alevle yanıyor, bu yanışla Açık Deniz'i yazıyordu. Türk tarihini duygu haline getiren, mısralarını bu duygunun coşkunluğu ile canlandıran böyle bir şaire, geçmiş ölü zaman, içinde yaşayan, kendi zamanı ile ilgisiz nasıl denilebilir? Nasıl denilebilir ki bir millet geçmişi, bugünü, geleceği ile bölünmez bir bütündür. Atatürk, Dil ve Tarih kurumlarını Türk milletine armağan etmekle, dil özleşmesini ve tarih duygusunu Devrim'in iki ana kaynağı olarak göstermemiş miydi? İşte Yahya Kemal'i şair olarak bu iki kaynağın başında buluruz.

Onun büyük bir vatan şairi olduğu da unutularak aşk, ölüm, özlem gibi sayılı duygulardan kurtulamadığı da ileri sürülmüştür. Ama hangi büyük şair bu duyguların tutsağı olmamıştır? Günlük olayların uyandırdığı yankılar gelip geçer; geçmeyen, geçeceği de olmayan, bu sonrasız duygulardır. Yeter ki şair bu duyguları kendi soluğu ile ısıtarak yaşatabilsin. Yahya Kemal bu üç duyguya kendini vermekle, şiirleri hiç bir zaman biteviyeliğe düşmemiştir. Okuyun Sessiz Gemi'yi, Son Bahar'ı, Eylül Sonu'nu, Yol Düşüncesi'ni; şairin kendini gittikçe alıştırdığı bu ölüm düşüncesinin nasıl gittikçe derinleşen duygularla zenginleştiğini, yeni bir duyum kazandığını görürsünüz.

Onun, aruz ölçüsü ile yazmasını da gerilik sayanlar olmuştur. Bundan daha yanlış bir yargı gösterilemez. Ölçü, ölü bir kalıptan başka bir şey değildir. *Süleymaniye'de Bayram Sabahı* ile Mehmet Akif'in *Süleymaniye Kürsüsü* şirini okuyunuz, kulak veriniz. Her ikisi de ayni feilâtün, feilâtün, feilâtün, feilün ölçüsü ile yazılmış olduğu halde uyumca birbirinden ne kadar uzaktır. Çünkü bu cansız kalıbı canlandıran soluklar başkadır.

– Doğru, doğru.. Ama ne diye arûzu kullandı?

– Canı istediği için. Bakî Efendi'nin kullandığı ölçülerle yazmışsa gerilik bunun neresinde? Edebiyatımıza, Açık Deniz, Deniz, Deniz Türküsü, Koca Mustâpaşa, Hayâl Şehir, Ses gibi, herhangi bir milletin kendi diliyle yazılmış olsaydı övüneceği, birbirinden güzel şiirler kazandırmış olan büyük sanatçıyı, kısır kelimesiyle küçümsiyenler de çıkmıştır. Böyle düşünenler, şiiri gazete makaleleriyle bir tutanlar veya yürüyüşü raksla bir sayanlardır. Şiir, her gün kullandığımız kelimelerle yazılır. Kelimeler de, birlikte yaşayan ve birbirleriyle anlaşmak zorunda bulanan insanların genel ihtiyacından doğmuştur. Bu ihtiyaçlarsa birbirine benzer. Mesele, şairin kendi duygu özelliklerini bütün incelikleriyle, benzerliklerden ve genel hallerden başka bir şey anlatamayan bu kelimelerle yaşatmasıdır. Şairin işi, kelimelere mısra içinde yeni bir anlam kazandırmaktır. Bu ise onlara duyuşun akışına göre yer göstermekle olur. Kelimelerin mısra içindeki mukadder yerlerini bulmak, ne yorucu bir araştırmadır bu. Ama şair, arayışla buluş arasında uzayıp giden yolun ortasında yorgunluktan yıkılmıyorsa, yaratış çabasından doğan duyguyu bütün yoğunluğu ile yaşadığı içindir. Şiirde, genel olarak sanatta alın teri dökülmeden başarıya ulaşılacağını sanmak saflıktan ileriye gitmez. Kolayca söylenivermiş görünen öyle mısralar vardır ki şairine neler çektirmemiştir. Ama böyle olmasaydı:

Dağ dağ o güzel ses bütün etrafı gezindi,
Görmüş ve geçirmiş denizin kalbine sindi.

Belki hâlâ o besteler çalınır
Gemiler geçmeyen bir ummanda.

mısraları bu kolaylık izlenimini bizde uyandırmazdı. Şair ancak kendi emeği ile doğan eseriyle öğünebilir. Çünkü o emek, şiirle birlikte kendisini de yaratmaktadır. İlham perilerinin şair için çalıştığı masalına inanmayın. Bu masalı, kendilerini olağanüstü bir yaratık göstermek istiyenler uyandırmışlardır. İşin tuhafı, hem bu masala ulaşmamızın, hem de ilham perileri yerine, kendilerini kutlamamızın bizden beklenmesidir. Sanat

uzun bir sabır işidir. Sanat dışında olanların veya kötü niyetlilerin, bazan kısırlık, bazan kuyumculuk diye küçümsedikleri olay, gerçekte sanatın ruhudur, haysiyetidir. Bunun böyle olduğunu, batı dünyasında büyük şairlerden kalan şiir müsvettelerinin olduğu gibi yayımlanmaları da gösterir. Çünkü hiç bir şey, şairin büyüklüğünü güçlüklerle karşılaşan bu çabalardan daha iyi belli etmez. Kaldı ki Yahya Kemal'ın yazdığı şiirler, günümüzün sekiz on mısralık şiirleri bir araya getiren otuz kırk sayfalık kitapların on tanesinden toplamca daha kabarıktır-

Şimdi, Yahya Kemal'e yöneltilen en ağır suçlamaya geliyorum. Duymadınızsa duyunuz:

Ritminden duygusuna, biçiminden özüne kadar bizden olan şiirler yazan sanatçının her mısrağı kuruluş bakımından, söyleyiş bakımından, bilmem hangi Fransız şairlerinden alınmış imiş. Şimdiye kadar şiirde konu aşırmalarından -Sanki şiirde temel konu imiş gibi- söz edildiğini işitmiştik. Ama mısrağ kuruluşunun, söyleyişin aşırıldığını hiç duymamıştık. Bunu da duyduk. Yahya Kemal'in Güftesiz Beste gibi gençliğinde yazdığı bir iki şiir dışında, o da sırf biçim denemeleri olarak, Fransız şiirini uzaktan olsun hatırlatan tek bir eseri gösterilemez. Nasıl gösterilebilir ki.. Mektepten memlekete dönmeyi o savunmuştur.

Her gidenin ardından söylenmesi adet olan: "bıraktığı boşluk doldurulamaz" sözü Yahya Kemal için de söylendi. Bizce bu doldurulmıyan boşluk deyiminin hiç bir anlamı yoktur. Gidenin maddî kalıbı söz konusu ise, onun yeri her an doldurulmaktadır. Yok, gidenin eseri söz konusu ise, o gitmedi ki yeri boş kalsın.

7 Aralık 1958

Şiir Üzerine Düşünceler'den

Şiir Sanatı

(Şiir Üzerine Düşünceler, İstanbul 1969, s. 9-14)

Şiir için, nesir olmayan şey derler. Belliyi belirtmek gibi görünen bu tanımlama şiirin derin bir yönüne dokunmaktadır. Valery düzyazıyı yürüyüşe, şiiri raksa benzetir. Yürüyüşün açık bir hedefi vardır. Her yürüyüş, istenilen şeye çevrilmiş bir hareketi ifade eder. Bu hareketin tarzı, hız derecesi o şeyin cinsine ve uyandırdığı arzunun şiddetine bağlıdır. Yürüyüş gibi düzyazının da bir hedefi, bir maksadı vardır.

Raksa gelince, raks da birtakım hareketlerden ibarettir. Fakat bu hareketlerin gayeleri kendilerindedir. Gideceği yere raksederek giden bir kimse görülmemiştir. "Raks gibi şiirin de başka yerlerde gözü yoktur, gayesi kendindedir." Fakat raks, faydacı hareketten ve dış hedeften ne kadar uzak olursa olsun, adi yürüyüş gibi aynı uzuvları, aynı kemikleri, aynı adaleleri ve aynı sinirleri kullanır. Şiir de düzyazıdan çok farklı olmakla beraber aynı kelimeleri, aynı şekilleri, aynı ses perdelerini kullanmaktadır. İşte raks, hayat için gerekli vücut hareketleriyle nasıl gayesi kendinde olan bir hareketler sistemi yaratıyorsa, şiir de yaşamak ihtiyacından doğmuş olan ve bu sıfatla hayatın ve düşüncenin emrinde bulunan kelimeleri âdeta köklerinden çıkararak onlarla kendi kendine yeten bambaşka bir dünya yaratıyor.

Yürüyüş ile raks arasındaki mahiyet ve hedef başkalığını düzyazı ile şiir arasında da görmekteyiz. Bunun içindir ki yürüyüşten hiçbir suretle raksa varılmadığı gibi rakstan da hiçbir yürüyüşe varılmaz. Aynı suretle düzyazı halinde düşünülen bir şeyin şiir olarak söylenişine imkân tasavvur olunamaz.

Şiirle düzyazıyı birbirine karıştırdıkları, bir nevi manzum nesir yazdıkları içindir ki Tanzimat ve Servetifünun şairlerinin birçoğu, kelimenin gerçek mânasiyle, şair olamamışlar ve bize şiirin lezzetini tattıramamışlardır.

Şair kelimelerle, insanlar arasındaki ilişkilerin, tabiattaki varlıkların bir nevi kaba ve portatif özetleri olan kelimelerle, içinde yaşadığımız dünyaya hiç de benzemiyen bir dünya, bir şiir dünyası nasıl yaratabiliyor? Şiirin sırrı işte burada. Şair başarısını, kelimelere günlük mânalarını unutturan sezişine ve ustalığına borçludur. Potaları üzerine eğilen bir sihirbaz gibi, kelimeler üzerine eğilen şair, onları gizli ses ve mâna alâkalarına göre düzenlemeğe çalışır. Onun sezişlerle taranan heyecanı bu çalışmanın yanılmaz rehberidir.

Şiir sanatında her şey, bahtlı kelimeleri bulmak, iç kaynaşmaların o elle tutulur gözle görülür kabarcıklarını, birer inci gibi mısralardaki *mukadder* yuvalarına yerleştirmektir. Yahya Kemal'in Rindlerin Ölümü'nde ikinci dörtlük önceleri şöyle idi:

Ölüm asude bahar ülkesidir bir rinde
Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter,
Ve siyah serviler altında yatan kabrinde
Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.

Şair bu dörtlüğün üçüncü mısraından bir türlü memnun olmuyor. Yerini arayan fakat bulamayan bir kelimenin verdiği rahatsızlıktan bir türlü kurtulamıyor. Uzun çalışmalar ve mısraların nabzını yoklayışlar neti-

cesinde şair yerini arayan kelimeyi, serin kelimesini bulup siyah kelimesinin yerine oturtmağa muvaffak oluyor:

Ve serin serviler altında yatan kabrinde
Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.

Nasıl? Şimdi servilerin serinliğine karışan bütün *bir* mâverâ serinliğinin haz halinde içimize aktığını duymuyor muyuz?

Serin, servi, kabir, seher, açar, her, bir, öter kelimelerindeki (r) lerin, mısraların âhenk yapısında nasıl bir rol oynadıkları meydanda. *Siyah* kelimesi ne mâna, ne de şekil bakımından yerindeydi.

Bu suretle, mısra içinde *mukadder* yerlerini bulan kelimeler *amelî* ve *fikrî* değerlerini kaybederler; bir vasıta olmaktan kurtulurlar. Hermes'in Argus'u flütünün nağmeleriyle uyuttuğu gibi şair de mısralarının âhengi ve bu âhengin uyandırdığı hayal ve hâtıralarla, bu dünya için bizi uyutur; varlığımızı dar hendesesinden çekip çıkararak bizi bir şiir dünyasına götürür.

İşte şiirin doğuşu ve ilerleyişi, dili *ameli ve zihnî* karakterinden kurtarmak ve ona bir büyü imkânı kazandırmak yolunda harcanan gayretin uzun bir tarihi olarak görünüyor. Şiir için "esrarlı bir âhenk ve mâna sentezi" dedim. Hiçbir formül bu âhenk ve mâna sentezinde âhengin ve mânanın, kalitelerini ve nisbetlerini tâyin edemez. Bazan günlerce, aylarca çalışan şairin, kendisi de beklemediği bir anda bu ahenk ve mâna sentezini gerçekleştirdiği olur. Bu bakımdan insan ya şair doğar, ya doğmaz. Yalnız şu var ki şair mısralarını sıkıntılarıyle ve sabrının üzüntüleriyle yoğurmadıkça sadece istidat halinde kalan şiir ancak bir mevsim sürer ve bize kokusu çabuk uçan birkaç hâtıra bırakıp geçer. Bence Mallarmé'nin "şiir, tesadüfün kelime kelime yenilmesidir" sözünü, "tesadüfü sabırla aramak ve bulmak" mânasına almalı.

Hayat karşısında, hayatın bazı anlarında derin ve tarif edilmez bir heyecan duyan, zaman içinde uzaklaşır gibi olan şair, bu rasgele doğan heyecanı her zaman duymak ve duyurmak imkânlarını arar. Şiir bu imkânların gerçekleşmesidir ve bu imkânlar uğrunda doğmuştur. Fakat şiir adını verdiğimiz sayılı eserler ancak bizi şiir içinde yaşadığımız dünyadan alıp başka bir dünyaya, bir rüyaya ve hâtıra dünyasına götürebiliyor. Bir eserin şiir olduğunu gösteren en kuvvetli delili de bu alıp götürme değil midir? Farkında olmadan rüya ve hâtıra kelimelerini söyledim. Gerçekten rüya ve hâtıra dünyasiyle şiir dünyası arasında büyük bir benzerlik vardır. Kelimelerin anlatılmaz bir *ilişki* sistemini gerçekleştirmesine şiir demiştim. Bu münasebet sisteminde kelimeler hayattan âdeta sökülüyorlardı; tabiî yurtlar içinde birleştiklerinden başka türlü birleştikleri için onlara verdiğimiz tabiî mânaları ve değerleri kaybediyorlar, musiki haline geliyorlardı. Rüya dünyası da böyle değil mi? Bu dünyada her şey gerçek hayattan uzaklaştığı nisbette bir nur değeri kazanmıyor mu? Bu dünyada da bütün çehreler ve şekiller gerçek hayatla olan ilişkilerini kesmiyorlar mı? Rüyada gerçek hayatın bütün şeylerini elbette görüyoruz. Fakat bu şeyler derin hassasiyetimizin değişikliklerine göre görünüyorlar, değişip yeni bir düzene giriyorlar. Hâtıralar için de öyle. Hâtıraların, zaman içinde uzaklaştıkça bir nevi şiir havasına bürünmeleri, bugünkü hayatımızda bütün pratik görevlerini kaybettikleri ve garip bir tarzda kaynaştıkları ve biraz da mantıksız göründükleri için değil midir? Gerçek şiirlerde bütün bir rüya ve hâtıra dünyası bulmamağa imkân yoktur.

Belki hâlâ o besteler çalınır
Gemiler geçmiyen bir ummanda.

Bu mısralarda ne var? Büyük bir fikir mi? Tarihî veya ilmî bir hakikat mi? Görülmedik bir hayal mi? Hayır, bunlardan hiçbirini görmüyoruz. Kelimeler bildiğimiz kelimeler. Bununla beraber bu mısralar başka bir dünyadan gelmiş gibidirler. Bu iki mısrada âhengin, yerini değiştirmeğe imkân olmayan *hâlâ* kelimesinden, bu kelimenin yükselişinden, sonraki kelimelerin düşüşünden ve ikinci mısradaki (g) lerden geldiğini söylemek belki yanlış olmaz. Ama bunlar kâfi değildir. Bu ritm ve âhenk bir ruh hali ile beraberdir, daha doğrusu bu ritm ve âhengi gerektiren o ruh hali olmuştur.

Birinci mısra hayatla olan münasebetlerimizi uyutmağa başlarken, gemilerin geçmediği bir umman, tamamiyle hayalî bir varlık kazanıyor, ve hâtıralarımızı, hülyalarımızı tutuşturuyor. Bu iki mısrada, zamanın sisleri içinde gittikçe kaybolan çocukluk cennetinin silik, fakat daima yeşil kalan hâtıralarını, gençliğin bitmeyen hülyalarını, gelecek müphem günlerin daussılalı ümitlerini tekrar yaşamıyor muyuz? İşte bunun içindir ki bu iki mısra, Itrî'yi aşarak, beşerîleşiyor. Acaba bu şiirin şiirliği, insanın kendini ezelî taraflariyle o şiirde bulmasından, sezmesinden ileri gelmiyor mu ? Kelimelerin âhengi, hecelerin ritmi, bu âhenk ve ritmin uyandırdığı hayaller, bu hayallere takılan belirsiz hasret ve ümitler... Bütün bunlar hiçbir kaidenin tayin edemediği nisbetler içinde birleşerek, şekilden ve şeklin mâna ile münasebetinden gelen musikinin yardımiyle derin bir telkin kudreti kazanıyorlar, âdeta insanın insana ifşa ederek, yıllarca özlediğimiz bir âşinaya kavuşmaktan doğan bir zevki bize tattırıyorlar.

Şiir bu kadar esrarlı ve çözülmez bir terkip olduğuna göre, nesre çevrildiği zaman şiirliğini koruyan bir şiir tasavvur olunamadığı gibi, nesrin nazma sokulma-

sıyla elde edilen bir şiir de öylece tasavvur olunamaz. Ve gene öylece bir şaire: şunu veya bunu anlatmalısın demek kadar da mânâsız bir şey olamaz. Zaten şair bir şey anlatmaz, anlattığı zaman da şair olmaz. Bu işi hikâyecilere, romancılara hülâsa nesircilere bırakır. Raks neyi anlatıyordu! Şair, âhenk ve mâna sentezi halinde beliren iç çırpınışlarını kendisi seçmez; binbir türlü tesirler altında, bütün benliğini saran o çırpınışları sadece gerektiği şekilde ifadeye çalışır. Bu bakımdan şair, kendini nesre kaptırmadığı müddetçe şairdir.

(Edebiyat üzerine, 1944)

Şiir Antolojileri Üzerine

(s. 23-25)

Son yıllarda yayınlanan şiir antolojileri dikkati çekecek kadar çoğaldı. Doğrudan doğruya şiirle uğraşmaya, şairleri teker teker okumaya pek vakit bulamayanlar için büyük bir kolaylık sağlayan bu antolojilerin her gün bir türlüsünü görüyoruz. Bunlardan bazıları belli bir zaman içine giren, bazıları da şu veya bu konuyu işleyen şiirlerden toplanmış. Ne biçimde olurlarsa olsunlar, antolojilere giren şiirler, elbette hazırlayıcılarının beğenisine uyacaktır. Ama beğenilerek alınan bu şiirlere bakınız, ne kadar birbirinden uzaktırlar! Ne aynı zaman parçasında yetişmiş, ne de aynı konuyu almış olmak şairlere içlerinin aynı duyuşla ürpermesini sağlamıyor. Her şey yaratılışa, olaylar karşısındaki davranışa, bu davranışı kelime dizileriyle söyleyişe bağlı.

İşte 1951'de çıkmış, *Bir Eski Bir Yeni* adını taşıyan bir antoloji. Bu kitabı hazırlayan Vehap Tuncer aynı konulu bir gazelle bir şiiri karşılaştırmak istemiş. Niçin? Şiir, konudan mı sızıyor? Şiire uygun düşen, düşmeyen konular mı var? Bu sorulara elbette evet diye cevap verilemez. Şair için şiire alınmayacak, daha doğrusu şair tarafından yaşanmıyacak konu yoktur. Yeter ki, şairle olay veya konu arasında bir kaynaşma oluversin! İç oluşlar, kökleri varlığın derinliklerine inen yaşanmış deneyler, esrarlı bir düzen içinde biçimlensin.

Her gün bir yenisini gördüğümüz antolojiler bu şiir dışı ölçüler yüzünden değil midir ki, bize gerçek şiiri pek seyrek, rasgele tattırıyor. Şair dilediği gibi yazar; hiç kimsenin ona şöyle veya böyle yazacaksın demeğe hakkı yoktur. Ama bir antoloji hazırlayanın şu veya bu şairi alıp almamak da hakkıdır. İşte ben bu hakkın kullanılmadığına üzülüyorum. Gördüğüm antolojilerde bir anlayışın ifadesini bulamadığıma yakınıyorum. Niçin yalnız saf şiirlere yer veren bir antolojimiz yok? Biliyorum, nedir bu saf, bu gerçek şiir diyeceksiniz? Üzerinde çok konuşulmuş, çok tartışılmış bir anlayış. Konuşanlar, tartışanlar çoğu zaman birbirini dinlemediği için de bir anlaşmaya varılamamış. Bana öyle geliyor ki, saf şiir, sanıldığı gibi anlamdan boşaltılmış şiir değil, anlamını bir soluk gibi varlığımıza dolduruveren şiirdir. Saf şiirde aşkın sıcaklığı, ölümün esrarı, baharın ılıklığı kafamızda bir kavram olarak değil, varlığımızda birer gerçek olarak yaşar. İçimizin bir ateşle yandığını, gözlerimizden bir perdenin düştüğünü, tasarılarımızın bir rüzgârla savrulduğunu, tenimizde ılık bir nefesin dolaştığını duyarız.

Bunlar nasıl oluyor? Şiirin bu *Simyasını* şairin kendisi de bilmez. Bilinen tek şey, kelimelerin, reçetesi bilinmeyen mucizeli bir terkip içinde, günlük anlamlarından silkinerek, her şeyi başkalaştıran sisler içine gömülü iç dünyamız ile, her şeyi kuşatan esrar dünyasının buluştuğu yere bizi götürdüğüdür. Şair kelimelere, herkesin verdiği anlamı unutturmak, onlara yeni seziş imkânları kazandırmak için sürekli, yorucu bir işe girişir. Hiç şüphe edilmesin! Mısraların dış yapısı üzerinde ne kadar durulmuşsa, iç zenginliği o nisbette artmıştır. Bir solukta şiir yazıldığını romantiklere bırakalım!

Şiire, toplum sorunlarını savunmak görevini verenlerin bu işe kuyumculuk diyeceklerini biliyorum. Varsın desinler. Beğendikleri şairlerin çoğu kelimelerin nabzını yoklayamadıkları, onların esrarlı dünyasına giremedikleri için, bir tarafından şiire varılması mümkün olan toplum olaylarını, kötüsünden olmak üzere, birer makale parçasına çevirmişlerdir.

Şiire dost olmayan bir dönemde yaşıyoruz. Gerçek değerler bir kargaşalık içinde savrulup gidiyor, öze duyulan açlık, hiçbir zaman kendini bugünkü kadar hissettirmemiştir. Bunun için değil midir ki, gözlerimiz yolda, öz şiirlerden devşirdiği kitabı koltuğunda gelecek olan yolcuyu bekliyoruz.

(Edebiyat Üzerine, 1952)

Edebiyat Üzerine'den
Deneme

(Edebiyat Üzerine, İstanbul 1952, s. 40-43)

Montaigne'in *Denemeleri* sık sık okuduğum kitaplardandır. Gecenin geç vakitlerinde konuşacak birini aradığım zaman *Denemeleri* açar, Montaigne ile konuşmağa başlarım. Onda kendisinden söz ederken bizden söz eden bizi dinlemeğe hazırlanan bir hal vardır. Havanın yağışlı veya güneşli olduğuna göre inanışları da başkalaşan bu *iklim adamı* hayatının en tatlı yıllarını Perigod'daki şatosunun bahçesinde yürüyüşün tadını çıkararak, hayale dalmakla, basık tavanlı kitap odasına kapanarak, zevk içinde *Denemeler*ini yazmakla geçirmiştir.

Her ne zaman *Denemeler*i okumağa başlasam Montaigne'in, masası üzerine eğdiği başını kaldırarak, yüzyılların sisleri arasından, uykulu zeki gözleriyle bana baktığını görür gibi olurum. Okuma bir konuşmaya döner.

Montaigne ile gene tatlı tatlı konuşuyorum. Nasıl oldu bilmem, gözlerim *Essais* (Denemeler) kelimesine takılıverdi.

İnsan her gördüğü şeyi her zaman görmüyor. Şu satırları yazdığım sırada, arkamda, kitaplığın üstünde duran vazoyu hayalimde canlandırmak istedim. Ne biçim şeydi o vazo? Rengi, çizgileri nasıldı? Hatırlayamadım. Sorular zihnimde uzayıp gittikçe, oradaki vazonun varlığından bile şüpheye başladım. Çehremizden kayboldukları zaman yokluklarını ansızın hissedecek kadar bizden olan, yaşayışımıza karışan şeyleri bile çok defa görmekten uzağız. Ama bazı anlarımız olur, bilinmez nasıl, bilinmez niçin gördüğünüz halde görmediğiniz bir şeyi göreceğimiz tutar, ve bütün düşüncemiz onunla dolar.

Görmeden gördüğümüz şeyler gibi, dikkatimizi çekmeden, bizi düşündürmeden kullandığımız kelimeler de vardır. İşte *Deneme* kelimesi benim için bu kelimelerden biri oldu, dikkatimi ısrarla çekti, ilkin bana yaklaşır gibi yaptı, sonra uzaklaşarak hafızamda ki bir çok kitapların kapağında gezindi durdu.

Zaman zaman okuyor, zaman zaman düşünüyorum.

Deneme kelimesini, yeni bir edebiyat nevine ilk defa ad olarak koyan Montaigne olmuştur. Bu ad koymaya tarih olarak 1571 yılının mart ayını gösterenler bile vardır. Burada Deneme yeni bir edebiyat nevini deneme anlamına gelmektedir. Ama bu yeni edebiyat nevini öbür edebiyat nevilerinden ayıran sınırlar? Kimbilir cevap belki de o arkadaş kitabın içindedir.

Montaigne'in türlü konular üzerindeki düşünceleri gözden geçirilirse bu düşünceleri, hiçbir plâna uymadan, hiç bir şeyi isbata kalkışmadan, *insanı* ahlâklaştırmak yoluna sapmadan, sırf düşünmekden zevk aldığı, bu zevki de bize tattırmak istediği için yazdığı anlaşılır. *Denemeler*'in konusu bütün hayattır, hayat tecrübeleridir. Bu tecrübeler insan ruhu üzerine eğilen, gördüğünü-gördüğü acı da olsa-tatlı bir dille mücerret sözlere düşmeden delilsiz isbatsız anlatan, görgülü bir adamın hayatından derlenmiştir. Montaigne kitabının başında: "Okuyucu, kitabımın konusu benim!" demiyor mu? Başka bir yerinde de "Herkes önüne bakar, ben içime bakarım: benim işim yalnız kendimledir: hep kendimi gözden geçiririm, kendimi yoklarım." diyerek gene kendinden söz etmiyor mu? Ama aldanmıyalım, o istediği kadar kendisini anlatsın, kitabının konusu sadece insandır. *Denemeler*i ebedileştiren şey dilinin canlılığı; raksedişi içinde "her birimizin bir köşesine dokunduğu" içindir. Deneme tarzının, derin bir insanlık duygusunu, engin bir insanlık bilgisini gerektirdiğini gene Montaigne'den anlıyorum.

Deneme, makale gibi belli bir fikri kesin bir neticeye bağlamaz. Bir felsefe incelemesi gibi, bir doktrinin boyunduruğu altında solumaz. Atacağı adımı hesaplamaz. İşte *Apologie de Raimond Sebond*'u okuyorum. Montaigne bu parçada sıkıyor, sürüklemiyor. Gide'in belki de hakkı var: Montaigne burada sürüklemiyorsa belki de o serseri ve kayıtsız düşüncesini, bir yeni doktrin uğrunda zorluyor, belli bir hedefe yöneltiyor, kompozisyona büyük bir dikkat gösteriyor da ondan! Bu parçanın yazarına zevk vermeden yazıldığını da bize zevk vermeyişinden anlıyoruz. Kitapda deneme karakterinden uzaklaşan tek parça bu görünüyor.

Montaigne'den sonra başta Bacon olmak üzere bir çok filozof, edebiyatçı, düşündürücü kitaplarını bu kelime ile adlandırdılar. Ama hiç biri onun gibi, insan ruhunu soğutmadan bütün sıcaklığı içinde, tabiat kadar tabii olan renkli bir dille bize tanıtmasını bilmemiştir. Hele deneme adı altında kendini tanıtan bazı eserlerin tenkid yazılarından ibaret olduğunu düşününce, denemenin ne kadar akıcı, tarifi ne kadar güç tarz olduğunu kabul etmemek elden gelmiyor. Bazı filozofların iddialı eserlerine deneme demeleri de bana, sadece tevazuu denediklerini anlatıyor.

Okuyuşumu ara sıra keserek böyle düşünmeme, tek bir kelime sebep oldu. Gece oldukça ilerlemiş: bir eser vesilesiyle kendi ruhumuzun hikâyesini anlatan *impressionniste* tenkidle, deneme arasındaki farkı, A. Gide'in Prétextes'leri gibi eserlere hangi etiketin gittiğini de bir başkası düşünsün.

İyi geceler, Montaigne!

Hâtıraların Hayatı

(s. 44-45)

Hâtıralar insan hayatının dokusu, insan hayatının kendisidir. Onları atınız, insan da kalmaz? Hâtıralar şuurumuzdan geçtikleri, bizden birer parça oldukları, bir daha yaşanmıyacak olan duyguları taşıdıkları için değerde ölçüsüzdürler. Hâtıralar, zaman içinde yani şuurun akışı içinde uzaklaşarak koyulaşan sislere büründükçe güzelleşirler. Zaman, bazı hâtıraları silerek, bazılarını düzelterek, bazılarını da belirterek bir sanatçı gibi çalışır. Geçen anların düpedüz fotoğrafları sandığımız hâtıraların gerçekten bir manzaraya veya çehreye –görünmeyen incelikleri belirterek– yeni bir ifade veren tablolardan farkı yoktur. Onların bize birer sanat eseri gibi tesir edişi, sanat eserindeki değişiklikleri gerçekleştirmiş, günlük hayat ile olan bağları kırmış olmasında aranmalıdır. Bizim için kaybolan her şey hâtıra olduğu ve hayalin emrinde değiştiği için güzeldir. Beatriçe'nin ölmiyen sevgiliye örnek olması, Dante için zamanla değişen bir hâtıra oluşundandır.

Sevgilerimizin konuları, gittikçe uzaklaşan birer hâtıra olduktan sonradır ki, daha güzelleşirler, daha tesir ederler.

Hâtıraların insanlar için en unutulmaz olanları şüphesiz çocukluk hâtıralarıdır. Her istediğimiz şeye kavuştuğumuz çocukluk cenneti!

.....
Hani benim kurşun askerlerim?
Bir oda içinde kurduğum şehir,
Geçtiğim nehir?..
Hani benim hayallerim, emellerim?
Suya girince balık sandığım ellerim?
Bir leğende bir deniz gören ben,
Bir leğende Çine varan yelken?
Beni ufuklardan ufuklara götüren,
İçine binmeden bindiğim tren?
.....(*)

Bu yeşil cennette duyduğumuz sevgi, çocuklukla birlikte bütün bir imkânlar, gerçekleşmeler dünyasını ebedî olarak kaybettiğimiz içindir.

Günlerimiz buruk bir çehre aldıkça, bu sevgi derin bir hasrete döner. Şairlerin zaman zaman çocukluk dünyasına sığınmaları bu yüzdendir. Baudelaire'in hasret halinde yanan:

Mais le vert paradis des amours enfantines

mısraını hangi şair duymamıştır? Ama hangi şair, hangi insan çocukluk hülyalarını taşıyan yerleri büyülerinden sıyırmaksızın görebilmiştir? Bırakmalı, o küçücük evler, o birkaç ağaçlı bahçeler birer saray ve birer orman halinde sürüp gitsinler! Tatlı çocukluk hâtıraları hâtıra olarak yaşasınlar!. Hiç bir şey hâtıranın uyandırdığı duyguyu hayatta yeniden yaşamağa kalkışmak kadar hayal yıkıcı olamaz. Denys Amiel'in *Hayal* adlı piyesi bu gerçeği pek güzel aydınlatır.

Hatırlamak başka şey, hâtıraların dünyasına girmek başka şeydir. İrademizle çağırdığımız hâtıralar soğuk ve renksizdir. Bir şeyi maddî ilgilerimize göre, hâtıralar dünyasına girmeden de hatırlarız. Ama ilgi bağları kopuverince, ancak o zaman onların dünyasına gireriz. Bu dünyaya ne zaman, nasıl girebileceğimiz belli olmaz. Bazan bir sesin duyuluşu, bazan ıslak bir tren katarının sislere gömülüşü, bazan da ağzımızda bir lezzetin eriyişi bizi bu dünyaya alıp götürebilir. Çoğu zaman görünmez bir işaret bekliyen hâtıralar içimize daima bir heyecan halesine bürünerek dökülürler. Bu bakımdan hâtıraların uyanması, düşünme durumundan çok duygulanma yeteneğine, bu yeteneğin yükselen ateşine, artan nabzına bağlıdır.

Hâtıra hayatın dokusu olduğu gibi sanatın da dokusudur. Şair veya romancı, eserinin malzemesini, gördüklerinden işittiklerinden çok hâtıralarından alır. Yalnız şu var ki hâtıralar görülen veya işitilen şeylerle işlenerek esere girer. Görülen işitilen şeylerin hâtıralarla zenginleşerek, değişerek esere katıldığı gibi şair veya romancı bu değiştirmeleri, zenginleştirmeleri farkında olmadan yapar. Kendini yalnız gerçeğe bağlı sanırken, geçmişten süzülen hâtıralarını gerçekte olup bitenlerle kaynaştırarak eserini dokur. Eseri eser yapan, hâtıralarda yaşıyan iç hayatın canlılığı, sıcaklığıdır. Sanatçının kendi hâtırasını bazan hayal sandığı gibi, hayal ettiğini de hatıra sandığı olur. Çünkü bazan hayal ettiği şey o kadar gerçek bir varlık kazanır ki sonradan zamanın akışı içinde onu kendi hayatından kopmuş bir parça, canlı bir hâtıra zanneder. Burada ileriye ait hülyalar birer hâtıra rengini almakta, geleceğin ümidi, geçmişin hasretine katılmaktadır.

Çocukluk hâtıraları nasıl iç hayatımızın en canlı, en taze bir tarafı ise, Breton'un dediği gibi, sanat eseri adına lâyık eser de "bize çocukluktaki heyecan tazeliğini yaşatan eserdir." Ölü bir geçmişi veya renksiz bir hali aksettiren eserlere değil de, hâtıralarla örülmüş olanlara gönül vermemiz onları kendi hatıralarımızda bulduğumuz içindir. Asrımızın Marcel Proust gibi bir romancıya gösterdiği yakın ilginin sebebi onun bir çay fincanının içinde bütün çocukluk dünyasını bulabilmesinde, geçmiş zamanın peşinde koşan, daha doğrusu geçmiş zamanı, sıcak hâtıralariyle yaratan bir altşuur seyyahı olmasındadır.

İçimizi hâtıralarla dolduran o görünmüyen işareti, bize çoğu zaman sanat eserleri verir.

(*) Cevdet Kudret Solok, Çocukluk..

Zeki Ömer Defne

(Çankırı 1903 – İstanbul 2 Aralık 1992)

Çankırı'da doğdu. Babası, bütün ömrü savaşlarda geçmiş olan Hafız Ömer efendidir, Zeki Ömer Defne, çocukluk yılları, babası ve savaş üzerine şunları söyler:

"Babam Hafız Ömer, Balkan Harbi patlayınca hattat olduğu için geri plânda çalıştı, kalem işlerinde çalıştı. O bitti, Birinci Cihan Harbi patladı. Hafız Ömer gene savaşta... İstanbul'da... Alemdağı'nda... Tuzla'da, Kartal'da karakol kumandanlıklarında bulundu. Gene geri hizmetlerde. O bitti, İstiklâl Savaşı patladı. Hafız Ömer gene silah altında. Ve Zeki Ömer Defne, 1911-1912'lerden beri hep savaş çocuğu..." (Erzurum, Haziran 1990, I. Palandöken Şiir Günleri, Konuşan: A. Kerim Dinç-Yakup Çelik yayımlanmamış metin)

Zeki Ömer Defne, ilk çocukluk yıllarını babasız bir evde, annesi ve ninesi ile birlikte geçirmiştir. Asıl ismi Zekâi'dir. Bu ismi, babası Hafız Ömer, devrinin en büyük musikî üstatlarından Zekai Dede'ye hayran olduğu için vermiş. İlk öğrenimini Çankırı'daki Ertuğrul Mekteb-i İptidaîsi'nde tamamlar. Sonra üç yıllık rüştiye ve iki yıllık idadî kısmını yine Çankırı'da bitirir. Kurtuluş Savaşı'nın kritik günlerinde mahallelinin müracaatıyla Keçiören Bağları'ndaki Ankara Muallim Mektebi'nin son sınıfına alınır. 1921'de orayı birincilikle bitirir. Ankara yakınlarındaki Çardak ve Korgun köylerinde öğretmenlik yapmaya başlar. 1923'te evlenir. Kendisinden 14 yaş küçük kardeşi Mesut'a bakar, kız kardeşini evlendirir. Yani ailesinin bütün yükü genç Zeki Ömer'in sırtındadır. Bir müddet sonra Çankırı merkeze atanır. 1925'te Maarif Vekâleti'nin orta öğretimdeki öğretmen ihtiyacını karşılamak maksadıyla açtığı imtihana girerek lise öğretmeni olur. İlk görev yeri Kastamonu Lisesi'dir. Türkçe ve edebiyat dersleri verir. Çok başarılı bir öğretmenlik devresi geçirir.

Zeki Ömer Defne, sürekli okuma, kendini geliştirme sevdasındadır. Bu sebeple İstanbul'a gelmeyi çok istemektedir. 1935 yılında İstanbul Kabataş Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak tayin edilir. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne kaydını yaptırır. Öğretmenlikle öğrenciliği birlikte sürdürür. Zeki Ömer Defne, bu yorucu ve zevkli yılları şöyle anlatır:

"Zeynep Hatun'daki Edebiyat Fakültesi'ne kaydımı yaptırdım. Bir taraftan Kabataş'a devam ediyordum, bir taraftan fakülteye... Lütfetmişlerdi programı ona göre yapmışlardı. Çok acı, fakat çok mutlu günlerdi o günler... Beyazıt'ta oturuyorduk. Bir taraftan tramvayla Ortaköy Kabataş Lisesi'ne gidiyordum; bir taraftan Zeynep Hatun'a... Zeynep Hatun'dan çıkıyor, Çinili Fırın denilen yerden iki sandviç alıyordum. Tramvay sahanlığında onları yiyerek Kabataş Lisesi'nde derse giriyordum. Dört sene tatil yüzü görmedim. Çünkü katılamadığım derslerin notlarını Mehmet Kaplan ve Ahmet Ateş'ten alarak gece yarılarına kadar yazıyordum. Mehmet Kaplan ve Ahmet Ateş, liseyi bitirip fakül-

teye gelmiş genç arkadaşlardı. Gerekli bütün yardımı ve hizmeti gösteriyorlardı. Hasılı dört sene böyle geçti." (Erzurum 1990, A.g.k.)

Zeki Ömer Defne, fakültedeki öğrencilik döneminde, olağanüstü gayretlerinden dolayı Ali Nihat Tarlan ve Fuad Köprülü'nün de takdirlerini kazanır. Hocaları onu akademik hayata kazandırmak isterler. Ancak fakülteyi 1939'da bitiren Zeki Ömer Defne, bu hızlı tempodan yorulur; ağır bir hastalık (sürmenaj) geçirir.

Zeki Ömer Defne, dört yıllık hastalık sürecinden sonra sırasıyla Kabataş Lisesi, Alman Lisesi, Şişli Terakki Lisesi, Galatasaray Lisesi, Yıldız Harp Akademisi gibi okullarda öğretmenlik yapar. Binlerce öğrenci yetiştirir, örnek bir öğretmendir. Zeki Ömer Defne, severek yaptığı bu mesleğin güzelliğini ve yoğun duyarlılığını şiirlerine de aksettirir. Kastamonu'dan öğrencisi, Kabataş'ta birlikte edebiyat öğretmenliği yaptığı Behçet Necatigil, öğretmenliğiyle ilgili şunları söyler:

"Kabataş'ta birlikte olduğumuz o beş yılda Defne bana örnek olmuş, yol göstermiş hemen tek ağabey-meslektaşımdı. Mesleğimin bilgi, incelik ve derinliklerini ondan öğrendim, sözlü ve yazılı sınavlarda öğrencideki edebiyat dağarcığını, bilgi toplamını nasıl değerlendirmek gerektiğini ondan öğrendim.

Defne, o lisede, öğretmenliğin bir adanmışlık ve sorumluluk olduğunu bilen kişilerdendi. Haziran ve Eylül dönemi sözlü sınavlarında, öğlen paydosları dışında iskemlesine çivili, her öğrenciyi dikkatle dinleyişini geçecek ya da daha fazla not verebilmek için öğrenciye soru içinde sorular yöneltişini; A'dan D'ye kadar son sınıf edebiyat ve fen şubelerinin tepeleme harmanlar yapıp tomar tomar bölüştüğümüz Türkçe - kompozisyon ve edebiyat olgunluk sınavı kâğıtlarını, ilerlemiş miyopluktan ötürü kalın camlı gözlüklerini çıkararak, gözlerini kâğıtlara âdeta yapıştıra yapıştıra, gene oturduğu yerden hiç kalkmaksızın, hava kararıncaya kadar sabırla, satır satır okuyuşunu nasıl unuturum." (Behçet Necatigil, "75. Doğum Yılında Zeki Ömer Defne: Halk Şiirinin Arınmış Parlayışları ve Yoğun Duyarlık", *Milliyet Sanat Dergisi*, 285,10 Temmuz 1978)

1968 yılında çok sevdiği öğretmenlikten emekli olan Zeki Ömer Defne, 2 Aralık 1992 yılında öldü.

Zeki Ömer Defne, şiire çok küçük yaşlarda başlamıştır. Babası Hafiz Ömer de şairdir. Hulusi mahlasıyla şiirler söylemiştir. Asıl şiir yazmaya başlaması 1922-1923 yıllarına rastlar. Çankırı'da *Halk Yolu* diye bir mizah gazetesi çıkmaktadır. Zeki Ömer, bu gazetede Aslî Baba mahlası ile Çankırı'yı iğneleyen şiirler kaleme almıştır.

Zeki Ömer Defne, şair kimliğini oluşturan şiirlerini 1940'dan sonra yayınlar. Şiirleri *Çınaraltı, Sanat ve Edebiyat, Hareket, Ün, Şadırvan, Zeytin Dalı, İstanbul, Edebiyat Dünyası, Çağrı, Galatasaray* dergilerinde çıkmıştır.

1971'de *Denizden Çalınmış Ülke* adlı kitapta şiirlerinin bir kısmını bir araya getirdi. Zeki Ömer Defne, buraya o zamana kadar kaleme aldığı şiirlerinin bir kısmını almıştır. Kitap, Yahya Kemal'e hitaben yazılmış birkaç satır ile başlar:

"Aziz Üstat,

Bir gün Galatasaray Lisesi yakınlarındaki, Agatokli Perükâr Salonu'nda, 'Defne, sen, halk tarzına devam edecek ve onu, yeni imkânlar, yeni mevzular içinde inkişaf ettireceksin...' demiştiniz.

Hocalık hayatımın bütün bir haftayı dolduran çalışmalarından artırabildiğim zamanlarında, bu vadide yazdığım bazı şiirlerimle işte, ilk defa huzurunuzdayım üstadım." (Denizden Çalınmış Ülke, İstanbul 1971, s.3)

Zeki Ömer Defne, Yahya Kemal'in gösterdiği yolda şiirler yazmakla kalmamış, *Denizden Çalınmış Ülke*'de, çok farklı şekil ve söyleyiş tarzlarını sergilemiştir. İki bölüme ayrılmış kitabın ilk bölümünde *Memleket Üstüne Güzellemeler, Sevgi ve Tabiat Üstüne Güzellemeler, Kucaklamalar, Ağıtlar, Çeşitli Konular* gibi adlarla ayrılmış kısımlar bulunmaktadır. Birinci bölümde 73 şiir vardır. Bu şiirlerin büyük bir kısmı, yukarıdaki isimlerden de anlaşılacağı gibi halk söyleyişi ve şekliyle kaleme alınmıştır. Memleket Üstüne Güzellemeler'de Erzincan'dan İzmir'e, Sinop'a kadar memleket topraklarını, tabiat güzelliği ve kültür zenginlikleriyle tanıtmaya gayret etmiştir. Bu şiirlerin büyük bir kısmında türkü formunu kullanmıştır.

Denizden Çalınmış Ülke'nin ikinci bölümü, şairin iç dünyasını aksettirmektedir. *İnsan, Dünya, Sevgi, Mitoloji, Mimarlık - Resim* kısımlarından oluşmaktadır. Behçet Necatigil, *Denizden Çalınmış Ülke*'deki şiirlerin çeşitli bölümlerle birbirinden ayrılmasına, *"her zaman uygun düşmese bile"* genel bir tasnif diye yaklaşmıştır; bu kitaptaki şiirlerin halk şiiri söyleyişleri ile birlikte, şairin iç yaşantısındaki yoğun duyarlılığı aksettirdiğini söylemektedir. (Behçet Necatigil, *a.g.y.).*

Zeki Ömer Defne'nin ikinci şiir kitabı 1985'te *Puya'lar I - Sessiz Nehir* adıyla yayınlanır. Kitap

Sevgi, Kimlik, Sanat, Ata, Ölüm, Çeşitli adlarıyla bölümlere ayrılmıştır. 1988'de çıkan *Puya'lar II - Kardelenler* ise birbirinden bağımsız 89 şiirden oluşmaktadır. *Puya'lar I ve II*'deki şiirlerin bir kısmı *Denizden Çalınmış Ülke*'de de yer almaktadır.

Puyalar I ve II'deki şiirlerin büyük bir kısmında şairin kendi iç dünyası ile bir hesaplaşma içersinde olduğu görülür. Kendi yalnız dünyasıyla, dış dünyanın ihtişamlı görüntüsünü karşılaştırır. Prof. Dr. İsmail Parlatır, şairin kendi iç dünyasına yönelmesinde emekliliğin rol oynadığını söyler. Zeki Ömer Defne'nin Doğu ve Batı'ya ait kültür değerlerini şiirine taşıdığını belirten Parlatır, *Puyalar*'daki şiirlerde şairle hayat arasındaki ilişkiyi, şairin ruh dünyasını yansıtarak açıklamaktadır:

"Zeki Ömer Defne'nin duygu ve düşünce yumağını oluşturuyor. Onun şiir sanatını en özgün ve en olgun bir biçimde veriyor. O, sanatçı kişiliği ile insanın iç dünyası arasında coşkulu bir köprü kuruyor. Bazen gürül gürül akan coşku seli, bazen hüzün dolu karamsarlıklar, bazen hayata sıcak bakış, bazen hayatın acımasızlığından kaçış ve yalnızlık dünyasına sığınış, ardından ölüm duygularıyla yoğruluş. Öyle de olsa her zaman karanlık değildir bu dünya. Onu avutacak, onu hayata bağlayacak az da olsa öz değerler var." (Doç. Dr. İsmail Parlatır, "Zeki Ömer Defne, Puyalar II - Kardelenler", *Türk Dili*, s. 439, Temmuz 1988, s.56)

Zeki Ömer Defne'nin şiirlerini çıkmış olan şiir kitaplarına göre kronolojik bakımdan değil, bir bütün olarak değerlendirmek gerekir. Şiirlerindeki en önemli özelliklerden birisi halk şiirine has söyleyişi, hem duygu, hem de şekil bakımından modern şiire taşımasıdır. Behçet Necatigil, Orhan Şaik Gökyay ile onu âşık tarzı söyleyişi şiire taşıyan en iyi şairler olarak görür. (Behçet Necatigil, a.g.y.) Bu tarz şiirlerde kuvvetli bir lirizm ve ritim vardır.

Zeki Ömer Defne, günlük hayata ait olayları ve eşyaları şiirin konusu yapar. Çatlak Plak, Dört Kitap, Eski Elbise, Yeşil Araba, Karanfil Koklayan Kadın, Siyah Albüm, Unutulmuş Biletler, Gazi Ceket, Mor Davul v.s. gibi şiirler günlük hayatın ve eşyaların şiir iklimine taşınmasıdır. Şair, *"alelade şeyleri semboller vasıtasıyla derinleştirmesine, dilin imkânlarından faydalanarak, şekil ile muhteva arasında münasebetler kur"*arak dikkatlere sunar. (Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri 2 - Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, 3. Basım, İstanbul 1980, s.329)

Zeki Ömer Defne'nin şiirlerinde, istek ve arzularına kavuşamamış bir insanın ruh haliyle karşılaşırız. Bunu, şairin çocukluk yıllarını, üç büyük savaşın ezici baskısıyla babasız geçirmesine, bütün ailesinin yükünü omuzlarında taşımasına, geçirdiği uzun hastalık dönemi ve insanî hassasiyetiyle izah etmek mümkündür.

Eserleri: Şiir: *Denizden Çalınmış Ülke* (1971), *Puya'lar I - Sessiz Nehir* (1985), *Puya'lar II -Kardelenler* (1988). Araştırma: *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebî Sanatlar Bakımından Bir Araştırma* (1988).

Kaynaklar: Behçet Necatigil, *75. Doğum Yılında Zeki Ömer Defne: Halk Şiirinin Arınmış Parlayışları ve Yoğun Duyarlık, Milliyet Sanat Dergisi*, 285, 10 Temmuz 1978; Doç. Dr. İsmail Parlatır, "Zeki Ömer Defne - Puyalar I - Sessiz Nehir", *Türk Dili*, s. 406, Ekim 1985; Doç. Dr. İsmail Parlatır, "Zeki Ömer Defne, Puyalar II - Kardelenler", *Türk Dili*, s. 439, Temmuz 1988; Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri II - Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, 3. Basım, İstanbul 1980, s.324-332; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 13. Basım, İstanbul 1990; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yayınları, c.I, s.266.

Dr. Yakup Çelik

Denizden Çalınmış Ülke'den

Bu Memleket Böyle Ağlar

(Denizden Çalınmış Ülke, İst. 1971, s. 7-9)

Karışam kuşlara, çığrışam, ah oy!
Katılam kurtlara, böğrüşem, ah oy!
Kopam boralarla bağrışam, ah oy!

Barutmuş harmanım, savrulur bağrım,
Kurşunlar yemedim, kavrulur bağrım,
Kavgam yok, ateşle çevrilir bağrım.

Yurdu birbirine katam Erzincan!
Hangi ses makbulün vatan Erzincan?

Arka kalem idin, düştün Erzincan!
Afatlar eline geçtin Erzincan!

Bağında gül değil "Z e y c a n" dı açan,
Dağında kuş değil, "A s ü m a n" dı uçan,
"K e r e m"di, "G a r i b"di yolların açan.

Yazın efsaneler yazan Erzincan!
Güzün gurbet gurbet gezen Erzincan!

Oy, akar uykumu durduramadım!
Oy, kara düşlerim yorduramadım!
Saate sabahı vurduramadım!

Yer tatlı demlerim bastı Erzincan!
Gök çekmez damlarım yastı Erzincan!

Döndü değirmenler taş taş üstünde,
Üğündü taneler baş baş üstünde,
Çevirdi çarkları yaş yaş üstünde.

Yağdı yaylalara "Aman!" Erzincan!
Ağdı Ağrı'lara duman Erzincan!

Toprak değil imiş, ateş imişin.
Meğer al alavmış gülün, yemişin.
Tadından tadana tutuş, demişin.

Yandık işte çıra çıra Erzincan!
Tüttük işte kara kara Erzincan!

Ucu gönle çıkan yollar nerede?
Yazı yâre çeken dallar nerede?
Avcu meyva kokan eller nerede?

Daldırma gül mü oldu kollar Erzincan?
Gelin mi verecek güller Erzincan?

Fırat mı, ana mı uğunur ahtan?
Karasu mu, yavru mu inler Kemah'tan?
Emrah sazdan olmuş, sazlar Emrah'tan,

Türkünü sayıklar teller Erzincan!
Titrer boşluklarda eller Erzincan!

Defne'm dağlar deli, bağlar bereli.
Umutlar tezgâhta kaldı gerili,
Mekikler candadır, nakış yaralı,

Gözlerde kalmamış merhem Erzincan!
Arzun can değil mi verem Erzincan!

– 1938 –

Kadaların Benim Olsun Erzurum[1]

(s. 19-20)

Beni yakarken kızıl dağlar,
Kış, yaz beyaz açan dağlar!
Erzurum'u koçan dağlar![2]
Yıldızınız ne yıldızdır?

Erzurum dağlarının dumanı gezer bar'da[3],
Erzurum geceleri ışılar kehribarda.[4]

Barlar ibrişim büküşlü,
Dadaş tezene sekişli[5],
Gelin kehribar bakışlı;
Gözlerinde altın işli..
Kızların ne mene kızdır?

Erzurum güllerinin kokusu tüter bar'da,
Erzurum işveleri ışılar kehribarda.

Dallar niyaza girişmiş,
Suların saza duruşmuş,
Kuşların söze duruşmuş..
Diller tellere karışmış.
Erzurum, bu hangi ağızdır?
Erzurum dillerinin meramı döner bar'da,
Erzurum edaları ışılar kehribarda.

Hançer oynar balaların[6]:
Talimi var belâların.
Bahtım olsun çilelerin!
Kadanğı "Defne"ye yazdır!

Erzurum koçlarının şanı yazılı bar'da,
Erzurumlu Emrah'ın ruhu var kehribarda.

1 Kada: Kazâ, belâ.
2 Koçan: Kucaklıyan, bağrına basan.
3 Bar: Erzurum'un meşhur oyunlarından.
4 Kehribar: Erzurum'un siyah kehribarı ve bunun üzerine altın gümüş işlemeleri meşhurdur.
5 Tezene: Bağlama mızrabı
6 Bala: Çocuk

Selâm Olsun

(s. 131-132)

Biz de bundan gider olduk
Kalanlara selâm olsun
Biz gidicek de bizi bunda
Bilenlere selâm olsun.

Doldurduk güldestemizi
Tamam ettik bestemizi
Biz susanda dahi bizi
Duyanlara selâm olsun.

Eline alıcak câmı
Görebilenler encâmı
Yâni şafakta akşamı
Görenlere selâm olsun.

Her su olabilen suda
Olduk bir özge temâşâ
Alıp bizi deryasına
Gidenlere selâm olsun.

Okuduk okuttuk bittik
Bir ummana daldık yittik
Bizi iki yunus içre
Bulanlara selâm olsun.

Bir yirmi beş yılı böyle
Verdik Şişli Terakki'ye
Bir Zeki Ömer vardı nerde
Diyenlere selâm olsun.

– 1969 –

Çatlak Plâk

(s. 141)

Bir gün bakarsınız, bir iğne gelir
Görünmez devirler açar plâkta.
Sonra bakarsınız, hayatınızdan
Durup durup o iğne şakımakta,
Durup durup o iğne şakımakta.

Sonra bakarsınız, bir gün o şarkı
En ince yerinden çatlar plâkta.
Sonra bakarsınız, o noktada hep
Gidip gelip bir mısra çırpınmakta,
Gidip gelip bir mısra çırpınmakta

Ama boştur artık her ne yaparsanız.
Duyacağınız hep bir hıçkırık artık..
Gerisi gelmez artık o devirlerin,
Orda kopmuş birbirinden mısralar,
Artık orda sona ermiştir şarkınız.

Denizden Çalınmış Ülke

(s. 165)

Döküp döküp ömürden olan yıkıntıları,
Denizden çaldığımız ülke:
Biraz serinlik sularda erimiş yıldızlardan,
Birazıcık gelmiş, geçmiş yelkenlilerden gölge,

Avuçiçi kadar bir şuncacık yer:
Zor şer, kavga döğüş, azgın sulardan,
Bütün kopardığımız, koparacağımız işte bu.
Dalı, gülü bir gülümlük bir vatan.

– 1958 –

Kıyıdaki Tekne

(s. 204-205)

– Ünlü Ressam Braque'a –

Kurudum da kadîd oldum kumlarda,
Sefer bekliye bekliye her gün ben.
Enginlerden bir rüzgâr esmez mi serin serin,
Pul pul ürperişler geçer içimden.

Bir gün atlayıveresim gelir şu kıyılardan,
Işıl ışıl, yeşil yeşil sulara.
Al başını, çek git, der deli gönül,
Verip kendini bir büyük rüzgâra.

Tâ yanıbaşında durup da böyle,
Hasretini çektiğin şeylere hasret gitmek!...
Hem tut o sularçin halkol, hayat ol,
Hem tut sonra o sulara hasret çek!...

Biraz dalacak olsam, tâ içimden bir şeyin
Çıkıp dolaştığını duyuyorum denizde..
Ama öyle bitirmiş ki kum beni,
Ardından bir türlü gideriyorum işte.

Bazen ayak sesleri duyarım dört yanımda,
Bakarım: masmavi, levent bir umut..
Bakarım: sülün gibi bir serene sarılmış
Püfür püfür bir bulut.

Başımı, bordamı dövsün dalgalar,
Tuzlar tahtalarımı kemirsin istiyorum.
Çek beni fırtına, çek beni deniz!
Bırak beni sahil, bırak beni kum!

İnsaniyetinize sığınıyorum!

– 1955 –

Puyalar I'den
Puya'lar *

(*Puyalar I*, İstanbul 1985, s. 7)

15.II.1985

Bu nasıl şaşılası bir yaşam benzerliği ki
Çankırı neresi Güney Amerika neresi Puya'lar?

Secisin bal ederken çevre-yan çiçek çiçek
Gömdük onu biz içimizdeki gömütlere Puya'lar

Doğdum, büyüdüm üç büyük savaşın külünde ben,
"Hudâ-yı Nâbit'den doğmuş" derler sizi Puya'lar

Beklermiş ölüm ilk görklü çiçeğinizi 60 yıl
Kaçıncı çiçeğimde benim sıram, bilmem Puya'lar!

Seslenir her gün bin dilsiz, belki yarısı bile değil
Duyabildiklerim ancak şu çiçekler Puya'lar!

(*) Puya: And dağlarında yetişen 60-70 yılda bir defa en görklü tek çiçeğini veren bitki.

Sevmek Seni

(s. 21)

Seni sevmek gece gezmek gibidir
Bilmediğiniz büyük, görklü bir şehri.
Diyelim haydi, dilinden anlıyorsunuz biraz
Ve diyelim ki neonlarla pilânlar
Götürdüler bir zaman bir yere kadar sizi.

Ya buralardan ötesi, öteleri?
Nerelere doğru uzanır gider
Şu yollar, sizin gördüm, sizin bildim dediğiniz
Elvan ışıklı üç beş meydanın ötesinden
Hangi lâbirentlere, hangi kör sokaklara?
Ve daha günün, ayın bile görmediği
Hangi yeraltı yollarına ve daha nerelerden?
Kolay mı böylesi bir şehri tanımak öyle?
Kaldı ki sen...

Getirip bırakmış sizi bir kara gemi bu şehre,
Daha ilk iskelede kamaşmış gözleriniz..
Ve ilk meyhanesinde içmişiniz üstelik
En nefis, en afsunlu şarabını dünyanın!
Artık ordan oraya bir deli yellerde siz...

Sen gel de bu hâlinle ben seni gezdim, gördüm de!

Rüyasında Yüzen Gemi

(s. 30-31)

Bilmem unuttun mu, hatırında mı
Yollarda yelleri kovaladığımız?
Ve en dik, en çılgın merdivenlerden
Billûr kahkahalar yuvarladığımız?

Zaman, aramızda ince, derbeder
Bir sen, bir ben üflediğimiz bir tüydü.
Günler sanki masmavi bir türküydü
Sularla, göklerle tekrarladığımız.

Gündüz işi, başı koyup beraber
Uçar giderdik gönüllere doğru.
Gece yıldızlarla ıslanıyordu,
Aylarla kuruyordu kanadımız.

Her an bir bahsimiz gibi çiçekler
Kâh beyaz, kâh sarı, kâh al, kâh mordu.
Her sabah yeniden yazılıyordu
Bahçelerin kitabına adımız.

Işırken şavkınla kavalar yer yer
Bir çiçekli çay bardağının ardından
Şafaklar içinde tüterdi vatan.
Bir sıcak güldü avucumuzda vaktimiz.

Her akşam bir garip seyrana sefer:
Sedeften gemiler üstünden renk renk,
Pırıl pırıl sahillere sererek
İstanbul'dan kendimize baktığımız!

Demek, bir oyun oynuyormuş kader!
Bize başka türlü söylemişlerdi.
Gemimiz oturmuş karaya şimdi,
Sularda rüyamız yüzüyor yalnız.

Bilmem unuttun mu, hatırında mı
Yollarda yelleri kovaladığımız?
Ve en dik, en çılgın merdivenlerden
Billûr kahkahalar yuvarladığımız?

Sinop Hâtırası

(s. 33-34)

Bunlar cevizden, cezadan, dalgadan
Sinop Hapsanesinde yapılmış, yelkenliler.
Bunlar büyük yellerle kabarmış kalmış böyle
Tahta, bahtsız yelkenler.

Bunlar ömürlerince yüzmek vehmine mahkûm
Kuru sularda ve tahta denizlerde
Gece gündüz hep böyle pupayelken, hep dalga,
Ama hep aynı yerde.

Bunlar böyle kabarmış kalmış işte
Bizim dolu, mahpus göğüslerimiz.
Büyüğünden, küçüğünden her gün bin yel, bin dalga.
Gelgelelim kader, duvarlar, deniz!

Bunlar birer "Hâtırai Sinop Hapsanesi"dir.
Hangi hapsanelerin hâtırasıyız ya biz?

Gerilerden Hiç Ses Gelmeyen Yere

(s. 41)

6. VI. 1967

Götürsek ağzımızı, gözümüzü bağlayıp
Bulamayacağı bir yere bizim bizi.
Gider gibi uzaklara gece bir ev kedisi,
Gitsek gitsek ve bilmesek
Biz dahi nerdeliğimizi

Oto mezarlıkları vardır ya, ona döndük,
Hani orda tüm ölüler yol rüyaları görür.
Parça parça sağdır, sağlamdırlar da
Kalmış boyalarının, uykularının altında,
Ne nem, ne yaştır onları yalnızca
Bir anıları çürütür.

Tank nasıl yakmışsa gemileri
Ve nasıl uçurmuşsa köprüleri bilmem kim
Tarihlerdeki savaşlar boyunca.
Nerde duyulmaz olursa artık gerilerin sesi
Oraya, kalmış günlerimin fethine gitmeliyim.

Mahyacı

(s. 47)

11.XII.1982

Bir yangın merdiveninin 80. basamağı,
Her akşam yıldızlardan bir mahya kuruyorum.
Yıllar var ki mübarek, mutlu bir ayda gibiyim!
İstiyorum ki bir ışık-renk selsebili halinde
Yüzsün her gece bir yeni şükran şiirimde burcum.

Bir yangın merdiveninin 80. basamağı,
Her akşam çiçeklerden bir mahya kuruyorum.
Hawaii'li kızların çiçek kolyeleri gibi.
Nice yıllardır kalbinin üstüne yatmış dünyayı
Sevgi okyanuslarında yüzmeye çağırıyorum.

Bir yangın merdiveninin 80. basamağı.
Her akşam uydudan uyduya bir mahya daha kuruyorum.
Besinsizlik, bakımsızlık, ilaçsızlıktan hergün
Ölen nice çocuğun görülmemiş, çiğdemsi
Düşlerinden evrene mesajlar yazıyorum.

Derken bir kahkahadır patlıyor vahşi, sırtlak
Üzerinde bir masum mahyanın ürperiyor sonsuz
Bilmem kaç kaç milyarlık bir kuduruk bombadan.
Nasıl yandıklarını o talihsiz düşlerin
Bilmem görüyor musunuz Alber Schweitzer, Yunus?

Tellikavak

(s. 48)

11. III. 1983

Bir kuytuda sanki bir tellikavak,
Bakarsın, durur yine de ellerimiz
Geçmişin sallantıda kalmış hangi hesapları,
Hangi gelecekten ne işaret, kimbilir
Kimler, neler adına çırpınıp duruyoruz böyle biz?

İçimizde nice bir sönmüş lamba:
Ellerimizde sürdüğünü göreceksiniz, bakın
Titrediğini kalbimizde binlerce kopmuş telin!
Lamba olduysa, tel olduysa ne yapsın, takat ne ki!
Günde kaç kez inip çıkıyor akım!
Sonra, yeraltı, yerüstü... ucu nerelere varıyor,
Nerden başlayıp bize dek gelmiş arızası hatların?

Titriyor gün de artık sanki bir bıçağın ucunda.
Düştü düşecek bir dilim kanportakalı batıda.
Kimlere, nelere doğmuşsa arkamızda bir yad ay:
Düşmüş git git büyüyen gölgemiz önümüze
Çekmiş götürüyor bizi, bilmem hangi karanlığa.

Büyük Çağrı

(s. 75)

9/10. X. 1958

Bugün mü desem, yarın mı desem
Bir mektup gelecek size
Zarfsız, kâğıtsız, pulsuz.
Vurulacak iç kapınız.
Çağrılacaksınız.

Hani mektuplar yazarlar
(Bizim küçükken soğan sularıyla yazıp da
Kibritlerle okuduğumuz ilk sevi pusulaları gibi)
Bir sırlı ve görünmez mürekkeple, işte öyle
Bir yazı: harfsiz, hecesiz.
Tutacak ateşinize bir gizli el,
Usul usul belirecek imlâ... okuyacaksınız.

Hani askere çağırırlar
Bir gün ya da bir gece ansızın, işte öyle:
"Şu gün, şu vakta kadar
Filân yerde, Birliğinize..!
Yekinip şöyle doğrulmaya çalışacak..

Ve yıkılacaksınız...

Ve bitecek artık bütün savaşlar.

Yaşanmamış Bir Geçmişe Giderken

(s. 78)

Bir gün bir iskelede ya bir meydanda beni
Bir ikindin vaktine uzanmış bulacaklar
Ya dal yaprak bir salkımsöğüt eğilmiş üstüme
Ya da örtülmüş birkaç gazete şöyle.

Durdukça durdukça uzayacak boyum
Çıkacak dal uçlarından, gazetelerden dışarı
Aşerip de engeller, ikircikler yüzünden
Gidemediğim akşamlar yönüne doğru ayaklarım.

Sonra gelip duracak başucumda bir ambulans.
Büyüklü küçüklü bir sürü kişi
Ben yazılar, yapraklar, apış aralarından
Görmeye uğraşırken bir yaşanmamış geçmişi.

Bir Eşsiz Yitikle Konuşma

(s. 79)

-Eşsiz B. Necatigil için-

Sen ey gizler, siyah ışıklar ustası,
Bir rüzgârda bir koşu, uzaklara götürülen
Bir meşalenin eğilen bükülen yansıları
Gibi nedir, necedir aktan karadan
Gözlerimiz yüreklerimiz üzre yazdığın bu yazı?

Kimi de ancak bir uzman madencinin aygıtına
Gizli yanıtlar yollayan sır yükü topraklar gibi
Bir gömü bir maden olup sindin şiirlerine..
Nice içe atılmış haz, elem sinyallerini
Duyurmadın, açmadın öyle her benim diyene.

Önce ak sade yollar.. sonra sonra
Döndürüp dolaştırıp bizi labirentlerinden
Kimi ellerimizi bırakarak bir süre
Sonra bir iki kibrit çakıp kimi yerde bize
Bir kendimize daha çıkış yolun gösteren.

Ama artık el yordamı, us yordamı
Çarpsak da arada devrilmiş dağılmış bir yerlere
Alışmıştık oyunlarına karanlıklarla senin.
Yok mu sanki cinası, tevriyesi, terdidiyle
Hergün bizimle oynayıp durduğu gerçeklerin?

Puya'lar II'den

Kardelenler

(*Puya'lar II*, İstanbul 1988, s. 23)

15.VI.1987

Böyle yeşerdik biz işte bu soğuk, ıssız serada
Biraz kar-beyazı, biraz bakır-pasından açtık.

Kitledi karlar, buzlarla dünya kapılarını bize,
Biz bir tutukluevinin pencerelerinde açtık.

Yağdı dağımıza, koyağımıza nesi varsa göklerin,
Hâlimizi ne Tanrı'ya ne de çobanlara açtık.

Baktık, çoğu çiçekler mevsimler şöleninde... keeyf!
Biz kardelenliğimizin soy-savaşlarında açtık.

Bir karayerlerin ak-sâde merhabalarıyız biz dünya!
Merhaba ey yeryüzü, merhaba ey gök, ışık!

Son Çağrı

(s. 28)

26.II.1974

Alışmışım artık karanlıklarına,
İşte yıldızlarınla yetinip gidiyorum,
Geleceksen şayet şafak gibi gel!

Bu topraklar hanidir su yüzü görmediler.
Feda olsun al atlarım, gül gelinlerim sana,
Geleceksen şayet bir Kızılırmak gibi gel!

Eğer beni yaşıyor sanıyorsan ak günlerde
O zaman sonsuza dek sevgisine sarınıp
Koynunda yatacağım kara toprak gibi gel!

Değmez tabutlar üzre örtülenler gibi değil,
Daha örtülmek üzre iken, bir koca tarih adına
Çekilip kurtarılmış bir al bayrak gibi gel!

Uçurtma

(s. 45)

Elimizde bir gariban uçurtma
Yok çıkacak halimiz artık o tepelere
Uçurmaya uğraşıyoruz ama işte yine de
Düşe kalka, kör topal seyirterek oncığazı,
Ne yaparsın, yapmacık, uyduruk bir yellerde.

Çıtalar çürük-çarık, kireçli kemikler gibi
Cennetkuşu misali kanadın, kuyruğun
O görkemli renkleri uçmuş zamanla,
İp kısalmış, nezelmiş, terazisi bozulmuş.
Nice uçurtma takılı kaldı böyle tellerde!

O eski gökyüzünü çekmişler yukarılara,
Artmış aşağılarda yerçekimleri..
Yalpalar, çırpınır durur arayerde,
Nerdeyse ip kopacak, indi inecek toprağa
Şöyle son son bir kez daha öpemeden güneşi.

İndi indi hiç yoklardan bir Hümâ
Çekti götürdü onu yitirdiği göklere

Kör Şarkıcı

(s. 50)

Ben şarkılar satarım gecelere,
Ayak seslerinde boğulur sesim.
Şarkıların dünyanın en güzel şarkısıymış-
Kendi sesinde şimdi kulağı herkesin.

Haydi, diyelim, duydular ve aldılar,
Söyleyebilecekler mi doğru, dürüst acaba?
Hakkı verilmemiş şarkılar dolu,
Dinleyin, dünya!

Ben görmüş, seyretmişim onları bu şarkılarda,
Ama görmüyor onlar benim ne dediğimi.
Alıp götürselerdi şöyle bir tenhalarına
Şöyle bir ezgiciğimi olsun, yetişirdi.

Ben şarkılar satarım gecelere,
Bir kör kozmoğrafyada bir şeyler söner, yanar...
Dolaşmak durmak böyle hayat sokaklarını,
Alıcıların kuşlar, sular, yeller, yapraklar.

Stop Lâmbaları

(s. 82)

Koşmuş gelmişinizdir kan-ter bir çizgiye dek
Tam, yanar Stop.

Yarınız o yanda yitik, yarınız bu yanda bitik,
Arayerde birşey kanrevan, stop.

Kaçar vapurlar, trenler, fırsatlar yana tüte..
Kalırsınız kapkara iskele, istasyon, stop.

Olur, geçecek olur bir arzu gönlünüzden,
Yanar bir yeşil gözde birden bir nokta: "Stop!"

Çağırır kumaşlar, gümüşler, vitrinler çarşı pazar,
Yürürsünüz.. camlarda bir gülüş parlar: "Stop!"

Tâ bir haykırmalar gelir içinizden,
Gelir boğazınıza birşey tıkanır, stop.

Erozyon

(s. 106)

Yine tam bir sınırı geçti geçecek bir kendi:
Uyur-su, uyur-yel... hep tepdil-kaçak.
Her gün karakol karakol beklemek sınırlarda
İkide bir sessiz, sinsi bir nokta kendimizi
Tam bir çizgiden kopmuş giderken yakalamak.

Ve sonra bakmak bir gün ve sonra görmek bir gün
Çevremizde bizi tutan ne ağaç, ne ot, ne yaprak!
Uymak akan sulara, uymak esen yellere,
Koymak, gitmek bir denizlere... bir... bir...
Bir yere, bir yerlere toprak toprak.

Telli Kitap

(s. 107)

Hani bir kâğıdı vardır "Kitâb-ı Mukaddes"in
İncecik, has, elbet görmüşünüzdür.
Hani bu yüzdeki yazı görmez o yüzdekini,
Ama "Ahd-i Atîk"ından "Yeni Ahd"i görünür.

İşte öyle bir kâğıda bir kitap: bir arada
Karacaoğlan, Baudelaire, Hâşim, Michaux, Yunus, Fuzûlî
Bir antoloji yapmışlar.. iyi, güzel,
Ama gel gör ki: telli!

Hangi sayfayı açsanız gelir bir yerlerinden
Yırtılan bir yaprağın acı, perişan sesi.

Ziller Çalacak

(s. 113)

Zil çalacak... Siz derslere gireceksiniz bir bir.
Zil çalacak, ziller çalacak benimçin,
Duyacağım evlerden, kırlardan, denizlerden;
Tâ içimden birisi gidecek uça ese...
Ama ben, ben artık gidemeyeceğim.

Zil çalacak... Siz geminize, treninize gireceksiniz bir bir.
Zil çalacak, ziller çalacak benimçin.
Duyacağım iskelelerden, istasyonlardan bütün;
Tâ içimden birisi koşacak ardınızdan...
Ama ben, ben artık gelemeyeceğim.

Sonra bir gün bir zil çalacak yine,
Hiç kimseler, kimsecikler duymayacak..
Ne sınıflar, ne iskeleler, ne istasyonlar, ne siz...
Tâ içimden birisi kalacak oralarda...
Ben gideceğim.

Ercümend Behzad Lav

(İstanbul 15 Kasım 1903 – İstanbul 16 Mayıs 1984)

İstanbul'da Şehzadebaşı'nda doğdu. Yozgatlı topçu subayı Hasan Sıtkı Bey'in oğludur. Dedesi Arapça ve Farsça bilen, Hayyam'dan tercümeler yapan Miralay Mahmut Raşit Beydir.

İlk çocukluk yılları (1907-1908), babasının görevi sebebiyle Serez'de geçer. Daha sonra Serez'den İstanbul'a getirilir ve dedesi tarafından Assomption okuluna yazdırılır. Üç yıl burada okuduktan sonra, Hadikat-i Meşveret Mektebine verilir. Ercümend Behzad, burada bir yıl okur. 1912 yılında, Balkan Savaşı sırasında babasını kaybeder. 1913'te dedesi onu İstanbul Sultânîsine yazdırır. Birinci Dünya Savaşı başlayınca yabancı okullar kapatılır. Ercümend Behzad devlet hesabına okumaya başlar. Hakkı Tarık Us, Şakir Seden, Emin Ali, Haluk Nihat Pepeyi gibi hocalardan ders alır. O dönemlerde İtalyanca, Fransızca ve Almanca öğrenir. Lise bittikten sonra edebiyat hocası Reşat Nuri'nin tanıştırdığı İbnürrefik Ahmet Nuri Bey vasıtasıyla Darülbedayi'ye girer. Burada ilk olarak Reşat Nuri Beyin adapte ettiği *Bahar Hastalığı* adlı bir komedide oynar.

1921'de Almanya'ya gider. Orada Müzik Konservatuarına yazılır. Beş yıl Almanya'da kaldıktan sonra İstanbul'a döner, yine Darülbedayi'ye girer, Eliza Binemeciyan ile birlikte *Baykuş*'u oynar. Artık Ercümend Behzad'in oyunculuk serüveni başlamıştır. O dönemin ünlü tiyatro oyuncularıyla İbsen'in *Hortlaklar*'ını, *Matmazel Julie*'yi, Tolstoy'un *Zifaf Marşı*'nı oynar.

1930'da Darülbedayi'den ayrıldıktan sonra T.A.T. (Türk Akademi Tiyatrosu) adlı bir tiyatro ekibi kurar. Muhattar Hanım'la evlenir. Bu arada *Vakit, Akşam, Hareket* gibi gazetelerde çeviriler yapmakta, Muhsin Ertuğrul'un yönettiği *Bir Millet Uyanıyor, Karım Beni Aldatırsa* gibi filmlerde oynamıştır. Bu faaliyetlerin yapıldığı 1930-1935 yıllarında *S.O.S.* ve *Kaos* adlı şiir kitaplarını da çıkarmıştır.

1935'te Matbuat Umum Müdürlüğü'nce açılan spikerlik yarışmasını kazanarak Ankara'ya geçer. 1943'e kadar orada çalışır. Bu zaman içersinde Halkevleri rejisörlüğüne de atanır. 1950'de İstanbul Konservatuarında tiyatro ve bale bölümlerini kurmakla görevlendirilir. 1950-1962 yılları arasında önemli tiyatro oyunları ve sinema filmlerinde rol alır. Filarmoni orkestrasıyla birlikte Makbet'i oynar.

Ercümend Behzad Lav, 16 Mayıs 1984'te İstanbul'da öldü. Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verildi.

* * *

İlk şiiri Servet-i Fünûn dergisinde yayınlanan Ercümend Behzad Lav; *Resimli Ay, Mektep, Hareket, Sanat Hareketleri, Yeni Yol, Yedigün, Yücel, Ses, Yarın, Savaş, Ulus* gibi dergi ve gazetelerde şiirlerini yayınlamıştır. İlk şiir kitabı *S.O.S.*'u 1931 yılında yayınlayan Ercümend Behzad Lav'ın Türk şiir tarihi içersindeki yeri ve getirdiği yenilikler bugün bile tartışılmaktadır. Ercümend Behzad 1925 yılında Almanya'dan Türkiye'ye döndüğünde Batı dünyasındaki yeni şiir akımları Sürrealizm, Fütürizm, Dadaizm etkisinde şiirler kaleme alır ve birkaç yıl sonra yayınlanır. Bu bakımdan hem serbest tarz şiirin ortaya çıkmasında, hem de şiirdeki yapının değişmesinde öncülük etmiştir. Fakat Ercümend Behzad'ın şiir tarihimizde fazla bir yeri yoktur. Araştırmacılar bunun sebebini, *"şiiri toplumsal olandan ayrı"* değerlendirmesiyle izah etmektedirler. (Doğan Hızlan, *Ercümend Behzad Lav, Bütün Eserleri*, İstanbul 1996, s. 11-19; Memet Fuat, *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1987, s. 15)

Ahmet Oktay, Nazım Hikmet'in şiiri ile onun şiiri arasındaki farkı aşağıdaki şekilde ortaya koyar: *"Nâzım, bugün yapay görülebilecek bir tavırla Türkiye'de o tarihte sınıf olarak maddî / manevî hiçbir gücü bulunmayan proletaryayı, şiirine içselleştirdiği kayış dili aracılığıyla yazınsal düzeyde var etmek isterken Ercümend Behzad, ideolojik /politik değil fonetik / sinematografik bir şiir kurmak istemektedir.*

Kuşkusuz fonetik / sinematografik olandan Nâzım da yararlanmıştır ama, o, öğeleri hep bildiriye (mesaja) döndürmek, bildiriyi etkinleştirmek amacıyla yapmaktadır. Ercümend Behzad ise daha çok işin oyun tarafıyla ilgilenmiştir." (Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923 - 1950*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, s. 1063)

Ercümend Behzad, öncelikle geleneksel şiirin, yani 1930'lara kadar gelen şiirin, bütün şekle ait yapısını değiştirmek istemiştir. Bunu yalnızca mısra yapısı bakımından değil, sayfa düzeni ve harfler aracılığıyla da gerçekleştirmek istemiştir. İlk şiir kitabı olan *S.O.S.*'ta kırık dizelerin yanı sıra koyu renkle dizilmiş parçalar, diyalog şeklinde bölümler vardır. Göze hitap etmek ve serbest çağrışım Ercümend Behzad'da Öncelikli unsurlardır.

İkinci şiir kitabı *Kaos*'un (1934) başında şiirleriyle ilgili şunları söylemektedir: "Bu kitaptaki ve *S.O.S.*'teki şiirlerin hiç biri 'sayıklama' ürünü değildir. Akıl dışı (irrational) bir hava içinde yazılmamışlardır. Tersine her kelimede seslerin uyumu (cossonance), kısa - güçsüz - kapalı - kısa - güçlü - açık- uzun - güçlü - açık v.b. heceli kelimelerde kalın - ince harflerin sessizlerle olan (phonice) ilişkileri, çınlayış ve yankıları (ressonance) denenmiş." (Ahmet Oktay, *a.g.e.*, s. 1065)

Üçüncü şiir kitabı *Açıl Kilidim Açıl*'da (1940), Apollinaire'in tamamen çağrışıma dayalı söyleyişini hatırlatan mısralarla karşılaşılır. Bu kitapta da büyük ve küçük harflerle kurulmuş; yatay, dikey ve çapraz dizilmiş mısralar vardır.

Ercümend Behzad Lav, 1960'dan sonra şiirlerinde toplumsal olanı yansıtmaya başlar, 1962'de Afrika'nın hürriyet gayretlerini dile getiren *Mau Mau* adlı şiir kitabını çıkarır. Bu kitap yayınlandığı dönemde büyük yankı uyandırır. Herkes tarafından Afrika'nın gizemli dünyasını imajlar vasıtasıyla gözler önüne serdiği için çok beğenilir. Hemen peşinden de *Üç Anadolu*'yu yayınlar. Doğan Hızlan'a göre, Ercümend Behzad, burada toplumcu çizgisini başarılı bir biçimde ortaya koymuştur. Hızlan, bugünün okunurluk sürecinde *Mau Mau* ile *Üç Anadolu*'yu üst sıralarda gösterir. (Doğan Hızlan, *Ercümend Behzad Lav, Bütün Eserleri*, İstanbul 1996, s. 14)

Doğan Hızlan'ın bu düşüncelerinin aksine Ahmet Oktay, onun ikinci dönem diye adlandırılan şiirlerinin, ilk dönemin çok gerisinde olduğunu, şiirlerin 1960 ihtilalinden kaynaklanan bir moda olduğu görüşündedir: *"Doğruları söyleme çabası şiirin ikincileştirilmesi sonucunu vermiştir. Bu belki de 1960'dan sonra beliren görece özgürlük ortamı içinde sosyalist düşüncenin kendini dile getirebilme olanağına kavuşmasının yol açtığı ortak bir tavrın ürünüdür. Bilinçaltına baskılanmış olan, şimdi bendini yıkıp geçmekte, özgürlüğün tadını çıkarmaktadır. Şiiri yitirmek pahasına."* (Ahmet Oktay, *a.g.e.*, s. 1067)

Bazı yenilikleri Türk şiirine taşıyan Ercümend Behzad Lav, bir bakıma kendisiyle aynı dönemde yaşayan Nazım Hikmet'in gölgesinde kalmıştır. Ama onun şiirleri, sunduğu zengin çağrışımlar ve şekil yenilikleriyle, kanaatimizce günümüzün bir çok ünlü şairine etki etmiştir. Onun şiirinin gelişme çizgisini izleyen ve bütün eserlerini bir araya toplayan Doğan Hızlan, Türk şiirindeki kesin yerini şöyle belirtir:

"Onun şiirinin dayandığı temelleri araştırma çabasına girişenler; şiirlerinin malzemesi içinde fütürizmin ve sürrealizmin etkilerinin yanı sıra bugün İkinci Yeni'nin başvurduğu dilde değişti-

rimlerin onda 1931'de yapıldığını göreceklerdir." (Doğan Hızlan, *a.g.e.*, s. 19)

Ercümend Behzad Lav'm iki de oyunu vardır: *Karagöz Stepte* (1940), *Altın Gazap* (1971). *Karagöz Stepte* oyununda, Cumhuriyet rejiminin toplumumuza getirdiği medeniyet seviyesi geleneksel Karagöz biçimi kullanılarak yansıtılmaktadır. *Altın Gazap* oyununda ise, tarihsel kişiliklere dayandırılarak, monarşilerin gülünçlüğü, despot ve zalim yöneticilerin zavallılığı dile getirilir.

Eserleri: Şiir: *S.O.S.* (1931), *Kaos* (1934), *Açıl Kilidim Açıl* (1940), *Mau Mau* (1962), *Üç Anadolu* (1964) Oyun: *Karagöz Stepte* (1940), *Altın Gazap* (1971).

Kaynaklar: *Ercümend Behzad Lav, Bütün Eserleri,* Haz. Doğan Hızlan, İstanbul 1996; Memet Fuat, *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi,* Adam Yayınları, İstanbul 1987; Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923 - 1950,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993; Atilla Özkırımlı, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı,* Ümit Yayıncılık, Ankara 1995; Hüseyin Karakan, *Şiirimizin Cumhuriyeti,* İstanbul 1958; Hikmet Altınkaynak, *Edebiyatımızda 1940 Kuşağı,* Türkiye Yazarlar Sendikası Yayınları, İstanbul 1977; Konur Ertop, Ercümend Behzad'la Konuşma, *Yeni Edebiyat,* sayı: 7, Mayıs 1970; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,* Dergâh Yayınları, c. 6, 1986.

Prof. Dr. Şerif Aktaş

S.O.S.

(Ercümend Behzat Lav, Bütün Eserleri, Haz. Doğan Hızlan, 1996, s. 47-49)

*Uzayda uykunun uykusu**
İnn
Cinn
Açılır
sağır
karanlıkların ağzı
Esîr
katlarında sesler
elektriklenir
Çarpar
radyo antenlerinde arzın nabzı

Boşlukta aynı hız
aynı akış
Ölü gözlerinde camlaşan bakış.
Eşyada başka renk
Başka kalıp
Ette aynı haz
Aynı ürperiş
Brahma'ya dalıp
rüyalanan fakir ve Tibetli keşiş
Yüzyıllar obelisklerde can çekişir
Zıpkınla şahlanan balina
Su diplerinde kan
kusan
inci avcısı
Ufuklara sinyal SOS
Ahtapot yataklarında batan gemi

Burnu haşhaşa perçinli
zaman öğüten Çinli

Zemberek toprakta yaylanış
Havada yarış
Başlarla taşların
Köksüz ağaçların yarışı
Savaş

Batarya iskeletleri
Fırlak bağırsakları çaylaklara yem
Yarım atlar son kişnemeler

Bir kadın çığlığı
Doğum
Can ağrısı
Proletaryanın teri
Toprakta gübreleşen sızı
Dünya
Atom

Düşende kalkanda
Yıldızda ummanda

aynı hız aynı devim
Okyanuslara veda
İhtiyar albatros
Beş kıtada beş Âdem
Beş Havva

* Bu şiir iki baskıda da metin kısmında başlıksız yer alıyor; ancak, ikinci baskının "İçindekiler"inde "SOS" başlığıyla gösterilmiştir (Yayınlayan).

Konak

(1931 baskısındaki şekli)
(s. 110-111)

Örümcekli köhne konak; dişlek oba..
Mumunda soğuk küller, çıtsız, çıtırtısız soba..
Minderde
kötürüm nine; yerde
kel halı..
Dizinde emekdar kedi; mangalı -
eşen dadı - Köşede yan gelip yatan konsol..
ve sükûtu tırnaklayan öksürüklü piryol
saat...
Işıklar; konağın çürük dişi...

Duvarda, ayna kenarlarında,
renkleri atık bir yığın resim:
Aile yadigârları..
Sarı -
bukleli çocuklar, çubuklu dedeler,
anneler
haminneler..

Telleri kopuk ut, keman, kanun
mandallarında kanat değiştiren sinekler...
Esneyen sofa... Çarpık merdivenlerde
etli baldırların yarışı.. Uğulmalar..
Topuk vuran halayıkların hasreti...
Şakır şakır
dökülen su..
Toz ve ıslak çuval kokusu!...

Yosunlu halveti, tam takır hamam...
Duyulmayan el şakırtısı..
Cıvık kadın kahkahaları!..
Tıngırdamayan taslar..
Tıkırdamayan nalın..
Çınlamayan kubbe!.. Yalın ayakları halhallı
yağız arap kızları kaymaz koşuşmazlar!..

Mutpakta ağzı yağlık kap,
kazan, güğüm - Harem,
selamlık arasında dönmeyen dolap..
Ahırda ölüm loşluğu: Paslı koşumlar,
yem torbaları,
kırık kupa, landon - seyis,
uşak odaları, farelere, hayaletlere uğrak!
Cızık cızık yavru cünbüşleri;
yuvarlanıp tekerlenmeler...

Tarhları kaybolmuş bahçe:
Yabâni gül kümeleri - baldıranlar,
kavruk sarmaşıklar..
Taflan dibinde tıs tıs tısırdayan
salyalı tosba..
Sinekli havuz - kenarlarında sıra sıra
kara -
kurba dizileri... Gece...
İhtiyar çamların Korosu;
otların mırıltısı. Saçak başlarından
huylanan -
rüzgar!..
Örümcekli köhne konak -
İçerde, sükûtu tırnaklayan öksürüklü
piryol saat...
Işıklar- konağın çürük dişi!..

Kaos

(s. 137-140)

Stratosferde sancılar başladı:
Vınlıyor uzaklıklar,
Kesildi ateş fırıldakların hızı,
Kara ummanda yıldız akıntısı..

Kaos
Ölü gezegenlerin esîrden mezarı
Varlıkta maddeler, buhar, miyasmos..

Hava hortumlarında kıvılcım saçan küller
boğuyor kartalları..
Beslenmiyor moleküller
Bileşimler çürüdü. Bal yapmıyor arı
Artık çalışmıyor bunak protoplâzmalar!

Ayrılmıyor prizmada
Güneşin hurda yedi rengi
Ve yetmiyor gücü
Ekvator sularında dolaşan serseri bangizlere.

Yüzyıllardan aşan kozmos ışınları
kaçıyor zerrelerden inmiyor yere.
Dondu yıldız kuyruklarında elektronlar,
alev yüklü bulutlar ve şimşek kanatlı yuvarlaklar..

Helezonlu gel-git dalgalariyle yıldırımlanarak
doğuyor kor-
güneşlerden
oynak ve fıkırdak
yavru çarkı felekler doğuyor..

Uzadı gün, kısaldı yıl.
Bozuldu şaşmaz, ihtiyar denge
Çekim kanunları ters döndü kapaklandı
Neptun'la Uranüs
burçlarından kaydı şahlandı..

Çekiyor mıknatıs bazalt kayalar
ve mıknatıslı ay kabaran ummanlar,
Kaosa belirti
Düşleri ortaçağ düzeni
Tarih azmanları!

Irklarla sınıflar karışmada
Lav kusmaz oldu volkanlar
Kraterlerde balıklar yarışmada!
Delindi zekâların dibi:
Kaynıyor yeni kalıplarda yeni insan tipi!
Ekonomik kangrene yeni bir aşı...
Zora koşma heykeltraşı
yumuşa demir taş yontul!
Yaklaşıyor uğul uğul
kaplıyor yer yuvarı
yıldız yağmurlu
tuz buz evrenlerin kasırgası..

Karnından soğudu yer-yuvar
Yaza kış karıştı,
Kuş şakımalarına kışlar
Bir gidiş ki ileri değil geri
Demirle taş ve sonra mamutların devri...

Kaos
Köpüren evren
gaz buhar miyasmos

Kurtlanıp ürüyor tuzlu sularda
ilk cıvık balgamlı ahtapot yaşam...
Besliyor torbasında bilinmezi
ana kanguru ana doğa!

Tohum

(s. 141-142)

Dedim ki ırgada
-Harman et toprağı ayıkla, kar.
Zaman dar
Bana yumuk bir tarla hazırla
eller görmeden

Gerdi ırgat yarma kollarını
Derdi boyundan büyüktü mızgandı

-Kararsam iş uzar,
Uzarsa hava bozar
Bozunca sürçer akıl
Köstekler ayağını
taş diken çakıl

-Aldırma iş uzamaz
Başla hava bozmaz
Kaş göz arasında
Irgat sıvandı
Taş çakıl ayıklandı
Atıldı toprağa verimli tohum
Fışkırıp yeşerdi yemyeşil hayat

Azat var -azat yok- ırgada azat..
Pişiyor tohumda beklenen doğum.

1931-1934

(s. 143-145)

Kudüs'te hortladı çoban kızının piçi
Pullu Noel çamları kakıldı sofralara.
- Allo... allo...
Kastanyetli Karmen İspanya,
Bakara Enternasyonnel'de: Banko!
- Allo... allo...
Yem oldu Britanya
Köşk balıklarına!

Sarı
deniz kıyıları
boyandı sarı kana.
Afyon çubukları söndü rüyalı Çin'de
Şişlendi Çin seddinde
katmerli mandarenler.

Taradı Kamçatka'dan
Mikado'nun bülbüllü bahçesini
Moskova televizyonları
Peştemallı hindi
Mahatma Gandi
atladı Taymis'e Himalaya'dan
Pinpon
Japon
delegesi güldü çizgisi kıpırdamadan.

Artık ne tek tutamlı kel baş
Ne tek tutamlı kel başı kesmek için traş!
Yuvarlak masa konferansı
Yuvarlak masada
Harp!
Kafada
Harp!
Kasada
Harp!
Dolar, frank, sterling: Panik!

İmtiyazlara sünger:
Mandalar çatlıyor
Dominyonlara müjde:
"Devlet-i ebed müddet"lere veyl!
Demir potrelli Babil'leriyle çökmekte devir..

Foklarla penguenlerin vatanı:
Suları yalın
buğdaysız kutupların
önü boş, arkası boş..
Kucaklaş buzdağlarında
mavi yıldızlarla koş
beyaz ayı postlu
çopur Eskimo çocukları gibi.

Boş kutuplarda ne tanrı, ne kul,
Yalnız, kızıl bulutlu sabahsız geceler
ve sonsuz buz çakıllı deniz..

İşporta

(s. 146-147)

Allı, yeşilli işportam.
İşportamda oyuncaklarımın çeşitleri tam.

Benim irili ufaklı kaypakların çomarı
toman-
yüklü, türedi kukla oyuncaklarım
Gökalp'le Durkhaym'ın hapları artık yutulmuyor
Sayfalarda yarasalar
Tutulmuyor

Benim, cepleri muskalı
ölü gözlüklü
hâfız-ı kül
bende-i sâdıka virgül-lerim!

Allahsız adamlara toprak: cennet!
Sistemlere yafta: sayılı günlere haç!
Kürsü bilimine raspa. doğayla maç!
Sınır sınır
sınırları aç
Manken parlâmentolarda
Kelime, kalem, put..

Kadro: sol.
Kadro: sağ.
Sol-sağ

Kadronun manevrası hoş
sırt sırta oyuncakları sürüp koş.

Köroğlu'ndan Memiş'e Mektup

(s. 186-190)

Atımla avradım öldü pusatım kırıldı
"Yeni bir at al
avrat çok tazelersin
pusatını da değiştir"
dediler öyle yaptım
Yeni at
huysuz çıktı
beni yere attı
Yeni avrat
soysuz çıktı

Eşrafla yattı
Yeni pusat uğursuz çıktı
geri tepti beni ele sattı
Bunlardan hayır yok dedim yola düzüldüm
Pusatsız atsız avratsız bir yere gittim
Burada ömür
sürülmüş bir tarla kadar yatkın yumuşaktı
Hava süt beyazı
Ne donu var ne ayazı
bir su kadar ışıldaktı
Güneşi dağın doruğunda kazığa çakmışlar
buyrukla kalkıp buyrukla ışımada
Deli gemsiz karayeli
kovuğa tıkmışlar
Ağaçları uslu uslu kaşımada
Yaprakların sallanıp hışımak ne haddine
Kuş adam hayvan sus pus
Bağırışmak yasak
İşe karışmak yasak
Yarışmak yasak
Dur yaşak
Otur yasak

Çiviyi ses çıkarmadan çak
Ağır ezgi yürü
Burnunu yere sürü
Soluk alma
Etliye sütlüye dalma
Senden iyisi yok
Dikili ağızlar kulakta
"Nasıl olsa aş kaynıyor
Gırtlağa ister koçan girsin ister kor
Yaşayan ölüler geçinip gidiyor
Yön yöre güllük gülistalık
Bize ne
yerin dibinde kül yutan
sığırtmaçlardan
Kapı kullan
kapınca davullan
İleti ileti veriyorlar bize
İlde ne var ne yok yalan yanlış
Ziyanlı çıkmazsın
Gel bu gidişe sen de alış"

Yetti canıma bu dirlik düzenlik
Özledim soysuz avradı
Huysuz atı uğursuz pusatı
Deli gemsiz karayeli
Heybemi sırtladım
gene sılama döndüm Memiş

Kurt Masalı

(s. 191)

-Cüceler devleri yendiler burda
Gün doğdu pusuda bekliyen kurda-

Bir adam bir masa iki büklüm
Bir kitap Kurt masalı
Onuncu bölüm

Depreşti kurtlaşma adamla
Göz attı boşluğa karşıki damda
ocağın bacası ve iskeleti
fırlak kabarık bir uyuz kedi

Prologia

(s. 201)

Bunları kim okur kim dinler
Bizim cinler bizim periler belki
Belki tekir kedim yalnız kendim belki de
Belki birkaç ahbap

Kelime kule netâmeli
Çiz yazma yaz
Kaçın taklitten her türlü
Sakala inci diz iğneyle kuyu kaz

Bunlar nece belki akıllıca şeyler
Belki delice

Biçim dikenli geometri
Kurtul
Düzgünlü mısra çakıl taşı
Kalıp kafiye akla köstek
Yalnız gözle okunması için şiirin
Buğulu aynadan ahengi sil
Rahvan ağır aksak
Ve bulanık denizinde rüyaların
Geleceği görerek sayıkla
Sen uyanmadan biterse Allahsız gece
Geri kalanı başkaları tamamlasın

Parsın Ölümü

(Memet Fuat, *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*, c. 1, 1999, s. 142-143)

Müjde müjde!..
Bakır kıçlı maymunlara müjde.. İşte
Pars; balçık tarlasında, tuzakta...
Av; uzakta-
ağaçta..... maymunun korkusu geçti..
Kuyruğunu bir dala —
takıp sarktı.
Aptala
hınçlı hınçlı baktı.
Başladı muzlar, sakallı cevizlerle huryaaa!
Hasmını kurşunlamaya
- : "Babalık;
bataklık -
nasıl? Hımm?!.."

Ağzı köpüklü parsın; sırtında kuşlar
benekli sofra kurmuşlar.
Kambur gagalar
gagaladılar
besli kaburgalarını...
Eşini kaybeden dişi;
vahşi vahşi -
haykırdı uzaklardan.
Kangallı salıncak safaları bir an durakladı..
Pars; can zoruyla bir atmacayı hakladı.
Maymunlar, sükûtu kokladılar.
- : "Vırak vırak!..
İmdat!.."
Dallarda çatırtılar... Bakır -
kıçlı salkımlar döküldü sapır sapır!..

Kancık -
balçık..
Maymun avı - bir maymun!..
Pars; karanlık ormana baktı soludu..

Yanı başından bir çamur kurdu
kaydı, kayboldu... Kuyruk çarptığı,
kovuklarından ceylan yavrularını kaptığı
budaklı buruşuk gövdeler, tembel tembel
esniyorlardı.
Hey gidi kaplan,
gergedan -
savaşları!..
Ağaçları
kökünden oynatan cümbüşler?.. Mert, acar -
düşmanlar?..
Keşke bir gergedan boynuzunda can verseydi?!.
Kuş, maymun, pars...
Kulaklarında yarn yarn naraları -
Uyluklarında dişinin mırıltısı!..
Sırtında karakuşlar atmacalar..
Ve - tepeden boşanan sakallı ceviz, yağmuru!..
Kahraman koca.,
bir atmaca
gagasında yem??..

Başını hızla arkaya attı..
Üşüştü gagalar gözbebeklerine...
Takır takır... takır takır..
Ve... bitti maymun avı!..
Müjde müjde;
Bakır-
kıçlı maymunlara müjde!..
Aptal -
parstan kurtuldu sakallı orman halkı.
Haydi varsın.
başlasın
Kangal kangal
baobap, okaliptüs dallarında salıncak safaları!..

(1931)

1912-1919

(s. 146--147)

Cami avlularında kovalamak güvercinleri
Kuş yuvalarından yumurta çalıp
Sapanla karga düşürmek çitlembiklerden
Ve hırsız, polis oynamak surlarda okul dönüşü

Yalvarıp cicianneye
Bayram yerindeki at cambazında almak soluğu
Asker çocuk yirmi paraya
Cıgara içen maymun
Afrika'dan gelen meşhur canavar
Tel üstünde mayolu cambaz kızın şemsiyeyle yatışı

Uzun pantolon giyip ilk defa
Kan ter içinde kolalı yakalığın
Takıldığı günlere dönmek yeniden
Eşsiz çiçekler koparacak sarkan duvarlardan
- Gene yetişir çünkü onlar -
Piyasaya çıkmak akşamüstleri Kuşdili'nde

Bahçedeki dut ağacında ölçmek boyunu karışla
Berber ilk sabunu sürerken ana tüylerine
Aynada ay dedeye benzetip gülmek kendini
Ve sevince kaysı entarili kızı
Peşine düşmek aylarca ilk mektubu vermek için

Karşı kafesleri gözetlemek geceleri
Köşklünün narasıyla uyanmak
Tavşan uykusunu tedirgin eden sokağın
Bazen kahkahalarını duymak bitişik tahtaboştan
Pembe su yollu dekoltesiyle
Ortancalarını sulayan kiracı hanımın

Köpürmek yalan söylediği zaman biri
Kızlar bakınca kızarmak kulaklarına varınca
Evin ahretliğini görmek rüyada

Sataşmak Gülhane parkında geç vakit
Evine dönen bir kıza
Defter parasıyla bir çift nişan yüzüğü almaya koşmak
Aktar kapanmadan

Haftada bir
Yangın yerindeki tahta perdeli sinemaya gidip
Sahurda gecelikle sere serpe kuyudan karpuz çeken
Komşu kızlarına gülmek
Küt diye kiraz ağacından
Üstlerine düştüğümüz bir dalla
Çok sağlam fındığını çıtırdatarak Değirmendere'nin
"Tuna Dalgaları"nı dinlerken
İhtiyar Rum matmazelin çaldığı hantal piyanoda

Ve razı olmak bir kadın tarafından
Dönme dolabın arkasında sıkıştırılmaya
Gümüş bastonlu altın gözlüklü Hayret Bey'in
Nişanlısı olduğunu bilerek
Dolaşırken toy derimizde elleri
Yüreğimiz
Baba evinin kapı tokmağı göğsümüzde

(1940)

Rûhûl Kudüs

(s. 148-149)

I

Melih Cevdet'e

Avrupalı İsa sırasına göre ihtilâlcidir
İçlidir sofudur sırasına göre
Affeder geldi mi işine
Kin güder gelmedi mi de
Zulmü sevmez, çekinmez, zulümden de

Dostluğu ile düşmanlığı da açıktır
Ara sıra haksızlığa başkaldırır
Her şeyi bağlamaz oluruna
Ama iş Afrika'ya geldi mi Hân-ı Yağma

II

Ne devrimcidir ne de ihtilâlci Amerikalı İsa
Makine insan tipi iş adamı
Hasmını kündeden atmak günah mı?
Sandık başında oy pusulası.
Birdir Yeni Dünya'nın Siyah'ıyla Beyaz'ı

Bir yanıl da sandığa yaklaş
Biter ensende Beyaz'ın sopası
Yaşasın İnsan Hakları Beyannâmesi
Sonsuz hürriyet içindeler
Karası Kızılderilisi Melezi

III

Afrikalı İsa tam İsadır
Kin gütmez affeder unutur
Sabrı sonsuzdur

Hoş görmeli fenalığı
Böyle buyurmuş Beyaz Tanrı
Sefalet onun cilvesi
Lûtfu inâyeti hediyesi

Bu çilenin mükâfatını Kara Böcekler
Ahrette görecekler
Ruhlarının akıyla çıkarlarsa bu sınavdan
Cennet bahçelerinden derecekler
Dünyada erişemedikleri nimetleri
Kara Böcekler

Hak taâlâ Hazretleri
Karaları sınamak için yarattı
Beyaz Efendileri

(1962)

Arif Nihad Asya

(7 Şubat 1904 - 5 Ocak 1975)

Çatalca'nın İnceğiz köyünde doğdu. Ası adı Mehmet Arif'tir. Baba tarafından Tokat'tan İstanbul'a yerleşerek tabakçılığı meslek edinmiş bir aileye mensuptur. Anne tarafından da soyu Tırnova'ya (Bulgaristanda) dayanır. Mehmet Arif yedi günlükken babası Ziver efendi öldü. -Bir müddet dedesinin himayesinde kaldı. Daha sonra annesi yeniden evlenince yine Çatalca'nın köylerinden Örücülü'deki halasının yanına geldi. Dört yaşından başlayarak bu iki köyün iptidaî mekteplerinde okudu. Balkan Harbi yıllarında aile İstanbul'a çekildi. Haseki Kocamustafapaşa mahallelerinde otururlarken Arif de, civardaki birkaç mahalle mektebinde okudu. Yusufpaşa semtindeki Gülşeni Maarif rüşdiyesini bitirdi. Rüşdiye müdürünün aracılığı ile ve yetimliği sebebiyle Bolu İdadîsine parasız yatılı olarak girdi. Okulun ikinci devresi lâğvedilmiş olduğundan son sınıfları Kastamonu İdâdîsinde okuyarak mezun oldu. Bu, Millî Mücâdelenin son yıllarıdır. Arif, Ankara hükümetinin maârif dâiresinin yardımlarıyla İstanbul Dârü'l-Muallimîn-i Âliye(Yüksek Öğretmen Okulu)sinin edebiyat şubesine girdi. Buradaki öğrenciliği sırasında bir taraftan da, önce İstanbul Postahânesi Haricî Telgraf Kaleminde, daha sonra da, Necmeddin Halil(Onan)in aracılığı ile Anadolu Ajansı İstanbul Mümessilliğinde çalıştı. 1928 yılında okulu bitirince Adana Erkek Muallim Mektebine edebiyat öğretmeni olarak tayin edildi. Arada askerlik görevini de yapmak suretiyle Adana'da on dört yıl çeşitli okullarda çalıştı. 1942'de Malatya Lisesine müdür olarak tayin edildi. Bir müddet sonra, idareciliği bakanlıkça beğenilmediğinden müdürlükten uzaklaştırıldı. Kendi isteğiyle tekrar Adana'ya döndü (1945). Muhalefet hareketlerinin başladığı yıllarda, iktidarın takibine uğrayarak Edirne'ye tayin edildi (1948). 1950 seçimlerinde Demokrat Parti listesinden Adana milletvekili olarak Meclise girdi. Devre sonunda tekrar edebiyat öğretmenliğine döndü. Ankara Gazi Lisesinde (1954-59), Kıbrıs Lefkoşa Lisesinde (1959-61) çalıştı. 1962 de kendi isteğiyle emekliye ayrıldı.

Çocuk yaşta şiire ilgi duyan Arif Nihad Asya'nın, ilk ciddî denemeleri, Kastamonu İdadîsinde öğrenci iken başlar. Burda yazdığı şiirlerini mahallî gazete ve dergilerde neşretmeğe başladı. Bunlarda Fecr-i Âti şiirinin, bilhassa o yıllarda Kastamonu lisesinde edebiyat muallimi olan Fecr-i Âti şairi Mehmet Behçet(Yazar)'in tesiri görülür. İstanbul'da Yüksek Muallim Mektebinde okurken şiir çalışmaları yoğunlaşır. Buraya kadar Mehmed Arif imzasını kullanırken, bu tarihlerde Arif Nihad adını alacak ve soyadı kanunu ile seçeceği Asya soyadı ile beraber bütün yazı ve şiirlerinde - Arif Nihad Asya olarak bilinecektir.

Arif Nihad'ın ilk şiir kitabı öğrencilik yıllarına rastlar: 1924. İçinde 21 parça şiir bulunan *"Heykeltraş"*ta hayatının sonuna kadar yazacaklarının bir programı görülür. Bütün temalarının ilk ip uçlarını, üç formalık bu küçük kitap verir: Sanat ve sanatkâr, insan-Tanrı ilişkileri, ruhî ve bedenî hazlar, panteist bir tabiat görüşü, aile, arkadaş, sevgili muhabbeti vs. Şekil olarak da bir denemeler paleti gibidir. Değişik mısra sayılarında kıtalar, serbest şiire doğru müstezat parçaları, sadece iki tane aruzla yazılmış, diğerleri hece vezni, değişik kafiye tertipleri bu manzumelerin çerçevesini oluşturur.

Adana'daki ilk öğretmenlik yıllarında da nesir

çalışmalarına girişir. Servet-i Fünundan ve Fecr-i Âti edebiyatından devam eden ve o yıllarda Yakub Kadri'nin rağbet ettiği mensur şiirin, daha ilk denemelerinde başarılı örneklerini verir. 1930 da *"Yastığımın Rüyası"* adıyla bu nesirlerini toplar. Kitabın çıktığı yıl, Ahmed Hamdi Tanpınar, onu, hâlis sanat sahasında yapılan ilk teşebbüs olarak alkışlar ve bu nesirlerin "sanat için sanatı empresyonizme yaklaştırdığı"nı söyler. 1936'da neşrettiği *"Âyetler"* de, mensur şiir çalışmalarının ikinci mahsûlü olur.

Kalitesini düşürmeden, gerek şiir, gerekse nesir alanında rahat yazma kabiliyeti olan Arif Nihad, son yıllarına kadar sayısı pek çok dergi ve gazetede, şiir, deneme, fıkra türünde her zaman zevkle okunan ve aranan yazılar kaleme almıştır. Bu dergi ve gazetelerin bilinenleri şunlardır: *Hayat, Türk Sanatı, Çağlayan, İslâm, Çaba, Kalem, Elif, Ayşe, İslâm Medeniyeti, Kırkpınar, Türk Yurdu, Dikmen, Hisar, Defne, Devlet, Görüşler, Toprak, Orkun, Bozkurt, Türk Sözü(Adana), Yeni İstanbul, Bâbıâlide Sabah, Ankara Havadis, Son Baskı, Memleket, Demokrat, Ankara Ticaret. Görüşler* ve *Başak* adıyla çıkardığı iki dergi ise sürekli olamamıştır. Arif Nihad, gençlik yıllarındaki Mehmed Arif isminin dışında Çatalcalı Arif ve İnceğizli Arif takma adlarıyla da yazmıştır.

Mizaç itibariyle kalender tabiatlı, hayatından dâima memnun bir insan olan Arif Nihad'ın bu mizacı şiir ve nesirlerine de aksetmiştir. Siyasi fikirleri, başlangıçta türkçü ve turancı bir çizgiden, anadolucu, memleketçi ve muhafazakâr bir gelişmeye doğru sağ düşüncenin geniş bir yelpazesinde yer alır. Kalender tabiatı ona, kendi fikirlerine zıt görüşlere bile bir esprinin, aşırıya kaçmayan bir hicvin arkasından bakmasını sağlamıştır.

Bütün bu hususiyetleri dikkate alınarak onun sanat ve edebiyat görüşünü de değerlendirmek mümkündür. Dilin kullanılmasında, şiir form ve muhtevasında herhangi akımlara bağlı olmaksızın, birbirine zıt gibi görünen değerler onun şiir ve nesirlerinde rahat bir senteze ulaşır. Kendi ifadesiyle onda "yeni ile eski mücadele hâlinde değil, anlaşma hâlinde"dir.

Her şiirin kendi vezniyle doğduğunu söyleyen Arif Nihad, bu bakımdan vezin konusunda herhangi bir şekle taassupla bağlanmamıştır. İlk şiirlerinden itibaren aruzu hiçbir zorluk olmadan kullanmıştır. Denilebilir ki, şiirimizde Mehmed Akif'ten sonra aruzu bu kadar rahat kullanan başka bir şair olmamıştır. Eski şiirimizden izler taşıyan, gazel tarzı şiirlerinde geniş bir ses alanına yayılan "med"leri sıralar:

Rûşen gönüllerin ney ü tanbûr faslı bu
Mâhûr faslı üstüne mâhûr faslı bu

Halbuki aynı vezin

Ey anneler bilir misiniz; kimdi bir sabah
"Ben doğmak istemem" diye feryâda başlayan?

mısralarında çok tabii bir konuşma dilini verir. Arif Nihad aruzu, bilinen hemen bütün vezinleriyle, müstezatlarıyla denemiştir. Hattâ onda yeni ses dizileri arayarak, kendisine mahsus yeni vezinler bulmuştur.

Gül ince, sırça şeffaf;
Ney neylerin zarifi...
Esmektedir uzaktan
Meltemlerin hafifi...

Her etek tennûredir,
Her satır bir sûredir.

Kendine yorma herşeyi..
Kendin için güzel, iyi..
Zorlamadan mesâfeyi,
Yolları sıkmadan yürü!

Arif Nihad'ın eski edebiyatımızdan getirdiği oyunlardan biri de târihlerdir. Gelenekte, sâdece aruz vezniyle ve muhakkak hicrî yıl esas alınarak yapılan tarih düşürme sanatı, Arif Nihad'ın şiirlerinde aruz, hece, serbest vezinlerde ve hicrî, milâdî senelerde hesaplanmıştır. Böylece hem artık unutulmaya başlanmış bir geleneği ihya etmiş, hem de bu geleneğin dar alanlarının dışına çıkmıştır. Arif Nihad'ın bu ebced mısralarında Türk ve İslâm tarihinin büyük hâdiselerinin yanısıra yakın devrin yazarları ve sanatkârları, hattâ eşinin, dostunun yakınları veya onların çok önemsiz günleri için düşürülmüş tarihler vardır. Şair bunlardan bâzılarının, bilhassa tarihimizin büyük hâdiseleri ile ilgili olanlarının, kendiliğinden ebced hesabıyla bir târihi ifşa ettiklerini, böylece "Malazgird" kelimesinin 1071'i, "Şarkî Roma"nın 857'yi göstermesinin ve buna benzer diğer tarihlerin "hepsine birden tesadüfi deyip geçmemek" gerektiğini söyler. Bunlardan mistik ve esrarengiz bir haz duyar.

Arif Nihad'ın yoğun olarak *"Kubbe-i Hadrâ"* kitabında, dağınık olarak da diğer şiir ve nesir kitaplarında Mevlâna, Mevlevilik ve bu kültür etrafındaki örf ve âdetler üzerine çalışmaları vardır. Hayat hikâyesinde, üzerinde fazla durulmamış ve nisbeten meçhul kalmış taraflarından biri

de mevlevîliğidir... Adana'da öğretmenliği sırasında, fransızca öğretmeni Hakkı Mahmud Soykal'ın delaletiyle 1933'de Mevleviliğe intisap ettiğini hatıralarında anlatır. O yıllarda Üsküdar Mevlevihânesi şeyhi olan Ahmed Remzi Dede (Akyürek)'ye intisab etmiş, ondan "el almış", bir müddet sonra da, kendi ifadesiyle, "mânevi yoldan" postnişîn bir şeyh olmuştur. Böylece 1956 yılında, mevlevilik çevresinden kazanılmış bir birikimin mahsûlleri "Kubbe-i Hadrâ" da toplanmıştır. Bu kitapta hepsi aruzla yazılmak suretiyle gazel, müstezat, rubai ve -kıtalarla 80 parça şiir yer almıştır (1967, ilaveli ikinci basım).

Arif Nihad'ın şiirlerinin lirizmden çok espri ve hikmet üzerine kurulduğu görülür. Şiirlerinde olduğu gibi nesirlerinde de sesler ve kelimelerle yapılan oyunlar, bunların arkasında mânâ zenginlikleri, çağrışımlara dayanan bir hayâl dünyası hâkimdir, Fazla derinliği olmayan mistik duygular, muhafazakâr ve milliyetçi bir dünya görüşünün tezahürü olan temalar hemen bütün edebî mahsûllerinin çerçevesini teşkil eder. Bunların yanısıra şaşırtıcı bir çelişki ile, doğunun Hayyâm'dan beri rağbet görmüş rind-meşreb, dünyayı umursamaz hayat tarzı da dikkatleri çeker:

Bardaklar

İster okur, ister dalarım rüyaya;
İsterse gemim, yelken açar deryaya...
Bir bir içerim günleri bardaklardan..
Dünyâmı değişmem ben, öbür dünyâya!

- Nisan-

Hekim

Ben yerlere dökmem İrem'in verdiğini!
Dünyâya ilâhî keremin verdiğini...
Bilmem, ne cesâretle hekim "içme!" diyor:
Benden alamaz kimse, Cem'in verdiğini!

-Nisan-

Hattâ bir çok rubaisinde çağdaş bir Nedim'i tedâi ettiren bir şuhluk, plâtonik aşkın sınırlarını aşan bir hedonizm, bedenî hazlara, günah işleme zevkine varan bir aşk ihtirasını sezmemek mümkün değildir;

Rubaî

Sarhoş gibiyim: İçim, dışım hülyâlar.
Cennette dahi görülmedik rüyâlar
Hâliyle soyunsun o ilâhî bedenin;
Olsun sana yüzgörümlüğüm dünyâlar!

- Rubâiyyât-ı Arif -

Buğu

Baktım: Kabarıp, hafif hafif taşmışsın;
Baş döndürecek çağlara yaklaşmışsın...
Tüttükçe -fakat- sıcak buğun, bildim ki,
Ey salkım, şimdiden şaraplaşmışsın!

- Kova Burcu -

Bununla beraber gerek verdiğimiz örneklerde, gerekse benzer temayı işleyen diğer şiirlerinde Arif Nihad bu erotizmi ile şiirin estetik sınırlarını aşmaz. Pek çoğu eski edebiyatımızın kültür birikiminden gelen, bâzan da yeni şiirimizde gelişmiş mazmunlar ve motifler dekoru bu çeşit şiirlerinin formunu ve estetik iskeletini oluştururlar.

Arif Nihad, şiir ve nesirlerinde, eskilerin sehl-i mümteni dedikleri kolayca söylenilivermiş zannedilen, fakat edebî vasfını ve değerini sezdiren rahat ve sağlam bir dil kullanmıştır. Onun daha 1940'lı yıllardan itibaren Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor, Bayrak, Fetih Marşı gibi şiirlerinin, herhangi bir hamasî manzume karakterini aşıp gerçekten birer bayrak-şiir hâlinde her yaşta Türkün hafızasına yerleşmesinde, biraz da bu sehl-i mümteninin, büyük millî değerleri zorlanmamış bir şiir diliyle ifade etmenin rolü vardır.

Eserleri: Şiir kitapları: *Heykeltraş,* (1340) (1924); *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor* (1945); *Kubbe-i Hadrâ* (1956)*; Rübâiyyât-ı Ârif* (1956); *Kökler ve Dallar* (1964); *Rübâiyyât-ı Ârif II, Kıbrıs Rübâileri* (1964); *Emzikler* (1964); *Rübâiyyât-ı Ârif III, Nisan;* (1964); *Rübâiyyât-ı Ârif IV, Kova Burcu* (1967); *Dualar ve Âminler* (1967); *Yürek* (1968); *Avrupa Rübâileri* (1969); *Aynalarda Kalan* (1969); *Kundaklar* (1969); *Divançe-i Ârif* (1971); *Basamaklar* (1971); *Şiirler* (1971). Nesir kitapları: *Yastığımın Rüyası* (1930); *Âyetler* (1936); *Kanatlar ve Gagalar* (1945); *Enikli Kapı* (1964); *Terazi Kendini Tartmaz* (1967); *Tehdit Mektupları* (1967); *Onlar Bu Dilden Anlar* (1970).

(Ölümünden sonra bütün şiirleri ve nesirleri, kitap hâlinde çıkmamış olanlarla beraber Ötüken yayınları tarafından bir koleksiyon hâlinde neşredilmiştir).

Kaynaklar: *Defne mec.* Şubat 1969.N.62; *Hisar mec.* Mayıs 1966.N.29; Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Çevremde,* 1970, s. 194-97; Mehmet Çınarlı, *Sanatçı Dostlarım,* 1979, s. 25-39; Ahmet Kot, *TDE Arış.* c. 1, s. 182-3; Mehmet Kaplan, *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri,* 1975, s. 428-37; Fevziye Abdullah Tansel, Ârif Nihad Asya ve Nejdet Sançar, *Akademi mec.* Nisan 1975, s. 18-31; Turan Alptekin, Arif Nihat Asyanın Şiirleri Üzerine Düşünceler, *Ortadoğu gaz.* 21 Ocak 1976, *Türk Edebiyatı dergisi,* Ocak 1982, N. 99.

Prof. Dr. Orhan Okay

Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor'dan

Destan

(Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor, 1975, s. 7-8)

O zaferler getiren atların
Nalları altındanmış;
Gidişleri akına,
Gelişleri akındanmış.

Yolları eline dolayan;
Beldeler, ülkeler avlayan
Süvarileri varmış ki,
Oğuz, Bilge, Süleymanmış.

Bize bin yıllık armağan
Şu parıltı kılıçlarından
Ve şu serin, kuytu gölge
Kanadlarındanmış.

Kimi kılıç dövülen al külçeden,
Kimi güllerin al açtığı bahçeden,
Kimi dağların yoğrulduğu;
Şu mor yığındanmış.

Tufanında, borasında,
Gürüldemiş gökler..
Ve yerle gök arasında
Dağlar kımıldanmış..

Gönül vermişler aya;
Hükmetmişler toprağa, suya..
Tanrıyla akrabalıkları
Yakındanmış.

Zembereğini kuran
Onlarmış bu dünyanın.
Onlar ki kurt doğuran
Obaların kanındanmış.

Ve zaferler getiren atların
Nalları altındanmış.

Devler

(s. 9-10)

Sarsarak köprüleri
Devler geçti bu yollardan:
Dudaklarında Hun türküleri.

Tulgalı başbuğlar
Ve rüzgârda
Bayraklar, uğultular, tuğlar..

Bir dünya doldu boşaldı...
Yazık ki, adları destanlardan
Masallara kaldı!

Sağa, sola, ileri..
Devler geçti bu yollardan,
Kaldı ayak izleri.

Hâlâ nabızlar atıyor:
Şu çamlı, meşeli dağların
Altında devler yatıyor.

Yıllar yığın yığın o gündenberi..
Ne bir destan parçası,
Ne bir zafer kemeri!

Fırtınalara armağan olsun
Göğüsler dolsun Hun
Türküleri!

Onlar

(s. 11-12)

Orhan Şaik Gökyay'a

Nerde kaldı o çağlar ki
Analar kurt doğururdu,
Hilkat insan çamurunu
Destanlarla yoğururdu?

Nerde o yiğitler ki gür
Sesleri ülkeyi burur,
"Yürü" dese dağlar yürür,
"Dur" dese kalbler dururdu?

Yurda, baş dedikleri bir
Ağır adakla geldiler
Ve şu bayraksız dünyaya,
Bayrakla geldiler.

Kopardılar ayı gökten,
Bir ipek dala astılar...
Yurt dediler, gölgesine
Ayaklarını bastılar.

Yeryüzünün göbeğinde
Kuruldu Kurultayları...
Günleri sönmek bilmedi,
Yere düşmedi ayları.

Onlardan kaldı bu toprak...
Biz gezip tozmıyalım mı?
Yabanlar kıskanır diye
Destan da yazmıyalım mı?

Benim, dedemle yanyana
Yazılı kalacak adım...
Yıldızların söneceği
Güne yıldızlar sakladım.

Ağıt

(s. 13-14)

Rasim Başgöz'e

Ağlayın, parmakları nur
Sularından kınalı kızlarım,
Ağlasın Meraga göklerinden
Meraga'ya bakıp yıldızlarım!

Yollara Kürşad'lar uzanmış, ölü...
Ağlasın Akülke, ağlasın Sütgölü!
Yiğitlerim uyur gurbet ellerde..
Kimi Semerkant'ta bekler beni,
Kimi Caber'de...

Caber yok, Tiyanşan yok, Aral yok...
Ben nasıl varım?

Ağla, ey Tanrı dağlarından
İndirilmiş Tanrım!

Şu yakın suların
Kolu neden bükülmez?
Fırat niçin, Dicle niçin, Aras niçin
Benden doğar, bana dökülmez?

Ben ki ateşle konuşurdum, selle konuşurdum
İtil'le, Tuna'yla, Nil'le konuşurdum.
"Sangaryos"u "Sakarya" yapan,
"İkonyom"u "Konya" yapan
Dille konuşurdum.

Selimler

(s. 15-16)

Tarihin muazzam tâkı altından
Ağır ve şâhâne geçti Selimler,
Bellerde palalar altın kabzalı,
İri kavuklarda iri dilimler,

Dolaştı biri ney perdelerini,
"Makam olsun, dedi, makam üstüne!"
Birinin Kıbrıstan geldi şarabı,
Biri dikti ehram ehram üstüne...

Ki onun üç kıta dîbâlarından
Biçildi boyuna uygun hülleler,
Çaldıran demedi, Mısır demedi...
Açıldı serhadler, göçtü kaleler,

Daha kalsa dünya meydanlarını
İki şehsuvâra dar bulacaktı.
Takvimler gününden gün almasalar
Belki Karadeniz ak olacaktı.

Ağlasın taşlara kapanıp tarih:
Selimler gelir de Yavuzlar gelmez,
Kağanlar, hakanlar, başbuğlar doğar
Cengizler, Gaziler, Oğuzlar gelmez!

Tarihin muazzam, tâkı altından
Ağır ve şâhâne geçti Selimler:
Bellerde palalar altın kabzalı,
İri kavuklarda iri dilimler.

Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor

(s.17-8)

Ziya İlhan Zaimoğlu'na

Şehitler tepesi boş değil,
Biri var bekliyor...
Ve bir göğüs nefes almak için
Rüzgâr bekliyor.
Türbesi yakışmış bu kutlu tepeye,
Yattığı toprak belli,
Tuttuğu bayrak belli.
Kim demiş meçhûl asker diye?

Destanını yapmış, kasideye kanmış...
Bir el ki ahretten uzanmış,
Edeple gelip birer birer
Öpsün diye fâniler.

Öpelim temizse dudaklarımız...
Fakat basmasın toprağına
Temiz değilse ayaklarımız.

Rüzgârını kesmesin gövdeler.
Sesinden yüksek çıkmasın
Nutuklar, kasideler!

Geri gitsin alkışlar, geri...
Geri gitsin ellerin
Yapma çiçekleri!

Ona oğullardan, analardan
Dilekler yeter...
Yazın sarı, kışın beyaz
Çiçekler yeter.

Söyledi söyleyenler demin...
Gel süngülü yiğit, alkışlasınlar,
Şimdi sen söyle, söz senin!

Şehitler tepesi boş değil,
Toprağını kahramanlar bekliyor...
Ve bir bayrak dalgalanmak, için
Rüzgâr bekliyor.

Destanı öksüz, sükûtu derin
Meçhûl askerin...

Türbesi yakışmış bu kutlu tepeye;
Yattığı toprak belli,
Tuttuğu bayrak belli...
Kim demiş meçhûl asker diye?

Affı Umumî

(s. 32-33)

Kazayı, belâyı, eceli;
Habil'i, Kabil'i;
Melek olduğuna güç inandığım
Azrail'i
Affettim.

Beddualariyle dili;
Sonu gelmiyecek masallariyle
Başı, ayağı, eli
Affettim.

Açarken yapraklar, açarken güller
Diyar diyar, belde belde, dağ dağ
Gölgemin gölgesi kara haber,
Seni de;
Takdir, mukadderat, kader;
Seni de affettim.

Ey ebedî yolculuk;
Ey sesi yollarda kalmış,
Sözü dillerde kalmış
Hayatım çocuk;
Seni de, seni de
Affettim.

Bahçemi beğenmiyen çiçekleri de,
Soframı hor gören yemekleri de.
Gelmişleri de, gelecekleri de
Affettim.

Tesbih

(s. 46)

Önümüzden geçer, gider...
Bir siyah tesbih geceler;
Bu tesbihi bir çeken var.

Göğe açık yüzümüze,
Nur arayan gözümüze
Testi testi, kadeh kadeh
Işıkları bir döken var.

Nereye, nereye yolcu?
Yine önünde bir doğu,
Yine ardında gölgen var.
Koncanı rüzgârlar aldı,
Dalında bir sızı kaldı...
Söyle ey gül, söyle: Nen var?

Nedir, nedir bu çatırdı?
Yine bir şeyler yıkıldı;
Yine devrilen, çöken var.

Önümüzde geçer, gider...
Bir siyah tesbih geceler;
Bu tesbihi bir çeken var.

Emek

(50-51)

Ne yapsalar, ne söyleseler
Dokunuyor.
Benim ne olacağım artık
Alnımdan okunuyor.

Yılların yanına gömüldü gitti
Gözlerin nuru, ellerin emeği:
Bir yaramaz tırtıla öğretemedim
Kora örmeği.

Geceler dolusu emek,
Gözler dolusu yas...
Ve ayların batışı
Yavaş yavaş...
Sayılıydı günlerim, bitti...
Başka dileğim yok.
Arılarla bal yap, çiçek mevsimi,
Çiçeklerle kok!

– Ne söylüyorsun çocuk,
Sana ne oldu?
– Ellerin toprağına gömdüm servetimi
Hazineydi, define oldu.

Ne yapsalar, ne söyleseler
Dokunuyor.
Benim ne olacağım artık
Alnımdan okunuyor.

Mektup

I

(s. 52-53)

Kapılar kalmasın kilitli,
Duvarlar kalmasın sağır...
Dilinde adım güzeldi, ey çocuk,
Beni bir daha çağır!

Yazısı silinmiş, kâğıdı sarı...
Mektubumu geri getirdi
Dünya postaları.
Yollar, yollar, kuş uçmaz yollar...
Denizler aşırı, dağlar aşın!
Arama, düşünme, bakma, ağlama:
Artık ne şu var, ne bu var...
Gözlerde uyku ve göllerde
Akmayı unutmuş bir su var!

Periler korusun, melekler korusun
Baharla açılan evi...
Üstünde bulut beyaz kalsın, Tanrı'm,
Gökler mavi!

Sana ellerimden alkış,
İçimden dilekler...
Bahçemden yollarına,
Çiçekler...
Ve birgün, dönersem yanına
Dudaklarımdan alnına
Bir ağabey armağanı!

Yollar görüyorum,
Dilimde bir tat olan adını
Öbür dünyalara götürüyorum...
Yollar, yollar, yollar görüyorum.

Ne ses, ne kanad, ne mektup, ne kâğıt!
Benden sana dilek, senden bana ağıt.

Yazısı silinmiş, kâğıdı sarı...
Mektubumu geri getirdi
Dünya postaları.
Yollar, yollar, kuş uçmaz yollar...
Denizler aşırı, dağlar aşırı!.

Uyumak

(s.58)

Kapılar açılır sessiz,
Ayaklar incitmez yeri...
Geceden misafirler gelir,
Görünmez geldikleri...
Nefesler, uykular, rüyalar
Doldurur beşikleri.

Bilinmedik servetleri
Kime saklar yumuk eller
Uykularda mırıl mırıl
Konuşur diller,
Anlaşılmaz söyledikleri.

Nefesler, uykular, rüyalar
Doldurur beşikleri.

Ağaç

(s. 60-61)

Bir ağaç ki eğile eğile
İbadet olmuş,
Bir ağaç ki "ağaç" deyip geçmek
Âdet olmuş...

Dalları sallana sallana
Salıncak,
Budakları inile çıkıla
Basamak,

Kendisi renkten, ışıktan, kokudan
Bir demet olmuş,
Cenneti anlatan
Bir ayet olmuş.
Karışmış dallar dallara,
Kuşlarını çağırır yollardan.
Uçurur kuşlarını yollara...
Rengiyle, kokusiyle, tadiyle
Ziyafet olmuş.

Su sesine, kuş sesine dalarak
Gölgesine uzanmak
Saadet olmuş.

Bir ağaç ki "ağaç" deyip geçmek
Âdet olmuş.

Saatler

(s. 64-65)

Gülüşü değişmiyen
Bebek yüzleri ki
Çiniden, sırçadan, mineden...
Dokunulmaz incitmeden.

Altın yuvaların altın
Karıncaları...
Kirpiklerle ölçülerek yapılmış
Sofaları, odaları,

Yazılar, sayılar, benler, benekler
Ve damla sesler saklı
Kutucuklar ki insan
Sıcağıyle kundaklı.

Düşünen, söyliyen
Sayan saatler...
İlk kuruluşun acısını
Unutmıyan saatler...

Yolcu var çiçeklerden;
Kalan var çiçeklerde...
Zaman altın damlası
Peteklerde.

Kanatlarımı taşıdım
Denizler, dağlar aşın
Dinleyin çilemi ey
Sabır taşları!

Düşünen, söyliyen,
Sayan saatler...
ilk kuruluşun acısını
Hâlâ duyan saatler!

Masallarla

(s. 66-67)

Benim de bir annem olsa annemin
Beşiğini seve seve sallardım;
Gülse güller açılırdı içimde
Ve ağlasa inci inci ağlardım.

Işılda ey mavi saray ışılda:
Pırıl pırıl şehnişinler, kapılar...
Senin kırk gün, kırk gecelik düğünün,
Benim kırk gün, kırk gecelik yasım var

Sesler gelir sarnıçların dibinden:
– Çıkayım mı, çıkayım mı?
Çık da gör!
Bir yakılmış, bir yıkılmış yerdeyiz...
Daha neler yıkacaksın yık da gör!

Çağlar yüksük dolusuymuş ve hayat
İki iğne bir çuvaldız boyu yol...
Söyle anne: neye yarar niçindir
Demir çarık, demir asâ, demir kol?

Oğlun oldum ey anneler annesi...
Türküce de masalca da bilirim,
Sehnişinden sarkıtırsan saçını
Saçlarına tırmanarak gelirim.

Dağlar

(s. 73-75)

Çekmeceden, Maltepeden ileri
Gitmemiş Sâdâbâd çelebileri
Alem tepesine Alemdağ derler...
Böyle bitmiş, böyle yazmış eserler.

Dağlar var karanlık, dağlar var beyaz.
Korka korka eteğinden öper yaz;
Ağrıdağ, Babadağ, Gâvurdağ, Ilgaz
Kubbelerdir... Dolaşılır, aşılmaz.

Tendürükte, Kopta, Palandökende
Kurtların payı var gelip geçende...
Ki alırlar vermek istemesen de!

Dağlar var, tahtından inmeyen sultan
Dağlar var, yapılmış bundan, buluttan...
Dağlar var ki Bingöl, Binboğa, Süphan,

Medetsiz'ler, Mor'lar, Nur'lar, Yıldız'lar;
Kara'lar, Kızıl'lar, Boz'lar, yağızlar...
Karla dolar "İmdat" diyen ağızlar;
Yollar kesen, haraç alan dağlar var.

Balkar'da çamların sakızı damlar...
Ve bir kızıl şehrâyin olur akşamlar...
Tâcı olan, tahtı olan dağlar var.

Tüter sarı çiçek, burcu burcudur,
Akşamları ya mor, ya turuncudur.
Ve kışın dünyanın öbür ucudur.

Sarkarken Cudi'nin karları dal dal
Bağdaş kuradursun yollara Karhal!
"Ferman padişahın, dağlar bizimdir"
Dedi yerde bir kurt, gökte bir kartal.

Dönmez misiniz ey yolda kalanlar;
Yolcular, garipler, garip çobanlar;
Allahüekber'de tekbir alanlar?
Ovalar, konaklar, yollar aşırı
Birbirini selâmlayan dağlar var.

Dağlar var, batının yangınından da kor...
Dağlar var; adları Nemrut, Balahor...
Kayışdağ kim, Alemdağ kim oluyor?

Lâkin ufukları görünce yoksul
Dağ yerine kubbe yapmış İstanbul;
Kurşun şamdanlarda mumlar fildişi...
Ki panıltıları sularda pul pul.

Aramak

(s. 86-91)

Bir mektup var, üç beş satır...
Kim yazdı, kim okuyacak?
Bir mektup ki sahibini
Aradı, arıyor, arıyacak.

Bir ışık var, diyar diyar
Gezip yıldızını sorar;
Daha takvimler boyunca
Yeri, göğü tarıyacak...
Yıldızların ardısıra
Yıldızlar vardır kayacak.

Bahçeler çiçekle doldu;
Dalı nerde, gül ne oldu?
"Gülüm, gülüm" der de gezer
Rüzgâr elinde bir koku...
Ne dalını tanıyacak,
Ne gülüne raslıyacak!
Dolaşan kim, arıyan kim?
Kesildiği yeri hâlâ
Anar şu zavallı dilim...
Ve arar ayını hafta,
Bulamaz yılını mevsim;
Bulamıyacak.
Bulamıyacak.

Ayağında demir çarık,
Elinde demirden asâ...
Bir kayıbın gölgesi bu;
Aradığını bulamazsa

Su yollarda hangi devin
Adımlarını sayacak
Ve halısını kimlerin
Ayaklarına yayacak?

Yosun tutmuş taşlarının
Köpükler gibi beyazı...
Kilitlenmiş, mühürlenmiş,
Bilmece olmuş bu yazı...
Ki başucunda dillerin
Kekelediğini duyacak;
Gömülmek için taşlara
Yuvasını biraz daha
Biraz daha oyacak..
Yosunların kucağında
Mışıl mışıl uyuyacak.

Bir gün şafaklar yanınca
Giden yolcular ardınca
Kendi diliyle kendini
Gürül gürül okuyacak;
Dağlar, taşlar, uçan kuşlar;
Rüzgârlar, sular duyacak.

Şu başıboş mavi duman
Ne anlamış dolaşmaktan?
Dönebilse ocağına
Gökyüzünü anmıyacak...
Ve tütmiyecek bir daha,
Ateş olup yanmıyacak.

Şu rüzgâra kapılan kuş
Hangi bahçelerden uçmuş?
Dal ararken uğruyacak
Önünde, ardında kalbler;
İçinde, dışında kalbler;
Yuvalar var soğuyacak.
Kanad kuşsuz, kuş kanadsız...
Kitaplar ki imzası yok...
Kahramanları var, adsız
Dolaşırlar şu dünyayı;
Gezip tozarlar maksatsız.

Bir mızrap varmış uzakta...
Ki vururmuş nokta nokta..
Tellerinden kopan sesler
Tellerini aramakta...

Aramak, aramak, aramak...
Hilkatten beri arıyan
Kıyamete kadar dönüp
Arıyacak, arıyacak!

Kıyamete kadar eller,
Mekikler yol dokuyacak...
Ve bıçaklar bir şeridi
Dinlenmeden biteviye,
Gece diye, gündüz diye
Parça parça doğruyacak.

Ses boğuk, gözler perdeli...
Kıyamete kadar sabır
Tespih çekecek ve deli
Parmaklarını sayacak...
Bulamaz yılını mevsim,
Bulamaz dalını yaprak;
Bulamıyacak...
Bulamıyacak!

Düşler

(s. 103)

Ana, eski günlerinden
Gelen, tatlı bir düş gördü...
Baba, dilediğinden çok
Altın gördü, gümüş gördü.

Engelleri yene yene,
Yol olmuştu ayla sene:
Delikanlı, ülküsüne
Giden bir yürüyüş gördü.

Gecelerin ortasında
Neler yoktu aynasında:
Küçücük kız, rüyasında
Kendini büyümüş gördü.

Duvaklar

(s. 125-126)

Zârîfî ve Nâdire Öngör'a

Seninçin ne yollar, ne yarlar
Dolandım da geldim;
"Çocukluk" denen uykulardan
Uyandım da geldim.

İçimden, dışımdan ışıkla
Yıkandım da geldim;
Arındım, takındım, giyindim.
Kuşandım da geldim.

Duvaklarla, tellerle - ey aşk -
Donandım da geldim;
Bir altın tarakla
Tarandım da geldim!

Olan, bir kıvılcımdan oldu
Ve yandım da geldim;
Senin, böyle, yalnızlığından
Utandım da geldim!

Fakat, sanmasın kıskananlar.
Ki kandım da geldim;
İnandım inandım,
İnandım da geldim...

Uyandırdığın uykulardan
Uyandım da geldim!

22 Haziran 1964 Ankara

Anne

(s. 154-156)

İlk kundağın
Ben oldum, yavrum;
İlk oyuncağın
Ben oldum!
Acı nedir, tatlı nedir? bilmezdin:
Dilin, damağın ben oldum!

Elinin ermediği,
Dilinin dönmediği
Çağlarda, yavrum;
Kolun, kanadın ben oldum..
Dilin, dudağın ben oldum!

Belki kıskanırlar diye
Gördüklerini,
Sakladım gözlerden
Gülücüklerini:
Tülün, duvağın
Ben oldum!

Artık isterlerse, adımı
Söylemesinler bana:
"Onun annesi" diyorlar..
Bu yeter, sevgilim, bu yeter bana!

Bir dediğini iki
Etmeyim diye öyle çırpındım ki
Ve seni öyle sevdim, sana
O kadar ısındım ki..

Usanmadım, yorulmadım, çekinmedim...
Gün oldu, kırdın..
İncinmedim:

İlk oyuncağın
Ben oldum, yavrum,
Son oyuncağın
Ben oldum!

Lâyık değildim;
Lâyık gördüler:
Annen oldum, yavrum,
Annen oldum!

Hisar'lar

(s. 179-180)

Issız kuleler, bükük boyunlar;
Öksüz kapılar, kırık duvarlar...
Taşlardan örülme saksılardı:
Gül, lâle ve yasemin kokarlar.
Mâziyi arar derin sularda
Öksüz öksüz bakan nazarlar;

Târihime kök salan Hisar'lar
-Târihimi isterim- susarlar!

Bir âbide muhteşem çınarlar..
Altında şırıldasın pınarlar!

Gök mavi, su mavi, uyku mavi...
Yatmış yamacında bahtiyarlar!

Başlar üzerinde bir kırık tâc...
Geçmiş günler, uzak diyarlar!

Geldim size tatlı ninnilerle,
Ey Fatiha bekleyen mezarlar...

Târihime kök salan Hisar'lar
-Târihimi isterim- susarlar!

Fetih Marşı

(s. 181-182)

Yelkenler biçilecek, yelkenler dikilecek;
Dağlardan çekdiriler, kalyonlar çekilecek..
Kelpetenlerle sûrun dişleri sökülecek!
Yürü: hâlâ ne diye oyunda, oynaştasın?
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!
Sen de geçebilirsin yardan, anadan, serden..
Senin de destanını okuyalım ezberden...
Haberin yok gibidir taşıdığın değerden...
Elde sensin, dilde sen; gönüldesin, başta sın...
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!
Yüzüne çarpmak gerek zamânenin fendini!
Göster: kabaran sular nasıl yıkar bendini!
Küçük görme, hor görme -delikanlım- kendini!
Şu kırık âbideyi yükseltecek taştasın;
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!

Bu kitaplar Fâtih'tir, Selim'dir, Süleyman'dır;
Şu mihrâb Sinânüddin, şu minare Sinan'dır;
Haydi, artık, uyuyan destanını uyandır!
Bilmem, neden gündelik işlerle telaştasın...
Kızım, sen de Fâtih'ler doğuracak yaştasın!
Delikanlım, işaret aldığın gün atandan
Yürüyeceksin.. millet yürüyecek arkandan!
Sana selâm getirdim Ulubatlı Hasan'dan...
Sen ki burçlara bayrak olacak kumaştasın;
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!
Bırak: bozuk saatler yalan, yanlış işlesin!
Çelebiler çekilip haremlerde kışlasın!
Yürü aslanım, fetih hazırlığı başlasın...
Yürü, -hâlâ- ne diye kendinle savaştasın?
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın!

Gündönümü

(s. 185)

Dostlarım, dostlarım, gündönümüdür..
Ölürsem atmayın ortaya beni!
Bir yer açın Mevlâna'nın yanında.
Yatırın, yatırın oraya beni!
Burcu burcu kokup çeker uzaktan
Mevlâna toprağı, Konya'ya beni!

Analar, analar, güzel analar;
Yeniden getirin dünyaya beni!
"Konya" deyip yola çıkmış hacılar..
Katın bu muhteşem alaya beni!
Saklasın kubbeler, dallar, kanadlar
Bir gelen olursa almaya beni!
Bağışlayın, dostlar, neylerin cıvıl
Cıvıl ötüştüğü yuvaya beni,
Kudümlerle, güm güm nöbet vurulan
Saraya beni!
Burcu burcu kokup çeker uzaktan
Mevlâna toprağı, Konya'ya beni!

İlâhi

I

(s. 186, 187)

Okuma bilmesin yıldızların...
Revâ mı, Allaah'ım, revâ mı?
Ki, bilseler avuçlarımdan
Okurlardı duâmı!

Bir ağaçtım, yıktılar
Yeşil binamı...
Dalımda bülbülüm vardı,
Dilinde Allah kelâmı!

Ayaklarımın altından
Çektiler dünyâmı
Havvâ'da Âdem'e,
Sârâ'da İbrâhim'e,
Zelihâ'da bilmem kime
Verenler Leylâ'mı!...

İstediğin buysa al, omuzlarımda
Geri getirdim dünyâmı!

II

Bir ağıt tutturmuş, giderim -artık-
Ki, bilmem, nedir makamı:
Tâhirpuselik mi,
Sûz-i dilârâ mı?

Açın gemilerime, dostlar,
Açın deryâmı;
Derdimden haberdâr edin,
Bulup Konya'da Mevlânâ'mı!

Yüzümü gökyüzüne
Çevirmekmiş merâmı:
Tanıdım saçlarından
Göğe asılmış Leylâ'mı!

Okuma bilmesin yıldızların...
Revâ mı Allah'ım, revâ mı?
Ki, bilseler avuçlarımdan
Okurlardı duâmı!

Taşbebekler

(s. 196-197)

– Su, yerlere kapanan yüzlerin nedir işi?
– Öpülüyor etekler.
– Temiz olsalar bari!
– Süsleridir noktalar, çiller, benler, benekler.
– Hürriyetin nesi var bu en gürbüz çağında?
– Elinde kelepçeler, ayağında köstekler...
Bilirse boyun eğip beklemesini eğer
Demirlerini yarın biraz gevşetecekler.

– Kimlerdir böyle kaşık şıkırdatan uzakta
Dağ gibi zeybeklerin diz vurduğu toprakta?

– Kim olacak: Köçekler
Meydan onlara kalmış göç edince erkekler.

– Gözlerim kan lekesi görüyor kefelerde...
– Evet, terazilere dirhem oldu yürekler.
– Büyüsünler diye mi, çürüsünler diye mi
Ekildi bataklığa bu canım çekirdekler?
– Onu pek bilmem, fakat
Burda açmaz çiçekler.

– Bu sargılı kollar ne?
– Bunlar mı? Bükülmemek
Uğruna kınlmayı
Göze almış bilekler.
– Şu delik deşik şeyler nenin nesi acaba?
– Balmumu anlara bırakılmış petekler.

– Ya şu yakınlardaki sonu gelmez şıkırtı...?
– Orada namlulara sürülüyor fişekler.

– Ekinler arasında kovalaşanlar nedir?
– Yeryüzünü boş bulup oynaşan köstebekler.

– Bu sıntan yüzler ne?
– Diş gösteren köpekler.

– Güneş açtı, çok şükür, karların üzerine!
– Evet, erimektedir yığın yığın emekler.

– Ne diye yontuyorlar şurada mermerleri
– Doğacak taşbebekler.

Ses

(s. 204-205)

Memnun yaşardı şuracıkta;
Pek, düşünmezdi ötesini...

Kazasız atlatmışken Seyhan
Selini, Erzincan
Zelzelesini
Nasıl oldu, -bilmem- birgün,
Tütününün dumanını savururcasına,
Veriverdi son nefesini...

İzin verin...
Bir daha çeksin
Lülesini!

Tutuşturmadan eline
Karşıyaka'da ikaamet tezkeresini,
Sofrasını son defa kurun;
Nasıl yakıştıracak, görün,
Ecel şerbetinin üstüne
Yumruk mezesini!

Sonra söyleyin Münkir Nekir'e:
Hazırlasınlar sual listesini:

Yazılı olacaksa imtihan,
Kalem getirin;
Sözlü olacaksa, rahmetlinin
Bağışlayın sesini,
Bağışlayın sesini!

III

(s. 225-226)

Yatınrken bu sedef kakmalı şimşir beşiğe
Neyle kundakladılar Hazret-i Mevlânâ'yı?

Perdelerden taşınp neyleri çığlık çığlık
Neyle kundakladılar Hazret-i Mevlânâ'yı.

Bir, ipekten ve köpükten yaratılmış yumuşak
Tüyle kundakladılar Hazret-i Mevlânâ'yı.

Kıyılardan, ovalardan dererek inciyle,
Çiyle kundakladılar Hazret-i Mevlânâ'yı

Gece, mehtâbı elekten geçirip kirpikler
Ayla kundakladılar Hazret-i Mevlânâ'yı.

Mesnevî'sinde bir altın lüleden nur akıtıp
Öyle kundakladılar Hazret-i Mevlânâ'yı.

"Bu yürek durmıyacaktır." dediler.. esmadan
"Hay"la kundakladılar Hazret-i Mevlânâ'yı.

Sakalar doldurarak kırbaların Kevser'den
Meyle kundakladılar Hazret-i Mevlânâ'yı.

Ve açıp ağzını Nisan Tası'nın Besmele'ler
Suyla kundakladılar Hazret-i Mevlânâ'yı.

Ruhlardan, kokulardan, durulardan duru bir
Şeyle kundakladılar Hazret-i Mevlânâ'yı.

Ulu Tûbâ'ların altında gönüller, eller
Böyle kundakladılar Hazret-i Mevlânâ'yı.

IV

(s. 227-228)

Veled Çelebi'ye

Yerden kanad kanad kopan âzade rûhlar,
Rabbim... bırak; semâlara varsın sema' ile!

Akşamla geldi özlediğin sermedî huzur..
Artık ne yâr hasreti, ey dil, ne gaaile;

Sermest olup ağırlaşarak göz kapakları
Bir uyku indi gözlere gökten mesâ ile.

Neyler, sürûdlar ve sürûdunda neylerin
Sarmaş dolaş yatıp uyuyan mutlu âile...

Coşkun sular duruldu.. bu masmâvi vuslatın
Birdir derinliğinde yeşiller elâ ile.

Yarab, bizim de gözlerimiz yâre doymadan,
Ay doğmadan zevale ererken bükâ ile

Dünyâda besmeleyle açılmış hayâtlar
Encama erdi Hakka varan bir duâ ile.

Baktık: dikildi Konya'ya bir muhteşem otağ;
Yükseldi serpilip bu mehîb irtifa' ile.

Koynunda toprak anne hazırlattı bir döşek..
Diller susup uzandı boyunlar rızâ ile.

Altında Mesnevî okur ahfadın ey velî;
Akşam, saatlerin kurulur i'tinâ ile.

Gökler pırıl pırıldı ve neyler şırıl şırıl;
Bir sûr edip buluştu gönüller Huda ile.

Bir hercümerc içinde kalıp el, ayak, beden
Beyhude bir ömür geçirirken niza' ile

Dünyâya besmeleyle açılmış hayâtlar
Encama erdi Hakka varan bir duâ ile.

XI

(s. 237)

Atma Pîr'im, koparıp hâke bizi..
Ki türâbında açan lâleleriz!

Ağlarız hıçkırarak hâtırana...
Güle neyden dökülen jâleleriz.

Bizi sen hâleledin nûrunla;
Şimdi, ey gül, seni biz hâleleriz.

Kim duyar nâleyi Haktan gayri!
Hakka vâsıl seherî nâleleriz.

Meyde reng olmaya geldik kapına;
Gülde bû, nâyda seyyâleleriz.

Atma Pîr'im, koparıp hâke bizi..
Ki türâbında açan lâleleriz!

E
XI

(s. 254-255)

Çini sünbül, yazı kâkül, halı gül;
Koku elvanla rekabette bugün.

Dolaşırken köşesinden memnun
Ölüler gördüm ibâdette bugün.

Bir anahtar bize altın kapılar
Açtı bir muhteşem âyette bugün.

Çinilerden, halılardan kuşlar
Uçacaklar bir işârette bugün.

Camlarından süzülen günlerle
Geceler aynı letâfette bugün.

Fesleğen, sünbül, ıtır, ayçiçeği,
Lâle, gül, hepsi sahâvette bugün.

Bacılar geldi, yiğitler geldi...
Kimseler kalmadı gurbette bugün.

Ve şeref verdi Muhammed, düğüne...
O da hâzırdı ziyâfette bugün.

Koklaşanlar, sevişenler vardı
Ebediyyette bugün...

Ki dudaklar yine birbirlerini
İçtiler aynı saâdette bugün.

Dostlar, bir yanı dünyâdaysa
Yolların bir yanı cennette bugün.

Dolaşırken köşesinden memnun
Ölüler gördük ibâdette bugün...

Biri tâbutların secdededir,
Biri kamette bugün.

F
XX

(s. 282)

Bu susuzluk, bu harâret, bu alev
Bu ipek ten sana Leylâdan mı?

Bu çekik gözler, uzun-kirpikler.
Söyle: Çinden mi, Buhârâ'dan mı?

Ne yakışmış sana yaprak yaprak:
Bu yeşil Kubbe-i Hadrâ'dan mı?

Dolu sinendeki nimet, bereket:
Anneler annesi Havvâ'dan mı?

Ne ilâhî, ne derin ismin var!
Nerden aldın bunu, esmâ'dan mı?

Ne yakışmış sana yaprak yaprak:
Bu yeşil Kubbe-i Hadrâ'dan mı?

Yoktur

(s. 304)

-Muhiddin Erev'e-

Ebedî aşk dinlemez hâil..
Ezelî hüsne bir ridâ, yoktur!

İki dünya, kanat gönül kuşuna..
Çekil ey gölge... mâsivâ, yoktur!

Ve şu boşlukta musikîdir ses..
Fasla bîgâne bir sadâ, yoktur!

Bu sular böyle âyet âyet akar..
Vahyden gayri bir nidâ, yoktur!

Bu akıştan nefîs bir üslûb,
Bu lisandan latîf edâ yoktur!

Kıyılar sorduğun denizlerde
İptidâ yoktur, intihâ yoktur!

Ey nesiller, gönül susuzluğuna
Aşktan tatlı bir devâ yoktur!

Dâimî bir visâl hâlidir, aşk...
Başka yol, başka mâcerâ, yoktur

Aç duâlarla Ârif ellerini:
Müstecâb olmadık duâ, yoktur.

Kökler ve Dallar'dan

Çocuk

(Kökler ve Dallar, 1976, s. 11)

Böyle çıtır pıtır
Çıtırdamazdı ocaklar
Sen olmasan.

Mırıl mırıl
Ninni bilmezdi dudaklar
Sen olmasan

Neye yarardı oyuncaklar
Sen olmasan.

Ve soğurdu, yavrum, kucaklar
Sen olmasan

Doğmak

(s. 23-25)

Pek de sert vurma kapıya:
Sağır değiliz, duyduk!
Geciktin mi randevuya?
Bekle çocuk, bekle çocuk!

Ne yiyip ne içeceksin:
Memeye süt inmedi daha...
Gözü yolda, anaların;
Babalar dönmedi daha!

Bir gün önce doğmak mı;
Ne hakla, çocuk?
Ne kazanırsın çiçeklerden
Erken açılmakla, çocuk?

Bekle: çoğalsın
Yuvanın kazancı.
Yorganına, henüz,
Başlamadı yorgancı!

Bekle bir gün daha
Hayat eşiğini..
İşte, marangoz da, hâlâ,
Bitirmedi beşiğini!

Gelme, çağırılmadan,
Hırsız gibi..
Doğacaksan göklere doğ
Bir adsız yıldız gibi!

Burda hangi kapıyı
Çalsan kapalı..
Oynamaya geliyorsan
Oyuncaklar da pahalı!

Annelerin, karnından
Daha sıcak değil, kucağı
Ve dünya nüfusu tamam..
Taşırma bardağı!

Ben de böyle güzel
Bir anadan doğmuştum..
Üzmeden, ağlatmadan
Ve ağlamadan doğmuştum...
Niyetim yoktu kalmaya..
Şöyle şakadan doğmuştum.

O gün bugün, otururum
Şunun şurasında...
Adresimi sorarsan,
"Bedbaht ile bahtiyar arasında!."

Destan

(s. 45-47)

Yoksa şu yaprakta Yavuz
Yoksa şu sayfada Oğuz
Biz de yoğuz, biz de yoğuz!

Siz gelin imdadımıza,
Elimizden siz tutunuz;
Mevlânâ, Yesevî, Yunus!

Sizlere "Üçler, Yediler"
Bizlere "Kırklar" dediler..
Daha çoğuz, daha çoğuz!

Bir ateştir, yanar, tüter:
Bu ordunun adı ister
"Ümmet" olsun, ister "Ulus"!

İşlerin kalmasın yarım:
Yolla sen yükünü, Tanrı'm;
Bizden ayak, bizden omuz!

Gümüş müydün, altın mıydın?
Biz ki seni unutmuşuz..
Sen unutma bizi, kopuz!

Damarlardan kan çekildi..
Ölümlü dünyada şimdi
Ölüm var, uykudan ucuz!

Kaldıramaz mı kolumuz
Seni düştüğün yerden, ey
Köroğlu'ndan kalan topuz?

Ya fışkırsın lâle lâle,
Yahut suyiyle, tasiyle
Yerlere geçsin bu havuz!

Kahrolsun "yol" diye diye
Bu kervanı haramiye
Peşkeş edecek kılavuz!

Kervanımız dizi dizi;
Bırakma, Allah'ım, bizi:
Biz ki yalnız sana kuluz!

Boz yelelim, kanadlı gel;
Yolları kesmeden ecel,
Başlamadan son uykumuz!

Yoksa şu yaprakta Yavuz,
Yoksa şu bayrakta Oğuz;
Biz de yoğuz, biz de yoğuz!

Olamam

(s. 53-56)

Bir çocuksam
Kucaksız,
Oyuncaksız;

Bir delikanlıysam
Atsız,
Pusatsız
Olabilirim...
Bayraksız olamam!

Taşıp yirmi yaş dileklerinden
Ufuk ufuk süzülen
Bir gemiyim ben...
Rüzgârsız kalabilirim,
Yelkensiz olabilirim..
Bayraksız olamam!

Eşsizsem, yalnızsam;
Kısmetini bekliyen bir genç kızsam
Ve gelirse, eğer mutlu günüm
Yapılırsa bir gün düğünüm
Telsiz, duvaksız olabilirim..
Bayraksız olamam!

– İster erkek, ister kadın –
Çocuğuyum bu vatanın
Ve gazada can borcuyum..
Serhatte kale burcuyum...
Susuz olabilirim,
Uykusuz olabilirim,
Bayraksız olamam!

Ölürsem taşım, yazım
Kaygı olmasın yakınlarıma..

Birşey istemem,
Yeter ki ay doğsun mezarıma!
Taşsız olabilirim,
Yazısız kalabilirim;
Bayraksız olamam!

Konaksız, saraysız;
Evsiz, yuvasız, köysüz
Kalabilirim..
Sevdiklerim gidebilir,
Sevenlerim ihanet edebilir...
Herşeysiz kalabilirim, herşeysiz olabilirim
Bayraksız olamam,
Bayraksız olamam!

Bizans önlerinde bir yeniçeri..
Kılıç tutar, bayrak tutar elleri...
"Bu kimdir?" diye sorarsan
Benim:
Ulubatlı Hasan
Benim...

Elim kesilebilir,
Ayağım eksilebilir
Ve oklar delebilir, ateşler eriyip
Yakabilir beni..
Kollarım kanatlarım bir bir
Bırakabilir beni...

Kolsuz olabilirim,
Kanadsız olabilirim;
Bayraksız olamam,
Bayraksız olamam!

Beyaz Atlı

(s. 57)

Kıvrak atı deryada köpüklerle savatlı,
Fâtihlerin en gencini gördüm beyaz atlı...
"Hayran sana ceddin ki, dedim, kaldı Fırat'ta..
"Oldu Fırat'lı."

* * *

Tarihte bir resmi geçid şimdi alınlar,
Yüzler ve göğüsler ki zaferlerle beratlı.

Göklerde Sinan, onlar için kendi eliyle
Asûde saraylar hazır etmiş yedi katlı.

Gördükleri rüyâda bu imanlı yürekler
Allarla mübeşşerdi, yeşillerle muradlı...

Hiddetleri, şiddetleri, savletleri korkunç;
Sohbetleri tatlı.

Yüzlerce fetih destanının en güzelinde
Fâtihlerin en gencini gördüm beyaz atlı.

* * *

Dağdan aşarak indi Donanmâ-yı Hümâyun
Kalyonları, durgun suya yelkenli, halatlı..

Gülsün kıyı, açsın suda bâkir nilüferler:
Zincirli Haliç artık âzadlı!

* * *

Bir dil konuşur Kayser'e toplar topu Şâhî
Dev lehçeli, tehdîd lügatlı

* * *

Şarkî Roma'nın burcuna tırmandı Hasan'lar;
Yoldaşları, "Şahin", "Ali", "İsâ", "Hızır" adlı..

Ellerde kılıçlar, yatağanlar ki su içmiş
Seyhun'dan, Aral'dan; Kızılırmak'lı, Murad'lı.

Onlardı gelenler karadan çığ gibi âni;
Onlardı kopan her köşeden atlı, pusatlı.

Atlar var, o yıllar yılı göçlerde sabırmış;
Atlar var, akınlarda kanadlı.

* * *

Türk ırkı bu.. Genç Osman açar Bağdad'ı orda;
Bayrak diker istanbul'a burdan Ulubad'lı!

Feth'in yüce serdârı gelip girdi Bizans'a..
Bir yüz ki güzel, taze.. fakat bârika hatlı.

Yüzlerce fetih destanının en güzelinde
Fâtihlerin en gencini gördüm beyaz atlı!

Fetih Davulları

(s. 63-64)

Kahramanları Tanrı,
Fakat destanları
Kahramanlar yaratmaktadır.

Yine uzanmış yiğitlerim..
Yine topraklara şehidlerim,
Türk mayası katmaktadır.

Ve bulunca bayrağım rüzgârını
Tuğlar, sırma saçlarını
Burçlara taratmaktadır.

Açıldı kapılar genç Şehsüvar'a:
Bizans kızları, avuçlarında, Hünkâr'a
Yüreklerini uzatmaktadır.

Ve beşyüz sene sonra yeniden
Fetih davulları vururken
Hünkâr'ımın nabzı atmaktadır.

Âlim, şair, kumandan.
Türk oğlu Türk, hakan oğlu hakan
Ebül-Feth Gazi Muhammed Han
Fethettiği yerde yatmaktadır

Ve bir susuzluk duyup kanında
Torunları, Fatih şadırvanında
Abıhayat tatmaktadır!

Dağlara

(s. 76-77)

Doruk beyaz, dere mavi;
Etekler, yeşil çuhadan..
Dağlar, koskoca dünyayı
İkiye böler ortadan...
Ki nesi kalır dünyanın
Dağları çeksen aradan?

* * *

Kartal, süzülür yuvadan:
Yuvası vardır kayadan.

* * *

Dağlarda kartopu diye
Birbirlerine ay atan
Kızlar... ki dudakları al..
Alları, değil boyadan.
Dağ uykulariyle mahmur
Yüzlerini, gün doğmadan,
Seyrederler ya suyun ya
Ayın tuttuğu aynadan.

* * *

Yaratırken şu dünyayı
Yeri, göğiyle Yaradan,
Dağı sahiden yaratmış,
Geri kalanı şakadan!

* * *

Kurtlarına helâl olsun
Ne alırlarsa ovadan!

Yahya Kemal

(s. 108-110)

Mihriyâr ağladı; Leylâ dövünür;
Mehlikaa geldi, sorar: "nerdedir O?"

Dursun evlâd ile ahfâd selâm,
Ki bugün tunçta, mermerdedir O.

Yine dönmekte Fetih günlerine;
Yine Gülbank'te, mehterdedir O..

Çaldıran'larla, Ridâniyye'yle
Kabaran koskoca mahşerdedir O.

Gürzü olmuş Mohac'ın, Niğbolu'nun...
Okta, kalkanda ve şeşperdedir O.

Turgud'un, Barbaros'un tâlihine
Akdeniz'den doğan ahterdedir O.

Ve fetihlerle zaferler dönüşü,
Lâle Devri'ndeki dilberdedir O;

Belki kumralla buluşmuş, belki
Endülüs'ten gelen esmerdedir O.

Göksu'dan gökyüzü bir hatveymiş,
Ki erenler meyi Kevser'dedir O.

Ve namaz sûreleri
Gibi ezberdedir O!

Ey bilenler Sinan'ın kubbesini,
Geliniz, işte bu şehperdedir O;

Şi'r okur, âyet okur, elde kılıç..
Şanlı ma'betteki mimberdedir O.

Ebedî san'ata İstanbul'dan
Açılan perdedir O.

Yıkamaz çağ, silemez çağlar O'nu..
Ki som altından eserlerdedir O.

Tahtı, olmakta bugün taht-ı revân:
Başta, başlarda ve miğferdedir O.

Kutlu bir hatıra halinde Hisar
Toprağından tüten amberdedir O.

Sanmayın öyle uzaklarda O'nu..
Kendisinden boşalan yerdedir O.

Ve namaz sûreleri
Gibi ezberdedir O!

Duâlar ve Âminler'den

Murâdiye (*)

(Duâlar ve Âminler, İstanbul 1976, s.11-13)

Kurumuş ağaçlarına
Leylekler, gelip akşamlar...
Dünkü şakrak şadırvanı,
Şimdi, ağlar gibi damlar!

Alemsiz kubbelerini
Ufukta aylar, tamamlar.
* * *
Cemâatidir yamaçta
Secdeye kapanan damlar
Ve mübârek toprağında
Yatar mübârek adamlar

Nerdedir şamdanlarını
Eliyle yakan akşamlar?
* * *
Dün, şerbet çeşmelerinde
Şırıl şırıldı ilhamlar...
Neyler dinledi bu avlu:
Ne tavırlar, ne makamlar!...

Rüzgârlara kaldı, artık,
Hüseynilerle hüzzamlar!
* * *
Ağlama, ey Murâdiye:
Geliyor çifte bayramlar!
İşte, Selimiye, karşı
Tepeden seni selâmlar.

Mihrâbından tâze değil
Yanıbaşındaki çamlar!

Mihrâbın, kubben, minberin
–Hâlâ– ilâhî makamlar
Ve hâlâ, renk üstüne renk
Döker halılara camlar.
* * *
Murâdiye, Murâdiye;
Revâ değil sana gamlar...

Fânî baharlarımızdan
Çinilerine selâmlar!

(*) Edirne'dedir.

Selimiye

(s. 14-19)

Selim'lerden kalma muhteşem miras,
Sinan'lardan kalma şanlı hediye;
Kuvvetin turası, sanatın mührü,
Kubbeler kubbesi bir Selimiye.

İşte târih, işte batıyla doğu...
Görenler, göstersin böyle bir kuğu!

* * *

Onu günler tanır, geceler tanır
Dal gibi ince dört minaresinden...
Sanırlar, ki toprak ananın sütü,
Fışkırır toprağın fıskiyesinden.

İlhamın, emeğin pîri, ne yaman
Bilmeceler koydu taşlar altına;
Nesiller hayran, asırlar hayran
Bu kurşun, bu mermer saltanatına!

* * *

Dikmişler vererek, sanki, el ele
Selim'le Sinan,
Şu dalga dalga
Dağların önüne bir dalgakıran!

Ben böyle gördüm,
Torunum da seni böyle görecek;
Dışarda kurşunun kovan, içerde
Mermerin petek.

* * *

Söyleyin zemâne yolcularına;
Ey çiftekumrular, ey güvercinler:
Şu tepeye konmuş nazlı kuğuyu
Ürkütmesinler!

Oynamasın Altıntop'un yerinden.
Kaldı Edirne'nin altın devrinden

* * *

Duvarlar, sütunlar ve minareler,
Başlıbaşına bir eser, herbiri...
Duvarlar, sütunlar ve minareler,
Duruyor taptaze, dimdik, dipdiri!

Ne bir el sürçmesi, ne de bir yanlış.
Ki en ufak zerre, kımıldamamış.
Kıl kadar ileri, kıl kadar geri...
Her parça beğenmiş konduğu yeri.

* * *

Uzaklara bakan şu tepe bile
Sinan'ın eliyle çatılmış gibi...
Ve üzerindeki âbidenin her
Taşı, teraziyle tartılmış gibi.

Çağlayan gibisin ey Selimiye:
Mermerler, ışıklar köpüklerindir.
Çağıran bir elsin, ki şerefeler
Yüzüklerindir.

* * *

Yandı kandillerin, yazıldı mahyan.
Yine pırıl pırıl kuruldu sofran;

Yüreklerimizi yıkadı billûr
Âvizelerinden içtiğimiz nûr.

Köyümün kızları, buhurdanına
Yürekler koymaya geldi uzaktan
Ve çiçekler açtı
Mermerde, mermeri öpen dudaktan.

Bildik çinilerin körpeliğinde
Konuşan dili;
Mâvi, Akdeniz
Mâvisiydi; yeşil, Kıbrıs yeşili.

* * *

Eski Edirne'yi ben, adım adım,
Ararken Edirne sokaklarında
Anladım, bildim ki şahdamarlarım,
Vurur senin mermer şakaklarında.

Seller, zelzeleler ne derse desin;
Sen, yine, o eski Selimiye'sin...
Fakat -tarihime, adıma yazık!-
Ben ne Selim, ne de Sinan'ım artık!

Kükreyen, şahlanan koşan, atılan
O mutlu yiğitler, o mutlu iman,
Sınırlar aşmayı kuşlardan değil,
Öğrenirdi senin ezanlarından.

Ne bilsin Selimler, ne bilsin Sinan,
Ki avlun bu kadar küçülecekti...
Ey ilâhî kubbe; sana avlu, bir
Kıta gerekti!

Ziyaret
(s. 32-33)

Bir Cennet köşesi fışkırmış gibi
Bu mermer bu toprak yığınlarından

Çiçekler açılır – sarı, kırmızı –
Altın yüreklerin altınlarından.

Kırık taşlarında akisler kalır
Doğunun, batının yangınlarından.

Bir sofra kurulur burda renklerin
Ve kokuların en baygınlarından
İlâhî yemişler düşmüşçesine
Dişbudaklarından, kayınlarından.

Murâd alır, gece, ateşböceği
Ve gündüz, kelebek akınlarından.

Dallarına, bazan, kuşlar gelir en
Şakraklarından, en çapkınlarından.

Hayata ısınmış buldu kendini,
Kim geldiyse hayat kırgınlarından.

Bir akarsu, mırıl mırıl Fatiha
Okuyarak geçer yakınlarından.

Üç kardeş, üçü de evvel zamanın
Eli öpülecek kadınlarından...
Kiş u yamaçlarda öper, beş vakit,
Yeşil seccadeler, alınlarından.

Mirâc
(s. 35)

Ruhun kadar hafif yüreğin, kolların, başın...
Çıkmaktasın büyük yola... Cibril yoldaşın;
"Geldim, dedin, uğurlayanım Mescid-i Harâm..."
Bindin Burâk'a, Mescid-i Aksâ binektaşın.

* * *

Görmek dilerseniz o ilâhî misafiri
Saygıyla, ey ezel ve ebed, siz de yaklaşın!
Bir böyle nûru görmese – ey can – zaman, mekân
Ma'nâsı neydi ölçü kabul etmeyen yaşın?
Ey şarkı garbı yeryüzünün; ey şimal, cenûb...
Dağ taş, gönül gönül, en asîl aşkı paylaşın!

* * *

En kutlu elle gönderilip gökten ey kemer;
Şükran, senâ, duâ ile konsun kilittaşın!
Ey kubbeler ve ey yedi iklimi, âlemin;
Rahmetle, mağfiretle – bu akşam – dolup taşın!

Mîrâs
(s. 42)

Faydasız, gayri, bu desteklerle
Bedenin tahkîmi:

Geldi son yaprağına
Bir ömür takvîmi...

Ki, merâsim olacak, şâhâne.
Göğe bir çift kanadın takdîmi!

Rûh Hakk'ın ve beden arzındır:
Biri gökler, biri yer teslîmi...

Bu küçük mîrâsın,
Böyledir, böyle olur taksîmi!

Sorma mânası nedir çırpınışın?
Başlıyor rûhun uçuş ta'lîmi:

Tutabilsin diye, bir menzilde,
Ebedî iklîmi.

Uçmak

(s. 43)

Bir meleksen, görelim: Azrâil,
Can alırken de nezâket göster!

Bu iş –ergeç– olacak, ey bedenim;
Sen de bir parça metânet göster!

Ve sen, ey rûhum, uç – artık – yuvadan:
Kanad açmakta mehâret göster...

.....
Yüksek uçmakta cesâret göster!

Duâ

I

(s. 44-46)

Biz, kısık sesleriz, minareleri,
Sen, ezansız bırakma, Allaah'ım!

Ya çağır şurda bal yapanlarını;
Ya kovansız bırakma, Allaah'ım!

Mahyasızdır minareler... göğü de
Kehkeşansız bırakma, Allaah'ım!

Müslümanlıkla yoğrulan yurdu
Müslümansız bırakma, Allaah'ım!

Bize güç ver... cihâd meydanını
Pehlivansız bırakma, Allaah'ım!

Kahraman bekleyen yığınlarını
Kahramansız bırakma, Allaah'ım!

Bilelim hasma karşı koymasını:
Bizi cansız bırakma, Allaah'ım!

Müslümanlıkla yoğrulan yurdu
Müslümansız bırakma, Allaah'ım!

Yarının yollarında yılları da
Ramazansız bırakma, Allaah'ım!

Ya dağıt kimsesiz kalan sürünü,
Ya çobansız bırakma, Allaah'ım!

Bizi sen sevgisiz, susuz, havasız
Ve vatansız bırakma, Allaah'ım!

Müslümanlıkla yoğrulan yurdu
Müslümansız bırakma, Allaah'ım!

Mersiye

(s. 47-49)

Hudâ, ki rûz-i ezelden asîl kıldı bizi,
Resûl-i Ekrem'e birgün vekîl kıldı bizi:

Taraf taraf, yedi iklîmi Hak'ka da'vette
Delîl kıldı bizi;

Sonra, bilmem ne oldu: baht-ı siyâh,
Hacîl kıldı bizi...

O hacâletle büktü boynumuzu
Ve melûl ü melîl kıldı bizi...

Düştü, bir bir kopup, kanadlarımız...
(Azîz-i vakt idik... a'dâ, zelîl kıldı bizi)

Bize heybet veren, Celâl'inden,
Nice yıllar, celîl kıldı bizi.

Kâinatında Zât-ı Akdes'ine
Halîl kıldı bizi.

Sormayın, sormayın fakat: şimdi,
Hangi eller, sefîl kıldı bizi?

Ser-nigûn oldu tahtımız, Tanrı'm;
(Azîz-i vakt idik... a'dâ, zelîl kıldı bizi)

Cebînimizde tecellî edip Cemâl-ül-Laah,
Bir zamanlar, cemîl kıldı bizi;

Elimizden gül açtı bâdiyeler...
Kerem kerem Yed-i Takdîr, nîl kıldı bizi

Ve zemînin bütün susuzlarına
Sebîl kıldı bizi!

Sonra dünyâmız, oldu zîr ü zeber;
Sonra devran; alîl kıldı bizi!

Yüzümüz yok "Neden, niçin?" demeye...
(Azîz-i vakt idik... a'dâ, zelîl kıldı bizi)

Naat

(s. 62-74)

– Hakkı Mahmut Soykal'ın ruhuna ithaf olunur –

Seccaden kumlardı...

.....

Devirlerden, diyarlardan
Gelip göklerde buluşan
Ezanların vardı!

Mescit mü'min, mimber mü'min...
Taşardı kubbelerden Tekbîr,
Dolardı kubbelere "âmin!"

Ve mübarek geceler, dualarımız,
Geri gelmeyen dualardı...
Geceler, ki pırıl pırıl,
Kandillerin yanardı!

Kapına gelenler, yâ Muhammed,
– Uzaktan, yakından –
Mü'min döndüler kapından!

Besmele, ekmeğimizin bereketiydi;
İki dünyada azîz ümmet,
Muhammed ümmetiydi.

Konsun – yine – pervazlara
Güvercinler;
"Hû hû" lara karışsın
Âminler...
Mübarek akşamdır;
Gelin ey Fâtiha'lar, Yâsin'ler!

Şimdi seni ananlar,
Anıyor ağlar gibi...

Ey yetimler yetimi,
Ey garipler garibi;
Düşkünlerin kanadıydın,
Yoksulların sahibi...
Nerde kaldın ey Resûl,
Nerde kaldın ey Nebi?

Günler, ne günlerdi, yâ Muhammed;
Çağlar ne çağlardı:
Daha dünyaya gelmeden
Mü'minlerin vardı...
Ve birgün, ki gaflet
Çöller kadardı,
Halîme'nin kucağında
Abdullah'ın yetimi,
Âmine'nin emaneti ağlardı!

Hadîce'nin koncası,
Âişe'nin gülüydün.
Ümmetinin gözbebeği,
Göklerin resûlüydün...
Elçi geldin, elçiler gönderdin...
Ruhunu Allah'a,
Elini ümmetine verdin.
Beşiğin, yurdun, yuvan
Mekke'de bunalırsan
Medine'ye göçerdin.

Biz dünyadan nereye
Göçelim, yâ Muhammed?
Yeryüzünde riyâ, inkâr, hiyanet
Altın devrini yaşıyor...
Diller, sayfalar, satırlar

(Ebû Leheb öldü), diyorlar:
Ebû Leheb ölmedi, yâ Muhammed;
Ebû Cehil, kıtalar dolaşıyor!

Neler duydu şu dünyada
Mevlid'ine hayran kulaklarımız:
Ne adlar ezberledi, ey Nebî,
Adına alışkın dudaklarımız!
Artık, yolunu bilmiyor;
Artık, yolunu unuttu
Ayaklarımız!
Kâ'be'ne siyahlar
Yakışmamıştır, yâ Muhammed,
Bugünkü kadar!

Haset, gururla savaşta;
Gurur, Kafdağı'nda derebeyi...
Onu da yaralarlar kanadından,
Gelse bir şefkat meleği...
İyiliğin türbesine
Türbedar oldu iyi!

Vicdanlar sakat
Çıkmadan yarına.
İyilikler getir, güzellikler getir
Âdem oğullarına!

Şu gördüğün duvarlar ki
Kimi, Tâif'tir, kimi Hayber'dir...
Fethedemedik, yâ Muhammed,
Senelerdir!

Ne doğruluk, ne doğru;
Ne iyilik, ne iyi...
Bahçende en güzel dal,
Unuttu yemiş vermeyi...
Günahın kursağında
Haramların peteği!

Bayram yaptı yabanlar:
Semâve'yi boşaltıp
Sâve'yi dolduranlar...
Atını hendeklerden – bir atlayışta –
Aşırdı aşıranlar...
Ağlasın Yesrib,
Ağlasın Selman'lar!

Gözleri perdeliyen toprak,
Yüzlere serptiğin topraktı...
Yere dökülmeyecekti, ey Nebî
Yabanların gözünde kalacaktı!

Konsun, yine, pervazlara
Güvercinler;
(Hû hû) lara karışsın
Âminler...
Mübarek akşamdır;
Gelin ey Fâtiha'lar, Yâsin'ler!

Ne oldu, ey bulut,
Gölgelediğin başlar?
Hatırında mı, ey yol,
Bir aziz yolcuyla
Aşarak dağlar taşlar,
Kafile kafile, kervan kervan
Şimale giden yoldaşlar?

Uçsuz bucaksız çöllerde,
Yine, izler gelenlerin,
Yollar gideceklerindir.

Şu Tekbîr getiren mağara,
Örümceklerin değil;
Peygamberlerindir, meleklerindir...
Örümcek ne havada,
Ne suda, ne yerdeydi...
Hakkı göremiyen
Gözlerdeydi!

Şu kuytu, cinlerin mi;
Perilerin yurdu mu?
Şu yuva – ki bilinmez,
Kuşları hüdhüd müdür, güvercin mi, kumru mu?–
Kuşlarını, bir sabah,
Medine'ye uçurdu mu?

Ey Abva'da yatan ölü,
Bahçende açtı dünyânın
En güzel gülü;
Hatıran, uyusun çöllerin
Ilık kumlarıyle örtülü!

Dinleyene, hâlâ,
Çöller ses verir:
"Yâleyl!" susar,
Uğultular gelir.
Mersiye okur Uhud,
Kaside söyler Bedir.

Sen de, bir hac günü,
Başta Muhammed, yanında Ebûbekir;
Gidenlerin yüz bin olup dönüşünü
Destan yap, ey şehir!

Ebûbekir'de nûr, Osman'da nurlar...
Kureyş uluları, karşılarında
Meydan okuyan bir Ömer bulurlar;
Ali'nin önünde kapılar açılır,
Ali'nin önünde eğilir surlar.
Bedir'de, Uhud'da, Hayber'de
Hak'kın yiğitleri, şehîd olurlar...
Bir mutlu günde, ki ölüm tatlıydı;
Yerde kalmazdı ruh... kanadlıydı.

Konsun, yine pervazlara
Güvercinler;
(Hû hû) lara karışsın
Âminler...
Mübarek akşamdır;
Gelin ey Fâtihalar, Yâsin'ler!

Vicdanlar, sakat çıkmadan,
Yâ Muhammed, yarına;
İyiliklerle gel, güzelliklerle gel
Âdem oğullarına!

Yüreklerden taşsın
Yine, imanlar!
Itrî, bestelesin Tekbîr'ini;
Evliyâ, okusun Kur'an'lar!
Ve Kur'anı göznûruyla çoğaltsın
Kayışzade Osman'lar!

Na'tini Gaalip yazsın, Mevlid'ini Süleyman'lar!
Sütunları, kemerleri, kubbeleriyle
Geri gelsin Sinan'lar!
Çarpılsın, hakikat niyetine
Cenaze namazı kıldıranlar!

Gel, ey Muhammed, bahardır...
Dudaklar ardında saklı
Âminlerimiz vardır!..
Hacdan döner gibi gel;
Mi'rac'tan iner gibi gel;
Bekliyoruz yıllardır!

Bulutlar kanad, rüzgâr kanad;
Hızır kanad, Cibril kanad;
Nisan kanad, bahar kanad;
Âyetlerini ezber bilen
Yapraklar kanad...
Açılsın göklerin kapıları,
Açılsın perdeler, kat kat!
Çöllere dökülsün yıldızlar;
Dizilsin yollarına
Yetimler, günahsızlar!
Çöl gecelerinden, yanık
Türküler yapan kızlar
Sancağını saçlarıyla dokusun;
Bilâl-i Habeşî sustuysa
Ezanlarını Dâvûd okusun!

Konsun, yine, pervazlara
Güvercinler;
(Hû hû) lara karışsın
Âminler...
Mübarek akşamdır;
Gelin ey Fâtiha'lar, Yâsin'ler!

Ateş Böcekleri

(s. 118)

Ben erdim, âlemin
Ersin bütün gönülleri, artık, murâdına!

Bir muhteşem mesâ ile fersûde cismimin
Şebtâblar karışmada, Rabbim, remâdına!

Hilkat buhurdanında tutuşmuş, yanar visal..
Dünyâ umuru gelmiyecek, gayri, yâdına!

Lâkin, dudak dudak eriyen lezzetin, neden
Nâz-ü sitem karışmadadır inkıyâdına?

Bir iktiran demiydi... ki yıldızlı kubbenin
Altında verdi kendini mebde', meâdına...

Ben erdim, âlemin
Ersin bütün gönülleri, artık, murâdına!

Yelkenler

(s. 130)

Yaprakların döküldüğü bir yolculuk günü,
Dünyâdan ayrılan gemiler, âhiretteler!

Gönlün uzaklarında değiller bugün... fakat
Ta'rîfi yok, işâreti yok bir cihetteler!

Altın kanadlı kuşları asûde bahçenin
Cünbüşteler, cıvıltıdalar, âfiyetteler!

Dünyâda ağlayan, kanayan mâcerâların
Bulmuş yetîm güftesi, mesûd besteler

Tenler göğüs göğüs, mütehassir dudaklara
Âtifetteler!

Ter ter tüten günahları aşkın, kucak kucak
Mağfiretteler!

Bülbülde, gülde suç arıyanlarsa sermedî
Ma'sıyetteler!
Yelkenlerinde, mâvileşen mâverâ yolu;
Altında mavilerle yıkanmış güverteler:

Yaprakların döküldüğü bir merhamet günü,
Dünyâdan ayrılan gemiler, âhiretteler!

Mancınık ve Ateş

(s. 151)

Döndü korlarla alevler bir ılık iklîme:
Mancınık kıydı, ateş kıymadı İbrâhîm'e!

Münâcât

II

(s. 188)

Takdîr yazmayınca ezelden hidâyeti,
Takdîr dönmeden kişi, ermez hidâyete.

Kim reddederse insanı insan yapan yönü
Lâyık odur, derim, iki dünyada la'nete!

Taşlarla gövdelerden ibâretse yeryüzü
Değmez hayât, bunca didinmeyle mihnete!

Vicdânı sen çıkar, ulu Tanrı'm, selâmete:
Yol kaldı bir yılan boyu ancak, felâkete!

Yıllar boyunca çektiğinin intikamını
Millet, havâle etti ilâhî adâlete:

En üstün, en değerli, en uygun model diye
Kopsun şimalî gösteren eller bu millete!

Ey Yûnus Emre, ey Hacı Bayram ve Ey Celâl;
Siz erdirin duâmızı Dergâh-ı İzzet'e;

Son yurdu sen çıkar, ulu Tanrı'm, selâmete:
Yol kaldı bir yılan boyu ancak, felâkete!

Ninni

(s. 190)

Emeğiydiler yılların..
Ninni emeklere, ninni!
Yürek yürektiler şurda..
Ninni yüreklere, ninni!

Onlarken yaz, kış demeden
Uçan, konan; gelen, giden
Kundaklandılar yeniden..
Ninni bebeklere, ninni!

Şu, açacak bir çiçekti;
Açmadan dilek dilekti;
Açsa neler görecekti...
Ninni dileklere, ninni!

Gördü yer, gördü ayla gün
Onda sevinç, bunda hüzün;
Hepsi, gerçekti, daha dün..
Ninni gerçeklere, ninni!

Ninni nîsana, bahara:
Ninni dağılan saçlara;
Ninni dağıtan rüzgâra...
Ninni eteklere ninni!

Ahmed Kutsî Tecer

(s. 191)

Şimdi çevren, göllerin en durgunu...
– "Gel!" diyen ses, bölmez – artık uykunu!

Basamaklar

(s. 202)

Merdivenler çıkıyor mâviliğe...
Basamaklar, mâvi!

Buğu hâlinde gelinlikleri var
Ve duvaklar mâvi!

Bekliyor sevgililer, gökte bizi...
Ki kucaklar, mâvi!

Mâvi dallarda çiçekler – artık–
Açacaklar mâvi!

Yelken olsun, kanad olsun bize de
Ey uzaklar, mâvi!

Bırak Kendini!

(s. 217)

Bekleyecek kapıyı:
"Bekle!" dedim zamâna..
Bırak kendini bana!

Sebep kalmadı – artık –
İçlenip ağlamana..
Bırak kendini bana!

"Biz zamanı durdurduk..."
De saati sorana...
Bırak kendini bana!

Karıştı dertlerimiz
Bacamızda dumana...
Bırak kendini bana!

Bakarsan üzülürsün;
Dönüp bakma arkana;
Bırak kendini bana!

"Biz zamanı durdurduk..."
Deyip, günü sorana,
Bırak kendini bana!

Köroğlu

(s. 230)

Öldü zannetmeyin: "Köroğlu" denen
Yiğit yaşar, hâlâ!
Yola çıkmış, sürüp beyaz atını..
O at, koşar, hâlâ!

Kıbrıs Rubâileri'nden

Bayrak

(Kıbrıs Rubâileri, 1976, s. 3)

Ey mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü..
Kızkardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü.
Işık ışık, dalga dalga bayrağım,
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.

Sana benim gözümle bakmayanın
Mezarını kazacağım.
Seni selâmlamadan uçan kuşun
Yuvasını bozacağım.

Dalgalandığın yerde ne korku, ne keder..
Gölgende bana da, bana da yer ver!
Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar:
Yurda ay-yıldızının ışığı yeter.

Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün
Kızıllığında ısındık;
Dağlardan çöllere düşürdüğü gün
Gölgene sığındık.

Ey şimdi süzgün, rüzgârlarda dalgalı;
Barışın güvercini, savaşın kartalı...
Yüksek yerlerde açan çiçeğim;
Senin altında doğdum,
Senin dibinde öleceğim.

Tarihim, şerefim, şiirim, herşeyim;
Yeryüzünde yer beyen:
Nereye dikilmek istersen,
Söyle, seni oraya dikeyim!

Ses ve Toprak'tan

Münâdi

(Ses ve Toprak, İstanbul 1976, s. 40)

Bir münâdî, çağırdı ismimizi;
Elinde fermanlar...

Yol istedik gidecek!
Açıldı meydanlar.

Karşılar hilkatin misafirini
Başka bir ülke, başka insanlar.

Dağlar ardında kaldı cânanlar:
Suna'lar, Aslı'lar, Perihan'lar!

Dönebilsek, bir el kudûmumuza
Kesecek çifte çifte kurbanlar!

Bekleşir yavrular, eşiklerde..
Gözde yaşlar, gönülde hicranlar...

Yazıldı mersiyeler,
Okundu Kur'anlar!

Ağlasın ardımızda, bir mevsim,
Hıçkırıp çeşmeler, şadırvanlar!

Ne tahattur, ne bir senâ – artık –
Bitti medhiyyelerle destanlar!

Kapanan, tozlanan kitabımıza
Kab oldu nisyanlar!

Bir münâdî çağırdı ismimizi,
Elinde fermanlar!

Bingöl Ağıtı

(s. 41-42)

Dede, sarsılıp, derken
"Dağ gibi oğlum gitti!"
Nine, ağıt ağıt "Oy,
Der, oğul balım gitti!"

Bingöl'e ölüm gitti...
Gitti Bingöl'üm, gitti!

Nerelere sığınam,
Ki evim, yolum gitti;
Hangi yanıma dönem
Ki sağım, solum gitti!

Bingöl'e ölüm gitti...
Gitti Bingöl'üm, gitti!

Artık, bu garip diyar
Bingöl değil, bin mezar!
Ey yolcular, yolcular;
Anam, sevgilim gitti!

Bingöl'e ölüm gitti...
Gitti Bingöl'üm, gitti!

Gayri, nidem dünyâyı,
Ki elim, kolum gitti;
Doğranan yüreğimden
En iri dilim gitti...

Bingöl'e ölüm gitti...
Gitti Bingöl'üm, gitti!

Başı örtülüm gitti,
Saçı örgülüm gitti:
Sekiz aylık bebeği
Karnında, Güllü'm gitti!

Bingöl'e ölüm gitti...
Gitti Bingöl'üm, gitti!

Türbe, Ses ve Toprak'tan

Sanat

(Türbe-Ses ve Toprak, 1976, s. 149-50)

Sen, mermeri yaratırsın;
Ben, ondan saray yaparım!

Suya ektiğin kamışı
Keser, biçer, ney yaparım!

Yuvada Havvâyı gelin:
Âdemi güvey yaparım!

Şu mânâsız mesafeyi
En yaparım, boy yaparım!

Yeter ki sen ver... ben ondan,
Mutlaka bir şey yaparım!

Sen, orda cennet kurarken
Ben, dünyada köy yaparım!

Bir yalıncık gönderirsin:
Tarar, süsler; bey yaparım!

Gökteki öksüz dilimi
Bayrağıma ay yaparım.

Heykeltraş

(s.226 –7)

Bu çarpık taşları insan yapacak
Ve sonra elinden çıkana meftun,
Cihanda şaheser diye tapacak

Köhne bir atelye içinde mahbus
Sanatkâr demiyor: Taşları insan,
İnsanı taş etmek Allaha mahsus.

Bir altun külçesi aldı eline;
Yontmaya başladı dönüp bakarak
Model güzellerin en güzeline.

Ey ondan bir heykel yapacak ahmak
Allahın çamurdan yarattığını
Sen misin çevirip altın yapacak?

Rubâiyyât-ı Ârif'ten

Rubâiler ve Kıt'alar

(Rubâiyyât-ı Ârif, 1956)

(s. 3)

Bir hayli emek, hayli tevekküldür bu..
Bir başka edâ, başka tahayyüldür bu..
İster kadeh, ister dudak, ister elvân..
Taş devrini gül devri yapan güldür bu.

(s. 24)

Beytiz, satırız, kinâyeyiz, teşbîhiz;
Yollarda bugün şiir, yarın târîhiz.
Takib ederiz adım adım kafileyi;
Şaşmaz kaderin elinde bir tesbihiz.

(s. 46)

Biz nâmütenâhiye giden kafileyiz..
Göklerle dönen bir ezelî âileyiz..
Biz, gökteki inciler, ışık damlaları;
Havvâ ile, Leylâ ile, Mevlâ ileyiz.

(s. 46)

Yan, ey eşiğim, ey der ü dîvârım, yan!
Çıktık yola.. ey şüphem, ey inkârım, yan!
Leylâ da, Zelîhâ da cezâ oldu sana..
Kaldın çölün insafına, yan bağrım, yan!

(s. 47)

Amberdi, fakat amber-i Sârâ idi o...
Mecnûn'a sorun: Müjde-i Leylâ idi o...
Yakûb diyor: "Yûsufumun râyihası..."
Yûsuf ne demek... bûy-ı Zelîha idi o.

Nisan'dan

(Nisan, 1964)

Mecnun

(s. 62)

"Mecnûn, benim, şimdi bu şöhret hakkım!
Bir âşıkım işte... var mı senden farkım?"
Mecnûn bakıp derin derin, gözlerime,
"Ey yolcu, der, âşık değilim ben, aşkım!"

Gitmek

(s. 66)

Bir taht-ı revân içinde Havvâ gidiyor..
Tül perdeli bir mahfelde Leylâ gidiyor;
Rabbim, bu kadar uzak mıdır yâr evi, ki
Hilkatle çıkanlar yola, hâlâ gidiyor?

Tanrı

(s. 104)

Kat kat açılan kubbeler altında zemin
Şükrânı, ibâdetiyle âyin âyin:
Bir maksadı anlatmak için bin lehçe;
Bir Tanrıyı paylaşmak için bin bir din!

Kova Burcu'ndan

(Kova Burcu, 1967)

Şiir

II

(s. 60)

Şi'rimde cıvıltılar kalır ağzından..
Üslûbumu aldım yürüyüş tarzından...
Gövdende, yüzünde kafiyem, beytim var;
Besbelli, arûzum da senin nabzından.

Sanat

(s. 139)

Şair kişiler, kuş kuşunuz, dal dalınız.
Dallardan renk, kuştan âhenk alınız!
Ses, sâdece musikînin emrinde değil;
Rengin balı, ressamın değildir, yalınız.

Kundaklar'dan

(Kundaklar, 1969)

Vatan

(s. 67)

-Zekâi Konrapa'ya-

Ezanımdan alışıp tekbîre,
Buldunuz mutluluk, îmânımla..
Vatan ettim sizi, ey topraklar,
Beş vakit damgalayıp, alnımla!

O Gün

(s. 60)

Bir gün, ki ne eşbâh, ne nâsût kalır;
Sözler de, terâîneler de mebhût kalır...
Âlemde şekiller çözülür, kalkar renk...
Tarîfsiz varlığıyla Lâhût kalır.

Fatihler Ölmez ve Takvimler'den

Tarihler

(Fatihler Ölmez ve Takvimler, 1976, s. 32)

O Gün

(s. 19)

Milâdî 1071
O günkü hârikayı seyretmiş uzaklardan,
Malazgird Kalesi, der: "Yazın bunu alnıma:
Arabi'den Zilkade, rûmîden Ağustostu
Ve iki ayın yirmi altısıydı, gün cuma!"

Şarkî Roma

(s. 32)

Hicrî 857
Târih diye yok lüzumu bir zorlamanın..
Üstünden üflenince kalkan dumanın
Ardında görürsün ki, çocuk, kendi fetih
Târihini söyler adı, "Şarkî Roma"nın

Lâle, Allah ve Hilâl

(s. 104)

Tek varlık Türke din, vatan, istiklâl!
Üç unsuru ayrı-gayri bilmekse muhal!
Farkettiğin an, sen de "ne hikmet!" dersin:
Birdir Ebcedde lâle, Allah ve Hilâl!

Hazret-i Peygamberin Doğumu

(s. 113)

Milâdî 570
Gizliden yıllar, doğum tarihini,
Yâ Muhammed, söylemek ister bize:
Kullanıp hayranının teşbîhini
"Ol sadeften geldi ol dür" *der bize!*

Enikli Kapı'dan

Yarın

(Enikli Kapı, 1964, s. 51)

Yarın, bir yolun dönemecindedir.

Yarın, bir çift güzel gözün yerlere bakarak sessizce "peki!" demesindedir.

Yarın, belki bir telörgünün dikenlerinde, belki bir namlunun "tak" dediği yerde bizi beklemektedir.

Geceler, henüz gebe değildirler: daha nice yıllar boyu, kısır geceler göreceğiz.

Yarın, belki, şu siyah ufuklarda doğan ayın bir ana karnı gibi yavaş yavaş büyümesindedir.

Yarın, bir kuşun gagasının ucundadır.

Yarın, kendisini karşılamak için yollara dökülenlerin arkalarında bıraktıkları ayak izlerinde, havada buluşan türkülerindedir.

Yarın, karların beyazında, başakların sarısında, menekşelerin morundadır.

Yarın, şu düğmenin çıt diye çevirilişindedir.

Yarın, çekmesini bilen için kuyularda, açmasını bilen için musluklarda; eğilmesini bilen için havuzlarda, yalaklarda ve el açmasını bilen için bulutlardadır.

Yarın, bir kitabın kabının yaldızının parıltısındadır. Bizi bulmak için denizlerin öbür kıyısından bir yelkenli yola çıktı, yarın, onun yelkeninin ya sivrisinde, ya kabarıklığındadır.

* * *

Yarın, perdelerin açılmasiyle değil, yırtılmasiyle başlar: yarın, perdelerin yırtılış sesindedir.

Geçmiş, gelecek; bir terazinin kefelerinde tahtaravalli oynar: yarın, ya yerde, ya göktedir.

Yarın, yasakların "y" sinde, cezaların "c" sindedir ve çat burda, çat kapı arkasındadır.

Yazıktır, dokunmayın: yarın, şu beyaz yumurtaların içindedir.

Kayıplar

(s. 62-63)

Babamın yattığı mezarlığı bilir, yattığı mezarı bilmem, kaybolmuştur.

Dedem, beni oğlunun aziz yadigârı olarak elimden tutmasaydı belki ben de kaybolup gidecektim. Benim ilk şöhretim bir Rumeli köyünde onun torunu olarak başlar.

Babamdan dedeme, dedemden halama, halamdan amcama kaldım. Sonunda amcamdan halama dönmüş ve halamdan millete kalmıştım.

Gidişlerin, gelişlerin, savaşların, göçlerin, tahsillerin, tatillerin hangi dönemecinin hangi noktasındaydı; bilmiyorum:

Ölümle kalıma aklım ermeğe başladığı çağlarda birgün amcamla iki arkadaş gibi konuşurken dedemin hatırası önünde durduk.

– Babamın mezarı kayboldu, bari dedemin yattığı yeri bir gösteren olsa! dedim. Amcam bunun mânasını anladı. O da artık, bir ayağı çukurda denecek haldeydi. Gözleri ve adımları kendisine eski vefakârlığı göstermez olmuştu. Zaman zaman öğütlerinin vasiyet şekli aldığını anlamıyor değildim.

Kalktık.. koluna, daha doğrusu koltuğuna girdim. Hünkârbeğendi sokağından çıkarken Meşelimescit'i selâmlamayı unutmadık. Kocamustafapaşa'dan gelen cadde Uzunyol'la birleşerek Silivrikapı'ya yöneldi.

On dakikalık yolu kaç on dakikada aldığımızı bilmiyorum. Kalekapısı bizi selviler ve taşlar dünyasına çıkardığı zaman amcam hayli yorgundu.

Aradık, aradık, aradık...

Daha eski bir dedemizin mezarını açmışlar, dedemi onun koynuna yatırmışlar... başuclarında bir selvi varmış.

Mezar mezara, selvi selviye o kadar benziyordu ki, böyle yarım-adresle bir tanıdığı bulabilmek imkânı yoktu. Ve işte dedemin mezarı da kaybolmuş demekti.

Üzüldüğümü farkeden hayat yorgunu ihtiyar amcam:

– Oğlum, dedi, onu biz bulamasak da Fatiha'mız bulur.

Ve bir selvi dibine çömelerek okumağa başladı. Ben de öyle yaptım.

O, ağabeysinin ruhuna ithaf etti – babamdan bana armağan bir amcaydı – ben dedemin ruhuna ithaf ettim.

Fatiha'larımızın ayni istikamette kanad çırparak gittiğini görür gibi oldum.

Fatiha'nın mezarsız, işaretsiz, namünişanı kalmamış ölüleri dahi bulabileceğine o gündenberi inanırım ve onları her hatırlayışımda, ziyaret etmiş gibi olurum.

1 Nisan 1947

Kanatlarını Arayanlar'dan

Sükût I

(Kanatlarını Arayanlar, 1976, s. 244-45)

Bugün şarkım söylenmiyecek.

Bugün sokaklar, ayak sesimi duymayacaklar.

Islığımı dinlemeye alışık duvarlar, sükûtumun da aşinası olduklarını hatırlıyacaklar ve belki daha iyi anlaşacağız.

Bugün çatımda bacalarım, mezar taşım gibi duracaklar.

Bugün, sükût günüm olacak!

Her zamankinden daha sade bir sofrada, yemeklerimizi sessiz yiyeceğiz... lokmalarımızı sessizliğe banmayı deneyeceğiz.

Dışarda çevre, belki bulutlu, yağmurlu, belki güneşli olacak... fakat gürültülü olmayacak!

Perdeleri inik, çiçekleri mahzun, içi loş bir evde, bugün, az konuşulacak ve konuşulması mecburi şeylerden fazlası söylenmiyecek.

Bugün kapıların, duvarların, tavanların çerçevelediği bir durgunluk içinde akşam olacak... gün sessiz, gece daha sessiz geçecek.

Bugün bir hatırayı incitmekten korkan ayaklar, ıssızlığın nâmütenahiliğini adımlamayı deniyecekler.

Dünya dedikoduları, sükûtun asaletini bozamıyacak. Gazeteler mektuplardan, mektuplar kitaplardan ve kitaplar taşlardan, okunmak için yarını beklemeyi öğrenecekler.

Ne masal söylenecek, ne fıkra dinlenecek!

Büyüklerin şamatası da, küçüklerin cıvıltısı da, gençlerin ve genç kızların kahkahası da kapalılığıma sınır olarak çizdiğim yerlerden beriye geçemiyecek.

Bugün kadınım süslenmiyecek; kızım kurdelâsını bağlamıyacak; oğlum koşup sıçramıyacak.

Artık, sigaramın dumanlarından halka yapmayacağım.

Testi, bardağa sessiz boşalacak.

Akreple yelkovan, daha yavaş dönecekler ve tek bir sükût günü, takvimin birkaç yaprağını kaplıyacak.

Dört duvarımızın yarı karanlığında sessiz karaltılar hâlinde gidip geleceğiz... gölgeler ve insanlar, birbirinin elini sıkacak.

Benim sükût günümdür bugün; zamanı gelince sizin de sükût gününüz olacak.

Kubbeler'den

Yunus Emre

(Kubbeler, 1976, s. 108-15)

Hemşerilerine de, birbirimize de Yunus hakkında söyliyecek yeni bir şeyimiz hemen hemen yok... O, bizi uzaktan da duyardı; yanına gelmek bizim ihtiyacımız... Kabir ziyaretine değil, elini öpmeye geldik... Şiirlerini torunlarının sesinden dinlemek, hoşuna gider diye düşündük... Sözlerimiz, Mevlid'imiz, inşadımız onadır; onun içindir.

Sesimi duyduğuna inanıyorum.. Ondan O'nun himmeti olmaksızın bahsedilebileceğini sanmıyorum ve himmetini niyaz ediyorum.

Doğduğu ve yattığı yer olarak öğünmek, O'nun adını başına taç eden Sarıköyün hakkıdır; yaşadığı çağ olarak öğünmek, on üçüncü asır sonlariyle on dördüncü asır başlarının hakkıdır; O'nun torunları olarak öğünmek, sevinmek de hepimizin hakkıdır.

Maddî silsilesini sadece dünyaya gelme, daha doğrusu dünyaya inme vesilesi bilen Yunus, ailesinden söz açmamış; zaman zaman manevî silsilesinden halkalar zikretmiştir. Kitaplar bu halkaları Tapduk Emre'lerden, Barak Babalardan, Sarı Saltuk Babalardan Hacı Bektaşa ve oradan Hazreti Peygamber'e götürerek bir altın zincir halinde tamamlıyor.

Mâna erlerinin mâna erlerinden geçen, mâna erlerine çıkan ayrı bir sülâlesi olabileceğini kabule mâni görmüyorum.

Yunus Emreden sonra, teberrüken, oğluna Yunus diyen babaların, kendine Yunus diyen şairlerin çoğalmış olması tabiîdir. Halk edebiyatında el'an Yunus'lar var: Şu anda cenubun yeni Yunus Emre'sini hatırlamadan geçemiyorum.

Yunus'u Yunus'lar nesli takibetmiş.

Hanedanlarda olduğu gibi, "birinci Yunus, ikinci, Yunus; üçüncü Yunus demek" âdet olsaydı işimiz biraz kolaylaştırdı.

Halk edebiyatında Yunus faslının bu kadar zengin olmasına karşılık Divan edebiyatının -üçüncü planını pek hatırlayamıyorum, fakat- birinci, ikinci derece şöhretleri arasında, isim veya mahlas olarak, tek bir Yunus adı bulunmamasını dikkate değer buluyorum ve bunu sadece bir müşahede olarak kaydediyorum; yoksa maksadım bir abidenin hakkını verirken başka abideleri yıkmak değil... Buna Yunus da razı olmaz.

Gezip dolaşmak hem âşık, hem derviş geleneğinde vardı. Yunus'un, şiirinde adı geçen yerlerin, hepsini değilse bile, bazılarını gezdiği muhakkaktır. Şiirine geçmemiş bazı yerlerde de dolaştığı tahmin edilebilir.

Mâna erleri ipekböceğine benzerler: Hepsinin hayatında bir tırtıl, bir koza, bir de kelebek safhası görülür.

Geleneğe göre, koza çağını, Yunus Peygamber balığın karnında geçirmişse Yunus Emre, Tapduk'un kapısında ve yollarda geçirmiştir. "Yunus miskin çiğ idik. Piştik elhamdülillah" şiirinin mânası bu olsa gerektir. Erik dalına çıkıp orada üzüm yemek, bu olgunlaşma sayesinde tahakkuk etmiştir.

Yunus'un, maddesini meçhuller perdesi arkasına saklaması da bir hikmete dayanır. Bu, dikkatimizi mâna üzerine toplamak içindir. Fânî cephesini tam bir Hak ve tasavvuf adamına yakışır şekilde, âdeta, silmiş, yok etmiştir... Mâna olarak yaşamak için. Bu yüzden hayatı hakkında bilgimiz azdır. Buna karşılık, şiirleriyle, mâneviyetiyle dolu ve menakıbiyle çevriliyiz.

"Ümmî" derler. Elli küsur yıllık okur yazarlığımı Yunus'ça bir ümmîliğe değişmeye elli kere razıyım. Bunu söylerken, sanırım ki, sizin de duygularınızı söylemiş oluyorum.

O nasıl bir ümmîdir ki, dünyanın en büyük gerçeklerini bir çırpıda söyleyiveriyor. O ne ümmîliktir ki, dilde mâna, kelimesini aramakta zorluk çekmemiş; kelimeleşivermiş, mısralaşıvermistir.

Yunus bugünkü hececiliğimizin ve şiir dilimizin büyük örneklerinden biridir. Hazmı güç fikirleri dörtlüklere, gazellere ve bir nevi musammatlara doldurup nesillere muattar bir şurup olarak uzatmıştır. Onları içtikçe içeceğimiz geliyor. Arkadaşlarım size onlardan sunacaklardır.

Tabiat ötesi bilgilerin terimleri konmamış bir dilde büyük fikirleri şiir halinde terennüm etmek, zannedildiğinden çok daha olağanüstü bir başarıdır. Yunus, zor şeyleri kolay söylemenin dünya çapında bir misali olabilir.

Buluşlarını da yadırgatmıyan bir hali var: "İslâm"ı alıyor, "bülbül"ü alıyor; büyük bir söyleme cesaretiyle ve güvenle "İslâm bülbülleri" deyiveriyor.

Beni bende demen bende değilim
Bir ben vardır bende benden içeru

Kabuğunu kıramıyanlara bir tekerleme görünen bu mısralar; yüzme bilmiyenler için de, bilenler için de baş döndürücü bir derinliktir.

Herkesin bildiğini de herkesin dili ve duygusu olarak, herkesin kendi ağzından çıkmış zannedeceği kadar cana yakın, iddiasız bir ihtar şeklinde söylüyor:

Şunlar ki çoktur malları
Gör nice oldu halleri
Son ucu bir gömlek imiş
Anın da yoktur yenleri

Biz "Türk edebiyatında şiire konuşmayı Servet-i Fünun getirmiştir." der dururuz..

Dolap niçin inilersin
Derdim vardır inilerim

şiirine ne buyurulur?

Heceleri yanında on kadar aruz kalıbı kullanan, aralarında oldukça güç kalıplar da bulunan Yunus, aruzda uzaktan yakından Sultan Veled'ler, Âşık Paşalar, Süleyman Çelebiler ailesi sayılır. Hecede ise yeni bir devirde karşımıza birdenbire çıkan muazzam bir irtifadır. Fakat Divan edebiyatı inceliklerine gazelde tecdid-i matla' yapacak -matlaı yeniliyecek- kadar vâkıftır. Yunus'un zannedildiğinden çok daha mükemmel bir nazım hendesesi olduğunu kabul etmek icabeder. Şu var ki bir emek, bir uğraşma hali katiyyen belli değildir. Duygular, düşünceler şekli ve kalıbiyle birlikte doğmuştur. Ve onda yerli ile yeni bir ikilik manzarası arz etmemiş; birbirine yan bakmıyan, birbirini tamamlıyan unsurlar halinde alaşıvermiştir.

Gözünü yumdukça Cennet'i görebilen, Cennet'i evinin bahçesi gibi tasvir eden Yunus'taki harikuladeliği izah ederken bin dereden su getirmeye lüzum yok; halkın teşhisiyle "ermişlik" kelimesi maksadı ifadeye kâfi.

O'nun sanatı, ancak, şiirin ermişliğiyle izah edilebilir. Ve halk tarafından konan bu teşhis, şairliğiyle birlikte şahsiyetinin öteki cephelerini de kavrar ve içine alır.

"Tevhid" demesini bilmiyor değil.. "tevhid"e meselâ "Cümle diller anı birler" mısrasiyle "birlemek" demesini de biliyor ve ne güzel söylüyor!

"Risaletünnushiyye"de öğretiyor; öteki şiirlerinde akıyor, şakıyor.. Kuş dili, su dili konuşuyor; en berrak gönül şiirini söylüyor.

Güzelden çok güzelliği, ulaşılamıyan ideal güzelliği en tatlı ve en iddiasız terennüm eden odur. Türkçe'nin harikulade bir şiir dili olduğunun en canlı, en tatlı delilleri ondadır. Gündelik sevgilerin üstünde, herkes tarafından benimsenmesini istediği bir sevgiyi, hilkat ve kâinat telepatisini en özentisiz şekliyle onda buluyorsunuz.

Kapalı daireleri birbirine açarak, duvarları, çatıları ve sınırları kaldırıp kanadlanarak beşerîleşiyor. Yetiştiği kapı ne olursa olsun, fikir veya tarikat çerçevelerinden herhangi birinin inhisarına girmekten uzak kalıyor; herkesin oluyor.

O'nun sanat, ve kültür ve iman kudretini tarifler ve takdirler değil, dinliyeceğiniz örnekler, çok daha güzel anlatacaktır.

Biz verdiği dersin, gösterdiği örneklerin tilmizi olmaya çalışıyoruz.

Şiirimizi, düşüncemizi, ilmimizi, musikimizi ve ülkümüzü beslemektesin Yunus!

Hakkında yazılan kitaplar senin kitabını ende, boyda ve kalınlıkta çoktan geçmiş bulunuyor.

Çocukların, seni anma dernekleri kurdular. Türbende çiçekler bitirmeyi, mezarını dallarla gölgelemeyi düşünüyorlar. Geç kaldıkları için af diliyorlar. Kimi bir Yunus heykeline, kimi bir Yunus abidesine, kimi bir

Yunus resmine gebe sanatkârların var.. Onlardan da himmetini esirgeme!

Torunlarından biri seni musiki yapmış, dünya sanat merkezlerinde dinletiyor.. Ve uzaklar, bir Türkmen dervişinden kendilerine yollar, ufuklar açıldığını görerek hayran oluyorlar... Dillere eserlerin çevriliyor! İnsanlığın Yunus'u olmak ülkün tahakkuk yolundadır. Böyle olacağını sen yedi asır önce söylemiştin... Bunu da istiyen antisipasyon, istiyen keramet desin!

Zamanımızın müsamahaya ihtiyacı senin zamanının ihtiyacından daha az değil... Asrımız hür fikirlerinle, büyük müsamahanla beslenmeye en muhtaç asırdır.. Bizi bırakma Yunus!

Biz kendimizi senden el almışçasına sana yakın ve adımız Yunus Emre imişçesine seni biliyoruz. Senin dilini çözen çözmüş; bizim dilimizi sen çözdün. Yakın bir tarihtenberi senin gibi söylemeye gayret ediyoruz.

Benim neslimin âmin alaylarında ilâhilerin okunurdu.. Bizi, elimizden tutup, mektebe sen başlatırdın. Şimdi mektepte de, kitapta da bizimlesin, çocuklarımızlasın; seni okuyor, senden okutuyoruz. Menkabendeki iğri odun doğru odun olayından çıkardığımız doğruluk dersini çocuklarımıza ve birbirimize tekrarlıyoruz... Ve rüzgâr mazide estikçe yedi asır öteden bize selâmın geliyor;

Biz dünyadan gider olduk kalanlara selâm olsun
Bizim için hayır dua kılanlara selâm olsun.

diyorsun. Aleykümselâm, Yunus.

Senin için hayır duamıza karşılık bir selâmın yeter bize!

Yunus'un bazı şiirlerine şerhler yazılmış, menkabelerine şerhler söylenegelmiş... Biz de bahsi iki menkabesiyle ele alalım:

Bilirsiniz: Su başında ateş yakan Molla Kasım üç bin adet Yunus şiirini okumaya koyulmuş. Düşünüşüne aykırı bulduğu bin tanesini bir bir yırtıp ateşe atmış. Bu işten usanç getirerek bin şiirlik bir desteyi de, toptan, suya fırlatmış.

Derviş Yunus bu sözü eğri büğrü söyleme
Seni sigaya çeker bir Molla Kasım gelür

Beytini okuyunca kendine gelen Kasım, Yunus'u o zaman anlamış.

Fakat olan olmuş ve neticede ateşte yananlar duman olup gökte meleklere, suya atılanlar sularla akıp denizde balıklara, ve elindekiler de nesilden nesle geçerek bize kalmış.

Yunus üzerinde konuşmak için içtihat kapıları kapanmamış olduğuna göre bu menkabeyi beraberce ve yeni bir dikkatle bir daha tahlil edelim.. Yunus böyle istiyor:

Burada Molla Kasım, bazı sathî hükümler hilâfına, Yunus'u yırtıp parçalayan çiğ, hoyrat bir adam timsali, açıkçası, bir ham ervah numunesi değildir. Molla Kasım Yunus'un mirasını şer'i şerif üzre ve hakkaniyetle, varisler arasında taksim eden bir adalet timsalidir ve bilerek veya bilmiyerek gaybın emriyle hareket etmektedir. "Kasım" kelimesi de "taksim eden" demek olduğuna göre bu vazifeye son derece uygun düşmektedir. Bu zatın Molla Ali, Molla Mehmet olmayıp Molla Kasım olması bu mânadadır. Onun adaleti sayesinde melekler de, insanlar da, balıklar da payını almıştır.

Kıssada ve şiirde geçen "anlamamak, aykırı bulmak, yakmak, atmak, sigaya çekmek, kendine gelmek." gibi olaylar ve sözler bu hikmetin tecellisi için bir takım vesilelerdir. Tarikatla şeriati birbirine sımsıkı bağlıyan bir menkabe karşısındayız...

Fakat tahlil henüz bitmedi; balıklar meselesi kaldı. "Mirasçılar olarak meleklerle insanları anladık.. Ya şu balıklar neci oluyor?" denilebilir:

Melekleri düşünen, insanları düşünen Yunus; aralarında adaşları da bulunan balıkları mirasından mahrum edemezdi... Ve Molla Kasım da bilerek veya bilmiyerek yazmayı üzerine aldığı veraset ilâmını eksik yazamazdı; gaybın emri böyleydi.

Menkabemizin hava, toprak, su, ateş yoliyle eski anasır-ı erbaa anlayışına da teması aşikârdır; tahlilde o taraftan da yürünebilir.

Öteki kıssaya geçeyim.. Onu da bilirsiniz:

Yunus, uzun yolculuklardan sonra şeyhinin kapısına dönmüş... Görünmeye yüzü yok... Tapduk'un sabah namazı için geçeceği yola uzanmış. Tapduk eşikte ayağına takılanın kim olduğunu sorunca Ana Bacı'dan "Yunus..." cevabını almış; Tapduk Emre "Bizim Yunus mu?" dediği zaman sevincinden dünyalar Yunus'un olmuş.

Ey büyük Yunus, ey yarınların Yunus'u:

Bugün burada çevrendeyiz.. Belki günde beş vakit geçtiğin yoldayız. Tapduk'un yerinde sen varsın, senin yerinde biz.

Bu toplananların kimler olduğunu merak edip sorarsan elbet biri çıkıp "Ahmet, Mehmet, Arif..." diyecektir.

"Bizim Ahmet'mi, bizim Mehmet'mi?" dersen ne mutlu bize! Hele "Bizim Arif mi?" deyiverirsen ne mutlu bana!

25 Mayıs 1958

Top Sesleri'nden
Hazer

(Top Sesleri, İstanbul 1975, s. 16-17)

Hazer'in çekilmekte olduğunu haber verdiler. Demek ki bir kitabın dudakları, bir kıtanın dili kurumaktaydı. Demek ki bir köpük denizi yerinde yarın bir kum denizi kalacaktı. İbrahim Peygamberin ilk vatanı Hazer, asırlar sonra bir çöl olacaktı.

Kuru Hazer'im kuru, yan Hazer'im yan!

Rüzgâr savursun dört bir yana kumlarını.. havaya bulut gönder, bulutlara yıldırım yükle; gökte orduların bulunsun!

Kayıkların, gemilerin geçtiği yollarda bir kıyıdan bir kıyına kervanlar geçsin artık, yeşil baharların göçsün artık. Dizi dizi kervanlar tesbihin olsun!

Kuru Hazer'im kuru, yan Hazer'im yan!

Köpüklerinin yerinde çakıllar kalsın, yosunlarının yerinde kumlar. Hazer'in türbesini beklesin gökte yıldızlar, kıyılarda mumlar.

Senden büyük bir ana vatan gölü daha, vaktiyle böyle kurumuştu.

Kuşların çığlık çığlık uçsun dört bir yana.. yerlere serilsin yelkenler. Kumlara sıza sıza, havaya dağıla dağıla; emile emile, sömürüle sömürüle kuru Hazer'im kuru.. yan Hazer'im yan!

Üç günde aşılan deniz on günde aşılamayan sahra olsun. "Hazer gölü"nü silsin haritalar, yerine "Hazer çölü" yazsın.

Kuru Hazer'im kuru; yan Hazer'im yan!

Dudaklarının, dilinin kuruyup çatlaması bir yeni Bozkurt'a gebe olmanın ateşindense, bir dilim ayla bir yıldız doğur. Doğuramazsan eğer, kuru, yan Hazer'im yan!

Sularında aptes alanlar yüzünü gözünü sürsün kumlarına.

Bir dudak da böyle kurur; bir damar da, bir yürek de böyle yanar.

Kuru Hazer'im kuru, yan Hazer'im yan!

Deniz kuşu kuşların, deniz kızı kızların vardı. Yelkenlerin, kayıkların, çocukların, Bozkurt'ların vardı.. ve madem ki artık ne onlar, ne bunlar kaldı... kuru Hazer'im kuru, yan Hazer'im yan!

Müşteriler

(s. 188)

Sınır dışı müşteriler bizden kaplumbağa istiyorlar: ağırbaşlılığı, soğukkanlılığı, vurdumduymazlığı, emeklemeyi ve yerinde saymayı -şimdiden sonra- kimden öğreneceğiz?

Kedi istiyorlar: kim tutacak gözlerimizi oyan, kulaklarımızı kemiren fareleri; hıyanet ve tırmalama dersini kimden alacağız; koroda miyavlama sesini hangi aletle çıkaracağız.?

Çoban köpeği istiyorlar: yerine fino yollasak olmaz mı?

Salyangoz istiyorlar: kim yaldızlayacak yollarımızı; bize yerlerde sürünme üstatlığını kim yapacak?

Sülük istiyorlar: kanımızı kim emecek?

Akrep istiyorlar: birbirimizi sokmayı kim öğretecek bize?

Yengeç istiyorlar: doğru yolda iğri yürüme hocamız kim olacak?

Kurşuni güvercin istiyorlar: mektuplarımızı kim götürüp getirecek?

Ve sarı kanarya istiyorlar: saklan, kanaryam saklan; duymasınlar, görmesinler seni.. göz koymasınlar sana!

Aramak ve Söyleyememek'ten
Renkler

(Aramak ve Söyleyememek, İstanbul 1975, s. 348)

Ey siyah, gecene dön; yatağımızı ser... Ey beyaz, karlarına kalemimizle, mürekkebimizle geliyoruz... Bekle bizi...

Ey mavi, göklere dağıl; gözlerde toplan... Ey yeşil, dal ol, yaprak ol; çağır bizi...

Ey siyah; küçül, bize gözbebeklerinden bak... Ey kızıl; yanaklarda ısıt, dudaklarda yak bizi...

Ey mavi; kanatlarına al, göklerde gezdir... Ey beyaz, köpüklerde yüzdür bizi...

Seril ey yeşil, yolumuza... Toprağı sevdir bize, toprağa sevdir bizi...

Ey bacalardan tüten mavi; dağıl... Mavisini taşı göklerin... Yağ bize, yıka bizi...

Şu ince beli ey sağ elim; sen o yandan, ey sol elim; sen bu yandan sar... Anlamasınlar halkamızın sağ neresidir, sol neresi?...

Ey siyah; zindan oldun bize... Ey mavi., azad et bizi!

Ömer Bedrettin Uşaklı

(Uşak 24 Ağustos 1904 – İstanbul 24 Şubat 1946)

Uşak'ta doğdu. Babası Amasya'nın Karahacip köyünden Mehmet Ağa'nın oğlu Ömer Lütfü Efendi, annesi Uşak'ın Ali Mollazadeler adlı tanınmış ailesinin kızı Hayriye Hanım'dır.

İlk tahsiline babasının kadı olarak görev yaptığı Uşak'ta başlar. Aynı zamanda babasından Arapça ve Farsça dersleri alır. Babasının görevi dolayısıyla Rumeli'yi, Anadolu'nun çeşitli yerlerini, Doğu Anadolu'yu, Suriye'yi küçük yaşlarda gezer. Bu sebeple ilk tahsilini memleketin çeşitli okullarında sürdürür, 1918'de İstanbul'a gelerek Nişantaşı Sultanîsi'ne kaydolur. İki yıl sonra Kabataş Sultanîsi'ne nakledilir. Babası Sivas kadılığına tayin edilince, tahsiline Sivas Sultanîsi'nde devam eder. Sivas Sultanîsi'nde edebiyat öğretmeni olan Kozanoğlu Cenap Muhittin, bütün okulda kuvvetli bir edebiyat sevgisi oluşturmuştur. Öğrenciler arasında ezbere şiir okumak, kabiliyeti olanlarca şiir yazmak moda olmuştur. Küçüklükten beri edebiyata karşı hevesli olan Ömer Bedrettin, edebiyat öğretmeninin de bu hevesi ateşlemesi ile, aruz vezni öğrenir, bir yandan gazel, şarkı yazarken, bir yandan da hece vezni ile koşmalar yazmaya başlar. Okulda bir nüsha olarak çıkardığı dergide bu şiirleri neşreder.

1923'te tekrar İstanbul'a giden Uşaklı, Kabataş Sultanîsi'nde bir sene daha okuduktan sonra mezun olur. 1924'te Mülkiye Mektebi'ne girer. Mülkiye Mektebi birinci sınıfta iken babası Ömer Lütfü Bey vefat eder. Bundan sonra Ömer Bedrettin, her tatilde Uşak'a ailesinin yanına gider ve kendi okul masraflarını karşılamak için Tütün Tahmin memurluğu yapar. Çoğu zaman iki ay hiç şehre inmeden köylerde dolaşmak zorunda kalan Uşaklı, bu sayede tabiat ve Anadolu köylüsüyle iç içe olma fırsatı da yakalamış olur. Şiir çalışmalarına köy odalarında, dağ başlarında, çam ve meşe diplerinde devam eder. *Millî Mecmua*'da , *Türk Yurdu*'nda yayınlanan eserleri kendine olan güvenini artırır.

Okuldaki derslerinin yanısıra Fransızcasını geliştirmeye çalışır. Fransız edebiyatından, dünya edebiyatından belli başlı eserleri okur, bir yandan da yazmaya devam eder.

1926'da *"Deniz Sarhoşları"* adlı ilk şiir kitabını bastırır. *Hayat Mecmuası*'nda da yazıları yayınlanır. Yazıları ve şiirleri düzenli olarak *Hayat Mecmuası*, *Varlık* ve *Ülkü* gibi dergilerde yayınlanır. Yine zaman zaman *Meşale*, *Oluş*, *Muhit*, *Yeni Mecmua* gibi dergilerde de Ömer Bedrettin Uşaklı imzasına rastlanır.

Mülkiye Mektebi'nden 1927 yılında mezun olur ve Vilayet Maiyet Memuru olarak Bursa'ya atanır. Maiyet Memurluğu esnasında Türkçe öğretmenliği yapar, üç ay kadar Tirilye nahiyesinde Nahiye müdür vekilliği, üç ay da Mudanya kaymakam vekilliği yapar. 1928'de asil kaymakam olarak Antalya'nın Manavgat ilçesinde göreve

başlar. Ünye, Şavşat, Edremit gibi ilçelerde kaymakam olarak görevini sürdürür. 1938'de Mülkiye müfettişi olarak görevlendirilir ve Anadolu'yu dolaşır. 1943'te Kütahya milletvekili olarak meclise girer. 24 Şubat 1946'da İstanbul'da vefat eder.

Cumhuriyet'in ilanından sonra şiirde millî edebiyat zevk ve anlayışını sürdürmeye gayret gösteren şâirlerden biri olan Ömer Bedrettin, 'Memleket Edebiyatı' söz grubunun ifade ettiği edebiyat anlayışı çevresinde değerlendirilebilecek şâirlerden biridir. Şiir yazmaya başladığı yıllarda, şiirimizdeki farklı anlayışların, onun zevk ve anlayışının oluşmasında rolü olur. Yahya Kemal'i üstat olarak kabul eden Ömer Bedrettin, onun 'Memleket Edebiyatı' fikrine iştirak eder. O, halk edebiyatı ve folklorik değerlerden yararlanan ama zamanın sanat ve anlayışını dikkate alan, bizi millet halinde bir arada tutan değerler bütününü yansıtan ve millet olarak üzerinde yaşadığımız coğrafya ile bütünleşmemizi hissettiren bir yeni şiirden yana olduğunu ifade etmektedir. Bu bakış tarzı ve bu duyarlılığı Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatının aslî karakteristiğidir.

Ömer Bedrettin'de memleket gerçekliği içinde yaşanılarak kazanılan ferdî tecrübe ile teorik plânda yapılması gerekli işin bilgisi bir araya gelmiştir. Ancak onun tesbit, dikkat ve duyarlılıklarını sabırla işlediğini, şairliği ciddî anlamda meslek haline getirdiğini söylemek zordur. İstanbul ve hatta Ankara gibi sanat merkezlerinden uzak yerlerde geçirilen çocukluk ve gençlik yıllarını Mudanya, Manavgat, Ünye, Şavşat, Edremit'te kaymakamlığı; Artvin'de vali vekilliği ve mülkiye müfettişi olarak Anadolu'da geçirilen yıllar takip eder. O, görevli olarak gittiği yerlerle ilgili gözlem ve intibalarını şiirlerinde ifade eder. Ömer Bedrettin'in şiirlerinin bir kısmı onun Anadolu coğrafyası ve insanı karşısındaki duyarlılığını dile getirir; bir kısmı da onun kişisel ızdıraplarını, ailesiyle ilgili acılarını ve sevinçlerini yansıtır. Sözü edilen iki temanın "Sarıkız Mermerleri" gibi şiirlerde bir araya geldiği de görülür. Bütün bu parçalarda hayat ve tabiatla ilgili dikkat, tesbit, gözlem ve intibalarını 1911'den sonra sadeleşmeye başlayan Türkçe'nin Millî Edebiyat Dönemi'nde kazandığı imkânlarla şiirleştirme gayreti görülür. Ömer Bedrettin, kendisine mahsus bir şiir dili kuran, belli bir imaj dünyasına sahip şâirlerden değildir. Ancak Cumhuriyet sonrası şiir hareketlerinin ortak tesiri altında, Anadolu'ya has hüzünlü bir duyarlılıkla modern şiirin söyleyiş imkânlarını ve yeni imajlarla sanatkârın iç benini ifade gayretini onun şiirlerinde birlikte görmekteyiz. Bu gayretler "Yayla Dumanı", "Kimbilir", "Deniz Hasretleri", "Sarıkız Mermerleri", "Çağlayanlar", "Sır", gibi şiirlerde saf şiire has söyleyiş tarzına yaklaşır. Ömer Bedrettin'in şiirinin en belirgin özelliği yerlilikitir. Yalnızca "Deniz Sarhoşları" gibi birkaç şiiri dışındaki bütün şiirlerinde, yerli renk ve duygu adetâ şiirdeki ifadesini arar. Onun, eserleri üzerinde uzun müddet çalıştığını, sözü edilen renk ve duyguyu dil malzemesiyle kristalize hale getirdiğini, söylemek oldukça zor. Bu bakımdan Ömer Bedrettin şiir yazmaktan çok şiir söylemeyi tercih etmiştir demek yerinde olur.

Bütün bu özellikleriyle Ömer Bedrettin'in şiiri, Kemâlettin Kamu'nun ve Faruk Nâfiz'in bazı eserleriyle birlikte, XX. Yüzyıl Türk şirinde yerli ve hattâ mahalli bir duyarlılığın sesi ve ifadesi olarak değerlendirilmelidir. Buna türküden modern şiire geçiş de denilebilir. Böyle bir genel değerlendirmeden sonra Prof. Dr. İnci Enginün'ün 1986 Nisan'ında 412 sayılı *Türk Dili Dergisi*'nde yayınlanan "Ömer Bedrettin Uşaklı" adlı yazısından da yararlanarak Ömer Bedrettin'in şiirlerini tema bakımından üç gruba ayırabiliriz:

1. Denizle ilgili şiirleri: Bunlara ufuk şiirleri demek de mümkün. Zira bu şiirlerde ufkun dar veya geniş oluşu önemli rol oynar. Geniş ufuk, adetâ ruhun yükselmesine, sonsuzluğa açılmasına zemin hazırlar. Deniz, geniş ova, yüksek dağların tepeleri sonsuzluğa ve belirsizliğe açılan kapılar gibidir.

2. Memleket edebiyatı fikrinden kaynaklanan şiirler.

3. Ailesiyle ilgili şiirler.

Her üç gruptaki şiirlerinde de ufuk, su, hava ve ışıkla ilgili imajlar dikkati çekmektedir.

Hüseyin Tuncer, Ömer Bedrettin'in şiirinin özelliklerini haklı olarak şu cümlelerle özetlemektedir. "Konularını Anadolu'dan, insanlardan ve tabiatın uçsuz bucaksız manzaralarından seçen şâir, deniz, ufuk ve akşamı romantik duygularla işler. Şiirlerinde aşk, yalnızlık, özlem, memleket nostaljisi yoğunluk gösterir." *(Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı I*, 1996, s.286.)

Eserleri: Şiir: *Deniz Sarhoşları* (1926), *Yayla Dumanı* (1934), *Sarıkız Mermerleri* (1940).

Kaynaklar: Ş. Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri Antolojisi II*, Ank., 1998; C. Süreyya, *Mülkiyeli Şairler*, İst., 1966; B. S. Ediboğlu, "Uşaklı, Ömer Bedrettin", *AA*, II, 753; ayrıca: *Bizim Kuşak ve Ötekiler*, İst., 1968; M. Kutlu, "Uşaklı Ömer Bedrettin", *TDEA*, VIII; İ. Geçer, *Ömer Bedrettin Uşaklı*, 1986; İ. Enginün (haz), *Ömer Bedrettin Uşaklı, Bütün Eserleri*, Ank., 1988.

Prof. Dr. Şerif Aktaş

Deniz Sarhoşları

(Prof. Dr. İnci Enginün, *Ömer Bedrettin Uşaklı, Bütün Eserleri*, Ankara 1988, s. 3)

Cenap Muhittin'e

Köpükten omuzları birbirine dayanmış,
Yüksek, mağrur başları akşam rengiyle yanmış;
Sahile koşuyorlar bak deniz sarhoşları!..

Ba'zan yırtık yelkenli bir sandala çarparak,
Ba'zan ufkun kıpkızıl şarabına taparak
Gitgide coşuyorlar bak deniz sarhoşları!..

Rüzgârların ıslığı en yakın yoldaşları..
Yıllarca dövülerek içi yenmiş taşları
Bir anda parçalayıp doyacak bu sarhoşlar...

Çılgın gönüllerinde aşkın en büyük kini;
Yosunlu kayaların o yeşil gözlerini!
Deli âşıklar gibi oyacak bu sarhoşlar!..

Sılaya Giderken

(s. 5)

-Babamın ölümü için-

"Gidip de gelmemek var, gelip de görmemek var"
Diye ağladığın gün gözümde yandı anne!
Öksüz gönlümde yine bir dert uyandı anne!

Teselli edemiyor beni ne gül, ne bahar...
Şu öksüzlük acısı derin, çok derin anne;
En sonra işte çıktı söylediklerin anne!..

Bulutlar, kara kuşlar dolaşıyor başımda;
Bilmiyorum varlığım alevden bir gölge mi?
Niçin sürükler beni, bilmiyorum bu gemi?..

Dumanlı bir hatıra titriyor gözyaşımda,
Haykırıyor gönlüme engin denizler, dağlar:
"Gidip de gelmemek var, gelip de görmemek var!"

Sivas 1924

Denizde Akşam

(s. 10)

Akşamı süzme deniz,
Renginden gözüm yandı!
Koydaki alevden iz
Gönlümde halkalandı!..

Sanki ufkun ateşi
İnce derdimin eşi..
Rûhum, solan güneşi
Gurbetin gülü sandı.

Bir Dağ Perisine

(s. 11)

Aka Gündüz'e

Ufuklara yaslanmış yorgun dağlar sırayla,
Çadırının üstüne doğmuş akşam yıldızı!
Çıplak ayaklarında uyumuş gibi yayla;
Ey belâlı göklerin, mağrur dağların kızı!..

Ne kadar şirinsin, güzelsin bilsen,
Bak yorgun gözlerim karşında hayran!..
Belki dirilirim içsem elinden
Serin, çam kokulu bir taşçık ayran!..

Uşak 1926

Bursa'da Akşam

(s. 15)

Reşat Nuri Gültekin'e

Bugün de sonbahardan süzülüp doğdu akşam,
Dağların yere indi koyu, serin gölgesi;
Uludağ etekleri al ipekten bu akşam;
Düştü yeşil ovaya kubbelerin gölgesi!..

Ufuklarda bu akşam ne sis var, ne bulut var;
Selvilerin içinde bir alev Emirsultan..
İçten dualar gibi geçiyor sanki rüzgâr,
Bir ilâhî adaya benziyen Yıldırım'dan.

Ovada ince yollar gölgeleniyor işte;
Karşıdan renk içinde solgun ay görünüyor!
Güneşin son nurundan bir damlacık içmiş de,
Şu karşıki kulübe bir saray görünüyor!.

Gözlerime vurunca kubbelerin gölgesi,
Öz cenneti gönlümle seyrettim ben bu akşam.
Göklerde ne bir nefes, ne de bir kanat sesi,
Uludağ etekleri al ipekten bu akşam!..

Bursa 1928

Bataklık Güneşleri

(s. 20)

Kuyrukları düğümlü atlarımız çamurda,
Kamışlarla çizilmiş bir aynada gölgemiz ...
Gözlerimiz, akşamdan süzülen ince nurda;
Karşımızda nehirle kucaklaşan bir deniz,
Kamışlarla çizilmiş bir aynada gölgemiz! ..

Bu, uzun bir ova ki karlı dağlardan ıssız;
Suların üstündeki her sazlık birer ada,
Bacakları çırçıplak, sırmalı bir köylü kız,
Bu bataklık içinde güneşle bir arada! ..
Bacakları çırçıplak, sırmalı bir köylü kız! ..

Bu nurdan ve çamurdan ovayı bırakarak
Sürdük atlarımızı kızıl denize doğru!.
Hâlâ orda, gözyaşı çamurlara akarak,
İzimizden fışkıran sulara dalan yolcu;
Bataklıkta güneşle birlikte kalan yolcu!...

Antalya 1928

Yayla Dumanı

(s. 23)

Cemal Yeşil'e

Gümüş bir dumanla kapandı her yer;
Yer ve gök bu akşam yayla dumanı;
Sürüler, çimenler, sarı çiçekler,
Beyaz kar, yeşil çam yayla dumanı!

Ben de duman olsam senin yerine,
Dağılsam dağların şu mahşerine;
Güzelin saçına ve gözlerine
Ben girsem, ben dolsam yayla dumanı!

Beni içerine aldın ağ gibi,
Doldun gözlerime bir rüya gibi;
Ben de güneş gibi, yüce dağ gibi
İçinde kaybolsam yayla dumanı!.

Çoruh Akşamları

(s. 33)

Her akşam kayboluyor Çoruh uçurumlarda;
Kızıl bir damla güneş suyuna damlamadan!..
Sular, bütün kan rengi akarken her pınarda,
Dağların boğuştuğu bu kayalık diyarda,
Çoruh uyur suyuna bir ışık damlamadan!..

Granit kayalara, akıntılara karşı,
Çekilip itilerek bir kayık sürüklenir;
Reisler bağrışır zalim rüzgâra karşı,
Girdaplarda bir kayık boşaltılır, yüklenir;
Çekilip itilerek bir kayık sürüklenir.

Girdapların kararmış gözleri süzülünce,
Korkunç birer dev gibi sulara girer dağlar.
Karlı dağlar ardından titrek bir ay gülünce
Çoruh zincir içinde bir esir gibi ağlar...
Korkunç birer dev gibi sulara girer dağlar...

Her akşam kayboluyor Çoruh uçurumlarda;
Kızıl bir damla güneş suyuna damlamadan;
Sular, bütün kan rengi akarken her pınarda;
Dağların boğuştuğu bu kayalık diyarda
Çoruh uyur suyuna bir ışık damlamadan!..

Artvin 1933

Ufuk Hasreti

(s. 34)

Sarp dağlardan örülmüş dört duvar içindeyim,
Nerdesiniz güneşler, nerdesiniz ovalar?
Dağılmaz, simsiyah bulutlar içindeyim;
Nerdesiniz güneşler, nerdesiniz ovalar?...

Yine duman kapladı zindanımda her yeri,
Çoruh'a savuruyor yaprakları sonbahar...
Nerdesiniz ey sabah ve akşam güneşleri;
Nerdesiniz atımı koşturduğum ovalar?...

Duvarlara çarparak çırpınan bir kuş gibi,
Gözlerim uzak, geniş bir ufuk aranıyor.
Çoruh, dağlar içinde akamaz olmuş gibi;
Süzülerek geçtiği ovaları anıyor.

Ufuk.. Ufuk... Upuzun deniz olsun, göl olsun!
Gözlerimi dikince kanarak indireyim;
Doğan, batan günleri içime sindireyim;
Ufuk.. Ufuk.. isterse alevden bir çöl olsun...

Bir gün ufuk derdine gönlümü verip bir an,
Ufuk!... diye dağları gözümle deleceğim!..
Bir gün, ufuk!. diyerek bu çıplak kayalıktan,
Bir siyah kartal gibi göğe yükseleceğim...

Sarıkız Mermerleri

(s. 36-37)

Afrodit, saltanatlar sürmüş mavi tepende;
Yakup'un rüyasından bir ateş gizli sende!
Şahikanda yaşamış efsane dünyaları,
Senden birer parçaymış kâinatın dağları ...
Yalçın tepelerinde kartal saklı yuvalar;
Eteğinde Aşil'den ses veren Trova'lar...
Binbir çiçek açarken ormanlarında yer yer,
Saçlarını tararmış körfezinde periler...
Bahar, meşalelerle sende alkışlanırmış;
Yapraklar solarken de başında ağlanırmış...
Venüs, sahillerinde yatarmış kumsallara,
Her taşın bir taç gibi sunulmuş krallara...
İlyad'ı çamlarının dibinde yazmış Homer,
Lesbos'tan akşamları seyretmiş seni Bodler...
Barbaros, göklerinde tanımış ülkerini,
Yeşil ormanlarında yapmış gemilerini...
Sarıkızın derdiyle çatlamış kayaların,
Sarıkızı anarak esiyormuş rüzgârın;
Taşında ve suyunda ağlıyor onun sesi,
Zümrüt tepelerinde Türkmenlerin kâbesi!...

Mağrur güzelliklerin ruhumda ve tenimde,
Senin yüksek başından dileğim var benim de :
Bir şey istemiyorum; ne çiçek, ne de çimen;
Ne dağ çileklerinden, ne beyaz çam balından!
Ne gemiler yapılan o kızıl çam dalından!...
Ne ceylan, ne de ince Türkmen dilberlerinden...
Bir parça istiyorum meşhur mermerlerinden...
Ne üstüne destanlar, sevdalar yazmak için;
Ne şekilsiz derdime bir şekil kazmak için;
Fıskiyeli havuzlar, heykeller kurmuyorum;

Mermerinden saraylar yapıp oturmuyorum;
Allahımdan bir ışık, bir kevser ister gibi,
Bir parça istiyorum meşhur mermerlerinden...
Ne ceylân ne de ince Türkmen dilberlerinden;
Sarıkızın gözyaşı damlamış bir yerinden
Bir parça istiyorum meşhur mermerlerinden...
Güneşinde büyümüş bir dağ sünbülü için;
Toprağına gömdüğüm bir küçük ölü için..

Edremit 1936

Kiraz Bayramları

(s. 44)

Çini kapılarından bahara giriyorum;
Şeftali çiçekleri yazma oyalarında,
Gözlerimi içimde renge çeviriyorum;
Sırmalar ve yazmalar bir türkü rüzgârında,
Şeftali çiçekleri yazma oyalarında...

İnce kızlar işlesin dalları, yaprakları;
Kızıl çiniden olsun aşkımı çizen resim.
Gözüm, gönlüm yuğursun masmavi toprakları;
Rüzgâr gibi geçmesin bu türkü dolu mevsim,
Kızıl çiniden olsun aşkımı çizen resim.

Çiniden kâselerde, yeşil dallarda bayram;
Kınalı parmaklarda zümrütler ve yakutlar...
Ela gözlerde bayram, güzel Hisar'da bayram;
Kiraz bahçelerini bülbül mü, gül mü kutlar?
Kınalı parmaklarda zümrütler ve yakutlar...

Kütahya 1943

Barbaros Hayrettin

(s. 45-46)

Şaha kalmış bir deniz parçası bu heykel...
Alev alev tuncu, martı rengi mermeri..
Ufukfa bir zafer kadırgası bu heykel;
Başında dalga dalga deniz güneşleri..
Perde perde yelkenler ardında yıllar...

Perde perde yelkenler ardında yıllar...
Sana selâmlar getirdim Midilli'den,
Sen miydin ey Barbaros'um, diyar diyar,
Bir akşam Antalya'dan köpükler saçıp giden...
Her şelâleden bir yelken açıp giden...

Çıplak omzunda bir hançer yarası,
Gemiler nerde kaybetti İlyas'ı?
Rodos zindanlarında mı solmuş Oruç?
Nasıl yıkılmış bu tek kollu çelik burç?

Kim bu sarışın ölü çınar dibinde...
Kimin bu boş gemiler hisar dibinde...
Gemiler nerde kaybetti İlyas'ı?
Kardeşlerin kara dalgalarda yası..

Barbaros korkusuyla sinmiş şövalyeler;
Barut dumanlarında Nis güzelleri...
Kan ve deniz kokuyor bütün kaleler...
Denizde ve gökte Barbaros zaferi;
Barut dumanlarında Nis güzelleri...

Gürleyince Tibr nehrinde gür sesi,
Roma'da Marsa yıldırım düştü...
O gün çanlar taş kesilmiş, ilâhlar ölmüştü.
Küpeştelerde taze kan lekesi;
Barbaros'un Tibr nehrinde sesi...

Gemiler çarpışıyor borda bordaya...
Miğferli cesetler aşıyor dalgalar...
Dehşetle bakıp perişan donanmaya,
Top güllesiyle dövünüp ağlıyor Dorya!...
Gemiler ateşlenmiş borda bordaya....

Leventler denizde ve sende hâtıra.
Parlıyor elinde Yavuz'dan gelen kılıç!
Turgut Reis mi saz çalan dalgalara?...
Senin mi ufuklarda aksi incelen kılıç?
Sularda parıldayan, Yavuz'dan gelen kılıç!...

Demirliyor bordası yaldız kuşaklı bir gemi;
Göründü üç tuğlu deniz vezirimiz!...
Parıldıyor ışık bayraklı bir gemi,
Çalgılar çalınıyor deniz deniz....
Göründü al kaftanlı, şanlı vezirimiz!

Her selâm, bir top ağzında dalga dalga ateş!
Geçiyor esir kaptanlar, köleler, ganimetler;
Altın sürahilerde parça parça güneş...
İpekler, bakireler ... türlü nimetler...
İpek sancaklara işlenmiş âyetler....

Bir gemi ince minarelerle İstanbul...
Gök mavi bir yelken donanma nurunda..
Bir deniz rüyası mavi harelerle İstanbul!
Yıldızlar akmaz mı bu şenlik uğrunda?
(Kaptanıderya) padişah huzurunda!..

Çöllerde, okyanuslarda ünün,
Bir levent olmak isterdim geminde...
Yıkılmış kale önlerinde sen yürüdün;
Koca Barbaros'um, yaşamak isterdim deminde!...
Seni görmek için... fetihler görmek için...
Cengedip deniz safası sürmek için...
Koca Barbaros'um, yaşamak isterdim deminde!
Bir levent olmak isterdim geminde!..

Selâmlasın seni toplarla her geçişte...
Çekik gözlü, yıldız nakışlı zırhlılar....
Işıldaklarda mavi sayfalar işte!
Seni görsün altın bakışlı zırhlılar!..
Çekik gözlü, yıldız nakışlı zırhlılar....

Bir kahraman eliyle açıldı heykelin;
Bir tunç olup yine göründün denizlere...
Sevin, al kaftanlı Barbaros'um sevin!..
Metristepe'den gün doğdu bu mermere;
Bir tunç olup yine göründün denizlere!..

İstanbul 1944

Son Şehir

(s. 47)

– Anneme –

Duvarda canlı ışıklarla bir hayal,
Bu yaldızından alevler taşan resim.
Ölümle gölgeli bir düştür ihtimal,
Bakıp bakıp bana mahzunlaşan resim...

Bu ince çerçeveden başlıyor düşüm,
Gözümde canlanıyor mavi bir liman,
Bu rengi bilmiyorum nerde görmüşüm:
Deniz parıltılı, dağlar duman duman...

Düşünce yollara köy köy, konak konak;
Nasıl arardık o aydın şehirleri?
Derinleşen uçurumlarda korkarak,
Nasıl geçerdik o azgın nehirleri...
Nasıl arardık o aydın şehirleri?...

Önümde şarkın o kar yüklü damları;
Ve işte buzdan ışıklarla bir şafak!
Beyaz ufuklara karşıydı camları;
Benim kızaktır o billûr yokuşta bak!
Ve işte buzdan ışıklarla bir şafak!

Bir ince kız gibi omzumda mavzerim;
Çakırcalım, ...diye başlardı türküler...
Birer ateşti o çapraz fişeklerim;
Güneş batınca yavaşlardı türküler;
Çakırcalım... diye başlardı türküler....

Uzaklaşırken at üstünde bahçeden,
Düşerdi omzuma nurdan bakışların..
Limon çiçekleri dallarda ürperen...
Alevlenirdi gururdan bakışların;
Düşerdi omzuma nurdan bakışların...

Bu son şehirde kapanmıştı gözlerin;
Sütun sütundu uzaktan şelâleler.
Deniz güzel... geceler, çeşmeler serin...
Bahar safasına dalmıştı bahçeler;
Sütun sütundu uzaktan şelâleler....

Ankara 1945

Akşam

(s. 53)

Pirinç tarlalarına vurmuş kızıl bulutlar,
Rüzgârda perçemleri titriyor mısırların,
Bataklığın içinde dolaşıyor bir rüzgâr:
Kokusunda bir sıtma havası var kırların.

Sıra fidanlar gibi bir tarlaya dizilmiş
Renk renk köylü kızları mısır çapalıyorlar;
Belli ki hepisi de candan sevmiş sevilmiş
Kâh türkü söylüyor kâh işe dalıyorlar;

Türküleri çıkıyor sanki aynı dudaktan;
Yalnız bir tek karanfil birleşmiş ağızları;
Biraz sonra dönerken görünürler uzaktan;
Sazlıklara düşmeden gecenin yıldızları...

Ünye 1932

Güzeller Bahçesinin Hatırası

(s. 69)

Derinden kahkahalar,
Titrek hatıralar var
Ağaçların sesinde;
İnleyen rüzgâr değil;
Her yaprak sanki bir dil
Güzeller bahçesinde..

Kuruyan ağaçlarda,
Heykellerde, taşlarda,
Gizli bir dert işliyor;
Havuzun kenarında,
İncir yapraklarında
Bir yılan güneşliyor.

Güzeller bâhçesinin
Yemyeşil ağaçları;
Binlerce narin dilber
Şelâle rengi tenler
Gizlemiş ağaçları;
Küf tutmuş bir havuza
Gölge düşürür mü hiç?..
Görmeden sonbaharı
Havuzda çürür mü hiç?...

Ne çiçek ne de bir kuş,
Ne bakan, ne bahçıvan,
Şen güzeller yıkanan
Havuz şimdi bir mezar
Çürümüş yapraklara..
Yılanlara yem olmuş
Kan rengi balıklara...

Sır

(s. 72)

Bir sır ki yalnız, yalnız gözlerimiz konuştu,
Bir sır ki yalnız, yalnız sen ve ben biliyoruz;
Bir sır ki ruhumuzun enginlerinde uçtu;
Bir sır ki gece gibi, deniz gibi hudutsuz;
Bir sır ki yalnız, yalnız sen ve ben biliyoruz...

Bu sır kelimelere, sözlere bürünmeden,
Kalb çarpıntımız gibi içimizde yaşıyor;
Korkarak, gizli gizli, kimseye görünmeden
Derin gözlerimizde mânâ olup taşıyor...
Kalb çarpıntımız gibi içimizde yaşıyor..

Varsın şen bahar gelsin, gökler parlayıp gülsün;
O deniz rengi gözler bir gülmedikten sonra.
Varsın taze çiçekler omuzuma dökülsün;
Altun saçlar yüzüme dökülmedikten sonra..
Güzel endam karşımda süzülmedikten sonra..

Gözlerde kalsın bu sır dudaklara düşmeden;
Kalsın gönül böylece her an derdiyle taşkın;
Aşk, çürük meyva gibi, kucaklara düşmeden;
Kalsın, gönül böylece her an derdiyle taşkın..
Belki bu çoban aşkı en ilâhisi aşkın..

931

Bir Seyahat Hatırası

(s. 77)

- Mükrimin Halil'e -

Şafakla karşılaşan gözlerim ıraklarda,
Sese hasret kulağım titrek çıngıraklarda.
Üstümde mavi bir gök, altımda yağız tayım,
Ne yaylalar dolaştım!... ah, nasıl anlatayım!

Zalim kamçım elimde ateşten bir yılandı,
Yolumda inliyordu sanki çın çın kayalar...
Atımın nal sesini kim bilir kaç yıl andı
Yemyeşil ovalara bakan yalçın kayalar!.

Bazan mağrur bir dağın dik başında dururdum,
Bazan düz bir ovada farkım olmazdı kuştan.
Bazan güneş altında çıkarken bir yokuştan
Köylerden öğrendiğim bir türkü tuttururdum...

Tatlı, serin akşamlar dolaşırdı her yeri,
Saçlarımda duyardım nağmesini rüzgârın..
Bir dilber eteğinden aldığım üzümleri
Soğuturdum içinde gölgeli kaynakların...

Neşeden koca yayla bazan içime dardı,
Şen bir delikanlının binince düvenine.
Beni şehit oğluna benzetirken bir nine,
Harmanda inleyerek kağnılar gıcırdardı...

Sevgilime
(s. 81)

Yolunda gençliğim sönse de, yine
İçimde kız senin aşkın var yeter.
Baygınlık çöksün de kirpiklerine
O kumral saçlarla beni sar yeter.

Varlığın uçarken en şakrak çağa
Dolaştım bakıştan, nurdan bir ağa;
Beni öldürmeğe ve yaşatmağa
O baygın gölgeli bakışlar yeter..

Karşında hasretle gelsem dize de
Anlatsam şu gönül ne felekzede.
Bahar yollarında ikimize de
Menekşe türbeli bir mezar yeter...

Gönlüm
(s. 96)

Gönlüm dilsiz bir kuştu
Sen mi dile getirdin?
Cıvıldıyarak uçtu,
Sen mi dile getirdin?..

Kırılmışken kanadı
Yine seni aradı.
"Dilsiz bir kuş"ken adı
Sen mi dile getirdin?

Tütün İşçileri
(s. 88)

Zümrüt gözlü baharın geldiğinden bihaber,
Sararmış yaprakların üstüne eğilmişler,
Gayretle işliyorlar yanarak için için;
Kıymetli bir zehirden ekmek çıkarmak için...

Duvarları ağlayan bu loş, karanlık inde:
Bu sahte sonbaharın ölgünlüğü içinde
Yaprak çıtırtısından başka bir ses çıkmıyor;
Cefakeş göğüslerden sanki nefes çıkmıyor...

Kimi, "canım tütünler güneş görmesin" diye
Koca bir çul tıkılan biricik pencereye
İç çekerek bakıyor merhamet bekler gibi
İnce boynu bükülmüş solgun çiçekler gibi...

Kimi, usta gözünden bir dakika çalarak,
Genizleri kavuran havadan bunalarak
Yanındaki kadına derdini dinletmede,
Kimi de pastalını denge istif etmede...

Sevdalı bülbüllerden, narin kelebeklerden,
Şu yemyeşil kırlara saçılmış çiçeklerden;
Güzel papatyalardan, sümbüllerden bîhaber;
Sararmış yaprakların üstüne eğilmişler,
Gayretle işliyorlar yanarak için için
Kıymetli bir zehirden ekmek çıkarmak için...

Ey yüzleri gülerken tatlı canları yanan,
Kınalı parmakları zifirlere boyanan
Ak saçlı, güzel dullar, zavallı yavrucuklar,
Ey benzi pastalından daha solgun çocuklar.
Ey kırlarda baharın aşka sorduğu kızlar,
Sararmış yaprakların soldurduğu yıldızlar;
Kara bahta gülerek "ah..niçin" demeyiniz...
Hulyalı dumanlarla uçacak emeğiniz!

Gurbet Akşamı
(s. 107)

Faruk Nafiz Bey'e

Kızaran baygın ufuklarda güneş titrerken
Geçti enginden akıp ince, kızıl bir yelken.
Dalgalar yandı, gönül yandı, bulutlar yandı;
Penbe vadiye inerken deli rüzgâr yandı...
Yandı bir başka iniltiyle bu akşam baykuş,
Yandı göklerde vatansız dolaşan bir sürü kuş...

Güne hicranlı ufuklarda vedalar yandı,
Sanki gurbet dolu gönlüm gibi dağlar yandı..
Ta uzaklarda içinden yanarak coştu kaval,
Kim bilir, inine hasretle neden koştu kaval
Ah ne ses, ah ne yanış; sanki vuruldum çobana,
Ah bu akşam, bu yanış gurbeti anlattı bana...

İstanbul 1925

Bekir Sıtkı Kunt

(Antakya 1905 - İstanbul 8 MART 1959)

Antakya'da doğdu. Babası Antakya eşrafından, ticaretle uğraşan Abdülgafur Efendi'dir. Annesi, devrin ulemasından Müftü Kadir Efendi'nin kızı Dudu Hanım'dır.

Bekir Sıtkı Kunt, ilk öğrenimine Antakya'daki Habibneccar İlkokulu'nda başlar. 1917'ye kadar bu okula devam eder. Sonra bir müddet Numune Mektebi'ne gider. 1919 yılının ekim ayında Antakya İdadîsi'nin ilk bölümüne kaydolur. Eylül 1922'ye kadar bu okula devam eder. Sonra Adana Sultanîsi'ne gider. Sonraları Fransızların yönetimindeki Antakya İdadisi'ne geri döner. Bekir 1923 yılında orta öğrenimini tamamlar.

1923 yılında İstanbul'a giden Bekir Sıtkı, bir yıl kadar Edebiyat Fakültesine devam eder. 1925 yılında gazetecilik mesleğini seçerek *Vakit* ve *Son Saat* gazetelerinde çalışır. Bu sıralarda mesleğine faydası olacağı düşüncesiyle, yeniden tahsil hayatına döner ve Hukuk Fakültesi'ne kaydolur. O dönemde üç yıl olan Hukuk Fakültesi'nden 1928'de mezun olur.

1930 yılında, eğitimi müddetince devam ettiği gazetecilik hayatını sona erdirerek Adliyeye geçer. Bekir Sıtkı Kunt'un hukukçu olarak ilk görevi, Düzce Mahkemesi, Aza Mülazımlığı'dır. Daha sonra sırasıyla Uşak Şeker Fabrikası Hukuk Müşaviri ve Aydın Kadastro Hakimi olur. 1932-1933 yılları arasında yedek subay olarak askerliğini yapar. Askerlik dönüşü Temyiz Mahkemesi Başsavcılığına atandığında yirmi dokuz yaşındadır. Bu yıllarda Fransız işgalinden sonra Suriye'ye terk edilen Hatay'ın egemenlik meselesi yavaş yavaş alevlenmektedir. Hatay meselesinin baş gösterdiği yıllarda özellikle İstanbul'a gelip yerleşen, burada okuyarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçen çok sayıda Hataylı vardır. Meselenin yeniden sıcaklık kazanması ve Türk nüfusun Hatay'daki oranının Arap ve Ermenilere kıyasla daha fazla olduğunun tespit edilebilmesi amacıyla düzenlenen Sancak nüfus sayımı için Türk devleti bütün Hataylılara memleketlerine dönme çağrısı yapar, iyi yetişmiş, eğitimli, meslek sahibi çok sayıda Hatay vatandaşı arasında Bekir Sıtkı Kunt da vardır. 1938 yılında Antakya'ya geri döner ve Hatay Devleti Millet Meclisi'ne Antakya mebusu olarak katılır. Bu yıllarda, Hatay meselesi ile ilgili Türk tarafının görüşlerini yayınlamak üzere kurulan *Yenigün* gazetesinin başyazarlık görevi de Bekir Sıtkı Kunt'a verilmiştir.

15 Mart 1938 ile 5 Temmuz 1938 tarihleri arasında *Yenigün* gazetesinde 23 yazısı yayınlanır. Bu yazıların hepsi bölgedeki gelişmelere hazırlanmasına çalışılan Türk kamuoyunu yönlendirmeyi amaçlamaktadır. 23 Temmuz 1938 tarihinde gazetenin mesul müdürlük ve başyazarlık görevini Ahmet Faik Türkmen üstlenir. Bekir Sıtkı Kunt, bundan sonra yazım ve seçim işlerini organize eden ve Türkiye paralelinde bir politika izleyen Halk Partisi'nin kurmay heyetinde görev alır. Bu görev süresince *"Ekalliyet Unsurları Birleşiniz"* başlıklı Türkçe-Arapça bir broşürden başka yazı yayınlamaz. Seçim çalışmalarıyla ilgili görevleri sona erince tekrar *Yenigün* gazetesine döner ve burada iki yazı daha yayınlar. Bu yazılardan *"Hatay Devletini Hangi Prensiplere Göre*

Kuracağız" (22 ve 24 Ağustos 1938) adını taşıyanı, kurulacak devletin adını, esaslarını, yapısını açıklayan bir beyanname niteliğindedir. 2 Eylül 1938 tarihinde Hatay Devleti Millet Meclisi toplanır. Mebus olarak meclise giren Bekir Sıtkı Kunt, divan kâtipliğine getirilir.

1939 yılında bu defa İstanbul, *Yeni Mecmua*'da Hatay meselesinin gidişatı ile ilgili olarak Türk kamuoyunu ilgilendiren üç yazı yayınlanır.

1939 yılının 23 Temmuzunda Hatay ilinin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından teslim alınmasından sonra yapılan ilk seçimlerde Hatay mebusu olarak meclise girer ve bu göreve üst üste iki dönem devam eder. 1946 seçimlerinde adaylığını koyduğu halde mebus seçilemeyince siyasî hayatını noktalar. Bundan sonra tekrar İstanbul'a yerleşir, Asliye Ceza Hakimliği'ne tayin olunur. 1947 yılında başladığı bu görevini ölüm tarihi olan 8 Mart 1959 tarihine kadar sürdürecektir.

Bekir Sıtkı Kunt'un, edebiyata duyduğu ilgi çocukluk yıllarına dayanmaktadır. Çevresinde, akrabaları arasında edebiyata merakı olan insanlar onu oldukça etkilerler. Annesinin şiirleri kendine göre bestelemesinin de, ondaki edebiyat merakının oluşmasında önemli rolü vardır. Bu durumu *Varlık*'ta yayınlanan bir konuşmasında şöyle açıklar:

"Teyzemin oğlu Halep Sultanîsinde okuyordu. Tatilde, mecmualar, kitaplar ve ezberinde birçok şiirlerle Antakya'ya dönerdi. Ben ilk defa Fikret'in, Cenab'ın, Celâl Sahir'in şiirlerini ondan dinledim. Teyzemin oğlunun birçok 'Rebap' mecmuaları da vardı. Balkan Harbi sıralarında olacak. 'Rebap'ı zannederim, Sahabettin Süleyman, Tahsin Nahit falan çıkarıyorlardı. Bu mecmuanın ondan sonra tek sayısını dahi görmedim. Anneciğim bu mecmuadan bir şiiri, kendine göre bestelemiş, yanık ve içli bir sesle söylerdi.

Annemin ve teyzemin oğlunun yarattıkları hava içinde edebiyata merak sardım." (Bekir Sıtkı ile Bir Konuşma, *Varlık*, 374, Eylül 1951, s.8)

Kendi ifadesine göre, basılmış ilk yazısı, Antakya'dan Adana gazetelerinden *(Yeni Adana)* birine gönderdiği bir okuyucu mektubudur. İlk şiiri de, Halep'te çıkan Türkçe bir gazetede yayınlanır. 1925-1930 yılları arasında *Vakit* gazetesinde muharrirlik yapar. *Vakit*'teki ilk yazısı ise, *Gökkaya* imzası ile bir Antakya yolculuğunu anlatan *Cennet Kadar Güzel Antakya*'dır.

1925 ile 1928 arasında *Vakit* gazetesinin yanı sıra *Son Saat*'te de yazılar yayınlamaktadır. Bunlar düz yazı, mensur şiir ve hikâye tarzında yazılardır. Bu yazılar arasında dört hikâyesi bulunmaktadır. Bu hikâyelerde, aynı yıllar içersinde *Vakit* gazetesi çevresinde bir edebî grup oluşturan Sadri Ertem'in etkisi hissedilmektedir. Sadri Ertem'de ferdî duygulanmalarla başlayan anlatım, sosyal realizme doğru bir kayma göstermektedir. Sucu Emin adlı hikâyede de böyle bir endişe ile karşılaşırız. Hikâyede, I. Dünya Savaşı yıllarında çölde posta taşırken ölen genç bir sucu anlatılır.

Vakit gazetesinde Sadri Ertem, Refik Ahmet, Reşat Nuri, Hakkı Süha, Selahattin Enis, Reşat Enis gibi isimlerle birlikte çalışan Bekir Sıtkı Kunt'un dikkati çeken ilk hikâyesi *Vakit* gazetesinin ilavesinde 12 Temmuz 1930'da yer alan *Erbabı Mesalih*'tir.

Bekir Sıtkı Kunt, ilk hikâyelerini yukarıda adı geçen yazarların, etkisiyle kaleme almıştır. Daha sonra aralıklarla bu gazetede yayınlanan hikâyelerini 1933 yılında *Memleket Hikâyeleri* adlı kitapta toplar. Bu kitapta *Köylünün Yediği Kazık, Bu Bir Değirmen Hikâyesidir, Hazreti Cimri Aleyhisselâm, Çifte, Hancı Fettah Efendi, Bar Açan Mütekait, Erbâb-ı Mesalih, Küp Kapağı* ve *Arap Hoca* adlı hikâyeler bulunmaktadır. Sanattaki gayesini halka faydalı olmak şeklinde açıklayan Bekir Sıtkı Kunt, bu hikâyelerinde, köylülerin yaşantısını, köylü-ağa, köylü-tüccar çatışmalarını işlemiştir. Yazarın bu konuları ele almasının sebebi, hem realist hikâye yazma endişesi, hem de hâkimlik mesleğinin imkânlarıdır, kanaatindeyiz. Kendisi hâkimlik mesleğinin yazarlığı üzerindeki etkiyi şöyle açıklar:

"Bazı hikâyelerimde vak'a olarak değil, tiplerden faydalanmış olabilirim. Hâkimlikte daha çok insanları ve cemiyeti daha yakından anlama fırsatını buluyorum. Çünkü biz cemiyetin bir nevi hastalarıyla uğraşıyoruz. Bu suretle insanların zayıf taraflarıyla daha çok temasımız oluyor. Bir hikâyeci için bu büyük bir fırsattır. Ancak işlerimiz daha az olsa olaylara ve insanlara nüfuzumuz daha derin olacak" (Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*, İstanbul 1960, s. 136)

Yine *Vakit*'te kaleme aldığı hikâyelerini 1937'de *Talkınla Salkım* adlı kitabında bir araya getirir. Kitap 14 hikâyeden oluşmaktadır: *Talkınla Salkım, Hayırsız Evlat, Düşmez Kalkmaz Bir Allah, İki Hasta, Babamın İntikamı, Fahişe, Karikatür, Borçlu, Şaka Niyetine, Yol Arkadaşları, Uyku İlacı, Unvan Düşkünü, Avcı Hattı.*

Bu hikâyeler Maupassant'ın başı, ortası ve sonu belli bir vak'aya dayalı hikâye tekniğiyle yazılmışlardır. Kahramanlarını sıradan kişiler arasından seçen yazar, ilk iki hikâye kitabında kırsal

kesim insanlarının yaşantılarını konu almıştır.

Bekir Sıtkı Kunt, 1940'dan sonra kaleme aldığı hikâyelerinde Maupassant tarzını terketmeye başlar. Memduh Şevket Esendal - Çehov tarzına doğru bir yönelme dikkati çeker. *Herkes Kendi Hayatını Yaşar* (1941) adlı kitaptaki hikâyeler böyledir. *Herkes Kendi Hayatını Yaşar, Kötüler İçinde Bir İyi, Baba ve Kızı, Yaldız, Kanca, Daire* adındaki hikâyelerde, köy hayatının dışındaki bir dünya ile karşılaşırız.

1948'de yayınlanan *Yataklı Vagon Yolcusu*'nda 14 hikâyesi *(Yataklı Vagon Yolcusu, Her Günkü İnsanlardan Biri, Beşibirlik, Tabak Osman, Aşk, Aşkı Kamçılayan Bahar, Yarıkkaya, Paralı Kurt, Bir Çaresi Var, Zamane Kocakarısı, Mühür, Gönül Bu, Taşradan Gelen Hasta, Meslek Sırrı); Ayrı Dünya* (1952)de de 9 hikâye *(Ayrı Dünya, Zır Zır, Baba, Hangisi, Köprü Altı, Suç Ortağı, Hayat Her Zaman Olduğu Gibi, Pazar Dönüşü, Zeynep Kadın)* bulunmaktadır. Bu hikâyelerde şehir hayatına yönelen yazar; memurların, serseri çocukların, esnafın, kenar mahalle insanlarının, büyük şehir kalabalıklarının dünyasını dile getirir. Denilebilir ki, son hikâye kitaplarında Memduh Şevket Esendal çizgisine yaklaşmıştır.

Bekir Sıtkı Kunt'un hikâye yazarken karşılıklı konuşmalara çok önem verdiğini görüyoruz. O, hikâyede iki unsura çok dikkat eder: Muhavere dediğimiz karşılıklı konuşma ve gözlem. Yazar, kendisiyle yapılan bir konuşmada, hikâye konularını nasıl bulursunuz sorusuna şu cevabı verir:

"Bazen gayet kolay yazarım. Su gibi... Bir yere oturur, hemen iki saat içinde, hatta bazen daha kısa zamanda bir hikâye yazarım. Tabii bu kafamda mevzuun hazırlanmış olması sanıyladır. Bazı da çok güç yazarım. Yazdıklarım beni sarmaz. Araya fasıla koyarım. Bir ayrı gün, iki gün sonra yazarım derim. Böyle uğraştıktan sonra, o hikâyeyi hiç yazmadığım, yazmaktan vazgeçtiğim de olmuştur. Her şeyden evvel, yazacağım mevzu kafamda tamamiyle canlanmalı ve yazacağım hikâyenin havasını yaşamalıyım. Bunlar olduktan sonra, nerede olsa yazarım, artık sessizlik aramam. Çünkü yazarken etrafımla alâkam kesilir. Ama, mevzuumu hazırlarken tam bir sükûnet isterim. Bunu bulamazsam, bayağı rahatsız olurum. Evde çocuklar bu yüzden benden epey azar işitmişlerdir. Kafamın içinde başka bir düşüncem varsa yazamam. Boş günlerim oldukça, yazı yazmayı bir nevi mecburiyetmiş gibi telakki ederim. Yazmazsa, içim rahat etmez. Huzursuzluk duyarım. Keyfime göre de bir hikâye yazdım mı, içimden o sıkıntı kaybolur, hafiflerim. Bir zamanlar gazetecilikteki alışkanlıktan olacak, bir hikâyem basılmadıkça ikincisini yazamazdım. Ama, şimdi öyle değilim. Çoğu defa yanımda yarım düzine hikâye birikmiş olur." (Varlık, 374, a.g.y.)

Az sayıda, fakat kendi devri içinde önemsenen, Sadri Ertem, Refik Ahmet, Yaşar Nabi, Orhan Hançerlioğlu, Sait Faik, Muzaffer Uyguner gibi yazarlar tarafından övgüyle karşılanan hikâyeler kaleme alan Bekir Sıtkı Kunt'un bir başka ideali de, bir gün hayal ettiği romanı yazabilmektir. Kendisinin henüz "uzun hikâye" olarak adlandırdığı bu eserin bir parçası sağlığında Sait Faik'e ithaf edilerek *Zülfiye Fadime Kerim* adıyla yayınlanmıştır.

Hiç kimsenin etkisinde kalmadan kendisine ait bir hikâye tarzı oluşturmak istediği anlaşılan Bekir Sıtkı Kunt, ilk yazdıkları ile son yazdıkları arasında edebiyat düşüncesi bakımından bir farklılık olmadığını savunmaktadır. Zaman içinde daha da olgunlaştığı için metinlerde görünen ufak tefek değişikliklerin bir tarz değişimi olmadığını söyler. Buna rağmen, onun hikâyelerinin, yapı ve konu bakımından *Memleket Hikâyeleri - Yataklı Vagon Yolcusu* çizgisinde değiştiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bekir Sıtkı Kunt'un, ayrıca, Hatay'ın ana vatana katılması için kaleme aldığı otuzun üzerinde yazısı bulunmaktadır.

Eserleri: Hikâyeleri: *Memleket Hikâyeleri* (1933), *Talkınla Salkım* (1937), *Herkes Kendi Hayatını Yaşar*. (1941), *Yataklı Vagon Yolcusu* (1948), *Ayrı Dünya* (1952).

Kaynaklar: Tahir Alangu, *Cumhuriyet'ten Sonra Hikâye ve Roman*, İstanbul 1968, s.267-286; Mehmet Behçet Yazar, *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı*, İstanbul 1938, s.86-92; Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*, İstanbul 1960; Veli Sarıkamış, *Bekir Sıtkı Kunt'un Hikâyeciliği*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, Erzurum 1969; Olcay Önertoy, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, Ankara 1984; *Varlık*, Bekir Sıtkı ile Bir Konuşma, *Varlık*, 374, Eylül 1951, s.8; Şinasi Saba, Bekir Sıtkı Kunt, *Varlık*, 500, 15 Nisan 1959; Hakkı Süha Gezgin, Memleket Hikâyeleri ve Talkınla Salkım, *Kurun*, 27 Aralık 1937; Hakkı Süha Gezgin, Talkınla Salkım Hikayesi, *Kurun*, 28 Aralık 1937; Orhan Hançerlioğlu, Bekir Sıtkı, *Varlık*, 499, 1 Nisan 1959; Hulusi Günay, Bekir Sıtkı Kuntla Bir Mülakat, *Vakit*, 1 Aralık 1939; Hikmet Dizdaroğlu, Yeni Hikâyeler, *Varlık*, 494, 15 Ocak 1959; Melih Cevdet Anday, Hikayeci Bekir Sıtkı ile Bir Konuşma, *Akşam*, 21 Aralık 1953; Tarık Dursun, Bekir Sıtkı'nın Ayrı Dünyası, *Kaynak*, 260, 15 Haziran 1952; *Türk Dili*, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, *Türk Dili*, 286, 1975.

Dr. Yakup Çelik

Yataklı Vagon Yolcusu'ndan

(Yataklı Vagon Yolcusu, İst., 1948, s. 276-280)

Bir ay izinle gittiği İstanbul'dan, karısı ve kızıyla, Ankara'ya dönüyordu. Hayatından memnundu. Uzun, (yahut izinle geçtiği için kısa), yarı güneşli, güzel bir sonbahar ayını, her dakikasından ayrı bir zevk alarak, bütün yüreğiyle sevdiği İstanbul'da karısının o sıkıcı terzi, kunduracı dükkânlarına ve akraba ziyaretlerine onu da beraber sürüklediği günler müstesna, hemen hemen âvâre, dilediği gibi boş ve rahat geçmişti.

Karısının giyim kuşam israfına, bütün bir ayın yiyip içme, gezip dolaşma masrafına ve karısından kaçamak yaptığı iki gecelik (topu topu iki gececik), Beyoğlu âlemlerine rağmen, hâlâ cüzdanında bir miktar para vardı ve yataklı bileti portföyündeydi.

16.25 vapurunun Haydarpaşa'ya bıraktığı Ankara yolcuları arasında, trende yerinin emin olmasından dolayı, derin bir iç huzuriyle, garın mermer merdivenlerinden ağır ağır çıkıyor, kendisini dört, beş yaşlarındaki cılız kızının elinden sıkı sıkıya tutan kısa boylu şişmanca karısı ve iki şişkin bavulu üst üste bağlayıp sırtına almış olan markalı bir istasyon hamalı takip ediyordu.

Yataklıdaki yerlerine kolayca yerleştiler. O, dudaklarında tüten bir sigara ile, içine çektiği dumandan fevkalâde zevk alarak, kır karışmış başı açık, trenin kalkmasına kadar peronda dolaşıyor, ve ellerinde yer kuponlariyle acele acele yürüyen, yolda okuyarak vakit öldürmek düşüncesiyle, üçer, beşer gazete ve mecmua alan, yer yer kümeler hâlinde toplanan yolcular ve geçiriciler arasında bir tanıdık var mı? diye gözleriyle araştırmalar yapıyordu.

Bir an bir tanıdık yüz farkeder gibi oldu. Dikkatle baktı, hafızasını yokladı. Evet, o olacaktı. İşte karşısındaki adam da, onu görmüş, tanımış ve ürkek bir baş eğişiyle selâm vermişti. Bu, arkadaşlarından birinin odacısıydı. Arkadaşını dairesinde ziyarete gittiği günler odacıyı tabiî birçok defalar görmüş, yüzü ve şekli aklında kalmıştı. Paltosunu ve şapkasını alan, cigarasına kibrit yakan, susadıkça temiz bir bardakla su getiren bu adamdı, hizmet ehli, terbiyeli, biraz budalaca yüzlü bir adam!

Çoktan görülmiyen bir dost gibi, sıcak bir kabulle, odacının selâmına karşılık verdi, lâf olsun diye de:

– Ne o, diye seslendi, buralarda ne dolaşıyorsun?..

Öbürü bu sesten cesaret aldı. Yavaş yavaş sokuldu. Söylemek istemiyen, fakat sorulduğu için, terbiye icabı, söylemek mecburiyetinde kaldığını hissettiren bir edâ ile, dedi:

– Sağlığınız beyim, dedi .

Sonra duraklıyarak, kekeliyerek sözlerine devam etti:

– Şey.. hiç.. yâni., hasta bir annem vardı. Ağırlaşınca bana mektup yazdılar. Daireden izin aldım, buraya geldim. Sizlere ömür, göçtü zavallı...

Durdu, yüzünde büyük bir keder okunuyordu:

– Şimdi.. şimdi, dedi, işime döneceğim. Fakat, şey.. bir yol parası bulamadım, ah, bir bilet parası bulabilsem...

Karşısındaki anlamamazlıktan gelerek:

– E, yâni?.. diye sordu.

– Yâni, bana bir insaniyet, bir yardım yapamaz mısınız? Ankara'ya dönünce size bu parayı tabiî iade ederim...

İlkin zihni bu "parayı iade ederim" cümlesi üzerinde durdu. Lâf mı bu! Parayı iade edecek! Pöhh!.. Bir fakir odacıya verilen para geri alınmaz!

Dudaklarındaki cigarayı yere tükürdü, ağzı birden acılaşıvermişti.

Bir anda odacıya karşı garip bir soğukluk ve nefret hissetti.. Fakat ayni an içinde yüreğinde tuhaf bir yumuşaklık da duymadı değil! Bu birbirine aykırı iki hissin karışık tesiri altında, önce kendi nefsini düşündü. Aklı portföyündeki yataklı biletine kaydı. Cüzdanında parası vardı. Vazifesine dönünce de işlemiş aylığını hazır bulacaktı.

Annelerin ölümü pek hazin ve acı bir şeydir. Fakat, bereket versin, kendi annesi çoktan ölmüş, bu yara çoktan kapanmıştır.

Muhtaç insanlara yardım etmek, onlara el uzatmak... Bu, bir insanlık vazifesidir. Fakat bu vazife ile hiç karşılaşmamak ne kadar daha iyi!.. Fakir bir insandan mümkün olan yardımı esirgemek! Bu, daima vicdanı rahatsız edecek bir şey olur. Odacı tabiî üçüncü mevki ile gidecek.. üçüncü mevki bileti nihayet on liranın içindedir. Fakat keski yüz lira, üç yüz lira, beş yüz lira olsaydı. O zaman içinden en ufak bir eza bile duymadan, bunu reddedebilirdi. Keşki ona hiç rastgelmeseydi. Yahut kendisi parayı vermek üzere elini cüzdanına götürürken odacı, yer yarılıp, yerin dibine girse, (hadi bu olmıyacağına göre), bari düşüp sekteden geberiverse!..

İnsanın kafası, dünyanın en esrarlı, en müthiş, en muzlim kutusudur. Bütün bu düşünceler bir an içinde, ziyanın süratinden bin kat daha ziyade bir süratle kafasından gelip geçti.

Trenin hareketine pek az bir vakit kalmıştı. Odacı süklüm püklüm haliyle, fakat oltasına balık dokunduğunu hisseden bir balıkçının sakin ve emniyetli duruşiyle bekliyordu.

– Peki, hemen gidebilir misin?

– Tabiî giderim. Zaten bir tanıdığa rastlarım da biletimi alırım ümidiyle istasyona gelmiştim.

Anî bir hareketle, odacının eline bir on liralık uzattı. Öbürü teşekkür etmeğe bile vakit bulamadan, gişelerin bulunduğu yere doğru koşarak, uzaklaştı.

Trenin kalkmasına iki dakika var! Bir dakika kaldı! Fakat gelen yok... Gözlerini bir nişan hedefine dikmiş gibi dikkatle bakıyor, ama, odacıdan eser yok!..

Vakit müsait olsa, tâ gişeye kadar gidip bakacak.. o kadar hayret ve merak içinde...

Tren memurları vagonların kapılarını kapıyorlar. Son saniyede yataklı vagona atladı. Tren kalktı.

Tren pencerelerinden peronda toplananların, hele güzel ve süslü kadınların kokulu mendillerini ve birer beyaz güvercin yavrusuna benziyen zarif ellerini sallayışları seyretmek pek hoş bir şeydir. Bu, asıl kendi yolcuları için olduğu kadar, herkes için, her yolcu içindir de!.. Fakat o, bu defa, bunun farkında bile olmadı. Aklı fikri pis, kirli odacıdaydı. Vücudunun üst kısmını pencereden sarkıttı, başını ileriye doğru uzattı, hep aynı noktaya, gişelerin bulunduğu salonun kapısına baktı.

Bunun ne faydası var?..

İçini nedamet bir kor gibi yakıyordu. Fakat birden hatırladı ki, onu gözleriyle beklerken, bakışı bir aralık, yataklının pencerelerinden kendisine bakan kızına çevrilmişti. Acaba tam o sırada, trene geldi de ben mi görmedim, diye düşündü ve karısına sezdirmeden üçüncü mevki kompartımanlarını dolaşmağa karar verdi.

Koridorlardaki kalabalığa sürtünerek dolaşmayı, vagondan vagona geçmeyi sevmezdi, ama, çaresiz, tâ en öndeki, lokomotifin arkasındaki vagona kadar, zincirli ve sarsıntılı sekiz, on aralıktan zıplayarak üçüncüye gitti. Her kompartımana, yer arayan ayakta kalmış bir yolcu gibi, dikkatle baktı. Tahta kanapelerde birçok insan vardı. Bağdaş kuran, yarı yatan, birbirinin omuzuna dayanan, çerez yiyen ve kırk yıllık ahbap gibi, senli benli konuşan bir halk... (Halkın bu tekellüfsüz kaynaşması ne güzel şey!) Fakat, her cinsten, her boydan haşir neşir olan bu halk arasında asıl kendi aradığını bulamadı. Helâlar aklına geldi, öyle ya... Oraya gitmiş olabilirdi. Dakikalarca kapılarında durarak içlerinden çıkacak olanları bekledi; hayır, yok, yok!..

Onu bulmaktan ümidini kesince, birden, Ankara'da, Yenişehir'deki apartmanlarından kalkıp Eskişehir'deki mahalle aralarında dolaşmağa benziyen, bu seyahat içinde seyahati yapmağa kendisini mecbur eden kızının deminki bakışına kızmağa başladı. Ama, bu kızgınlık çok sürmedi. Çünkü kendi kızıydı ve kızını çok severdi.

Öfkeli ve bedbin olarak yataklıdaki yerine döndü. Suratı asıktı. Canı sıkılıyordu. Nasıl da on lirayı bir atmacanın zavallı bir serçeyi kapışı gibi, hiç aman vermeden, kapıp kaçıvermişti. Hani, on lira için değil, pokerde elli lira, yüz lira kaybettiği geceler bile bu kadar fenasına gitmemişti. O oyundur, kazanmak da, kaybetmek de şans işidir. Fakat bu öyle mi ya!..

Şimdi yalnız odacıya değil, bütün insanlara kızıyordu. Tuhh!.. İnsan oğlu ha!.. Hilekâr, düzenbaz, dolandırıcı, yalancı, mendebur mahlûklar!..

On liraya karşılık olsun diye, karısının lokantalı vagona, yemeğe gitme teklifini reddetti. Kadın şaşırdı. Fakat, bundan bir şey anlamadı. Gece, yatağına uzandığı zaman, on lira bir burgu olmuş, beynini deliyordu. Kat'iyetle hükmediyordu ki, odacı parayı alınca, arkasına bile bakmadan doğru vapura atlayıp Galataya geçmiş, bir meyhanede kafayı tütsüledikten sonra, (bu nevi meyhaneler ve buraların müdavimleri gözlerinin önüne geliyordu), şimdi pis bir fahişenin koynunda yatıyor. Pis bir fahişe, ama, bu bir dişidir, değişik bir kadındır, içinde kıskançlığa benzer yakıcı, ve kirli bir his kabarıyor., Hem de kendi parasiyle!..

Halbuki, ne kadar itimat verici, sakin bir hâli ve saf bir yüzü vardı. Ne kadar acıklı bir tavır almıştı. Zaten kendisini kandıran şeyin bu saflık ve budalalık manzarası olduğuna hükmediyordu. Meğer asıl böylelerinden kaçınmalıymış!

Geçen gün kızı bir yapma kuş görüp almak istemiş, fakat kendisi artık fazla masraf oluyor diye, kızının göz yaşlarına ve tepinmelerine bakmıyarak, bunu almamıştı. Halbuki alsaydı, cüzdanında şimdikinden daha az para olacak değildi.

Gece ne kadar uzun sürüyor ve bu tren tıkırtıları ne kadar âsabına dokunuyor. Daracık yatakta bir yandan öbür yana dönüyor, kıvranıyor, bir türlü uyuyamıyor. Karnı aç, dili paslı, avuçları yanıyor. Ona öyle geliyor ki, bütün bir tatil ayından vücutça ve kafaca ettiği istifade, bu gece güme gitmiştir.

Bir aralık, içinde dayanılmaz bir darlık hissetti. Zâhir kâbus bu olmalıydı. Aklından ne kadar çıkarmak istese, yine de, odacının sarı ve kirli suratını görüyor, dilini çıkararak, kendisiyle alay ettiğini zannediyordu. Bu hayali kovmak için başının ucundaki lâmbayı yakmak istedi. Ya üstte yatan karısı uyanır da, ne var diye sorarsa... Adam sen de.. ona bir doğru - yalan uydurmak kolaydır. Lâmbayı yaktı. Tahmin ettiği gibi, karısı uyandı:

– Ne var? diye. sordu.

– Hiç.. şey.. galiba tahtakurusu var, ona bakıyorum!..

Sabahleyin, bir ara yarı daldığı uykudan pek yorgun ve halsiz uyandı. Artık kanıksamıştı. Geceki saçma sinir bozukluğuna şaşıyordu. Ne kötü bir gece geçirmişti. Halbuki değer miydi?

Ankara garına indikleri zaman ihtiyarsız tekrar odacıyı hatırladı. Şimdi olsaydı, bavulların otomobile taşınmasına yardım ederdi!

Ayrı Dünya'dan

Ayrı Dünya

(Ayrı Dünya, İstanbul 1952, s. 5-14)

"Dünya bozuldu azizim" dedi, -kolalı yaka takan yanındakine- "evet, dünyanın şirazesi..."

Öbürü elini kepçe gibi yapıp kulağına götürdü:

"Ha?" dedi.

Yakalı, bu sefer daha yüksek sesle:

"Yani demek istiyorum ki, insanlar... dünya... çok bozuldu."

Kulağı ağır işiten:

"Bozuldu, bozuldu. Dünyanın tadı kalmadı."

"Hani insan sokağa çıkmaktan çekiniyor, bir münasebetsizlik göreceğim diye...."

Kulağı ağır işitenin eli, kepçe gibi kulağında:

"Hakkın var, ben de öyle. Ama ne yaparsın, evde de mahpus yaşanmaz ki? Terbiye, ahlâk kalmadı; nezaket, incelik, kibarlık kalmadı. Gençler bacak bacak üstüne atıp yaşlıların önünde öyle oturuyorlar. Terbiye bunun neresinde?. Ha, şöyle.. Yok.. Yok.. Korkunç şey.." "Gençlere terbiye verilmiyor ki.."

"Verilmiyor ya.. Ama gençlerin kendilerinde de kabahat yok mu? Var!. Bak size anlatayım. 323'te Selanik'te maiyet memuruydum. Her cuma, o zaman malûm a.. tatil, cumaları.. Vali paşa maiyeti erkânını, memurları konağında kabul eder. Koca salonda sakallı sarıklı, setreli, kerr-ü ferli ekâbir-i memurin sedirlere oturmuş. Biz gençler kapının yanında, iskemlede. Başta vali paşa. Allah rahmet eylesin, Saffet Kenan Paşa.. Nekre mi nekre... Tuhaf tuhaf fıkralar anlatır. Kadı efendiye, müftü efendiye takılır. Öyle hoş, öyle gülünç, öyle zarif ki. Ama gel de gül bakalım, haddimiz mi? Kendimizi nasıl dışarıya dar atardık. Dışarıda gül gülebildiğin kadar, gülmen geçinciye kadar. Sonra gene terbiyeli terbiyeli yüzümüz hafifçe asık, gelip iskemlemize otururduk. Hey gidi günler, terbiye, ahlâk, büyüklere saygı..."

Yakalı:

"Evet, öyleydi ya. Babamızın önünde bile, bir şey sorulmadıkça konuşamazdık. Edep, terbiye vardı. Sakınma, utanma vardı. Şimdi hiç kimse birbirini dinlemiyor. Dünyanın şirazesi bozulmuş bir kere. Her şeyden evvel, terbiye, ahlâk..."

"Kötü günlere kaldık Hacı Bey, kötü günlere.. Of., of.."

İki arkadaştan katı yakalı olanı, yani ağır işitenin Hacı Bey dediği. Millî Emlâk Müdürlüğünden emekli İshak Bey'dir. Mühürdar'da bir evi vardır. Ev ama, apartımana çevrilmiştir. Yani şurası burası değiştirilmiş, yan sokaktan üst kata bir merdiven yapılıp müstakil kapı açılmış, eski ev dört daireye ayrılmış. Bu dört daireden birinde İshak Beyle karısı oturur. (Çocuk mocuk yok..) Öbür üç dairesi de kirada. İshak Beyin eline ayda kiradan 275 lira geçer. Tekaüt maaşı da üç ayda 578 lira tutuyor. Karısı Lâmia Hanım'ın da Çarşamba'da kiraya verilen bir eski berhanesi var. 250 lira da oradan gelir. Fakat bu paranın 90 lirasını kirayı toplıyan adama verirler. Kim her ay, oda başına 25 lirayı, 30 lirayı fakir fukaradan toplıyacak. Onun için 50 lirayı gözden çıkarıp azılı bir vekil tutmuşlardır. O kiraları ne yapıp yapıp toplar, her ayın üçünde, beşinde getirir, Lâmia Hanım'ın avucuna sayar. Uzun sözün kısası, İshak Beyler kira vermedikleri gibi, aylık gelirleri, yuvarlak hesap 650 lirayı bulur. Allaha bin şükür.. Namerde muhtacolmadan işte geçinip gidiyorlar. Biraz da birikmiş paraları olacak, ama, ne kadardır, tabii kimse bilmez. İki yıl önce Hacca da gittiler. Şimdi hacı bey, hacı hanım.. ferah fahur yaşıyorlar. Yani işleri tıkırında...

Hacı İshak Bey, sekiz on yıl önce emekliye ayrıldığı zaman, ilk iş, evi apartmana çevirtti. Bir müddet bununla oyalandı. Bu iş bitince, öbür yüksek sınıf mütekaitler gibi iskele caddesindeki pastahanelerde oturup yoldan geçenleri seyretti. Burada mütekaitlerden epey de yeni arkadaş edindi. Bunlardan biri de kulağı ağır işiten Danıştay âzalığından emekli Ruşen Bey'dir.

Bu pastahanelerin dili olsa da söyleseler. Buraları akademi mi, yoksa Millet Meclisinin bir komisyonu mu? Öyle yüksek nazariyeler, fikirler, mütalaalar, münakaşalar, tenkitler v.s.. v.s... ki dinliyen hayran kalır. Dünya işlerini düzeltmek işten bile değildir. Ama her şeyden önce, terbiye, ahlâk. Bu oldu mu, işler o saatte düzene girmiş demektir. Fakat gelin görün ki, bu terbiye ve ahlâk meselesi bir türlü yoluna sokulamaz. Ama kendileri iş başında olsalar, öyle kanunlar çıkarırlar, öylesine emirler verirler ki, kimse artık hık diyemez, dünya karşılarında susta durur. Dünya da, (yani memleket de..) nizama, intizama kavuşur. Ama, "varakı mihri vefayı kim okur, kim dinler", öyle değil mi, hacı bey, yahut reis bey, veya müdür bey?..

Hacı İshak Bey, bütün bu fikirlere, düşüncelere iştirak etmekle beraber, bunun karın doyurmıyacağını anladı, pratik bir işle uğraşmayı uygun buldu (Çünkü mütekaitler, bir köşeye atılmış, işe yaramıyor, dünya ekmeğini boşu boşuna yiyor dedirtmekten dehşetli korkarlar ve bu hissin tesiri altında ille bir şeyle uğraşmak isterler. Yoksa halleri dumandır.) O sıralarda kurulduğunu haber aldığı "Anadolu yakası âbidatı diniyei islâmiyeyi koruma ve onarma kurumu"na âza yazıldı. Aynı zamanda Kadıköy'de "..." caddesinde bir cami inşası kurumunda da "yönetim kurulu" ikinci başkanıdır. Muhafazakâr ve "mütedeyyin"dir. Hele hacı olduktan sonra kendisini büsbütün namaza, niyaza, hayır işlerine verdi. O kadar ki, Hac'tanberi, abdestsiz dolaşmaz oldu. İster ki, herkes iyi olsun, tatlı geçinsin, kaderine rıza göstersin, hır olmasın. Üç günlük dünya misafirliğinde değer mi bu uğraşmak? Camiler için para toplar. Bugün "müşrifi harap" İvaz-ağa camiinde, yarın Hattat Nazif Efendi mescidinde, dolaşıp durur.

Ruşen Beyse daha cerbezeli, daha hırçın, daha tenkitçidir. Onda manen tatmin edilememiş bir hal vardır. İnsana öyle gelir ki, niçin Danıştay âzası olmuş da, reis olmadan emekliye sevkedilmiştir, diye içerler durur. Ruşen Bey daha da varlıklıdır. Bir defa tekaüt maaşı daha yüksektir. Sonra Taksim'de Sıraserviler'de kocaman bir apartımanı vardır. Belki ayda iki bin lira alır. İki oğlu, bir kızı hep evli, çoluk çocuk sahibidir. Oğlunun biri, küçüğü, vaktiyle Amerika'da okuyan,

bilmem ne komisyonu üyesi diye iki yıldanberi, karısı ve çocuklariyle New York'ta bulunuyor. Ara sıra mektupları gelir. Kızı bir doktorla evlidir. Doktor İstanbul'da tanınmış bir mütehassıstır. Büyük oğlu Tetkiki İtiraz Komisyonu'nda âzadır. O bir defa feleğin sillesini yedi, bir daha belini doğrultamadı. Sebep de, güya eski iktidar zamanı, bir dişlinin işini yapmamış... Şimdi dairede bir değişiklik olursa, komisyon başkanı olacağını umuyor.

Ruşen Bey'in sürüyle torunu vardır. Hepsi de iyi bakımlı, gürbüz, güzel, güler yüzlü çocuklardır. (Hepsini Allah bağışlasın).

Şu hale göre, Ruşen Bey'in artık şikâyet edeceği bir şey olmamak lâzımdır. İşte galiba bundan dolayıdır ki, herkeste, her işde bir kusur bulur. Haydi bulur diyelim. Üstelik bunları düzeltmiye de kalkar. Yani "ıslahı âlem" rolündedir. Bu, onu tahammül edilmez bir hale sokar. Bereket versin, kulağı ağır işitir de, her söyleneni duymaz.

İshak Bey esnedi. Eliyle ağzını kapamıya uğraşırken:

"Hay Hak.." dedi.

Ruşen Bey gerindi. Göğsünden pööh,. diye bir nefes çıktı: Sonra cebinden bir Yenice paketi çıkarıp kapağını açtı. Bir cigara alsın diye İshak Bey'e uzattı, Hacı İshak Bey, elini göğsüne götürüp bir eyvallah işareti yaptı:

"Artık içmiyorum azizim" dedi, "terkettim. Göğüs darlığı yapıyor."

Ruşen Bey: .

"Ne vakte kadar?" diye sordu. Yüzünde alaycı bir ifade , vardı.

"Ne vakte kadar mı ? Allah kısmet ederse, ilâ ömrün nihaye.."

Ruşen Bey güldü:

"Biz bu lâfları çoklarından dinledik. Ama hiçbiri tutamadı."

"Yok, benimki bu sefer kat'î.. On beş yaşımdanberi, bu zıkkımı altmış yıldır içtim. Artık yeter." Öbürü:

"Görürüz" dedi. Kendi cigarasını yaktı. Dumanı içine çekti.

Ruşen Bey de şu meredi bırakmak istiyor, ama, olmuyor işte.. Yapamıyor. Bir bırakan da gördü mü, kendi iradesizliğini, kararsızlığını düşünerek kızıyor. İşi alaya almaktan başka yol bulamıyor.

Vapur Kadıköy iskelesine yanaşıyor. (Çünkü iki arkadaş vapurda, orta salonda konuşuyorlardı). Yolcular ayaklandılar. Lüks mevkiden birtakım süslü kadınlar çıkıyor. Yanlarından geçerken İshak Bey, bu kadınların, genç kızların beyaz enselerine, çıplak omuzbaşlarına, göğüslerine dalıp bakıyor. Ruşen Bey işin farkında. Arkadaşının kulağına eğilip:

"Seni gidi çapkın seni" dedi, "bir de sofuluk satarsın. Seninkisi göz zinası yahu.. Gusül iktiza eder. Ha, ne dersin buna Hacı Bey?..."

Hacı bey, utandı:

"Yok canım. Amma yaptın ha.. Gözüm dalmış.. Olmaz mı ya?.."

"Olmaz, olmaz. Sen bunu külahıma anlat.."

Gülüştüler.

Yolcular akın akın çıkıyorlar. Salonun kapısı bayağı tıkalı..

Bir genç erkekle bir genç kız konuşuyorlar. Ruşen Beyle İshak Bey'in yanı başında. Çıkış tıkanmış gibi olduğundan yol açılsın diye bekliyorlar. Erkek, kıza:

"Akşama Fenerbahçe'ye gel" diyor "hava müsait olursa, denize gireriz."

Genç kız başiyle peki işareti veriyor.

Demek akşama buluşacaklar.

İki arkadaşın ahlâk damarı kabarıyor: Bu düpedüz ve alenen randevu yahu.. "Hiç de sıkılma kalmadı".

Oysa ki genç kızla genç erkeğin yüzleri mesuttu.

Bu sırada da içeriye hamallar akın ediyor. Kimi kavruk, kimi güçlü kuvvetli genç çocuklar. Hepsi de son derece hırpani. Ayaklar kocaman kocaman, pis kirli. Her parmak bir kaplumbağa başı gibi, birbirinden ayrık ve âdeta kendi başlarına canlı. Üst baş mülevves. Her baş, kabarık saçlariyle, birer kirpiyi andırıyor:

"Hamal beyim, hamal!."

Taşınacak bir şey var mı, diye gözleri fıldır fıldır dönüyor. İkide bir küçük valizli bir kadına sokulup:

"Taşıyalım abla" diyorlar.

Hepsi de son derece açık göz, hareketli. Fırsat bulurlarsa çalmıya, kaçmıya hazır gibiler. Bunlar iskelelerde bekleyip vapur gelir gelmez, daha adamakıllı iskeleye bile yanaşmadan, nasılsa içeriye dalan başı boş, kimsesiz, sefil, serseri köprü altı çocuklarıdır.

Vapur kalabalıktı. Oturacak yerler dolmuş, ayakta kalanların bâzısı, açılır kapanır iskemlelere oturmuşlardı. Şimdi yolcular kalkınca, bu iskemleler orta yerde, ayak altında kalmışlardı. Bunlara gelip geçenlerin ikide bir ayakları takılıyor, yere düşme tehlikesi geçiriyorlardı. Ama gene hiç kimse akıl edip şu yol üstüne düşen bir iki iskemleyi kaldırmıyor ve bir yere dayamayı düşünmüyordu.

İshak Bey'le Ruşen Bey, vapurdan en son çıkarlar. Acelesi ne?.. Varsın üç dakika sonra olsun. Kıyamet kopmaz a. İtile kakıla çıkmaktansa..

Ruşen Bey'in gözü hep de bu yerden kaldırılmıyan iskemlelere takılıydı. "Bari üstüne oturan a-

dam, kalkarken kaldırsa ya.. Hayır.. Üstünde oturur. Çünkü bunun kendisine faydası vardır. Orada rahat yolculuk eder. Ama iş bitince iskemleyi yerinden kaldırmak ne vazifesi? İskemlenin oradan bir kenara çekilmesi artık ona bir fayda verecek değildir. Hey gidi hodbin, menfaatperest, kötü insanlar!.."

Ruşen Bey böyle düşünüyor, fakat bu insanlara vazifelerini hatırlatmaktan çekiniyordu. Ya bunlardan biri, "sana ne be adam ?" derse.. Der mi der.. "Malûm a.. Dünya bozuldu. Kimsede terbiye, ahlâk kalmadı.."

Bu arada içeriye nedense geç kalmış hamallardan biri girdi, öbürlerinden hiç farklı değildi. Yüzü o kadar kirliydi ki, hani mektep temsillerinde Otello'ya çıkan çocuk gibi, yüzünü gözünü kömür toziyle karalamışa benziyordu. Hamal çocuk telâşlıydı. Sağa koşuyor, sola koşuyor, taşıyacak bir bavul, bir çanta, bir sepet, filân arıyordu. O da yerdeki iskemlelerin yanından, üstünden, kenarından geçip gidiyor ve tabii Ruşen Bey'in düşüncelerinden habersiz bulunuyordu.

Ruşen Bey'in insanların kayıtsızlığı karşısında bayağı sinirleri bozulmuştu. Hah, tamam. Şimdi söyler, şu iskemlenin hiç olmazsa birisini, şu pek orta yere düşeni kaldırtabilirdi. Artık hamal çocuk da, yok diyecek değil ya...

"Hişt.. çocuk., hey hamal.. Şu iskemleyi yerinden kaldırsan a.." (Bir hamala böyle söylenilir. Hamal beyefendi, lütfen şu iskemleyi yerinden kaldırır mısınız, demek yakışık almaz tabii..)

Hamal çocuk ilkin aldırış etmedi. "Hamal beyim, taşıyalım" diye salonda dört dönüyordu.

Ruşen Bey biraz sertçe:

"Sana söylüyorum be.. Kaldır su iskemleyi şuradan.."

Hamal çocuk, başını kızgın kızgın çevirdi; yüzü epey azgıncaydı:

"Sana lazımsa sen kaldır" dedi, "ben ekmek paramın arkasındayım."

Kepçe el kulakta:

"Ne? Ne dedi?.. Vay kerata vay.."

Ruşen Bey, Allahtan, kulağı ağır işitir de, çocuğun dediğini pek iyi anlayamadı. Yalnız hamalın azgın, suratını görmüştü. Pek köpürdü. Hani nerdeyse, elindeki bastonu herifin başında paralıyacaktı.

Hacı İshak Bey arkadaşını yatıştırmıya çalıştı. Zaten hamal da uzaklaşmış, ekmek parasını kim bilir nerede aramıya gitmişti.

İki arkadaşın fena halde canları sıkılıyordu. Vapurdan söylene söylene çıktılar. Onları teselli eden tek şey, dünyanın ve insanların bozulduğu, ahlâk ve terbiyenin kalmadığı hakkındaki hükümlerinin bu suretle bir kere daha doğruluğunun anlaşılmış olmasıydı.

Artık nereye gideceklerini şaşırmış gibiydiler. Yürüye yürüye Borsa kıraathanesine kadar geldiler. İçeri girip birer okkalı kahve söylediler.

Hacı İshak Bey, kahveler geldiği zaman dayanamadı. Ruşen Bey'den bir cıgara istedi,

Ruşen Bey, cebinden Yenice paketini çıkarırken:

"Ben demedim mi" diye güldü, alay etti.

Hacı İshak Bey:

"Ama canım, yalnız bir defalık. Her zaman içecek değilim ya.. Şimdi kahveyle canım çekti" dedi.

Sonra tekrar vapurdaki hâdiseyi hatırladılar, ikisi birden:

"Dünya bozuldu, insanlar bozuldu. Ahlâk kalmadı, terbiye kalmadı. Büyüklere saygı yok... Ah.. Of." diye öksüz öksüz içlerini çektiler.

Zeynep Kadın

(Ayrı Dünya, İstanbul 1952, s. 78-84)

Emine Hanım'ın oğlu, yol yol sidik izleri hiç kurumıyan, duvar diplerine küme küme çöp dökülü sokakta, arkadaşlariyle bilye oynarken, siyah çarşaflı bodur bir kadının paytak adımlarla kendi evlerine doğru yürüdüğünü gördü. Hemen fırladı; haber verdi:

"Anne, Zeyhep Kadın geliyor!"

Emine Hanım'ın canı sıkıldı, suratı ekşidi: "Bu kadın da hep böyle yemek zamanlarını seçer" diye düşündü, "hele bugün.. Aksilik olunca bu kadar olur. Kokusunu mu aldı, nedir? Tuhh.. musibet karı.. Bize bir rahat yemek yedirmez oldu. Sanki lokantaya geliyor."

Emine Hanım, masa üstündeki kaygana tabağını, -(geçen Umumî Harbin pek müthiş şeker kıtlığı zamanıydı)- aceleyle kaldırıp dolaba sakladı, sonra, felâketi daha kolay karşılamıya hazır bir vaziyette, beklemiye başladı.

Zeynep Kadın, hantal vücudunu güçlükle sürüyerek, bitkin bir halde, soluya soluyu içeri girdi. Peçesini sıyırdı. Yüzü kıpkırmızı ve adeta şiş şişti. Terli şakaklarından at kuyruğu gibi sert, siyah iki saç örgüsü sarkıyordu. Emine Hanım'la karşılaşınca, yüzünde hüzünlü bir gülümseme dolaştı. Gözleri alevli ve ıstıraplıydı. Ev sahibi sanki daha önce, "hoş geldin" demiş de, kendisi karşılık veriyormuş gibi:

"Hoş bulduk hanımcığım" dedi, "şöyle bir uğrıyayım dedim, E nasılsınız bakalım? Çocuklar nasıl?.. Sizi iyi gördüm maşallah.. (Yüzündeki ifade acılaşarak:)

Off, çok yorulmuşum. Kaç gündür hasta yatıyordum. Yürümiye yürümiye hamlaşmışım zahir.."

Emine Hanım isteksiz isteksiz:

"Neydi hastalığın?" diye sordu.

"Nöbet yokladı yine.. Ama, bu sefer bitirdi beni.."

"Amaan sen de, Zeynep.. Bir nöbetten ne olur sanki.. Çok kibarlaştın artık,."

"Böyle deme hanımcığım, alimallah, içim dışım fırın gibi yandı. Hastalığın küçüğü büyüğü olur mu, Rabbim düşmanımın başına vermesin."

Emine Hanım sözü fazla uzatmamak için, cevap vermedi. Mutfağa gitti. Şeyhveli camiinde öğle ezanı okunuyordu.

Zeynep Kadın da sofrada bir iskemleye oturdu. Başını önüne eğdi. İki eliyle yanaklarını bastırdı. Bir müddet öylece, sessiz, hareketsiz durdu.

Zeynep Kadın, Emine Hanım'ın anneannesi Naile Hanım'ın beslemesiydi. Kırk yıl kadar evvel, Naile Hanım'ın eline, beş altı yaşlarındayken gelmişti. Köylerden birinde kendisinden küçük bir erkek kardeşinden başka kimsesi yoktu. Naile Hanım, sevabına bu kıza baktı. Zeynep, ihtiyarlığında Naile Hanım'ın âdeta işi gücü, bir nevi eğlencesi olmuştu. Saçlarını tarayıp ince ince örer, bitine bakar, yıkayıp temizler, çamaşırlarını dikerdi. Ona namaz surelerini, namaz kılmayı öğretti. Zeynep, allı güllü basma entariler içinde, yanakları elma gibi kırmızı ve tombul, sere serpe büyüdü. Gelinlik çağına gelince de, öyle her besleme gibi, fazla bekletilmeden, Naile Hanım'ın emin, helâl süt emmiş bildiği bir adamla, eski uşaklardan Abdi Ağa'nın oğlu at cambazı Hasan'la evlendirildi. Zeynep, Naile Hanım'ın yapıp yakıştırdığı çeyiziyle kocasının dağ eteği mahallesindeki küçük evine gitti. Fakat büyütüldüğü evle alâkasını kesmedi. Her zaman, vakitli vakitsiz gelir giderdi. Hele evde ağır bir hizmet olmasın, "gel bakalım Zeynep!" hemen evine haber giderdi. O vakitler Zeyneb'in gençlik, delişmenlik zamanları.. Gücüne kuvvetine diyecek yok.. Hani, taşı sıksa suyunu çıkaracak..

Naile Hanım'ın ölümünden evvelki son hastalığında, ona bakmak Zeyneb'e kısmet oldu. Büyük hanımın tükürük hokkasını döken, arkasına tülbent koyup kaldıran, tenkıye yapan, altını temizliyen, haftalarca hastanın odasında yatıp kalkan hep Zeynep'ti. Bu işleri hiç şikâyetsiz, yüksünmeden, hattâ memnuniyetle yapıyor, bu suretle büyük hanımın kendisine geçmiş olan hakkını ödediğini düşünüyordu. Zeynep, Naile Hanım'ın âhir ömründe çok hayır duasını aldı.

Naile Hanım, evin üst katındaki dört odadan kıbleye karşı, pencerelerinin yukarı camları renkli olanında otururdu. Yine de bu odada öldü. Hastanın her hizmetini Zeyneb'e bırakan, yanına ara sıra, hatır sormak için uğrıyan ev halkı ve ölüm haberini alan hısım akraba, hemen bu odaya doldular. Ağlıyan gözler, aynı zamanda, odanın eşyasında, Naile Hanım'ın kapalı sandığı üzerinde de dolaşıyordu.

Cenazesinin kaldırıldığı gün, verese önünde, kapalı sandık açıldığı zaman, mevcudiyeti öteden beri bilinen bir mineli altın saatle bir yakut yüzüğün, bir de ipek kese içindeki birkaç fındık altınının yerinde olmadığını, hayretle gördüler. Bunları sandıktan hangi gizli el ayırabilirdi. Naile Hanım'ın bütün hastalığı boyunca, bu odada hep Zeynep yatıp kalkmıştı. Tabiî hırsızlığı Zeynep'ten bildiler. Zeynep bu ağır itham karşısında ilkin şaşaladı, suçu reddetmiye uğraştıkça dili dolaşıyor, bu hali aleyhindeki delillerin kuvvetlenmesine sebeboluyordu. Zeynep baktı ki, olmıyacak, "eğer ben çaldımsa iki gözüm kör olsun" diyerek Kur'an'a el bastı.

Bu şiddetli müdafaa karşısında mirasçılar Zeyneb'i bırakıp Emine Hanım'ın annesi Nebile Hanım'dan şüphe etmiye başladılar. Çünkü Nebile Hanım, annesi hastayken odasına en çok girip çıkandı. Birkaç defa da, annesinin izni ve arzusu üzerine, sandığı açıp içinden öteberi çıkarmıştı. Bu mesele aralarında epey tatsız münakaşalara, hattâ kavgalara yol açtı.

Meğer Nebile Hanım'dan "haksız" şüphe etmişler.. Hâdisenin üstünden daha üç ay geçmeden Zeyneb'in kocası at cambazı Hasan'ın iki gözü kör olmasın mı?.. Gerçi Hasan'ın gözleri zaten trahomluydu, ama, o zaman bunu kim bilecek.. kim düşünecek.. Hırsızlığı tabiatiyle tekrar Zeyneb'in üstüne kondurdular. Ve, "her halde kocası teşvik etmiş olacak ki, Allah yalan yere Kuran'a el basanın cezasını ona verdi" diyerek meseleyi yordular, yakıştırdılar.

"Cezayı ilâhî"nin bu suretle yerini buluşu kasabayı âdeta yerinden oynattı. Her kafadan bir ses çıkıyor, kahvelerde, çarşılarda, pazarlarda, her tarafta "Vay kaltak vay!."sesleri, yükseliyordu. Hırsızlıktan ziyade Zeyneb'in yalan yere Kur'an'a el basışı hiddet ve asabiyet uyandırmıştı. Hocalar camilerde buna dair vaazlar bile ettiler. Zeyneb'in hırsızlığı örtmek için, Allahtan korkmadan, kuldan utanmadan: Kur'anı şahit tutarak, yalan yere yemin ettiği, tam bir hakikat olarak, âdeta güneşin mevcudiyeti gibi, mutlak bir surette, kabul ve tasdik ediliyordu. Hattâ kocası Hasan bile, körlüğüne karısının sebebolduğuna inanıyor, onu boşamayı tasarlıyordu. Ama, bu körlüğünde ona kim bakacaktı?

Zeynep bu müthiş baskı altındı, âdeta kendi kendisinden şüphe etmiye başladı: "Acaba?.. Farkında olmadan ..." Ama, altınlar, saat, yüzük neredeydi?.

Bu rüsvaylıktan sonra Zeynep, insan içine çıkamaz oldu. Evde yün evirip çorap örüyor, perşembeleri kurulan pazara götürüp bunları köylülere satıyor,

aldığı üç beş kuruşla idare etmiye çalışıyordu. Bir müddet sonra, kocasının sırtına bir çuval verdi, elinde kör değneği, kaldırımları yoklıya yoklıya, bütün kasabayı sokak sokak dolaşıyor, - (kasaba halkı ekmeklik buğdayını kendileri öğütüp unu evlerinde eledikleri için, hemen her evde kepek bulunurdu). - Zeynep bu kepekleri beş on kuruş kârla bir tüccara satıyordu.

Hasat zamanı gelince, ovaya, ekin devşirmiye giden komşu kadınlara o yıl Zeynep de katıldı. Bu kadınlar, yaşlı, hastalıklı, perişandılar. Ama gitmeyip ne yapacaklardı? Kış gelince, "yerler takır, gökler bakır" olurdu. Ekin devşirmeseler, evlerinin ununu, bulgurunu nasıl tedarik edecekler, nasıl geçineceklerdi?..

Bir seher vakti, kiminin elinde bir su testisi, kiminin koltuğunun altında bir çul parçası, omuzlarında birer ikişer boş torbayla yola çıktılar. Kasaba halkından çoğunun uykuda olduğu bu saatte, sokaklar ıssız, hava loş, serin, etraf sakindi. Kasabanın dışında, ilk aydınlıklarla onları derenin sesi, kavaklar, sarmaşıklar, mersin ve zakkum dallarının koyu yeşilliği karşıladı, önlerinde tozlu bir yol uzayıp gidiyordu.

Mesireleri, su seslerini, ağaçlıkları, hızlı hızlı geçtiler, Sonra çıplak toprakta, bir tepe arkasından kanlı gibi kızıl bir güneş, (artık onları bir daha bırakmıyacak, beyinlerine işliyecek, ciğerlerini kavuracak olan cenup güneşi) göğe doğru fırlayıp yükselmiye başladı.

Sık sık dinlenerek, ikide bir baygınlık geçirerek, yol kenarındaki tek tük ağaçlar altında uzun molalar vererek, rasladıkları çeşme ve derelerden testilerini doldurup torbala-rındaki ekmeği kemirerek "az gittiler, uz gittiler, dere tepe düz gittiler", nihayet, atla bir günde gidilen yolu, tam yedi günde aldılar. Ova göz alabildiğine, sapsarı, önlerinde serili yatıyordu. Uzaklarda orakçıların ekini biçtiklerini, yer yer harman yığınlarını gördüler.

Hemen işe koyuldular. Kuraklıktan şahrem şahrem çatlamış toprak, bir karış boyunda saplarla kaplıydı. Üstelik bu toprak, bir fırın külü gibi sıcaktı. Her kesik sapın altında, başağından belki düşmüş bir taneyi arıyor, gözlerine ilişenleri, toprağa karışıp kaybolmasından korkarak, bin dikkatle yakalayıp torbalarına atıyorlardı. Zeynep bazan bir karıncayı koca bir buğdayı sürüklerken görüyor, "kısmet seninmiş" diyerek karıncanın elinden almıya kalkmıyordu. Sonra kuşlar uçuşuyor, onlar da bulduklarını alıp götürüyorlardı. Şüphesiz daha birçok kurtlar, böcekler vardı ki, göze görünmeden rızıklarını, yine buralarda arıyorlardı.

Ovada güneş müthişti. Hele öğleden ikindiye kadar... Gökten bir alev yağmuru yağıyor, sanılırdı. Zeynep kaç defa güneş çarpmasına uğradı da bir ağaç altında, batak bir su kenarında dinlenmiye mecbur oldu.

Geceleri güneş yoktu, ama ovayı rutubetli, boğucu bir hava kaplıyor, bu ağır havayı, civar bataklıklardan kalkan sivrisinekler dolduruyordu. Ekin devşirici kadınların birer çula bürünmüş olan ve birer leşe benziyen vücutları üstünde, şafak sökülünceye kadar, sivrisineklerin hiç durmıyan sazları, ahenkleri devam edip gidiyordu.

Günde üç beş avuç kadar tane toplayabiliyorlardı. Bu taneler, tarladaki ekinin cinsine göre, bazan buğday, bazan arpa, çavdar veya akdarı oluyor ve tabii hepsi aynı torbaya giriyordu.

Günlerden sonra torbaları kabarmıya başladı. Birkaç avuç da, merhamete gelip, harmancılar verdiler. Zaten bir kuru ekmeği de, her gün, bu harmancılardan, köylülerden dilenip alıyorlardı.

Bir buçuk aylık bir didinmeden sonra, Zeynep'le arkadaşları, dalakları şiş, elleri, yüzleri, bacakları sivrisinek ısırıklarından, yara bere içinde, dudakları çatlamış, hasta, bitkin bir halde, fakat torbaları dolu, gittikleri yoldan, iki büklüm kasabaya döndüler.

Zeynep üst üste daha birkaç yıl, ovaya ekin devşirmiye gitti.

Naile Hanım'ın ölümü, yani Zeyneb'in hırsızlıkla suçlandırılması üstünden seneler gelip geçmişti. Bu müddet içinde Zeynep bir gün bile, miras yoliyle şimdi Nebile Hanım'a geçmiş olan hanımının eski evine ayak basmadı. Onlar da bir daha Zeyneb'i arayıp sormadılar. Naile Hanım'ın mirasçıları, hâdise unutulup korkusu geçtikten sonra, Zeynep tarafından çalınan eşyanın, kuyumcuya, saatçiye satılmak üzere saklandığı yerden meydana çıkarılacağını, o zaman ele geçirileceğini ümit etmişlerdi. Fakat öyle bir şey olmadı. Zaman geçtikçe de, her şey gibi, bu da unutuldu.

Günün birinde Nebile Hanım da öldü. Ev Emine Hanım'a kaldı. Emine Hanım, annesinin eşyasını karıştırdıktan sonra, nedense, vaktiyle aynı yaşlarda beraber büyümüş oldukları Zeyneb'i hatırladı. Sordu soruşturdu. Nihayet Zeyneb'i buldurup evine çağırdı. Zeynep de kalkıp geldi. Bu ilk gelişinde Zeynep, içinden bir sel gibi taşan yaşları zaptedemedi. Koca kadın, hüngür hüngür ağladı.

Ondan sonra bir ağır hizmet olunca, Emine Hanım, tıpkı eskiden olduğu gibi Zeyneb'e haber yollamıya başladı. Bir aralık kör Hasan da öldü. Zeyneb'in çocuğu olmamıştı. Kocasının ölümünden sonra tek başına kaldı. Köyde vaktiyle bırakmış olduğu kardeşinden, ara sıra yardım görürdü, ama, o da üç yıldır asker olmuş, harbe gitmişti. Şehit mi, gazi mi, bir haberini alamamıştı.

Zeynep ne kadar yalnızlık hissederse o nisbette eski yetiştiği eve yakınlık, sıcaklık duyuyordu, ama, Emine Hanım'dan aynı sıcaklığı görmüyordu ki.. E-

mine Hanım annesinin hâtırasını fazla incitmekten çekiniyor, Zeynep'ten nefret ediyor, bazan da ona acıyordu.

Emine Hanım, kaygana tabağını, sakladığının haftasına, Zeyneb'in öldüğünü haber aldı. Artık bundan sonra rahat yemek yiyeceklerini düşünerek, memnun olmalıydı. Fakat, Emine Hanım'ın, gayrı ihtiyari gözleri doldu. Hiç vakit geçirmeden, o gün, annesinin kabrini ziyarete gitti. Annesinin mezarı önünde, birtakım dualur okudu.

Zeynep Kadın'ın macerasını bilen konu komşu, onun ölümünden sonra boş kalan kulübesini, "belki bir şeyler buluruz" diyerek adam akıllı araştırdılar, bir şey bulamadılar.

Harp bitip, Mısır'daki esirlikten dönen Zeyneb'in kardeşi de evin şurasını burasını kazdı. O da birşey bulamadı.

Naile Hanım'ın mineli saati, yakut yüzüğü, fındık altınları Nebile Hanım'dan kızına miras kalan konsolun gözünde saklı duruyordu!..

Köprü Altı

(Ayrı Dünya, İstanbul 1952, s. 48-53)

Köprünün Üsküdar iskelesinde, merdiven altında.. Hava soğuk, rutubetli... Ama burası, ne de olsa kapalı sayılır. Ayakkabı boyacısı Hasan, tezgâhını kurmuş, boyalarını, cilâlarını, mahsus, reklâm olsun diye, yere dizmiş, sağ elinde, kılları uzun, boyadan kararmış bir fırça, sol dizinin üstünde cilâ kutusu... Ve sol baş parmağını cilaya çalıp önündeki kunduraya ha bire sürüyor, bir yandan da sağ elindeki fırçayla harıl harıl, kuvvetli kuvvetli fırçalıyor.. Deminki çamurlu ayakkabılar, şimdi pırıl pırıl..

Hasan, eserinden memnun, gülümsüyor. Müşterinin boya sürülmesin diye tersine kıvırdığı pantalon paçalarını eski haline getirip düzeltiyor.

Müşteri bu, para verecek... öyle anafordan, kolaycana olur mu ya... Kundurasının yanlarına, kenarlarına iyicene baktı. Ökçeler de iyi boyanmış mı diye çevirip bir göz attı. İyi boyandığına tam kanaat getirdikten sonra, cüzdanını çıkardı. Evirdi çevirdi. Şimdi paralar pek birbirine benziyor. 5 kuruş mu, 10 kuruş mu ? İnsan bâzı karıştırıyor. Bir tane ufacıcık, bir tane de ondan biraz büyücek, iki bronz parayı, güçlükle seçti (yani 15 kuruşu), parmaklarının ucundun boyacı sandığının üstüne attı. Hasan paraya el sürmeden: "Bereket versin" dedi.

Müşteri hiç cevap vermedi. Ada iskelesine doğru, kurula kurula yürüdü, gitti.

Müşteri uzaklaştıktan sonra, Hasan, boya kutusunun, cilâ kutusunun kapaklarını kapadı. Parlatma kadifesini katlayıp yerine yerleştirdi. Fırçayı sandığın çengeline, öbür sarılı siyahlı fırçaların yanına astı. Sandığın gözünü çekti. Müşterinin bıraktığı parayı içine attı. Para gözde şıngırdadı. İçinde daha birkaç tane beş kuruşluk, on kuruşluk vardı.

Hasan'ın yanında oturan daha da gençten, boyacı Yusufsa yarım saat önce bir kundura boyamış, şimdi yeni bir müşteri bekliyor. Üşümüş, büzülmüş.. Fazla bekledi diye de canı sıkılıyor. Yüzündün belli.. Suratı asık.. Hasan da işin farkında. Ama, kısmet bu. Bilinmez ki. Müşteri ya sana gelecek, ya bana.. Hasan, "böyle şeylere boş vermeli.." diye düşünüyor, ama Yusuf'un annesi hasta., ilâç parası verecek, annesine daha çok bakacak, daha iyi yedirecek. Evet, o daha çok kazanmalı.. Kazanmalı ama, ne gelir Hasan'ın elinden..

Hasan efkârı dağıtmak için bir cıgara yaktı. Sonra yarım bıraktığı yerden:

"Herif otomatiği bir çekti" diye başladı, "vahşilerin üstüne bir yürüdü, vıj vıj.. kurşunlar.. Mızraklı vahşilerde kaçan kaçana... Düşüp ölen ölene.. Hani o herif, arslan avcısı.."

Derken ikinci mevki bekleme salonundan yanlarına doğru biri yaklaştı. Hasan filim anlatmayı kesti. Yusuf gözlerini dört açmıştı. Bu defa da müşteriyi Hasan'a kaptırmamalı.. diye içinden geçiriyordu.

Adam biraz daha yaklaştı. Hasan daha büyücek değil mi ya.. Sırf bundan dolayı olacak, Hasan'a:

"Merhaba, hemşerim" dedi.

"Merhaba.."

Yusuf bir ara aldığı fırçayı yere bıraktı, içinden, "bunda da bize ekmek yok" diye düşündü, "Hasan'ın yanında oturmak fena be.. Kadıköy iskelesindeki ihtiyarın yanı daha uğurlu. Kalkıp oraya mı gitsem.."

Gelen adam öyle kunduralarını boyatacağa pek benzemiyordu. Merhabalardan sonra, dedi ki:

"Çengelköyü'ne bu vapur mu gider?"

İskele kapıları henüz kapalıydı.

Hasan, başını çevirip baktı. Üsküdardan 9.10 seferini yapan "Göztepe" istim üstünde bekliyordu.

İskelelerde asılı tarifelerin içinden çıkabilene aşk olsun. O yıldız işaretleri, aktarma okları, cumartesileri yapılmaz, filân tarihten başlar.. gibi kayıtlar.. Vapur saatlerini Köprüdeki gazeteciler, boyacılar, hamallar çok iyi bilirler. Hepsi birer canlı tarife...

Hasan:

"Bu vapur gitmez" dedi "şimdi istirahate çekilecek. Yerine gelecek vapur, Çengelköyü'ne uğrar, iskele kapısı açılınca, binersin."

Adam teşekkür etti.

Hasan'ın dudakları kımıldadı, başını hafifçe salladı. Her halde teşekküre karşı "bir şey değil" demiş olacaktı. Ama bu söz açıkça işitilmedi.

Adam, yerinden kımıldamıyordu. Daha bir şeyler konuşmak, bir şeyler sormak istediği belliydi. Meğer dertliymiş, derdini dökecekmiş:

"Benim de başıma geleni sormayın" dedi.

İki boyacı birden:

"Ne oldu ?" diye merakla sordular.

Adam:

"Şey" dedi "şimdi Karadeniz postasından çıktım. (Üstündekini gösterdi; sadece ceketi vardı.) Vapurda paltomu çaldılar".

Hasan:

"Deme be" dedi.

"Valla... Bulamadık da... Böyle dımdızlak kaldım. Kış kıyamet. Karım bekleme odasında.. Kalkıp bir memleketlim var, onlara gideceğiz. Ya.. böyle işte.."

Palto.. Ama zaten ne Hasan'ın, ne de Yusuf'un paltoları vardı. Hasan alay etti:

"Şükret yine" dedi ya karını çalsaydılar, diyecekti, ama demedi, "ya karınınkini çalsaydılar".

Adam:

"O zaman benim yerime o üşürdü" dedi.

Öyle ya!

Hasan açıkgöz olmasına açıkgöz.. Paltosu çalınan adamın ayakkabılarına baktı. Adamakıllı boyasızdı. Her halde aylardanberi boya yüzü görmemişti. Üstünde Rize'nin mi, Cide'nin mi, Vakfıkebir'in mi, artık bilinemez nerenin, tozu toprağı duruyordu. Adama:

"Hadi, kunduraları boyayalım" dedi. (Hani çok konuştuğumuz yeter... gibilerden..)

Kunduralarını Öyle pek boyatacağa benzemiyen adam, razı oldu:

"Peki" dedi. Sağ ayağını boyacı sandığının üstündeki ayaklığa yerleştirdi.

Adamın kunduraları sarıydı. Sarı boya, sarı fırça ortaya çıktı. Hasan kara, sarı, kahverengi, hatta kışa rağmen, beyaz boyalarla, (çünkü sabahleyin, siftah beyazlı sarılı, yazlık bir kundura boyamıştı), yer yer boyalı elleriyle, çabuk çabuk boyamıya başladı.

Yusuf, bir "Off!" çekti.

Hasan, "çocuğun hakkı var" diye düşündü, "annesi hasta, ilâç alacak, yiyecek alacak. Daha çok kazanması lâzım. Ama, kısmet, ne denir?"

O sırada:

"Vay,. Kumral, nasılsın" diye bir ses işitti Hasan.. (Hasan'a arkadaşları, yakışıklılığından, kumrallığından ötürü, öyle ad takmışlardı).

Hasan boyadığı ayakkabıdan başını kaldırdı:

"Recep, ulan, ne arıyorsun burada?" dedi.

Recep iki dirhem bir çekirdekti. Yuna yıkana yelken bezi rengini almış trençkot sırtta, fes rengi boyunbağı, üstelik ipek eşarp.. Vay canına.. Recep öylesine şık ki.. Gören tanıyamıyacak..

Ama Hasan işlerin gidişatını bilir. Günün bu saatinde, Recep, böyle giyinmiş, kuşanmış, iskelelerde ne arar? Belli ki, işsiz. İşsiz olmasa bu saatte burada işi ne? Böyle şık giyinmesi de işsizliğinden. Nasıl olsa, yabanlık bir urbası var. Onu giyip çıkmış. İş ararken insanın kılığı kıyafeti düzgünce olmalı.

Hasan Receb'i, şöyle adamakıllı bir süzdü. Sonra içinden: "Şuna bir takılayım" dedi.

"Recep, be.."

"Ne diyorsun ulan?"

"Recep be.. Baksan a.. Köprü'den geçenleri sayana 10 lira yevmiye veriyorlarmış. Ha, ne dersin? Çıkıp saysan a.."

Recep hiç cevap vermedi. İçerlemiş miydi yoksa.. Belli olmaz, işsizlik insanı huysuz eder.

Öteden Yusuf, canına tak demiş olacak:

"Ben beş kâada sayarım" dedi.

Bu sefer Recep:

"Hadi oradan hıyar" dedi "ulan bin lira verseler, gene sayılmaz".

Yusuf cevap vermedi. Ama, içinden, "Ben sayarım, ben sayarım" diye söyleniyordu.

"Hani Nasrettin Hoca'ya dünyanın ortası neresi? diye sormuşlar. Hoca hiç düşünmeden elindeki değnekle yere bir işaret çizmiş, işte burası demiş. Canım, ne biliyorsun, denilince de, inanmıyan ölçsün demiş". Onun gibi.. Meselâ gece yarısından sonra, Köprü açıldığı zaman, Yusuf'u çağırıp soracaklar:

"Ulan, bugün köprüden kaç kişi geçti ?" Yusuf hiç düşünmeden cevap verecek: "Yüz doksan yedi bin beş yüz altmış sekiz..." Ve beş papeli cebe indirecek. Hasta anneye ilâç, yiyecek almıya koşacak..

Yusuf'a inanmıyan, buyursun, ertesi gün kendisi saysın!

Cevat Fehmi Başkut

(Edirne 1905- İstanbul 15 Mart 1971)

Cumhuriyet döneminin tanınmış gazetecilerinden ve tiyatro yazarlarındandır. 1905 yılında Edirne'de doğmuştur. Babası askerî öğretmen (Fransızca) Şumnu'lu Ömer Fehmi Başkut, annesi Bosna'lı Cemile Hanımdır. Çocukluğu, İmparatorluğun sıkıntılarla, sosyal ve siyasî çalkantılarla dolu bir dönemine rastlar. Beş yaşında iken ailesi Edirne'den İstanbul'a göç eder ve Eyüp semtine yerleşir. Burada önce bir mahalle mektebine devam eden Cevat Fehmi, daha sonra tahsilini Eyüp Rüştiyesi ile İstanbul Sultanîsi (İstanbul Erkek Lisesi)'nde sürdürürse de, Millî Mücadele'nin ilk yıllarında ailesi ile birlikte Ankara'ya nakletmek zorunda kalınca dokuzuncu sınıftan ayrılır. Babası da hastalanıp emekli olmuştur. Küçük yaşta iş hayatına atılır. Bir süre Büyük Millet Meclisi'nde, Vehbi Koç'un yanında "zabıt kâtibi" olarak çalışır. Kurtuluş Savaşı sonunda aile yeniden İstanbul'a dönünce, İstanbul Erkek Lisesi edebiyat öğretmeni Hakkı Tarık Us'un yardımı ile 1924 yılında *Vakit* gazetesine "müsahhih" olarak girer. Böylece 1963'lere kadar devam edecek olan uzun gazetecilik hayatı başlamış olur. 1929 yılında *Cumhuriyet/Yedigün* gazetesinde önce muhabir olur, sonra yazarlığa yükselir. 1935'te *Son Posta* gazetesine geçer. 1940 yılında yeniden döndüğü *Cumhuriyet* gazetesinden 1963 yılına kadar bir daha ayrılmayarak, yazar, yazı işleri ve genel yayın müdürü olarak hep bu gazetede görev yapar; *Pazartesi Mektupları* adı ile gazetenin yayın politikasını açıklayan ve günün aktüel meselelerini yorumlayan yazılar kaleme aldığı gibi, *Hem Nalına - Hem Mıhına* adını taşıyan köşesinde de günlük fıkralar neşreder. Gazetecilik mesleğinde bir ömrü tüketmiş olan Cevat Fehmi, İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü'de on yedi yıl kadar hocalık da yapmış, Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın bir numaralı kurucu üyesi olmuş, uzun yıllar da Gazeteciler Cemiyeti başkanlığı görevinde bulunmuştur. Öldüğünde de Tiyatro Yazarları Derneği başkanıdır. 15 Mart 1971 tarihinde İstanbul'da bir kalp krizi sonunda ölmüş ve Feriköy mezarlığına gömülmüştür.

Cevat Fehmi 47 yıllık meslek hayatında gerek yazar, gerekse idareci olarak Babıâli'de çile çekmiş bütün Türk gazetecileri üzerinde eğitici ve yetiştirici tesirleri olan Türk basınının unutulmaz kişilerinden biridir. Hoşgörüye dayalı bir otorite ile yeni yeteneklere hep yol göstermiş, onların ufuklarını açmış, bu yüzden de basın dünyasında herkesin "hocası" olmak bahtiyarlığını elde etmiş nadir insanlardandır. 1933 yılında basılan ilk kitabı *Geceleri Bizi Kimler Bekliyor?* adlı bir röportaj dizisidir. *Kadın Bir Defa Sever, Dişi Aslan* ve *Valide Sultanın Gerdanlığı* gibi bir kaç roman denemesi de vardır. Fakat asıl başarısını, 1942'den sonra tiyatro yazarı olarak göstermiştir, Cumhuriyet devri tiyatro edebiyatımızda bir otorite sayılır. En tanınmış oyunlarından olan *Paydos*, yurt dışında sahnelenen ilk Türk piyesi olma özelliğine de sahiptir. Atina'da Agriropulos Tiyatrosu tarafından 65 kere temsil edilmiştir. *Küçük Şehir* adlı piyesi ile 1948 yılında İnönü Tiyatro Armağanı'nı da almış olan Cevat Fehmi, usta bir dram yazarıdır, bir halk adamıdır. Oyunlarında gazetecilik mesleğinin kendisine kazandırdığı geniş gözlem imkânlarını başarı ile kullandığı, toplumu rahatsız eden, yadırganan meselelerin usta bir gazetecilik gözlemciliği ile sahneye aktarıldığı görülür. Piyesleri, eğlendirirken eğiten ve yetiştiren eserlerdir. Olayları öyle sergiler ki, seyircinin son sahnede bir karşılaştırma yaparak iyilerle kötüleri, doğrularla yanlışları algılaması ve ayırması kolayca mümkün olur. Onun "başta

gelen özelliği seyircisi ile kolay ilişki kurabilmiş olmasıdır. İçinde yaşadığı toplumun en aktüel sorunlarını ele alırken seyircisinin görüş açısını paylaşması ve onun duygularına yönelmesi Cevat Fehmi Başkut'u yaşadığı yılların en popüler yazarı yapmıştır." (Doç. Dr. Sevda Şener, "Popüler Yazar Cevat Fehmi Başkut", *Tiyatro Araştırmaları Dergisi,* Ankara Üniversitesi D.T.C.F, Tiyatro Enstitüsü Yayınları, nu.3, Ankara 1972, s. 5-40). Her yıl bir eser vererek yaratıcı gücünü ve Türk toplumu ve halkı hakkındaki geniş bilgi ve kültür birikimini ortaya koyan Cevat Fehmi, gerçekten de popüler bir yazar olmanın bütün niteliklerine sahiptir. "Çeşitli toplum aksaklıkları karşısında amansız bir eleştirmendir. Siyaset oyunlarına, parti çekişmelerine, yönetim bozukluklarına, her çeşit ticarî yolsuzluğa, vurgunculuğa, çıkarcılığa, sosyal adalet ilkesine uymayan tüm ilişkilere açıkça cephe almıştır. Fakat eleştirisinde sadece yöneldiği toplumun ahlâk kaygısını, kötüye karşı öfkesini, ezilene karşı merhametini, iyiye karşı sevgi ve hayranlığını dile getirmeğe önem verdiğinden, bunun ötesinde değerlendirmelere gitmediğinden, eleştirdiği çevreler için bile sevimli bir yazar olarak kalmayı başarmıştır. Bu özelliği de onun popüler yanını aydınlatır" (Sevda Şener, *a.g.y.,* s. 5-6).

Büyük bir kısmını üç perde halinde kurguladığı ve hemen tamamında komik unsura bol bol yer verdiği piyeslerinde kullandığı tatlı, akıcı ve sürükleyici dil ve üslubu sayesinde duygusallıkla realizmi kucaklaştırmış, ele aldığı konuları ince bir hiciv, zarif bir güldürü prizmasından geçirmiş, sahneye öyle aktarmıştır. Gerçekçi ve objektiftir. Her oyununda kendince doğru bulduğu bir tezden yola çıkar, konu ve kişilerini de buna göre ayarlar. Böylece çeşitli toplum meselelerine ve değişik insan tiplerine, ahlâkçı tavrını daima koruyarak ferdî ve sosyal tenkitler yöneltir. Bütün piyeslerinde Türk halk tiplerini, toplumun değişik meselelerini, halkı yakından tanıyan titiz bir gözlemci dikkatiyle ve büyük bir içtenlikle yansıtmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllar, Türk seyircisinin yoğun bir şekilde tiyatroya ısındırılmaya çalışıldığı yıllardır. Cevat Fehmi'nin her yıl art arda oynanan oyunları, bu dönem Türk tiyatrosunda çok önemli bir hizmet görmüştür. Hemen tamamı İstanbul Şehir Tiyatroları, Devlet Tiyatroları ve çeşitli özel tiyatrolar tarafından defalarca oynanan piyeslerinin sayısı yirmi üç kadardır. Bunların bazısı sağlığında basılmış, hatta bir kısmı birkaç baskı yapmıştır. Ölümünden sonra İnkılâp ve Aka Kitabevleri 1972'de bir külliyat halinde tamamını yayımlamıştır.

İlk oynanış sırasıyla oyunları şunlardır: *1. Büyük Şehir* (1942-43), 2. *Ayarsızlar* (1943-44), 3. *Hacı Kaptan* (1944-45), 4. *Küçük Şehir* (1945-46), 5. *Koca Bebek* (1946-47), 6. *Paydos* (1948-49), 7. *Sana Rey Veriyorum* (1950-51), 8. *Soygun* (1951-52), 9. *Kadıköy İskelesi* (1952-53), 10. *Makine* (1953-54), 11. *Harputta Bir Amerikalı* (1955-56), 12. *Kleopatra'nın Mezarı* (1956-57), 13. *Tablodaki Adam* (1958-59), 14. *Öbür Gelişte* (1959-60), 15. *Hacıyatmaz* (1960-61), 16. *Göç* (1961-62), 17. *Buzlar Çözülmeden* (1964-65), 18. *Hepimiz Birimiz İçin* (1965-66), 19. *Üzüntüyü Bırak* (1965-66), 20. *Ayna* (1966-67), 21. *Emekli* (1967-68), 22. *Ölen Hangisi* (1967-68), 23. *Dostlar* (1969-70).

Kaynaklar: *Cumhuriyet Gazetesi,* 16 ve 19 Mart 1971; Cihad Baban, "Cevat Fehmi", *Cumhuriyet,* 18 Mart 1971; Yaşar Kemal, "Cevat Fehmi Başkut İçin", *Cumhuriyet,* 21 Mart 1971; *Tiyatro Araştırmaları Dergisi,* Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, nu. 3, Ankara 1972; Adile Ayda, "Cevat Fehmi Başkut", *Hisar,* nü. 152, Ağustos 1976, s. 11-15; Sevinç Sokullu, *Türk Tiyatrosunda Komedyanın Evrimi,* Kültür Bakanlığı, Ankara 1979; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü,* İstanbul 1983, s.76; Adile Ayda, *Böyle İdiler Yaşarken,* Ankara 1984; *Eleştirmen Gözüyle Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu Eleştiri Seçkisi* I (1923-1960), Kültür Bakanlığı, Ankara 1994.

Prof. Dr. Mustafa Özbalcı

Harput'ta Bir Amerikalı'dan

Üç perdelik bir komedidir. Olaylar İstanbul ve Harput'ta geçer. Bir gün İstanbul'a Abraham Maderus adlı milyoner bir Amerikalı gelir. Asıl adı İbrahim Müderrisoğlu'dur. Aslen Harput'ta doğmuş bir Türk olduğunu, birbirlerinden kırk yıl önce ayrıldıkları küçük kardeşi Ahmet Müderrisoğlu'nu aradığını söyler. Hilton oteline yerleşir. Necmettin adlı birini yanına kâtip, emekli bir komiseri de dedektif olarak alır.

Bu haber gazetelerde yer alınca, milyonerden para sızdırmak isteyen birkaç kişi Abraham'ın akrabaları olduğunu söyleyerek gelirse de, bunların doğru olmadığı anlaşılır ve gerekli araştırmanın Harput'ta yapılmasına karar verilerek oraya gidilir. Orada belediye başkanından şimdi fakir düşmüş olan Ahmet Müderrisoğlu'nun bahçıvanlık yaptığını öğrenirler. Bahçıvan Ahmet jandarma marifetiyle getirilmek istenirse de, gelmek istemez ve kaçıp kaybolur. Bu arada Harput dolaşılır. Belediye başkanı eski Harput'u anlatır. İstanbul'dan gelen kâtip, komiser ve diğerleri anlatılanlardan çok etkilenirler ve Harput'ta kalarak şehri eski canlılığına ve güzelliğine kavuşturmak için çalışmaya karar verirler. Jandarmaya bu sırada gelen bir şifreden komiserin aslında timarhane kaçkını eski bir komiser emeklisi olduğu anlaşılır. Bahçıvan da yakalanıp getirilir. Ancak Abraham'la görüşmeyi istemez. Üstelik ona, annesi, eşi ve çocukları çeşitli hastalıklara tutularak genç yaşta bir bir ölürken, fakirlikle boğuşurken, Harput böyle perişan ve harap hâle gelirken nerede olduğunu, kardeşini hatırlamak aklına kırk sene sonra mı geldiğini sorar. Dinleyenler Ahmet'e hak verirler, Abraham da donmuş gibi baka kalır.

Eserin aşağıdaki son perdesinde komiserin gerçek kimliğinin anlaşılması, bahçıvan Ahmet'le Abraham Maderus'un karşılaşması ve eski Harput anlatılmaktadır.

(Harput'ta Bir Amerikalı, İstanbul 1972, s.114-143) .

Üçüncü Perde

(Harap Harputta çarşı meydanı. Her taraf yıkık duvarlar, taş yığınları, enkaz ve toprakla dolu. Ön plânda solda bir sokak medhali, sağda keza. Bunu takiben büyük bir han harabesi. Sağda keza. İkinci plânda sağdaki han harabesine bitişik bir dükkân harabesi ve kurumuş bir çeşme. Çeşme ile soldaki han harabesi arasında bir sokak, uçsuz bucaksız harabelere açılan bir sokak. Orta yerde kurumuş bir ağaç. Vakit ayni gün öğleden sonra.)

— BİRİNCİ MECLİS —

(B. Kâtibi, Ayşe, Necmettin, A. Hamlet, A. Bulur)

(Hep birlikte konuşarak girerler)

AYŞE

Komiserin bulduğu çare yalnız zalimane değilmiş, Ahmet Müderrisoğlunun kaçmasile ayni zamanda budalaca olduğu da meydana çıktı.

NECMETTİN

Demek ellerine kelepçe vuran jandarmadan yakalanma sebebini öğrenmiş.

B. KÂTİBİ

Tabiî değil mi? Yolda gelirken ne konuşacaklar? Ben sonra jandarmayı gördüm. Ahmet Müderrisoğlu «niçin tevkif ediyorsun beni?» diye sormuş, jandarma da «hakkında ihbar var. İstanbullu bazı beylerle hanımların öteberisini çalmışsın» demiş.

A. HAMLET

Tabiî ürktü adam... Çalmadığını biliyor amma eyyy ne olur ne olmaz, firar etmeyi en münasip çare saydı.

NECMETTİN

Fakat korkunç bir çare... Pencere camını açık mı sandı acaba?

AYŞE

Açık olmadığını o kadar mesafeden görmez mi canım? Bile bile yaptı !

NECMETTİN

Onun boşalan bir zemberek gibi havaya fırlayıp denize atılırcasına camın üstüne atılışı bir türlü gözümün önünden gitmiyor. Kırılan camın şangırtısı hâlâ kulaklarımda.

A. HAMLET

Bir tek insan parmağını dahi kıpırdatamadı.

AYŞE

Yazık çok yazık, mutlaka yaralanmıştır.

B. KÂTİBİ

Hiç şüphe yok... Hiç şüphe yok... Hem cam kalın, duble camdı. Kırıkları bıçaktan beterdir.

A. BULUR (Ayşeye)

Siz tevkif mevzubahis olurken olmaz diye itiraz etmiştiniz. Keşki ayak direseydiniz.

AYŞE

Kabahati bana bulmayın. Hiç biriniz benim tarafımdan çıkmadınız.

A. BULUR

O da doğru. Amma canım o kadar müteessir olmanın mânâsı yok. Sonu nasıl olsa güzel gelecek. Mes'eleyi öğrenen bahçıvan her şeyi hoş görecektir. O başını cama çarptı, milyonlara konacak, ya bizler gibi başlarını taşa çarpıp da elleri boş kalanlara ne buyurulur?

NECMETTİN

En büyük kabahat bende... Sonra da patronda... Komiserin teklifini kendisine söylediğim zaman «daha duruyor musun?» diye bağırdı.

AYŞE

Ne merhametsiz adam... Kardeşi bu... Kardeşi için söylüyor.

NECMETTİN

Hayır bari derhal kapıda onu görür görmez birimiz mes'eleyi anlatıverseydik. Meselâ patron «kardeşim» falan diye ona doğru ilerleseydi.

A. HAMLET

Hayır hepimiz put gibi durduk kaldık.

AYŞE

Doğrusu o manzara, adamın öyle kelepçelerine bakışı hepimizi dondurdu.

A. BULUR

Sonra canım, birisi Amerikanın en tanınmış bir milyoneri. Öteki Harputun en fakir bahçıvanı... Bunların ikisi de aynı karında yatmış kardeşler... İnsan aptallaşıyor tabiî... Peki şimdi ne olacak?

B. KÂTİBİ

Jandarmalar arıyorlar... Neredeyse tekrar yakalarlar. Kaçacağı yer malûm...

A. BULUR

Yani neresi?

B. KATİBİ

Buzluk mağaraları. Burada her kaçak oraya sığınır.

NECMETTİN

Nerede bu mağaralar?

B. KÂTİBİ

Buradan yirmi dakika tutar. İki muazzam kaya parçasının birbirine yaslandığı noktada başlayan bir yarık. İçine giriyorsunuz ve zeminden aşağı doğru inen korkunç bir yol başlıyor. Bu yol bir az sonra müteaddit kollara ayrılıyor. Hiç birinin sonunu bulan yok. Dondurucu bir soğuk zifiri bir karanlık. Eğer yanınıza rehber almamışsanız geri dönme ümidiniz de yok. Dönüş yolunu bulamıyarak orada kalıyor ve ölüyorsunuz. Soğuk hava cereyanı o kadar kuvvetli ki yürüdüğünüz yolun tavanından sızan sular yere düşmeğe vakit kalmadan derhal buz oluyor. Bir iki sene evvelıne, Elâzığa buz fabrikası yapılana kadar bütün şehir bu buzları kullanırdı.

A. BULUR

Ne garip şey, görmek isterim doğrusu orasını...

B. KÂTİBİ

Daima mümkün.

A. BULUR

Büyük mucitler hep böyle tabiat hâdiselerinden ilham almışlardır.

AYŞE

Artık daha fazla ilerlemiyelim, arkamızdan gelenler sonra bizi kaybedecekler. Neredeyiz?

B. KÂTİBİ

Eski Harputun çarşı meydanında... Çarşı meydanı büyük ve zengin şehirin kalbi idi. Bir insan vücudunun kalbi gibi. Evvelâ burası durdu ve ardından ölüm geldi. Burada sağda çarşı başlar, aşağı doğru iki sıralı yüzlerce ve yüzlerce dükkân ile mağaza uzanırdı. İşte bu Harputtaki iş hanlarının en büyüğü idi, ondan sonra diğerleri gelirlerdi. Burada günün her saatinde belki on belki on beş şehirden adamlar, tacirler, müstahsiller, köylüler, renk renk, şekil şekil elbiseli insanlar kaynaşırdı. Harputun ipeklilerini yükleyen bir kervan, develerin boyunlarındaki çan seslerini önünde koşturarak ve ardından sürükliyerek buradan uzaklaşırken büyük Harput pazarına bir ufuktan pirinç ve baharat, öteki ufuktan yün ve yağ, diğer ufuklardan sebze meyva ve hububat taşıyan belki on kervan gözükürdü. Memleketin dörtte biri burada mallarını satar, burada malların alır ve Harput servetler kazanırdı. Şimdi o kervan yollarının izleri bile kalmadı. Harput ise bir masal.

AYŞE

Şu dükkân kimin dükkânı imiş acaba?

B. KÂTİBİ

Anlatayım, Harputun çok iyi tanıdığı üç kardeş vardı: Ganioğulları... En büyükleri yani bu dükkânın sahibi büyük ve namuslu bir tacirdi. Anlatırlar: Bir Muşlu köylü bu dükkândan bir ipekli kumaş alır, yattığı hana döner. Kumaşı gören ayni kervanla gelmiş hemşerileri çok beğenerek nereden aldığını sorarlar. Bu dükkânı öğrenerek koşarlar. Tacir: «Hayır size mal satmam» der. «Bre aman sebeb?» Ganioğlu: «Ayni kumaştan bakın şu karşımızdaki dükkânda da var, varın oradan alın. Ben bu günlük rızkımı çıkardım. Halbuki o daha pek az mal sattı» cevabını verir. Ortanca kardeş büyük ve meşhur bir âlimdi. Eserlerile bütün memlekete ün saldı. Onu görmek, iliminden, fazlından hisse kapmak için taa Şamdan, Bağdaddan, İstanbuldan insanlar gelirler, fakat çoğu arzularına nail olamadan geri dönerlerdi. Çünkü o bir kere kütüphanesine kapandı mı 10 gün 15 gün çıkmaz, ev halkı bile yemek tepsisini ancak kapıdan uzatırlardı.

AYŞE

Ya üçüncü kardeş?

B. KÂTİBİ

O mu, o büyük ve yalancı bir şair oldu.

NECMETTİN

Sebeb? Niçin?

B. KATİBİ

Bir şiirinde şu mor dağların ardından çıkan güneş gideceği ufka baktı mı evvelâ kendisi kadar ezelî ve ebedî olan Harputu görür, der. Harputun ezeli olmadığını o biliyordu, ebedî olmadığını da bizler gördük.

AYŞE

Canım bunda şairin kabahati ne? Kabahat Harputluların... Bu kadar vefasızlık olur mu?

B. KÂTİBİ (Acı bir gülüşle)

Yok o kadar vefasız sayılmazlar. Çoğu cenazelerinin Harputa getirilip gömülmesini vasiyet ediyorlar.

NECMETTİN

Çocuklar, biliyor musunuz aklıma ne geliyor.

AYŞE

Ne geliyor?

NECMETTİN

Burada küçük, şirin bir misafirhane açmak... Nasıl olur acaba? Madem ki hâlâ eski Harputu ananlar var, madem ki hâlâ dünyanın dört bir köşesinden buraya geliyorlar. Onları bir kaç günlüğüne ağırlamak bu misafirhanenin masraflarını çıkardığı gibi belki kâr da bırakır. Sonra Elazığlılar da gelir kalırlar. Bizi görenler belki yazlık küçük villâlar yaptırmaya özenirler. Haydi

yapalım şu işi, gelin! Yeni Harputun temellerini atmış oluruz. Kim benimle kalıyor?

AYŞE

Şaka mı ediyorsunuz?

NECMETTİN

Hiç bir işte bu kadar ciddî olmadım.

AYŞE

Derhal mi işe başlanacak?

NECMETTİN

İstanbula gidip Amerikalıyı uğurlar uğurlamaz. Milyonerden alacağım ücret hazır duruyor.

AYŞE

O halde ben kalıyorum.

NECMETTiN

Siz mi?

AYŞE

Eğer kabul ederseniz...

NECMETTİN

Yalnız iş ortağı olarak mı?

AYŞE

Siz nasıl isterseniz.

NECMETTİN

Hayat ortaklığı da teklif etsem.

AYŞE

Sanırım hayır demem.

NECMETTİN

(Ayşenin ellerini avuçları içine alıp öperek) Bu takdirde yapmayacağım şey yoktur. Burada mini mini yemyeşil bir Harput yaratmak işten bile değil. Teşekkür ederim. Peki ya anneniz?

AYŞE

Annem mi? O kolay... Celile hanım zaten benim üveyannem.

NECMETTiN

Ne diyorsunuz?

AYŞE

Size bir gangster kumpanyasından bahsetmiştim.

NECMETTİN

Demek o halde siz...

AYŞE

Bir başka kadının kızı... Belki daha fazla günahkâr, belki de biraz daha temiz... Fakat her halde Celile hanımın kızı değilim. Yalnız bunu bildiğimi o dahi bilmez. Demiryolu müteahhidile yaşamağa başladığı ilk günlerde beni evlât edinmişler. Tuttukları sütnine bana seneler sonra söylemişti. Ellerine geldiğim zaman bir yaşında imişim. Bu sırrı bu güne kadar herkesden gizledim. Fakat artık hakkım yok. Siz de anlıyorsunuz ya, işlenmiş günahlarım var. Beraber çalışarak bunların kefaretini ödersem çok sevineceğim.

NECMETTİN

Bakın doğrusu buna da çok memnun oldum.

A. HAMLET

Şirket kuruldu mu? Yalnız iki kişi ile mi? Ya biz ne olacağız?

NECMETTİN

Siz kim?

A. HAMLET

1252,5 defa Şekspir oynamış bu ünlü aktörün kendisinden ben diye bahsetmesini münasip görüyorsanız ben... (Koynundan bir yüzük çıkararak) İşte annemden kalan bir pırlanta yüzük... Aile yadigârıdır. Harput uğrunda feda olsun... Bunu satmamak için nefsimle aramda ne kanlı meydan muharebeleri geçti, anlatamam...

NECMETTiN

Çok güzel... Adetâ kulaklarıma inanamıyorum. Amma mes'elenin yalnız şiir ve hayâl tarafını öne sürerek sizleri aldatmış olmayayım. Bu işin müşkülleri de var. Bunun mes'uliyetini yüklenmek istemem. Olur ki muvaffak olamayız. Aç kalırız. Sonra bana sitem etmeyin!

A. HAMLET

Aç kalmak... Hangi aktör çıkar da bu kelimeler kulaklarıma yabancı geliyor der. Sonra korkacak ne var? Hayatın bence bir toplu iğne kadar değeri yok... İnsan giderken arkada bıraktığı şeylerden birine sahip kalamadıktan sonra erken gitmiş, ne çıkar? (Ayşeye göz kırparak) Kısmen Hamletten...

NECMETTİN

O halde kabul...

A. BULUR

Bu işde ben de varım.

NECMETTiN

Siz de mi?

A. BULUR

Buradaki sessizlik hoşuma gitti. Bir ilim adamına evvelâ lâzım olan şey sükûnettir. Size 4000 lira vereceğim. Bütün hayatımca biriktirebildiğim para... Sayısız dam aktarma, teneke lehimleme, soba kurma bedelidir. Amma zararı yok.

B. KÂTİBİ

Ben sizlere ancak göz yaşlarımı verebilirim. Amma dikkatle bakın... Bu şehirde pek nadirdirler. Sevinç göz yaşları bunlar... 50 yıldanberi ilk defa akıyorlar.

NECMETTİN

Tamam... Beş kişilik bir şirket, kuvvetli bir şirkettir. Derhal işe başlayacağız. Bugün büyük bir gün olacak,

Harput milyonerin peşine takılıp gidecek olan tarikidünya bir bahçıvan kaybediyor, fakat buna mukabil yeni Harputun temellerini atacak olan beş idealist kazanıyor. Gönülleri ümitle, aşkla, şevkle dolu beş idealist... Niyu Harput... Niyu Orlean gibi... Ne güzel de söyleniyor.

A. HAMLET

Selâm sana yeni Harput?

A. BULUR

Bizim otelde de Hilton gibi kapıcı ile ingilizce konuşmak mecburi mi olacak?

B. KÂTİBİ

Konuşulsa da pek aykırı kaçmaz.

NECMETTiN

Niye?

B. KÂTİBİ

Geçenlerde Elâzığa yeni Doğu üniversitesinin yerini kararlaştıracak bir Amerikan mütehassıslar hey'eti gelmişti. Kendilerini su gibi İngilizce bilen 35 çiftçi karşıladı. Amerikadan dönenler...

NECMETTiN

Kapıcı ben olacağım ve Türkçe konuşacağım,

AYŞE

Ben de ahçı...

A. BULUR

Bulaşıkçılık da bana mı kalıyor? Aşkolsun, bir mucide lâyık gördüğünüz işe bakın!

A. HAMLET

Benim gibi meşhur bir san'atkâr oda hizmetçiliğini kabul ettikten sonra haydi haydi... (Kapıya elile vurma taklidi yaparak) Gün aydın beyefendi, İyi uyudunuz mu? Evet Harputun havası güzeldir. Otelimiz de en güzel mevkide. Yemekler berbat mı? Düşünün beyefendi, onları Kollej mezunu, Şekspiri baştan aşağı ezbere bilen, güzeller güzeli bir genç kız yapıyor. Nasıl fikrinizde israr etmiyorsunuz değil mi? Bardaklar, çatallar yağ mı kokuyor, aman efendim imkânı mı var? Onları yıkayan Türk ilim ve fennine istikâmet vermiş bir mucittir. Yeni bir icadın doğum sancıları arasında dalgınlığına gelmiştir diyeceğim amma bunun da imkânı yok... Mamafih kendisine söyliyeceğim, yıkanmış bulaşıkları müşteriden evvel koklayan ve yağ kokanları bir tarafa ayıran bir makineyi derhal yapacaktır. Nasıl çocuklar yeni otelinizin oda hizmetçisini beğendiniz mi? Malûm ya müşteri daima haklıdır.

A. BULUR

Bu proje ciddî ise biraz daha beklememiz lâzım.

NECMETTİN

Niye?

A. BULUR

Tımarhaneden kaçan delinin içimizden hangimiz olduğu daha anlaşılmadı. (A. Hamletle kendisini işaretle) Eğer ikimizden biri çıkacak olursa...

B. KÂTİBİ

Fena mı, Belediye reisinin saydığı Harput delileri üçleşmiş olur.

* * *

— İKİNCİ MECLİS —

(Evvelkiler, sonra polis komiseri)

(Komiser elinde kurumuş bir ağaçtan kopardığı asaya benzeyen bir dal olduğu halde girer.)

NECMETTiN

Ötekiler nerede?

KOMİSER

Ağır ağır geliyorlar.

AYŞE

Ne de ağır yürüyorlar.

KOMİSER

Burada durduk mu?

NECMETTiN

Evet şöyle bir araya gelelim de daha fazla ileriye gidip gitmiyeceğimize karar verelim, dedik...

KOMİSER

Âlâ!

B. KÂTİBİ

Mamafih pek ileri gitmeye de mânâ yok. Buzluktan gelen yol nasıl olsa buradan geçiyor.

AYŞE

Komiser bey o elinizdeki sopayı nereden buldunuz?

KOMİSER

Ha bunu mu? Yolda gördüğüm kurumuş bir ağaçtan kopardım.

AYŞE

Sabahki dayak lâkırdısından sonra bu halinizle dehşet saçıyorsunuz.

KOMİSER

Onu bilmem amma elimde böyle bir deynek olursa bana bir güven geliyor. Adeta nefsime itimadım artıyor. Şimdi halletmiyeceğim muamma, çözmiyeceğim mes'ele yoktur.

A. HAMLET

Evet amma sabahleyin dört kişi içerisinde hangimizin deli olduğunu meydana çıkaramadınız. O zaman da elinizde cedvel tahtası vardı.

KOMİSER

Üç dört saat evvel meydana çıkaramamak üç dört saat sonra bulamayacağıma delâlet etmez. Ben hâlâ o işle meşgulüm.

A. BULUR

Allah kolaylık versin, her halde benden uzak olun da.

KOMİSER

Şunu bilin ki tahmininizden daha fazla yakınınızdayım.

A. HAMLET

Hoppala yine başlıyor.

KOMİSER

En ummadığınız anda elim yakanıza yapışacak, durun bakalım, daha İstanbula gidinceye kadar vakit var.

A. HAMLET

Peki amma, biz İstanbula dönmüyoruz ki...

KOMİSER

Dönmüyor musunuz?

A. HAMLET

Hayır... Biz idealist insanlarız. Ben otelde oda hizmetçisi olmaya karar verdim.

KOMİSER

(Şüphe ile) Efendim?

A. HAMLET

Mucit bulaşıkçı olacak...

KOMİSER

Yaaa!

A. HAMLET

Delikanlı kapıcı, genç kız da ahçı...

KOMİSER

Mükemmel... Sen bana baksana bakayım, gözlerimin içine bak... Kaçırma gözlerini benden... Hangi otel bu?

A. HAMLET

Mini mini yemyeşil bir yuva... Burada, Harputta... Milyonerin verdiği ücret, bir pırlanta yüzük, bir hayli teneke lehimleme parası ve sevinç göz yaşları... Tamam. Derhal faaliyete geçiyoruz.

KOMİSER

Öyle mi? Adı ne?

A. HAMLET

Niyu Harput... Niyu Orlean gibi...

KOMİSER

Pek güzel... Pek güzel...

A. HAMLET

Delikanlı dedi ki tehlikelere karşı mes'uliyet kabul etmem... Ben dedim ki insan giderken arkada bıraktığı şeylerden birine sahip kalamadıktan sonra erken gitmiş ne çıkar?

KOMİSER

Mes'ele anlaşılıyor...

A. HAMLET

Elbet anlaşılmayacak hiçbir tarafı yok bunun. Gözlerinizi kapatın, biraz muhayyelenizi işletin. Harput yine eski Harput olacak... Ezelî ve ebedî Harput... Kervanlar gelecekler, kervanlar gidecekler, develerin boyunlarındaki çanların seslerini önlerinde koşturarak ve arkalarından sürükleyerek... Ufuklardan taşınan mallar, ufuklara götürülen mallar...

KOMİSER

Kervanlar geledursun, biz seninle geri dönüyoruz.

A. HAMLET

Nereye?

KOMİSER

Uzağa değil, jandarma karakoluna kadar.

A. HAMLET

Sebeb?

KOMİSER

Sebebi orada öğrenirsin... Nasıl da anlayamamışım tuhhhhh...

A. HAMLET

Yerimden kımıldamaya niyetim yok benim, yooo siz işi sahiye bindiriyorsunuz.

KOMİSER

Bana bak karşı koymaya çalışma, tepelerim...

NECMETTİN

Fakat komiser bey...

KOMİSER

Rica ederim işime karışmayın benim... yeter artık!

.....

A. HAMLET

Karar da benim...

KOMİSER

Ne haddine! Kafanı parçalarım, dişlerini dökerim... Gözlerin patlar... Belini kırar, kollarını, bacaklarını lime lime ederim... Derin yüzülür, vücudun mosmor olur, yer yer yaralar açılır, kemiklerin gözükür ve ben karşına geçer, bir sade kahve içerim. Kimbilir o hâlinle ne güzel olursun... Bana komiser Kocabıyık derler... (Bağırarak) Komiser Kocabıyık derler bana... Elimden pestilini çıkarmadığım suçlu geçmedi... Sen de kurtulamayacaksın serseri...

(Elindeki sopayı kaldırır, vurmaya hazırlanır)

— ÜÇÜNCÜ MECLİS —

(Evvelkiler, belediye, reisi ve jandarma kumandanı gedikli Başçavuş ile jandarma erleri)

B. REİSİ

Komiser bey bir dakika!

KOMİSER

(Kolunu indirir, döner bakar)

B. REİSİ

Çavuş, tut!

J. ÇAVUŞU

Peki efendim.

AYŞE

Eyvah... Zavallı aktörcük. Demek o idi, ha!

B. REtSİ

Beklediğimiz şifre geidi. Haydi arslanım mukavemet etme! Canın yansın istemiyorum.

J. ÇAVUŞU (Komisere)

Ellerini arkaya uzat kımıldama, kurşunu yersin. Tamam! (Arkadan ellerini bağlar.)

KOMİSER (Gülerek)

Vay canına işler tahminimden daha çabuk ilerlemiş... Hiç olmazsa beş dakika sonra gelemez mi idiniz? Şu aktör bozuntusunu doya doya bir dövecektim.

A. BULUR

Allah Allah... Allah Allah...

AYŞE

İnanılmayacak şey, aman yarabbi...

NECMETTİN

Demek timarhaneden kaçan deli...

B. REİSİ

Evet, bizim polis komiseri... Tam beş senedenberi Bakırköyde yatıyormuş. Polis komiserliği doğru... Zaten vazife sırasında hastalanmış... (jandarma komutanına) Çavuş haydi oğlum götür sen onu... Jipe atlar, doğru Elâzığa gidersiniz. Vali beye çıkar göster, görmek istiyor, sonra da polise teslim edersin...

J. ÇAVUŞU

Peki reis bey...

KOMİSER

Ne o, ne bakıyorsunuz hep birlikte öyle acaip acaip bana... Hiç deli görmediniz mi? Amma doğru lâkırdı ister misiniz, topunuz birden benden daha delisiniz! Size bir ağabey nasihati: Doktorlara görünmeyin, aman sakın doktorlara görüneyim, demeyin. Çünkü hepinizi ayrı ayrı zincire bağlarlar. Hoşça kalın!

A. HAMLET

Elveda!

KOMİSER

Ah beş dakika geç gelmeliydiler... Ben sana gösterecektim elveda'ı...

(Jandarma ile komiser çıkarlar, komiser bir şarkı tutturmuştur.)

A. HAMLET

Sözleri gerçi biraz rastgeleydi amma deli saçması değildi. (Ayşeye) Kral da Hamlet için böyle söylemişti, değil mi?

NECMETTİN

Patrona şimdilik bunu söylemiyeceğim. Herifi ben tuttuğum için yapmadığını bırakmaz. Nerede kaldı bunlar, gidip bir bakayım.

(Necmettin çıkar)

AYŞE

Hayret hayret hiç aklıma gelmemişti...

A. BULUR

Ben kendime deli derdim amma ona asla!

A. HAMLET

Herifçeğizin hevesi kursağında kaldı. Beni bir döğemedi. Tuhaf değil mi? İlk mektebdeki sarıklı hocam da beni dövmeğe pek teşne idi, bende dayak meraklılarını tahrik eden birşey var. Bir hususiyet amma nedir anlayamıyorum.

A. BULUR

Tombulluğun... Tombulluğun ortak...

* * *

— DÖRDÜNCÜ MECLİS —

(Evvelkiler, sonra Abraham Maderus, Necmettin, Celile ve Ahmet Okyay)

(Üçü girerler)

AB. MADERUS (Etrafına bakınarak)

Çarşı meydan... Maderus mahalle... Yok bir şey fakat... Necmettin...

NECMETTİN

Efendim.

AB. MADERUS

Gel...

NECMETTİN

Mutlaka uçak dönüş biletlerini soracak, yine...

(Necmettin Maderus'un yanına gider. Konuşmaya başlarlar. Diğerleri ayrı bir gurup yapmışlardır. Belediye reisi ile belediye kâtibi ise üçüncü bir gurup halindedirler.)

CELİLE

Bahçıvanla yapılacak uçak seyahati... Aman ne şeref ne şeref... Ne zevk... Ne zevk!

A. OKYAY

Benim yanıma oturtmasınlar da nereye oturturlarsa oturtsunlar herifi... Kimbilir nasıl kokuyordur monşer...

A. HAMLET

Haydi canım, adam pekâlâ adam... Kıskanıyorsunuz da ondan söylüyorsunuz. Ben milyonere değişmem...

AYŞE

Adam acaba başına konan devlet kuşunun farkında olduğu zaman ne yapacak?

A. BULUR

Vallahi bilmem amma ben olsam bir mükemmel çifte telli oynardım.

AYŞE

Acaba malûm olmamış mıdır? Kablelvuku his falan demek boş şeyler.

A. BULUR

Malûm olsaydı hiç kaçar mı idi? Yapacağı iş tabiî salya sümük Amerikalının boyununa sarılmaktı..

AYŞE

Şu oldu bu oldu amma hoş bir macera geçirdik ve hikâye iki kardeşin kavuşması ile bitiyor. Heppi end.

CELİLE

Bunun neresi Heppi end cici? Facia bu...

(Necmettin Amerikalının yanından ayrılarak diğer guruba iltihak eder.)

NECMETTİN

İğrenç adam doğrusu... Ne diyor biliyor musunuz? Kardeşine İstanbulda bir başka otelde oda tutmalı imişim...

CELİLE

Efendiciğim ne istiyorsunuz, koca Amerikalı milyoner, o pis bahçıvanı Hiltondaki odasında koynuna mı alsın!

A. OKYAY

Hiltona götürsün de herkesi kendisile alay mı ettirsin? Dua etsin ki yine otele yolluyor. O bahçıvan acaba ömründe ahırdan başka yerde yatmış mıdır?

NECMETTİN

Fakat biz yine birşey bilmemiş olalım. Nemize lâzım...

AYŞE

Evet doğru... Nemize lâzım... Başka ne diyor?

NECMETTİN

Aklı fikri beraber resim çıkartmakta ve bunu Amerikaya yollamakta...

CELİLE

Yook başka türlü davransaydı iğrenirdim bu adamdan efendiciğim.

A. HAMLET

(Çeşmenin yanındaki yolu göstererek) Şu yoldan gelenler var...

NECMETTİN

Evet, o... Yanında jandarma geliyor. Yüzü gözü kan içinde... Çok fena!

Göç'ten

Göç üç perdelik bir komedidir. Olaylar Şişli'de büyük bir apartmanın çevresinde geçer. Apartmanın sahibi İstanbul'un başka bir semtinde yalnız yaşayan kumar düşkünü bir kadındır. Boşalan daireleri kiraya vermek, kiraları tahsil etmek, mal sahibinin başka bazı işlerini takip etmek hep kapıcı Hüseyin Efendi'nin görevidir. Yirmi yıldır kapıcılık yapan ve sık sık "kanun ve nizam adamı" olduğunu söyleyen Hüseyin Efendi, işini bilen birisidir. Menfaatine son derece düşkündür. Her fırsat ve imkândan kendi lehine bir sonuç çıkarmanın bir yolunu mutlaka bulur. Acımasız, hilekâr ve düzenbazdır. Apartman sakinlerini âdeta haraca bağlamıştır. Çeşitli yollarla onlardan menfaat sağlamasını bilir. Apartmana ziyaret için gelenlerden bile para sızdırır, rüşvet alır. Komşu apartmanlardan, esnaftan birinin adliyede, tapuda, karakolda bir işi olursa, o işin takipçisi de Hüseyin Efendi'dir. Onun her yerde bir tanıdığı, dostu ve adamı vardır. Bu sayede her işin üstesinden kolayca gelir. Sivas'tan getirip yanına aldığı yeğenini, saf ve temiz bir köylü çocuğu olan Ahmet'i de kendisi gibi yetiştirir. Ahmet amcasına hayrandır. O da onun yaptıklarını yaparak kısa zamanda zengin olmanın hayalini kurar.

Bu arada şehrin havası da değişmiş, otuz kırk sene evvelki İstanbul'dan, onun eski çelebi, efendi halkından, eski sükûnetinden, terbiyeli ve insaflı esnafından, her derde koşup gelen eski komşulardan, her biri beş on yıksul aileye bakan zenginlerinden, fakirin fakirliğini bilmesinden, orta hallının mevcutla kanaat etmesinden, aile ve sokak terbiyesinden, küçüğün büyüğe ve yaşlıya hürmet etmesinden, eski mahalle ve eski evlerden, kısaca İstanbul'un eski havasından hiçbir eser kalmamıştır. Ayrıca ev kiraları da artmış, geçim zorlaşmıştır. Bu durum, gün görmüş, yaşlı ve çoğu emekli maaşı ile geçinmek zorunda olan kimseleri oldukça rahatsız eder ve onlar birer birer, Anadolu'nun daha sakin, daha temiz ve daha ucuz şehirlerine "Göç" ederler.

Eserin birinci perdesinden alınan aşağıdaki parçada kapıcı Hüseyin Efendi'nin karakteri ve çevirdiği dolaplar anlatılmaktadır.

(Göç, İstanbul, 1972, s. 20-55)

Birinci Perde

ÜÇÜNCÜ MECLİS

(Hüseyin, Ziyaretçi)

(Sokaktan sütçü sesi; Süt... Süt...) (30 - 35 yaşlarındaki ziyaretçi, süratle kapıdan girer. Soğukkanlı, tabiî görünmeğe çalışır, fakat hakikatta gizli iş yapanların telâşı içindedir. Kapı dibinde oturmakta olan Hüseyin'i görmemezliğe gelerek süratle merdivene doğru yürür. Kapıcı Hüseyin kendisine hitap ettiği zaman o holü geçip merdivenin ilk basamağına varmıştır bile.)

HÜSEYİN

Heyy, efendi, nereye?

ZİYARETÇİ

Bana mı söylüyorsun?

HÜSEYİN

Elbet sana söylüyorum arkadaşım. Burası apartman... Ana cadde değil ki, tutturmuş yolu gidiyorsun. Buranın kanunu ve nizamı var. Böyle selâmsız sabahsız nereye?

ZİYARETÇİ

6 numaraya.

HÜSEYİN

Hiç zahmet etme.

ZİYARETÇİ

Ne demek hiç zahmet etme..

HÜSEYİN

O kadar merdiveni boşu boşuna çıkma dimek istiyorum. Tabanlarına yazık, çünkü evde yoklar.

ZİYARETÇİ

Canım elbet biri vardır.

HÜSEYİN

Yok diyorum arkadaşım. Ben 20 yıldır bu apartmanın kapıcısıyım. Haberim olmadan kuş uçmaz burdan. Bak sana sayayım. 6 numaranın beyi bugün haftası oldu seyahatte. Adanaya gitti, daha gelmedi. Hanım, sabahtan çıkıp berbere gitti, ordan çarşıya uğrayacaktı. Oradan Allah âlem çaya gitmiştir. Küçükbey malûm. Gece yatısı meklebinde, cumartesiye gelir. Hizmetçi, hani şu Hatice var ya, o da az evvel hava almağa çıktı. Ararsan Nişantaşında Vali Konağının ta karşısında bulursun onu. Sen kimi görecektin ki?

ZİYARETÇİ

Hangisi olsa olur.

HÜSEYİN

Bir işin mi var?

ZİYARETÇİ

Canım ne üstüne vazife senin.

HÜSEYİN

O da ne dimek ki... Söyledik ya arkadaşım, burası apartman, buranın kanunu var, nizamı var. Buraya ben karışırım. Nizamlara riayet olunmalı, burda... Kanun kanundur. Ben nizamlardan kıl kadar ayrılmam. Kimsenin ayrılmasını da istemem. Kaç nüfus oturuyor burda bilir misin ki... Nerden bileceksin. Tam 60 kişi. 60 kişi en azından bir koca köy eder. Bunların hepsinin malları da, canları da, namusları da, şerefleri de bana emanet... Karakol benden sorar, nahiye benden sorar, maliye benden sorar. 60 kişi kanunsuz, nizamsız idare edilir mi? Ne istiyorsun 6 numaradan?

ZİYARETÇİ

Hiç canım, hiç bir istediğim yok... Kapıcıbaşı, pek hoşlandım ben senden. Al bak, bir kahve parası sana...

HÜSEYİN

Zahmet etme.

ZİYARETÇİ

Al al... Bir kahve içersin.

HÜSEYİN

Ne lüzumu var. (Parayı alır, yan gözle bakar, süratle cebine atar). Sen zararsız bir adama benzersin Ben de hoşlaşmadım senden dersem yalan olur.

ZİYARETÇİ

Eksik olma, doğrusunu söyleyeyim ben 6 numaraya gitmiyorum. 5 numaraya gidiyorum.

HÜSEYİN

Terzi Melâhat hanım mı?

ZİYARETÇİ

Evet.

HÜSEYİN

Hehh, hehh, hehhh... Öyle desene arkadaşım, ne saklıyorsun bizden?.Yabancımıyız ki? Ahbabın mı olur? Güzel kadındır.

ZİYARETÇİ

Öyle.

HÜSEYİN

Var git evde... Daha evvel başka delikanlılar da aradılar ya, hepsine yok dedim. Dul kadın, neme lâzım. Ama sana kanım kaynadı. Var git...

ZİYARETÇİ

Eyvallah. (Çıkar).

DÖRDÜNCÜ MECLİS

(Hüseyin, Rauf)

(Rauf 60 yaşında bir mütekait memurdur. Renksiz bir yüzü, çelimsiz bir görünüşü vardır. Zaten pek ufak tefektir. Mamafih sözlerinden işgüzar ve çalışkan bir adam olduğu anlaşılır.)

(Rauf kapıdan girer, bir adım atar, Hüseyin önüne dikilir).

HÜSEYİN

Merhaba Rauf bey...

RAUF

Merhaba Hüseyin efendi. Yol ver de geçeyim.

HÜSEYİN

Olmaz arkadaşım, yasak.

RAUF

Bırak şakayı.

HÜSEYİN

Şaka ettiğim yok.

RAUF

Yahu benim evim burası, 15 numarada oturmuyor muyum?

HÜSEYİN

Evet, oturuyorsun ama yasak.

RAUF

Fakat buna yol kesmek derler.

HÜSEYİN

Onun orasını bilmem. Benim aylığı 25 kâğıda çıkarıyor musun?

RAUF

Sana evvelce de söyledim, çıkarmam.

HÜSEYİN

Şu halde, ben de seni içeri koymam. Koymam arkadaşım, yasak.

RAUF

Etme yahu.

HÜSEYİN

Yasak...

RAUF

Delirdin mi sen Hüseyin efendi?

HÜSEYİN

Bana bak Rauf bey, sen doktor musun?

RAUF

Hayır değilim.

HÜSEYİN

Eczacı mısın?

RAUF

Değilim.

HÜSEYİN

Sıhhat memuru musun?

RAUF

Değilim dedik ya...

HÜSEYİN

Peki nasıl oluyor da elâleme iğne yapıyorsun? Elinde ruhsatiyen var mı?

RAUF

Senin ne üstüne vazife.

HÜSEYİN

Demek kaçak yapıyorsun? Ben kanun ve nizam adamıyım Rauf bey. Bu apartmanda kanun ve nizamları tatbika memurum, arkadaşım. Karakol benden sorar, nahiye benden sorar, maliye benden sorar. Bu apartmanda kanunsuz, nizamsız işlere müsaade viremem, yasak!

RAUF

Fakat senin bu yaptığına şantaj derler.

HÜSEYİN

Ya seninkine ne derler? Hükümetin, kanunun, nizamların menettiği işi gizli gizli yap, günde 100 kâğıt kazan, sonra kapıcı aylığını 25 liraya çıkarma... Olmaz arkadaşım, böyle nizamsız, kanunsuz işlere göz yummam ben, yasak.

RAUF

Ben de gider, karakola şikâyet ederim.

HÜSEYİN

Var git, benden de selâm söyle. Yasak.

RAUF

Ama pişman olursun.

HÜSEYİN

Üzülme, beni pişman edecek adam daha anasının karnından çıkmadı. Seninle bahse tutuşalım mı Rauf bey?

RAUF

Ne bahsine?

HÜSEYİN

Ben bu 25 kâğıdı senden alacağım arkadaşım. 10 kâğıdına bahse giriyorum.

RAUF

Alamazsın.

HÜSEYİN

Alacağım Rauf bey.

RAUF

Hele dur bakalım, ben şimdi kapıya polisle dayanmasını, bilirim. Gidiyorum karakola.

HÜSEYİN

Güle güle Rauf bey. Dışarı gidebilirsin ama içeri giremezsin, arkadaşım. Yasak...

(Rauf çıkar).

BEŞİNCİ MECLİS

(Hüseyin, Belkıs)

(Belkıs elinde paketlerle sokak kapısından girer. Orta yaşlı güzel bir kadındır. Biraz aşırı süslenmiştir ama, hakkında hemen bir hüküm verilemez. Ona derhal hafif kadın damgasını vurmak için ancak kapıcı Hüseyin olmak lâzımdır.)

HÜSEYİN

Buyurun hanımefendi.

BELKIS

Nasılsın Hüseyin efendi?

HÜSEYİN

Çok şükür... Beyefendi ne zaman dönüyor?

BELKIS

Üç dört güne kadar.

HÜSEYİN

Onun burada olmadığını ben evvelki gece öğrendim. Ya, evvelki gece... Hehh, hehh, hehh!..

BELKIS

Kim söyledi?

HÜSEYİN

Kimse söylemedi. Siz sokaktan sabaha karşı gelince dedim ki, Hüseyin anlıyorsun ya 6 numaranın beyefendi burda yok. Çünkü bilirim, sizi yalnız başınıza gündüzleri bile sokağa komaz o. Saat 5'di galiba. Sabah namazına kalkmıştım. Baktım bir otomobil durdu sokakta, derken kapı açıldı.

BELKIS

Çok mu gürültü ettim?

HÜSEYİN

Yok, bilâkis. Başkası olsa duymazdı bile. Ayaklarınızın ucuna basıyordunuz. Ama benim kulaklarım deliktir.

BELKIS

Bir arkadaşımın düğününe gitmiştim. Beni kapıya kadar getirdiler. Ama sen yine bizim beye söyleme. (Belkıs merdivene doğru birkaç adım atar, sonra durur, geri döner). Hüseyin efendi...

HÜSEYİN

Buyur hanımefendi.

BELKIS

Benim Amerikan kahvesi bitti, biraz bulur musun?

HÜSEYİN

O da ne demek hanımefendi, siz emredince benim bulamayacağım ne var ki... Kırmızı etiketlisi mi olsun, yoksa mavisi mi?

BELKIS

Kırmızı... Al sana para...

HÜSEYİN

Ooo, bu pek çok hanımefendi. 200 kâğıt var burda. Bu kadar kahveyi nideceksiniz?

BELKIS

Yok canım, ben bir kavanoz istiyorum. Gerisi sende kalsın.

HÜSEYİN

Allah ömürler versin hanımefendi. Çok teşekkür ederim. Hüseyin kulunuzun size bağlılığını bilirsiniz. Keyfinize bakın siz.

(Belkıs merdivenleri çıkar).

ALTINCI MECLİS

(Hüseyin, Nejat)

(Bir fasulye çuvalından alacağınız bir tek fasulye tanesi diğerlerinden ne kadar ayrıysa Nejat da günümüzün gençlerinden ancak o derece farklıdır. Giyime meraklı, güzel bir genç)

NEJAT

(Girerek) Hüseyin, bana bir paket LM..

HÜSEYİN

Başüstüne... (Yeleğinin iç cebinden çıkarıp verir) Salem de var, bugün geldi, ister misin?

NEJAT

Hayır istemem, al parasını.

HÜSEYİN

Bir lira daha vereceksin, 6'ya çıktı arkadaşım.

NEJAT

Devenin başı, sen kazıklıyacak adam arıyorsun galiba... Dün 5 lira idi.

HÜSEYİN

Nejat beyim, Hüseyin'ine kıyma Bu oruçlu ağzımla sana yalan mı söyleyeceğim? Benim bunda beş para ticaretim varsa şuradan şuraya selâmetle gitmiyeyim. Ben senin hatırın için bu işi yapıyorum. Ne isterlerse verip senin için saklıyorum. Bu oruçlu ağzıma yalan yakışır mı benim?

NEJAT

Pekâlâ, pekâlâ...

(Ayşe sokak kapısından girer. Hüseyin'e gülümser, merdivenleri çıkar)

HÜSEYİN

Nasıl?

NEJAT
Fena değil.
HÜSEYİN
Hele bana da ver şurdan bir cigara.
NEJAT
Al..
HÜSEYİN
Ya kibrit?
NEJAT
(Hayretle) Ne o yakacak mısın?
HÜSEYİN
Seyrine bakacak değilim ya arkadaşım, neye sordun? (Yakar).
NEJAT
(Gülerek) Hiç... Hiç... Şu oruçlu ağzınla iç bakalım.
HÜSEYİN
Tötodan ne haber var ki?. Bu hafta kaç tutturdun?
NEJAT
Onbir.
HÜSEYİN
Kaç para verdiler?
NEJAT
180 papel.. Bizimkilere söyleme ha!..
HÜSEYİN
Deli misin, söyler miyim? Bana da öğret şunu gözünü seveyim. Ben bir türlü beceremiyorum. Karşıdaki eczacıya danışıyorum, yandaki pastacı akıl veriyor, ama onların da benden kalır yerleri yok ki... Mümkünü yok tutturamıyorum. Sen gaztalara mı bakıyorsun da biliyorsun?
NEJAT
Gazetelere bakmasına bakıyorum ama, sonunda kendi bildiğimi okuyorum. Sen de öyle yap. Bizim pederle valde sokaktan geldiler mi?
HÜSEYİN
Yok, ikisi de gelmediler. Kaptan yukarda.
NEJAT
Terzi elbiselerimi getirecekti.
HÜSEYİN
Getirdi.
NEJAT
Ya kolacı?
HÜSEYİN
O da geldi.
NEJAT
Güzel.
HÜSEYİN
Eyyy! Yarın demek düğün.
NEJAT
Öyle.
HÜSEYİN
Nejat beyim be, biz arkadaşız ya, şu işin aslını bana da söyle bir yol... Bu kızı nerden buldun ki?...
NEJAT
Ben onu bulmadım, o beni buldu.
HÜSEYİN
Yahu kayınpeder dünya kadar zengin diyorlar, İstanbul'un dörtte biri onunmuş. Başka kızı var mı ki?.
NEJAT
Ne o, bacanak mı olacağız? Maalesef.
HÜSEYİN
Yo, demem o demek değil, bu herifin bütün malları sana mı kalacak diye soruyorum.
NEJAT
Galiba öyle.
HÜSEYİN
Yaşadın be arkadaşım, kaç apartmanın kapıcılığını bana vereceksin de bakalım?
NEJAT
Bir insan 10 yerde kapıcılık yapamaz ya Hüseyin... Bu nasıl teklif?
HÜSEYİN
Yapmasına yapamaz ya arkadaşım, bizim hemşehriler çok... Sen bana verirsin, ben de onları bu fakirlere dağıtırım.
NEJAT
Ulan yaman herifsin be, demek kapıcılıkları satacaksın?
HÜSEYİN
Yok vallahi, sermayesine veririm, beş para ticaret almam. İstersen şu oruçlu ağzımla yemin edeyim.
NEJAT
Eyvallah..
HÜSEYİN
Güle, güle Nejat beyim .
(Nejat çıkar).

YEDİNCİ MECLİS
(Rauf, Polis memuru, Hüseyin, sonra Ahmet)
(Rauf Polis memuruyla birlikte girer).

RAUF
İşte memur bey, apartman burası, kapıcı da bu... 15 numarada oturuyorum ben.
POLİS
(Hüseyin'e) Sen bu adamı evine bırakmıyormuşsun.

HÜSEYİN

Kerem et, ne yapmıyormuşum memur bey, anlamadım.

POLİS

Bu adamı apartmandan içeri sokmuyormuşsun. Evine girmesine müsaade etmiyormuşsun.

HÜSEYİN

Ne zaman olmuş bu iş?

RAUF

Az evvel... Sen bana yasak, giremezsin, demedin mi?

HÜSEYİN

Memur bey, serkomser bey karakolda mı?

POLİS

Yok, bugün izinli.

HÜSEYİN

Sen yeni geldin bu karakola galiba.

POLİS

Evet, dün geldim.

HÜSEYİN

Hele sen serkomser beye sor biyol, Hüseyin nasıl adam de. Anlatsın sana. Memur bey, ben 20 senedir bu apartmanda kapıcılık ederim. 20 senede bir defa kanun ve nizamlardan kıl kadar ayrıldıysam Allah türlü belâmı versin. Burada 15 daire var, 15 dairede 60 kişi oturuyor. Serkomser bey yoksa onlara sor ki, benim nasıl sapına kadar kanun ve nizam adamı olduğumu anlatsınlar sana... Bu 60 kişinin malları da, canları da, namusları da, şerefleri de bana emanet... Ben nasıl ederim bu işi?

(Bu sırada Ahmet ampulle merdivenlerden iner.)

HÜSEYİN

Ahmet... Ahmet gel buraya.

AHMET

Buyur amca!

HÜSEYİN

Ulan yürü biraz... Nah işte, bu adam Rauf beydir.

AHMET

Numarası kaç amca?

HÜSEYİN

15... Biraz evvel buraya gelmiş de ben içeriye koymamışım. Söyle memur beye oldu mu bu iş?

AHMET

Olmadı amca, vallaha olmadı.

RAUF

O burada yoktu ki... Konuşma ikimizin arasında geçti.

POLİS

(Hüseyin'e) Canım bu efendi hâdiseyi büsbütün uydurmadı ya, elbet işin bir aslı vardır, deli mi bu?

HÜSEYİN

Artık onun orasını sen bilirsin memur bey... Herhalde akıllı değil.

POLİS

(Rauf'a) Görüyorsunuz ya, inkâr ediyor. Belki siz yanlış anladınız.

RAUF

Nasıl yanlış anlarım? Yolumu kesti. Bana mı inanacaksınız, ona mı?

HÜSEYİN

Elbet bana inanacaklar. Ben bu apartmanda karakolun da, nahiyenin de, maliyenin de vekiliyim. Ben kanun ve nizam adamıyım. Sana nasıl böyle söylerim. 15 numarada mı otursun, buyur, geç, güle güle otur. Ev senin. Kanun ve nizamlardan ayrılmadıkça kılına halel gelmez. (Kinayeli) Ama kanun ve nizamlardan ayrılmamak şart.

POLİS

(Rauf'a) Buyurun gidelim. Muavin beye vaziyeti nakledelim. Sonra siz yine dönersiniz.

RAUF

Olur, gidelim. Ama bu adam bile bile yalan söylüyor.

HÜSEYİN

Bak memur bey, bana yalancı diyor. Söyle şu adama, bir daha aynı lâfı tekrarlamasın, yoksa dâva ederim. Ben 20 senelik kapıcıyım, 20 senedir namusum ve şerefim için yaşarım. Bana yalancı demek kanun ve nizamlara hakaret olur.

POLİS

(Rauf'a) Hakkı var, siz de dilinizi tutun biraz. Buyurun gidelim.

HÜSEYİN

Serkomser bey izinden gelince Kapıcı Hüseyin selâm etti de. Bu başıma gelenleri anlat ki, şaşsın kalsın.

(Polis memuru ve Rauf çıkarlar).

HÜSEYİN

(Arkalarından) Domuz oğlu domuz... (Sokaktan satıcı sesi: Elma var elma... Amasya...)

HÜSEYİN

(Kapıya çıkarak) Ulan elmacı, senin ayaklarını kıracağım, ulan burası ahır mı ki... Dün burada yokken ben, yine yukarı çıkmışsın. Yasak be, yasak... Bu apartmana esnaf girmez. Bir daha duyarsam bak karışmam, ne ağzın burnun kalır, ne kafan gözün... Söylemedi deme.

Buzlar Çözülmeden'den

Üç perdelik bir oyundur. Olaylar doğu illerinden birine bağlı bir ilçe merkezinde geçer. Mevsim kıştır, her taraf karla kaplıdır. İlçenin merkezle ve komşu illerle her türlü bağlantısı kesilmiştir. Günün birinde ilçeye, ihtilâl olduğunu, kendilerinin ihtilâlin adamları olduklarını söyleyen bir kaymakam, jandarma komutanı, doktor, maarif ve sağlık müdürü gelir. Bunlar hemen icraata başlarlar. Kısa sürede ilçenin çehresi değişir, içme suyu getirilir, yollar yenilenir. Kahveler boşaltılır, insanlar soğuk havaya rağmen taş taşımada ve kırmada çalıştırılırlar. Karaborsacı, hilekâr, tefeci ve fatzcılerle mücadele edilir. Yoksul ve fakirler korunup kollanır, onlara toprak dağıtılır. Bütün bu işler için biraz zorlanarak da olsa esnaftan ve varlıklı kimselerden para toplanır. İlçede büyük çoğunluk yapılan işlerden son derece memnundur ama işi bozulan kimi açık gözlüler de yeni kaymakamı ortadan kaldırmak için her türlü yolu denerler. Ancak başarılı olamazlar. Ağzından "Buzlar Çözülmeden", yani yollar açılmadan yapılacak daha çok işleri olduğunu söyleyen kaymakam, hallı da yanına alarak her işin üstesinden kolayca gelir. Fakat bu arada kaymakamın sadık adamlarından yaşlı ve babacan bir halk adamı olan "Deli Çavuş" lakaplı Mehmet Çavuş kaymakamdan rahatsız olan ağaların adamları tarafından şehit edilir.

Üçüncü perdede, ilçede olup bitenlerin öğrenilmesi ve yolların da açılması üzerine ilçeye öteki daire müdürleri ile birlikte yeni bir kaymakam vekili gelir. Halk şaşkındır ve çok sevdikleri kaymakamlarını merak ederler. Kaymakam vekili durumu açıklar onlara. Meğer o kaymakam ve ekibi, aslında civardaki bir tımarhaneden kaçan delilerdir. Yolların da kapalı olmasından faydalanarak ilçeyi basmışlar ve devlet görevlilerini enterne ederek yerlerine kendileri geçmişlerdir. Halk buna inanmaz ve "Şimdiye kadar bizi akıllılar idare etti de iyi mi oldu bey? Ko biraz da deliler idare etsinler. Onun bize yaptığı iyilikleri unutmayacağız. Onun gibi yiğit adam, onun gibi iyi adam, onun gibi fıkara babası görmedik. Varsın, birazcık deli olsun. Zaten hangimiz birazcık deli değiliz." diyerek tepkilerini gösterirler. Tutuklanıp yeniden tımarhaneye götürülen kaymakam ise, onlara "Size, bizim gibiler değil akıllı idareciler lâzım. Çok akıllı idareciler. Zaten onların hepsi çok akıllı kişilerdir. İçlerinde az akıllısı yoktur ki, ayrıca çoğu arasın." diye alaylı bir şekilde karşılık verir.

Oyundan alınan aşağıdaki parçada, kaymakam vekili halka meselenin aslını anlatmaya çalışmaktadır.

(Buzlar Çözülmeden, İstanbul 1972, s. 105-128)

Üçüncü Perde

(Aynı dekor, bir ay sonrası. Vakit akşam. Pencerelerden dışarda havanın açık olduğu görülür.)

(Perde açıldığı zaman sahnede yalnız tahrirat kâtibi vardır. Açık balkon kapısının eşiğinde durmuş, arkası seyircilere dönük, askerce selâm vaziyetindedir.)

BİRİNCİ MECLİS

(Tahrirat Kâtibi, sonra Kaymakam Vekili, sonra Jandarma Kumandanı)

(Kaymakam vekili ve jandarma kumandanı girerler, durarak bir müddet tahrirat kâtibini seyrederler).

KAYMAKAM VEKİLİ

Ne yapıyor?

JANDARMA KUMANDANI

Bir ihtiram duruşunda ama, sebebi meçhul. Bu da onlardan galiba. (Tahrirat kâtibi sesleri duyunca döner, parmağını ağzına götürerek «sus» işareti yapar, tekrar eski vaziyetini alır, sonra duyduğu merak ve şüpheyi yenemeyerek ihtiram vakfesinden vazgeçer içeri girer).

TAHRİRAT KÂTİBİ

Buyurun, bir arzunuz mu vardı?

KAYMAKAM VEKİLİ

Kimsiniz, siz?

TAHRİRAT KÂTİBİ

Ben ilçenin tahrirat kâtibiyim. Sizler de yabancısınız galiba. Yeni mi geldiniz? Yollar açıldı demek.

JANDARMA KUMANDANI

Açıldı.

TAHRİRAT KÂTİBİ

Sultan Dağlarında zahmet çekmediniz ya?

JANDARMA KUMANDANI

Yoo.. 25 cemselik kafile rahat rahat geçtik. Hem bütün vasıtalar silâh ve jandarmayla tıka basa doluydu.

TAHRİRAT KÂTİBİ

Allahaşkına!

KAYMAKAM VEKİLİ

Biz geldiğimiz zaman ne yapıyordunuz öyle esas vaziyetinde?

TAHRİRAT KÂTİBİ

Bilmiyor musunuz? Tabiî nereden bileceksiniz. Efendim bu saatta her gün bütün kasaba halkı üç dakikalık ihtiram duruşuna geçer. Verdiğimiz şehit için. Mehmet Çavuş tam bir ay evvel bu saatte Hacı Murat Ağanın eşkiyası tarafından Kaymakam zannıyla burada şehit edildi. O günden beri Kaymakamlığın emriyle üç dakikalık ihtiram duruşunda onu anarız.

KAYMAKAM VEKİLİ

Hacı Murat Ağa mı dediniz? Haa şu adam?

TAHRİRAT KÂTİBİ

Zahireci, şimdi hapiste.

KAYMAKAM VEKİLİ

(Jandarma Kumandanına) Mahpuslar arasında o da var değil mi?

JANDARMA KUMANDANI

Jandarma muhafazasında hepsini getirttim. Emriniz veçhile aşağıda tarafınızdan çağırılmalarını bekliyorlar. İçlerinde tabiî Hacı Murat da var.

TAHRİRAT KÂTİBİ

Affedersiniz efendim, birden kavrıyamadım. Ortada garip bir durum var galiba. Sizler kimsiniz?

KAYMAKAM VEKİLİ

Ben, yeni kaymakam vekili. Yüzbaşı da yeni jandarma kumandanınız.

TAHRİRAT KÂTİBİ

Yine anlamadım efendim. Kaymakam Beyle Ekrem Yüzbaşı azil mi edildiler?

KAYMAKAM VEKİLİ

Siz de onlardan mısınız yoksa?

TAHRİRAT KÂTİBİ

Anlamadım. Onlardan kastınız nedir?

JANDARMA KUMANDANI

Yani, tımarhaneden kaçanlardan mı demek istiyor Kaymakam Bey?

TAHRİRAT KÂTİBİ

Af buyurun, yaptığımız her izah durumu daha fazla çıkmaza sokuyor. Bendeniz zaten sür'ati intikal sahibi değilimdir.

KAYMAKAM VEKİLİ

Sualime cevap vermediniz? Eskiden beri tahrirat kâtibi misiniz burada?

TAHRİRAT KÂTİBİ

Yirmi beş seneden beri efendim.

KAYMAKAM VEKİLİ

Haa o başka... Anlat yüzbaşı.

JANDARMA KUMANDANI

Nasıl da farketmediniz? Doğrusu anlayamıyorum. Kaymakamıyla, jandarma kumandanıyla, sağlık müdürü, maarif müdürü, hâkimi ve diğerleriyle bütün bu grup civardaki tımarhaneden kaçan deliler. Memlekette ihtilâl olunca birleşmişler, yolların kapalı bulunuşundan faydalanarak buradaki idarecileri alaşağı edip tımarhaneye tıkmışlar, güya Ankara'dan gönderiliyorlarmış gibi kendileri onların yerini almışlar. Tabiî tımarhanenin idaresini de yine delilere devretmeyi unutmamışlar.

TAHRİRAT KÂTİBİ

Yok canım şaka ediyorsunuz. Olmaz böyle şey.. Konuşulması bile hoş değil. Kaymakam beyin kulağına gitmesin.

JANDARMA KUMANDANI

Şaka etmek için ne yer ne de zaman müsait.

TAHRİRAT KÂTİBİ

Sözleriniz o kadar olmayacak şeyler ki, birden inanmak imkânsız. Bir kere deli oldukları hiç belli değildi. O kadar iyi işler yaptılar, halka kendilerini öylesine sevdirdiler ki...

KAYMAKAM VEKİLİ

Demek sizce de çok normal adamlardı. Daha evvel başkalarından epey dinledik ama, siz de anlatın bakalım. Pek uslu akıllı idiler ki, hiç şüphelenmediniz anlaşılan.

TAHRİRAT KÂTİBİ

Hayır efendim, tamamen normaldiler denemez. Meselâ Kaymakam beyi ele alalım.

KAYMAKAM VEKİLİ

Hâlâ Kaymakam bey diyorsunuz.

TAHRİRAT KÂTİBİ

Affedin, daha bir müddet de belki öyle diyeceğim. Alışıncaya kadar. Yaptığı işler, verdiği kararlar bazıları bizim alışkanlıklarımızı alt üst etse de, bize aykırı gelse de umumiyet itibariyle çok makul, çok yerinde, memleket için çok hayırlı idi. Geldikleri zaman doğrusu, onu ve arkadaşlarını böyle sanmamıştım. Onların yerine başkaları olsaydı böyle kararlar vermeyi göze alamazlardı. Fakat bunların yanında Kaymakam beyin bana anormal gelen davranışları da yok değildi. Ekseriya çok fevrî çıkışlar yapardı. Çok asabiydi. Sonra makul hareketlerin peşisıra bazan öyle çocukça haller takınır, öyle hafiflikler yapardı ki... Beni aklından şüpheye götürmese dahi doğrusu hayli şaşırtırdı.

KAYMAKAM VEKİLİ

Şimdi kendisi nerede dersiniz? Bütün arkadaşlarını yakaladık, yalnız onunla Ekrem Yüzbaşı ele geçmediler.

TAHRİRAT KÂTİBİ

Kasabaya getirilecek içme suyunun güzergâhını tesbit için sabahtan gittiler efendim. Nerdeyse dönerler. Bakın bakın, bakın, şimdi hatırlıyorum. Her sözünün başında "buzlar çözülmeden" derdi. Çok acelesi vardı demek. Her işini yollar açılmadan önce bitirmek istiyordu. Çünkü yollar açılınca olacakları biliyordu tabii. Zavallıcık.

KAYMAKAM VEKİLİ

Acıyor musunuz?

TAHRİRAT KÂTİBİ

Siz olsanız acımaz mısınız efendim? Deli Çavuş'un şahadetinden sonra dağlarda bir tek eşkiya bırakmadı. Takip müfrezelerine bizzat kumanda etti. Bu yüzden kolundan yaralandı. Daha bir hafta oldu olmadı. Siz acımıyor musunuz? Bir başkası aynı şekilde yaralan-

saydı böyle uzun bir jip yolculuğuna çıkmak değil yataktan kalkamazdı.

KAYMAKAM VEKİLİ

Pekâlâ, sizden öğreneceklerimizi öğrendik! Yüzbaşı şimdi mevkufları dinleyebiliriz. Getirsinler bakalım.

(Tahrirat kâtibine) Siz de burada kalın.

TAHRİRAT KÂTİBİ

Başüstüne.

(Yüzbaşı çıkar ve karaborsacılarla tekrar gelir)

İKİNCİ MECLİS

(Evvelkiler, sonra Karaborsacılar)

(Karaborsacılar asker nizamında tek sıra halinde girerler, asker yürüyüşüyle ilerlerler)

KARABORSACILAR

(Hep bir ağızdan) Sol... Sol... Sol...

1. KARABORSACI

Dur... Ben vatan hainiyim. Kış bastırınca halka satacağım zahireyi sakladım, el altından üç misli fiatla sattım.

2. KARABORSACI

Ben halk düşmanıyım. Elimdeki odun ve kömürleri halka değil, zenginlere dağıttım.

3. KARABORSACI

Ben de milletime kastettim. Gaz istifçişiyim. Halkı karanlıkta bıraktım.

KAYMAKAM VEKİLİ

(Tahrirat kâtibine) Ezberlenmiş lâkırdılara benziyor bu itiraflar... Ne dersiniz?

TAHRİRAT KATİBİ

Sözleri belki ezberlenmiştir, korkudan söylüyorlardır, fakat suçları da aynen vakidir efendim.

KAYMAKAM VEKİLİ

(Jandarma Yüzbaşısına) Bunları geldikleri yere götürsünler, muhakeme edilecekler.

JANDARMA KUMANDANI

Hadi marş marş...

KARABORSACILAR

(Hep bir ağızdan) Sol... Sol... Sol... (Çıkarlar)

KAYMAKAM VEKİLİ

(Jandarma Yüzbaşısına) Bir dakika bana müsaade et, sen de otur. Ben şunları defterime kaydedeyim. Sonra beraber gideriz.

(Kaymakamın masasına oturarak defterine yazmaya başlar)

TAHRİRAT KÂTİBİ

(Jandarma Kumandanına) Kusurumu bağışlayın Nasıl anlaşıldı buradaki durum?

JANDARMA KUMANDANI

Evvelâ kaza merkeziyle il arasındaki telefon ve telgraf muhaberesinin kesikliği şüpheyi celbetmiş. Vilâyet ordudan bir helikopter istemiş ve onunla bir müfettiş yollamış. Müfettişten de ses çıkmayınca şüpheler büsbütün kuvvetlenmiş. Nihayet Sarı Mahmut Ağa isminde birinin adamı Sultan Dağlarını aşmağa muvaffak olmuş.

TAHRİRAT KÂTİBİ

Aşar. O Mahmut'un adamları da kendi gibi aklın kabul edemeyeceği işler yaparlar. Demek Mahmut Ağanın adamı gidip haber vermiş.

JANDARMA KUMANDANI

Evet. İl merkezini, kazada isyan var diyerek velveleye vermiş.

TAHRİRAT KÂTİBİ

Doğrusu biz burada bir gerici hareket olmuş sanıyorduk.

JANDARMA KUMANDANI

O yüzden değil mi ki, hatırı sayılır bir kuvvetle geldik. Gördüklerimiz ne yalan söylemeli hepimizi şaşırttı...

KAYMAKAM VEKİLİ

Benim işim tamam, öteki mevkufları dinleyebiliriz. Getirsinler bakalım.

(Jandarma Kumandanı çıkar ve yeni partiyle tekrar gelir)

ÜÇÜNCÜ MECLİS

(Evvelkiler, sonra Hacı Murat, Sarı Mahmut Ağa. sonra Şeref Hakarar)

(Hacı Murat ve Sarı Mahmut Ağa girerler)

KAYMAKAM VEKİLİ

Kimsiniz?

HACI MURAT

Ben Hacı Murat Ağa, Kaymakam Bey oğlum.

KAYMAKAM VEKİLİ

Lâubaliliğe mahal yok. Oğlum demeden konuşun.

(Sarı Mahmut'a) Siz?

SARI MAHMUT AĞA

Ben Sarı Mahmut Ağa Kaymakam bey. Gelirken Vali bey benden size bahsetmiş olacaktır her halde. Pek yakın ahbabımdır.

KAYMAKAM VEKİLİ

Vali beyle ahbaplığınız bizi ilgilendirmez. Biriniz sıhhata zararlı gıda maddesi satmaktan ve faizcilikten, diğeriniz devlete ait araziyi kanunsuz olarak tasarrufuna geçirmekten sanıksınız. Tabiî inkâr ediyorsunuz.

HACI MURAT

Fesuphanallah. Vallahi, billahi, tallahi yalan.

SARI MAHMUT AĞA

Bastan aşağı iftira.

KAYMAKAM VEKİLİ

Hacı Murat Ağa bir de sizi ilgilendiren bir cinayet meselesi var.

HACI MURAT

Ne dedin Kaymakam bey oğlum? Cinayet meselesi mi? Fesuphanallah. Bu ak sakalımla, bu ihtiyar yaşımda kimi öldürmüşüm ki...

(Kapı açılır, Şeref Hakarar sür'atle içeri girer)

ŞEREF HAKARAR

Memlekete adalet, hürriyet ve fazilet getiren mukaddes ihtilâl nihayet güzel yüzünü bizlere de gösterdi. Daha evvelki suistimalci idareden ve onu takip eden zalim delilerden kurtardı bizi. Safa geldiniz.

SARI MAHMUT AĞA

Kuzum efendim, sahiden deli mi imişler bunlar?

HACI MURAT

Fesuphanallah.

ŞEREF HAKARAR

İhtilâlin ve hakiki demokrasinin şerefli mümessili, sizi muhabbetle selâmlarım. Voltaire, eğer insan hür olarak yaratıldıysa kendi kendini idare etmelidir. Tepesinde zâlimler varsa eğer onları tahtından indirmeli-dir diyor. Montesquie de Russo da Didero da böyle demişler. İhtilâli kebiri bunlar hazırladılar. İhtilâli kebir...

KAYMAKAM VEKİLİ

Yetişir. Demek bize Voltaire'den bahsetmek için izin almadan, hattâ kapıyı vurmadan içeri girdiniz. Kimsiniz siz?

ŞEREF HAKARAR

Ben Şeref Hakarar, dâva vekili.

JANDARMA KUMANDANI

Dışarda bir gürültü var, müsaade edin de bakayım.

(Kaymakam Vekili başıyla gidebileceğini işaret eder)

KAYMAKAM VEKİLİ

Adınızı duydum. Peki, kim çağırdı da sizi buraya geldiniz? Kaymakamlık makamına böyle her aklınıza esince dalar mısınız siz?

JANDARMA KUMANDANI

(Girerek) Deli Kaymakamla Ekrem Yüzbaşıyı yakalamışlar efendim, kapı önündeler. Getirsinler mi?

KAYMAKAM VEKİLİ

Zorluk çıkarmamışlar mı?

JANDARMA KUMANDANI

Hayır. Kendiliklerinden tabancalarını teslim etmişler.

KAYMAKAM VEKİLİ

Öyle mi? İyi. Önce yalnız kaymakamı görmek istiyorum.

JANDARMA KUMANDANI

Başüstüne.

(Kumandan kapı aralığından işaret eder ve tekrar eski yerine döner)

DÖRDÜNCÜ MECLİS

(Evvelkiler, sonra Kaymakam)

(Kaymakam girer, kıyafeti oldukça perişan, elleri arkadan bağlıdır)

KAYMAKAM

Sol kolumda henüz kapanmayan bir yara var. Biraz kanamaya başladı sanırım. Eğer mahzur yoksa söyleyin de ellerimi çözsünler.

KAYMAKAM VEKİLİ

Ellerinizi mi bağladılar? Yüzbaşı, işte düpedüz bir münasebetsizlik. Hangi düşüncesiz yaptı bu işi? Çözün derhal...

(Yüzbaşı Kaymakamın bağlarını çözer)

KAYMAKAM

Teşekkür ederim.

(Kaymakam Şeref Hakarar'a doğru yürür bütün hıncı ile suratına tükürür)

KAYMAKAM

Voltaire tarafından.

ŞEREF HAKARAR

(Yüzünü temizlerken) Kanunun, nizamın temsilcisi önünde alenen hakaret ha, deli meli tanımam dâvacıyım Kaymakam bey...

KAYMAKAM VEKİLİ

Yetişir.

(Bu sırada dışardan gittikçe büyüyen bir uğultu duyulmağa başlar. Bu gürültü binlerce ağızdan birden yükselen bağrışmalardır)

KAYMAKAM VEKİLİ

Ne oluyor?

(Jandarma Kumandanı ve Tahrirat Kâtibi balkona koşarlar. Tahrirat Kâtibi sür'atle geri döner)

TAHRİRAT KÂTİBİ

Binlerce kişi buraya doğru koşuyor. Ellerinde sopalar, taşlar, silâhlar var.

JANDARMA KUMANDANI

Bir ayaklanmaya benziyor. Müsadenizle ben gidip tedbir alayım.

KAYMAKAM VEKİLİ

Sakın ha, lüzumsuz heyecana kapılmanızı istemem. Sert mukabeleye lüzum yok. Yalnız kapıyı muhafaza altına alsınlar yetişir. Gelenlerin içlerinden bir iki temsilci yollamalarına da müsaade edin. Bakalım ne istiyorlarmış...

(Jandarma Kumandanı ve arkasından Tahrirat Kâtibi çıkarlar, ayaklanan halkın bina önüne geldiği, bağrışmaların pek yakınlaşmasından belli olmaktadır)

ŞEREF HAKARAR

Halk Deli Kaymakamı linç etmek istiyor, besbelli.

SARI MAHMUT AĞA

Bize yapılan zulmün intikamı alınacak. Onu parçalayacaklar.

HACI MURAT

Eşraf demek, halkın alemdarı demek, elbet millet onların hakkını arayacak. Elhamdülillah.

BEŞİNCİ MECLİS

(Evvelkiler, sonra Hatice)

(Gürültü birden kesilir. Kapı sert bir darbe ile ardına kadar açılır. Ve Hatice elinde bir sopa ile içeri atılır)

HATİCE

Kaymakam nerede?

KAYMAKAM VEKİLİ

Benim.

HATİCE

Yok, sen değil, ben bizim kaymakamı sordum. Hahh işte. (Gider, yere diz çöker, ellerine sarılır) Yoluna öldüğüm, kurban olduğum, seni sağ ve salim bulduğumuza bin şükür. Üzülme, millet seni istiyor, sen yine kaymakam kalacaksın. Çık şuradan görün, yoksa işin sonu kötü olacak.

SARI MAHMUT AĞA

Anlaşıldı, bütün kasaba çıldırmış.

ŞEREF HAKARAR

Aldırmayın, kuru gürültüdür. Jandarma bir kaç el silâh atsın, çil yavrusu gibi dağılırlar.

HACI MURAT

Kaymakam bey, himayeniz altındayız haaa, unutmayın... Fesuphanallah...

KAYMAKAM VEKİLİ

Korkmayın.

HACI MURAT

Yok neden korkacakmışım. Üç beş baldırı çıplak itten ne çıkar.

HATİCE

Cümle kapısından başını uzat hele. Ne çıkacağını görürsün. İt oğlu it...

KAYMAKAM VEKİLİ

Sakin olalım, sakin olalım.

(Gürültü yeniden başlar. Deli Kaymakamı isteriz sesleri duyulur)

HATİCE

Ben dedim, seni görmeden bu millet susmaz. Çık görün kurban olduğum.

KAYMAKAM VEKİLİ

Evet, doğru söylüyor. Çıkıp halka görünün. Bunu ben de istiyorum.

(Kaymakamla Hatice balkona çıkarlar, «yaşa... varol...» sesleri etrafı çınlatır. Kaymakam eliyle selâm verir. Bu sırada jandarma kumandanı içeri girer)

HACI MURAT

Ortalık yatışıncaya kadar bizim mevkufiyetimizin devamı münasip olur sanırım Kaymakam bey... Fesuphanallah...

SARI MAHMUT AĞA

Evet, ben de bu fikirdeyim.

KAYMAKAM VEKİLİ

Zaten kendiliğinden bu böyle olacak. Sizin tahliyenize ben karar veremem. Bu ancak hâkimin işidir.

ŞEREF HAKARAR

Fakat bir masumun bile bile hürriyetini tahdit etmek affedilmez bir suç olur.

KAYMAKAM VEKİLİ

Bana dâva vekili ağzı yapmayın. Ukalâlık istemem. Yüzbaşı al götür bunları. Halk dağılıncaya kadar bir odada muhafaza et. Sonra bu ikisini hapishaneye teslim eder, dâva vekilini de serbest bırakırsın.

SARI MAHMUT AĞA

Çok teşekkür ederiz Kaymakam bey...

HACI MURAT

Berhudar ol Kaymakam bey oğlum. Fesuphanallah. (Çıkarlar)

Hüseyin Nihal Atsız

(İstanbul 12 Ocak 1905 – İstanbul 11 Aralık 1975)

Hüseyin Nihal Atsız, İstanbul'da doğdu.. Babası, Gümüşhane'nin Torul ilçesinin Midi köyünün Çiftçioğulları ailesinden Deniz Makine Önyüzbaşısı Hüseyin Efendi'nin oğlu Deniz Güverte Binbaşısı Mehmed Nail Bey; annesi Trabzon'un Kadıoğulları ailesinden Deniz Yarbayı Osman Fevzi Bey'in kızı Fatma Zehra Hanım'dır.

Mehmed Nail Bey'in ilk eşinden üç çocuğu olmuştur. Hüseyin Nihal (Atsız), 1910'da doğan Ahmed Nejdet (Sançar) ve 1912'de doğan Fatma Nezihe (Çiftçioğlu).

Hüseyin Nihal, ilk ve orta öğrenimini, babasının görevi sebebiyle sırasıyla; Kadıköy'deki Fransız ve Alman okullarında (1911), Süveyş'de bir Fransız İlk Okulu'nda birkaç ay (1911), Kasımpaşa'daki Cezayirli Gazi Hasan Paşa İlk Mektebi, Haydarpaşa'daki Hususî Osmanlı İttihad İlk Mektebi, Kadıköy Sultanîsi (Lisesi) ve İstanbul Sultanîsinde yapar.

Nihal Atsız'ın, belki de kişiliğini oluşturan bu yılları ve bu okullarda yaşadıklarını Osman F. Sertkaya şöyle anlatır:

"İlk okula 6 yaşında iken, Kadıköy'deki Fransız okulunda, Latin harfli öğretim ile başlayan Atsız'a göre bu okulda dersten çok oyun ve şarkı vardı. Buna rağmen, dil bilmeyip derdini anlatamaması yüzünden bu okulda çok sıkılmakta idi. Bir gün, teneffüs sırasında, kendisinden üç-dört yaş büyük bir Rum çocuğu Atsız'ın kafasını duvara vurmuş ve Atsız'ın yarılan kafasından kanlar akması üzerine de, bağıra çağıra suçunu İstavri adlı bir başka Rum çocuğunun üzerine atmış, bunun üzerine İstavri, derste iki dizi üzerine çöktürülüp, dizlerinin altına da daha çok acı çeksin diye, bir cetvel konarak ders sonuna kadar cezalandırılmıştır."

Bu haksızlık küçük Atsız'in çocuk ruhunda fırtınalar yaratmış ve *Atsız 'şu mektep yansa da kurtulsam'* diye içinden bedduada bulunmuştur. Bir müddet sonra bir gece, tesadüfen çıkan bir yangında Fransız Mektebi yanınca Küçük Atsız istemediği bu mektepten kurtulmuş, fakat bu sefer de Latin harfleri ile öğretim yapan başka bir okula, Alman Mektebi'ne verilmiştir.

Bir müddet sonra, Kızıldeniz'de bulunan Malatya gambotunun süvarisi olan babası Mehmed Nail Bey'in yanına giden Atsız, Türk-İtalyan savaşının çıkması üzerine Mehmed Nail Bey'in Osmanlı Bahriye Nezaretinden Süveyş'e sığınması emrini alması ile, Süveyş sokaklarında İtalyan çocukları ile döğüşmesi, Atsız'ın milliyetçi mücadelesinin ilk örneklerindendir.

Babasının İstanbul'a dönme emrini alması ile İstanbul'a gelen Atsız, Kasımpaşa'daki Cezayirli Gazi Hasan Paşa mektebine kaydolmuş ve Arap harfleri ile öğrenime başlamıştır. Ailesinin Kasımpaşa'dan Kadıköy'e taşınması ile Hususî Osmanlı İttihad Mektebi'nde öğrenimine devam eden Atsız, babasının Önyüzbaşı (kol ağası) olarak Birinci Cihan Harbine gitmesi yüzünden Hususî

Osmanlı İttihad Mektebi'nden Kadıköy Sultanîsi'nin Rüşdiye (ortaokul) kısmında öğrenimine devam etmiştir. Buradan da İstanbul Sultanîsine geçen Atsız, 1922 tarihinde Lise öğrenimini tamamlamıştır." (Osman F. Sertkaya, *Hüseyin Nihal Atsız,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s.2-3)

Hüseyin Nihal, 1922 yılında imtihanla Askerî Tıbbiye'ye girer. Askerî Tıbbiye'nin 3. sınıfında Arap asıllı Bağdatlı Mesut Süreyya Efendi adlı bir mülâzıma kastî olarak selâm vermediği gerekçesiyle, 4 Mart 1925 tarihinde buradan atılır. Kabataş Lisesi'nde yardımcı öğretmenlik yapmaya başlar. Deniz Yolları'nın Mahmut Şevket Paşa adlı vapurunda kâtip muavini olarak görev yapar. 1926 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne ve Yüksek Muallim Mektebi'ne kaydolan Atsız, (28 Ekim 1926 - 28 Temmuz 1927) İstanbul'da Taşkışla'da 5. piyade alayında er olarak askerlik görevini yerine getirir. 1930 yılında Edebiyat Fakültesi'nden mezun olur.

Hüseyin Nihal Atsız 25 Ocak 1931 tarihinde hocası Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. M. Fuad Köprülü'nün yanında asistan olur. 15 Mayıs 1931'den 25 Eylül 1932 tarihine kadar *Atsız Mecmua*'yı (17 sayı) çıkarmağa başlar. M. Fuad Köprülü, Zeki V. Togan, Abdülkadir İnan gibi güçlü bir kadro ile yayın hayatına atılan bu Türkçü ve köycü dergi, devrinde ilim, fikir ve sanat alanında oldukça etkili olmuştur. Atsız, kendisini tanıtmaya başlayan ilk yazılarını (H. Nihal) imzası ile, hikâyelerini ise (Y.D.) imzası ile bu mecmua'da yayınlar. Mecmuanın çıkış gayesini de şu cümlelerle anlatır:

"İşte bu mecmua halkın içine girecek, onun ıztırabına ve sefaletine katışarak, köylümüzü ve köylerimizi kurtarmağa ve yükseltmeğe çalışacak gençlerin mecmuası olacaktır. Turancılıktan Anadoluculuğa ve Marksizmden Faşizme kadar hangi içtimaî akideye tahammül edersek edelim, üzerinde çalışılacak bir saha vardır: Anadolu. Yükselmesi, artması ve kuvvetlenmesi lazım gelen bir kitle vardır: Türk köyü ve Türk köylüsü" (Boz Kurt, "Bir Kuşbakışı", *Atsız Mec.*, Yıl: 1, S: 1, 15 Mayıs 1931, s: 3)

1931 yılında ilk eşi Mehpare Hanım ile evlenir.

[Nihal Atsız, *Atsız Mecmua*'nın 17. sayısında "Darülfünun'un Kara, Daha Doğru Bir Tabirle, Yüz Kızartacak Listesi" adlı bir makale yayınlar. Bu makale üzerine 13 Mart 1933'de Üniversite'den uzaklaştırılır. Üniversite asistanlığından çıkarılan Atsız (Mart 1933), Malatya Orta Okulu'na Türkçe öğretmeni olarak atanır. Malatya'da kısa bir müddet (8 Nisan 1933 – 31 Temmuz 1933) Türkçe öğretmenliği yapan Atsız, daha sonra Edirne Lisesi edebiyat öğretmenliğine tayin edilir.

Atsız'ın Edirne'deki edebiyat öğretmenliği de kısa sürer. Edirne'de iken *Atsız Mecmua*'nın devamı mahiyetindeki Aylık Türkçü dergi olan *Orhun*'u 9 sayı (5 Kasım 1933 - 16 Temmuz 1934) yayınlar. *Orhun*'da Türk Tarih Kurumu tarafından çıkarılan ve liselerde ders kitabı olarak okutulan dört ciltlik tarih kitaplarının yanlışlarını ağır bir şekilde tenkit ettiği için dergi Bakanlar Kurulu kararı ile kapatılır, kendisi de bakanlık emrine alınır. Dokuz ay bakanlık emrinde kaldıktan sonra, 9 Eylül 1934'te Kasımpaşa'daki Deniz Gedikli Hazırlama Okulu'na Türkçe öğretmeni olarak atanır.

27 Şubat 1936 tarihinde ikinci eşi olan Bedriye Hanım ile evlenir. Bu evlilikten Yağmur ve Buğra adlı iki oğlu olur. Atsız, Kasımpaşa'daki Deniz Gedikli Hazırlama Okulunda 4 yıl çalıştıktan sonra 1 Temmuz 1938 tarihinde bu görevinden de uzaklaştırılır.

Özel Yüce-Ülkü Lisesi'ndeki öğretmenliğine devam eder.

1937 yılından 1939 yılının Haziranın sonuna kadar özel Yüce-Ülkü Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapar. 19 Mayıs 1939 - 7 Nisan 1944 tarihleri arasında da Boğaziçi Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği görevinde bulunur. Bu arada, *Orhun*'u (1 Ekim 1943 - 1 Nisan 1944, sayı 10-16, 7 sayı) yeniden neşreder.

Türkiye'de komünist faaliyetlerin artması üzerine, ilgilileri ikaz için *Orhun*'un Mart 1944'de yayımlanan 15. sayısında, devrin başbakanı Şükrü Saraçoğlu'na hitaben bir açık mektup yayınlar. Nisan 1944'de yayımlanan 16. Sayıda ise, bakanlıktaki marksistleri koruduğu gerekçesi ile Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'i istifaya çağırır.

Bu ikinci açık mektup dolayısıyla, Hasan Âli Yücel, Atsız'ı Boğaziçi Lisesi'ndeki görevinden alır, (7 Nisan 1944). *Orhun* dergisi ise Bakanlar Kurulu kararı ile yeniden kapatılır.

Zamanın marksist hikâyecilerinden Sabahattin Âli de, Atsız aleyhine hakaret davası açar. Hakaret davası'nın 26 Nisan 1944 günü yapılan ilk oturumu oldukça olaylı geçer. 3 Mayıs 1944 tarihinde yapılan ikinci oturumda ise üniversite öğrencilerinin oturuma alınmaması sebebiyle büyük gösteriler olur ve tutuklamalar yapılır. 9

Mayıs 1944 günü yapılan son oturumunda, Sabahattin Âli'ye vatan haini dediği için Atsız, 6 aya mahkûm edilir. Cezasının teciline rağmen 9 Mayıs 1944 tarihinde, mahkemenin kapısından çıkarken tevkif edilir.

Osman F. Sertkaya, yakın dönem Türk siyasî tarihinde önemli yeri olan ve 944 olayları olarak anılan olayı şöyle anlatır: "19 Mayıs 1944 törenlerinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Atsız ve arkadaşlarını ağır şekilde itham eden nutkunu söylemiş ve bu nutuk üzerine de Atsız ve 34 arkadaşı İstanbul 1 numaralı sıkıyönetim mahkemesinde yargılanmaya başlamıştır. Aralarında Zeki Velidi Togan, Hüseyin Namık Orkun, Reha Oğuz Türkkan, Orhan Şaik Gökyay, İsmet Tümtürk, Nejdet Sançar, Fethi Tevetoğlu, Alparslan Türkeş, Said Bilgiç gibi üniversite profesörü, öğretmen, subay, doktor ve üniversite öğrencilerinden ibaret sanıklar, sorguya çekme adı ile ilk önce çeşitli işkencelere maruz bırakıldıktan sonra, 7 Eylül 1944 günü yargılanmaya başlanmıştır. "Irkçılık-Turancılık davası" adı verilen ve haftada 3 gün olmak üzere 65 oturum devam eden mahkeme, 29 Mart 1945 tarihinde nihayetlenmiş ve Atsız 6,5 seneye mahkûm olmuştur."

Nihal Atsız, bir buçuk yıl kadar tutuklu kaldıktan sonra 23 Ekim 1945 tarihinde tahliye edilir. Mahkeme kararının Yargıtay'da bozulması ile de beraat eder. Sınıf arkadaşlarından Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu Millî Eğitim Bakanı olunca, Atsız'ı 25 Temmuz 1949'da Süleymaniye Kütüphanesine uzman olarak tayin eder. Atsız, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra Haydarpaşa Lisesi Edebiyat Öğretmenliği'ne atanır (21 Eylül 1950). "Devletimizin Kuruluşu" adıyla verdiği bir konferans sebebi ile görevinden alınır ve yine Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki görevine döner. Atsız o zamanki resmî teze aykırı olarak, Türk Devleti'nin kuruluşunu, 1040'daki Dandanakan Savaşı ve Tuğrul Beğ'in tahta çıkışı ile başlatmaktadır. 31 Mart 1952 tarihinden 1 Nisan 1969'a kadar Süleymaniye Kütüphanesi'nde çalışır ve buradan emekli olur.

1967 yılında *Ötüken Dergisi*'nde yayımlanan ve bölücülük yapan Kürtçülük hareketlerine dikkatleri çeken bir yazısından ötürü 'bölücülük' yaptığı gerekçesi ile mahkemeye verilir. 1973 yılında verilen kararla 15 ay hapse mahkûm edilir; Toptaşı cezaevine girer. Rahatsız olmasına ve yakın dostlarının ısrarlarına rağmen affedilmesi için başvuruda bulunmaz. Ancak, zamanın Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün özel affı ile 22 Ocak 1974'de cezaevinden çıkar...

Nihal. Atsız, 11 Aralık 1975 akşamı geçirdiği bir kalp krizi sonucu vefat eder.

* * *

Nihal Atsız tarihçi, şair ve romancı, fikir ve dava adamı olarak çok cepheli bir şahsiyettir. Türk tarihi üzerindeki araştırmaları ile yerli ve yabancı ilim çevrelerinin dikkatini ve ilgisini çekmiş, şiirleri ve romanları ile edebiyatımızda önemli bir yer tutmuştur.

Fikir adamı olarak da, Türkçülüğün hem fikir, hem mücadele sahalarında büyük rol oynamış bir idealisttir. O, düşünceleri ve mücadelesiyle birkaç nesil üzerinde derin tesirler meydana getirmiştir.

Bir çok eser ve makale yayınlayan Nihal Atsız, kendi isminin yanında yazı ve şiirlerinde şu takma adları kullanır: Atsız, H. Nihal (Hüseyin Nihal), Çiftçioğlu, H. Nihal, H. Çiftçioğlu (Hüseyin Çiftçioğlu), Y.D., T. Bayındırlı, Selim Pusat, Sururi Ermete, Bozkurt, Adsız Dergi.

Nihal Atsız, şiirlerini *Atsız Mecmua, Orhun, Ergenekon, Çınaraltı, Tanrıdağ, Kopuz, Orkun, Ötüken* ve *Serdengeçti* adlı dergilerde yayınlamıştır. Bütün şiirlerini de, *Yolların Sonu* (1946) kitabında bir araya getirmiştir. Onun yayınlanan ilk şiiri, *Atsız Mecmua*'nın birinci cildinde çıkan *Bugünün Gençlerine*'dir. Bu şiirde Türk gençliğini tunçtan bir heykel gibi görür. Gençliğin kendi iradesiyle kahramanca yaşamasını arzular. 1931'de tamamı *Atsız Mecmua*'da yayınlanan *Asker Kardeşlerime, Türklerin Türküsü, Topal Asker, Şehit Teyyareci Erkân-ı Harp Yüzbaşı Kâmi'nin Büyük Hatırasına* başlıklarını taşıyan şiirlerinde askerlik ve ülkü uğrunda, Türk gençliğine nasıl mücadele edileceği anlatılır.

Ahmet Bican Ercilasun, Atsız'ın hayat karşısındaki tavrı ile şiirleri arasındaki ilişkiyi ve şiirlerdeki epik ve lirik terkibi şöyle açıklamaktadır: "*... kahramanlık onun şiirlerine bir his ve heyecan olarak girer. Böylece şiirlerindeki epik atmosfere lirik bir hava da katılmış olur. Ondaki lirizmi besleyen ikinci bir kaynak daha vardır: Aşk. Tabii ki Atsız'ın aşkı ülküdür. Onun ülküsüne olan bağlılığını 'aşk' kavramıyla ifade ederken hiç mübalağa etmiyorum. Kara sevdaya tutulmuş bir âşığın veya ilâhi aşka tutulmuş bir mutasavvıf şairin tavrı ne ise, Atsız'ın da ülkü karşısındaki tavrı öyle idi. İşte bu aşk, onun şiirlerindeki lirik havayı yaratan en önemli unsur oluyor. Ülkü yolunda Atsız'ın bizzat yaşadığı yalnızlıklar, çektiği ızdırap ve acılar, içine işleyen gurbet ve hasret duyguları lirizmini besleyen diğer unsurlardır.*

Böylece Atsız'ın şiiri epik ve lirik şiirin bir terkibi olmaktadır." (Ahmet Bican Ercilasun, "Atsız'ın Şiiri Üzerine Düşünceler", *Türk Edebiyatı*, Aralık 1985, s. 48)

Nihal Atsız'ın şiirleri bağlı bulunduğu ülkü etrafında döner. Onun şiirlerini Türklük ve Türkçülük fikirlerinden ayrı olarak değerlendirmek imkânsızdır. Zaten Nihal Atsız'ı şiir yazmaya sevkeden asıl gücü de burada aramak gerekir.

Nihal Atsız'ın, aşk - ülkü bağlantısını *Geri Gelen Mektup* çevresinde değerlendiren Prof. Dr. Şerif Aktaş; aşkın bir kavga motifi etrafında teşekkül ettiğini belirtir. Şiirleriyle hayat karşısındaki tavrı arasında ilişki kurar: *"Nihal Atsız. Düşündüğü gibi yaşayan ve fikirlerinden taviz vermeyen bir karaktere sahiptir. Onu yazmaya sevkeden 'temel güç'de burada aranmalıdır. Bu yüzden nesirleri gibi şiirleri de ateşli, hiddetli ve heyecanlı bir üslûpla kaleme alınmışlardır. Hayatı boyunca elde ettiği bir çok imkânı terketmesini, inanç haline gelmiş fikirlerine bağlılıkta aramak yerinde olur. Onun şiiri, bu ruh hâlinin ifadesidir."* (Prof. Dr. Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi*, Akçağ Yay., Ankara 1998, s.96-103)

Nihal Atsız, şiirlerinde nazım birimi olarak çoğunlukla dörtlüğü tercih eder. Beyit ve çok mısralı kıt'aları kullandığı da görülür. Şiirlerin büyük bir kısmı hece vezniyle, sekiz on kadarı da aruzla kaleme alınmıştır. Atsız, hecede uzun vezinleri 14'lü (7+7), 11'li (6+5 veya 4+4+3) tercih etmiştir. Serbest tarzda hiç şiir yazmayan Nihal Atsız, aruzda da *mef'ûlü mefâîlü mefâîlü feûlün, feilâtün feilâtün feilün* kalıplarını kullanmıştır. Atsız'ın şiirleri kafiye bakımından da son derece çeşitli ve hareketlidir.

Nihal Atsız, şiiri ve Türk şiirinin şekil bakımından geleneksel yapısını çok iyi bilen birisidir. Kendi şiirini oluştururken de bu şuurla hareket etmiştir: *"Geniş edebiyat kültürünü; halk ve divan şiiri ile Tanzimat'tan sonraki Türk şiiri konusundaki engin bilgisini şiirlerine şuurlu olarak yansıtmıştır. O, serbest şüre karşı çıkarken, Türk şiirinde geleneğe bağlı kalınarak, bir çeşitlilik (tenevvü) ve hareketlilik yaratılabileceğini ispat etmek istemiştir. Koşmaların, kafiye bakımından bazan serbest olabilen ilk dörtlüklerindeki yapısını sık sık kullanarak; birinci mısraı serbest olan kafiye yapısını heceyle yazdığı şiirlerde de deneyerek gelenek şiirimizin asla monoton olmadığını, geleneğe dayanarak da monotonluktan kurtulabilmenin mümkün olduğunu veya gelenek içinde, yeni formlar yaratılabileceğini ortaya koymuştur."* (Ahmet Bican Ercilasun, a.g.y., s.47-48)

Nihal Atsız'ın yayınlanan ilk romanı *Dalkavuklar Gecesi*'dir. 1941'de yayınlanan bu roman, *Z Vitamini* (1959) ile birlikte mizahî özellikler taşıyan romanlarındandır. İkinci romanı 1946'da yayınlanan *Bozkurtların Ölümü*'dür. Bu roman 1949'da yayınlanan *Bozkurtlar Diriliyor* ile birleşerek 1973'den itibaren *Bozkurtlar* ismiyle yayınlanmaya başlar. Sadık Kemal Tural, bu romanlar için *"Kültekin, Bilge Kağan ve Tonyukuk kitabelerinin romanlaştırılmış hâlidir"* demektedir. (Sadık K. Tural, Tarihî Roman ve Atsız'ın Tarihî Romanları Üzerine Düşünceler, *Atsız Armağanı*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1976, s. XCHI - CXXX)

Nihal Atsız, romanlarının konusunu eski Türk tarihinden almıştır. *Bozkurtların Ölümü, Bozkurtlar Diriliyor*, nesiller boyunca okunmuş, beğenilmiş romanlardır. Gençler ilk milliyetçilik, Türkçülük duygu, şuur ve heyecanını bu kitaplardan almışlardır. *Bozkurtlar* ve *Deli Kurt* romanları üzerinde tarihî roman araştırması yapan Sadık K. Tural, Atsız'ın romancılığı ve adı geçen romanların özelliklerini şöyle anlatır: *"Tarih kültürünün sağlamlığını gösteren Bozkurtlar, zengin isim kadrosu açısından bir başka eşi olmayan eserdir. Akıcı, çarpıcı bir üslûbun Türk ruhu ve içtimaî yapısının yer yer olağanüstüye yönelerek şuurlu bir şekilde işlendiği roman, bir çeşit modern destandır, Bozkurtlar, epik bir hayatı zevkle yaşayan göçebe Orta Asya Türklüğününün romanıdır. Fakat destan, tarih, roman mefhumları hiçbir eserde bu kadar birbirine girmemiştir. Bu eser Türk meddinin ve cezrinin sebeplerini sanatkârca açıklamaktadır. Türk içtimaî nizamı, Türk ruhu, tarihin derinliklerinden seçilmiş örnekleriyle günümüze getirilmiştir. Destan unsurları bile sanatkâr bir tarihçinin kaleminde modern roman unsurları olabilmiştir.*

Eser defalarca basılmış olması bir tarafa, Türk'ün büyüklüğüne inanan bir yeni neslin yetişmesinde inkâr edilemeyecek roller oynamıştır. Tarih ve folklor ile uğraşanların bir çok malzemeler bulacağı bu eser, Türk klâsiklerinden biri olduğunda birleşilen bir şöhrete ulaşmıştır. Bir aşk macerasının merak unsuru olduğu Deli Kurt, Bozkurtlar seviyesinde bir eser olmamasına rağmen gayet başarılı bir romandır.

Türk tarihini romanlaştıran Atsız, millî tiplerin şahsında, Türk milletinin hasletlerini işlemiştir. Bu işleyiş onun mizacının, kültürünün ve şiirinin derin izlerini aksettirmektedir. (Sadık K. Tural, a.g.y., s. CXXIX - CXXX)

Ruh Adam adlı son romanı ruh tahlillerine de yer veren değişik tarzda bir eserdir. Roman, karısı üzerine bir başkasını sevdiği için, ruhu asırlar boyu ızdırap çekmeye mahkûm edilmiş Yüzbaşı Burkay'ı konu alan bir Uygur masalıyla başlar. Romanda aynı ruhun ayrı bedenlerde çeşitli zamanlarda yaşaması söz konusudur. Masalın yazılış tarihi 10. yüzyıldır fakat vak'a binlerce yıl öncesine aittir.

Biz, bu girişi, roman kahramanları eski subay Selim Pusat'la evdeki edebiyat öğretmeni Ayşe Pusat'ın konuşmalarından izleriz. Romanın birinci derecedeki kahramanı Yüzbaşı Selim Pusat, masaldaki kahraman ise Yüzbaşı Burkay'dır.

Milletin ölümsüzlüğünü, devletin sonsuza dek yaşamasını, doğruyu, iyiyi, güzeli ve yiğitliği ele alan Atsız'ın romanları, işlek ve zengin bir Türkçe'nin akıcı bir üslupla sergilendiği eserlerdir.

Nihal Atsız'ın bir dava ve fikir adamı olarak hayranlık uyandıran yönlerinden biri de, hiçbir zaman taviz vermemiş olmasıdır. O, davasını, mücadelesini mertçe ve dürüstlükle yürütmüştür. Faruk K. Timurtaş, onun mücadeleci, vatansever yönü ve mizacı ile ilgili olarak şunları söylemektedir: *"Hususi hayatında son derece sakin ve yumuşak olan Atsız, davasını müdafaa ederken mücadeleci ve çok çetin bir şahsiyettir. Şiddetli polemiklere girmekten asla çekinmez. Nitekim, mahkumiyetine sebep de bu tutumu ve mizacı olmuştur. Doğu Anadolu'yu vatandan koparmak isteyenlere ağır şekilde çatan yazısı 'Ayrıcı' sayıldığı için mahkûm olmuştur."* (Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Nihal Atsız ve Eserleri, *Türk Kültürü*, 158, s. 48-50)

Dava ve ülkü adamı Nihal Atsız, kendisini Türklüğe ve Türkçülüğe vakfetmiş bir şahsiyettir. Türklüğün âşığıdır, Türk tarihinin ve Türk milletinin birliğine bütün varlığı ile bağlıdır. Nihal Atsız, 1931'den beri, fikirlerini *Atsız*, *Orhun*, *Ötüken* gibi dergilerde kaleme almıştır.

Nihal Atsız'ın edebî kimliğinin yanında tarihçi yönü de vardır. Genelde Türkiye tarihi üzerinde çalışmıştır. Prof. Fuad Köprülü ve Prof. Zeki Velidi Togan'ın Edebiyat Fakültesi'nden öğrencisi olan Atsız, bir bakıma onları izlemiştir, Atsız'ın tarih konusundaki ilk eseri *Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar* (1935) adını taşır. Prof. Zeki Velidi Togan'ın ders notlarından yararlanarak hazırlanan bu eserde İslamiyetten önceki tarihimiz üzerinde durulmaktadır. Osmanlı tarihi sahasında Şükrüllah'ın *Behçet-üt-Tevarih*'inden tercüme ettiği *Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi*'ni (1939) kaleme alır. Nihal Atsız, bu eserini Ahmedî'nin *Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osman*'ı ve Âşıkpaşazâde'nin *Tevarih-i Al-i Osman*'ı ile zenginleştirerek ve iki eseri de sadeleştirerek *Osmanlı Tarihleri* adlı kitabı (1949) oluşturur. Atsız'ın bir de *Osmanlı Tarihlerine Ait Takvimler* (1961) adını taşıyan bir incelemesi vardır. *Oruç Bey Tarihi* (1973) *Tercüman*'ın 1001 Temel Eser serisinde yayınlanır. *Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler* (1971, 1972), *Birgili Bibliyografyası* (1968) ve *Âli Bibliyografyası* (1968) adlarını taşıyan eserleri bulunmaktadır. Tarih konusundaki makalelerini *Türk Tarihinde Meseleler* (1966) adıyla bir araya getirmiştir. Edebiyat tarihi sahasında *Edirneli Nazmi* (1934) ve *Türk Edebiyat Tarihi* (1940) gibi çalışmaları vardır. Adı geçen eserler, Nihal Atsız'ın bilim adamı kimliğini, edebiyat ve tarih alanındaki birikimini de gözler önüne sermektedir. Ayrıca Nihal Atsız'ın hikâyeleri de vardır. Hikâyeler, ilk önce (Y: D.) imzası ile *Atsız Mecmua*'da, daha sonra (Atsız) imzası ile *Çınaraltı*, *Orkun*, *Ötüken* gibi dergilerde yayınlanmıştır.

Eserleri: Romanları: *Dalkavuklar Gecesi*, 1941; *Bozkurtların Ölümü*, 1946; *Bozkurtlar Diriliyor*, 1949 (Dokuzuncu ve Onuncu baskılar 1973 ve 1974 yıllarında *Bozkurtların Ölümü* ile birlikte *Bozkurtlar* adı altında yayınlanmıştır.); *Deli Kurt*, 1958, *Z Vitamini* (1959, Selim Pusat imzasıyla *Büyük Doğu*'da tefrika edilmiştir.); *Ruh Adam*, 1972. Şiir: *Yolların Sonu* 1946. Araştırma-İnceleme-Makale: *Divan-ı Türki-i Basit*, *Gramer ve Lügati*, 1930; *Sart Başı'na*, 1933; *Çanakkale'ye Yürüyüş*, 1933; *XVI'ıncı Asır Şairlerinden Edirneli Nazmi'nin Eseri ve Bu Eserin Türk Dili ve Kültürü Bakımından Ehemmiyeti*, 1934; *Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar I*, 1935; *Komünist Don Kişotu Proleter Burjuva Nazım Hikmetof Yoldaşa*, 1935; *XV'nci asır tarihçisi Şükrüllah, Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi*, 1939; *Müneccimbaşı, Şeyh Ahmed Dede Efendi, Hayatı ve Eserleri*, 1940; *İçimizdeki Şeytanlar*, 1940; *En Sinsi Tehlike*, 1943; *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1940; *Hesap Böyle Verilir*, 1943; *Türkiye Asla Boyun Eğmeyecektir*, 1946; *Ahmedî, Dastan ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman*, 1948; *Şükrüllah, Behcetü't-tevarih*, 1949; *Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî, Tevârih-i Âl-i Osman*, 1949; *900'üncü Yıldönümü- Devletimizin Kuruluşu*, 1955; *Türk Ülküsü*, 1956; *Osman (Bayburtlu), Tevârih-i Cedid-i Mir'at-i Cihan*, 1961; *Osmanlı Tarihine Ait Takvimler I*, 1961; *Ordinaryüs'ün Fahiş Yanlışları (Ali Fuad Başgil'e Cevap)*, 1961; *Türk Tarihinde Mes'eleler*, 1966; *Birgili Mehmed Efendi Bibliyografyası*, 1966; *İstanbul Kütüphanelerine Göre*

Ebussuud Bibliyografyası, 1967; *Âli Bibliyografyası*, 1968; *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, 1970; *Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler*, 1971, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler, II*, 1972; *Oruç Beğ Tarihi*, 1973.

Kaynaklar: Osman F. Sertkaya, *Hüseyin Nihal Atsız*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987; *Atsız Armağanı*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1976, 445s.; Ahmet Bican Ercilasun, Atsız'ın Şiirlerinde Ülkü, *Atsız Armağanı*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1976, s. CXXXI-CXLIV; Ahmet Bican Ercilasun, Atsız'ın Şiiri Üzerine Düşünceler, *Türk Edebiyatı*, Aralık 1985, s.47-48; Prof. Dr. Ömer F. Akün, Atsız maddesi, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi;* Prof. Dr. Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi*, Akçağ Yay., Ankara 1998, s.96-103; Sadık K. Tural, Tarihî Roman ve Atsız'ın Tarihî Romanları Üzerine Düşünceler, *Atsız Armağanı*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1976, s. XCIII-CXXX; Sadık K. Tural, Gökalp'ten Atsız'a, *Töre*, Mart 1976, 58 s. 34-39; Prof. Dr. Necmettin Sefercioğlu, Türkçü Şairler, *Orkun*, Mayıs 2000, 27, s. 24-25; Sadık Kemaloğlu, Atsız'ın Ardından, *Türk Kültürü*, 160, s.53-55; Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Nihal Atsız ve Eserleri, *Türk Kültürü*, 158, s 48-50; Selçuk Uysal, Nihal Atsız'da Mazi-Hâl-İstikbâl Münasebeti, *Türk Kültürü*, 358, s. 25-37; Vecdi Bürün, Atsız'ın Türk Tarihi Anlayışı Üzerine, *Orkun*, Ağustos 1981, l, s. 24; Abide Doğan, Atsız Mecmua Üzerine Bir Değerlendirme, *Türk Kültürü*, 364, s.24-36; Doç. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, Atsız, *Töre*, Ocak 1976, 56, s.26-28; Doç. Dr. Mehmet Eröz, Atsız Hoca da Göçtü, *Töre*, Ocak 1976, 56, s.29-31; Nazım Hikmet Polat, Nihal Atsız Beğ ve Ruh Adam Hakkında, *Töre*, Temmuz 1978, 86, s.40-46; Nazım Hikmet Polat, Kadim Türk Edebiyatında "Alp Tipi" Şairler ve Nihal Atsız, *Töre*, Ocak 1979, 92, s. 14-20; Adile Ayda, Atsız ile On Yılı Aşan Dostluk, *Töre*, Ocak 1983, 140, s.33-42; Necmettin Hacıeminoğlu, Bir Yiğit Adam, *Orkun*, Aralık 1981, 4, s. 19; Altan Deliorman, Ruh Adam'daki Gerçek Kahramanlar, *Orkun*, Ağustos - Eylül - Kasım - Aralık 1999, 18-19-21-22.

Dr. Yakup Çelik

Yolların Sonu'ndan

Yolların Sonu

(Yolların Sonu, İstanbul 1997, s. 13-14)

Bugün yollanıyorken bir gurbete yeniden
Belki bir kişi bile gelmeyecektir bize.
Bir kemiğin ardında saatlerce yol giden
İtler bile gülecek kimsesizliğimize.

Gidiyorum: Gönlümde acısı yanıkların...
Ordularla yenilmez bir gayız var kanımda.
Dün benimle birlikte gülen tanıdıkların
Yalnız bir hâtırası kaldı artık yanımda.

Yufka yüreklilerle çetin yollar aşılmaz;
Çünkü bu yol kutludur, gider Tanrı Dağına.
Halbuki yoldaşını bırakıp dönenlerin
Değişilir topu da bir sokak kaltağına.

İster düşün... Kendini ister hayâle kaptır...
Uzar, uzar, çünkü hiç sonu yoktur yolların.
Bakarsın aklanmışsın, gördüğün bir seraptır
Sevimli bir hayâle açılırken kolların.

Ey doğunun alnını serinleten rüzgâr!
Ey karanlıkta bana arkadaşlık eden ay!
Arzularım bir oktur, aşar ulu dağları.
Düştüğü yer uzakta "DİLEK" adlı bir saray.

O sarayda bulunca tanınlaşan erleri
Artık gözüm arkaya bir daha dönmeyecek.
Hepsi sussa da "Kür Şad" uzatarak elini:
"Hoş geldin oğlum ATSIZ, kutlu olsun!" diyecek.

1932

Sarı Zeybek

(s. 27-30)

I

Şu dağların meşeleri karanlık,
Etekleri olur çayır, çimenlik
Kızanlarla burda eder yârenlik,
"Sarı Zeybek şu dağlara yaslanır,
Yağmur yağar, pusatları ıslanır".

Sarı Zeybek şu dağların eridir,
Dağlar onun bütün yoğu, varıdır.
Kendi sarı, bindiği at doru dur;
Attan inip şu dağlara yaslanır,
Gözü dalar, bakışları puslanır.

Sarı Zeybek dağdan dağa taşınır,
Taşınır da yüce dağlar aşınır.
Mola verip Gökçen kızı düşünür;
Efe dağdan köye doğru seslenir,
Yosma Gökçen sesi duyar, süslenir.

Sevmesin mi Sarı Zeybek Gökçeni?
Yüzü melek, saçı ipek Gökçeni?
Bütün Aydın elinde tek Gökçeni?
Kız sevmeyen erin gönlü paslanır,
Paslanır da imil imil yaslanır.

Pâdişâhın kulağına varırsa,
Tutun diye devlet emir verirse,
Üç yüz atlı, beş yüz yaya yürürse
Dağlar, taşlar barut ile sislenir,
Ölen ölür, anaları yaslanır.

II

Candarmalar genç efeyi sardılar,
Kırk ölümden beğendiğin sordular,
Kızanları bir bir yere serdiler.
Sarı Zeybek kara sürmez şanına,
Erlik için kıyar kendi canına.

Nasıl olsa uçar da can, kalır ten;
Bir âh tuttu şu dağları derinden.
Sarı Zeybek vuruldu üç yerinden.
"Yazık olsun Telli Doru şanına,
Eğil de bak mor cepkenin kanına".

Sarı Zeybek gün batarken vuruldu.
Nabızları yavaş yavaş duruldu,
Gözlerine kara perde gerildi
Yiğit başı düşüp kaldı yanına,
Bakmaz oldu mor cepkenin kanına.

Sarı Zeybek öldü sanma, diridir;
O, dağların yine eşsiz eridir,
Bütün kızlar artık onun yârıdır.
Vurulmuştur hepsi onun ününe.
Can atarlar şimdi gerdek gününe.

Sarı Zeybek şimdi artık masaldır,
Sanma yıllar şerefini azaltır.
Yiğitlerin dillerinde meseldir.
Er kişiler kıyar da öz canına
Bir damlacık leke sürmez şanına...

1940

Dâvetiye

(s. 31-34)

Ey Bonito Musolini! Ey gayet yüce,
İtalyanlar başvekili muhterem Duçe!
İşittim ki yelkenleri edip de fora
Gelecekmiş orduların yeşil Bosfora.
Buyursunlar... Bizim için savaş düğündür;
Din Arab'ın, hukuk sizin, harp Türklüğündür.
Açlar nasıl bir istekle koşarsa aşa
Türk eri de öyle gider kanlı savaşa.
Hem karadan, hem denizden ordular indir!
Çarpışalım, en doğru söz süngülerindir!
Kalem, fırça, mermer nedir? Birer oyuncak!
Şâheserler süngülerle yazılır ancak!

Çağrı Beğ'le Tuğrul Beğ'in kurduğu devlet
İtalyan melezlerden, üstündür elbet;
Bizim eski uşakları al da yanına
Balkanlardan doğru yürü er meydanına;
Çelik zırhlı kartalları göklere saldır...
Fakat zafer sizin için söz ve masaldır...
Dirilerek başınıza geçse de Sezar
Yine olur Anadolu size bir mezar.
Belki fazla bel bağladın şimal komşuna,
Biz güleriz Cermenliğin kuduruşuna,
Tanıyoruz Atila'dan beri Cermeni,
Farklı mıdır Prusyalı yahut Ermeni?
Senin dostun Cermanyaya biz Nemse deriz,
Bir gün yine Beç(*) önünde düğün ederiz.

(*) Eski Osmanlılarca Viyana

Söyle, Kara gömlekliler etmesin keder;
Ölüm-dirim savaşımız bir gün mukadder!
Gerçi bugün eskisinden daha çok diksin;
Fakat yine biz Osmanlı, sen Venediksin!
Tarihteki eski Roma hoş bir hayâldir,
Hayâl bütün insanlarda olan bir hâldir.
Bu hayâller zamanları hızla aşmalı,
Gök Türklerle Romalılar karşılaşmalı!
Görmüyorsan gönlümüzün içini, körsün!
Kılıçlarımız kınlarından çıkmaya görsün!

Top sesleri, bomba sesi bize saz gelir;
17'ye karşı 44 milyon az gelir.
Arnavudu yendim diye kendini avut,
Yiğit Türkle bir olur mu soysuz Arnavut?

Kayalara çarpmalıdır korkunç türküler!
Dalmalıdır gövdelere çelik süngüler!
Sert dipçikler ezmelidir nice başları!
Ecel kuşu ayırmalı arkadaşları!
En yiğitler serilmeli en önce yere!
Kızıl kanlar yerde taşıp olmalı dere!
Ülkü denen nazlı gelin erde şan ister!
Büyük devlet kurmak için büyük kan ister.

Damarında var mı senin öyle bol kanın?
Türkün kanı bir eşidir lâvlı volkanın!
Tarihteki eski Roma hoş bir hayâldir,
Kurulacak yeni Roma boş bir hayâldir,
Karşısında olmasaydı şanlı "Türk Budun"
Belki gerçek olacaktı bir gün umudun,

İnsan oğlu ümitlerle dolup taşmalı,
Aryalarla Turanlılar karşılaşmalı.
Tabiatın yürüyüşü belki yavaştır;
Hız verecek biricik şey ona savaştır!

Keskin olur likörlerden ayranla kımız,
Kamera'yı yere serer Tekirdağlı'mız.
Yurdumuzun çok tarafı olsa da kuru
Makamadan kuvvetlidir yine bulguru...
Biz güleriz Façyoların felsefesine,
Dayanır mı kırkı bir tek Türk efesine?
Bizim yanık Fuzûli'miz engin bir deniz!
Karşısında bir göl kalır sizin Dante'niz!
Bizler ulu bir çınarız, sizler sarmaşık!
"General"ler "Paşa" larla atamaz aşık!..

Ey İtalyan başvekili! Ey Musolini!
İki ırkın kabarmalı asırlık kini...
Hesabını göreceğiz elbette yarın
Yedi yüzlü, yedi dilli İtalyanların!

Irkınızı hiçe saydı Hazreti Fâtih.
Biraz daha yaşasaydı Hazreti Fatih
Ne Venedik kalacaktı, ne Floransa...
Hoş geldiniz diyecekti bize Fransa!
Haydi, hamle kâfirindir... İlkönce sen gel
Ecel ile zaman bize olmadan engel!
Burda tanklar yürümezse etme çok tasa;
Süngülerle çarpışmadır savaşta yasa.
Olma öyle sinsi çakal, yahut engerek!
Bozkurt gibi, kartal gibi döğüşmek gerek!

Kılıç Arslan öldü sanma, yaşıyor bizde!
Atila'nın ateşi var içimizde!
Kanije'nin gazileri daha dipdiri!
Sınırdadır Pilevne'nin kırk bir askeri!
Edirne'de Şükrü Paşa bekliyor nöbet!
Dumlupınar denen şeyi bilirsin elbet!
Şehitlerden elli milyon bekçisi olan
Aşılmaz bir kayadır bu ebedî Vatan!

1940

Karanlık
(s. 67)

Son ışık söneli nice zamandır;
Rüyalar! Yeniden önüme düşün!
Yârdan ayrı geçen uzun yıllarda,
Hülyası bulunmaz bir anlık düşün.

Yayını kalbime Ayzıt asalı,
Başka bir eldenim, katı yasalı.
Burda koskoca bir gönül masalı
Kaybolur içinde bir damla yaşın.

Aşk için verince bu kadar emek,
Varlıktan sıyrılıp ruh olmak gerek.
Ey zaman, ey dünya! Geri gelmemek
Üzere sizler de benimle koşun!..

Varsağılar:

I

(s. 97-106)

Gel be dilber zevkedelim,
Orda yalnız ne yatarsın?
Acı şarap kadehime,
Dudağından bal katarsın.

Kızlar bana bakarsa da,
Yasemin, gül kokarsa da,
Yarın gönül bıkarsa da,
Bugün için sen yetersin.

Dudakların: O ne meydir!
Bu sendeki nice huydur?
Gönlüm nişan, kaşın yaydır,
Kirpiğinle ok atarsın.

Desem sana: "Sevişelim!"
Dersin: "Hayır, konuşalım!"
Desem; "Kız gel öpüşelim!"
O dem hemen kaş çatarsın.

Yarın bir savaş olursa,
Meydanda kan, baş olursa,
"Atsız"a bir iş olursa,
Kız yine sen yas tutarsın...

1932

II

Gel bre hey, senin ile
Mey içelim azar azar.
Kahpe felek alnımıza
Ne dilerse onu yazar.

Yazın bahçeler sazlanır,
Yâr dudağı kirazlanır.
Çağırırsan yâr nazlanır.
Çağırmazsan tutup kızar.

Ele girmez bir kuşsa da,
Bize binde bir düşse de,
Yâr gerdanı gümüşse de,
Deli gönül bir gün bezer.

Haydi durma "dolu" doldur,
Sağrağını göğe kaldır,
Bu günlerin tadı baldır,
Yarın kahpe felek bozar!

Çaldı gurbet rebâbını,
Bitirdi aşk kitabını,
"Atsız" ecel şarabını
Elbet bir gün içip sızar...

1932

III

Burda her dem güneş açmaz,
Bazı olur hava puslu.
Bugün yine oldu bahar,
Geldi bir hoş bülbül sesli.

Üzerinden akıyor naz,
Paylaşacak benimle koz.
Dedim: "Adın Şirin mi kız?"
Güldü, dedi: "Hayır, Aslı"

Dedim ki: "Hey bre yosma!
Bir sözüm var, ama küsme,
Bir başlasın, böyle susma,
Ya saz yahut cilve faslı..."

Dedi: "Sonra için yanar,
Bakışımdan gönlün kanar.
Dudağımdan başın döner,
İyisi mi, otur uslu!"

Dedim: "Dilber! Tavrın yüce.
Etme, konuş akıllıca.
Gönül benzer bir kılıca,
Kanlanmazsa kalır paslı."

Dedi: "Kılıç kına girsin!
Ben güneşim, sen de karsın!
Dayanamazsın, erirsin,
Sevdiklerin kalır yaslı..."

O güzel kız sattı beni,
Bir hıçkırık tuttu beni,
Yalnız koyup gitti beni,
Salınarak nazlı nazlı.

Gönül orman... Uçtu kuşu...
Bu ormanın bitti işi.
Atsız dağdı, geldi kışı
Başı duman, gözü sisli...

1932

IV

Erlik günü geldiğinde,
Yiğitlere şan görünür.
Yığın yığın harcanmağa,
Nice yüz bin can görünür.

Kopunca bir büyük savaş,
Er tez gider, korkak yavaş.
Yüreksize akçayla aş.
Erlere meydan görünür

Bir gün olur yılda, ayda,
Birleşiriz hep Altay'da
Güz ayında, kurultayda,
Başı börklü han görünür.

Atsız der ki: Ne var canda?
Yatarız taze çimende.
Rus'un adı her geçende,
Gözlerime kan görünür.

1944

Yaşayan Türkçülere Ağıt

(s. 123)

Bir mahşere binlerce kader tutsağı gelmiş,
Titrek ve metin cümle adımlar ona doğru...
Gitmekte bütün kafile, meçhule yönelmiş,
Nerden gelerek hangi karanlık sona doğru?

Her şey kopuyor istemeden kendi yerinden;
Herkes geliyor, sonra da herkes gidecektir,
Milyonla asır geçse de arzın üzerinden,
Bir kerre giden bir daha ses vermeyecektir.

Meçhul kaderin çizdiği yoldan gideceksin;
Bilmem ki bu meçhûlleri hep Tanrı mı yazmış?
Öyleyse bırak, ruh bütün işkenceyi çeksin,
Bin bir kere ölmeksizin insan yaşamazmış...

Cuma, 16 Eylül 1955
Süleymaniye

Bozkurtların Ölümü'nden

(*Kadim Devirden Bugüne Kadar Türkiye Türk Edebiyatı*, Ankara 1999, s. 460)

Çuluk Kağan ikinci eşi İ-Çing tarafından zehirlenmiştir. Kurultay (Çuluk Kağan'ın ilk eşinden olan oğulları Yaşar Şad ve Kür Şad küçük olduğu için) kardeşi Bağatur Şad'ı Kağan seçer. Bağatur Şad kağan seçildikten sonra Kara Kağan adını alır ve İ-Çing ile evlenir. Kara Kağan, karısı İ-Çing'in etkisiyle Ötüken'de yaşayan Çinlilerin serbestçe hareketlerine göz yumar.

Çinliler bir taraftan Türkler arasında ikilik çıkarmaya, kanlarını kullanarak Türklerin ahlâkını bozmaya çalışmakta; diğer taraftan ticaret yaparak gittikçe zenginleşmektedirler. Türk illerinde birtakım felaketlerle birlikte kıtlık hüküm sürmektedir. Türkler bu felaketleri İ-Çing Hatun'dan bilirler, ama kağan karısı olduğu için ses çıkaramazlar. İ-Çing'in kardeşi Şeng Kİng Ötüken'de kalmakta ve Türklerden faydalanarak Çin Kağanlığını ele geçirmek istemektedir.

Kıtlığın hakim olduğu bir yıl Çin'e akın düzenlenir; başarı elde edilir ve bir anlaşma yapılır.

Bögü Alp, devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için Kara Kağanı bile öldürmeyi düşünmektedir. Gelecekten haber veren Kıraç Ata'ya gider ve Türkleri karanlık günlerin beklediğini öğrenir.

Kara Kağan Çin'e bir başka akın düzenlemek için Batı Türklerine, Tulu Han'a haber gönderir. Tulu Han, Kağanlığın kendi hakkı olduğu düşüncesindedir. Çin'e akın yapılır. Çin'in başşehri zaptedilecekken Tulu Han'ın durumu ortaya çıkar ve barış yapmak zorunda kalınır.

Kıtlık birinci yılını tamamlarken yaz günü şiddetli bir soğuk başgösterir; kar yağar; ay üç parça olarak görünür; yerden kızıl dumanlar çıkar. Bunlar daha da büyük felaketlerin habercileridir.

Ertesi bahar kıtlığın bitirdiği Türklerden iki tümenlik bir ordu kurulur ve Çin'e akın yapılır. Savaş kaybedilir; sağ kalanlar esir edilerek Siganfu'ya götürülür.

Bu esaret yıllarında Türkler milli varlıklarını korumaya gayret ederler; çocuklarına gizlice savaşmayı öğretirler. Bu sıralarda esarete dayanamayan Kara Kağan ölür; Kür Şad lider konumuna yükselir.

Kür Şad zekâsı ve savaşçılığı ile dikkatleri üzerinde toplamaktadır. Olayların üzerinden on yıl geçmiş, Kür Şad, Çin'i ve Çinlileri iyice tanımıştır. Türk kağanlığını diriltmek için Çin sarayını basıp kağanlarını esir almak ister ve kırk yiğit ile harekete geçer.

Bozkurtların Ölümü

(Bozkurtların Ölümü, İstanbul 1992, s. 440-452)

(Kürşad ve kırk yiğidi, ihtilâl için kararlaştırdıkları gece herekete geçmişlerdir. Türk sırası ve Türk saygısı düzenince yürümektedirler:)

Bunlar böylece saraya yürürken, demindenberi süren sağanakla çamurlanan Siganfu sokaklarında biri koşuyordu. Bazan bir su birikintisine basarak sıçrattığı çamurlar yüzünü boyuyor, bazan sertleşen rüzgârla soluğu kesilerek duruyor, sonra yeniden koşuya başlıyordu. Gecenin bu anında koşan, sendeleyen, soluyan bu adam Üç Oğul'du. Başı açıktı. Fakat sırtında sadağı, elinde yayı, belinde kılıcı vardı.

Üç Oğul niçin geç kalmıştı? Bögü Alp kuşkulanmakta haklı mı idi?

Üç Oğul uzun zamandan beri Albıza uymuştu. Vaktiyle Kara Kulan'ın konağındaki Çinli kırnaklardan birine gönül kaptırmış, Çin'e tutsak olduktan sonra Siganfu'da o Çinli kadını yine görerek aklı başından gitmişti. Şimdi zengin ve kocamış bir Çin tüccarının evdeşi olan bu kannışlı Çin güzeli Üç Oğul'un usunu başından almış, onu günaha sokmuştu. Geceleri, tüccar eve dönmeden önce kadına gitmeyi huy edinmişti. Bögü Alp bir gece işte onu bu eve girerken görmüş, fakat işin ne olduğunu bir türlü anlayamamıştı. Hattâ gece Üç Oğul evdeyken Çinli de gelmiş, fakat kadın onu saklayarak evden çıkmasını sağlayabilmişti. İşte şimdi Üç Oğul yine oradan geliyordu. Bu ölüm derneğine giderken Çinli sevgilisini de son defa görmekten kendini alamamış, onun evine gitmişti. Fakat tüccar eve gelmiş, Üç Oğul'u yakalamış, o da: "Bu gece kısmet senden başlamakmış" diyerek kılıcıyla onun başını uçurmuştu. Kadın korkup ağlamaya başlamış, kocasının ölüsünü götürüp bir yere gömmesi için Üç Oğul'u sıkıştırmışsa da bu gece başka işi olan yüzbaşı bunu kabul etmemiş, bu yüzden aralarındaki tartışma kavga hâlini almak üzere iken Üç Oğul zamanın geçtiğini görerek börkünü giymeden sokağa fırlamıştı.

Koşuyor, içinden Çinli'ye kargışlar savuruyor, sövüyor, fakat yine koşmakta devam ediyordu. Yorulmuştu. Soluğunu tıkayan sağanak da hızını kesiyordu. Saray ahırlarına yaklaşmıştı. Köşeyi dönse ötekilerine kavuşacaktı. Üç Oğul son gücünü toplayarak yeniden ileriye atıldı, Köşeyi döndü. Yazık!... Geç kalmıştı. Arkadaşlarının hep birlikte saraya doğru gitmekte olduklarını, gördüğü karaltılardan anladı. Biraz durup geniş geniş soluk aldı. Sonra yeniden koşmaya başladı. Bir Türk beğinin yayan olarak bu kadar yol koşması görüp işitilmiş şey değildi.

Üç Oğul arkadaşlarına yetişirken ilk oklar atılıp nöbetçiler yere serilmiş ve kırk kişi daha hızlı yürümeye başlamıştı. O şimdi geç kalmanın cezasını çekiyordu. Bir Türk beği ve Gök Türk ordusunda bir yüzbaşı olduğu halde bu ün gününde en geride yürüyordu. Daha çocuk denecek kadar olan ve ilk defa savaşa giren oğulları Kara Budakla Kızıl Buka bile kendisinden ilerde idiler. Uzun koşu kendisini zaten kızıştırıp terletmişti. Bu düşünce ile büsbütün kızıştı, kanter içinde kaldı.

Kırk bir kişi şimdi sarayın dış kapısına doğru yürüyordu. Ellerindeki kalın değnekler ucunda çıra tutan nöbetçiler çevreyi aydınlatıyordu. Burada altı nöbetçi vardı. Kür Şad, arkasındakilere işaret verdi. Kirişleri gerdiler. Sonra, Kür Şad'ın oku fırlar fırlamaz arkasından on ok daha uçtu. Nöbetçiler yere serilmişti.

Yürüyorlardı. Geriyi düşünmeden, arkaya bakmadan, gözleri yalnız ileriye dikilmiş olduğu halde yürüyorlardı. Büyük düğüne yaklaşıyorlardı. Düşürülen nöbetçiler birer peşrevden başka bir şey değildi.

Sarayın dış kapısından girince karşılarına bir bahçe çıktı. Yüz adım ilerde sarayın asıl kapısı bulunuyordu. Bu kapı henüz kapanmamıştı, içerinin ışığı kapıya kadar gelip aydınlatıyor, sayıları çok olan nöbetçileri ihtilâlcilerin gözleri önüne koyuyordu.

Kür Şad arkaya döndü:

– Ok yağdırıp hızla saldıracağız! Davranın!

Yüksek sesle Türkçe verilen bu buyruk nöbetçilerin dikkatini çekti. Fakat kıpırdamaya vakit bulamadılar. Ok yağmuru ortalığı allak bullak etmiş, nöbetçilerden ancak iki üç tanesi kapıdan içeri girmeye vakit bulabilmişti.

Kırk bir kişi koşarak kapıya geldiler. İşte artık sarayın içinde idiler. Kür Şad'la Bögü Alp sarayın içini, Çin kağanının ve Urku'nun dairelerini biliyorlardı. Beş altı basamak merdiven çıktıktan sonra çok büyük bir odaya gelmişlerdi. İşte soldaki büyük kapı kağanın dâiresine giden kapıydı. Fakat ihtilâlciler merdivenleri çıkarken Çince birkaç haykırış işitilmiş, sonra tokmakların tunç levhalara vurulmasından doğan sesler bütün sarayı çın çın öttürmüştü. Bu tunç sesleri tehlikeyi bildiren, yardım isteyen seslerdi. Yamtar artık kendisine ağır gelmeye başlayan iri taşı var gücü ile kağanının kapısına indirmiş, bunu Yumru'nunki takip etmişti.

Bu gürültüler arasında karşıdan yüzlerce Çin çerisinin ihtilâlcilere doğru gelmekte olduğu görüldü. Yamtar'la Yumru demir kapıyı kırmaya çalışırken

ihtilâlcilerle Çin çerisi arasında elli atmış adım kadar bir uzaklıktan hızla bir oklaşma başladı.

Kür Şad, Ötüken'in bu en keskin nişancısı her yay çekişte bir Çinli'yi en can alacak yerinden vurup devriyor, onun okunu yiyenler gık diyemeden ölüyordu.

Bögü Alp pek de nişan almadan ok atıyor, fakat her seferde karşıdaki kalabalıktan birini savaş dışı ediyordu.

Yüzbaşı Yağmur, gözlerinin içindeki gülümseyiş sönmeden telâşsız, ağır, tâlim yapar gibi ok fırlatıyordu.

Üç Oğul alnından ter sızarak ve hâlâ soluyarak savaşıyordu.

Ötüken delisi Gök Börü, on yıl önceki hâlini almıştı. Gönlüne Tanrının indirdiği ışıldakla yağıyı görüyor, savaş uranı haykırarak yay geriyordu.

Genç onbaşılar şaşılacak bir çabuklukla ok çekiyorlardı.

Hâlâ çınlayan tunç seslerine, Yamtar'la Yumru'nun demir kapıya indirdikleri taşların sesi, savaşanların haykırışlarına şimdi bir de yaralıların iniltisi karışmıştı. İki taraf da birbirine adım adım yaklaşıyordu.

İhtilâlcilerden ilk vurulup düşen Turumtay oldu. Arkasından Arbuz ve Kaban devrildiler. Gök Börü'ye birkaç ok değdiyse de baştanbaşa zırhlı olduğu için yaralanmadı. Karşıda Çin ölüleri üstüste yığılmış, içlerine ürküntü girmişti. Kaçmak üzere idiler. Fakat bu sırada karşıdaki kapıdan yeni bir çeri kolunun daha girdiği görüldü. Üstelik o kapının yanındaki kapı da açılmış, oradan da bir alay Çinli girip ihtilâlcilere saldırmaya başlamıştı.

Okların uçarken çıkardığı ses, dışardaki fırtınanın sesini bastırıyordu. Şimdi Gök Türk'ler oldukları yerde duruyor, Çinli'ler adım adım ilerlemeye çalışıyor, fakat ok yağmuru altında sapır sapır dökülüyorlardı. İhtilâlcilerden Alp Kaya, Yeke ve Kalalduruk da cansız yatıyorlardı. Onbaşı Ay Kutluk omuzuna bir ok saplanmış olduğu halde vuruşmaya devam ediyordu.

Koca Badruk savaşa gelirken aldığı on tane oku bitirmiş, fakat iş hâlâ kılıca gelmediği için yerden ok aramaya başlamıştı. Turumtay'ın gövdesine saplanmış olan oklardan birini çekip yayına yerleştirirken karnına bir ok yiyerek dizüstü çöktü. Bununla beraber okunu savurdu. Sonra yüzükoyun yere kapandı. Börkü düştü. Ak saçları yerdeki kızıl kana bulaştı.

Yamtar'la Yumru demir kapıyı hâlâ kıramamışlardı. Savaşa katılmıyorlar, Çin Kağanının dâiresine giden kapıyı kırmak için boşuna uğraşıp duruyorlardı. Artık kapıyı kırsalar bile iş işten geçmişti. İlaçan, Kutan ve Onbaşı Emen de vurulup düşmüşler, buna karşı Çin sarayının bütün muhafızları uyanıp ayaklanmışlardı.

Şimdi yirmi beş, otuz adım aralıktan oklaşıyorlardı. Öküş Kara Açkı gür bir haykırışla bağırdıktan sonra, iki kargısından birini savurdu. Ne yaman savuruştu!... Kargı Çin subaylarından birini, zırhlı olduğu halde delip ardından çıkmış, onu fırıldak gibi döndürüp yere sermişti. Bunu görünce İl Kaya da bıçaklarına el attı. İlk bıçak birinin göğsüne, ikincisi başka birinin boğazına, daha sonraki üçüncüsünün yanağına saplandı. Dördüncüsünü atamadı, Bir anda dört beş ok göğsünü delmişti, İl Kaya ölürken, Çinliler gibi gerileyip yan üstü değil, birkaç adım ilerleyerek yüzükoyun düştü.

Savaş çok kızışmış, sertleşmiş, hızlanmıştı. Onbaşı Ay Kutluk, onun arkasından da Utar, Tokuş ve Onbaşı Tanrıvermiş ölmüşlerdi.

Onbaşı Göktaş ihtilâciler dizisinin en solunda, duvarın yanında idi. Kendisinden on beş yirmi adım ilerde Çin kağanının dâiresine giden kapı bulunuyor, burada da babası Yamtar, yanında Yumru olduğu halde hâlâ iri taşları kaldırıp indirerek kapıyı kırmaya uğraşıyordu. Göktaş'ın sadağında ok kalmadığı için sağına soluna bakınırken önce koluna, sonra böğrüne iki ok saplandı. İnleyerek çöktü. Üçüncü bir ok börkünü delip başından uçurdu. O zaman Göktaş yayını babasına fırlatarak bağırdı:

– Hey!... Baba!...

Koluna bir yay çarpan Yamtar başını çevirip oğlunu kan içinde yerde görünce durdu, Göktaş, gençliğe doymayan, savaşa kanmayan, dirliği bilmeyen, ölümü anlamayan Göktaş yeniden haykırdı:

– Orada iş yok. Buraya yetiş!

Kapıyı kıramadığı için tepesi kızıp gözüne bir şey gözükmeyen Yamtar, arkadaşlarından birçoğunu ölmüş ve Çinli'lerin artmış olduğunu görünce kapıyı bıraktı. Koşarak ihtilâlcilerin savaş dizisine girerken elindeki iri taşı Çinlilere doğru fırlattı ve sadağa el atarak savaşa girdi. İri taş Çinli'lerin tepesine düşerken Yamtar'ın arkasından da aynı şekilde taşını fırlatarak Yumru'nun savaşa girişi Çinlileri biraz durdurdu.

Yamtar, demindenberi yaptığı işin savaşa benzer yeri olmadığı için şimdi vuruşmaktan büyük bir keyif duyuyor, ötesine berisine değip geçen oklara, hattâ Göktaş'ın ölümüne bile aldırmıyordu,

Öküş Kara Açkı ikinci kargısını da başka bir Çinli'ye sapladıktan sonra vurulmuş, arkadan da Çağır ile Onbaşı Kızıl Buka Uçmağa varmıştı.

Binbaşı Bögü Alp bütün gücü, bütün ustalığı ve kahramanlığı ile döğüşüyordu. İlk önce Üç Oğul kavşıta gelmediği için ihanete uğradıklarını sanmıştı. Şimdi Üç Oğul'u kendi aralarında yaralı olarak canla

başla savaşırken görünce içi ferahladı. Bu arada aklına yine Kıraç Ata'nın sözleri gelmişti.

Kıraç Ata:

– Yağmur yağıyor... Irmağın kıyısında döğüşüyorsunuz, demişti.

Yağmurun yağdığı doğru idi. Fakat işte ırmak kıyısında değil, sarayın içinde döğüşüyorladı.

Artık iki tarafın da okları bitmişti. Şimdi ne olacaktı? İhtilâlciler yarılanmışlardı. İş kılıca binse yirmi kat yağı ile uğraşmak gerekecekti. Bu sırada Kür Şad'ın buyruğu gürledi:

– Bögü Alp! Üç beş kişiyle yağıyı oyala! Ahıra saldırıp atları alacağız!

Böğü Alp çevresine bakınıp bir anda durumu gördü. Savaşa geç girdikleri için daha okları tükenmemiş olan Yamtar'la Yumru'nun yay çekişleri arasında buyruğunu verdi:

– Üç Oğul, Gök Börü, Yamtar, Yumru, Sungur benimle kalacaklar! Ötekiler Kür Şad'ın ardından... Davran!...

Kür Şad, arkasında Yağmur, Barmaklak, Kara Budak, Çıgay Börü, Kara Ozan, Gümüş, Tunga, Küçlük, Abı,Tuğrul, Çobayıkmış, Toluk Tüge, Çengşi, Yığaç ve Yırım olduğu halde geriye döndü. Demin geldikleri yoldan şimdi hızla uzaklaşıyorlardı. Rüzgâr hafiflemiş, fakat yağmur dinmemişti.

Bögü Alp kılıç çekerek saldırı buyruğunu verdi. Beş arkadaşı da öyle yaptılar. Gök Börü şaşılacak bir sertlikle, sanki gözleri varmış gibi vuruşuyordu. Yamtar, korku salan iri gövdesiyle Çinli'lere kılıç tersiyle vuruyor, fakat vurduğu kafayı kırıp parçalıyordu. Sungur babasının yanında, kılıç tâlimi yapar gibi, vuruşmanın bütün kaidelerine uyarak dövüşüyor, Üç Oğul geç kalmaktan doğan utancını silmek için canla başla savaşıyor, Yumru da Bögü Alp'in gözüne girmek için çok atılganlık gösteriyordu. Hepsi yaralıydılar. Bögü Alp önüne gelenleri darmadağınık ediyordu. Kılıç vuruşları arasında çevresine çabuk bir göz attıktan sonra artık burada işlerinin kalmadığını anladı. Kür Şad'a gereken zamanı kazandırmışlardı. Arkadaşlarına:

– Yavaş yavaş kapıya doğru geri, diye bağırdı.

Bu buyruk büyük bir düzgünlükle yerine geliyordu. Fakat Çinli'ler, gözleri görmeyen Gök Börü'yle babasının yanından ayrılmayan Sungur'un çevresini sarmışlardı. Baba oğul arkalarını duvara vermişlerdi. Gök Börü zırhlı olduğu için kılıçtan sakınmıyor, yalnız kendi vurduğunu hesaba katıyordu.

Bögü Alp, yanında Yamtar, Üç Oğul ve Yumru olduğu halde kapıya doğru çekiliyordu. "Biz dışarı fırlarken kapıyı kapatıp Çinli'leri biraz daha oyalamalı" diye haykırdı. Kapıdan çıkmak üzere idiler. Yamtar'ın gözleri, artık oğluyla birlikte ister istemez ölüme bırakılmış olan andasına ilişti. Birden kaşları çatılarak bağırdı:

– Gök Börü! Gözünü çıkartan herif karşında duruyor!

Bunları söyledikten sonra dışarı fırladı. O sırada Bögü Alp da kapıyı şiddetle çekerek kapamış, tokmağı Yumru'nun eline vererek:

– Sıkı tut! Açtırma! Bize biraz daha zaman kazandır, diye buyruk vermişti. Sonra ötekilerle birlikte saray ahırının yolunu tuttu.

* * *

Yamtar'ın gürleyen sesi Gök Börü'yü çıldırtmaya yetmişti. Kalkanını fırlatarak karşısındaki Çinli'ye saldırdı. Dünyada en güçlü kişi ölümü göze almış olandır. Gök Börü dün geceden beri ölümü göze almıştı. Şimdi ise öcünü bizzat kendisine kötülük edenden almak gibi binde bir ele geçen bir fırsatla karşılaşmak onu bahtiyar etmişti. Büyük bahtiyarlıklar da kişiyi delirtir. Gök Börü biraz da bundan delirdi. Kılıcını savurarak ileriye atılırken kılıcı havada başka bir kılıçla çarpıştı. Bu pek sert çarpışma ile kırılan kılıçların kıvılcımı parlayıp sönerken Gök Börü Çin kumandanı Çang-çung'la kucaklaştı:

– Tanrının işini görüyor musun, kancık dölü? diye bağırdı. Sonra ikisi birden yere yuvarlandılar.

Çinli'ler ona kılıç üşürürken Gök Börü Çinli'nin boğazını sıkıyor, bir yandan da belinden çektiği bıçakla gözünü oymaya çalışıyordu. Çan-çung bir eliyle boğazını korumaya uğraşırken, bir eliyle de Gök Börü'nün bıçaklı elini bileğinden yakalamış olduğu halde durdurmaya çabalıyordu.

Sungur babasının kalkanını eline almıştı. Babasına saldıran Çinlilere o da karşı saldırışlar yapıyor, aldığı kılıç derslerini iyi öğrenmiş olduğunu belli ediyordu.

Gök Börü'nün kalçası ve bacağı iki büyük kılıç yarası almış, kan fışkırmaya başlamıştı. Fakat o buna hiç aldırmıyordu, boğuşmakta devam ediyordu. Nihayet bileğini Çinli'den kurtardı. Bıçağını onun göz pınarına getirerek daldırıp çıkardı. Bütün o savaş gürültüsü arasında Çinli'nin acı acı haykırışı her türlü sesi bastırarak sarayın koskoca odasında çınlarken Gök Börü'de ülküsüne ermiş kimselerin rahatlığı vardı:

– Sungur! Öcümü aldım, diye bağırdı. Sungur cevap vermiyordu. Genç onbaşı zırhlı olmadığı için uzun boylu dayanamamış, birkaç kılıç ve kargı dürtüsüyle delik deşik olarak cansız yere devrilmişti.

Gök Börü yeniden bağırdı:

– Sungur! İşitmiyor musun? Öcümü aldım!...

Buna sert ve tınlayıcı bir ses cevap verdi. Bir kılıç vuruşu, Gök Börü'nün tulgasını parçalayıp düşürmüş,

ak saçları meydana çıkmıştı. İkinci bir vuruş yüzünü şakağından çenesine kadar parçaladı. O zaman korkunç bir kahkaha işitildi:

– Geç kaldın it tohumu!... Ben öcümü aldım!...

Gök Börü, on yıldır acısını içine atan Gök Börü, yanı başında öldüğünü sezdiği oğlunun gamından ve öç almanın verdiği sevinçten çıldırmış, korkunç kahkahalar atıyordu. Bu kahkalar çınladı, çınladı, sonra birden bire söndü.

* * *

Çinli'ler hep birden kapıya saldırmışlardı. Fakat dışardan kuvvetle çekildiği için bir türlü açılmıyordu. Bögü Alp, Yumru'ya kapıyı tutması buyruğunu verdikten sonra Yamtar ve Üç Oğul'la birlikte saray ahırına doğru koşmaya başlamıştı. Fakat Üç Oğul birkaç adım sonra kapaklanıp düştü. Aynı zamanda ayağından yaman bir sızı duyarak inledi. O zaman ayağına diklemesine bir ok saplanmış olduğunu gördü. İmkânı yok, koşamıyacaktı. Dizüstü sürünerek tekrar kapıya geldi. Tutarak ayağa kalktı. Yumru'ya:

– Kapıyı bana bırakıp sen ahıra koş, dedi.

Yumru iki eliyle kapının tokmağını tutuyor, içerden Çinli'ler açmak istedikçe çekip bırakmıyor, arkadaşlarına vakit kazandırıyordu. Yumru çok ağır ve güçlü olduğu için bu işi başarıyla yapıyordu. Yanında Üç Oğul'u görünce hoşuna gitmedi. Çünkü o daha geçenlerde yalan söylemiş, bu gece de kavşıtta bulunmamıştı:

– Bögü Alp bu işi bana ısmarladı, diye cevap verdi.

Üç Oğul inliyordu:

– Ayağıma ok batmış, yürüyemiyorum. Ben nasıl olsa kalacağım. Sen canını kurtar, dedi.

Yumru direniyordu:

– Gidemem! Bögü Alp'ın buyruğu öyle...

Üç Oğul kızmıştı:

– Ulan! Bögü Alp sana gün doğuncaya kadar kal mı dedi? Çinli'leri biraz oyalayıp zaman kazandırmanı söyledi. Sen orayı bana bırak da ahıra git!

Yumru bu işi bir türlü bırakmak istemiyordu. O zaman Üç Oğul yayının kirişini kapının tokmağına geçirerek çevirdi. Yumru'yu iterek onun yerine geçti:

– Yüzbaşı Üç Oğul sana buyruk veriyor. Ahıra koşup arkadaşlarının yanına ulaşşş!. diye bağırdı.

Üç Oğul bıçağını ağzına almış, sağlam ayağını kapının öteki kanadına dayamış, kendisini arkaya vermişti. Fakat Yumru kadar güçlü olmadığı için kapı sarsılıyor, aralanıyor, sonra yine kapanıyor, tekrar açılır gibi oluyordu. Yumru, yüzbaşıdan buyruğu alınca koşarak uzaklaşmıştı. Kapının içerden de bir tek tokmağı vardı. Fakat Çinli'ler birbirlerinin belini tutarak uzun bir dizi halinde çektikleri için sonunda Üç Oğul'un kollarında güç kalmadı. Yayını bıraktı. Ağzında tuttuğu bıçağını eline aldı. İlk gelenin gövdesine daldırdı.

Yüzbaşı Üç Oğul'un artık ayakta duracak kuvveti kalmamıştı. İki eliyle kapının açılmayan kanadını tutarak bekledi. Üç adım ilerisinde kendisini öldürmek için saldıran eli kılıçlı, kargılı çerilere şöyle bir baktı. Karşısında onlar olmasa çoktan kendini yere bırakır, yaralarının acısıyla inlemeye başlardı. Fakat kendisine saldırdıklarını görünce düşmek için vurmalarını bekledi. İlk kılıç boynu ile omuzu arasına inip ince bir kan fışkırttı. Üç Oğul bu vuruşu hiç beğenmemişti. Kendisi olsaydı böyle bir vuruşla karşısındakinin başını gövdesinden ayırabilirdi. Vuranı, aşağılayıcı bakışlarla süzerek gülümsedi:

– Acemice vuruş, dedi.

İkinci vuruş başına indi. Alnımdan gözlerine inen kan dünyayı karanlık etti. Sonra göğsüne bir kargı saplandı. O zaman kapıyı bırakarak kargıyı kavradı, dik bir ağaç gibi yere düşerek kaldı.

Ruh Adam'dan

Roman, karısı üzerine bir başkasını sevdiği için, ruhu asırlar boyu ızdırap çekmeye mahkûm edilmiş Yüzbaşı Burkay'ı konu alan bir Uygur masalıyla başlar.

Selim Pusat, harp akademisi son sınıftan atılmış biridir. Suçsuzluğunu anlaşıldığı halde, rütbeleri alınmış ve itaatsizlik suçundan ikişer yıl hapis yatmışlardır. Bu süre içerisinde Selim'in karısı lise edebiyat öğretmeni Ayşe bakanlık emrine alınmış, en yakın arkadaşı Şeref ise, hapisten çıktıktan sonra intihar etmiştir.

Üç yıl sonra Ayşe, lisedeki eski görevine döner. Yaşamayı sadece askerlik açısından değerlendiren bedbin ve ümitsiz Selim, bir akşam Çamlı Koru'da meçhulden gelen bir kadın sesinin okuduğu şiiri dinler. O gece Leyla Mutlak ve kambur bir cüce olan Yek ile karşılaşır. Leyla asıl adı Hanzade olan bir prensestir ve Osmanlı tahtının vârisidir. Yek, onu harekete geçmeye zorlamaktadır. Leyla'yı evine götüren Selim, genç kızın soylu güzelliğine tutulur.

Selim Pusat, karısı Ayşe vasıtası ile Lise son sınıf öğrencileri Güntülü, Aydolu ve Nurkan ile tanışır, Güntülü'ye karşı giderek aşka dönüşecek bir zaaf ve uzak bir beraberliği hatırlayamamaktan doğan bir ızdırab duyar. Daha sonra durumu anlar: Selim, Tanrıkut Mete ordusunun bir subayı olarak yaşamıştır. Yapılan sadakat anamasında sevgilisini oldayamadığı için hayatına son verilmiştir. Oldanamayan sevgili ise Güntülü'dür. Selim bu macerayı tekrar yaşamaktan rahatsız olur.

Aklı ve gönlü arasında gidip gelen Selim büyük bir iç çatışma yaşar. Bir gece ilahi bir mahkemede yasak aşk suçundan yargılanır. Kendisini savunacak arasından başka kimsesi yoktur. Onun Yüzbaşa Kubudak'la vuruşmasına karar verilir. Güntülü, Leyla'ya duyduğu ilgiyi öğrendiği için Selim'i acılar içinde bırakır gider. Leyla da bilinmeyen bir yere gitmiştir. Selim duvardaki gençlik resminden inerek yok olur. Ülker adında bir genç kızın telepati olarak algılanmasından, Yüzbaşa Burkay'ın ruhunun hâlâ ıztırab çekmekte olduğu anlaşılır.

Ruh Adam

(Ruh Adam, İstanbul 1992, 43-55)

Yüzbaşı Pusat günlerce sorgusuz sualsiz bir odada tutuklu kaldı. Ay başı geldiği zaman maaşını vermediler. İhtilâttan menedilmiş olduğu için kimseyle görüştürmediler. Gazete ve kitap okumasına da engel oldular. Bunlara ehemmiyet verdiği yoktu. Onca asıl üzülecek nokta askerî terbiyenin azalmış olmasıydı. Tutukevine memur olan subaylar arasında rütbece kendisinden küçük olanlar kapısını açtıkları zaman selâm vermiyorlar, hatta süngülüler bile aynı saygısızlığı gösteriyorlardı. Bu kaygı arasında eşiyle oğlunu düşünecek vakit bulamıyordu. Ayşe her gün gelerek kendisine bir parça yiyecek getiriyor, fakat görüşmek imkânı olmuyordu.

Bir gün Ayşe'nin getirdiği bir çamaşır paketi Pusat için ölüm darbesi oldu. Çamaşırlar üç gün önceki bir gazeteyle sarılmış, gazete okuması yasak olduğu halde nöbetçiler nasılsa buna dikkat etmemişlerdi. Gazeteyi ilânlarına kadar okuyarak oyalanmak, hatta sonundaki bulmaca ile meşgul olmak hiç de fena bir şey olmayacaktı. Fakat bu oyalanmaya fırsat kalmadı. Çünkü ilk sayfanın ortasında büyük harflerle dizilmiş bulunan "Selim Pusat Meselesi" başlığı birdenbire şiddetle gözlerine çarptı.

Satırları okurken önce şaşırdı. Sonra müthiş bir öfkeye kapıldı. Kan beynine sıçramış, yüzünü yakıyordu. Daha sonra büyük bir kötümserliğe düştü. Herhalde kanı çekilmiş olacaktı ki, bu ılık bahar havasında üşüyordu.

Gazetenin inanılır kaynaklardan alınan haberler diye heyecanla naklettiği satırlar baştanbaşa yalan, iftira ve tahrikten ibaretti. Pusat, ömründe ilk defa kendisinden şüphe ederek acaba yanlış mı anladım diye gazeteyi bir daha okudu. Hayır, yanlış anlamamıştı. Hatta eksik anlamıştı. Çünkü bu gazete memleket rejimini değiştirmek için yapılan hâin bir teşebbüsten, yabancılarla iş birliğinden bahsediyor ve bu fesatçı teşebbüsün elebaşısı olarak Yüzbaşı Selim Pusat'ı, en yakın arkadaşı olarak da Yüzbaşı Şeref'i gösteriyordu. Tanıdığı, tanımadığı birçok isimler daha sayılıyor, birçok evlerin arandığından bahsolunuyordu. Buna dâir havadislerin sonunda Ayşe Pusat'ın da sorguya çekildiği ve lisedeki vazifesine son verildiği bildiriliyordu.

Pusat gazeteyi yatağına fırlatarak küçük odasında gezinmeye başladı. Birçok erkek gibi o da gezindiği zaman daha iyi düşünebiliyordu. Fakat bir müddet sonra acıyla farkına vardı ki, bütün gezinmesine rağmen artık bir şey düşünemiyor, muhakeme yapmak kabiliyetinden mahrum bulunuyordu. Bu umulmadık darbe kendisini sersemletmiş, beynini uyuşturmuştu. O zaman kendisinin bir kurmay adayı olduğunu, bir kurmay için şaşırmanın yasak bulunduğunu hatırladı ve demir parmaklıklı küçük pencereden ufuklara derin derin baktıktan sonra:

– Kendi ordusu bütün mevcudu ile düşman safına geçen bir kurmay ne yapabilir? diye düşündü.

* * *

Ertesi sabah ne olursa olsun deyip bir teşebbüste bulundu. Neferlerden birine para vererek o günün gazetesini gizlice aldırdı. Bununla darbe tamamlanıyordu. Dün okuduğu satırlara hayâsız bir gazeteci şarlatanlığı diye bakmak ümidi, kendisinin vatan hâini olduğu hakkındaki resmî tebliğle tamamen kırılmıştı. Pusat bunu okuyunca, en sez yerinden ölümcül yara alanlar gibi göklere bakarak Allah'ı aradı. Boşluktan başka bir şey yoktu. İçinde azgın duyguların şahlandığını hissetti ve milyonlarca insana karşı tek başına kudurmuşcasına dövüşmek için korkunç bir ihtiras duydu. Yazık, dövüşebilmek saadetinden de mahrumdu... Büyük bir uğultu duyuyordu. Birçok motorun birlikte işlemesinden doğan bir ses gibi bu uğultu kendisini nerdeyse sağır edecekti. Bu sesin nerden geldiğini anlamak için pencereden bütün görüş sahasına şöyle bir bakındı. Hiçbir şey yoktu. Bu gürültü insanlık, erkeklik, askerlik gibi üç büyük yapının yıkılıp çökmesinden geliyor ve bu yığınların altında kalan şeref ve haysiyet heykelleri de tuzla buz olarak ortadan kayboluyordu.

Hasta değildi. Fakat başında ateş vardı. Hiçbir şey düşünmeden muttarid adımlarla geziyordu. Düşünmüyor, fakat beyni mütemadî faaliyetten yoruluyordu. Geç vakit yatağına uzandıktan sonra da dimağının bu hummalı faaliyeti devam etmişti. Uyku ile uyanıklık arasında, yattıkça yorularak saatler geçerken yavaşça kapı açıldı. Ayşe beyazlar giymiş ve Tosun'un elinden tutmuş olduğu halde içeri girdi. Yüzüne gölge vurmuş olduğu için iyi seçilemiyordu. Pusat, içi hüzünle dolu olduğu halde gözlerini açtı. Birsâm-ı saadet biraz daha göründükten sonra yavaş yavaş kayboldu. O zaman Ayşe ile Tosun'a karşı dayanılmaz bir özleyiş duydu ve dünyada bir kadınla bir çocuktan başka kimsesi kalmadığını düşünerek yalnızlığı karşısında irkildi.

O sabah odaya gelen inzibat teğmeni, Pusat'ı askerce selâmladığı zaman artık karşısında bir yüzbaşı değil, yaralanmış, iğrenmiş, kin ile işbâ haline gelmiş bir adam vardı.

– Bir emriniz var mı yüzbaşım?

– Rica ederim teğmen, bana artık böyle hitap etmeyiniz ve beni selâmlamayınız!..

Bunu söyleyerek gazeteyi gösteriyordu. Teğmen, onun her şeyi bildiğini anlayarak biraz şaşırdı ve söyleyecek söz bulamadı.

Pusat, iyi markalı altın saatini teğmene uzattı:

– Bunu sattırmanızı ve parasını, yüzbaşı değil, akıbeti anlaşılmış bir tutuklu olan bana getirmenizi rica ediyorum.

Teğmen halden anlıyordu. Onu üzmeyecek bir cevap verdi:

– Peki efendim!...

– Bir de zevcem geldiği zaman artık her gün bana yemek taşımak için zahmet etmemesini, ihtiyaçlarımın buradan sağlandığını bildiriniz.

– Peki efendim!

– Teşekkür ederim.

– Bir şey değil efendim.

Yalnız kaldığı zaman Pusat kendinde bir değişlik duydu. Ömründe ilk olarak kendisini düşünüyordu. Kudurmuş bir fırtınadan denize düşen bir insan gibi ümitsizdi. Fakat kendisini hâin dalgalara teslim etmeyecek, çok uzaktaki karaya varmak için yıpratıcı kulaçlar atacaktı.

Ya Ayşe? Acaba o ne yapıyordu? Onun ne suçu vardı da vazifesinden çıkarılıyor ve küçük bir çocukla birlikte sefaletin kucağına bırakılıyordu? Bunlar hangi hak, hangi vicdan, hangi kanun, hangi mantıkla yapılıyordu? Pusat yine ömründe ilk olarak parayı düşündü. Kendisine haksız yere ve keyfî olarak maaşını vermemişler, eşini haksız yere ve keyfî olarak öğretmenlikten çıkarmışlardı. Bu şartlar içinde para ihtiyacı birdenbire kendini gösteriyor ve para gibi aşağılık bir nesneye muhtaç olmak da onun gururunu zedeliyordu.

İnzibat teğmeni altın saati satıp parasını getirdiği zaman ondan Ayşe'nin durumu hakkında izahat aldı. "Bakanlık emrine alınma"nın ne demek olduğunu ve Ayşe'nin dörtte bir nisbetinde aylık alabileceğini öğrendi. Saat parasının bir kısmını inzibat teğmenine vererek Ayşe'ye götürmesini ve saatin satıldığından, kendisinin maaş alamadığından bahsedilmemesini rica etti. Fakat bu taktik de boşuna idi. Teğmen parayı da geri getirmişti. Ayşe, kendisinin paraya ihtiyacı olmadığını bildiriyor ve yine her gün geleceğini haber veriyordu.

Ayşe her şeyi biliyor ve Pusat'ın maaş alamadığından da haberdar bulunuyordu. O zaman Selim yapacak işi kalmayan ve mukadderatı bekleyen insanların sessizliği ile karyolasına uzandı. Kendisini insanların bu kadar çirkefleştiği bir asırda dünyaya getiren kadere lanet ederek dinlenmek ve toparlanmak istedi. Kurmay olarak yetişmekte bulunduğundan çabuk karar vermesini biliyordu. Nitekim biraz sonra kararını vermiş ve bu yüzden de sükûnet bulmuştu.

Kapısı açılıp da bir binbaşı içeri girdiği zaman Pusat, karyolasına uzanmış ve ayaklarını karyola demirlerine dayamış olduğu halde hafif hafif ıslık çalıyordu. Binbaşıyla göz göze geldikleri zaman durumunu hiç değiştirmedi. Bir üste karşı yapılan bu saygısızlık daha birkaç gün öncesine kadar onun asla bağışlamayacağı, hele bizzat kendisi tarafından yapılacağını aklına bile getiremeyeceği bir davranıştı. Fakat askerlik öldükten ve yurt için gözünü kırpmadan ölüme atılacak yaratılışta olan kendisi gibi bir askere vatan hâini damgası vurduktan sonra artık askerî terbiye, üstlük, astlık denilen şeyler manâlı mefhumlar sayılamazdı.

Binbaşı hakarete uğradığının farkında idi. Fakat Pusat'ın gözlerindeki kinli ışık ve bakışlarındaki cüretkârlık onu susmaya mecbur etti ve kısaca:

– Hazırlanın. Orgenerale çıkacaksınız, dedi.

Başka bir zamanda olsaydı bir orgenerali beklet memek için en büyük hızla hazırlanır ve "hazırım binbaşım" diye mukabele ederdi. Şimdi, belki kasdî bir ağırlıkla hazırlanıyor ve ceketle kasket giymekten ibaret olan bu hazırlığı yaparken ıslıkla Harb Okulu Marşını çalıyordu. Her şey tamamlanınca binbaşıyla bakıştılar. Bu bakışmalarda iyi niyetten bir zerre bile yoktu. Birbirlerine atılmaya hazır iki düşman gibiydiler. Pusat hiçbir söz etmeden küstah bir tavırla önden yürüdü ve binbaşı onu takibe mecbur kaldı. Bir palaskalı ve iki süngülü de arkalarından geliyordu.

Ordu müfettişi'nin odasına girdikleri zaman verdiği, içinde askerî ruh ve sertlikten eser bulunmayan selâm, onun orgeneralliğine değil, yaşına verilmişti. Yaşlı asker asık yüzü, çatık kaşlarıyla onu süzüyor, topuklarını bitiştirmesini, esas vaziyeti almasını bekliyordu. Şahsına karşı saygısızlık göstermese bu yüzbaşıya karşı yumuşak davranacaktı. Fakat beriki zorla belâyı çağırır gibi kavgacı bakışlarla bakıyor, toplanmıyor, aradaki büyük rütbe farkını hesaba katmıyordu. Orgeneral gerçekten öfkelenmişti. Kurmay başkanının ve binbaşının yanında bir yüzbaşıdan saygısızlık görmek gücüne gitmişti. Sert bir sesle "Yüzbaşı! Vaziyetini düzelt" diye çıkıştı. Pusat bu ihtara aldırmadı. Gözlerini orgeneralin gözlerine dikmekle mukabele etti.

Bazen sözle ifâde edilmeyen şeyler gözlerle ifâde edilir. Şimdi öyle bir anda bulunuyorlardı. Bazen sert bakmasına rağmen saygılı olan gözler bazen en nâzik bakışlarla hakaret edebilirler. Şimdi yine öyle bir anda bulunuyorlardı.

Orgeneral bu yumuşak, fakat ısrarlı bakışlardan rahatsız olarak daha sert bir sesle bağırdı:

– Sana söylüyorum yüzbaşı! Vaziyetini düzelt!

Pusat yumuşak ve sakin bir sesle cevap verdi:

– Benim vaziyetimin düzeltilecek tarafı kalmamıştır general!...

Bu eda ve bu cümle ordu müfettişini kudurtmuştu. Kendisine "orgeneralim" demesi lâzımken "general" diye hitap ediyor ve bunu bir siville konuşan başka bir sivil gibi söylüyordu.

İleriye doğru şiddetli bir adım attıktan sonra yüzü kıpkırmızı olduğu halde haykırdı:

– Bana hakaret ediyorsun! Esas vaziyeti al!

– Bir vatan hâininden saygı beklemeyiniz general!

Aynı sakin sesle verdiği bu karşılıktan sonra cebinden bir mendil çıkardı ve alnını sildi. Bütün sükûnetine rağmen lâübâlîleşen tavrı karşısında bir an ne yapacağını şaşıran, hatta tabancasını çekip onu vurmayı bile düşünen ordu müfettişi birden "vatan hâini" sözlerine takıldı. O, karşısında pek büyük suçlu bir subay görmekle beraber vatan hâinliğini hiç hesaba katmamıştı. Onca ne gazetelerin neşriyatı, ne hükümetin resmî tebliği bir mânâ taşıyordu. Her şey Divan-ı Harbde anlaşılacaktı. Şimdi bu genç yüzbaşı "bir vatan hâininden saygı beklemeyiniz" derken orgeneralin kafası birden buna takıldı ve sordu:

– Hangi vatan hâinliği? Ne demek istiyorsun?

Söz buraya gelince Pusat soğukkanlılığını muhafaza edemezdi. En hazımlı insanın bile kabul edemeyeceği bazı şeyler vardır. Bütün ömrünce vatan ve şeref mefhumları için yaşayan bir insana vatan hâini demek onu çıldırtmak, her şeyin inkârına yol açmak, bu büyük iftira karşısında susanlar da dâhil olduğu halde herkese kin beslemesine sebep olmak demekti. Evet!.. Artık soğukkanlılığını muhafaza edemezdi. Artık elleri pantolonunun zırhlarına yapışmış olduğu halde konuşacağı günler geçmişti. Orgeneralin masasında duran bir gazeteye doğru şahadet parmağını tehditkâr bir tavırla uzatarak sert bir sesle "Gazeteleri okumadınız mı general?" diye gürledi. General itidalini kaybetmişti. Yola getiremediği bir astla askerî disiplin ve terbiyenin dışında konuşmak onu şaşırtmıştı. "Gazetelerden sana ne?" diye karşılık verdi. Pusat acı acı gülümsedi:

– Yaaa... Demek ben kendi şerefimle ilgilenmeyeceğim! O resmî tebliğden sonra insanlığın ve şerefin boş mefhumlar olduğunu anlamıştım. Onun için karşınızda istediğiniz gibi duramıyorum...

Bunu söyleyerek küstahlığı biraz daha arttırdı. Mendiliyle alnını bir daha sildikten sonra ellerini arkasına götürerek kavuşturdu.

Orgeneral bunu görmemezlikten gelmeye mecburdu. Çünkü karşısında her şeyi kabul etmiş, her neticeyi göze almış bir çılgın vardı. Fakat bu yüzbaşının içinden neler geçtiğini de merak etmiyor değildi:

– Sen, dedi, şerefine bu kadar bağlı oluyorsun da neden kıralcılık ediyorsun?

– Kıralcılık şerefsizlik midir? O halde siz ve bütün üstsubaylar da şerefsizsiniz.. Çünkü siz, simdi aleyhinde bulunduğunuz kırala vaktiyle sadâkat yemini etmiştiniz. Ömründe bir kere şerefsiz olan bir insanın sonra yeniden şerefli olduğunu bilmiyorum. Ben ise bu fikre meslekî bir zarûretle gelmiş bulunuyorum. Bu fikrimi de sırf bana sorulduğu için, yalan söylememek kaygısıyla açığa vurdum.

Orgeneral, bu apaçık sözlerden sonra çileden çıktı. Korkunç bir sesle bağırdı:

– Terbiyeni takın yüzbaşı! Kanına mı susadın? Hâlâ asker olduğunu unutma!

Pusat, sesini dikleştirdi:

– Askerlik öldü general! Sinsi siyasetçilere sırf üniformalı oldukları için asker diyemem! Asker olduklarını kapımda bekleyen inzibat teğmenleriyle erlerine öğretiniz. Üniformalı politikacılardan aldıkları telkinle bana, Önyüzbaşı Selim Pusat'a selâm vermiyorlar. Önyüzbaşı Selim Pusat da onlardan aldığı dersi daha yukarılara ulaştırmaktan başka bir şey yapmıyor...

Fazla konuşmak boşuna idi. Pusat, odasına gönderildi ve o andan itibaren hakkında daha sert muamele tatbik olunmaya başladı. Onu daha küçük bir odaya, hücre denilecek kadar dar bir deliğe tıktılar. Burası havasız, güneşsiz, pis bir yerdi. Bu muamelelerden ve insanların topyekûn kahpeleşmesinden sonra artık onun ruhu ölmüştü. Ruhsuz bir ceset içinse üzülmeye değmezdi.

Sıkı kontrola rağmen arasıra gelen gazeteler vasıtasıyla kendi hakkında yazılanları okuyor, bu kadar çok namussuz insan ve şerefsiz kalemin mevcudiyetini şimdiye kadar nasıl bir gafletle anlayamadığı için şaşıyordu. Bu çalkantı, bu fırtına şahsî bir kanaatini açığa vurduğu için çıkıyor, kendisine iftira atanlar birçokları tarafından riyakâr jestlerle alkışlanıyor ve kendisi yalan, iftira, isnad tufanlarıyle boğulmak isteniyordu.

Pusat ayakta dimdik duruyordu. Solgun ve zayıflamış olmasına rağmen bütün bu güruhla tek başına bir ölüm-dirim döğüşüne hazırdı. Fakat bu imkânı bulamadı.

Divan-ı Harbde duruşmalar başlarken, ordu müfettişiyle arasındaki sert konuşmanın karşılığı olarak ellerine kelepçe vurulmuştu. Bileklere takılan bir iftihar madalyası gibi kelepçeyi taşıyarak dudaklarında kindar bir tebessüm, gözlerinde lanet okuyan bir parıltı olduğu halde mahkeme salonuna girerken bakışları ile etrafı araştırdı. Ayşe orada idi. Hazin bakışlarla kendisini süzüyor ve çevreyi saran düşman yığınına karşı gösterdiği istiğna ile kendi yanında olduğunu belirtiyordu.

Yüzbaşı Şeref, tıpkı kendi uğradığı hakaretlere uğramış olduğunu belirten çok ağır ve ciddî bir yüzle uzaklara bakıyor, daha serbest olan öteki sekiz subay ise aksine, daha endişeli gözüküyordu. Çünkü onların kaybetmek kadar kazanmak şansları da vardı.

Duruşma sözde alenî idi. Fakat tutuklu subayların eşleriyle annelerinden başka kimse içeri alınmamıştı. Dinleyici sıralarını inzibat subaylarıyla kıralcılığa düşman üstsubaylar ve generaller, bir de sivil polislerle Millî Emniyet memurları dolduruyordu.

Rüzgârlı, serin, gamlı bir gündü. Salonun açık pencerelerinden giren esinti bunaltıcı manevî havayı hafifletiyordu. Savcı akla gelmez uydurmalar ve yakıştırmalarla dolu iddianamesini okuduğu zaman sanıklar memlekette kırallığı geri getirmek için gizli cemiyet kurmak ve orduyu buna âlet etmekle suçlandırıldıklarını öğrendiler. Sorgular çabuk yapılıyordu. Selim Pusat'la Şeref kesin, kısa, sert cevaplar veriyorlar, kaçamak yapmıyorlar, askerî terbiyenin gerektirdiği saygıyı göstermiyorlardı. Öteki sekiz kişi askerî terbiyenin icablarına riâyet ediyorlardı. Zaten savcı da onlar için hafifletici sebepler ileri sürmüştü. Selim'le Şeref için istenen ceza çok ağırdı.

Haftada üç gün yapılan duruşmalar savcı ile Selim ve Şeref arasındaki sert münakaşalar halinde geçiyor, yargıçlar da tarafsızlıklarını unutarak bu tartışmalara savcı lehinde müdâhalelerde bulunuyorlardı. Bazen kırallık ve cumhuriyet üzerinde akademik bir konuşma başlıyor, o zaman iki vatan hâini yüzbaşı yargıçlarla savcıyı güç durumda bırakıyorlardı. Onlar her şeyi kabul ediyorlar, fakat kırallığı iade, gizli cemiyet, düşmanla iş birliği isnadlarını şiddetle, asabiyetle, karşılarındakileri tahkir edici edalarla reddediyorlardı. Selim yargıçlara "Kırallık terbiyesiyle yetişen ve sadakat yemini eden sizlerin de kalben, hâlâ kıralcı olduğundan eminim" derken Şeref, "Kıralcı olmak için tarihin en muhterem simalarını bir kere düşünmek kâfidir" diye tamamlıyordu. Tartışmalar bazen çığırından çıkarak teferruata saplanıyor ve yargıçların, bilhassa, iki yüzbaşıyı zayıf noktalarından yakalamak için yaptıkları teşebbüsler halinde uzayıp gidiyordu.

Ayşe heyecanla bunları dinliyor, fakat Selim'i fikrinden çevirmek imkânsızlığını bildiği için mütevekkil davranıyordu. Hangi sorulara Selim'in ne şekilde cevap vereceğini biliyordu. Onu ilgilendiren cihet duruşmaların sonu idi.

Bu son yalnız kendileri için değil, adalet ve ahlâk için de pek feci olmuştu: Selim ve Şeref on beşer yıla mahkûm edilmişler, diğer sekiz kişinin bazıları hafif cezalarla, bir ikisi de beraatle işin içinden sıyrılmışlardı. Askerî Yargıtay daha cezayı tasdik etmeden acele ve kasdî bir merasimle ikisinin apoletleri sökülmüş ve zindanlarına götürülmüşlerdi.

Fakat nasıl oldu bilinmez, galiba Allah'ın bir müdâhalesiydi. Yargıtay, kararı kökünden bozdu. Başka yargıçlar önünde yeniden yapılan ve pek çabuk bitirilen duruşmada iki yüzbaşı aşırı disiplinsizliğe uyan maddelerden ikişer yıla mahkûm edilip, vatana ihanetten beraat ettiler. Fakat artık onların yüzü buna da gülmüyordu. Hapiste iki yıldan çok yatmışlar ve asker olarak girdikleri tutukevinden mesleksiz olarak çıkmışlardı.

İkisi birkaç defa buluştuktan, fakat hiçbir şey konuşmayarak dalgın bakışlarla sustuktan sonra, yeryüzünde hiç kimsesi olmayan Şeref, bir gün Pusat'a kısa bir yazı göndererek intihar etti. Yolladığı kâğıtta "Tiyatro bitti. Beklemeye lüzum görmüyorum" yazılıydı.

Pusat, arkadaşı için hiçbir tören yaptırmadı. Para ile tuttuğu üç kişiye kendisi de katılarak onun tabutunu en yakın mezarlığa kadar bizzat götürdü. Tabut kabre konduktan sonra üzerine küçük bir bayrakla bir kitap bıraktı. Mezarın toprağını tek başına doldurduktan sonra baş ucuna bir tahta parçası dikti. Bunun üzerinde "Arkadaşım Şeref" kelimeleri kazılıydı...

Makaleler'den

En Büyük Türk Kahramanı Kür Şad

(Makaleler II, İstanbul 1992, s. 23-26)

Türk tarihi, dünyanın en hamasî şiiri, Türk kahramanları da o şiirin berceste mısralarıdır. Bir zafer şehrâhını dolduran heykeller gibi 26 asrı süsliyen bu ölmezler tümeni arasında bir teki bir millete şeref verecek ne büyük fâniler gelip geçti. Tanrının Türk Tanrısı olduğuna, mavi gökle kara toprak arasındaki insan oğullarının yalnız Türklerden ibaret bulunduğuna, kendi ırklarının başkalarına hâkim olarak yaratıldığına inanan atalarımız için kahramanlık bir tabiat, fazilet bir huydu...

Şimdi büyük adını saygı ile andığımız Kür Şad işte o kahramanlıkla faziletin şahıslanmış örneği olan büyük Türk kahramanıdır.

Millî ızdırapların şahlandığı ve şahsî ızdıraba karıştığı son yıllarda ölmezler tümeninin zafer ve şeref şehrâhında hayalen çok dolaştım. Yarı masallaşmış çehresiyle Alp Er Tunga'dan, kahraman kadın Tomiris'ten başlıyarak Pilevne kahramanı Gazi Osman Paşa'ya, Edirne kahramanı Şükrü Paşa'ya ve kurtuluş savaşının meçhul, fakat meşhur şehidine

kadar bütün ölmezlerin önünden ihtiramla geçtim. Eskiden olduğu gibi yine Kür Şad'ı hepsinden büyük buldum. Çünkü o birçok büyüklerde görülen bazı küçüklüklerden uzak, birçok büyüklerde raslanan menfaat duygusundan sıyrılmış, bazı büyüklerde bulunan yanlış hareketlerden beride kalmış kaya gibi aşılmaz bir devdi.

Kür Şad, tarihimizde alevlerin, ışıkların, mehtapların ve yanardağların yanında gerçi parlamasıyla sönmesi bir olmuş geçici bir şahap gibidir. Fakat o geçici ışık tarihin gidişini deriştirmiş, kısa aydınlığında bize en büyük hakikati görebilecek fırsatı vermiştir. Bu hakikat ezelî ve ebedî kahramanlıktır.

Tarih acayip bir ihtiyardır. Bazılarına tam hakkını verir. Bazı değersizlerden çok bahseder. Bazı büyükleri hiç anmaz. Bazılarından da yalnız bir kaç kelime söyler. Kür Şad bu sonuncularındandır. Onun hakkında bütün bildiğimiz: Türk milletini kurtarmak ve esir olan yiğenini Türk kağanı yapmak için kendisi gibi esir 40 arkadaşıyla birlikte Çin imparatorunun sarayına saldırdığı, fakat pek nispetsiz bir savaştan sonra can ve baş verdiğidir.

Bu muhteşem saldırışın muhteşem kahramanlarını bilip tanısaydık ne hoş olurdu! Adlarını bile bilmediğimiz bu örneksiz fedaîler acaba nasıl insanlardı? Kaç yaşlarında idiler? Hangileri hangi savaşlardan arta kalmışlardı? Anaları, babaları yaşıyor mu idi? Çocukları var mıydı? Seviyorlar mıydı? Karıları, sevgilileriyle son defa neler konuşmuşlar, neler düşünmüşlerdi? Yazık, hiçbirini bilmiyoruz. Bildiğimiz yalnız şu:

Yanardağ ruhlu, çelik iradeli kahraman Kür Şad... Bozkurt hanedânından yani kağanlar soyundan olduğu halde yiğenini tahta çıkararak Türk milletini diriltmek için kılıca sarılan Kür Şad... Bu nisbetsiz çarpışmada zaferi sağlayacak tek yola giderek, yani düşmanın kalbine saldırarak ruh ve irade kuvveti kadar muhakeme gücüne de sahip olduğunu belirten Kür Şad... Başarılamayan bir ihtilâle rağmen düşmanın yüreğine korku ve dehşet salarak ırkı mahvolmaktan kurtaran Kür Şad... Sonra onun 40 şanlı arkadaşı...

Bir hareketin değeri, verdiği sonuca göre ele alınırsa Kür Şad'ın hareketi Türklüğü yok olmaktan kurtardığı için Kür Şad büyüktür. Yapanın fedakârlığı ve kahramanlığı ile ölçülürse Kür Şad yine büyüktür. Velhasıl o çok büyüktür. Hiçbir kıskançlığın erişemeyeceği kadar büyük...

Biz, bugünün Türkçüleri bu "kaybolmuş güneş"imizi 13 asrın karanlıklarından çekip çıkararak başımıza taç ettik. Şimdi o, büyük yarınımızı aydınlatıyor. Onun boşa gitmemiş okları 13 asrın ötesinden bize 41 kahramanın selâmlarını getiriyor. Ve onların ruhları kendilerine doğru çelik ve kan tufanlarıyla yapılacak büyük bir yürüyüşü bekliyor.

1300 yıl önce dökülen Kür Şad'ın kanı ırkımızı yabancılar arasında erimekten kurtarmıştı. Bugün de onun hâtırası Türklük ruhunu eriyip sönmekten kurtaracaktır. Vaktiyle onun at koşturduğu yerlerdeki meçhul mezarlardan bize gelen sesler "daha ne kadar bekleyeceğiz?" diye sorarken bizim yayladan "yakında geleceğiz" diye yükselen haykırışlar onlara karşılık veriyor...

Sefil ihtirasların ve baykuş seslerinin söndüğü yarınki Türkelinde Kür Şad için ulu bir anıt düşünüyorum. Gösterişsiz, sade fakat metin, kayadan bir anıt... O anıtın önünde Kür Şad'a ve arkadaşlarına saygı olarak börk ve çizme giymiş, kılıç ve sadak takmış Türk gençlerinin, birbirine perçinlenmiş sarp bir yığın gibi dik adımlarla geçit resmi yaptığını düşünüyor ve 1300 yıllık gençler olan Kür Şad'la arkadaşlarının da, yaralarından hâlâ dinmiyen kanlar sızdığı halde, kendilerine çevrilen başlara gülümseyerek selâm aldıklarını görür gibi oluyorum...

KÜR ŞAD, 1947, Sayı:1

Türk Ülküsü'nden

Türkçülük

(Türk Ülküsü, İstanbul 1992, s. 29-31)

Türkçülük, Türk milliyetçiliğinin adıdır. Kelimenin sonundaki ek, yerine göre mensupluk, sevgi, taraftarlık gösteren bir ektir. Türkçülük de Türk sevgisi ve taraftarlığı demek olduğuna göre, kelime, yerinde kullanılmıştır. Başka milletlerin Türk taraftarlığı ve Türk sevgisi bu kelime ile ifâde olunamaz. Zaten başka milletlerin Türk'ü sevmesi de gerçekten bir sevgiye değil, geçici bir nezâkete, çıkara, siyâsî zaruretlere işarettir. Türk'ü gerçek olarak, Türkten başkası sevmez.

Türkçülük bir ülküdür. Ülküler, milletlerin manevî gıdasıdır. Ülküsüz milletlerin en talihlisi dahi silik ve sönük kalmaya mahkûmdur. Eğer bu millet talihli de değilse, onun sonucu yenilmek, ezilmek, hattâ yok olmaktır.

Ülküler, gerçekle hayâlin karışmasından doğmuş olan, düne bakarak yarını arayan, milletlere hız veren ve uğrunda ölünen büyük dileklerdir. Milletler, ölebildikleri kadar yaşama hakkına sahiptirler.

Türkçülük, büyük Türkelinde, Türk uruğunun kayıtsız şartsız hakimiyeti ve bağımsızlığı ile Türklüğün

her yönden bütün milletlerden ileri ve üstün olması ülküsüdür.

Bu ülkü, geçmişte, birkaç kere gerçekleşmişti. Büyük Türkçülük ülküsü ve inancı ile yetişen gençlik sayesinde yarın yeniden gerçek olacaktır.

Türkçülük, dün bir kaynaktı; bugün çaydır. Yarın coşkun bir ırmak olacak ve önünde yabancı duygu ve düşüncelerden gelen bütün engeller yıkılacaktır.

Türkçülük, dört kaynaktan geliyor:

1 - Kökü çok eski olan ve Türk uruğunun şuuraltında yüzyıllardan beri yaşayan milliyetçilik;

2 - Tanzimat'tan sonra, Avrupa'daki milliyetçiliklere benzeyen halkçı bir hareketin bizde de tatbik olunmasını isteyen milliyetçilik hareketi;

3 - Devletimizin içindeki yabancı unsurların ihaneti dolayısıyla doğan tepki;

4 - Türklerin 200 yıldan beri çektikleri büyük sıkıntılar.

Bu dört kaynaktan gelen düşünceler birbiriyle kaynaşıp yuğrularak bugünkü Türkçülük ortaya çıkmıştır. Türkler, Türkçülük ile güçlenecek, kurtulacak, ilerleyecek, yükselecektir.

Bir millet yükselme irâdesini taşımazsa, kendine güveni olmazsa, başkalarını taklitten başka bir şey yapamazsa, geçmişiyle övünmezse, başkalarından üstün olmak istemezse, ülkü için ölümü göze almazsa, savaştan korkarsa, o millet içinden çürümüş demektir.

Bugün ülküler ve kahramanlar çağında yaşıyoruz. Geçmiş haklara dayanılarak dâvaların öne atıldığı, hesapların görüldüğü günlerdeyiz. Kan çağlayanları, kılıç şakırtıları ve gülle sesleri içinde yarının neler hazırladığını bilemiyoruz. Bu kasırga arasında, milletlerin yalnız geçmişlerini hatırlayarak millî ülkülerine yapışıklarını görebiliyoruz. Geçmişi olmayan, yahut olup da unutun, millî ülküsü bulunmayan devriliyor.

İnsanlığın tarihinde büyük kasırgalar eskiden zaman zaman gelip geçerdi. Gitgide bu kasırgalar sıklaşıyor. Bu gidişle tarih, ebedî bir kasırgadan ibaret kalacak gibi gözüküyor. Bugün ayakta kalabilmek için eskisi kadar sağlam olmak yetişmiyor. Çok güçlü, çok sağlam, çok sert, çok yürekli olmak gerekiyor. Bunun da bizim için birinci şartı, Türkçülük ülküsüne sıkısıkıya yapışmaktır. Şaşıran, ürken, sapıtan milletleri, tarih bağışlamıyor.

Türkçülük ülküsü bizden amansız bir görev ahlâkı istiyor. Subay hiç yorulmadan altı saatlik tâlimini yaptırırsa, öğretmen bıkmadan öğreticilik işini yaparsa, memur sinirlenmeden halka kolaylık göstermeye devam ederse, öğrenci her şeyden önce dersini bellemeye çalışırsa ve bütün görevlerle rütbeler arasına ne caka, ne gösteriş, ne dalkavukluk, ne de ilgisizlik olmadan bir âhenk kurulursa, aşağıdakiler yukarının buyruğunu ukalâlık saymaz, yukardakiler de aşağının doğru ihtarlarına kızmazlarsa, bütün karşılıklı işlerde, görüşme ve konuşmalarda ne ikiyüzlülüğe kaçan nezâket, ne de kabalığa kaçan sertlik bulunmazsa, görevin bizden istediği şey yapılmış olur.

Gerçekten Türkçü olmak kolay değildir. Her önüne gelen Türkçü olamayacağı gibi, her Türkçüyüm diyen de Türkçü olamaz.

Her Türkçü, bulunduğu yerin görevini inançla yaparsa, Türkçülük ülküsü sağlamlaşır, Türklük güçlenir.

Türkçülerin ilk işi, görevlerini, arınmış gönül ve inanmış yürek ile yapmaktır.

Orhun, 10. sayı, I Ekim 1943

Millî Şuur Uyanıklığı

(s. 69-72)

Millî şuur, bir milletin, kendini duyması ve bilmesidir. Hem duyguya, hem de düşünceye dayanan millî şuur, bir milletin manevî kuvvetlerinden en önemlisidir. Milletlerin hayatını koruyan dört savunma hattından en geride olanı, yâni sonuncusu ve en mühimi millî şuurdur. İnsan uzviyetinin akciğer, karaciğer, kalb ve beyin nasıl dört önemli organı ise, bir milletin de ordu, bağımsızlık, dil ve millî şuur, dört büyük kalesidir.

Bir millet, ordusunu kaybedebilir. Bağımsızlığını da kaybedebilir. Fakat, dilini sakladıkça, o millet yaşıyor demektir. Dilini kaybeden bir millet ölmüş sayılır. Buna rağmen bir millet, dilini zorlayıcı sebeplerle kaybettiği halde, millî şuuruna sahipse, o millet kendisine zorla kabul ettirilen yabancı dile rağmen, gerçek kişiliğini bilir ve günün birinde bu millî şuur sayesinde, öz dilini yeniden öğrenerek gerçek benliğine döner. Bunun en güzel örneği Lehistan Türkleridir. Türkçeyi, yüzyıllardan beri unutup Lehçe konuştukları halde Türklüklerini unutmamışlardır ve günün birinde Türkçe konuşacaklardır.*

Millî şuurun uyuşuk veya uyanık olması, milletlerin yaşama kabiliyetleriyle orantılıdır.

Millî şuurun uyanık olduğu yerlerde, yabancı unsurların borusu ötmez, idare işlerinin başına, önemli yerlere yabancı soydan kimse gelemez. Orada "bilim", "millî menfaat"in emrindedir. Bilim, bilim için değil, milletin büyüklüğü ve şânı içindir.

---

* Unutulmuş millî dili, millî şuur sayesinde yeniden dirilten Yahudiler ve İrlandalılarla, diriltmeye çalışan Norveçliler, XX. Yüzyılın üç millî mucizesini göstermişlerdir.

Millî şuurun uyanık olduğu yerlerde, millet, yabancıyı kendisinden saymaz. Yabancı soydan olanlar, vatandaş ve tebaa olsa bile, yine yabana sayılır. Ona güvenilmez. Yabancılarla evlenilmez. Hele yüksek tabakada bu evlenme hiç görülmez. Kanunlar, yalnız millî menfaati korumak ve milleti yükseltmek için yapılır. Tarih, yalnız millî şân ve şeref bakından ele alınır. Geçmişe sövülmez. Yabancı milletler ve kimseler millî kadroya sokulmaz. Geçmişi, mefahiri, ahlâkı, aileyi, seciyeyi, erdemi, kahramanlığı, milliyetçiliği açıktan açığa veya sinsice baltalayan yazılara, eserlere, filimlere, piyeslere, konferanslara izin verilmez. Millete hitap eden ve halkı terbiyede rol oynayan müesseselerin başına o milletten olan iktidarlı, ahlâklı ve zekî insanlar getirilir.

Millî şuur uyanık olunca iltimas, rüşvet ve haksızlık kalkar. Hizmeti olanların hizmeti inkâr olunmaz. Tarihî şahsiyetlere gerçek değeri verilir. Ne ufacık kusurları yüzünden dev gibi adamlar küçültülür, ne de gerçeğe dayanmayan büyüklükleri dolayısıyla ahlâksız insanlar devleştirilir. Avukatlar, millete hakaret etmiş yabancıların savunmasını üzerlerine almaz. Soysuzlaşmış tipler, yarı çılgınlar, millî dili doğru dürüst bilmediği halde kendini gençliğin önderi sayan manyaklar ve budalalar, gazete ve dergilerde, kendilerinden daha kuvvetli olanlara, fikir ve ülkü savunması perdesi altında, kendi cüce şahsiyetlerinin reklâmını yapamaz.

Millî şuurun uyanık olduğu yerlerde doktorlar sahte rapor vermez. Okula gelmeyen öğrenci, hastaydım diye yalan söylemez. Millî şuurun olduğu yerde hiçbir zaman yalan söylenmez. Kadınlar ve erkekler; aşkı, millet ve vatan duygularından üstün tutmaz. Sancak kutlanır ve saygı görür. Millî renkler her yerde ululanır. Bayrak, katlanmak için bile, yere değdirilmez. Atalar mezarlarında hayvanlar otlamaz ve hele fahişeler ve yabancı kanı taşıyanlar orada zina yapacak kadar müsamaha görmez. Küçük büyüğün, öğrenci öğretmenin, memur âmirin aleyhinde söz söylemez. Kadınlara saygı gösterilir. Kadınlar kokotlaşmaz.

Öğrenciler, millî heyecanla coşan bir yürek taşır. Fakat ciddî ve disiplinlidir.

Öğretmenler iltimas yapmaz. Öğrenciler kopya çekmez. Herkes hakkına razıdır. Dün okula başlayanlar bugün üstadlık dâvasına kalkmaz. Görev kutsal tutulur.

Millî şuurun uyanık olduğu yerlerde, dil kıskançlıkla korunur. Dilin kurallarını ve sözdizimini bozmaya kalkıp bunun hakkında yazı yazan çılgınlar alkışlanmaz, aksine tımarhaneye sokulur. Herkes kendi keyfince bir imla kullanmaz. Millî şuur uyanık olunca başıbozukluktan kurtulmay, vatan hâininden profesör, hekimden dilci, câhilden müverrih, yabancıdan vekil, serseriden ülkücü çıkmaz.

Millî şuur, bir ışıktır. Yurdu aydınlatır ve gizli köşelere sinmiş olan bütün akrepleri açığa çıkararak, karanlıkta iş görmelerine engel olur. İnsanda beyin ne ise, millette de millî şuur odur. Ciğeri, karaciğeri, hattâ bazan kalbi kurşunla delinen bir adamın yaşadığı görülür. Fakat beyninden kurşun yiyen bir insanın yaşamasına imkân yoktur. Bunun gibi, bir millet de ordusuz ve bağımsız yaşayabilir. Hattâ dilini kaybetse de ölmeyebilir. Yeter ki millî şuuru olsun.

Millî şuur, bir milletin yaşama irâdesi, hayat kaynağı ve en kuvvetli silâhıdır. XX. Yüzyılda millî şuuru olmayan milletler yıkılmaya mahkûmdurlar.

Kızılelma, 10. sayı, 2 Ocak 1948

Türk Milleti'ne Çağırı

(s. 113-121)

Milletimiz Orta Asya'daki hayatının en eski yüzyıllarında atı ehlileştirmek suretiyle mesâfeleri kısaltmayı bilmiş, böylelikle geniş bölgeleri kontrol etmek imkânını bularak büyük devlet kurmak başarısını sağlamıştır. Başka milletler ancak şehir devletleri kurabilirken, birçok şehirleri de içine alan bu devletler, Türklerde cihan hâkimiyeti ve büyük ülkülere bağlanma düşüncelerini doğurmuştur.

Hun, Göktürk ve Osmanlı imparatorlukları bu büyük ülkünün sonucu olup cihan tarihinde bunlarla kıyaslanabilecek devletler olarak yalnız Roma ve Abbasîler gösterilebilir.

Milletimiz, tarihinin her devrinde büyük devlet sahibi olmuş ve 1918 yılına kadar, en güçsüz zamanlarımız da dâhil olmak üzere, Türkiye dâima büyük devlet sayılmıştır. Fakat Birinci Dünya Savaşında yenilip topraklarımızın yarısını elden çıkarmamız üzerine, Türkiye, artık büyük devlet olmak vasfını kaybetmiştir. Toprağın yüz ölçümü, nüfus, tarih, askerî güç, bilim, sanayi gibi türlü faktörlerin sonucu olan büyük devletlik bugün Amerika, İngiltere, Rusya, Fransa, Almanya, Japonya, Çin, Hindistan, Brezilya ve Kanada'nın elindedir.

Cumhuriyet devrine kadar milletimiz, bilinen ve görünen düşmanlarla mücâdele ediyordu. Bu düşmanlar bazı devletlerle kendi tebaamız olan bazı Türk olmayan unsurlardır. Fakat cumhuriyetle birlikte, iş değişti. Devlet ve tebaa olarak düşmanlarımız azaldığı hâlde yepyeni bir düşman, Türk milletini, tarihinin en büyük tehlikesiyle karşı karşıya getirdi. Şimdiye

kadarki düşmanlarımız, Türkiye'nin bazı parçalarını istemekle yetiniyorlardı. Sevr Barışında bile, ordusuz da olsa, küçük bir Türkiye bırakılmıştı.

Fakat yeni düşman böyle değildir. Yeni düşmanın plânlı hedefi Türkiye'nin topyekûn yokedilmesidir. Bu düşmanın adı komünizmdir.

Yeni düşmanın tehlikesi, gizliliğinden ve saf insanları aldatarak düşüncesi, kanaati olmayan insanlar, o konu hakkında yapılacak propagandaya kendilerini kaptırabilirler. Bu, insan yaratılışının gereğidir. Bu kendini kaptırma, karşı bir propaganda ile düzeltilmezse daha da tesirli olur. Kimine refah ve zenginlik, kimine tatmin edilmemiş cinsi isteklerin doyurulması, kimine büyük insanlık ülküsü diye anlatıp gösterilen komünizm, birçok saf insanları avlayabilir. Bütün bunlar Türklük yapımıza indirilmiş birer darbedir.

Türkiye'nin kalkınması dâvası aynı zamanda onun tekrar büyük devlet olma dâvasıdır. Bu sebeple, millî dâvayı sadece servetin daha âdilâne dağıtılması diye almak, millî ruhu anlamamak hatta onu inkâr etmek demektir. Çünkü servet dâvası yalnız maddeye ilişkin olmak insanî ihtiyaçların tamamını ifâde etmekten uzaktır. Madde ile birlikte mânâ da olmalıdır ki, Türk toplumu ihtiyaçlarını karşılamış sayılsın.

Yalnız servet ve refah bir topluma bahtiyarlık getirmez. Olsa olsa hayvanî bir rahatlık getirir. İsviçre çiftliklerindeki inekler de ahır, yem, bakım mükemmelliği yönünden refah içindedirler. Fakat bahtiyar sayılamazlar. Çünkü bahtiyarlık ruhî hazlarla duyulan bir hâldir ve yalnız insanlara mahsûstur. Ruh dediğimiz manevî değer yalnız insanlarda vardır.

Yirminci yüzyılda müsbet ilmin ve batı medeniyetinin ışığı altında, medenî milletlerin ve toplumların dine bütün varlıklarıyla sarılmış olduklarını görüyoruz. Çünkü Tanrı inancı ve dolayısıyla din, fert olarak da, millet olarak da vazgeçilmez manevî ve ahlakî büyük bir dayanaktır. Bu sebeple, bugünkü Türk dünyasının dayandığı iki esaslı temelden birisini teşkil eden İslâm dininin, millî varlığımızın ayrılmaz bir parçası olduğuna inanıyoruz.

İnsanı hayvandan ayıran özellikler utanma, ülküye bağlanma ve bir iman ve fikir uğrunda ölebilme hasletleridir. Utanan insan suç işlemekten ve ayıplanmaktan sakınır. Ülküye bağlanan insan maddî sıkıntılara şikâyetsiz katlanır. Bir iman ve fikir uğrunda ölen insan da kendisinden sonra geleceklerin terbiyesinde olağanüstü rol oynar. Bunların madde ile ilgisi yoktur.

Türkiye'nin kalkınmasını düşünürken, fertlerin yalnızca refahını düşünmek, memleketi kuvvetlendirmeye yetmez. Refah içinde ve ileri bir memleket, ahlâk ve fikir bakımından da üstün değilse, yıkılmaya mahkûmdur. Fertlerinde bir fikir için ölmek hasleti bulunmayan milletler, düşman saldırışı karşısında ölmekten kaçınacakları için, o refahtan hiçbir hayır gelmeyecektir.

Halbuki Türkler, yüzyıllar boyunca, büyük devlet kurmak ülküsünü taşımış bir millet oldukları için, onları kalkındırmak aynı durumdaki başka milletleri kalkındırmaktan daha kolaydır. Fedâkârlığa dayanan kalkınma hamlesini, Türk milleti birçok milletlerden daha hızlı yapabilecek kaabiliyettedir. Fakat yüzyıllar boyunca kudretli önderler tarafından idare edilmiş olan Türk toplumu, tarihinin, her çağında olduğu gibi bugün de büyük kılavuzlar istemektedir.

Millî şuur ve gurura mâlik liderlerin en büyük faydası, toplumu aşağılık duygusuna düşmekten korumaktır. Bir millet büyük iş yapabilmek için, kendisinin büyük millet olduğu inancını duymalıdır. Atatürk devrinde, Türk milleti nüfus, servet, teknik ve kültür bakımından, bugüne göre çok geride olmasına rağmen mânevi güç bakımından kudretliydi ve onun içindir ki, kendisinde her tehlikeyi yenebilmek inanç ve kuvveti bulunuyordu.

Halbuki önderler ve aydınlarda aşağılık duygusu olursa, o milletin kalkınmasına imkân yoktur. Çünkü kalkınma hamlelerinin boşuna olacağı kuruntusu ruhlara işlenmiş, gönüller ümitsizlikle dolmuştur.

Zafer hiçbir zaman, mahvolduklarını sananlar tarafından kazanılamaz.

Kalkınma hamlesi hiç şüphesiz bilim metodları ile olacaktır. Fakat milletimizin toplum ve fert psikolojisiyle tarihî, millî gelenekleri, toplumsal yapısı da hesaba katılmazsa, bilim metodları ile davranış başarıyı sağlayamaz. Çünkü nasıl ilaçlar, aynı hastalığa tutulmuş insanlar üzerinde aynı tesiri göstermiyorsa, bilim metodu da her toplum üzerinde aynı sonucu vermiyecektir.

Bilim metodu, öndüşüncelerden sıyrılmayı da emreder. Bu sebeple Türk milletinin siyâsî rejiminin ne olması gerektiği hakkında açıkça konuşmanın zamanı da gelmiştir. Rejimler gaye değil, milletlerin saadeti için birer vâsıtadır. Bu sebeple milletler, tarihleri boyunca bazan rejim değiştirmişlerdir. Bir bakıma rejim, milletlerin elbisesidir. Şahıslar gibi milletler de zaman ve mekâna göre elbise giyerler. Sıcak bölgeler için pek uygun olan ketenden göğsü açık bir elbise, soğuk iklim bölgelerinde nasıl insanın ölümüne sebep olursa şu veya bu rejim de bazan bir milletin çökmesini hazırlayabilir.

Bugün içinde bulunduğumuz siyâsî ve toplumsal şartlara göre bize uygun gelen toplum elbisesi, yâni rejim, demokrasidir. Milletimizde bu fikir günden güne yerleşip kökleştiği gibi, birlikte hareket etmeye mecbur olduğumuz müttefiklerimizin rejimi de budur.

Fakat, demokratik rejimde kalmaya kararlı oluşumuz, demokratik olmayan eski tarihimizi ve bize ö-

vünç veren kahramanlarımızı saygı ile anmamıza asla engel olamaz. Çünkü geçmişini hor gören bir millet, ancak şerefsiz insanlardan kurulu bir topluluk olabilir.

Şunu da gözden uzak tutmalıyız ki, demokrasinin başarılı olması, toplumdaki millî şuurun kuvvetiyle orantılıdır.

Türk milletinin kalkınması derken, bu harekete, gönülleri heyecanla çarpıştıracak ve yurttaşları fedâkârlığa ve hattâ kahramanlığa sürükleyecek bir anlam vermek için kalkınma hedefinin Büyük Türkiye olması birinci şarttır. Kültürü, bilimi, tekniği ile birlikte ahlâkı ve erdemi ile de ileri ve üstün olacak Türkiye... Yoksa, sadece refah ve zenginlik için yapılacak hamlenin, bir ticâretevi hareketinden farkı yoktur.

Devlet ile ticâret kurumu başka başka şeylerdir. Ve devlet olmayı ticâret kurumu olmakla karıştıran topluluklar, dâima başkalarının gölgesinde yaşamaya ve ilk darbede yıkılmaya mahkûmdurlar.

Devlet sahibi Türkler olarak siyâsî sınırlarımız dışında kalan Türklere karşı ilgisiz kalamayız. En küçük, güçsüz ve yeni devletlerin bile sınırdışı soydaşlarına karşı ilgisi varken, henüz bağımsız bile olmayan Cezayir, ne Sahra'da, ne de kıyılardaki Fransız sermayesine ve çoğunluğuna karşı bir hak tanımazken, tarihin en büyük imparatorluklarını kurup birçok milleti idare etmiş bir toplum olarak, siyâsî sınırlarımız dışındaki Türkleri düşünmek vazifesinden asla geri kalamayız.

İmzamızı attığımız Birleşmiş Milletler Anayasasına dayanarak, siyâsî sınırlarımız dışındaki Türklerin de bağımsız olarak ve yabancı hâkimiyetinden kurtulmak dâvalarını desteklemek hem millî borcumuz, hem de insanlık görevimizdir. Henüz yamyamlık devresini bile bütün bütün atlatmamış olan toplumların devlet kurma hakkı tanınırken, medenî ve üstün kabiliyetli millet olan Türklerin şurada burada tutsak hayatı sürmelerini kabul edemeyiz. İyi çalışan ve şuurlu ellerde bulunan bir Türk hâriciyesinin, bu hakka bütün dünyaya tanıtacağından eminiz.

Bugünkü çok tesirli silâhlar karşısında savaşı istememekle beraber, artık bir daha savaş olmayacak diye yapılan propagandalara inanmayız ve bu propagandayı, bizi gevşetmek için yapılmış bir düşman hilesi sayarız. Askerî hazırlıkların alabildiğine arttığı bir dünyada, dünyayı karıştıran hâin kuvvetler tasfiye edilmedikçe, savaşın dâima yapılacağına inanmış olarak, milletimizin askerlik geleneğine tekrar dönmeyi lüzumlu buluruz.

Askerlik geleneği bugünkü milletlerin hepsinden eski bir millet olarak ordumuzun yeni baştan ve bize lâyık şekilde düzenlenmesine ve müttefiklerimiz ile standart silahlar kullanmak mecburiyeti dışında, askerî özelliklerimizin korunmasına şiddetle taraftarız. Askerlik çok şerefli ve güç bir meslek olduğu için, subay ve astsubaylarımızın erdemli aile çocuklarından seçilmesini ve fedâkârlıklarına karşı bazı imtiyazları bulunmasını doğru buluyoruz.

Büyük devlet olmanın şartlarından biri de, zengin ve kudretli bir dile sahip olmaktır. Millî ihmaller dolayısıyla gelişmemiş olan kökü kuvvetli dilimizi, büyük bir bilim ve sanat dili hâline getirmek ihmâl olunamıyacak bir dâvamızdır. Ne melezleştirilmiş eski dil, ne de öztürkçe denilen uydurma dil, büyük bilim ve edebiyat dili olamaz. Terimleri Türk köklerinden üretme, konuşma dilinde Türkçeyi veya türkçeleşmişi seçme esasında olan bir "Arınmış Türkçe"ye taraftarız. İnsanın yüreği ne ise, milletin dili de odur. Bu değerli varlık, gerçek değerlerden meydana gelecek bir akademi ve millî şuura mâlik uzmanlar ve sanatçılar eli ile korunmalıdır.

Millet olarak yaşamak isteyen toplumlar, kendi millî özelliklerini kıskançlıkla korurlar. İskoçların etek giymesi, Hintlilerin bize garip gelen kıyafetleri gibi, biz de Türk kültürüne ait özelliklerimizi saklamaya, millî tarihimizin kadrosunu çizmeye ve gerekirse, dilimizin bütün inceliklerini ifâde edebilmek için alfabemize bir iki harf daha katmaya taraftarız.

Millî gelirin adâletle üleştirilmesi, Türk toplumu için de elbette millî bir gayedir. Ferdî ihtiyaçların rahatça karşılanabildiği, refahın yaygın bulunduğu bir ülkede, toplumsal adalet dâvası gerçekleşmiş olur ve böyle bir dâvadan bahsetmeye de lüzum kalmaz. Bu sebeple, bir yandan toplumsal adâlet tedbirleri alır ve onları sağlam kanunî esaslara bağlarken, diğer taraftan da eğitim ve öğretimi yayarak ve ayrıca memleketimizi iktisadî alanda hızla kalkındırarak, toplumsal adaletin ortamını hazırlamamız gerekir. Aksi takdirde toplumsal adalet davasının, özellikle geri ve yoksul ülkelerde, komünizm silahı haline geleceği asla unutulmamalıdır.

Çünkü komünizm, yoksulluk, gerilik ve bilgisizlik bataklıklarında açan bir çiçektir.

Sosyalizmin komünizmi önlediği yolundaki iddialar doğru değildir. Amerika'da sosyalist bir parti olmadığı, rejim tamamen kapitalist ve liberal esaslara dayandığı hâlde komünizm yoktur. Toplumsal adaletin tam veya çok mikdarda uygulandığı memleketlerden Kanada'da Liberaller ve Muhafazakârlar; Belçika'da Hıristiyan Sosyalistler, Finlandiya, İsveç ve Danimarka'da Sosyal Demokratlar, Almanya'da Hıristiyan Demokratlar, Avusturya'da Katolik Halkçılar, İngiltere'de Muhafazakârlar (1950'den beri) hâkimdir. Bu memleketlerin çoğunda sosyalistler, küçük birer partidir.

Partiler ve sosyalizm hakkında tecrübesi olmayan geri memleketlerde ise sosyalizm, komünizmin öncüsü rolünü oynamaktadır. Küba'da olduğu gibi.. Bu se-

beple, demokratik düzen içinde ve huzurla gelişme isteğini duyduğumuz bir zamanda, bize türlü huzursuzluklar getirip memleketimizi komünist yapmaya çalışacak sosyalizmin aleyhindeyiz.

Memleketimizdeki bütün sosyalist hareketlerde komünizmden hüküm giymiş sabıkalıların bulunması, en büyük delilimizdir.

Sosyalizmin aleyhinde olmamızın önemli bir sebebi de, bizim memleketimizde sosyalizmin tamamiyle kozmopolit şahıslar yetiştirmesi ve sosyalizmin millîyet aleyhtarlığı olarak ortaya çıkarılmasıdır. Büyük bir tarihin vârisi olarak Türk kalmaya azmetmiş bulunduğumuz için, bizi milliyetimizden uzaklaştırmak isteyen ve Türklüğü birinci plâna almayan her fikir ve her ülkünün karşısındayız.

Yüksek bir millet hâline gelmenin diğer bir özelliği olarak sağlam kanunlar koymak ve kanuna saygıyı inanç hâline getirmek için, her türlü tedbirin alınmasına, tercüme kanunlara değil de millî örften çıkarılan ve çağdaş hukuk prensiplerine dayanan yasalara taraftarız. Kanunlar devleti, milleti, millî kültürü, ahlâkı, düzeni, aileyi, fertleri, şerefi ve hakları koruyacak kanunlar olmalı; adalet ölçüsü en kesin terazi ile sağlanmalıdır.

Devlet, nazarî olarak, vatandaşların hayatını koruyup saadetlerini sağlamak için kurulmuş bir müessese olduğundan, her Türk'ün sağlık, hastalık ve işsizliğe karşı sigortalanması şeklindeki toplumcu anlayışımızı huzuru sağlayacak en temelli faktör olarak sayıyoruz.

Toprak, devletin temeli olduğundan, toprakla uğraşanların temel korunur gibi korunması ve kalkındırılması şarttır. Milletimiz göçebe zamanlarda bile toprak mülkiyetini kabul etmiş olduğu için, bu mülkiyetin devamı, sosyal yapımızın icaplarındandır.

Sonuç olarak millî kalkınma programımızı şöylece özetliyoruz:

1 - Türkçüyüz.
2 - Arınmış Türkçeciyiz.
3 - Yasacıyız.
4 - Toplumcuyuz.
5 - Millî gelenekçiyiz.
6 - Şuurlu demokrasiye taraftarız.
7 - Ahlâkçıyız.
8 - Bilimciyiz.
9 - Teknikçiyiz.

Orkun, 1. sayı, Şubat 1962

Necip Fazıl Kısakürek

(26 Mayıs 1904 – İstanbul 25 Mayıs 1983)

Babası hukukçu Abdülbaki Fâzıl Bey, annesi Mediha Hanım'dır. Baba tarafından aslen Maraşlı olup, Kısakürekoğulları diye bilinen ve Dülkadiroğulları'na kadar uzanan bir sülâleden gelir. Cinayet mahkemesi reisliğinden emekli büyükbabası Mehmet Hilmi Efendi, torununa, babası Ahmet Necib'in ismini uygun görmüştür. Necip Fazıl'ın çocukluğu, torununu şımartacak kadar seven bu otoriter Osmanlı bürokratının Çemberlitaş'taki konağında geçer. Daha sonraki yıllarının san'at mahsûlleri (Bir Yalnızlık Gecesinin Vehimleri hikâyesi gibi) bu büyük ve kalabalık konaktaki hayatının izlerini aksettirecektir.

İlk öğrenimi çeşitli mekteplerde kesintili ve düzensiz bir şekilde geçer: Gedikpaşa'da bir Fransız mektebi, aynı yerde bir Amerikan mektebi, Büyükdere'de Emin Efendi'nin mahalle mektebi, Büyük Reşit Paşa Numune Mektebi, Vaniköyü'nde Rehber-i İttihad Mektebi (Raif Oğan mektebin müdürü, Peyami Safa mubassırıdır). İstanbul içindeki bu dolaşmaların son halkası Heybeliada Numune Mektebi olur ve buradan şehadetnâme alır. O yıl Heybeliada Bahriye Mektebine (askerî, deniz lisesi) yazılır. O tarihte namzet ve sadece üç harp sınıfından ibaret Bahriye Mektebi'ni bitirdiğine dair diplomasını alır. Ancak, bu okul onun üzerinde edebiyat zevk ve kültürü açısından müsbet bir rol oynamıştır. Şiir ve nesir yazılarına burada başlamıştır. Yahya Kemal, Ahmed Hamdi (Akseki), Hamdullah Suphi hocaları arasındadır. Bir de kendi ifadesiyle "derin irfan sahibi, edebiyat ve felsefeden riyaziye ve fiziğe kadar nüfuz edebilmiş.. birkaç risâlecikten başka hiç bir şey neşretmemiş" bir edebiyat muallimi vardır: İbrahim Aşkî Efendi. Nazım Hikmet ve Nizamettin Nazif aynı okulda, üst sınıflardan arkadaşlarıdır. Buradan ayrıldıktan sonra Darülfünun Felsefe şubesine yazılır (1921). Maarif Vekâleti'nin Avrupa'ya gönderilecek ilk talebe grubu için açtığı imtihandaki başarısıyle üniversitedeki (sömestre)lerini resmen ikmâl etmiş sayıldı ve Paris'e gönderildi. Paris'teki yılları (1924-25) kendi hatıralarındaki ifadesiyle tam bir bohem hayatıdır. Türkiye'ye dönüşünde, İstanbul ve Anadolu'da millî ve yabancı bâzı bankalarda memuriyet ve müfettişlik bulur. Değişik sürelerle, bir Fransız Mektebi'nde, Ankara Devlet Konservatuarı'nda, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde, Robert Kolej'de ders verir (1939-1943). Bu arada, Felsefe öğrenciliğindenberi girdiği basın çevresi, meslek hayatı olarak onun için daha çekici göründüğünden 1939'dan sonra kendisini tamamen buna verir. Bu yıldan sonra geçim kaynağını yayımcılık teşkil eder.. Son yıllarına kadar *Büyük Doğu Dergisi*'nin ve Büyük Doğu Yayınları'nın sahibi ve yazarı olduğu gibi, bir kısım günlük gazetelerde de zaman zaman fıkra ve makale-

leri neşredilmekteydi.

Uzun süren fakat fikrî faaliyetini engellemeyen bir hastalıktan sonra Erenköy'deki evinde öldü. Kalabalık ve hâdiseli bir cenâze merasiminden sonra Eyüp'de defnedildi.

Necip Fazıl'ın yayın ve sanat hayatına girişi, 1923'de *Yeni Mecmua*'daki ilk şiirleriyle başlar. Aynı dergideki ve devrin seçkin kültür merkezlerinden biri olan *Hayat* dergisindeki şiirleriyle dikkatleri çeker ve hakkında takdir yazıları çıkar. İlk şiir kitapları bu yıllarda yayınlanır: *Örümcek Ağı* (1925), *Kaldırımlar* (1928). Bu ikinci kitaba adını veren Kaldırımlar şiiri, onu kısa zamanda herkesin tanıdığı meşhurlar arasına alır. "Kaldırımlar Şairi", uzun yıllar adının ayrılmaz bir parçası olur. *Cumhuriyet* gazetesinin edebî sayfalarında şiir ve hikâyeleri çıkar (1928). Üçüncü şiir kitabı *Ben ve Ötesi*'ni (1932), nesir yazılarını topladığı *Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil* (1933) takib eder. Sanatına büyük değer verdiği aktör ve rejisör Muhsin Ertuğrul'un tesiri ve teşvikleriyle tiyatroya ilgi duymaya başlar. Atalarının toprağı olan Maraş'ın Millî Mücadele destanından bir kesit verdiği ilk tiyatro eserini yazar: *Tohum* (1935). Ferhâd rolünü Muhsin'in oynadığı piyesi, yine çoğunda Muhsin'in rol alacağı ve İstanbul Şehir Tiyatroları'nda ilgi ile karşılanan, hâdise olan diğer piyesleri takib eder.

1936'da Ankara'da *Ağaç* dergisini çıkarır. 7. sayıdan sonra İstanbul'a nakledilen dergi 17 sayı devam eder. Necip Fazıl'ın, hatıralarında, tutmayan bir dergi olarak değerlendirmesine, inkisara uğramasına, okuyucudan ilgi görmediğini söylemesine rağmen, *Ağaç* dergisi, edebî, fikrî ve estetik bahisleriyle devrin şöhretlerini bir araya getirdiği gibi, devrin materyalist ve sathî yayınları arasında ilgileri spritüalist bir plâna çekmeyi, hiç değilse metafizik meseleler üzerinde düşündürmeyi başarmış olmalıdır. Derginin kadrosunda, başta Ahmet Kudsî, Ahmed Hamdi, Abdülhak Şinasi, Burhan Toprak, Fikret Adil ve Mustafa Şekip olmak üzere Sabahattin Âli, Ahmet Muhip, Sait Faik, Bedri Rahmi gibi isimler yer almıştır.

İkinci Dünya savaşından biraz önce ve savaş yıllarında, *Haber* ve *Son Telgraf* gazetelerinde Çerçeve umumî başlığı altında fıkralar yazan Necip Fazıl, bu tarafıyla da okuyucu toplamağa başlar. Türk basınının aksi kanaatlerine rağmen, Necip Fazıl'ın savaş tahminleriyle ilgili siyâsî düşünce ve yorumları birer kehânet gibi gerçekleşir. Fıkracılığı devam ederken, 17 Eylül 1943'de, memleketimizin en uzun ömürlü dergilerinden biri olan *Büyük Doğu*'nun ilk sayısını çıkarır. Bu dergi başlangıçta, ilmî, fikrî, edebî ve siyâsî karakterde olmakla beraber sonraları daha çok dinî ve siyâsî bir görünüş kazanmıştır. Değişik boyutlarda, çoğu haftalık, birkaç defa da aylık ve günlük (gazete) olarak çıkan *Büyük Doğu,* zengin, değişen ve renkli bir kadro ile ölümüne yakın yıllara kadar devam etmiştir. (Son sayısı: 14 Haziran 1978). Devrin mevzuatına göre bakanlar kurulu veya mahkeme kararıyla sık sık kapatılan, polis veya savcılıklarca toplatılan, takibe uğrayan, bâzan da çeşitli sebeplerle sahibi tarafından yayını tatil edilen *Büyük Doğu,* "Kaldırımlar Şairi"nden sonra Necip Fazıl'ı tanıtan ikinci bir ünvan olur. Derginin adı altında ve sloganları etrafında bir de siyasî cemiyet (o yıllarda parti kavramıyla hukukî olarak eş mânâda) kuran Necip Fazıl, bu vesile ile memleketin hemen her tarafını gezip büyük ilgi gören ve kitleleri arkasında sürükleyen konferanslar verir. Gerek *Büyük Doğu*'daki yazıları, gerekse siyâsî faaliyetleri, değişik iktidarlar devrinde adlî takibata uğrayarak, hakkında birçok defa tevkif, beraat ve hapse mahkûmiyetle neticelenen kararlar verilir.

Necip Fazıl Kısakürek için 22 Kasım 1975'de, Millî Türk Talebe Birliği'nce, sanat hayâtının 50. yıl jübilesi yapıldı. 25 Mayıs 1980'de de, (doğumunun 75. yıldönümü) Kültür Bakanlığı tarafından "Büyük Kültür Armağanı" adıyla nakdî mükâfatla taltif edildi; Türk Edebiyatı Vakfı da kendisine "Türkçenin yaşayan en büyük şâiri, Sultânü'ş-Şuarâ" ünvanını merasimle verdi.

Necip Fazıl, başta şairliği olmak üzere, sanatkârlığının çeşitli cepheleri, yaşama tarzı, dinî ve siyâsî görüşleri ve tutumuyla yirminci asır Türkiye'sinin en dikkate değer şahsiyetlerinden biridir. Bu bakımdan onu bir edebiyatçı olarak değerlendirirken, aynı zamanda Türk düşünce hayatında izlerini günümüzden sonra da sürdürecek farklı fikir cereyanları içinde bir ekol olarak da dikkate almak gerekir.

Şiirlerinin ilk örneklerini 1922'den itibaren vermeğe başlayan Necip Fazıl'in üzerinde aldığı kültürün ve yetişme tarzının tesirleri yanında devrin genel karakterinin de bir reaksiyonu olduğu muhakkaktır. Bu yıllar yeni Türkiye Cumhuriyetinin ilk yılları olup, İkinci Meşrutiyet sonrası şiirinin az çok değişik bir tarzda uzantılarını bu devrede de görmek kabildir. Yani sosyal-ideolojik muhteva gösteren bir şiir. İstiklâl Savaşı ve kahramanları, yeni devlet büyüklerinin methi, eski devrin kötülenmesi, Millî Mücadele vesilesiyle varlığını ve sesini duyuran Anadolu insanına ve daha çok Anadolu coğrafyasına açılan yeni ufuk-

lar, Ortaasya Türklüğüne kadar uzanan bir destan-tarih heyecanı bu devir şiirinin çok yaygın malzemesini teşkil eder. Bu açıdan değerlendirildiğinde Necip Fazıl'ın şiiri, bu sosyal-ideolojik dediğimiz edebiyata bir reaksiyon gibidir. Maddeye, müşahhasa, bir kelimeyle dışa çevrilmiş olan gözleri, insanın içine ve mücerrede çeviren bu şiirlerin psikolojik derinliği, benzerleri arasında devrin tenkitçilerinin de dikkatlerini üzerlerine çekmiştir. Bu psikolojik derinliği, daha 1908 sonrasında, edebiyatımızda saf şiir akımını hemen hemen tek başına temsil eder görünen Ahmet Haşim'in devamı olarak izah etmek mümkündür. Ancak Necip Fazıl'ın şiiri, Hâşim'den sonra Yahya Kemal'in estetik temelini kuracağı *saf şiir; poésie pûre* olmanın dışında, Türk şiirine yeni bir ses getiriyordu. Edebiyat tenkitçileri bu sesi bir çığlık olarak vasıflandırıyorlar, bâzı yeni şairler onun açtığı bu yeni yoldan gidiyorlar, hattâ kendisinden önce şiirde şöhret yapmış olanlar bile onun izinde bir takım denemelere girişiyorlardı.

Yine Necip Fazıl'ın şiirinin ilk yıllarında, cemiyetimizde bir asırdır başlamış olan batı medeniyet ve kültürünü benimseme dâvası da şiirde akislerini göstermektedir. Batının teknik ve ekonomik seviyesini ideal edinmek; bir taraftan materyalist bir dünya görüşünün havariliğini zorlarken, bir taraftan da Rusya'da yakın zamanda patlak veren komünist ihtilâlle ilişki kurarak teknik, mekanik ve materyalist bir edebî çığırın açılmasıyla tezahür etmiştir. Necip Fazıl'ın ve çağdaşları olan bazı şairlerin şiirlerinde, devrin bu edebî tarzına da bir reaksiyon sezilir. Böylece hemen hemen aynı neslin insanları olan Necip Fazıl'la beraber Ahmet Kudsî, Ahmet Hamdi, Salih Zeki, Ömer Bedrettin, Sabahattin Ali, Enis Behiç, Faruk Nafiz gibi şairlerde teşhisten tecrîde doğru giden bir arayışı görmek mümkündür. Bunlar, insanın içe dönük, iç dünyasında adetâ yeni bir varlık keşfeden, maddî olan dış varlıklardan uzaklaşıp onların arkasında yeni bir değer arayan insanın şiiridir.

Nihayet Necip Fazıl'ın şiiri için, doğudan, divan ve halk, bilhassa tekke edebiyatından gelen bir takım unsurlarla, batıdan sembolistleri, insan psikolojisine yeni ufuklar açan Freud'u, varlığa yeni ve metafizik bir değer kazandıran Bergson'u, hayatın ve insanın yeni bir izahını yapan egzistansiyalistleri de ihmâl etmeden hesaba katmak gerekir.

Necip Fazıl'ın basılan ilk şiir kitabı olan *Örümcek Ağı*, hem şiir sanatı açısından, hem de şiirin muhtevasını teşkil eden metafizik, mâverâî ve tecridî ifade açısından dikkate şayan denemeler gösterir. Kitaba adını veren ilk şiir bu bakımdan dikkat çekici işaretler verir:

Duvara bir titiz örümcek gibi
İnce dertlerimle işledim bir ağ

Daha ilk mısralarda insanın trajik varlığı, derin bir pesimizmle beraber ortaya çıkar. Dış dünyada bir obje gibi görünen örümcek ağı, dertlerle işlenmiştir. Şiirin üçüncü ve dördüncü mısralarında ise ölüm duyulmağa başlar:

Ruhum gün doğunca sönecek gibi
Şimdiden hayata ediyor vedâ

Ayrıca bu mısralarda, gündüzün realitesinden kaçıp geceye sığınmak isteyen bir kaçış psikolojisi de vardır. "Ruhum gün doğunca sönecek gibi" mısraı, bir bakıma aynı kategoriye girecek şairlerden Ahmet Haşim'in "Gün doğdu yazık arkalarında" mısraı ile hem çağdaştır (Hâşim'in şiiri 1921, Necip Fazıl'ınki 1922 tarihlidir) hem de ortak bir korkunun (angoisse) mahsûlüdür. Bu geceye sığınma arzusu, daha sonra Kaldırımlar'da bitip tükenmeyen bir zaman motifi olarak tekrarlanacaktır.

Aman sabah olmasın bu karanlık sokakta
Bu karanlık sokakta bitmesin yolculuğum

Aynı kitabın üçüncü şiiri olan "Sevgilim"de ilk mistik temayüller görülür.

Sevgilime kul oldum
Güzelliği seçeli
Varlıkta yoksul oldum
Benliğimden geçeli

Vücut ruha ağ gibi
Bir düğümlü bağ gibi
Muhabbet menbâ gibi
Kevserinden içeli

Daha sonra derlediği *Çile* kitabına almadığı bu şiirde halk şiirinden gelen bir şeklî yapı ve kafiye, hattâ sevgiliye kul olma gibi harcıâlem motiflerin yanı sıra, onu bir taraftan islâmî tasavvuf görüşüne, bir taraftan da egzistansiyalist bir düşünceye bağlayan "Varlıkta yoksul oldum / Benliğimden geçeli" mısralarına rastlıyoruz.

Yine *Örümcek Ağı*'ndaki, *Çile*'ye girmemiş şiirlerinden biri olan Rüzgâr da bütünüyle değil, fakat yer yer bir takım büyük mısraları müjdeler:

İçerimde yüce bir dağ gizlidir
Rüzgâr döne döne çıkar mı bilmem

Necip Fazıl'ın şiirlerinde, çok sık kullanılacak olan iç ve ruh gibi kavramların başlangıcını da bu mısralar teşkil eder. Gizlilik ise, yine hemen bütün şiirlerine hâkim olan ve şiiri "esrarlı havanlarda dövülen" afyon olarak tarif eden şairin mistik poetika anlayışının tezahürüdür.

Daha sonra yazacağı şiirlerinin karakteristik bir temasını teşkil eden korku da, bu ilk kitabında başlar: Gece Yarısı, Boş Odalar, Ayak Sesleri, Çan Sesi gibi başlıklar, bu kaynağı bilinmeyen korkunun şiirleridir. Bu temaya bağlı olarak pesimist bir dünya görüşünü aksettiren yalnızlık, vehim, hastalık, sayıklama gibi temaları da bunlara ilâve etmek gerekir.

Bazı çocukluk ve gençlik hatıralarına da yer verdiği *O ve Ben* (1974) adlı otobiyografisinde, on iki yaşına kadar aşırı santimantalist (hissî) romanlarla polisiye hikâyelere çok meraklı olduğunu anlatan Necip Fazıl, o yıllardaki ruh hâlini, hiç şüphesiz çok olgun bir yaşa geldikten sonra şu cümlelerle değerlendirmiştir: Marazî bir hassasiyet... Acıtan bir hayal kuvveti... Ve bu arada dehşetli bir korku... O yaşta bile anlıyordum ki, ben başka türlü, ayrı yaratılışta bir insanım ve hissettiklerimle öbür insanların duydukları arasında müthiş bir fark. Bu sözler Necip Fazıl'ın sanatı (şiiri ve tiyatrosu) için önemli ipuçları vermektedir. Yine otobiyografisindeki ifadesiyle "meçhul semtlerden gelen ve meçhul semtlere giden meçhul şahıslara karşı anlatılmaz bir korku duyması" da sanatının temel duygularından birini oluşturacaktır. Kaldırımlar, Üç Atlı, Dalgalar, Yattığım Kaya, Takvimdeki Deniz... gibi şiirleri hep meçhul diyarların ve insanların hasretini dile getirmiştir. Korku ise, anlaşılmayan ayak sesleri, periler, cinler, hayaletler, kâbuslar, siyah kediler, geceleri insanların etrafında dolaşan, fıldır fıldır dönen kambur cüceler gibi motiflerle, bir takım irreel varlıkla beraber gelir. Kendi ifadesiyle eski-yeni benimsediği bütün şiirlerini ihtiva eden *Çile*'de bazı başlıklar altında gruplandırdığı şiirlerinden bir kısmı şu adlar altında toplanmıştır: Ölüm, Korku, Daüssıla, Ukde, Tecrit... bütün bu kavramlar bir iç sıkıntısının, ruhî bir boğulmanın ifadesidirler.

1934 yılında, kendisine "çocukluğunda, gençliğinde, masal gibi bir rüya ikliminden topladığı karanlık ve karışık haberlerin, apaydınlık ve dümdüz gerçeğini haber verdiği"ne inandığı nakşibendî şeyhi Abdülhakîm Efendi(Arvasî)yi tanır. Bundan sonra, umumî çizgisinden ayrılmamak şartiyle sanatında dinî-mistik temayüller ağırlığını gittikçe daha fazla hissettirir. Gerek bu tarz dinî lirizm ve coşkunluk taşıyan şiirlerinde, gerekse aynı coşkunluğun hâkim olduğu bazı tabiat şiirlerinde (Şehirlerin Dışından, Ses, Dalgalar, Dağlarda Şarkı Söyle) bile dâimâ trajik ve felâketli bir havayı sezmemek mümkün değildir.

Necip Fazıl, yazdığı şiir kadar, şiir sanatı üzerinde de düşünmüş ve bunları zaman zaman kaleme almış bir sanatkârdır. Onun, şiir sanatı hakkında henüz bir deneme mahiyetindeki ilk yazıları, 1936 Ankara'da çıkartmağa başladığı haftalık *Ağaç* dergisinde görülür. "Manzara" umumî başlığı altındaki bir yazı serisinin ikincisi olan "Türk Orta Çağ Sanatkârı ve Entelektüeline Kısa Bir Bakış" isimli makalede, Süleyman Çelebi'den Şeyh Galib'e kadar divan şiirimizin belli başlı büyük isimleri hakkında ana hatlarıyla bir kritik yapar. Ona göre, Tanzimat'a kadar gelen bu şairler, "ruhunun ve kafasının bütün mimarisine, sanat ve ideolojisinin bütün ölçülerine, cemiyetinin bütün nizamına ve ferdiyetinin bütün şahsîliğine ermişlerdir. Süleyman Çelebi, sanatta toplumun dinî mizacını, Fuzulî hassasiyet ve kalitesini, Bâkî ustalık ve estetiğini, Nef'î belâgat ve tezyifini, Nâbî kuru mantık ve aklını, Nedim şîve ve zerâfetini, Şeyh Gâlip irfan ve inceliğini temsil etmiştir. Edebiyatta, bilhassa şiirde ferdiyetçiliğin de örnekleri olarak gösterebileceğimiz bu şairler, görüldüğü gibi Necip Fazıl'a göre aynı zamanda içinden yetiştikleri toplumun dinî inançlarını, yaşama tarz ve telâkkilerini de temsil etmişlerdir. Böylece Necip Fazıl'ın şiir sanatı konusunda, ezelî ve ebedî "sanat sanat için mi, yoksa cemiyet için mi?" sorusu, bu ilk yazılarından itibaren, şiirlerini de içine alarak bir değer yargısına bağlanır: Büyük sanatkâr, kendiliğinden hem sosyal, hem ferdî bir karakter taşır. Daha sonra ilk defa 1943 yılında çıkmaya başlayan *Büyük Doğu* dergisinde "Tanrıkulundan Dinlediklerim" genel başlığı altında, fikir sanat ve edebiyat hakkındaki düşüncelerini devam ettirir. (Bu genel başlık, mürşidi olarak kabul ettiği Abdülhakîm (Tanrı-kulu) Efendi'nin konuşmalarında nakiller mânâsına gelmekte ise de, gerçekte, belki onun irşadının ışığı altında Necip Fazıl'ın çeşitli meseleler hakkındaki kanaatlerinden meydana gelmiştir.) Bu yazılardaki yedi mektupta, kültür değerlerimizin bir panoramasını çizen Necip Fazıl, Divan, Servet-i Fünûn, Tanzimat, Cumhuriyet öncesi şiirlerin kritiğini yapar. Bilhassa Meşrutiyet-Cumhuriyet arası şairlerin saf şiir yerine ideolojiye kaymaları-

nı tenkit eder. Yalnız bu devrede Âkif'i, Hâşim'i ve Yahya Kemâl'i, bu şiir ölçüsü içerisinde ayrı tutar. Bunlar arasında Âkif, şiirin dokusu, hakîkîliği, samîmîliği, hayata uygunluğu ve tezatsız ideolojisi ile; Hâşim kullandığı dil ve formda muhafazakârlığına mukabil sembolizmdeki ileri şahsiyeti ile; Yahya Kemal, şiirde birinci unsur olan ruh ve fikirde değil, ikinci unsur olan zevkte olgunluğu ile gerçek şair hüviyetine bürünürler.

Bu yazılarda Cumhuriyet devri şiiri için, bir nesil önceki hececilerin bomboş bıraktıkları kalıba bir muhteva cevherinin dökülmeye başladığı kanaatini söyler. Kahramanlık ve methiye çığırı arasında, saf ve hakiki şiir, birkaç işçisi arasında son derece ağır tekevvün çileleri altında yoğrulmaktadır. Bu şiir işçileri de Ahmet Kudsi ve Tanpınar'dır. 1940'lardan sonra zuhur eden Garip akımına ilgisiz görünen Necip Fazıl, serbest şiir için, Fransız şiirinden alınma, cevheri olmayan, adına nesir bile denilemiyecek bir tarz demektedir.

Bu dağınık düşüncelerden sonra 1946 yılında *Büyük Doğu*'da, İdelocya Örgüsü adını verdiği ideal cemiyeti sistemleştiren yazıları arasında şiire ayrı bir yer verir. Daha sonra Poetika adını alarak *Çile*'nin sonuna eklenecek olan yazıların başlangıcı bunlardır. 1955'de *Sonsuzluk Kervanı* adı altında topladığı şiirlerine ilk defa Poetika bahislerini de ekler. Bu yazılar, Cumhuriyet devri şiirinin olduğu kadar, bütün şiir sanatımız hakkında da yazılan en mühim poetikalardan biridir. On dört bölüm hâlinde *(Çile*'nin son basımında 27 sayfa hacminde) yazılan Poetika'nın belli başlı görüşlerini özetleyelim:

Şair, diğer insanlardan, hattâ şairler kalabalığının yüzde doksandokuzundan üstün bir varlıktır, alelade insanla Tanrı arasında bir yerdedir (Hâşim'in "şiir resullerin sözü gibi.." diye başlayan kanaatiyle yakınlığı dikkati çekiyor). Fakat şairlik sâdece fıtrî bir yaradılış değildir, tesadüfî hiç değildir. Şairin tesâdüfîlikten kurtulması için, sanatı üzerinde düşünmesi, onu sistemleştirmesi lâzımdır. Şiir, bilinerek veya farkında olunmayarak mutlak hakikatin peşindedir. Mutlak hakikat ise Allah'tır. Şiirde usûl ise, mücerret olanı, müşahhasla anlatmaktır. Doğrudan doğruya müşahhası(objeyi) anlatan şiirlerle, methiyeler, didaktik ve politik şiirler şiir değildir. Gaye olarak, zirvesinde Mutlak Hakikat (Allah) bulunan şiirin alt plânında, remzî ve sırrî olmak gelir. (Bu düşüncesiyle de nisbî bir şekilde sembolistlere yaklaşır). Şiirin gayesi sisteminin tabanında ise güzellik, heyecan, âhenk ve edâ bulunacaktır. Şiirin unsurları duygu ve düşüncedir. Necip Fazıl burada, bir takım benzetmelerle şiirde duyguya daha üstün bir yer ayırır. Şekil ise, şiirin estetik ve fonetik takdimidir. Burada vezin ve kafiyenin esrarengiz ve mistik bir değeri vardır. Bu değer veznin ve kafiyenin büyüleyici karakterinden gelir. Ancak vezin de, kalıpları donmuş ve değişmez değildir. Büyük şair, her şiirinin her mısraında bu kalıbı yeniler. Bunun dışında şiir için bir de *iç şekil* bahis konusudur. Kelimeler, mısralar ve kıtalar; ses, renk ve imajlarla, çok hesaplı, itinalı bir şekilde tertip edilmelidir. Sınırlı ve dar kalıplar olan aruzun yerine, hece daha elverişli bir vezindir. Fakat monoton ve sâdece parmak hesabına dayanan bir hece değil. Aruzda olduğu gibi, açık ve kapalı hecelerin, mânâ ve sese göre değişik mısralarda değişik tertipleri düşünülmelidir.

Bu poetikasıyla, aynı zamanda bir şiir estetikçisi olan Necip Fazıl, buna bağlı olarak, şiirlerini dâimî bir tekevvün(oluşum) içinde tutmuştur. İlk şiir kitabından sonuncusunun son baskılarına kadar birçok şiirini yeniden ele almış, ilâveler ve çıkarmalar yapmış; teknikte, estetikte, dilde ve dünya görüşünde benimsediği kanaatlerinin ışığında şiirlerini mütemadiyen değiştirmiştir.

Necip Fazıl'ın tiyatro çalışmaları, Ertuğrul Muhsin'in teşvik ve tesiriyle başlar. 1935'de yazdığı ilk piyesi olan *Tohum,* epik tiyatro nevinden bir denemedir.

Tiyatroda asıl sanatını, Ertuğrul Muhsin'e ithaf ettiği *Bir Adam Yaratmak*'ta gösterir. Bunları, İstanbul Şehir ve Devlet tiyatrolarında uzun süre oynanmış, tiyatro kritiklerince büyük önem verilmiş, bir kısmı filme de alınmış *(Parmaksız Salih, Bir Adam Yaratmak)* diğer tiyatroları takib eder.

Tiyatroyu, güzel sanatların zirvesi olarak kabul eden Necip Fazıl, onu "ön tarafı açılır-kapanır bir mikâp içinde hayatı yakalamak" diye tarif eder. Tiyatronun ön tarafının açılır-kapanır olması, diğer edebiyat türlerine göre seyirciye(halka) açılışının sembolüdür. Bu görüş, tiyatroyu sanatların zirvesi olarak telakkî eden Necip Fazıl'ın toplum meselelerindeki aktivitesini ortaya koyar. Mikâp (küp) ise sanatkârın, belli bir mekâna mahkûmiyetini gösterir. Hayatın tiyatro ile yakalanmasına gelince, burada gerçekçi bir sanatın tarifi ile karşılaştığımız düşünülebilir. Halbuki Necip Fazıl'ın tiyatrosunun hayatla(gerçekle) ilgisi de ancak şiirinde olduğu kadardır. Onun, tiyatro için söylediği başka bir vasıf "rüyanın maddeye aktarılması"dır ki, kendi tiyatroları için belki daha doğru bir tarif olur. Gerçekten, şiirinde

çok mücerred olarak hissedilen ve müphem bir karakter gösteren korku, dehşet, sıkıntı, vehim, şüphe, yalnızlık gibi duygu ve temalar tiyatrolarında adetâ müşahhas birer kahraman hâlinde gözükürler.

Bu tiyatroların temalarını, günah duygusu, vicdan azabı, kader ve irade, akıl-duygu-sezgi ilişkileri, madde ve ruh mücadelesi, bilinmeyenin araştırılması, aklın sınırlarının zorlanması, her şeyin ötesinde bir sır bulunduğu inancı gibi metafizik ve psikolojik problemler teşkil eder. Bu temalar dikkate alınarak onda, geçen asrın sonları ile asrımızın başında, kuzey Avrupa edebiyatında şöhret yapan İbsen (Norveç), Strindberg (İsveç) ve Maeterlinck (Belçika) gibi tiyatro yazarlarının tesiri zaman zaman tenkitçiler tarafından ileri sürülmüştür. Bu tesirler düşünülse bile, Necip Fazıl'ın tiyatrolarında vak'a, mekân, kahramanlar tamamen yerli olduğu gibi, yukarıda zikredilen temaların işlenişi de yerli motiflerle gerçekleşmiştir. Bilhassa İbsen tesirinin bahis konusu edildiği *Bir Adam Yaratmak*'tan iki sene sonra yazdığı *Sabırtaşı,* yerli olmanın yanında Türk halk masalları motiflerinden hareket edilerek meydana getirilmiştir.

Necip Fazıl'ın piyesleri, tezli tiyatro türüne girer. Bununla beraber tezler, eserlerin güçlü ve ustalıklı tekniği içinde, olabileceği kadar eritilmiştir. Kendi ifadesiyle tiyatro, "tezin lâf olmaktan çıkıp, büyü olduğu yer"dir. Zaman zaman tesirli ve nüfuzlu bir ifade tarzıyla ve biraz mübalâğalı bir üslûpla ulvî ihtirasları, kahramanlık, âlicenaplık, şeref ve izzeti nefis duygularını dile getiren konuşmalar, klâsik tiyatro tiradlarını hatırlatır.

Hemen bütün piyesleri, tiyatro tekniği açısından aşırı teferruata boğulmuş bir görünüştedir. Gerçekten bu tiyatrolarda metinlerinde, sahneye koyana, rejisöre hiçbir yorum imkânı bırakmayan bir aksesuar, dekor, kostüm, ışık, ses tonu, jest ve mimik teferruatı dikkati çeker. İstanbul Şehir Tiyatrolarında kendi oyunlarının provalarında oyuncu seçimine kadar müdahaleci bir yazar olarak bilinen Necip Fazıl'da, bu davranış tarzını, muhteva ve şekil bütününün gerçekleşmesindeki titizliği ile izah etmek gerekir.

Yazı hayatının ilk yıllarından itibaren, şiir ve tiyatrosu kadar sürekli olmamakla beraber hikâye ile de uğraşmış olan Necip Fazıl *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan (1928) ilk hikâyelerini *Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil* adı altında toplamış daha sonra *Ruh Burkuntularından Hikâyeler,* nihayet yeni bir terkiple *Hikâyelerim* adıyla neşredilmiştir. Bu sonuncu kitapta bulunan kırk hikâyeden sekizi kumar ve hasta kumarbaz tipi etrafında bir bütünleşmeye doğru gider ki, şahıs, vak'a ve temaların bir kısmı *Nam-ı Diğer Parmaksız Salih* tiyatrosunda işlenmiştir. Bu temanın dışında, hikâyelerindeki problemlerde de şiir ve tiyatrolarındaki fikir ve yapı hâkimdir. Bununla beraber, hikâyelerinin, diğer türlere kıyasla daha gerçekçi bir temele oturduğunu söylemek gerekir.

Son yıllarında yazdığı ve roman adı altında neşredilen iki kitabından *Aynadaki Yalan* ideolojik bir karakter gösterir. Eserin tezi, edebî değerini aşmıştır. Âdetâ yazarının dinî ve sosyal fikirlerinin (*İdeolocya Örgüsü* ve etrafındaki kitapları) basit vak'a ve diyaloglarla romanlaşmış bir şeklidir. Ölümünden sonra basılan *Kafa Kâğıdı* ise, *O ve Ben* ile *Babıâli* adlı otobiyografilerinin hazırlık notları veya müsveddeleri mahiyetindedir.

Necip Fazıl, şair ve tiyatro yazarı olarak edebiyat tarihimizin mühim bir şahsiyeti olması dışında, gazetelerde ve *Büyük Doğu* koleksiyonlarındaki yazılarıyla da basın hayatımızın renkli bir siması, çağdaş Türk düşüncesinin de, geniş tesir sahası olan ve üzerinde durulması gereken dikkate şayan bir fikir adamıdır.

Eserleri: Şiirler: *Örümcek Ağı* (1925); *Kaldırımlar* (1928); *Ben ve Ötesi* (1932); *Sonsuzluk Kervanı* (1955); *Çile* (1962); Şiirlerim (1969); *Çile* (1974,76,79,81, 82,83); *101 Hadîs* (1951); *Esselâm* (1973). Tiyatrolar: *Tohum* (1935); *Bir Adam Yaratmak* (1938); *Künye* (1940); *Sabırtaşı* (1940) *Para* (1942); *Nam-ı Diğer Parmaksız Salih* (1949); *Reis Bey* (1964); *Ahşap Konak* (1964); *Siyah Pelerinli Adam* (1964); *Ulu Hakan Abdülhamid Han* (1965); *Yunus Emre* (1969); *Kanlı Sarık* (1970); *Mukaddes Emânet* (1971); *Senaryo Romanları* (1972); *İbrahim Edhem* (1978). Hikâye-Roman: *Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil* (1933); *Ruh Burkuntularından Hikâyeler* (1965); *Hikâyelerim* (1970); *Aynadaki Yalan* (1980); *Kafa Kâğıdı* (1984). Hatıra: *Cinnet Mustatili* (1955, ilâvelerle *Yılanlı Kuyudan,* 1970); Hac (1973); *O ve Ben* (1974); *Bâbıâli* (1975). Dinî-Tasavvuf: *Halkadan Pırıltılar* (1948); *Çöle İnen Nur* (1960); *Hazret-i Ali* (1964); *İman ve Aksiyon* (1964); *O ki O yüzden Varız* (1961); *Büyük Kapı* (1966); *Peygamber Halkası* (1968), *Son Devrin Din Mazlûmları* (1969); *Nur Harmanı* (1970); *Doğru Yolun Sapık Kolları* (1978). Siyâsî-Tarihî İncelemeler: *Namık Kemâl* (1940); *Çerçeve* (1940); *Müdafaa* (1946); *Abdülhak Hamit* (1937); *Maskenizi Yırtıyorum* (1953); *At'a Senfoni* (1958); *Büyük Doğuya Doğru* (1959); *Her Cephesiyle*

Komünizma (1961); *Türkiyede Komünizma ve Köy Enstitüleri* (1962); *Ulu Hakan Abdülhamit Han* (1965); *Büyük Mazlumlar* (1966); *Türkiyenin Manzarası* (1968); *Tanrıkulundan Dinlediklerim I, II* (1968); *Binbir Çerçeve I-V* (1968-69); *Müdafaalarım* (1969); *Vahîdüddin* (1968); *İdeolocya Örgüsü* (1968); *Benim Gözümle Menderes* (1970); *Tarihimizde Moskof* (1975); *Rapor I-XIII* (1976-80); *Yolumuz-Halimiz-Çaremiz* (1977); *İhtilâl* (1977); *Sahte Kahramanlar* (1984).

Kaynaklar: A. Arif Bülendoğlu, *Necip Fazıl Kısakürek Şiiri, Sanatı, Aksiyonu* (1968); Bekir Oğuzbaşaran, *Necip Fazıl'ın Şiiri* (1983); Osman Selim Kocahanoğlu, *Necip Fazıl Kısakürek I* (1983); Hasan Çebi, *Tiyatrolarında Madde ve Mânâda Necip Fazıl Kısakürek* (1981); İbrahim Kavaz, *Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerindeki Değişmelerin İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Çalışması, (1985); Orhan Okay, Necip Fazıl Kısakürek *(T.D.E.A.,* c.V, 1982); Orhan Okay, Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinin Poetika Açısından Tekevvünü *(Millî Kültür* der. N.49, Temmuz 1985). Ayrıca ölümü dolayısiyle dergilerde: *Mavera* (N.80-82), *Türk Edebiyatı* (N.117), *Kültür ve Sanat* (N.28-29); *Suffe Kültür ve Sanat Yıllığı* (1984).

Prof. Dr. Orhan Okay

Kitâbe

(Yeni Mecmua, Temmuz 1923)

Benim de yerim bu el oldu yâhû
Gençlik bahçesinde sel oldu yâhû!

Çünkü tâ derinden bağrımı yaran
O başımın tacı el oldu yâhû!

Saçları boynuma dalgalandı da
Beni boğmak için tel oldu yâhû!

Alevde yaktıktan sonra , nefesi
Külünü savurdu, yel oldu yâhû!

Ben bu halden ibret almadan göçtüm
Ondan ibret alan el oldu yâhû!

Akşam

(Millî Mecmua, 1 Ekim 1924)

Güneş çekildi demin,
Doğdu bir renk akşamı.
Bu bütün günlerimin,
İçime denk akşamı

Akşamı duya duya
Sular yattı uykuya
Kızıllık çöktü suya
Sandım bir cenk akşamı

Örümcek Ağı

(Millî Mecmua, 31 Aralık 1924)

Duvara, bir titiz örümcek gibi,
İnce dertlerimle işledim bir ağ.
Ruhum gün doğunca sönecek gibi,
Şimdiden ediyor hayata vedâ.

Kalbim yırtılıyor her nefesinde;
Kulağım, ruhumun kanat sesinde,
Eserim duvarın bir köşesinde;
Dışarda çığlığım geziyor dağ dağ.

Son Akşam

(Millî Mecmua, 15 Ocak 1925)

Ufukta pas tuttu birdenbire yaz,
Bugün çabuk geçti, akşam tez oldu.
Toz kaldırdı karşı yollardan poyraz,
Kopan yol uçları eklenmez oldu.

Akşam; sanki boşluk içime dolar,
Dağların cilâsı gittikçe solar,
Rüzgârda bir kadın saçını yolar,
Artık bu yollarda beklenmez oldu...

Rüzgâr

(Örümcek Ağı, 1925, s.29-30)

İçerimde yüce bir dağ gizlidir,
Rüzgâr döne döne çıkar mı bilmem.
Yârim ince uzun, saz benizlidir,
Başımı göğsünde sıkar mı bilmem.

Hey.. ne kimsesizdir bu uzun yollar,
Gözlerim yollarda birini kollar;
Bir yavru kuş gibi gönlümü yollar
Gönlüm bu gidişle bıkar mı bilmem...

İçlensem, içlensem bir, hayal kursam,
Göklere yaslanıp çığlık savursam;
İçimdeki dağı dağlara vursam
Bu vuruş gönlümü yıkar mı bilmem...

Gece yarısı

(Anadolu Mecmuası, 1 Temmuz 1924)

Her gece periler uyur odamda,
Derinlerden gelir uzun nefesler.
Yanan mum bir rüya seyreder camda,
Bir hastanın nabzı gibidir sesler.

Her perdeden çalar bir sivrisinek,
Sanki bir tel gevşer, bir tel burulur.
Sokakta, uyanık kalan bir köpek,
Yıldızlara bakıp durmadan ulur.

Gittikçe yükselir, alçalır tavan,
Duvarda küçülür, büyür parmaklar.
Elbisem çivide canlanır o ân,
İçinde bir başka vücudu saklar.

Birdenbire bir şey çıtırdar, derken,
Merdivenden gelir bir ayak sesi.
Basamaklar birer birer esnerken,
Kilitli kapının düşer perdesi.

Gözler parlayınca karanlıklarda,
Kemikten parmaklar terimi siler.
Diz üstü oturup bekler dışarda,
Sarışın kediler, siyah kediler...

Ben*

(Örümcek Ağı, 1925, s.33-34)

Yeryüzünde yalnız benim serseri,
Yeryüzünde yalnız ben derbederim.
Dünyada herkesin varsa bir yeri
Ben de bütün dünya benimdir derim.

Ne anamı gördüm, ne kardaşımı,
Yıllarca gezdirdim bu dik başımı;
Ölsem kimse koymaz mezar taşımı,
Kendime ben bile hayret ederim.

Gönlüm ne dertlidir, ne de bahtiyar;
Ne başkasına yâr, ne kendine yâr.
Canım, isteyince, ben, diyar diyar
Gölgemin peşinden yürür giderim...

* Bu şiir ikinci ve üçüncü kıtalar değiştirilerek Serseri adı ile Çile kitabına alınmış:

Yıllarca gezdirdim hoyrat başımı,
Aradım bir ömür, arkadaşımı.
Ölsem dikecek yok mezar taşımı;
Halime ben bile lanet ederim.

Gönlüm ne dertlidir, ne de bahtiyar;
Ne kendisine yâr, ne kimseye yâr,
Bir rüya uğrunda ben diyar diyar,
Gölgemin peşinden yürür giderim...

Anneme Mektup

(Örümcek Ağı, 1925 s.41-42)

Ben bu gurbet ele düştüm düşeli
Hergün biraz daha süzülüyorum.
Her gece içime mermer döşeli
Bir soğuk yatakta büzülüyorum.

Böylece bir lâhza kaldığım zaman,
Zulmeti koynuma aldığım zaman,
Gözlerim kapanıp daldığım zaman,
Yeniden yollara düzülüyorum.

Bir gençlik geçirdim sürünesiye,
Son günüm yaklaştı görünesiye,
Yüzünü görmeden ölürsem diye,
Üzülüyorum âh, üzülüyorum...

Çan Sesi

(Milli Mecmua, 15 Aralık 1924)

Odamda yanan mumu üfledi bir çan sesi,
Gözlerim halka halka gördü bu uçan sesi.

Açıldı köşelerde uzun, sonsuz dehlizler,
Önümden bir hız geçti, aktı ateşten izler

Şimşekler yanıp söndü, şimşekler sönüp yandı
Derindeki sarnıçta durgun sular uyandı.

Karşında sıntarak açıldı bir sıra diş,
Önünde haç taşıyan ak sakallı bir keşiş.

Duvardan geçti siyah papazların alayı,
Küçük ses balonları uçuştu sayı sayı.

Gökler ürperdi, sular ürperdi, tunç ürperdi
Çanlar, kocaman çanlar, korkunç korkunç ürperdi.

Sağa sola sallanıp, dan, dan, dan, çaldı çanlar;
Durmadan çaldı çanlar, durmadan çaldı çanlar.

Bu, kalbimi üşüten acı bir titremeydi,
Karanlıklardan bir el çıkıp alnıma değdi;

Bu kimin eli Rabbim, bu kimin eli Rabbim,
Önümden geçip giden kimin eceli Rabbim?..

Gördük ki, adım adım, gölge gölge keşişler,
Ebedî karanlığın mahzenine inmişler...

O Genç

(Örümcek Ağı, 1925, s.49-50)

O genç öldü, o genç eridi, bitti;
İçirdi toprağa kızıl kanını.
O genç yâdellere bırakıp gitti;
Hem kızkardeşi, hem vatanını.

O genç, o ölen genç dağlar gibiydi,
Durmadan içinden çağlar gibiydi,
Düşündüğü demler ağlar gibiydi,
Bilmeyen, duymayan yoktu anını.

O ölen genç bir gün bakıp göklere.
Alnında ışığı sönmüş bir bere,
Ömründe bir defa kapandı yere;
O da, teslim etmek için canını...

Kara Baht

-Alay-

(Örümcek Ağı, 1925, s.51-52)

Pazardan pazara gezdirdi beni,
Sonunda bir pula sattı kara baht.
Yan yan bakışlarla ezdirdi beni,
Fırlatıp ortaya attı kara baht.

Durmadan dem vurdu gençlik çağından,
Kızıl şaraplardan üzüm bağından;
Emdirdi yârimin kan dudağından
Döktüğüm kanları tattı kara baht.

Gün oldu önümden el gibi geçti,
Su gibi parladı sel gibi geçti;
Bir duman kaldırdı, yel gibi geçti,
Tozları toprağa kattı kara baht.

Bundan sonra kasdı yalnız canadır,
Elimde, avucumda son kalanadır;
O kahbenin bütün nâzı banadır.
Yoksa çok kucakta yattı kara baht.

Sağımı çevirdi, solumu kesti,
Kanadımı kırdı, kolumu kesti,
Bir haramî gibi yolumu kesti,
En fena günümde çattı kara baht.

Bahtım bana kıydı bu genç yaşımda,
Artık çukurum da hazır, taşım da;
Bir altın ok gibi döndü başımda
Tunçtan yüreğime battı kara baht...

Boş Odalar

(Milli Mecmua, 15 Aralık 1925)

Şu karşı evin boş odalarında,
Duvarlara sinmiş bir hayalet var.
Elinde mum gece ortalarında,
Oda oda gezip birini arar.

Camlar tutuşurken, eski kafesler,
Beyaz duvarlarda aksetmiş, durur.
Dağınık sürüyü çağıran sesler,
Her akşam o paslı tokmağı vurur.

Sonra işitilir sert bir hıçkırık,
Basar odaları belirsiz cinler.
Karanlık avluda dönen bir çıkrık;
Sanki kundaktaki bir çocuk inler.

Akşam, dağılırken yerli yerine,
Bu evin önünde ürperiyorlar.
İçlerinden, kendi kendilerine:
Şu karşı ev tekin değil diyorlar...

Üç Atlı

(Hayat Mecmuası, 14 Haziran 1928)

Karşı yoldan üç atlı,
Bir kuş gibi kanatlı,
Geliyor köye doğru.

Cepkeni kola atmış.
Sağ elini uzatmış
Üçü de göğe doğru.

Bir bulut olmuş rüzgâr,
Heyecandan başaklar,
Tutmuş nefeslerini.

Sıra dağlar inliyor,
Kalbi diye dinliyor,
Çelik nal seslerini.

Sürün atlılar sürün!
Beni alıp götürün,
Bu ilde pek yalnızım.

Demeyiniz: Bu da kim?
Öyle diyor ki, içim,
Candan âşinanızım.

Şehirlerin Dışından

(Kaldırımlar, 1928, s. 54-57)

"Peyâmi Safa'ya"

Kalk, arkadaş gidelim!
Dereler yoldaşımız,
Dağlar omuzdaşımız.
Dünyayı seyredelim,
Şehirlerin dışından.
Esmerden, sarışından,
Kaçalım, kurtulalım!
Haydi yürü, bulalım;
Kat kat çıkmış evlerin,
O cam gözlü devlerin
Gizlediği âlemi!
Yaprak gibi yel alsın
Bir dal gibi sel alsın,
Bizi yiyen elemi.
Attığımız naralar,
Yol açsın karanlıkta.
Çeksin bizi mağralar,
Bu derin ormanlıkta,
Öttürerek bir ıslık,
Yılanları çağralım,
Peşinden çığlık çığlık,
Çakallarla bağralım,
Ötelim baykuşlarla.
Kızıl akşam üstleri,
Hicret eden kuşlarla,
Göğü, denizi, yeri,
Çepçevre, iklim iklim,
Dolaşalım, gezelim!
Yollar bizden bir izdir,
Ne duysak sesimizdir,
Ne görsek benzer bize.
Hiç şaşmayan bir saat
Gibi işler tabiat,
Uyarak kalbimize.
Böyle geçer ömrümüz,
Bir gün gelir, ölürüz,
Haberimiz olmadan
O zaman âh, o zaman
Ya bir menba' başında,
Taze gelinler gibi,
Tütedursun ruhumuz.
Yahut bir dağ başında,
Vahşi şahinler gibi,
Yuva kursun ruhumuz.
Dağa çıkan erlerin
Dullar çeksin yasını.
Kalabalık yerlerin
Kullar çeksin yasını.
Bize göre hava hoş,
Kalk gidelim başı boş,
Dereler yoldaşımız,
Dağlar omuzdaşımız...

Kaldırımlar

(Hayat Mecmuası, 19 Nisan 1928)

Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında;
Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum.
Yolumun karanlığa karışan noktasında,
Sanki beni bekleyen bir hayal görüyorum.

Kara gökler kül rengi bulutlarla kapanık;
Evlerin bacasını kolluyor yıldırımlar.
Bu gece yarısında iki kişi uyanık:
Biri benim, biri de uzayan kaldırımlar.

İçimde damla damla bir korku birikiyor;
Sanıyorum, her sokak başını kesmiş devler.
Simsiyah camlarını üzerime dikiyor.
Gözleri çıkarılmış bir a'ma gibi evler.

Kaldırımlar ızdırap çekenlerin annesi,
Kaldırımlar, derdime kardeş çıkan insandır.
Kaldırımlar, duyulur, sükûn içinde sesi;
Kaldırımlar, içimde uzayan bir lisandır.

Bana düşmez can vermek yumuşak bir kucakta;
Ben bu kaldırımların istediği çocuğum!
Aman, sabah olmasın, bu karanlık sokakta;
Bu karanlık sokakta bitmesin yolculuğum!

Ben gideyim, yol gitsin, ben gideyim yol gitsin;
İki yanımdan aksın, bir sel gibi fenerler,
Tak, tak, ayak sesimi aç köpekler işitsin;
Tâ uzakta yükselsin, zulmetten taş kemerler.

Ne ışıkta gezeyim, ne göze görüneyim,
Gündüzler sizin olsun, verin karanlıkları.
Islak bir yorgan gibi, iyice bürüneyim;
Örtün üstüme artık, serin karanlıkları.

Uzanıverse gövdem, taşlara boydan boya;
Alsa bu soğuk taşlar alanımdaki ateşi.
Dalıp, sokaklar kadar esrarlı bir uykuya,
Ölse, kaldırımların kara sevdalı eşi...

Otel Odaları

(Hayat Mecmuası, 5 Temmuz 1928)

Bir merhamettir yanan, daracık odaların,
İsli lambalarında, isli lambalarında.

Gizli bir aksi kalmış gelip geçen her yüzden,
Küflü aynalarında, küflü aynalarında.

Büzülen elbiseler, boğazlanmış bir adam,
Kırık masalarında, kırık masalarında.

Bir sırrı sürüklüyor terlikler tıpır tıpır,
İzbe sofalarında, izbe sofalarında.

Atıyor bir sızının, çıplak duvarda nabzı,
Çivi yaralarında, çivi yaralarında.

Duyuluyor zamanın tahtayı kemirdiği,
Tavan aralarında, tavan aralarında.

Ağlayın âşinâsız, sessiz, can verenlere,
Otel odalarında, otel odalarında!..

Kadın

(Hayat Mecmuası, 30 Ağustos 1928)

Taş gibi kalbe çöktü
Çelik kılıcı dövdü
Senden gelen heyecan.

Varsın yeryüzü yansın
Verirken uğrunda can,
Gâh yârsın, gâh vatansın.

Bir ilâh oldu erkek,
Önünde eğilerek
Kuvvet za'fa varan sır.

Ayakların toprakta
Gururun yastığıdır
Eğilelim bırak da

Güzel Şirine değil
Gücüne âşıktır bil
Dağları delen Ferhat

Yüksel ki heykel gibi
Bir kıvrılıştır hayat
Etrafında yel gibi...

İstasyon

(Hayat Mecmuası, 13 Eylül 1928)

"San'atına inandığım yegâne
Şair Faruk Nafiz'e"

Burda gelir insana,
Boş günlerin usancı.
Çalar birden kampana,
Ölüm çanından acı.

Sonra bir düdük öter,
Kesik çığlıklarla der:
Burdan bildik gidenler,
Yarın döner yabancı...

Heykel

(Hayat Mecmuası, 27 Eylül 1928)

Yıllar bir gözyaşı olup da kaymış
Bu eski heykelin yanaklarında.
Yapraktan saçını yerlere yaymış,
Sonbahar ağlıyor ayaklarında.

Süzüyor ufukta bir kızıl yeri,
İçi karanlıkla dolu gözleri;
Alnında akşamın ince kederi,
Sessizliğin sırrı dudaklarında.

Yanan bir kâğıtta nasıl bir satır
Kaybolursa akşam onu karartır;
Artık o silinen bir hatıradır,
Bu ıssız bahçenin uzaklarında...

Yağmur

(Hayat Mecmuası, 23 Mayıs 1929)

Koşun, koşun damlalar,
Camda yuvarlanmaya.
Ve başlasın kargalar,
Damı gagalamaya.

Sen uyukla odanda,
Lâmba ölsün bir yanda,
Değmez ellerin kanda
Olsa da uyanmaya.

Geçen Dakikalarım

(Hayat Mecmuası, 15 Kasım 1929)

Kimbilir nerdesiniz,
Geçen dakikalarım?
Kimbilir nerdesiniz?

Yıldızların, korkarım,
Düştüğü yerdesiniz;
Geçen dakikalarım?

Acaba tütsü yaksam,
Görünür mü yüzünüz?
Acaba tütsü yaksam?

Siz benim yüzümsünüz;
Eğilip suya baksam,
Görünür mü yüzünüz?

Gitti bütün güzeller;
Sararmış biri kaldı.
Gitti bütün güzeller.

Giden geleni aldı,
Aranızda verin yer;
Sararmış biri kaldı!..

Biz nedâmet çekeriz,
Bizden vefasız onlar,
Biz nedâmet çekeriz.

Görüp de dönmüyorlar
Bizi, son gün, çaresiz,
Bizden vefasız onlar.

Mangal

(Ben ve Ötesi, 1932)

Bana tül gibi ince
Bir hülya verir mangal.
Küllerini deşince,
Titrer, ürperir mangal.

Şikâyetsiz âşıklar
Gibi içinden yanar,
Bütün bir gece ağlar,
Sabaha erir mangal!..

Dağlarda Şarkı Söyle

(Ben ve Ötesi, 1932)

Al eline bir değnek
Tırman dağlara, şöyle!
Şehir farksız olsun tek,
Mukavvadan bir köyle.

Yol olsa sende esen,
Cücesin şehirde sen;
Bir dev olmak istersen,
Dağlarda şarkı söyle!

Bu Yağmur

(Varlık, 15 Ekim 1933)

Bu yağmur, bu yağmur, bu kıldan ince,
Öpüşten yumuşak yağan bu yağmur.
Bu yağmur, bu yağmur bir gün dinince,
Aynalar yüzümü tanımaz olur.

Bu yağmur kanımı boğan bir iplik,
Karnımda acısız yatan bir bıçak.
Bu yağmur, yerde taş ve bende kemik
Dayandıkça çisil çisil yağacak.

Bu yağmur, soğumuş yarada kezzap,
Sabrın memesine yapışmış sülük.
Ne başı ne sonu olmayan azap,
Yandıkça gelişen sihirli kütük.

Bu yağmur, tufanı belki de Nuh'un
Ve gölgede yüzen odam, gemisi.
Akrebi, çıyanı, böceği ruhun,
Ne varsa meydanda meydanda hepsi.

Bu yağmur, bu yağmur, cinnetten üstün,
Karanlık, kovulmaz düşüncelerden.
Cinlerin beynimde yaptığı düğün,
Sulardan, seslerden ve gecelerden...

Bendedir

(Ağaç, 16 Mayıs 1936)

Ne sitem, ne korku yalnızlıktan,
Kime ne, aşılmaz duvar bendedir.
Süslenmiş gemiler geçse açıktan,
Sanırım gittiği diyar bendedir.

Yarama döğemez havanlar merhem,
Bulamaz pazarlar yüküme dirhem.
Ne çıkar, bir yola düşmemiş gölgem;
Yollar ki, Allah'a çıkar bendedir.

Beklenen

(Büyük Doğu, 29 Ekim 1943)

Ne hasta bekler sabahı,
Ve ne genç ölüyü mezar;
Ne de şeytan bir günahı,
Seni beklediğim kadar.

Geçti, istemem gelmeni,
Yokluğunda buldum seni;
Bırak vehmimde gölgeni,
Gelme artık neye yarar?..

Büyük Doğu Marşı*

(Büyük Doğu, 8 Ekim 1943)

Tanrının alnından öptüğü millet!
Güneşten başını göklere yükselt!
Aulanır, kim sana atarsa kement,
Ezel kuşatılmaz, çevrilmez ebed.

Yürü altın nesli, Fatih Oğuz'un!
Adet küçük, zaman çabuk, yol uzun.
Nur dolu elinden tut, KILAVUZUN!
Fethine çık, doğru, güzel, sonsuzun!

Tanrının alnından öptüğü millet!
Güneşten başını göklere yükselt!

Yürü altın nesli, Fatih Oğuz'un!
Adet küçük, zaman çabuk, yol uzun.

Aynası ufkumun, ateşten bayrak!
Babamın külleri, sen, kara toprak!
Şahit ol, ey kılıç, kalem ve orak!
Doğsun BÜYÜK DOĞU, benden doğarak!

Aynası ufkumun, ateşten bayrak!
Babamın külleri, sen kara toprak!

---

* Necip Fazıl, bu şiiri *Çile* kitabına alırken bazı değişiklikler yapmıştır. Birinci ve beşinci mısra,

Allah'ın seçtiği kurtulmuş millet!

yedinci ve on birinci mısra,

Yürü altın nesli, o tunç Oğuz'un

dokuzuncu mısra,

Nur yolu izinden git KILAVUZ'un!

olmuştur.

Senfonya*

(Yeni Mecmua, 1939)

1. ALLEGRO

Gaiplerden bir ses geldi: Bu adam,
Gezdirsin boşluğu ense kökünde!
Ve uçtu tepemden birdenbire dam;
Göğü bir çatlağın yardığı günde.[1]

Pencereye koştum: Kızıl kıyamet!
Dediklerin çıktı, ihtiyar bacı!
Sonsuzluk, okuna bağlı bir tülbent,[2]
Nişan aldı bana göklerden avcı.[3]

Ateşten zehrini tattım bu okun,
Bir anda kül etti can elmasını.
Sanki burnum, değdi burnuna (yok)un,
Kustum, öz ağzımdan kafatasını.

Bir bardak su gibi çalkandı dünya;
Söndü istikamet, yıkıldı boşluk.
Al sana hakikat, al sana rüya!
İşte akıllılık, işte sarhoşluk!

Ensemin örsünde bir demir balyoz,
Kapandım yatağa son çare diye.
Bir kanlı şafakta, bana çil horoz,
Yepyeni bir dünya etti hediye.

Bu nasıl bir dünya hikâyesi zor;
Mekânı bir satıh, zamanı vehim.
Bütün bir kâinat muşamba dekor,
Bütün bir insanlık yalana teslim,

Nesin sen, hakikat olsan da çekil!
Yetiş körlük, yetiş, takma gözde cam!
Otursun yerine bende her şekil;
Vatanım, sevgilim, dostum ve hocam!

2. ADAGİO

Aylarca gezindim, yıkık ve şaşkın,
Benliğim bir kazan ve aklım kepçe.
Deliler köyünden bir ufak aşkın,
Her fikir içimde bir çift kelepçe.

Niçin küçülüyor eşya uzakta?
Gözsüz görüyorum rüyâda, nasıl?
Zamanın raksı ne, bir yuvarlakta?
Sonum varmış, onu öğrensem asıl!

Bir fikir ki, sıcak yarada kezzap,
Bir fikir ki, beyin zarında sülük.
Selâm, selâm sana haşmetli azap;
Yandıkça gelişen tılsımlı kütük.

Yalvardım: Gösterin bilmeceme yol!
Ey yedinci kat gök, esrarını aç!
Annemin duası, düş ve perde ol!
Bir âsâ kes bana, ihtiyar ağaç!

Uyku, katillerin bile çeşmesi;
Yorgan, Allahsıza kadar sığınak.
Teselli pınarı, sabır memesi;
Ele[4] *şerbet, bana kum dolu çanak.*

Bu mu, rüyalarda içtiğim cinnet,
Sırrını ararken patlayan gülle?
Yeşil asmalarda depreniş, şehvet;
Karınca sarayı, yanaksız[5] *kelle...*

Akrep, nokta nokta ruhumu sokmuş,
Mevsimden mevsime girdim böylece.
Gördüm ki, ateşte, cımbızda yokmuş,
Fikir çilesinden büyük işkence

---

* Bu şiir Çile'ye "Çile" adıyla alınmış ve bazı değişiklikler yapılmıştır.

[1] Çile'de: *Gök devrildi, künde üstüne künde..*

[2] Çile'de: *Sonsuzluk, elinde bir mavi tülbent*

[3] Çile'de: *Ok çekti yukardan, üstüme avcı*

[4] Çile'de: *size*

[6] Çile'de: *kupkuru*

3.ANDANTE

Evet, her şey bende bir gizli düğüm;
Ne ölüm terleri döktüm, nelerden!
Dibi yok göklerden yeter ürktüğüm,
Yetişir çektiğim, mesafelerden!

Ufuk bir tilkidir, kaçak ve kurnaz;
Yollar bir yumaktır, uzun, dolaşık.
Her gece rüyamı yazan sihirbaz,
Tutuyor önümde bir mavi ışık.

Büyücü, büyücü, ne bana hıncın?
Bu kapkara duman, nedir inimde?
Camdan keskin, kıldan ince kılıcın,
Bir zehirli kıymık gibi, beynimde.

Lûgat, bir isim ver bana halimden;
Herkesin bildiği dilden bir isim!
Eski esvaplarım, tutun elimden;
Aynalar söyleyin bana, ben kimim?

Söyleyin, söyleyin, ben miyim yoksa,
Arzı boynuzunda taşıyan öküz?
Belâ mimarının seçtiği arsa;
Hayattan muhacir; eşyadan öksüz?

Ben ki, toz kanatlı bir kelebeğim,
Ufacık gövdeme yüklü Kafdağı,
Bir zerreciğim ki, Arş'a gebeyim,
Dev sancılarının budur kaynağı!

Ne yalanlarda var, ne hakikatta,
Gözümü yumdukça gördüğüm nakış.
Boşuna gezmişim, yok tabiatta,
İçimdeki kadar iniş ve çıkış.

4.FİNALE

Gece bir hendeğe düşercesine,
Birden kucağına düştüm gerçeğin.
Sanki erdim çetin bilmecesine,
Hem geçmiş zamanın, hem geleceğin.

Açıl susam açıl!. Açıldı kapı:
Atlas sedirinde mâverâ dede.
Yandı sırça saray, ilâhi yapı,
Binbir âvizeyle sonsuz[6] maddede.

Atomlarda cümbüş, donanma, şenlik;
Ve çevre çevre nur, çevre çevre nur.
İçiçe mîmarî, içiçe benlik;
Bildim seni ey Rab, bilinmez meşhûr.

Düzen kabarıyor..[7] Med vakti deniz;
Düzen kabarıyor...[8] Tâ çenemde su.
Suda bir gizli yol, pırıltılı iz;
Suda ezel fikri, ebed duygusu.

Kaçır beni âhenk, al beni birlik;
Artık barınamam gölge varlıkta.
Ver cüceye, onun olsun şairlik,
Şimdi gözüm, büyük sanatkârlıkta.

San'atkâr, gaibi açan çilingir,
Ölüm panzehiri, esrarlı gömeç.
Mezar başlarında Münker ve Nekir,
Dipsizlikten inci devşiren yüzgeç.[9]

Diz çök zorlu kader[10] önümde diz çök!
Heybem hayat dolu, deste ve yumak.
Sen, bütün dalların birleştiği kök;
Biricik meselem, ebedî olmak.[11]

---

[6] *Çile*'de: *uçsuz*
[7] *Çile*'de: *Nizam köpürüyor*
[8] *Çile*'de: *Nizam köpürüyor*
[9] *Çile*'de:
Öteler, öteler, gayemin malı;
Mesafe ekinim, zaman madenim.
Gökte samanyolu benim olmalı;
Dipsizlik gölünde, inciler benim
[10] *Çile*'de: *nefs*
[11] *Çile*'de: *Biricik meselem, sonsuza varmak...*

Dua

(Büyük Doğu, 2 Kasım 1945)

Bıçak sapla gölgeme,
Sıcacık kanım damlar.
Gir de bir bak ülkeme:
Başsız başsız adamlar...

Ağlayın su yükselsin!
Belki kurtulur gemi.
Anne, seccaden gelsin;
Bize dua et, emi?

O'nun San'atı

(Büyük Doğu, 9 Kasım 1945)

(Yok) bir (var)dır;
Geçit vermez;
Dar mı, dardır!

(Yok) bir (yok)tur;
Akıl ermez,
Ne de çoktur!

(Var) bir (yok)tur;
Yusyuvarlak
Dönen oktur.

(Var) bir (var)dır.
Baş ve ayak...
Bu kadardır!

Davetiye

(Büyük Doğu, 17 Şubat 1950)

Telli pullu, anlı şanlı bir gelin;
Aynalar gelin!
Bir güzel ki, en güzeli güzelin;
Gönüller gelin!
Sonsuz gerçek; habercisi ezelin;
Kitaplar gelin!
Şarkı bizde, şeytan, yeter gazelin;
Nağmeler gelin!

Ey karanlık, gelmektedir ecelin;
Işıklar gelin!
Toplanın hep, derlenin hep düzelin;
Yığınlar gelin!
En güzeli, en güzeli, güzelin;
Habercisi, habercisi, ezelin;
Tellerinde şafak söken bir gelin;
Anneler, babalar, çocuklar, gelin!..

Etek

(Büyük Doğu, 13 Mart 1959)

Sen, gaye kadar güzel,
Ve tek, birden daha tek!
Itrını süzmüş ezel;
Bal sensin, varlık petek...

Ölüme sende hisar
Bâkisi hep inkisar...
Sar bizi, çepçevre sar,
Rahmet rüzgârı etek!..

Şarkımız

(Tercüman Gazetesi, 1 Ekim 1973)

Kınlır da bir gün bütün dişliler,
Döner şanlı şanlı çarkımız bizim.
Gökten bir el yaşlı gözleri siler,
Şenlenir, evimiz, barkımız bizim.

Yokuşlar kaybolur, çıkarız düze,
Kavuşuruz sonu gelmez gündüze,
Sapan taşlarının yanında füze,
Başka âlemlerle farkımız bizim,

Kurtulur dil, tarih, ahlâk ve iman;
Görürler nasılmış, neymiş kahraman!
Yer ve gök su vermem dediği zaman,
Her tarlayı sular arkımız bizim.

Gideriz, nur yolu izde gideriz,
Taş bağırda, sular dizde gideriz,
Bir gün akşam olur, biz de gideriz,
Kalır dudaklarda şarkımız bizim...

Evim

(Türk Edebiyatı, Şubat 1982)

Ahşap ev, camlarından kızıl biberler sarkan!
Arsız gökdelenlerle çevrilmiş önün arkan!

Kefensiz bir cenaze, çırılçıplak ortada...
Garanti yok sen gibi fâniye sigortada!

Eskiden ne güzeldin; evdin, köşktün, yalıydın!
Madden kaç para eder, sen bir remz olmalıydın!

Bir köşende annânem, dalgın, Kur'an okurdu;
Ve karşısında annem, sessiz gergef dokurdu.

Semaverde huzuru besteleyen bir şarkı;
Asma saatte tık tık zamanın hazin çarkı...

Çam kokulu tahtalar, gıcır gıcır silinmiş;
Sular cömert, "temizlik imandandır" bilinmiş...

Komşuya hatır soran sıra sıra terlikler:
Ölçülü uzaklıkta, yakın beraberlikler...

Seni yiyip bitiren, kırk katlı ejder oldu;
Komşuluk, mânâ ve ruh, ne varsa heder oldu!..

Bir yeni nesil geldi, üstüste binenlerden;
Göğe çıkayım derken boşluğa inenlerden...

Seninle sarmaş dolaş, kökten bozuldu denge;
Vuran kimse kalmadı bu dâvayı mihenge...

Şimdi git, mahkemede, hesap ver, iki büklüm;
Cezan, susuz, ekmeksiz, olduğun yerde ölüm!..

Evim, evim, vah evim, gönül bucağı evim!
Tadım, rengim, ışığım, anne kucağı evim!

Hasret

(Türk Edebiyatı, Eylül 1982)

O ki, kadını var, kadına hasret;
Hasret, kelimeye, kelimelere.
Bir damla bal tadsa, tadına hasret;
Peşinden koştuğa ufuk ilerde.

Allah'ım, eşyanın hicâbındasın!
Sensin suda, kuşta, telde ses veren!
Nice hasret varsa giyâbındasın;
Aynalarda sensin seni gösteren...

Mekke'de Bir Hane

(Büyük Doğu, 14 Ekim 1964)

Mekke'de bir hane...
Bin evden bir tane.
Ne mermer bir saray,
Ne billûr kâşâne.
Mekke'de bir hane..

Mekke'de bir hane...
Öyle ki, zamane;
Yalanlar gerçektir,
Gerçekler efsane.
Mekke'de bir hane...

Mekke'de bir hane...
Mekke bir puthane.
Allah'ı düşünen,
Üç buçuk dîvane.
Mekke'de bir hane...

Mekke'de bir hane...
Ve anne ve anne.
Başında melekler
Çepçevre pervane,
Mekke'de bir hane...

Mekke'de bir hane...
Doğuran Âmine.
Doğan ilk ve sondur;
Gerisi bahâne...
Mekke'de bir hane...

Esselâm

(Esselâm, 1973)

Göklerden son ilâm:
Allah bir; bir islâm..
Şekiller, elif lâm;
Ne bir harf, ne kelâm;
Esselâm, esselâm!..

Yer çökük, gök soluk;
Diz bükük, saç yoluk.
Ne varsa korkuluk.
Ne bir harf ne kelâm,
Esselâm, esselâm...

Bu hayat bir ezber;
Hayattan ne haber,
O'nunla beraber,
Ne bir harf, ne kelâm;
Esselâm, esselâm...

Ön ve ard, sağ ve sol,
Bin yolda yol bu yol.
Emir: Öl yahut ol!
Ne bir harf, ne kelâm;
Esselâm, esselâm...

Elinde alâmet,
İzinde selâmet,
Tek isim... Muhammed...
Ne bir harf, ne kelâm;
Esselâm, esselâm...

Çile'den

Sen

(Çile, İstanbul 1985, s. 22)

Senden, senden, hep senden,
Akisler aynalarda.
Göğe çıksam mahzenden;
Hasretim tırnalarda.

Seni buldum bulduysam;
Gökten bir davet duysam!
Ben ki, suçumu yuysam,
Su biter kırnalarda.

Garibe sensin vatan,
Nur yurdunu aratan!
Sensin, sensin yaratan,
Rahmeti analarda.

1973

İşaret

(s. 29)

O ki, pınar başında çeker suya hasreti;
Kadınında kadına, yurdunda yurda hasret.
Yalan dünyada bütün görünüşler iğreti;
Her şey o şeye hazin benzeyişten ibaret.

Var olan yokluklarn ömrünü sürüyorum!
Aşklar bomboş kuruntu, hürriyetler esaret!
Yalnız, "Rakip" ismiyle Allah'ı görüyorum!
Bir yokluk ki, bu dünya, var olandan işaret...

1972

Nefs

(s. 67)

Geceler toprağa benimle inmiş.
Kasırga benimle kopmuş denizde.
Sanırım vebalı elim gezinmiş,
Çürüyen ağaçta, hasta benizde.

Cinnet, şüphe, korku, benim eserim;
Sıcak kalbinizde gizlidir yerim,
Bir kurdum ki, sizi hep diş diş yerim
Ve gezerim her gün elbisenizde...

1928

Ruh

(s. 120-121)

Ya bin yıl, ya bin asır sonra o gün gelecek.
Koklarken küllerimi mezarımda bir böcek
O kadar yanacak ki, bir yüksüklük toprağım,
Yerden bir damar gibi kopup fışkıracağım!
Ve birden bakacağım, her tarafım bitişmiş,
Başım, toprak altında bir mâden gibi pişmiş.
Nefesten daha ince bir ipek kumaş derim;
Fosfordan daha parlak, ince uzun ellerim.
Dalacağım kendimin hayran hayran seyrine,
Diyeceğim: Bu dönen şeyler eski yerine,
Benim diye baktığım şeyler miydi bir zaman?
Külümün rüyası mı yoksa gördüğüm?.. Aman!
Başımda açılacak fânîlerin seması,
Ve onların toprağa gerçek diye teması,
Bir tatlı vehim gibi içimi bayıltacak;
Toprağın, koşacağım, üzerinde yalnayak;
Şehrin, dolaşacağım kuş gibi etrafında;
Bir beyaz hayaletin upuzun çarşafında;
Gezeceğim, doğduğum evin odalarını,
Geceleyin, koskoca şehrin lâmbalarını,
Bir keskin üfleyişim söndürmeye yetecek;
Korku, şehrin çelikten sesini tüketecek.
Herşey susacak o ân, çalınacak kapılar;
Kiremitleri yaprak yaprak alan bir rüzgâr,
Ağzımdan haykıracak, uzun, gizli, çapraşık...
Erişilmez fikir ki, düğüm düğüm dolaşık...
Sarıldıkça boşanan yumak, çözülen demet;
Başı görünmez hayâl, sonu gelmez nedamet...

1931

Biter

(s. 126)

Kakılır bir yerde, kalır oyuncak,
Kurgular biter.
Ölüm.. O geldi mi ne var korkacak?
Korkular biter.
Fikir, açmaz artık beyinde kuyu;
Burgular biter.
Unuturuz hayat adlı uykuyu,
Uykular biter.

Biter, her şey biter; ses, şekil ve renk
Kokular biter.
Kabir sualiyle kapanır kepenk,
Sorgular biter.

1963

Şükür

(s. 127)

Kıyamete kadar yıkılmaz çatı;
Kabir!
Ha doksanbir olmuş evlerin katı,
Ha bir!
Karanlık, deştikçe dipsiz karanlık...
Düşün!
Olanca gerçeği işte, bir anlık
Düş'ün.

Tükür bu hayatın irin yüzüne!
Tükür!
Gam yeme, çıkmak var yolun düzüne;
Şükür!

1972

Ses

(s. 178-179)

Her taraf pırıl pırıl;
Toz yağmuru, samandan.
Rüyada bastırıldım,
Ses geliyor ormandan.
Süzülmüş ki, süzülmüş,
Son kelime harmandan;
Altından bir anahtar,
Ses geliyor ormandan...

Benim bir bilmecem var,
Daha girift zamandan.
Çözülsene kördüğüm!
Ses geliyor ormandan...

Arkalarda şehirler,
Kıvılcımdan, dumandan,
Hasretten daha ılık,
Ses geliyor ormandan...

Kaçın, kaçın kuytuya,
Ahtan, oftan, amandan!
Kafdağına giden yol,
Ses geliyor ormandan...

Bir yıldızdan münzevî,
Bir şahitsiz ummandan,
Gariblere bir haber,
Ses geliyor ormandan...

1944

Azgın Deniz

(s. 180)

Hangi hissin parmağı dokundu ki, derine,
Düştü bir gizli alev salkımı içerine?
Hangi kâbus bastı ki, seni uykularında,
Birdenbire cehennem kaynadı sularında?
Örtüldü baştan başa tenin beyaz bir terle,
Duman duman yayılan incecik köpüklerle.
Hangi dert kaldı, söyle, bağrına üşüşmeyen,
Hangi ölüm şarkısı, bu dilinden düşmeyen?

Hangi öfkeyle yüzün, böyle karıştı yer yer,
Sana yan mı baktılar, bir şey mi söylediler?
Bir şey dinleme artık, artık bir şey dinleme!
Çağır, bütün günahkâr ruhları cehenneme!
Karşına, sahil, kaya, insan kim çıkarsa vur!
Vur başına, âlemde, kör, sağır, ne varsa vur!
Sal her taraftan, dağdan, gökten, pencereden sal!
Nihayet kala kala dünyada tek kişi kal!

1927

Dönemeç

(s. 198)

Bir gündü, hava ılık
Ve cadde kalabalık...
Bir kadın sapıverdi önümden dönemece;
Yalnız bir endam gördüm, arkasından, ipince.
Ve görmeden sevdiğim, işte bu kadın dedim,
Çarpıldım, sendeledim.

Bir gündü mevsim bayat
Ve esnemekte hayat...
Dönemeçten bir tabut çıktı ve üç beş adam;
Yalnız bir âhenk sezdim, çerçevede bir endam.
Ve tabutta, incecik, o kadın var, anladım;
Bir köşede ağladım...

1940

Gel

(s. 199)

Yüzün bir sebepsiz korkuyla uçuk,
O gün başucuma karalarla gel!
Arkanda, çepçevre, kızıl bir ufuk,
Tepende simsiyah kargalarla gel!

Elinden, dal gibi düşerken ümit,
Ne bir hasret dinle, ne bir âh işit;
Bir yaprak ol, esen rüzgârlarla git,
Kırık bir tekne ol, dalgalarla gel!..

Veda

(s. 200)

Elimde, sükûtun nabzını dinle,
Dinle de gönlümü alıver gitsin!
Saçlarımdan tutup kor gözlerinle,
Yaşlı gözlerime dalıver gitsin!

Yürü, gölgen seni uğurlamakta,
Küçülüp küçülüp kaybol ırakta,
Yolu tam dönerken arkana bak da,
Köşede bir lâhza kalıver gitsin!

Ümidim yılların seline düştü,
Saçının en titrek teline düştü,
Kuru yaprak gibi eline düştü,
İstersen rüzgâra salıver gitsin!..

1923

Takvimdeki Deniz

(s. 220-222)

Hasreti denizlerin,
Denizler kadar derin
Ve o kadar bucaksız...
Ta karşımda, yapraksız,
Kullanılmış bir takvim...
Üzerinde bir resim:
Azgın, sonsuz bir deniz;
Kaygısız, düşüncesiz,
Çalkanıyor boşlukta.
Resimdeyse bir nokta:
Yana yatmış bir gemi...
Kaybettiği âlemi
Arıyor deryalarda.
Bu resim rüyalarda
Gibi aklımı çeldi;
Bana sahici geldi.
Geçtim kendi kendimden,
Yüzüme, o resimden,
Köpükler vurdu sandım;
Duymuş gibi tıkandım,
Ciğerimde bir yosun.
Artık beni kim tutsun?
Denizler oldu tasam.
Yakar, onu bulmazsam,
Beni bu hasret, dedim,
Varırım, elbet, dedim,
Bir ömür geze geze,
Takvimdeki deniże.
Ne var, bana ne oldu,
Odama nasıl doldu,
Birdenbire bu meltem?
Ve dalgalandı perdem,
Havalandı kâğıtlar.
Odamda kıyamet var!
Ah yolculuk, yolculuk!
Ne kadar baygın, soluk,
O gün bizde betbeniz;
Ve ne titrek kalbimiz
Ve eşyamız ne küskün!
Yola çıktığımız gün,
Bir sıraya dizilmiş,
Gözyaşlarını silmiş,
Bakarlar sinsi sinsi.
Niçin o ânda hepsi,
Bir kuş gibi hafifler,
Arkadan geleyim der?
Niçin o güne kadar,
Dilsiz duran ne kadar
Eşya varsa dirilir,
Yolumuza serpilir?
Ufak böcekler gibi,
Gezer onların kalbi,
Üstünde döşemenin.
Bir gizli didişmenin
Saati çalar o ân;
Birden bakar ki, insan,
Her şey karmakarışık.
Ayırmak olmaz artık
Bir kalbi bir taraktan;
Ve kalb, ağlayaraktan,
Çekilir geri geri,
Terkeder bu mahşeri.
Bu mahşerin içinden
O gün ben de geçtim, ben;
Nem varsa, evim, anam,
Çocukluğum, hatıram
Ve ne sevdalar serde,
Bıraktım gerilerde,
Kaçar gibi yangından.
Rüzgârların ardından,
Baktım da süzgün süzgün,
Kurşun yükünü gönlün,
Tüy gibi hafiflettim,
Denize hicret ettim... 1931

Geceye Şiir

1

(s. 223)

Kalbim bir çiçektir, gündüzler ölgün;
Gelin, gelin, onu açın geceler!
Beni yâdedermiş gibi, bütün gün
Ötün kulağımda, çın, çın, geceler!
Geceler çekmeyin benimçin hüzün,
Gelin siz, ruhumu tenimden süzün;
Bırakın nâşımı yerde gündüzün,
Gölgemi alın da kaçın geceler!

1930

Geceye Şiir
2
(s. 224)

İnsanlar içinde en yalnız insan;
Düşün, taş duvara başın gömülü!
Ve kapan sükûta, granitten, taştan,
Mazgallı bir kale gibi örülü.

Gözünü tavandan ayırma ki, sen,
Üşürsün, gölgeni yerde görürsen.
Dikilir karşına, mumu söndürsen.
Ölüler içinde en yalnız ölü...

1930

Geceye Şiir
3
(s. 225)

Sesimi alıp da kaybetse rüzgâr,
Versem gözlerimi bir sonsuz renge!
İçimde bir mahşer uğultusu var;
Ruhumdur çağıran, tenimi cenge.

Gözlerim bir kuyu, dilim kördüğüm,
Bir görünmez âlem olsa gördüğüm;
Mermer bir kabuğa girip, ördüğüm,
Kapansam içimden gelen âhenge...

1930

Yolculuk
(s. 226)

Yolculuk, her zaman düşündüm onu;
İçimde bu azgın davet ne demek?
Oraya, nerdeyse güneşin sonu,
Uçmak, kayıp gitmek, kaçıp dönmemek.

Altımdan kaydırdı bir el minderi;
Herkes yatağında, ben ayaktayım.
Bir gece, rüyada gördüğüm yeri,
Gözlerim yumulu, aramaktayım.

Beni çağırmakta yabancı dostlar;
Bu dostlar ne güzel, dilsiz ve adsız.
Eski evde, şimdi bir başka ev var:
Avlusu karanlık, suları tadsız.

Her akşam, aynı yer, aynı saatta,
Güneşten eşyama düşen bir çubuk;
Yangın varmış gibi, yukarı katta,
Arkamdan gel diyor, sessiz ve çabuk!

Başım, artık onu taşımak ne zor!
Başım, günden güne kayıtsız bana.
Dalında bir yaprak gibi dönüyor,
Acı rüzgârların çektiği yana...

1936

Gurbet
(s. 228)

Dağda dolaşırken yakma kandili,
Fersiz gözlerimi dağlama gurbet!
Ne söylemez, akan suların dili,
Sessizlik içinde çağlama gurbet!

Titrek parmağınla tutup tığını,
Alnıma işleme kırışığını
Duvarda, emerek mum ışığını,
Bir veremli rengi bağlama gurbet!

Gül büyütenlere mahsus hevesle,
Renk renk dertlerimi gözümde besle!
Yalnız, annem gibi, o ılık sesle,
İçimde dövünüp ağlama gurbet!..

1923

Kafiyeler

(s. 259-262)

Ne diye,
Bu şuna,
Şu, buna
Kafiye?
Başa taş,
Aşa yaş,
Hey'e ney,
Tuhaf şey!

Kafiye
Mantığı,
O mantık!
Hediye
Sandığı,
Bu sandık!
O mantık,
Bu sandık
Ta sandık,
Ve yandık.
Ne yandık!

Hendese,
Kümese
Tıkılmak.
Hadise,
Kırkayak.
Adese,
Oyuncak.
Vesvese,
Gökbayrak.
Ölümse,
Gel dese;
Tak, tak, tak!
Mu-hak-kak!

Sorular
Sordular:
Neden çok,
Nasıl yok,
Niçin var?

Sanatsız
Papağan,
Neden çok;
Ve atsız
Kahraman,
Niçin yok?

Çok ve yok,
Yok ve çok,
Aç ve tok,
Tok ve aç
Tut ve kaç!
Saklambaç.

Neden çok,
Nasıl yok,
Niçin var?

Niçin'i,
Boğarken
Piçini,
Yatakta
Bastılar,
Şafakta
Astılar.

Ve derken:
Nasıl yok,
Niçin var?

Bir varmış,
Bir yokmuş.
Kararmış
Ve kokmuş
Dünyamız.
Rüyamız
Kapkara.
Manzara:
Gebeler
Döşeksiz.
Ebeler
İsteksiz.
Kubbeler
Desteksiz.
Habbeler
Süreksiz.
Türbeler
Meleksiz.
Tövbeler
Gerçeksiz.
Cübbeler

Yüreksiz.
Cezbeler
Şimşeksiz.
İzbeler
Emeksiz.
Heğbeler
Ekmeksiz.

Kafiye,
Hikâye!
Dâva tek:
Ölmemek!
Peygamber!
Ne haber?
Bir batan
Var: Vatan!

Kandil loş,
Ocak boş;
Ve dağ dağ
Elveda!

Gitme, kal!
Nefes al!
Emir tez,
Bekletmez!
Ve o nur
Bulunur!
İşte iz!
Geliniz!
Toprak post,
Allah dost...

1941

Zaman

(s. 265-266)

Nedir zaman, nedir?
Bir su mu, bir kuş mu?
Nedir zaman, nedir?
İniş mi, yokuş mu?

Bir sese benziyor:
Arkanız hep zifir!
Bir sese benziyor:
Önünüz tüm kabir!

Belki de bir hırsız;
İzi, lekesi var.
Belki de bir hırsız;
O yok, gölgesi var.

Annesi azabın,
Sonsuzluk, şarkısı.
Annesi azabın,
Cinnetin tıpkısı.

İçimde bir nokta;
Dönüyor aleve.
İçimde bir nokta;
Beynimde bir güve.

Akrep ve yelkovan,
Varlığın nabzında.
Akrep ve yelkovan,
Yokluğun ağzında.

Zamanın çarkları,
Sizi yürütüyor!
Zamanın çarkları,
Beni öğütüyor.

Zaman her yerde ve
Her şeyin içinde.
Zaman her yerde ve
Acemde ve Çinde.

Kime kaçsam ondan;
Ha yakın, ha ırak?
Kime kaçsam ondan;
Ya sema, ya toprak...

1936

Nakarat
(s. 267)

Küçükken derdi ki dadım:
Çoğu gitti, azı kaldı:
Büyüdüm, ihtiyarladım.
Çoğu gitti, azı kaldı.

Vur kazmayı dağa Ferhat!
Çoğu gitti, azı kaldı.
Kişne kır at, kişne kır at!
Çoğu gitti, azı kaldı.

Doğar bir gün benim günüm,
Çoğu gitti, azı kaldı.
Kırk gün, kırk gece düğünüm,
Çoğu gitti, azı kaldı.

Ektik, ektik, yetişecek,
Çoğu gitti, azı kaldı.
Bütün yollar bitişecek,
Çoğu gitti, azı kaldı.

Bir gün anlaşılır şiir;
Çoğu gitti, azı kaldı.
Ekmek gibi azizleşir,
Çoğu gitti, azı kaldı.

1940

Aynalar Yolumu Kesti
(s. 269)

Aynalar, bakmayın yüzüme dik dik;
İşte yakalandık, kelepçelendik!
Çıktınız umulmaz anda karşıma,
Başımın tokmağı indi başıma.
Suratımda her suç bir ayrı imza,
Benmişim kendime en büyük ceza!
Ey dipsiz berraklık, ulvî mahkeme!
Acı, hapsettiğin sefil gölgeme!
Nur topu günlerin kanına girdim.
Kutsî emaneti yedim, bitirdim.

Doğmaz güneşlere bağlandı vâde;
Dişlerinde, köpek nefsin, irade.
Günah, günah, hasad yerinde demet;
Merhamet, suçumdan aşkın merhamet!
Olur mu, dünyaya indirsem kepenk:
Gözyaşı döksem, Nuh Tufanına denk?

Çıkamam, aynalar, aynalar zindan.
Bakamam, aynada, aynada vicdan;
Beni beklemeyin, o bir hevesti;
Gelemem, aynalar yolumu kesti!

1958

Sayıklama
(s. 301)

Kedim, ayak ucumda büzülmüş, uyumakta;
İplik iplik sarıyor sükûtu bir yumakta,
Hırıl hırıl,
Hırıl hırıl..
Bir göz gibi süzüyor beni camlardan gece,
Dönüyor etrafımda bir sürü kambur cüce,
Fırıl fırıl,
Fırıl fırıl...

Söndürün lâmbaları, uzaklara gideyim;
Nurdan bir şehir gibi ruhumu seyredeyim,
Pırıl pırıl,
Pırıl pırıl...
Sussun, sussun, uzakta ölümüme ağlayan;
Gencim, ölmem, arzular kanımda bir çağlayan,
Şırıl şırıl,
Şırıl şırıl...

Ne olurdu, bir kadın, elleri avucumda,
Bahsetse yaşamanın tadından başucumda,
Mırıl mırıl,
Mırıl mırıl...

1927

Ne İleri, Ne Geri

(s. 336-339)

Ne ileri, ne geri;
Kimlerin var haberi
Benim sonsuz dünyamdan?
Belki sabahtan beri
Ve belki de akşamdan,
Bakıyorum bir camdan,
Renk renk billûr ehramdan,
Haberim yok, rüyamdan;
Ne geri, ne ileri!

İskemle düşmüş, bırak,
Açma, çalsın çıngırak!
Geçen tirenlere bak;
Rüyada bir kabartma.
Onlar gidiyor ama,
Kalıyor dumanları.
Tirenler götürüyor,
Kendi gölgelerinden
Kaçışan insanları.
Tirenler götürüyor,
Dağdan dağa sürüyor,
Kendi gölgelerinden,
Başsız gövdelerinden
Kaçışan insanları...
Ve rüzgâr üfürüyor,
Geride dumanları.
Ve rüzgâr üfürüyor,
Kaynaşan ummanları.

Vaz geç onlardan vaz geç!
İstediğim bu değil;
Ve o değil, şu değil.
Eğil, ruhuma eğil!
Bin hayâl içinden geç
Ve benim hülyamı seç!

Bak, şu ağaçlı yola,
Bize doğru geliyor.
Orda üç kız kol kola,
Bize doğru geliyor.
Kömür tozundan ince,
Su gibi şeffaf gece,
Doldurmuş yüzlerini,
Silmiş pürüzlerini.
Kalmamış, Meryem gibi
Yüzlerinde kırışık;
Ve o Bakirem gibi,
Yüzleri birer ışık,

Vücutları bir âhenk.
Öyle hafif ki, onlar,
Toprağa basmıyorlar.
Öyle hafif ki, onlar
Elimizi uzatsak,
Havayı kımıldatsak,
Üçü de titreyecek,
Bir âhenk gibi ürkek,
Havada eriyecek.

Başka ses, ayrı biçim,
Ne de istiyor içim,
Kapının kenarına,
Parmaklık duvarına,
Bir genç âşık otursun.
Tel tel sazını kursun,
Karanlıkta başbaşa,
Gömsün başını taşa.
Ve derin, sıcak, uzun,
Şarkısını okusun.

Tirenler gitmeseydi.
Yolda gezen kızları,
Rüzgâr eritmeseydi.
Döşekler yalnızları,
Dürtmese, itmeseydi.
Şarkılar bitmeseydi.

Bir çözülmez bilmece;
Hep sayı, harf ve hece...
Peçe üstünde peçe...
Böyle aynı noktanın
Üstünde saatlerce,
Benliğime eğilsem,
Sabah, akşam ve gece,
Ortasında odanın,
Karanlıkla çevrilsem,
Bir çözülmez bilmece;
Hep sayı, harf ve hece...
İçinden bu kafanın,
Fâni dünyayı silsem.
Dünyalar nice nice;
Yavaşça ölebilsem,
Yeni baştan dirilsem,
Duysam, görsem ve bilsem!
Ne ileri, ne geri,
Ne geri, ne ileri!..

1934

Yollar ve Gökler

(s. 340-341)

Üstüste, alt altalar,
Bende gökler ve yollar.

Gökler, kat kat mavilik,
Yollar, kol kol servilik.

Yollar nereye gider,
Ve ne düşünür gökler?

Göklerin bir sırrı var,
Onu arıyor yollar.

Gökler suda titriyor,
Yollar suda bitiyor.

Göklerin yüzü yerde,
Yollarınki göklerde.

Bu yollarda izimiz,
Bu göklerde gizlimiz.

Yollar, beni vardırın!
Gökler, tutup kaldırın!

1937

O Zeybek

(s. 384-385)

Zeybeğimi, birkaç kızan, vurdular;
Çukurda üstüne taş doldurdular.
Bir de, ya kalkarsa diye kurdular...
Zeybeğim, zeybeğim, ne oldu sana?
Allah deyip, şöyle bir doğrulsana!

Zeybeğim, kalkamaz, dirilemez mi?
Odası mühürlü, girilemez mi?
Şu ters akan sular çevrilemez mi?
Ne günedek böyle gider bu devran?
Zeybeğim, bir sel ol, bir çığ ol, davran!

Kır at zincirlenmiş, ufuk sahipsiz...
Han kayıp, hancı yok, konuk sahipsiz...
Baş köşede sırma koltuk sahipsiz...
Kızanlar, dört yandan, hep abandınız!
Zeybeğin kanına ekmek bandınız!

Bilemem, susarak ölmek mi hüner?
Lisan çıldırıyor, dil nasıl döner?
Ondan son iz, uzak, uzak bir fener...
Öldü mü? Çatlarım yine inanmam!
Gizliye yanarım, ölüye yanmam!

Zeybek kaybolduysa bunca kayıp ne?
Tesbihi dökülmüş aranır nine;
Balonu yok, ağlar çocuk haline...
Zeybeğim; dünyayı aldın götürdün!
Bir öldün de, beni binbir öldürdün!

Beyni tırmık tırmık, pençelere sor!
Mevsim niçin ölgün, bahçelere sor!
Sor; çukuru nerde, serçelere sor!
Ağla, bir dinmeyen hasretle ağla;
Zeybeksiz yolları gözetle, ağla!

1964

O'nun Ümmetinden Ol!

(s. 397)

Beri gel, serseri yol!
O'nun Ümmetinden ol!
Sel sel kümelerle dol!
O'nun Ümmetinden ol!

Sen, hiçliğe bakan yön!
Hep sıfır, arka ve ön!
Dosdoğru Kâbe'ye dön!
O'nun ümmetinden ol!

Gel dünya, mundar kafes!
Gel, gırtlakta son nefes!
Gel, Arşı arayan ses!
O'nun Ümmetinden ol!

Solmaz, solmaz; bu bir renk...
Ölmez, ölmez; bir âhenk...
İnsanlık; hevenk hevenk,
O'nun Ümmetinden ol!

1949

Destan

(s. 406-407)

Durun kalabalıklar, bu cadde çıkmaz sokak!
Haykırsam, kollarımı makas gibi açarak:
Durun, durun, bir dünya iniyor tepemizden,
Çatırdılar geliyor karanlık kubbemizden,
Çekiyor tebeşirle yekûn hattını âfet;
Alevler içinde ev, üst katında ziyafet!
Durum diye bir lâf var, buyrunuz size durum;
Bu toprak çirkef oldu, bu gökyüzü bodurum!
Bir şey koptu benden, şey, her şeyi tutan bir şey,
Benim adım Bay Necip, babamınki Fazıl Bey,
Utanırdı burnunu göstermekten sütninem,
Kızımın gösterdiği kefen bezine mahrem.
Ey tepetaklak ehram, başı üstünde bina;
Evde cinayet, tramvay arabasında zina!
Bir kitap sarayının bin dolusu iskambil;
Barajlar yıkan şarap, sebil üstüne sebil!
Ve ferman, kumardaki dört kıralın buyruğu:
Başkentler haritası, yerde sarhoş kusmuğu!
Geçenler geçti seni, uçtu pabucun dama,
Çatla Sodom - Gomore, patla Bizans ve Roma!

Öttür yem borusunu öttür, öttür, borazan!
Bitpazarında sattık, kalkamaz artık kazan!
Allahın on pulunu bekleye dursun on kul;
Bir kişiye tam dokuz, dokuz kişiye bir pul.
Bu taksimi kurt yapmaz kuzulara şah olsa;
Yaşasın, kefenimin kefili karaborsa!
Kubur faresi hayat, meselesiz, gerçeksiz;
Heykel destek üstünde, benim ruhum desteksiz.
Siyaset kavas, ilim köle, sanat ihtilâç;
Serbest, verem ve sıtma; mahpus, gümrükte ilâç.
Bülbüllere emir var: Lisan öğren vakvaktan;
Bahset tarih, balığın tırmandığı kavaktan!
Bak, arslan hakikate, ispinoz kafesinde;
Tartılan vatana bak, dalkavuk kefesinde!
Mezarda kan terliyor babamın iskeleti;
Ne yaptık, ne yaptılar mukaddes emaneti?
Ah, küçük hokkabazlık, sefil aynalı dolap;
Bir şapka, bir eldiven, bir maymun ve.....

1947

Hayat, Mayat

(s. 417)

Hayat, mayat diyorlar;
Benim gözüm mayat'ta.
Hayatın eksiği var:
Hayat eksik hayatta.

Takınsam, kanat, manat;
Kuş, muş olsam seğirtsem.
Bomboş vatana inat,
Matan'a doğru gitsem...

1940

Zindandan Mehmed'e Mektup

(s. 420-422)

Zindan iki hece, Mehmed'im lâfta!
Baba katiliyle baban bir safta!
Bir de, geri adam, boynunda yafta...
Halimi düşünüp yanma Mehmed'im!
Kavuşmak mı?.. Belki... Daha ölmedim!

Avlu... Bir uzun yol...Tuğla döşeli,
Kırmızı tuğlalar altı köşeli.
Bu yol da tutuktur hapse düşeli...
Git ve gel.. Yüz adım... Bin yıllık konak.
Ne ayak dayanır buna, ne tırnak!

Bir âlem ki, gökler boru içinde!
Akıl, olmazların zoru içinde.
Üstüste sorular soru içinde:
Düşün mü, konuş mu, sus mu, unut mu?
Buradan insan mı çıkar, tabut mu?

Bir idamlık Ali vardı, asıldı;
Kaydını düştüler, mühür basıldı.
Geçti gitti, birkaç günlük fasıldı.
Ondan kalan, boynu bükük ve sefil;
Bahçeye diktiği üç beş karanfil..

Müdür bey dert dinler, bugün "mâruzât"!
Çatık kaş.. Hükümet dedikleri zat...
Beni Allah tutmuş, kim eder azat?
Anlamaz; yazısız, pulsuz, dilekçem.
Anlamaz! ruhuma geçti bilekçem!

Saat beş dedi mi, bir yırtıcı zil;
Sayım var, maltada hizaya dizil!
Tek yekûn içinde yazıl ve çizil!
İnsanlar zindanda birer kemmiyet;
Urbalarla kemik, mintanlarla et.

Somurtuş ki bıçak, nâra ki tokat;
Zift dolu gözlerde karanlık kat kat...
Yalnız seccademin yününde şefkat;
Beni kimsecikler okşamaz madem;
Öp beni alnımdan, sen öp seccadem!

Çaycı, getir, ilâç kokulu çaydan!
Dakika düşelim, senelik paydan!
Zindanda dakika farksızdır aydan.
Karıştır çayını zaman erisin;
Köpük köpük, duman duman erisin!

Peykeler, duvara mıhlı peykeler;
Duvarda, başlardan, yağlı lekeler,
Gömülmüş duvara, baş baş gölgeler...
Duvar, katil duvar, yolumu biçtin!
Kanla dolu sünger... Beynimi içtin!

Sükût...Kıvrım kıvrım uzaklık uzar;
Tek nokta seçemez dünyadan nazar.
Yerinde mi acep, ölü ve mezar?
Yeryüzü boşaldı, habersiz miyiz?
Güneşe göç var da, kalan biz miyiz?

Ses demir, su demir ve ekmek demir...
İstersen demirde muhali kemir,
Ne gelir ki elden, kader bu, emir...
Garip penceresiz, küçük, daracık;
Dünyaya kapalı, Allaha açık.

Dua, dua, eller karıncalanmış;
Yıldızlar avuçta, gök parçalanmış.
Gözyaşı bir tarla, hep yoncalanmış...
Bir soluk, bir tütsü, bir uçan buğu;
İplik ki, incecik, örer boşluğu.

Ana rahmi zahir, şu bizim koğuş;
Karanlığında nur, yeniden doğuş...
Sesler duymaktayım: Davran ve boğuş!
Sen bir devsin, yükü ağırdır devin!
Kalk ayağa, dimdik doğrul ve sevin!

Mehmed'im, sevinin, başlar yüksekte!
Ölsek de sevinin, eve dönsek de!
Sanma bu tekerlek kalır tümsekte!
Yarın, elbet bizim, elbet bizimdir!
Gün doğmuş, gün batmış, ebed bizimdir!

1961

Sakarya Türküsü

(s. 398-400)

İnsan bu, su misali, kıvrım kıvrım akar ya;
Bir yanda akan benim, öbür yanda Sakarya.
Su iner yokuşlardan, hep basamak basamak;
Benimse alın yazım, yokuşlarda susamak.
Her şey akar, su, tarih, yıldız, insan ve fikir;
Oluklar çift; birinden nur akar, birinden kir.
Akışta demetlenmiş, büyük, küçük, kâinat;
Şu çıkan buluta bak, bu inen suya inat!

Fakat Sakarya başka, yokuş mu çıkıyor ne,
Kurşundan bir yük binmiş, köpükten gövdesine;
Çatlıyor, yırtınıyor yokuşu sökmek için.
Hey Sakarya, kim demiş suya vurulmaz perçin?
Rabbim isterse, sular büklüm büklüm burulur,
Sırtına Sakaryanın, Türk tarihi vurulur.
Eyvah, eyvah, Sakaryam, sana mı düştü bu yük?
Bu dâva hor, bu dâva öksüz, bu dâva büyük!..

Ne ağır imtihandır, başındaki, Sakarya!
Binbir başlı kartalı nasıl taşır kanarya?

İnsandır sanıyordum mukaddes yüke hamal:
Hamallık ki, sonunda, ne rütbe var, ne de mal,
Yalnız acı bir lokma, zehirle pişmiş aştan;
Ve ayrılık, anneden, vatandan, arkadaştan;
Şimdi dövün Sakarya, dövünmek vakti bu ân;
Kehkeşanlara kaçmış eski güneşleri an!
Hani Yunus Emre ki, kıyında geziyordu;
Hani ardına çil çil kubbeler serpen ordu?
Nerede kardeşlerin, cömert Nil, yeşil Tuna;
Giden şanlı akıncı, ne gün döner yurduna?
Mermerlerin nabzında hâlâ çarpar mı tekbir?
Bulur mu deli rüzgâr o sedayı: Allah bir!
Bütün bunlar sendedir, bu girift bilmeceler;
Sakarya, kandillere katran döktü geceler.

İnsan üç beş damla kan, ırmak üç beş damla su;
Bir hayata çattık ki, hayata kurmuş pusu.
Geldi ölümlü yalan, gitti ölümsüz gerçek;
Siz, hayat süren leşler, sizi kim dirilticek?
Kafdağını assalar, belki çeker de bir kıl!
Bu ifritten sualin, kılını çekmez akıl!

Sakarya, saf çocuğu, masum Anadolunun,
Divanesi ikimiz kaldık Allah yolunun!
Sen ve ben, gözyaşiyle ıslanmış hamurdanız;
Rengimize baksınlar, kandan ve çamurdanız!
Akrebin kıskacında yoğurmuş bizi kader;
Aldırma, böyle gelmiş, bu dünya böyle gider!
Bana kefendir yatak, sana tabuttur havuz;
Sen kıvrıl, ben gideyim, Son Peygamber Kılavuz!

Vicdan azabına eş, kayna kayna Sakarya,
Öz yurdunda garipsin, öz vatanında parya!

Yol onun, varlık onun, gerisi hep angarya;
Yüzüstü çok süründün, ayağa kalk, Sakarya!.

1949

Muhasebe

(s. 402-404)

Ben artık ne şairim, ne fikra muharriri!
Sadece, beyni zonk zonk sızlayanlardan biri!
Bakmayın tozduğuma meşhur Bâbıâlide!
Bulmuşum rahatımı ben de bir tesellide.
Fikrin ne fahişesi oldum, ne zamparası!
Bir vicdanın, bilemem, kaçtır hava parası?
Evet, kafam çatlıyor, güya ulvî hastalık;
Bendedir, duymadığı dertlerle kalabalık.
Büyük meydana düştüm, uçtu fildişi kulem;
Milyonlarca ayağın altında kaldı kellem,
Üstün çile, dev gibi gelip çattı birden: Tos!!!
Sen, cüce sanatkârlık, sana büsbütün paydos!
Cemiyet, ah cemiyet, yok edilen ruhiyle;
Ve cemiyet, cemiyet, yok eden güruhiyle...
Çok var ki, bu hınç bende fikirdir, fikirse hınç!
Genç adam, al silâhı; iman, tılsımlı kılınç!
İşte bütün meselem, her meselenin başı,
Ben bir genç arıyorum, gençlikle köprübaşı!
Tırnağı, en yırtıcı hayvanın pençesinden,
Daha keskin eliyle, başını ensesinden,
Ayırıp o genç adam, uzansa yatağına;
Yerleştirse başını, iki diz kapağına,
Soruverse: Ben neyim ve bu hal neyin nesi?
Yetiş, yetiş, hey sonsuz varlık muhasebesi?

Dışımda bir dünya var, zıpzıp gibi küçülen,
İçimde homurtular, inanma diye gülen...
İnanmıyorum, bana öğretilen tarihe!
Sebep ne, mezardansa bu hayatı tercihe?
Üç katlı ahşap evin her katı ayrı âlem!
Üst kat: Elinde tesbih, ağlıyor babaannem,
Orta kat: (Mavs) oynayan annem ve âşıkları,
Alt kat: Kızkardeşimin (Tamtam) da çığlıkları.
Bir kurtlu peynir gibi, ortasından kestiğim;
Buyrun ve maktaından seyredin, işte evim!
Bu ne hazin ağaçtır, bütün ufkumu tutmuş!
Kökü iffet, dalları taklit, meyvesi fuhuş...
Rahminde cemiyetin, ben doğum sancısıyım!
Mukaddes emanetin dönmez dâvâcısıyım!
Zamanı kokutanlar mürteci diyor bana;
Yükseldik sanıyorlar, alçaldıkça tabana.

Zaman, korkunç daire; ilk ve son nokta nerde?
Bazı geriden gelen, yüzbin devir ilerde!
Yeter senden çektiğim, ey tersi dönmüş ahmak!
Bir saman kâğıdından, bütün iş kopya almak;
Ve sonra kelimeler; kutlu, mutlu, ulusal.
Mavalları bastırdı ..... isimli masal.

Yeni çirkine mahkûm, eskisi güzellerin;
Allah kuluna hâkim, kulları heykellerin!
Buluşturur bizi, elbet bir gün hesapta;
Lâfını çok dinledik, şimdi iş inkılâpta!

Bekleyin, görecektir, duranlar yürüyeni;
Sabredin, gelecektir, şolmaz, pörsümez Yeni!
Karayel, bir kıvılcım; simsiyah oldu ocak!
Gün doğmakta, anneler ne zaman doğuracak?

1947

Bir Adam Yaratmak'tan

Tiyatro yazarı Hüsrev'in, "Ölüm Korkusu" adlı eserinde, babası incir ağacına asılarak intihar etmiş olan kahraman, kazaen annesini de tabanca ile öldürünce akli dengesi bozulur ve babasının asıldığı ağaca kendisini de asar. I. Perdede gazeteci Turgut'la Husrev mülâkat yapar. Turgut konunun Husrev'in hayatından alındığını düşünür. Gerçekten Husrev'in babası da kendini yalının bahçesindeki ağaca asmıştır. Daha sonra, yalın dostlarıyla piyes üzerinde konuşurlar. Kahramanın kaza ile annesini öldürmesini ilkna edici bulmayan müdürlere Husrev bir tatbikat yapmak ister. Boş sandığı bir tabanca ile ateş ederken, o sırada geçmekte olan halasının kızına isabet ederek kızı öldürür.

II. Perde, Maçka'daki apartmanda, sıhhatini kaybetmiş, sinirleri gergin Husrev'le annesi arasında, babasının intiharı üzerinde bir konuşmayla başlar. O gün dostlarından Şeref'in gazetesinde, ölen Selma'nın Husrev'i sevdiği şeklinde sansasyonel haberler çıkmış, ruh doktoru Nevzat da, hususi kliniğinin reklâmı için Husrevi yatırmaya ikna etmeğe çalışmıştır. Bu arada, Şeref'in karısı, Husrev'in eski sevgilisi eve gelmiş ve Husrev'le ilişkilerini devam ettirmek arzusunu göstermiştir. Şeref'in eve gelmesiyle karısı bir perdenin arkasına saklanır. Şeref'le Husrev gazete haberi üzerine münakaşa ederlerken, haberciliği ahlâkî değerlerden üstün tutan Şeref'e, Husrev perdeyi açarak karısını ortaya çıkarır ve bunu da yazmasını söyler. Husrev'in çevresi gittikçe daralmıştır. Şeref gazetesi için, Nevzat kliniği için Husrev'in yazarlık şöhretinden faydalanmayı, bunun için de Husrev'in annesini ikna etmeyi planlamışlardır.

III. Perde, yine yalıda Husrev, kendisine çok benzeyen babasının tablosu karşısında, hezeyan hâlinde, fakat mantıkan cümlelerle konuşur. Üşeği Osman'a kadından ve ölümden bahseder. Bir ara yalının nihtımına giden Husrev, bahçedeki ağacı annesinin kestirdiğini öğrenince büsbütün yıkılır. Son sahnede Husrev, Nevzat'ın ve Şeref'in oyunlarını bozmak için, hükûmet doktoru, gardiyan ve sivil memurlar arasında tımarhaneye yollanır.

Husrev, bir bakıma insanüstü değildir. Eserinde bir insan yaratmış, böylece Allah'a karşı gelmiş için cezalandırılmış kahramandır. Hatta üstü insanın kadere karşı yoktur. Her hâdise onu mukadder sona doğru itmektedir.

(Bir Adam Yaratmak, 1976, s. 3-5)

(Aşağıdaki parçalar I. Perdenin ilk sahnesinde Husrev'le gazeteci Turgut arasındaki konuşmaları vermektedir:)

Birinci Perde

(Boğaziçi'nin Anadolu yakasında, büyük bir yalının taşlığı. Karşıda ve orta yerde nihtıma açılan camlı kapı. Kapının sağ ve solunda, baklava biçiminde, demir parmaklıklı iki pencere; sağda ve ortada çifte koldan yukarı kata çıkan merdiven. Merdivenin iki kolu içinde, bahçeye bağlı antre. Solda, birbirinden uzak iki kapı.İki kapı arasında, üstünde çay takımları duran rönesans bir dresuar. Her tarafta hasır koltuklar, tabureler. Orta yerde, İngiliz stilinde, büyük yuvarlak; maun masa. Tavanda, masanın merkezine doğru sarkan billûr avize. Duvarlarda tek tük yağlı boya resimleri, iki kanadı açık kapıdan çırpıntılı deniz ve Rumeli kıyıları görünür.)

Birinci Sahne

Husrev – Turgut

(Hasır koltuklara oturmuşlar. Turgut, elindeki deftere not alıyor. Bir, iki satır yazdıktan sonra Husrev'e bakar. Oturuş ve hareketler saygılı.)

HUSREV – Babası, kendini bir incir dalına asmıştı.

TURGUT – Nitekim sonunda, o da kendini bir incir dalına asıyor.

HUSREV – Evet! Elinden çıkan kazaya kadar hiç düşünmediği bu şey, ondan sonra beynine öyle yerleşiyor ki o da tıpkısını yapıyor. Kendisini, evinin bahçesindeki ihtiyar incir ağacının dalına asıyor.

TURGUT – Derler ki bazı sanatkârlar, eserlerindeki vakaları, çok kere kendi hayatlarından alırlar. Hiç olmazsa gördükleri, tesadüf ettikleri hâdiselerden çıkarırlar. Benim en çok merak ettiğim nedir, biliyor musunuz? Acaba piyesinizin vakasıyle hususî hayatınız arasında bir yakınlık var mıdır?

HUSREV – *(Düşünür, gülümser.)* Lütfen ayağa kalkar mısınız?

(Turgut elindeki defteri tabureye bırakır. Şaşkın ayağa kalkar.)

HUSREV – *(Eliyle camlı kapıyı gösterir.)* Şu kapıyı biraz geçin! Oradan rıhtımın sol köşesine doğru bakın.

(Turgut kapının eşiğini biraz geçer. Sola döner, bakar.)

HUSREV – Ne görüyorsunuz?

TURGUT – Büyük bir incir ağacı!

HUSREV – Her dalında bir insan çekecek kadar iri bir incir ağacı, değil mi?

TURGUT – Evet!

HUSREV – Demin rıhtıma çıkınca nasıl oldu da bu ağacı görmediniz? Sizden biraz evvel gelen gazeteciler, sözlerine, bahçemdeki incir ağacından giriştiler.

(Turgut, Husrev'i dinlemiyor gibi, dikkatle ağaca bakmaktadır.)

HUSREV – Ne kadar da merakla seyrediyorsunuz! Noel ağacı değil bu, âdi bir incir ağacı gelin artık yerinize!

TURGUT – *(Gelirken)* Üstadım, istihzanızı anlamıyor değilim. Fakat bu incir ağacı bence çok manâlı. Bahçenizde böyle bir ağaç olmasaydı, piyesinizdeki kahraman herhalde kendisini bir incir dalına asmıyacaktı. Babası da evvelce aynı ağaca asılmış olmıyacaktı.

HUSREV – Öbür gazeteciler sizin kadar ileriye gitmediler. Yalnız aradaki tesadüfe işaret etmekle kaldılar.

TURGUT – *(Yerine oturur.)* Piyesteki incir ağacı buluşu, belki bir çoklarınca tefferuattır. Bence değil. Onda yaşanmışa, hayattan alınmışa benzer bir koku var. Daha bahçenizdeki ağacı görmeden bunu sezdim.

HUSREV – Hele gördükten sonra...

TURGUT – Şüphelerim büsbütün dirildi.

(O anda, rıhtımın sağ tarafından, Ulviye, Mansur, Selma görünür. Camlı kapıya kadar gelirler. Husrev'le Turgut, gelenlere bakar.)

(Aşağıdaki kısım, 2. Perdenin son sahneleridir. Şeref'in, karısı Zeyneb'in, ruh doktoru Nevzad'ın, türlü skandallardan sonra sahneyi terketmesinin sonunda Hüsrev, kendisine inanan dostu ve tiyatroda piyesinin kahramanı rolünü oynayan aktör Mansur'la ve Annesi Ulviye ile beraberdir.)

(s. 77-78)

(Ulviye ayağa kalkar. Elindeki mendilin içine hıçkırarak yürür, düşmemek için gayret sarfediyor. Kanapeyi güç belâ döner. Sağdaki kapıdan kendisini dar atar. Kapıyı arkasından kapatır. Husrev sola döner. Sol duvardaki aynaya doğru garip bir yürüyüşle ağır ağır yürür. Aynaya bir adım kala durur. Aynadaki hayaliyle karşı karşıya. Bir mecnun hasretiyle kendisine bakıyor. Mansur, Husrev'i arkasından takip etmiş ve aynanın solunda, sol yanını Husrev'e vererek durmuştur. Merak ve korkuyla dostunu tetkik ediyor.)

HUSREV – *(Hiçbir şeyin farkında değil.)* Bu ben miyim? *(Mansur'a doğru.)* Söyleyin bana, ben kimim? *(Yine aynaya doğru.)* Şu surata da bak! Kasap dükkânlarında, meşeden bir kütük üzerinde, meşeden bir çekiçle dövülmüş bayat bir et parçasına benzer! *(Eli yavaş yavaş alnına çıkar.)* Şu kafaya da bak! Nasıl ezilmiş, nasıl hurdahaş olmuş. Kamyon altından çıkmış bir horoz ölüsüne benziyor! *(Parmaklarını uzaktan yüzünün üstünde gezdirir.)* Şu çizgilere de bak! Ne âciz, ne şaşkın kıvrımlar içinde. Nasıl ağlamayı, nasıl boşalmayı arıyor da bulamıyor. Gözlerim! Gazsız bir idare lâmbası halindeki ışığından ne de utanıyor. *(Elleriyle elmacık kemiklerine vurur.)* Ya şu kemikler! Üşüyen bir çocuk gibi incecik bir deri yorganına muhtaç! Nerede yorganı? Bu ben miyim? *(Ani bir hayret buhranıyle.)* Kim getirdi beni bu hale? Bu adamı ezmezler, süründürmezler, tımarhaneye sokmazlar da ne yaparlar? *(Ceketinin yakalarına yırtılacak gibi yapışır.)* Bu elbiseler benim değil mi? Kim kuşandı elbiselerimi, kim giyindi benim kalıbımı da çıktı karşıma? *(Aynadaki hayaline, avazı çıktığı kadar.)* Söyle diyorum, ben, bu ben kimim?

(Husrev'in elleri yavaşça düşer. Sol tarafa kayar. Orada bulduğu bir iskemleyi arkalığından yakalar. Yavaş yavaş bir balta gibi kaldırır. Gözleri hep aynadaki hayalinde. Hayalini nişanladığı bellidir. Mansur dehşetten dehşete geçiyor, fakat menetmeğe cesaret edemiyor. O anda sağdaki kapı açılır. Eşikte Ulviye.)

On Birinci Sahne

Ulviye – Evvelkiler

(Ulviye ancak kanapeye kadar ilerliyebilir. Orada kala kalır. Husrev'in aynayı kırmak üzere olduğunu farketmiştir.)

ULVİYE – *(Heyecanla haykırarak.)* Husrev! Ne yapıyorsun?

(Husrev arkasına bakmadan hareketini durdurur, iskemle havada, bir an tevakkufta, Husrev, iskemleyi yerden aldığı tarzda, kesik kesik, aynı yavaşlıkla yere bırakır. Annesine döner.)

HUSREV – *(Ağlıyan bir sesle.)* Hiç, anne!

– Perde –

(3. Perdede, birinci perdenin geçtiği yalıda. Husrev'in çalışma odası.. Bütün mekân ve dekor, eserin son sahnelerindeki trajik ağırlığı verecek şekilde takdim edilmektedir.)

(s. 75-81)

Üçüncü Perde

[Yalıda Husrev'in kitap odası. Cephede, yerden birer karış yüksekliğinde üç pencere. Solda, oturulacak yüzü ve iskemlesi sol duvar tarafında ve cephesi karşı duvara doğru, dört ayaklı, büyük bir yazı masası. Yazı masasının üstünde, solda bir abajur, ortada hokka takımı, sağda birkaç kitap. Yazı masasının önünde, sol köşesine yapışık ve cephesi meydana doğru, geniş bir koltuk. Yazı masasının ta karşısında ve sağ duvarda, içi odun dolu bir şömine. Şöminenin sağ ve sol yanında, duvarın içi oyulmak suretiyle yapılmış iki açık kütüphane. Şöminenin üstünde, duvara müselles bir kordonla asılı büyük bir yağlı boya portre. Husrev'in babası. Tıpkı Husrev. Şöminenin mermeri üstünde altışar mumlu iki gümüş şamdan. Sağdaki duvarın ön kısmında ve şömineye bir kaç metre mesafede sofaya açılan büyük kapı. Şöminenin sağ ve solunda biri cephenin sol köşesine, öbürü sol duvarın ön kısmına bakan iki koltuk daha. Şöminenin önünde ve iki koltuk arasında alçak ve yuvarlak bir sigara masası. Sol duvarın ön kısmında, duvara bitişik ve yazı masasına birkaç metre mesafede bir divan. Divanın yazı masası tarafındaki başına bir etajer bitiştirilmiş. Etajerin sağında bir telefon, ortasında bir heykel, solunda bir abajur. Etajerle yazı masası arasında küçük bir kapı. Sol duvarda ve etajerin üstünde, kalın ve siyah bir örtüyle kapalı bir çerçeve eşya baştan başa stil. Cephedeki üç pencere arasındaki iki boşluk kısmında, birer sehpa üzerinde iki abajur daha. Sağdaki kapıya yakın kütüphanenin önünde de bir kolon abajur. Tavanda tenvirat yok.]

Birinci Sahne

Kimse yok – Sonra Osman

(Perde açılır açılmaz kitap odası olduğu gibi görünür. Bomboştur. Pencerelerden gelen tek tük ışık kırıntılarından başka meydanda hiçbir ışık yok. Mevsim kış, vakit gece ve oda karanlık. Uzaktan rüzgâr uğultusu gelmekte. Birdenbire telefon çalar ve durur. Gelen yoktur. Peşinden bir daha, bir daha çalar. Sağdaki büyük kapı açılır. Osman girer. Girince kapıyla kütüphane arasındaki elektrik düğmesini çevirir. Bütün abajurlar yanar. Mavi, kırmızı, sarı, portakal rengi bir ışık demeti hasıl olur. Osman telefona koşar. Ahizeyi kulağına götürür..)

OSMAN – Buyurun efendim! *(Bir an sükût.)* Husrev Beyin yalısı! Evet, evet efendim. *(Bir an sükût)* Hayır, kimse yok. *(Bir an sükût.)* Beyefendi mi? Maçkadaki apartmanda değil mi? *(Bir an sükût.)* Hayır! Buraya hiç uğramadı. Ne bugün, ne dün. *(Bir an sükût.)* Peki efendim. *(Bir an sükût.)* Ben mi? Ben uşak Osman!

(Osman ahizeyi yerine koyar. Müteeessir bir tavırla geldiği yerden çıkar. Giderken abajurları söndürmez. Rüzgâr uğultusu kâh yükseliyor. Rüzgârın duraklar gibi olduğu bir anda telefon yine acı acı öter. Bir daha öter. Osman acele acele içeriye girer.)

(Osman telefona seğirtir. Ahizeyi alır.)

OSMAN – Benim efendim, Osman! *(Bir an sükût. Heyecanla.)* Siz misiniz hanımefendi? Buyurun efendim! *(Uzunca bir sükût.)* Beyefendi gelmediler efendim. Hiç uğramadılar. Demin başkaları da sordu. Efendim? *(Sükût.)* Ağaç kesildi. Evet, ben kestim. Dibinden testereyle kestim. *(Bir an sükût.)* Başüstüne efendim. Peki efendim. *(Bir an sükût.)* Emredersiniz! *(Hiçbir şey anlamıyor gibi telefonu kapatır. Kendi kendisine söylenir.)* Yarabbi, sen kurtar efendimi!

(Şömineye doğru yavaş yavaş yürür. Şöminenin önünde durur. Yere çömelir. Alçak masadan kibrit kutusunu alır. Şömineyi yakmaya çalışır. Bir iki kibrit sarfeder. Rüzgâr arada bir duyulmakta. Tam şömine alev almağa başlamıştır ki sağdaki kapı açılır. Sırtında paltosu, yakası kalkmış, başında şapka, elleri cebinde, bir hayal gibi, Husrev içeriye girer.)

(Husrev ihtiyar uşak Osman'la konuşmaktadır. Osman Hüsrev'in anlattıklarından bir şey anlayamaz ve korku içindedir. Herkes gibi o da efendisinin aklını kaybettiğini düşünmektedir. Komşu yalıdan piyano sesleri, dışarıdan rüzgâr uğultusu gelir. Husrev, portre karşısında Osman'a babasını, babasının sıcak ellerini sorar:)

(s. 88-91)

HUSREV – Şimdi o eller nerede? Şimdi onlar belki bileğinden kopmuş, buzdan soğuk, beş tane kemikten kalem!

(Müzik Husrev'in sesiyle mutabakat halinde. Cümle duraklarında müzik yalnız kalır ve daha iyi duyulur. Cümle

başlangıçlarında Husrev'le birleşir. Husrev marazi tavırlarla resme doğru işaretler yaparak konuşuyor.)

HUSREV – Bu gözler, baktığı zaman gören, gördüğü şeyin hayalini ayna gibi içine aksettiren bu gözler nerede? Onlar birer fincan renkli suydu. Toprağa döküldü. Buhar olup bulutlara karıştı. *(Sesi birden coşar. Git gide kendisini kaybediyor.)* Nerede bu adam Osman? Gözünü, yüzünü, ellerini, ayaklarını bırak! Bütün terkibiyle, terkibinin tek ve yegâne mânasıyle nerede bu adam? Eridi, dağıldı, kurudu, ufalandı, silindi değil mi? Ya erimek, dağılmak, kurumak, ufalanmak, silinmek de ne demek? Herşey erir, dağılır, kurur, ufalanır, silinir. Fakat bu adamın terkibinden çıkan, terkibinin mihrak noktasından fışkıran hayat alevleri, varlık şevk ve kudreti, var olmak haz ve emniyeti nasıl silinir? Bu haz ve emniyet iradesi nasıl olur da miskin eczamızı birbirine lehimlemez? Leşimizi ensesinden kavrayıp ayağa kaldırmaz? Yoksa asıl giden, silinen o mu? *(Sükût, müzik.)* Hayır! O silinmiyor. Belki değil, yüzde yüz silinmiyor. Çatlarım, yine inanamam. Silinemez. Fakat nereye gittiğine, nerede gezindiğine, nasıl olduğuna aklımız ermiyor. Osman! Aklımız yetmiyor. Onun için çıldırıyoruz. Şu resme bak! Bir takım nebatlardan çıkarılmış boyalarıyle, muşambası ve çerçevesi karşımızda. O birşeyin kendisi değil, taklidi. O şeyin kendisi yok, taklidi var. Bu nasıl güneş ki kendisi yok, dalgalarda aksi var? *(Sükût, müzik.)* Yaşayamıyoruz. Resimlerimiz, fotoğraflarımız kadar yaşayamıyoruz. Mendilimiz, gömleğimiz, potinlerimiz kadar yaşayamıyoruz. *(Hızla dönüp masasını gösterir.)* Bir sigara kâğıdını şu masaya koy, üstüne bir taş bırak, kapıları kapa ve git! Üçyüz sene sonra gel, yerinde bulursun. Belki sararmış, belki buruşmuş, fakat yine o. Bir sigara kâğıdı kadar yaşayamıyoruz. Kefenimizden evvel çürüyoruz. Duyuyorum! Kulak ver, sen de duyarsın! Toprak altında, milyarlarca kurdun, çıtır çıtır çıtır dut yapraklarını yiyen milyarlarca ipekböceği gibi, milyarlarca ölüyü yediğini duyuyorum. *(Çılgın.)* Ölüler! Gözsüz kulaksız kurtların içtiği köpüklü şampanya damlaları! Tozun toprağın mezeleri! Korkunç bir saklambacın korkunç oyuncuları. Kurtarın beni ebedilikten! Öldüm sizi araya araya, kurtarın beni düşünmekten!

(Husrev susar. Müzik feukalâde sürükleyici ve düşündürücü. Husrev tam bir deli. Dizleri üstünde yere çömelir gibi yaylanmış, eliyle meçhul bir şeyi gösteriyor. Osman, efendisinin arkasında, başı göğsünde, sessiz ağlıyor. Husrev hep o. Müzik devam ediyor.)

HUSREV – Allahım, ben yok olamam! Herşey olurum, yok olamam. Parça parça doğranabilirim. Nokta nokta lekelere dönebilirim. Tütün gibi kurutulabilir, ince ince kıyılır, bir çubuğa doldurulur, içilir, havaya savrulabilirim: Fakat yok olamam. Madem ki bu kadar korkuyorum, yok olamam. Eczahane camekânlarında, ispirto dolu bir kavanoz içinde, düşürülmüş bir çocuk ölüsü gibi, yumruk kadar bir et parçasına inebilir, bir şişeye hapsedilebilirim. Fakat şişenin camından yine dışarıyı seyreder, önümden geçenleri görür, kendimi bilir ve duyar, kendimi ve Allahı düşünebilirim. Razı değilim Allahım! Yok olmaya, kalmamaya, gelmemiş olmaya, mevcut olmamaya razı değilim. *(Sükût, müzik.)* Bu dünyada bırakamıyacağım hiçbir şey yok. Ne deniz, ne ağaç, ne şehir, ne ev, ne kadın, ne de ben. *(Eliyle göğsüne çarpar.)* Bu kalıbım, bu zarfım, bu kafesimle ben. Onların hepsini bırakabilirim. Fakat şuurumu, bilmek, duymak, var olmak şuurumu bırakamam. Razıyım bir toz parçası olayım, insanlar üzerime basarak geçsin. Canım acısın. Duyayım. Canımın acıdığını duyayım. Razıyım bir kertenkele olayım. Kızgın yaz günlerinde bir bahçe duvarına tırmanayım. Tırnaklarımı tuğlalara geçireyim. Yeşil ve ıslak sırtımı güneşe vereyim. Fakat güneşle sırtım arasındaki öpüşmeyi duyayım. Tuğlaların incecik zerrelerini sayayım. Kovuklardaki böceklerin, bir boru içinden bakar gibi bana baktıklarını göreyim ve düşüneyim. Razıyım bir nokta olayım. Fakat o noktaya bütün kâinat, bütün mevcudiyle dolsun. Ben yok olamam. Ağlarım, tepinirim, çatlarım, çıldırırım, ölürüm, fakat yok olamam. *(Sükût. Müzik.)* Herşey benim olsun, vereyim, gökler, yıldızlar, gökteki Samanyolu, ay, dünya vereyim. Fakat aklım bana kalsın! *(Acı acı ulur.)* Aklım bana kalsın! Aklım!..

(Husrev, birdenbire parmaklarının ucuyle kafasını tutarak durur. Müzik yalvarıyor. Osman, Husrev'in arkasından fırlar. Efendisinin sağ yanına geçer. Husrev, sanki beyninde bir bomba patlamış gibi, tüyler ürpertici bir halde. Osman'ın yanına koştuğunu farketmiş, fakat tavrını bozmamıştır. Gözleri yaş ve kan hücumundan pıhtılaşmış. Eliyle başını kavramış, birşey keşfetmek istiyor gibi. Müzik son ve kısa bir çırpıntıdan sonra durur. Husrev kaşlarını alabildiğine çatmış, birşey tutmak istiyor.)

HUSREV – *(Osmana hiç bakmadan.)* Osman, bu sözlerim benim değil!

(Osman, efendisinin maksadını anlıyamaz. Korkuyla Husrev'e sokulur, yüzüne baka kalır, Husrev sanki çıldırıyor.)

HUSREV – *(Sesi yırtıcı bir tonla patlar.)* Bu sözler benim değil, Osman!

OSMAN – Efendim! Anlıyamıyorum. Sizin değil de kimin?

HUSREV – Oradaki adamın sözleri!

OSMAN – Oradaki adam da kim?

HUSREV – Bir şeyler yazdım ya ben! Hemen oynadılar tiyatroda?

OSMAN – Evet?

HUSREV – İşte oradaki adam!

OSMAN – Onun lâflarını siz yazmadınız mı, beyim?

HUSREV – Onun lâflarını ben yazdım. Benim lâflarımı da şimdi o yazıyor.

OSMAN – Beyim, kurbanınız olayım, yatın artık!

HUSREV – Yataklar beni almıyor Osman!

(Derin bir sükût. Uzaklarda acı bir zil sesi.)

OSMAN – Sokak kapısı çalınıyor, izin verir misiniz açayım?

HUSREV – *(Deminden beri hiç bakmadığı Osman'a yine bakmaz.)* Aç açmaya! Fakat düşmanlarım gelmişse alma içeriye!

OSMAN – Kim, beyim düşmanınız?

HUSREV – Herkes, herkes! Sen onları görünce tanırsın.

Künye'den

Binbaşı Gazanfer, 1904'de Yemen'den, idarecilerin rüşvet yemeleriyle ilgili rapor hazırladığı için, fiili hizmetten alınıp, Harbiye'ye tarih muallimi olmuştur. 1905: Gazanfer, Harbiye'de Rus-Japon harbinde Japonların galibiyetini ruh gücüne bağlayan bir ders verdiği için görevinden alınmıştır. Hürriyetin İlânı ve Hareket ordusunun İstanbul'a geliş günlerinde Fizan sürgününden dönmüş olan Gazanfer, Bayezid meydanında arkadaşı Necati ile karşılaşır. Necati Hünkar yaveri, kaymakam olmuş ve Avcı taburlarına katılmıştır. Balkan harbinde Edirne'de, Bulgarların hileli müfâreke tekliflerine ve cepheden geri çekilme emirlerine uymayarak savaşa devam eder.

2.Perde: Dünya savaşına girilmeği söylentileri arasında Miralay Gazanfer ve Necati. Gazanfer Erzurum'a verilmiştir. Sarıkamış'ta aç ve dondurucu soğuklar arasında Gazanfer, Sina çöllerinde kendi su hakkını bir askere veren Gazanfer'e, Adanalı asker, üzerinde taşıdığı portakalı hediye eder. Çöl harekâtında ordunun zayiatına sebep olacak emirleri tatbik etmediği için Divan-ı harbe verilir. Suçlama: İhtilâlci fikirlere sahip olmak ve nâzırları usulsüz himayeden menfaat (portakal) temin etmek. Neticede işten el çektirilir.

3.Perde: Yine Bayezid'de, işgal günleri. Her devirde ayakta kalan Necati, şimdide Anadolu'ya geçmeğe hazırlanmakta, Gazanfer'i de aldırmağa söylemektedir. Bu arada Dolmabahçe Sarayı'nda bir paşa, Gazanfer'e, kuvâ-yı tezbîhâtiyye kumanda etmek şartıyla paşalık teklif etmişse de Gazanfer reddetmiştir. Ankara'ya geçmek üzereyken İnebolu'ya kadar gelir, fakat Necati'den bir haber çıkmayınca geri döner. Bu perdenin son tablosu Gazanfer'in Fatih'teki evinde geçer. Gazanfer hastadır. Karşısına, çocukluğunda giydiği paşa elbisesi, onunla konuşmaktadır. Millî kuvvetler İstanbul'a girmişlerdir. Gazanfer'in onları görmek için pencereden bakacak takati yoktur. Sayıklamalar arasında bütün hayatını hatırlar. Son dakikada, Harbiye'den sevdiği bir öğrencisi, binbaşı olmuş, yanındadır.

(Künye, 1976, s. 297-303)

(Aşağıdaki parça 2. Perdenin sonunda, Sina çöllerinde kurulan divan-ı harpte Gazanfer'in yargılanmasını veriyor.)

Tablo VIII

[Çadırlı divanı harp. Sahne, ortasından kesilmiş büyük bir mahrutî çadırın yarısını gösteriyor. En önde ve orta yerde çadır direği. Arkada ve ortada çadırın giriş kapısı. Çadırın sağ ve sol kenarlarında, karşılıklı ve yeşil örtülü iki küçük masa. Direğin önünde gene yeşil örtülü ve öbür masalara amut biz küçük masa.]

(Çadır kapısının iki yanında birer süngülü nefer. Sağdaki masanın arkasında ve ayakta müddeiumumî miralay. Müddeiumumî miralayın sağ elinde uzun bir kâğıt. Soldaki masada zabıt kâtibi iki mülâzım oturuyor. Ortadaki masanın gerisinde ve ayakta miralay Gazanfer. Gazanfer, sanki çadırın öbür yarısındaki mevhum mahkeme heyetine karşı. Müddeiumumî miralay, elindeki kâğıdı okumaya devam eder, zabıt kâtipleri hızlı hızlı not alırlar.)

MÜDDEİUMUMÎ MİRALAY – Erkânıharp miralay Yusuf Şevket oğlu Ali Gazanfer üstünde biriken ithamları iki noktada toplıyabiliriz. Birinci nokta: Ali Gazanfer mahlûl padişah devrindenberi ordu cihazında bir ihtilâl unsurudur. İstibdadı takip eden yeni devir onu tatmin etmedi. Ali Gazanfer eline geçen her iş vesilesile yeni devri, "yalancı ve eskisinden daha az ümit verici bir gün" diye vasıflandırdı. Bu ruh haletile iş gördü. Bu ruh haletini emri altındakilere aşıladı. *(Kâğıdı sol eline alıp reise doğru döner. Kâğıda bakmaz.)* Bu nokta onun ruhî çehresini ifade eder ve tamamile sabittir. Bu çehre ordu havası içinde barındırılamaz. *(Kâğıdı sağ eline geçirir, eski vaziyetini alır, okumıya devam eder.)* İkinci nokta: Ali Gazanfer, harbin başındanberi, bulunduğu fırka kumandanlıklarında ve kolordu erkânıharbiye reisliğinde ordu emirlerine karşı apaçık bir isyan tavrı takınmıştır. Sarıkamış'ta, fırkasına bir yürüyüş emri verildiği zaman, kolordu kumandanına su sözle karşılık verdi "Dokuz bin çocuklu bir babaya, tek evlâdın bile kalmasın diyorsunuz, farkında mısınız?" *(Durak)* Birkaç ay sonra Sina çölünde, ordudan, kıt'aları tekrar yürütmek emrini alan kolordu kumandanına da şöyle haykırdı: "Ben neyim, kolordu erkânıharbiye reisi mi, cellât kâtibi mi?" *(Kâğıdı masaya bırakır, mevhum mahkeme heyetine döner.)* Bu nokta da Ali Gazanfer'in fiil

halinde suç cephesi. Bu suç, hele onu işleten niyette bir fesat olursa askerî cezaların en büyüğünü hak eder. Şu kadar ki, erkânıharp miralay Ali Gazanfer hakkında, neferleri usulsüz himaye yolile menfaat temin ettiği ve düşmanla müşterek emel beslediği ithamları delilsiz kalmıştır. Bunun için Ali Gazanfer'in cürmü, belki kendince iyi niyetle askerlik kanunlarının dışına çıkmaktan ibaret kalıyor. Bu cürmün en hafif cezası ordu ailesinden dışarı atılmaktır. Ordu divanı harbi iddia makamı, erkânıharp miralay Yusuf Şevket oğlu Ali Gazanfer'in, mukaddes askerlik mesleğinden ihracını ister.

(Müddeiumumî miralay, mahkeme heyetini selâmlayıp yerine oturur. Gazanfer, iki eli yeşil çuhanın üstünde, doğrulur. Bir an bekler. Sonra konuşmaya başlar. Zabıt kâtiplerinin parmakları satırlar üzerinden akıyor.)

GAZANFER – Kendimi müdafaa etmiyeceğim. Belki de suçlandıracağım. Otuz senedir askerim. Suçlu olarak ilk defa divanı harp mevzuuyla karşılaşmıyorum. Bu ikincisi. Şimdi yerim tam suçlu yeri. İlkinde mevkiim reis makamıydı. Halbuki suç gene o suç. Balkan muharebesindeydik. Edirne müdafaasında bir alaya kumanda ediyordum. Alay kumandanları ictimaında fırka kumandanı fikirlerimi beğenmedi ve beni fırkasına divanı harp reisi yaptı. *(Dik dik karşıya bakarak)* Reis paşa hazretleri, birkaç sene içinde fikirlerim omuzlarımı o kadar çökertmiş olacak ki, *(Elile karşıyı gösterir.)* Kaymakam rütbesile oturduğum şu makamdan iniyor ve miralay rütbesile *(Kendi yerini gösterir.)* asıl yerime geçiyorum. *(Yavaşça müddeiumumî miralaya döner.)* Yeni birşey öğrendim. Neferleri usulsüz himaye yolile menfaat temin ediyor, düşmanla müşterek emel besliyormuşum. Fakat hakkımdaki bu ithamları delilsiz kalmış. *(Yüzü gözü kan içinde mahkeme heyetine döner. Kendisini zaptetmek için son kudretini sarfediyor.)* Ben hiçbir şeyi delilsiz bırakmam. Şüpheler açık söylensin, delillerini ben göstereceğim! *(Birden patlar, yumruğunu göğsüne vurur, öldürücü bir sesle avaz avaz haykırır).* Erkânıharp miralay Yusuf Şevket oğlu Ali Gazanfer hırsız mı, casus mu? *(Elini göğsünden indirir. Kendisini toplar, dimdik doğrulur.)* Paşa hazretleri, huzurunuzda bir askere yakışmıyacak şekilde heyecan gösterdiğim için affımı dilerim. Şimdi yüksek heyetinize bir hırsızlık ve bir casusluk vesikası vereceğim. Çölde Allah vergisi halinde, su dolu bir çukur bulduk. Neferin biri çukurdan istihkakını alırken, delik matrası suyu kuma içirdi. Nefere kendi su payımı verdim. O da elini cebine attı, çölde herkesin gözüne yumruk büyüklüğünde bir mücevher gibi görünecek birşey çıkardı. Bu, Adana'dan beri üstünde taşıdığı bir küçük portakaldı. Ölürken zemzem niyetine onu içmeği kuruyordu. Nefer, benden, portakalı kabul etmemi istedi. O tarzda yalvardı ki, gönlünü hoş etmek için portakalı aldım. *(Elini pantalonunun sağ cebine sokar, portakalı çıkarır.)* İşte, neferleri usulsüz himaye yolile temin ettiğim biricik menfaat eşyası! *(Portakalı yeşil çuhanın üstüne koyar, dalgın dalgın portakala bakar.)* Bu portakal, çölün boz rengi ölüm iklimini, gözümde yemyeşil bir bahçeye çevirdi. Onu üstümden hiç ayırmadım. *(Başını kaldırır.)* Casusluk vesikasına gelelim. Edirne'de divanı harp reisi olur olmaz karşıma bir casus çıkardılar. Türkçe sorulan her suale karşı ağzını gösteriyor, bu dili konuşmuyorum demek istiyordu. Suçu aşikârdı. Düşman milletinden bir fert olarak hatlarımıza girmişti. Aslını saklamıyor, yalnız sır vermek istemiyordu. Casusa tercüman vasıtasile dedim ki: "Senin bize casus şüphesini vermen bile hayatınla ödeyeceğin bir suçtur." Ayağa kalktı ve en güzel Türk şivesile: "Reis bey sizi tebrik ederim" dedi. *(Heyecanı gittikçe kabarıyor.)* Reis paşa hazretleri! Hâkimliğimde kullandığım mantıkî mahkûmluğumda da kullanıyorum. Düşmanla müşterek emel beslemek şüphesini, neferden müş'ire kadar tek kişiye verdimse ölüm cezasına çarpılmalıyım. Vesika istemez, şüphe yeter. Senden şüphe ediyoruz, öleceksin deyin, sizi tebrik edeyim. *(Bir an durur.)* Çünkü ben bir asker ahlâkında haksız şüpheye yer veremem. *(Müddeiumumî miralaya döner. Birdenbire sükûnetli, fakat yılan ıslığı gibi ısırıcı bir tonla.)* İddia makamı, delilsiz gördüğü ithamları isimlendirmekle, asıl delil benim elime geçiyor.

(Müddeiumumî miralay asabiyetle ayağa kalkar. Mahkeme heyetine doğru selâm verir.)

MÜDDEİUMUMÎ MİRALAY – Sanık, ordu divanı, harbi karşısında olduğunu unutuyor. Burada sivillerin ağzile konuşulmaz. Mahkemenin, kendisini askerî edep ve şiar altına davet etmesini dilerim.

(Müddeiumumî miralay mahkeme heyetine karşı, beş on saniye hareketsiz, durur. Sanki reisin bir sözünü dinliyor. Birden elini kalpağına götürüp selâm verir.)

MÜDDEİUMUMÎ MİRALAY – *(Reise karşı)* Pek güzel paşa hazretleri!

(Müddeiumumî miralay, yerine oturur. Gazanfer korkunç bir ifadeyle mahkeme heyetine karşı.)

GAZANFER – İddia makamı, bende iki suçu sabit görüyor. Biri ruhî çehrem, öbürü bu çehrenin iş halinde birkaç tezahürü. İddia makamı, suç teşhisinden başka herşeyi doğru söyledi. Evet. İstibdadı takip eden devir, benim gözümde yalancı ve eskisinden daha az ümit verici bir gün. İşte kafamın içi! Buyurun, bakın! Kafamızı edep yeri gibi örtmiyelim!

(Müddeiumumî miralay tekrar ayağa kalkıp reise döner. Selâm verir.)

MÜDDEİUMUMÎ MİRALAY – Paşa hazretleri! Sanık kendisini müdafaa etmiyor, kaba teşbihlerle heyetinize nasihat vermek cüretini gösteriyor. İddia makamı vazifesini yapmıya mecburdur.

GAZANFER – (Reise doğru) Ordu ve cemiyet, yeni bir gün bekliyor. Buna inanamıyorum. Suçum buradan başlıyor.

(Müddeiumumî miralay ayakta, mahkemenin mukabelesini bekler.)

MÜDDEİUMUMÎ MİRALAY – *(Reise doğru toplanarak.)* Evet paşa hazretleri! *(Durak)* Evet paşa hazretleri! *(Durak)* Nasıl isterseniz.

(Müddeiumumî miralay yerine oturur. Gazanfer tavrını bozmaz.)

GAZANFER – Büyüklerime o sözleri söyledim. Ben ki büyüğe uzanan dili kerpetenle koparmak dâvasındayım, söyledim. Çünkü dâvanın tersine döndüğü an geldi. Söylemeseydim kendi dilimi koparırdım. *(Sesi perde perde yükselir.)* Ordu evi yanarken şahsımı ve kaideleri nasıl koruyabilirdim. Şahıslarla kaideler ordunun dışında bir varlık mıdır ki? *(Bir lâhza kendisini toplar.)* Suçum burada bitiyor. *(Sol elile, arkasında kalan müddeiumumî miralayı gösterir. Halinde ve sesinde, deminki ifadelerine zıt bir yumuşaklık, gizlenmiş bir dehşet.)* Şimdi birdenbire elimin, ayağımın kesildiğini göreceksiniz. Korkumdan değil, hakkımda sarfedilen bir fikrin, sadece bir fikrin bana verdiği dehşetten... Miralay bey, benim askerlikten ihracımı istedi, işte dizüstü çöküp önünde merhamet dileneceğim fikir! Kimseden değil, bu fikirden merhamet dileniyorum Paşa hazretleri, beni ordunun dışında sağ bırakmak, diri diri mezara gömmektir. Bu işkenceye dayanamam. Beni kurşuna dizdiriniz! Beni nefer öldürsün, nefer yıkasın, nefer gömsün. Fakat ordunun çarptığı bir cenaze halinde orduda kalayım. Ordunun dışı, yokluk benim için. Bana yokluğu idrâk ettirmeyin! *(Ceketini, iliklendiği iki taraftan kavrar, bir çekişte düğmeleri koparıp göğsünü açar. Düğmeler patır patır sağa sola dökülür.)* Göğsümü ordunun cezasına açarım, fakat üniformamı veremem. O benim elbisem değil derim. Ben bu derinin içinde doğdum, büyüdüm, dünyayı seyrettim. Onsuz ne sokağa çıkabilir, ne mezara girebilirim. Paşam, erkânıharp miralay Yusuf Şevket oğlu Ali Gazanfer'i öldürünüz, fakat derisini yüzmeyin!

(Gazanfer, iki eli ceketinde, açık göğsile mahkeme heyetine bakıyor. O anda arkadaki süngülülerden biri serbest elinin tersile yaşlı gözlerini silmeğe batlar.)

– Perde –

Nam-ı Diğer Parmaksız Salih'den

1.Perde, Beyoğlu'nda, Haddehanedeki Salih'in kumarhanesinde geçer. Naci, kendi kumarhanesi olan Akdeniz Yat Kulübü'nde yapacağı bir kumar hilesi için Salih'in yardımını istemektedir. Konuşmalardan, hazırladığı hileye rağmen Salih'in mertliği, Naci'nin ise beyefendilik altında sahteliği ve iki kumarhaneyle mensupları arasındaki sınıf farkı hissedilir. Biraz sonra gelen Salih'in adamları, hasta kumarbazla zengin fabrikatörün oyuna gelebileceklerini haber verirler. Salih, yirmi iki senedir kaybettiği oğlunu zar tutarak kumarda çok para kazandığı parmağını bir sivilce yüzünden kullanamaz hale gelince satırla nasıl kestiğini anlatır. Bir ara salonda, oyunculardan Marko, sakladığı kâğıtları hasta kumarbaz Yusuf'un kolu içine atar. Yusuf'un sırtından kolundaki yanık izlerini gören Salih onun kendi oğlu olduğunu anlar ve o heyecanla Yusuf'a bir tokat vurur.

2.Perde, Kadıköy'de, şöhretli ve zengin bir avukat olan Yusuf'un, denizi gören köşkünün salonunda geçer. Geceyarısı, Yusuf bir antikacıyla yavaş sesle konuşarak yerdeki halıyı toplatmaktadır. Antikacı halı ile çıkınca, Yusuf'un karısı Macide birden salona girer. Yusuf kumar yüzünden herşeyini kaybetmektedir. Macide'yle münakaşadan sonra Yusuf, son defa va'diyle çıkar. Kapıdan Salih girer, kendisini tanıtır ve oğlunu nasıl kaybettiğini anlatarak Yusuf'un babası olduğunu söyler.

3.Perde, Salihinkine göre daha üst sınıftan bir kumarhane olan Akdeniz Yat Kulübü. Birden, kısa bir müddet ışıklar kesilir. Salih'in hazırladığı tertibe göre bu arada kâğıtlar değiştirilmiştir. Devam eden oyunda Yusuf bütün parasını kaybeder. Birden salona giren Salih, oyuna müdahale eder. Buna canı sıkılan Yusuf salondan çıkar. Salih de arkasından çıkınca kumar eski heyecanıyle devam eder.

4. Perde, yine Kadıköy'deki köşkte geçer. Salih Macide'ye, Yusuf'un oyunda kaybettiği parayı nereden bulduğunu sorar. Bu, yaşlı bir kadına ait davadan tahsil edilen emânet bir paradır. Salih, Yusuf'un dramından kendisini suçlu bulmaktadır. Bu sırada kapı çalınınca, Salih iç odaya geçer. Yusuf perişan bir halde gelmiştir. Macide ile tartışır, pişmandır. Sonunda intihara karar verir. Tabancası elinde iken Salih girer, Yusuf'a hakaret eder. Yusuf hâlâ tanımadığı bu adamın davranışlarına hiddetlenir. Salih yine iç odaya girer. Yusuf intihar düşüncesindedir. Birden içerki odadan bir şangırtı kopar. Macide'nin çığlığı ile Salih kanlar içine salona girer, bir koltuğa yığılır. İç odadaki ağır avizenin zaten zayıf olan kordonunu koparmış ve altında ezilmiştir. Güçlükle konuşur ve hayat sigortasının Yusuf'a verilmesi için vasiyeti olduğunu söyler. Macide o zaman Yusuf'a, Salih'in babası olduğunu bildirir. Salih, başucunda Macide ve Yusuf ile, kumarhane arkadaşlarından, kaza ile öldüğüne şahitlik edecek olan Semra ve Sülün Ahmet olduğu hâlde ölmektedir.

(Parmaksız Salih, 1976, s. 139-142)

(Aşağıdaki sahne, eserin 1. Perdesinin ilk tablosudur. Salih'in Naci ile kumar hilesi tertibi ile ilgili konuşmalarını nakletmektedir.)

[Beyoğlu'nun iç mahallelerinde eski ve kârgir bir evin ilk katında büyücek bir sofa. Karşıda ve ortada, sofanın merdivenlere açılan camlı kapısı. Kapının camları buzlu. Camlı kapının sağında ve solunda, ortalama,

birer kapı. Sol yanda ve ortada, üçüncü bir kapı. Sağda, üzerlerine iki siyah battaniye asılmış iki pencere. Sofanın tam ortasında, yeşil çuha örtülü, büyük ve beyzî bir masa. Masanın etrafında, ortasındaki başka, öbürleri aynı tipte olmak üzere 13 iskemle. Sağdaki pencerelerin önünde, beyaz patiska örtülü uzunca bir kerevet. Camlı kapı ile solundaki kapı arasında, pis ve harap bir konsol ve üzerinde dökük yaldızlı, küllü bir ayna. Aynada eski zaman kılıklı, hasır şapkalı, pala bıyıklı gümüş bastonlu erkekler ve korseli, yelpazeli, uzun etekli kokonalardan ibaret aile fotoğrafları, aşk kartpostalları, yürek resimleri vesaire... Konsolun üstünde, rakkaslı, eski bir saat... Duvarlarda, kara kalemle ve gayet acemice büyütülmüş, konsoldaki resimler cinsinden aile fotoğrafları...]

(Haddehaneli Salih ve Naci Beyefendi, yüzleri bize doğru, masanın arkasında ve yanyana, masanın ortasındaki boş saboya bakıyorlar. Yaşlı bir züppe kılığındaki Naci Beyefendi, eğilip bir iskemleye abanır. Masayı, tavana asılı ve etrafı huni şeklinde siyah bir kâğıtla sarılı büyük bir ampul aydınlatıyor. Masanın üstünde ve bir kenarında, marpuç yılankavi yeşil çuhada kıvrılan bir nargile... Camlı kapının arkasında da keskin bir ışık... Naci Beyefendi, iskemleye abanmış vaziyette, başını Salih'e çevirir.)

SALİH – Bana Haddehaneli Salih derler, nam-ı diğer Parmaksız Salih... Bizim sözümüz sözdür!

NACİ – Öyle Salih Bey amma, söz başka, iş başka...

SALİH – Bizim sözümüz işin sözü... Başka lâf bilmeyiz ki, biz...

NACİ – *(Abandığı iskemleden elini saboya doğru uzatır.)* Gel de şu kutuyu, kimse görmeden, yahut şüphelenmeden masadan kaldır; sonra yine o diye tıpatıp benzeri bir kutuyu masaya koy!

SALİH – Bu iş ya göre göre olur, yahut kimse görmeden... Göre göre olanı *(arkasındaki camlı kapıyı göstererek)* dışarda bir gürültü çıkartıp polis geliyor şüphesini verdikten sonra *(söylediklerini ayniyle tatbik ederek anlatır)* kutuyu kapmak ve konsolun çekmecesine atmakla olur. *(Salih kutuyu kapmış, konsolun hızla açtığı ikinci çekmecesine atmış ve çekmeceyi sürüp Naci Beyefendiye dönmüştür.)* Bir de bakarsınız ki, dışardaki gürültü, birtakım sulu ve sarhoş müşterilerin patırtısından başka birşey değilmiş... *(Yine tariflerini tatbik eder.)* Hemen çekmeceyi açar, kutuyu çıkarır, sırası gelenin önüne koyarsınız. *(Masaya koyduğu kutuyu gösterir.)* Fakat bu, artık eskisi değildir. Eskisi, konsolun gözündeki delikten üçüncü göze atılmıştır, ikinci çekmecenin kenarında bekliyen, bu, öbürünün tıpatıp aynı kutu da, içindeki düzme kâğıtlarla, yine o diye müşterinin önüne gelmiştir. Nasıl?

NACİ – Mükemmel, amma?

SALİH – Hemen o saniyede konsolun çekmecesini açıp baksalar da birşey anlıyamazlar. Kutuyu oraya saklıyan el, çekmecenin dibindeki deliği, tahtasını çabucak yerine sürerek kapatır. Orada, eskisi diye herkesin yutacağı yeni kutudan başka hiçbir şey kalmaz.

NACİ – Çok beğendim amma...

SALİH – Dahası var... Kutudaki kâğıtlar, evvelden ve rahat rahat tertiplendiği için, bütün desteye istediğiniz şekli verebilirsiniz. Evvelâ dört beş el kâğıtları tomban olarak düzenler ve pas vereceğiniz adama tam o kadar el kala yeni kutuyu meydana çıkarırsınız. Yeni kutu meydana çıkınca, başlar o adam banko etmeğe... Kendisine kadar herkesi düşürür. El kendisine gelince de sekiz, dokuz el geçer, dünyayı kazanır, kimse de şüphelenmez.

NACİ – Dedim ya, fevkalâde, amma biz bunu tatbik edemeyiz.

SALİH – Neden?

NACİ – Bizim kulüpte herhangi bir korku yoktur ki, kutuyu kaldırmak için bir vesile icat edelim. Böyle bir sebep ancak *(eliyle etrafı gösterir)* böyle tripolarda makbuldür. Bizim aramızda hep büyük, nüfuzlu insanlar var.

SALİH – Tripo deyip hor görmeyin bizi! Bize de, en ipsiz sapsız adamların yanında, en itibarlı, şerefli insanlar gelir. Kumar bu, bilmez misiniz, doktoru ve ilâcı olmıyan hastalık...

NACİ – Öyle, öyle!.. Hani şu kimse görmeden kutuyu değiştirmek nasıl oluyor?

SALİH – Pek sağlam bir yol değil o... Bir elektrik arızası uydurup cereyanı kesmek, peşinden, bir iki saniye içinde, kutuyu değiştirip yenisini koymak... Amma bundan çok kişi uyuz olur.

NACİ – *(Hayretle)* Uyuz olur ne demek?

SALİH – *(Gülümser)* Yani şüphelenir. *(Kollarını giymeden omuzlarına attığı ceketini düzelterek)* Affedersiniz, malûm ya, biz efendi ile it arası insanlarız. Çoktandır, ipsiz sapsızlarla düşe kalka onların dilini kapmışım.

(Aşağıdaki parça, piyesin son sahnesinden alınmıştır. Salih, Macide ve Yusuf Kadıköy'deki köşkün salonunda münakaşa etmişlerdir. Bu münakaşanın sonunda Salih iç odaya girmiş ve biraz sonra da oradan kristal şangırtılarıyla büyük bir gürültü kopmuştur. Yusuf'la Macide de odaya girmişler, içerki odadan telâşlı konuşmaları salondan duyulmaktadır.)

(s. 212-215)

(Birkaç saniye derin sessizlik... Haddehaneli Salih, başında koskocaman ve kanlar içinde bir pamuk külçesi, şakaklarının hizasından iki eliyle pamuğu tutmuş, ceketsiz ve kravatsız, beyaz gömleği birçok yerinden yırtılmış, gömleğinin sağ omuz başında gittikçe büyüyen bir kan dalgası, soldan görünür. Arkasından perişan, sırtında güzel bir elbise, Macide... Sonra Yusuf... Macide'yle Yusuf Salih'e bakmakta, fakat ona el süreme mekte, hiçbir şey yapamamakta... Salih birkaç adım atar, durur, diz üstü gidiyormuş gibi olur, hep aynı vaziyette doğrulur, yürür ön plâna gelir, koltuğun önünde tam cephesini gösterir. Yusuf koşar, koltuğun yüzünü meydana çevirir, Salih oturur, uzanmış gibi başı arkaya gider. Macide ve Yusuf koşarlar. Yusuf bir köşede yüksekçe bir puf bulup getirir, Salih'in ayaklarını pufun üstüne koyar. O anda Macide de birkaç yastık getirmiş ve Salih'in omuzlarile başının altına yerleştirilmiştir. Koskoca penceredе gittikçe açılan, pırıldayan sabah... Oda adamakıllı aydınlık... Yusuf'la Macide sağlı ve sollu Salih'in üstüne eğilmiş, kalmışlardır.)

SALİH – *(Kolları iki yana uzanmış, başında koskocaman bir kan dalgası, heceleye heceleye)* Sülün Ahmet'le Semra gelmedi mi? Demin adresinizi vermiştim.

YUSUF – *(Gayet tatlı)* Niçin gelecek onlar?

SALİH – Ne iyi etmişim gelin dediğime!.. Şahit olurlar, avize kaza eseri olarak başıma düştü ve ben öldüm!

MACİDE – Siz ölmeyeceksiniz!

SALİH – Ben ölmesem siz yaşayabilir misiniz? *(Yusuf'a bakar)* Yusuf!

YUSUF – *(Hararetli)* Efendim!

SALİH – Sen avukatsın! Ceketimin sağ cebimde sigorta kâğıtları var. Onlara bak!

YUSUF – Ne olacak?

SALİH – Ben yüz bin liraya sigortalıyım. Parayı varisime verecekler!

MACİDE – *(Gırtlağının son gücüyle)* Yusuf! Baban ölüyor!

(Yusuf deli gibi dikilir, kalır, birden kendisini Salih'in ayaklarına atar, hıçkıra hıçkıra ağlamağa başlar.)

SALİH – *(Sesi ölüm nabzı gibi atıyor.)* Sigorta kâğıtlarında varisimin ismi, oğlum Yusuf diye yazılıdır. 1921 doğumlu Yusuf; kaybettiğim oğlum; sol kolunda yanyana dört çizgi halinde dört yanık lekesi vardır. Böyle yazılı...

(Yusuf babasına bakmadan hep o vaziyette kalır. Macide ayakta ve yanında, yaralının yüzüne eğilmiş hüngür hüngür ağlıyor.)

SALİH – *(Boşluğa bakarak)* Macide, kızım niçin ağlıyorsun? Ben senin yüzünü dünyada biraz güldürmek için ölüyorum! Macide, kızım! Paramı sana veriyorum! Yusuf bir günde veraset ilâmını çıkartıp sigortadan parayı alsın, sana versin! Sen de o kadına git, evvelâ borcunuzu öde! Öbür borçlardan sonra size de elli altmış bin lira kalır. Yusuf adam olursa işinize yarıyabilir. *(Gözleri kayar)* Adam ol, Yusuf!..

MACİDE – Siz ölmeyin, siz ölmeyin! Biz ne çekersek çekelim!

SALİH – Olmaaaz! Ben sizin hatırınız için yapmadım bunu! Bu benim bütün hayatımın kefareti... Kefaret değil de, daha doğrusu, ödemeğe mecbur olduğum ceza... Günaha günahla kefaret olmaz. Amma Allah büyük, Allah rahim...

(Üstüste acı acı zil sesleri... Salih, dalgın, ufuklara bakmakta... Macide ağlayarak koşa koşa kapıya gider. Yusuf hep o...)

SALİH – Galiba Sülün Ahmet'le Semra geldi... Bakmayın hallerine! İkisi de mert çocuktur.

(Sağdan şimşek gibi Semra çıkar. Üstünde aynı tuvalet ve sırtında arjante bir kap... Arkasında, kulüpteki kılığı ile Sülün Ahmet ve Macide... Semra bir an durur, sonra koşa koşa Salih'e yaklaşır, yine mıhlanır, kalır. Salih'in çenesi atıyor.)

SEMRA – *(Kendini kaybetmiş,)* Haddehaneli Salih, kalk!

(Sülün Ahmet ve Macide yaklaşırlar. Salih'in arkasına geçerler. Salih'in dudakları kıpırdar.)

SALİH – *(Hep boşluğa bakıyor.)* Haddehaneli Salih kalkamaz. Bir kere yatınca bir daha kalkmaz! Çocuklar hoş geldiniz! Dinleyin beni!

(Herkes Salih'in üzerine eğilir.)

SALİH – İçerdeki avize başıma düştü ve ben öldüm! Kaza eseri... İnanın! Buna şahitsiniz! Eğer kusur ederseniz Kıyamette iki elim yakanızda olsun...

(Semra hıçkırmaya başlar. Salih'de sönme alâmetleri...)

SALİH – Şu, ayaklarımda ağlayan çocuk da benim oğlum Yusuf... Onu üç gün evvel tanıdım ve kabul ettim. Buna da şahitsiniz. Hoş, o avukattır, size anlatır.

(Yusuf, birden başını kaldırır. Yalnız arkadan görünür.)

YUSUF – *(Yırtılan bir sesle)* Baba! Baba!

SALİH – Ben sana demedim mi, güneş doğmadan Allah seni kurtarır diye... Daha güneş tam doğmadı değil mi?

SEMRA – *(Yakan bir tonla)* Salih, sen ölemezsin!

SALİH – Bana Haddehaneli Salih derler. Nam-ı diğer Parmaksız Salih... Bizim sözümüz sözdür!

(Haddehaneli Salih'in gözleri apaçık bakar. Çenesi daha sık atıyor. Pencerede bol güneşli manzara...)

Perde
Son

Hikâyelerim'den

Hasta Kumarbazın Ölümü

(Hikâyelerim, 1970, s. 177-182)

Sokaktan "akşam simidi!" sesleri geliyordu. Hasta Kumarbazın pansiyon sahibesi Macar kokanası, üzerine soluk ve yırtık bir kadife örtülü masada, mıncıklana mıncıklana sefil bir hale gelmiş iskambil kâğıtlariyle (pasyans) açıyor.

Kalktı, elektriği yaktı.

Sokaktan sesler:

– Akşam simidi, akşam simidi!

Kiracısının odasını düzelttiği saat buydu. Hasta Kumarbaz, hemen her gün bu saate kadar uyur, akşam üzeri çıkıp giderdi.

Önlüğünün cebinden, oda kapısının ikinci anahtarını çıkardı, koridoru geçti ve kapının önünde durdu.

Hayret!

Anahtar döndüğü halde kapı açılmıyordu. Demek ki, arkasından sürgülüydü.

Yani Hasta Kumarbaz içeride...

Gerçekten hayret!...

Bu saate kadar evde kaldığı hiç vâki değildi.

Macar kokanası, kapıyı birkaç kere vurdu. Ses yok...

Kulak verdi:

İçeriden garip bir hırıltı geliyor. Fakat insan sesine benzemeyen madenî bir hırıltı...

Bir ân durdu ve sonra şiddetle, peşinden daha şiddetle kapıyı yumrukladı. Hiçbir ses yok... Derinlerden bir hırıltı, tavada yemek yanıyormuş gibi bir hışırtı; o kadar...

Macar kokanası hızla döndü, koridorun avluya bakan penceresini açtı, aşağıya sarktı ve haykırdı:

– Durmuş efendi! Durmuş efendi!.

Aşağıdan gür bir ses:

– Ne var, madam?

– Sen gelir burada?

– Gelir!

Yine Hasta Kumarbazın kapısında... Yumruk üstüne yumruk... Kulağını kapıya dayadı.

A!.. Bir ses:

– Gong çalındığı zaman saat tam on dokuzdu!

Pansiyon sahibesi Macar kokanasında saati noktası noktasına bildirme imkânı olmadığına, bildirilinceye kadar zamanın birkaç saniye geçeceğine dair bir şuur yok... Bu, olsa olsa hasta kumarbazda olabilir...

Kokana bağırdı: Radyo!

– Radyo açık bıraktı!

Artık Hasta Kumarbazın içeride ve kendi kendisine, konuşan radyodan habersiz bir halde olduğu şüphesiz...

Macar kokanası kapıyı yumruklaya dursun... Apartman kapıcısı Durmuş efendi kapıyı çalıyor.

Kadın kapıya atıldı ve açtı.

Yüzü ve sesi ağlamaklı:

– Durmuş efendi! Radyo açık bıraktı!

– Ne demek o?

Kokona bozuk Türkçesiyle dilinin döndüğü kadar anlattı.

Durmuş efendi başını kaşıyor:

– Polise mi haber verelim, yoksa kapıyı zorlayıp da biz mi açalım?

Sonra, yüzüne aptal aptal bakan Macar kokanasına bir göz atıp kararını verdi:

– Belki hastadır, baygındır; en iyisi kapıyı biz açalım!

Ve yürüdü, kapının önünde durdu, sol eli tokmakta, sağ omuziyle abandı. Kapı, sallanan bir diş gibi sökülüverdi.

Girdiler:

Hasta Kumarbaz yatağında... Sol eliyle yorganı başının üstüne kadar çekmiş ve öylece kalmış... Sağ eli yorganın dışında... Sağ elinin iki parmağı arasında sönük bir sigara... Sigaranın, parmağına kadar geldikten sonra söndüğü, etteki yanık yerinden ve yerdeki küllerden belli.

Macar kokanası koşup radyoyu kapattı. Durmuş Efendi de yorganı çekti:

Hasta Kumarbaz, hafifçe sağına yatık, açık gözleri yerdeki iskarpinlerine mıhlı, hareketsiz...

Macar kokanası, elleriyle, at kuyruğuna dönmüş oksijenli saçlarını kavrayarak haykırdı:

– Öldü!

Bir ân kalakaldılar.

Hasta Kumarbazın elektrikler kesildikçe yaktığı mum, bitme noktasına kadar gelmiş, küçük bir şamdan içinde ve radyonun üstünde...

* * *

Bir saat sonra, Macar kokanasının (Pasyans) açtığı soluk ve yırtık kadife üzerinde eski bir daktilo makinesi ve masada iki polis... Polislerden biri elinde bir not, arkadaşına soruyor:

– Ekler arasında neler var?

– Hükümet tabibinin kalb sektesine dair raporiyle tesbit edilen eşya listesi...

– Öyleyse yaz!.. Yazıyor musun?

– Evet!

Polis dikte ediyor:

"– İlişik eşya listesine, kimlik vesikalarına ve şahitlerin ifadelerine göre "Hasta Kumarbaz" lakabiyle tanınan ölünün, mıntıkamızda mevcut bütün kulüplere kayıtlı ve kumarı tek iş halinde devam ettirici bir şahıs olduğu anlaşılmıştır." Yazıyor musun?

– Tamam!

Ve dikte eden polis, daktilo makinesinin tıktaklarını bekledikten sonra devam etti:

"– Tespit edilen eşya arasında ölüye ait not defterinin bazı anlaşılmaz ibarelerle dolu olduğu görülmüştür. Bu ibareler arasında polis incelemesi yönünden mühim olabilecek satırlar şunlardır: (Herkes benim kumarı kumar için oynadığımı sanıyor. Bir zamanlar o kadar bağlı olduğum sanat ve edebiyatı bunun için bıraktığımı sanıyorlar. Halbuki ben kumarı, düşünmemek için oynuyorum. Ruhuma üşüşen sabit fikirlerin, beyin zarımı yırtan vehimlerin biricik ilacı olarak onu buldum. Kumarı oynayamayacak hale geldiğim gün intihar etmekten başka çarem kalmayacaktır. Allahın bu imtihanı karşısında her defa hezimete uğrayan beni, bir de emanete kıymak günahından kim kurtaracak?.. Halimden şu Macar kokanası kadar anlayacak birinin, damarıma saplayacağı küçücük bir iğne yeter!)

Dikte eden polis, son cümlenin yazılmasını bekledikten sonra başını kaldırıp Macar kokanasına hitap etti:

– Korkacak bir şey yok! Savcıya ifade verir ve ölünün senin iğnenle değil de, kalb sektesinden gittiğini Morg raporiyle tespit ettirirsin! Orada ölüyü kesip biçerek her şeyi anlarlar ve Hasta Kumarbazın niçin ve nasıl öldüğünü keşfederler.

Macar kokanası, elleri yine saçlarında çığlık basıyor:

– Ben öldürdü! Olmaz!

Ve eliyle, masanın bir kenarında açık ve karmakarışık duran kâğıtların üstündeki Maça Kralını gösterip haykırdı:

– Bu öldürdü, bu öldürdü! Gece odasına girdi, öldürdü!

Daktiloda yazı yazan polis güldü:

– Biz de kaatili nerede arıyoruz, değil mi?...

Çerçeve-1'den

Şairsiz Devir

(Çerçeve-1, İstanbul Ekim 1999, s. 150-151)

Tarihçi bir fikir adamı Asurîler için şöyle der:

– "Sorun onları yutan unutulma uçurumuna, niçin silindiler? Zira şairleri yoktu!"

Evet, şair o Hüma kuşudur ki, bütün bir cemiyeti; mabedleri, sarayları, yolları, meydanları, bütün maddî ve manevî ağırlığıyla kanatları üstüne yerleştirir, havalanır, asırların tepesinden süzülüp geçer.

Sanatkârı olmıyan devir, hattâ küçük bir zaman parçasını bile fethedebileceğini ummasın. İstikbale sözü olan devirler, mektuplarını, sanat güvercininin

gagasına teslim ederler.

Osmanlı tarihinde, içtimaî sarsıntı ve kaynayış bakımından meraka en değerli devir, fetret devridir. Buna rağmen o günleri tanımıyoruz. Çünkü şairi yok. Lâle Devri gibi basit bir sulh ve bolluk mevsimi, Nedim olmasaydı, çizgisi çizgisine içimizde yaşar mıydı? Kanunî Sultan Süleyman'ın, yıkılmıyacak olan türbesi, Bâkî imzalı mersiyedir. Atlarına, ahırına kadar hatırımızda kalan Dördüncü Murad, Nef'î'ye dua etsin.

Onun içindir ki, Büyük İskender, taş üstünde taş bırakmamak azmile yıkmayı kurduğu bir şehri düşürünce, şu emri verdi:

– "Şehri tarlaya çevirin! Fakat meydan yerindeki şair heykeli, olduğu gibi kalsın!"

Bakın bir İngiliz, her İngilize tercüman olarak ne düşünüyor:

– (Şekspir)le Hindistan'dan birini seçmeğe mahkûm olsak, Hindistan'ı feda ederdik!

Fakat malûm ola ki:

Sesleri, çizgileri, renkleri, kokularile bütün bir devri omuzuna alıp Sırat köprüsünden geçiren sanatkâr, siyasî manzumeler peşrevcisi ve dalkavuklar borazanı değildir.

6 Temmuz 1939

Çerçeve-2'den

Bu Adam, Bu Şehir...

(Çerçeve-2, Ekim 1999, s. 12-13)

Bu adam şehrin içinde oturmaz. Küçücük dalgalarla yıkık rıhtımların öpüştüğü uzak ve kenar bir semtte oturur.

Bu adam şehre ve cemiyete düşman değildir. En çok onları sever. Fakat onları kendi hayal ve mefkûre ikliminde o türlü yükseltmiştir ki, şehir ve cemiyetin bugünkü müşahhas ifadesinden, yine şehir ve cemiyetin mücerret manası adına irkilir.

Bu adam yine bayram adına bayramlardan, insan adına insanlardan ve söz adına sözlerden bucak bucak kaçıp kurtulacak yer arar.

Bu adam bir bayram sabahı yanına karısını aldı ve İstanbul'a geçti. Oradan da Beyoğlu'na çıktı.

Bu adam ve karısı, Galatasaray'dan Taksim'e çıkıncaya kadar kadayıf gibi tel tel parçalanacaktı. Bir sinamanın önünden geçerken, misli rüyalarda görülemez bir manzaraya şahit oldu. Her ferdi anasının, babasının, karısının, çocuğunun hayatını kurtaracak iksiri 5 dakika zarfında içerden alamazsa sanki her şeyini kaybetme vaziyetinde bir insanlık, bir havana dolmuş, birbirinin ruhunu ve maddesini eziyordu. Dikkat!!! Haysiyet, bağırsak, kumaş, çığlık, nefes ve kemik birbirine karışmıştı.

Bu adam (deliye her gün bayram...) meselini pek iyi anlamasına rağmen bu kadar delinin başında bir muhafız aradı; meselâ bir inzibat salâhiyeti... Yoktu!

Vapur iskelesinde o kadar insan birikmiş; üst üste yanaşan vapurlardan, uzak ve kenar semtlerin bayram yerine gidenler ile bayram yerinden dönenleri arasında öyle bir çatışma doğmuştu ki, bu adam, demir parmaklıklardan karısının denize fırlamaması için muharebe etmeğe mecbur kaldı, üstü başı yırtıldı. Ve tek bir inzibat salâhiyetine, tek bir şehir ve cemiyet mümessiline rastlamadı. Ve kâh (Şirketihayriye)ye, kâh polise, kâh halka kabahat bulan bazı münferit şikâyetçilerin çığlıkları arasında vapura doğru sürüklenirken şöyle düşündü:

– Bu şehir ve cemiyette artık her fert, yalnız kendi başını kurtarmak ve kendisini öbürüne karşı korumaktan başka hiç bir kaygı ve ölçü sahibi değil; ve serbestlik usulünün nihaî ve mefkûrevî haddiyle serbest!

8 Ekim 1943

Kitabe

(s. 15-16)

Vatandaş! Benim heykelimi dikme! Eğer ortada, temsil ettiğim, senin de inandığın bir fikir varsa onun âbidesini dik! Resmimi, evlerin, toplantı yerlerinin, iş ve faaliyet çerçevelerinin ölü duvarlarına asıp ensenle seyretme! Eğer ortada, temsil ettiğim, senin de inandığın bir fikir varsa, onun kandilini yüreğine as! Seni kayırdığım, başa geçirdiğim zaman, duyduğun nefsanî haz yüzünden beni öğme! Eğer sen buna lâyıksan, ben, bir liyakati yerine getirmek için en tabiî işi yapıyorum demektir. Bu takdirde beni öğmek, yüzüme karşı benim aptallığımı ve kendi liyakatsizliğini haykırmaktan farklı olur mu? Bu işin tam aksini yaptığım, yani seni tepelediğim ve aşağılara attığım zaman da bana söğme! Sen eğer buna müstahak değilsen, en

kaba nefsanilik bana düşüyor demektir. Bu takdirde bana söğmek, benim açtığım nefsanilik çığırına katılmaktan başka ne olur? Eğer elinde ise, lâyık olmadığın halde seni yükselttiğim zaman bana âsî ol; ve müstahak olmadığın halde seni tepelediğim zaman, sen beni tepelemeğe savaş!

Hasılı her işini, bende, hayvana değil, insana; şahsa değil, fikre inanacak şekilde düzenle! Zira yarın, ruhumdaki hayvanla kalıbındaki şahıs mortiyi çekip gittiği zaman, inandığın bir fikir olmayınca, arkamdan apışıp kalır ve lif lif çözülür, dağılırsın. Fakat bende inandığın, insan ve fikir olursa, ölümüm sana, kesip attığın tırnak kadar değersiz gelir.

Vatandaş! Hangisi iyi, böylesi mi; yoksa bunun tam aksi mi?

5 Kasım 1943

Millet Sarayında Ziyâfet Çekiniz!

(s. 20-21)

Beni, benim hesabıma tenkit eden adam, bence azizlerin azizi olmak gerektir.

Seni, senin hesabına, seni göklere çıkarmak gayesile yerin dibine batıran adam, sence azizlerin azizi olmak gerektir.

Beni ve seni, benim ve senin için değil de, bana ve sana hiç bir hayat hakkı bırakmaz bir düşmanlık zaviyesinden hırpalayan adam ise, bence ve sence menfurların menfuru olmak gerek...

İşte dostla düşmanın incecik farkı!. Vurmak, kırmak, yıkmak fiilinde ikisi de müşterek olduğu halde, çıkış ve varış noktaları arasındaki zıtlık bakımından biri tam dost, öbürü tam düşman...

Bir inkılâbı, o inkılâp adına tenkit eden adam, aynı inkılâbın en saf ve sadık hizmetçisi bilinmek gerektir. Bir inkılâbın zaaflarını o inkılâp adına, o inkılâbın kuvvet ve kudret bulması adına sayıp döken adam, aynı inkılâp kadrosunun en ulvî ve en kahraman örneği tanınmak gerektir. Bir cemiyetin ahlâk sukutunu, o cemiyetin kökündeki saffet ve fazileti iade etmek adına yangın kulelerinden bağıran adam, aynı cemiyetin en aziz ferdi sayılmak gerektir.

Aynı vurucu, kırıcı, yıkıcı faaliyeti bir suykast ve düşmanlık noktasından yola çıkarak yapan adam da, hem o inkılâbın, hem de o cemiyetin, bir taş altında solucan gibi ezmesi gereken seciye...

Bu iki örnek arasındaki farkı, hakikî ve sahte paralar arasındaki fark gibi, ölçü sahibi bir göz, bir kaç renk, çizgi, şekil hususiyetine karşılık bir iki üslûp, hareket, dava matrabazlığı içinde hemen kestiriverir.

Dünya fikir tarihinin babası (SOKRAT), Yunan cemiyeti adına giriştiği kavgada, Yunan cemiyeti tarafından muhakeme edilirken şöyle demişti:

– Bana, lâyık olduğum cezayı mı soruyorsunuz? Kahramanlara yemek yedirdiğiniz millet sarayında bana bir ziyafet çekiniz!!!

4 Şubat 1944

Çerçeve-4'ten

Örümcekten Ders

(Çerçeve-4, İstanbul, Haziran 1998, s. 50-51)

Bir örümcek ağı gördüm. Neyle neyin arasında, bilseniz?. Bağırsakları çürümüş bir asma saatin aptal aptal sarkan rakkasiyle, altındaki masada, güya şaha kalkmış, tozlu bir geyik heykelinin boynuzları arasında...

Ve ürpererek düşündüm:

Hayat, her sahada ve tek nokta etrafında ebedî bir hareket... Tek nokta etrafında... İlâhî hakikat merkezi, bu nokta... Her şey, amma her şey, maddî ve manevî her şey, bu nokta etrafında ezelî memuriyetinin devamlı cümbüşünü yaşamakta...

Her şey dönüyor.

Dönmek, yâni gidip gelmek...

Gökler gidip gelir, yıldızlar gidip gelir, dünya gidip gelir, dünya yüzünde her şey gidip gelir, vücudumuzda kanımız ve zerrelerimiz gidip gelirken nisbî tezahür çerçevelerinde hareketsizlik ifade eden her manzaraya, Allah, ne müthiş bir tenkidçi musallat etmiş... Örümcek!...

Harekete yataklık eden zamanın esrar dolu âhengini saymıya memur bir âlet: Rakkas... Tek ân içine teksif edilmek istenmiş bir çeviklik timsali, geyik heykeli... İkisi arasında örümcek tarafından, bu ne ince, bu ne harikulade iş ve işçilik!. Bir iş ve işçilik ki, herhangi bir faaliyet ve memuriyetten düşmenin ayıbını, misilsiz bir kesafet üslûbiyle vecizelendiriyor.

Allah'ın bir örümceğe biçtiği, vazife payını ve titizliğini gör ve düşün! Bakalım, vazifelerin, fayda ve titizlikte en üstünü olarak Hakkı görmiyenleri, yine Hakkın ilmine havale etmekten başka çare bulabilecek misin?

Aman harekete geç ve sahte cümbüşler yerine gerçek faaliyetin yolunu bul! Yoksa, âleme yeni bir nizam bulmak için toplanıp da "hakk-ı huzur" almaktan başka bir şey düşünmeyen hayalî meclis üyelerinin, vicdanlariyle dilleri arasına çekilmiş örümcek ağları altında sayıklamadan öteye geçmez hâllerine dönersin!.

Bugün ben, örümcek ağını, bütün saatlerin rakkaslariyle, o saatlerin asılı olduğu iş sahalarındaki maddî ve manevî çarklar arasında görüyorum.

7 Şubat 1967

Çerçeve-3'ten

Benim Güzel İstanbulum!

(Çerçeve-3, İstanbul, Kasım 2000, s. 5-6)

Erkeklerinin gözünde merhamet, kadınlarının gözünde iffet, gençlerinin gözünde saffet yaşlılarının gözünde şefkat kalmamış olan şehir... Ne de profesörünün gözünde hakikat, muharririnin gözünde samimiyet, tüccarının gözünde sadakat, polisinin gözünde cevvaliyet...

Benim güzel İstanbul'umda, sadece yemek, yutmak, içmek, şişmek, ısırmak, incitmek, aldatmak, atlatmak, çelmeye getirmek, tuzağa düşürmek sevdasında kaba nefs suratlarının çeşitli tuğraları...

Gel de meydanlarda, caddelerde, yol ağızlarında bir kenara çekilip dirseğini bir taşa ve başını eline daya; ve kimsenin farketmediği bu tuğraları hecelemeye çalış! Göreceksin ki, benim güzel İstanbul'um, ruhiyle olduğu kadar suratiyle de çirkin mi çirkin!...

Dolmuşlarda kimse kimsenin hacim sahibi olmasına tahammül edemez. Vapurlarda favorili delikanlılarla mini-etekli kızlar, kollarını birbirlerinin omuzlarına atmış, kadın - erkek kompleksini havada üstüste uçan sineklerin seviyesine indirmiştir. Bir şeyin halisini bulmak öylesine muhal olmuştur ki, pres makinesinde ve gözünüzün önünde portakal sıkan tezgâhtar, önceden portakallara şırınga ettiği Terkos suyunun keyfiyle karşımızda sırıtmaktadır. Nizamsızlıkta nizama memur beyaz trafik eldiveni, çözülmesi imkânsız bir düğümü boyuna sıka dursun...

Mektep, adliye, sinema, gece kulübü, ibadethane ve bilmem ne haneden boşalan insanlar sırasiyle küskün, kırgın, bezgin, bitkin, ölgün ve ezgin...

Benim güzel İstanbul'umun dâvası, ne idarî, ne siyasî, ne içtimaî, ne iktisadî, ne beledî, ne bedîî; sadece ruhî ve ahlâkî...

31.3.1956

İstihza

(Birinci 101 Çerçeve, 1968, s. 145-146)

Zekâ İlâhî nimetlerin en büyüklerinden biri. İlk insanlardan beri zekâya kötü ve lüzumsuz bir şey gözüyle bakan kimse çıkmadı. Onu, bütün devirler boyunca bütün insanlık ister, sever ve beğenir. Âlâ!

Zekâ, her işde olduğu gibi belki istihzada da vardır. Belki birkaç kuvvetli kalem bunun şuur ve misâlini de vermiştir. Fakat ne yapalım ki, bu hâdise de ayağa düşer ve ebedî istismara yol açar. Böylece zekâ, ismine lâtife dediğimiz incelikle, istihza dediğimiz kabalık arasında, her istikamete çekilmesi mümkün bir ok gibi şaşırır, kalır.

İstihzayı zekânın su içtiği tek çeşme sananlar, bu çeşmedeki musluğun kaç türlü çevrilişi olduğunu, her çevrilişte nasıl bir kıvam teşekkül ettiğini, her kıvamın kaç mânâ taşıdığını bilmedikleri için, bu musluğu bir hamal gibi açarlar ve bir hamal gibi alay ederler. Neticede bu hareket, bellibaşlı bir fikir ve duyguya sahip bir ruhun gizlendiği kıymet hükmünü onun peçeli sitemini ihtar eden zarafetli bir oyun olmaktan çıkar. Her moda şey gibi, kolaylığa, kabalığa, bayalığa, fenalığa kaçar.

Bizim istihzamız da bu soydandır ve ismi zekâdır! Onun içindir ki, bizde arkadaşını en iyi tahlil eden, onunla en iyi alay edendir sanılmıştır. Ve yine onun içindir ki, bütün fikir ve san'at piyasamız, kâbuslarda bile rastlananı az cehennem tasvirleriyle dolu bir resim sergisidir.

Çekirge vücudu üzerinde at kafası taşıyan romancılar. Semiz bir domuz gibi, burnu yerde, süprüntüleri bile karnına çekercesine dolaşan şairler. Akşamüstü

bilmem hangi pasta-hânede bir kurabiye yedikten sonra sabahleyin müthiş bir sefahat yaptığını ilân eden mütefekkirler... (Frak) giymiş tahtakurularına benzeyen âlimler.

İstihza, imân eksikliğinin en şaşmaz delilidir.

İz

(s. 171-173)

Bir hikâye dinlemiştim:

Mısır'daki tarihî eserler kazılırken gizli bir mâbed bulunmuş... Mâbedin geçit yerini tıkayan büyük bir taş kütlesi kaldırılınca meydana ne çıksa iyi? Binlerce sene evvel aynı yoldan dışarıya çıkan bir adamın, kum üstünde, çıplak tabanının izi... Sadece bir iz, taban izi...

Belki de bu adam mâbedden en sonra çıkan insan... Ondan sonra belki de geçit örtüldü ve bir daha kimse içeriye girmedi. Allah bilir...

Bu keşif bana anlatıldığı vakit titredim. Zamanın, en dayanıklı eserleri, kurşun kalemi yontar gibi talaş talaş eritmesine karşılık, bu kadar entipüften bir hâdiseyi binlerce sene saklamış olması bana müthiş göründü.

Süngere dönen mâbedler, mum gibi eriyen saraylar önünde, taban çizgilerini kum yüzüne bırakmış ve binlerce yıl dayandırmış olan bu ayak bana dedi ki:

"– Eserlerimizin günübirlik sağlamlığına güvenmiyelim! Bir kaç gün sonra yerlerinde yeller esebilir. Zamanı büyüliyecek ve eskimez cevherin terkibinden haber verecek sırları avlıyabilirsek, velev kimsenin görmediği ve aldırmadığı bir cümle hâlinde olsun, ebediyete akabiliriz."

Dâva, değişmiyecek doğruyu ve solmıyacak güzeli bulup, binlerce yıl sonra doğacak bir günün suratına, mühür gibi tabanının izini basabilmekte... Biz bu taban izini küfrün suratına basacağız!

Tahtına Geçen Ruh

(İkinci 101 Çerçeve, 1968, s. 50-53)

Bu defa makine ve madde terakkileri o kadar yükseldi ki, sadece bu yükseliş yüzünden ruh, tekrar eski zafer meydanını fethetti.

Makine ve madde terakkileri, 19 uncu Asrın ikinci yarısında korkunç derecede yükselip, 20 inci Asrın başlarında, insan irade ve tahakkümünden kurtulacak, sıyrılacak kadar istiklâl ve ihtilâl belirtmeye başladı. Bu hâl, bir aralık büyük cemiyet güdücülerini ve fikir adamlarını, yüreklerine indiresiye yıldırdı. Öyle ki, başarıcı kudretini yalnız ruh plânında besleyen insan, kendi öz keşiflerine ve öz eserine mahkûm sanıldı. Âdeta, büyük ruhî kuvvet, eski kahramanlık ölçüleri, vahşilere hâs bir değer bilindi. En girift kanunları içinde dünya, tavla zarı kadar küçük ve dört köşe bir madde görüşüne hapsedilmek istendi. Makineyi put ve insanı onun esiri hâline sürükleyen bu tersine dönmüş (mistik), Moskoflar diyarında yuğuruldu ve içimizdeki şair ajanları vasıtasiyle de terennüm edildi:

Trum...

Trum...

Makineleşmek istiyorum!...

Yeni felsefenin en muğlak dâvası olan bu mes'ele, her şeyi derin ve ebedî ruh kadrosu dışında basit bir (mekanik) faydasına bağlayıcı, vurdum duymaz ve mankafa bir mezhep tasarrufuna geçer gibi oldu.

Öz terakkilerinin denizinde boğulurcasına çırpınan, imdat çığlıkları basan insan aklı, bu gidişte, artık eserine bir daha hâkim olamıyacağı, eserini bir daha ruh prensiplerinin emrine veremiyeceği vehmini senelerce yaşadı, durdu. Üstelik, en koyu bedbinlikten daha karanlık bu telâkki, kendisine öz nikbinlik süsünü vermeyi ihmal etmedi. Ebediyet şevkine bağlı ruh sistemleri yerine, insanın, ölür ölmez, yağından mum ve sakalından keçe yapmaya kadar giden maddeci telâkki, bir de ona, gamsız ve tasasız bir hayat neş'esi aşılamaya kalktı. İnsanı taş devrinden öteye kadar ric'at ettiren maddeci görüş, kendisini gerçek istikbal ve ilericilik diye takdim etmekten geri kalmadı. Bu telâkkinin nazarında, bedbin, marazî, eski ve geri (gerici) biz olduk; biz ve bütün ruhçu sistemler...

Makine terakkileri o hâlde geldi ki, sarsak ve yatalak bir Avrupalının titrek parmaklarını bir düğmeye dokundurmasiyle koca bir orduyu havaya uçuracak kudreti istihsal edeceğine; âdi bir makine sayesinde insan kalbinin meleklere bile mahrem köşelerini okuyabileceklerine inandılar. Bütün kuş beyinliler, bu madde kudreti önünde, ruh kadrosundan hiç bir tedbirin metelik etmiyeceğine fetvayı bastı. Bunlar, asrî küfür yobazları sıfatiyle, eski ham softalardan fazla üremek istidadını gösterdi. Nihayet şu oldu:

Makine ve madde terakkilerinin ruh cevheri karşısında imtihanını vereceği en zengin laboratuar olarak İkinci Dünya Harbinin patlaması... Ruhu ihmal eden maddeci görüşle, maddeyi ihmal etmeyen ruhçu görüş, insanlığın yarınına tahakküm hakkının kimde olduğunu işte bu laboratuarda göstermeye başladı. Birbirine düşman üç rejim sisteminden her biri, maddenin hakkını tam ödedikten sonra ruhçu bir metoda bağlanmanın ne harikalar doğurduğunu fiil sahasında gösterdiler. Bu defa makine ve madde terakkileri o kadar yükseldi ki, sadece bu yükseliş yüzünden, ruh, tekrar eski zafer meydanını fethetti. Ruh, tekrar makinenin ve maddenin sırtına binip onu sevk ve idare etmek hakkını, maddenin azamî terakki haddine yükselmesi ve bu madde yükselince ruha muhtaç olması yüzünden elde etti. Makineyi henüz nazariye vasıtasiyle fikir ve ruh fethetmeden, bizzat madde, bizzat kendi terakkileriyle, ameliyede ruhun esiri olduğunu gösterdi.

Binlerce kilometreyi aştıktan sonra (pike) hücumlarla zırhlıların tepesine mıhlanan tayyareler, karşısındaki insan ve tabiat manialarını bütün külçesiyle toslayan tanklar, idareleri bakımından ne çapta bir ruh kudretine mevzu teşkil ettiklerini kendi ağızlariyle haykırdılar.

Hele atom ve füze keşifleri?..

Bunlardan ilki, ruhu ve ruhçuluğu öldürdüğü sanılan geri madde keşiflerini ruhun intikamı hâlinde ve bir solukta yok ederken, öbürü, avlayana ve avlamayana, feza insanının nasıl bir ruhçu metod sayesinde havalanabileceğini apaçık ilân etti.

Netice:

Makine ve madde, kendi öz terakkileri sonunda tekrar ruhçuluğun şanlı kapısını açtı; ve bu kapıdan yeni bir dünya doğuşunun şafağına ait ilk pembelikler sızmaya başladı.

Üçüncü 101 Çerçeve'den

Piyes: 1 Tablo

(Üçüncü 101 Çerçeve, 1968, s. 68-69)

(Eminönü meydanında bembeyaz harmanili, yalınayak, başı kabak, süt gibi beyaz ve kıvırcık sakallı bir ihtiyar... Yenicami önündeki merdivenlere çıkmış ve sağ elini başının hizasına kaldırmış, haykırmakta...)

İHTİYAR – "Size desem ki, fazilet hakkında, daha binbir şey hakkında her gün konuşmak, kendisini ve başkalarını tetkik ve teftiş etmek, insan için en hayırlı şeydir; ve tetkik ve teftiş edilmeyen hayat, yaşanmaya değmez; bana inanır mıydınız?"

(Adamın etrafında, boyacı çocuklarından daktilo kızlara, tesbihli ihtiyarlardan, bobstil gençlere kadar vıcık vıcık kalabalık... Ne yapacağını şaşırmış birkaç polis...)

İHTİYAR – "Size desem ki, fazilet paradan gelmez; para da, her şey de, ister fertler için olsun, ister devlet ve memleket için, yalnız faziletten gelir; bana inanır mıydınız?"

(Birbirlerine dehşetle bakışırlar... "Acaba deli mi?" mırıltıları... hayret, dikkat...)

İHTİYAR – "Zira ben, gezip tozduğum her yerde, size, genç ve ihtiyar hepinize şu öğüdü veriyorum: Sakın nefslerinize ve mallarınıza, ruhunuzun yükselme ihtiyacından daha çok hattâ onun kadar bile değer vermeyiniz!"

(Gülüşmeler... Alaylı sesler... Bir gazete müvezzii çocuk ellerini birbirine çırpar...)

İHTİYAR – "İşte bu yüzden ey insanlar, size söylüyorum, ister düşmanlarımın dediğini yapın, ister yapmayın; fakat şunu bilin ki, tekrar tekrar öldürülecek olsam, ben, yine tavrımı değiştirmiyeceğim!"

(Genç bir muallim bir sıçrayışta ihtiyarın yanına çıkıp onunla birkaç kelime konuşur, sonra halka döner.)

MUALLİM – Efendim!. Bu ihtiyar, meşhur Yunan filozofu (Sokrat) rolüne çıkmış bir aktördür! (Sokrat) öleli 24 asır geçtiği halde, zamanın hâlâ aynı yerde durduğunu göstermek için bir tecrübeye girişmiş!. Aynen (Sokrat)ın sözlerini tekrarlıyor! Ne dersiniz?

(Bir ses yükselir.)

SES – Söyle zavallıya, hemen deli rolüne çıkmazsa yandığı gündür! Zira (Sokrat) öleli 24 asır geçtiği halde, hayatı tetkik ve teftiş etmenin en fazla yasak olduğu gün, bugündür.

(Ahalide dalgalanış... Herkes sesin sahibini arar, fakat bulamaz. Başbaşa mırıldanan üç adam...)

BİRİNCİ ADAM – Kim bu sesin sahibi yahu, bir komünist mi yoksa?

İKİNCİ ADAM – Hayır, bir ırkçı, milliyetçi olsa gerek!...

ÜÇÜNCÜ ADAM – Amma da anlayışsızsınız, bir softa, bir yobaz, bir mürteci, yahu!

Samiha Ayverdi

(İstanbul 25 Kasım 1905, - İstanbul 22 Mart 1993)

Şehzadebaşı'nda, Kalenderhane denilen semtte, dönemine göre oldukça iyi şartlarla yaşanan bir evde doğdu. Babası Balkan Savaşı gazilerinden piyade kaymakamı İsmail Hakkı Bey, annesi Fatma Meliha Hanım'dır. Baba tarafı Ramazanoğulları'na ve İsfendiyaroğulları'na, anne tarafı ise Macaristan'da, Budin'de türbesi bulunan Gül Baba'ya kadar dayanır. Mimar ve yazar Ekrem Hakkı Ayverdi'nin küçük kardeşi olan Samiha Ayverdi, bulundukları semtte bir iptidai mektepte okuduktan sonra Süleymaniye İnas Numune Mektebi'nden (rüştiye seviyesinde olmalı) mezun oldu (1921). Resmî öğrenimi bundan ibaret kaldı. Bunun dışında hemen bütün kültür birikimini kendisine tutulan özel hocalardan elde etti. Fransızca ve keman dersleri aldı. Osmanlı'nın son dönem Batılılaşma yıllarını yaşayan, döneminin aydın tabakasını teşkil eden kadın ve erkeklerin bulunduğu aile ve akraba çevresinde, ailesinin ve yakınlarının oturdukları konak, köşk ve yalılarda yetişti. Çocukluk ve gençlik yıllarında zengin bir konak kütüphanesi ile Tanzimat sonrası Osmanlı entelektüellerinin teşkil ettiği askerî rütbeli şahsiyetlerin, ressam ve şair gibi ziyaretçilerin meclislerinde edebiyat, sanat sohbetlerinden faydalandı. Genç yaşta aile dostları olan Hırka-i Şerif Ümm-i Kenan Dergâhı şeyhi Kenan Rifai'yi (Büyükaksoy) tanıdıktan sonra (1927) mistisizme büyük ilgi duydu. (Eserlerinin çoğunda gerek Kenan Rifai'ye, gerekse tasavvufa açık veya sembolik ifadelerle yer vermiştir.)

Basılmış ilk eseri olan *Aşk Budur* romanıyla 1938'de yayın hayatına atılan Samiha Ayverdi, 1945 yılına kadar hemen sadece roman ve hikâye yazmakla yetindi. Bu tarihten sonra bazı dergilerde denemeleri ve mensur şiir tarzında hissî ve mistik nesirleri yayınlandı. Bir bölümü 1946'da *Büyük Doğu* dergisinde tefrika edilip 1948'de tamamı kitap halinde yayınlanan *Mesihpaşa İmamı*'ndan sonra başka roman yazmadı. Bundan sonra kendisini tamamen fikir yazılarına, denemelere verdi. Ayrıca mülakat ve konferanslarıyla fikirlerini açıkladı. 1945'ten başlayarak yazılarının yayınlandığı başlıca dergi ve gazeteler şunlardır : *Büyük Doğu, Türk Yurdu, Resimli İstanbul Haftası, Anıt, Havadis, Türk Kadını, Tercüman, Türk Edebiyatı. Kubbealtı Akademi Mecmuası*'nın da ilk çıkışından itibaren ölümüne kadar hemen her sayısında çeşitli konularda yazıları yayınlanmıştır. Bu süreli yayınlarda çıkan deneme, hatıra ve makalelerinin çoğu çeşitli kategorilerde toplanarak kitap haline de getirilmiştir.

Çeşitli tarihlerde başta Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya gibi Balkan ülkeleri olmak üzere Macaristan, Avusturya, İtalya, İsviçre, Fransa ve

İspanya'nın başlıca şehirlerini gezen Samiha Ayverdi, Libya hükümetinin 1980 yılı Mart ayında İspanya'nın Sevilla şehrinde tertip ettiği "A Communication Prepared for the Islamic Conference" (İslam kongresi için hazırlık görüşmeleri) adlı toplantısına da davetli olarak ve bir tebliğle katılmıştır. *Kölelikten Efendiliğe* adlı kitabıyla "Türkiye Millî Kültür Vakfı Armağanı" (1978), aynı vakıf tarafından "Türk Millî Kültürüne Hizmet Şeref Armağanı" (1984), "Boğaziçi Gençliğine Hizmet Ödülü" (1986), *Hey Gidi Günler Hey* kitabıyla da Türkiye Yazarlar Birliği'nin "Dil Ödülü" (1988) ile taltif edilmiştir. İstanbul'da ölen Samiha Ayverdi'nin mezarı Merkezefendi Kabristanı'nda, Kenan Rifai'nin kabrine yakın bulunmaktadır.

Samiha Ayverdi'nin romanlarında tasavvuf önemli bir temayı teşkil eder. Bu temaya bağlı olarak çok defa platonik bir aşk ve kişilerin ruh dünyalarını aydınlatan bir mürşit veya dost bulunur. Romanlarının birinci plandaki kahramanları Osmanlı ve İslâm ahlakını ve "tevhid" inancını temsil eder ve bu düşüncenin misyonerliğini yaparlar. Bu özelliği dikkate alındığında bu romanlar tezli edebiyat kategorisine girer. Yazarın roman tekniği üzerinde durmaması, hatta yazılarında roman ve diğer edebî türler hakkında herhangi bir kanaat belirtmemiş olması da sanat ve edebiyat anlayışını eserin mesajı üzerinde yoğunlaştırmış olmasıyla açıklanabilir. Kahramanlarının, özellikle kadınların zengin bir iç dünyaları vardır. Çizdiği tiplerin fizikî ve ruhî portreleri ve davranışları ile hatıralarında zikredilenler karşılaştırıldığında çok defa yazarın bunları yaşadığı çevreden alarak realist bir ifadeyle roman vakasına yerleştirdiği anlaşılır. Romanlarından *Aşk Budur, Batmayan Gün, Son Menzil* ve *Mesihpaşa İmamı*'nda belirli bir anlatıcının varlığı hissedilirken, hatıra defteri şeklinde kaleme alınmış olan *Ateş Ağacı* ve *İnsan ve Şeytan*, kahramanların karşılıklı mektuplarıyla gelişen *Yaşayan Ölü* ile doğrudan doğruya kahramanın dilinden anlatılan *Yolcu Nereye Gidiyorsun* romanları otobiyografik karakter gösterir. Bu romanların çoğunda da gerek anlatıcı-yazarın, gerekse mektup ve hatıra defteri sahiplerinden özellikle kadın kahramanların çok defa Samiha Ayverdi'nin şahsiyetiyle birleşen yönlerinin bulunması roman-hatıra ilişkilerini daha çok düşündürmektedir. Romanların çoğunda yazarın hayat hikâyesiyle örtüşen Meşrutiyet yıllarıyla Cumhuriyet döneminin ilk yıllarının anlatılması, olayların konak, yalı ve köşklerle Boğaziçi, Çamlıca, Çengelköy, Şehzadebaşı, Bozdoğan Kemeri, Karagümrük gibi mekânlarda geçmesi de aynı izlenimleri verir.

Gerek teknik, gerekse kurgu bakımından en güçlü romanı olan *Mesihpaşa İmamı*'nda ise imam olduğu halde İslam'ın ruhuyla ilgisiz, kaba bir baba ile son yüzyılın çarpık Avrupalılaşmasına uğrayarak aslî değerlerini kaybeden çocukları arasındaki çatışmayı işleyerek Osmanlı'nın son döneminde Türk ailesinin geçirdiği krizi dile getirilmiştir.

İbrahim Efendi Konağı, İstanbul Geceleri ve *Dost* adlı eserlerinde olduğu gibi hatıra türüne girecek diğer kitapları ve yazıları da romanlarıyla paralellik gösteren Samiha Ayverdi bu tür eserlerinde bilgi ve müşahedeye dayanmakla beraber daha çok hissî bir yaklaşımla Osmanlı'nın son dönem sosyal hayatının panoramasını çizer. Zengin sınıfının asaleti, zarafeti, dostluğa ve sohbete açık mizaçları, çevresindeki her sınıf insana karşı sevgi, merhamet ve iyilik etme duygularının anlatıldığı bu hatıralarda geçmiş dönemin kaybedilmiş değerleri ve İstanbul güzellikleri yer yer lirik ve nostaljik bir üslupla anlatılmıştır.

Eserleri: Romanlar: *Aşk Budur* (1938); *Batmıyan Gün* (1939); *Ateş Ağacı* (1941); *İnsan ve Şeytan* (1942); *Yaşayan Ölü* (1942); *Son Menzil* (1943); *Yolcu Nereye Gidiyorsun*? (1944); *Mesihpaşa İmamı* (1948); *İbrahim Efendi Konağı* (1964) Hikâye: *Mabedde Bir Gece* (1940). Deneme: *Yusufçuk* (1946) ; *Hancı* (1988). Hâtıra: *İstanbul Geceleri* (1952); *Bir Dünyadan Bir Dünyaya* (1974); *Hatıralarla Başbaşa* (1977); *Rahmet Kapısı* (1985); *Ne İdik Ne Olduk*? (1985); *Bağ Bozumu* (1987); *Hey Gidi Günler Hey* (1988); *Küplüce'deki Köşk* (1989); *Yeryüzünde Birkaç Adım* (1984). Biyografi: *Kenan Rifai ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık* (1951, N. Araz, S. Erol ve S. Huri ile); *Âbide Şahsiyetler* (1976); *Dost* [1980] (Bunların dışında tarih, din ve kültür konularında basılmış bir çok eseri bulunmaktadır).

Kaynakça: Ebubekir Eroğlu, "Ayverdi, Samiha", *TDEA*, c.I, s. 251-252; Kâzım Yetiş, "Samiha Ayverdi'nin Hayatı ve Eserleri", *Türk Edebiyatı*, dergi no 127, N.127, Mayıs 1984, s.52-54; Banıçiçek Kırzıoğlu, *Samiha Ayverdi. Hayatı - Eserleri*, Erzurum 1990 (Basılmamış doktora tezi); *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, c. XVII/4 (Ekim, 1998), c. XXII/22 (Nisan-Temmuz 1993).

Prof. Dr. Orhan Okay

Mesihpaşa İmamı'ndan

Karagümrük'te, Mesihpaşa Camiinin imamı olan Halis Efendi iyi bir medrese tahsili görmüş, vazifesine bağlı bir insan olmakla beraber softa eğilimli, huysuz ve merhametsizdir. Sevgiden çok otorite ve baskı ile yetiştirdiği çocukları İkinci Meşrutiyet yıllarındaki başıboş akımların tesiriyle geleneksel ahlâk ve kültür değerlerinden uzaklaşmaktadırlar. Tıbbiye'de okuyan büyük oğlu kendisini Batı'da doğmuş bir doğulu saymakta, hukukta okuyan Zahit politikaya ve bir takım karanlık işlere bulaşmaktadır; bir kaza sonucu topal kalmış olan kızı ise babasının bütün muhalefetine rağmen musiki dersleri almaktadır. Ömrü ev, cami ve mahalle kahvesi arasında geçen Halis Efendi'nin yaşama düzeni Balkan Savaşı'nın çıkmasıyla bozulur. Balkan göçmenlerinin akınına uğrayan İstanbul'da, kendi mahallelerine, hatta Mesihpaşa Caminе de yerleştirilenler olur. Bunlardan son derece tedirgin olan Halis Efendi, bir sabah bir göçmen kızının söylediği türkülye namazını şaşırır. İçindeki hiddet önce meraka, sonra kıza karşı bir gönül alâkasına dönüşür ve giderek onu etrafına karşı daha hoşgörülü ve güzellikleri farkeden bir insan yapar.

(Mesih Paşa İmamı, İstanbul 2000, Üçüncü Basım, s. 11-21)

Bir Mart sabahı idi. Güneşin doğmasına yarım saatten fazla vardı. Hava ne üşünecek gibi soğuk, ne de içe ferahlık verecek kadar ılıktı. Âdetâ günün, geceden de, sabahtan da uzakmış sanılan bu erken saatinde, kışla baharın çarpıştığı, gözle görülecek bir mücâdele hâlinde gibi idi. Hakîkaten de süngü süngüye gelmiş bu iki mevsim, biri ötekini yenmek gayretiyle hayli zamandır boğuşuyor, kaç günden beri yağmurlar, fırtınalar, fırtınaların kanadında gelen keskin soğuklar, kışın zaferini ilân edip dururken, bu gün, daha alaca karanlıkta bir bahar sabahı başlıyordu. Öyle ki, ince kokulu ve yumuşak bir esinti her değdiği, her dokunduğu, her daldığı yerden âdetâ kışı söküp çıkararak kendi yerleşiyor, kendi zafer türküsünü söylüyordu.

İmam Hâlis Efendi her zamanki gibi güneş doğmadan evvel sokağa çıktı. Kapıyı çektikten sonra kapanıp kapanmadığını yoklamak için geriye doğru hafifçe itti ve örtülmüş olduğuna kanâat getirdikten sonra da yürümeye başladı. İlk adımda güneşli ve ılık bir bahar gününün başlamak üzere olduğunu anlamıştı. Zâten o, her sabah daha ilk nefeste havanın nasıl olacağını, tecrübeli alışkanlıkların sezişiyle hemen tâyin ediverirdi. Bu sene sert ve devamlı geçen bir kış, tabiata göz açmak için hemen hiç fırsat vermemişti. Henüz civar bahçelerde ve bostanlarda ne bir ağaç yeşillenmiş, ne de bir çiçek açmıştı. Yalnız boş arsalar, kaldırım kenarları ve duvar diplerindeki toprak köşecikleri, yırtılan elbisesini yamamaya koyulmuş hamarat bir kadın gibi, boz renkli kaftanına yer yer yeşil parçalar dikip yapıştırmaya başlamıştı.

Hâlis Efendi kendi evinin sokağını hiç kimseye rastlamadan geçti. Camiye varıncaya kadar da, bütün bu pencereleri, uykulu gözler gibi yumulu kapıları, susmuş ağızlar gibi örtülü, çürük ve kabarmış kaplamaları ise, ürperen yaralı deriler gibi hastalıklı evlerin doldurduğu sokakları ve mahalleleri geçecek ve pek az yolcuya tesadüf edecekti. Yirmi senedir, bu hep buydu. Amma Hâlis Efendi sabahın şu tenhalığından son derece rahatlık duyar, hattâ bu rahatlığı, ona, pek farkına varamadığı bir-zevk ve gurura benzer bir kuvvet de verirdi. Tek tük rastladığı kimseler olsa da hâlâ peşlerini bırakmayan bir uyku ihtiyâcının takibinden kurtulmamış olan bu adamlardan rahatsız olmaz ve her biri, gecenin mahmurluğunu sünger gibi emmiş ve ağırlaşmış vücutlariyle yanından geçip giderlerdi. Gün ortasında hızlı ve kuvvetli adımlarla yürümek itiyadında olan Hâlis Efendi, sabahları ağır ağır, havayı koklaya koklaya sokaktan sokağa geçerek, güneş sarı kirpiklerini ufka yaymadan çok evvel camiye varır, ancak namazı ve duası tamam olduktan sonra bu gittikçe uzayıp birbirine dolanan sarı kirpiklerin ortasından güneş çıkardı.

Bu sabah da Mesihpaşa İmamı Hâlis Efendi, telâşsız ve âheste adımlarla Zincirlikuyu'daki evinden çıkarak Hırka-i Şerif'e inen yokuşun başına kadar gelmişti. Camii buradan seyretmek ona hem zevk, hem de hüzün verirdi. Eteklerinin altında kat kat, sıra sıra, yarım, bütün kubbecikler toplamış büyük kubbenin üstünde bir karış kurşun kalmamıştı. Pencerelerin alçı çerçeveleri ise şaşkınlıktan büyümüş gözler gibi alabildiğine açılmış, yıllardan beri meçhul bir semte sitemle bakmakta idi. Yan ve ön cephenin geniş kesme taşları, senelerin ve ihmallerin açtığı iltihaplı yaralar hâlinde gittikçe büyüyor, gittikçe tedavisi zorlaşır bir seyre giriyordu. Fakat asıl onu üzen, o güzelim minarenin hâli idi. Kubbeler manzumesine levent kameti ile tezatlı âhengi veren minare, yanarken söndürülüveren bir mum gibi, ortasından uçup gitmişti. Halbuki şu harap, şu perişan ve derbeder görünüşüne rağmen eser, üstüne çevrilen her bakışa: "Ben bu vadiye oturtuluvermiş en nefis bir âbideyim!" diyen haşmetli bir san'at dehâsının şahlanışı idi.

Hâlis Efendi büyük pirinç anahtarı ile cümle kapısını açıp içeri girince, haraplığın, perişanlığın, ihmal ve kayıtsızlığın hâriçten ziyâde burada daha korkunç bir ittifakla el ele vermiş olduğuna bugün bir kere daha

karar verdi. Câmideki bütün eşya, mihrâbın önündeki tek kaba hasırla, zeytinyağlıklarının çoğu kırılmış veya çalınmış top kandilden ibaretti. Buraya uzun senelerden beri cemaat da gelmiyordu. Amma yine de, Evkaf'tan aylığını aldığı halde, ezan okumaktan başka her işe başvuran, her tarafta gönül eğlendiren bir müezziniyle, kendisi gibi tek vaktini şaşmayan bir imamı vardı. Eğer Hâlis Efendi de gelip günde beş defa şu koca anahtarı bu kapıya sokmasa, câmi büsbütün kargalarla güvercinlere karargâh olup kalacaktı. Kendisi de bütün gününü bu, tepesinde uçuşan hayvanlarla geçirdiğine göre, bari kapı yoldaşlarını sevenlerden olsaydı. Maamâfih Hâlis Efendi yalnız onlardan değil, hiçbir hayvandan hoşlanmazdı. Bunlara ise, câmii berbat ettikleri için, ayrıca bir husûmet de hissederdi. Belki düşmanlığı, yalnız bıraktıkları kir yüzünden de değildi. Onları bu şâhâne âbidenin hakîkî sahipleri olarak görür hâle gelmiş bulunduğundandı. Öyle ya, yuvalar kuran, döller yetiştirip keyfeden bu hayvanlar pervâsız ve cesur istîlâlarıyle câmii tamamen tasarruflarına geçirmiş değiller mi idi? Ve buna; imamın husûmeti, nefreti, hiddeti asla mâni olamıyordu. Ne yazık ki, bütün pencereler camsız, hattâ çoğu çerçevesizdi.

Hâlis Efendi her zamanki gibi sabah namazını tek başına kıldıktan sonra bağdaş kurup hasırın üstüne oturdu. Bu saatte bâzan eve döner, yahut bilirkişi olarak dâvet edildiği mahkemelere gider, bâzı dilekçeleri, ilmühaberleri mühürlemek için mahalle kahvesine uğrar, çoğu sefer de öğle namazına kadar câmide tek başına oturur, okur veya düşünürdü. Bu saat, karısının ve kızının iş ve temizlik zamanları idi. Hâlis Efendi ise ayaklanmış eşyadan, bilhassa gürültüden hiç hoşlanmazdı. Kahveye çıksa, öğle ve ikindi arası nasıl olsa tekrar gitmesi lâzımdı; çünkü asıl resmî iş saati, bu iki namaz arası idi. İşte bu yüzden de sabahları câmide oturmak ona öteden beri zevkli bir itiyat olmuştu. Hem sabah vaktinin de hâli başka idi... Güneş pencerelerde kalmış tek tük renkli camlardan süzülerek duvarlara elvan elvan canfesler gerip, taş döşemelere parça parça altın halılar sermeye başladığı tâze sabah saatlerinde insanlar da gönüllerinde acayip bir açıklık, bir rikkat duyarlar, bilhassa rahat düşünürlerdi. İşte Hâlis Efendi de gün ışığı ile sokaklar kalabalıklaşıp şehirde hayat faaliyeti bir nabız gibi vurmaya başladığı bu zamanlarda câmide kalır ve sanki içeride halvet olmak istediği bir kimse varmışcasına düşünür, âdetâ kendi kendisiyle konuşur, bâzan o günün ve ertesi günün işlerini zihninde tasarlar, kararlar verirdi.

Bugünkü düşüncesinin mevzuunu ona, sesleri tek ve boğuk bir uğultu hâlinde kubbede büyüyen kuşlar hazırlamışlardı. Hiç eksik olmayan kavgaları, döne döne, burula burula inen tüyleriyle Hâlis Efendi'nin oturduğu hasıra müstehzî noktalar koyarak onu zorla bir tedâîye sürüklemiş, uzak bir hesabın kapısını açmışlardı. Babası Râkım Efendi (1308) târihinde ölüp de, câmiyi, meslek verâsetiyle teslim aldığı zaman, burası hemen yine böyle, insanların alâkasından çıkıp hayvanların hükmü altına girmiş bir haraplıkta idi. Babasının otuz senelik imamlığı zamanında da pek yüz ağartacak bir halde olmadığını zannediyordu. Hâlis Efendi sanki o zamanı ilk defa düşünüyormuş gibi, bu zannını isâbet derecesine vardıramadığına hayret etti. Çocuk değildi. Râkım Efendi ölüp de imamlık kendisine kaldığı zaman yirmi birini süren, bıyığını eline almış bir delikanlı idi. Câmiin görmüş geçirmiş mâzisinden, birden kendi hâline atlayan Hâlis Efendi, bu sefer de hayrete benzer bir telâşla "demek kırk birimi bitirdim, kırk ikiye girdim..." diye düşündü. Fakat düşüncesi zihnî kalmaktan ileri giderek, rüyâda yapılan hareketler gibi, kalıbına da sirâyet etmiş ve dudakları, hafif hafif kımıldayarak, kısık ve yavaş bir sesle sayıklar gibi mırıldanmıştı. Kırk iki, kırk iki... Ancak kendini çabuk toplayan Hâlis Efendi, geçen uzun senelere rağmen henüz ihtiyar olmadığını, sıhhatli ve gücü kuvveti yerinde bir adam bulunduğunu düşünerek garip bir tesellî ve rahatlık da duydu.

Mesihpaşa İmamı Hâlis Efendi, dürüst ve nâmuslu adamdı. Fakat doğruluk ve nâmus, sanki haşîn, huysuz ve sert olmakla tamamlanırmış gibi, yetiştiği muhit ve aldığı terbiyeye zammolan mizâcının yardımıyle, çetinlikte ve huysuzlukta hayli şöhret kazanmıştı. Maamâfih tanışıklığı bir selâmdan ibâret olan kimseler arasında, terbiyesini ve nezâketini medhedenler de eksik olmazdı.

Hâlis Efendi'ye bir teveccüh ve müdâfaa cephesi kuranların dayandıkları başlıca ve en esaslı sebep, onun hiç cemaati olmayan bir câmiye, sırf bu kapıdan aldığı parayı hak etmek için, tâ üç mahalle aşırı evinden kalkıp karda, yağmurda şikâyetsiz ve şaşmaksızın gelmesi keyfiyeti idi. Kaç kişi kaç kereler ona:

– Bâri günde bir kere, haydi bilemedin iki kere gel... Hiç de gelmesen kim görecek?

Demişler ve derlerdi. O ise çatılmaya hazır duran kaşlarını birbirine yaklaştırarak münâkaşa kabul etmez bir kat'iyetle:

– "Allah!" diyerek kestirip atardı.

Amma onun iyi ve kötü tarafları sâde bunlar değildi. Muhakkak ki, çok cepheli bir adamdı. Rüşvet ve hırsızlıktan, zorlu bir canavardan kaçar gibi uzaklaşmasına karşılık, kötü huyları da hayli yekûn tutardı. Bir kere çabuk öfkelenir ve öfkelendiği zaman da hiddeti yatışıncaya kadar, bu çabuk ateş alan tabiat, onu bayağı ve uygunsuz sözlere ve hareketlere sürüklerdi. Ona hayır sever de denemezdi. Bir kimseye fenalık yapmaktan kaçınmakla beraber, iyilik etmekte de hesabı pek ileri götürür, ucundan en ufak bir endî-

şe gölgesi, bir mes'ûliyet kokusu çıkabilecek hayırlardan dâima geri durur, etliye sütlüye karışmamayı bir meziyet olarak bellediğinden iyilik teşebbüslerine en son, çok defa da çaresizlikten iştirak eder, umûmun menfaatini alâkalandıran bir mazbataya, bir dilekçeye en sonra, o da ne uzun düşünceler, soruşturma, vakit kazanma ve atlatmalardan sonra mührünü basardı. Çok defa da mazeretler bulur, kaçar, söylenir, hulâsa elinden gelen her zorluğu çıkarırdı. Bu huysuz mizâcından dolayı da ona halk arasında Keskin İmam, Mızmız İmam; ya da Gelin İmam denirdi. Sorulursa üçüncü lakap da haksız olarak verilmemişti. Zîra Hâlis Efendi kırkını tamamlamış olmasına rağmen çok yakışıklı bilhassa kadınlar arasında, yürüyüşündeki âhenk ve tavırlarındaki câzibe ile şöhret almış bir adamdı. Fakat onun bir meziyeti de gelip geçtiği sokaklarda kendisini görmek ve arkasından bakmak için açılan pencerelere, sürülen kafeslere, aralanan kapılara başını dahi çevirmeden hep o mûsikîli adımlarla gelip gitmesi idi.

Hâlis Efendi, diğer meslektaşları gibi basit bir imam seviyesinde yetiştirilmemişti. Muhtelif dersiâmlardan câmi dersi görüp icâzet aldıktan sonra babası:

– Emsile, Binâ ve Avâmil okumak, Maksut, İzhar, İsagoci bilmekle iş bitmez...

Diyerek onu Medresetü'l-kuzat'a vermiş, Arapçayı nahvî olarak öğrenmesine gayret etmiş, bir yandan da hıfzını kuvvetlendirmişti. Lâkin genç talebe bu suretle oldukça yüklü bir medrese kültürü ile dolmakta iken, birdenbire babası ölüverince imamlık kendisine kalmıştı. Halbuki oğlunu daha ileri işler için yetiştirmeyi aklına koymuş olan Râkım Efendi, bir imam için bu kadar bilginin lüzumsuzluğunu takdir etmez değildi. Fakat babasının ölümünden sonra genç oğlu, nedense bu tasavvurda olan ileri mevkilere atılmayı istemedi ve ölümle mîras kalan imamlığa geçip, babasının Mesihpaşa Camiindeki yerini aldı. Bu suretle de Râkım Efendi'nin hayâlinde çizilip hazırlanmış olan şöhret ve yükselme planları da bir köşeye atılmış oldu.

Hâlis Efendi'ye asırların ardından küçüle küçüle, bozula bozula yuvarlanıp gelen medrese bilgi ve tefekkürünün uçuk, silik, karmakarışık müsveddelerinden bir yaprak denebilirdi. Bu bilgiler nehri bir vakitler ne kadar geniş, kudretli, serî ve çağıltılı bir azametle akmışsa, şimdi o derece kör, kuvvetsiz, bulanık ve sathî idi. Fakat ne çâre ki, bütün o dogmalar hapsinde kalmış kimseler gibi Hâlis Efendi de kendini bir allâme zanneder ve müspet tarafı hemen hiç olmayan bilgisinin dört duvarı arasında bir arslan haşmeti ile dolaşırdı.

Hâlis Efendi, aldığı medrese bilgisi dışında olan ilimlerin topyekûn lüzumsuzluğuna inandıktan başka mânevî anlayışlar hakkında da aynı tenezzülsüzlüğü, aynı gururlu küçümseyişi gösterirdi. Öyle ya, kendisi gibi seçtiği ilmiye mesleğinde yıllarca dirsek çürütmüş, mürekkep yalamış bir adamın daha fazla neye ihtiyâcı olabilirdi?

Fakat Hâlis Efendi'nin arada bir insaflıca içini yokladığı ve gururu, basamaklarından birer birer inip kendisini yeryüzünün hakîkatleri tarlasında bulduğu da olmaz değildi. İşte o zaman, yalancı arslan tavrı değişir, kendini bildi bileli düşüncelerinin emeklemekten kurtulamamış olduğunu, itirafa yakın bir hüzünle düşünürdü. Hakîkaten de Hâlis Efendi, bir türlü îmânının belini doğrultamayan bu endîşeler, tereddütler, sorgular, hayretler ve şüpheler ortasında yerde süründüğünü ve hakikat göklerinin güneşini, yıldızlarını ve türlü acâyibini, bu emekleyiş esnâsında rastladığı cılâlı cisimlerde, durgun sularda seyretmekten başka bir şey yapamadığını hissederdi. Halbuki eline icâzetini veren hocaları ona gaybî îmânı telkîn ederlerken müşâhedeyi bir küfür gibi belirtmişler ve Allah'ın görülemeyeceğini, onun, uzun seneler boyunca yetiştirdiği tahsil ağacının gövdesine kazımışlar, nakşetmişlerdi.

Allah'ı görmeden ona inanan Hâlis Efendi, vakit vakit onu seyretmek, onunla alışveriş etmek, bâhusus ona korku ile değil, muhabbetle bağlanmak hevesine düşerse de, derhal hocalarının derinden gürleyen sesleri kulağını büker ve bu küstah dilin sâhibini en haşîn tekdirlerle yola getirirler, tövbe edinceye kadar çile terleri döktürürlerdi. Gerçi böylece ara sıra Allah'ı yakından tanımak meyilleri duyacak kadar küfrün kapısını çalarsa da ona yine münâfık bir adam denemezdi. İnanıyordu. İnandığı için de Allah'a ibâdet ediyor, kullukta bulunuyordu. Ancak, ibâdetleri, kulluğu, hayırları, haseneleri karşılığında bir ecir, bir gufran, bir sevap bekliyor ve böylece amellerine ücret istemekten vazgeçmeye lüzum ve sebep görmüyordu.

Onun en fazla gücüne giden ve işte îmânı kalesinde gedikler, boşluklar ve noksanlar bulduran sebep, Kur'ân'ın hükümlerine kendini ayar edememesiydi. Meselâ hayırseverlik mevzuunda sarîh hükümler vardı. O ise önüne gelene zorluk çıkarmak, rastgeldiğinin işini güçleştirmek yolunda birinci idi.

Yine Kur'an'da "Haset edici hâsitlerin şerrinden Allah'a sığınırım" dendiği halde, pek âlâ da, kendisi dururken methi söylenen bir başkasını kıskanıyordu. Yine bir âyette bütün yaratılmışlara şefkat sağlık verildiği halde, o, hayvanlara karşı yalnız muhabbetsiz değil, belki sırasında zâlimdi de. Ya dînin yaşlılara borç saydığı hürmet vazifesini ne yapmalıydı? Daha bu sabah, ihtiyar kaynanasının hemen her gece fitilini ziyâde açtığı için tüttürdüğü gece kandilinin isiyle karışmış yapışkan tükrüğünü musluk taşında görünce

"Bu karı daha gebermeyecek mi?" diye söylenen kendisiydi.

Hele yıllar yılı kahrını çektiği, alaylarına, rezâletlerine tahammül ettiği şu câmi komşusu, sarhoş, cehennemlik marangoza, içinden sayıp sıraladığı türlü küfürleri men'eden yine Kur'an değil miydi? İşte Hâlis Efendi, pek çok defa Kitap'la kendi fiilleri arasında bir âhenksizliğe şâhit olur, kendi kendine çıkışır, amma yine de onları tekrarlamaktan baş alamazdı. Asıl işin garip ciheti şu idi ki, o, bu kusurları açıkça yüzüne söyleyenlerden ziyâde, kendisini âdetâ hareketlerinden mesul bulmazmış gibi affedenlere daha fazla kızar ve bu sofu adam, hatâlarını hoş görme büyüklüğü gösteren dervişâne çeşni ile çileden çıkardı.

Şu muhakkak ki, ilk gençliğinde kendinden daha emin bir hâli vardı. Okuduğu kitaplar, öğrendiği bilgiler, bilhassa hocalarının büyük ve ağdalı sözleri bir emniyet ve sükûn döşeği hazırlamış ve onu bu süslü yatakta, biri bitip biri başlayan ninnilerle uyutmuşlardı. Uyanmak ihtiyâcıyle gözlerini araladığı, sağdan sola dönmek istediği zamanlarda ise kâh korkutarak, kâh sersemleterek, kâh mânâsız bir güfte, fakat halâvetli nağmelerin füsûniyle uyuşturarak, hiç amma hiç uyanmasına izin vermemişlerdi. Halbuki fiile çıkarmasa da, içinde olan öyle utanılacak duygulara, emellere sâhipti ki, bütün bu hisler, ninnilerin şu tesirleri azaldığı, kesâfetlerinden kaybettikleri anlarda ona taarruz ediyor, onunla pençeleşiyor, ona sahip oluyor, bereliyor, yeniyorlardı. En fenâsı, sonra da karşısına geçip onunla alay ediyorlardı. Böylece de Hâlis Efendi, içindeki şeytana gizlice köle olduğunun, çok defa onun buyruğu ile tasarruf edildiğinin farkına varmak insafını göstermeye mecbur oluyordu.

Eskiden bunu, şimdi olduğu kadar açık farketmiyorsa, bu, gençlik kadehinin ümit, teselli ve hayallerle dolu olmasındandı. Fakat zamanla o ümit, o teselli ve hayaller buhara çevrilerek yavaş yavaş eksiliyor ve kadeh boşalıyordu. İşte seneler geçmiş, fakat kendisi bir arpa boyu yol gitmiş miydi? Sırası gelince, hasetler, gururlar sahneye çıkıp vazife almıyorlar mıydı? İş böyle iken rahat edip, bir emniyet ve sükûn beşiği içinde mışıl mışıl uyumak için, onun, yirmi sene evvelki toyluğunu bulması lâzımdı.

Hâlis Efendi, birbiri ardınca gelen düşüncelerinin sağnağı altında belki öğle zamanına kadar olduğu yerde oturup kalacaktı. Fakat kuşların yatışıp yatışıp coşan gürültüleriyle kendini topladı. Ne tuhaf, saatlerden beri burada hiçbir ses duymamıştı. Hattâ kendisinin câmide olduğunu bile unutmuştu. Demek gözleri bile görmeden bakmış olacak ki, etrafına ait hiçbir hissi olmadan saatlerini geçirmişti. Sanki, düşünceleri âleminden birdenbire fırlatılıp atılmış gibi sersemlemişti. Âdetâ kuşlardan, bu koyu dalgınlığın farkına varıp kendisiyle eğlenenler olup olmadığını anlamak ister gibi başını kaldırarak kubbeye baktı. Amma bu zavallı dünya ameleleri, her zamanki hayat insiyaklarının haşmetli kânununa uyarak, yeryüzünde kendilerine düşen payı işlemekteydiler. Hâlis Efendi, nihâyet başı üstündeki bu âlemin muhabbet, kavga ve nafaka dâvaları peşinde alçalıp yükselen seslerinden bîzar olarak yerinden kalktı. Oturmaktan dizleri uyuşmuş, berrak ve cilveli bir mart güneşine rağmen hafif tertip üşümüştü. Gerçi, sabah saatinde kahveye çıkmak istemiyordu, amma artık burada kalmak da pek hoş olmayacaktı.

(s. 47-51)

Fakat Hâlis Efendi bu tatlı düşüncelerini daha ilerilere götüremedi, oğlu yeniden söylemeye başlamıştı:

– Siz şarklılar, dört tarafınıza vecizeler yazılmış taştan kitâbelere benzersiniz. Yolları semtlerinize düşenler, bunları okuyup geçerler; amma ne hâfızalarında yeriniz, ne de gönüllerinde tesîriniz vardır.

Az evvel korku nöbetleri geçiren, sonra ümîde düşer gibi olan, şu son ve kat'î darbe ile de kendini yeniden ıztırâba kaptıran Hâlis Efendi bu küstah dili koparmaz da ne yapardı? Artık oğlundan korkmuyordu. Değil şu lânetli zürriyeti, karşısına bir ordu çıksa yine de pençeleşecek bir öfke içindeydi:

– Edepsiz oğlan, ben şarklı isem, sen nesin? diye bağırdı.

Babayı, oğlunun sükûneti biraz daha hiddetlendirmişti; fakat kısa bir duraklama, söz fırsatını kaçırttı:

– Ben şarkta doğmuş bir garplıyım. Fikir, îtikat, bilgi itibariyle tamâmı tamâmına bir garplı... Hattâ görenek ve yaşayışça da garplılaşmaya uğraşıyorum. Sizin inandıklarınıza ben inanmıyorum. Sizin düşüncelerinizi kendime yabancı buluyorum. Sizin âdetlerinizi hiç sevmiyorum. Eğer bugün şurada beraber yaşıyorsak, bu, maddî bağların îcap ettirdiği zaruretler yüzündendir.

Nihayet Hâlis Efendi söyleyecek bir söz bulmuş, haykırıyordu:

– Git... Hem de bir daha gözüme görünmemek üzere git. Mâdemki beni beğenmiyorsun, şimdiden tezi yok, çek arabanı evimden...

Tıbbiyeli, yine o buz gibi sesiyle:

– Hayır, dedi, gidemem, param yok. Ve şunun için de gitmek istemem ki, bir şarklının çatısı altında bir

şarklının oğlunun nasıl her noktada garplı olabileceğini âleme isbat etmek istiyorum. Anladın mı şimdi? Sen bize çok fenalık ettin. Bizi bir medrese havası içinde yaşattın. Dünya ile kendi arandaki duvarı bizimle cihan arasına da örmeye çalıştın. Amma durmuş bir saat gibi hep aynı noktayı gösteren bu zihniyet nihayet beni çileden çıkardı. Artık şark yok, siz de yoksunuz; yalnız garp var, biz varız. Eğer beni kabahatli buluyorsan bu kabahatin kabahatini kendinde ara...

Hâlis Efendi, kabahat değil, cevap arıyor, amma mânâlar ve kelimeler zihninde çil yavrusu gibi dağılıp gitmiş, bulamıyor, tek başına dağların ortasından geçerken üstünde çığ düşmüş bir adam havliyle çırpınıyor, yalnız kekeliyordu:

– Allah'ım, sen bu yoldan çıkmış oğlanı ıslâh et!

– Allah da yok... Sâde madde var! Artık Hâlis Efendi şeytandan istiâze eder gibi, lânetinin üstüne sıçramasından korktuğu için oğluna gufran ve salâh dilerken, o ses tekrar bir şey söylüyor:

– Amma korkma, sen bana sataşmazsan, ben de sana tecâvüz etmem. Benim odam benim, senin odan senin...

Bir dam altında bu çekilir işkence miydi? Allah'a karşı ne gibi bir suçu vardı ki, böyle bir evlâda baba olmuştu? Demek ki, Abdullah hem baba evini terketmeyecek, hem de orasını keyfine göre at süreceği bir meydan gibi kullanacaktı. Gerçi bu serkeş adamı kapı dışarı etmek yolunda kanun kendisine bir yardımcı sayılabilirdi. Fakat o zaman da mahallede adını iki paralık edecek dedikodulara can dayanmayacaktı. Hayâlinin levhasına öyle hâileli sahneler akislerini bırakıyordu ki, âdetâ bunların hakîkat değil de, çok eskiden işittiği bir hikâye, ya da çocukluğunda dinlediği bir masalın parçaları olduğuna inanacağı geliyordu. Maamâfih uzun düşünceler ve hesaplardan sonra Mesihpaşa İmamı, üstüne düşen çığın, altında debelenirken, dilini tutmak bahasına teklif edilen bu mütârekeyi, kendisine nefes alacak bir delik kabul etmeye mecbur oldu. Evet, susacak ve şu denî evlâtla bir dam altında yaşayacaktı.

Müthiş bir ağırlık, korkunç bir baskının yükü ile ezilip çaresiz kalan Hâlis Efendi, oğlu çıkıp gittikten sonra, alaca karanlıkta başlayan gün, gecenin şu saatine kadar içine aldığı hâdiselerle yeniden karşısına geliyor ve azmini, irâdesini, o her zaman güvendiği temkin ve salâbetini, çocuk elindeki top gibi oradan oraya fırlatıyor, hangisîni yakalamak istese hiçbirini tutamıyor, hiçbirinin sâhibi olamıyordu.

Tatlı bir ferahlıkla evden çıkmış, kuş ordularının fethettiği bakımsız cami, bağdaş kurup oturduğu mihrapta içinin o sonsuz didiklenmeleri, kitaplarına, sözünde durmamış bir arkadaşa duyulan küskünlükleri, yolda kavga ettiği müezzin, sarhoş Tâhir'in adamcıl hayvanları, burun deliklerinden kirler uzamış elma suratlı çocuk, nihâyet nefes almak için döndüğü evinin yabancılığı içinde patlayan beklenmedik bir dehşet, hiçe sayılan ilmi, tezyîfe uğrayan mâzisi... Hâlis Efendi, el ele tutuşup karşısında hora tepen bütün bu birbirinden kahredici levhaların geçit resmi karşısında ıztıraptan terler döküyor.

Fakat bu zehir dolu kadehleri bir bir boşaltıp içerken dudaklarına ümit verici damlalar da serpilmiyor değil. Öyle ya, bir oğlu tam dalında kemâle erer görünürken nâgehan çürüyüp çamurlara karıştıysa, öteki oğlu onun yüzünü niçin güldürmesindi? Birden Hâlis Efendi'nin yüreğinde hiç tadını bilmediği bir babalık duygusu tatlı tatlı zonkladı. O, bu hissi hiçbir defa böyle tam lezzetiyle ve ihtiyaç hâlinde duymamıştı. Evet, Abdullah denen bu soysuzu kendi odasının zehirli havası içinde bırakıp, bundan sonra Zâhid'in üstüne düşecek, bütün muhabbetini ona verecek. Zâten küçük oğlunu her zaman ötekine tercih etmiş, her zaman gönlünde ona müstesnâ bir köşe ayırmıştı.

Kızını hiç hesâba katmıyordu; o, el hakkı idi. Fakat belki bu işe bile yaramayacaktı; zîra âlemin kusursuz, özürsüz evlâtları bile sırasında evde kalırken, onun topal kızı için kapılarını kim çalacaktı? Ne çâre, o da gücü yettiği kadar anasına yardım eder, arada yuvarlanıp giderdi.

Hâlis Efendi yatağına girdiği zaman, çok eskiden okuduğunu sandığı bu hikâyeyi yeni baştan bir kere daha düşünmek istedi. Fakat öyle harap, öyle bitkin ve perişandı ki, buna bir türlü muvaffak olamadı. Artık masalının çizgileri silinmiş, rengi uçmuş, kesâfeti düşmüş, çalık benzi büsbütün solmuştu. Nihayet sıkıntılı bir uyku, bu dâvâlı güne son verdi ve Mesihpaşa İmamı, belki çocukluğundan beri unuttuğu ağır bir uykuya daldı.

(s. 169-173)

Halis Efendi kâh üzülüp kâh hiddetlendiği bu sefâlet ocağında, hayli zamandır bir küstahlık karşısında bulunuyordu. Kendisi içeride sabah namazlarını kılarken, avluda da bir kadın türkü söylüyordu. Havalar soğuyup hastaların sayısı arttığından beri cemâati azalan câmide hele sabah namazlarına gelenler pek azalmıştı. İşte Hâlis Efendi bâzan tek başına, bâzan da iki üç kişilik bir cemâatle sabah namazını kılarken bu kadın sesi de ekseriya:

Yörük değirmeni gibi yürür dönersin,
El ele vermiş yâre gidersin,

Çün beni sevip ne cevredersin?

Diye başlayan türküsünü söyleyerek imamı öfkeden deliye döndürüyordu. Muhakkak ki bu, sokakta gece seyrânına çıkan o yüzsüz kadın olmalı idi. Eğer bir sabah câmiden fırlayıp:

– Sus kahpe, burası câmi... yoksa kendini hovarda meclisinde mi sandın?

Diye bağırdığını Tâhir'e söylerse, acaba marangoz yine gülümseyecek ve:

– El kızının suçundan bize ne? Başını çevir geçiver imam efendi...

Diyebilecek mi idi? Amma demezdi. Dememesi lâzımdı. Her suça baş çevrilse dünyânın şirâzesi mi kalırdı? Tokat atan tokat beklemeli, günah işleyen cezâ ve hakarete râzı olmalı idi. Tâhir eskiden şirretliği ne derece ileri götürmüşse şimdi de iyiliği o nisbette ileri vardırıyordu, âdetâ suiistimal ediyordu. Bu işe kendisiyle beraber mahallelinin de parmağı ağzında idi. Birkaç gün evvel -yanlışlık olduğu sonradan anlaşılan- bir doğrama meselesinden dolayı, adamın biri marangozun dükkânına gelmiş ve bîçâreye ağıza alınmaz hakaretler savurmuş olduğu halde, Tâhir bunları ses çıkarmadan dinlemiş ve adam gittikten sonra da imama:

– Bu işte bir yanlışlık olacak... ben ne böyle bir sipariş aldım ne de fena ağaç kullandım. Amma bu kadarla kalsa yine iyi... sana da başkalarına da ettiklerimi ödemek lâzım. O günleri bilirsin ya... Üzüldüğüm şu ki, benim müstahak olduğum cezaya bu zavallı âlet edilmiş...

Diyerek, lâkırdıları ağzında düğümlenen adamcağızı hayret içinde bırakmıştı.

Tâhir'e göre iyilik ve kötülük biribirine bağlı gidiyor ve karşılığını görüyordu. Bu yaratılış âleminin yapısında ve işleyişinde adâletsizlik gören göz, cevizin dış kabuğunu ısıran çocuk gibi, kat kat örtülerin altındaki mânâdan haberi olmayan gâfil kişi idi. Halka bühtan eden o, doğruyu eğri sanan o, dalâleti hakîkat bilen, varlığı yokluk gören hep o idi.

Tâhir'in sarışın lüleler gibi ayaklarının altında hışırdayan talaşlı, yongalı dükkâniyle barışalı beri Hâlis Efendi ne kazanmıştı. İşte bu kazanç, bu anlaşmadan sevişme, çok defa imama, marangozun istediğini yaptırıyor, marangoza da imamın arzularına baş eğdiriyordu. Eğer Tâhir'den yüz bulmuş olsaydı, çoktan o türkü söyleyen kadını yakalayıp ağzına geleni söylerdi. Zîra ne de olsa adiyle saniyle Keskin İmam'dı.

Fakat günlerden bir gün Hâlis Efendi tek başına sabah namazını kılarken yine aynı ses türküsüne başlayınca, rükûu, sücûdu birbirine karıştırarak, dar selâm verdi ve Tâhir'in gülümser hayâline huşûnetle kaşlarını çatarak câmiden dışarı fırladı. Muhâcirler alaca karanlıkta, ayazın ve geceden kalma rutûbetin örtüsü altında henüz oldukları yerde büzülmüş yatarken bu küstah kadını bulup "utanmaz kahpe, git türkünü dostlarının yanında söyle!" diye haykırmanın tam sırası idi. Hakîkaten de bir mezarlık sükûtu içinde uyuyan bu kafilenin arasında şarkı söyleyen o tek uyanık kadını bulmak zor olmadı. Fakat Mesihpaşa İmamı câmiden namazını bozacak kadar telâşlı ve öfkeli çıktığı halde, aynı şiddetle kadının üstüne saldıramadan olduğu yerde kaldı. Zîra bu, hasta kocasına para bulmak için gece misafirliklerine giden kadın değil, köy mualliminin kızı Hediye idi. Hâlis Efendi, şimdiye kadar ya iki kat eğilmiş olarak taşları süpürür, ya bir leğen başında çamaşır yıkar, ya da hasta babasını yatırıp kaldırırken rastladığı bu kızı lâyıkiyle hemen hiç görmemişti. Şimdi ise kız, ortasından kesilmiş bir gaz tenekesi içinde yakmaya uğraştığı kömürleri yelpazeliyor ve henüz iyice yanmamış kömürlerden kıvılcımlar demet demet yükselirken başını geri atarak hem ateşten korunuyor, hem de türküsünü kesmiyordu.

Demek ki, ne zamandır câmiin avlusunu tutan ses, hep onun sesi idi. Genç kız o gün ilk defa işittiği:

Yârim gurbet elde, ateşi bende,
Vermişim gönlümü sendedir sende...

Diye bağlanan bir Rumeli türküsü söylüyordu. İnip çıkmasını, koşup durmasını bilen yanık bir sesi vardı. Kâh tırısa kalkmış nal şakırtısı gibi akıcı, kâh âheste, dertli bir dolgunlukla ağırlaşan bu ses, türkünün bağlamalarına gelince toprağa sürtünür gibi alçaktan geçen bir kuş kafilesinin belirsiz hışırtısıyle eriyerek sönüyordu. Belki de onu şu dakika kendisinden başka bir dinleyen yoktu. Sefâletin, ıztırâbın kemirip yerden yere vurduğu bütün bu yoksulların henüz hepsi de uykuda idiler. Yahut uyanmışlar da gecenin kurşun zerreleri gibi âheste âheste çöküp biriken rutûbetini üstlerinden kaldıracak güneşi bekliyorlardı. Güneş de, gelip gelmeyeceğini şüpheli bırakan bir misâfir gibi, daha buluttan kâşânesinin kapılarını açmamış, açacağına dâir işâretlerini olsun göstermemişti. Hâlis Efendi bu kül rengi ıslak havanın içinde bir zaman bakışlarını gezdirdi. Bu birbirini kovalar, birbirini tamamlar gibi uzayan sefalet dalgaları ortasında gözün sığınabileceği tek câzip köşe, belki de ateş yelpazeleyen bu ince hayaldi.

Hâlis Efendi şaşırmış, âdetâ meraka düşmüştü. Hem yandan gördüğü bu yüzü tetkik etmek, hem de bu kadar kolay çıkabilen sesin, bir fıskiye gibi zerrelere, parçalara ayrılarak yükseldiğini ve geri dönen her zerrenin sonu, başı belli olmayan halkalar hâlinde birbiri içine geçtiğini dinleyebilmek için câmi kapısını

her zamankinden daha yavaş çekti ve kilitledi. Kunduralarını giymekte de âdetâ beceriksizlik gösteriyordu.

Sanki içeride bir şey unutmuş gibi tekrar câmi kapısına gidip döndü. Bir zaman olduğu yerde kaldıktan sonra etraftan tek tük kalkanlar olduğu için, artık bu yanık sesi dinlemek imkânı kalmayınca da ağır ağır avluya doğru yürürken, az evvelki hiddetinin, o tepesinden aşan öfkenin niçin ve ne zaman kaybolup, yerine garip bir hüzün, isimsiz bir ezgi gelmiş olduğuna şaştı.

Hâlis Efendi o gün evine döndüğü zaman, her defa olduğu gibi, teessürlerin, ibret ve ıztırapların sonunda düşmesi mûtat olan hisse kapılıp karısına hoş muâmele edemedi. Hattâ koca bir evin işi ortasında çırpınıp duran Gülsüm Hanım'ın elini ayağını her zamankinden daha çirkin buldu ve kıvılcım püskürücü yarı yanmış mangalı yelpazeleyen incecik bir el, akşama kadar karşısında yelpaze salladı; tok ve yanık bir ses, akşama kadar türkü söyledi.

Yusufçuk'tan

(Yusufçuk, İstanbul 1946, s. 3-4)

Devletlim.! evvelâ karşıma şu kâinat kitabını açtın ve:

– Oku! dedin.

Ben, acemi fakat çalışkan bir talebe gibi, onu kelime kelime hecelemeğe başladım. Dostlarım buna şahiddir. Bir kır çiçeğinde, bir çiğ tanesinde, bir incecik su şırıltısında, zevkte, tebessümde hep senin parmak izlerini görerek hızlı hızlı okuyor ve yanımdakilere söylüyordum.

Fakat bunlara, bu güzelliklere doymadan sahifeler karşımda dönüyor, bütün telâşıma rağmen, zahmette, meşakkatte, göz yaşında iztırabda gene senin dehana ve hünerine şahid oluyordum. İşte böylece de gece demiyor, gündüz demiyor, önüme ne gelirse okuyor, okuyordum.

Nihayet yorgunluğuma acımış mıydın, neydi? karşıma gelip bana dedin ki:

– Kâinat kitabını okumak uzun sürer; kendi kitabını oku!.

Bu, o büyük kitabın hülâsası idi; onda da güzelliklerden çirkinliklerden, zevklerden ve acılardan izler, eserler, görünüşler vardı. Belki hakikaten bu, ötekinden küçüktü; ancak kâinat kitabına sığmıyan büyüklükler buna sığmıştı.

Şaşırmıştım. Ben bunu, bu karmakarışık, sökülmez, ezberlenmez çetin kitabı nasıl okurum, diye düşünürken, gene karşıma geldin ve bana:

– Kendi kitabını okumak uzun sürer, beni oku! dedin.

– Seni mi, devletlim? Acaba bu cihanda seni okumuş kim vardır ki ben bu bahtiyarların arasında sayılayım? Benden bir olmazı istemekle, beyhude didinip tebah olduğumu mu istiyorsun? diye haykırdım..

O zaman tekrar yanıma geldin. Hayır, hayır.. yanıma gelmek te ne demek? Gözüm oldun, dilim oldun, tenimdeki canım oldun ve bunları, benim yerime kendin okudun.

(s. 14-15)

Adını sordular. Söyledim.

– Tanımıyoruz, kimmiş o? dediler.

Az kaldı perdeyi çekip seni onlara gösterecektim; fakat ihtiyatkâr olmayı gene senden öğrendiğim, için vazgeçtim ve düşündüm ki gösterseydim de göremiyeceklerdi; zira perdelerin kalktığı ezel gününde onlar seni görmüşlerden olsalardı, şimdi burada (tanımıyoruz) demezler ve demir asa demir çarık, bu, kâinatın tek görülecek görülmemişini arar ve bulurlardı.

Bilmem bana izin verir misin onlara şu masalı anlatayım: Evvel zaman içinde bir hırsız varmış. Amma bu adam pek zenginmiş. Onun için de tamahı, mala servete mücevhere değilmiş. Gizlice sokulduğu dünya kapılarından, ihtiraslar, ibtilâlar, hevesler, arzular, hülâsa bin türlü şehvet çalarmış. İstediği verildikçe de "daha yok mu daha yok mu?" diyen çılgın bir doymazlığın elinde perişan, durmadan zevk ve ibtilâ toplar, amma gene de "daha yok mu?" diyen o divane sesi susturamazmış.

Nihayet günlerden bir gün, senin kapından da içeri dalmış. Gece olup el etek çekilince, ayaklarının ucuna basa basa bir sürü kapı açıp kapamaya başlamış. Ne garip ki bu çatının altında çalınacak ne ihtiras ne ibtilâ ne heves ne arzu varmış. Ömründe eli boş dönmemiş olan bu zorlu hırsız, nihayet son kapıda sana rastlamış. Seni hiç görmemişmiş; amma tanı-

yormuş. İsmini hiç duymamışmış; amma biliyormuş. Koncanın gülle tanışması için elçiye ne hacet? Bir an, seni bilmek, tanımak ve çalıp kendine mal etmek için ona yetip artmış. Bilmem, bütün ömrünce dünyadan topladığı şehvetleri, dağarcığını tersine çevirip gene dünyaya iade ederken, nasıl olmuş ta bu hırsız, seni tanıyanların en kıdemlisi en eskisi oluvermiş?

(s. 156-157)

Söyle Devletlim söyle, gizliyi de söyle aşikârı da söyle.. bilineni de söyle, bilinmiyeni de söyle.. Bunların, halkın kulağına gideceğinden endişem yok. Zira ne desen, neyi söylesen, ancak duyacak olan duyar; işitmesi lâzım olan işitir.

Eğer âlem halkı her söyleneni duymuş, her gösterileni görmüş, her anlatılanı anlamış olsaydı, gönül körlüğü gönül sağırlığı, agâhsızık, bigânelik, zevksizlik yer yüzünden kalkmış olurdu.

Söyle Devletlim, ne istersen, neyi dilersen onu söyle.

İstersen, seni de bizim gibi katı ve hodgâm zannedenlere, yüreğinden melekleri utandırarak bir şefkat ve rikkat taştığını söyle, inanmazlarsa, göster meydana koy!

İstersen, senin de bizim gibi küçük, âciz ve zavallı olduğuna hükmedenlere, akılları durduran, yürekleri dağlayan, cihanı yağmaya veren bir dehşet ve azamet olduğunu söyle. Gene inanmazlarsa mucize yüzünü aç göster!

İstersen, bu dünya meydanında çaresizlikten bezginlikten, ümitsizlikten başlarını döğenlere, ümidin, tesellinin, şifanın ta kendisi olduğunu anlat. Anlamazlarsa, hayat sahibi ettiğin ölmüşleri, ölüm zevkine susattığın hayat sahiplerini önlerine sür, şahid tut, göster!

İstersen, saklı köşende sessiz sadasız gizleneceğine, herkesin bir cephe aradığı bu dünyada, seni de bir yüzden görmek istiyenlere, cephesizlik oyunu oynıyarak izini kaybettiğini söyle, itiraf et!

İstersen "bu dünyada en kolay şey unutmaktır, siz de ezel gününde yalnız beni görmüş, benimle alış veriş etmişken gene de her şeyden evvel beni unuttunuz" de.

İstersen sıhhatli hislerini, dolgun, işe yarar düşüncelerini delice başı boş bırakıp, gurur ve nahvet kurtlarına kaptıran insanların ortasında sükûnla, sabırla dolaştığını ve bir çoban şefkatile onları zaman zaman ikaz ettiğini saklama.

İstersen, azgın iptilâlarının, yatışmaz arzularının, bitmez tükenmez hırslarının kulu olan kimselerin esaret zincirlerini çözen elin, senin elin olduğunu söyle.

İstersen, şehvetlerinin cebri altında bunalmış, izanlarını, idrâk ve muvazenelerini kaybetmiş olan güruhun iç yüzlerini, his ve fikir sefaletlerini açığa vur, kendilerinden kendilerini iğrendir!

İstersen, "gün gelecek ki ne yer kalacak ne de gök" diyenlere "zaten ne yer var ne gök ne de siz.. var olan yalnız benim" de.

İstersen seni kolayca teshir etmek, bilmek tanımak mümkün olduğunu sananlara: "Şayet elleriniz gökyüzüne uzanıp ayı ve yıldızları indirmeğe de muktedir olsa, gene benim varlığıma yetişmekten acizdir" de!

İstersen seni türlü bühtanların taşına tutanlara, yeni yetişen bir kız gibi edebli, yeni doğmuş bir çocuk kadar masum olduğunu isbat et!

İster boş bulun da, müşkül ve can yakıcı taraflarını da söyle. Muhteşem ve şaşaalı bir kıskançlığa sahip olduğunu itiraf et!

İstersen her suçu her günahı bağışladığını söyle, yalnız ikiliğin gölgesine bile yer vermiyen bir müstebid olduğunu gizleme!

İstersen dünyaya çağırıp aşk cengine gönüllü yazdığın kimseleri elinle öldürdüğünü, sonra da bu ölmüşleri kendi nefesinle diriltip aşk meydanının kahramanları ettiğini açığa vur, söyle, gizleme!

Boğaziçinde Tarih'ten

Kandilli

(Boğaziçinde Tarih, İstanbul 1966, s. 341-346)

Hasbahçelerden bir bahçe olan Kandilli, basamak basamak setlerinin üstünde, tâ Üçüncü Sultan Murad devrinde kurulan sarayları, kasırları, köşkleri, bahçeleri, yıldan yıla boy atıp serpilen güzelleşip gelişen bir kız gibi, îmar görmüş, ilâveler görmüş, tâmir görmüş, bezenmiş, süslenmiş, canlanmış olgunlaşmıştır.

Gün görüp eyyam sürmüş Boğaz'ın ezelî kaderi, bir gün gülmekse bir gün de ağlamak olduğunu herkes gibi kendi de bilir.

Bastığı yeri titreten imparatorluğun şevket ve azametine hazırca konmuş bir hükümdar olan Üçüncü Sultan Murad, Boğaziçi'nin bu çok esintili ve çok a-

kıntılı mevkiini pek sever, onun için de Kandilli Hasbahçesi'ne sık sık gelirdi.

Acabâ o zamanlar bu semtin adı yine Kandilli miydi?

Bir rivâyete göre Dördüncü Sultan Murad, uzun bir serviyi kandillerle donattığı için buraya Kandilli Bahçe denmiş.

Bir başka anlatışa göre ise, kadîmden beri, Kandilli Burnu'nun tehlikeli çıkıntısını deniz vâsıtalarına göstermek üzere burada yakılan işaret feneri dolayısıyle semte bu isim verilmiş.

Daha yaygın bir rivâyete göre ise, yine Dördüncü Murad devrinin bir hâtırası sebebiyle Kandilli adı, bu mevkiin üstüne kandil gibi asılıp kalmıştır. Şöyle ki, yıl 1632 bir zafer senesi. Dördüncü Sultan Murad, ucundan kan damlayan kılıcını kınına sokarak Revan seferinden taht şehrine dönüyor ve kendisi seferde iken inşâ edilen saraya iniyor. Aradan bir hafta geçer geçmez, Mehmed ismindeki şehzadesinin doğduğu müştulanıyor ve işte doğum şenliği olarak bütün sahil ve saray, yedi gece kandiller, meş'aleler ve ateşlerle aydınlatılıp donatılıyor.

*

Dördüncü Sultan Mehmed ve Birinci Sultan Mahmud devirlerinde tâmir gören Kandilli Sarayı, bütün ihtimama rağmen artık köhneleşmeye yüz tutmuş sayılırdı. Birinci Sultan Mahmud zamanında Kandilli Hasbahçesi halka satılarak, bu mevkide bir köy meydana gelmeye başlamıştır. Bu hükümdarın Kandilli Sarayı'na da âbidelerine de himmeti cidden büyüktü. Burada câmî, hamam ve dükkânlar yaptırmak suretiyle yeni teşekkül eden köyün sür'atle ilerlemesine yardım etmiştir. İskele Meydanı'ndaki Divitdar Mehmed Paşa Çeşmesi'ni de tâmir ettirmiş ve Şâir İzzet Efendi de kitâbeye düşürdüğü târihle, köyün kararmış çehresinde beliren tebessümü kısaca çizivermiştir.

Yeter bir mısra-î berceste İzzet zabt târîhe
Yenîden şûle bâr-î sâhil oldû köhne Kandilli.

*

Aradan yine zamanlar geçiyor ve devir, Üçüncü Sultan Ahmed ile makbûl dâmâdı Nevşehirli İbrâhim Paşa'nın müşterek saltanat sürdükleri yıllara erişiyor.

1718 Pasarofça Anlaşmasından sonra, memlekete refahla sefahati birlikte getiren İbrâhim Paşa, Kandilli'nin bu târihî ve eski sarayını Kayınpederi Üçüncü Sultan Ahmed nâmına yeniliyor.

Pâdişâh da zevk ve zarâfet sahibi vezîr-i âzamına sarayın içinde bulunan kıymetli eşya ile meşfrûşatın defter edilmesini irâde eyliyor.

Derhal bostancıbaşının idâresinde kurulan heyet, deryâ üstündeki kurşunlu kasrın kubbe odasının, kafesli kasrın, tahtânî, şadırvanlı kasrın, valide sultan odasının, bülbül köşkünün, Cafer Paşa Kasrı'nın, sayd odasının, yalı kasrının, Bostancılar Mescidi'nin ve daha nice nice köşk ve müştemilâtın defterini hazırladığında, ortaya, bir imparatorluk müzesi kuracak ölçüde müfredat çıkıyor. Türlü cins ve müstesnâlıkta Şark ve Acem halıları, Bursa kadifeleri, Selanik keçeleri, atlas minderler, sedefli kürsüler, serâser perdeler, kemhalar, şallar, leğenler, ibrikler, altun, gümüş, billur âvânî... Ve bugün adı bile unutulan, bahâ biçilmez, benzeri bulunmaz o eşyâ ve yeri dahî bilinmeyen o müstesna saray... İşte geçmiş zamanın Kandilli'si...

Bir de, o günlerin değil, bu günlerin saraylarından bir saray olan ve köyün tepesinde hantal yapısıyle kışlaya benzer bir bina vardır. Hâlâ bir irfan ordusuna karargâh olan bu sarayın sahibi, ikinci Sultan Mahmud'un kızı Âdile Sultan'dır. Adı gibi gönlü de sultan olan bu hükümdar kızının zamanında Kandilli, yoksulluk nedir bilmemiş, ne yetimin boynu bükülmüş, ne avucunu açanın eli boş dönmüş, ne ihtiyar, ne hasta, ne garib endişelenip telâşlanmış... Sultanın kalbi de kesesi de etrafına varını yoğunu döküp ağlayanı güldürmüş, kahredeni sevindirmiş.

Her muhtaca, her konuğa, her dertliye kapısı açık olan bu sultan kadının yalnız, babasını, kardeşini ve devleti çileden çileye sürükleyen Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa soyuna kapısı kapalı, yalnız onlara kaşları çatıkmış.

Sultanın tabutuna karşı, hâtûn kişi niyetine diye el bağlayan Kandilli halkı bu acıyle bir zehir çanağı gibi öylesine kahırlanmış olmalı ki, yakın zamanlara kadar köyün yaşlılarından gençlerine intikal eden hâtıralar arasında bu ölünün hikâyeleri yaşamaktaydı. Bunlardan biri, öldüğü zaman sultanın, yardım ettiği fakirler kadar fakir kalmış olduğu, değil hazinelerinde, kesesinde bile kendisine ayrılmış bir serveti kalmamış bulunduğu keyfiyetiydi.

*

Eski kadına nasıl da câhil denebilir ki, köyde bir türlü, şehirde bir başka türlü işleyen cemiyet çarkı, hep bu kadının eliyle çevrilmiştir. Hevenk hevenk taşıp dökülen faziletlerini bir yana bırakıp, sâdece sanat târihine ettiği hizmeti düşünsek, yine de karşımıza eşi bulunmaz bir âbide çıkar. Onun, dünyâ müzelerinde yer almış el işlerini, o çevreleri, yağlıkları, peşkirleri, oyaları ihyâ ve devam ettirmek için bugün mekteplerin, müesseselerin geniş kadrolu teşkilâtına lüzum görüldüğü halde, eski devirlerin kadını anasının gergefine, kasnağına bir göz atmakla en zor nakışları öğrenir, en zevkli renkleri ve şekilleri bulup yakalardı. Bugün camlar altında ve câmekânlar içinde muhafaza

ve teşhir edilen o sanat nefîseleri, geçmiş zamanların günlük ve harcıâlem eşyâlarındandı.

Kandilli'nin dillere destan olmuş meşhur yazmaları da yine onun bez üstüne kalem çekip baskı vurduğu ve adına da yazma dediği hünerlerinden bir hünerdi.

Evet yazma... Yazı, mutlaka kâğıda yazılmazdı ya... Böylece beze de yazılır, hüner ve marifet, kumaşta ve bezde de kendini gösterirdi.

*

Sakarya, Kızılırmak, Yeşilırmak, Dinyeper, Dinyester, Don, Tuna gibi büyük nehirlerin yanı sıra küçük dere ve ırmaklarla kabarıp dolan Karadeniz'in suları, tek çıkış kapısı olan Boğaz'dan uslu uslu geçmek istediği halde, Boğaziçi'nin tabiî arızaları, bükülüş ve kıvrılışları, burunları, koyları kısıkları, koltukları, kulakları, bu cereyanı kışkırtır, kamçılar, tersler, iter, kızdırır ve istikaametini değiştirmeğe zorlar.

Cereyan, şimâlden cenûba doğrudur. Fakat yarımada gibi denize göğüs vermiş mızıkçı bir Kandilli Burnu vardır ki suların tabiî akışına karşı gelerek şiddetinin artmasına sebep olur ve karşısında fırıl fırıl döndürdüğü akıntıyı fırlatıp Arnavudköyü'ne atar.

Fakat sahili toslaya toslaya hücuma geçen sular, buradan da kurtulup yine istikaamet değiştirerek Vaniköyü'nün cenûbundaki buruna çarpar ve Maskara akıntısını meydana getirir. Nihayet yüzünü tekrar şimalden cenuba çeviren aynı sular, Beylerbeyi önünde açıktan giderken, birden yol değiştirip tekrar sahile yaklaşır, Kuzguncuk, Üsküdar ve Kızkulesi'nin arkasından geçerek Saraybumu akıntısını yapar. İşte bu döne döne, döğüne döğüne akan Boğaz sularından yedeksiz geçmek hemen de mümkün değildir. Onun için de kayıkçılar bir akıntıya geldiler mi küreklerini yana toplayıp yedek iplerini sahilde bekleyen yedekcilere vererek, kendilerini de teknelerini de onlara teslim ederler.

*

Bir devlet adamı vasfından öte, bir sanat adamı hüviyetine sahip olan Sadrâzam Koca Râgıb Paşa nezdinde, devrin nükteci bir sanat simsarı olan şâir Haşmet, ayni zamanda keyif tazeleyici bir musahip ve nedimdir. Latifeleri, cinasları, kuvvetli esprileriyle efendisinin yorgunluklarını dinlendirmekte belki de zamanının yektâsıdır.

Amma nasıl olmuşsa olmuş, günün birinde paşasını fena halde kızdırmış. O kadar ki gazaba gelen sadrâzam, bu makbul ve gözde nedimini, huzurundan da, konağından da koğmuş.

İşin ciddiyetini kavrayan Haşmet, çekilip giderken, yarı özür yarı niyaz yollu: Peki amma efendim... Kapınızdan ayrılırsam maişetimi nasıl temîn edebilirim? Diye sızıldanınca, hiddeti devam eden paşa: İt sürü de geçin! diye tekrar bağırmış. Hâdiseden sonra da Haşmet, gerçekten Sadrâzamın gözünden kaybolmuş.

Aradan çok geçmeden yaz gelmiş ve paşa Boğaziçi'ndeki yalısına göç etmiş. Bir kayık kaç çifte olursa olsun yine de Kandilli akıntısını kürekle geçmesi ne mümkün? Buruna yaklaşırken iş bekleyen yedektiler, kayıkların attıkları ipleri omuzlayıp çekmeye başlarlar. Râgıp Paşa'nın kayığı göründüğü zaman da mûtad sahne tekrarlanır ve akıntı geçilip ipler kürekçilere geri verilirken, omuzuna koyduğu çuvalı başına kadar çekmiş olan Haşmet, örtüsünün altından çıkar ve Râgıb Paşa'yı selâmlar.

Nüktedan musahibini yedektiler arasında görmekten birden şaşıran Râgıp Paşa: Sen burada ne arıyorsun'? Demek gafletini gösterir. Esasen bu mukadder suâli beklemekte olan Haşmet de tereddütsüz: İt sürü de geçin... Buyurmuştunuz, cevâbını verir.

Paşa, suçunu yeni bir suç ile temizleyen cesur ve zekî musahibini affederek kayığına alır ve beraberce yalıya giderler.

Hâtıralar'dan

Rahmet Kapısı

(Hâtıralar, İstanbul 1985, s. 8-14)

Müslüman - Türk'ün asırları ayağa kaldıran cenkleri ve dünyâyı uyandıran uğraşları altında yatan itici kuvvet, dört elle sarıldığı ve uğruna can alıp can verdiği ulvî gayesi idi: İlâ-yı Kelimetullah.

Müslüman - Türk kılıç sallamışsa, bunu, insan boğazlamak ve kan dökmek için değil, prensip adına yapmıştır. Zira beşeriyet için kurtuluş sığınağının "Tevhîd" olduğunu biliyordu. Kıyâmete kadar da selâmet gene tevhîdde olacaktı. Ne yazık ki Batılı kafa bunu bilemedi. Hem bilmek de istemedi. Üstelik "Tevhîd" bayrağını ayakları altına almak ve yeryüzünden kaldırmak savaşına girişti.

O kadar ki fetihden fethe koşan, medeniyet ve devletini "birlik" anlayışı üstüne kurmuş olan Müslüman - Türk'ü, gaddarca vurduğu sillelerle evvelâ yerinde sayar hâle getirdi ve geri püskürte püskürte de nefs müdâfaası hattına kadar sürükledi.

Kükremesi, dünyâyı dize getirmiş arslanın, avcı eline düşmesi eli zincirli ve ayağı bukağılı hâle gelmesi ne yürekler yarası ve ne hazin.

* * *

Garp dünyâsı, gözünden perdeyi çekip, bir zamanlar Osmanlı damgasını taşıyan Müslüman - Türk devletinin bu gökkubbe ehline ne denlü insaf ve adalet örneği göstermiş olduğunu bir bilse ne kadar bahtiyar olacak ve ne kadar kazançlı çıkacaktı. Zîrâ Osmanlı, tevhîd merkezinden kuvvet ve bereket alan müesseselerini tam bir orkestrasyon hâlinde işletmekte ve üstün bir medeniyet ve nizâmın bekçiliğini etmekte idi.

Amma, taassupla şartlanmış olan Batı'nın sığ idrâki, bu cevherli nizâmın azametini göremedi.

Osmanlı, beşeriyet için, müşterek potada şekillenmiş gerçek otorite idi. Üstelik, dünyânın gözü önüne serdiği medeniyetinin, diğer medeniyetlere hemen hemen borcu yoktu. Üç kıt'a hem hükmü altında idi, hem de, imparatorluk çatısı altında topladığı milletler, kendi millî kalıpları içinde kendi kendilerinin efendisi idiler. Bu, geniş ve elastikî idare tarzı, Osmanlıya has bir devletçilik anlayışı idi.

Avrupa burjuvazisinin "İnsan Hakları Beyannâmesi" ile vardığını zannettiği nokta, hürriyet idiyse de ferdiyetçiliğe tırmanan ve zirveleştiğini iddia eden hürriyetin nihâî durağı da rasyonalizmdi. Halbuki rasyonalizm, insanla kâinat arasına giren ve onları birbirlerinden ayırıp iki dostu düşman eden sağlıksız bir inançtı.

Elbette Garb'ın gururu olan bu inanç, onu aşırı hürriyetin tehlikelerine itecekti ve aşırı hürriyet de, gerçek hürriyetin tadını çıkarmaya mâni bir canavardı.

Garp, bu şımarık idrâki ile bizzat kendi gözünü perdeliyor, böylece de ne kendi kendini görmek ne de derinliklerini feth etmek imkânını bulabiliyordu.

Maddenin taşlaşmış engelleri kırılmadan ruh ikliminе nasıl girilirdi?

Halbuki Müslüman - Türk, tek taraflılığa demir atmış Garb'a hiç benzemiyor, madde ile mânânın müşterek zemini üstüne kurmuş olduğu medeniyetinin meyve ve mahsûlü ile hem kendini, hem de kendisine taallûku olanları besliyor ve mes'ud ediyordu.

Batı ise, asla yetişemiyeceğini bildiği, Doğu'nun bu sırlı üstünlüğünü çekemiyor ve onu yıkmayı, ödemeğe mecbur olduğu bir intikam duygusu olarak görüyordu.

Bu hırsında Batı, tamâmiyle hissi idi. Eğer aklı ve mantığı ile hareket edebilseydi, Osmanlı'yı yıkmak şöyle dursun, onunla her mânâda el birliği ederdi. Amma yapamadı ve bu sakat karardan hareket ederek Osmanlı'yı tepeleme şehvetine dört elle sarıldı. Neticede de tepeledi.

Ne çâre ki, bu işten kazançlı çıkacaklarını vehm edenlerin çoğu, üstlerine çöken o kolosal çatının enkazı altında ezilmekten kurtulamadılar. Hâlâ da, İngiltere misâlinde olduğu gibi, debelenip can çekişmekte bulunanlar bile mevcud.

* * *

Osmanlı Türklüğü, son büyük darbeyi, Birinci Cihan Harbi denen facia ile yedi.

O devir iktidarının ilimden, siyâsetten, basiret ve tecrübeden mahrum gafil ve câhil mes'ulleri, köy düğününe gidercesine, çılgın ve hesapsız bir cesaret ve neş'e içinde, Almanya ile gerdeğe girmiş, böylece de Osmanlı Devleti'nin hesabını dürme fırsatını gözleyen Garplı devletlerin târihî iştihâlarına lokma olmuştu.

* * *

Cermen menfaatlerinin tuzağına düşerek başlayan seferberlikle beraber İstanbul şehri, bir devlet düşkünü yoksulluğu içine girivermişti.

Bir zamanlar, imparatorluğun dört bucağından taht şehrine akan varlık bir anda kesilivermiş, ne yiyecek, ne giyecek, ne yakacak kalmış ve halkın, bir lokma ekmek için yaşadığı ve öldüğü çileli bir devir başlamıştı.

Çocuktum. Ama akı karadan seçmememe için sebep yoktu. Bir çokları gibi, herkese açık olan ve isteyenin sığındığı bir Rahmet Kapısı olduğunu biliyordum.

Orası, teşne olana mânevî rızık dağıtan bir imâretti sanki... Ama rûhunu zırhlayıp sağlama aldıklarının avuçları boş olan ihtiyaçlarına da yardım elini uzatmaktan geri kalmıyordu.

* * *

Rahmet Kapısı'nın karşısına düşen bir ev vardı. Burası da o kapının efendisine aitti, içinde barınanların çoğu yoksuldu.

Biri, ihtiyar anası ve iki küçük yetim çocuğu; diğeri gene tek yetim oğlu ile oturan, kocaları ölmüş iki genç kadın vardı.

İki çocuklu olanı hasta, tek küçük oğlu olan ise güçlü kuvvetli ve sağlıklı idi.

Hasta olanın ismi Makbûle, sıhhatli olanınki Gülşen'di.

Herkesin kendi başının derdine düşmüş bulunduğu kahredici yokluğa rağmen, iki dula bir mekân göstermiş olan Rahmet Kapısı, devamlı olarak, bu gariplerin çorbalarına tuz katmaktan geri durmuyordu. Zira iki çocuklu olan genç kadın veremdi. Ekmek parası kazanamıyacak kadar hasta ve güçsüzdü.

Tek çocuklu olanı ise, çalışkan, becerikli ve sıhhatli idi. Esmer tenli tıkız ve hamarattı. Ne iş bulursa yapar, ekmeğini taştan çıkarırdı.

Makbûle Hanım'la bir kan yakınlıkları yoktu. Ama aynı kapıya bağlanmış, aynı inançları paylaşmış kimselerdi.

O kapıda dinleyip öğrendikleri, basma kalıp bilgiler olarak kalırsa, bu bir nevî ihânet olurdu. Zira orada duydukları sâde sözde kalmamış, dürüstlüğü, samimiyeti, ferâgati, fedâkârlığı, şefkat ve merhameti canlı örnekleri ile de görmüşlerdi. Şu halde yıllar yılıdır gönüllerine ekilen bu insanlık tohumları çatlamalı, yeşermeli ve mahsul vermeli idi.

Mâdemki kardeş idiler, mâdemki dost idiler, biribirlerine omuz vermeli, gücü olan, olmayana yardım eylemeli idi. Bu karar da, Rahmet Kapısı'nın yükünü hafifletmiş olmayacak mıydı?

* * *

Şehirde, eli iş tutacak erkeklerin hepsi askerde idi ve gün geçmiyordu ki bir evin kapısı kapanmasın, bir mahallede, bir sokakta mâtem çığlıkları duyulmasın.

Gâzîlik berâtı ile göğüslerin kabaracağı devir belki de hiç gelmeyecekti. Boyuna şehidlik haberleri biribirini kovalıyor, babalar, kardeşler, evlâdlar, dayı, amca ve yiğenler, düşman eline geçen vatan topraklarının kefensiz lokması oluyordu.

Şehrin sokaklarında tek tük dolaşan erkekler, ya ihtiyarlar ya da küçük çocuklardı.

Saraçhânebaşı'ndaki İbrahim Paşa Hamamı, târihî ve yüz ağartıcı bir mimarî eserdi. Cümle kapısına geniş bir taş merdivenle inilirdi. Binânın caddeye bakan cephesinde ise, bu vakfın irâdı olan tonoz dükkânlar mevcuddu.

Aklına hep iyi şeyler gelen Gülşen Hanım, ne düşünmüşse düşünmüş, bu dükkânlardan birini kiralamış ve orada, ayakkabı tâmirciliğine başlamıştı. Eskiciliğe rağbet de sonsuzdu. Zîrâ şehir halkı yalın ayak kalsa da, yeni bir kundura alması imkânsızdı. Çünkü yoktu.

İşte Gülşen Hanım, dizlerinde deri önlük, elinde çekiç, tabanı delinmiş, yanları açılmış, topukları aşınmış ayakkabıların tâmiri ile uzun zaman uğraştı durdu ve kazancını da üç yetime nafaka etti.

Bazen onu, dam aktarmak gibi tehlikeli ve zorlu işlere de çağırıyorlardı. Saçlarını içeri toplayıp başına fes, bacaklarına da pantalon geçirerek, olukları temizliyor, kiremitleri düzeltiyordu.

Ama yerinde çakılı durmayan zaman ilerlerken, Makbûle Hanım'ın hastalığı da, aylar ve yıllar gibi koştukça koşuyordu.

Kışın yaza devr ettiği bir sene, doktorların hastaya hava tebdili tavsiyelerine de ciddiyetle kulak asmak zamanı gelmiş bulunuyordu.

Gülşen Hanım, bu defa Çamlıca'da bir küçük ev kiraladı. Akşamları dükkânı biraz erken kapayacak ve Üsküdar - Kısıklı arasında arabacılık- yapacaktı.

Atların da, insanlar gibi, sağlamları askerî hizmet için sahiplerinin elinden alınmış ve işe yarayamıyacak kadar yaşlı oldukları için beylik tarafından el konmamış bulunanlar da yok değildi. İşte bunlardan bir tane ele geçirip sahibi askerde olan bir de araba bulup sürücülük edecekti.

Dediğini de yaptı.

Ama Gülşen Hanım'ın dostluk anlayışı ve emekleri Allah katında değerlenirken, bütün gayretlerine rağmen Makbûle Hanım'ı kurtarmak mümkün olamadı.

Ciğerleri iflâs eden genç kadın, iki yetim oğlunu öksüz de bıraktıktan sonra, ihtiyar annesi de arkasından göçüverdi.

Meğer çevresinde dolaşan Azrail'den, beklenmedik bir davet daha varmış. Günün birinde o da Gülşen Hanım'a geliverince, ortada, alâkaya muhtaç üç çocuk kalmış bulunuyordu.

Rahmet Kapısı, bu masumları ortada, aç açık bırakabilir miydi?

Bırakamazdı. Bırakmadı da..

* * *

O Rahmet Kapısı'ndan, dünyâya devamlı bir ses gelir: "Her şeyin düzelmesi, insanın kendi düzelmesine bağlıdır..." diye..

Acaba duyan var mı? Hiç sanmam. Olsa, yeryüzünde bu nifak, bu gaddarlık, bu riyâ, bu çekişme, bu ihtiras, bu vahşet, bu zulüm, hele hele bu gaflet kalır mıydı?

Yeryüzünde Birkaç Adım'dan

(Yeryüzünde Birkaç Adım, İstanbul 1984, s. 153-157)

Bizim Köprülü kasabamızın adı, şimdi Titov Veles olmuş. Burada bir Türk'e rastlamak hemen de muhal. Yolumuz Gevgirli'den Üsküp istikametine gitmekte. Yabancı nüfuzunun buram buram tüttüğü eski Türk vatanından geçmek yürekler acısı.

Akşama doğru Üsküp'e girdik. Fakat seyahat programımızda, dönüşümüzü Fransız Rivyerası üstünden yapmayı düşündüğümüz için Üsküp'e uğramamız

hesapta yoktu. Bu yüzden de Hasan Bilâlî'nin[1] adresini yanımıza almamıştık.

Elbette karşımıza bir hayırlı rehber çıkar diyerek, Alaca Câmii'nin önünde durduk. Durur durmaz da, bisikletli bir genç yanımıza gelerek: "Bir yer mi arıyorsunuz, bir istediğiniz mi var?" demez mi?

Hasan Bilâlî isminde birini aradığımızı söyledik. Tanıdı: "Size yardım etmek isterdim ama işim var!" dedi ve oradan geçmekte olan bir başka Türk gencine bize refakat etmesini söyleyerek gitti. İkinci genç de, Hasan Bilâlî'yi tanıyordu. Fakat ev adresini bilmediği için, aktör olan yiğeninden tedârik edilmesi îcab ettiğini söyledi. Tiyatroya gittikse de, İstanbul Şehir Tiyatrosu'ndan gelmiş bir artistle beraber provada olduğu için görüşemedik.

Artık tek çâre, adını bilip kendisini tanımadığımız Şeyh Haydar Efendiler'e giderek, Hasan Bilâlî'nin adresini ondan öğrenmekti. Onun için de, rehberimize, bizi Rifâî Dergâhı'na götürmesini rica ettik.

Üsküp, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir vilâyeti iken, Efendim de, Rumeli'nin bu karışık merkezinde maarif müdürü olarak bulunuyormuş. Bu yüzden de, o yıllara âid hâtıraları pek çoktur. Meselâ, Üsküp'den Adana'ya tâyin edildiği halde, eşyâları bağlı olarak hareket emrini getirecek telgrafı beklediği sırada, büyükbabası, babası ve hâlen de kardeşi, Üsküp Rifâî Şeyhi bulunan, Seyyide Hanım isminde, vilâyetin çok mûteber bir kadını, iki elinde iki yoğurt kâsesi ile, maarif müdürünün evine gelir ve uzun seneler evvel vefat etmiş olan büyükbabasından selâm getirerek, kendisinin evlâdlığa kabûl edilmesini rica ettiğini söyler.

Valdeleri aracılığı ile haberi alan Efendim: "Bizde öyle bir şey olmadığını söylersiniz," der. Bu karşılığı üzerine, Seyyide Hanım da çekilip gider.

O târihte Efendim yirmidört yaşlarında ve Üsküp'ün bu anlı şanlı kadını ise, ellinin üstündedir.

Fakat iş bu kadarla bitmez. Ertesi sabah Seyyide Hanım gene gelir ve tekrar, büyükbabasından selâm getirerek: "Seni kabûl etmezlerse, Allah'ıma nazım geçer, onları böyle, denkleri bağlı bekletirim." der.

Seyyide Hanım'ın, ikinci defa red edilmesine artık lüzum kalmamış ve, mânen kabûl emri gelmiştir. İşte bu sûretle de Seyyide Hanım, Efendimin ilk evlâdı olmuş olur.

* * *

Rehberimizin refakatinde gittiğimiz dergâh, tek katlı, harab bir binâ idi. İçeri haber yolladıktan sonra, bahçe kapısında bir kaç dakika bekledik.

Burası, Yahya Kemal'in de zikr halkasına girdiği dergâhdı. Hamuru, millî-mânevî maya ile kabarıp vatan ufkunu fethetmiş Yahya Kemal de, bu çeşmenin feyzinden bir avuç su içmişti.

Nihâyet Şeyh Efendi geldi. Biribirimizi tanımıyorduk. İstanbul'a her gelişinde ağabeyime uğrar, fakat tesadüfen ben, ya İstanbul'da bulunmam veyâ evde olmam, bu sûretle de görüşmek kısmet olmazdı.

Tanışmamız hem hoş hem de hazin oldu. Haydar Efendi, teşrifat âdâb ve erkânını unutarak: "Ah Sâmiha Ayverdi..." diye beni ve diğer misafirlerini kucakladı. Öyle şaşırmış ve sevinmişti ki, bir an ne söyleyeceğini bilemedi. Nihâyet:

– Buyurun, buyurun... Evvelâ Türbe'yi mi ziyâret edelim, hareme mi gidelim? diyebildi.

Türbeye girdik. Sekiz on sandukanın arasında bir kaç mum uyandırılmıştı.

Üsküp'de yanan son İslâm çerağı...

Bu insancıkların hayatlarıyla beraber o ışıklar da sönecek ve müslüman îmânının bir alışkanlığı olan bu aydınlık da kaybolup gidecekti. Nitekim, bilenlerin ifâdelerine göre, 1941 anlaşmasından sonra, Türk göçü öylesine kesif olmuş ki, bugün Üsküp'ün yerli ve köklü âilelerinden ancak 40-50 hâne kalmış. Buna mukabil, çok miktarda Arnavud ve Boşnak buralara gelerek yerleşmişler.

Şeyh Efendi'ye, Seyyide Hanım'ı tanıyıp tanımadığını, kabrinin nerede olduğunu sordum.

– İşte... diyerek en arka sıradaki bir sandukayı gösterdi.

Balkan Harbi Rumeli'yi elimizden alır ve Üsküp'ler, Manastır'lar, Selânik'ler, Zağara'lar, Tırnova'lar hülâsa, bütün Rumeli halkının kılıç artıkları İstanbul'a dökülürken, Seyyide Hanım da gelmiş ve Efendimin valdesi bu gurbetzedeye kendi konağına yakın bir ev tutarak, ikram ve izâzları ile, o mübârek kadının hicret acılarını hafifletmişti. O zaman yedi yaşında bir çocuk olmama rağmen, bu itibarlı ve yaşlı misâfiri Efendimin konağında, baş köşeye oturtulmuş olarak hatırlıyorum. Şu cümlesi de, ondan hatırımda

---

1 Hasan Bilâlî, Üsküp'de Fransızca hocası olarak bulunurken, Yugoslavya'ya komünist iktidar hâkim olunca, onunla beraber pek çok kimseyi tutuklamışlar. Bunlardan onu, kurşuna dizilmiş. Hasan Bilâli ile diğerleri ise, dokuz sene hücrede yattıktan sonra bırakılmışlar. Hapisten çıkar çıkmaz da, tahliyesini sabırla bekleyen nişanlısıyla evlenmiş. Bundan onbeş sene kadar evvel Türkiye'ye bir gelişinde, vaktiyle okumuş olduğu bir kitap vesilesiyle tanışmıştık. Dokuz çileli senenin acıları asabında tahribat yapmış olmasına rağmen son derece temiz, ihlâslı bir derviş kişi olduğu, gerek sözlerinden, gerek hâlinden aşikâr olan insandı. İslâmiyeti kabul etmiş ve Şâzelî tarîkatine girmiş İsviçreli bir çok dostu da vardı.

İstanbul'a geldiği bir gün: Sen neden komünist olmadın? suâline verdiği cevap: "Nasıl olabilirim? Ben dervişim, îmânım var!" demek olmuştu.

kalan tek sestir: "Kırda bir ebegümeci çiçeği gördüm. Pek hoşuma gitti. Koparmak üzere elimi uzattım. 'Koparma beni!' dedi, elimi çektim."

Bu sözü dinlediğim zaman, otun, ağacın, taşın, toprağın dahî, insan ve hayvan gibi canı da, dili de olduğunu bilmiyordum.

Fakat, anlatışdaki samimiyet, ses tonu, ifâdedeki sihirkâr edâ, uzun yıllar mânâlı bir tohum hâlinde hâfızamın derinliklerinde kaldı. Sonra da zaman, onu saklandığı yerde olgunlaştırıp kemâle getirerek, bir gerçek olarak karşıma çıkardı.

* * *

Türbe kısmından sonra semâhâneye girdik. Bakıma ve yardıma muhtaç ihtiyarlar gibi, etraftan meded umar bir perişanlıkta idi. Eyyam sürmüş, görmüş geçirmiş ihtiyarların mâzi bereketi ile nafakalanması misâli, sanki zevk, istiğrak, vecd ve cezbe demlerini içine sindirip saklamış bu köhne bina da, geçmiş zamanların yâdı ile, teselli içinde son günlerini yaşıyordu.

Nitekim, hareme geçtiğimiz zaman Şeyh Efendi'nin hanımı: "Bütün hısım ve akrabamız Türkiye'de. Biz de onbeş senedir hep anavatana gitmek arzusu ile yaşıyoruz. Amma bu türbeyi emânet edip bırakacak kimse bulamıyoruz. Çekilip gittiğimiz gün, hemen yıkarlar." dedi.

Sonra, bütün mallarının ellerinden nasıl alındığını, 1750 metrekarelik çok kıymetli bir yer için kırk senede ödenmek üzere ikibin lira gibi ağza almaya değmez bir istimlâk bedeli takdir edildiğini, bunu da Şeyh Haydar Efendi'nin kabul edip imzalamadığını, böylece bütün mülkleri ile beraber onun da gittiğini anlattı.

Yıllar boyu anlatsalar, söyleyecek derdleri vardı. Fakat vaktimiz çok dardı. Ertesi gün Selânik'e hareket edeceğimiz için bir an evvel, Hasan Bilâlî'yi görmek istiyorduk.

Şeyh Efendi, bizi oraya götürmek üzere kapıdan çıkarken, hanımı da: "Bir tekke çorbası içirmeden bırakmam." diye ısrar ediyordu. Öyle bir dayattı ki, zavallı Hasan Bilâlî'yi ziyaretten sonra çâresiz, tekrar dergâha döndük. Yemekten sonra ise, bir hayli sohbet ettik. Hasan Bilâlî de hanımı ile geldi. Bir ara Haydar Efendi, İstanbul'da faaliyet hâlinde olan bir kaç dergâh olduğundan bahsetti. Hanımı: "Oralara siz de gider misiniz?" diye sorunca Şeyh Efendi: "Gidip de ne yapacak? Tekke, onun içinde..." dedi.

Allahım, sen bu âciz kulunu utandırma, şaşırtma... Yolunda, cemâl-i bâkemâlini rehber eyle...

(s. 236-240)

İstanbul da, pâdişâhı, sarayları, sultanları, şehzâdeleri ve Saray'ın tabiî ve zarurî çevresini teşkil eden vezirleri, beyleri, paşaları ile, eski asâlet devrini kapadı. Fakat bütün bu kaybolan sınıfdan boşalan yere, hangi câzip ve alâka çekici yeni motifler veyâ eskiyi, günlük hayat şartlarına göre yaşatacak hüner ve mârifetler konulabildi?

Bir Süleymâniye Câmii'nin yanında, bir San Marko Kilisesi, efendi karşısında uşak bile olamaz. Amma San Marko'nun keyif sürülen bir geniş meydanı, kahvehaneleri, cam pazarları, sabahtan akşama, kafa şişirmeden, halka zevk veren orkestraları var, eğlenceleri, lokantaları, gazinoları, hülâsa, her bir yanını cazip kılan tuzakları var.

* * *

Bu gün pazar. Onun için de San Marko Meydanı, her zamankinden daha kalabalık. En dikkate değer manzara da, San Marko Kilisesi'nin önünde yere çakılmış sekiz metre uzunluğundaki iki bayrak direğinden sarkan muazzam iki bayrak. Bunların biri İtalyan, diğeri ise, İtalya Birliği içinde erimiş bulunan, eski Venedik Dojları'nın bayrağı.

Venedik Cumhûriyeti'nin, çoktandır târih mezarına gömülmüş bulunmasına rağmen, hâlâ bayrağı saygı görüyor ve en mühimmi de, İtalyan Birliği'ne halel getireceği endişesi diye bir korkuya yol açmıyor.

Yerlere kadar sarkan bayrakların bu vakûr ihtişamı ile ürperdim ve hayâlen, memleketime, oradan da Süleymâniye'ye kadar gittim.

* * *

Artık, günün birinde hakikat olabileceğini düşündüğüm, bu hayâl dünyâsında idim.

Öyle ki, bir tarafta Süleymâniye Câmii, diğer tarafta Tiryâki Çarşısı'nın dükkânları bulunan câmiin dış avlusunda, rüzgârla cilveleşen iki muazzam ve muhteşem bayrak vardı. Bunlardan birinde, Türk'ün ayyıldızlı bayrağı, diğerinde ise, Kanunî veyâ Sinan'ın resimlerini hâvî olanı, ihtişamla kalabalığı selâmlıyordu.

Kırk kapılı hayâl dünyâmın daha ilk kanadını geçerken, bu masalın adını da koymuş bulunuyordum: "Süleymâniye Şenliği".

Senenin muayyen günlerinde tekrarlanacak bu bir haftalık şenlik için, neler neler yapılmaz? Evvelâ, dev-

leti yanına alan, ihlâs ve samimiyetle damgalı üç mes'ûl şahsın bir araya gelerek, benliksiz, çekişmesiz, aşk ve şevk ile, nizamlı, programlı ve seviyeli bir çalışmayı benimsemesi gerek.

Tiryâki Çarşısı'nın dükkânlarında, târihî dekorlu kahvehaneler, iftiharla, ele güne çıkarılacak değerde, yerli sanâyi mâmûl ve mahsûllerinin teşhir ve satışı yapılan zarîf dükkânlar...

Günün muayyen saatlerinde, mehter, folklor gösterileri, Rumeli türküleri ile, İstanbul piyasa şarkıları gibi, hafif alaturka mûsikî toplulukları ve daha neler neler....

Ciddî ve yüz ağartıcı bir hazırlıktan sonra da, bütün dünyâ turizm merkezlerini haberdâr etmek...

Hayâlimin kapılarını daha fazla ne diye açayım? Anahtar kayıp değil ki... isteyen, kilidi çevirip, görülmesi gerekenleri arayıp bulabilir. Biz ki, karadan gemilerini yürüten ecdâdın torunlarıyız. Yıkılmaz bir irâde ile, bükülmez bir bâzûnun, nice olmazları olduruduğuna şâhid olmuş târihe kulak verip, gayret kemeri kuşanmamız yetmez mi?

* * *

Bu gün, Süleymâniye'yi, gafil bir zihniyet boğmuş bulunuyor. Onun için, her şeyden evvel, Süleymâniye denen bu dünyâ mîmârî şâheserini, hapsettiğimiz esir kampından kurtarmakla işe başlamak lâzım. Etrafını sarmış binalardan arıtmak ve tıkanan yollarını açmak, ellerine vurulan kelepçenin gevşetilmesi çârelerini bulmak gerek.

Âbideler sâhipsiz, şehir âsâyişsiz, ışıksız, susuz... Yeryüzünde tek olan Süleymâniye bile, medenî bir çevre ve çerçeve içine alınmadıkça, yâre de, ağyâre de, nasıl: Buyur! denir. Dense de, konan göçen kafileler, nasıl ağırlanır?

"Bir sengine bin pâre Acem milki fedâdır!"

dedirten o muhteşem, o bakımlı İstanbul, şimdi nerede?

Hele, sarayla beraber kaybolan eski İstanbul terbiyesinin yerini, küstahlık, açık gözlülük, vurgunculuk ve her çeşit ahlâksızlığın almış yürümüş olması ne hazin ve utandırıcı. İstanbul'u bu soysûz hâle gelmesi için mi, eski itibârından soyduk?

İtiraf etsek de etmesek de, kaybolan bütün temel kıymetlerin yerlerine, kolayına târmir olmayacak, bir rûhî çöküntü ve ahlâk yıkımı geçip oturdu.

Ne yazık ki artık bu ruh sefaleti içinde yetişen genç nesiller, bîçâreliklerinin farkında da değiller. O kadar değiller ki, doğruyu itip iğriyi istiyor ve gerçekler yerine, hatâlara kol kanat açıp, onları müdâfaa ediyorlar. Hakları da var. Zîra gözlerini o hava içinde açmışlar. Ötekini hem bilmiyor, hem de yıllardır kötülenen târihle, ona bağlı değerleri sevimsiz buluyorlar, hattâ, güzel, iyi, doğru da olsa, geçmişten korkuyorlar.

* * *

Bir paralı zümre de, kaç senedir Batı menşeli, bir İstanbul Festivali sevdasında. Yapıyorlar. Amma kendi söyleyip kendi dinleyenler gibi, bu iş de, ilerici görünmeyi iş güç etmiş zümrenin inhisarında olup bitiyor. Ne turizme bir yararı oluyor, ne de göstermelik bir iki millî çizgiden ibaret bu festival, büyük kütleyi alâkalandırıyor.

Münevveri gafil olan bir memleket ne tâlihsiz...

Millî değerlere Tanzimat'la vurulan en ağır yıkıntı kazması, o gün bugün öylesine işlemekte devam etmiş ki, çiğnediği bütün kıymetleri tuz - buz ederek enkaz haline getirmekte kusur etmemiş. Bilmem ki, târih, mefâhir, dil, din gibi temel değerleri yeniden inşâ edecek bir kudretli el, çıkar mı dersiniz?

Âbide Şahsiyetler'den

Radoviçli Rüveyde Hanım

(Âbide Şahsiyetler, İstanbul 1976, s. 254-263)

Kal'aları, palankaları, hanedan sarayları, âyan konakları, hanları, hamamları, kervansarayları, camileri, mescidleri, medreseleri, tekkeleri, çeşmeleri, sebilleri, imâretleri, aşhâneleri, çarşıları, arastaları, bedestenleri, bağları, bahçeleri, bostanları ve çiftlikleri ile altıyüz sene Müslüman-Türk'ün kanı, canı bahâsına medeniyet kurduğu gâziler ve şehidler diyârı Rumeli!..

Bir kaynaşma ve kaynaştırma yoluyla, çeşitli millet ve mezheblerin içine dalıp, kısa zamanda hâkim unsur pâyesini kazanan ve ana kavim imtiyâzını, en az, beş asır devam ettiren efendi millet kudretinin şahlandığı Rumeli...

* * *

Türkler, Balkanları ve Orta Avrupa'yı ele geçirmekle, mezhebleri, menşe'leri, dilleri ve töreleri farklı; siyâsî, iktisadî ve dînî menfaatleri bakımından ise, birbirini tahrip ve imhâya yönelmiş çeşitli kavimleri mihver devlet otoritesi ile etraflarında toplamakla, birer site hayâtı yaşayan bu cemâatlere, hars ve me-

deniyet cihetinden inkişaf imkânı sağlayıp, onlara kendi medeniyetlerinden aşı ve taze hayat nakletmişlerdir. Böylece de istikrarlı ve sistemli bir medeniyet kurucusu olan Türkler, târih boyunca, fethettikleri ülkelerin üstünden kasırga gibi geçen gelişigüzel bir istilâcı olmamışlardır.

Bu anlayıştan hareket eden târihî şuûrun himmeti ile de, Gelibolu'dan ayaklarını karaya basan Türk akıncılarının, bir şeydâ âşık gibi, koşup kollarını boynuna dolayıverdiği Rumeli, ne de çabuk ruh ve kaftan değiştirerek Türk zevkinin ve Türk dehâsının buyruğu ile kısa zamanda bir açık hava müzesi hâline gelmiştir.

Bir taraftan ıssız dağ başları, tehlikeli boğazlar, uçlar, serhadler, derbentler, cenkde kılıçları, barışda îmân, ferâgat ve san'at gücleriyle içtimaî nizâmın bir nevî gönüllü bekçisi olan dervişlerin cesâretli hamleleri yüzünden, birer minyatür şehir, birer medeniyet merkezi oluyor; diğer taraftan da, devletin ve halkın el ele veren himmeti, vakıflar ve tesisler yoluyla, Rumeli coğrafyasını içtimaî yardım, sağlık, san'at, zirâat ve irfan şebekesi hâlinde örüp yekpâreleştiriyordu.

* * *

Arttıkça artan bu güçle de, gün olacak, Türk istilâ ve medeniyet târihi, Bohemya, Hollanda, Almanya'ya keşif kolları çıkaracak, yürüyüşler, baskınlar yapıp göz dağı verecek, sınırları serhadleri bir tarafdan Kırım, Budin, Peşte, Bosna-Hersek, İşkodra, Selânik, Belgrad'dan Adriyatik sahillerine inerken, Varna'ları, Plevne'leri, Lofça'ları, Vidin'leri, Eflak'ları, Boğdan'ları açarak ilerleyecek olan îmân orduları, Silistre, Eğri, Akkirman, Uyvar, Azak, Üsküb, Manastır, Mohaç, Tepedelen, Ciğerdelen, Cankurtaran, Kanije, Estergon kal'alarıyle daha nice yüzlerce şehir ve palankaya, mülkî, idârî, askerî ve içtimaî teşkilâtçılığının himâyesinde millî hüviyetini, şahsî renk ve çehresini verecekti.

* * *

İşte Türk kılıcıyle açılıp, Rumeli medeniyetinin merkezlerinden biri olan *Radoviç* de bu müşterek ağlarla örülmüş şehirlerden bir şehirdi.

Dünyâ malını hazînelere gömmeyip, çeşitli hayır ve içtimaî yardım yollarından gene dünyâya iâde etmeyi bir ibâdet borcu gibi azîz bilen Türk rûhu, Radoviç şehrini de nice hayır müesseseleri, hânedan ve âyan konaklarıyle bezemişdi. Bunlardan biri olan *Koca Kadir Bey'in* "bay ü gedâ"ya açık olan konağı da kale bedenleri içinde bir asâlet ve medeniyet mihrakı idi.

Taht şehrine uzak olan beldelerin halkı ise, birer taht gölgesini aksettiren bu merkezlerin etrafında mes'ud, refahlı, verimli ve huzurlu yaşarlardı. Bu serhad sarayları, hânedan ve âyan ocakları, asırlarca Müslüman-Türk rûhunun mahsûlü olan âdil ve insaflı bir aristokrasinin içtimaî ve iktisadî kefâleti altında bulunuyordu. Zirâ Müslüman-Türk rûhunun yumuşak ve müsâmahalı kaide ve îcaplarıyle amel eden bu şövalye ruhlu kişizâdeler sınıfı, büyük kütleye karşı bir üstünlük kompleksiyle mâlûl değillerdi. Onun için de, kudret ve kuvvetlerini, zayıf ve âcizleri ezip onların itâat ve inkıyadları ile teyîd yoluna gitmek, hatırlarına dahî gelmezdi. Gelmediği için de zulüm nedir bilmezlerdi.

Belki Rumeli'yi baştan başa ören bu binlerce tımarlı, zeâmetli ocakzâdeler, her kasabanın her şehrin hayâtında bir nevi teminat akçesi, emeğini yatırdığı emniyetli bir kasa hükmünde idi. Öyle ki kütle, gayretinin, hizmetinin, ticâretinin, hünerinin, san'atının, ilminin ve faziletinin cevâbını, tıpkı dağa çarpıp geri dönen sesler gibi, bu merkezlerin ölçülerine göre kıymetlendirip ayar ederlerdi. Zira o devir, büyük kütlenin henüz merkezlerini kaybetmediği, egosantrik bir mihverin etrafında döner olup çevresini görmekten kaldığı bir devir değildi.

İşte bunun içindir ki Garb derebeyliğinin halka, hattâ krallara meydan okuyan ceberûtu, o mutlak ve kontrolsüz tahakkümüyle, islâmî prensiplerin terbiye ve tasfiye eyleyip insanoğlunun zaaf ve ihtiraslarını dizginlediği mûtedil ve ölçülü Şark feodalitesini, şekilde olsun, rûhda olsun birbirine benzetmek aslâ mümkün değildir.

* * *

Koca Kadir Bey'in de kararlı, nizamlı, varlıklı, dirlikli ocağı, Radoviç şehrinin mûtenâ ve müstesnâ bir ağırlık merkeziydi. Nehir kenarındaki yamaca bir masal mahlûku gibi yaslanmış olan konak, surlarla çevriliydi. Bağ ve bahçeleri içinde bir canlı uzuv gibi yaşar ve cemiyet hayâtını âdetâ olduğu yerden idâre eder, şevk ve kuvvetini tâzelerdi.

Misâfirhânesine, yaya veyâ atlı, kim inip konarsa hayvanlarına çul ve torba vermek, konuğa da istediği sofrayı hazırlamak, müşkülü varsa bitirmek; dileği varsa yitirmek yol sıra hükmünde idi. Misâfir, tâ fetih gününden beri ateşi sönmemiş bu ocağın hücrelerinde dinlenir, eğlenir, temizlenir ve sonunda hâne sâhibine bir hatırlı duâ edip çekilir giderdi.

* * *

Ama yirminci asır yaklaşıyordu. *Koca Kadir Bey'in* ocağı henüz gürül gürül işliyorsa da artık bu ihtişam, diğer Rumeli hânedan ve âyan sarayları gibi bir "fecri kâzib"in fersiz ve aldatıcı rengine bürünmüş bulunuyordu. Zira pan-islâvik kışkırtmalar, çoktan Rumeli'nin huzurunu bozmuş, dış memleketlerde

plânlanmış isyanların komiteci aktörleri, Türk hâkimiyetinin bağrına işler yaralar açmıştı. Ama her şeye rağmen gene de iyi günler oluyor, şenlikler, ziyâfetler ve helva sohbetleriyle halk, o fecr-i kâzibin ışığında keyiflenecek fırsatı bulabiliyordu.

Vaktâki sene 1910'u buldu. Günün birinde *Koca Kadir Bey'in* konağı, oğlu Muharrem Bey'e gelen onbeş yaşında bir gelin yüzünden, muvakkat de olsa, günün endîşelerini unutturacak bir düğün ile yerinden oynadı. Doldu, boşaldı. Çaldı, söyledi, gülüp eğlendi.

* * *

Genç ve güzel gelinin adı *Rüveyde* idi. Kendisi bir yaşında annesi ise onyedisindeyken, genç babası, çiftliklerinde bir komiteci kurşunu ile şehîd edilmişti.

Ama küçük Rüveyde'nin beyzâde akrabâları çoktu. Onun için de, kız evlâdı olmamış altı oğlan babası amcasının dizinde büyüdü ve onbeş yaşına basınca da, *Koca Kadir Bey'lere* gelin verildi.

Bu gencecik Rumeli dilberi, akıllı, dirâyetli ve bilhassa itaatli olduğu kadar da duyguluydu. Kocasına da, koca evine de ısınmıştı. Isınmakdan da öte, bu ev kendi evi, kendi de evinin ayrılıp kopmaz bir parçası olmuştu. Hele, senesine âileye katılan gül yüzlü bir kız çocuğu, onu büsbütün, *Koca Kadir Bey* ocağının malı eyledi.

Ama güzel günlerin üstüne hızla gölge düşüyordu. Dağlardan inen çeteciler artık şehirlerde kol geziyor, baskınlar birbirini kovalıyor; tasarladıkları tasarlamadıkları Rumeli yiğitlerini kurşunlayıp, ihtilâlden de öte bir şeyi, bir muharebe hazırlığını tamamlıyorlardı. Nitekim birdenbire Balkan harbi patladı ve Rumeli baştan başa kana boyanıp *Koca Kadir Bey* ailesinin genç erkekleri de birer birer yok olmaya başlayınca, yeni gelinin kocası *Muharrem Bey'e* de bir yolunu bulup taht şehrine kaçmaktan başka çâre kalmamıştı. Aile, bu firar ile hem kan ağlar hem de evlâdlarının kurtuluşu ile teselli bulurken, *Koca Kadir Bey* konağında hâdiseleri tâkîb edemeyen tek ferd, *Muharrem Bey'in* bir yaşına gelmiş olan küçük kızı idi.

* * *

Ne ki, nice senelerdir Türklüğe açılan yaylım ateşinin hızını alıp durulduğu da olmuş ve zaman zaman etrafa nefes aldıran bir sükûnet gelmişdi.

Evlâdlarını gurbete yolcu eden âilenin ümid ve tesellisi buydu işte. Ama tahminler hiç de düşünüldüğü gibi çıkmadı. Patlayan Balkan Harbi, Rumeli'nin âyanı, eşrâfı dâhil, bütün şehir halkını, çoluğu çocuğu, ihtiyarı alîli, yağmalanan evlerinden sürülüp çıkarılarak bilinmeyen semtlere doğru, kafileler hâlinde, türlü hakaret ve türlü zulümle sevk edilmeye başlandı. Mevsim kışdı. Sanki toprak utancından, üstünde cereyan eden vahşeti görmek istemezmiş gibi, dost yüzünü örtmüş, dağ taş bembeyaz kesilmişti. Karların içinde düşe kalka yürümeye çalışan bu insanların ayakları da sırtları gibi çıplakdı.

Gittiler, gittiler. Nihâyet o perişan aç ve sefil kalabalığın kadınları, tel örgülerle çevrili bir kampa sevk edildiler. Yüzlerce süngülü, can korkusuyla bağrışan, ağlaşan bu kadın ve çocuk kalabalığının etrafını sarmış, kaçmak isteyenleri süngülemeye hazır bekliyorlardı. Herşeye rağmen kaçmak isteyen de olacakdı. Zîrâ kampın içine dökülecek petroller teneke teneke getirilmiş, iş bir emirle bir kibrite kalmıştı. Ama bir Sırp kadını ortaya atıldı. Nüfûzlu bir adamın karısıydı: Bu zavallı çoluk çocuktan ne istiyorsunuz, ne kötülük ettiler size? Yaktırmam, yaktırmam... Kapatın bir yere zavallıları... diye şefaatçi oldu. Böylece de, yaşlı erkeklerin hapsedildiği kışlanın bir bölmesine de kadınları koydular.

Genç gelin, kayınvâlidesiyle beraber kulak kesilerek *Koca Kadir Bey'in* öksürüğünü iki gün iki gece, bulundukları bölmenin arkasından dinlediler. "Üçüncü gün ses kesildi. Türk fâtihler zulüm nedir bilmezlerdi ama, şimdi onları buraya kapatmış olanlar şekaveti de zulmü de çok iyi bilmekte idiler. Kulaktan kulağa gelen rivâyet, zamanla doğru çıktı. Kafilenin bütün erkekleri ile beraber Koca Kadir Bey de şehîd edilmişti.

* * *

Bütün bir Rumeli'nin kaybı ile neticelenen Balkan muharebesini, İkinci Cihan Harbi tâkîb edince, silâh altına alınarak Irak cebhesine gönderilen Muharrem Bey'den senelerce haber gelmedi. Seneler sonra da erkeksiz kalan Koca Kadir Bey âilesine, genç oğullarının ölüm haberi ulaştı.

Rumeli'nin hâkim ve efendi milleti, artık yeni teşekkül eden Sırb, Bulgar, Yunan ve Rumen devletlerinin patronajı altında, emîrlikten esirliğe geçerek, kabuklarına çekilip kendi yağlarıyla kavrulur olmuşlardı.

Âile, Radoviç'e dönmüş; aradan da dokuz sene geçmişdi. Genç gelin, kocasının ölüm haberine rağmen, teliyle duvağıyle adım attığı bu evden ayrılıp anasının yanına dönmemiş, Türk âilesinin o sımsıkı sadâkat an'anesini kırmayı düşünmemişdi.

Düşünemezdi. Zîrâ onyedi yaşında dul kalan kendi anası da, ömür boyu aynı geleneğe toz kondurmamışdı.

Günlerden bir gün, artık cansız bir ceset gibi gelip gider olan bayramlardan birinin arefesi idi. Yüksek duvarların arkasındaki *Koca Kadir Bey* konağının önünde bir vâveylâ koptu. Sevinç ve şaşkınlık sesleri birbirine karışarak, cümle kapısından içeri müjdeciler daldı: *Muharrem Bey* gelmişdi. Ölüm haberine rağmen işte hayatta ve evinin kapısı önündeydi. Irak cebhesinde İngilizlerin eline esir düşmüş, yıllar yılı Hind-i Çînî'de kalmış ve binbir meşakkatten sonra nihayet gelebilmişdi.

* * *

Aradan iki sene daha geçdi. Artık Rumeli Türklüğüne, doğup büyüdüğü topraklar harâm olmuştu. Gerçi Balkan devletlerinin siyâsî istiklâli, komiteci çetelerine pek iş bırakmamıştı. Ama yürürlüğe giren bir tedhiş politikası Balkan Türklüğüne nefes aldırmamaya kararlı bulunuyordu. Birçok soydaşları gibi *Koca Kadir Bey* âilesi de, varlığını, dirliğini, çiftini çubuğunu terk edip bir daha geri dönmemek üzere ana vatana göç etti.

İşte, o târihten bu yana kırk sene geçmiş bulunuyor. Radoviç'li *Rüveyde Hanım*, memleketinde çektiği acılarla öylesine ürkek, öylesine kuşkulu olmuştu ki, ince zekâsına, ferâset ve dirâyetine rağmen güzel gözlerinin önünde ve tatlı dilinin altında hep korku, hep o zulüm ve vahşet günlerini yaşarcasına tekrarladığı ürkeklik, bir an peşini bırakmadı, iki kızı daha olmuştu. Ama onlara olan düşkünlüğünde, her an evlâdlarına canını siper eden bir ana uyanıklığı, sanki kapısının eşiğinde bekleyen bir tehlikeye karşı silâhlı olmak mecburiyeti vardı. Korku ve endişe, artık onun ayrılmaz yoldaşı olmuştu.

Bu kırk sene içinde evvelâ *Muharrem Bey'in* annesini, sonra *Muharrem Bey'i*, üçüncü olarak da kendi annesini ana vatan topraklarına gömdü.

Nihâyet sıra kendine gelmişti. Ama sevdikleri onun öleceğine inanmıyorlardı.

Hakları da vardı. Bütün bir hayat boyu fâcialara karşı çıkmış, zulümlere, vahşetlere, habâsetlere, hiyânetlere metânetle dayanmış insandı. Konaklarının kapısını zorlayan düşman, rahat döşeğinden karlı dağlara sürmüş, üstünde yatacak bir çuval bile vermemiş; sırmalı elbiselerini almış giyecek çulu bile esirgemiş; çatısı altında yüzlerce konuğu ağırlıyan bu insana kök söktürmüş, ot yedirmiş, bir lokma ekmeği dahî çok görmüştü. Her yanından darbe vuran zaman, ona hakaretin, mel'anetin her türlüsünü revâ görmüş, ama ne millî gurûrundan edebilmiş ne şahsî vekarını elinden alabilmişti. Demek ki şimdi, bu meçhûl kahraman yok olacaktı.

* * *

Radoviç'li *Rüveyde Hanım*, Türk târihinin acıklı ve fâcialı bir yaprağına ayna tutan, onu, son nefesine kadar çevresine aksettiren müstesnâlardandı. Ama ne dense, ne yapılsa faydasızdı; zîrâ vâde gelmişti. Artık, içinde koca bir târih yatan bu ayna da kırılacaktı.

Nitekim kırıldı da.

Sanki o yaşadıkça Rumeli de yaşıyordu ve sanki ölümüyle de, o aziz vatan parçası bir kere daha kaybolup gitti.

San'at ve Saltanat

(s. 139-142)

Mâhûrlardan, sûzîdilârâlardan, pesendîdelerden, şevkefzâ, şehnâz ve bûseliklerden dağ dağ, yığın yığın âyin, semaî beste ve şarkı olmuş bir kaidenin üstünde azametli bir âbide yükselir: Üçüncü Sultan Selim.

Hükümdar olarak bahtsız, san'atkâr olarak bahtın tâ kendisi olan bu Padişahın doğduğu 24 Kânunuevvel 1761, Türk mûsikîsi târihinin şeref günlerinden biridir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun en buhranlı zamanında devlet mes'uliyetlerinin merkez yerine geçip oturmuş olan Üçüncü Sultan Selim, memleketin sayısız dertleriyle güreşen hâlis niyetlerine rağmen, diplomat olarak birinci sınıf bir siyaset adamından, ziyade, zarafeti, nezaketi, merhameti ile iyi bir insan, gayretli ve samimî bir islâhatçı idi.

Fakat Üçüncü Selim deyince hemen hâtıra gelen, siyâsî ve idârî hüviyetinden evvel, elinden dilinden, gönlünden gözünden taşan ihtiraz ve infilâkları ile, büyük san'atkâr tarafıdır. Şâirdi, hattatdı, bestekâr ve icrâkârdı. Eğer bozuk bir devlet çarkını döndürmek meşakkatinin altında olmasaydı ve eğer taht ile beraber devraldığı Rus - Avusturya harbi, cılk bir yara gibi işlememiş, saltanatı boyunca düşman kılıcı memleketin kanını dökmemiş bulunsaydı, belki de san'atının bereketi, mûsikî dünyasını sel gibi basardı. Halbuki vatan himmet bekliyordu. Himmet içinde fırsatları kollamak gerekti. Meselâ Avrupa'nın siyâsî muvâzenesini altüst eden Fransız ihtilâli, yangın misillû kıvılcımlarını saçmaya başladığı zaman, Devlet de, diplomatik antenleri siyâset ufuklarından gelen alarm işâretleri ile kuşkulanıp ihtirasları peçesi gevşer gevşemez, Garplıların elinden kurtularak, ıslâhat imkânını bulmuştu.

Her ne kadar bu, radikal bir hamle değil idiyse de, toprak rejimi, idarî mekanizma ve bilhassa ordu, büyük ölçüde düzenlenip ayıklanıyor hattâ "Nizâm-ı cedîd" adı altında yeni ve talimli bir askerî sınıf kuruluyor, kışlalar yapılıyor, mektepler açılıyordu.

Fakat inhilâl yoluna girmiş bulunan imparatorluk bünyesinin, bu tedâvilere cevâb vermesi güçtü. Zîra muvazenesini kaybeden sistem, müsbet ve yapıcı elemandan huylanıyor; ekseriyette olan menfî kuvvetler, bu kurtarıcı hareketleri tepelemekte şahsî tatminlerini buluyorlardı.

* * *

Kalıbı ile Osmanlı tahtında oturan Üçüncü Sultan Selim, gönlü ile mevlevî postunu ihtiyar etmiş bir derviş kişi olmakla, husûsî meclislerine revnâk veren şâir, edip ve musikişinaslar arasında, mensup olduğu tarîkatın

yetiştirdiği san'atkârlara da geniş ölçüde yer vermiş bulunuyordu. Pek tabiî ki bu kafilenin iki başında iki büyük san'atkâr yer almıştı: Şeyh Gâlib ve Hamamîzâde İsmail Dede. Biri şiir dünyasının öncülüğünü yapıyor, öteki ses ordusuna bayraktarlık ediyordu.

Her medeniyet asrı, boy atıp dallarını budaklarını vecd ve san'at göklerine salan bir ağaca benzer. Nasıl oluyor da beli bükülmüş bir devrin, gün günden, kıraçlaşıp kısırlaşan topraklarında aynı ses ağacı, eski lezzet ve çeşnide mahsûl verebiliyordu?

Onsekizinci asra edebî çehresini veren Ragıp Paşa'ları, Haşmet'leri, Sümbülzâde'leri, Fıtnat'ları, Nâhîfî'leri, Kâni'leri, Vâsıf'ları, Esrar Dede'leri bir tarafa bıraksak da, nakıl gibi donanmış bir ses ağacını nasıl görmezlikten gelebiliriz? O ağaç ki Vardakosta Ahmed Ağa'lar, Şâkir Ağa'lar, Arif Mehmed Ağa'lar, Tahir Ağa'lar, Keçe Arif Ağa'lar, Abdülhalim Ağa'lar, Dellâlzâde, Çilingirzâde, Mutafzâde'ler ile kollarını san'at göklerinin sonsuzluklarına doğru uzatmıştı.

Ama onsekizinci asır, şu adı geçen ve geçmiyen san'atkârları yetiştirmemiş olsaydı da, yalnız Üçüncü Selim ve Dede Efendi gibi iki dâhi bestekâr, bir devrin medeniyet seviyesine yeter şâhitlerdi.

Acaba bu çıkış, sönmek üzere olan bir meş'alenin âni parlayışı mıydı? Her çeşit san'at hareketi ile şevklenip bereketlenen Üçüncü Sultan Selim için mûsikî âlemleri, yalnız kendi şâheserlerinden ibaret değildi. Belki huzûru, san'at topunun anlı şanlı ellerde dolaşıp yarıştığı bir meydanın ta kendisi idi. Devrin önde giden bestekârlarını kolu kanadı altından ayırmayan san'atkâr padişahın muhitine parmak ısırtan besteleri, âyinleri, peşrev ve semaîleri arasında, diğer üstadların eserleri de, akıcı yıldızlar gibi birbirinden parlak, birbirinden üst ve üstün kayıp gitmekte idi.

Üçüncü Selim devri, alevi geçmiş bir ateşin kor haline gelmiş sakin fakat yakıcı iklimine benzemekte bulunuyordu. Acaba gün olup bu kor da küllenir olunca, o muhteşem sıcaklıktan derinlerde bir bakiye, bir iz ve eser kalacak mıydı? ve günün birinde bu külü eşelemeyi düşünen ellere o mirastan haber veren kıvılcımlar ve o kıvılcımlardan yeni bir yangın uyandıracak şevk ve hararet bulunacak mı idi?

22.12.1956

Dede Efendi

(s. 143-146)

Büyük bestekâr Hamamîzâde İsmail Dede Efendinin (1799), çilesini* tamamlayıp Dedelik unvanını alması, bu ayın son haftasına rastlar.

İstanbul semtlerinin en sâkin fakat en gün görmüş bir köşesi olan Yenikapı Mevlevîhanesinin bu genç müridi, çilesinin ikinci yılında bestelediği:

"Zülfündedir benim baht-ı siyâhım.
Sende kaldı gece gündüz nigâhım"

bûselik şarkısı, Dergâhın duvarlarından, şehre taşar taşmaz, san'at hareketlerini kulağı kirişte tâkip eden Üçüncü Sultan Selim'e de erişmekte gecikmemişti.

Kimdi bu çilekeş Mevlevî dervişi? Kim olursa olsun, Padişah için onu görmek bir arzu değil, bir karar idi. Bu karar ile derhal açılan sarayın kapısından, Musahip Vardakosta Ahmet Ağa çıkarılarak, Dergâhın postnişini Ali Nutkî Dede Efendiye gönderildi.

Fakat Şeyh Efendi, bu hâkânî emri, bir şarta bağlı olarak kabul edebilirdi. Çile müddeti henüz dolmamış bir dervişin, gün kavuşmadan dergâhına dönmesi lâzımdı. Yoksa çilesi kırılırdı, yani, yeni baştan çileye soyunması lâzım gelirdi.

Bir derviş için büyük san'atkâr, büyük âlim veya itibar ve mevkî sahibi olmak gâye değildi. Dervişlik, kendini kendi nefsinin tehlike ve esâretinden kurtarıp gerçek hürriyete kavuşturmak demekti. Yoksa, mevkî, şan ve şöhretin kazdığı gurur ve benlik kuyusuna düşüp helâk olmak mukadderdi. Derviş İsmail'in de, Padişahtan ve halktan iltifat görmesi birer yol kesici haramî ve tuzak olmamalı idi. Belki her şeyden evvel, çileye soyunduğu bu köşecikte bir iç terbiyesini ve ruh nizamını gerçekleştirmesi lâzımdı.

Toyluğuna rağmen, girdiği yolun ölçülerine bağlı samimî ve ihlâslı bir insan olan bestekâr, maddî manevî iltifat ve ikramlara gark olduğu halde, Padişahın huzurundan dönerken, bu ikbâl ve istikbâl ile mağrur değil, âdetâ mahcuptu. Eline sıkıştırılmış bir kese altınla koşa koşa dergâha doğru giderken birden, annesine uğraması lâzım olduğunu düşünerek yolunu değiştirdi. Çileye soyunmadan evvel, babasından kalma hamamı satıp bedelini muhtaçlara yedirmiş olduğu için annesinin canını sıkmış bulunuyordu. Şimdi bu eski hesabı silecek fırsatı kaybetmemeli idi. Soluk soluğa çaldığı evinin kapısı açılıp, annesinin hayretten büyümüş gözleriyle karşılaşınca:

– Anne.. Hamam için artık üzülme. Pîrimin ihsanı.. Al senin olsun! diye, acele ile keseyi bırakarak, gün kavuşmadan dergâha yetişmek üzere yeniden koşmağa başlamıştı.

* * *

* Mevlevîlikte "çile" dervişin bin bir gün hücrenişîn olarak o hücre devrinin gerektirdiği bilgiyi kazanıp terbiye edilmesidir.

Nihayet binbir gün bitmiş ve genç derviş, dede olmuştu. Yalnız dede mi? Padişahın onu sıkı sıkı tutan eli evvelâ muhasipleri arasına katmış, sonra da "Ser müezzin-i şehriyarî" pâyesiyle taltif edilmişti. Böylece de Dede, makamlardan işlediği mozayik seslerle san'at dünyasında, lâhutî olduğu kadar beşerî de olan heyecanlar ve zaferler getirmeğe başlamıştı, öyle ki asırlardır millî ruhun ve millî ihtiyacın müşküllerini çözen, suallerini cevaplandıran, taleplerini karşılayan, sükûn ile çılgınlığın, ümit ile bezginliğin arasını düzenliyen besteler, âyinler, peşrevler, semâiler, şarkılar hevengine, şimdi de genç Dede, kendi tılsımlı heyecanından ihtizazlar katıyordu.

Ama Galip Dede ile şiir, İsmail Dede ile mûsikî, ecdâd ve san'at mirasının son mirasını ilân ededursun, Üçüncü Selim devrinde inhitat, bir gerçekti. Memleket siyasî, idarî, askerî bozgunlar ve buhranlar içinde başının derdine düşmüş bulunurken, bünyece de, ruhça da delik deşik olmuş bir cemiyet, İsmail Dede gibi bir ganimeti nasıl ele geçirmişti? Acaba bu mucize, bir ölüm hastasının son hayat hamlesi, sönmek üzere olan meş'alenin anî parlayışı gibi bir şey miydi?

Yoksa Dede'nin duyup duyurdukları, bir yıpranmış medeniyet bakiyesi değil de, sadece kendi iç ikliminin, derviş gönlünün düzenli, vecdli ve hikmetli sesi miydi? Belki de Dede, kendini kendine ve dünyaya kazandıran o tarîkat potasında kaynayıp, benlik ve beşeriyet kirlerinden arınmamış ve ruh bütünlüğüne yetmemiş olsaydı, bir inkiraz asrında bu sırlı terkibi, bu hacimli ve kudretli âhengi yakalayamazdı.

Âşikâr ki derviş kişi, bir iç saltanatının üslûp ve nizamını cemiyete nakletmekle vazifeli insandı. Kâh hâl, kâh kal, kâh vecd, kâh îmân, kâh hikmet ve irfan yoluyla olan bu intikal, çoğu defa san'at tarîkini ihtiyar ederdi. İşte Dede de, hayat çilelerini kendinden ziyâde beşeriyet hesabına çeken her büyük insan gibi, kanlı kılıçla hizaya gelmeyen kütleleri, rûhunun kemâl ve cemâlinden sızan bir anlaşılmaz şevk ve heyecanın sıcaklığı ile yumuşatan lâhûtî bir ses ve nefesin tâ kendisi idi.

30.3.1957

İbrâhim Efendi Konağı'ndan

Mâcerânın Son Yaprağı

(İbrahim Efendi Konağı, 6. bsk. İstanbul 1999, s. 418-424)

Şevkiye Hanımefendi için bir çatı altında tek başına kalmak da mukaddermiş. Kevser Hanım, akşam yemeğini hazırlayıp bulaşıkları yıkadıktan sonra kahve tepsisiyle içeri giriyor ve cezveyi sürüp fincanı hanımın eline verdikten sonra, sobanın yanındaki iskemleye ilişerek kahvenin bitmesini bekliyor, bu iş de tamam olunca "Allah rahatlık versin Efendim," diyerek evine geçiyordu. İşte o zaman da Şevkiye Hanımefendi yerinden kalkarak Kevser Hanımın arkasından kapıyı sürüyordu. Bâzan odasına döndüğü vakit hemen yatmak istemiyor, sobaya odun koyup bir zaman oturuyor, yatağa girdikten sonra da, bitmek bilmeyen uzun kış gecelerinin garipliği başlıyordu.

Bâzan da yalnızlıktan pek bunalır olunca "Mâil'i Dârülaceze'den getirtsem, can yoldaşı olur mu acaba?" diye düşünüyordu. Amma Mâil yatalaktı. Belki hastalığın başlangıcında iyi bakılmış olsaydı, böyle oturup kalmazdı. Fakat aradan seneler geçmiş ve dumûra uğrayan adaleleri tamâmiyle hareket kabiliyetini kaybetmişti. Buna rağmen aklı hep o akıl, dirayeti hep o dirayetti. Bu yüzden de yalnız yattığı koğuşta değil, bulunduğu pavyonda da onu sevmeyen, "Mâil Anne" diye hatırını sormayan hatta akıl danışmayan yoktu. Buna rağmen tâbi olduğu şartlar sert, müşküller sayısız ve mahrumiyetler sonsuzdu. Ne ki bu çileli bu meşakkatli hayat onun iç formasyonuna tesir etmemiş, iktisap etmiş olduğu sadâkat, vefa ve alâka gibi seçkin hasletlerinin arasında, isyana benzer, şikâyete benzer bed ve süflî duygular üretememiş, aksine, hâlini kolaylıkla kabulden doğan rahatlık ve huzuru artmıştı. Halbuki, hayâtı ve hâdiseleri menfî ve ters perspektiften gören bir mizaca mâlik olsaydı, sızıldanması için neler ne sonsuz ıztıraplar vardı.

Bir kere, Mâil Anne, diye etrafının mümkün olan itibârı göstermesine rağmen o, yıllardır aynı çatının aynı koğuşun ve aynı yatağın mahkûmu idi. Şikâyet etmek isteyen için bu bile yeterli bir sebepti. Kaldı ki onun gibi bu koğuşun yirmi küsur yatağındaki hastanın hemen hepsi de, tabiî ihtiyaçları için, ortaları delik karyolalarındaki kapları devamlı olarak kullandıklarından, koğuşun havasına karışan kötü koku, gece gündüz bu dört duvarı terketmiyordu. İşte İbrahim Efendi konağının o temiz, titiz, kıvrak Mâil Kalfası, bundan bile şikâyetçi değildi. Ziyâretçilerini, konağa gelen misâfirlere yaptığı gibi, güler yüzle karşılar, en büyükten en küçüğe, hatta evin kedisine kadar hatır sorar, kendisini arayıp soranlara duâ eder ve sevinçten kâh güler kâh ağlardı. O târihlerde Dârülaceze'ye gitmek de husûsî vâsıtaya ihtiyaç gösteren hayli güç bir işti. Sonra bu garipler yurduna götürülecek hediyeler de, hiç değilse bir koğuş halkına tevzî edilecek kadar bol olmalıydı. Meselâ Mâil Kalfa'nın dolma sevdiğini bilenler, her birine üçer beşer düşebilmesi için, tencere ile götürmek yolunu ararlardı.

Bir ziyâreti sırasında Hâlet Hanım'ın kızı, bütün koğuşa birden aldığı akide şekerinden ayrıca Mâil Kalfa'ya da bir kiloluk yaptırmıştı. İçeri girip de: "Sana şeker getirdim Mâil Kalfacığım." diye külâhı eline verince, ihtiyarcığın yüzü, fırtınaya tutulmuş bir cisim gibi karma karışık olmuş. Elleri titriyor, gözü kimseyi görmüyor, kulağı söyleneni duymuyordu. Paketin iplerini ve kâğıtlarını koparırcasına açtı ve bir avuç şeker alarak ağzına doldurdu. Hâlâ beyaz, hâlâ eksiksiz dişlerinin arasında yalnız bir çatırdı duyuluyor, bittikçe tekrar eli kesekâğıdının içine dalarak üçünü beşini birden alıp ağzına atıyor ve yarı kendini kaybetmiş halde yemeğe devam ediyordu. Ancak şeker külâhı yarıya indiği zaman, Mâil Kalfa'nın melekeleri tabiî fonksiyonunu buldu. Gözleri açıldı geniş bir nefes alarak kendine geldi. Evet ancak o zaman, hatır sorup konuşmaya başladı.

Bu şu demekti ki, Dârülaceze'deki hastalar şeker yüzüne hasret bulunuyorlardı. Uzviyet ise, kanda eksilen bu maddeyi telâfi etmek imkânını bulunca açlıktan gözü dönmüş bir aslanın avı üstüne atlaması gibi, kontrolünü kaybederek bu fizyolojik ihtiyâcın buyruğu altına girmişti.

Şevkiye Hanımefendi kalfasını, Dârülaceze'ye yattığından beri gidip yoklayamamıştı. Onu bu halde görmeye tahammülü olmadığını söylüyordu. Yoktu da. Gerçekten buna tahammül güçtü. Girdiği yeri dolduran bu hanımefendi kılıklı vardakosta kadın, gidip görenlerin ifâdesine bakılırsa, şimdi bir külçe kemikten ibaretti. Artık yatağına bağlanıp kalmış bu türlü bir hastadan can yoldaşlığı beklemesi abesti.

Hem artık yalnızlığa alışmıştı. Her akşam Kevser Hanım'ın arkasından kapıyı kilitledikten sonra yatağa girip hayâtını parça parça düşünmeye başlıyordu. Bu, sağıldıkça uzayan, uzadıkça birbirine dolanan sahnelerin geçit resmi ile de kâh uykusu kaçıyor, kâh uykusu geliyordu. Ne ise kış geçmiş, havalar kırılıp, karşıki bostanın yağmurlar ve karlar altında, bir daha canlanmayacakmış gibi hissiz ve cansız duran ağaçları, içlerini dışlarına vurur olan bir kıpırtı, bir gizli neş'e ile uyanmaya başlamıştı.

Eskiden, bahar gelip tabiat bir kol çengi gibi çağırıp oynamaya başlayınca, günü birliğine Çengelköyü'ndeki köşke giderlerdi. Reçine, ıslak toprak ve çiçek kokulu açık havada biraz dolaştıktan ve köşkte de biraz dinlendikten sonra, akşam konağa dönmek ne keyifli olurdu. Artık bir kaç gün. bağın güzelliklerinden letâfetinden ve göç günlerinin yaklaşmış olmasından başka bir şey konuşulmazdı. Kim bilir şimdi de, fındıkların altı, laklı setler, hele Kestânelik ne kadar güzeldi.. Acaba bir daha, yatak odasının penceresinden İstanbul'u seyretmek nasip olacak mıydı? Bir imkân zuhur edip de oradan şehre bakacak olsa, şimdi şu içinde yaşadığı semti uzaktan tâyin edebilir miydi acaba? Belki de edebilirdi. Dürbünle Hırka-i Şerif Câmii'ni bulur, oradan biraz aşağı kayarak Yenibahçe bostanlarının bitip mahallelerin başladığı yerde dururdu. Sâlih Beyle ikisinin de ellerinde birer dürbün, İstanbul'u seyrettikleri neş'eli zamanlarında, yerinden yuvasından itile itile günün birinde bu kenar mahallenin şu küçük evine sığınacağı hiç hatırına gelir miydi?

Şevkiye Hanımefendi bu gece biraz uzun süren hâtıralar tablosunu hâyalen takip ederken, oturduğu koltukta üşüdüğünü hissetti. Fakat bir türlü yerinden kalkmak istemiyordu. Parlak bir mehtap, kusurları örten bir derviş gönlü gibi, bu fakir mahalleyi ve eski evleri, şu bozuk kaldırımları ve uzayıp giden bostanı, sanki şaşaalı bir masal diyârı hâline getirmişti. Amma olduğu yerde biraz daha oturacak olsa üşüyeceğini düşünerek kalktı ve yavaşça yatağına girdi.

Meğer bu yatış, Şevkiye Hammefendi'nin kendi kendine yatağına girişinin sonuncusu imiş. Zira sabah olup Kevser Hanım bodrum kapısından içeri girdiği zaman hanımını sofada yatar buldu. Yüzü o kadar ifâdesiz idi ki telâşla üstüne eğilen Kevser Hanım'ın:

– Ne oldunuz hanımcığım, ne oldunuz? diye ısrarlı soruşlarını sâdece:

– Bilmiyorum gece kalkmıştım düştüm bir daha da kalkamadım.. dedi, başka da hiç bir îzâhat veremedi.

Evet düşmüş ve kalkamamıştı. Kalkamayacaktı da. Hem de dört sene. Aklı gibi, elleri ve kollar da sağlamdı. Fakat yarı belinden aşağısına hâkim değildi artık.

Hemen komşulara haber uçuruldu. Yarım saat içinde, ev, yarı meraklı yarı telâşlı bir kalabalıkla doluvermişti. Hemen el birliği ile, bu olduğu yere yapışıp kalmış ihtiyarı kaldırıp yatağına yatırdılar.

Sıra, oturup hâdiseyi konuşmaya gelince, kimi "selâmün kavlen" olmuş diyor, kimi "uğrama"dır diye ısrar ediyordu. Bâzısı da "Siz şuna buna bakmayın, olan Kevser Hanım'a oldu; kadıncağız şimdi ne yapacak?" diye hayıflanıyor ve cevâbı, çok çeşitli çok elastikî olan bu sual etrafında da ileri geri konuşulurken, sesler birbirine karışıyordu.

Sabah sabah mahallede bir heyecan bir hareket yaratmış olan bu hâdisenin içine girmiş olmak, bütün bu genç ve yaşlı kadınlara elem mi, esef mi, merak veya zevk mi, belli olmayan bir çeşit meşgale olmuştu. Gelmişler, gitmişler vak'ayı hem duymuş hem yaşamış ve nihâyet yorulmuşlardı. Zîra kederin de zevkin de bir tabiî ömrü vardı. İşte şimşek hızı ile mahalleyi canlandırmış olan bu hâdise de yavaş yavaş harâretini kaybederek soğumak üzre bulunuyordu. Artık birer bahâne ile çekilmek lâzımdı. Tâ ki kanıksamış hisleri de fikirleri de başka işlerde, başka mevzularda dinlendikten sonra bunu yeniden konuşabilsinlerdi. Sofra

başından doyarak kalkan kimse, nasıl zamanla yeniden acıkırsa, başkalarının dertleriyle dertlendiği kadar zevklenen insanoğlunun da aynı dedikodulu mevzua avdet etmesi için yeniden iştihâsının gelmesini beklemesi lâzımdı.

Öyle ya, daha fazla kalamazlardı ki... her biri, yapacağını yapmış kimi hastayı soymuş kimi giydirmiş, kimi kirlenen çamaşırlarını akıtmıştı. Sabah saatinde herkesin kendine göre türlü işi gücü vardı. Çocuklar mektebe gidecek, yemekler ateşe konacak, ortalık toplanacak, çarşıya pazara, gidilecekti. Herkes bu kibar düşkünü hanımefendiye acıyordu amma, ev işi, koca işi, çocuk işi durmazdı ki...

Bütün komşular Kevser Hanım'a: "Allah kolaylık versin, ecri büyüktür. Allah yardımcın olsun" diyerek giderken, gerçekten de Kevser Hanım kadar âile de yeni bir müşkülle karşı karşıya gelmiş bulunuyordu. Zîra bundan sonra hasta yalnız evde bırakılamazdı. Kevser Hanım'ın ise hem kendi evini hem de burayı ayrı ayrı idâre etmesine fiilen imkân yoktu. Şu halde iki evin birleşmesi hepsinden münâsipti.

Gayretler hep bu istikâmete yöneltildi. Ve bir hayli mücâdeleden sonra da Kevser Hanım kocasını kandırarak kendi evlerini kirâya verip Şevkiye Hanımefendi'nin boş odalarına taşınmaları temin olundu. Fakat bu birleşme gene müşkülleri kökünden halletmiş değildi. Zîra ilk zamanlar hastanın önüne yemeğini getirmek, elini yüzünü silip ufak tefek işlerini yapmakla hallolan mesele, git gide çatallanıyordu. Çünkü bir müddet sonra hastanın, tabiî ihtiyaçlarını haber vermemeye başlaması, birdenbire işin rengini değiştirdi. Günde bir kaç defa yatak ve çamaşır değiştirmek, baş edilir işlerden değildi. Her yirmi dört saatte, dağ gibi yığılan çamaşırların yıkanması nasıl bir dert ise, kurutulması da o kadar müşküldü. Böylece de aylar geçti ve nihâyet tecrübeli kimseler işin bu tertipte devam edemeyeceğine karar vererek ortası açık bir şilte ve karyola tedârik etmek suretiyle meselenin hallini düşündüler. Fakat bu çâreyi hastaya tebliğ etmek güçtü. Uzun müzâkerelere rağmen ne âileden ne de hâriçten bir kimse bu keyfiyeti üstüne alabildi. Nihâyet her işte baş olmayı bilen ve seven bir komşu: "Ben söylerim!.." yoluyla sırasiyle öyle bir söylerim ki güceneceği yerde sevinir bile, dedi ve gerçekten de dediğini yapmakta gecikmeyerek, hastayı delikli tahtada yatmaya kolaylıkla râzı etti.

Yusuf Bey'in Yalısı

(s. 226-233)

Bahar, kışın çekilip gittiği kapıdan yüzü koyun sürünerek girerken, her yıl, İbrahim Efendi konağında da göç hazırlıkları başlardı.

Fakat bir kaç senedir mûtad zamandan biraz geçe kalınıyordu. Zîra Edâdil vak'asından sonra Yusuf Bey âdeta gayr-i resmî bir istiklâl îlân etmekte beis görmemiş ve kayınpederinin Çengelköyü'ndeki köşküne gitmez olmuştu. "Kış mevsimini beraber geçirdiğim yetmiyormuş gibi, yazları da o adamla olmak istemem..." diyerek Sâlih Bey'den kaçtığını saklamaya lüzum görmüyor ve Sarıyer'de kiralanan bir yalıya gidiyordu.

Yusuf Beyin âileden koparak şehrin bu en uzak sayfiye köyüne kaçışını hoş görenler olduğu gibi, ayıplayanlar da eksik değildi. "Kaynatasının otuz odalı, saray gibi köşküne sığmıyor da, adama bir de ev tutturuyor, zavallı karısı kim bilir elinden neler çekiyordur.." diyenlerin haddi hesabı yoktu.

Aslında Yusuf Bey, Küçük Hanım'a ne cefâ çektiriyor ne de eziyet ediyordu. Eziyet şöyle dursun, onun mevcudiyetinin dahi farkında olmayacak kadar yeni bir sevdanın büyüsüne yakalanmış, girdâbına tutulmuş bulunuyordu. Onun şeydâ ve âşık ruhunu bilenler ise, bu yeni mâcerâdan haberli olmakla beraber "Ne yapsın zavallı adam... sal-saltanat hepsi tamam amma, kapısındaki uşak ondan daha serbest... İşe git, eve dön, sonra Küçük Hanım'ın saçmalarını dinle otur. Bâri bir kaç ay evinin efendisi olur da şöyle bir nefes alır.." diye sâhip çıkıyorlardı.

Gerçekten de Yusuf Bey'in, omuzlarındaki baskıyı silkeleyip dar bir kadro ile Sarıyer'e gidişi, genç adam için cennete gitmekten farksızdı. Şimdi de bu taşkın ve coşkun ruh, Cânüser isimli bir dilber câriyenin mecbûru olmuştu. Bu yalı, bu gözlerden uzak Boğaz köşesi, ona nasıl cennet olmasın ki sevmek, hudutsuz hesapsız sevmek için yaratılmış şeydâ gönlü, şimdi bir âhûnun peşi sıra sevdâ dağlarında mecnunlar gibi koşuyor, koşuyordu.

Yusuf Bey'i penceresinin önünde, elinde kadeh hem içip hem yakıcı sesiyle gazeller şarkılar söylerken görenler bu tâzelenmiş neş'eyi, onun kaynata koltuğundan azat olmuşluğuna veriyorlardı. Bir bakıma da genç adamın ferahlığını, biraz da konağın göz hapsinden kurtulmuş olmasında aramak doğru idi. Fakat asıl içini ısıtan, alev alev yakıp tutuşturan, şu karşısında saz gibi dalgalana dalgalana dolaşan güzel kızdı.

* * *

Boğaz demek, bir bakıma saz söz ve eğlence demekti. Hele Bendler'in ve Sarıyer'in Sular'ı, şehrin kayıt ve teşrifatlarından usanmış hanımların can attıkları zevk ve safâ durakları idi. İstanbul'un uzun süren kışından sonra Boğaz'a göç, âdeta bir yeni âleme doğmak, bir başka dünyâya süzülüp göçmek gibiydi. Bir kere kışlıktan yazlığa geçildi mi, yağışlı, soğuk ve kasvetli günlerin yükü birden unutulur; yüreklerde bir hafiflik, bir şetâret bir tâze heyecan belirirdi. Onun için de zevklerle beraber mevzular, hatta dedikodular bile çeşni değiştirir daha neş'eli daha hareketli ve daha iğneli olurdu.

Boğaz'da fazlaca boy gösterenlerin hemen hepsine bir ad takmak, o devir sosyetesinin şânındandı. Meselâ İbrahim Paşa'nın, yaşına göre süse ziynete fazlaca düşkün karısına "vapur gelini" dendiğini bilmeyen yoktu. Saçlarını dâima tepelerinde toplayan çalık benizli iki kızkardeş için "tunçtan kızlar, tepeli kazlar" demeyi uygun düşüren sivri zekâ, taktığı lakabı bütün Boğaz'a kabul ettirmişti. Hele Sular'ın sevimsizliğiyle göze batan bir meşhurunu "kırk iki numara, keçili makara" diye alaya almak, âdet hükmüne girmişti.

Bu, geçmişten habersiz, hâle bîgâne, geleceği umursamaz meselesiz cemiyet, dar ve sınırlı bir fikir veya fikirsizlik zemini üstünde hayatlarını yaşıyor hem de bir bakıma mes'ut oluyorlardı. Kendilerinden iki hatta bir nesil evvelki kadınla bunlar arasında artık aşılması mümkün olmayan bir mesafe hâsıl olmuştu. Eski devrin şehirli kadını da köylüsü gibi, memleketin aktif elemanlarındandı. En hoşu, bir inandığı ve inancı yolunda can fedâ edecek azmi ve ferâgati vardı. Ebe kadın, çocuğunun kundağını genç lohusanın kucağına verirken, ana, daha bu gonca dudaklar ilk sütü almadan: 'Ya gâzî ol, ya şehit!" diyecek bir vatan ve îman aşkından yoğrulmuş kahraman gururu ile salâbetli ve kararlı idi. Halbuki şimdi, vatan da îman da, bu yeni kadın tipi için mühimsenmez, vakti geçmiş bir masal artığından başka bir şey değildi. Artık onun çocuğunu kendi değil, dadılar, sütanneler ve bilhassa mürebbiyeler büyütüyordu. Analık onun için sâdece bir fantezi, bir gurur vesilesinden ibaret kalmıştı.

* * *

Boğaz'ın suları kadar, mesîrelerini de güzel sesleri güzel sazları ile âdeta kesime almış hânende ve sâzendelerin peşlerinden gitmek, ya da arkalarından methiyeler söylemek, tercihler yapmak. o devrin en revaçta meselelerindendi.

Mehtap geceleri Körfez'de bir dağdan bir dağa çarpan hânende Nedîm'in sesi üstüne konuşulmaz da ne yapılırdı? Tevekkeli yeri yerinden oynatan bu piyasa adamına bir Mısırlı prenses vurulmamıştı? Onların izdivaçla biten muâşakaları, yalnız Boğaz'da değil, bütün İstanbul'da çınlıyordu.

Kimi kânun kimi ud kimi keman çalan bu hanımların birer üstat geçinerek Çırçır'la Hünkâr'a gelen ince saz takımları arasındaki küçük farkları, bilhassa Tatyos'la Kemânî Memduh mukayeseleri, kibar fakat sinirli iddiaların zemîni olurdu. Bir tarafa göre Kemânî Memduh idâresindeki takım, Kemânî Sâlih ve hânende Sarı Onnik takımından elbette kuvvetli idi. Hele Kanunî Şemsi'den başka Karakaş ve Bogos ile kim boy ölçüşebilirdi?

Hanımların saatler süren bu harâretli münâkaşaları içlerinden birinin: "Bizim bey diyor ki, Mardik Ağa'nın gazinosunda çalan Tatyos'un takımiyle kimse çıkışamaz!" diye kestirip atması, kadın meclisinin içine tepeden yol bulan bu erkek hükmü, birden ortalığı yatıştırırdı. Fakat ilk duraklama geçer geçmez cesâretli fakat alaycı bir ses bu bilgiç hanıma şaşırtmacadan sorardı: "Acaba Tatyos'la beraber çalanlar kimlermiş?" Amma kocasının bir sözüyle meclisi hizâya getiren hanım, sual sahibinin zannettiği gibi hazırlıksız değildi. Kayıtsızca devam eder: "Kanunî Şemsi, Mihran, Bogos, Astik, Karakaş varmış, başkalarını pek bilemiyorum.."

Sarıyer'in Bendler'i, Sular'ı aynı zamanda maşlahların yeldirmelerin altından görünen ağır elbiselerin kıymetli mücevherlerin de bir teşhir mahalli idi. Gene bu mesîreler, varlık ve cömertlik yarışı eden hanımlar arasında, gümüş kahve tepsilerine bir sarı lira bahşiş bırakıldığı, lüksün ve hovardaca israfın yarış tuttuğu sayılı köşelerdi.

Yusuf Bey, şehre çok uzak öyle bir semte yerleşmiş olmakla beraber, evlerinin misâfirsiz kaldığı da pek olmazdı. Daha çok kadın akraba ve tanıdık geldiği için, misâfirleri izzetlemek bahânesiyle karısını yanlarına katarak, Sular'a veya Bendler'e gönderirdi.

Bâzı mehtaplı gecelerde de Şükriye Hanım, gene misâfirlerle, ağaların refâkatinde denize çıkardı. Kürek devrinin son nefesini vermeye hazırlandığı bu târihlerde, piyâdeler, kayıklar, sandallar, futalar ve kikler, Boğaz'ın bir âhı bir ânına uymayan hem itaatli hem huysuz yüzüne, çözülmüş bir demet çiçek gibi yayılır ve onların sandalları da bu âleme karışırdı.

İşte karısı gezmeye gittiği zamanlarda Yusuf Bey de Cânüser'in bir beyaz güvercine benzeyen yumuşak ve ürkek elinden tutarak odasına götürürdü.

* * *

Amma çok defa da kızın yakınlığına ihtiyaç duyduğu zamanlar, evin içi, onu uzaktan dahi görmeye el vermeyecek derecede kalabalık olurdu. İşte genç adam, bu tâlihsizlik demlerinde etrafında kimseyi iste-

mez, yalnız içki, mûsikî ve tabiatla haşır neşir olurdu.

Bâzan saatlerce pencerenin önünden ayrılamaz, bir beklediği, bir gözlediği varmış gibi renk ve kıyâfet değiştiren bulutları, güneşten akan renklerle köpük köpük oynaşan suları ve kumru göğsü gibi elvan elvan boyanan karşı dağları seyrederdi. Nihâyet akşam olup gün dolunurken, dertten de şevkten de yorgun düşmüş gökyüzü, başındaki mavi yemenisini atıp, bir âşık gözü kadar parlak canfes örtüsüne bürününce, genç adam da aydan yıldızlardan süsler takıp takıştırmış bu atlas çehreli göğe bakarken yavaşça kapının açılıp Cânüser'in içeri girmesini nasıl da ister nasıl da beklerdi. Halbuki herkesin bir işle meşgul olduğu bu akşam saatlerinde, onun hiç fırsat bulup da buraya gelmesi mümkün müydü?

Yusuf Bey içi ezilerek susar. Ne yapsın ki en geniş mânâlar sükûtun içinde, en derin hikmetler ademin koynunda gizlenmiş değil midir? Aşkın bir ifâdesi, belki en sahih en veciz ifâdesi, dilin susup gönlün konuştuğu demler olduğunu o hiç bilmez mi? Renkleri, kokuları ve bütün ihtişâmiyle baharı doğuran toprak gibi, bu yanık âşık da, sanki içinden fışkıracak zaptedilmez bir kudretin yüze çıkmasını, kulak kesilmişcesine beklemekte devam ederdi.

Bir sonsuz özleyiş ve tahassür içinde olan tabiatla kendi arasında ne kadar da benzerlik vardır. Amma bir hasretle vuslat arasında gidip gelen şu dağlar denizler de kendisi gibi şeydâ olduğu halde onları kimse kınamaz taşlamaz... İşte esmer derisi ürpererek bekleyen gece; işte bir dâvete kulak kabartmış gibi nefeslerini yutmuş sâkin deniz; işte aşk bekleyişiyle kuşkulu, esmekten kalmış ince rüzgâr.. hepsi de sırlarını ne rahat açığa vuruyorlar. Halbuki kendisi, o tertemiz duygularını hep mi hep saklamaya, yârdan da ağyârdan da örtmeye mecbur...

Genç adam, sevmeyi bilmeyeni bakar körlere benzetir. Onun için de göz kesilmiş bir uyanıklıkla, ölürcesine, erircesine sever, sever...

* * *

Acaba Yusuf Bey'in sevdiği bir Edâdil ya da Cânüser miydi? Kendine sorarsanız: "Evet, dün şu esmeri seviyordum; şimdi şu kumralı!" diyerek kestirip atacağına şüphe yoktu. Hakkı da vardı. Zîra o, aşkı bir vücûda bağlı sanıyordu. Elleri, mücerret rûhu yakalamayınca onu, mahfazası içinde saklayan müşahhas vücûdu tutuyor: "Buldum, buldum! Aradığım sendin buldum!" diyordu.

Mûsâ'ya: "Vâdî-i Mukaddes'tesin, paşmaklarını çıkar!" diyen ses, bu coşkun adamın da kulağına gelmiş olsaydı, belki de aşkın yalımı içinde ve her an her lahza kavrulan bu bağrı yanık: "Cihanda Vâdi-i Mukaddes olmayan yer neresi?" diye bağıracaktı.

Bâzı geceler, karısı bir kaç mânâsız söz edip yatağına girdikten sonra o, Boğaz'ın serin ve nemli havasına bürünmek ister gibi balkona çıkar ve gökyüzü, arzulu bir dudak hasretiyle geceyi içine çeke çeke benzi ağarıncaya kadar yerinden kımıldamazdı. Çalık ve soğuk gece, nihâyet sadef rengi bir aydınlıkla yer değiştirir ve Boğaz kıyıları da, hesabı endâzeyi şaşırmış bir masal kahramanı pervâsızlığıyle ortaya çıkardı.

Yusuf Bey için günün bu saati kadar zevkle ıztırâbı birleştirmiş bir an olamazdı. O da ortaya çıkmak, yüreğinde yatan arslanı yâre de ağyâre de göstermek istiyordu. Halbuki istediği halde susmakta, o yalım yalım yanan ateşi etrafından saklamakta devam ediyordu. Çekindiği kim, korkusu kimdendi? Dirhemi dinarı, tartıyı ölçüyü yağmaya vermeden aşk mı olurdu? Ya acıları, kahırları, mihnetleri elemleri çekmekten korkana âşık mı denirdi? Öyle ise neden susuyor, neden duruyordu? Yoksa cesâreti, kaynatasının servetine ve mevkiine tosladığı için mi, bir yanardağı el ayasıyle kapatmak ister gibi, lâvlarını her bir yanından döken bu sevdâyı içinde, içinin el değmez göz görmez derinliklerinde saklıyordu?

Kenan Hulusi Koray

(İstanbul 27 Mayıs 1906 - Adapazarı 23 Mayıs 1943)

Kenan Hulusi, Cumhuriyet devri hikâyecilerindendir. 27 Mayıs 1906 tarihinde İstanbul'un Fatih ilçesine bağlı Çarşamba semtinde dünyaya gelmiştir. Bulgaristan'ın Karnabad (Karinabad) bölgesinde Macaroğulları lakabı ile tanınan bir aileden gelen ve ticaretle iştigal eden Ömer Faruk Efendi'nin oğludur. Annesi ise aslen Kütahya'lı bir ailenin kızı olan Gülsüm Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini 1914-1922 yılları arasında Çarşamba İbtidaîsi ile Mercan Rüştiyesi'nde tamamlar ve aynı yıl girdiği İstanbul Erkek Lisesi'nden de 1925 yılında mezun olur. Ardından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Şubesi'ne kaydolur. Bu arada babasının işlerinin bozulması, ikinci bir evlilik yapması gibi bazı ailevî sebeplerle huzuru kaçan Kenan Hulusi, 1928 yılında Türk Tarih Encümeni Kütüphanesi'nde küçük bir memurluk görevi ile iş hayatına atılır ve aynı yıl teşekkül eden ve Cumhuriyet devri şiirinin ilk edebî topluluğu kabul edilen *Yedi Meşale* grubunun tek hikâyecisi olarak yazılarıyla adını duyurmaya başlar. 1933 yılında üniversiteden arkadaşı Emine Besime Hanım'la evlenir. 1934 yılında girdiği ve yazı işleri müdürlüğüne kadar yükseldiği *Vakit* gazetesinde başlayan gazetecilik hayatını, hikâyeciliği ile birlikte ölünceye kadar sürdürür. Yedek subay olarak askerliğini yaptığı Adapazarı'nda "tifüs mü, lösemi mi" olduğu tartışma konusu yapılan kısa bir hastalığı müteakip ve terhisine yirmi bir gün kala 23 Mayıs 1943 tarihinde vefat eder. Mezarı Adapazarı'ndadır.

Kenan Hulusi'nin *Bir Tutam Saç, Hâtıraların Hikâyesi, Beyaz Güller, Çıplak Model, Güzel ve Esrarengiz, Bir Kölenin İntikamı* gibi adlar taşıyan ilk hikâyeleri daha üniversite talebesi iken 1928 yılında *Servet-i Fünûn (Uyanış)* dergisinde yayımlanır. Bunlar, devrin modasına uygun olarak kaleme alınmış küçük hikâye veya mensur şiir özelliğini daha fazla gösteren fantezilerdir. Hikâyeye şiirden gelen yazarın, bu ilk yazılarında daha ziyâde ses güzelliği ve zenginliği aradığı, o yüzden süslü, renkli ve şâirâne bir üslûbu tercih ettiği, konuya bu amacına hizmet ettiği nispette değer verdiği, konularını, şahıslarını ve çevrelerini de daha çok hayâl dünyasından ya da Arap âleminden seçtiği dikkati çeker. Esasen onun için anlatılacak olan şeyin kendisi değil, anlatılış şekli önemlidir. *Yedi Meşale* topluluğu içinde tek naşir olarak yer aldıktan sonra (topluluğun diğer altı şâir üyesi yaş sırasıyla şunlardır: Muammer Lütfî Bahşi, Sabri Esat Siyavuşgil, Vasfi Mahir Kocatürk, Cevdet Kudret Solok, Yaşar Nabi Nayır ve Ziya Osman Saba) gerek *Yedi Meşale* adıyla yayımladıkları antolojide yer alan *Denizin Zaferi, Abajur* ve *Bir Mezarcının Hayatı*, gerek *Meşale* adıyla 1 Temmuz 1928 - 15 Ekim 1928 tarihleri arasında ancak sekiz sayı çıkarabildikleri on beş günlük sanat ve edebiyat dergisinde yayımladığı *Denizin Aldığı Adam, Portre* ve *Bir Yudum Su*

adlı hikâyelerinde de aynı tarzda yazmaya devam ettiği görülür. Korku duygusunun ağır bastığı bu ilk fantastik hikâyeleri ile iyi bir şöhret yakalayan Kenan Hulusi, *Yedigün*, *Milliyet* (1929), *Hayat* (1929), *İkdam* (1929), *Muhit*, *Mektep* (1930-32), *Vakit* (1931-43), *Bütün* (1934), *Varlık* (1935), *Tan* (1938), *Yeni Mecmua* (1939) gibi dergi, gazete ve magazinlerde hikâye ve yazıları ile sürekli yer alır. Fakat hikâyeci olarak asıl üslûbunu ve şahsiyetini 1931'den, bilhassa 1934'de *Vakit* çevresiyle tanışmasından sonra bulmuştur. 1931 yılında hikâyeciliğinde yeni ve çok yoğun bir dönem başlar ve daha önce yazdıklarının tersine, bu sefer sosyal meselelere yönelir, olaylara ve aşk eksenli hikâyelerinde şahıslarının iç dünyalarına daha fazla önem verir. Başlangıçta hiç görüp tanımadığı Anadolu'yu ve onun insanlarını konu edinen hayalî hikâyeler kaleme alırsa da, 1934 yılında girdiği *Vakit* gazetesinde Sadri Ertem'in başını çektiği yeni-gerçekçi hikâyecilerle tanıştıktan sonra bugün bilinen hikâyeci kimliğini bulmaya ve gerçek kabiliyetini gösterebildiği hikâyeler kaleme almaya başlar. "12 yıl kadar süren, gazetecilik mesleği ile birlikte yürüyen bu devresinde, Kenan Hulusi, elde mevcut eserlerinin hemen hepsini meydana getirmiştir. Onun Ömer Seyfettin-Sadri Ertem etkileri ile yüklü bu yeni gerçekçi yola geçişi pek kolay olmamıştır. Hattâ bu yolda iyice gelişip yeni gerçekçi anlayışına uygun en güzel hikâyelerini vermek imkânlarını bulamadan öldü, diyebiliriz. Gazeteciliği, onun bu yoldaki gelişmelerine engel olmakla beraber, bazı yönlerden de yardımcı olmuştur. Onu gerçekçi anlayışa götürmüş, toplum meseleleriyle, memleketin haliyle temasa getirmiştir." (Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman*, Cilt: 1, s. 225, İstanbul 1968).

Yazı ve hikâyelerinin önemli bir kısmı dergi ya da gazete koleksiyonlarında kalmış olan Kenan Hulusi için, yukarıda da ifade edildiği gibi anlatım konudan önce gelir. O yüzden üsluba önem verir, kelime seçiminde titiz davranır. Kahramanı hayvan olan hikâyeleri de vardır. Bir kısım hikâyelerinde de şahıslarını gerçek hayatın dışından seçtiği görülür. Hikâyeleri umumiyetle daha ilk başta bir gizliliğe, esrarengiz bir atmosfere bürünür ve yine hiç beklenmedik, şaşırtıcı bir şekilde son bulur. Bu onun hikâyelerinin ayırıcı bir özelliğidir. Belki onu başarılı bir hikâyeci yapan da hikâyelerinin sahip olduğu bu niteliklerdir.

Eserleri: 1. *Ceylan Sesi* (Roman, 1928'de *Meşale*'nin 3. sayısında tefrika edilmeye başlanmış, fakat derginin yayımı sona erince yarıda kalmıştır.); 2. *Bir Yudum Su* (Tek bir hikâye, İstanbul 1929); 3. *Osmanoflar* (Roman, 1938'de *Vakit*'te tefrika edildi.); 4. *Bahar Hikâyeleri (Vakit'te* çıkan 9 hikâye, İstanbul 1939); 5. *Son Öpüş* (Aynı adı taşıyan uzun hikâyesi ile *Çalınan Tarla* adlı hikâye birlikte, İstanbul 1939); 6. *Bir Otelde Yedi Kişi* (20 hikâye, İstanbul 1940); 7. *Bir Yudum Su* (Ölümünden sonra yayımlanmış toplum 16 hikâyesi, İstanbul 1944).

Kaynaklar: Erkan Aydın, *Yedi Meşaleciler*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, mezuniyet tezi, nü. 4538, İstanbul 1965; Kenan Hulusi Koray, *Bir Yudum Su*, İstanbul 1944 (Önsöz); Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman*, c. 1, s. 221-236, İstanbul 1968; Yaşar Nabi, *Yıllar Boyunca Edebiyat Dünyamız*, İstanbul 1971, s. 128; Yaşar Nabi, *Dost Mektuplar*, İstanbul 1972, s. 124; Kenan Hulusi Koray, *Hikâyeler* (Haz. İnci Enginün), İstanbul 1973; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1983, s. 226; Olcay Önertoy, *Cumhuriyet Dönemi Roman ve Öyküsü*, Ankara 1984, s. 226; Olcay Önertoy, "Cumhuriyet Döneminin İlk Edebî Topluluğu: Yedi Meşaleciler", *Türkoloji Dergisi*, c. 11, nu. 1, s. 37-39, Ankara 1993; Hüseyin Tuncer, *Yedi Meşaleciler*, İzmir 1994, s. 29-48; *Kenan Hulusi Koray'ın Hikâye ve Romanlarında Şahıslar* (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi, Haz. Niyazi Meşe), Konya 1996.

Prof. Dr. Mustafa Özbalcı

Bahar Hikâyeleri'nden

Esma'nın Aşkı

(Bahar Hikâyeleri, İstanbul 1939, s. 105-112)

Çöl kızlarının en güzeli ve en alımlısı Esma sabahleyin dudaklarında bir gülle uyandı, dudakları arasında kanlı bir gül duruyordu, yastığında bir hançer vardı.

Her sabah çadırında uyandığı vakit, çıplak kollarını yavaş yavaş arkaya doğru gerer, bileziklerini şıkırdatır, yumuk ellerinin tersiyle gözlerini uğuşturur, altın küpeleri, gecenin en ışıklı yıldızları gibi, zülüflerinin siyahlığında parlardı.

Fakat, çöl kızlarının en güzeli ve en alımlısı Esma, bu sabah ne gerindi, ne bileziklerini şıkırdattı, ne de yumuk ellerinin tersiyle gözlerini oğdu. Bembeyaz dişlerini dudaklarına batırdı, parmaklarını birer gümüş iğne gibi saçları arasına sokarken:

– Esma, dedi, bileziklerinin hakkı için, dudaklarının hakkı için, memelerinin hakkı için yastığına koyulan bu hançerle kalbini parça parça eder de, namusunu, Benî Murat kabilesinin o kahpe erkeğine gene vermez.

Esma'yı Benî Murat kabilesinden bir erkek istiyordu.

Bu, belki yakışıklı bir erkekti. Aynı zamanda, çok bahadır olduğu da söyleniyordu. Geçen gün, zenci bir köleyle Esma'ya gönderdiği bir mektupta diyordu ki:

– "Babanın bütün isteklerine karşı benim karım olmaktan çekiniyorsun. Fakat, benim kılıç gibi keskin bakışlı kölelerim, kasırga atlarım var. Bir sabah, dudaklarında bir gül ve yastığında bir hançerle uyanırsan, o gün nerede olursan ol, nereye saklanırsan saklan, ister gökyüzüne bir melek gibi uç, ister kumlar altına fakirler gibi gir, fakat, o gün kılıç gibi keskin bakışlı kölelerim, seni kasırga atlarımın üstüne vuracak, – ve ey çöl kızlarının en muhteşemi – kendini kabilemin hazineleri içinde bulacaksın."

Lâkin, Benî Murat kabilesinin erkeği, bu gülden başka bu hançeri neden gönderiyor, yastıklarına niçin koyduruyordu.

Yoksa, hâlâ inatçı bir deve gibi hareket edecek olursa, böyle bir hançerle onu göğsünden mi vuracaktılar. Yahut Benî Murat kabilesinin en bahadır erkeği kaçırılmayı bir korkaklık sayan bir kadına karşı, yolladığı bu hançerle, kendi kendisini korumaya mı çağırıyordu. Fakat, ne olursa olsun, hiç bir vakit gidecek değildi. Zira Yemen Melikinin sarayında "methiye"ler söyleyerek hayatını kazanan şair Murakkaş'ı seviyordu.

Beyaz çadır sabahın tan aydınlığı içindeydi. Kapıdan dış tarafta, her şey, gecenin büyük sükûnetinden kendini kurtaramamıştı. Çöl, hiç bir vakit uyanacağa benzemiyordu. Sadece, bir ayna kadar parlak olan bu aydınlık, perdesi aralanmış kapının arasından, Esma'nın yatağına doğru, beyaz bir el gibi yavaş yavaş sokuluyor, yatakta her şeyi didiklemek, karıştırmak istiyordu. Esma, çıplak ayaklarının ucuna basa basa kalktı, yerler ayaklarını öptüler.

Benî Murat kabilesinin Esma'yı almak isteyen en kuvvetli erkeğinin, bir kıtlık zamanında babasına yardım ettiğini söylerler. Esma, bu dakikaları baştan aşağı hatırlıyordu: Erzakların çadıra yığıldığının daha ertesi sabah, çadırda su bitmişti. Omuzlarında testi çıplak ayaklarını beyaz kumlara yudum yudum öptürerek su almaktan geliyordu... Birdenbire Benî Murat kabilesinin erkeğini karşısında buldu:

– Güzellerin güzeli Esma, diye konuşuyordu; çöl kızlarının en güzeli... Babanla uyuşmaktan geliyorum.. Ona verdiğim erzaklara karşılık seni aldım. Daha altınlar vereceğim sana, kulaklarına küpeler takacağım, kollarına bilezikler geçireceğim, sana cariyeler tutacağım, bana söyle benden daha ne isteyebilirsin?

Adamın gözleri, oyukları içinde bir cehennem taşı gibi parlıyordu. Esma yavaş yavaş yanına sokuldu. Gözlerini bu kızıl taşın içine dikti.

– Ben, dedi, anlıyor musun? Seni bir köpek olarak bile kullanmam.

– Hazinelerimi ayaklarına dökeceğim. Seni altın mahfelerin üzerinde gezdireceğim, sana atlarımı, sana kısraklarımı vereceğim.

– Sen onları uşaklarına ver, üstleri parça parça dökülüyor, uyuz adam.

– Sana saraylar yaptıracağım, Esma!..

– İstemiyorum! Anlamıyor musun, keçi sakallı bunak.

– Fakat... seni kaçırırım Esma...

Esma, kulaklarında her vakit, Benî Murat kabilesi erkeğinin bu son tehdidini duyuyordu. Fakat, yastıklarına koydurduğu bu hançerle kalbini parça parça eder de namusunu sevmediği bir erkeğe gene vermezdi.

Ve çöl kızı, sabahın tan aydınlığı içinde, atlarının en hızlısına bir kasırga gibi atladı, kendisini bekleyen felâkete hiç aldırış etmeden, yarım saat ilerdeki bir nehire yıkanmak için gitti.

Vücudu otlar arasında fışkıran bir söğüt gibi ince, gözüküyordu. Gür saçları beline kadar uzundu. Koyu siyah gözlerinin tatlı bir sıcaklıkla kırpılan ipek kirpikleri yaratılıştan sürmeliydi ve bu gözler çok yaramazdılar.

Bir hurma ağacı altına, vücudunu saran şeyleri attı, başının hareketiyle saçlarını dalgalandırırken, vücudunu, akan sulara bıraktı. Ve her şeyini unuttu. Fakat kısa bir yıkanmadan sonra soyunduğu ağaç altına tekrar geldiği vakit, ne giyeceklerini bulabildi, ne de hançeri... Birdenbire, nereden fırladığı belli olmayan iki köle, çekirge gibi sıçradılar, büyük bir harmaniyi çıplak vücuduna geçirirlerken, onu kasırga atların üstüne vurdular, kanatlandılar.

*

Yemen Melikinin sarayında, her ay başının birinci günü yapılan büyük din şenliğinde, Esma'nın sevgilisi şair Murakkaş, Sultan için yazdığı bir yazıyı okumağa başlamıştı.

Çölde, bir geceyi anlatan satırlar, çok canlı olmalına rağmen, kelimeler dudaklarında bir dua gibi kısılıyor, gözleri bir türlü isim veremediği bir donuklukla ıslaklaşıyor, sesi gittikçe titriyordu. Dostları, Sultanı sinirlendiren bu hal ile bir taraftan üzüntü içindeyken, Murakkaş'ın son zamanlarda eski kuvvetini gösteremediğini söyleyen düşmanları sürekli bir sevinç içindeydiler.

Sultan hançerinin gümüş ve altın kakmalı kabzasına ellerini henüz götürmüştü ki, gür bir ses, büyük kubbelerin akis verici kemerlerinde, en yüksek bir perdeyle açıldı:

– Yabancı memleketlerden Sultana bir haberci geliyor. Çöl kızlarının en güzel ve en dilberi Esma, bu sabah çadırında ölü olarak bulunmuş.

Birdenbire Murakkaş'a döndüler.

Sapsarı kesilmişti.

Fakat, biz biliyoruz ki, Esma, çadırında ölü bulunmuş değildir. Bu haber, babası tarafından uydurulmuştu, sadece, maceranın, bir ölüm haberiyle nihayete ermesini istiyordu:

– Murakkaş, iyi diyordu. Fakat, Benî Murat kabilesinin erkeği, çölün en bahadır ve en zengin erkeğidir. Kızım onu istemiyor, haksız!.. Bir kıtlık zamanında bizi açlıktan kurtardığını unutuyor. Bu yardımın altında nasıl kalabilirim. Kızımı ister istemez ona vermeğe mecburum.

Ertesi günü, Murakkaş'ın yola çıktığını duyar duymaz, derhal bir teke kesti, kemiklerini toprağa gömdü üstüne taşlar yığdı:

– Kızım, dedi, zavallı burada yatıyor.

O günden beri, yukarı "badiye"lerin bir köşesindeki bu mezar başından Murakkaş'ın senelerce ayrılmadığını söyleyenler vardır. Rüzgâr bile orasını dümdüz etmişti. Yalnız, sıcak memleketlerin bir ağacı, mezarın üstünde, en ayrılmayan ve en sadık bir köle gibi duruyor. Murakkaş bu gölgenin altına vakit vakit gelerek, Esma'nın dudaklarını, bileziklerini, yerleri öptüğü çıplak beyaz ayaklarını ve ölümü düşünüyordu.

Bir gün, gene mezarın başında, nihayetsiz ölüm düşünceleriyle kendi kendini unuttuğu bir dakikaydı. Birdenbire iki çocuğun sesi, bu hayal günlerinin ortasında, en büyük bir hakikat gibi kulaklarına çarptı. Küçük bir kemik parçası için kavga ediyordular. Bu kemik, bir tekenin kemiğiydi. Halbuki başucunda ağladığı mezardan çıkarılmıştı. Küçüklar, mezarın hikâyesini ona anlatmakta gecikmediler. Esma, Benî Murat kabilesinin en kuvvetli erkeği dedikleri bir adamdaydı.

– Ey derviş.. Nereden gelip nereye gidiyorsun?.

Murakkaş cevap verdi:

– Çöl kızlarının en güzeli ve en dilberi Esma'nın peşindeyim. Koyunlarının hakkı için söyle... Benî Murat kabilesi daha çok mu uzaktır buraya...

– Esma'yı ben tanırım derviş... Bu koyunlar kocasınındır. Ben de onların çobanıyım. Ne istiyorsun Esma'dan. Onun erkeği Benî Murat kabilesinin en kuvvetli ve bahadır erkeğidir. Eğer karısının peşinde dolaştığını duyacak olursa, kılıç gibi keskin bakışlı kölelerini arkana salar, seni çöl üstünde bırakmaz. Söyle bana.. Ne istiyorsun Esma'dan?.

– Esma'dan bir şey istediğim yok çoban. Yalnız senden küçük bir şey istiyorum. Parmaklarımdaki şu yüzüğü, bu gece döndüğün zaman, dinin hakkı için ona ver, de ki...

Çoban birdenbire kesti:

– Sen de iyi söylüyorsun, fakat bunların hiç birisini yapamam. Yalnız, buraya az sonra koyunların sütlerini almak için bir cariye gelecektir, istersen onunla gönderebilirim.

Çoban, cariyenin getirdiği süt kabı içine yüzüğü göstermeden bıraktı. Ve geceleyin, çöl kızlarının en güzeli ve en dilberi Esma, sütü içerken dudaklarına sert bir şeyin dokunduğunu duydu.

Bir yüzük.

Murakkaş'ın yüzüğü...

Yemen Melikinin sarayında Sultana methiyeler söyleyen Murakkaş'ın...

Âşıkı Murakkaş'ın. Fakat kabın içine bunu kim koymuştu.

Cariye mi?

İnkâr ediyordu.

Şu halde bir kere de çobana sormak lâzımdı.

O, her şeyi söyledi.

Murakkaş bir mağara içinde ölmek üzereydi; ne hurma yiyor, ne de su içiyordu.

Çöl kızlarının en güzeli bir kısrak üstüne atlamıştı. Murakkaş'ı aynı kısrağın üstüne vuracak ve kılıç bakışlı kölelerin kendisini kaçırdıkları gibi, ikisi de beraber Yemen Melikinin sarayına kaçacaktılar. Sultan kuvvetli ve cesur bir hükûmete sahipti. Benî Murat kabilesinin onunla cenge tutuşacağını aklına getirmezdi bile... Esma, Murakkaş'tan başka hiç bir şey düşünmüyordu. Geceleri, Melikin bahçesinde kolkola gezecekleri zaman gelmişti. Melikin bahçesinde kırmızı güller yoksa, Esma Murakkaş'a dudaklarının gülünü uzatacak, yanaklarını öptürecek, ölünceye kadar yanyana yaşıyacaklardı. Esma, yemin ediyordu ki bütün bunlar, olacaktı ve bir sabah vakti, kölelerine kendisini çıplak gösterecek kadar utanmaz olan bir adama, namusunu bir kere daha vermeyecekti.

Mağaranın içine girerken, damarlarında heyecanlı bir sevinç duyuyordu. Fakat, karanlık bir iki saniye içinde gözlerinden sıyrıldığı vakit, sıcaklığını duyduğu kan birdenbire buzlaşmıştı.

Murakkaş ölü yatıyordu.

Çöl kızlarının en güzeli ve en dilberi Esma, dudaklarını ve çok sevdiği vücudu üstüne ettiği yemini bir kere daha bozdu. Kendisini Benî Murat kabilesinin en kuvvetli ve en kahraman, fakat en kahpe erkeğine

bir kere daha verdi. Fakat her gece, dişlerinin beyaz hançeriyle onun vücudunda yaralar açtı ve Murakkaş hatırına geldiği zaman, dişlerinin beyaz hançeriyle dudaklarının gülünü kanattı.

Kimbilir, belki de Allah, çöl kızlarının en güzeli en dilberi Esma'ya kendisinin yarattığı güzel bir vücut üstüne yemin ettiği için böyle yaptı, onun güzel vücudunu, Benî Murat kabilesinin en kuvvetli, en bahadır, fakat en kahpe erkeğine bir kere daha ve ebedî olarak verdi.

Kimbilir, belki de Allah böyle istedi. Ve Allah böyle yaptı.

Son Öpüş'ten

Çalınan Tarla

(Son Öpüş, İstanbul 1939, s. 59-63)

Yetimoğlu günün bunun için değil, Yusufeli'ne dosdoğru iş aramak için geliyordu.

Kars'ın Samanlı köyünden çıktığı dakikalar yolda şunları düşündü:

– Hey Allahım! Koca koca dağların, taşların var. Hadi bu dağlar, taşlar neyseleyim. Üstlerinde katırtırnaklarından, bodur yeşilliklerden, kavak ağaçlarından başka şey yok zaten... Ya bu ekim ekim tarlalar, şu başlar, bu gölgeler; bunlar nesi oluyor? İl oğlu bunları kendi kendine nasıl benimsemiş, gitmiş?

Yetimoğlu'nun Samanlı köyden iş aramak için Yusufeli'ne yola düştüğü zaman akıl, sır erdiremediği şey bunlardı işte... Arkasında dağarcığı ile yoluna rastgelen her köy ve her kasabaya gireceği dakika, taşların üzerine çıkar; aşağılarda kerpiç kulübeler gözüken, fakat altın başaklar sallanan tarlalar karşısında bu muammayı halle çalışırdı.

Yetimoğlu kasabaya en yakın köyde üç gece uşaklık edip dağarcığını tekrar yoluna koyduktan sonra bir sabah erkenden, Yusufeli'nin içlerine doğru yine bir seğirteyim dedi. Ilık bir güneş altında uzayan çitleri nihayetsiz kuş sesleri dolduruyor; Allahın Yetimoğlu kendisinden başka canlı hiç bir şey yokmuş gibi yalnız kulaklarının duyduğu bu kuş sesleri arasında ıslık çalarak yürüyor; kasabaya varmadan karanlık basarsa geceleyecek bir kovuk arıyordu.

Hakikaten akşamüstü Yusufeli'ne bir kurşun atımı yaklaştığı sıralarda Yetimoğlu'nu gece bastırmakta gecikmedi. Garip kuşun yuvasını Allah yapar derler ama, Yetimoğlu da karanlıkta kazanın yol boylarında yatmağı düşünürken hemen bir tepecikte bir ağaç kovuğunu o kadar beğendi ki, bu keyifle dağarcığında ne var ne yok hepsini silip süpürdü; bir kuş kırıntısı bile bırakmadı.

Ertesi sabah gözlerini açar açmaz gece bir karaltı halinde ancak fark ettiği meyilli tepeyi dikenli çalılar, kaya parçalariyle dolu buldu. Sadece, Yusufeli kazasına hemen bir yürüyüşlük mesafede, üç yanı dağlarla çevrili, altbaşında Yusufeli'ne giden patika ile kapanmış Yetimoğlu'nun geceledeği yer onu yavaş yavaş sarıyor; "şu garip memleketin de neresi neresine benzemez ki" demekle beraber bu kaya parçalarının üzerinde bir gün, bir il oğlunun pekâlâ bir ocak kurabileceğini düşünüyordu. Kars'ın Samanlı köyünde çalıştığı Ali Hüseyin'ler elli uşak besledikleri koca tarlayı nereden bulmuşlar; bu toprakları onlara kim hibe etmişti, Yetimoğlu Samanlı köyde Ali Hüseyin'lerin uşaklık ettiği tarlayı düşündükçe, bir gün buraya da sahip çıkacak bir il oğlunun dağları delerek sular akıtacağını, ağaçlar yetiştireceğini, meyvalar alacağını gözlerinde canlandırıyor; içi içine sığmıyordu. Nihayet bir dakikada kendi kendine kararını verdi: İloğlu bu canım taşı topağı kendine hibe edeceğine Yetimoğlu ne güne duruyor ki?.

O gün Yusufeli kazasında, aç kalmamak için, şunun bunun otlatacak bir iki hayvanını önüne kattıktan sonra hemen işe koyulmakta gecikmedi. Tepeyi adım adım saran koca taşları birer birer söküyor, çıplak ayaklarının dikenli yeşillikler arasında kanamasına aldırış etmeyerek, bir taraftan kaval taklidi bir ıslıkla hayvanları oyalamaya çalışıyor; bir taraftan da söktüğü taşları tarlanın sınırına yığıyordu.

Yetimoğlu'nun taşlar ve çalılardan tepeyi temizlemesi uzun sürmedi. Hemen hemen bir hafta sonra; tarlanın sınırları iyiden iyiye çizilmiş, üstlerine topraktan söktüğü bodur yeşilliklerle taze bir çit manzarası bile verilmişti. Fakat haftanın sonunda çalılardan ayıkladığı toprağa yer yer eğildiği zaman alnında biriken terlerin toprağa şıpırdayarak düştüğünü hissediyor; yüzbinlerce küçük taşlarla kaplı tepeciğin içinde bir soğan sapının bile yetişemeyeceğini düşünerek kendi kendine esef edip duruyordu. Bununla beraber Yetimoğlu yine de yılmadı; gık demedi. Aylar ayı kasabanın dört bucağından taşıdığı toprakla Yusufeli'nin yol başındaki tepeyi âdeta güllük gülüstanlık etti. Fakat bu iş hiç de düşündüğü kadar kolay olmamıştı. Hattâ tarlanın ilk hududunu bile değiştirmiş, neredeyse, Samanlıköy'de çalıştığı Ali Hüseyin'lerin tarlasını geçecek kadar geniş tuttuğu toprakları küçültmüş; öte tarafı yine bodur ağaçlara, üzerinde seken garip kuşlara bırakmıştı.! İki sene içinde Yetimoğlu'nun tarlası Yusufeli'nin değme tarlalarından biri haline geldi.

Hattâ Çoruh'tan! Yusufeli'ne giden yolcular, eğer yol boyundan gündüz geçerlerse gözlerine inanamıyorlar; daha iki yıl evvel yolun bir tarafını arkasındaki tepelere kadar sarkan cılız ve bodur yeşilliğin nasıl olup da koca bir tarla hâline geldiğine hayret ediyorlardı! Yetimoğlu tarlasına getireceği suyun da kolayını bulmuş; hemen arkada başı boş akıp giden ve Yusufeli'ne yaklaşmadan kaybolan Kara suyu tarlasına akıtı vermiş; yolcuların içmesi için tahta bir olukla büyük bir taş yalak da yapmıştı. Yetimoğlu, artık, yanına aldığı iki uşakla durmadan çalışıyor; bütün kasabaya bir parmak ısırtmadığı kalıyordu.

Gerçi, garip kuşun yuvasını Allah yapar derler ama, iki sene sonra da, ekinlerin henüz boy atmağa başladığı ay, Yetimoğlu bir sabah kapısında bir jandarmayla uyandı. Kuşlar kulübesinin önündeki küçük çardakta cıvıl cıvıl ötüyor; boz köpek jandarmanın etrafında kuyruğunu sallayarak dolaşıyor; daha aşağılarda Yetimoğlu'nun dağdan akıttığı suyun yol kenarında biriktiği taş yalakta bir öküz dinlene dinlene su içiyordu.

Yetimoğlu'nun askerlik zamanı gelmişti. Hasat zamanına kadar şube reisinden ancak izin alabildi ve bir gün uşaklarına yol vererek tarlanın kendi elleriyle yaptığı kapısını çekip Çoruh'a doğru gözden kayboldu.

Yetimoğlu bir buçuk senesini gurbet ellerde topraklarına sıram sıram alın terlerinin karıştığı tarlasını düşünmekle geçirdi. Koğuşta ayı avına nasıl çıktıklarını anlatan neferlerin yanıbaşında uyumak bahanesiyle gözlerini kapayan Yetimoğlu, kirpiklerinin altında, Yusufeli'ndeki tarlasını düşünür: rüyasında kırmızı böğürtlenlerin kapladığı çitlerin üstünden atlayarak kuş yuvalarını ürkütmeksizin tarlasına girer, fidanların bir karış daha boy attığını görür; damların üzerinde meyvaların hevenk hevenk asıldığını seyreder; hasat zamanı ekinlerin tınazlar gibi yığıldığını, tarlasında sayısız uşakların aşağı yukarı koşuştuklarını seyrederdi. Birgün gelip de tarlasına bir kavuşabilseydi. Tarlayı gurbet ele çıktığı gün hiç kimseciklere emanet edememiş, nesi var nesi yok satıp savarak hasat ayında biriktirdiği paralarla hemen yola çıkıvermişti. Hattâ gözleri yaşaracak diye arkasına bile bakmamış, Çoruh'a doğru dağlanmış bir hayvan gibi büyük bir can acısıyla yollarda kaybolup gitmişti.

Yetimoğlu askerlik dönüşü, tarlasının haberini Yusufeli'ne daha dört günlük yoldan aldı. Meğerse kara haber gelmekte hiç gecikmezmiş. Yetimoğlu'na da Yusufeli'ne en yakın kasabaya ilk ulaştığı gün bir köylü tarlasının yerinde yerler estiğini, çalılardan tarlaya, adım atılamadığından vazgeç, Yetimoğlu'nun aylarca sırtında taşıdığı kara topraklardan bir hayvan postu serilecek toprak bile kalmadığını; çitlerin yıkıldığını; arka dağdan taşları kayaları delerek getirdiği kara suyun kuruduğunu söyledi! Hem de yalnız söylemekle kalmadı. Üstelik Yetimoğlu'na şom ağzıyle daha başka bir haber de verdi. Gurbet ellerde tarlasını hayâl ede ede gelen Yetimoğlu'nu ağlamaklı edip bıraktı gitti.

Hakikaten köylünün söylediklerinde pek de yalan dolan yoktu... Yetimoğlu dağarcığı sırtlayıp jandarmaya teslim edilerek Çoruh'a hemen sevk edildiği gün tarlasının çitleri kırılmış, bir domuz sürüsü girmiş kadar toprakları alt üst edilmiş: bütün bu işleri, Yetimoğlu'nun Yusufeli'nde aç bularak uşak edindiği birisi yapmıştı.

Jandarma ile Yusufeli'nden uzaklaşır uzaklaşmaz, bir buçuk sene dönmesine imkân kalmadığını gören uşak, hemen Yetimoğlu'nun yanıbaşındaki boş araziyi taştan topraktan boşaltmış, öteden beriden taşıdığı emek harcayarak gübre döktüğü topraklarını kendi çakıllı topraklarına taşımış, tarlanın üç gün, bir hafta içinde hakkından gelivermişti. Yetimoğlu'nun keleşe döndürdüğü tarlasının hemen yanıbaşında da yeni bir tarla!...

Yetimoğlu Yusufeli'ne gelince üstüne bir inme inmediği kaldı. Gâvuroğlu gâvur hani hiç de acımamış, topraklardan başka kendi elceğezi ile diktiği fidanları bile aşırıvermişti.

Yetimoğlu kendi kendine, bir yol, şöyle bir kavga edeyim deyip durmadı değil!.. Dinsizi hemen boynundan yakalayıverecek, bir tavuk boğazlar gibi boğazından tutup tarlasının taşına toprağına çalıverecekti. Fakat bir aralık ne düşündüyse düşündü, bundan vazgeçti; ve Yusufeli'ne gelmesiyle Çoruh'a dönmesi bir oldu.

Yetimoğlu'nun ilk işi tarlasını çalan insafsızı mahkemeye vermek oldu! Kendisi bir buçuk sene gurbet ellerde gece gündüz demesin silâh taşısın, talim etsin, zamanı geldiğinde yüzbaşıdan tokat yesin; sonra rüyalarında yemyeşil uzadığını görerek helecan duyduğu tarlasının yerinde yeller essin ha!..

Mahkemede bunları bir bir anlattı; zaten gurbet elde dili de bir çözülmüştü ki... Yusufeli'nde aç bularak karnını doyurmak için yanına aldığı uşak, Yetimoğlu'nun mahkemedeki ötüşüne bir karga gibi bakıyor; sesini kısmaktan başka çıkar yol olmadığını görüyordu.

Yetimoğlu tarlasını nasıl meydana getirdiğini, askere nasıl gittiğini uzun uzun anlattıktan sonra, nihayet:

– İşte efendim, dedi, ben gurbet ellerde silâh tutmasını öğrene durayım, benim tarlamı çalmış, gitmiş!..

Hâkim Yetimoğlu'na bir baktı:

– Çalmış mı diyorsun; tarla da çalınır mı imiş be adam...

– Yok efendim, öylesi değil bu çalış pek... Yani ben kapıyı çekip de askere gider gitmez tarlanın güb-

relerini topraklarını küfe küfe kendi tarlasına taşıyıp orasını güllük gülüstanlık, benimkini de keleş etmiş...

Yetimoğlu bu son cümleden sonra bir saniye durdu ve şöyle dedi:

– Şimdi topraklarımı istiyorum efendim.

Reis suçluya bir diyeceği olup olmadığını sorduktan sonra beş dakika müzakereye çekildi; yeniden celse açıldığı zaman şu karar okundu:

– Çoruh'un Yusufeli kazasından Yetimoğlu'nun tarlasını askere gidişinden bilistifade topraklarını küfe küfe çalmaktan suçlu falan oğlu filânın toprakları iadesine; ancak kendisi de çalışmak suretiyle yeni bir tarla meydana getirdiği için orasını hâliyle bırakıp Yetimoğlu'nun tarlasına civardan toprak taşımasına karar verilmiş olup...

Bir Otelde Yedi Kişi'den

İncir Fidanları

(Bir Otelde Yedi Kişi, İstanbul 1940, s. 6-11)

İmralı Cezaevinin, senelik toplantısında adaya incir ağaçları dikilmesini teklif eden Murat Murat oğlu bir hafta sonra hemen işe başladı.

Senede yüz yirmi bin kilo soğan, 15000 kilo bakla, seksen bin kavun, bir o kadar karpuz, buğday ve mısır veren adada incir fidanı niçin yetiştirilmesin? Murat Murat oğlu bu fikri o kadar hararetle müdafaa etmişti ki kılıç balığına çıkacak mahkûmlar için ağ parası, kanca ve yedek kısımlar bulamıyan idare bir hafta sonra Murat oğlunun emrine 5000 incir fidanı vermişti.

Murat kendisi de bir fidan gibi ince idi. Onu görenler bir ağaçtan koparılmış bir dal zannederlerdi. Bir yaprak üzerindeki damarlar gibi de gür ve taze bıyıkları vardı. Yalnız gözleri yeşil ve bir çini kadar aydınlıktı. Bunun için olacak ilk zamanlar onu bir denizci zannederek balığa çıkarmışlardı. Halbuki Murat tarlada bir öküz gibi dikine çalışmasını bilir; ekin zamanı haftalarca içeriye girmezdi.

Uzatmıyalım, Murat Murat oğluna beş bin incir fidanı ile beraber bir de yardımcı bir müfreze verdiler. Bu, on iki kişilik bir müfreze idi. Sarı badanalı mahkûmlar evinin önünde müfrezeyi birer birer gözden geçirdi, hepsinin de gözlerinin içine bakıyordu.

– Şaka değil, dedi; 5000 fidan arkadaşlar!... İki hafta içinde onları dikmiş olmalıyız. Eğer içinizde benimle beraber çalışmak istemiyen biri varsa? Ha? Tamam! Demek ki yok! Şu halde... Hemen işe başlıyabiliriz....

Murat Murat oğlu adada fidanların dikileceği yeri kendisi intihap etti. Mete burnu sırtlarında Helyosto ile geceleri konuşmak için mühendislerin keşif yaptıkları yer... Daha aşağıda üzüm kütüklerinin uzadığı toprak saha gözüküyordu. Üzüm yaprakları kısa birer kol gibi uzamış ve yarıda kalmıştı.

Güneş onların üzerine vuruyor; ve karşıda Bozburun tepeleri denizin ötesinde mavi bir sisle kaplı duruyordu.

İlk incir fidanı toprağa merasimle bırakıldığı zaman bir sabahtı. Balıkçı müfrezeleri garip bir şarkı mırıldanarak denizden yeni dönüyorlardı. Sandalların baş taraflarında, martılar uçuyor; güneş havayı yırtmaya çalışıyordu.

İlk çukura ilk fidanı Murat Murat oğlu bıraktı. Sıcak bir toprak... Onu görenler adeta bir kadını toprağa ekiyor zannederlerdi. Yani bir çocuk yapacak gibi heyecanlı, titiz ve asabiydi. İlk fidan... Başını kaldırdı; etrafındakilerin gözbebeklerini aradı; ve belki de onları görmedi. Birdenbire dikilmiş 5000 fidan gözlerinin önüne geldi: Fidanlar bir saniye içinde büyüdüler; koca birer ağaç, bir kuş gagasile yaralanmış, birer kadın ağzı gibi tatlı ve incirlerle dolu birer ağaç oluverdiler.

Murat, kendi kendine güldü; ve birdenbire uyandı:

– Arkadaşlar, dedi; 5000 fidanımız var... Çukurları hemen hazırlamalıyız!

Yüzü bir sabah gibi düz ve pürüzsüzdü.

Bununla beraber çukurların kazılması müşkül oldu. Toprak sertti. Bel işlemiyordu. Üstelik kaya parçalarını kırmak, kızıl toprağı sulamak icap ediyordu. Halbuki müfrezede çalışanlar azdı; ve su yirmi dakika ötedeydi.

Murat Murat oğlunun en fazla düşündüğü şu oluyordu:

Müfrezeye yorgunluğunu hissettirmemek... Kendi kendine "Çukurları bir haftada kazmalıyız!" diyordu. "Ondan ötesi kolay! On gün sonra burası tanınmıyacak!" ve müfrezeye istirahat verdiği sıralar onlara masal anlatır en çok ta: – "Benim derdi, bir fidanım vardı! Bir incir fidanım.."

Murat oğlu bu incir fidanı meselesini günde yirmi defa söylediği halde, her nedense müfrezedekiler onu, daima dinlemek isterler; kelimeleri bir zincir gibi biribirine bağlayarak vakayı tamamlamaya çalışırken;

– "Canım, derlerdi, şu senin incir fidanı hikâyesi tuhaf şey doğrusu."

Bu incir fidanı hikâyesi şuydu:

Murat Murat oğlunun hakikaten bir fidanı vardı. Bir incir fidanı... Daldan ibaret bir fidan. Onu yepyeni dikmişti; ve bir tepe üzerine dikmişti. Büyük değirmen, çarktan gelen suyun kıvrılışı, tarlada çalışanlar buradan hepsi gözükür; rüzgâr tepeyi yaladığı zaman, Murat oğlu eğer yorulmuşsa bir testi su içmiş; ve bir kadınla yatmış kadar rahatlık hissederdi. Belki de onu dikerken ihtiyarlığını düşünmüştü. Meselâ on sene sonra... Bugün bir tomurcuk olan yapraklar bir çiftçinin elleri kadar büyüyecekti. Güneş, yapraklar arasına takılacak, eğer yorulursa oraya uzanıp belki uyuyacak, belki düşünecekti... Fidanı diktiği günleri... Ve güneş, belki de yapraklar arasından bir fırsat bulup kaçacak olursa dudaklarının üzerine gelecekti. Çünkü fidanı diktiği günler henüz yeni evlenmişti. Belki de dallar kadar çocukları olacaktı?

Fakat işler hiç te düşündüğü gibi çıkmadı. Murat oğlunun gerçi bir fidanı vardı. Fakat iki de kardeşi vardı. Birisi kendisinden büyük öteki iki yaş küçüktü.

Murat, bu orta yaşıyla ikisinin arasında kendisini vakit vakit tuhaf buluyor; daha doğrusu bir yol ortasında gibi, kardeşleri onu yalnız bırakıyorlar; üstelik yaptıklarını da bozuyorlardı. Nitekim bir sabah tepeye çıktığı zaman fidanın yerinde yeller estiğini gördü. Hayır; kökünden sökülüp çıkarılmıştı. Yarısı bıçakla uçurulmuştu. Taze birer damara benziyen köklerinden toprağa doğru henüz yürümeğe başladığı anlaşılıyordu. Demek ki fidan tutmuştu. Murat onu eline almadı; ve yere eğilmedi. Ayaklariyle toprağa şöyle bir dokundu; yahut fidanı itti; ve küfrettiği işitildi. Sadece, o dakikaya kadar yerinde hareketsiz durduğu görülen Murat geriye birdenbire döndüğü zaman hızlı hızlı koştuğu görüldü. Çarka giriyordu-

"– Murat Murat oğlu, sakın ha..." diye arkasından sesler duyuldu. Karısı onu yakalamak için koşarken düştü; diz kapakları kanadı: – "Murat, unutma senin kardeşlerin onlar!.." Fakat hiç birini duymamıştı. Belki de kendi kendine: "Mahsus yapıyorlar!" diye düşünüyordu: – "İkisi de birlik onların! Beni rahat bırakmak istemiyorlar!"

O gün Murat oğlunun elinden nasılsa bir kaza çıktı işte... Kardeşlerinden ikisini de çarkta kıstırdı. Büyüğünü öldürdü; küçüğü kaçarken yaralandı.

– Ya ötesi Murat oğlu; çarkta nasıl yakaladılar sonra, seni?...

– Ötesi hiç... Karım geldi. Çarkın kapısını kapadı. Ağlıyordu. Ama kesilmiş bir incir fidanından başka benim gözümde hiç bir şey yoktu ki...

Sonra yavaş yavaş yanıma geldi: – "Murat," dedi, "dışarıda, hayvanı hazırladım. Eğer istersen!"

– "Hayır, dedim, burada jandarmaları bekliyeceğiz!" Sonra... Sonra jandarmalar geldi işte... Hepsi bu kadar arkadaşlar... Şimdi işbaşı. Geceye altı saat var daha yirmi çukur istiyorum hepinizden.

Fidanlar on dört gün sonra dikildi. Üç sene sonra da büyüdüler.. 5000 fidan...

Murat onların hemen hepsini tanıyordu. Birer birer; ve yapraklarına varıncaya kadar... Güneş, vakit vakit onları ne tuhaf gösteriyordu? Murat oğlu denizi hiç te sevmediği halde onların renklerini denizin rengine benzetirdi. Onlar da tıpkı bir deniz gibi, uçsuz bucaksız bir deniz gibi sabah ve akşam güneşle renk değiştiriyorlardı. Yalnız, ah şu kuşlar. Nasıl da gagalariyle yapraklara dokunup kaçıyorlar; onları delik deşik etmeğe çalışıyorlar?

Murat oğlu bütün bu sıralarda bir taraftan da hep kendi incir fidanını düşündü. Hayır! İncir fidanlarını! Çünkü serbest kalıp ta kendi tarlasına döner dönmez bütün tepeyi incir fidanlariyle kapamayı hayal ediyordu. Yüzlerce fidan... Belki de bütün tarla bir incir tarlası olacaktı. Çünkü toprakların buna her mahsulden daha fazla müsait olduğunu görmüştü. Bütün bunları düşünüyor; ve adadan serbest bırakılacağı zamanı hesaplıyordu.

Murat oğlunun doğru bir hesapla, serbest bırakılmasına daha bir buçuk sene vardı. Fakat bunu hiç te çok bulmuyordu. İmralıda kendisinin yetiştirdiği fidanlıkta çalışıyor; günde yirmi beş kuruş kazanıyordu. Zaten bütün ümidi bu paralardaydı.-Şimdiye kadar sandıkta 405 lirası birikmişti. Bir buçuk senede 135 lira daha... 405 + 135 sigara paketinin arkasına yazdığı rakamlar üzerinde durarak, bir kurşun kalemi ile bastırıp hakikatlerini daha iyi öğrenebilmek için yazıyor: 405 + 135 = 540 diyordu? 540 lira... Bu para ile 2000 fidan alabilir; ve öküzlerin birini yenilerdi.

Bu sıralarda başka bir şey oldu. Bir buçuk sene bitti. Hayır, bunu bir akşam yatağa girmeden evvel kendi kendine konuştu;

– Daha dün bir buçuk sene diyordun Murat oğlu! Ya şimdi! Serbest bırakılmak için tam kırk beş gün var işte.. Kırk beş gün... Ne kadar az değil mi Murat Murat oğlu?.. Üstelik paraların 540 liran...

Murat o gece uyumadı. Şimdiye kadar serbest bırakılacağı dakikayı adeta hiç aklına getirmemişti. "Bir gün!.." Fakat gelmiyecek ve yetişmiyeceği bir gün gibi ona uzaktı. Halbuki bugün... İçi içine sığmıyor, eksilen günleri her gün birer birer hesaplıyarak düşünüyordu: 44 gün... 43... 42... Sonra bir gün, birdenbire günleri o kadar kendisinden uzak hissetti ki, âdeta serbest kalacağı güne ellerini uzatırken günlerin çekilen bir lastik gibi uzadığını duydu. Saatler sanki yerinde sayıyordu; ve Murat Murat oğlu, bir gün, hiç çalışmadı. Yahut çalışır gibi gözüktü. Gece yatağına bitkin uzandı.

Şüphesiz kendi tarlasına ekeceği fidanları düşünüyordu 2000 fidan... Otuz yaşındaydı. Demek ki beş sene sonra her şey hazır. Acaba yaprakların rengi yine bir deniz gibi mi olacak? Ah şu kuşlar... İnce gagalariyle incirlere vurup vurup bırakırlarsa...

Bir gün, kendi kendine: – "Daha üç buçuk hafta var, dedi. Tam yirmi beş gün! Tenbel bir hareketle gerindi, ve esnedi. Kendisinin birdenbire orada olmasını istemişti. İlk ağacı yine aynı yere dikecekti. Yalnız çarkın yolunu değiştirmek lâzımdı. Hattâ, çarkı yeni baştan yapmak; ve arkları daha derin açmak... Fakat yirmi beş gün. Bir dakika geldi ki buna tahammül edemiyeceğini anladı. Bir el yakasından çekmiş âdeta götürüyor; dışarı çıkarıp serbest bırakıyordu. Bir el! Birdenbire bu elin bir ağaç dalı olduğunu hissetti. Başının üzerinde yeşil yapraklar kımıldadı. Küçük böceklerin gezdiği yeşil yapraklar... "Gitmeliyim!" diye konuştu, kendi kendine; ve öyle hissediyordu ki eğer hemen gitmiyecek olursa fidanlar tutmayacak... Daha doğrusu fidan dikme mevsimi geçiyordu. Bir aralık onları sipariş etmek için karısına mektup yazmayı düşündü. Halbuki postayı götürecek motor bir hafta sonra kalkacaktı. Mevsim bir de geçecek olursa... Tekrar düşündü; ve ertesi günü adadan kaçmaya karar verdi.

Murat Murat oğlu incir fidanları için kendisine yardım eden müfrezeye bunu anlattı. "Fidanları diker dikmez gelirim!" dedi; onlar şimdi balıkçılık yapıyorlardı; ve reisleri Murat oğlunun kaçışını gizleyebileceklerdi. İçlerinden üçü bu fikre itiraz etti; reise karşı geldiler: "Yimri dört saat içinde her şey anlaşılır!" Fakat Murat oğlu onlara öyle bir baktı ki toplantıyı bırakıp çıktılar. Elinde bir çakı tutuyordu; ve biliyorlardı: Eğer maksadını haber verecek olurlarsa ne yapar yapar; onları eline geçirir; ve hepsini... Müfrezeden dokuz kişi de Murat oğluna hak verdi: "Haklısın, dediler; mevsim geçecek olursa fidanlar tutmayabilir!" Murat önüne baktı:

– Sandalı Mete burnuna bırakınız, dedi; gece yarısına kadar her şeyi hazırlarmanız lâzım!

Murat Murat oğlunun cezasını tamamlamak için bu sıralarda tam yirmi bir günü vardı.

Murat şöyle yaptı:

Gece yansından sonra yataktan bir böcek gibi çıktı. Yerde sürünen bir böcek... Sonra kayığa atladı. Karanlık bir gece idi. Karşıda fidanların bulunduğu tepeye baktı. Onları görmüyor; fakat hissediyordu. Kalın ve kaba yapraklar yüzüne sürünüyordu. 5000 fidan! Hepsi de kendisinin yetiştirdiği fidanlar... Benim de olacak!" dedi. "2000 fidan..." Ve toprak üzerinde Mete burnuna gelinceye kadar bir böcek gibi yürüyen Murat sularda bir balık gibi sessiz hareket ediyordu. Fakat bir aksilik oldu doğrusu. Kaçtığı gecenin sabahı, bir fidan meselesinden dokuz seneye mahkûm edilmiş Murat Murat oğlunu yakaladılar. Bir buçuk sene daha yedi; ve bunu adada değil başka bir tarafta, duvarlar arasında geçirdi. 540 lirasına gelince... İşte bunu vermediler. Çünkü, İmralı nizamlarına göre kaçan mahkûmlar birikmiş paralarını alamazlardı. Murat oğlu terleyen alnını sildi; "2000 fidan" dedi "bana 2000 fidan lâzım".

Bir buçuk sene sonra Murat Murat oğlunu köyde karısı karşıladı. Bir saman çöpü gibi onu sapsarı buldu:

– "Murat dedi; kendine gel! Unutma ki şimdi bir çocuğumuz da var! Bir fidanımız!"

Murat Murat oğlu dokuz senedenberi çocuğunu ilk defa görüyordu. Onu kucakladı:

– Evet, dedi, bizim fidanımız!...

Ve, yavaş yavaş, üçü de çarka doğru yürüdüler.

Bir Yudum Su'dan

Kader

(Bir Yudum Su, İstanbul 1944, s. 64-66)

Dağdibi'nin sac bir soba ile ılınmış okuma odasında hiç birimizin böyle bir fikri yoktu.

Müslim çavuş:

– Tam yürüyüş havası! dedi, yeni çifteleri de tecrübe etmiş oluruz?

Gece saat ondan sonra başlayan don henüz çözülmek üzere değildi. Fakat bir tarafı açık dağ kasabalarının yakıcı soğuğundan da esef yoktu. Belki kar ve ağaçlar, her şey ılıktı. Tarlaları birbirinden ayıran çitler üzerinde, buz tutmuş su kenarlarından dışarı kalmış küçük pırnalcıklarla bu yarı ılık hava çok iyi hissolunuyordu. Müslim'in ısrarına dayanamadık.

Yolda beş kişiydik. Ayaklarımızda lâstik çizmeler, ceket üstüne giydiğimiz meşin palto, kasketlerimiz ve yanımızda iki köpekle her şeyden konuşuyorduk.. Patatesten, pancardan, don ve çarh suyundan...

Çavuş:

– Müthiş bir arzu duyuyorum bugün! dedi, eğer bu yürüyüşü siz kabul etmeseydiniz, yalnız başıma ben gidecektim!

Karlar ayaklarımızın altında garip bir gıcırtı çıkarıyordu. Sanki temiz bir el mütemadiyen bir bardağı oğuyordu. Biz de yavaş yavaş yürüyorduk.

Maksadımız Akarca doğrusuna giden şoseden Kısır köyün arkasına düşmekti. Orada yaban ördeklerini tepe üzerinde bekleyecektik. Yahut Taş kısırın alt başına nisbetle üstü bir avcı için daha avantajlı idi.

Maalesef, içimizden birinin hafif bir sağa kayması, Kısır köyün bizi üst başına değil alt başına attı. Taş kısır gölü de hemen oracıkta birkaç dönümlük, bir arazi gibi duruyordu. Sazlıktı; ve kasabanın kenar semtindeki işsizler yazın onları biçmeğe gelirlerdi. Sazlar şimdi büyük kar demetleriyle örtülmüştü. Aralarını binlerce kanal ile birbirine bağlıydı. Üzerinde ince bir buz sathı onu baştan aşağı kapamıştı. Âdeta donmuş bir laguna benziyordu.

Bununla beraber saz demetleri üzerine birikmiş karları ya dipçikle düşürüp bu garip lagunu geçmek, yahut bir saatlik dolaşmayı göze alarak, solda, çit kenarlarından Taş kısıra gitmek vardı. Dördümüz bunu tercih ettik. Fakat Müslim Çavuşun her şeye karşı bu gün tuhaf bir ısrarı üzerindeydi:

– Bir yaban ördeği için dört saat yol almak! dedi, buradaki sazlar üzerinden pekâlâ avlanırız!

– Fakat düştükleri yerden gidip almak?

– Öyleyse köpekleri ne diye taşıdık be kardeşim? Bu gâvurcuklar o kadar işi de yapamadıktan sonra...

Hakikaten tuhaf bir gündü: 48 saat devam eden tipiden ve bütün gece süren donlan sonra ağaç ve hayvanların şimdi garip bir uyanışı vardı. Bu uyanış mütecessis bir uyanış olmaktan ziyade belli bir açlık uyanışı idi. Yahut tabiatı, bir "anlama" uyanışı... Bunu bilhassa hayvanlarda iyice hissediyorduk. Çünkü her çeşit hayvan âdeta dışarı fırlamış gibiydi. Şuurlu, yahut şuursuz dolaşıyor; fakat tabiatı mutlak surette hissetmeye çalışıyordu. Belki de karlar artık eriyecekti. Bir daha hiç kar yağmayacaktı. Kara toprak ısınmaya başlamıştı.

Taş kısıra iki saat öte Akarca'dan gelen silâh seslerini bu dakika işittik. Müslim iyi ve usta bir avcıydı:

– Tuhaf şey! dedi; avcılar domuz sürüyor. Yaban ördeğinden vazgeçin de cesaretiniz varsa şu yol kenarında bir bekleyelim!

Arkadan köpeklerin müthiş sesleri işitiliyordu. Ara sıra bir domuz dolusu patlıyordu. "Vız!" ediyor ve sakin havada garip bir ıslıkla geçip gidiyordu.

Müslim'in hakkı varmış. Akarca köylülerinin dolusundan yakayı kurtaran hayvanlar, birden Taş ocağı doğrusuna saptılar ve beyaz yığınların arkasından bu kara demetleri iyice gördük. Sonra yavaş yavaş bize doğru yürüdüler, 60 metre, elli,, kırk...

Müslim:

– Hemşeriler, dedi, tam avcı hattı sırası...

İlerledi ve beşimizin ateşi bir oldu:

– Vız!.

İki hayvandan biri ânide yıkıldı, ikincisi küçük ve kara bir dağ gibi ayakta duruyordu:

– Müslim? Müslim? Çavuş? Hey. Biri ayakta be?

– Vız!.

Etti; bir dolu daha yürüdü. Fakat boşuna gitti. Hayvan şose doğrusuna düştü:

– Müslim Çavuş! Hey? Müslim?

Dördümüz bir avcı hattı, üzerindeydik. Müslim Çavuş'tan hiç bir ses yoktu. Dördümüz de ileriye doğru fırladık ki, hemen on adım ötede, çavuş cansız yatıyordu.

İçimizden biri şunu sordu:

– Acaba hangimizin kurşunu! dedi.

Dördümüz de birbirimize baktık:

– Hangimizin!

Birimiz:

– Yazık! dedi. Bu domuz avları çok defa böyledir.

Ördekler ve diğer yabanî hayvanları nakledecek araba. Müslim Çavuşun cesedini kasabaya götürdü. Fakat ne diyelim: Kader! Bugünkü avı çünkü o istemişti:

– Siz çıkmadığınız takdirde, diyordu, ben yalnız başıma yürüyecektim.

Dördümüz de aynı şeyi söyledik:

– Kader!

Dedik.

Sonra öğrendik ki yaralı domuz köye, girmiş ve okuma odasındaki delikanlılardan biri yine Müslim'in ikinci çiftesiyle onu vurmuş.

Miras Keçe

(Vakit Gazetesi, 4 Birinci Kânun 1940)

Biz insanlar, şu etrafımızdaki cansız şeyler için ne biliyoruz? Yatak odalarımızın bir tarafında yahut başucumuzda duran şu komedin içinde yattığımız şu karyola, üzerinde yemek yediğimiz masalar, duvardaki bir çerçeve, hülâsa evimizi teşkil eden bütün bu şeyler hakkında bilgilerimizin derecesi nedir? Galiba koca bir sıfır!.

Geçen sene ailemize bir taraftan küçük bir miras hissesi düştü. Çini bir soba ile dört boru, iki kanat perde, ayaklı bir gaz lâmbası, beş altı tencere, boş bir

sandık. Yani davalı bir mirasta karşı tarafın gönderebileceği birtakım şeyler... Affedersiniz: birçok defalar yaptığım gibi, yine unutuyordum: Bir de küçük bir keçe parçası.

Evdekiler âdet veçhile, bütün bunları didik didik ettikten sonra:

– Doğrusu, Paşa'nın karısı tam ümit ettiğimiz gibi çıktı; dediler. Ayol bunları eskici bile kabul etmez.

Hakları vardı. Çini soba, mirasına konduğumuz Paşa'nın 310'da evlendiği zaman aldığı sobaydı. Sandık da hanımın ilk çehizlerini sakladığı sandık. Perdeler lime lime olmuştu. Yalnız birisinin kornişi duruyordu. Birisinin de uç tarafındaki işlemeler henüz çürümemişti. Tencereler kalaysızdı! Ya şu keçe parçası...

Halam:

– Vallahi utansınlar; dedi. Bu keçe parçası da gönderilir mi kardeş?

Annem:

– Deli olmuşlar, dedi. Hiç olmazsa Paşa'nın Yemen dönüşü getirdiği canım Hicaz işlerinden bir tanecik kor insan.

Halam:

– Kuzum Hanife, dedi. Allahaşkına şu keçe parçasını uşakla yollayıp bahçe duvarlarından içeriye attır...

Ve sonra, iç kapının hemen önünde odaya atılıvermiş olan keçe parçasına terliklerinin ucuyla şöyle bir dokundu:

– O, dedi. Keçe değil, pislik yuvası.

Ertesi günü, bizim küçük mirası çöpçü bile kabul etmedi. "Arabayı abur cuburla dolduramam hanımefendi!" dedi. Yalnız, aşçı Mehmet başka birşey yaptı. Keçeyi beş altı su yıkadı. Tele astı. Kuruttu:

– Hanımefendiciğim, dedi. İsterseniz yemek odasının kapısı altına seriverelim. Kuru tahtayı da kaplamış oluruz!

Keçe bir müddet orada kaldı. Belki beş altı ay, hizmetçi kız haftada iki defa çınar ağacının altına asıyor; elinde bir değnek, bir taraftan var kuvvetiyle dövüyor, bir taraftan da:

– İllallah bu keçeden, diyordu. Evin bütün tozlarını yer tutar!

Sonra bir gün mutfakta çamaşırcının küçük iskemlesi üzerinde gördüm. Orada dört kat edilip bırakılmıştı. Kış gelince bir iki ay kümesin üstüne örtüldü. Birkaç hafta bahçede sürünüp kaldı. Bir gün, sokak kapısının önünde, baktım paspas vazifesini görüyor.

Nihayet geçen hafta annem şöyle dedi:

– Bu ufak tefeklerden bıktım usandım, çocuklar.

Annemin ufak tefek dediği şeyler Paşa'nın mirasından çini soba ile borular, ayaklı gaz lâmbası, bir yığın Fransızca mecmua, eski bir dolap, birkaç da tencereydi. "Küçük odaya bunlardan girilmiyor doğrusu. Satmaktan başka çare yok!"

Eskici bir yahudi ilé anlaşamadık. Ertesi günü getirdiğim biri de topuna birden üç buçuk lira verince annem:

– Dilenciye veririm de bu heriflere yine satmam! dedi. Adamı da kapı dışarı etti. Sadece eskiler tüccarını kapıya doğru uğurluyordum ki birdenbire durdu.

– Beyim, dedi. Bunu satmıyor musunuz?

– Hangisini?

– Şu keçeyi canım!

Annem:

– Allah Allah, dedi. Adam çıldırmış galiba! Ayol kaç para verirsin ona sen!.

– Dört lira vereyim hanım!

– A.. a.. a.. sen sahiden aklını oynatmışsın ayol. Canım çini soba ile sedirlere on lirayı çok gör de pis keçeye dört lira?..

Halam merdivenlerden acele acele indi; zannedersem annemin koluna bir çimdik atmış olacak ki, ikisi birden yan odaya daldılar. Ben de kapı ile sofa arasında kulaklarımı onlara verdim.

Halam:

– Aman Hanife'ciğim, bu işte bir şey olacak, diyordu. Adam ya hiç bir şeyden anlamıyor; yahut bu keçe bir şey?

Ben:

– Canım, dedim, uzatmayın Allahaşkına.. Böyle eskiciler vardır. Bir eve girdiler mi en umulmayacak şeye para verirler. Ama blöftür ha; alaydır, verin bakalım alıyor mu?

Bununla beraber üçümüz, daha doğrusu ben, annem, halam, hizmetçi kız, aşçı miras keçenin üzerine birdenbire eğilmiştik. Ayaklarımızın altında, günlerce paspas vazifesi gören keçe, bana gerinip uyanıyor gibi geldi. Adeta şahrem şahrem dökülen kenarları, binlerce ayak gibi kımıldıyor; ayaklarımızla yara içinde kalan göğsü, tuhaf bir şifa merhemiyle iyileşmiş kadar teneffüs ediyor; ötesinde berisinde bir iki çiçek kırıntısı tarhları yeni kaplamış bir bahçede sanki gözlerini açıyordu. Sanki, bir iki dakika daha geçerse birdenbire aramızda ayaklanacak; parmaklarımızın arasından bir fırsatını bulduğu dakikada, cins bir at gibi süratle uzaklaşıp gidecekti.

Fakat annem uzatmadı:

– Bana bak. dedi. Bizim alayla düzenle işimiz yok. Hepsine on lira ver al git!..

Adam, diğer eşyaların bulunduğu odaya girmeden keçeyi derleyip topladı; koltuğuna aldı:

– Hanımcığım, dedi. Şimdi bir araba getirip, ötekileri de alırım!

Miras keçenin müşterisini ancak bir hafta sonra görebildik. Daha kapıdan girer girmez:

– Sormayınız, dedi. Daha iki dakika duracak olsaydım, sizin keçeden tam iki yüz lira kazanıyordum.

Bir dakika durdu:

– Müzeden aldılar, dedi. Benim yirmibeş liraya sattığım adam tam yüz yetmişbeş lira kazandı.

Halam koltuğa yığıldı. Annem biraz kolonya ister gibi oldu. Ben de soğuk su ile yüzümü bir iyice yıkadım!

Halamdan aşçıya kadar, gece gündüz üç gün bizim keçe konuşuldu, içimizde hiç birimiz inanmıyor; halam:

– Gözlerimle görmeliydim, diyordu. Bizim keçe... Paşanın mirası... iki yüz lira... Vallahi yalan...

Bu muhaverenin ertesi günü halamla annem önde, ben arkada, hizmetçi kızla aşçı daha geride, Topkapı Sarayı'nın yeni açılan eski işlemeler ve halılar müzesinden içeri girdik.

Her nedense hepimizde tuhaf bir titreme vardı. Hizmetçi kız aşçıya sokuluyor, çınar ağacının altında, miras keçeyi değnekle saatler saati dövdüğü, suya vurduğu, ıslattığı, tekrar kuruttuğu, tekrar dövdüğü günleri düşünüyordu.

Halam birdenbire durdu.

– Çocuk, dedi. İşte, işte..

Hakikaten bizim keçeydi. Bir sedirin üzerinde duruyordu. Tek başınaydı. Yukarıdan, açık bir pencereden, yüzüne hafif bir gün ışığı vurmuştu. Âdeta bacak bacak üstüne atmıştı, gururlu bir hali vardı.

Hepimiz bir adım geri çekildik. Zaten kalın bir kordon bizi birbirimizden ayırıyor, aramıza âdeta denizler, okyanuslar, servetler ve asırlar koyuyordu. Ben biraz eğildim ve keçe hazretlerinin hemen üzerine bırakılmış olan levhayı okumaya çalıştım:

Dokuzuncu asır mamûlatından

(Hicrî 1090)

Anadolu Selçukîleri zamanına ait

Halam duramadı. Elini uzatmak; parmaklariyle yoklamak istedi. Fakat birdenbire yan tarafımızda odacılardan biri atıldı:

– Hanım, dedi, bak peşin haber vereyim. El sürmek, dokunmak yasak. Bunlar antika şeylerdir çünkü.

Sonra yavaş yavaş annemle halamın arasına girdi:

– Müzeye geleli bir hafta oluyor, dedi. Ama bin senelik... Yazık ki maldan anlamayan kişiler eline düşmüş, insanlar değil, eşekler kullanmış. Şu örneğe bakın... Şu sarı renge, şu toz penbesine... Hayvan olsa bunları görür insan be?..

Keçenin karşısında ne kadar kaldığımızı bilmiyorum. Yalnız benim başımın içinde bir sinema hilesi gibi keçe, değnek, paspas üstünde tepinen ayaklar, çamaşırlıktaki iskemle, kümesin üstü, tozlar, sonra tekrar değnek, yine paspas üstünde tepinen ayaklar, halam, hizmetçi kız, hepsi birbirine karışıyor: bu oda içindeki bütün eşyaları alıp götüren bir sel hızlı hızlı akıyordu.

Aman, evinizdeki eşyalara dikkat edin.. Ne olur ne olmaz!

Sait Faik Abasıyanık

(Adapazarı 18 Kasım 1906, - İstanbul 11 Mayıs 1954)

Adapazarı'nın yerli ailelerinden olan ve Abasızlar yahut Abasızzadeler diye bilinen bir aileden gelir. Babası, memuriyet ve ticaret yapmış, bir ara Adapazarı belediye başkanlığında da bulunmuş (1922), Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde çalışarak İstiklâl Madalyası sahibi olmuş Mehmed Faik Bey'dir. Annesi, yine Adapazarı'nın ileri gelenlerinden, geniş arazi sahibi Hacı Rıza Bey'in kızı Makbule Hanım'dır.

Gelir seviyesi oldukça iyi bir aile ortamında mutlu bir çocukluk hayatı yaşayan Sait Faik disipline sığmayan mizacı, biraz da şartların zorlaması yüzünden düzenli bir öğretim göremedi. Yabancı dille eğitim veren özel bir okul olan Rehber-i Terakki'den mezun olduktan sonra Adapazarı İdadisi'ne kaydoldu. Ancak araya giren harp ve işgal yılları bu öğrenimini aksattı. Savaştan sonra babasının ticarî faaliyeti için ailenin İstanbul'a gitmesi üzerine (1924) o da bir süre İstanbul Lisesi'nde öğrenci oldu; bu defa da aldığı bir disiplin cezasıyla mecburen Bursa Lisesi'ne naklolundu (1925). 1928'de bu liseden mezun oldu. Aynı yıl Darülfünun Edebiyat Fakültesine kaydolduysa da yine avare bir öğrencilik hayatı geçirdiğinden babasının isteğiyle öğrenimine Avrupa'da devam etmesi gündeme geldi. Böylece Fransa'da, Grenoble şehrinde önce bir lisede daha sonra yine Grenoble Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesinde dört yıl okudu (1930-1934). Bu arada Fransa'nın ve Avrupa'nın çeşitli şehirlerini gezdi. Kendisini daha hür bir ortamda bulduğu Fransa'da da öğrenim yerine başıboş bir bohem hayatı yaşamayı tercih etti. Bu hayat ona, hikâyelerini zenginleştirecek olan bir yığın insan, çevre ve olaylarla karşılaşma fırsatı verdi. Bu arada imkân buldukça Fransa'nın ve Avrupa'nın çeşitli şehirlerini gezdi. 1934 yılı başlarında diploma alamadan yurda döndü. Altı ay kadar Halıcıoğlu'ndaki bir Ermeni okulunda Türkçe dersleri okuttu. Babasının, kendi işi dışında ona sermaye vererek ve ortak bularak kurduğu ticarethaneyi de altı ay içinde iflasla kapattı (1936). Kısa bir süre bir akşam gazetesine mahkeme röportajları hazırladı. Bundan sonra hayatını belli bir mesleği olmaksızın, sağlığında babasının, onun ölümüyle de (1938) esasen gelir durumu iyi olan annesinin verdiği harçlıkla ve yayınladığı hikâyelerinin telif haklarıyla devam ettirdi. Yaşadığı düzensiz hayat ve alkol düşkünlüğü gittikçe sağlığını bozmaktaydı. 1945'te hastalığına siroz teşhisi konuldu. 1951'de tedavi için gittiği Paris'ten de sağlığı için hiçbir teşebbüse geçmeden, birkaç gün içinde geri döndü. Zaman zaman gelen krizler hayatî tehlike gösterdiğinden 5 Mayıs 1954'te hastahaneye yatırıldıysa da altı gün devam eden bir koma durumundan sonra öldü. Mezarı Zincirlikuyu kabristanındadır.

1953'te, ilk defa bir Türk hikâyecisi olarak, merkezi Amerika'da olan Mark Twain Cemiyeti tarafından kendisine şeref üyeliği verilen Sait Faik'in ölümünden sonra da annesi, Burgazadası'ndaki evlerini "Sait Faik Müzesi" olarak bağışladı ve her yıl en iyi hikâye kitabına verilmek üzere bir "Sait Faik Hikâye Armağanı" tesis etti.

Yazı hayatına şiirle başlayan Sait Faik'in, "Hamal" adını taşıyan ilk şiirini Adapazarı'ndaki öğrencilik yıllarında yazdığı bilinmektedir (Bu şiir yıllar sonra 21 Ocak 1932'de *Mektep* dergisinde yayınlanmıştır). Bundan sonra seyrek de olsa zaman zaman şiirle uğraşan ve yayınlayan yazar bunlar arasından seçtiği on altısını *Şimdi Sevişme Vakti* adı altında 1953'te kitaplaştırır. Tamamı serbest tarzda olan bu şiirler için Mehmet Kaplan, esasen onun şair mizaçlı bir insan olduğunu, bu özelliğinin hikâyelerinde de görüldüğünü söyleyerek az sayıdaki bu şiirlerin güzelliğine dikkati çeker. Hece ile yazdığı ve kitabına almadığı diğer şiirlerinde Faruk Nafiz ve Necip Fazıl tesiri belirlidir (Kitabına aldığı 16 şiiri, almadığı diğer 25 kadar şiiriyle beraber, *Şimdi Sevişme Vakti*'nin ölümünden sonraki son basımlarına alınmıştır).

Sait Faik edebiyattaki asıl şöhretini hikâye alanında yapar. Türk hikâyeciliğinin Ömer Seyfettin'den sonraki ikinci önemli merhalesi onun açtığı çığırla gelişmiştir. Henüz lise yıllarında ilk hikâye denemelerine başladığı bilinen Sait Faik'in yirmi yaşlarında iken yazdığı "İpekli Mendil" hikâyesi daha sonra *Varlık* dergisinde çıkmıştır (15 Nisan 1934). Yayınlanan ilk hikâyesi ise "Uçurtmalar" dır *(Milliyet,* 9 Aralık 1929). Bu tarihten sonra gittikçe süratlenen bir tempo ile kendisini hemen tamamen hikâye yazmaya vermiştir. İlk hikâyelerinde, Maupassant tarzında ve kendi döneminde şöhretlerini devam ettiren Ömer Seyfettin, Refik Halit, Reşat Nuri gibi yazarların etkisinde kalan Sait Faik, Fransa'da iken, özellikle de döndükten sonra yazdığı hikâyelerle, giderek kendine mahsus dili ve orijinal yapısıyla şahsiyetini bulmuştur. Bu tarihten sonraki hikâyeleriyle Türk hikâyeciliğinde Ömer Seyfettin'den sonra ikinci önemli isim olduğu hemen bütün tenkitçiler tarafından kabul edilmiştir. Daha ilk hikâye kitabı olan *Semaver*'den (1936) itibaren tenkitçilerin olumlu-olumsuz değerlendirmeleriyle dikkatleri çeken yazar bunu takip eden *Sarnıç* (1939) ve *Şahmerdan* (1940) kitaplarındaki hikâyelerle sanatının ilk tecrübe dönemini de aşmış olur. Bu üç kitabından ilkinde döneminin modası olan toplumcu-gerçekçi akımına kapılmış görünürken daha sonra gittikçe ferdî meseleleri konu edinir. Günlük yaşayışındaki gözlem ve tecrübelerine dayandığı izlenimini veren bu hikâyelerde hemen daima hayatın ve şartların bütün zorluklarına ve talihsizliklere rağmen yaşamaya severek katlanmayı kabul eden küçük insanları işlemiş, bunların yaşantılarını ve çok defa kısa zaman parçaları içindeki gözlemlerini konu edinmiştir. Bu hikâyeler okuyucu üzerinde, zorlanmadan, herhangi bir modaya veya akıma kapılmadan yazıldığı izlenimini bırakır. Esasen hikâyelerini belli bir ideolojiye bağlanmadan çok defa gözlemlerine dayanarak, içinden geldiği gibi ve içten doğan bir arzuyla kaleme aldığını kendisi de birkaç defa söylemiştir: Sait Faik bu karakteriyle, zaman zaman gerçekçi bir tarzda, bazan bilinçaltı meselelerini kurcalayan hatta bazan gerçeküstücü izlenimi veren bir takım akımlara bağlı görünse bile özellikle kendi şahsiyetini bulduğu dönemin hikâyelerinde belli kalıplara ve başka hikâye ustalarına benzemeksizin orijinal kalabilmiş ve çok defa kendini yenileyebilmiş bir yazardır.

Hemen bütün hikâyelerinde kendini anlatır gibi bir ifadeyle dikkati çeken Sait Faik, bu özelliğiyle bir taraftan kendisini zorlamadan ve rahat bir yazış tarzını düşündürdüğü gibi bir taraftan da yazdıklarının bir çeşit anı-hikâye türüne girebileceği izlenimini uyandırır. Bu izlenim biraz da hikâyelerinin çoğunun 'ben' merkezli oluşundan kaynaklanmaktadır. Geçekten de ölümünden sonra yeniden kitaplaştırılanlarla beraber 206 hikâyesinden 169'unun kahramanı veya gözlemcisi birinci şahıstır ki bu, yüzde 82 gibi pek az yazarda görülebilecek bir orana yükselmektedir. İlk hikâye denemelerinden sonrakilere doğru bu oranın gittikçe yükselmesi de yazarın bu tarzdaki tabii tercihini ortaya koymaktadır. Bu yüzden hikâyelerinin pek çoğu okuyucu üzerinde yaşanmış olaylar etkisi bırakır. Nitekim Sait Faik'le ilgili anılarını yazanların bazıları, hikâyelerindeki bir takım olay, yer ve kişilerin bizzat yazarın başından geçmiş gerçeklere dayandıklarını belirtmişlerdir. Bu hikâyelerdeki olay zamanının da çok defa, İkinci Dünya Savaşı merkez olmak üzere bu savaşın öncesi ve sonrası olduğu dikkate alınırsa aktüel bir dönemin, yani yazarın yaşadığı dönemin esas teşkil etmesi bu izlenimi daha da güçlendirir.

Sait Faik'in, bir dönemden sonra yazdıklarının çoğunda içinde yaşadığı toplumun meselelerine ilgi duyduğu söylenemez. Buna mukabil bu toplumda yaşayan kişilerin sıkıntıları ve mutluluklarıyla ilgilenmiştir. Çoğu toplumun alt kesimlerinden olan hikâye kahramanları, aslında hilenin ve aldatmaların bulunmadığı bir dünyada az şeylerle mutlu olabilecek insanlardır. Bu yüzden dinî bir motife, tevekküle bağlı olmaksızın, hayatın tabii bir gereği olarak kaderlerine razı olmuşlardır. Hikâye kişilerinden bazıları da daha çok hatıralarıyla yaşar veya özlemini duydukları bir dünyanın hayalini kurarlar. Dolayısiyle bu gibi kahramanların kendi çevrelerine uyum sağlayamadıkları da sergilenmiş olur. Bununla beraber bütün bu olumsuzlukların dile getirilmesinde

herhangi ideolojik bir yorum aranmamalıdır.

Hikâyelerinde toplumun hemen her kesiminden ve her yaştan zengin bir şahıslar kadrosu sergileyen Sait Faik'in, ağırlıklı olarak fakir semt ve gecekondularda yaşayanları, işsiz insanları, Anadolu'dan İstanbul'a gelenleri, bu tabaka insanlar arasında da özellikle denizle ve balıkçılıkla ilgili olanları konu edindiği dikkat çeker. Psikolojik olarak da sebepsiz iç sıkıntısı ve yalnızlık duygusuna kapılanlarla hayal kuranlar önemli bir sayıya ulaşır. Ancak o, bu kişilerin siyasî, ideolojik veya dinî kanaat ve inançlarına pek ilgi göstermemiştir. Sadece yer yer toplumdaki bazı aksaklıklara dikkati çekerek hatta bunları eleştirici bir tavır takınmasında da ideolojik bir vesile bulunmadığı muhakkaktır. İstanbul'un taşralı ve yerli tipleri kadar hristiyan azınlıklarına mensup kişilerini de konu edinmekle beraber hikâyelerinde inanç meselesini de irdelememiştir. Bu arada çocukların, hayvanların ve tabiatın da önemli bir yer tuttuğu görülür.

Hikâyelerinin dışında iki roman denemesi de bulunan Sait Faik, bunlardan ilkini 1940'ta *Medarı Maişet Motoru* adıyla tefrika ettikten sonra 1944 yılında kitap haline getirmiş, ancak eser yayınlandıktan kısa bir süre sonra sıkı yönetimce toplatılarak kendisi hakkında da soruşturma açılmıştır. Daha sonraki basımlarında *Bir Takım İnsanlar* adıyla yayınlanan bu eser, hikâyeleriyle karşılaştırılamıyacak kadar zayıftır ve roman tekniği bakımından da bir takım aksaklıklarla doludur. 1953'te tefrika edilip aynı yıl kitaplaşan *Kayıp Aranıyor* romanı ise öncekinden daha tutarlı olmasına rağmen gerek konusu ve gerekse ilk basımın kapağında 'I' rakamının bulunuşuyla yarım kalmış bir eser karakteri göstermektedir. Her iki roman için de tenkitçiler, hikâyede ustalık kazanmış olan yazarın aynı tekniği romana uygulaması, bu yüzden netice olarak bunların uzatılmış birer hikâye özelliği taşıması sebebiyle başarısızlığa uğradığında birleşmektedirler.

Sait Faik hikâyelerini ve diğer yazılarını başlıca *Milliyet, Kurun, Vakit* gazeteleriyle başta *Varlık* olmak üzere *Ağaç, Büyük Doğu, Yücel, Yeni Mecmua, Servet-i Fünun, İnkılapçı Gençlik, Yürüyüş* ve *Yedigün* gibi dergilerde yayınlamıştır. Hayatta iken on hikâye kitabı, iki romanı, bir de şiirleri olmak üzere on üç kitabı bir de tercüme romanı basılan Sait Faik'in ölümünden sonra gazete ve dergilerde kalan diğer yazılarıyla beraber hikâyeleri de değişik yayınevleri tarafından farklı koleksiyonlar halinde yayınlanmıştır.

Eserleri: *Semaver* (1936); *Sarnıç* (1940); *Şahmerdan* (1940); *Medarı Maişet Motoru* (1944); *Lüzumsuz Adam* (1948); *Mahalle Kahvesi* (1950); *Havada Bulut* (1951); *Kumpanya* (1951); *Havuz Başı* (1952); *Son Kuşlar* (1952); *Şimdi Sevişme Vakti* (1953); *Kayıp Aranıyor* (1953); *Alemdağda Var Bir Yılan* (1954); *Tüneldeki Çocuk* (1955); *Mahkeme Kapısı* (1956); *Balıkçının Ölümü* (1977); *Açıkhava Oteli -Konuşmalar, Mektuplar* (1980); *Yaşasın Edebiyat* (1981); *Müthiş Bir Tren* (1981); *Sevgiliye Mektup* (1987); Çeviri: *Yaşamak Hırsı* (Georges Simenoridan, 1954) .

Kaynaklar: Tahir Alangu, *Sait Faik İçin* (1956); Muzaffer Uyguner, *Sait Faik'in Hayatı* (1959); Mustafa Kutlu, *Sait Faik'in Hikâye Dünyası* (1968); İbrahim Kavaz, *Sait Faik Abasıyanık - Yazar ve Eser* (1980, Fırat Üniversitesi, basılmamış doktora tezi); İbrahim Kavaz, *Sait Faik Abasıyanık* (1999) Fethi Naci, *Sait Faik'in Hikâyeciliği* (1998).

Prof. Dr. Orhan Okay

Şiirlerinden

(Sait Faik, *Şimdi Sevişme Vakti*, Varlık Yay., İstanbul Eylül 1958, s. 19-20)

O ve Ben

Sana koşuyorum bir vapurun içinden
ölmemek, delirmemek için..
Yaşamak; bütün âdetlerden uzak
Yaşamak...
Hayır değil, değil sıcak;
Dudaklarının hâtırası;
Değil saçlarının kokusu
Hiçbiri değil
Dünyada büyük fırtınanın koptuğu böyle günlerde
Ben onsuz edemem.
Eli elimin içinde olmalı,
Gözlerine bakmalıyım,
Sesini işitmeliyim.
Beraber yemek yemeliyiz
Ara sıra gülmeliyiz.
Yapamam, onsuz edemem.
Bana su, bana ekmek, bana zehir;
Bana tad, bana uyku
Gibi gelen çirkin kızım.
Sensiz edemem!

Bir Zamanlar

(s. 27-28)

Bazı akşam üstleri, oturur
Hikâyeler yazardım,
Deli gibi!

Ben hikâye yazarken
Kafamdaki insanlar
Balığa çıkarlardı.

Kadınlar,
Kahve cezvelerini ısıtan, mavi ışıklı ispirto, lâmbalarını yakarlardı
— Geceleyin, karanlıkta, bir dağ başında
Bir değirmenci;
Yüzükoyun kaparırdı uzun uykusuna.

Köylüler gelirdi
Bakraçlarıyla pazara
Yoğurt satmaya.
Çıplak bir çocuk ayakları avucumda idi
Sokakta diz boyu kar vardı
Bir köprü başında
Bıçaklardım istediğimi;
Atardım kendimi, büyük şehirlerin
Asma köprülerinden suya,
Duyardım suyu yardığımı.
Görürdüm:
Suya düşüşümün
Köprüye fışkırttığı suyu

Bir Masa

(s. 37-38)

Bize bir masa ayır Yanakimu
Aleksandramla benim için
Bir masa
Üstü çiçeksiz
Örtüsü gazeteden
Şarabı aşktan
Hem hülyadan

Aleksandram mızıka çalsın
Siyaha çalar parmaklariyle
Güftesi bayağı şarkılar
Adî havalar
Meyhane acı zeytinyağı koksun
Sen hoşnud ol Yanakimu

Söyliyemiyorum

(s. 48-51)

Her şey bitiyor.
Şimdi başlıyor karanlık bir gece
Yıldızsız, fırtınalı
Kulübedeki sevgilim
Bir rahat uyku uyumadı
Benim eski kafalılığımdan

Ondan bütün peşin hükümler sıyrılmıştı.
Bir gökyüzü gibi mavi idi
Aydınlıktı
Yalnız bendeki rüya

Bendeki malihulya
O mavi gökyüzünü
O yeşil çimeni

O çiçek açmış
Şeftali ağacını göremiyordu
Onun bedbaht kulübesinin
Çukuru dolmuş aptesanesi
Onun karyolasız odasının
Marsık kokusu
Sonra ihtiyar tıknefes anasının
Çektiği
"Tatula" tütününün
Verem, ihtiyar ciğer, yorgun kalb
Kokan havası
Sonra fakir mangal
O bedbaht soba
O bembeyaz peşkir
O ağlayan tencere

Ben sizden nefret etmişken
Zannettim ki sevgilimdir sevmediğim.
Onu ben bir saraya değil
İki odalı bir eve götürecektim
Bir radyomuz, bir banyomuz olacaktı
Nikeli pırıl pırıl bir karyolada
Hasan ustanın işlediği
Bir mavi yorgan bakacaktı
Aynada ona lâyık iki üç eşya
Güleceklerdi..

Ponponu kırmızı bir terlik
Bursa ipeğinden bir gecelik
Yine aynada yalancı bir şeftali dalının
Bir ceviz masanın üstündeki
Rengârenk ucuz bir vazodan
Hareketsizliği görünecekti
Hiçbiri olmadı
Hiçbiri olmayacak
Düşmanlar çok
Dünyanın yarıdan çoğu
Herkes
Benim saadetime herkes
Her şey
Mani olmakta
Neden biliyorum
Biliyorum, söyliyemiyorum.

Lüzumsuz Adam'dan

Lüzumsuz Adam

(Lüzumsuz Adam-Az Şekerli, İstanbul 1965, s. 7-19)

Ben bir acaip oldum. Gözüm kimseyi görmüyor, kimsenin kapımı çalmasını istemiyorum. Dünyanın en sevimli insanları olan posta müvezzilerinin bile... Mahallemden pek memnunum. Yedi senedir çıkmadım oradan desem yeri. Hiç bir dostum da nerede oturduğumu bilmiyor. Mahallem dediğim; şu yedi senedir - üç ayda bir Karaköy'e inip dükkân kirasını almak bir yana- yaşadığım yer, üç dört sokak içindedir.

Mahallem birbirine muvazi üç sokakla, bu sokakları diklemesine kesen bir diğer sokak, bir de bunlardan bütün bütüne bağımsız -ama sokak sayılmıyacak kadar dar, kısa- benim sokağımdan ibarettir. Ben bu sokaklara, önemliliklerine göre I, 2, 3, 4 numaralarını taktım, Kendi sokağım numarasızdır. Onu numaralamağa elim varmadı.

Oturduğum apartımanın altında bir sütçü, onun karşısında iki marangoz vardır. Marangozlara hiç işim düşmedi. Nasıl geçindiklerine şaşar kalırım. Akşamlara dek uğraşırlar. Demek herkes benim gibi değil: öyle ya, tam kırk sekiz senedir marangoza işim düşmesin, İstanbul'da marangoza işi düşecek insanlar olmasına şaşar kalırım. Hem de şu İstanbul denilen yerde kimbilir kaç marangoz vardır?

Sabahları kalktım mı koşarım doğru bir kahveye. Bu kahve tertemiz, yedi sekiz masadan ibarettir. Sessiz insanlar gelir gider. Bir köşede bezik, kaptı-kaçtı, satranç oynarlar. Sahibi frenkle yahudi kırması bir hatundur. Dünyalar kadar iyi kadındır. Kahvesine girer girmez:

– Bonjur madam, derim.

– Bonjur mösyö, der, *komantalevu?*

Lâzımgelen cevabı veririm. O, bu cevapla kanmaz. Bana Fransızca herhalde pek hoş lâkırdılar eder. Kimini anlar, kimini anlamam. Ne kadar *vıy* demek lâzımsa der, bu *vıy*'ların arasına kaymasın diye iki tane de *no* yerleştiririm. Rahat rahat anlaşırız. Elime Fransızca bir mecmua sıkıştırır. Ben de resimlerine bakar, anlıyamadığım kelimeleri bir yere yazar, eve gidip lûgata baktıktan sonra da anlar, ertesi sabah gelip de mecmuayı yeniden okuduğum zaman, "vay anasını" derim.

Madam – *Ön kapuçina?*.. der.

Ben – Peki, derim önce.

Sonra Fransızca olsun diye *sesa*'yı yapıştırırım. Madam pek sevinir. Başlar kapuçina'sını nasıl yaptığını Alamanca anlatmaya:

–.....

Onbire doğru küçük yokuşu çıkar, tramvay yoluna varır, sola döner, onbeş adım atar, bir kütüphanenin önüne düşerim. Oradan Fransızca bir resimli mecmua satın alırım. Koltuğumun altında mecmua, kütüphaneden çıkar çıkmaz hemen dalarım bizim sokağa. Oh! ne rahatımdır girer girmez, insanları başkadır bizim sokağın; bu tramvay yolu insanına benzemez. Korkarım bu tramvay yolu insanından.

Çoğu gün canım yemek istemiyor şimdi. Bizim mahallede bir işkembeci vardır. Temiz adam, çorbası da iyidir. Dükkânı öteki pis işkembeci dükkânlarına benzemez. Kâseleri antika, işkembesi de kar gibi beyazdır.

– Terbiyeli mi olsun, Mansur bey? der.

– Terbiyeli olsun, Bayram, derim.

İsmi ister Bayram, ister Muharrem olsun, her işkembeci benim için Bayram'dır.

– Sirke, sarımsak koyayım mı, Mansur bey?

– Koyma bugün. Evvelisi gün biraz dokandı; gaz yaptı. Bir limon alsın çocuk, sıkıver.

– Sizin geçen günkü limonun, yarısı duruyor.

– Yok be?

Bayağı çocuk gibi sevinirim limonun yarısının durduğuna. Bayram da bayağı çocuk gibi limonu sakladığına, beni sevindirdiğine sevinir.

– Hepsini sıkayım mı yarım limonun, Mansur bey?

– Sık, sık, Bayram! Ekşi ekşi olsun şöyle..

Ekşi ekşi çorbayı içer, odama çıkarım. Kamusu Fransevî karşımda, satın aldığım mecmuanın resim altlarını Türkçe edeyim derken uyuya kalırım. Elifi elifine dört buçukta uyanırım. Dört buçuk gezinti saatimdir. Evimden çıkar, sağa sapar, bir numaralı sokağı geçer, tramvay yolunu geçmeden sol yaya kaldırımdan hızlı hızlı yürür, hemen soldaki bizim bir numaralı sokağa paralel iki numaralı sokağa sapıveririm.

Bu sokak çamurlu, dar, pis bir sokaktır. Sağ tarafta bir bar, sonra bir ekmekçi, ekmekçiden sonra bir lokanta gelir. Bana da öyle gelir ki, bu lokantada memnu meyvalarla yemekler satılır. Her akşam aynı melânkolik, garip adamlarla kadınlar geliyor. Belki de kurbağa, fare, karga, kedi, köpek, insan eti yiyorlar. Orayı da geçince bizim sokağın başına çıkmış olurum. Sağa döner; yemişçi kadına, merhaba, derim, "Merhaba bey!" der. Gözleri pek güzeldir. Sağdaki sokağa sapıp sapmamakta tereddüde düşerim... Neden mi?

Anlatayım: Bu her akşamki gezintilerimden birinde... İnsan gezinirken etrafına bakacak, yolda durup vitrin seyredecek, birinin yüzüne bakacak, ağır ağır yürüyecektir elbette. Bütün bunları yapamam işte. Bu sokağa girince hızlanır, önüme bakarak yürür; kızgınmışım, bu sokaktan geçmeğe de mecburmuşum gibi yaparım. Neden mi? Ben de onu anlatacaktım:

Efendim, buradaki evlerin birinde ağzı, burnu yerinde, (bir gözünde tavuk karası vardır ama, zararı yok!) eski kadınların dediği gibi, ellerinin üstüne fındık oturtulacak kadar yumuk yumuk elli, büyük büyük memeli, entarisinin göğse açılan yerinde hafifçe kirli esmer bir ayrılıp birleşme, hoppa mı hoppa bir yahudi kızcağızı vardı. Çift kanatlı bir pencerenin önünde oturur, birşeyler dikerdi. Bazan kapının önüne çıkar, saatlerce sağa sola bakar, adam bulursa çene çalardı. Bir de kalın kalın, yere sağlam sağlam basan bacakları vardı. Yahudinin esmeri de başka türlü güzel oluyor... ne öpmek isterdim bacaklarından şu kızı bir defacık ömrümde.

Bir gün mahut sokağı aşağıya doğru inmeye başlamıştım. Yahudi kızı kapının önündeydi. Karşıdaki marangoz da kapısının önünde. Tam hizalarına gelince marangoz karşıma dikildi:

– Bana baksana; dedi, lop incir! Bir daha buradan geçersen gözünü patlatırım!

O günden sonra bu sokaktan geçmek dileği de benim için dayanılmaz bir şey olmağa başladı. Ama ilk günleri akşam gezintilerimde oradan geçmek arzusuna dayanmak için ne çarpıntılar geçirmedim! Ha şimdi patlatacak gözümü marangoz, ha şimdi!.. Ne günlerdi o günler!.. Senelerdenberi bu nevi çarpıntılara yüreğimi kapamıştım. Nabzım günlerce bir tek vuruş fazla atmazdı. Onu da sayardım. Hep altmış beş, hep altmış beş, altmış ikiye indiği de olurdu. "Yürürken normalini bulur" derdi bir doktor arkadaşım. Durup da sokakta, nabzımı sayamam a!.. Ama şöyle bir dinlenip; bir kapuçina çektim, sağda solda bana bakan insan görmeyince, gizlice saatimi çıkardım mı tamam: Altmış üç. Ne bir kadın yüzüme bakar, ne bir portakalın beş kuruştan yirmi beş kuruşa fırlaması beni ilgilendirirdi. Beş kuruşsa yerdim. Yirmi beşse portakala da vedâ! Üç numaralı sokağa da, İstanbul'a olduğu gibi, darıldıktan sonra akşam gezintilerim bir zaman tadını kaybetti, iki sokak içinde mahpus gibi oldum. Ama sıkılmadım. Mahallem gerçi sâkindir, sâkindir ama civcivli de bir mahalledir. Oturanların yarısı levântenle yahudi olan bir mahallede civciv olmaz olur mu? Hele yahudiler!.. Ne iyi, ne tatlı, ne civcivli, ne hayatı sever insanlar!.. Mahallemin yahudileri öyle pek zengin takımı değil, daha doğrusu benim zenginlerle alışverişim yok. Portakalcım benden kırk para fazla kopardığı gün dünyanın en sevimli insanıdır. İsmi de Salomon'dur. Pahalı bulup da bir şey almadığım zaman arkamdan ne fena fena bakar, ne de olmıyacak bir fiyat verdiğim zaman homurdanır. Aksine bana hak verir.

Akşam olur. Akşamın olduğunu bizim madamın pastahanesinin camlarına dallı bir perde çekilince anlarım, içerinin tatlı sarı ışığı yanar. İlkin madam yakar elektriğini. Sonra Salomon gözünü diker portakal sandığına. Sonra lâkerdacı 300 mumluk ampulünün kordonunu prize geçirir. Siklâmen renkli kırmızı soğan kesilince dudak boyası, tırnak cilâsı güzelliğile parlar. Lâkerda; şişman, esmer bir rum kadının kaba ve oyluk etleri gibidir!..

Meyhaneden çıkınca yanıma, bırakılmak istenen metresler talihsizliğiyle sokağım sokulur. Zavallı sokağım!

Bir numaralı sokakta iki tane sazlı meyhane vardır. Onların önünde taksiler bekler. Taksilerin önündeki hep yıldırım düşmesin diye takılmış bir paratonerdir sandığım, anten olduğunu öğrendiğim halde gene ilk görüşte aldandığım, o beyaz parlak maden sopa yağmurda bir şimşek gibi parlar.

Kocaman hayvan otomobilin bu ufacık kuyruğunu; onun isterik, tehditkâr sallanışını pek severim. İşkembecinin karşısında yağmurun altında durur, şapkamı kulaklarıma geçirir, sanki uzak bir kadınsız memleketten buralara düşmüşüm de beraber geceyi geçirecek, derdimi paylaşacak bir kadın arıyormuşum gibi kocamanlaştığını tahmin ettiğim fena gözlerimle gelen geçene bakar dururum...

On dakika sonra benden çok yaşlı bir adam geçer. Bu adam iri yarı bir adamdır. Kır bıyıklıdır. Saçları hiç dökülmemiştir ama, beyazdır. Şoförler onu görünce:

– Vay beybaba, merhaba, derler.

O – Merhaba evlâtlar, der!

Sonra Fuzuli'den beyitler okur. Şoförler, adam gittikten sonra:

– Okumuş adamdır, derler. Ama huyu kötü: Küçük kızlara düşkün. Hem küçük, hem de en âdisinden olmazsa alıp gitmez, enayi!

Adam karşıki gazinoya yollanır. Az sonra ben de oraya giderim. O tam saz takımının karşısına geçer oturur. Üstü başı gayet temizdir. Elleri, saçları, bıyıkları itinalıdır. Gözüküşü elliden fazla değildir. Küçük şanoda bir, iki, üç, dört, beş kadın vardır. Beybaba en gencine diker gözlerini. O kadın beybabaya kokteyl ısmarlatır. İçine dört beş damla tuvalet ispirtosu damlatılmış nar şerbeti getirirler. Bir daha getirirler. Adam ortada hizmet eden yusyuvarlak, gözleri tatlı, sıcak kızı çağırır, kulağına birşeyler söyler, sonra artık bu adam uyumağa başlar. Masaya dirseğini yaslar, uyur. Yalnız, gözlerine siyah gözlük takmış, kısık kadın seslerinin arasına arasıra çatlak, fakat usule uygun bir ses fırlatan kemancı taksime giriştiği zaman gözünü açar, "Allah, Allah!" diye haykırır. Garson Bekir anlatırdı: Beraber gittiği kızların göğsüne başını kor, ağlar, uyur, şarkı söyler, şiir okurmuş. Bu beş fiilden bir altıncısı (meselâ gülmek) hiç olmazmış. Adam sonra gene uyur. Artık meyhaneye yıldırım gibi giren bir bilmem ne mahallesinin meşhur hergelesinin bilmem kim için attığı nâraya bile kulak asmaz; meyhanenin birbirine girdiği, Lâz meyhane sahibinin bir-iki külhanbeyini yakalayıp sokağa attığı, meyhanenin camının kırıldığı akşamlar o uyur. Hattâ, bazı geceler, içeriye yağmurla, karla birlikte giren genç irisi, pek şişman, yanakları, boynu, saçı, bıyıkları, paltosunun yakası yağ içinde zurnacının pantalonunun düğmelerini ilikliyerek ihtiyar, bitkin hanendelerden birinin boş bıraktığı, yahut onu görünce nezaketen, belki de meslektaşlık gayretile kalktığı iskemleye kurulduğu, kurulup da zurnasını korkunç bir sesle üflediği zamanlarda bile uyanmaz. Bu zurnacı, saz yerinin son numarasıdır. Saat on bire doğru gelir. İki kalın, kısa, şişman bacağın üzerinde vücudunu tarta tarta yürür, yakası kadife paltosunu çıkarır; salonun bir köşesine kor, kör kemancıya selâm durur. Dümbelekçi, zurnacının selâm durduğunu kör kemancıya fısılar. Yüzü, hanendelerin arkasında pek seyrek görünen kanuncunun biraz evvel traş olup şap sürdüğü gergin yüzü birdenbire bir milyon yerinden buruşur... Zurnacımız da sandalyesine oturmuştur. Pantalonunun ön düğmeleri yok mudur? Yoksa şişmanlıktan her zaman mı kopar? Orasından yeşil kaşkolünün püsküllerı çıkar. Görenler güler. Gazino sahibi başile gözüyle işaret eder. Zurnacı mahcup ayağa kalkar. Dakikalarca arkası müşterilere dönük pantalonunu toplar, gene oturur, bir zaman etrafına bakar. Sonra cebinden bir tabaka çıkarır. Sigara saracak sanırsınız, -hayır, zurnasının kamış düdüklerinden birini alır, onu yerine kor, ötekini alır, en münasip olanını, yahut da en iyisini bu akşam için çıkaracakmış gibi yapar. Ben hep bu sırada kalkarım.

Yedi senedir bu sokaktan gayri İstanbul şehrinde bir yere gitmedim. Ürküyorum. Sanki döğeceklermiş, linç edeceklermiş, paramı çalacaklarmış -ne bileyim, birşeyler işte- gibime geliyor da şaşırıyorum. Başka yerlerde bana bir gariplik basıyor. Her insandan korkuyorum. Kimdir bu sokakları dolduran adamlar? Bu koca şehir, ne kadar birbirine yabancı insanlarla dolu. Sevişemiyecek olduktan sonra neden insanlar böyle birbiri içine giren şehirler yapmışlar? Aklım ermiyor. Birbirini küçük görmeğe, boğazlaşmağa, kandırmağa mı? Nasıl birbirinden bu kadar ayrı, birbirini bu kadar tanımıyan insanlar bir şehirde yaşıyor?

Mahalle gene ne olsa mahalledir. Benim dükkân yanabilir, aç da kalabilirim. Ama bana öyle gelir ki, şu öğleleri limonlu terbiyeli işkembe çorbasını içtiğim işkembeci beni ölünceye kadar besliyecek. Portakalcı Salomon çürük portakalları çıplak yahudi çocuklarına nasıl dağıtıyorsa, ben geçerken de iki tane avucuma koyacak. O günler belki elbiselerim pek eski olur da, içeriye almaz ama; pastanenin madamı kapısının önünde bana bir kapuçina içirir.

Bunlar hayal ama, mahallemi ben böyle seviyorum işte! Hele eski tanıdıkları hiç görmek istemiyorum. Arasıra mahallede onlardan birine rastlıyorum:

– Vay! Sen buralarda, ha?

Boynumu büküp, "Ne yapayım?" der gibi bakıyorum.

– Kimbilir ne dalgan vardır, diyorlar. Sonra:

– Ulan! Serserilikten vazgeçmedin gitti.

Serserilikten değil, kendimden vazgeçtim ama, dert anlatamıyorum. Kimisi:

– Bilirim seni, hınzır, gene kimin peşindesin, kimbilir? diyor.

Kendi peşimi bile bıraktım. Ama o marangozun dostu. bir gözüne karatavuk oturmuş, elleri, çukur

çukur esmer yahudi kızına bayılıyorum. Kimbilir ne tatlı yerleri, ne kokulu tarafları vardır, kalın bacaklarından gayrı.

Dün mahalleden şöyle bir çıkmağa karar verdim. Unkapanı'ndan vurup Saraçhane'ye çıktım. İstanbul bayağı değişmiş. Şaşırdım kaldım. Hoşuma da gitti bir bakıma:

Temiz asfalt, kocaman yollar... O su kemeri ne güzel şeymiş meğer! Nedir o ta bir kilometreden bir takızafer gibi görünüşü! Yanında Gazanferağa medresesi şipşirin, bembeyaz. Parklar, ağaçlar gördüm. İnsanlar gördüm. Ürkek ürkek dolaştım. Kıztaşı'na kadar uzandım. Fatih'ten aşağıya yürümeye başladım. Saraçhane'ye vardım. Baktım bir binanın tepesine yıkıcılar çıkmış, yıkıyorlar. Şuralarda bir hamam vardı, dedim kendi kendime.. Yıkılan o hamammış. O sıra vücuduma bir hamamda yıkanmak kaşıntısı geldi.

Ne olursa olsun, artık kepazeliği ele aldık, onu da söyliyeyim: Yedi senedir yıkanmamıştım. Yıkanmak aklıma bile gelmemişti. Beni bir kaşıntı aldı, bir kaşıntı!.. Bitlendim gibime geldi. Bir hamama girdim. Bir yıkandım, bir yıkandım! Fitil fitil de kir çıktı. Ama ben de rahat ettim. Aman, bir terlemişim, aman bir terlemişim! Ellerimi nereye sürsem elimde deri parçası mı, yağ parçası mı, kir parçası mı, ne bileyim bir şeyler kaldı. Şaştım kaldım insan oğlunun bu kadar çörüçöpü olmasına... Bayağı kabuk bağlarmışız.

Hamamdan çıkıp tramvaya atladım. Eve uğrayayım da sonra akşama bir de Teşvikiye taraflarına gideyim diyordum. Eve döndüm. Yatağıma şöyle bir uzanmamla uyumam, yirmi dört saat uyumam bir oldu. Uyandığım zaman saat ertesi gün iki idi. Aşağı yukarı tam yirmi saat uyumuşum. Doğru işkembeciye koştum.

Bayram – Maşallah renginiz pek iyi Mansur bey, dedi.

Söyliyemezdim a, hamama gittim diye. Çorbama sarmısak koydurtmadım. Gezintimi yaptım. Hava kararırken Maçka'ya vardım. Oralar da bir başka âlem... Dönüşte yedi sene daha mahalleden dışarı çıkmamağa karar vereyim dedim, olmadı. Bu başımı döndüren, iki günlük hayattan şaşkına dönmüştüm. Bir ara ne düşündüm bilir misiniz? Şu bizim dükkânla evi satayım. O sazlı gazino yok mu hani, söz açtığım? Orada dışarı siparişlerini gören kız vardı ya -hani alnı dar olanı- onu metres tutayım. Bir sene sonra da öleyim.

Bineyim bir Boğaziçi vapuruna günün birinde. Bebek'le Arnavutköy önlerinde arka taraftaki oturduğum kanapeden kalkayım, etrafıma bakayım; kimseler yoksa, denizin içine bırakıvereyim kendimi.

Menekşeli Vadi

(s. 49-57)

Arkadaşım kafasını iri elleri arasına almış düşünüyordu, önünde yarım kiloluk bir şarap şişesi yarı yarıya boştu. Fasulye piyazı ile tek uskumru artık yenmiyecek bir manzara içinde öyle elemli duruyorlar ki, günlerce aç kalmış birinin arzu içinde yemeğe oturduğu halde bir lokma aldıktan sonra birdenbire midesine saplanan bir sancıdan yiyememiş de tabaktaki yemekler canlı imiş gibi üzülmüşler hissini veriyordu. Böyle üçüncü sınıf meyhanelere gelen insanların önlerindeki yemekleri silip süpüremeyişleri bana seçmemiş erkekle, seçilmemiş kadının yüzlerindeki içinden çıkılamaz üzüntülü mânayı ve hali hatırlatır.

Arkadaşımın ismi Bayram'dı. İri kemikli bir adamdı. Arnavut şivesile konuşuyordu. Bir zamanlar kuru bademi külle, kezzapla yaş badem haline getirir satardı. Sonra piyango bileti sattı. Sonra arabacılık yaptı. Sonra da zengin oldu, diyebiliriz. Günde otuz kırk lira kazanıyordu. Ben kendisini bu ara tanımıştım. Eski âdetlerini bırakmamıştı: Yine külhanbeyi gibi giyinir, kötü meyhanelerde en hoş kızları tanırdı. Onun tanıdığı kızlar içinde bir Seher vardı. Sahiden seher gibi kızdı. Bayram, Seher'le yaşamağa başlamıştı. Onu upuzun boyu ile arabasında görürdüm.

– Hey be more, derdi. Görürsün a, gündüz külâhlı, gece silâhlı!..

Beygirlerin sırtına bir kamçı vururdu. Sırım gibi kısraklar dar sokağı yıldırım gibi geçip giderlerdi. Seher'le beraber yaşayan Bayram, çok kavgalar etti Seher yüzünden. Bıçaklar çekti. Cürmümeşhutlardan kaça kurtula bir gün yakayı ele verdi. Yedi, sekiz ay yattı. Bu sırada da olan oldu. Seher, zaten pek düşkün olduğu bir üniformalının ardına düştü. Asmalımescit'teki meyhaneye uğramaz oldu.

İşte Bayram ondan sonra çalışamadı. Sırtının kemikleri hamudundan kurtulmuş araba okları gibi dışarıya fırladı. Sabahtan içmeğe başlıyordu. Seher'i aramağa koyuldu. Kocaman bir bıçağı kuşağının arasından çıkarıp Seher'i böğründen yaraladı. Ama Seher ölmedi, kendisini kimin yaraladığını da söylemedi.

Seher hastahaneden çıktıktan sonra, meyhaneye geldi ama, Bayram'la konuşmaz oldular. İşte bu Bayram'a büsbütün dokundu. Seher'in yaptığı erkeklik de

onun elini kolunu beygir bağlar gibi bağlıyordu. Zaman geçti Seherle barıştılar. Bayram'ın kısrakları, arabası satıldı. Parasını Seher yedi. Başkasının arabasında on lira gündelikle çalışan Bayram'ı katil etmek için Seher'in yapmadığı kalmadı. Hep onun sinirine dokunanlarla gezip tozdu. Bayram arabayı koşamaz oldu. Yine badem satmağa başladı.

Şimdi akşamları meyhanede bütün kazancını içkiye verirken ona rastladığım zaman artık onun yüzü, ışıklarını söndürmüş, harp içinde bir Avrupa şehri manzarası almıştı. O sinirli, kemikli, duru beyaz yüzündeki ateşli gözlerinin feri kaçmıştı. Kuru kuru da öksürüyordu. Yalnız içince parlamağa başlayan gözleri Seher'i öldürmeğe çıktığı günlerin hırsını ancak böylece alabiliyordu. O akşam onu perişan görünce:

– Bayram be, dedim. Ne bu halin be? Delilik etme!

– Otur, dedi, Barba! Bir şişe daha şarap getir!

Beyaz çavuş şarabı geldi. Kafaları iyice tuttuk. Bir aralık Bayram yüzüme tuhaf tuhaf baktı. Bir şey söyliyecekmiş de vazgeçmiş gibi caydı. Ben aldırmayınca:

– Ben seni kardeş gibi severim, dedi. Sen de beni seversin ya?

– Şüphen mi var, Bayram? dedim.

– Öyleyse, dedi, beni evime götürür müsün?

– Sarhoşsan pekâlâ, dedim.

– Yok, odama değil, dedi. Evime. Evime ama asıl evime. Yedi senedir gitmedim.

– Yedi sene mi ? dedim.

Gülüyordu.

– Yedi sene evvel bir sabah evden çıktım, dedi. Tam yirmi bir yaşındaydım. Bir Şubat ayı idi. Ama bizim dere içi bir bahar sabahı gibi ılıktı. Menekşeler kokuyordu. Çiçekpazarı'nda çiçekleri sattım. Ondokuz lira aldım. Hiç içki içmemiştim; içtim. Üç sene evvel evlenmiştim, ama boyalı, kokulu kadın hiç koklamamıştım; kokladım. Ondan sonra eve gitmedim. Sağ mı, ölü mü evdekiler? bilmem. Hiç birine hiç bir yerde rastlamadım. Bir ihtiyar babam vardı. Bir anam, bir karım, iki çocuğumun biri bir buçuk yaşında, ötekisi dokuz aylıktı. Bildiğin gibi badem sattım. Sonrasını bilirsin.

Sonra meyhaneciye seslendi:

– Barba! Bir şişe kırmızı şarap, ama ikilikten olsun.

– Bayram vre! Sen fazla kaçırdın.

İhtiyar garsona kaçıncı şişe olduğunu sordum.

– Şaşkına döndüm vre, dedi. Saloz gibi oldum. Ben çizdim yedi, ama şaşırmadımsa.

Bayram munis:

– Sen getir, dedi. Ben içmiyeceğim.

Ama yine o içti. Bir şişe de ben getirttim. Sokağa çıktığımız zaman benim de ayakta duracak halim yoktu, onun da. Asmalımescit'e uğradık, garson Bekir'e Seher'i sorduk, Tepe'ye gitmiş. Otomobile atladık. Tepeye vardık. Bayram:

– Tepeliyeceğim Tepede onu! deyip duruyordu.

Bereket Seher orada da yoktu. Oradan yaya yollara vurduk. Rüzgâr soğuk ve ıslaktı. Gökte parça parça buzdan bulutlar akıp gidiyordu. Arasıra her zamanki ay olduğu şüpheli bir ay gözüküyordu. Bir ara göğsümüze yediğimiz rüzgârı arkamıza aldık. Bir zaman da böyle rüzgâr bizi itti.

Birden rüzgârsız bir yerde durduk, önümüzde karanlığın içinde kocaman bir köşk peyda oldu. Onun bahçe duvarı kenarından bir lahana tarlasına düşüverdik. O önde, ben arkada yumuşak bir toprağın üzerinden karanlık bir yere doğru inmeğe başladık, indikçe rüzgâr dindi. Bir zaman sonra ılık bir havanın içindeydik. Bir su sesi duyuyordum, önümüzdeki üç dört bina parçasından tatlı ışıklar çıkıyordu. Köpekler havlıyordu. Bir kapıyı vurduk. Merdivenlerden bir kız çocuğunun sesi duyuldu:

– Anne! Kapı vuruluyor.

– Kapı vuruluyorsa açsana. Deden dönmüştür kahveden.

– Ben korkarım.

– Korkacak ne varmış kız ?

– Kapıda iki herif duruyor.

– Aptala bak! Kim olacak? Dedenle Hasan amcadır.

.....

Kapı açıldı. Sarı saçlı bir kız çocuğu çil mavi gözlerini Bayram'ın yüzüne aptalca dikti. Sonra pırıl pırıl parlayan mavi gözler bana döndü, beni de süzdü. Kapı üstümüze örtüldü.

– Hırsız geldi, anne! Vallahi hırsız, billâhi hırsız!

Başörtüsü ağzına bağlı bembeyaz alınlı, siyah siyah gözlü bir kadın hayretle büyüyen gözlerle karşımızdaydı. Evvelâ öyle, uzun uzun bakakaldı. Sonra başörtüsünü ağzından çekti. Geri geri çekildi.

– Buyurun efendim! dedi.

İçeriye girdik, önümüze hemence bir merdiven çıktı. On adım çıktık çıkmadık bir oda kapısının önündeydik. İçeriye girdik. Şimdi sac sobalı bir odadaydık. Odanın içinde keskin bir çocuk kokusu ile ıhlamur çiçeği kokusu vardı. Sedirin üzerine oturduk. Ortaya yerden yapma, tahtadan bir yemek sofrası getirildi. Üstüne kırmızısı yer yer parlayan bakır bir sini kondu. Sininin üstünde turşu, peynir, reçel, katı pişmiş altı yumurta vardı. Oturduk, hepsini konuşmadan yedik. Küçük bir erkek çocuk biz yemek yerken kapıyı açtı, bize baktı, kaçtı. Küçük kız hizmet etti. Saçları arkadan

sımsıkı bağlanmış, şimdi alnı da gözükmiyen bir genç kadın yemek bittikten sonra sessizce birkaç defa girip çıkarak her şeyi topladı. Bir yükün kapağını açtı. İki yatak serdi. Çıktı. Sonra kahve getirdiler. Hiç konuşmadan yattık. Sanki birbirimize darılmış gibi gözgöze gelemiyor, surat ediyorduk.

Sabahleyin uyandığım zaman Bayram'ı pencerenin önünde sigara içer buldum. Sedirde yanına oturdum. Dışarıya baktım, önümde sis içinde bir bahçe uzanıyordu. Kenarda yarısı cam, yarısı hasır örtülü "ser" gibi bir şey vardı. Pencereyi açtım. Güzel bir menekşe kokusu burnuma doldu. Hava ılık ılıktı. Sonra sis ağır ağır açıldı. Gözümün önüne bir bostan serildi. Lahanalar, çiçekler, maydanozlar, salatalar şaha kalkmıştı, ötelerde çiçeklerin arasında başka bahçeler, başka yamrı yumru binalar gözüküyordu. Her taraf aynı nebat, aynı hayvan, aynı çarpık ve birbirinden epey uzak binalarla doluydu. Menekşe, her taraf menekşe kokuyordu. Yolun tam ortasından şarıl şarıl bir de dere akıyordu. Akşam eve gelirken bu derenin içinden mi geçmiştik? Ayaklarım bile ıslanmamıştı.

İhtiyar bir adam yanımıza geldi. Bayram:

– Babam! dedi.

Gecedenberi ilk defa konuşmağa başlamıştık. Adam bana:

– Hoşgeldin oğlum! dedi.

Sonra ihtiyar bir kadın süt getirdi, ihtiyar adama:

– Pazara gidecek misin? Arabayı hazırlıyayım mı? dedi.

Adam Bayram'a baktı. Bayram:

– Ben gideceğim pazara, anne! dedi.

Yalnız ihtiyar kadın buruşuk yanağına düşmeye hazırlanan damlayı yeniyle sildi. Başka hiç kimse bu dönüşten heyecanlanmadı gibi geldi bana.

Arabaya lahana, prasa, kırmızı turp, ıspanak yüklenmişti. Bindik. Küçük kız çocuğu koca bir demet menekşe getirip bana verdi. Rengi ayva gibi sapsarı kesilmiş bir kadın kucağında kerevizlerle koştu. Onları arabaya attı. Bayram'a, yüzünü yerden kaldırmadan baktı. Ben de Bayram'a baktım. Bayram oralı bile olmadı. Kadın arabanın arkasından epey zaman, araba kayboluncaya kadar baktı. Bayram araba köşeyi dönmeden ayağa kalktı. Kırbacını havada beyaz beygirin üstünde, sonra arkasına dönüp kendisine bakmakta olan kadına doğru şaklattı. Kadının koşa koşa eve kaçtığını görmeğe zaman kalmadan köşeyi dönmüş, evi gözden kaybetmiştik.

Hâlâ menekşe kokuyordu. Kereviz kokusu da ne keskin, ne güzeldi! Nereye ineceğimizi kestiremiyor, sormağa da dilim varmıyordu.

Bir pazar yerinde arabadan atladık. Bayram'ın etrafını madrabazlar sardı.

– Askerden döndün mü? Seni öldü sandık be Bayram! diyorlardı.

– Ben gidiyorum, Bayram... dedim.

– Uğra bazı bazı! dedi.

Birtakım yollardan geçtim. Yokuş indim, yokuş çıktım, yine indim, kendimi Ortaköy'de buldum.

Menekşeli vadiye bir seneye yakın gidemedim. Bir gün arıyayım dedim, bulamadım. Geçen sene soğuk bir Şubat gününde birkaç arkadaş Mecidiyeköyü taraflarında bir lahana tarlasına düştük, önümüzde manzarası, derinliği, garipliği bizi kendine çeken bir vadi açılıyordu. Yumuşak bir toprağa basınca nerede olduğumu anladım. Yumuşak toprağı koşa koşa indik. Vadi öyle ılık, öyle ılıktı ki! Buram buram menekşe kokuyordu. Derenin kenarından yürüdük. Karısı eğilmiş, galiba ebegümeci topluyordu. Durup bize baktılar. Bayram beni tanıyamadı. Ben de kendimi tanıtmadım.

Bahçenin kenarından geçerek yukarıya, Arnavutköyü tepelerine doğru yürürken burnumuza hâlâ menekşe kokusu geliyordu. Altımızda bir Mayıs gününü bırakarak Şubat ayını yukarda kamçı gibi bizi bekler bulduk.

Hikâye Peşinde

(s. 49-57)

İki bavul, bir çanta, bir denk, tahtadan bir valizle iki kadın, bir erkek, dört çocuktan ibaret bir aileyi gözüme kestirdim. Daha doğrusu Kadıköy iskelesinde bu ailenin erkeği önüme çıktı:

– Hemşerim, dedi. Haydarpaşa'ya hangi vapur kalkacak?

Solumu gösterdim; baştan savma:

– Bu yandaki.

– Sen de mi Haydarpaşa'ya gidiyorsun?

Ne münasebet! Haydarpaşa'da ne işim var. Ada vapuru daha gelmedi, onu bekliyorum. Kadıköy iskelesinde vakit geçirmek daha kolaydır da. İnsanların çeşidi ile karşılaşılır da... Mahfuzdur da... Ama dur hele... Neden gitmiyeyim Haydarpaşa'ya? Sanki bir yerlere gidecekmişim gibi.

Ben kendi kendime adamın sorusuna böyle bir cevap verirken dünya kadar vakit geçti sandım. Ama baktım o kadar vakit geçmemiş ki adam karşımda cevap bekliyor.

– Evet, ben de Haydarpaşa'ya gidiyorum.

Dengin üstüne oturmuş kadın:

– Çok bekliyecek miyiz vapuru? dedi.

Bana bir kadın bir şey sorunca tuhaf bir hal oluyor, âdeta kendime hafif de olsa bir önem vermeğe başlıyorum. Ciddi bir sesle:

– Nerdeyse kapılar açılır bineriz, dedim.

Tahta valizin üstüne oturmuş oğlan çocuğu:

– Baba, dedi babasına, bilet almadık.

Adam bana döndü:

– Şu ikisine bir bilet alsam olur mu?

Biri kız biri oğlan dört beş yaşında yeşil sümüklü yavrulardı. Yeşil sümüklü demesem olmaz mı? Şeffaf, berrak sümüklü de diyebilirdim. Hattâ hiç sümükten söz açmasam da olurdu.

– İkisine de bilet istemez bunların be! Yalnız sana, şu iki bayana, bir de şu (on dört yaşındaki büyük oğlanı gösterdim) delikanlıya üç bilet yeter.

– Üç değil öyleyse, dört.

– Öyle ya dört. Dengin biletini aldınız mı?

– Almak mı lâzım?

Sualin böylesine can mı dayanır? Seviverdim adamı. Ben biletçi miyim? Ulaştırma Vekâletinde ben neciyim yahu? Hey Allahım! Hey canım Allahım! Biletçiymişim, bu işlerden anlarmışım gibi yapmak lâzım. Pekâlâ! Al işte:

– Valize lâzım değil. Ama bavullarla denge bilet almalısın.

– Vapurda alsak olmaz mı?

Mesele çatallaşıyor. Nizamnamelere kadar bilmem gerekiyor. Cevap veremiyorum. Bilmiyorum,

Kulağıma parmağımı sokup kaşıdım. Bir gazete satıcısı kulağını kaşımadan:

– Vapurda da alsan olur amca, dedi.

Ben de bu ara kulağımı kaşıyaraktan gidip Haydarpaşa'ya bir bilet aldım. Yanlarına döndüm. Adam:

– Sen nereye gidiyorsun hemşerim? dedi.

Tut kelin perçeminden:

– Ben mi?

Sahi ben nereye gideceğim? Haydarpaşa'da gişelerin önünde bilet alanları, bekleme yerlerinde düşünenleri, istasyon lokantasında içenleri ve kalkacak bir treni görmeğe gidiyorum desem mi? Enayi miyim ben? Hiç der miyim. Hiçbir yerimi kaşımadan:

– Adapazarı'na, dedim.

– Adabazarlı mısın?

p yi b gibi söylemesinden bizim memleketin yabancısı olmadığını anladım. Gözümün önüne Çark suyu, Erenler tepesi, Beşköprü'deki Hacı Beyin köşkü, amcamın, balkonunda, çingene bacak elmaları kabaran evi geldi. Adam;

– Biz de, dedi, Adabazarında ineceğiz. 11,50 de varırız Adaya. Oradan ver elini Düzce.

– Düzceli misiniz?

Düzce'nin Kasaba ismindeki köyünü bilir misiniz siz? Benim çocukluğumda, bundan otuz beş sene evvel Pompei'den bin defa daha mamur, her şeyi yerli yerinde mükemmel bir eski Romalı şehriydi.

– Yok, Kemerburgazlıyız ya. Orada benim birader var. Yanına gidiyorum. Yapı kalfasıdır kendisi. Beraber çalışacağız. Bende duvarcılık var, badanacılık var, hafif tertip marangozluk, dülgerlik... Allah ne verdiyse!.. İstanbul'da işim iyiydi, iyiydi ama biraderi de kırmak doğru olmaz, ille de geleceksin diye tutturdu. Büyüğüm benim. Sözünü dinlemek lâzım. Bakalım bir gidelim, dedim.

Kasaba eski halindeyse bu adam biraderine bile hacet kalmadan tek başına iki ayda o Roma harabesini restore eder. Eder ama acaba o harabeden otuz beş sene sonra elde avuçta ne kalmıştır ki?..

Küçük valizle, küçük Hacer bana düştü. Onları Adapazarı trenine yerleştirdim.

– Bana müsaade, dedim.

– Hani sen de geliyordun ?

Ben Haydarpaşa'ya geldiğime pişmanım.

– Ben caydım, dedim, gitmiyeceğim.

– Amma yaptın ha! dedi adam. Yolcu yolunda gerek. Beyhude para mı harcıyacaksın buralarda kışta kıyamette... Ne var şu İstanbul'da bilmem ki? Genç olsan bir dereceye kadar.

Yapma hemşerim! Kırma beni! Bakma benim çöktüğüme. Ben gencim daha yahu!

Vagonlar ve beton yol gürültü içinde olduğu halde bu gürültülere kulaklarını kapayabilirsen istasyonda garip bir sessizlik vardı. Bir trenin derin derin soluduğu duyuluyordu. Bir diğeri durmadan buhar fışkırtıyordu. Üstü örtülü perdenin altında dolaştım durdum. Rayların üzeri ıslak, pırıl pırıldı. Perdenin tâ ucuna kadar kum yola kadar gittim. Uzakta bir köprü hayali, kırmızı yeşil ışıklar ve birbirini kesip biçen raylar... Bir tren manevra yapıyor, kesik kesik düdük çalıyor. Makasların kenarından muşambalı bir adam hızlı hızlı yürüyor, elindeki fenerin bana yeşil gözüken camını manevra yapan trene doğru sallıyor...

Bu yollardan bu demiryollardan nerelere kadar gidilmezdi. Gözümün önüne köprüler, akar sular, sessiz, gürültülü istasyonlar, vücudumu kanımı uyuşturan düdük sesleri, yıkılıp yıkılıp dikilen ağaçlar, telg-

raf direği fincanları, sahlep fincanları, fincanlar, bardaklar, taş tesbihler, taş ağızlıklar, simitler, yemiş sepetleri, kış günü kiraz sepetleri geçip gidiyordu.

Birden yanımızdan bir başka tren, ışıkları ve insanlariyle büyük bir gürültü içinde yıkılır düşer gibi geçip gitti. Bir istasyonda durduğumuz zaman yanımıza bir başka tren durdu. Karşı kompartımanın camı açıldı. Bir insanla burun buruna geldik. Birbirimizi süzüyorduk. Her şeyimizi; yolumuzu, kafa kâğıdımızı, yüzüğümüzü, ailemizi, elbisemizi, her şeyimizi birbirimizle değiştirebilseydik: ben kendimi unutsam o olsam; o kendini unutsa ben olsa... diye düşündüm.

O olsam nerede inerdim? Haydarpaşa'da. Nereye giderdim? Sirkeci'deki bir otele. Napardım? Eşyamı bırakır, bir lokantaya atardım kendimi. Rakı getirtirdim. Bir balık ıskara ettirirdim. Salata yaptırırdım. Pisboğaz!.. Sonra?... Sonra Beyoğluna çıkardım. Birisiyle çabucak ahbap olurdum. Nasıl yapardım bilmem ama bir yerde otururken gülümser, lâf atardım yanımdakine.

– Kimsiniz? diye sorarsa:

– Kayseri'de bir şirkette memurum, derdim. Şirketin bir işi için geldim de... Bir hafta kadar kalacağım da...

– Çoluk çocuk?

– Allah, varsa sizinkileri bağışlasın! Bir tanesi üniversitede okuyor. (Bunu söylerken kurumlanırdım belli belirsiz.) Eczacı çıkacak. Biri Kayseri lisesinin son sınıfında. Kızım bir subayla evli (tekrar kurumlanmak ister, sonra bir ikinci defa kurumlanmaktan utanır, mütevazı olurdum.) Geçen sene çocukları oldu, ağbaba da olduk. İhtiyarladık ama farkında değiliz. Gözümüz hâlâ çöplükte. (Yalandır) Siz kimlerdensiniz efendim?

– Ben mi? Ben de dün akşamki trenle Ankara'dan geldim.

– Demek aynı trende bulunuyorduk; ne garip tesadüf! Keşke trende tanışmış olsaydık.

Sanki farkedermiş gibi. Sanki trende tanışmamız önemliymiş gibi.

Kendimi Haydarpaşa istasyonunun bekleme salonunda buldum. Sessiz sadasız insanlar vardı. Hemen yanı başımda iki genç kız ve şişman bayan mahzun mahzun düşünüyorlardı. Bir tanesi;

– Bu postada da çıkmazsa deli olurum, vallahi!

– Aman abla sen de! Bir işi çıkmıştır.

– Ne diye telgraf çeksin "Yarın oradayım" diye.

– Tam telgrafı vermiştir. Bir işi çıkmıştır. Başmüdür bırakmamıştır.

– Öyle şey olmaz, insan önce izin alır, telgrafı sonra çeker.

– Sonradan işi çıkmış da müdür de bırakmamışsa...

– Ben onu bunu bilmem. Ama Bülendi iyi bilirim de. O da benim ne kadar meraklı olduğumu bilir.

İki hanımdan üç yaş genci (üç yaş; fazla eksik olamaz) ve sâkini bir zaman cevap vermedi. Söyliyeceği sözü epey bir hesapladı gibi geldi bana:

– İnşallah bu postadan çıkar. (Yanındaki çıkar'ın daha r si bitmeden):

– Ama bu postaya neden kalsın?

(Bir düşünme payını o koymasa bile ihtiyaten biz koymalıyız):

– Canım treni kaçırmıştır.

– Hah!.. Bak bu mâkul. Bak buna diyeceğim yok. Yok müdür sonradan gitme demiş, ondan evvel telgraf çekmiş falan lâf. Ama şimdi söylediğin mâkul. Her zaman tren, vapur, otobüs kaçırmıştır. Kırk yılda bir mâkul.

(Bunun üstüne artık bir tenkide müsaade vardır.):

– Aman abla! Sen de ne kadar kılı kırk yararsın.

(Tenkit acemidir:)

– Kılı kırk yarmıyorum. Merak ediyorum. Birdenbire hastalandıysa, diye merak ediyorum, istasyona gelirken bir araba çarptıysa... Hastahanelere götürdülerse...

(Ya ikide bir aynaya baktığını ablası farkettiyse):

– Aman abla! Vallahi beni de helecanı kalbe uğratacaksın. Şu benzime bak hele; kül gibi.

(Farkedilmiştir aynaya baktığı. Farkedilmiştir ama aynı işi ablanın da yaptığı ya görülmüşse):

– Benzinde bir şey yok.

– Şu aynaya gözüm ilişti de kendimi tanıyamadım.

(İstasyon aynaları hakkındaki karar daha bekleme salonuna girildiği zaman verilmiştir. Ne şimdi, ne de pek eskiden):

– Sen o karşıki aynaya bakıp da suratın hakkında bir karar vereceksen tamamı. Bunlar istasyon aynası, ayol! İstasyon aynaları meşhurdur. İnsanı perişan gösterir..

Yerimden kalktım. Aynaya doğru ilerledim, İki hanımın sessizce beni dikizlemelerine aldırış etmeden baktım. Ben de perişan bir haldeydim. Potinlerim çamur içindeydi. Şapkamın kurdelâsında beyaz lekeler vardı. Yüzüm sapsarıydı. Gözlerim kıpkırmızı. Kenarlarından fırlayan saçlarımı toplamak için şapkamı çıkarınca şöyle parmaklarımla bir tarasam elimde kalacaklarını sandım. Şapkamı giyip kenarlardan fırlayan saçları içeriye tıktım. Dışarı çıktım. Merdivenleri indim. Vapur Kadıköyünden kalkmış geliyordu. Haydarpaşa istasyonuna baktım. Kocaman kapılarından

ötede kırmızı yeşil fenerli, demiryollu, trenli, yolculu, meraklı, düşünceli, perişan, aceleci, melânkolik, aynalı, sıkıntılı, halecanlı, yerini bulmağa çalışan bir âlem vardı. Her gün yüzlerce tren binlerce hikâye getiriyor, binlerce hikâye alıp gidiyordu. İstasyonun kapıları insan alıp insan veriyordu.

(Yeni Hikâyeler, 1954)

Havuzbaşı-Alemdağı'nda Var Bir Yılan'dan
Dülger Balığının Ölümü

(Havuzbaşı-Alemdağında Var Bir Yılan, İstanbul 1965, s. 241-248)

Hepsinin gözleri güzeldir. Hepsinin canlıyken pulları kadın elbiselerine, kadın kulaklarına, kadın göğüslerine takılmaya değer. Nedir o elmaslar, yakutlar, akikler, zümrütler, şunlar bunlar?..

Mümkünü olsaydı da balolara canlı balık sırtlarının yanar döner renkleriyle gidebilselerdi bayanlar; balıkçılar milyon, balıklar şan-ü şeref kazanırdı. Ne yazık ki soluverir ölür ölmez, öyle ki, üzülmüş bebeklere döner balık sırtının pırıltıları. Benim size ölümünü hikâye edeceğim balığın öyle pırıltılı, yanar döner pulları yoktur. Pulu da yoktur ya zavallının. Hafifçe, belirsiz bir yeşil renkle esmerdir. Balıkların en çirkinidir. Kocaman, dişsiz, ak ve şeffaf naylondan bir ağzı vardır: Sudan çıkar çıkmaz bir karış açılır. Açılır da bir daha kapanmaz.

Vücudu kirlice, esmer renkte demiş miydim? Yamyassıdır demiş miydim? Tam ortalık yerinde, her iki yanda sağlı sollu iki baş parmak izi diyebileceğimiz koyu lekeler vardır, demiş miydim..

Rum balıkçıların Hrisopsaros (Hristos balığı) dedikleri bu balık, vaktiyle korkunç bir deniz canavarı imiş. İsa doğmadan evvel Akdeniz'e dehşet salmış. Bir Finikeli denize düşmiyegörsün! Devirdiği Kartacalı çektirmesinin, Beniisrail balıkçı kayığının sayısı sayılamazmış. Keser, biçer, doğrar, mahmuzlar, takar, yırtar, koparır, atar, çeker parçalarmış. Akdeniz'in en gözüpek; insandan, hayvandan, fırtınadan, yıldırımdan, yağmurdan, belâdan, işkenceden yılmaz korsanı, dülger balığının adından bembeyaz kesilirmiş.

İsa, günlerden bir gün deniz kenarında gezinirken sandallarını büyük bir korkuyla bırakıp kaçan balıkçılar görmüş. "Ne oluyorsunuz?" diye sorunca: "Aman demişler, balıkçılar, elaman! Elaman, bu canavardan! Sandallarımızı kırdı, arkadaşlarımızı parçaladı. Hepsinden kötüsü, balık tutamaz olduk, açlıktan kırılırız."

İsa yalınayak, başı kabak; dülger balıklarının yüzlercesinin kaynaştığı denize doğru yürümüş. En kocamanını, uzun parmaklı elleriyle tutup sudan çıkarmış, iki elinin baş parmağı arasında sımsıkı tutmuş, eğilmiş, kulağına bir şeyler söylemiş...

O gün bu gündür dülger balığı, denizlerin görünüşü pek dehşetli, fakat huyu pek uysal, pek zavallı bir yaratığıdır. Birçok yerlerinde çiviye, kesere, eğriye, kerpetene, destereye, eğeye benzer çıkıntıları, kemikle kılçık arası dikenleri vardır. Dülger balığı adı bunlardan ötürü ona takılmış olmalı.

Bütün bu âlâtü-edevatın dört yanını şeffaf naylondan diyebileceğimiz işlemeli bir zar çevirmektedir. Kuyruğa doğru bu incecik zar azıcık kalınlaşır, rengi koyulaşır, bir balık kuyruğunun biçimini alır.

Oltaya tutuldu muydu dünyasına, sulara küsüverir. Nasıl bir korku içine düşer kimbilir? Onun için dünya bomboştur artık. Oltadan kurtulsa da fayda yoktur. Suyun yüzüne yamyassı serilir. Kocaman gözleriyle insana mahzun mahzun bakar durur. Sandala aldığınız zaman dakikalarca onun sesini işitirsiniz. Ya, sesini! Bir o, bir de kırlangıç balığı sandalda ölünceye kadar ikide bir feryada benzer, soluğa benzer acı bir ses çıkarır. İnce zardan ağzını bir kere ağlara vurmasın, küstüğünün resmidir, dülger balığının.

Bir gün balıkçı kahvesinin önündeki yarısı kırmızı, yarısı beyaz çiçek açan akasyanın dalına asılmış bir dülger balığı gördüm. Rengi denizden çıktığı zamanki esmer renkteydi önce. Vücudunda hiçbir kımıldama yoktu. Taş kadar cansızdı. Yalnız âletlerinin etrafını çeviren incecik, ipekten bile yumuşak zarları oynaşıp duruyordu. Böyle bir oynama hiç görmemiştim. Evet, bu bir oyundu. Bir görünmez iç rüzgârının oyunuydu. Vücutta, görünüşte hiçbir titreme yoktu. Yalnız bu zarlar zevkli bir ürperişle tatlı tatlı titriyorlardı. İlk bakışta insana zevkli, eğlenceli bir şeymiş gibi gelen bu titreme, hakikatte bir ölüm dansıydı. Sanki dülger balığının ruhu, rüzgâr rüzgâr, bu incecik zarlardan çıkıp gidiyordu; bir dirhem kalmamacasına.

Hani bazı yaz günleri hiç rüzgâr yokken deniz üstünde bir meneviş peydahlanır. İşte öyle bir cazip titremeydi bu. İnsanın içini zevkle saadetle dolduruyordu. Ancak, balığın ölmek üzere olduğu düşünülürse bu titremenin anlamı hafifçe acıya yorulabilirdi. Ama insan yine de bu anlam'a almamıya çalışıyordu. Belki de bu harikulâde tatlı bir ölümdü. Belki de balık hâlâ suda, derinliklerde bulunduğunu sanıyordur. Karnı tok, sırtı pektir. Akşam olmuştur. Deniz dibinin kumları gıdıklayıcıdır. Altta, dişi yumurtaları, yukarılarda erkek tohumları sallanıyor, sallanıyor sallanı-

yordur. Vücudunu bir şehvet ânı sarmıştır.. Birdenbire dehşetli bir şey gördüm: Balık tuhaf bir şekilde, ağır ağır ağarmıya, rengini atmıya, bembeyaz kesilmeye giden bir hal almıya başlamıştı. Acaba bana mı öyle geliyor? Sahiden rengini mi atıyor? demiye, dikkatli bakmıya lüzum kalmadan, yanılmadığımı anladım.

Kenarları süsleyen zarların oyunu çabuklaşmıya, balık da gitgide, saniyeden saniyeye, pek belli bir halde beyazlanmaya başladı, içimde dülger balığının yüreğini dolduran korkuyu duydum. Bu hepimizin bildiği bir korku idi: Ölüm korkusu.

Artık her şeyi anlamıştı. Denizlerin dibi âlemi bitmişti. Ne akıntılara yassı vücudunu bırakmak, ne karanlık sulara, koyu yeşil yosunlara gömülmek... Ne sabahları birdenbire, yukarılardan derinlere inen, serin aydınlıkta uyanıvermek, günün mavi ile yeşil oyunları içinde kuyruk oynatmak, habbeler çıkarmak, yüze doğru fırlamak.. Ne yosunlara, canlı yosunlara yatmak, ne akıntılarda âletlerini yakamozlara takarak yıkanmak, yıkanmak vardı. Her şey bitmişti.

Dülger balığının ölüm hali uzun sürüyor. Sanki balık şu hava dediğimiz gaz suya alışmaya çalışmaktadır. Hani biraz dişini sıksa alışması bile mümkündür gibime geldi.

Bu iki saat süren ölüm halini, dört saate, dört saati sekiz saate, sekiz saati yirmi dörde çıkardık mıydı; dülger balığını aramızda bir işle uğraşırken görüvereceğiz sanıyorum.

Onu atmosferimize (suyumuza) alıştırdığımız gün, bayramlar edeceğiz. Elimize görünüşü dehşetli, korkunç, çirkin ama aslında küser huylu, pek sâkin, pek korkak, pek hassas, iyi yürekli, tatlı ve korkak bakışlı bir yaratık geçirdiğimizden böbürlenerek onu üzmek için elimizden geleni yapacağız. Şaşıracak, önce katlanacak. Onu şair, küskün, anlaşılmıyan birisi yapacağız. Bir gün hassaslığını, ertesi gün sevgisini, üçüncü gün korkaklığını, sükûnunu kötüleyecek. Canından bezdireceğiz. İçinde ne kadar güzel şey varsa hepsini birer birer söküp atacak. Acı acı sırıtarak İsa'nın tuttuğu belinin ortasındaki parmak izi yerlerini, mahmuzları, kelpeteni, eğesi, desteresi ve baltasiyle kazıyacak, ilk çağlardaki canavar halini bulacak.

Bir kere suyumuza alışmıyagörsün. Onu canavar haline getirmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyacağız.

Mahalle Kahvesi-Tüneldeki Çocuk'tan

Hallaç

(Mahalle Kahvesi-Tüneldeki Çocuk, İstanbul 1965, s. 42-49)

Vapurdan çıkarken onu farketmiştim. Omuzundaki dikkatimi çekmişti. Her zaman yanılırım: O omuzundaki şeyi bir musikî âletine, bir eski zaman okuna benzetirdim de... Hallacın kirişiydi. Yine öyle oldu. Görmediğim, bilmediğim bir musikî âleti ile hallaç kirişini birbirine karıştırıp eski romanlarda resimlerini gördüğüm seyyar mızıkacılardan hallaca, hallaçtan seyyar mızıkacılara bir saniyede gidip geldim...

Yaz yeni başlamıştı. O gün ilk sıcaktı. Vapur bekliyorduk. Gelen vapurdan iskeleye öyle insanlar indi ki, her gün İstanbul kazan, ben kepçe dolaştığım halde onlara rastlamamıştım. Kimlerdir? Ne iş yaparlar? Nasıl yaşarlar? Nerede otururlar? Ne dertleri var? Şu, uzun saçlı bir keman hocasına benziyen adam kim olabilir? Bu, Harbi Umumî ihtiyat zabiti halini muhafaza eden kıranta adam o zamandan beri ne iş yapmıştı ki, hiç değişmemişti? Üstünden başından, bıyığından, saçından hâlâ bir Enver Paşalık akıyordu.

Vapurdan benim alâkamı çekecek, üzerinde üç dakika meraklanacağım hiç kimsenin çıkamadığı günler olur. Ama böyle günler vapurdan çıkanların üzerinde düşünmek istemediğim günlerdir.. O gün öyle bir günümdü.. Hiçbir yüzde düşünemiyorken, hallacın kirişinden bir Ortaçağ ok atıcısına, oradan harp çalan mızıkacılara, oradan da bir ok hızı ile nur yüzlü kirişin sahibine kafam takıldı. Kısaca boyluydu. Ayağında lâcivert Karamürsel kumaşı bir potur vardı. Ceketini sırtına atmıştı. Sarı zeminli, küçük küçük kırmızı çiçekli gömleğinin yalnız boğazına tesadüf eden düğmesi ilikli, ötekiler açıktı. Aradan beyaz kıllı kırmızı göğsü gözüküyordu. Yanımdan geçerken öyle iki açık mavi göz gördüm ki, içim sevinç içinde kaldı. Şu dünyada daha tertemiz mavi gözlü bir Hallaç Baba vardı. Belki yetmişini aşmıştı. Çevik bir yürüyüşle yürüyor, geniş kocaman tırnaklı elleriyle hâlâ tokmak sallıyordu. Hâlâ dünyadan ümitliydi.. Akşam üstü güneş battıktan sonra tepemizde kalan gökyüzü renginde mavi gözleriyle dünyamızda namuslu Hallaç Baba masalını gezdiriyordu. O masalı hatırlamıyorum. Yalnız bir ses duyuyorum: Diz diz da, diz diz!..

Vapurdan çıkan ötekilerin, bütün vapur bekliyenlerin küçük büyük bütün günahları kimin başına olursa olsun, ben Hallaç Baba'nın hafifçe kambur uzaklaşıp gidişiyle hemen hemen birdenbire çocuklaşmış, günahsızlaşmıştım.

O gün sıcak bir gündü..

Pamuk, yün şilteler attırılacak, pamuk, tokmağı yiyip de kenara yığıldığı zaman, bulutları hatırlatacak. Akşam olacak, Hallaç Baba saçlarında pamuk kırıntıları, üstünde yün kokusu vapuru binecek. Kasımpaşa'daki evine dönecek. Kuyudan su çekecek, ihtiyar karısı pırıl pırıl kalaylı maşrapa ile ona su dökecek. Hallaç Baba yüzünü yıkayacak. Bıyıklarını sıvazlıyacak. Ağzını çalkalıyacak. Allaha şükür edecek...

Yün şilteler, pamuk şilteler, yastıklar, pumba yastıklar.. Her evde atıldığı gibi, arada bir sizin evde de şilteler atılır. Bir akşam yorgun, belki de canın sıkkın eve dönersin. Bir de bakarsın ki, yastığın davul gibi şişmiştir. Karyolan beyaz, tombul, gebe bir kadın kadar iki canlıdır. Uyku nereden gelir bilinmez. Şu uyku insanın sevgilisi gibi birşey, gelmeyince sinirlendiriyor. Ama yatağın atılmış diye içinde hafif, kuştüyü bir sevinç vardır.

O gün ne güzel bir gündü! Deniz ne serindi! Ne güleryüzlüydü sandallar, çocuklar, kadınlar!.. Sanki kimse kimseye bütün gün söğmemişti.. Dünya yüzüne bir tek kötü lâkırdı, kötü hareket, kötü düşünce o gün için -o günün başı için- insan elinden, insan dilinden, insan kafasından çıkmamış gibi bir akşam oldu.

Ben her zamanki gibi kimsesiz pazarımı bitirmiştim. Hayatımdan memnundum. Hayattan da memnundum. Herşey ışıl ışıldı. Herşey mavi, akşama doğru kırmızı, sonra lâcivert oldu.

Bugün kimse ölmesindi. Bugün döğüş edilmesin, bugün kimse ağlamasındı.

Akşama doğru vapur iskelesine gittim. Daha vapura vakit vardı.. İki çocuk iskelenin parmaklıklarında cambazlık yapıyor, bir adamla minimini bir kız çocuğu elleri balık pulu içinde, balık avlıyorlardı... İskelenin, hiç çırpınmıyan bina gölgeleri düşmüş denizi Monako Prensi'nin akvaryumu gibiydi. Güneş balıklarını lipsoslar, lipsosları mezit balıkları kovalıyordu. Köyden güneş çekilmişti. Yalnız iskelenin yarısını, yaldızlı bir ışıkla yıkıyordu.

Onu tarifelerin asıldığı siyah tahtanın dibine çömelmiş gördüm. Yüzü kıpkırmızıydı. Bugün iyi çalışmış olacaktı. Yüzünde, iskeleye inerkenki pembelik kalmamıştı. Çok kanlıydı. Mavi gözleri uçuk, korkuluydu. Yanında durdum. Yüzüme baktı:

– Yorulmuşsun baba, dedim.

– Yoruldum, dedi. Hiç yorulmazdım. Bilmem nasıl oldu?

– Sahi mi baba? dedim. Hiç yorulmaz mıydın?

– Tam 78 yaşındayım. Hiç yorulmamıştım.

– Allah daha ziyade etsin! Olur bazan insan.

– Yok, olmaz, dedi. Ben yorulmazdım.

– Ben hiçbir iş görmedim. Yine yoruldum. Olur böyle şeyler?

Mavi gözlerini yine gözlerime dikti. Hafifçe kanlıydılar. İhtiyar hallaç, çok derinden bir nefes aldı...

Ben yine:

– Olur böyle şeyler, dedim.

– Evet, dedi, demek oluyormuş.

– Karadenizlisin değil mi baba?

– Evet, Karadenizliyim.

– Bugün çok mu şilte attın ?

– Bilmem ki, dedi, çok da değildi.

Sanki bir günah işlemiş gibi:

– Ama Allah bereket versin!

Bilmem daha ne sordum, o ne cevap verdi. Aradan günler geçti, unutmuşum. Çalışmaktan, Allahtan, duadan, şilteden, pamuktan, yastıkla yorgandan, yorganına göre ayağını uzatamıyandan, bir şilte bulamayandan, şiltede yatmaya alışık olmıyandan söz açmıştık. Sonra o da yorulmuştu, ben de. En son:

– Vapura daha çok var mı ?.. demişti.

– Altı buçukta, baba.

– Saat kaç?-

Gitmiş, saate bakmıştım: Altıya yirmi vardı.

– Altıya yirmi var, demiştim.

Kafasını iskele binasının aşı boyaları ellere, elbiselere çıkan duvarlarına dayamış, şiltelerin pumba gibi şişmiş yataklarında, bu akşam için hafifçe uykuları kaçacak, yerlerini yapmağa, itiyatlarını bulmağa çalışacakların tozu, dumanı, kiri, mikrobu sinmemiş mavi gözlerine titrek, âdeta şeffaf, açık çürük renkli, damarlı bir göz kapağı indirmiş, Hallaç Baba uyumuştu.

Ben yürüdüm gittim. Rıhtımda bir aşağı bir yukarı dolaşanları seyre müsait bir iskemlede düşünceye daldım. Birdenbire iskele tarafından birtakım sesler geldi. Oraya bir kalabalık toplandı. Merak ettim, iskeleye vardım ki, Hallaç Baba, sarı gömleğini yuvarlak, kocaman tırnaklariyle koparıyor, kesik kesik soluyordu.. Etrafına insanlar toplanmıştı. Mavi gözleri korkudan büyümüştü. Yüzü morarmıştı. Gömleğini arasıra bulamıyan tırnakları, göğsünün beyaz kıllarını koparıyordu. Durmadan:

– Ölüyorum.. Ölüyorum.. Ölüyorum... Allah! Allah!..

Diyordu.

Bir ara mavi gözleriyle yüzüme baktı. Bilmem tanıdı mı? Yoksa beni doktor mu sandı?

– Doktor?.. dedi.

Eczaneye koştum, ihtiyar belediye doktoru ağır ağır, isteksiz beraber geldi. Yolda:

– Kalb krizi olacak, dedi, çok mu ihtiyar?

– 78 yaşındaymış doktor, dedim.

– Öyle ise gidiyor, dedi...

Biraz adımlarını sıklaştırdı. Hallac'ın yanına vardı. Nabzını tuttu... İhtiyar hâlâ kendindeydi. Mavi gözleri sanki susmuşlardı... Doktora ümitle, ümitsizlikle hâlâ insanca bakıyorlardı.

– Doktor ölecek miyim? Ölüyor muyum? İğne yap bana doktor... diyordu.

Birkaç defa daha Allahı andı. Sonra sustu. Mavi gözleri açıktı. Ama artık insancasına bakmıyorlardı. Yüzü şimdi yer yer sapsarı, soluk, yer yer mordu. Üç dört kişi karga tulumba, yakaladılar. Eczaneye götürdüler.. Sanırım bir kâfur kokusu duydu. Büyük bir korku, bir ter alnını, gözlerini kapladı. Ben çekildim. Hallaç Baba on beş dakika sonra ölmüştü. Gittim baktım, ilâçların yapıldığı, sıra sıra kutular, etiketler dizili, yaz günü serin eczane kokan imalâthanede gözleri küçük havanlara dikili yatıyordu. Mavi yüzü, âdeta korkusuzdu. Rum eczacı gözlerini kapadı. Bitmişti her şey. 78 senelik dız dız durmuştu.

İhtiyar belediye doktoru, sanki genç olsa kurtaracakmış gibi:

– Çok ihtiyardı, dedi.

Ertesi gün iki delikanlı gelip, babalarını eczaneden aldılar. Pembe pembe yüzlü, kocaman başlı, maviş maviş gözlü çocuklardı. Küçüğü:

– Uyyyy baba! diye ağladı.

Şimdi her sene şiltelerimizin mikrobunu, tozunu bu al yanaklı, kocaman kafalı, kalın dudaklı çocuklar yutmaktadır. Vapurdan günlerden bir gün, bir harp, bir de köpekle seyahate çıkan iki öksüz çocuğun romanını bana hatırlatan Hallaç Babanın, bütün varını yoğunu babasının ölüsünü götürecek motöre harcamış, çocuklarından ikisi iner.

Kınalıada'da Bir Ev

(s. 74-77)

Kınalıada'ya ömrümde inmedim. Ama orayı öyle severim ki, neden bilmem. Belki de orada kendisiyle hiç konuşmadığım bir arkadaşım oturdu da onun için. Kınalı'nın önünden geçerken hep o arkadaşımın hiç gitmediğim, hiç gitmiyeceğim evini düşünürüm.

Arkadaşım sakin, sessiz, iyi bir kızdır. Sabahleyin ilk vapurla işine iner. Son vapurla elinde paketlerle döner. Bazı defa son vapurda beraberizdir. Onun iskelenin kalabalığında kaybolduğunu, sonra projektörcü ışığını yolcularla karanlık yola tuttuğu zaman az bir şey sallanarak hızlı hızlı sağa saptığını görür, yine kaybederim.

Küçük, kaplamaları simsiyah kesilmiş bir ahşap evde oturduğunu sanıyorum. Evden deniz görünmüyor olmalı. Yahut belki de bir iki penceresinden, çakal eriği dalları arasından. Küçük bahçede acı badem, ayva, nar, hünnap ağaçlarını görürüm. Bahçede bir de çıkrıklı kuyu olacak. Kırkını aşmış, şişmanca, yeşil gözlü bir kadın olan anasını kırmızı elma yüziyle, küf yeşili gözleriyle görür, ben de severim. Böyle bahçeyi, evini, anasını tarif ederken gördüm sanmayın. Ben görmeden severim bahçeleri, insanları, evleri.

Eve bu küçük bahçeden girilir. Evin alt katında kendileri oturur. Üst katını yazın kiraya verirler. Bir Meryemana kandili önündeki İsa resminden, küçücük sarımtrak aynaya kadar her şeyde ağır, günlük kokusuna benzer, bir Ortodoks hava eser. Evin içinin o kadar temiz olduğunu sanmam. Günlük kokusu odalardan hiç eksik olmaz. Arkadaşım dediğim kızın kendi başına bir odası yoktur.

Onu vapurda ikinci mevkiin tahtaları üzerinde Rumca konuşurken dinlerim. Rumca bir kelime anlamadan ne söylediklerini bilir gibiyimdir.

Akşam saat 10,45 de oraya vardığına göre, ancak 11'de yemeğe otururlar. Hemen de yatarlar herhalde. Acaba başucunda bir kitap var mıdır? Bana bir defacık gülmüş olan bu kızın hülyalarına ne karışır bilmem ki?.. Yemeği nasıl yer? Hızlı mı, yavaş mı? Ne kadar merak ederim. Acaba birçok insanlarda olduğu gibi yemek yerken çirkinleşir mi? Çirkinleşince yüzündeki o iyi, harikulade çizgiler ne olur? Nereye giderler?

Kınalıada'yı, bu kızı tanımadan da merak ederdim. İnsanlarını değil. Onları bol bol vapurda görüyorum. Daha çok o vapurdan çıkanlarla birlikte, bu geceyarısı sönük kırmızı ışıklariyle böcek gibi kabuğuna, kırmızı benekli kabuğuna kapanmış Kınalı'nın evleri ne yaparlar diye? Ne yapacaklar. Her yerde olduğu gibi onlar da dedikodu yaparlar. Yerler, içerler, uyurlar.

Evler mi? diye sormayın. Evet, evler... Bunları bildiğim halde eskiden merak ettiğim Kınalı'nın evlerini şimdi büsbütün görmeğe can atıyorum. Çünkü orada, bayıldığım bir kız oturuyor. Ben eskiden Arnavutköyü'nü de böyle merak ederdim. Sonra bir gece gidip gördüm. İki balkonlu bir ev gördüm. Caddelerinden, dereler geçen büyük bir köy. Dört beş köprü. Köprünün birinde sarhoşun biri eğilip kusmuştu.

Şimdi Kınalı'yı da böyle merak ediyorum. Kınalı'nın bir evini. Bir masa düşünelim. Eskimiş muşambadaki boncuklu bir nihalin üzerine bir sahan konuyor. Bu et midir, sebze midir? Haydi bu meraktan cayalım. Farzedelim ki, ettir. İşte dağıldı. Babaya,

oğula, kıza, benim arkadaşım olan kıza... Yemeği anneleri dağıtıyor. Küçük kızkardeşi büyük zehir yeşili gözlerini açmış, sahana değil, sofranın arkasındaki Meryemana kandilinin yandığı kapısı çıkarılmış dolaba bakıyor. Karpuz oradadır. Bu akşamki karpuz sarı çıkmıştır. Çekirdekleri simsiyahtır.

İşte konuşuyorlar. Ne konuşuyorlar acaba? Bir vapurun projektörü yarı aydınlık odayı ışık içine daldırıyor. Sevdiğim kız yemek yerken çirkinleşmiyor. O kadar şen, o kadar sıhhatli ki, yediğinin farkında olmuyor. Arkadaşımın yüzünde hep neşeli şeyler var. Ağzında bir lâkırdı. Ne'söylüyor merak ediyorum.

İşte o yüzden hikâye yazarım. İşte bu merak yüzünden hikâyeci geçinirim. Hikâyelerimi beğenmezler, üzülürüm. Beğenirler, kızarım. Kendim beğenirim, budalalaşırım. Beğenmem, canım yemek istemez. Kınalıada'ya gelince... İşte onu pek merak eder, bir türlü de inemem, bu gidişle inemiyeceğim de...

Bir İlkbahar Hikâyesi

(s. 119-122)

İlkbahar bir bayram, bir uyanış, bir mucize, bir çılgınlık, olamıyacak gibi duran bir şeyin oluşu, ilkbahar şu, ilkbahar bu... Kuş, papatya, gelincik, çayır, çimen, ağaç, çiçek, mimoza, zakkum, su sesi, hindiba, çingene, kuzu... Klâsik ilkbaharların içinde hepsi; hattâ sülüğün bile yeri vardır. Unuttuklarım da çoktur a, en mühimmi Nisan, Mayıs güneşi.

Yaşı kırkı aşmış bir adamın mevsimler içinde ilkbaharı biraz üzüntü ile duymamasına imkân yoktur. Eski çılgınlıklar nerede? Nerede o, birdenbire bir genç kız elinden, bir genç kız rüzgârından sararma, o yürek çarpıntısı? Şu ömrü mevsimlere benzetenler iyi etmişler doğrusu. Herkesin bir ilkbaharı, bir yazı, güzü, kışı oluyor işte. İnsanın ilkbaharı, öteki hayvanlara bakarsak geç başlıyor. Bir at bir yaşında, hadi hadi iki yaşında ilkbaharındadır. Bir kuzu, altı ayda koç olur. Ama insanoğlu ilkbaharını yirmisinden önce pek idrâk edemez. Yirmiden evvel idrâk edilen ilkbahar, bir yalancı ilkbahardır. Ben böyle bir yalancı ilkbaharın hikâyesini yazıyorum: Tam otuz sene evvel 12 yaşındaydım. Anadolu'nun bir şehrinde bulunuyorduk. Babam memurdu. Şehire bir yaz sonunda gelmiştik. Kötü, insan boyu karlı bir kış geçirmiştik. Sonra bir gün bahar geliverdi. Karlar eridi. Karlar eridi ama, karları eriten güneş değildi, yağmurdu. Bu Anadolu şehrinin ilkbaharı kırk ikindi yağmurlarıyla başlardı. Sabahleyin parlak mavi bir gökyüzünde, ısıtmayan, güneş vurmuş kar gibi soğuk bir güneş görünürdü. Saat daha onbiri bulmadan doğudan mı, batıdan mı, kuzeyden mi bilmem, bir kara bulut peyda olur, on dakika sonra bardaktan boşanırcasına bir yağmur bütün gün tıkır tıkır, şakır şakır durmadan yağardı. Odamın penceresinden "Kara çayır" dedikleri bir koyu yeşil ova görünürdü. Günün her rengini deniz gibi emen bu çayırın renk oyunları da olmasa, evden bir deli çığlığı ile fırlamak işten değildi.

Bütün kış hastalıktan başım kalkmamıştı.

Sokağa çıksam başım dönerdi. Bu garip, yağmurlu, kara bulutlu, dörtte üçü kapanık havanın içinde öyle insanı avucuna alıp sıkan bir de ilkbahar, toprak, insan, çayır, ağıl kokusu vardı ki, içimden hep bağırmak, ağlamak, sonra kaskatı katılıp kalmak geçerdi.

Bir sabah gözlerim tavanda, daha henüz hava kararmamış, şıkır şıkır dışarısı. Yer yatağımda yağmurun ne zaman başlıyacağını düşünüyordum. Birdenbire odanın içinden parlak bir kuş geçti. Yatağımın üstüne oturdum. Kuş bir daha geçti. Sonra sağdaki duvarda bembeyaz bir şerit oynadı, kayboldu. Gözlerimi ovaladım. Açtığım zaman, duvarda bir parlak daire titriye titriye, sanki yerine yerleşmeğe çalışıyordu. Bu, bir aynanın duvara vurmuş ışığından başka bir şey değildi.

Yataktan fırlayıp pencereye dikildim. Bizim evin yüksekteki bahçesi, alttaki evin bahçesine bakardı. Odama ayna, muhakkak oradan tutuluyordu. Pembe şeftali çiçeklerinin arasına bir hasıra oturmuştu. Arkasına bir sandalye koymuştu. On altı, on yedi yaşlarında bir kızdı. Pencerede kalakaldım. Elindeki aynanın ışığı gözüme değdikçe, ellerimi yüzüme kapamıyor, gözlerimi kırpmadan dimdik bakıyordum.

Ertesi gün, benim de elimde bir ayna vardı. O, ince ince gülerek, gözlerini aynamın aksinden kaçırmaya çalışıyordu. Bu oyun, hiçbir zaman yarım saatten fazla sürmez, o, bahçeden evine saçlarında yağmur damlaları dökülerek girer, ben yine: yatağıma dönerdim. Ertesi gün yine güzel bir sabah başlar, yine önce onun aynası odamın duvarında koşar, sonra yerine yerleşmek ister gibi titriye titriye duvara asılır kalırdı. Yine ben gözlerimi kırpmadan onun ayna ışığına, o gözlerini güzel elleriyle siper ederek benim ayna ışığıma bakardık. Sonra yine kırk ikindi yağmuru başlardı.

Başka hiçbir şeyle ilgim olmadığı için, bir sabah evimizin önünde bir yaylı araba durunca şaşırmadım. Yalnız ben ayna oyununda iken annem tarafından yakalandım. Annem garip garip bahçeye, kıza, ayna ışığına, elimdeki aynaya baktı. Bana:

– Haydi, giyin! dedi.

Arabaya atladık, iki parça eşyamız arkaya bağlanmıştı. Babam, başka bir yere tâyin edilmişti. Yola çıktık. Bir ormanın içinden geçerken bulutların arasından bir güneş, ormanın yeni yeşermeğe başlıyan ağaçlarında bir göründü, kayboldu, içimden bir daha göremiyeceğim ayna ışığı geçti. Hüngür hüngür ağlamaya başladım. Babam:

– Nesi var bunun? dedi.

Ben, annemin çarşafına kafamı gömdüm. Annem eliyle, yüzüyle ne biçim bir işaret etti babama bilmiyorum ama, hiç ses çıkarmadılar. Bütün hıncımla, kimse bana sus demeğe cesaret edemiyeceğini sezerek, istediğim gibi ağladım.

Şimdi ilkbaharda odamın penceresinde bir yerden kazara bir ışık vursa, o gün ilkbahar her insana yaptığı gibi bana da üzüntü ile dolu bir yumuşaklık, bir yerinde duramayış, bir yürek çarpıntısı verir. O zamandan bu zamana tam otuz sene geçti. Kimsenin yüzüne ayna tutmadım. Kimse yüzüme ayna tutmadı. Ama kazara bir ışık, bir ilkbaharda odamdan parlak bir kırlangıç gibi geçiverirse o gün ne ettiğimi bilmem.

Sinağrit Baba

(s. 148-152)

"Cehennem Nişanı"nda beş sandaldık. Güzel bir Ocak akşamı. Hava lodos. Denize kırmızı rengin türlüsü yayılmış. Çok kaynamış ılhamur rengindeki yayvan, geniş, ölü dalgalar. Sandallar ağır ağır sallanıyor, oltalar bekliyor, insanlar susuyor...

Otuz sekiz kulaç suyun altındaki derin sessizliğe, dibindeki dallı budaklı kayaların arasına yedi rengin en koyusu girer mi şimdi. Sinağrit baba döner mi avdan. Pırıl pırıl, eleğimsağma rengi pullariyle ağır ağır, muhteşem, bir ilkçağ kralı gibi zengin, cömert, asîl ve zalim mantosu ile dolaşır mı kimbilir. Altunu, zümrüdü, incisi, mercanı, sedefi lâcivertliğin içinde yanıp yanıp sönen sarayını özlemiş acele mi ediyordur?

Sinağrit baba ömründe konuşmamış, ömrü boyunca evlenmemiş, ömrü boyunca yalnız yaşamıştır. Onun kovuğundaki zümrüt pencereden ne facialar seyretmiştir. Sinağrit baba, ne oltalar koparmıştır.

Bu akşam kimin oltasını seçmeli de artık bitirmeli bu yorucu ömrü. Daha her yeri pırıl pırılken, mantosu sırtında iken, daha eti mayoneze gelirken bitirmeli bu ömrü. Sonra hesapta bir gün pis bir "Vatos"un, bir sırtı renksiz, yapışkan ve parazitli canavarın dişine bir tarafını kaptırmak var. İyisi mi, muhteşem bir sofraya kurulmalı, bir zaferle dolu ömrün sonunu beyaz şarapla, suların üstündeki başka dünyada yaşıyan bir akıllı mahlûka kendini teslim etmeli.

Sinağrit baba oltalardan birini kokladı. Bu balıkçı Hristo'dur; kusurlu adam. Gözü açtır onun. İçinden pazarlıklıdır. Evet, fıkaradır ama, kibirli değildir. Sinağrit baba fıkaralıkta gururu sever, öteki oltaya geçti. Kokladı. Bu balıkçı "Hasan"dır. Geç. Cart curt etmesine bakma! Korkaktır. Sinağrit baba cesur insandan hoşlanır. Bir başka oltaya başvurdu. Balıkçı Yakup iyidir, hoştur, sevimlidir, edepsizdir, külhanidir. Ama kıskançtır. Kıskançları sevmez, Sinağrit baba, geç. Şu olta, hasisin tuttuğu olta. Sinağrit baba cömertten hoşlanır. Ama bu oltaya bir baş vurmağa değer. Bir baş vurdu. Hasisin oltasının iğnesini dümdüz etti. Sinağrit baba iğneden kopardığı yarım kolyozu çiğnemeden yuttu. Hasis, oltasını hızla topladı:

– Vay anasını be, Nikoli, dedi, iğneyi dümdüz etti.

Nikoli'nin oltasının yemini kuyruğiyle sarsmakta olan Sinağrit baba, Nikoli'nin bir kusurunu arıyordu. Onda kusur mu yoktu. Evvelâ sarhoştu. Sonra ahlâksızdı, kendini düşünürdü ama, cesurdu, cömertti, hiç kıskanç değildi. Fıkaraydı. Kibirliydi de. Sinağrit baba kibirli fıkarayı severdi ama, Nikoli'nin kibrini beğenmiyordu. İnsanoğlunda o başka birşey, gurura pek benziyen şey, yerinde, vaktinde bir gurur, o da değil, insanoğlunun insanlığından, taa saçının dibinden, oltasını tutuşundan beliren, istiyerek olmıyan, ama pek istemiyerek de gelmiyen bir gurur isterdi, öyle bir elin oltasını düzleyemez, misinasını kesemez, bedenini fırdöndüsünden alıp gidemezdi.

Beş sandalın beşini de kokladı, beğenmedi.

Sinağrit baba kayasının kenarında durmuş, lâcivert âlem içinde hafifçe yakamozlanan oltalarla, cıvalı zokalardan aydınlanan saray meydanını seyrediyordu. Oltalar gitgide çoğalıyordu. Sinağrit ve Mercanlar şehrinin göbeğinde şimdi tatlı tatlı sallanan onbeş tane fener vardı, öteki kovuklardan mercan balıkları çıkıyor, fenerlerden birine hücum ediyor, budalaca yakalanıyorlardı. Gözleri büyümüş bir halde yukarıya çıkarlarken dönüp tekrar aşağıya kadar geliyor, yukarıki dünyayı görmeğe bir türlü karar veremiyorlardı. Sinağrit babaya büyüyen gözleriyle, "Bizi kurtar şu lânetlemeden" der gibi bakıyorlardı. Sinağrit baba düşünüyordu. Gidip o yakamoz yapan ipe bir diş vurdu muydu, tamamdı. Ama hiçbirini kurtarmıyor,

hareketsiz duruyordu. Sinağrit baba onları kurtarmanın bu kadar kolay olduğunu biliyordu ama, bildiği birşey daha vardı. O da ister su, ister kara, ister hava, ister boşluk, ister hayvan, ister nebat âleminde olsun, bir kişinin aklı ile hiçbir şeyin halledilemiyeceğini bilmesidir. Ancak bütün balıklar oltaya tutulan hemcinslerini kurtarmanın tek çaresinin koşup o yakamoz yapan ipi koparmak olduğunu akıl ettikleri zaman, bu hareketin bir neticesi ve faydası olabilirdi. Yoksa, gidip Sinağrit baba oltayı kesmiş, biraz sonra Sinağrit baba tutulduğu zaman kim kesecek? Kim akıl edecek yakamozu dişlemeği?..

O sırada büyük büyük ışıklar saçan bir olta aşağıya inmişti. Sinağrit baba ümitle koştu. Bu oltayı da kokladı. Hiç tanımadığı birisi değildi. Yemi ağzına aldığı zaman bu olta sahibinin, tam aradığı adam olduğunu bir an sandı. Bu anda da yakalandı. Kepçeden sandala düştüğü zaman Sinağrit baba büyük gözleriyle kendisini yakalıyana sevinçle baktı. Sinağrit baba etrafı kırmızı, içi aydınlık siyah gözleriyle bir daha baktı, bir daha baktı. Birdenbire ürperdi. Hiddetinden ayaklarını yere vuran bir genç kız gibi sandalın döşemesini dövdü. Belki bizim bile bilemediğimiz bir işaret görmüştü kendisini tutan oltanın sahibinde: Bu adam, şimdiye kadar hiç imtihan geçirmemişti. Ömrü boyunca, cesur, cömert, Sinağrit babanın istediği şekilde mağrur yaşamıştı. Ama Sinağrit baba bu adamın ne korkunç bir ikiyüzlü köpek olduğunu bizim göremediğimiz bir yerinden anlayıvermişti. Bütün devirler ve seneler boyunca kendisini tutan oltanın sahibi ne cesaretini, ne cömertliğini, ne gururunu bir tecrübeye, bir imtihana tâbi tutturmamış, her devirde talihi yaver gitmiş birisiydi. Kimdi, neydi? Sinağrit baba da bilemezdi. Ama, belki de ölünceye kadar cömert, cesur, mağrur yaşıyacak olan bu adamın şu âna kadar bir defa bile bir imtihana sokulmadığını anlamıştı. Belki de sonuna kadar bu imtihandan kurtulacaktı. Sinağrit baba böylesine hiç rastlamamıştı. Ölmeden evvel adama bir daha baktı. Namuslu, cesur, cömert ölecek olan bu adamın hakikatte korkakların en korkağı, namussuzların en namussuzu olduğunu alnında okuyordu. Bu adam o kadar talihliydi ki, daha, ikiyüzlülüğünü kendi kendisine bile duyacak fırsat düşmemişti. Yoksa Sinağrit baba yakalanır mıydı? Sinağrit baba hırsından tekrar tepindi. Bağırmak ister gibi ağzını açtı. Kapadı. Sinağrit baba son nefesini, böylece hiçbir insanlık imtihanı geçirmemişin sandalında pişman ve mağlûp verdi.

Şahmerdan-Havada Bulut'tan

Francala mı, Ekmek mi?

(Şahmerdan-Havada Bulut, İstanbul 1965, s. 65-70)

Tütün ve gazete bayii Çanakkale'de kolunu kaybetmiş ihtiyat zabiti Ahmet Recai efendinin içine bilet koymak için yaptırdığı kâğıt cüzdanlardan bir tanesi elinize geçse, derhal bir vapura atlar, Üsküdar iskelesine ayak basar basmaz Recai efendinin dükkânını arar bulur: bir bilet te bana verir misin Recai efendi? derdiniz. Bereket versin ki, yalnız Üsküdar tarafının çok fakir insanları böyle düşünür ve cebinde böyle bir cüzdanı bulunan her Üsküdarlı gazete müvezzii, postacı, hamal, çımacı, mezar kazıcı ve iskatçı ne yapar yapar bir bilet edinmeye bakardı.

Fakat bir Üsküdarlı fakirin bir piyango bileti edinmesinin ne kadar mühim bir mesele olduğunu bilmiyen bir adam da pek İstanbullu sayılmaz. Hattâ pek Türkiyeli bile sayılmaz. Hattâ bazan insan çok kötü düşünmesini bilen bir adamsa dünyalı bile sayılmaz ve Merih yıldızı ahalisinden gibi aramızdan ayrılıp geçenlere, kolumuzu dürtenlere, güzel kızlarla geçenlere şaşar. Ne ise mesele burada değil. Fukaralık ayıp değil...

Fukaralık ayıp değil dediğimiz zaman, hamal olalım, iskatçı olalım; fukaralık ayıp değil dediğimiz zaman bunun ancak bir teselliden ibaret olduğunu ve fukaralığın bal gibi hem ayıp, hem günah, hem enayilik olduğunu biliriz.

Şayet Recai efendinin içine bilet koymak için yaptırdığı bu kâğıt cüzdanların üzerine yazılmış yazıların cazibesine yalnız hamal, lostracı grupu kapılmasaydı da İstanbulun şu kötü arap filmlerine ve Şuayibülgavsî isimli Mısır hanendesine tutkun insanları da tutulsaydı, Recai efendinin piyangocu dükkânının önü ayın onuna doğru adam almaz, meşhur Ziynet ablanın dükkânı gibi mahşer olurdu. Recai efendi de işine büyük oğlu Vahdeti bırakır, Beyoğlunda başka işler tutardı.

Kimbilir, çok iyi ve iyi yürekli bir adam olan Recai efendi, bay Recai ve zengin olur olmaz Allahın belâsı bir şey olur; bugünkü yaptığı iyilikleri, orta halli vaziyetini unuturdu. Elhamdülillah zengin olmadı. Üç beş kuruşla hem kendisi geçindi, hem de Üsküdar iskelesi civarı açlarına yardım, bazan da hattâ zevklerine vasıta oldu. Keşke olmasaydı dememeli. Recai efendi bazan insanın ekmek kadar ihtiyacı olan şeyleri bilen adamdı. Meselâ bir hafta tatilinde bütün parasını kumara vermiş bir çımacıya bir 29'luk rakıyı bedava

vermek gibi, senede bir, bir gazete müvezziine yılbaşı piyangosunu bedava hediye etmek gibi nezaketler gösterirdi.

Recai efendinin küçük oğlu Hamdi, mektepten çıkar çıkmaz babasının dükkânına koşardı. Gelen geçene cigara paketi satmak, ara sıra bilet okutmak kadar tatlı bir zevki hiçbir kitapta bulamamıştı. Gözü kararır gibi zevklenirdi. Fakat bazı günler de bu işten öyle birdenbire bir çocuk soğuyuşuyla soğurdu ki... Bereket versin o zaman en iyi dostu gazete müvezzii Çarpık Ahmetle gelsin sinema vak'aları anlatma yarışı...

Dükkânın yanındaki arsada otururlardı. Akşam olmuştur. Vapurlar gelir iskeleye küt diye çarparak yanaşırlar. İskele, gazinoları, kahveleri, dükkânları, simitleri ve çörekleriyle bir gider gelir, ışıkları hafif söner yanarlar. İstanbul bütün ışıklarını yakmıştır. Bu ışıkların içinde sinemaların da ışıkları vardır. Tütüncü dükkânları zillerini çıngırdatırlar... Çocukların bu İstanbulun ışıklarından aldıkları intiba peri masallarından alınandan daha cazibelidir. Buradan, bu arsadan, İstanbulun kötü hiçbir şeyi yoktur. Yüksek kaldırımdan yukarıya asansörle çıkar gibi hızlı hızlı çıktıklarını görür gibi olurlar. Hamdi, Çarpık Ahmedi o kadar sever ki, bazı akşamlar onu evin önüne kadar getirir. Bir müddet de orada oynarlar. Sonra Hamdi'yi yemeğe çağırdıkları zaman Çarpık Ahmet evin eşiğine oturur, ona da yemek verilirdi. Anası Ahmedi içeriye almazdı. Babası anasından, anası babasından çok çekindikleri için birisi Ahmedi içeriye almaz, ötekisi de Ahmet'le Hamdi'nin arkadaşlığına göz yummağa mecbur olurlardı.

Ahmedin hiç kimsesi yoktur, iskelede yatar, kalkar. Çok çirkin ve çok kavgacı olduğu için kimse yüz vermez. Ahmet eskiden böyle değildi. Sonra yavaş yavaş aptallaşmıştı. Bilinmez ne yüzden? Belki de bir iki defa... cami avlusunda yazın rüya gören Arap hâfızın cigaralarından birkaç tane içtiği için böyle olmuştur.

Ahmedin bütün düşüncesini bir gün birdenbire Millî piyango aldı.

Ya çıkarsa... Çıkarsa evvelâ bu üstündeki paçavraları atacaktı. Üstünde bildim bileli giydiği bu elbiselerden içine bir bıkkınlık çökmüştü. Kurban ve Ramazan bayramlarında esnaf çocuklarının mavi şayak elbise yaptırdıklarını ve başlarına şemsiperi güneş gibi parlayan mor kasket geçirdiklerini görünce kan beynine çıkardı. Başkalarının elbiselerini yırtmak isterdi.

– Ah, bir fiyakalı giyinebilsem, derdi.

İkinci derdi de francala idi. Francala onun için müthiş bir şeydi. Kadın görmemiş insana kadın nasılsa francala da Ahmede aynı hali verirdi. Isırmak, dişlerinin bütün kuvvetiyle bir francala ısırmak... Para kazandığı zaman francala mı, ekmek mi alayım? diye çok düşünürdü. Pek az fazla bir para ile francala alabilecek vaziyetler ayda bir iki gün olurdu. Olurdu ama Ahmet bir türlü francala mı, ekmek mi? meselesini halledemez, eli bir türlü varıp francala alamazdı. Adeta utanırdı. Ona:

– Ulan Ahmet, para mı yiyorsun?

Deyiverirse ya birisi... Utancından bucak bucak kaçardı. Kendisine arasıra yemek yediren tütüncü Recai Bey, sonra akşamları küçücük paketini evine götürdüğü beyefendi, sonra, o her akşam İstanbul'dan meyhane dönüşü ufaklık paraları Ahmedin eline dolduran beybaba şayet Ahmedi francala yerken görseler bir daha ona para vermiyecekler gibi gelirdi.

Ahmet gazete satardı. Fakat ekseriya pek kazanmazdı. Bazan içeriye girdiği de olurdu. Ne çıkarsa akşamları yükten çıkardı. 7, 8 bazan 12 kuruş bile aldığı olurdu.

Bir francalaya on kuruş... Beş kuruşluk da kaşar peyniri alacaktı piyango çıkarsa. Sonra o lâcivert şayak elbiseyi ve o şemsiperi güneş uçuran kasketi de alacaktı. Geri kalan parayı ne yapacaktı? Acaba geriye para kalır mıydı?

– Ulan enayi kalmaz olur mu? derdi kendi kendine. Bütün İstanbul gazetecilerine şayak lâcivert kumaş bile alabilirim artan para ile.

Ahmet, Recai beyin küçük oğlunun sayesinde bir tayyare piyango bileti edindi. Nasıl oldu. Çok mühim... Oldu ama işte...

Piyango Ahmede isabet etti. Etmez olaydı. Ahmet elbiselerini cami avlusunda soyundu. Ortalık yaz gibi bahar günüydü. Çırılçıplak şadırvan başına oturdu, Ekmek mi, francala mı? diye düşünmeğe başladı.

Düşünüş o düşünüş... Çırılçıplak tam altı ay francala mı, ekmek mi? diye düşünen çocuğun, fırsat buldukça gene çırılçıplak soyunup hastane koridorlarında dolaştığını gören aklı başında gardiyanlardan çoğu piyango alıp almamağı kötü kötü düşündüler.

Ahmet altı ay sonra hastaneden çıktığı zaman parasını cami avlusunda nereye koyduğunu bir türlü hatırlayamadı. İmam, kayyum, müezzin, çımacı, iskele memurları cami duvarlarını ve bahçeyi tartak martak getirdiler. Bir şey bulunmadı. Ahmet bazı akşamları "francala mı, ekmek mi?" diye yeniden düşünmemesi için tam bir sene tütün ve piyango bayii Recai beyin elinden her akşam bir francala alıp yedi. Yemeseydi hali fena idi. Ama gene de aklından böyle düşünceler hiç eksik olmadı: Bereket kıştı, Recai bey francalasını veriyor, rüzgâr zaten dökülen elbiselerinde onu çırılçıplakmış gibi üşütüyordu; bereket versin!..

Paşazade

(s. 71-75)

Ayşelerin evi sur haricindedir. Bizimki, Hüsamettin Paşanın, kocaman duvarları arasına hapsedilmiş, bahçesi çam ağaçlı - havuzu balıklı ve fıskiyeli imiş - eski konaklardandır.

Kış akşamları bankadan dönerken birinci mevkide, ilk zamanlar maaşım kırk beş lirayı bulmazken yan gelir otururdum. Bütün Topkapı eşrafı selâmımı iade eder, kimi omzumu okşar, kimi hal hatır sorardı.

Anam koca konağın içinde hâtıraların, duvarlara asılmış, Hüsamettin Paşadan kalma yağlı boya resimlerin, sedef kakmalı cigara tablalarının arasında günlerini bir böcek gibi geçirirdi. Eve ben gelince biraz canlanırdı. Çamın altındaki büyük tel örgülerle kaplı, baba yadigârı kümesteki tavuklar yumurtlamışsa ıspanaklı iki yumurta pişirirdi. Ne konu komşu evimize ayak basar, ne Şişli taraflarında oturan eski akrabalar konağımıza uğrardı. Anam: "Hüsamettin Paşanın geliniyim" der dayatır, arasıra uğrayanlara bin sekiz yüz seksen iki modası elbiselerle çıkar; mütemadiyen Paşa babamızdan bahsederdi. Babamın kolağası payesi aldığı gün evin bahçesinde yapılmış bir şenliği, gelene gidene, hatırlayıp hatırlamadıklarını sorardı. Son pandantifini sattığı gün, ben de bankadan ilk maaşımı almıştım. Evimiz senelerdir kırk beş lira para görmemişti. "Ayda kırk beş lira ile Topkapıda neler yapılmaz?" dedi anam. "Bahçeyi mi düzeltmeyiz, tavuklar mı almayız, piliç mi çıkartmayız, çamı mı budatmayız, havuzu mu tamir etmeyiz?"

– Anneciğim, dedim, kırmızı balık da alalım havuza. Nerede satarlar acaba?..

– Mısırçarşısında bulunur, yavrum! dedi.

İki tokmaklı guguklu saatin zincirini çekti. İlk defa olarak gördüğüm bir âmme cüzünden bir şeyler okudu. Cüzünü okuduktan sonra yine ilk defa olarak, Hüsamettin Paşanın geliniyim, diyen halini mahsus bir, nasıl söyliyeyim, af buyurun! fiyakayı bozmamak gayretiyle yaptığını anlatan bir tavırla:

– Artık, dedi, Hüsamettin Paşanın gelini değilim, oğlum, banka memuru Bay Recai'nin anasıyım,

O zaman banim de yüreğimden bir şey koptu. Ben de ilk defa olarak bir şey yaptım. Onu öptüm. Bahçeye çıktık. Babamın kolağası olduğu günkü gibi, sanki bütün bahçe, Japon fenerleriyle süslüydü.

İşsizken tütün içerdim, işe girince bıraktım. Fakat birinci mevki tramvay arabalarında akşam üstü Topkapıya dönmeyi güzel bir itiyat halinde muhafaza ettim. Ne güzel olurdu! Kimse konuşmazdı. Tramvay mahallelere sapardı. Meydanlara varırdı. Yanımız sıra çıplak bacaklı çocuklar koşar, gitgide geri kalırlar, en arkaya atlarlardı.

Yangın yerleri korkunç, garip, uzak, yabancı, hatırasız nerelere kadar giderdi bilmem?

Bir kafesten bir genç kız birinci mevkideki genç erkeğe bakardı. Son durakta iner, geriye dönerdim. Portföyümü sallardım. Bakanlara selâm vermezdim. Fakat iyi delikanlı, sessiz çocuk, iş bulmuş, aferin! Çalışıyor, dediklerini duyardım. Bazan Hüsamettin Paşanın torunu! da derlerdi. Ben de anam gibi bundan garip bir gurur da duymaz değildim.

Tramvayda en büyük dostum Zekâi Beydi. Bazan yan yana düşerdik. Ben etrafımı göremezdim. Gazetemi okurdum. O, yangın yerlerine bakar, yıkılmış çeşmelere hayıflanır:

– Harap... Harap... İstanbul... Nerede o eski İstanbul? Bu taraflarda oturmak doğru değil... İnsan ihtiyarladıkça konfor ihtiyacı da başlıyor, hazret! derdi. Sonra:

– Valide Hanıma arzı hürmet ederim, ellerinden öperim efendim.

– Teşekkür ederim efendim, bilmukabele efendim.

– Geceler hayrolsun!

Bir gün her nasılsa bir ikinci mevki tramvaya atlamış bulundum. Topkapıya işliyen çift tramvay arabalarından yalnız bir tanesi kırmızı renklidir. Zekâi Bey ve ben gibiler bu tramvayı beklerler. O gün biraz geciktiğim ve tramvay da hemen geçip gittiği için ancak arkadaki römorka atlıyabildim.

Ayşeye orada rastladım. Ben çok mahcubumdur. Ayşe derhal dostluk tesis eden garip ve şimdiye kadar roman ve hikâyelerde bulunduğunu işittiğim Avrupalı bir İstanbul kızıydı. İnhisarlarda çalışıyordu. Tramvay tenhaydı. Dışarıda yağmur yağıyordu. İçeride insanlar, bir çorba düşünen açlar gibi hazin ve sessiz, sakalları uzamış ve iyi çehreliydiler. Yerler tamamen doluydu. Fakat ayakta da kimseler yoktu. Sirkeciden her tarafı ıslanmış, kasketi elinde bir çocuk girdi. İhtiyar bir adam, yanındaki arkadaşını biraz sıkıştırarak bu çocuğu tatlı ve muhabbetle dolu bir hareketle yanına aldı.

Sonra yine dışarıyı görmeden, şen, şakrak, yorulmaz, çapkın ve genç bir biletçinin şaklabanlıkları arasında meçhul bir çorbaya insanlar gidiyorlardı. Ne güzeldi!

İşte o akşamdan sonra birinci mevki tramvay arabaları Topkapıya doğru çekip giderlerken ben römorka atlar ve kendi kendime: Topkapılı Ayşeye ve

Topkapılı Ayşe gibilerine rastlamıyacağımı bilsem, birincinin meşin, yaylı koltuklarına kurulur; yangın yerlerini, harap camileri ben de Zekâi Bey gibi seyreder, içlenirdim, derim.

Zemberek

(s. 95-101)

Dedim: – Kaç dakika var?

Birdenbire anlıyamamış olmalı ki sordu:

– Neye kaç dakika var?

Yüzüne şaşkın şaşkın baktım:

– Dersten çıkmaya canım! dedim.

– Haa! dedi.

Cebinden kocamanca bir gümüş saat çıkardı. Gözlerini tahtadan istemiye istemiye ayırarak, sakin, fakat korkak baktı:

– On yedi dakika...

Sınıfın içine sonbahar öğlesi dalga dalga birikiyor; sinekler, nebatat hocasının etrafında ve büyük pencerelerin üzerinde mesut ve kayıtsız çiftleşiyorlar, hocanın bahsettiği nebatat tohumları, etrafımızı saran bol ve beyaz ışıkların içinde dönüp dolaşıyor sanki.

Bu esnada arka sıradan hızla dürtüldüm. Hiddetle dönünce:

– Ne kadar var? Sorsana, dedi birisi.

– Sen sorsana, ben şimdi sordum.

Arkamdaki ses bana:

– Hayvan, dedi.

Sonra yanımdaki dalgın çocuğa:

– Celil efendi kardeşim, dedi, kaç dakika var acaba?

Arkadaşım, gene, neye kaç dakika var, diye sormak istediyse de gözlerimden aldığı bir tedaiyle hatırlıyarak: büyükçe saatini çıkarıp isteksiz:

– İki dakika var, dedi.

Bu, her derste böylece devam etti: Sınıfın bir tek saatlisi olduğu için onu, yeleğinin cebinden her derste birkaç defa çıkarıyor, kalın ve ağır sesiyle:

– On dakika... Beş dakika, yirmi dakika, tamam... diyordu.

Dersler o zamanlar elli dakika sürerdi. Bir gün onun sabırsız ve mahcup "kırk beş dakika..." diye arkaya seslendiğini işittim.

Bu garip ve yorucu vazifeyi, derslerini ve müzakerelerini yaptığı gibi muntazaman başardı. Onun yalnız uzun teneffüslerde kendisi için saatine baktığını hatırlıyorum. Bazan da son mütalâada ince ve güzel kafası bulanıp, mahzun gözlerine uyku dolduğu zaman saate bakardı.

Ben ilk günden sonra kendisine saati "kaç dakika var..." diye sormadım, o bana, kendisi söylerdi.

Sınıfı geçme ümitlerimin birer birer kırıldığı, içime inkisar ve dert çöktüğü, hiç anlamadığım hendese derslerinde bile ona saati, ötekiler gibi, sormadım. Tembellerin bile bu derste kafaları işler ve saati soranlar azalırdı. Sınıfta hemen hemen yalnız ben, buharlaşan, ağdalaşan kafamla uyuklardım.

Gene bir hendese dersindeydik. Uzun zaman, dâvaları teşkil eden unsurlardan hangisinin hangisinden ve ne yüzden dâvacı olduğunu düşündüm! Nihayet bulamayınca yavaşça arkadaşıma sokuldum.

Güneş yanığı yüzünde zekâ ve süratli bir şey vardı. Omuzumla, âdeta kazara gibi, kendisine dokundum. Döndü. Yüzüme tebessümle baktı. Gözlerinde tahtadaki dâvanın zaviyelerinin birbirine müsavatı:

– İşte, dedi, şu müsellesin hariçteki zaviyesi, öteki müsellesin iki zaviyesine müsavi... Çünkü, dedi ve durakladı.

Sonra beni hiç kırmayan ve mütalealarda bana zorla hendese öğreten bu çocuk:

– Sana bunu sonra anlatırım; şimdi bakalım saate, dedi.

Kalın ve uzun parmakları yeleğinin cebinden saati garip bir alışkanlıkla çıkardı. Mahzun gözleri, mahzun edici ve aynı zamanda güldürücü bir sevki tabiî ile saatin kadranı üzerine düştü. Oraya uzun müddet yapışıp kaldılar. Hâlâ dâvayı halletmeğe çalıştığı anlaşılıyordu.

Ben sabırsızlanıyordum. Hoca ona ve bana bakıyordu. İçleri mazlum renklerle dolu gözlerini benden yana birdenbire çevirdi:

– Kurmamışım galiba, dedi, saat işlemiyor.

Kurmaya çalıştı. Fakat zemberek o kurdukça boşanıyordu. Mahzun mahzun;

– Zembereği kırılmış, dedi.

Ben aldırış etmedim ve o gün ilk defa olarak bir hendese dersini hocadan dinledim. Hoşuma gitti.

Hendeseden sonraki ruhiyat dersiydi. Hoca bize heyecanları heyecansız bir lisanla anlatıyordu. Ruhiyat hocamız ihtiyar bir adamdı. Sesi kendisinden daha çok ihtiyarlamış, bahsettiği heyecanlar ise onda çoktan sönmüş gitmişti. Ruhiyat dersi gibi hakikaten tatlı

bir ders, bu monoton ve heyecansız sesten dinlenemezdi. Misalleri kötü, bulduğu ve yaptığı teşbihlerin mevzu ile alâkası ya hiç yok, yahut pek uzaktandı.

Arkadaşıma saati soranlar çoğalmış, yakından ve uzaktan fısıltılar geliyordu. O, işitilir işitilmez bir sesle: "Zembereği kırıldı..." diyordu.

Tâ en arka sırada, derslerde nadiren gözüken bir niharî talebe yalnız başına otururdu. Belki bizimle aynı yaşta olan bu çocuk, insana şimdiden kocaman bir adam tesiri veriyordu. Cigara içişi, konuşuşu bir mahalle kahvesinin bize yabancı insanlarını hatırlatıyor; üzerinde sokak, bir kötü sokak hevesi esiyordu. Birdenbire gür, sevimsiz, heyecanını zaptedememiş bir sesle haykırdı. Sanki zavallı muallime bir heyecan numunesi gösteriyordu :

– Yahu Celil! Kaç dakika var, Allah aşkına?...

Arkadaşım kıpkırmızı olmuştu. İstikrah, hiddet ve teessür dolu bir yüzle arkaya döndü. Hiç bir şey söylemeden dik dik baktı. Eminim ki, hoca bıraksa, bu karıncaya dokunmayan çocuk, o koca adamın oracıkta pestilini çıkaracaktı. Muallim daha fazla dayanamadı. Yüzü sapsarı, fakat nazik:

– Celil efendi, yavrum, lütfen saate bakar mısınız? Ben de bu sınıftan çıkıp gitmeme ne kadar kaldığını öğrenmek istiyorum, dedi.

Celil mahcup ayağa kalktı:

– Efendim, dedi. Saatimin zembereği kırılmış.

Arka taraftan bir müddet ses çıkmadı. Sonra mühim bir şey bulmuş bir insan sesi:

– Yuuu... Zembereği kırılmış... Vay zemberek Celil vay... Zemberek! Zemberek!

Arkadan ve önden birkaç kişi:

– Zemberek! Zemberek!.. diye bağrıştılar.

Bu zemberek isminin dersten çıktıktan sonra bu kadar yayılacağını ne ben, ne de arkadaşım tahmin edememiştik. Fakat Celil, daha derste bu isim telâffuz edilirken garip bir kablelvuku hisle ürpermişti.

Celil ismi birkaç gün içinde unutuluvermişti. Bense bu mahzun gözlü arkadaşımı ne zemberek, ne de Celil diye çağırabiliyordum.

Celil diyemiyordum; çünkü bütün sınıf zemberek diyordu. Gene aynı sebepten zemberek diye de çağıramıyordum.

Başkaları onu bu isimle çağırırken o hiç kızmış görünmeden başını eğiyor, birinci çağrılışta kasten bakmıyor, fakat ikinci ve üçüncü çağrılışında öfkesiz, fakat istikrahla dolu dönüyor, cevap vermiyordu.

*

Son mütaleadaydık, o bir aralık yanımdan kalkmış, bir arkadaşına ders anlatmaya gitmişti. Sıranın önünde bu mütaleanın başındanberi yazıp çizdiği, nihayet temize çekilmiş, mektup duruyordu. Ayıp bir şey yaptığımı bile bile mektubu, sanki arkadaşım yerindeymiş gibi mektuba el sürmeden yan gözle okudum:

"Muhterem babacığım,

Göndermiş olduğunuz 8 tarihli mektubu aldım. Ne kadar memnun oldum, tahmin edemezsiniz. Burada havalar çok iyi gidiyordu. Fakat dün birdenbire gökyüzü bulutlarla kaplandı. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor. Bu yağmurdan sonra "Nilüfer" ovası çok güzelleşirmiş. Penceremden bütün ova gözüküyor. Sabahleyin bir deniz gibi üstünü sis kaplıyan bu manzara, bana her zaman Gemliği hatırlatıyor –arkadaşım Gemlikliydi– sizleri çok göreceğim geldi. Derslerime dediğiniz gibi muntazaman çalışmaktayım. Sonra babacığım, darılmazsanız size bir şey daha söyliyeceğim: Bana mektebe gelirken vermiş olduğunuz saat kırıldı. Hani içindeki demirden şey... Nasıl derler hani, o içindeki kıvır kıvır çelik şey... İşte o kırıldı. Bu hafta oraya giden olursa göndereceğim. Mektepte saat dolu babacığım. Saatin bana ne lüzumu var? Siz yaptırır, kullanırsınız. Annemin ve sizin ellerinizden öper, hayır dualarınızı beklerim, babacığım.

Oğlunuz: *Celil*"

Semaver-Kumpanya'dan

Semaver

(Semaver-Kumpanya, İstanbul 1965, s. 23-29)

– Sabah, ezanı okundu, Kalk yavrum, işe geç kalacaksın.

Ali nihayet iş bulmuştu. Bir haftadır fabrikaya gidiyordu. Anası memnundu. Namazını kılmış, duasını yapmıştı. İçindeki Cenabı Hak'la beraber oğlunun odasına girince, uzun boyu, geniş vücudu ve çok genç çehresi ile rüyasında makineler, elektrik pilleri, ampuller gören, makine yağları sürünen ve bir dizel motoru homurtusu işiten oğlunu evvelâ uyandırmaya kıyamadı. Ali, işten çıkmış gibi terli ve pembeydi.

Halıcıoğlu'ndaki fabrikanın bacası kafasını kaldırmış, bir horoz vekarile sabaha, Kâğıthane sırtlarında beliren fecri-kâzibe bakıyordu. Neredeyse ötecekti.

Ali nihayet uyandı. Anasını kucakladı. Her sabah yaptığı gibi, yorganı kafasına büsbütün çekti. Anası yorgandan dışarıda kalan ayaklarını gıdıkladı. Yataktan bir hamlede fırlayan oğlu ile beraber tekrar yatağa düştükleri zaman, bir genç kız kahkahasiyle gülen kadın mesut sayılabilirdi. Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler? Anasının çocuğundan, çocuğun anasından başka gelirleri var mıydı ? Yemek odasına kucak kucağa geçtiler. Odanın içini kızarmış bir ekmek kokusu doldurmuştu. Semaver, ne güzel kaynardı. Ali semaveri, içinde ne ıztırap, ne grev, ne de kaza olan bir fabrikaya benzetirdi. Ondan yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi.

Sabahleyin Ali'nin bir semaver, bir de fabrikanın önünde bekliyen salep güğümü hoşuna giderdi. Sonra sesler. Halıcıoğlu'ndaki askerî mektebin borazanı, fabrikanın uzun ve bütün Haliç'i çınlatan düdüğü, onda arzular uyandırır; arzular söndürürdü. Demek ki, Ali'miz biraz şairce idi. Büyük değirmende bir elektrik amelesi için hassasiyet, Haliç'e büyük transatlantikler sokmaya benzerse de, biz, Ali, Mehmet, Hasan biraz böyleyizdir. Hepimizin gönlünde bir aslan yatar.

Ali, annesinin elini öptü. Sonra şekerli bir şey yemiş gibi dudaklarını yaladı. Annesi gülüyordu. O, annesini her öpüşte, böyle bir defa yalanmayı âdet etmişti. Evin küçük bahçesindeki saksıların içinde fesliğenler vardı. Ali birkaç fesliğen yaprağını parmaklarile ezerek avuçlarını koklaya koklaya uzaklaştı.

Sabah serin, Haliç sisli idi. Arkadaşlarını sandal iskelesinde buldu; hepsi de dinç delikanlılardı. Beş kişi Halıcıoğlu'na geçtiler.

Ali bütün gün zevkle, hırsla, iştiyakla çalışacak. Fakat arkadaşlarından üstün görünmek istemeden. Onun için dürüst, gösterişsiz işliyecek. Yoksa işinin fiyakasını da öğrenmiştir. Onun ustası, İstanbul'da bir tek elektrikçiydi. Bir Almandı. Ali'yi çok severdi. İşinin dalaveresini, numarasını da öğretmişti. Kendi kadar usta ve becerikli olanlardan daha üstün görünmenin esrarı çeviklikte, acelede, aşağı yukarı sporda, yani gençlikteydi.

Akşama, arkadaşlarına yeni bir dost, yeni bir kafadar, ustalarına sağlam bir işçi kazandırdığına emin ve memnun evine döndü.

Anasını kucakladıktan sonra, karşı kahveye, arkadaşlarının yanına koştu. Bir pastra oynadılar. Bir heyecanlı tavla partisi seyretti. Sonra evinin yolunu tuttu. Anası yatsı namazını kılıyordu. Her zaman yaptığı gibi, anacığının önüne çömeldi. Seccadenin üzerinde taklalar attı. Dilini çıkardı. Nihayet kadını güldürmeğe muvaffak olduğu zaman, kadıncağız selâm vermek üzereydi.

Anası:

– Ali be, günah be yavrum, dedi. Günah yavrucuğum, yapma!

Ali:

– Allah affeder ana, dedi.

Sonra saf, masum sordu:

– Allah hiç gülmez mi ?

Yemekten sonra Ali, bir Natpinkerton romanı okumaya daldı. Anası ona bir kazak örüyordu. Sonra yükün içinden lâvanta çiçeği kokan şilteler serip yattılar.

Anası sabah namazı okunurken Ali'yi uyandırdı.

Kızarmış ekmek kokan odada semaver ne güzel kaynardı. Ali semaveri, içinde ne ıstırap, ne grev, ne de patron olan bir fabrikaya benzetirdi. Onda yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi.

*

Ali'nin annesine ölüm, bir misafir, bir başörtülü, namazında niyazında bir komşu hanım gelir gibi geldi. Sabahları oğlunun çayını, akşamları iki kap yemeğini hazırlaya hazırlaya akşamı ediyordu. Fakat yüreğinin kenarında bir sızı hissediyor, buruşuk ve tülbent kokan vücudunda akşam üstleri merdivenleri hızlı hızlı çıktığı zaman, bir kesiklik, bir ter, bir yumuşaklık duyuyordu.

Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti. Çöküş, o çöküş.

Ali, annesinin kendisini bu sabah niçin uyandırmadığına hayret etmekle beraber, uzun zaman vaktin geciktiğini anlıyamamıştı. Fabrikanın düdüğü, camların içinden, tizliğini, can koparıcılığını terketmiş ve bir sünger içinden geçmiş gibi yumuşak, kulaklarına geldi. Fırladı. Yemek odanın kapısında durdu. Masaya elleri dayalı, uyuklar gibi vaziyetteki ölüyü seyretti. Onu uyuyor sanıyordu. Ağır ağır yürüdü. Omuzlarından tuttu. Dudaklarını soğumağa başlamış yanaklara sürdüğü zaman ürperdi,

Ölümün karşısında, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmıyacak. O kadar, muvaffak olmuş bir aktör.

Sarıldı. Onu kendi yatağına götürdü. Yorganı üstlerine çekti, soğumağa başlıyan vücudu ısıtmaya çalıştı. Vücudunu, hayatiyetini bu soğuk insana aşılamağa uğraştı. Sonra, âciz, onu köşe minderinin üzerine attı. Bütün arzusuna rağmen o gün ağlayamadı. Gözleri yandı, yandı, bir damla yaş çıkarmadı. Aynaya baktı. En büyük kederin karşısında, bir gece uykusuz kalmış insan çehresinden başka bir çehre almak kabil olmıyacak mıydı?

Ali birdenbire zayıflamak, birdenbire saçlarını ağarmış görmek, birdenbire belinde müthiş bir ağrı ile iki kat oluvermek, hemen yüz yaşına girmiş kadar ihtiyarlamak istiyordu. Sonra ölüye bir daha baktı. Hiç de korkunç değildi.

Bilâkis çehre eskisi kadar müşfik, eskisi kadar mülâyimdi. Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı. Sokağa fırladı. Komşu ihtiyar hanıma haber verdi. Komşular koşa koşa eve geldiler. O, fabrikaya yollandı. Yolda kayıkla giderken, ölüme alışmış gibiydi.

Yanyana, kucak kucağa, aynı yorganın içinde yatmışlardı. Ölüm, munis, anasına girdiği gibi, onun bütün hassasiyetini, şefkatini, yumuşaklığını almıştı. Yalnız biraz soğuktu. Ölüm, bildiğimiz kadar korkunç bir şey değildi. Yalnız biraz soğuktu, o kadar...

Ali, günlerce evin boş odalarında gezindi. Gece ışık yakmadan oturdu. Geceyi dinledi. Anasını düşündü. Fakat ağlayamadı.

Bir sabah, yemek odasında karşı karşıya geldiler. O, yemek masasının muşambası üzerinde sakin ve parlaktı. Güneş sarı pirinç mâdenin üzerinde donakalmıştı. Onu kulplarından tutarak, gözlerinin göremiyeceği bir yere koydu. Kendisi bir sandalyeye çöktü. Bol bol, sessiz bir yağmur gibi ağladı. Ve o evde o bir daha kaynamadı.

Bundan sonra Ali'nin hayatına bir salep güğümü girer.

Kış Haliç etrafında İstanbul'dakinden daha sert, daha sisli olur. Bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kırarak erkenden işe gidenler; mektep hocaları, celepler ve kasaplar fabrikanın önünde bir müddet dinlenirler, kocaman bir duvara sırtını vererek üstüne zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi.

Yün eldivenlerin içinde saklı kıymettar elleri, salep fincanını kucaklayan burunları nezleli, kafaları grevli, ıztıraplı pirinç bir semaver gibi tüten sarışın ameleler, mektep hocaları, celepler, kasaplar ve bazan fakir mektep talebeleri kocaman fabrika duvarına sırtlarını verirler; üstüne rüyalarının mabadi serpilmiş salepten yudum yudum içerlerdi.

İpekli Mendil

(s. 66-70)

İpek fabrikasının geniş cephesi, ay'la ışıldadı. Kapının önünden birkaç kişi, acele acele geçtiler. Ben isteksiz nereye gideceği meçhul adımlarla yürürken, kapıcı, arkamdan seslendi:

– Nereye?

– Şöyle bir gezineyim, dedim.

– Cambaza gitmiyor musun?

Cevap vermediğimi görünce, ilâve etti:

– Herkes gidiyor. Bursa'ya daha böylesi gelmemiş.

– Hiç niyetim yok, dedim.

Yalvardı, yalvardı, beni, fabrikayı beklemeğe razı etti. Biraz oturdum, bir sigara içtim, bir türkü söyledim. Sonra canım sıkıldı. Ne etsem, dedim, kalktım, kapıcı odasındaki çivili bastonu aldım, fabrikayı dolanmaya çıktım.

Kızların çalıştığı kozahaneyi geçer geçmez bir pıtırdı işittim. Cebimdeki elektrik fenerini yaktım. Etrafa bakındım. Fenerin uzanan gür ışığında kaçmıya çabalıyan iki çıplak ayak gözüktü. Arkasından seğirttim, kaçanı yakaladım.

Kapıcı odasına hırsızla beraber girdik. Kapıcının sarı ışıklı fenerini yaktım.

Ay, bu ne küçük hırsızdı böyle! Ellerimin içinde kırarcasına sıktığım eli ufacık. Gözleri pırıl pırıl.

Neden sonra gülmek için, hem de katıla katıla gülmek için ellerini bıraktım.

Bu sefer küçücük bir çakı ile üzerime hücum etti. Ve çapkın, beni küçük parmağımdan yaraladı. Sımsıkı yakaladım keratayı. Ceplerini aradım. Bir parça kaçak tütün ve yine aynı sıfatlı bir iki sigara kâğıdı, temizce bir mendil buldum. Kanayan parmağıma onun kaçak tütününden bastım; mendili yırttım ve elimi ona bağlattım. Kalan tütünle de iki kalın sigara sardık, ahbapça konuştuk.

Onbeş yaşında vardı. Hani böyle şey âdeti değildi ama, gençlik işte! Birisi ondan ipekli mendil istemişti, hani canım anlarsın ya, âşıklısı, sevdalısı, komşu kızı işte! Para da yok ki gidip çarşıdan alsın. Düşünmüş, taşınmış; aklına bu çare gelmiş. Ben:

– Peki, dediın, imalâthane bu tarafta, sen aksi tarafta ne arıyordun?

Güldü. İmalâthanenin nerede olduğunu o ne bilecekti.

Birer de benim köylü sigaramdan yaktık, iyice ahbap olmuştuk.

Halis Bursa'lıydı, doğma büyüme. İstanbul'a değil Mudanya'ya bile koca ömründe –bunu söylerken yüzünü görseydiniz- bir defacık inmişti.

Emir Sultan'da ay ışığında, kızak kaydığımız zamanlar benim de aynı bu tonda. bu kıvamda arkadaşlarım olmuştu.

Eminim ki bunun da onlar gibi uzaktan sesini duyduğum Gökdere'nin havuzlarında derisi karardı. Biliyorum ki, mevsim mevsim meyvalar kabuğunun rengini alıyor.

Baktım, yeşil üst kabuğu düşmüş bir ceviz esmerliğile esmerdi. Yine bir taze ceviz beyazlığıyle beyaz ve gevrek dişleri vardı. Ben bilirim, yazın başlangıcından tâ ceviz mevsimine kadar Bursa çocuklarının yalnız elleri erik ve şeftali, yalnız çizgili mintanlarının kopmuş düğmelerinden gözüken göğüsleri fındık yaprağı kokar. O sırada kapıcının saati on ikiyi çaldı. Nerede ise cambaz bitecekti.

– Kaçayım, dedi.

Onu ipekli mendili vermeden gönderdiğime müteessir düşünürken, dışarıda bir gürültü ile silkindim. Kapıcı, söylene söylene odadan içeri giriyordu. Arkasından da hırsız...

Bu sefer ben kulaklarını çektim. Kapıcı çıplak tabanlarını ince bir söğüt dalıyle epey haşladı. Bereket patron orada yoktu. Yoksa, vallah onu polise verirdi. "Bu yaşta bir çocuk hırsız! Efendim, hapishanede yatsın da akıllansın," diyerek.

Çok korkuttuk, ağlamadı. Gözleri ağlamıya hazır çocukların gözlerine döndü ama, dudaklarında ufacık bir titreme gözükmedi ve kaşları sabit, kararlı hallerini hiç bozmadılar. Yalnız biraz rüzgârlıydılar.

Bırakılınca azat edilmiş bir kırlangıç gibi fırladı. Ay ışığını ve mısır tarlasını keskin bir kanat gibi sıyırarak kaçtı gitti.

*

Ben o zamanlar malların istif edildiği imalâthanenin üstündeki bölmede yatardım. Odam ne güzeldi. Hele mehtaplı gecelerde ne şirin olurdu.

Tam pencereme yakın bir dut ağacı vardı. Ay ışığı dut yapraklarından süzülür, odaya pâre pâre dökülürdü. Aşağı yukarı yaz kış pencereyi açık bırakırdım. Ne serin, ne tuhaf rüzgârlar eserdi. Vapurlarda da çalıştığım için, rüzgârları kokularından lodos, poyraz, karayel, günbatısı diye tefrik eder, tanırdım. Ne rüzgârlar battaniyemin üzerinden acayip birer rüya gibi gelip geçtiler.

Uykum çok hafiftir. Sabaha yakındı. Dışardan bir gürültü geliyordu. Âdeta dut ağacında birisi vardı. Korkmuşum ki, kalkamadım, bağıramadun. Tam bu sırada da pencerede bir hayal belirdi.

O'ydu, yavaşça pencereden sıyrıldı. Benim önümden geçerken, gözlerimi kapadım, dolapları karıştırdı, istifleri uzun müddet alan-taran etti. Sesimi çıkarmadım. Doğrusu, bu cesarete karşı bütün malı alıp gitseydi, sesimi çıkarmıyacaktım. Yarın patron:

– Ulan, üstüne ölü toprağı mı serpilmişti, hayvan! diye kıçıma bir tekme, beni kovacağını bildiğim halde, gık demedim.

Halbuki o, yine geldiği gibi bomboş, sessiz sedasız pencereden sıyrılıp gitti. Bu anda da bir dal çıtırdısı işittim. Düşmüştü. Aşağıya indiğim zaman, başına kapıcı ile beraber birkaç kişi birikmişlerdi.

Ölmek üzereydi. Sımsıkı kapalı yumruğunu kapıcı açtı. Bu avucun içinden bir ipekli mendil su gibi fışkırdı.

Ya... İyi, halis ipekli mendiller hep böyledir. Avucunun içinde istediğin kadar sıkar, buruşturursun; sonra avuç açıldı mı, insanın elinden su gibi fışkırır.

Üçüncü Mevki

(s. 98-104)

Vagonun içindeki altı kişiden bir tanesi, dayanamadı ve yanındakine;

– Gideceğim yol uzak, dedi.

Yanındaki, göz kapakları yarı açık, uykulu kara gözlü bir adamdı. Sapanca Gölü bu adamın gözlerinin içinde pürüzsüz, dalgasız, bir damla ışık ve cam gibi parıldadı. Sordu:

–. Neresi?

– Kayseri'ye gidiyorum. İlk defa. Ömrümde ilk uzun yolculuğum. Yanıma bir gazete bile almamışım. Yolculuk, bilhassa tren yolculuğu sıkıcı, yorucu, üzücü Bey!..

– Öyledir.

Öyledir diyen, Sapanca Gölünün elma bahçelerine gözlerini kapadı. Ve ağır ağır göl, elma ve çıplak çocuklar düşünerek uyudu.

Yanına bir gazete bile almamış adam, sıkılıyor, üzülüyor, uyumak istiyor, uyuyamıyor. Kayseri çok acayip bir kâinat, Seddiçin kenarında bir tuhaf şehir gibi muhayyelesini gıcıklıyor: Hanlar, kervansaraylar,

dar sokaklarda çamaşır yıkayıp çocuklarını döven yağlı kadınlar, ellerinde uzun birer pastırma öğle yemeğini yiyen memurlar ve uzayan bir gün.

Kayseri'ye giden, kısa boylu, sevimli yüzlü, sarı gözlü, cüssesinden hiç umulmıyan kalın, kocaman, tüylü ellere malik bir adamdı. Karşısındaki şişman adam gazetesini bir tarafa bıraktıktan sonra, Kayseri'ye giden adama baktı, gülümsedi:

– Demek ki Kayseri'ye, dedi.

Kayseri'ye giden, daire müdürü hatırını sormuş ihtiyar ve mahcup bir memur gibi sevindi. Yanağı sıkılmış ve yanağı sıkılma zamanı geçmiş bir küçük kız gibi kızardı.

– Evet, Kayseri'ye efendim. Zatıâliniz de mi? Güzel midir efendim, Kayseri, nasıldır?

– Kayseri'ye demek hiç teşrif buyrulmadı?

– İlk uzun seyahatim, efendim. Sözün temsili, Kasımpaşa'da doğdum, Beyoğlu'nu bilmem efendim.

– Ya, vah vah!

Gazetesinin ilân sahifelerini okumaya dalan şişman adama, Kayseri'ye giden Kasımpaşa'lı hayretle baktı. Niçin, vah vah diyordu? Acaba Kayseri'ye gidiyor diye mi üzülüyor? Yoksa, Beyoğlu'na çıkmadığı için mi hüzünleniyordu? Şişman adam, kafasındaki düşüncelere de vah vah diyebilir, diye düşündü. Ferahladı.

Geyve boğazının kayalıkları dibinde birer eşkiya, bazan birer kahraman, hayaletler, insanlar, silâhlar ve bombalar, bir çete gizlidir. Bu kayalarda vahşi keçilere, yaban kedilerine tesadüf etmezsek hayret etmelidir. Küçük bir su, bu dekorun gizli görünmez kahramanlarına eşkiyalarına, yabani hayvanlarına ses verir. Küçük, masum derelerin kızıl tüylü kayaların dibinde cengâver şarkıları söylediği akşam zamanı gelmişti. Altı kişiden üçü şimdi yemek yiyordu. Kasımpaşa'dan Beyoğlu'na hiç çıkmamış adam ilk konuşmaya başladığı zaman, kara gözlerini açmıştı. Konuşmak istemediği, hâlâ Sapanca gölünün elmalıkları ve kestane ağaçları, çıplak çocuklarile uyuduğu anlaşılıyordu. Gazetesini bitirmiş adam üzüntülüydü. Defterine bir şeyler kaydediyordu. Köşede bağdaş kurmuş, önce kunduralarını, sonra da çoraplarını çıkarmış birisi, sıska yüzünden taşan bir canlılıkla, yanındakine Boşnakça bir şeyler anlatıyordu. Onun yanındaki, bir Sırp köylüsü kadar sarı, kırmızı ve gençti. Ne muztarip gülüyordu. Lisanlarını anlamadığımız insanların haleti ruhiyelerini keşfetmek hususunda çok âciziz. Onların bizim her günkü konuştuğumuzdan daha başka, daha mühim söyler konuştuklarını sanırız. Bir müddet onlarla çok alâkadar olduğumuz halde biraz sonra onları unutuveririz, yine kendimize, lisanımıza ve etrafımıza, yani kendi kendimize döneriz.

Tren durmuş; Geyve istasyonu toz, bulut ve akşam pembeliği içinde bir sarı Çin şehri gibi kaynaşıyor; yalınayak çocuklar, saçları perişan arabacılar ve bir kasket yağmuru istasyonu dolduruyordu. Bu kasketlerin altında insanlar; buğdaylarını, tahta traversleri, üzüm ekmek ve bir vagon penceresinden kendilerine bakan bir hayali düşünüyorlar. Zaman, akşamın toz pembesine karışmış, iptidai bir zaman, bu insanları ta Kayseri'lere götüren hain ve dehşetli homurtuya; yani şimendüferin yağlı manivelâsı ve yarısı kızıl tekerlekli makinesine bakıyordu.

O, zamanla bir olmuş yolculardandı. Geyve istasyonunda bir aşağı bir yukarı dolaşıyor; yazın, korkunç sıtmasının gökyüzüne ve gökyüzünün yıldızlarına kadar sirayet eden bu küçük kasabayı terke hazırlanıyordu. Bu, uzun bir sıtma geçirmiş insanların korkusu gözlerinde, dalağı büyük bir mahlûktu. O da Kayseri'ye gidecekti. Kayseri'nin havası iyiydi. Erciyeş'in resmini görmüştü. Ovaların ve küçük tümseklerin yanında, etrafına hiç bir dost ve sevgili takmadan bir bekâr adam gibi yükseliveren Erciyeş'i dâhilere benzetirdi. Öyle kurak ve kimsesiz memleketlerde kendi başlarına sivriliveren insanlardan bir insandı sanki Erciyeş. Kayseri'yi değil, Erciyeş'i seven adam da deminki beş kişilik ve altıncısı ben olduğum kompartımana girdi. Ben isteksiz kendisine yer açtım. O, mağrur oturdu. Bu yer onun sarih hakkı idi. Kimsenin surat etmeye hakkı yoktu.

Saçları ve yarım kasketi çarıkları kadar tozlu, pantalonu ve ceketi derisinin rengi kadar hareli ve yamalı, ilk bakışta gürbüz bir köylü, sekizinci yolcumuz oldu. Köylülerden bahsettiğimiz zaman aslan gibidir, soğan ekmek yer, aslan gibi olur deriz. Böyleleri olduğunu inkâr etmek ne kadar yanlışsa; veçhen aslan gibi gözüktüğü halde, kaburga kemikleri çökük, içindeki azanın pek çoğu haddinden fazla büyümüş veya küçülmüş köylülere de tesadüf edilmez demek o kadar yanlıştır. Soğan ekmek yalnız şehirli midesine değil, köylü midesine de dokunabilir ve dokunmaktadır.

Köylü de acaip bir saffet, fakat beklenilmeyen bir cesaretle kendisine isteksizce verilen yere sıkıştı. Hattâ biraz daha yer açabilmek için sağa sola kıpırdandı. Bir köylünün bu kadar pişkin olacağını tahmin edemiyen şişman adam, bana baktı. Ben gözlerimi ve içimi köylüden yana çevirdim. Şişman adam selâm vermiş te karşısındaki almamış gibi kızardı. Köylü heybesini açmış, heybeden kumlu bir ekmekle iki domates çıkarmıştı. Domatesler ne tatlı şeylere benziyordu. Bir tanesini de bana uzattı. Ne çabuk anlaşmıştık. Uzatılan şeyi gülerek aldım. Kendi francalamla yemeye başladım. Bir lokma kaşar peynirini köylüye uzattım. Aldı. Kokladı, sucuk koklayan bir Karamanlı yüziyle:

– İstanbul işi olduğu belli, dedi. Halis Balkan olmalı?

- Yok be dayı. Bu istasyon kaşarı.

– Daha iyisi de olurmuş demek, dedi. Sonra düşünerek ilâve etti:

– Daha iyisi can sağlığı..

Şimdi hepsi uyuyordu. Hepsi, tanımadıkları bir şehir düşünerek uyuyorlardı. Köylü ile Kasımpaşa'lı uyanıktı. Ben uyuyor muydum? Gözlerim kapalıydı, kafamda küçük çocuklarla dolu bir mektep.. kafası aydınlık bir arkadaş, ve sergüzeşt. Bir küçük tonton kafa düşünerek dalıyordum. Köylü, Eskişehir'de indi. Onun indiğinin farkındayım. Kasımpaşa'lı hâlâ uyumuyor. Gözünü açana lâkırdı yetiştirmeğe çalışıyordu. Fakat gözünü kimse açmıyordu ki. Bu his bende o kadar kuvvetliydi ki, ve Kasımpaşa'lı o kadar benim gözümü açmamı kolluyordu ki.

Tren durdu. Gecenin içinde Haymana bâkir bir orman sesi veriyor. Geyve'de sıtma kapmış entellektüelin de gözleri kapalı ve düşünceleri bir rüya kadar gayri şuurî. Bir küçük kazanın istasyonunda inip unutulmak, şişmanlamak. Bir kasap kızıyle evlenmek, belediye reisiyle sigara içmek, tahrirat kâtibiyle tavla oynamak.. ve gelip geçmek mümkün olabilse diye düşünüyor. Haymana ovası yalnız geceleri gölge veren ağaçlariyle hayatına karışacak. O, bu kafasiyle kocaman bir köstek sahibi olabilecek. Belki bir sürüsü olacak. Ona da bir müddet sonra hayvan alıp sattığı için cambaz diyecekler. "Cambaz" ne güzel bir kelime.

Tren ağır ağır hareket ediyor. Kasımpaşa'lı uyuyor ve konuşmuyor. Bir belediye fenerinin aydınlattığı tozlu sokağın başındaki evin muşamba perdelerinden içlenen her kompartımanda uyumayan yolcular var. Ben salonu dolaşıyorum. Bir küçük çocuk uyumuş. Uyku ne dinlendirici. Yerime küçük çocuğun saçlarından ve kafasından aldığım bir masumiyetle çöküyorum. Aynı çocukluk sinirlerime yayılıyor. Fakat zehirlenir gibi uyuyorum.

Sarnıç-Kayıp Aranıyor'dan

Davut'un Aynası

(Sarnıç-Kayıp Aranıyor, İstanbul 1965, s. 128-134)

Ali'nin hâtırasındaki doğduğu evin pencerelerinden biri bir kızılcık ağacının, bazıları bir misket asmasının yeşilliğine açılır. Ali küçüktür. Cüceler, periler, küçük çocuk dünyası âleminde yaşar.

Ali haminnesini, dedesini insanların en iyisi; mahalle delikanlılarının mektuplar yolladığı, sarhoş olup evlerinin önünde nâra attığı, bıçak bıçağa geldiği Saime'yi; içinde vücudundan ayrı yaşıyan ama, gözü gibi gören, kulağı gibi işiten bir acayip makinenin değişmiyecek ebedî bir kurcalayıcısı sanır.

Ali için ruh bir saattir. Saime çok yaramazdır. Bâzı çocukların ak bileklerine bir dudak gibi yapışmış gördüğü kol saatleri gibi Ali'nin bir ruhu vardır. Saime, on bir yaşındaki Ali'nin kol saati ruhu için altı yedi yaşında bir çocuktur. Halbuki Saime, uğruna mekteplerden kovulmağı göze alacak bir çağdadır.

Zaman, kızılcık meyvasının kıpkırmızı olduğu günden başlar. Bu nar çiçeği döner, biraz daha koyulaşır, sonra birdenbire solgun bir dudak rengi ile kızılcıklar yere düşer; güneşte pelteleşir.

Gözünü kırpmaya zaman kalmadan, son kızılcık yemişini ağza attığı dakikadan itibaren yağmurlar yağar. Kasaba baştanbaşa bir çamur deryası halini alır. Sonra kar yağar. İlk karı, sac sobanın yarı ısıttığı bir pencere kenarından küçük kızılcık ağacının dallarına konar görmek... İlk mandalinayı sokakta karın altında karı üstüne şeker gibi dökerek yemek...

Daha daha kızılcık ağacına konmuş ökse... Bütün kış bir tek serçeyi sobanın kenarında ısıtıp, yükün içine kapamakla geçer. Saime günden güne güzelleşir, Saime'nin saçları günden güne değişir. Saime'nin evi kışın; Boşnak mahallesinin en sonunda, çıkılamıyacak bir seyahat gibi insanı hüzünle doldurur. Sokaktan geçen her beygir, her araba, oraya gider...

Sobanın kenarında, resimli bir kitabın önünde, bir gaz lâmbasının cigara kâğıdı yapışmış kırık yerinde, kışlık kavunların, saman içinde saklı hendek armutlarının derisi üstünde, zaman zaman bulunup kaybedilen, insanı uyumadığı halde, uykusunda düşer gibi eden bir Saime hayali vardır.

Ali, otuz yaşında bir gün, doğduğu kasabaya döndüğü zaman, bu eski âlemin içinde yeniden yaşamağa başlamıştı. Bu yaşayış, nihayet her günkü hayatının birkaç dakikasında kuvvetli üç dört saniyeydi. Fakat bu üç dört saniye, berbere traş olurken, muallim olduğu mektepte bir küçük kızın vazifesini tashih ederken, kasabanın bir tek oturacak kahvesinde tavla oynıyanları seyrederken onu yakalıyordu. Birkaç saniyede bırakmak için.

Ali, şehir dışında, Saime'lerin şimdi yıkılmış eski evlerinin hemen hemen yanıbaşında, kimsesiz bir kadının bir odasında oturuyordu. Akşamları elektrikler yandıktan sonra küçük bir çocuk, Ali'nin odasına girerdi. Elinde defterler vardı. Aynı masanın başına otururlardı. Ali vazifelerini tashih eder, yarınki vereceği dersi birkaç defa okurdu. Küçük esmer çocuk, yarınki dersine çalışırdı.

Bu küçük çocuk, kimsesiz kadının oğlu idi. Anası, mangalın kenarında kahve güğümü kaynıyan, bir kristal hoşaf kâsesi içinde sarı kokusu tüten kaçak tütünler bulunan bir Boşnak beyinin hanımının evine her akşam gider. Namazlarla ölçülen bir zaman geceyarısını bir iki saat geçtikten sonra ancak eve dönerdi.

Ruhiye Hanım, eve dönünce Ali ile Davut'un çalıştığı odaya girer. Ali'nin paketinden iki serkldoryanı da oracıkta, minderin üstünde tüttürür. Ali'nin tanımadığı insanların havadislerini anlatır. Sonra ana-oğul yatmağa giderlerdi.

Ali'nin ancak üç sene evvel bileğine geçirebildiği saat, bir fransızca lûgatin kenarında ana-oğul çekilip gittikten sonra ancak onu bulmuş olurdu. Ali o zaman İstanbul'daki sinemaları düşünürdü. Sinemadan on bir, on biri çeyrek geçe çıkılırdı. Ali kitapları kapar. Bir müzik sesi duyar gibi olur. Bir kadınla dansettiğini, Saime'ye hiç benzemiyen uzun boylu, zayıf bir kadına bir şeyler söylediğini sanırdı. İstanbul'da talebeliğinde yaptığı gibi sessizce, omuzlarını kısarak, tenhalaşmış, hafif yağmurla parlamış yollardan dönüyormuş halinde elektrik düğmesine doğru gider, söndürür. Kasabanın horozları bu işareti bekliyormuş gibi ötmiye başlarlar, öterler. Saatlerce, belki bire ikiye kadar öterlerdi.

*

İkincikânun sonlarında bir geceydi. Kar sabahtanberi dinmemişti. Ruhiye Hanım, ocak başında mısır patlatılan, helva bastırılan bir eve misafirliğe gitmişti. Ali, masanın sağ köşesinde bacaklarından birini masanın üstüne koymuş, cigarası ağzında, düşünmüyordu. Düşünmemek ona nadiren nasip olurdu. Düşünmeden oturmak...

Sonra uyanıklık içinde bir rüyadan uyanır gibi silkinmek... Tekrar günü, âni bir gazete okur gibi yaşamıya başlamak... Birkaç saniye eski hâtıralarına mı nereye olduğu bilinmiyen bir yere seyahat... Sonra bir kuyudan, rutubetli, küf kokulu bir sarnıçtan gün ışığına çıkar gibi, bu küçük Davut'un önünde uyanıvermek.. güzel şey!..

Küçük Davut'u Ali çocuğu gibi seviyor, hem ona öyle geliyor ki, Davut'un güzel bir anası vardı. Yanakları her zaman koşmuş çocuklarınla gibiydi. İnce, gevrek mor damarlı bir eli vardı. Derisinin üstüne yaz günleri Ali başını koyduğu zaman bir serinlik, bir cami serinliği duyardı.

Davut, o kadının uzun bacaklarına tırmanarak büyümüştü. Bu o kadar sahici gibi garip bir şeydi ki:

Davut'un anası ile bir deniz kenarında beraberdiler. Davut dört yaşındaydı. Akşam üstleri Ali işten dönerdi. Denize girerlerdi. Karısı ile yan-yana, derinliğe doğru giderlerdi.

Denize uzanmış tahta bir kayık iskelesinin ucunda ihtiyar bir adam. Davut'un elini tutmuş, onları seyrederdi. Bu adam kimdi ? Ali'nin dedesi miydi?

Ali birdenbire hiçbir şey düşünmemesinden uyanınca bu olmamış ama, hiç hiç olmamış, fakat o kadar olmuş kadar hakiki vakayı hatırladı. Gözlerini sessizce Davut'a çevirdi. İkisi arasındaki dostluk çocuğu kendisine bakıldığını hissettirecek kadar kuvvetliydi.

Davut:

– Yine, dedi, bir şeyler hazırlıyorsun ama, yalan...

Ali ayağa kalktı. Odanın içinde yürüdü. Perdeyi aralık edip sokağa bir saniye baktı. Önce odaya, sonra hatırına bir şey gelmiş gibi pencereye döndü. Camı kaldırdı. Odanın içini yalıyan keskin bir soğuk sigara dumanlarını alıp gitti.

Ali pencereden beline kadar sarkmıştı. Dışarıda buz tutmuş kaldırımlar, bir yaz gününün kaldırımı kadar kuruydu. Karşı boş arsaların üstünde, kuru dalların çizgilediği gökyüzünde büyük bir ay yüzüyordu. Yakın ağaçlarda kar dolu idi. Ali:

– Allahım, Davut! dedi. Ne güzel gece.

Davut: .

– Ama, çok soğuk.

– Ne ziyanı var, üşür müsün ?

– Ne olacak yani, gezelim mi diyeceksin?

Paltolarına, kaşkollarına sarınıp caddeye çıktılar. Davut:

– Don tutmuş, dedi. Sabaha tıkır tıkır mektebe gideceğiz.

Ali:

– Tıkır tıkır, diye söylendi.

Yine aynı his, biraz evvelki. Davut'un kendi çocuğu olduğu, denizde beraber gözgöze; konuşa konuşa yüzdükleri serin derili, koşmuş çocuk yanaklı kadını bir yerde unuttuğu, kaybettiği düşüncesi kafasına geldi. Kadını ölmüş kabul edemiyordu bir türlü. Bu kadın yirmi sene sonra yine bu andaki gezintide mevcut olduğu gibi, yine mevcut olacaktı. Binaenaleyh o, Ali yaşadıkça yaşıyan bir mahlûktu. Fakat hiçbir zaman halin içinde yoktu. Mazi ile beraber doğuyordu.

İki Kişiye Bir Hikâye*

(Sait Faik, *Bütün Eserleri-4, Mahalle Kahvesi-Havada Bulut*, 8. Basım, Ankara 1990, s. 109-117)

Topal martı ile balıkçının konuştukları bile işitilmemişse de, görülmüştür. Önce martının laf attığına kalıbımı basarım. "Ne dediğini söyle" deseler, söyleyemem ama, işin başka türlü olmasının; diyeceğim ilk balıkçının martıya laf atmasının mümkünü yoktur.

Martının ne dediğini bırakalım, balıkçıyı konuşturalım.

Martı:

.....

Balıkçı:

– Susacak mısın be Topal, sabah sabah... Patlamadın ya! Daha nişana varmadık... Gözünü seveyim sus. Sus da, bir an evvel varalım. Sana laf mı yetiştireceğim? Kürek mi çekeceğim? Nuh deyip peygamber demediğine göre, pek aç olmalısın... Peki! Dediğin olsun. Dur, bekle, bir kolyoz keseyim... Bağırma oğlum, bağırma çocuğum! Amma yaptın ha!... Amma da kafa patlattın be!

Martıya, başından ötede etlerinden sıyrılmış kuyruğu titreyen bir kolyoz iskeleti fırlattı; küreklere asıldı. Az sonra sis içindeki Hayırsızadalar gözüktü. Martı susmuştu. İki kanat vurup sandalı geçiyor, yedi kanat vuruşta balıkçının tepesinden Hayırsızada'nın kıyılarına uçup kayboluyor, geri dönüyor, süt liman denize konuyordu. Artık konuşmuyorlardı.

Balıkçı o zaman bana döndü :

– Ne zaman çıksam, sandalı tanır, peşime düşer. Bir de uğurlu kuştur, sorma.

– Neden Topal diyorsun ona Barba?

– Topaldır da ondan. İyi bak, bir bacağı yoktur.

– Ne olmuş bacağına?

– Bilmem. Belki denizin dibinden bir canavar gelip kaptı. Belki anadan doğma böyledir. Belki daha yavru iken, bir insanoğlu yavrusunun eline düşmüştür, bilinmez.

Sustuk. Rüzgâr bir kara kokusu getirdi. Bozulmağa başlayan bir karpuz kokusu duydum. Balıkçı:

– Şuna bak be –dedi–, insan gibi yahu! Tam nişana konmuş.

Kuşun konduğu yerde durduk. Martı beş kulaç ötemize kadar gitti kondu. Sevinçle kafasını uzata uzata haykırdı.

Balıkçı yem kesmek üzere bıçağını çıkarırken, yine havalandı. Gözden kaybolduncaya kadar uçtu.

Ben:

– Kaçtı Barba –dedim.

Balıkçı :

– Şimdi döner gelir–dedi–. Sivri'de başka balıkçı var mı diye bakmağa gitmiştir.

– Peki?... Bakıp öğrenmesi mi lâzım? Balıkçı:

– Onun için değil ama, benim için lâzım da –dedi, susuverdi.

İkimiz de fazla konuşmayı sevmeyenlerdeniz. O bu kadar konuştuğumuza bile pişman gibiydi. "Balıkçı dediğin, kendi kendisiyle konuşan adamdır" diyeceğim ama, yanlış olur. Doğrusu balıkçı kısmının geveze olmayışıdır. Balıkçının gevezesine hiç rastlamadım. Sonunda şöyle bir neticeye vardım: İnsan balıkçı ise geveze değildir. Geveze ise balıkçı değildir. Ama lüzumu olunca da konuşmalı.

– Kınalı'nın burnunu görüyor musun?

– Görüyorum.

– Yukarda beyaz bir toprak olacak. Burundan hemen yukarıda, o yukarıdaki top ağaçların altına doğru; orayı görüyor musun?

– Hayır...

İki kürek daha çekti.

– Şimdi?

– Şimdi görüyorum.

Yine sustu. Altındaki mavi âlemden derin, sağır bir ses çıkıyordu. Bildiğimiz insan, hayvan, düdük, makine, tahta, rüzgâr, tel, ağaç, böcek... Yeryüzü seslerinden başka türlü bir ses işitiyordum. Bu ses, bu mavi âlemin nefes alıp verişinin sesidir gibi geldi bana. Bir karıncanın bizim bütünümüzü değil milyonda bir parçamızı duyması gibi, ben de bu kocaman, deniz denilen canlı, muhteşem mahlûkun bir parçasının sesinin sağır, derin gürültüsünün milyarlarla eksilmiş bir parçacığını işitiyordum. Şakaklarım zonkluyor, kulaklarım vınlıyordu. Açıklarda bu durgun, derin, sesi gelmeyen sesten hep ürkmüşümdür. Konuşmak istiyorum. Bu sesi duymamak için içimden haykırmak geçiyordu. Şimdi pek yaklaştığımız Sivriada'ya kadar yüzsem, karaya ayağımı bassam, bağıra bağıra bir türkü söylesem, diye içimden geçti.

* Sait Faik aynı konuyu, ilkin İki Kişiye Bir Hikâye, sonra da Ermeni Balıkçı ile Topal Martı adiyle iki kez yazmıştır. Söylentiye göre, ilk yazdığını bir ara kaybetmiş, konuyu ikinci kez işleyerek Mahalle Kahvesi kitabına almış; birkaç yıl sonra bulduğu ilk müsveddeyi de Alem-dağda Var Bir Yılan adlı kitabında yayımlamıştır. Toplu eserlerinin bu baskısında, sanatçının her iki çalışması bir araya getirilmiştir.

– Barba –dedim–, söyle Allah aşkına, neden gidip "Sivriada'da balıkçı var mı?" diye bakar da geri döner martı?

Kirpiklerinin kenarları kırmızı kırmızı gözlerini kaldırıp yüzüme baktı. Denizden, sükûttan, denizin duyulmayan derin sesinden korktuğumu anlamıştı. Cevap vermeden önce beni bir süzdü. Güldü. Sonra:

– Başka balıkçı varsa kalkar yanıma gelir de ben kızar, başka yere giderim. O gün de tersliğim üstümde olur, ona balık vermem diye. Herkes de bilmez, nişanı belli etmemek için kaçıyorum sanır. Vallahi değil. Ne münasebet! Allah herkesin rızkını verir. Benim için buralarda balık tutacak taş mı yok? Buraların altını ezbere bilirim, ezbere. Tahtelbahir gelip benden sorsun. Keyfim, yalnız balık tutmaktır. Balığı yapayalnız tutmaktır. Anladın mı?

Balıkçı şimdi onunla konuşuyordu :

– Benim, yalnız balık tutmaktan hoşlandığımı sen nerden bilecekmişsin –diye bu efendi soruyor, cevap versene ulan!

Martı da artık konuşmuyordu. Kırmızı halkalı, hiç kırpılmayan yusyuvarlak gözü sandalımızdaydı. Bembeyaz, tertemizdi. Soğan kabuğu renkli gagası açılıp kapanıyordu.

– Cevap versene Topal!... Söylesene... "Orada balıkçı varsa, bu tarafa doğru geliyorsa sana iş yok" diye. "Sen sinirlenirsin, kaçarsın, akşama kadar ters herifin biri olursun, olan bana olur" desene. "Domuzun biri olursun" de. "Küreği kaldırır, sanki bana vurabilirmişsin gibi yaparsın" de. "Bir balık kafasını bana çok görürsün" de.

Martı baktı, sustu.

Balıkçı bana :

– At şu kafaları- martıya! –dedi.

Nasıl yutuyordu martı, görmeğe değer. İştahlı insanlar gibi iştahlı martılar da oluyor. İnsanı tiksindiriyor. Ben yemeğini gizlice yiyen insandan hoşlanırım. O insanlar bir ağaç altına oturur, paketini açar, ne yediğini bile bilmezsin. Belki ağızlarını şapırdatırlar, belki iştahla da yerler ama, yanlarından biri geçse suç üstü yakalanmış gibi utanırlar.

Balıkçı:

– Çok aç gözlüdür –dedi–. Bu huyunu sevmem ama, martı bu. Bu martı mahlûku doymak nedir bilmez.

– İnsan gibi –dedim.

– Yok –dedi–, insana taş atma, insandan insana fark vardır, tok gözlüsü de olur.

– Ama, azdır.

– Çoktur –dedi.

Karları erimemiş Uludağ tepelerini gösterdi.

– Bu taraflarda –dedi.

Oltaları atmıştık. Şimdi balıkçı durmadan konuşuyordu. Sanki benim, "insan geveze ise balıkçı değildir" müşahedemi bana çok görmüştü.

–Yemek yerken utanan köylü çok gördüm. Ayıpmış gibi yemek yiyorlardı. Sonra sofrasındaki istakozu ağzını açmadan kibarcasına, martıdan daha çabuk tüketen beyler de gördüm. Kibarlığına kibar yiyorlardı. Ağızlarını şapırdatmadan, yalnız çenelerini oynatarak... Ama o çeneye biraz dikkat etsen korkardın. Ne korkunç şeylerdi. Çene değil makine. Makine değil, değirmen.

Topal martı etrafımızda dört dönüyordu.

– Bunun başka ahbap sandalları da olmalı Barba?

– Olmaz olur mu?

– Hepsinin de huyunu bilmesi gerek.

– Bilmez olur mu?

– Bir martı için bu kadar politika...

Balıkçı, çürük dişlerini açtı. Tâ küçük dilini gördüm.

– Gırtlak-.. Boğaz... –dedi.

Yine sustuk. O oltasını tartıyordu. Ben yine bu oltanın önce hızlı hızlı, sonra ağır aksak benimle beraber battığı, derinliklere doğru nefessiz daldığım düşüncesine kapıldım. Buradan şu mavi mahlûkun ezgisinden kurtulsam da, karada rahat rahat nefes ala ala ölsem, dedim kafamın içinden. Balıkçı konuşmamaktan, balık beklemekten ne kadar hoşlanırsa hoşlansın, yalnız kendini düşünmediğini, beni unutmadığını belli eden isteksiz bir gevezelikle konuşmağa başladı:

– Sular fena –dedi–, sen de fena oluyorsun denizde... Biraz sonra döneriz, üzülme...

Susmasıyle bir başka taraftan alması bir oldu:

– Tuhaf –dedi–, alışmışım şu Topala. Onu etrafımda görmediğim günler bir şey kaybetmişim de ne olduğunu bir türlü bulamayan, durmadan da o şeyi arayan insana dönerim. İnsana alışamıyorum ama şu deniz kuşuna alışmışım. İnsana alışsam evlenirdim. Alışamıyorum. Aynı evde, aynı yatakta bir insanla bütün gece beraber olmak beni zıvanadan çıkarır.

Balıkçının yer odasını düşündüm. Orada hemen hiç oturmazdı. Ağlarını koyar, çoğunca kahvede ya da sandalda yatardı.

– Sen evden hoşlanmıyorsun, Barba Yakamoz! –dedim.

– Hiç!... –dedi–. Ben evden hoşlanmıyorum. Anam ben kundakta iken ölmüş. Babam hiç evde oturmazdı. Ben yazın denizden hiç çıkmazdım. Akşam, babamın balıktan dönüşünü bekler, hemen sandalın başaltına kıvrılırdım. O bizim kümesteki balık ağının üzerine uzanmaya giderdi söylene söylene. Erkenden

gelir, beni uyandırır; kafası, gördüğü rüyadan kızmamışsa, balığa götürürdü. Biraz dalgalı ise, homurdanır, "Hadi, sen git çarşıda oyna" derdi. Kös kös uzaklaşırdım...

*

– Balığa mı Barba Yakamoz?

– Balığa... Ne olacak?

– Beni de alsana.

Cevap vermedi. Yüzüme de bakmadı. Ama balık bile tutmadan verdiğim bahşişin yabana atılır bir şey olmadığı, Barba Yakamoz'un da şu dünya yüzünde ihtiyaçları olduğu düşünülürse, beni tekrar balığa götürmesi mazur görülebilir.

– Ama –dedi–, sandalın içinde ölsen geri dönmem.

– O gün biraz rahatsızdım.

– Yine rahatsız olacaksın. Aldırma. Bu sinirle sen sonra karada da bir gün gelir rahat edemezsin. Koy ki bir şey olmaz. Ama ölsen n'olur? Ecel geldikten sonra ha karada, ha denizde...

– Neden denizde insana ölüm korkusu gibi bir şey geliyor?

– Ölüm korkusu değil o, akıl korkusu.

– Ne demek o Barba?

– Denizde kafa başka türlü, karadakinden başka türlü işler. Karada çare, elini uzatsan elindedir. Ama bir sandalın içinde çaresizliğin elindesin. Hastalansan doktor yok. Ölsen, papaz yok, imam yok, sanki bir işe yararmış gibi; kör olsan, elini tutan yok. Delirsen morfin yok. En iyisi bir şişe rakı al... Dur! Recep oğlum, şurdan bize bir 190'lık alıver.

Sandala atladım. Baktım Barba Yakamoz'un yakasında bir siyah matem tülü var.

– Kimin öldü Barba?

– Bir uzak akraba...

Bu sefer sandalda hiç konuşmadık. Nişana vardığımız zaman:

– Leandros'un ucunu görüyor musun?

– Görüyorum.

– Kırmızı toprağı da gördün mü?

– Gördüm.

– Tam sahilde beyaz bir ev olacak. Şu kayaların üstünde mi tam?

– Üstünde...

"Üstünde" deyip de oltanın ucuna karidesleri takıp suya saldıktan sonra, topal martıyı hatırladım.

– Topal martı nerde? –dedim.

– Öldü –dedi.

– Ne?... Nasıl?...

– Nasıl olduğunu bilmem ama, bir sabah nişana vardım ki, tam nişanın üstünde ölüsü yüzüyor...

– Seni, görsün diye mi nişanda gelip öldü dersin?

Cevap vermedi. Birdenbire yakasındaki matem alâmetini, topal martı için taktığı düşüncesi aklıma geldi. Güldüm.

– Ne gülüyorsun –dedi,

– Hiç –dedim–, yoksa uzak akraba topal martı mıydı?

Yüzünü gözüme dikti.

– Bugün –dedi–, kafan karadaki gibi işliyor, korku yok! Doğrusu da bu. Böyle olmalı. Karadaki gibi işlemeli kafa denizde de. Hiç bir şeyin çaresi karada da yoktur. Bize çare, elimizin altında gibi gelir. Yalan! Boş! Dünya çaresiz dünyadır.

– Olamaz öyle şey Yakamoz? –dedim–. Dünya çarelidir. İnsanlar dünyaya bir çare bulacaklar.

– Hay yaşayasın pedimu! İşte karada böyle düşünülür. Denizde de böyle düşünmelidir. Yanlış ama, olsun. Hep, her zaman böyle düşünmeli.

Bir şey söyleyecektim. Cigaralı elini kaldırdı. Sus işareti verdi. Sustum. Oltaya asıldı. Yakaladığı beş altı kiloluk bir kırlangıçtı. En azdan bir onluğu vardır diye düşündüğünü sanıyordum. Kepçeyi vurdu, balığı kıça doğru fırlattı. Yemi tazeledi. Konuş bakalım, der gibi bana baktı.

– Ey –dedim–, ne diyecektim... Yoksa topal martının mı matemini tutuyorsun?

Önce kafasını gösterdi:

– Kafa dediğin eskir, ihtiyarlar, ölür bile insan ölmeden! –dedi.

Sonra kalbini gösterdi:

– Eskimeyen, eksilmeyen şey buradadır.

Sustu. Koca adam, barut gibi adam, köyde kimsenin sevmediği, hoşlanmadığı adam:

– Ölüsünü burada bulunca ağladım –dedi–. Sen hani geçen balığa gelişimizde hastalanmıştın, ben de öyle hastalandım. Balık tutmadan döndüm. Her tarafım kıyılıyordu. Eve gittim yattım. Sabahleyin ağzım zehir gibi uyandım. Dolapları karıştırdım, bir ilâç aramış gibi. Bu tülü buldum taktım.

Çengel gibi parmaklarıyle siyah bezi yakasından söktü, denize attı.

– Bu da deliliğimizin bir başka türlüsü!–dedi–. Deniz mi bizi böyle eder, nedir? Aç şu şişeyi.

Fincanın içine rakıyı koyduk. Gözünden bir damla yaş düştü berrak, keskin kokulu suya. Göğsüne vurdu.

– Bu yürek, bizim yüreğimiz, bir tahtası eksiklerin yüreğidir –dedi.

Havuz Başı

(Sait Faik, *Bütün Eserleri-6, Havuz Başı, Son Kuşlar*, 18. Basım, Ankara 2001, s. 9-14)

Beyazıt havuzunun kenarındaki kanapelerden birine oturmuş, sizi bekliyorum. Yaşını almış bir adamın yirmi yaşındaki çocuk kederlerini, sevinçlerini yaşaması ne demektir, diye düşünüyorum: Belki bir, geç olma hadisesi. Belki de bir çeşit hazları, kederleri, çocuklukları uzatma temayülü. Ama bu uzayan yaz, kışın gelmeyeceğine alamet değil. Kış müthiş olacak, kar yolları kapayacak, bembeyaz ovada ölülük uzayıp gidecek...

Sizi bekliyorum. Sizi göreceğim; içimde bir şey koşacak. Siz görmeden geçeceksiniz. Ben kederle sevinci duyup dalacağım istediğim âleme. Dünyayı yeniden kederlerle kuracağım. Sonra çarşılardan çarşılara, insan sesleri arasında, her şeyi sizinle kurulmuş bir şehirde dolaşacağım.

Herkes geçti, siz geçmediniz. Yüzünüzü göremedim. Bayramım, çocukluk bayramım salıncaksız geçmiş gibi gözüme yaş doldu.

Soğuktan mı titriyordum, yoksa heyecandan, üzüntüden mi, bilmem. Havuzun suyu bulanık. Kapının saatleri 12'yi geçmiş. Kanepelerde kimseler yok. Tramvay ne fena gıcırdadı! Tramvaydaki adam bir tanıdık mıydı, acaba? Ne diye öyle dönüp dönüp baktı?.. Yoksa kimseciklerin oturmadığı kanepelerde bu saatte yalnız pek başıboşlar mı oturur? Kimseler âşık değil mi bu şehirde? Kimseler, bir meydanın kanapesinde kimseyi beklemeyecek mi, yüzünü bir dakika görmek için kimsenin?

Önce yanımdaki kanapeye oturdular. Biri kadın, öteki erkekti. Erkek bana gülümsedi. Halim yok gülmeye, yoksa tatlı tatlı gülümsemesine karşılık verilmeyecek adam değildi. Bu selam yerine geçen gülümsemeye neden cevap vermedim? Sizi bekliyordum. Hâlâ sizi bekliyordum. Belki de bugün, bu saatte buradan çıkmayacaktınız... Yoksa hasta mıydınız?

Bir ara bir başkasında saçlarınızı, yürüyüşünüzü seyreder gibi olmuş, siz olmadığınızı görünce yeniden merak etmiş, üzülmüş; sonra, belki de benim burada oturduğumu tahmin etmiştir de öteki kapıdan çıkmıştır, şüphesine düşmüştüm. Bu şüpheden çabucak caydım. O kadar ehemmiyet verilmeye değer miydim?

Ya hasta iseniz!..

Sanki hasta idiniz. Koşup yatağınızın başucuna gelmiştim. Gözlerinizi açtınız. Alnınız terli idi. İki açık sarı tel terli alnınızın üstüne yapışmıştı. "Ateşim düşmüyor" demiştiniz. Şehre koşmuştum. Karaborsalardan ilaçlar getirmiştim, iyileşmiştiniz. Rıhtım boyunca yürümüştük. Taze, kırmızı idiniz. Alnınız terli idi. Gülüyordunuz. Alay ediyordunuz. Koşuyordunuz, yakalayamıyordum. Allah esirgesin! Hasta olmayın!

Dört-beş saniye içinde bunları düşündüğümden adamın selamına karşılık vermemiştim. Dört-beş saniye bir gecikmeden sonra ben de güldüm. Bunun üzerine adam yerinden kalktı, yanıma geldi.

- Bu caminin ismi ne?

Bir türlü bulamadım caminin ismini, dersem, inanır mısınız? Hâlâ sizinle beraberdim. Hayır, hasta filan değildiniz, çok şükür! Beni görmemek için arka yollardan gidişinizi görür gibi oldum, içimi mütevekkil bir sıkıntı sardı. Kızamıyorum size... Dünyaya kızıyorum. En iyi arkadaşıma kızıyorum. -Yok *a*...- Bu mayıstan başka her şeye benzeyen soğuk 1946 Mayıs'ına kızıyorum. Budalaca gülen kızlara kızıyorum. Size kızamıyorum. Arka sokaklardan beni görmemek için kaçtı ise, beni düşünerekten gitmiştir, diyorum. Hatırladım caminin ismini:

– Beyazıt Camisi, canım!

Kadın da yerinden kalktı. Adamın mühim bir sual sorduğunu, cevabımın bütün karışık meseleleri halledeceğini bağıran pek mütecessis bir yüzle yanımıza geldi. Yanına oturdu adamın. Bu sefer o sordu:

– Ali Sofya, hangisi?

– Şu tarafta...

Bir işaretle sol tarafı gösterdim. Anlayamadılar ne taraftadır Ali Sofya... Elimin gösterdiği istikameti bir türlü kestiremediler. Gösterdiğim yerde kocaman binalar, birbirini kesen, biçen yollar, dükkânlar vardı. Orada Ayasofya'yı nasıl bulacaklar? Ama ne yapsınlar, çaresiz kabullendiler. Zahir oralardadır, diye akıllarından geçmiş gibi yüzüme baktılar. Son bir defa daha;

– Herhalde ıraktır, dediler.

– Yok, pek ırak değil, dedim.

Adam ellisini aşmıştı. Toprak rengi yüzünde alışılmamış çizgiler vardı.

– Bunu getirdim köyden, dedi.

Çarşaflı kadını gösterdi: Sütlaç gibi buruşuk, ufacık gözleri ile yanaklarının elmacık kemiklere rastlayan yerleri pırıl pırıl, dişleri bembeyaz, yüzüne bakınca bir süt kokusu duyar gibi oldum. Bu yüz pembe mi pembe; içinde ne güzel bir kan akıyordu kimbilir...

– Hiç İstanbul görmedi bu. Bakıyor, hoşlanıyor da gülügülüveriyor. Hoşlanıyor pek. Biz Lüleburgazlıyız.

Ben geldim birkaç defa İstanbul'a. Bu gelmemişti. Camileri gezdiriyorum.

– Taksim'e de bir gidin.

– Gideceğiz. Beyoğlu'nu da görürüz ha? O da, Taksim'e ulaşmadan değil mi?

– Evet.

– Tramvayla mı gidelim?

– Tramvayla gidin, ya!

– Ama biz, Tonel'den geçmek istiyoruz.

– Tonel işlemiyor, kapalı.

– Yaa, Tonel kapalı demek...

Tonel'in kapalı olmasına beraberce üzülüyoruz. Kadın, elinde gazete kâğıdına sarılmış bir şeyi bana gösteriyor:

– Bakır ucuzlamış, ucuza aldık.

– Kaça aldınız?

– Kilosuna... ne verdikti?.. 450 kuruştan verdiler. Te, bak şuna, 310 kuruş verdik. Pahalı değil, değil mi?

– 325 kuruş verdik. 700 gram geldi.

– Sen 5 lira verdin. Ne geri verdi sana bakırcı?

Hesap ettiler. Önce anlaşamadılar. Sonra anlaştılar. 310 kuruşa almışlardı tencereyi.

Ben senin gelmen ihtimali olan yola gözlerimi dikmişim. Onlar, hesaplarını yapmış, havuzu seyrediyorlar. Ben geçmenizden ümidi kesmişim. Sizi nerede bulabileceğimi. "Bana bakın! Beni dinleyin, n'olur? Bakın da bir gün samimi olayım. Söyleyeceklerimi söyletmiyorsunuz. Dinleyeceklerimi dinletmiyorsunuz. Bırakın anlatayım..."

– Bu, dibinden mi kaynar?

– Yok canım? Babacığım, bu pınar mı? Boruyla içine terkos gelir.

Adam yanındakine dönüyor:

– Borularla doldururlarmış. Dibine boru döşemişler, senin anlayacağın.

Bana:

– Pekiii, hani bu, suları fışkırtırmış?..

– Bayramlarda, sıcak havalarda... Hava soğuk da ondan fışkırtmıyorlar.

Adam, kadına:

– Hava soğuk da ondan fışkırtmıyorlar, anladın mı? Sıcak havada fışkırtırlar da insanları serinletir...

Bana da dönüyor;

– Peki... diyor. Hani üstüne top korlar da sular lastik topu havaya fırlatır, oynatır durur; öyle de yaparlar mı?

Elli yaşında adam, ellisine yakın kadın... fıskiyeler, toplar... Onlar, benden de çocuk. Seni görememenin sıkıntısı dağılıyor, seviniyorum. Kadın eğilip beni dinliyor. Taksim'den, öteki camilerden, meydanlardan, Boğaziçi'nden, Kızkulesi'nden söz açıyoruz. Sonunda lakırdılarımız bitiyor. Konuşmuyoruz bir zaman. Ben, size bir mısra bulup söylemek istiyorum. Yağmurlu havalardan, dağ yollarından, katırlardan, çıngıraklardan bahseder mısralar yok mu yeryüzünde?

Bu sırada adam, kadınına Kızkulesi'ni, Haydarpaşa'yı, Selimiye Kışlası'nı anlatıyor,..

Bir ara üçümüz de susuyoruz. Mühim şeyler düşünüyor gibiyiz. Hele ben, neler düşünmüyorum: Kapıdan çıkıyorsunuz. Koşa koşa yanıma geliyorsunuz. Kolunuza bile giriyorum.

Tam bu sırada, adam:

– Kışın donar mı bu su?

Ne diyeyim ben şimdi? Üzüntüm yine dağılıyor.

– Donar, diyorum, donar da çocuklar üstünde kayarlar.

Kadına dönüyor adam.

– Donarmış; çocuklar üstünde kayarlarmış, diyor.

Ne dersin sevgilim, Beyazıt havuzu kışın donar mı? Murtaza Çavuş'la karısı Hacer Ana'ya ben, donar, dedim.

Bir Sonbahar Akşamı

(s. 33-35)

Nedir bu kuş, bilmem ki? Sonbaharda bulutlar turunç renklidir. Sonbaharda yapraklar konuşur. Lodoslu İstanbul denizi ne başdöndürücü şeydir! Bir lodoslu günde vapura atlayıp her ipin, her maddenin ıslık çaldığı bir vapurda Adalar'a gidip gelirim. Akşamüstü bazen Köprü'nün ortasında durup Sultan Selim'in arkasındaki bulutlarda kırmızı rengin oyunlarını seyrederken, bir sahra vahasında muazzam bir şehir, bir eski Bağdat, bulutlardaki deniz muharebesini seyrederdim. Tramvaylar o şehri taşır, vapurlar o bulutlar şehrinin muhariplerini götürür, biz, bu hakiki şehrin sakinleri, tiyatro seyircileri gibi sessiz, âdeta geçenler bile durmuş gibi olur, seyrederiz.

Minareden minareye asılı kırmızılıklar, portakala, Trabzon hurmasına benzer yemişler sarkıtan sonbahar akşamlarında ben bıldırcını hatırlarım.

Hepsini, bulutlardaki eski Bağdat'ı, minarelerdeki ananasları, insanların eski elbiselerindeki şaşaayı, hamal çocuğunun çıplak ayaklarındaki renkten çizmeleri, ayyaşın etrafını saran eski şarap hâlesini, hepsini; bütün bu yalancılığı, bin bir gece hikâyelerinin ancak çocukları saran rüyasını, hepsini bir tarafa bıra-

kıp bir beli kuşaklı adamın iplere dizip meyve hevengi gibi götürdüğü bıldırcınları düşünürüm.

Ben, serçeleri de, atmacaları, saka, florya, isketeleri de severim, hatta uzak memleket kuşlarını rüyalarımda görür, bazen şiir yazacak gibi olduğum zamanlarımda, papağan, tavuslar, cennet kuşları da görür gibi olurum. Ama bıldırcın!..

Sen, bizim göklerimizin muhacir kuşu! Seni sevdiğim, sana yakın olduğum kadar, ne baharımızın müjdecisi, dostumuz, âdeta köylümüz gibi olan çamur kulübeli, çalışkan, hiç kaçmayacaklar, yanımızda gezecekler gibi oluverip de bir gün habersiz bizden kaçan kırlangıçları; ne de o kızıl gagası, muhteşem kanatları, ince uzun, sırım gibi bacaklarıyla leyleği, damlarımızda, bacalarımızda, hemen yanı başımızda yeri olan, hayatımıza, âdetlerimize, ocağımıza, hemen hemen bir nevi melankolimize karışmış olan leyleği, sana tercih ederim.

Bıldırcını, bir şiiri sever gibi severim. Neden olduğunu bilmeden yahut hafif hafif, içimde bir şeyler belirerek...

Hem de en çok etini yediğim kuş bıldırcındır... Küçüklüğümde onun tüylerinin kokusunu, çok zaman sevdiğimin saçlarında koklamışımdır. Onun etinin kokusunda tuhaf, şehevi bir hava buldum. Onun yağlı vücudunda toparlak, esmer, genç, arzudan yanan bir insan vücudu vardı. Sanki bir gün sihirli bir ağız;

"Kuş ol; güzel insan! Yuvarlak, esmer, buğday, kavrulmuş kestane; sütlü, ateşte, suda pişmiş mısır kokulu, yarı kadın, yarı erkek, yalnız şehvet, süt, nişasta, şekerden mamul mahluk! Senin bu topraktan yapılmış çirkinler kafilesinde yerin yok! Kuş ol!" dedi.

Bıldırcın, böylece kuş oldu. Onu rüzgârlar getirir, yağmurlar atar, memleketimize. Etlerin en güzeliyle, kokuların en bayıltıcısı ile gelir, ışıklarımıza dökülüverirler. Doğduğum şehirde bir akşam, millet sokağa, dökülür. "Bıldırcın yağıyor! Bıldırcın yağıyor!" diye bağrışan çocukların elinde, küçük gözleri korku ile dolu, yağlı vücutlarında canlı kıpırdanmalarla bakışırlar, oynar dururlar.

Günlerce ağzımdan tadı, burnumdan kokusu, saçımdan tüyü, ellerimden sıcaklığı geçmezdi.

Sonbaharda, her zaman senden bir şey vardır. Benim güzel bıldırcınım. Bıldırcın insana ne kadar uzaktır. Vahşidir, hiçbir zaman onu kafeste tutmak mümkün değildir. Dost düşman tanımaz; haşin, korkaktır. Yağmursuz anlarda ayakları çizmeli, kafaları kasketli, belleri fişekli, arkaları köpekli birtakım garip - ne olduklarını, ne zevk aldıklarını bir türlü anlayamadığım- insanlar, ancak onu görüp, vurabilir. Ancak onu köpekler saklandığı fundadan, bir tarla hendeğinden kaldırır, insana bu kadar uzak olan bu kuşta, insanlıktan bir şey vardır. Onu şehvetle yediğim için, onu aşkla kokladığım için mi severdim? O güzel insanlar gibi kokan tüylerinden çıkan, insanı merhamete, sevgiye davet eden o güzelliğin kokusu için mi severim?

Yoksa bu korkaklığı, bir akşamüstü şehrimize düştüğü için mi? Hayır, hiçbirisi için değil. Onu çocukluğumda yediğim için, onu ellerimle meyve gibi topladığım için mi? Hayır hiçbirisi için değil.

İnsan gibi buğdayı sevdiği için mi? Hayır! Sevgilime benzediği için mi? Hayır!

"Ne için o halde?" diye soran olursa, bilmediğim için, sebebini bilmediğim için...

Sensiz sonbaharın ne tadı olabilir? Bir adamın, onları iplere dizmiş götürdüğünü gördüğüm zaman, içimde ürpertiler belirir;

"Milyonla geride bıraktıkları fedailere rağmen, acaba gidecekleri yere gidebilirler mi?" derim.

Su Basması

(s. 75-80)

Sakarya Nehri, bilmem her geçtiği yerde bu kadar deli mi? Bizim burda zaman zaman ne köprü bırakır yıkmadan, ne hayvan bırakır sürüyüp götürmeden, ne de kaz bırakır boğmadan. Sizin kasabaya bir yarım saat uzaktan, bize, işte şuracıktan, bulanık, kırmızı, derin, geniş akar gider. Suyun etrafında; insanları, değil hangi denize bir denize bile aktığından habersiz, bu hırçınlığına, haşarılığına karşılık gene de, kendisine tapan köyler vardır. "Sakari" derler de başka şey demezler. Bizim burda, Sakarya'ya, "Sakari" derler.

Yazın, ortasında kum adaları biriken, yer yer cılız, durgun gözüken Sakarya, sonbaharla beraber tabii halini alır. Artık, suyuna atılmış bir değneği yüz defa döndürerek hızlı hızlı gözden kaybettiren suya, korkmadan, çekinmeden bakamaz oluruz. Çünkü onun her sene içimizden beş-on kişiyi kurban edeceği fikrimize gelir. Cahiller buna, "köyün kefareti" derler, domuzlar! Bununla beraber geceleri evlerden onun haşırtısını, hışırtısını, o ecinnili mısır tarlası sesini dinlemek için de, pencereleri açık bırakırız; iyi uyku getirir.

Bazı sene, o, hemen hemen her yerde, dört-beş kulaç olan yatağından hiç çıkmadan, yalnız kenardan, eğilip elini yüzünü yıkamaya elverişli geçip giderse, herkesin yüzü güler. Kimsenin, deli Sakari, azgın Sakari, hayın Sakari, demediği bu seneler, hiç olmazsa onun tarafından gelmiş bir afat kaydedilmeyen, mesut yıllardır. Bazen de, sürekli yağmurlardan sonra, bir sonbaharda, yılan sürünmesi gibi bir yaklaşma ile gelir, çitleri devirir. Kümesleri doldurur, ev altlarını kaplar. Bu sonbahar taşması, o kadar afatlı değildir. Çünkü bu zamanda Sakari garip bir haldedir. Çekingen, ürkek, sinsidir gâvur! Ağır ağır, katmerli katmerli, kaymak kaymak gelir. Bir sabah uyanırsınız ki, evin altı su içindedir. Ağaçlar dımdızlak, tarlalar gözün alabildiğine deniz gibi uzanır. Su ne kadar yükselirse yükselsin, akıntı, azgınlık yoktur.

Ah, ne sinsi sudur bu!.. Sanki en büyük düşmanı fukara insandır. Âdeta seçer de, gelir avare dul kadının evindeki mandayı boğar. Sanki kötü insan dünyada eksikmiş gibi, gider de, on üç yaşındaki masum Kara Recep'in koyunlarından alır; ağanın koyunlarına dokunmaz. Bu bir acayip mahluktur. Bu bir kör canavardır. Zalimdir, alçaktır ama, sessizdir. Onun için bu sonbahar su basmasını zalimliğine karşı pek mühimsemeyiz, sevmesek de... Bir-iki kaz boğulmuş, bir-iki dam çökmüş, üç-beş çit yıkılmış, bir-iki boyunduruk zayi olmuştur. Kara Recep'e de kim acıyacak, öksüze?

Sonra bir de bakarsın ki çekilmiş gitmiş, habersizce. Hem de ne gidiş!.. İnan olsun bu bir canlı mahluk gidişidir. Evinin önünde yağmurlarla durgun sular birikmiştir, mesela değil mi? Bu su bile yerinde durur. Bu suyu Sakarya alıp gitmez. Ama kendisinin getirdiği bir damlayı bile bırakmadan, çekilir gider. Sanki bu bir canlı mahluktur. Hırsızdır. Bir ipucu bile bırakmayan bir katildir.

Ama gelelim bahar, ilkbahar taşmasına, işte bu bir afattır. Sahici bir afattır. Ne zengin, ne orta halli, ne de fukara tanır. Kökünden alır gider. Su, güzdeki gibi sinsi, korkak, hain değildir. Namuslu, açık bir düşmandır. Alın alına, göğüs göğüse çarpışmak ister. Ne öksüz Kara Recep'i seçer, ne de dul kadının mandasını... Ne Hüseyin Ağa'nın ahırı kalır, ne çiftlik sahibi Mehmet Bey'in damındaki damızlık hayvanlar... Seçmez, alır gider.

Tarlalarda çalışırken bir homurtu işitirsin. Ayı homurdar gibi bir homurtu. Bakarsın, dayanıyor, geliyor. Döne döne, bulana bulana, yıka kıra...

Oğul, işte böyle bir bahar taşmasında, bizim kerpiç evi çökertti. Yatalak ninemi ben taşıyamazken o nasıl taşıdı Allalem? En gücüme giden bir yaşındaki bir kızımı gözümün önünde evire çevire götürmesi oldu. Ne köprüler yıkmıştır, emme şu köprüyü görüyon mu? Bunu yıkamaz artık.

Geçen kış üstünden aştı da, bir halt karıştıramadı. Uzaktan, tepeden, Ramazan Bey'in dürbünüyle baktık. Bir kavrayış, bir pehlivan kavrayışıyla nasıl kavrıyordu köprüyü. Yüreğim acıdı. Ama her kavrayışın arasında onu, demirden sağlam görünce, göğsüm kabardı oğul. Görüyon ya, biz yapılanı da unutmayız.

Sana anlatacağım hikâye, bir ilkbahar su taşmasının hikâyesi oğul. Şu dağları görüyor musun? Kırçıl kırçıl. O zaman bembeyazdı. Bir kar vardı. Dağın dibinden gelen köylüler, iki adam boyu, diyorlardı. Olur mu bilmem? Ama uzaktan da belli idi hani. Dağı göçerecek gibi abanmıştı.

Bahar o sene erken gelmiş, herkes tarlalara dökülmüştü. Otlar fışkırmıştı. Baharda çalışmak ne tatlıdır evlat. Baharda tarlada çalışmak bir, baharda sevişmek iki. Birincisini bilmezsin, ama ikincisini tatmayan var mı? Sen de tatmışsındır herhalde.

O kış, çocuktan beri gözüm olan Ali Ağa'nın kızını yarı yalvarma, yarı yıldırma ile bana nişanlayıvermişlerdi. Bizim köyde nişanlanmak, evlenmek arası kasabadaki gibi uzun sürmez. Biz böyle beklemeleri hayra yormayız. Nideyim ki, adam hâlâ bir türlü düğüne yanaşmıyordu. Zengin baba damarı kabarıyordu. Belki bir yolunu buluruz da, kızın fikrini çeleriz, diyormuş kendi kendine.

Kızı eskiden her gün görürken, nişanlanınca göstermez oldular. Bahar da güzel mi güzel. Türkünün bini bir paraya idi bende. Bahar da yalabuk muydu yalabuk. Gız yanağı gibi idi yoncaların çiçeği, oğul. Ben de fakir miyim fakir!.. Tövbe! Bir anam var, bir kümesimiz, sekiz tavuğumuz, üç evlek tarlamız. Bu kadar şey de fukaralık sayılmaz, ama kime dinletirsin. Herifin yetmiş dönüm arazisi, iki binek atı, iki mandası malağıyla, üç ineği danasıyla, bir sürü koyun, uzakta ormanı, evi üç katlı... Sana kim verir kızını?

Ben halime şükrederim. Bir ana bir oğula Sakari'nin şu kıyısında üç evlek bir bahçeyle bir kümes, sekiz tavuk ve karışım kalınlığında bir pazur çoktur bile. Böyle söylemesen dünyanın tadı tuzu kaçıyor da onun için derim. Sen her dediğime kulak asma!

Delikanlılık; şu iki gözüm önüme aksın, herifin malında gözüm yoktu. Delikanlı adam, mal düşünmez oğul. Bir kıza, İstanbul'un göbeğindeki hanı apartmanı cayır cayır yakan olurmuş, haklılar!

Öyle düşünceliler de vardır. Vardır ama, ihtiyarlıkta. Benim de bir kızım var. Hani, bir zengin oğluna virem diye, az hülya kurmadım. Gene benim gibi çulsuzun birine kaçıverdi. Doğrusu sevindim de.

Üç ay, anası ayalim yüzünden dargın durduk, ama delikanlıya kahvede rastladıkça kucaklayasım gelirdi. Ayağa kalkar, sine sine kaçardı. Arkasından gülerdim. Söylemişler güldüğümü. Bir gün gelip elimi öpüverdi. O mesele de başka hikâye.

O gün tarlada çalışıyordum. Bir haftadır bir sıcak vardı, yaz sanırdın. İhtiyar köylüler durup durup, şu domuz dağa bakıyorlardı. Bakıyorlardı emme, bizden kim oralı olacak? Hem ne edeceksin? Dağın karşısına dağ mı koyacaksın? Bu su onu da devirir oğul. Aman vermez. Evvelsi kış, sözümona set yaptık. Bir çeyrek sürmedi seti alaşağı etmesi. Dediğim gün tarlada çalışıyordum. O zaman benim bir av köpeğim vardı. Öşürcü vermişti. Yaman bir şeydi. Ben çalışırken dağ tarafına dönüp dönüp, cenaze varmış gibi uluyordu. "Ne uluyon gâvurun eniği..." dedim. Şöyle de bir gözümü kaldırıp dağa baktım. Acayip! Hemen hemen hasat vaktindeki gibi kırçıl. Doğru köye koştum. Anama haber saldım; tabanı yağlayın, diye. Tavukları ağaca ürküttüm. Kasabadaki Hacı Bey'in, sütüne ortak bana bıraktığı mandayı, Mehmet'e emanet ettim. Sür, dedim, dağa doğru. Daha köyün haberi bile yoktu. Neden sonra ahalide telaş başladı. Başladı emme, iş işten geçmişti.

Koştum Hacı Ali'nin evine. Köyün öbür ucundadır onun evi. Şöyle bir on dakika sürer bizim evden. ilk orayı su basar. Hacı'nın ahırı yıkılmıştı. Su beli aşmıştı. Evin damından bağırışıyorlardı, kadın aşağıda kaldı, diye. Kapı kırılmıştı. Merdiven başını yüze yüze buldum. Ev çatır çatır çatırdıyordu kardeş. Aldım Fadime'yi sırtıma. Arkada, şöyle bir iki dönümlük bir kirizmeleri vardı. Su orada dizlerime geliyordu. Oradan nasıl o sırtımda, ceviz ağacına tırmandığımı gören olsa, kızını verdiğine pişman olmazdı. Fadime bir taraftan sırtımda tepinir. Şimdiki gibi değil. Tıkız mı tıkız. Tam dört saat ceviz ağacında titredik. Üstümü başımı çıkarıp üstüne sardım. Ben bir don bir gömlekle kaldım. Kayıkla gelip kurtarmasalardı satlıcandan geberecektim. Hacı'nın ne damı, ne buzağısı, ne malağı, ne çiti, ne de evi kaldı. Bir oğlu suya karıştı gitti. Babası, korkudan, su çekildikten sonra üç ay yaşadı. Öteki kızını sara tuttu. Karısı ne ettiğini hâlâ bilmez. O pek dehşetli şeydi. Bir daha öylesini görmedik pek. Ormanın ağaçları bile yıkıldı gitti idi. Yetmiş dönüm arazisinin yarısını sattı da, bir ev yapabildi. Su dört gün çekilmedi. Beşinci gün, düğünü bizim evde yaptık. Bizim, yerden yapma, şu iki buçuk odalı evde bütün yaz barındık. Dokuz nüfusun -çocukları saymıyorum- hepsine ben baktım. Ben onun için bu Sakari'ye hem kızarım, hem severim. Bazı kör, bazı gözü açıktır domuzun. Hayırsız evlat gibi bir şeydir bu.

İhtiyar adam;

– Fadime, Fadime! diye haykırdı.

– Buyur ağa, dedi bir ihtiyar kadın.

Bir damın eşiğinde duruyordu. Elinde, bir lengerin içinde, tavuklara hazırlanmış kepek karması tutuyordu. Dirseklerine kadar kolları sıvalı idi. Yüzüne gözüne yer yer kepek bulaşmıştı.. İhtiyar;

– Bizim Abasız'ın oğluna, Sakari taştığı zaman seni nasıl sırtımda taşımıştım, onu anlatıyordum, dedi.

İhtiyar kadın;

– Sen de anlatır anlatır, hep onu anlatırsın! dedi.

Gün Ola Harman Ola

(s. 161-164)

Siz, bir adamı hiç görmeden, iki dakika evvel öyle bir adamın İstanbul ilinde yaşadığını bile bilmeden, birdenbire, zanaatından ve adından seviverdiniz mi? İçinizi hiç bilmediğiniz bir İstanbul semtinin akşamı kaplarken ve evinin önünde oturup cıgara içen, gözkapakları kirpiksiz ve kıpkırmızı ihtiyar bir adamı hayranlıkla, sevgi ile, saygı ile andınız mı? Hiç içinize taş gibi, ağır bir su gibi bir sevgi oturdu mu? Oturmamışsa Allahaşkına vazgeçin şu yazımı okumaktan.

Bunu iftiharla söylüyorum: içinize önce ağır, taş gibi ağır, kireçli, acı kuyu suyu gibi bir sevgi oturup, sonra Bakırköy'de, gözleri artık görmeyen bir Mercan Usta'nın şu saatte gidip eline sarılmak... ağır ağır eşyanın rengi atan bu akşam vaktinde onu dinlemek ihtiyacıyla, bütün karaciğer hastalıklarını bu akşamlık bir kenara itip, Mercan Usta ile bir salaş deniz kenarı meyhanesinde sıcak sıcak strongilos balığı ile iki kadeh içmek isteğini taşıdığım için iftihar ederim. Siz böyle bir istek duymazsanız, kendi kendinizle hiçbir zaman iftihar etmeyin. Kim olursanız olun. İçimde Mercan Usta ile tanışmaktan duyacağım büyük gururun, büyük iftiharın belki biraz daha küçüğünü, şu saatte Mercan Usta'yı hiç tanımadan anmakla duyuyorum.

"Şu saatte dünya yüzünde yaşayan kiminle tanışmak istersin?" deseler, bir parçacık bile düşünmem.

Dünya bir yana, Mercan Usta bir yana.

Mercan Usta'nın evini, çocuklarını, kaşık düşmanını, penceresinin perdelerini, sedirlerini, ismini bilmediğim, meraktan çatladığım isimleri şiir dolu aletlerini... Mercan Usta bir yana, dünya bir yana.

İki kadehçik rakı Mercan Usta ile... Mercan Usta ile bir yer iskemlesinde, bir ceviz ağacı altında bir öğle sonu sohbeti... Mercan Usta ile herhalde şu saatte kapamış olduğu dükkânında, balıklar, canavarlar, çarkıfelekler, beyazlar ve siyahlar, ceviz tahtaların envai hakkında bir konuşma...

Mercan Usta'nın ellerine hayran hayran baksam. Testerelerini, matkaplarını, hele ellerini, hele ellerini... Şimdi şöyle kendi halinde, mütevazı bir gazetecikte röportajlar yapsaydım, yarın kalkar, sıcak dalgası İstanbul'u daha sarmadan Mercan Usta'yı aramaya koyulurdum. Hiç şüphem yok, sanatındaki tekniğine imanı olan adamlar gibi sertçe bir adamdır Mercan Usta. Sonra birdenbire yumuşar. Mercan Usta balıklara, deniz mahlukatına düşkündür. Mercan Usta, akşamüstleri iki kadeh mutlaka atar. Mercan Usta eski bir kantoyu mutlaka söyler:

Yanağında bir beni mutlaka olsun, der, sonra madam işitti mi, işitmedi mi diye gözlüklerinin altından iki tarafına mutlaka bakar. Mercan Usta ya kendisi Ermenidir, yahut madamı. Mercan Usta Ermeni de olsa, Türk de, Tunuslu zenci kırması da olsa, mutlaka İstanbul'un Türk halkındandır.

Ah, Mercan Usta! Vapur Ada'ya doğru gümbürdeyip giderken... ben, alt kamarada buram buram terlerken, deve tellal, keçi berberken... seni andığım, görmeden sevdiğim için alabildiğine sevinçliyim, mesutum.

Kemik kakmalı bu boyacı sandığı yirmi senelik. Gözleri görmez oldu, işi bıraktı Mercan Usta yoksa. Nereli mi? Doğma büyüme Bakırköylü. Bu gördüğün bahçelerin, açmayan çiçeklerin, bu denizlerde yüzmeyen balıkların, bu döner durur halkaların, bu çarkıfeleklerin, bu masallardaki ejderhaların yaratıcısı Mercan Usta'dır.

Köprü merdivenlerinin bir tanesinin altında bir dilsiz boyacı vardır. Mercan Usta'nın reklama ihtiyacı yok. Mercan Usta dâhidir. Fakir doğdu, fakir ölecek. Ben burada dilsiz boyacının reklamcısıyım. Gidip ayakkabılarınızı boyatın dilsiz boyacıya. Sonra Mercan Usta'nın özenmeden yaptığı kemik kakmalı boya sandığını, yeni bir dünyaya doğar gibi seyredin. Boğaziçi'nde mehtap, Çamlıca'da gurup, insanoğluna ölümü de arada bir hatırlatır. Mercan Usta'nın boyacı sandığı durmadan yeniden doğmanın mehtabıdır.

Mercan Usta'nın boyacı sandığını seyrettikten sonra, içinizde Mercan Usta ile bir salaş meyhanede iki kadeh içmek ve Mercan Usta'dan ayrılırken elini öpmek isteği doğmazsa, İstanbul ilini bırakıp gidin. Nereye giderseniz gidin. Uçağa binip New York'a gidin paralı iseniz. Parasızsanız Sarayburnu'ndan atın kendinizi. 3-4 yüz binlikseniz gidin çirkin apartmanınıza; sümüklü çocuklarınızı, lavanta kokulu pasaklı karılarınızı kucaklayın. Ne bok yerseniz yiyin.

Canım Mercan Ustam! Ellerinden hürmetle öperim. Biz de bir zanaat ehliyiz. Yazı yazıyoruz a. Ne Mercan Usta'ya, ne kilimleri dokuyan ellere, ne yazmaları boyayanlara, ne kalıpları dökenlere, ne çeşmi bülbülleri üfleyenlere saygı duyduk. Saygı duymadık da ne oldu? Dünyayı birbirine kattık işte... Sofralarımızı, kapılarımızı, gönlümüzü kapadık. Kapadık da ne ettik? Dünyayı birbirine kattık.

Bir akşamüstü Bakırköy'ün deniz üstü bir salaş meyhanesinde, Mercan Usta ile sıcak sıcak strongilos balığı ile rakı içmek şerefine erdim. Yanımıza elleri saygı ile göbeğinin altına bağlı hırpani bir delikanlı yanaştı.

– Ustam, dedi, benim sandığı yapar mısın? Sana layık değil ama, üç-beş kuruş biriktirdim.

– Para lafını bırak, dedi Mercan Usta. Nasıl bir şey olsun?

– Şöyle güzel bir şey olsun.

Mercan Usta'nın suratı elli derecelik rakı gibi sertleşmişti.

– Eh, dedi, elimizden geldiği kadar gayret ederiz.

Delikanlı anlayışlı biri olacak ki;

– Kusura kalma, hoşgör usta, dedi, bilmez miyim? Sen kötü şey yapar mısın? Ben başka şey söylemek istedim, ağzımdan başka laf çıktı. Sandığın üstüne bir şey yazmanı isteyecektim de.

– Yok oğul, dedi Mercan Usta, ayak altına yazı yazmam. Ama sen söyleyeceğini söyle. Ben ona göre bir şey düşünürüm. Yazdırmak istediğin yazıyı okumuş gibi olursun belki. Söyle bakalım.

- Şey... Mercan Usta, "Gün ola, harman ola."

Boya sandıklarının en güzeli bu delikanlınınkidir. Arayın İstanbul'u, bu sandığı bulabilirseniz, önce, dünya yüzünden kalktığını gördüğümüz zaman bayramlar edeceğimiz bir hakir sanatın -potin boyacılığının- sizden bin kere zevk ehli bir ehline utanarak, -yaptığınızın kefaretini sevgi ile ödeyerek- potinlerinizi boyatın, sonra çömelin sandığın karşısına, "Gün olur harman olur" tablosunu seyredin. Bayılmazsanız "Hülyam" kotrası ile Atlantiği geçmeye gidin. Uğursuzluklar başınızda olsun.

Hişt, Hişt!...

(Sait Faik, *Bütün Eserleri-7, Alemdağda Var Bir Yılan, Az Şekerli,* 11. basım, Ankara 2000, s. 72-75)

Yürüyordum. Yürüdükçe de açılıyordum. Evden kızgın çıkmıştım. Belki de tıraş bıçağına sinirlenmiştim. Olur, olur! Mutlak tıraş bıçağına sinirlenmiş olacağım.

Otların yeşil olması, denizin mavi olması, gökyüzünün bulutsuz olması, pekâlâ bir meseledir. Kim demiş mesele değildir, diye? Budalalık! Ya yağmur yağsaydı... Ya otların yeşili mor, ya denizin mavisi kırmızı olsaydı... Olsaydı o zaman mesele olurdu, işte.

Çukulata renginde bir yaprak, çağla bademi renkli bir keçi gördüm. Birisi arkamdan;

"Hişt!" dedi.

Dönüp baktım. Yolun kenarındaki daha boyunu bosunu almamış taze devedikenleriyle karabaşlar, erik lezzetinde bana baktılar. Dişlerim kamaştı. Yolda kimsecikler yoktu. Bir evin damını, uzakta uçan bir iki kuşu, yaprakların arasından denizi gördüm. Yoluma devam ederken;

"Hişt, hişt!" dedi.

Dönüp bakmak istedim. Belki de çok istediğim için dönüp bakamadım. Olabilir. Gökten bir kuş, "hişt hişt" ederek geçmiştir. Arkamdan yılan, tosbağa, bir kirpi geçmiştir. Bir böcek vardır belki, "hişt hişt" diyen.

"Hişt!" dedi yine.

Bu sefer belki de isteksizlikten dönüp baktım, çalıların arasına birisi saklanıyormuş gibi geldi bana.

Yolun kenarına oturdum. Az ötemde bir eşek otluyor. Onun da rengi çağla bademi; ağzı, dişleri, kulakları, boynu ne güzel. Otluyor, otları âdeta çatırdata çatırdata yiyor. Belki de bu çıtırtılı, çatırtılı sesi "hişt hişt" diye duymuşumdur? Eşeğin ot koparışının sesinden apayrı bir ses:

"Hişt hişt hişt!" dedi.

Hani bazı, kulağınızın dibinde çok tanıdığınız bir ses, isminizi çağırıverir. Olur değil mi? Pek enderdir. Belki de kendi kafanızın içinden sizin sevdiğiniz, hatırladığınız bir ses, ses olmadan sizi çağırmıştır. Olabilir.

Birdenbire güneşi, buluta benzemez garip ve sarı bir sis kapladı. Bir kirli el, çağla bademi eşeğin sırtından bir kumaş çekip aldı. Her zamanki külrengi, yer yer havı dökülmüş eski mantosunu giydirdi eşeğe. Yola indim, istediği kadar "hişt" desin, sahici sulu bir dost olsun. İsterse kimseler olmasın, kendi kendime kulağıma "hişt hişt" diyen bir divâne olayım ben, aldırmayacağım.

Belki bir kuştur. Belki tosbağadır. Belki de kirpidir. Belki de yakın denizden seslenen bir balık, bir canavardır. Karabataktır. Mihalâki kuşudur.

İyisi mi ben kendim "hişt hişt" derim. O zaman tamamı tamamına pek "hişt hişt" seslenişine benzemeyen, benzemesin diye uğraştığım bir mırıldanmadır, tutturdum.

Birdenbire, önümde bir adamla bir kadın gördüm. Kalpazankaya yolunu sordular. "Üstündesiniz," dedim. Sanki yol hareket etti. Yürümediler, iki adımda benden uzaklaştılar. Koyunların arasına yüzükoyun uzanmış papazın oğlunu gördüm. Yüzünden aptal, çilli horoza benzer bir mahluk kalktı. Ağzının salyasını sildi. Kuzuyu bacaklarından tuttu. Kuzu ile yere yıkıldı. Kuzuyu burnundan öptü. Papazın oğlu çirkin, aptal, otuzbirli bir yüzle baktı. Şimdi bir çiçek tarlasındaydım. Bana "hişt hişt" diyen mutlak bir kuştu. Vardır böyle kuşlar. "Cık Cık" demezler de, "hişt hişt" derler. Kuştu, kuş.

Bir adam yer belliyordu. Belin demirine basıyor, kırmızıya çalan bir toprak altını, üste aktarıyordu.

"Merhaba hemşerim!" dedi.

"Ooo! Merhaba?" dedim.

Tekrar işine daldı. "Hişt hişt" dedim. Aldırmadı. Bir daha "hişt" dedim. Yine aldırmadı. Hızlı hızlı "hişt hişt hişt!"

"Buyur beğim," dedi.

"Bir şey söylemedim," dedim.

Küçük parmağını kulağına soktu. Kaşıdı. Çıkarıp parmağına baktı. Belin sapına siler gibi yaptı.

"Hişt hişt!" dedim.

Yüzünü göğe kaldırdı. Kuşlara baktı. Denize baktı. Dönüp şüphe ile bana baktı.

"Bu sene enginarlar nasıl?" dedim.

"İyi değil!" dedi.

"Baklayı ne zaman keseceksin?"

"Daha ister," dedi.

Nefes alır gibi "hişt" dedim.

Yine şüphe ile denize, şüphe ile göğe, şüphe ile bana baktı.

"Kuşlar olmalı," dedim.

"Benim de kulağıma bir hışırtı gelir amma," dedi, "ne taraftan gelir? Zati bu sırada şu kulağım ağırlaştı."

"Bir yıkatmalı," dedim, "benim de geçenlerde ağırlaşmıştı..."

"Yıkattın mı?"

"Yıkatmadım, hacet kalmadı, doktora gittim. Alıverdi; pislikmiş."

"Çocuklar nasıl?" diye sordum.

"İyiler," dedi. "Dokuzdu sekiz kaldı. Biliyorsun dokuzuncunun macerasını ya..."

"Sus, sus," dedim. "Yürekler acısı. Haydi Allaha ısmarladık!"

"Haydi güle güle."

Biraz uzaklaşınca:

"Hişt hişt."

Bu sefer yakaladım. Bahçıvandı. Oydu oydu.

"Hadi, hadi, yakaladım bu sefer seni!" dedim.

"Yok vallahi!" dedi, "vallahi daha kesmedim bakla, senden ne diye saklayayım, parasıyla değil mi?"

"Sen değil misin 'hişt hişt' diyen?"

"Ben de duyarım bir ses, amma bulamam nereden gelir?"

Nereden gelirse gelsin; dağlardan, kuşlardan, denizden, insandan, hayvandan, ottan, böcekten, çiçekten. Gelsin de nereden gelirse gelsin!.. Bir "hişt hişt" sesi gelmedi mi fena. Geldikten sonra yaşasın çiçekler, böcekler, insanoğulları...

"Hişt hişt!"

"Hişt hişt!"

"Hişt hişt!"

Bir Hastalık

(s. 97-104)

Benzerlerine pek yakında rastlanacağına göre, demek daha virüsüne antibiyotikler tesir etmiyor. O halde, bu korkunç hastalık insan nesillerinden binde birine çaresiz yapışacak. Korkunç sıfatıyla sıfatladığıma bakmayın! Bu hastalık yalnız tutulmayanlar için öyledir. Tutulanlar için tadına varılamaz, korkunç surette zevkli bir hastalıktır. Evet, pek zevklidir. O kadar zevklidir ki, bir dakika bu hastalığa tutulduğunuzu düşünseniz, artık tramvaylara, otobüslere, trenlere bedava binersiniz. Söylev üstüne söylev verirsiniz, gündem müzakere edersiniz, encümenlere girip çıkarsınız, bakanlarla merhabalaşır, kartvizitler gönderir, kartvizitler alırsınız. Hülâsa, bir dakika bir milletvekilinin yerine kendinizi koyar, rahat edersiniz. Artık bu hastalığın ismi anlaşıldı: Milletvekilliği hastalığı.

Ruhi bir hastalıktır. Bütün ruhi hastalıkların günümüzde son tedavisi *choc* tedavidir. Ama yirminci seçilemeyişten sonra seçilememek *choc*'una dayanıklılık gösterenler olmuştur. Benim bugün otuz-kırk sene ötesine ait bir milletvekilliği hastasını dostlukla hatırlamam, yeni tutulacak hastaların durumu ile bir değildir. Şimdi her vatandaş milletvekilliğine namzetliğini koyabilir, broşür çıkarır, propaganda yapabilir. Milletvekilliği hastası olduğunu hiç belli etmeyebilir. Hele okumuş yazmış, şurada burada yapıcı fikirler ortaya atmış, bir zihin açıklığı göstermiş biri ise, seçilsin seçilmesin, milletvekilliği hastası sayılmaz. Dört sene dişini sıkabilir de halini belli etmezse. krizi dört senede bir tutan hastalığa da hastalık denmez. Ama kriz geçtikten sonra rahatlamak şart. Benim size anlatacağım bir köylüdür. Krizi her gün tazelenen, tazelendirilen zavallı bir köylü.

Doğduğum şehrin bazı köyleri kasabaya pek yakındır. Hemen bir tarla aşıldıktan sonra kocaman köye, yani bizim kasabaya girilir. Bu yakın köylerin insanları kasabalı ile temas etmeyi büyük bir şeref sayarlar. Hele mesela tahrirat kâtibi, nüfus memuru, belediye reisi, telgraf müdürü ile tanışmışlarsa iş tamamdır. Artık köylülükten kurtulmuşlardır. Hiç köyde oturmazlar. Vakitleri halleri biraz da iyice ise, kasaba kahvelerine, bazı akşamları memurların kerahet vakti çöktükleri lokantalara düşerler. Buralarda bir de ortaokul Fransızca öğretmeni ile iki bardak bira içmişlerse, köye döndükleri zaman Paris'ten bile söz açabilirler.

Rahmet Hoca bu köylerin birindendi. Okur yazardı. Şiir söylerdi. Saz çalardı. Namaz kıldırır, aşır okurdu. Zeki, sevimli, canlı bir gençti bundan otuz yedi, otuz sekiz sene önce. Okumuş yazmış bir köylü gencinin, harmanlardan sonra kasaba bu kadar yakınken köyde pineklemesini kimse doğru bulmaz, insanın babası bile. O da kasaba kahvelerine, kasaba çarşılarına gün ağarırken düşer, öğle üstü pideli kebap yer, öğle namazını "Orta Cami"de kılar, ikindi üstü eşraftan Hacı Hasan Bey'in yazıhanesinde lafa karışır, hararetlenir, kudretten pembe yüzünde fırıl fırıl dönen yuvarlak kahverengi gözleriyle ateş gibi bir köylü delikanlısı olurdu. Saf saf konuşurdu ama, doğru konuşurdu.

Onun hastalığının başlangıcına ben rastlamadım. Pek küçükmüşüm. Benim yetiştiğim zamanlar Birinci Dünya Harbi patlamıştı. Harbin içindeydik. Onu belediye gazinosunda bir memurlar topluluğunun ortasında ayağında poturu, sırtında *İstanbulin*'i, yakasında,

sırtında olup olmadığı meçhul kaskatı kolalı gömleği, lastikli siyah boyunbağı ile boynunun damarları şişmiş, kahverengi gözleri kan içinde, ayağa kalkmış vaziyette görür gibiyim. Neler söylerdi? Hayal meyal hatırlarım. Biz, mektep çocukları, belediye otelinin bahçesinin parmaklıklarına dizilirdik. Düyunu umumiye müdürü onu havuz başından çağırırdı:

"Buyurun Rahmet Bey, şöyle buyurun."

Yerinden öyle kalkar; el pençe divan, bir sandalyeye otururdu.

"Kahveci! Mebus Beye bir kahve; okkalı olsun."

Tahrirat kâtibi:

"Olur mu beyefendi? Bir mebus namzedine kahve ısmarlamak ne haddimize? O bize ısmarlayacak."

"Mebus olduktan sonra bol bol telafi ederiz, efendim," derdi. "Halihazırda bendenizin sekiz dönüm tarlasından başka bir ineği ile iki öküzü aşar yüzünden haciz altındadır. Binâen-alâ-zâlik sizlere kahve ısmarlayacak vaz'ühalde değilim."

Yalandı. Rahmet Hoca hasisti. Köyünün zengini sayılırdı. Öteden nüfus müdürü, kaymakama seslenirdi:

"Dersiam Rahmet Hoca hazretlerinden muhtasar, müfit bir hitabe rica etsek delalet buyurmaz mısınız?"

Rahmet Hoca en çok nüfus müdürüne içerlerdi:

"Mebus olup intihap dairemin köylülerinin derd-ü âlâmını, müzayaka ve iptidailiğini gidermek için bir dersiam olmaya sanırım hiç lüzum yoktur. Rüşdiye mezunu olmak kâfi ve vafidir."

Rahmet Hoca "süpürgeci mektebi" namıyla maruf rüşdiye mektebini birincilikle bitirmişti.

Kaymakam Bey:

"Gördünüz mü," dedi. "Yine kızdırdınız Rahmet Beyefendiyi. Oldu mu ya? Siz hiç kederlenmeyin Rahmet Bey! Bu kere bütün kuvvetimle sizi destekleyeceğim. Artık siz de Meclis'te himmetinizi bizden diriğ etmezsiniz."

Rahmet Hoca;

"Elemrü fevkaledib," der, kendi elini öperdi.

Kaymakam Bey:

"Estağfurullah, estağfurullah!" der, ayağa kalkar, yine otururdu: "Şimdi bir hitabecik bizlere... Bakın bendeniz rica ediyorum."

"Başüstüne efendim."

Rahmet Hoca sandalyenin üstüne çıkardı:

"Muhterem vatandaşlar! Bu güzel vatanımızın her köyünü bir cennet haline ifrağ için büyük büyük işlere lüzum yoktur. Onun köylülerinden birkaçını mebus olarak intihap buyurursanız mesele kendiliğinden halledilir. Evet, bugün şehirlerimiz birer mamuredir. Fakat köylerimizin hali malum: Fena vaziyetteyiz. Bunu hepiniz bilirsiniz. Köylünün derdini köylüden başka kim anlayabilir? Beni mebus olarak seçtiğiniz gün, bütün kuvvetimle şunları yapmaya çalışacağım, ilk iş olarak aşarı kaldıracağım."

"Yaşa, var ol!" sesleri...

Rahmet Hoca boyun kırar, devam ederdi:

"Ormanları beyhude yere kesilmekten, tahripten kurtaracağım."

"Bravo! Yaşa!.."

"Kel tepeleri ağaçlarla süsleyeceğim."

"Yaşasın mebusumuz!"

"Sakarya taşarsa, tarlalarımızı basmasın diye setler yaptıracağım."

"Eyvallah!"

"Boş araziyi köylüye teslim edeceğim."

"Ambarlar yaptıracağım."

Alkış olmasa bile eğilirdi.

"Dutluklar, böceklikler, müzeler, hafriyatlar yaptırtacağım."

"Yaşa Rahmet Hoca!"

Kaymakam Bey işi ileriye vardırdığını, mektep talebelerinin yanına bakkal çıraklarının, berberlerin, kasapların da dizildiğini ve alkışlara iştirak ettiğini görünce hemen bir jandarma koşturur, bizleri dağıtırdı.

Uzaktan bizim gördüğümüz, köpükler saçan, kıpkırmızı, sandalye üstünde bir adamdı... İşittiklerimiz de;

"Hürriyet, müsavat, adalet... Setler, bentler, çorak tarlalar, aşar, öküz, övendire, tarhana çorbası, cennet, muhabbet, ezcümle, bu suretle, sırası gelmişken, çiftlik sahipleri, falan" gibi, cümle parçalarıydı.

Rahmet Hoca ile beraber memurlar şehrin bir lokantasına giderler, Rahmet Hoca'nın ziyafetinde yerler içerler, lokantada da nutuklar çekilir... Saat de gece yarısını bulurdu. Rahmet Hoca atına atlar, nutuktan sarhoş bir halde köy yolunu tutardı.

Nutuk verdiğinin ertesi sabahı benzi uçmuş şehir kahvesine döndüğü zaman, onu kimse tekrar nutuk vermeye zorlamak istemezdi bile.

Önüne gelen;

"Vay mebus beyefendi!" diye selamladıkça utancından kızarırdı. Normalleşirdi. Bir korkudur alırdı kendisini.

"Bir halttır ettik dün akşam. Acaba çok mu uluorta konuştum? Dilin kemiği yok ki birader. Hem biz kim, mebusluk kim? Bir şaka yapalım dedik..."

Bir ufak memur tavla başından:

"Ne şakası birader? Kaymakam Bey vilayete bu sabah gözümün önünde yazdı. Bu devre seni mebus

çıkarmazlarsa hocam, istifayı basacak. Kıymetlidir bizim kaymakam, ha! 'Ayıptır, rezalettir' diyor, 'bu kıbalde, bu düşünüşte bir adamın kaç devredir mebus olmamasının günahını boynumda taşıyamayacağım' diyor da, başka bir şey demiyor."

"Sahi mi Abdullah Bey, Allah aşkınıza?"

"Nimet çarpsın ki!.."

Küçük, muhtasar bir nutuk! Hadi lokanta! Hadi ziyafet!

Rahmet Hoca, babasından kalma bir altın tenekesini böylece bitirdikten sonra, bir zaman şehre inmedi. Birinci Dünya Harbi bitti, İstiklal Harbi'nde sırtında fişeklerle bir ara gözüktü. Gözükmesiyle kaybolması da bir oldu. Cumhuriyet ilan edilince galiba üçüncü devrede, tekrar kasabada gözüktü. Sakalı bıyığı kesmişti. Nereden bulmuşsa bulmuş, bir smokin pantolonunu ayağına, bir frak ceketini sırtına geçirmişti. Elinde silindir şapka taşıyordu. Ustura ile tıraşlı kafasına pek bol geldiği için, bu şapkayı hiç giymezdi. Bir eteği topuklarına sarkan frakının yakasına bir gül takardı.

Günün birinde, bir belediye reisinin, kendisini merasimle mebus seçtiğini belediye çavuşlarından biri lokantada müjdelediği zaman, ziyafet bedelini cebindeki kuruşlarla zor bela ödeyebildi. Şakadan, onu Ankara trenine kadar götürdüler. Trene atlarken tuttular. "Hususi tren hazırlanmış, şimdi gelecek, onunla gideceksin!" dediler ve sıvıştılar. Rahmet Hoca istasyonda yirmi dört saat bekledi. Nihayet gelebilen bir trene atladı. Mebus kompartımanına kuruldu. Epey bir yol gittiğini biliyorum. Hangi istasyonda işin farkına varıldığı, hangi istasyonda indirildiği malum değil.

Onun, uzun zaman o istasyondan bu istasyona, bu istasyondan o istasyona mebus kompartımanlarına kurularak dolaştığını söylediler. Bir türlü Ankara'ya varamadı. Nihayet, frakının eteklerinden uzunu koparılmış, boyunbağı kesilmiş, bembeyaz kolalı gömleği simsiyah halde, ayağının birinde rugan ayakkabı, ötekinde bir yemeni ile şehre dönmüş gördük. Köyüne götürdüler. Ama ilk fırsatta köyden şehre iner, istasyona koşar, Ankara trenini beklerdi. Mebus kompartımanında kimse yoksa, istasyon müdürünün de keyfi yerinde ise, üç beş dakika kompartımanda oturmasına müsaade edilirdi. Sonra Ankara'ya varılmış gibi kemali hürmet ve azametle trenden indirilir, bir jandarma refakatinde köyüne gönderilirdi.

Mükerrem Kâmil Su

(Bursa 1906- İstanbul 28 Mart 1984)

Mükerrem Kâmil, Cumhuriyet döneminin tanınmış kadın romancılarından biridir. 1906 yılında Bursa'da doğmuştur. Nafia (bayındırlık) Nezâreti müfettişlerinden Halil Hulusi Bey'in kızıdır. İlk öğrenimini İstanbul Sultanahmet'te bulunan Taşmektep'te yapmış ve 1922 yılında İstanbul Dârülmuallimâtı (daha sonra Çapa Kız Öğretmen (Okulu)'ndan mezun olmuştur. İstanbul, Burhaniye, Edremit, Susurluk, Balıkesir Gazi, Kayabey ve Altı Eylül okullarında öğretmen ve başöğretmen olarak çalıştıktan sonra 1936 yılında Gazi Terbiye Enstitüsü'nde açılan bir imtihanı kazanarak ortaokul Türkçe öğretmeni olmuş ve uzun yıllar Balıkesir Lisesi ile Ankara Kız Lisesi'nde Türkçe ve Edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Bir ara da Ankara Radyosu'nda "Çocuk Saati" programının şefliği ve redaktörlüğü görevini yürütmüştür. Ayrıca, Ankara'da çalışırken, orada çıkan *Tasvir, Yeni Gün, Zafer* gibi gazetelerde köşe yazıları da yazmış olan Mükerrem Kâmil, 1954 yılında emekli olduktan sonra kendini tamamıyla yazı hayatına vermiştir. Balıkesir Lisesi târih öğretmenlerinden Kâmil Su ile evli bulunan ve bu evlilikten Sedat ve Serap adlarında iki de çocuğu olan yazar, 28 Mart 1984 târihinde İstanbul'da ölmüştür.

* * *

Popüler roman veya piyasa romanı denilen roman çeşidini benimseyen ve 1970'li yıllara kadar aşk, ihtiras ve macera konularını işleyen yirmi beş civarında roman yazmış bulunan Mükerrem Kâmil, canlı Türkçe'si, tatlı ve sürükleyici üslûbu ile Cumhuriyet döneminin en fazla okunan kadın romancılarından biri olmuştur. Yer yer gerçek hayat sahnelerinin ve realist çizgilerin öne çıktığı görülen romanlarında, millî ve ahlâkî duyguları, aşk ve ihtiras temaları içinde başarıyla işlemeyi bilmiştir. Eserleri ile sadece eğlendirmeyi ve hoşça vakit geçirtmeyi değil, öğretme ve düşündürmenin yanı sıra bazı toplumsal ve ahlâkî değerleri telkin etmeyi de amaçlamış, bunda da önemli ölçüde başarılı olmuştur. Yalnızlıklar, romantik aşklar ve kıskançlıklar onun romanlarını da zenginleştiren başlıca temalar olmakla beraber, bu romanların bir kısmında olaylar acı, hüzün ve hasret dolu bekleyişlerden sonra mutlu bir sonla da biterler. O, zevk verirken acıyı tattırmayı da ihmal etmemiştir. Çoğunlukla kadınlar, genç kız ve erkeklerden oluşan başlıca tiplerini de, işlediği konuya ve amacına uygun olarak aşkına sadık, fedakâr ve sağlam karakterli kimseler arasından seçmiştir. *Bu Kalp Duracak* adlı romanında olduğu gibi zaman zaman son derece başarılı ruh çözümlemeleri yaptığı da dikkati çeker. Romanlarının vak'a kuruluşu sağlamdır. Olay örgüsüne bilhassa önem verir ve okuyucunun zevk ve eğilimlerini de dikkate alır.

Romanlarının taşıdığı bütün bu farklı unsurlar itibariyle popüler tarzda roman yazan pek çok emsalinden ayrılmış ve bu özelliği, onun aranan ve sevilerek okunan bir yazar olmasına yol açmıştır. Bu sebeple de önce *Cumhuriyet, Hürriyet, Ulus, Son Posta, Yarım Ay, Resimli Ay, Ana, Hayat* gibi çeşitli dergi ve gazetelerde tefrika olunmuş hikâye ve romanlarından bir kısmı, sonradan sekiz on baskıya ulaşmıştır. Ayrıca *Ateşten Damla*

(yön. Memduh Ün, 1959, 1960) ve *Ayrı Dünyalar* (yön. Turgut Demirağ, 1969) gibi bazı romanları filme de alınmıştır. Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944)'ın birkaç romanının dilini de sadeleştirmiş olan Mükerrem Kâmil, ilk ve orta okullar için ders kitabı niteliği taşıyan eserler de kaleme almıştır.

Eserleri: Roman: *Sevgim ve Istırabım* (1934), *Bu Kalp Duracak* (1935), *Dinmez Ağrı* (1937), *Sus Uyanmasın* (1939), *Istıranca Eteklerinde* (1939), *Çırpınan Sular* (1941), *Ateşten Damla* (1942), *Sızı* (1943), *Uzaklaşan Yol* (1944), *Uyuyan Hâtıralar* (1944), *Kaybolan Ses* (1945), *Büyük Rüzgâr* (1945), *İnandığım Allah* (1946), *Bir Avuç Hâtıra* (1947), *İhtiras* (1949), *Gençliğimizin Rüzgârı* (1955), *Özlediğim Kadın* (1959), *Aynadaki Kız* (1962). Hikâye: *Bir Avuç Kül* (1944), *Gizlenen Acılar* (1944); Çocuklara yönelik eserleri: *Mutluluk* (1972), *Olaylar Gemisi* (1973), *Vatan Toprağı* (1975), *Masal Dünyası* (1976), *Kara Kız* (1977), *Ata'nın Romanı* (1977); Diğer eserleri: *Malazgirt Zaferi* (1971), *Zafer Kazandıran Mızrak* (1971), *Tarihte Türk Kadını* (1971), *Kurtuluş Savaşı Başlarken* (1973), *Millet Malı* (1975), *Atatürk Bizimle* (1979), *En Büyük Türk'ten Bize* (1981).

Kaynaklar: Mehmet Behçet Yazar, *Genç Romancılarımız ve Eserleri*, İstanbul 1937, s. 59 ve 208; Aynı yazar, *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı*, İstanbul 1938, s. 285; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1983, s. 263; Giovanni Scognamillo, *Türk Sinema Tarihi*, (c. 2, 1960-1986), İstanbul 1988; Olcay Önertoy, *Cumhuriyet Dönemi Roman ve Öyküsü*, Ankara 1984, s. 61; *Ana Britannica*, c. 20, İstanbul 1990, s. 93; Ali Dereli, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul (tarihsiz), s. 424; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul 1998, s. 48; Mehmet Behçet Yazar (yay. haz. Mustafa Everdi), *Edebiyatçılar Âlemi*, İstanbul, 1999, s. 223; İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul 2001, s. 289; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul 2001, s. 747.

Prof. Dr. Mustafa Özbalcı

Aynadaki Kız'dan

Aynadaki Kız'ın konusunu, baş kahramanı Sibel San'ın hâtıraları oluşturur. Olaylar onun ağzından nakledilir. Sibel San, güzel ve güzelliğini aynada seyretmekten hoşlanan kolej mezunu bir genç kızdır. Ankara'da bir gazetede çalışır. Anne ve babası bir uçak kazasında ölmüşlerdir. Bir apartman dairesinin en üst katında tek başına yaşamaktadır. On beş yaşından beri çeşitli erkeklerle kısa ve uzun süreli aşklar yaşamış, fakat evlenip bir yuva kuramamıştır. Yaşı otuz civarındadır. Evlenmeyi düşünür. Ama severek evlenmeyi, bir aşk evliliği yapmayı istemektedir. On beş yaşında iken ilgi duyduğu ilk erkek, komşularının genç ve yakışıklı çocuğu Nezih olmuştur. Hattâ müzikle meşgul olan, keman çalan Nezih, başka mahalleye taşınınca hastalanıp yatağa bile düşmüştür. Sonunda bu aşkını ister istemez unutur ve tekrar hayata sarılır ve başka erkeklere âşık olur; kiminden ilgi görür, kiminden görmez. Aslında Sibel, aşk duygularını sevdiği kişiye açamayan, sevgisini ifâde edemeyen bir karaktere sahiptir. Derin bir sevgiyle bağlı olduğu kimselerle bir diyalog geliştiremediği, duygularını onlara açamadığı için, onu seven ve onunla evlenmek isteyenlerin tekliflerini de reddeder. Bu yüzden bir türlü evlenemez. Evlenme teşebbüsleri her defasında boşa çıkar.

Bir akşam kolejden arkadaşı Ferda ile gittikleri tiyatroda Sibel, on beş yaşındaki ilk aşkı Nezih Bir'i görür. Bu karşılaşmanın Sibel'i son derece heyecanlandırdığını, onun Nezih'i sevdiğini anlayan Ferda İz, hemen ertesi gün ona evlenme teklifinde bulunur. Sibel'e aynı günlerde bir evlenme teklifi de, daha önce çalıştığı bir şirketin nüfuzlu yöneticilerinden birisi olan Necdet Rey'den gelir. Sibel her iki teklifi de düşünürken, kırk yaşlarında olan ve eşinden ayrılmış bulunan Necdet Rey'in Nezih'in dayısı olduğunu öğrenir. Böyle hiç aklında yokken ilk aşkı ile ilgili arulanının üst üste canlanmaması üzerine Sibel, bir yandan kendisine yapılan iki ayrı evlenme teklifinin cevabını geciktirirken, bir yandan da Necdet Rey'den yeğeni Nezih hakkında bir şeyler öğrenmeye çalışır.

Nezih uluslar arası üne sahip bir müzisyen olmuştur. O günlerde Necdet Rey ara sıra Sibel'i telefonla arayarak ona Sibel'in sevdiğini bilmediği yeğeni Nezih Bir'in müzik parçalarını dinletir. Bir akşam Sibel, Amerikalı bir arkadaşı olan Jacky ile birlikte Necdet Rey'in aldığı iki bilet sayesinde Nezih Bir'in konserine gider. Konser sırasında Sibel'in ağladığını gören Jacky onun Nezih Bir'e âşık olduğunu anlar. Konser sonrası bir araya geldiklerinde Nezih de Sibel'in eski mahalle komşuları olduğunu hatırlar. Sonraki günlerini artık sürekli Nezih'i düşünerek geçiren Sibel hem Ferda'ya, hem de Necdet Rey'e olumsuz cevap verir. Bu arada Necdet Rey onun yeğeni Nezih'i sevdiğini anlamıştır. Onları birleştirmeğe karar verir. Bir eğlence gecesinin sonunda Necdet Rey ve Nezih, Sibel San'ın evine çay içmeye giderler. Nezih ertesi gün Amerika'ya uçar, bir hafta kadar sonra da Sibel çalıştığı gazete tarafından Avrupa'ya gönderilir. Vapurla yola çıkan Sibel çeşitli Avrupa şehirlerini gezer ve notlarını gazeteye gönderir. O Londra'da iken Nezih Bir de bir konser için oraya gelir. Telefonlaşır ve buluşurlar, tiyatroya ve yemeğe giderler, hoş ve güzel vakit geçirirler. Sibel yine aşkını açamaz Nezih'e. Nezih Londra'da iki gün kalacak ve Sibel'i gezdirecekken âdeta kaçar gibi erkenden Japonya yolculuğuna çıkar. Gitmeden önce de Sibel'e kırmızı güller ve bir de özür mektubu bırakır. Gezisi bittikten sonra Türkiye'ye dönen Sibel San bir süre sonra bu sefer de Tunus'a, oradan da Roma'ya gider. Roma'da bir tesadüf eseri yine Nezih'le karşılaşırlar. Nezih ona erkenden Japonya'ya gidişinin esas sebebinin ondan kaçmak olduğunu, onu sevmeye başladığını, hattâ ona âşık olduğunu söyler. Sibel on beş yıl sonra, on beş yıl önceki âşığına kavuşmanın sarhoşudur. Artık Nezih de Sibel'den başkasını sevemeyeceğini anlamıştır. İki âşık Roma'da herkesten habersiz üç gün geçirirler. Üçüncü günün sonunda Nezih önce İspanya'ya gider. Birkaç gün sonra da Amerika'ya uçar. Nezih'in Amerika'ya uçtuğu gün Sibel de vapurla Türkiye'ye geri dönmektedir. Sibel büyük bir mutluluk içinde sevgilisine kavuşacağı günü iple çekerken, anne ve babasını uçak kazasında kaybettiğini düşünerek bazı vehimlere kapılır, Nezih için endişelenir. Ne yazık ki endişelerinde haklı çıkan ve Nezih'in bulunduğu uçağın kaza geçirdiği haberini vapurda radyodan dinleyen Sibel, orada bayılıverir. Nezih ölmüştür. Fakat kazadan önce Madrid'den Necdet Rey'e ve annesine Sibel San'la evleneceğini, onu çok sevdiğini de yazmıştır. Sibel döndüğünde Necdet Rey bu mektubu Sibel'e okutur. Bir süre sonra Nezih'in annesi de Sibel'i görmeye gelir, o da Nezih'in yazdığı mektubu ona verir. Nezih'in anne ve babası Sibel'i bağırlarına basarlar. Sibel bir süre sonra hamile olduğunu anlar ve Nezih'in çocuğunu doğurur, ancak doğumdan sonra o da ölür. Necdet onun hastanedeki yastığının altında Nezih'in, kendisine ve annesine yazdığı mektupla aynı günün tarihini taşıyan ve Sibel'e yazılmış bir mektup bulur. Mektubu Sibel'in mezarına koymayı düşünür ve Sibel'i hafif yağmurlu, serin bir günde toprağa verirler.

1

(Aşağıdaki alıntıda Ferda ile Necdet'in Sibel'e yaptığı evlenme teklifleri, Necdet Rey'in ona telefonda Nezih'in musiki parçalarını dinletmesi ve Sibel'in on beş yaş aşkıyla ilgili duygularının canlanması söz konusu edilmektedir:)

(Aynadaki Kız, İstanbul 1962, s. 42-45)

Acele acele merdivenleri çıktım. Kapımın önüne bırakılan kırmızı gülleri aldım. Evin bütün lâmbalarını yaktım. Radyoyu açtım. Divana uzandım. Zihnim dağınıktı. Devamlı olarak bir şey düşünemiyordum. Üç erkek hayali birbirini itirek, birbirine karışarak kafamın içini altüst ediyordu.

On beş yaşımdayken sevdiğim, mahalleden gittikten sonra arkasından pek çok üzüldüğüm Nezih Bir, hiç beklemediğim bir anda karşıma çıkmasaydı... Necdet Rey, hiç beklemediğim bu evlenme teklifini yapmasaydı, Ferda'ya evet der miydim? Zihnimi bu noktada toplamak, buna doğru dürüst bir cevap vermek istiyordum.

Kalktım, mutfağa girdim. Bir çay yaptım. Evin içinde oradan oraya dolaşmağa başladım. Finten de gölge gibi beni takip ediyor, bacaklarıma sürünüyor, mırıl mırıl sesler çıkarıyordu.

Telefon çaldı. Ferda idi.

– Uçak hareket etmek üzere. Bir kere daha sesini duymak istedim Sibel.

Ne söyleyeceğimi tâyin edemediğim için olacak:

– Hava nasıl? diye sordum.

– Uçuşa elvirişli. Sibel, seni seviyorum.

– .....

– Gülüyorsun değil mi? Çocuk gibi miyim? Ama seni seviyorum. Üç gün sonra vereceğin cevabı heyecanla bekliyorum. Şimdilik Allaha ısmarladık, Sibel.

Telefonun kapanmasiyle tekrar zilin çalması bir oldu.

– Sibel Hanım, teklifimi telefonla tekrar etmeme izin verir misiniz?

– Mektubunuza, güllere teşekkürler.

– Benimle evlenir misiniz? Bu teklifimi yapmakta geciktiğimi kabul ediyorum. Daha da geç kalmıyayım dedim. Yarını dahi bekliyemedim Sibel Hanım.

Gülmeğe başladım.

– Gülüyorsunuz. Gülüşünüz güzeldir. Yüzünüzü görür gibiyim.

– Böyle gece vakti telefonla ciddî bir mevzu üzerinde konuşmayı siz de bir tuhaf bulmuyor musunuz? Film çevirir gibi.

O da güldü.

– Ne yapıyorsunuz şimdi?

– Uyumak istiyorum.

– Şu halde yatağınıza girin. Telefonu açık bırakın. Size şahane bir müzik dinleteceğim.

– Bu dediğinizi yapacağım.

Acele soyundum. Divanı hazırladım. Lâmbaları söndürdüm. Ellerim ensemde, sırt üstü yattım. Gözlerimi kapadım. Derinlerden güzel, harikulade güzel bir keman sesi gelmeğe başladı. Birden yerimden fırladım. Telefona sarıldım. Kulaklığı tutan pamaklarım titriyordu. O, eşine az rastlanır güzellikte çalınan keman devam ediyor, odamın içi büyüleyici seslerle doluyordu.

Müziğin kalbden kalbe dökülen bir aşk dili olduğunu niçin şöylememişler? Örtülü göz kapaklarımın arasından damla damla yaşlar süzülüyordu. Suları pırıl pırıl, tertemiz bir göle girmişim gibi bir his içindeydim. Çok yıldızlı, çok aydınlık bir gök yüzü altında, hür ve mesuttum. Ruhum yıkanıyordu. Arkada bıraktığım yirmi dokuz yılın ağırlığından kurtuluyor, hafifliyordum, iyi ve güzel şeyler va'deden bir dünyaya doğru uçar gibiydim.

Bembeyaz mermerler üstüne yükseklerden dökülen sular gibi bir ses. Sonra kesik kesik nefesler, kalb çarpıntıları gibi hafif, tatlı, yumuşak melodiler ve sessizlik.

Hâlâ telefon elimdeydi. Rüya görüp görmediğime kendimi inandırmak istiyordum.

– Beğendiniz tabiî?

– Hem de nasıl!

– Kimin çaldığını tahmin edebilir misiniz?

– Yahudi Menuhin, Ankara'da değil ki...

Bunu söyler söylemez kafamın içinde bir ışık yandı. Birdenbire, o, mutlaka o, diye içimden geçirdim. Ama nasıl olurdu? Buna imkân var mıydı?

Necdet Rey, mânalı bir sesle konuşuyordu:

– Yahudi Menuhin, Ankara'da değil ama...

Sözünü heyecanla kestim:

– Nezih Bir, burada. Bu kemanı ondan başka kimseler, hiçbir kimse böylesine dile getiremez. Bu, onun çalışı. Onun harikulâde müziği bu!

– Tanıyorsunuz demek?

– Nasıl tanımam onun müziğini? Çocukluğumun sesi O. Bana müzik aşkını telkin eden, müziği deliler gibi sevdiren O'dur bana.

– Nezih, benim yakınımdır.

– Ne diyorsunuz?

– Evet, yeğenimdir Nezih. Size onun harikulâde müziğiyle tesir etmek istedim Sibel Hanım.

– Çok naziksiniz. Bu müzik için ne söyliyeceğimi, nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Bilemezsiniz ne çok duygulandım. Fakat şimdi konuşacak, düşünecek halde değilim. Özür dilerim. Lütfen yarına.....

–Memnuniyetle... Yarına Sibel Hanım!

Telefonu kapadığım zaman bu inanılmaz tesadüflerin tesiriyle bir müddet öylece durdum. Kalbimi en ince derinliklerine kadar titreten, beni baştan başa bir his ve hayal haline getiren o keman sesi hâlâ kulaklarımdaydı. Aradan geçen bunca yıla rağmen, bu seslerin, bu müziğin bana böylesine tesir edebilmesi şaşılacak şeydi. Bir gün evvel bana böyle bir şeyden bahsedilse, romantikliğin bu derecesi saçmalık olur, der, gülerdim. Alay ederdim. Fakat şimdi böyle düşünmüyordum. Ortada gerçek olan bir şey vardı. Ben Nezih Bir'e karşı zayıftım. Tiyatroda görür görmez, kalbim titremişti. Telefonda, hattın öbür ucundan gelen sesleri duyar duymaz sarsılmış, âdeta kendimden geçmiştim.

Tıpkı on beş yaşımda olduğu gibi, yine hiçbir ümit yoktu. O zaman sadece bir talebe olduğu halde, benim farkıma varmamış, tenezzül edip başını kaldırmamış, yüzüme bile bakmamıştı. Şimdi meşhur bir sanatkârdı. Milletlerarası bir ismi vardı. Dünyanın belli başlı sanat merkezlerinde konserler vermiş, alkışlanmış, parlak angajmanlar yapmış, davet üstüne davet almıştı. O, bu yüksekliklerde uçarken, başını eğip de, beni mi görecekti?

Şimdi Ferda İz, kafamdan silinmiş gitmişti. Dün, bana uzak bir mazi gibi geliyordu. Onunla geçirdiğim zamanı yaşamamış gibiydim. Buna mukabil, Necdet Rey, gözümde büyük bir önem kazanmıştı. Nezih Bir'in yakını olması onu, birdenbire gözümde değerlendirmiş, kendisiyle iyi münasebet kurma fikrine beni bağlayıvermişti.

Bir yandan servistekilerle konuşuyordum. Sanki herkesin iş üstüne iş icâdetmek için sözleştiği bir gündü. Giden gelen de her zamankine nispetle bir hayli fazlaydı. Yahut bana öyle geliyordu. On ikiye üç kala telefon şahsım için çaldı. Necdet Rey idi.

– Sizi gelip alabilir miyim Sibel Hanım? Yemeği beraber yememizi rica ediyorum. Yemekte konuşurduk.

– Özür dilerim, mümkün değil.

– Dün gece yarına demiştiniz.

– Evet, fakat.

– Rica ederim, tereddüt etmeyin.

– Tereddüt etmiyorum.

– Öyleyse reddetmeyin, öğle yemeği mümkün değilse, akşam çayı olsun.

– Peki. Saat altıdan sonra Hülya'ya gelirim.

Teşekkür etti. Telefonu kapadım.

O saatten sonra günü, her zamanki gibi geçirdim. Necdet Rey'le buluşmak bana heyecan vermiyordu. Çünkü elbette Nezih Bir, onun yanında bulunmıyacaktı. Buna hiçbir suretle ihtimal verilemezdi.

Salona girdiğim zaman, gayet rahat ve tabiî idim. Necdet Rey, köşedeki masalardan birinde oturuyordu. Beni kapıda görünce ayağa kalktı. Yavaş yavaş bana doğru yürümeğe başladı. Kimbilir böyle çaylarda, yemeklerde, şurada burada buluştuğu kadınların kaçıncısıydım diye içimden geçirdim. Nedense, ona katiyen itimat edilemiyeceği fikrine saplanıp kalmıştım.

Selâmlaştıktan sonra, havadan, sudan, birazcık konuştuktan sonra, Necdet Rey, Nezih Bir'den bahsetmeğe başladı. Esas mevzua girmeden câzip bir zemin hazırlamağa çalışıyordu.

Nezih'in annesi ile akrabalıkları varmış. Nezih, Büyük Tiyatro'da bir konser vermek için gelmiş. Radyodan da teklif almış. Yakında Amerika'ya gidiyormuş. Birkaç gün burada kalıp işlerini tasfiye edecekmiş.

– Demek Amerika'ya gidiyor? diye sormaktan kendimi alamadım. Gazetelerde buna dair bir şey çıkmadı.

– Gizli tutuyor.

– Sebep?

– Sebebi de gizli tutuyor. Meşhur adamların işleri, meseleleri de kendileri gibi büyük oluyor.

Bir an göz göze geldik. Karşımda oturan bu adama karşı ne bir sempati duyuyordum, ne de bir soğukluk. Bomboş bir kalble idim. Şu halde ne işim vardı burada? Bir kadın bir erkeği katî bir şekilde reddetmediği takdirde ona bazı ümitler vermiş olmaz mı idi? Arada vukua gelecek bazı hâdiseleri, bir münasebet kurmağı göze alıyor demekti.

Necdet Rey'i derhal reddetmeyişimin sebebi açıktı. Onunla bir dostluk kurarsam ötekini yakından görme, tanıma fırsatını kazanabilirdim.

2

(Sibel'le Nezih Roma'da güzel bir üç gün geçirirler. Sonra Nezih Mâdrid'e uçar, Sibel de Türkiye'ye dönmek üzere vapura biner. Yolda Nezih'in uçak kazasında öldüğünü radyodan öğrenir ve bayılır. Romanın aşağıdaki sayfalarında bu olaylar anlatılmaktadır:)

(s. 174-189)

Son Bölüm

Burası Roma. Bir zamanlar, bütün yollar Roma'ya çıkar, demişler. Hava alanına ayak basar basmaz bunu hatırladım. Alan, dünya hava yollarının tanınmış uçaklariyle dolu. Bir yandan havalanan, bir yandan inen uçakların gürültüsü ve bir insan seli.

Roma'da turist mevsimi bütün canlılığiyle yaşıyor. Terminalin hali görülecek şey. Acentelerin önleri tıklım tıklım. Dünyanın dört bucağından gelen insanlar, kovanlarından dışarıya uğrayan arılar gibi. Çeşitli dillerde konuşmalar. Her yaştan, her seviyeden insan kalabalığı. Kıyafetin türlüsü.

Bir insan, dil, kılık-kıyafet kokteyli.

Hostes, otobüsün hareket etmek üzere olduğunu söylediği dakikada birdenbire yıldırımla vurulmuş gibi oldum. Oydu. Yanılmanın, imkânı yoktu. Olamazdı. İşte, uzun boyu, güneş yanığı yüzü, içleri gülen gözleri ile tâ kendisiydi.

Bulunduğum yerden koptum âdeta. Nereye doğru koştuğumu, beni hangi kuvvetin ondan yana çekmekte olduğunu bilemeden, bir şey düşünmeden, koşarcasına gittim ona doğru. Beni görünce, o da heyecanlandı:

– Siz, siz Sibel Hanım, siz, şimdi de Roma'da öyle mi?

– Evet, ben.

– Nereden böyle?

– Tunus'tan geliyorum. Afrika'dan. Burgiba'nın memleketinden. Harikulâde güzel yerlerden geliyorum. Siz, yine Japonya'ya mı?

Bunu sorarken, sesimde kırık bir âhenk vardı. Kendimi, sâkin ve kuvvetli göstermek istememe rağmen bu sesin titremesine, pürüzlenmesine mâni olamamıştım. Sitem değil, kinaye değil, ama seyahatini öne alıp Japonya'ya kaçmasını hazmedemiyor, affedemiyordum.

Nezih Bir başını salladı. Yüzüme baktı. Eli ile çenemden tuttu. Yüzüme, gözlerimin içine bir daha baktı ve ben Londra'da, Coo'nun salonunda yapmak için deli olduğum şeyi Roma'nın bu çok kalabalık terminalinde yaptım. Çantamı, elimde ne varsa hepsini yere bırakarak onun kollarına atıldım. Yüzüm göğsünün üstünde saklı, kollarım boynunda kenetlenmiş ağlıyordum. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordum.

Şaşırmıştı. Ne yapacağını bilemiyordu.

– Sibel Hanım, Sibel, Sibel, lâkin niçin ağlıyorsunuz?

Sonra beni kendine çekti. Bir kolunu sıkı sıkı belimden geçirdi. Kalblerimiz başka türlü çarpıyordu.

Yolcuları beklettiğim için sinirlenen hostes bu hali görünce yumuşadı. Gülümsiyerek halimi seyrediyordu. Onunla, Nezih Bir konuştu. Bagajımızı şehirdeki acenteden alacağımızı, benim otobüsle gitmeyeceğimi söyledi. Güzel İtalyan kızı gülerek yanımızdan uzaklaştı.

* * *

Nezih Bir beni Beyaz Ruslardan bir Kontes'in pansiyonuna götürdü. Burası Roma'nın en temiz, kibar ve mütevazi bir pansiyonu idi. Ufak tefek, zarif bir kadın olan Kontes Pini Ruda, Nezih'i görür görmez müthiş sevindi.

– Bu ne sürpriz, bu ne saadet! diye iki elini birden uzattı. Sanatkârın elini uzun uzun sıktı. Sonra bu tezahüratı kâfi görmedi. Ayaklarının uçlarında yükselerek sarıldı.

Nezih'i iki yanağından öptü.

Kontesle beni tanıştırması ve gerekli konuşma bittikten sonra Nezih bana döndü:

– Bir saat kâfi mi hazırlanmanız için?

– Evet.

– Sizi gelip alacağım.

– Bekliyeceğim, dedim.

– O günkü gidişimin izahını yapacağım size. Ama gene de bilmem bana hak verecek, beni mazur görebilecek misiniz?

Arada bir kadın bahis mevzuu olmadıkça ne yapsanız, katil bile olsanız mesele yok benim için, diyecektim. Tuttum kendimi.

– Londra'da gezdiremedim sizi. Burada acısını çıkarırız. Kaç gün buradasınız?

– Beş gün sonra Napoli'den vapura bineceğim. Peki siz?

– Aldırmayın. Birkaç uçak kaçırabilirim.

Ürkek bir çocuk gibi gözlerinin içine baktım.

– İşleriniz? dedim.

– İşlerim mi?.. Evet.

Çenemden tuttu, öper gibi gözlerimin içine baktı:

– Değer, dedi ve gitti.

* * *

O akşam kafeteryaların birinde ayak üstü bir şeyler yedik, içtik. Elele Roma sokaklarında dolaştık.

Bol yıldızlı bir gece idi. Hava sıcaktı. Fakat bunaltmıyordu. Arada hafif bir rüzgâr esiyor, sıcağı tadil ediyordu.

Nezih Bir canlı bir sesle:

– Anlatın bana Tunus'u, dedi. Ama önce şunu söyleyin. Kimlerin kalbini beraberinizde götürüyorsunuz bakayım?

– Kalbimde yer olsaydı Tunus'un Reisicumhuru Burgiba'yı götürürdüm.

– O kadar çok mu beğendiniz?

– Demek o kadar güzel ve yakışıklı idi?

– Bundan da fazla.

– Anlatın, pek alâka çekici. Yapın bakayım portresini.

– Sahi alâka duyuyor musunuz?

– Size bu kadar tesir eden adamı sizden dinlemek istiyorum.

– Anlatayım öyleyse. Gözlerinde Afrika göklerinin, denizlerinin renkleri var. Bakışları çok derin, mânalı ve teshir edici. Güzel konuşuyor. Cumhuriyet Bayramında, törende konuşmasını dinledim. Arapça bilmediğim halde ben bile bir şeyler anladım, hayran oldum. Sonra doğum gününde, yazlık evinde, sofrasında bulundum. Benim iğri büğrü Fransızcamla epey güldürdüm kendisini.

– Mutlak kalbini yerinden oynatan bir şey söylemişsinizdir.

– Neşelisiniz bu akşam.

– Yanımdasınız.

Koleseum'un önüne kadar gelmiştik. Nezih Bir eskiden gladyatör dövüşlerinin yapıldığı, Hıristiyanların vahşi hayvanların ağızlarına atıldığı, birçok oyunların tertip edildiği bu tarihî harabenin karşısında beni durdurttu. İki eli ile ellerimden tuttu:

– Reşat Nuri'nin (Dudaktan Kalbe) isimli romanını hatırlıyor musunuz? dedi.

– Evet, satır satır.

– Onun kahramanı aşkın dudaktan kalbe inmesine razı değildi.

– Ama öyle bir indi ki.

– Evet, zehir gibi. Bu aşkın ıstırabı ile öldü gitti. Ben bunu yapmayacağım Sibel. Bunun için Londra'da senden kaçmıştım. Aşk benim için değil. Bana göre değil. Benim münasebetlerim kalbe nüfuz eder cinsten olmamalı, anlıyorsun değil mi?

Başımı eğdim.

– Anlıyorum, dedim. Hem de zannederim, iyi anlıyorum. Olduğu gibi.

– Londra'da o akşam sana karşı ne kadar zayıf olduğumu hissettim. Bir adım atmak kâfiydi. Benimle evlenmeni istiyebilirdim Sibel. Ve bu, ikimiz için de hata olurdu.

Ona niçin hata diyemezdim. Demek ki şimdi o zaaftan eser kalmamıştı; tehlike yoktu artık. Bu samimî bir itiraftı. Nezih Bir, dürüstlükle kalbini açıyordu bana. Bu münasebetin gönüllerle, kalblerle bir ilgisi olamazdı. Olmamalıydı.. Bu, sadece dudaklarda kalacak bir macera hududunu geçmiyecekti.

Anlatmak istediği şey ağırdı. Belki hattâ kabaydı. Fakat dürüstçe bir hareketti. Davranışlarımı buna göre ayarlamam lâzımdı. Her şey benim irademe bağlı kalıyordu. Atacağım adımın, önündeki uçurumu görmeliydim.

Kafamı, kalbimi başka sahalara, başka mevzulara çekip, kendimi kurtarmak, toparlamak istiyordum. Bu aşkın, zihnimi çelmesine, beni onun kolları arasına atmasına mâni olmam lâzımdı. Yürümeğe başladık.

– Ne aklıma geldi biliyor musunuz? Reşat Nuri'nin Çalı Kuşu'nda bir müzik üstadı vardır. Feride'ye âşık olur. Ama, bu sahici aşktır.

– Aşkın yalancısı olur mu Sibel Hanım?

– Olmaz tabiî. Büyük aşk demek istemiştim. Kara sevda cinsinden olanı.

– Romanda tabiî.

– Gerçekte de olanı vardır.

– Emin misiniz?

– Ziyadesiyle. Ama, bunu geçelim şimdi.

Bu defa da, Nezih Bir, hafif bir göğüs geçirdi.

– Geçelim Sibel Hanım. Siz, yine lütfen Reşat Nuri'nin kahramanından bahseder misiniz?

– Bir mektep gezintisinde su başında otururlar. Müzik üstadı tambur çalar. Bu harikulâde bir müziktir. Herkese, orada en duygusuz sanılan kimselere bile tesir eder. Sanatkâr hastadır. Onun bir mum gibi erimekte olduğunu gören Çalı Kuşu, "yoruldunuz, biraz dinlenseniz" der. O da: "Açtırma benim ağzımı zinhar - Zalim söyletme beni, derunumda neler var?" diye bir şarkı söyler. Gel zaman, git zaman Çalı Kuşu, bu şarkının tamamını bir fundan kutusunun arkasına yazıp vefasız sandığı sevgilisine verir.

Yürüyorduk ve susuyorduk. Bu sessizik tehlikeliydi.

Nezih Bir, dalgınlaşmıştı. Arzular, ateş gibi ikimizi de yakıyordu. Roma'nın meşhur Aşk Çeşmesinin

önünde durduk. Heykellere bakıyorum. Köpüre köpüre akan suyun sesini dinliyorum.

– Bu çeşme üzerine yapılmış bir film vardı. Gördünüz mü siz de?

– Severim, fakat çok az giderim sinemaya. Nasıl bir filmdi?

– Üç kızın bu çeşmenin önünde başlayıp, yine bu çeşmede saadetle sona eren aşklarının hikâyesiydi. Film başlarken bir müzik vardı, onu dinlemek için tekrar tekrar sinemaya gitmeğe değerdi. Siz, sonu saadetle biten eserleri mi tercih edersiniz?

– Düşünmedim bunu hiç. Sonu ne şekilde biterse bitsin güzeli severim. Filmde bu çeşmeye para atıp bir dilekte bulundular mı?

– Bulundulardı. Hemen hemen zaten tem buydu.

Nezih Bir, cebinden para çıkardı. Gülerek bana uzattı. Para avucumun içinde, çeşmeye arkamı döndüm. Gözlerimi kapadım.

Dudaklarım, dua eder gibi parayı suya fırlattım. Tatlı bir şıpırtı. Dönüyorum. Bir çocuk gibi, gözüm, suya attığım parada kalıyor.

– Sizin bir dileğiniz yok mu?

– Ben... Ben mi?

İçimde bir şüphe beliriyor. Her halde bu çeşmeye beraber geldiği kadınların ilki değilim ben. Ve onun, benim yanımda nasıl bir dileği olabilir? İçimi bir acı kaplıyor. Onu kıskanıyorum. Nedeni, niçini yok bu hissin? Kıskanıyorum onu.

Nezih Bir, gönlüm olsun diye gülerek:

– Ben de bir şey dilemek istiyorum, diyor.

Çantamı açtım. Ona kendi on kuruşluklarımızdan bir tane verdim. Tatlı, yumuşak bir bakışla paraya baktı. Sonra, omuzlarımdan tuttu. Kuvvetle, ihtirasla beni kendine çekti. Ateş gibi dudaklarını yüzümde, boynumda, dudaklarımda hissediyordum. Gözlerim kapalı. Bütün vücudum alev alev. Yer, ayaklarımın altında kayıyor. Bu, öyle bir an ki. Kalblerimizin çarpıntısını duyuyoruz. Bütün kanımız, nabızlarımızda alıyor.

– Sibel, gelir misin? Bir köye gider miyiz?

– Sizinle, her yere giderim.

– Şimdi karar vermiyelim buna. Zayıfız. Hislerimizin esiriyiz. Bir rüzgâra kapılmış gibiyiz Sibel.

– Bu rüzgârı seviyorum.

– Düşünmeliyiz. Hoşuma gidiyorsun. Beğeniyorum seni. Kıyamıyorum sana. Sibel, sevgilim, sana yazık olur sonra.

– Bunu düşünmeyin siz. Beni düşünmeyin. Ben, on beş yaşımdan beri size aidim. Bütün ruhumla, bütün kalbimle sizindim yıllardanberi.

– Neler söylüyorsun Sibel?

– Bir gerçeği.

Ürkmüş gibi durdu, irkildi. Gözlerini kapadı, açtı. Kafasından bir şeyler uzaklaştırmağa çalışır gibi bir hali vardı. Konuşmağa başladı. Sesi hâkimdi. Hattâ biraz sertti bile:

– Tehlikeyi görüyoruz. Bile bile devam edemeyiz Sibel. Bir erkek için mühim değil bu. Fakat senin için, öyle değil, istikbalin bahis mevzuu.

– Mâzim gibi, o da siz demek.

– Zayıfız. İkimiz de. Ama, birbirimize kuvvet vermeğe, iradelerimizi tahrik etmeğe bakmalıyız. Şimdi, hemen uzaklaşalım buralardan. Bu yaz gecesi, başını döndürüyor insanın.

Elimden tutmuş, beni bir tehlikeden, yangından, âfetlerden kaçırıyormuş gibi, acele acele yürüyordu.

Pansiyonun küçük salonunda ayaküstü bir kere daha arzularımızın mücadelesini yaptık ve zaaflarımızı yenmeğe çalıştık. Ayrılırken:

– Yarın, sana gelmeden önce telefon edeyim mi Sibel? diye sordu.

– Nasıl isterseniz.

– Düşün, sevgilim, kararı sen ver. Zayıf olduğumu, senden çok hoşlandığımı bil. Evlenecek olsaydım, senden başkası olmazdı karım. Buna inanmanı isterim Sibel.

– Sizin her söylediğinize inanırım Nezih Bey.

– Evlenmemin imkânı yok. Hiç değilse şimdilik, önümüzdeki yıllar da evlenemem. Bunu mümkün görmüyorum. Sanatımın aleyhine olur bu. Sevince çok seveceğimi, bu sevginin normal ölçüleri aşacağını hissediyorum. Sanatımda henüz istediğim ve tahayyül ettiğim seviyeye ulaşmış değilim. Çalışmam, başka hiçbir şeye vakit ayırmadan, başka herhangi bir şeye kendimi vermeden çalışmam lâzım.

– Anlıyorum. Bana bir izah borçlu değilsiniz. Üzmeyin kendinizi bunun için.

– Beni üzen şimdi, öyle şeyler var ki... Neyse, kalsın bunlar. Eğer, yarın sabah gelip seni almamı istemiyorsan, köye gitmeği istemiyorsan benimle, telefon edersin.

Bir kart çıkardı. Üstüne bir telefon numarası yazdı, verdi. Kartı alırken, bu telefon numarasını çeviremiyeceğimi biliyordum.

– Evet, telefon edersin, gelmem, telefonla vedâlaşırız sevgilim.

Ve Nezih Bir, bir Rus Kontesinin küçük pansiyonunda, beni bıraktı, gitti.

Yatağıma uzandığım zaman, başım ateşler içindeydi. Gözlerimi yumuyor, sevdiğim adamın nefeslerini, ateş gibi, değdiği yeri yakan dudaklarını yüzümde, boynumda hissediyordum.

Aşk, bu muydu? Şimdi hissettiklerim, aşktan da, ölümden de kuvvetli bir şeydi. Korkunç bir ihtirasın pençesine düştüğümü anlıyordum. Arzu, vücudumu zerre zerre yakıp dağlıyordu. Baştan ayağa bir ateşe düşmüştüm. Bu hissin sonunu, bu arzunun arkasından gelebilecek şeyleri düşünmüyordum, kafam durmuştu. Sadece duygularımın, sinirlerimin, vücudumun esiriydim artık.

Ve ertesi sabah Nezih Bir'e telefon etmedim. Geldi. Beni pırıl pırıl siyah bir araba ile Akdeniz kıyılarında, ancak masallarda dinlediğimiz köyler gibi, şiir gibi, hayal gibi güzel bir köye götürdü. Büyük mavi su. Güneşin altında ipek gibi yumuşacık, sarımtırak, uzun, geniş bir kumsal. Bulutsuz bir gökyüzü.

Kayaların arasına gizlenmiş dört tarafı teras, kırmızı kiremitli bir ev. Evin az ilerisinde çağıl çağıl bir akar su. Söğütler, zeytin ağaçları ve salkım söğütler. O ve ben. Tanrının yarattığı güzellikler ortasında, suların karşısında, yeşillikler arasında, ışıl ışıl gökkubbenin altında o ve ben. İkimiz. Allahın nâdir kullarına bahşettiği bir duygu dünyasında bizden başka var olan her şeyi unutarak, üç gün geçirdik.

Kumsallarda, güneşe karşı elele uzandık. Elele koştuk sahillerde. Köpüklü sulara atıldık. Güneş batarken, kayaların üstünden uzak ufuklardaki renk cümbüşünü seyrettik. Geceleri, geç vakitlere kadar yıldızlara bakarak, küçük dünyamızın âhengini dinledik.

İlk gecenin sabahında, gözlerimi açtığım zaman, Nezih Bir'in gözleriyle karşılaştım. Yatağın ucuna ilişmişti. Bu yepyeni güne, onun gözlerine bakarak başlıyordum.

– Seni seyrediyorum sevgilim. Ne güzel uyuyordun. Gülümsüyordun. Güzel bir rüya görüyordun herhalde?

– Hiçbir rüya şimdi yaşadığım an kadar güzel olamaz. Bu gördüğümün, yaşadığımın bir rüya olmasından korkuyorum ben Nezih Bey.

Eğilip, gözlerimin içine bakıyor. Kollarımı boynundan geçiriyorum. Gözlerim kapalı. Kalbim başka türlü çarparak, bir an öylece duruyorum.

* * *

O sabah, aynanın önünde, saçlarımı fırçalarken, yüzüme baktım. Aynadakini tanıyamadım. Bu yüzde, bu gözlerde her şey değişmişti. Renk, bakışlar ve ifade. Gözlerimi, bu değişen yüzden alamıyordum. Aynanın parlak derinliğinde onu gördüm. Gülümsüyordu.

– Değişik bir tipin var senin Sibel. Güzelliğin de öyle. Baktıkça saran bir halin var. Sana rastladığım dakikadanberi, şimdiye kadar, benzerini duymadığım güzel seslerin havası içindeyim. Bir melodisin sevgilim. Tatlı, ılık, insanı saran, insana sine sine tesir eden bir melodi gibisin.

Bütün bu sözleri içer gibi dinliyordum.

– Bir gün yine böyle bir sabah vakti, aynaya bakarken, aynadaki kıza kendisine ne kadar hayran olduğumu söyler misin sevgilim?

Başımı çevirdim. Dönüp ellerini tuttum. Sağ elini, yanağıma götürdüm. Bu eli, bu sanatkâr eli derin bir hürmet hissiyle öpmek istiyordum.

* * *

Köyde, son geceyi hemen hiç uyumadan geçirdik diyebilirim. Az konuşuyorduk. İkimiz de dalgın ve düşünceliydik. Işık yakmadan dakikalarca dansettik. Ayrılığı düşünmek, hele dile getirmek istemiyorduk. Birbirimizi oyalamağa, gülüp söylemeğe çalışıyor, ama, bunu beceremiyorduk. Üç gün, üç gece rüzgâr gibi geçmişti. Her şey sona ermek üzereydi. Yarını olmıyan bir aşkın hâtıraları ve ıstıraplariyle bir ömrün sonunu bekliyecektim. Ondan ayrıldıktan sonra, artık her şey bitecekti. Bu münasebetin, bu şartlar altında bir devamı olamazdı. Bundan böyle, birbirimize rastlasak bile, birbirimizi görmemiş gibi, geçip gitmemiz icap edecekti. Bu aşkın, bu rüyası tekrar görülemezdi.

Ağlamamak için kendimi tutarak, ona karşı çocukluğumda hissettiklerimi, bu sevginin nasıl başladığını, devamını, şuurumun altına gömülüşünü, bu devrede sevgi sandığım basit duyguları, sonra birdenbire asıl kimi sevdiğimi anladığımı, uyuyan, gizlenen bütün duyguların şuur üstüne nasıl çıkıp, beni divâneye döndürdüğünü anlatıyordum. Beni hüzünle dinliyordu. Arada bir eğilip gözlerimin içine bakıyor, yavaşça yanağımdan öpüyordu.

Son sabah uyandığım zaman, yine gözleri gözlerimdeydi.

– Bir melek gibi, bir çocuk gibi uyuyorsun sevgilim. Ressam olmadığıma esef ediyorum. Hiçbir tablo, senin uyuyan yüzün kadar insana tesir edemezdi. Bir gün, bu yüzü seslerde yaşatmayı çok isterim.

– Ölümsüz olurum o zaman.

– Bana ilham ettiklerini kaybetmezsem...

Kahvaltı ederken de aynı şeyi konuşuyorduk. Onun müziğinde kendimi bulmak... Bu ümit ve tahayyül edemiyeceğim bir saadet olurdu benim için.

O gün, son bir defa daha elele kumsalda koşup denize girdik. Sâkin ve ağır ağır yüzüyorduk. Açılmak, açılmak ve kıyıya dönmemek istiyordum.

Bu kadar mesut, bu kadar mahzun olduğum dakikada ölüm, bana câzip görünüyordu. Yaşamanın, ölmekten çok daha zor olduğunu kabul ediyorum. Bunu o, bir avuç neşeden ibaret olan, cıvıl cıvıl Nevin, hangi hissin, hangi acı denemenin tesiriyle söylemişti?

– Çok düşüncelisin Sibel. Düşünce yıpratır insanı. Bu güzelliğe, bu canlılığa kıyma, yazık olur.

– Şu dakikada çok hoş bir genç kadını düşünüyordum. Hayatından memnundu, mesuttu da. Ama, bir gün durup dururken bana, yaşamanın ölmekten daha zor olduğunu söylemişti. Siz de aynı fikirde misiniz?

– Hayır değilim. Ölüm güçtür ve kuvvetlidir. Arzu edilmez. Hayat her şeyi ile, acısı, tatlısı, bin bir türlü tezadı ile güzeldir. Asıl bu güzelliği tadarken terketmek güçtür. Ömür dediğimiz şey bir damlacık. Bir avuç bile değil, bir avuç bile...

Akdenizin pırıl pırıl sularında, bir sabah güneşi altında, dünyanın en güzel kıyılarına bakarak ölüm üzerine konuşmak haksızlıktı. Nezih Bir, doğru söylüyordu. Bir gün nasıl olsa bütün bu güzellikleri bırakıp gidecektik. Asıl güç olan sahiden de bu idi. Aceleye lüzum yoktu.

* * *

Nezih, İspanya'ya hareket ediyor. Oradan Amerika'ya geçecek. Atlantiği aşarken onun yanında olmayı ne kadar isterdim. Bu uçsuz bucaksız denizi aşanların ruhlarında değişiklik olurmuş. Bendeki değişme nasıl olurdu acaba? Ne kadar değişsem, muhakkak olan şudur ki Nezih'e karşı duyduğum bu harikulâde aşkta bir değişiklik olamazdı. Onu canımdan çok sevdiğimi söylemek bile duygularımın yanında bir şey ifade etmiyordu. Onun aşkı, onun varlığı karşısında benim canımın ne önemi var? Nedenini, niçinini sormadan Nezih için ölebilirim. Nezih için yaşamanın olduğu kadar ölmenin de bir mânası olurdu.

Nezih, birkaç saat sonra uçuyor, içimde bir burkuluş, daha şimdiden bir hasret var. Gidiyor. Zengin bir programı var. Konserler verecek. Radyoda, televizyonda yayınları olacak. Bu kadar mühim bir adamın üç gün, üç gece hayatına karışmak ne fevkalâde bir şey.

Bundan sonra benim hayatıma kimseler boş bir hayat diyemez. Ömrüm harcanmış değil. Ben artık o eski ben değilim. Ellerimde onun ellerinin sıcaklığı, dudaklarımda onun dudaklarındaki ateş. Bütün mevcudiyetimle ona aidim. Hele onunla gök yüzünü, denizi, bütün o güzellikleri seyrederken Allaha yaklaştığımı hissettim. Düştüğümü sanmıyorum. Günah işlediğimi kabul etmiyorum. Tanrının nâdir kullarına ihsan ettiği bu büyük aşk mazeretim benim.

Eğer bu yaptığım bir günahsa, Tanrı niçin kalbimi bu sonsuz aşkla yaktı? Niçin onu karşıma çıkardı? Onu sevmemenin, onun bütün arzularına râm olmamanın benim için imkânsız olduğunu elbette biliyordu.

Telefonun zili ile bu düşüncelerden sıyrıldım.

– Alo, evet Nezih Bey!

– Niçin bey?

– Peki, evet Nezih.

– Bana çok kırgın değilsin ya Sibel?

– Size kırılmak mı? Lâkin niçin?

– Sana veda etmek için gelmeden önce bir kere sesini duyarak, bunu anlamak istedim sevgilim. Şimdi köydeki gibi kendimi avutamıyorum. Düşünüyorum, seni çok düşünüyorum Sibel.

Katî bir sesle:

– Hayır, dedim. Düşünmeyin ve üzülmeyin. Pişman değilim. Hiç değilim. Bin kere dünyaya gelsem, bin keresinde de sizi severdim. Bu öyle bir his ki söylenmez. Mahiyetini hisseden bilir.

– Benim hassas çocuğum!

– Size ait olduğumu ispat etmek için başka şeyler de yapabilirdim Nezih.

– Oooh sevgilim, yavrum benim!

– Geliyorsunuz değil mi?

– Evet. Geliyorum Sibel.

– İsterseniz, ben geleyim. Vaktinizin az olduğunu biliyorum. Hazırlanıyorsunuzdur şimdi. Yardım da ederdim size.

– Ne kadar iyisin. Anlayışlı, zekî, güzel... Ve benim sevgilimsin sen. Hemen gelebilir misin? Vakit kazanırız sen gelirsen. Seni bir yere götürmek istiyorum.

– Beş dakika içinde hazırım.

– Bekliyorum canım.

Telefonu kapadım. Ellerimi, kalbimin üstüne bastırdım. Çatlıyacakmış gibi çarpıyordu. Sevginin böylesini, bu kadar kalbi yerinden oynatanını, insanın içini böylesine allak bullak edenini hayal bile edemezdim. Bütün büyük romanların kahramanları, zengin filmlerin meşhur artistleri kafile kafile gözlerimin önünden geçiyor, hiçbirinde benim içinde bulunduğum bu coşkunluğu gördüğümü, sezdiğimi hatırlamıyorum.

"Aşk Güzel Şeydir" diyen Han Suyin de, acaba tabiatın o güzel dekorları içinde, güneşli, mehtaplı gökyüzü altında, Mark'la sevişirken, küçük dalgaların seslerini dinlerken, sevdiği adamın kollarında kendinden geçtiği o fevkalâde dakikalarda bugün benim hissettiklerimi hissedebilmiş miydi?

Ellerim makineleşmiş gibi. Çabucak hazırlanıyorum. Aynadaki kadına bakacak vaktim yok. Taksi nerelerden dolaştı? Geçtiğim meydanlar, heykeller, fıskiyeli havuzlar, vızır vızır otomobiller, tramvaylar ve insan seli. Gözlerimin önünde belirip kaybolan bütün bu şeylere yalnız bir hayal hâkim. Nereye baksam onu görüyorum. O olmasaydı, neyim olurdu bu dünyada? Ve hayat yaşanmağa değer miydi? Benimle beraber,

bütün insanlar böyle düşünüyor, böyle söylüyor sanıyordum.

Odanın kapısı açılınca, onu karşımda buldum, iki elini birden uzattı. Ellerimi tuttu. Avuçlarımın içlerini öptü. Yüzüme özlemiş gibi baktı. Ben, bu bakışların tesiriyle erir gibi, ölür gibiydim. Ellerimi bıraktı. Çenemden tuttu. Yüzümü, yukarıya doğru kaldırdı. Birer birer örtülü göz kapaklarımdan öptü. Başımı, göğsüne dayamıştım. Ağladığımı o sorunca farkettim.

– Niçin ağlıyorsun Sibel?

– Ağlıyor muyum?

– Bu güzel hâtıraya gözyaşı katmamalıyız.

– Fakat, ben mesudum, mesudum ben, öyle mesudum ki.

Yüzümü öpüyor. Sonra, dudaklarımda varlığımı ateş haline getiren bir sıcaklık. Gözlerimiz yumulu. Birbirimizin kolları arasında, bu topraklardan ayrılmış, mâziden, çeşitli hayat problemlerinden, insanlardan ve her şeyden uzaklaşmış gibiyiz.

– Ne kadar tatlısın. Ne ılık kızsın. İsmini şimdi veremediğim bir melodisin sanki. Güzel bir ses ki bir tutam ışık gibi bir şey sevgilim. Bu dudakların sevgisi kudretli, harikulâde bir şey. Bunu hayatımda ilk defa hissediyorum.

Birbirimizin kollarından kopar gibi ayrılıyoruz. Asansörde, otelin palmiyeli, aydınlık merrner antresinde, büyük, siyah arabada hep rüyada gibiyim.

Beni yine o Aşk Çeşmesine götürdü. Bir kere daha heykellere bakıyorum. Köpüre köpüre akan suyun sesini dinliyorum. Artık, bu çeşme üstüne yapılmış o filmi hatırlamıyorum. O filmdekinden çok daha tatlı sesler fısıldıyor çeşme bana. Nezih'le burada başladı her şey!

Aynı yerde beni bir kere daha kollarının arasına alıyor. Yaz güneşinin ateşi bile benim kalbimi yakan ateş kadar kuvvetli değil.

– Benim güzel sevgilim. Canım, tatlım, benim isimsiz melodim!

* * *

Hava alanındayız. Burası Roma. Müthiş bir gürültü. Yine uçaklardan kafileler halinde turistler iniyor. Yine uçaklara doğru bir insan selidir akıyor. Kıyafetin türlüsü. Bana yabancı olan yığın yığın insan.

Nezih'in menejeri, formaliteleri tamamlıyor. Biz, onunla yanyana hüzünlü bir sessizlik içindeyiz.

Ona ne çok şey söylemek istiyorum. "Sen gidince, benim dünyama çökecek sessizliği ve karanlığı tahmin edebilir misin? Kalbimi alıp gidiyorsun. Bu dünyada benim senden başka kimim var? Neyim var benim, senden daha kıymetli bu dünyada? Canım gibisin demek bile bir şey ifade etmiyor. Çünkü senin yanında canımın bir kıymeti yok ki."

İçimden geçenleri ona söyliyemiyordum. Nasıl söylerim? Hakkım mı var?

– Mahzunsun Sibel.

– Gidiyorsunuz.

– Gitmem lâzım.

– Biliyorum, anlıyorum. Fakat gene de...

– Evet, gene de?

– Gene de, içim gitmeyin, kalın diye feryat ediyor.

– Çocuksun sevgilim.

– Kâfi derecede büyüdüğümü sanıyorum.

– Ama, gene de çocuksun Sibelcik. Ve senin bu halin, bu çocuksu halin, çok hoşuma gidiyor sevgilim. Hep, böyle kalmanı isterim. Dünya küçük. Bilinmez, belki bir gün yine rastlarız birbirimize. O zaman da, seni böyle içi aydınlık, tertemiz, duyuşlarını rahat rahat söyliyebilen tabiî bir kız olarak görmek isterim.

– Mademki böylesini istiyorsunuz, değişmem. Olduğum gibi, bugünkü gibi kalırım. Bıraktığınız yerde, bıraktığınız bir insan olarak.

– Dikkat et. Bana bir şeyler va'dediyorsun sevgilim.

– Kalbimi vermişim, hayatımı adamışım. Yıllar yılı buna alışmışım? Herhangi bir va'din önemi mi olur? Aynı şeyi çok mu tekrar ediyorum? Ben, size aidim Nezih Bey. Çok, çok uzun yıllar, bu hep böyleydi. Gidiyorsunuz. Belki, bu dünyanın gözleriyle biribirimizi görmiyeceğiz. Fakat, ne olursa olsun, hayatta başıma ne gelirse gelsin ben daima size aidim. Bende değişmiyecek tek şey, size karşı duyduğum sevgidir.

– Sibel, bu sözlerin, beni hem mesut ediyor, hem de korkutuyor. Biliyorsun ki...

– Rica ederim, devam etmeyin. Ne söylemek istediğinizi biliyorum, anlıyorum. Benimle evlenmenizi istiyor değilim. Bunu hayal edemiyecek kadar aklım başımdadır.

– Seninle evlenmek. Kabil olsaydı. Oooh Sibel, bilemezsin, bilemezsin sen de, benim içimdeki rüzgârı.

Gözlerimi kapadım. Bu sesi, bu sözleri ölünciye kadar ruhumda saklamak ihtiyacındaydım. Onun gibi bir adam, demek mümkün olsa, bunu yapacaktı? Kaderini benim kaderimle birleştirip ömrünü benimle paylaşmayı göze alabilirdi demek?

– Ağlıyorsun Sibelcik!

– Saadetin bu kadarını kalbime sığdıramıyorum. Bu dakikada, bütün dünyada benden daha talihli, benden daha mesut bir tek kız, bir tek kadın bulunamaz. Minnettarım size, minnettarım size Nezih.

Ve içim yalan bile söylemiş olsan, yalan bile diye tekrar ediyordu. Gene de minnettarım. Bana bir gün önce de o ipek gibi kumsalda, güneşin hayat veren o harikulâde aydınlığı içinde... Dalgaların kıvrım kıvrım

bize doğru atıldığı o güzel sahilde, buna benzer şeyler söylemişti. O, sanatı için yaşıyan, sanatı için yaşıyacak olan adamdı.

Onun hayatına ancak, belirli bir zaman parçası içinde girilebilirdi. Aşka, kadına ayıracak zamanı yoktu, içi istemiyordu bunu. Ben de, bir yıldız gibi hayatından kayıp geçmiş kadınlardan biriydim. Yabancı bir iklimde rastladığı, kendisine, doğduğu topraktan bir renk, bir hava getiren kızdım. Bende özlediği yerlerin kokusunu bulmuş, bana biraz da memleketinin, sevdiklerinin gözüyle bakmıştı. Uçak hareket eder etmez hayatından silinecektim. Devamı yoktu. Hepsi bu kadardı.

– Üzgünsün. Hüzünlüsün. Seni böyle bırakıp gitmek içime sinmiyor. Seninle kolay kolay unutulmaz dakikalar yaşadık Sibel. Uçsuz bucaksız denizlerde bazan iki ışıklı gemi birbirine yakın geçer. Biz de şu Roma'dan böyle birbirimizden habersiz geçip gidebilirdik.

– Bu benim için telâfisi imkânsız bir kayıp olurdu.

– Niçin benim için de olmasın?

– Sahi mi?

– Elbette sahi. Bana ne kadar tesir ettiğini bilmelisin. Kabil olsaydı, şu yolculuğu tehir eder, odama kapanır, çalışırdım. Seni, sana karşı hissettiklerimi seslerde yaşatmalıyım sevgilim. Bu melodileri kaybetmek, hakikaten bir kayıp olur.

Bu sesler, benim şarkım. Benim aşkım. Ona verdiğim hazların, onun bana tattırdığı heyecanın şarkısı olacaktı. Ona ilham verebilmiştim. Sadece bu bir ömre bedeldi. Bir ömre değerdi.

* * *

Nezih'i uçağa davet eden sesi, o yüzünü görmediğim kadın sesini daima ürpererek hatırlıyacağım. Bu ses, beni hayatımda her şeyim olan birinden ayırıyordu. Başımı, kalbinin üstüne bastırdı. Onun göğsünün üstünde sarsıla sarsıla ağlıyordum.

– Ağlama sevgilim.

– Elimde değil. Tutamıyorum, tutamıyorum kendimi.

– Ağlarken de güzelsin. Sende bir şey var. İzah edemediğim bir şey var sende. Büyülenmiş gibiyim. Biliyor musun, şimdi, şimdi...

Gazeteci olduğum için, pistte onunla beraber yürüyordum. Bunları söylerken, uçağın merdivenine gelmiştik.

Uzun boylu, iri lâcivert gözlü fevkalâde güzel bir kızdı hostes. Gülümsiyerek Nezih'e vaktin tamam olduğunu işaret etti.

– Onun yerinde olmak isterdim. Sana, ben hizmet etmek isterdim.

Ona ilk defa sen diye hitap ediyordum. Durdu:

– Canım, tatlım, bir,tanem.

Yıllar süratle geri geri gitti. On beş yıl önce, on beş yaşımdayken yatağımda, saatlerce onu düşünürdüm. Hayalimde konuştururdum onu. O hayal konuşmalarında, bana böyle hitap ederdi.

– Yolun açık olsun Nezih Bir. Bütün yolların açık olsun. Dünyanın neresinde olursan ol, sen benim içimdesin. Kalbimdesin. Kafamdasın. Ayrılığa, ölümden de acı dememişler de, yarı ölümdür demişler. Doğru değil bu, doğru değil.

– Ölümü düşünme sevgilim. Hayat güzel şey.

– Yaşamayı, seni sevdiğim için seviyorum.

– Yaşamayı, daima sev ve iste sevgilim.

Uçaktan merdiven çekilmek üzereyken, çılgın gibi ileriye atılıyorum. Bir nefeste onun yanındayım. Elinin üstüne kapanıyor, ağlaya ağlaya bu sanatkâr eli öpüyorum.

Pistteyim. Uçak hareket ediyor. Son gördüğüm şey, onun uçağın penceresi önünde, camın arkasındaki hayali ve bana selâm veren eli... Tekerleklerin tıkırtısı. Uçağın pistteki turu. Havalanış... Tekerleklerin içeriye çekilişi. Gözlerim gökyüzünde. Arkasından hâlâ bakıyorum. Donmuş gibi, ölmüş gibiydim. Yüzüm, gözyaşlariyle sırsıklam. Dua etmek, kazasız, arızasız, şu koca Atlantik'i aşması için, Tanrıya yalvarmak istiyorum. Bütün sözler, cansız bir kalıp gibi. Bir şeyler becerip söyliyemiyorum.

Artık benim için hayat onun hayal ve hâtıralarından ibarettir. Ne yolunu beklemek, ne sevgisini, alâkasını hayal etmek. Ne ümit, ne de ülkü. Işıklı gemiler birbirinin yakınından geçip gitmemiş, içlerinden iki yolcu, dünyanın bir köşeciğinde belirli bir zaman çerçevesi içinde birbirlerinin olmuş, sonra da birbirlerinden çok ayrı olarak, kendi yollarında hayatlarına devam etmek üzere, bu gemilere çekilip gitmişlerdir. Belki de, birbirlerini bir daha görmiyecek, yolcunun biri ölünciye kadar bu hasreti çekecektir.

* * *

Pansiyona geldiğim zaman, halim, Kontes Pini Ruda'yı büyük bir telâşa düşürdü.

– Lâkin neniz var? Ne oldu size böyle? Hastasınız siz.

– Değilim.

– Gizlemeğe çalışmayın. Siz, bir buhran geçiriyorsunuz.

– Yalnız kalmak istiyorum.

Elimden tutup, beni odama götürüyor. Soyunmama yardım ediyor. Gidip, iki tablet getiriyor. Eliyle içiriyor.

– Bir duş yapsanız. Yüzünüze biraz su çarpsanız.

Hiç değilse bugün elimi, yüzümü yıkamamalıyım. Onun elinin sıcaklığını, onun dudaklarının izini kabil olsa, ölünceye kadar muhafaza etmek istedim.

– Böyle hallerde en iyi şey biraz uyku uyumaktır. Uyuyun, dinlenir, açılırsınız.

Perdeleri kapıyor. Oda gece gibi. Yavaşça kapıyı çekip gidiyor. Gözkapaklarım örtülü, ellerim ensemde kenetlenmiş. Sadece onu düşünüyorum, İspanya'da iki gün kalacak. İspanya'nın dört gününü bana verdi. Benim yüzümden gecikti. Sonra, Atlantik'i geçecek. New-York'ta iki konseri, N.B.C.'de ve televizyonda programları var. "Yabancı Rüzgârlar"ı da plâğa alınacak. Bu, son zamanların en çok sevilen melodisi. Bütün dünya, bu seslere gönül vermiş gibi.

Dalıp dalıp gidiyorum. Bu ne uyku, ne de uyanıklık. Ağır bir şeyin altında ezilmiş gibiydim. Kımıldıyacak halim yok. Halbuki notlar birikti. Yazılacak ne çok şey var. Yerimden kalkmak, bu notları tasnif etmek, makinenin kapağını açmak, bana yapılması imkânsız bir ağır iş gibi görünüyor.

Hâlâ onunla geçen günleri, o unutulmaz geceleri yaşar gibiyim. Omuzlarımda parmaklarının, o vücudumu titreten, yakan temasını her an hissediyorum. Hep başım göğsünün üstünde, ellerim, ellerinin içinde gibi. Âdeta yanımda, omuz başında nefes aldığını duyuyorum. Bende, ondan ne çok şey kalmış. Fakat, ya onda? Onda benden kalan bir zerre yok. Bu tezad bana ağlamak, haykırmak ihtiyacını duyuruyor, içim isyanla ürperiyor, isyan ha? Kime ve ne diye?

Bir şey beklemeden sevmeğe, geleceği olmıyan bir aşka bağlanmaya gönüllü olan kendim değil miydim? Daha ilk dakikada bana bir vaidde bulunamıyacağını, bu birleşmenin, sadece dudakların sevdası olduğunu her haliyle bana ihsas etmedi mi o?

* * *

Derinden derine bir müzik. Gözlerimi açıyorum. Nezih, yanıbaşımda. Ellerim, ellerinin içinde. Atan nabızlarımda, çarpan kalbimde yalnız onu hissediyorum. Önümde güzel, küçük bir dünya açılıyor. Yemyeşil bir bahçedeyiz şimdi. Suların sesini, kuşların ötüşlerini, kanat çırpınışlarını ve rüzgârın esişini bu müzikte buluyorum. Bu bahçe, içimi huzura kavuşturuyor. Tanrım, diyorum, benim yüce Tanrım, bana böyle müstesna bir his verdiğin için, böyle bir aşkı tattırdığın için, beni mesut ettiğin için, bana ıstırap çektirdiğin için sana teşekkür ediyorum. Benim ömrümü de ona ver. Lütfen...

Müzik devam ediyor. Yavaş yavaş odanın kapısı açılıyor. Kontes Pini Ruda, ince yüzünü süsliyen bir gülümsemeyle bana doğru geliyor. Onu görünce, nerede olduğumu anlıyorum.

Bir garip hayal oyunu içinde uyuşan vücudum canlanıyor. Kontes, minicik bir tepsi içindeki telgrafı uzatıyor:

– Bu zevki kendim tatmak istedim, kızlarla yollamadım.

Yatağın içinde bir hamlede açıp, okuyorum telgrafı. Okuyor, ağlamağa başlıyor ve kâğıdı, kalbimin üstüne bastırıyorum. Kontes, bir gölge gibi çekilip gidiyor. Sesleniyorum arkasından:

– Size çok, pek çok teşekkür ederim Kontes Pini Ruda. Bana dünyayı bağışlasalar, bu kadar sevinmezdim.

– Onu çok seviyorsunuz. Daha sizi, ikinizi, o gün bir arada gördüğüm ilk dakikada anladım bunu. Aşk, duygulu insanların varlıklarından güzel bir koku gibi intişar eder.

Yalnız kalınca telgrafı bir daha, bir daha okuyorum.

"Sensiz yapamıyacağımı anladım. Ankara'ya, ev adresine mektup yazıyorum şimdi. Yaşamayı iste sevgilim. Bekle beni. Aşk ve hayat güzel şey."

Madrid'e ayak basar basmaz, daha hava alanında yazmış bunu. Demek, uçakta beni düşündü? Onu ne kadar çok sevdiğimi anladı ve kendisinin de, beni sevmiş olduğunu...

Saadetin bu derecesini tahayyül edebilir miydim? Şimdi kendimde devlerin kudretini görüyor, bütün dünyaya, suya, toprağa, yeşile maviye, her şeye, her yere saadetimi müjdelemek istiyordum. Hayat ve aşk güzel şey, hayat ve aşk güzel şey diye sokaklarda koşmak, yüzü hüzünlü, gözleri yaşlı, kendini kötümser ve bedbaht hisseden herkesin yolunu çevirip, herkesi omuzlarından sarsıp, hayatın ve aşkın güzel şey olduğuna onları da, kendim gibi inandırmak istiyordum. Bu coşkun saadet hissiyle Napoli'den vapura bindim.

* * *

Saadetin yanı sıra vehimler de geldi. Bir yerde okumuştum: Mesut olanlar vehimli, endişeli olurlarmış. Bir insanın kaybedecek bir şeyi olmazsa, neden korkusu olsun? Hain şeytan, aklıma hep de kötü şeyler getiriyor. Böyle kuruntulara kapılmak doğru değil. Bunca yıldır yüzlerce defa yüzlerce uçak Atlantik'i aşıp geçmiştir. Nezih'in de kimbilir kaçıncı yolculuğu bu? Ne diye korkuyorum? Ne diye evhama kapılıyordum?

Programına göre, bugün New York yolunda. Garip bir hissin tesiri altındayım. Heyecanlıyım, içimde bir ezginlik var. Gemi, Akdeniz'in pırıl pırıl sularında, güneşli bir gök altında yoluna devam ediyor. Yolcular, güvertelerde, uzun şezlonglara uzanmış, denizin, güneşin, rahat geçen yolculuğun keyfini sürüyorlar.

Radyoyu hemen her köşeden dinlemek zarureti olmasa, bu yolculuğun tadına diyecek olmıyacak.

Radyo meraklısı iki genç kız, durmadan istasyon değiştirip, caz müziği arıyorlar. Ça-Ça'lar, Rock and Roll'lara bir hayli merak sarmışlar.

Durduğum yerde duramıyorum, iyisi mi, kamarama çekilip, yazıya dalmak. Notlarımı çıkarıp, makineyi açıyorum. Yığın yığın notlar. Tunus'u ne çok sevmişim. Ne neşeli şeyler bulup yazmışım. Majestik Otelindeki dairem. Tunus Sultanının pek sevdiği Rolls Royce arabasiyle, bu arabayla hacca gittiği için, Tunus halkının Hâce diye adlandırdıkları, kırmızı arabayla hemen hemen Tunus'u baştan başa gezişim. Ta Barka'dan bir takayla Cezayir hududuna kadar gidip dönüşümüz. Takanın memleketimi düşündüren sesi. Hiç de vahşî olmıyan Afrika kıyıları ve pırıl pırıl Akdeniz. Turistik otellerde verilen muhteşem ziyafetler. O, günlerce, gecelerce devam eden bayram şenlikleri. Törenler.

Bu notları gözden geçirirken hafiflediğimi ve tekrar oralarda yaşadığımı hissediyorum.

Nezih:

– Bu mevsimde sıcağa nasıl dayandınız? demişti.

– Ankara'dan farkı yok ikliminin, diye cevap vermiştim.

Sonra, ona her yemekte et, balık, tavuk yemenin âdet olduğunu, millî yemekleri, kuskusu pek beğendiğimi, görülmemiş bir iştahla yemekler yiyip sonra da hazmetmek için, koca koca şişelerle maden suyu içtiğimi anlatmıştım.

Hele, o dondurmaları, hele o renk renk, düğün pastalarını andıran, türlü şekillerde dondurmaları... Böyle nefis dondurmayı İtalyanlar bile yapamazlar diye, iddia etmiştim. Hâdiseleri hep tatlı taraflarından almak, acılara bile bir damlacık olsun tad karıştırmak, benim âdetimdir. Nezih: "Bu vasfını hiç kaybetme, sevgilim, demişti. Sonra yazık olur mesleğine."

* * *

Nezih, Nezih, çalışırken de Nezih. Zihnimi çelmediği an yok. Nefes aldığım müddetçe onun aşkını içime çekmekteyim. Hayatımın bir mânası varsa, sadece ona ait oluşu.

* * *

Geminin büyük salonuna girdiğim zaman, yolcuların çoğu radyo başına toplanmışlardı. Uçak kazasından bahsediyorlardı. Uçak kazasından... Madrid'den hareket eden, New York'a giden bir uçaktan... Atlantik üstünde yanarak denize düşen uçaktan bahsediyorlardı. Onun içinde bulunduğu uçak... Salonun lâmbaları birdenbire karardı. Bastığım yer, ayaklarımın altında kaydı. Deli gibi bir çığlık attım. Sesler boğuklaştı. Üstüme doğru koşan kadın silindi, eridi. Ortalığı zifiri bir karanlık, bir duman kapladı.

Kamarama kadar beni kimler getirdi? Onlar, bana ne sordular? Ne söylediler? Ben, ne dedim ve ne yaptım? Belki bütün bunlar alışkanlığın tesiriyle yapılmış hareketler, söylenmiş sözlerdi. Hepsi de belirli kalıplar içinde, mihanikî bir şekilde olup bitti. Geminin doktoru, bir iğne yaptı. Etrafımda toplanan yolcular, birer birer çekilip gittiler. Kamaranın kapısı yavaşça kapandı.

Münevver Ayaşlı

(Selanik 1906- İstanbul 20 Ağustos 1999)

Münevver Ayaşlı, Cumhuriyet dönemi yazarlarındandır. Gazeteciliği, romanları, hâtıra yazıları ve târihî araştırmaları ile tanınmıştır. Babası Cafer Tayyar Bey, annesi ise Çerkes Abdi Paşa'nın kızı Hayriye Şerife Hanım'dır. 1906 yılında babasının görevli olarak bulunduğu Selanik'te dünyaya gelmiş ve yine babası ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinde dolaşmıştır. Çocukluğu yalı ve konak hayatının târihî ve kültürel atmosferi içinde geçmiş olan Münevver Ayaşlı, bir süre Alman Mektebi'nde okumuş, daha sonra Fransa'da College de France ve Şark Dilleri Okulu'ndan mezun olmuştur. Bu arada dünyaca ünlü şarkıyyatçı (doğubilimci) Massignon'dan tasavvuf dersleri almış, ayrıca Arapça ve Farsça da öğrenmiştir. 1930 yılında Viyana Büyükelçisi Sadullah Paşa'nın oğlu Nusret Sadullah Ayaşlı ile evlendikten sonra Ayaşlı soyadını almasını "ilâhî bir lütuf" olarak kabul ederek bu soyadını ölünceye kadar şerefle ve eşinin hâtırasına büyük bir saygı duyarak taşımıştır. 1984 yılında Türkiye Yazarlar Birliği'nin *Üstün Hizmet Ödülünü* Fevziye Abdullah Tansel (1912-1988) ile paylaşan Münevver Ayaşlı, 93 yıla varan uzun ve renkli bir ömrün sonunda 20 Ağustos 1999 târihinde İstanbul'da hayata veda etmiştir.

* * *

Yazı hayatı *Yeni İstanbul* (1965) ve *Sabah* (1968) gazetelerinde yayımladığı günlük yazılarıyla başlayan Münevver Ayaşlı, bu tür yazılarına daha sonra aralıklarla *Yeni Asya* gazetesinde de devam etmiştir. Çocukluğunu ve ilk gençliğini Osmanlı sarayında geçirdiği gibi yüksek tahsilini de batıda ve batılı bir eğitim tarzı içinde yapmış olmasından dolayı yüklü bir kültür ve medeniyet birikimine sahiptir. Hem doğunun, hem de batının medeniyet ve kültür değerlerini tanıyıp özümsemesi, birkaç yabancı dil biliyor olması ve nihayet aldığı geleneksel eğitim ve terbiye, onda kuvvetli bir millî şuurun ve şahsiyetin teşekkülüne imkân hazırlamış, bu sebeple de bütün hayatını maddî ve manevî zenginliklerimize, târihîmize yürekten bağlı bir entelektüel olarak yaşamıştır. Rumeli'ye ve bilhassa doğduğu şehir Selânik'e olan derin sevgi ve bağlılığı ölünceye kadar hiç eksilmemiştir.

Yakın Türk târihinin sahne olduğu pek çok önemli olayın bizzat içinde yaşamış, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı'nı görmüş, bir imparatorluğun çöküşüne ve yeni bir devletin kuruluşuna tanık olmuştur. O yüzden, târihî ve edebî derin malûmat sahibi olduğu kadar, Osmanlı'ya ve doğduğu topraklara, Rumeli'ye de yürekten bağlı İstanbul âşığı bir Osmanlı hanıme-

fendisidir. Ayrıca mistik temayülleri de vardır; tasavvufun çağdaş bir temsilcisidir ve mevlevîdir. Bu da onun, geleneksel kültür ve medeniyet hayatımızı karakterize eden değerleri, bir bütünlük anlayışı içinde kavradığına ve devrin şartlarına entegre ederek yaşamak ve yaşatmak istediğine bir işaret sayılmalıdır. Ömrünü tam bir "istiğna" içinde geçiren insanlardan olan Ayaşlı, inandığı, bildiği, gördüğü ve yaşadığı bütün kıymetleri eserlerine de yansıtmış, başka bir ifade ile inandığı gibi yaşamış ve yaşadığı gibi de yazmıştır. Osmanlının muhteşem başarıları, İslâmın hoşgörüsü, Rumeli ve Balkanlar'da kalan insanlarımız ve meseleleri, eski İstanbul hayatı vb. eserlerinde ele aldığı başlıca konulardır.

Önce *Yeni İstanbul* ve *Sabah* gazetelerinde tefrika olunduktan sonra kitap hâlinde de basılmış üç de roman kaleme almıştır. Aslında ayrı ve müstakil eserler gibi görünmekle beraber birbirinin devamı ve tamamlayıcısı olan bu romanlarda yazar, İmparatorluğumuzun çöküşü, yeni Türk devletinin kurulması ve onu takip eden yıllarda toplum hayatımızda meydana gelen sosyal, siyâsî ve kültürel değişiklikleri mercek altına alarak iyi eğitilmiş ve yetiştirilmiş genç kızlarla kadınların, toplumların değişim süreçlerinde oynayabilecekleri yapıcı ve belirleyici role işaret etmiştir. Toplumda ortaya çıkan sosyal ve siyâsî gelişme ve değişmelere paralel olarak, onun romanlarına adını veren emekli miralay Pertev Bey ve çocuklarının kaderi de değişmiştir. Bu değişmenin elbet hem olumlu, hem de olumsuz sonuçları olmuştur. Bunu görebilmek ve yazarın bu roman serisi ile vermek istediği asıl mesajı kavrayabilmek için de, yüzyılın başları ile 1960'lı yıllar arasını kapsayan yakın geçmişteki hayatımız üzerinde yapılacak sosyolojik bir araştırma için aynı zamanda zengin malzeme ile de yüklü olan bu romanların üçünü arka arkaya birlikte okumak gerekir.

Bütün amacı gençlerin vatanperver insanlar olarak yetişmelerini sağlamak, onlarda târih duygusunu geliştirmek ve târihi sevdirmek olan Münevver Ayaşlı, *Dersaâdet* adlı eserinde eski İstanbul hayatını anlatır. *19. Asır ve Kıbrıs Fetvâsı* adlı eseri küçük bir târih denemesidir. *İşittiklerim-Gördüklerim-Bildiklerim* adlı eserinde tanıdıklarının portrelerini verirken hâtıralarını da anlatır. Denemelerini ise *Edep Ya Hû* adlı eserinde bir araya getirmiştir. Bunların dışında küçük hacimli birkaç eseri daha mevcuttur.

Eserleri: Romanları: *Pertev Bey'in Üç Kızı* (1968), *Pertev Bey'in İki Kızı* (1969), *Pertev Beyi'in Torunları* (1976); Deneme-inceleme ve anıları: *Başvekilimizi Tanıdım* (1968), *19. Asır Teşrini Sâni ve Ötesi, Kıbrıs ve Fetvası* (1971), *İşittiklerim-Gördüklerim-Bildiklerim* (1973), *Dersaâdet* (1975), *Edep Ya Hû* (1984), *Avrupâ-i Osmanî Rumeli ve Muhteşem İstanbul* (1990), *Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru* (1991).

Kaynaklar: Abdullah Uçman, "Münevver Ayaşlı İstanbul'u Anlatıyor", *Hisar Dergisi*, c. 16, nr. 151, Ankara Temmuz 1976, s. 28; Aynı yazar, "Münevver Ayaşlı İle Bir Konuşma", *Hisar Dergisi*, c. 17, nr. 163, Ankara Temmuz 1977, s. 10 ve nr. 164, Ankara Ağustos 1977, s. 20; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. I, İstanbul 1977, s. 238; Şükran Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul 1989, s. 98; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1983, s. 66; Beşir Ayvazoğlu, "Münevver Ayaşlı", *Defterimde Kırk Suret*, İstanbul 1996. s. 33; Aynı yazar, "Münevver Ayaşlı ve Âsaf Halet Çelebi", *Altı Çizili Satırlar*, İstanbul 1997. s. 156; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, c. I, İstanbul 2001, s. 129.

Prof. Dr. Mustafa Özbalcı

Pertev Beyin Üç Kızı'ndan

(s. 7-16)

Miralay Pertev Bey, haremi, üç kızı ve kalabalık bir maiyeti, yani ev halkı ile Moda'da "İngiliz'in Evi" dedikleri, fakat haddi zatında zengin bir Rum'a ait olan bir evde oturuyordu. Bu zengin Rum, Kırım muharebesinde, zengin olmuş bir bakkaldı. Ve vaktiyle bir İngilizin Moda'da güzel bir bahçe içinde, harikulade manzaralı, onbeş-yirmi odalı pek kont pek güzel yapılmış evini satın almıştı. Zengin bakkal çoktan ölmüş, dünyanın her bir tarafına dağılmış varisleri de evi kibar Türklere kiraya veriyorlardı.

Miralay Pertev Bey ve ailesi evlenelidenberi bu köşkte kiracı idiler ve üç kızları da bu evde dünyaya geldiler.

Bu ev Victorian dedikleri uslûbda, yani kıraliçe Viktorya'nın saltanat devrine tesadüf eden senelerde yapılmış, ahşap fakat çok sağlam, dört kat beyaz yağlı boyalı geniş salonlu, döşemesi bütün parke, ve güzel şömineleri olan bir evdi. Tahta oymalı küçük balkonları ile de II'nci Sultan Abdülhamid Han zamanı köşklerini hatırlatan bir hali vardı. Hamidyen – Vık-

toryen denebilirdi buna. Daha doğrusu uzun zamandan beri, Memâlik-i Osmaniyeye gelip yerleşen ve ticaretle iştigal eden İngilizlerin benimsedikleri bir tarzdı bu. İngilizler ve biraz da Holandalılar İstanbul'da Moda'da, Bebek'te, Kandilli'de, biraz da Pendik ve Yakacık'ta, İzmir'de ise Buca ve Bornova'da toplanmışlardı. Bu küçük fakat memâlik-i Osmaniye'de pek zengin olmuş İngiliz topluluğunun başında ve en tanınmış isim Witholler'di. Bu topluluklar, toplandıkları yerlerde pek zengin ve pek güzel mahalleler vücuda getirmişlerdi. Güzel ve büyük bahçeler içindeki evleri hemen hemen Moda'daki köşkün üslûbunda, idiler. Binaenaleyh bu üslûba isim verirken üç ismi arka arkaya getirmemiz icap edecek. Viktoryen, İngiliz oldukları için, Hamidyen bulundukları memleketin ve yaşadıkları zamanın tesiri altında kaldıkları için, Witholliyen de bu karışımı yaptıkları için.

Pertev Bey'in iki büyük kızı Selmin ve Berin, Fransız mürebbiyeleriyle köşkün tavan arasından hemen bir evvelki en güzel katı işgal ediyorlardı. Selmin'in o katta ayrıca kendi salonu, müzik ve ders odası gibi kullandığı gayet süslü güzel bir büyük odası daha vardı. Çok sevdiği küçük Fino köpeği "Joli" de sepetinde o odada hayat sürerdi. Zira aşağıda, daha doğrusu bahçede telle çevrili kulübelerinde Pertev Bey'in bir sürü sağrı, yani av köpeği vardı. İngiltere'den, Fransa'dan getirilmiş bir sürü çok iyi cins köpekler. Zira Miralay Pertev Bey'in ava da çok merakı vardı, ava da diyorum. Çünkü Pertev Bey'in acaba neye merakı yoktu ki; birçok şeylere merakı vardı. At, av, köpek, güzel araba, güzel koşum. Ayrıca iyi giyinmesini pek severdi.

Pertev Bey Almanya'da ikmali tahsil etmişti. Harbiye mektebini bitirdikten sonra Almanya'ya gitmiş, Almanya'da Erkânıharp olmuştu ve bir müddet de Prusya ordusunda zabitlik etmişti. II'nci Wilhelmvârî kesilmiş ve burkulmuş bıyıklar hal ve etvarı ile Almanya'nın ve Prusya ordusunun tesirleri ve izleri Pertev Bey'de pek kuvvetli ve bariz bir surette gözükürdü. Haremi Azize Hanımefendi ise üç nesilden beri yani Tanzimattan beri Fransız ve İngiliz kültürü ile yetişmiş bir ailenin kızı idi. Binaenaleyh Pertev Bey'in evinde üç kültür hâkimdi. Fransız, İngiliz, Alman. Okunan kitaplar Fransızca idi, çalınan müzik Alman, çok kere de İtalyan müziği. Kullanılan gümüş takımlar da İngilizdi.

Pertev Bey, her cuma atla Fenerbahçe'ye gezmeye gitmeyi kaçırmazdı. Ahbaplarını, akrabalarını muhakkak orada görecek, şıklığını, İngiltere'den getirttiği çizmesini, güzel bakımlı hayvanını, onun eğerini ve koşumlarını, hepsini orada gösterecekti.

Azize Hanımefendi, büyük kızı Selmin, ortanca kızı Berin ve "Matmazel Durand" Fransız mürebbiyeleri ise, şık ve güzel faytonlarıyla nadiren Fenerbahçe'ye seyrana çıkarlardı.

Büyük Padişah Sultan Abdülhamid Han tahttan indirileli henüz birkaç sene geçmişti. İtalyanlar kendilerine hizmet edecek kimseleri İttihad ve Terakki Cemiyeti içinden bulup çıkarmışlardı. Bunların başında o zaman Roma'daki Osmanlı sefiri kebiri gelir. Bu sefir, sonradan sadrazamlığa kadar yükselmiştir. Meydana çıkan ihanetinden dolayı muhakeme edilmesi ve idamı isteniyordu. Kellesini İttihat ve Terakki ve İtalyan Mason Locası'na mensup oluşundan dolayı kurtarmıştır. Kendilerine hizmet edecek kimseleri bulduktan ve hizmetlerinden emin olduktan sonra, İtalya bir baskınla Trablusgarb'ı elimizden almıştır.

Fakat Osmanlılar başlarına gelecek yeni bir felâketten habersiz haz ve huzur içinde, yine kendilerine mahsus o güzel ve harikulâde hayatlarını yaşamaya devam ediyorlardı.

Henüz Balkan harbi felâketi çıkmamıştı. Sene 1912.

Azize Hanımefendi, Pertev Bey'in aksine ufak tefek, güzel değil, fakat pek sevimli, pek zeki, pek nazikti. Güzel Fransızca bilir ve pek iyi piyano çalardı. Büyük kızları Selmin, zerafeti annesinden, güzelliği babasından almıştı. Zira, Pertev Bey ismi çıkmış güzellerden, yakışıklılardandı, Selmin belki bir "Beaute" değildi, fakat alabildiğine güzel ve alımlı, hassas ve şuhtu. Fransız mürebbiyesi "Matmazel Durand" ile beraber haftada iki defa şehire piyano dersine, Monsieur Hege'ye inerdi. İndiği zaman Kadıköy vapuru birbirine girerdi. Pertev Bey'in kızını daha iyi görebilmek ve çıkışını seyredebilmek için, herkes vapurun iskele tarafına yığılırdı. Kaç defa kaptanın müdahalesi gerekmişti. Kaptan köşkünden:

– "Yahu, vapur yan yattı, yerlerinizi muhafaza ediniz." diye halka seslenmiş, bağırmıştı.

Selmin, ceylân gibi nazlı ve ürkek, lâcivert çarşafının eteğini beyaz glase eldiveniyle tutarak vapurdan iner, iskelede beklemekte olan arabasına biner, yanına mürebbiyesini alır, lalası Dilâver Ağa da arabacının yanına otururdu. Selmin daima lâcivert çarşaf, incecik keten dantelli beyaz bluz giyer, beyaz eldiven takar, böcek kabuğu kundura severdi. Gümüş çantası, dantelli şemsiyesi, ve yelpazesi, çarşafının pelerinine taktığı mineden kelebek iğnesi de hiç eksik olmazdı. Piyano notalarını rulo halinde saran nota çantası da pek zarifti.

Selmin piyanodan başka pek güzel şiir de söylerdi. "Alfred de Musset"yi pek severdi. "Chopin"e bayılırdı. Bilmem George Sand'ın ruhu ve zevki mi girmişti içine. Türk edebiyat ve kitabet dersleri pek ileri gidebiliyor muydu? Zannedersem Osmanlı edebiyatından o zamanlar pek moda olan Tevfik Fikret'ten başkasını

pek bilmiyordu. Resim dersleri de Türk edebiyatı kadar ilerliyordu. Selmin'in şimdiden talibi pek çoktu. Eski paşazadelerden tutun da çapulcu İttihatçılara kadar. Fakat bu hususta Pertev Bey'le Azize Hanım'a hiç kimse tek kelime söyleyemiyordu.

– A... Onlar çok alafrangadırlar, hiç kızlarını küçük yaşta evlendirirler mi? Hem vallahi Pertev Bey yemin etmiş, 18 yaşından evvel kızlarımı evlendirmem, demiş. Pertev Bey Nuh der, Peygamber demez cinsindendir, bir şey söyledi mi, muhakkak yapar! diyorlardı.

Selmin Fransızca, piyano, kitabet ve resim dersleri arasında, narin ve ince gül goncası gibi büyüyor, gün geçtikçe güzelleşiyordu.

Berin ikinci kızları, o çarşafta bile değildi, Fransız mektebine gidiyordu. Onu her sabah ve akşam Matmazel Durand götürüp getirirdi. O, olmazsa Lalaları Dilâver Ağa.

Berin güzel değildi ve zavallı bunu biliyordu. Daha fenası Selmin'in çok güzel olduğunu ve her gün daha güzelleştiğini, en çok o fark ediyor ve görüyordu. Nermin en küçükleri, o daha bebekti, kucakta idi. Fakat çok güzel bir bebek ve ileride çokgüzel olmaya namzet bir bebekti. Nermin'in bir Rum dadısı vardı, sabahtan akşama kadar Nermin'e rumca şarkı söyler, Nermin'i rumca sever, rumca oynatır, rumca nazlatırdı. Nermin'in bir sevgilisi vardı, büyük ablası Selmin, çok sevdiği dadısının kucağında bile olsa Selmin'i görünce hemen ona atılır, onun kucağına gitmek isterdi. Bu sevgi tek taraflı değildi, Selmin'in de küçük kardeşi güzel bebek Nermin'e büyük bir zaafı vardı. Bu güzel çocuğa bayılıyordu. Ortanca kardeşi tegafül ederek, onu aşarak iki kardeş sevişiyor, sarılıyor kucaklaşıyorlardı.

Berin yalnızdı. Dersleri, kitapları, düşünceleri ile başbaşa idi ve yalnızdı.

Evet Miralay Pertev Beyin üç kızını da yabancılar büyütüyorlardı. Bu hale ara sıra Bezmiyar Kalfa, Azize Hanımefendinin Çerkez dadısı itiraz eder, isyan eder, söylenir. Fakat kim dinler. Arada bir Azize Hanım'ı yalnız bulunca odasına girer, gayet ciddi ve vahim, hadiseyi haber verirdi. Çerkez şivesiyle:

– Ayol, çocuklar artık büyüdüler, Selmin Hanım büyüdü, Berin Hanım da büyüyor, vallahi bunlar ne abdest almasını, ne gusletmesini, hattâ ne de namaz kılmasını bilmiyorlar, derdi.

Azize Hanımefendi de kahkahayı atar:

– Aman dadıcığım, merak etme, zamanı gelince öğrenirler, derdi.

Evet, bu iş ciddî ve vahimdi. Fakat söz sahibi ve mesul olanlar kahkaha ile gülüyorlardı.

Sahi, aklıma geldi. Pertev Bey, Azize Hanım ve üç kızlarından başka koca köşkte Türk var mıydı? Matmazel Durand mürebbiye Fransız, Katina Nermin'in dadısı Rum, Bezmiyar kalfa çerkez, Gülfem kalfa Afrikalı zenciye, Lala Dilâver ağa Çerkez, sofracı ve ütücü 4 kız rum, bahçıvan arnavut yamağı Hırvat, evin gedikli sütçüsü, kaymakçısı Bulgar, arabacı Rum, seyisler Arap, ayvaz Ermeni. Evet evet evde Türk buldum. Ahcıbaşı Bolulu ve Pertev Bey'in emir eri Kastamonu'lu idiler. Bu büyük İmparatorlukta mukadder, zira onda hepsinin hakkı var. Bir İmparatorlukta kavmiyet yaparsak o İmparatorluktan vazgeçilmiş demektir. İmparatorlukları hiç bir şey, dar, küçük ve kısır fikirler kadar yıkamaz. Türk Ocakları, Ziya Gökalp'ın fikirleri bu sakat ve yanlış yolun ilk yolcuları... İşte böylece koca canım İmparatorluk "Misakı Millî"ye kadar düşer, yani saraydan konağa, konaktan eve, evden gecekonduya... İmparatorluklar büyüklük, azamet, müsamaha, genişlik, ferahlık ve alabildiğine cömertlik beklerler ve isterler. Dar fikire ve dar çerçeveye sokdunuz mu, kendi kendilerini mahveder, bitirirler.

Ailenin en mühim simasını unuttuk, Pertev Bey'in ablası, İbrahim Paşanın haremi Nuhbe Hanımefendi.

Nuhbe Hanımefendi'nin Moda'ya köşke gelip gitmesi senenin mühim hadiselerinden biri olurdu. Nuhbe Hanımefendi kışın Cihangir'de konakta, yazın Büyükada'da köşkünde otururdu. Genç yaşında dul kalmış bir daha evlenmemişti. Her ne kadar kardeşi Pertev Bey'i, hanımını ve kızlarını seviyorsa da... Hele Selmin'e bayılır, çok severdi, asıl sevgilisi, aşkı, hayatı, ömrünü vakfettiği, tek oğlu Haletti. Halet Bey şimdi Fransa'da tahsilde idi. St. Çyre'den süvari zabiti çıkacak orduya iltihak etmek üzere hemen vatana avdet edecekti.

Nuhbe Hanımefendi son derecede titizdi, nereye gitse Arap halayığı Karanfil beraber giderdi. Elinde çanta, çantanın içinde bohça, bohçanın içinde miskler gibi, kar gibi, beyaz sabun ve lavanta çiçeği kokan tülbentler. Hanımefendi her terleyişinde veya vücudunu nemli hissedişinde bu bohçalardan tülbentler çıkar Hanımefendinin arkasına, önüne konurdu. Osmanlı kültürünü bilmeyen, Osmanlı Hanımefendisini tanımayanlar Osmanlı hayatındaki tülbentin mevkiini bilemez, tahmin edemezler. Tülbent başlı başına bir kuvvet, vaz geçilmez bir ihtiyaçtı. Evvelâ tülbentin iyisi nerede satılır bunu bilmek lâzım, Muhittin Efendi'de ve Şişman'da. Tam değirmi kestirmek gerekir. Yıkamasını, ütülemesini de bilmek ve itina etmek lâzımdır. Tülbent bohçası, o da çok mühim. İçinde lavanta çiçeği torbası eksik olmıyacak. Velhasıl Tülbent Sultan Efendiden Hanımefendiye kadar, Kalfa Hanımdan, yeni gelen acemi cariyeye kadar herkese lâzım olan bir nesne. Padişah kavuğundan, vezir kavuğuna, Şeyhülislâm sarığından köy imamı sarığına kadar elzem. Çocuk büyütürken tülbent, ihtiyarlıkta tülbent, hastaya tülbent, tülbent tülbent tülbent... Bunu ecnebiler de

iyi hissetmişler ve farkına varmışlar ki; 17 nci veya 18 nci asırda İstanbul'dan Hollanda'ya götürülen Lâlelere tam bir Türk ismi verebilmek için tülbentten muharref Tülip isminden başkasını seçememişler ve Lâleye Tülip ismini takmışlar.

Arab Karanfil kalfanın elindeki Nuhbe Hanımefendinin çantasında daha neler vardı. Kolonya, muhakkak Atkinson olacak, bayılmaya, fenalığa karşı en iyi Atkinson gelir, çarpıntıya karşı çiçek suyu, mideye nane ruhu Riclès olacak, karın ağrısına lavdana, omuz ve baş ağrısına Bombenge, kalp için Validol ve Validol kanfre olacak, bunlar ihtiyaten çantada muhakkak bulunacak. Ayrıca keten peçeteye sarılı gümüş su kupası, tutacak yerleri sedef gümüş çatal bıçağı. Ve içinde 100 altın bulunan kırmızı atlas para kesesi. Bunları arab halayıktan başkasına emniyet etmez, ondan başka kimseye teslim etmezdi. Hanımefendi içi sarı atlas kapitone kupa arabasına biner, sağ tarafa oturur, karşısına elinde çanta Karanfil Kalfayı alır, arabacının yanına da Kâhya Efendi Resul otururdu. Hanımefendi durmadan emirler verirdi. Hanımefendi Kalfaya söyler, kalfanım kâhyaya söyler, kâhya da Hanımefendinin tenbihatını arabacıya söylerdi.

– Ay ay ay, hızlı gitti, yavaş gitsin.

Tekrar:

– Aman, pek yavaş gidiyor, hızlı sürün.

Bunları, Kâhya Resul Efendi yüzünün ifadesinden bir şey belli etmeden sabırla, hanımefendiden aldığı emirleri sabırla arabacıya tebliğ ederdi. Böylece bu minval üzere altı ayda bir, bazan senede bir Nuhbe Hanımefendi Moda'ya kardeşinin evine teşrif ederdi. Pertev Bey ablasını karşılamağa sokak kapısına iner, kupanın kapısını açmaya uzanırken, çocukların lalaları Dilâver Ağa yetişir, kupanın kapısını açar yerlere kadar iğilir, bir kandilli temennah ederdi. Nuhbe Hanımefendi de irtifaından inmeden, gayet mesafeli:

– Nasılsın lalacığım? derdi.

Dilâver Ağa acele acele ağzının içinde bir sürü "Allah ömürler versin", "ömrünüze duacıyız"ları birbirine karıştırır mütemadiyen bir şeyler mırıldanırdı. Söyledikleri anlaşılmasa dahi, icab edeni söylediğini herkes bilir ve buna yine herkes kani idi. Pertev Bey, ablasına kolunu uzatır, ablası da kardeşinin kolunu baston gibi, destek gibi tutarak, yavaş yavaş evin mermer merdivenlerini çıkardı. Evin kapısında bekleyen Azize Hanımefendi'yi kucaklar, Selmin'i öper, iki küçük kızların yanaklarını sağ elinin iki parmağıyle okşardı. Yaşlı kalfalara iltifat eder, halhatır sorar, Rum kızlarını da görmek tenezzülünde bulunurdu. Hürmet ve muhabbetle başlayan görüşme sofraya, kadar devam ederdi.

Fakat pek temiz, pek tertipli ve güzel kurulmuş sofraya çantadan çıkarılan hanımefendinin hususî çatal-bıçak ve takımlarını Karanfil Kalfa, hanımefendinin önüne getirince, Pertev Bey'in de bütün kanı başına çıkardı. Azize Hanım, durmadan kocasını teskin için işaretler eder, "ziyanı yok, aldırma, ablanı bilmiyor musun, huyu böyle" der gibi kaşıyle, gözüyle kocasıyle konuşurdu. Nuhbe Hanımefendi bir şeyin farkında olmaz, veya olmaz görünürdü. Zira hanımefendi bu gibi şeyleri pek umursamazdı. Yeter ki gittiği yerde (pek az yere giderdi) kendi bardağı ile su içsin, kendi takımlarıyle yemek yesin. Sofrada muhakkak. Selmin'i yanına oturturdu. "Benim filizim, benim filizim" diye sever, "Ben görmeyeli maşallah yine büyümüşsün, yine güzelleşmişsin", diye nazlatırdı. Her gelişinde Selmin'e muhakkak bir hediye, hem de kıymetli bir hediye getirirdi. Meselâ her zaman taktığı mineli kelebek çarşaf iğnesi Selmin'e halasının hediyesiydi.

Yemekten sonra Nuhbe için uzun süren bir yıkanma ve kolanyalanma faslı başlardı. Bu iş te bitip salona avdet edince, Nuhbe Hanımefendi:

– Selmin'ciğim, kuzum, derdi, bize piyano çal, senin piyanonu pek özledim. Çal, çal da biraz kulaklarımızın pası gitsin der ve ilâve ederdi:

– Chopin isterim, kuzum Chopin'den çal...

Selmin:

– Peki efendim, peki halacığım, çalayım efendim, derdi.

Nazlı ve nazenin piyanosunun başına geçer, Chopin çalmaya başladıktan sonra, Nuhbe Hanımefendi'ye hem yemekten, hem bu hiç anlamadığı alafranga müzikten bir rahavettir çökerdi, ha uyudu ha uyuyacak. Bu halde görünmek istemeyen hanımefendi, hemen ellerini çırpar ve seslenirdi:

– Karanfil, kuzum bana bir kahve yapıver.

Evet, unutmuştum, kalfasının beraberinde taşıdığı çantada kahve, cezve ve kahve fincanı da vardı. Zira hanımefendi yalnız Yemen kahvesi içerdi. O da her evde bulunmazdı. Yine Pertev Bey küplere biner, hareminin işaretleri ile teskin olur, susardı.

Nuhbe Hanımefendi kahveyi içer içmez:

– Karanfil söyle, araba hazır olsun, derdi.

Azize Hanımın:

– Aman ablacığım daha çok erken, arkadakiler, yani Karanfil kalfa, kâhya Resul ve arabacı, yemeklerini yemediler diye itirazına, Nuhbe Hanımefendi:

– Azizeciğim, gideceğimiz yer neresi, tâ Cihangir, geç kalmayalım, derdi.

O zamanlar yeni işlemeye başlayan araba vapurları zaten ancak günde bir, nihayet iki defa Rumeli ile Anadolu sahilini birbirlerine bağlıyorlardı. Nuhbe Hanımefendi, hemen kalkar, çarşafını giyer, etrafa bir sürü iltifatlar saça saça vedalaşırdı. Gelişindeki aynı

merasimle teşyi edilirdi. Azize Hanımefendi, çocuklar ve evin kadın ahalisi ev kapısına kadar geçirirler. Azize Hanımefendi, çocuklar el öperler, kalfalar eteğine varırlar, mürebbiye Fransız yaşlı matmazel de kazık gibi el verirdi. Erkek bendegân tam kadro ile arabaya kadar giderler, yine Pertev Beyefendi tam arabanın kapısını açacağı zaman emektar Dilâver Ağa yetişir ve kapıyı o açar, kapatır, kupanın basamağını eliyle arabanın altına doğru katlar, kapatırdı. Nuhbe Hanımefendinin bahşiş vermesi, ihsanları biter bitmez, kupa hemen harekete geçer, Arnavut kaldırımı sokaklarda salına salına yoluna devam eder, gözden kaybolurdu.

Araba hareket eder etmez, köşkten biraz uzaklaşınca Nuhbe Hanımefendi, can yoldaşı, sırdaşı Karanfil Kalfa ile hasbihale başlardı:

– Karanfil, galiba Çerkez tavuğunu Bezmiyar yapmamış, ahçıya bırakmışlar, hiç Çerkez tavuğunu Bolu'lu ahçı yapar mı? Ben de, Bezmiyar yapacak zannetmiştim de ağız tadiyle bir Çerkez tavuğu yiyeceğiz diye hazırlanıyordum. Su böreği de fena değildi, fena değildi amma Pertev'in ahçısı çok yağlı yapıyor, doğrusu hamur işlerini bizim ahçı daha iyi yapıyor. Karanfil, sütlâcı beğendin mi? Fena değildi amma, ben sütlâcı pirinçle değil, frenk arpasıyle severim.

Nuhbe Hanımefendi, kardeşi Pertev Bey'i severdi, Azize Hanım'ı da hem beğenir, hem severdi, Selmin'e bayılırdı. Öyle olmasına rağmen, iki ev arasında, kendinin ve kardeşinin evi arasında mukayeseler yapmadan ve kendi evinin "superieur" olduğunu imadan kendini alıkoyamazdı. Ama bu yalnız ve yalnız Karanfil Kalfa ile kendisi arasında bu sır olarak kalırdı. Yoksa öyle gelin görümce arasında mukayeseleri falan bile, pek âdi ve bayağı bulurdu. Karanfille konuşa, konuşa bu minval üzere, o canım Cihangir'e, konağa varırlardı.

(s. 73-77)

1921 Şubatında zehir gibi soğuk bir gece idi, herkes eve gelmiş, yalnız Selmin daha gelmemişti. Pertev Bey'le Azize Hanım, buz gibi cama alınlarını dayamışlar, gözleri sabit, tenha sokağa bakıyorlar, kızlarını bekliyorlardı. Arada bir inler gibi "Selmin, Selmin" diye sayıklıyorlardı. Karanlık, karlı, zehir gibi esen rüzgârlı sokakta, artık tek tük geçen de kalmamıştı.

Pertev Bey:

– Ben, aramaya çıkacağım, dedi.

Azize Hanım:

– Hiç öyle şey olur mu Pertev? dedi. Gece yarısı, hasta hasta hiç sokağa çıkabilir misin? Ben gider şimdi şirkete telefon ederim, dedi.

Oradan Berin atıldı:

– Vallahi bırakmam anneciğim, ne babamı, ne sizi. Bu berbat havada, bu karanlıkta, bu saatte nasıl çıkarsınız? Ben gider, bir yerden şirkete telefon ederim, dedi.

Hissi kablelvuku, Azize Hanım, Berin'in gitmesini hiç, hiç istemedi. Berrin, annesinin itirazına rağmen, paltosunu giydi, başını örttü, arkasından annesinin ve babasının: "Gitme! Gitme!" demelerine kulak asmadan, gecenin bu saatinde, bu kar, tipide, karanlıkta telefon etmeye sokağa fırladı, gitti.

Sokaklarda tek insan, ve tek açık dükkân kalmamıştı. Berin, çamurlu ve karanlık sokaklarda ilerliyor, beyhude yere telefon edebilmek için bir nöbetçi eczahane arıyordu. Eczahane bulamadı, nihayet Berin, kendini bir karakolun önünde buldu, bir otomat gibi karakol kapısından girdi. Berin ilk defa hayatında bir karakol kapısından içeri giriyordu.

Komiser bey, polisler hepsi şaşırdılar bu saatte ve bu seviyede bir genç kızın karakola gelmesi, yıkılmakta olan Osmanlılıkta bile vaki değildi. Berin, telefonda güç hal ile şirketi buldu. Karşısına gece bekçisi çıktı. Bekçi ile güçlükle anlaşabildi. Berin:

– Selmin Hanım, Selmin Hanım nerede ?

Bekçi:

– Selmin Hanım mı?

Berin:

– Evet, Selmin Hanım, Selmin Hanım nerede ?

Bekçi:

– Selmin Hanım, şey!..

Berin:

– Çabuk söyle..

Bekçi:

– Selmin Hanım hastalandı, bizim bey, efendime söyliyeyim, bizim bey Tokatliyan otelinde oda tuttu, otomobile koydu, Selmin Hanımı otele götürdü. Ve ilâve etti: Merak edilecek bir şey değil, bayıldı mı, üstüne fenalık mı geldi, böyle bir şey oldu. Bizim bey çok telâşlandı.

Hakikaten Selmin'e tansiyon düşüklüğünden, sürmenajdan, tam bürodan çıkacağı sıra fenalık geldi, bayıldı. Bu halde tâ Bahariye'ye, Sekerci Cemil Bey sokağındaki evine kadar gitmesi mümkün değildi. Gani Bey bir şey düşünmeksizin gayet efendice, bitkin

bir halde olan Selmin'i, bir paket taşır gibi bürodan aldı, otomobille Tokatliyan oteline götürdü, odasına bıraktı ve oradan ayrıldı, evine haber verme çaresini aradı, telefonları yoktu, ve geç vakitte Şekerci Cemil Bey sokağına gidecek kimseyi bulamadı.

Selmin, bugünün tabiri ile bir "nervözzrekdovn" içinde idi. Telefonun öbür ucunda Berin, bu habere dona kaldı, bekçiye, "teşekkür ederim" diye kekeledi, telefonu kapattı, koşa koşa eve döndü. Telâşlı telâşlı, heyecanlı heyecanlı, bekçinin bütün söylediklerini evde anlattı. Pertev Bey'in başına kan çıktı, hiddetten bir kriz geçirdi ve büsbütün hastalandı.

Azize Hanım:

– Gördün mü kızım yaptıklarını, ben sana gitme demedim mi Berin? Sen ne idraksiz, düşüncesiz kızsın, dedi, ve ilâve etti, haydi git odana yat.

Karı koca sabaha kadar gözlerini kırpmadılar. Babayı ne kadar teskin etmek istiyorduysa da, Pertev Bey bir türlü teskin olmuyordu. Azize Hanım da çok kederli, çok perişandı.

Ertesi günü, uzun gün yine Selmin yok ve Selmin'den haber yok. Akşam üstü, her zaman geldiği saatte, hiç bir şey olmamış gibi, Selmin eve geldi. Pertev Bey, onu merdivenin başında, yüzü hiddetten mosmor olmuş, öyle karşıladı.

– Nerede idin? diye haykırdı.

Yine Pertev Bey, avazı çıktığı kadar bağırdı:

– Sana nerede idin diyorum?..

Bu hal karşısında, bütün ev halkı yerlerine sinmiş susuyorlar, zavallı Selmin, şaşırmış ceylân yavrusu gibi tir-tir titriyordu. Fakat bütün söyledikleri, gece bekçisinin söylediklerinden başka bir şey değildi. Zavallı yavrucak anlatıyordu, üzerine fenalık gelmiş, bayılmış. Gani Bey çok "gentil", çok iyi davranmış, onu Tokatliyan oteline götürmüş. Ertesi gün yine büroda mühim ve acele işler varmış, onun için yine büroya gitmek mecburiyetinde kalmış. İşte şimdi de evine dönmüş. Pertev Bey:

– Haydi, geldiğin yere git, dedi. Benim bir satılmadık namusu askerîm kaldı.

Bu çıkışlardan, bu sözlerden bir şey anlamayan, şaşıran, afallayan, korkan, yerinden kıpırdayamayan Selmine, yine bütün hiddet ve şiddetiyle bağırdı:

– Duymuyor musun? Defol, dedi, avaz avaz bağırmaya başladı:

– Sana defol buradan diyorum.

Azize Hanım ve iki kızı Berin ve Nermin, Pertev Bey'i zorla odasına aldılar, soydular, yatağına yatırdılar. Pertev Bey, karısına ve iki kızına artık bir daha Selmin'i görmiyeceklerine yemin ettirtti.

İşte 1921 senesi Şubatında, buz gibi bir gecede, Pertev Bey, en sevdiği, en nazlattığı kızı Selmin'i, 22 yaşında evden kovdu, sokağa attı. Kimbilir aç kurt gibi bekleyen, pusu kuran meçhul kötü maceralara Selmin'i itti.

Selmin bir otomat gibi, bir somnanbül gibi, eşyasız ve parasız, geldiği yollardan avdet etti. Doğruca Sirkeci'ye şirkete gitti. Bereket versin şirkette içtima vardı ve daha Gani Bey çıkmamıştı. Selmin'e bir şey sormadan, Selminin perişanlığından, meseleyi anlamıştı. Av, kendi kendine kolayca ökseye tutulmuştu. Şimdi avı ürkütmemek, kayırmamak lâzımdı.

– Hayır ola Selmin Hanım, dedi.

Selmin sadece:

– Geldim, diyebildi.

Bu kelimenin içinde bütün manalar vardı. Hemen Gani Bey telefona sarıldı, Tokatliyan otelini buldu, "resepsiyona" talimat vermeğe başladı:

– Dün akşamki gibi değil, güzel bir oda isterim, banyosu olsun, salonu olsun, lüks olsun, her şeyi, her şeyi olsun.

Telefonun öbür ucundan:

– Peki paşam, peki paşam, baş üstünde, diyorlardı. Selmin'e döndü:

– Bir otomobile bin, git, istirahat et, üzülme, ben eve gideceğim, yarın gelir seni görürüm, dedi.

Ertesi gün Gani Bey otele geldiğinde, Selmin'i hummalı ve ateş içinde bitap yatıyor buldu. Sık sık kendini kaybediyor ve sayıklıyordu. Hemen hekim getirdi. Doktor, merak edilecek bir şey olmadığını, maddî ve manevî buhran ve zafiyet geçiriyor, dedi.

– Biz şimdi kendisine kuvvet şurubu, ve sinir ilâçları veririz, bir şeyi kalmaz. Fakat yorulmasın, bilhassa hiç üzülmemesi lâzım, dedi.

Gani Bey:

– Aman gözünü sevdiğim doktor bey, bir saat evvel eyi et, dedi.

Ve iki erkek çirkin bir gülüşle gülüştüler.

15 günde Selmin iyileşti. İşe gitmemek, sıcak, rahat, banyolu bir oda, ona ilâçlar kadar iyi geldi. Bu 15 gün zarfında Gani Bey ona çok iyi davranmıştı, eli eline bile değmemişti. Bu rahat hayatta Selmin'in rengi gelmiş, biraz toplanmış ve güzelleşmeye başlamıştı. Fakat aldığı avansları ve bu Tokatliyan oteli masraflarını, doktor ve ilâç paralarını, bütün bu ihtimamı ödeme sırası şimdi Selmin'e gelmişti. Bu çok güç ve feci idi.

– Artık yarın gece misafir kabul edersiniz inşallah Selmin Hanım, dedi Gani Bey.

Zavallı Selmin'in düğün gecesi olacaktı bu. Ne hazin, ne elîm, ne feci bir düğün gecesi. Selmin, bu korkunç gece için hazırlığını yaptı. Tokatliyan'dan Lebon'a kadar yürüdü. Lebon'dan bir kilo şokola aldı.

Sert içki olarak çocukluğundan beri işittiği Metaksas konyağını almak için de Dimitrakopulo'ya girdi, büyük bir şişe konyak aldı. Ve yine oteline, odasına döndü. Gani Bey daha gelmemişti. Durmadan konyak içti, şokolata yedi, şokolata yedi, konyak içti. Gani Bey geldiğinde, Selmin'i körkütük sarhoş buldu. Böylece yarı sarhoş, yarı baygın bir halde, pek bir şeyin farkına varmadan, bir ameliyat olur gibi, bir fena rüya görür gibi patronu Gani Bey'in metresi oldu.

Ertesi sabah müthiş bir baş ağrısı ile uykudan ve sarhoşluktan uyandığı zaman, yatağında karayağız, ter ve yağ içinde bir herif buldu.

Gani Bey:

– Yahu, Selmin sen gız imişsin, bakire imişsin, neden bana söylemedin? dedi.

Selmin cevap bile vermedi, başını çevirdi.

İşittiklerim-Gördüklerim-Bildiklerim'den

Mehmed Akif ve Muhammed İkbal

(İşittiklerim-Gördüklerim-Bildiklerim, İstanbul 1973, s. 154-164)

Pakistan'ın büyük şairi İkbal, daha doğrusu Hindistan'ın İslâm şairi İkbal bir mistik midir? Veya bir mücahid midir?

Büyük ekseriyetle İkbal'i, Cenab-ı Pîr Hazreti Mevlâna'ya olan son derecede bağlılığı ve bu Büyük Veli'ye (Mürşidim) demesiyle, kendisini de mutasavvıf - şairler arasında sayarlar.

Biz fakir, İkbal'i bir mistik değil, bir mücahid olarak görüyoruz.

Hazreti Mevlâna'ya bütün bağlılığına, çok samimî sevgisine rağmen, İkbal'in Türkiye'deki muadili Mevlâna değil, Mehmed Akif'tir. Nitekim, merhum Mehmed Akif de İkbal için :

– "Ben bu Şairin, ufak bir risalesini Ankara'da görmüş ve sahibini kendime benzetmiştim," diyor.

Şüphesiz, Büyük Akif'in, bu sezişinde derin bir hakikat payı vardır.

Bir çok yerlerde değişen ve Mehmed Akif'ten çok ayrılan İkbal, bir de bakıyorsunuz ki. her ikisinde de, yine aynı Ruh ve ayni ideal hakimdir. Her ikisinde de hakim olan Ruh ve ideali tahkik ve tahlil etmek cildler doldurur. Bir kelimede bu Ruhu ve ideali toplamak ve ifade etmek isterseniz buna:

– "Vatan Sevgisi" diyebilirsiniz.

İslâmiyet içinde, coşkun ve ateşîn ruhları Allah'a (C.C.) ve Onun, en son peygamberi olan Efendimiz (S.A.V.) Hazretlerine en sarsılmaz, en kavi bir imanla bağlı olmakla beraber, bu dünyadaki Vatanlarına en ihlâslı bir sevgi hakimdir.

"Hübb-ül Vatan, minel İman" yani Vatan sevgisi imandan gelir düsturunu, bu iki ve büyük şair, harfiyen tatbik etmekte ve yer yüzündeki doğup büyüdükleri toprağı, hakikî Vatan anlamışlar ve bütün imanları ile bu dünyadaki vatanlarını sevmişlerdir.

Halbuki, Mutasavvıfların vatan anlayışı, büsbütün başkadır. Mutasavvıfların imanla sevdikleri vatan, Vatan-ı Aslî'leri olan Vatan'dır.

Mehmed Akif ile Muhammed İkbal'in birbirinden ayrıldıkları en mühim nokta: Yetişme tarzları, ve yetiştikleri muhittir ki, bu iki faktör de yani hem yetişme tarzları, hem muhitleri, her ikisinin de üzerinde derin tesirleri olmuş ve bu tesirden bir türlü, bütün hayatları boyunca kurtulamamışlardır.

1878 senesinde İstanbul'da, Sarıgüzel'de, Sarınasuh mahallesinde 12 numaralı hanede, dünyaya gelen Mehmed Akif, yüzde yüz bir Osmanlı, yüzde yüz tam bir İstanbullu'dur.

Emin Paşa'nın oğlu, İbnül-Emin Mahmud Kemal bey merhum, "Son Asır Türk Şairleri" isimli kıymetli eserinde, Mehmed Akif'in babası İpekli Tahir Efendi'yi şöyle tavsif eder:

– "Salih, fazıl, vefî, bahî, âlicenab, mürüvvetkâr, müstakim bir üstadıkâmil idi."

Akif'in annesi Emine Şerife Hanım, ise, Buhara'dan, Hacc için Anadolu'ya gelen ve yine aslı Buhara'lı bir baba ve Anadolu'lu bir ananın evlâdı olan bir hanımla evlenmiş ve bu bahtiyar izdivaçtan Emine Şerife Hanım dünyaya gelmiştir.

Mehmet Akif görüldüğü gibi tam bir Osmanlı karmasıdır. Baba tarafından Rumeli'li, ana tarafından Anadolulu ve bir kolu ta, ta Buhara'ya kadar uzanan bir ailenin çocuğudur.

Mehmed Akif, kendisi ise, lisanı, kültürü, meşrebi itibariyle tam bir İstanbulludur.

Muhterem Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, "Mehmed Akif ve Safahat" adındaki eserinde, şöyle diyor:

– "Tahir Efendi, oğlunun ilk hocası idi. Ona Arapçayı esaslı surette öğretmiştir. Emir Buharî mahalle mektebi ile Fatih Rüşdiyesine bir müddet devam

ettikten sonra, Sultan Mahmud Türbesi yanındaki Mülkiye idadisine girdi."

Görülüyor ki, Mehmed Akif, İstanbullu bir çocuğun klasik tahsil hayatını yaşamıştır. Yüksek tahsilini ise Mehmed Akif, Halkalı Baytar Mektebinde yapmış ve buradan mezun olmuştur.

Bundan sonra da, yine memuriyet hayatında Akif bir Osmanlı memurunun seyrini takip etmiştir.

Halbuki, 22 Şubat 1873 senesinde Pencap Eyaletine tâbi (Siyalkuk'ta) dünyaya gelen İkbal böyle mi ya?...

Yine Mehmed Akif'in, İkbal hakkında dediği gibi :

– "Şarkta yetişen ürefayi Sofiye'nin bütün eş'arını okuduktan başka, Almanya'ya giderek, Garp felsefesini adamakıllı hazmeden İkbal....."

Evet İkbal bedenen dünyayı çok dolaştığı gibi, tefekkür ve düşünce Aleminde de durmadan dolaşmış, ruhî gıdasını aramış, bulabilmek için de daldan dala konmuştur.

İkbali, kâh Heidelberg'te, Münih'te, Cambridge'de, kâh İran'da yine vatanı olan Hindistan'da görüyoruz.

Münih Üniversitesinde "İranda metafiziğin inkişâfı" teziyle doktorasını yapmıştır. Heidelberg'te uzun müddet kalmakla da almancasını kuvvetlendirmiştir.

İkbal, aradığını bulamamış bir insanın bunalımı içinde tefekkür dünyasında hep dolaşmış ve aramıştır.

Ortaçağ ilâhiyatçılarından büyük Akvinaslı Thomas'tan başlıyarak, XVII. Asır Alman Protestan mistiği Yakob Boehme, ilâhiyatçı ve kilise tarihçisi A. von Harnack dahil bütün Hristiyan ilâhiyatçı ve feylesoflarını bilhassa Alman Lotze'yi okumuş ve Avrupa felsefesini ve dinler tarihini çok dikkatle araştırmıştır.

Avrupa ve Hristiyan dünyasının tefekkür ve düşünce âleminde tatmin olmayan İkbal'i, bu sefer yine Şarka dönmüş görüyoruz. İkbal Şarkta da durmadan arıyor, burada da yine bir resmi geçite başlıyor: Zerdüşt, Sühreverdi-i Maktul, Abdülkerim Cîlî, İbni Arabî, Hallac ve daha nice nice Büyükleri hep dolaşıyor.

Nihayet, İkbal kendisine Mürşid olarak seçtiği Hazreti Mevlâna'da karar kılıyor ve Hazreti Pîr'e bağlanıyor. Veya karar kıldım ve bağlandım zannediyor.

Zira, İkbal'in bir türlü feda edemediği "Ego - Ben" Cenabı Pîr Hazreti Mevlâna'da katiyyen yoktur.

Hazreti Mevlâna'nın tasavvufî tefekkür düşüncesine de "ego-ben"lik, hiç sığmaz. Halbuki İkbal, E-GO'nun yani Ben'liğin şahsiyeti geliştirdiği ve kuvvetlendirdiğini iddia eder.

Büyük Mürşid ile büyük mürid arasında bu kadar tezad nasıl olabilir?

İkbal, "Vahdet-i Vücud" nazariyesiyle, bütün neoplâtonik mistik ceryanlara karşı koyar ve bunlara şiddetle hücum eder. Bundan dolayı da Hafız aleyhine acı sözler kullanmış ise de eserlerinde, sonradan ikinci baskılarında bu sözleri eserlerinden kaldırmıştır.

İkbal, Avrupa'ya Şarkın Hikmet'ini öğretmek istemiştir. İkbal'in eserlerinde Avrupa aleyhinde çok acı ve sert sözler geçmesine rağmen Göthe'ye karşı duyduğu muhabbeti hiç eksilmemiştir.

İkbal, bütün ömrü boyunca bir düalite içinde çırpınmıştır. İkbal ne Şarktan ne de Garptan vaz geçememektedir. Hiç kimseye bağlanamadığı gibi ne tam Şarka, ne de tam Garba bağlanabilmiştir.

Büyük Akif öyle mi ya? Sanki Mehmed Akif bir İman Gevheri olarak dünyaya gelmiştir. Hiç bir dala konmamıştır. Allahını (C.C.) Peygamberini (S.A.V.) Dinini ve Vatanını hiç aramadan bulmuş, onlara en derin bir tazim ve tekrim hissi ile bağlanmış ve sevmiştir. Öylesine tatmin olmuştur ki, artık hiç bir şey aramaya, sormaya lüzum görmemiştir.

Mehmed Akif de İkbal gibi, mistik değil bir mücahiddir.

Mehmed Akif'in, üzüntülerinde bile huzur vardır, zira istediğini bilir, aradığını bulmuştur.

West - Östliche Divanı'nın son babı olan Cennetnâme kısmında Göthe, ruhun ebedî aşkla yükselmesini terennüm eder. Göthe'nin büyük dramı Faust'ta da Faust'un tatmin olmayan ve sonu gelmeyen arzusu ve her zaman daha yüksek zevkler isteyen ruhu, İkbal'in daimî faaliyette bulunan insan ülkesine çok yakındır.

Göthe'nin meşhur bir şiirinin serbest tercümesi "Peyam-ı Maşrık'ta" bulunmaktadır: Mohamets Gesang" yani Muhammedin terennümü.

İkbal, büyük Alman şairi Göthe'yi de, kendine ruhanî bir önder tanımıştır.

Ve Peyam-ı Maşrik'in meşhur bir sahnesinde, Göthe ile Mevlâna'yı karşı karşıya getirir.

Asaf Halet Çelebi

(İstanbul 29 Aralık 1907 - İstanbul 15 Ekim 1958)

Aslen Çerkeş'ten (Kastamonu) gelip on sekizinci yüz yılda İstanbul'a yerleşen bir ailenin evlâdı olan Asaf Halet Çelebi Cihangir'deki konaklarında dünyaya geldi. Hem anne hem baba tarafından 'seyyid'liği olan ailede yüksek makamlara gelmiş asker, bürokrat ve ulemâ sınıfından, rütbe ve nişan sahibi pek çok şahsiyet bulunmaktadır. Asaf Halet'in babası Kadirî tarikatına mensup, Dahiliye Vekâleti'nde daire müdürlüğünde çalışırken saltanat'ın ve İstanbul hükümetinin lağvı üzerine kadro dışı bırakılarak emekliye sevkedilmiş olan Mehmed Said Halet Bey, annesi Atîke Beyzâ Hanım'dır. Asaf Halet'e, doğumunda adını Mehmed Ali Asaf olarak Osman Şems Efendi'nin halifelerinden Salkım Söğüt Dergâhı postnişîni Şeyh Bedreddin İzzî koymuştur.

Çocukluğu, kendi neslinin birçok emsalleri gibi, bir taraftan klasik Osmanlı kültürünü ve yaşama tarzını muhafaza eden, bir taraftan da Avrupalılaşmaya başlayan ailesi içinde ve Cihangir'deki dört katlı konaklarında devrin oldukça zengin şartları altında geçen Asaf Halet çok küçük yaşlarda babasından Arapça, Farsça, Fransızca öğrendiği gibi Divan şiiri ve tasavvuf kültürünün ilk bilgilerini de ondan aldı. Hayatı boyunca devam edecek olan Mevlâna tutkusunun başlangıcı olan Mesnevi okumalarına da babasıyla başladı. Sekiz yaşlarında iken (1915) Galatasaray Sultanisi'ne kaydedildi. Burada çok iyi bir Fransızca ile Fransız edebiyat ve kültürünü elde ettiyse de mezun olamadan ayrıldı (1923). Üç ay kadar Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar) Mektebi'nde okudu. Daha sonra iki yıllık bir öğrenim veren Adliye Meslek Mektebi'nden mezun oldu. Bu arada babasının memuriyetini kaybetmesi ve diğer sebeplerle ekonomik durumu zayıflayan aile Cihangir'deki konağı terkederek Beylerbeyi'nde eski bir köşke taşındı.

Asaf Halet bundan sonraki hayatını hep Beylerbeyi'nde, meslek olarak da bir takım küçük memuriyetlerle ve kıt kanaat geçinerek sürdürdü. Değişik süre ve aralıklarla düzensiz bir şekilde Anadolu Demiryolları merkez mağazasında (1923), Üsküdar Ceza Mahkemesi zabıt kâtipliğinde (1929), Osmanlı Bankası Galata şubesinde (1933), Deniz Yolları Liman İşletmesinde (1937), Denizbank İstinye Fabrikası muhasipliğinde (1938), Denizyolları Matbaası muhasipliğinde (1941), Denizyolları yüklemesinde (1944), Deniz Hatları Acentası'nda (1946), Beylerbeyi Tahakkuk Şubesi'nde (1950), son olarak da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Kütüphanesi'nde (1954) mütevazi memuriyetlerde bulundu. 1955 yılı sonlarına doğru başlayan ve sık sık tedaviyi gerektiren uzun hastalık yıllarından sonra bir kalp kriziyle kaldırıldığı Gureba Hastahanesi'nde ölen Asaf Halet Çelebi'nin mezarı Beylerbeyi Küplüce Kabristanı'ndadır.

Biyografisi'nde belirtilen resmî öğrenimi dışında değişik çevrelerde ve çeşitli vesilelerle zengin bir kültüre sahip olan Asaf Halet Çelebi kıyafeti, konuşma tarzı ve davranışlarıyla da bulunduğu muhitlerde sevilen ve aranan bir şahsiyete sahipti. Çok iyi bildiği Arapça, Farsça ve Fransızca'nın dışında Mevlevi Şeyhi Ahmed Remzi Dede'den (Akyürek) ve Rauf Yekta Bey'den musiki dersleri aldığı, ut çaldığı, Hint ve Çin edebiyatına da aşina olduğu bilinmektedir. Gençliğinden beri şiirle meşgul olan Asaf Halet'in ilk şiirlerinin çoğu aruzla yazılmış gazel ve rubai tarzındadır. Heceyle yazılmış olanları daha azdır. Yakınlarının ifadelerine göre bu tarz şiirlerle 1928-1935 yılları arasında meşgul olmuştur Bunlar yayınlanmamış, yalnız müelliflerinin isteği üzerine *Son Asır Türk Şairleri* (1930) ve *Türk Şairleri* (1936) kitaplarına, biyografisine eklenmek üzere birkaç örnek olarak gönderilmiştir. Aynı yıllarda Farsça ve Fransızca şiirler kaleme aldığı da yine yakınları tarafından kendisinden naklen söylenmiştir.

Yayınlandığı bilinen ilk yazıları Necip Fazıl'ın çıkardığı *Ağaç* dergisindeki makaleleridir (1936). "Mevlâna'nın Rubaileri" başlığı altında sekiz sayı devam etmiş olan bu yazılarda rubai hakkında genel bilgi ve Mevlâna'nın hayatına dair bir bahisten sonra Mevlâna'nın rubailerinin Türkçe tercümesi yer almaktadır. Daha sonra yayınlanacak ilk kitabı olan *Mevlâna'nın Rubaileri* de bu yazıların derlenmesinden ve yapılan ilâvelerden meydana gelmiştir.

Asaf Halet'in sağlığında, gerek dergilerde gerekse kitaplarında yayınlanmış şiirlerinin tamamı yeni akım çerçevesinde düşünülebilecek serbest şiirlerdir. Bu tarzda ilk şiiri de 18 Kasım 1938 tarihli *Ses* dergisinde çıkan "Cüneyd"dir. Bunu takip eden bir yıl içinde aynı dergide sekiz şiiri daha çıkar. Bir taraftan da küçük mensur parçalar, deneme tarzı yazılar, kritikler, araştırma ve yoruma dayalı makaleler kaleme alır. Bu şiir ve yazıları *Ağaç, Ses, Hamle, Gün, Yeditepe, Büyük Doğu, İstanbul, Yeni Adam, Şadırvan, Türk Yurdu* gibi dergilerde yayınlanmıştır.

Şiir hakkındaki düşüncelerini çeşitli yazılarında ifade eden Asaf Halet Çelebi, derli toplu olarak poetikasını "Benim Gözümle Şiir Davası" genel başlığı altında *İstanbul* dergisinde çıkan altı önemli makalesinde açıklamıştır (Temmuz-Aralık 1954). Buna göre ses, mana ve hayâl bütünlüğünden oluşan şiir seçkin bir sanattır ve onu anlamak ve ondan zevk almak için de seçkin bir okuyucu gerekir. Bu bakımdan o popülizme kaçan Garip'çilerden çok elit bir seviye arayan Ahmed Haşim'in şiir anlayışına yaklaşır. Bu anlayışa bağlı olarak da Garipçilerin "kafaya hitap eden, 'manalı' şiiri" yerine sembolleri kullanır. Bir çeşit saf şiir peşinde olan şair, hikâyeden ve hissî olmaktan da sıyrılmak gerektiği inancındadır. Zaman olarak kendi döneminin Garip hareketiyle başlayan şiir akımı içinde görülmekle beraber Asaf Halet'in onlardan farklı yönleri vardır. O da Garip'çiler gibi vezne ve kafiyeye karşı olmasına rağmen her şiirde ayrı ayrı ve kendine mahsus vezni ve klasik kurallara bağlı kalmamak şartıyla kafiyeyi benimsemiştir. Şiirde tahkiyenin karşısındadır. Aynı şekilde resmin ve musikinin de ayrı birer sanat olduğu ve şiirin dışında bırakılması konusunda Garipçilerle birleşir. Ancak veznin ve kafiyenin dışında tekrarlar, alliterasyonlar, assonanslar yoluyla elde edilebilecek bir musikiyi de tercih eder. Şiirde ritmi, yani sesin getireceği poetik unsuru, herhangi bir mana ifade etmesi bahis konusu olmaksızın bazı formüller veya dualar, zikirler yahut arkaik ibarelerle yakalamak ister. Böylece şiirlerinde geçen ve ilk yayınlandığı zaman bazı çevrelerde fantezi yahut okuyucuyu şaşırtmak şeklinde değerlendirilen "Om mani padme hum", "Evlimêni i Vasiliyya tu pâtros", "Ammon râ' hotep" gibi sözlerin telaffuzundan okuyucu üzerinde mistik-egzotik bir atmosferin oluşmasını beklemektedir. Mısra ve parça güzelliği yerine bütün güzelliğine taraftar olması da onu Garipçilere yaklaştırır : "Şiir küçük kristallerden ziyade büyük bir mücevher halinde ışıklanmaktadır". Bunun dışında o, şiirde sesi, soyutluğu ve zihnî olmaktan çok sezgiyi tercih etmesi bakımından onlardan ayrılır. Nihayet şiirin kaynağı olarak şuuraltından ve çağrışımlardan faydalanması da Garip akımının ortaya attığı, aslında sürrealistlerle ortak olan yönlerinden biri olmaktadır.

Çoğu şiirin tekniği ile ilgili bu özelliklerden sonra Asaf Halet'in şairliğinin asıl önemli ve ayırıcı tarafı mistisizm eğilimidir. Bu eğilim Asaf Halet'in poetikasına ve şiirlerine İslâm tasavvufundaki *'tecerrüd: maddeden sıyrılmak'* ve *'fenâ: yok olmak'* kavramları ve ondan daha fazla Budist felsefedeki *'nirvana: yokluk'* kavramı ve bunlara bağlı egzersizler olarak yansır.

Üç şiir kitabında mevcut olanlardan tekrar edilenleri çıkarıldığında ve bu kitaplara girmeyen diğer şiirleri de dikkate alındığında Asaf Halet'in bilinen şiirlerinin sayısı seksen kadardır. Bu şiirlerde poetikasında belirttiği esaslar çerçevesinde ölüm, ebediyyet, yokluk, devamlılık ve çocuğun şuuraltı dünyası gibi konu ve temaları işlemiş, tasavvufî menkıbeleri, halk inançlarını, masalları, eski Mısır, Hint, Çin, Lizbon gibi egzotizm duygusu uyandıracak diyarları motif olarak kullanmıştır.

Eserleri: Şiir Kitapları: *He* (1942); *Lamelif* (1945); *Om Mani Padme Hum* (1953). Diğer eserleri: *Mevlâna'nın Rubaileri* (1939); *Mevlâna. Hayatı, Şahsiyeti, Eserlerinden Parçalar* (1939); *Molla Cami. Hayatı, Şahsiyeti, Eserlerinden Parçalar* (1940); *Eşrefoğlu Divanı* (1944); *Seçme Rubailer* (1945); *Pali Metinlerine Göre Gothama Buddha* (1946); *Divan Şiirinde İstanbul* (1953); *Naîma. Hayatı, Sanatı, Eserleri* (1953); *Ömer Hayyam. Hayatı, Sanatı, Eserleri* (1954); *Mevlâna ve Mevlevilik* (1957). Bunların dışında Fransızca deyim ve söz gruplarını öğretici *Konuşulan Fransızca* (1942) adlı bir kitabıyla Alfred Rizzo'dan *Harikulade Masal* tercümesi bulunmaktadır. Mevlâna hakkındaki kitaplarından yapılan bir özet de yine kendisi tarafından Fransızca'ya çevrilerek *Mevlâna Djelaleddin Roumi, Roubaiyat* (Paris, 1950) adıyla yayınlanmıştır. Çeşitli konularda çıkmış bütün yazılarının büyük bir kısmı ve kendisiyle yapılan mülakatlar da Hasan Sazyek tarafından *Bütün Yazıları* adı altında toplanmıştır (1998).

Kaynakça: Bilal Kırımlı, *Asaf Halet Çelebi* (2000); Semih Güngör, *Asaf Halet Çelebi* (1985); Abdullah Uçman, "Çelebi, Asaf Halet" *DİA*, c.VIII, s. 259-261; Haldun Taner, *Ölür İse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil*, s. 44-51 (1979); Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, c. I, s. 101-102 (1936); İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 52-53 (1930).

Prof. Dr. Orhan Okay

Om Mani Padme Hum'dan

Cüneyd

(Om Mani Padme Hum, İstanbul 1953, s. 5)

«ليس فى جبتى سوى الله»

جنيد

bakanlar bana
gövdemi görürler

ben başka yerdeyim
gömenler beni
gövdemi gömerler

ben başka yerdeyim
aç cübbeni cüneyd

ne görüyorsun
görünmiyeni

cüneyd nerede
cüneyd ne oldu

sana bana olan
ona da oldu

kendi cübbesi altında
cüneyd yok oldu

He

(s. 7)

vurma kazmayı
ferhâaad
he'nin iki gözü iki çeşme
âaahhh

dağın içinde ne var ki
güm güm öter
ya senin içinde ne var
ferhâd

ejderha bakışlı he'nin
iki gözü iki çeşme
ve ayaklar altında yarn yassı

kasrında şirin de böyle ağlıyor
ferhâaad

Mağara
(s. 8)

içimdeki mağarada
kurumuş ölüler yatar
zehirle gülen zümrüt
ve yakut yatak içinde
bir zaman
beni uğrulamıya gelen
haramîler

içimdeki mağarada
bir yığın kitap var
bakınca yakından
tasvirlerin gözleri oynar
ve konuşur
hepsinin yüzleri benim yüzüm gibi
ve gözleri benim gözüm gibi

İbrâhîm
(s. 9)

ibrâhîm
içimdeki putları devir
elindeki baltayla
kırılan putların yerine
yenilerini koyan kim

güneş buzdan evimi yıktı
koca buzlar düştü
putların boyunları kırıldı
ibrâhîm
güneşi evime sokan kim

asma bahçelerinde dolaşan güzelleri
buhtunnasır put yaptı
ben ki zamansız bahçeleri kucakladım
güzeller bende kaldı
ibrâhîm
gönlümü put sanıp da kıran kim

Nûrusiyah
(s. 23)

bir vardım
bir yoktum
ben doğdum
selimi sâlisin köşkünde

sebepsiz hüzün hocamdı
loş odalar mektebinde
harem ağaları lalaydı
kara sevdâma
uyudum
büyüdüm
ve nûrusiyâha ağladım

nûrusiyâha ağladığım zaman
annem sûzidilâra idi
ve babam bir tambur
annem sustu
babam küstü
ama ben niçin hâlâ nûrusiyâha ağlarım
nûrusiyâaah
nûrusiyâaahh

Kilise
(s. 26)

evlôimêni i vasilîya tu patrôs
bütün resimler bizi gözetliyor
tahtalardan
kanı şerâp
eti ekmek
îsus
ve müselles içindeki başsız göz

kîrya elêison
güneş açıldı
buhur yandıktan sonra
meryem anaya mum yakıyorum
başsız gözden korkarak

ayios o teos
ayiosis hiros z
ayios atânatos
eleison imâs

Ayna
(s. 31)

bana aynada bir suret göründü
benden başkası
bilmem memleketi - çinden midir
ya mâçînden mi

sordum kimsin diye
bir kahkaha atıp
ben çîn padişahının kızı
çoktandır âşıkınım
dedi

dedim çık
o aynadan
hayalimi çalan
hayalim olmazsa olmasın
yalnız
var olduğuna inanmak için
ellerim sana dokunsun

Halayıklarım
(s. 31)

iki tası birbirine vurup
acayip âleminden çıkardın
ağzı var
dili yok
halayıklarımı

zebercetten sarayımdaki halayıklarım
saz benizli
badem gözlüdürler
saçları salkım salkım
omuzlarındadır
ve yaptıkları işi sessiz yaparlar

zebercetten sarayımda hamam yaptırdım
tepe camları zümrütten
ve akîki yemânîden
ve kurnası var
necef taşından

Trilobit
(s. 32)

dünyalar ve yıldızlar
en küçük şey
acıkan dilimi uzatıp
hepsini birer birer yaladım
ve yuttum

biraz serinlemiş gibiyim

50.000.000 sene evvel
ılık bir denizde bir trilobitken
duydum melâli
zaman nedir unutarak
açıp ağzımı
bütün denizleri içtim
ve kendim kaybolup
deniz oldum
sonsuz deniz oldum

Güneşin Işığı
(s. 33)

her şey güneşi seviyor
hattâ denizler bile
denizlerde nefes alan sen bile
ve biz
güneşi değil ışığını seven insanlarız

güneş içime vuruyor

güneşin ışığı var
güneş yok
güneşin ışığını kim anlatabilecek

pazar pazar gezmek
dağ dağ dolaşmak
ve ormanlarda kalmak

güneşin ışığını anlatacak olanı arıyorum

güneş içime vuruyor

سماع مولانا

Sema-ı Mevlânâ

(s. 42-43)

tennure giymiş ağaçlar
aşk niyaz eder
mevlânâ

içimdeki nigâr
başka bir nigârdır
içimdeki sema'a
nece yıldızlar akar
ben dönerim
gökler döner
benzimde güller açar

güneşli bahçelerde ağaçlar

خلق السموات والارض

halaka-ssemâvâti-vel'ard'h
yılanlar ney havalarını dinler
tennure giymiş ağaçlarda

çemen çocukları mahmur
câaan
seni çağırıyorlar

yolunu kaybeden güneşlere
bakıp gülümserim
ben uçarım
gökler uçar

Diğer Şiirlerinden

Mısrı Kadîm

(Semih Güngör, *Asaf Halet Çelebi*, İstanbul 1963, s. 16)

acaba ot gibi yerden mi bittim
acaba denizlerde mi şaşırdım
ve zamanı nasıl unutmaktayım

zaman unutulunca mısrı kadîm yaşanabiliyor
kendimi unutunca seni yaşıyorum
yaşamak
bu anı yaşamaktır

ammon râ' hotep
veya tafnit
kim olduğunu bilmek istemiyorum
yalnız etrafında nefes almalıyım

dut bu a'ru ünnek pahper
kama pet kama tâ
mısır metinlerinde okuduğum cümleler
seninle okuduklarımsa büsbütün başka şeylerdi

seninle bir bahçedeyiz geliyor bana
orada hem var hem yok gibiyim
daha doğrusu bütün bir bahçe oluyorum
insanlığımdan çıkarak
kama pet
kama tâ

Kadıncığım

(s. 47)

oyluk kemiğimi çıkartıp
kendime bir kadıncık yaptım
ve bir şamar vurup
rafa oturttum

ben evden çıkınca
kadıncığım yenmeklerimi pişirdi
söküklerimi dikti

ve akşam olunca
korkusundan
çıkıp rafa oturdu

geceleri kadıncığımın dizine korum başımı
ve üç kıl koparınca
uyurum

Tahtadan Yaptığım Adam

(s. 48)

tahtadan yaptığım adam
ne yemek yiyor
ne konuşmak biliyor
kaskatı gözlerle
görünmez yerlere bakıyor

tahtadan yaptığım adam
hatırlıyor ki
bir zaman
nefes alan
ince ince yaprakları vardı
toprağı ıştiha ile yiyen
liften
ince ince ağızları vardı

tahtadan yaptığım adam
ağaçtan uzaklaştı
ve insana yaklaştı
yazık ki
ne insan oldu
ne ağaç

Mâra

(s. 49)

bilmemek bilmekten iyidir
düşünmeden yaşayalım
mâra
günü ve saatları ne yapacaksın
senelerin bile ehemmiyeti yoktur
seni ne tanıdığım günleri hatırlarım
ne seneleri

yalnız seni hatırlarım
ki benim gibi bir insansın

tanımamak tanımaktan iyidir
seni bir kere tanıdıktan sonra
yaşamak acısını da tanıdım
bu acıyı beraber tadalım
mâra

başım omuzunda iken sayıkladığıma bakma
beni istediğin yere götür
ikimiz de ne uykudayız
ne uyanık

Romantik Gençliğim

(s. 50)

ejderhalar çıkarıyorum
duvar kovuklarından
alevler çıkarıyorum
yağmur karaltılarında
hazîn
yürüyorum
uzattım ellerimi
çok uzaklara gitmiş

yıldızları düşürmüş gelirken
yıldızsız kalınca gece
uyunur
tavanı yok siyah gök
sırt üstü yere yattım
tavansız göğe düşüyorum.

Nirvana

(s. 51)

karanlığa geçelim

karanlığı geçelim

ne uyku
ne ölüm
hem uyku
hem ölüm

düş içime uyu
ve sonsuz büyü
unut renkleri
ve şekilleri
hepi
ve hiçi
beni
ve seni
ve geceyi yuttu
nirvana

Sidharta
(s. 52)

niyagrôdhâ
kos koca bir ağaç görüyorum
u facık bir tohumda
o ne ağaç ne tohum
om mani padme hum *(3 kere)*

sidharta buddha
ben bir meyvayım
ağacım âlem
ne ağaç
ne meyva
ben bir denizde eriyorum
om mani padme hum *(3 kere)*

Hırsız
(s. 54)

pencereden girdi mehtap
bu evde hırsız var
mehtapta
penceredе oturmuş
beni görüyorum

kapıyı çalsam
içerden ben çıkacağım
içerden çıkacak beni
ne kadar görmek istiyorum

penceredeki beni uyandırmalıyım
içerde hırsız var
içerdeki hırsızın
ben olacağımdan korkuyorum

Mansûr
(s. 55)

renkler güneşten çıktılar
renkler güneşe girdiler
renkler güneşsiz öldüler
ne renk gerek bana
ne renksizlik

güneşler bir yerden çıktılar
güneşler bir yere girdiler
güneşler onsuz öldüler
ne aydınlık gerek bana
ne karanlık

şekiller bir yerden geldiler
şekiller bir yere gittiler
şekiller görünmez oldular

büyük köse vur
bütün sesler seste boğuldu
mansûr

Mansûuur

Nigâr-ı Çin
(s. 56)

çin-ü-maçindeki nigâr
gezer bendeki diyarda
güler bende
nigâr

içim boştur
ve ayna kaplı
o aynalarda bin gamzesi var
kimisi sefine
kimisi deryâ
deryâ-yı-nâz
kimisi bulut
kimisi bağ

o diyar ki onda acayipler olur
ve ordaki nigârı
kimse bilmez

Misafir

(s. 57)

sana bakarak
bütün yüzleri unutmak
kendimden
ve arap saçı olmuş
bir sürü
hikâyelerden bıkarak

sana misafir geliyorum

denizlerin sesi içinde
ve gündüz güneşlerinde
şaşırmış

sana misafir geliyorum
biraz daha uykuya yakın
biraz daha dalgın
biraz daha başka şeylerden uzak

Ömer Çocuk

(s. 60)

ay dede
ay dede

ömer çocuk nerede
ne derede
ne tepede
uzak bir in içinde

ömer çocuk ne içer
süt içer
fo içer
kame ister
oto yapar

ömer çocuk odamda yok
bu damda yok
kucağımda
koynumda yok
bu içimin içinde var

Mariyya

(s. 61)

"Preguntias que significa
Saudade; voute dizer
Saudade e tudo o gue fica
Depois de tudo morrer"
Maria Barbas

çin kadar uzaklardan
can kadar yakından
sen bir masal kızısın
dün
çinden gelmiştin
bu gün
lizboa'dan

yüzünde tarçın kokusu
gözünde cin
bir gün buradan gidersin
mariyya

can kadar yakın
çin kadar uzak
lizboa boyalı haritalarda kapanır

bir gün buradan gidersin
mariyya
aynalarda seni ararım
bu şehirde seni ararım

bu dünyada seni ararım
mariyyaaa

Sen

(s. 62)

Zamanlar içinden göçtüm
Duvarın taşın içinden geçdim
Dağı taşı bırakdım
sana geldim

Sevgi dolu çocukluğum
Sevgi dolu içim dışım
Babacığım
Kollarına al beni
Ben senin çocuğunum

Zemherir kışlar geçirdim
İliklerim üşüdü
Sıcak adın kucağım
Huzurların huzuru
Sevgilerin sevgisi
Adın
Benim adım
Benim huzurum

"Uşşakı katar eyledi aşk içre Muhammed"
Davullar çalınır
Uzakdan
Uzakdan
Sabahın sevinci içimde
Bayramın sevinci içimde
Katar
Katarın içinde
Gözüm açık
gözüm kapalı
gözüm kapalı
Götür beni
Götür

(*Büyük Doğu*, 21 Mayıs 1954)

Memleketim

(s. 63)

Göbeğinden çıkan ağaç
Osman Gazinin
dereler
çayırlar
sürüler
Üstünde yaşadığım toprak
Muradım, Yıldırımım, Fâtihim
Yeniçerim
Evliya Çelebim
Bursam İstanbulum
hele İstanbulum
Tarihim san'atım
Annem babam
komşularım
Zenci Nerkis Kalfa

Çerkes Nevres dadım
Cihangirde deniz pırıltısı içindeki evim
Ben bu diyara zenbille gelmedim
Ben bu yerlerin çocuğuyum
Burası benim İstanbulum
Bu insanlar benim
Bu insanlar benim
Bu gökler benim
Bu tatlı Ömer çocuk benim
Dedelerim memleketim ve herşeyim
onun
Osman Gazinin gördüğü rüyada
Ömerle ben varım

(*Büyük Doğu*, 28 Mayıs 1954)

İstanbulumun Dili

(s. 64)

annemin dili
babamın dili
İstanbulumun dili
İstanbullumun dili

İstanbulumun efendisi
hanımefendisi
sokaklarımın bekçisi
yoğurtçusu, balıkçısı
can dilimi konuşanım
canım benim

ninnilerimi bu dil söyledi
masallarımı bu dil
bu dille duydum türkülerimi
bu dille okudum şairlerimi
"zâlim beni söyletme derunumda neler var"

* * *

rahat bırak beni eşek arım
rahat bırak beni bay kıvırgıç
bayan ividi
evim
sokaklarım bana yasak
sen benim değilsin
rüyalarımın harputu
ecem
öcüm
bütün önemlerini kıvançlarını koy çuvalına
başka yaramaz çocukları git korkutmağa
başka kapıya.

(Büyük Doğu, 25 Haziran 1954)

Kunâla

(s. 65-66)

Ateş rüzgârları önünde Kunâla
yedi milyar sene var
koşuyor
kaçıyoruz

Canımın elleri var sana, uzanmış
tutuyor
bırakıyorum

Yedi milyar sene
yedi gün

Ilık denizler içinde Kunâla
yedi milyon sene var
dalıyor
çıkıyoruz
dinozor boynum sana sürünüyor
gidiyor
geliyorum

Yedi milyon sene
yedi saat
Orman yeşilliğinde Kunâla
büyücü inliyor
bir ağaç koğuşunda seni sıkıyorum
uyuyor
uyanıyorum

Yedi bin rüya
yedi gök
Ateşler sönmüş Kunâla
denizler soğuk
gözlerinde bir şey var Kunâla
akşamlar içinde sana bakıyorum
gözlerinde bir şey var Kunâla
yedi sene
bunu düşünüyorum
Yedi sene
Yedi an

(İstanbul, Aralık 1955)

Pencereler ve Kapılar

(s. 67)

birer birer açıldı pencerelerim
birini yıldızlar geceler kapladı
birinden kışlar belirdi
birinden renkler dağıldı
pırıl pırıl

sesler geldi bir yerden
bir bahçeye bahar indi
bahâr

ve bütün pencerelerin sana açıldı
birer birer aralandı kapılarım
birinden çocuk rüyaları boşandı
birinden dost yüzler
birinden ecel sakisi yürüdü
kadehinden güzelliklerin sırrı
bir damla yakut
dudaklarıma damladı
ve bütün kapılarım sana açıldı
birer birer kapandı pencerelerim
birer birer kapandı kapılarım...

(İstanbul, Mayıs 1956)

Dağlar Delisi

(s. 68)

dağdan dağa sesler geldi
hangi dağda kurt öldü
hangi dağı duman aldı
haramiler
hangi dağda gizlendi

bir dağda bir çiçek açtı
bir dağda bir tavşan küstü
bir dağda bir ferhad öldü
dağ birini bilmedi
benim gönlüm dağa düştü
dağ
dağ
dolaştı

benim canım
hangi dağa gizlendi
çık dağdan
cân
çık dağdan

(*Cumhuriyet*, 17 Ekim 1958)

Lâmelif

(s. 69)

o başına musallat olmasaydı BUDA olurdun
başına musallat oldu budala oldun
"Kelâm-ı kibâr"

başı sana benzeyen lâmelif'in
havada kotları
el'amâaan
çekti çıkardı çengeli
sağ kolunu
ve takıldı köklere
kalp yok göğsümün içinde
kök var
ne kökü
meyan kökü

lâmelifin kolları
senin kolların
lâmelif'in göbeği senin göbeğin
lâmelif'in kolları
dolandı boynuma

Rüyalar

(s. 70)

Her gün
karışık rüyalar görürüm
sincâbî uykularda
hayaller belirir
kaybolur
Aynalar görürüm
aynalarda rüyalar
bütün bahçeleri
kuşlarıyla
silinir
Yüzler görünür
yüzlerde gözler
yanıp söner
hepsi bana bakar
bir şeyler konuşur

Uyanıklığımı ayıramıyorum
uykulardan
karışık rüyalar içindeyim
ömrümün uykusunda
Aynalarda beni çağıran kız
bir daha göründü
işaret ediyor
bitir rüyalarını da gel
diyor
en son gördüğün yüz
benim olsun
en son benim uykumda uyu

Rüyaların sonu geliyor galiba
uyanılmaz uykulara dalmak istiyorum

(*Yeditepe*, 12 Ocak 1959)

lizboa
boa
sim siyah saçlı kadın
mariyya
bir masal söyle bana
kan nasıl çıkmadı taştan
o ölen kimdi
marriyya

öleni bilmem
buna şarkı derler
lizboa
ben bir şarkıyım
atlas denizlerinden geldim
önümde dalgalar vardı
arkamda dalgalar

dalgalar bitince
ben de biterim

Nesirlerinden

(Asaf Hâlet Çelebi, *Bütün Yazıları*, Haz. Hakan Sazyek, İstanbul 1998, s. 29)

İstanbul

Ben İstanbul'da doğdum, İstanbul'da büyüdüm. Galiba da İstanbul'da öleceğim. Suyun dışında balık nasıl yaşarsa ben de İstanbul'un dışında öyle yaşarım.

Çin ve maçini, Acemistan ve frengistanı ben hep İstanbul zaviyesinden gördüm. Oralarını hep İstanbul'un içindeyken gezdim ve gezmekteyim. Mini mini iken babam İstanbul'u haritada iğne ucuyla gösterirdi. Bu vaziyette onu hap gibi yutsam, yuttuğumun farkına varmazdım.

İstanbul'la ben can ve gövde gibiyiz. Bazan benim bazan onun rollerimiz değişir. İstanbul olmasa ben olmazdım ama, bana öyle geliyor ki ben olmasam belki İstanbul da olmıyacaktı.

İstanbul benim ağzıma dil, kulaklarıma ses, gözlerime bakış olur. Böylece bazan dilim Çamlıca'ya gözüm Boğaz'a ve kulaklarım Beyoğlu'na çıkar ve oradaki acaibattan haber alır gelir. İbrahim Nebi Salkımsöğüt'te Ferhâd Çamlıca'da oturmuşlardır. Asuriler bizim çınara kelle asmışlardır ve Topkapı Sarayında da yalnız Çengidilâra otururdu.

Bütün masallar İstanbul'da zuhur etmiştir, ancak o zamandaki insanları görmek ve İstanbul'a sığdırmak için mikroskopla bakmak gerekirdi ki bu mikroskoptan bir tane bende var. Boğaziçi'ndeki muazzam yalının somaki direklerinde güneşi seyrederken dedem, kerevetin altından bir bodruma iner ve Hint'ten getirdiği adamlarla simya arardı; bununla beraber simyayı ben buldum, kimseye de öğretmiyeceğim.

Ses, S.4, Eylül 1939, s.6.
İstanbul, S.7, Mayıs 1954, s.21.

Yeni Şiir ve Şairler

(s. 138-141)

Şiir mektep sıralarına, maskaralığa, bayağılığın en korkuncuna döküldükten sonra bugünün şair geçinenleri kendilerine bütün bu müziç şeylerin hepsinden daha feci bir mahiyet vermeğe çalışıyorlar.

Dünkü şair geçinenlerde nasıl yapmacıklı ve zoraki bir romantizm züppeliği varsa, bugünün şiir yumurtlayıcılarının benimsemek istedikleri hava da, ötekilerden daha âdi olmakla beraber onlarla taban tabana tezat teşkil eden bir görünüş var.

Dünkü şair bozuntusu gûya ince hislerden, ahmakça romantik tasvirlerden palavra ıztırablardan, her türlü iç sahtekârlıklarından bahseder ve olduğundan, duyduğundan başka hüviyete bürünür, peri veya melek gibi bir şey geçinirdi. (Şairane) kelimesi imtiyazlı bir haysiyet taklidinin formülü demekti, 19uncu

asrın başlarında Avrupa'da moda olan romantizm, bizde yirminci asrın ilk çeyreğinde hâlâ revaçta idi.

Asrımızın ortalarına doğru yani yirmi beş sene içinde yeryüzünde çok değişiklikler oldu. Hayat şartları çok değişti. Vurdum duymaz bir cemiyet telâkkisi içinde artık fazla hassas görünmek gibi bir telâkki para etmiyordu. Ancak bizim cemiyet henüz (Mallarme)yi (Rimbaud)yu bile tanımış değildi. Birdenbire karşısında görmediği, alışmadığı bir şiiri bulunca şaşırdı. Benim de dahil olduğum bu yeni hareketleri yadırgayan kitle çok tabiî olarak reaksiyonunu gösterdi. Bizzat benim için yazılmış küfürler, alaylar, tenkitler bir yığın teşkil etmektedir. Ancak bizim ortaya çıktığımız devir yine şiirin iptizale düştüğü devir değildir. Mektep çocukları henüz dinlemesini biliyor, önüne gelen şiir yazma hevesine kapılarak gülünç olmuyordu. İptizal, şiirin kolay yazılır gibi görünen bir hareket olduğu zannı hasıl olunca aldı yürüdü. Yanlış olarak (sürrealistlik) şöhreti ile tanınan ve doğrusu ekseriya realist olan şairlerin günlük vukuata dâir bir iki çizgi ile belirttikleri, sonu ekseriya hazırlop espriler ile biten kısa şiirlere, yüz binlerce birbirinin ayni, taklit şiirlere yol açtı. Orhan Veli'nin usanılmadan taklit edilmesine sebep olan muvaffakiyetin sırrı zannımca buradadır.. Şiir taklitçisi onun yolunu kolay bulmuştu.

Şüphesiz ki, Orhan Veli şiir cephesinden yüklü, kendisine has bir anlayışı olan ve hiç kimseye benzemiyen bir şairdi. O, kimseye benzemiyordu ama, birçok kimseler ona benzediler. Ortaya (standard) bir tip çıktı.

Orhan Veli'nin kusurları da vardı. Asıl Orhan Veli "Yazık oldu Süleyman efendiye" tekerlemesiyle yarı münevverleri şaşırtmak için şiir yazan bir insan değildi. Ondan çok güzellerini yazmıştı. Bu şiiri muhakkak ki "pour epaterles bourgeois" (orta münevveri şaşırtmak için) vücude getirmiş, ince zekâsiyle hem kendisiyle, hem de başkalariyle alay etmiş olacaktı. Fakat asıl bunlar da değildi. Orhan Veli hiç bilmediği aşağı sınıfların külhanilerin ve fahişelerin de şiirini yazmak istemiş, onların lisanını kullanarak (Vesikalı Yârim)i ve yine adedi mahdut olan birkaç şiirini vücude getirmişti.

Paris argosu ile Paris'in kaldırım yosmaları ve serserilerinin şiirini yazan ve geçen asrın sonlarında yetişen (Rictus)a nazire mi yapmak istemişti bilmem. Yalnız bu şiirlerde onun kadar muvaffak olduğunda şüpheliyim. Bereket versin ki, bunların adetleri hakikaten mahdut ve güzel şiirleri de onlardan çok.. Evet, Orhan Veli, kendi başını yiyen o meşum içki iptilâsının dışında vesikalı fahişelerle düşüp kalkan bir insan değildi muhakkak... Külhanbeyi, serseri de değildi, halbuki (Rictus), bizzat (clachord) denilen serserilerin içinde yetişmiş ve onlardan ayrı olmayan bir insandı.

Halbuki, şiir denince yalnız malum olan eski romantizm kırıntısı yavelerin hududunu aşamıyacağını zanneden şaşkın yarı münevver, bunları görünce sahiden alıklaştı.

Nurullah Atâ beyin, bunların sırtlarını okşıyan tenkit yazıları, zaten ters taraftan bu işin kıvamını buldurmuştu. Merkum yarı münevver, artık "mal bulmuş mağribîye dönmüş kendisine kızan ağabeylerine ve amcalarına inat benimsemekte alelade bir kompleksle hareket etmiş ve bu nevi türrehâte moda yapmış bulunuyordu. Ondan sonra (hâşâ huzurdan) bir nevi (Skatoloji) şiirlerine yol alınmış oldu. Yine delâletzede dostum Nûrullah bey bu türlü şiirleri ezberleyip makalelerinde ve meclislerinde bol bol inşad ve irad ederek bunun intişarında en mühim rolü oynadılar. Bu türlü herzelerden ayrı bir makalemde bahsedeceğim.

Asıl mevzuum, zamanımızda on binlerin taklit ettiği ve benim Akşam gazetesi jüriliğinde ve Şiir gecesi adını verdikleri buhran gecesinde hep birbirinin modeli, deli kızın çeyizi nevinden olan, aynı boydan, aynı soydan şiirlerdir.

Bu taklitçilikte ben en ziyade şu şahsiyetlerin rollerini görüyorum:

1- Nâzım Hikmet taklitçiliği... Bu hiç yok denememekle beraber şimdilik azdır. Yazanlar ya neşretmiyor, yahut da başka sebeplerle herhalde ortaya çıkartmıyorlar.

2- Orhan Veli taklitçiliği... Burada en çok şairin asıl hüviyetinin değil, bohem özentiliğini yapan ikinci nevi şiirleri revaçdır. Bile bile yaptığı lisan pürüzlerine kadar aşırılır. On binlerce defa (efkârlanma) kelimesi geçmiştir. Küçük oyunlar, mahalle-karilik, sahte külhanbeyi veya serseri özentiliği ile realist vasıfta şiirler.

3- Bedri Rahmi taklitçiliği... Bunda da iyi bir şair olan Bedri Rahmi'nin motiflerini acemilikle aşırıp usandırıcı bir bollukla harcamak yolunu tutanların, binlercesi, on binlercesi ağızbirliği etmiş.

Ve sadece taklit... Esası taklit olan bir sesin, derece derece plâktan plâka geçtikçe bilmem kaç bininci plâkta tecelli eden en cangız kopyaları... Ve hayvandan, nebattan, cemaddan da aşağı dereceli bir ilcaîlik ve iptidaîlik felâketi.. Hem de ıkına sıkına zoraki tarafından... Bütün müessisi beşerî kıymetlere, akıl ölçülerine, idrak usulüne ters hareket etmeyi marifet sayan, mağrur ve küstah, binaenaleyh şifa bulmaz bir ahmahlık!...

Bu işin ilk teşhisi bu kadardır ve bu ilk teşhisin ismi, -affınızı dileyerek kaydedeyim- "kazurat"tan kinaye olarak (Skatoloji)dir.

Büyük Doğu, S.9, 2 Temmuz 1954, s.7.

Benim gözümle şiir dâvası:
Saf Şiir

(s. 145-148)

Âlim nasıl bu görünen, maddeden ibaret olduğunu sandığı kâinatın açılabilen sırlarını izaha çalışıyorsa, sanatkâr da kendi zaviyesinden ideal bir kâinatın izahını yapmak sevdasındadır. Bu ideal inşada bestekârın kullandığı iptidaî madde nota, ressamın boya, mimarın taş olduğu gibi şairin iptidâi maddesi de kelimedir. En umumî mânada şiir bu güzelliğe varmak için kelimeleri tertip etmek sanatidir.

Kelimede ses unsurunu ve medlûlünü seçebiliyoruz. Bu medlûl ya düşünce, ahlâk, keder, aşk ve saire gibi mücerred bir mefhumdur, yahud kuş, mehtap, sâki, kiremit gibi maddî bir varlıktır. Şu halde şiir bu taraftan bu ses unsurlarının yani ahengin, diğer taraftan da mâna denilen mücerret elemanların ve tasavvuru mümkün olan medlûllerin yani hayallerin bir araya gelmesinden hasıl olan bir şeydir.

Şüphesiz ki bu mâna, hayâl ve ahenk tertibi keyfî değildir ve bir mantık dahilinde yapılır. Fakat bu mantık alelâde bir hesap mantığı ile değil, yüksek riyaziye ile bir noktaya varış mantığı nev'inden olabilir. Einstein'in yüksek riyaziyesini bir ilk mektepteki hesap hocası elbette anlayamaz, fakat onun anlayamaması Einstein teorilerinin yok olmasını icabettirmez. Bu teoriler ancak onlara *initié* olan kimseler tarafından anlaşılır. Şiir için de bu söylenir; onun sırlarına vakıf olmak da pek herkesin kârı değildir.

Halbuki uzun zamanlar alelâdenin üstüne çıkamayan biri şiir anlayışı ahenk mantığını vezin *ve* kafiye kaidelerine riayet etmek suretile hallettiğini sanmış, mâna musikisini ise dünyevî hâdiselere muvazi gitmeğe mecbur tutmuş, hayallere gelince onların da ancak alışılmış olanlarına hayat hakkı vermişti. Onun için bu anlayışın hudutlarını aşan her yenilik insafsıza tenkidlere uğramış, her dehakâr hamle istihfafla karşılanmış, *forme*'ı yıkmak değil fakat yeni *forme*'lar iddiasında olanlar dinlemek bile istenmemişti.

Bütün bu şiddetli ve ağır tenkidlere rağmen yine hakikî sanat ruhu zamanla hayat sahasında lâyık olduğu yerini almak imkânlarını da bulmamış değildir.

Arap şiirinin muayyen vezin ve kafiye sisteminin *formaliste* ve kati anlayışının arasında Kur'anı Kerim'in yepyeni ifadesi ve musikisi uluhiyet kalkanı arkasından hiç yadırganılmadan yerleşiverdi. Bu yepyeni ve harikulâde ifadenin şiirden başka ve çok daha güzel bir şey olduğunu itiraf eden ilk mübeşşirler ifade ve şekildeki bu muazzam yeniliği hiç de yadırgamamışlardı.

Allah'ın sözlerini kendi vasıtasile insanlara nakleden o büyük ve muhterem varlık da şiir ve şair hakkında şöyle düşünüyor ve söylüyordu:

"Muhakkak ki Allah'ın, arşın altında anahtarları şairlerin dilleri olan birtakım hazineleri vardır." Şairlerin dillerini anahtar gibi kullandıkları bu hazineler saf şiir mücevherlerini saklayan arşın altındaki hazinelerdi. "Şiirden başka bir lisan tekellüm eden" Peygamber şiirin bilhassa saf şiirin ilâhî bir menşei olduğunu da bize öğretiyordu.

Çok defa mâna ve hayâl şiirde olduğu kadar ve belki daha çok masallarda ve efsanelerde gemi azıya alabiliyordu. Ancak akademikleşen kelimelerin arkasından hiç kimse bazı derunî anarşilerini ve bu anarşinin bir san'at ihtiyacını karşılamakta olduğunu anlıyamıyordu.

Her şeye rağmen bir Bakî vezin ve kafiyeye riayet etmekle beraber yine kendi iç dünyasından bir şeyler duyurmaya, bir Nefî klâsik mübalâğalar içinde muhayyilesini koşturmağa imkân bulabilmişti. Bu hâdise aynen Arap şiirinde Nâbiga, İmrülkays veya Muarri'de, Fars şiirinde Şevket veya Feyzî'de vaki olduğu gibi Fransız şiirinde de bir Rimbaud için vâridi. Ancak diğer şark şiirlerinde olduğu gibi eski Türk şiiri de saf şiirin hakîkî örneklerini vermekle beraber onlardaki saf şiir billûrları ekseriya bir kasidenin, bir gazelin bir şarkı veya diğer neviden bir şiirin köşelerine ilişik olarak kalıyordu.

Halbuki asıl şiir yalnız bu billûrları alıkoymakta, ve gerisini hikâyeye, romana veya rejime bırakmaktadır. Hakikî mahiyeti ve bütünlüğü ile saf şiirde sesler, mâna ve hayaller başka hiçbir kayda tâbi tutulmadan şairin ifade etmek istediği gayeye en uygun gelecek şekilde tertiplenmektedirler. Bugünkü saf şiir *anecdotique* ve *romantique* unsurlardan temizlenmiştir. Bu tertibin keyfi olmadığı ve bir mantığa bağlı olduğu da şuradan bellidir. Böyle bir şiirde mevcut olan bir unsurun eksilmesile şiirin bütünlüğünün de parçalanması ve âdeta onu tutan şirazenin koparak danelerin dağılması gibi bir hal alır. Yani bugünkü saf şiir küçük kristallerden ziyade büyük bir mücevher halinde ışıklanmaktadır.

Saf şiir parçalanmayan bir tek kelime halinde olunca ona ne bir şey ilâve edebilmeğe, ne de ondan bir şey eksiltmeğe imkân olamaz. Şiirde bazı kelimelerin lügat mânalarını aramak da bence lüzumsuzdur. Çünkü şiir kelimelerin bir araya gelmesinden hasıl

olan büyük bir kelimeden başka bir şey değildir. Bir kelime hecelere ayrıldığı zaman nasıl o heceler başlı başına bir mâna ifade etmezse şiirde de teker teker kelimelerin mânalarile uğraşmak beyhudedir.

Şiirde gazete havadisini andıran bir mısra da bulunabilir. Fakat şiiri bütün olarak mütalâa etmeyenler bu parçayı havası içinden çıkartıp da ondan traşide bir mısra kudreti beklemeğe kalkacak olurlarsa elbette çıkmaza saplanırlar. Böylece şiir de kolayca ifsad edilmiş oluverir.

Saf şiir tesirini muhafaza edebilmekle beraber menkıbeden sıyrılıp temizlendiği gibi tam tasvirden de mümkün olduğu kadar uzak kalır. *Poésie pure* her zaman mücerred şiir olmamakla beraber ekseriyetle ona yaklaşan ve ondan istiane eden bir şiir telâkkisinin adıdır. Tam tarifini yapmak imkânsız olmakla beraber bir dereceye kadar formüler edilmeğe müsaiddir. Hangi neviden şiirleri bu umumî vasfı altında toplayabileceğimizi garp edebiyatının *criterium*'larına alışık olanlar daha kolay seçebilirler.

"Şairlerin dillerile açılan arşın hazinelerinde saklı olan" bu mücevherler ister küçük, ister büyük olsun herhalde haşviyattan sıyrılmış, temizlenmiş, tasfiye edilmiş olan hakikî şiirin tâ kendisidir.

İstanbul, S. 9, Temmuz 1954, s.15-16.

Sabri Esat Siyavuşgil

(İstanbul 1907 - İstanbul 6 Ekim 1968)

Sabri Esat Siyavuşgil, 1907 yılında İstanbul'da dünyaya gelir. Babası Siyavuş Paşa soyundan Ahmet Esat Bey'dir. Siyavuşgil, Darülfünun Hukuk Fakültesi'nde son sınıf öğrencisiyken 1928 yılında devlet bursuyla Fransa'ya gönderilir. 1932'de Fransa'da Dijon ve Lyon üniversitelerinde felsefe ve psikoloji öğrenimi görür. Daha sonra yurda dönerek Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü'nde felsefe öğretmeni olarak görev alır. 1933'te çıkan üniversite reformundan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne psikoloji-pedagoji doçenti olarak atanır. Aynı kürsüde profesörlüğe yükselir. 1943-1953 yılları arasında Şehir Tiyatroları'nın edebî heyetinde çalışır. Üniversitedeki çalışmalarını ölümüne kadar sürdüren Siyavuşgil, 6 Ekim 1968 tarihinde kanserden, İstanbul'da ölür.

Sabri Esat Siyavuşgil, lise öğrenimi yıllarında *Güneş*, *Hayat* gibi dergilerde yayınladığı şiirlerle edebiyat âlemine girer. Onun şair olarak tanınması, *Yedi Meşale* adlı ortak kitabın "Kukla Oyunu" bölümündeki 11 şiiriyle ve Yusuf Ziya'nın sekiz sayı çıkarabildiği *Meşale* dergisinde yayınlanan 14 şiirleriyle gerçekleşir. *Meşale* dergisinin kapanmasından sonra Yedi Meşaleciler olarak adlandırılan gençler, kendi mizaç ve tercihlerine göre sanat hayatlarını düzenlerler. Sabri Esat, *Muhit* (1932-1933) ve *Varlık* (1933-1936) dergilrinde şiirlerini yayınlar. Hatta 15 Temmuz 1933'te ilk sayısı çıkan *Varlık* dergisinin sahibi Sabri Esat, derginin yönetimini üstlenen kişi ise Yaşar Nabi'dir. Tek şiir *kitabı "Odalar ve Sofalar"*, 1933'te yayınlanan şairin 1930'da Yaşar Nabi'ye yazdığı bir mektupta Orkestra adlı bir eser yayınlayacağından, beğenmedikleri dışında, seksen sekiz şiiri olduğundan şu cümlelerle söz eder: "Orkestra'ya koyacağım şiirler üzerinde çok düşündük. Azamî bir tenkisat yaptığım halde - kayıp olan şiirlerim hariç- mecmuaya girmesi lazım 88 tane şiirim var" *(Türk Dili Dergisi,* Mektup Özel Sayısı, c. 30, No: 274, 1 Temmuz 1974, s.320).

Sabri Esat, Yedi Meşaleciler olarak bilinen gençleri birleştiren aslî unsurun gençlik heyecanı olduğunu ve oldukça tesadüfî bir buluşma sonucu bir araya geldiklerini belirttikten sonra, sanattaki prensiplerini "canlılık, samimiyet ve daima yenilik" kelimeleri ile ifade eder. Mustafa Baydar'ın, kendisiyle yaptığı mülakata verdiği cevapta Yedi Meşalecilerin gayelerini ve gerçekleştirdikleri hizmetleri şu cümlelerle açıklamaktadır: "...Edebiyata bir yenilik hamlesi yapmak (...). Bu teşekküle mensup gençler bilhassa şiirde sürüp giden klişeciliği kırarak gerek iç, gerek dış âlemi daha başka türlü görüp duyurmaya gayret etmişlerdi." (Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar,* "Sabri Esat Siyavuşgil", 1960, s, 175)

Sabri Esat'ın, bu hususları gerçekleştirmeye gayret ettiğini *"Odalar ve Sofalar"* adlı kitapta bir araya gelen şiirler ortaya koymaktadır. Bu bakımdan yukarıdaki cümleleri onun kendi şiirinin özellikleri olarak düşünmek hatalı olmaz. Zira Sabri Esat, kendisinden önce saf şiiri benimsemiş Türk şairlerinden ve Fransız şiirinden aldığı terbiye ile adeta şiirde yeni bir ifade tarzının eşiğine gelir. Masala has bir dikkatle varlık âlemini ifadeye yönelen şair, çocukluk yıllarının saflığı ile dış gerçekliği şiirleştirir. Bu, imaj ve hayaller vasıtası ve yardımıyla objeleri masal dünyasına has varlıklar haline getirme gayretidir. Siyavuşgil'in arayışları orijinal ve dikkate değerdir. Bu arayışlar samimi bir ahenk ve berrak bir dille mısralara aksetmiştir. Bunun için Cemal Süreya haklı olarak şu cümlelerle Sabri Esat Siyavuşgil'i değerlendirmektedir: "O, grubun en özgün şairidir. Ayrıca o günkü şiirin bugün de ayakta duran tek üyesidir. Sanırım, ileride bazı inceliklerinin farkına varanlar çoğalacak, hiç değilse şimdikine göre çok daha önemsenecektir." (Cemal Süreyya, *Şapkam Dolu Çiçekle,* 1976)

Mehmet Kaplan'ın *Şiir Tahlilleri II* kitabına Sabri Esat'ı alması ve Cumhuriyet döneminde 'ev'i konu alan şiirlerde Sabri Esat'a ayrı bir yer vermesi yukarıda ifadeye gayret ettiğimiz hususları doğrular. Merhum Kaplan "Odalar ve Sofalar" adlı şiirden hareketle yaptığı tahlilde "Masalda olduğu gibi burada da gerçek, hayal vasıtasıyla değiştirilmiş bir başka şekle sokulmuştur. Şiirin dokusunu teşkil eden benzetmelerin fonksiyonu, dış âleme ait objelerin reel vasıflarını belirtmek değil, bilakis masalımsı varlık haline getirmektir. (...) "Odalar ve Sofalar"da mekân sabit ve belirli olmakla beraber eşyanın uyandırmış olduğu hayal ve intibalar durmadan değişiyor. Bu yapı ve doku özelliği her beytinde ayrı bir mecaz kullanan divan şairlerine benzer. Fakat divan şairlerinin mazmunları basmakalıp olduğu halde Sabri Esat'ın benzetmeleri daima yeni, orijinal ve hayret vericidir." (Mehmet Kaplan, *Cumhuriyet devri Türk Şiiri,* "Odalar ve Sofalar", 1990, s.46-47)

Bize intikal eden şiirleri hakkındaki hükümler, Sabri Esat'ın 1936'da şiiri tamamen bırakmasının edebiyatımız adına bir kayıp olduğunu düşündürmektedir. O, "Şiiri niçin bıraktınız?" sorusunu şu cümlelerle cevaplandırmaktadır: "Meslek icabı. Bence nasıl bir şiir dünyası varsa, onun sınırlarını kavramak ve yaşamak için de husûsi çapta bir şiir kafası olmak lazım. Hatta bugün psikolog sıfatıyla bir şiir kafasının karakteristiklerini seziyorum ve hayretle görüyorum ki bu kafa illiyet prensibine göre işlemesi gereken ilim kafasından çok farklı... Şiir kafası, daha ziyade her şeyin her şeyi izah ettiği mantıkî bağların yerine duygu ve serbest tedai bağlarının hakim olduğu öyle bir kafa ki (...) çocukların egocentrique mantığına çok daha yakın. Bu mantıkta kalmak elbette saadet olurdu." (Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?,* "Sabri Esat Siyavuşgil", 1960, s. 175)

Sabri Esat Siyavuşgil, yaklaşık on yıl süren şiir hayatını bıraktıktan sonra *Tan* (1936-1937), *Ulus* (1942-1944), *Yeni Sabah* (1948-1964) ve *Haber* gazetelerinde fıkra, tiyatro ve deneme yazarlığı yapmaya başladı. 1967 yılında *Meydan Larousse Büyük Lügat Ansiklopedisi*'nin hazırlık çalışmalarına katıldı. Bu arada pedagoji, psikoloji ve folklor üzerine telif ve tercüme çalışma faaliyetlerine devam etti. *Cyrano De Bergerac* çevirisi bir "ibda" olarak nitelenecek kadar başarılıdır.

Eserleri: Şiir: *Yedi Meşale,* (Ortak kitap) 1928; *Odalar ve Sofalar* (1933). İnceleme-Araştırma: *İstanbul'da Karagöz ve Karagöz'de İstanbul* (1938); *Karagöz: Psiko-Sosyolojik Bir Deneme* (1941) (Fransızca, 1951; İngilizce, 1955); *Psikoloji ve Terbiye Bahisleri,* (1940); *Tanzimat'ın Fransız Efkâr-ı Umumiyesinde Uyandırdığı Akisler* (1940); *Folklor ve Millî Hayat* (1943); *Roman ve Okuyucu* (1944); *L'ame Turque a Travers les Nouvelles,* ("Hikâyeler Boyunca Türk Ruhu", A. Benk ile)1953. Tercüme: *Bilgi ve Hata* (E. Mach), 1935; *Yeni Terbiye'nin Prensipleri* (A. Malche), 1939; *Cyrano de Bergerac* (E. Rostand) 1942; *Aktörlük Hakkında Aykırı Düşünceler* (Diderot), 1943; *Değirmenimden Mektuplar* (A. Daudet), 1943; *Dr. O'Grady'nin Gevezelikleri* (A. Maurois), 1943; *Gil Blas de Santillane'ın Maceraları* (Lasage), 4 c., 1945-1946; *Tiyatro ve Bizler* (F. Strowsky), 1946; *Ruy Blas* (V. Hugo), 1948; *İki Başlı Kartal* (J. Cocteau), 1949; *Un Point sur la Carte* ("Haritada Bir Nokta", S. F. Abasıyanık'ın 31 Öyküsü), 1962; *Madame Bovary* (G. Flaubert; N. Ataç ile), 1967.

Kaynaklar: Ş. Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 2,* Ankara 1998, s. 149-150; *Türk Dili Dergisi,* Mektup Özel Sayısı, c. 30, No: 274, 1 Temmuz 1974, s.320; M. Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar,* "Sabri Esat Siyavuşgil", 1960, s.175; H. F. Ozansoy, *Edebiyatçılarımız Geçiyor,* Ankara, 1970; B. Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü,* Ankara, 1975, s.254-255; M.Kutlu, "Siyavuşgil, Sabri Esat", *TDEA,* VIII, 29-30; C. Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle,* 1976; M. Kaplan, *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri,* "Odalar ve Sofalar", 1990, s.46-47;

Prof. Dr. Şerif Aktaş

Yedi Meşale'den

(*Yedi Meşale*, İst., 1928, s. 15)

Mukaddime

Çamlar fısıldaşırken bahçende sırlarını,
Uzan.. Oku kalbimin yorgun satırlarını
Salkım çiçekleriyle süslü yatak odanda..

Gömül beyaz tenini okşayan sedirlere..
Bir yanda ilkbahar üfleyen bir pencere,
Tatlı bir gül rengiyle yanan lâmba bir yanda..

*

Çıt yok... yalnızsın.. gölgen duvarda çırpınıyor
Başka bir yaprak çevir; kalbinin sırrını sor.
Duy derinden derine bir hazla yandığını.

Çiçek dolu bir nefes okşarken kâkülünü,
Örtün ılık gecenin gülden ince tülünü;
Seyret baygın çamların zevkle sallandığını..

Akşam ve Develer

(s. 16)

Böyle yalçın dağlarda sessiz dolaşanlar kim?
Köyler, ufka dizilen tozlanmış birer resim;
Yollar, köyleri saran eskimiş çerçeveler...

Sesler çıkmadan söner paslı çıngıraklarda...
Yassı tabanlarını sürükler bir kenarda
Boynu kısa develer, boynu uzun develer.

Günle birlikte erir uyuklayan mor dağlar;
Ekilmemiş tarlalar, çalı bitiren bağlar,
Döker her kalbe kırık bir lambanın isini...

Adımlar derinleşir renklerin vedasında
Bir dua okur gibi gezdirir dudağında
Deveci, türküsünü, yolcu, sevgilisini...

Baharı Bekliyorum!

(s. 19-20)

Kâğıt güller takındım hüznümü saklar gibi;
Bir şarkı yapmak için sesleri eğleniyorum.
Geçen bahardan kalma hasta yapraklar gibi,
Her sabah, serçelerle baharı bekliyorum.

Bir perde arkasından duyacağım dışarda
Gezinen adamların kalbime basışını.
Gülmek istesem çok mu böyle boş odalarda:
Kahkalar yalıyor camlarımın dışını.

Bir uzun keman teli olacak yollar işte..
Kuşlar şarkı söylerken çiçekler soluyacak.
Yumruğumu göğsüme böyle her inişte,
Bağrımdan çıkardığım ses, ırmlara uyacak.

Duvarlarda buruşmuş yollar gülmek istiyor;
Ben de duymak isterim kapım çalındığını..
İçimdeki ses veren tel bükülmek istiyor,
Titrerken kırılırsa affedin bu çılgını!..

Ölümden korkar gibi ızdıraptan kaçarak,
Her saat, birbirine günleri ekliyorum.
Bakın: Dudaklarımı ellerimle açarak,
Bir parça gülmek için baharı bekliyorum.

Moda: 1 Şubat 928

Odalar ve Sofalar'dan

Odalar ve Sofalar

(Odalar ve Sofalar, 1933, s. 3-4)

Evler, bir nara benzer,
Nar tanesi, sofalar.
Akşam, yol gibi gezer;
Sükûn, su gibi dolar.

Odada bir pancurun
Sofadadır güneşi;
Camlarda yanan korun
Düşer içime eşi.

Odada yığın yığın
Gölgenin salkımları;
Sofada yalnızlığın
Duyulur adımları.

Oda, içinden duyar
Oluktan düşenleri;
Sofa, geceyi oyar,
Dinler merdivenleri.

Toplar odam kuş gibi
Sofamın laflarını.
Birer bibloymuş gibi
Süsler boş raflarını.

Beni duvar boyunca
Bir kum gibi ufalar
Odam uyku dolunca
Uyumayan sofalar.

Yarı Uyku

(s. 23)

Açınca bir nilüfer gibi gözbebeklerin,
Yan uykunun mavi suyuna eteklerin
Kokulu bir kar gibi serpecek mor salkımlar.

Bir yelken gibi serin, güverte kadar sıcak,
Bir damla süt halinde dökülüp uzayacak
Işıklı gemilerin yanaştığı nhtımlar.

Işıklı gemilerle dolu bir liman, beyaz
Bir şarkiyle içine serecek serin bir yaz,
Dağ başında bir göle düşen bir bulut gibi..

Ve içinde denizin kımıldayan üç bu'du.
Parmaklarında deniz kızlarının vücudu,
Akşam, kirpiklerinden sızacak sükût gibi..

Basık Şehir

(s. 37)

Bana küçük geliyor bu şehir, bilmem neye:
Kollarımı açarak esnesem bir saniye,
Yıkmaktan korkuyorum eğri sokaklarını.
Elim, incinmeyecek tiyatrosunu kırsa;
Nasıl iskambillerden bir kule yıkılırsa
Parmağım devirecek dokunsa taklarını

Başımı bir dakika kaldırırsam kibirden
Sanıyorum gördüğüm dolacaklar hep birden
Bir yumak iplik gibi şehri saran bu teller
Ne olur söküp alsam bir gün utanmasam da,
Kitaplarla birlikte yer alsalar masamda
Meydanları süsleyen bu tunç yüzlü heykeller.

Çok mu giderse burda ömür sürmek arıma,
Caddeler yetişmiyor uzun adımlarıma;
Göğsümün hizasında kalıyor bütün damlar.
Hovardaca rüzgâra serper gibi varımı,
Kuşlara söylüyorum her gün şarkılarımı,
Eğilmezsem sesimi duymuyor bu adamlar.

Temizlik
(s. 41-42)

Bir söğüdün altında, yapayalnız, diz çökerek,
İçimi bir çamaşır gibi yere dökerek
Yıkamak istiyorum bir nehrin sularında
Öğle vakti sıcağın suya dalınca eli
Şemsiye kadar geniş bir söğütle gölgeli
Bir nehrin kenarında, bir nehrin kenarında.

Yıkamak istiyorum içimi bu sularla.
İçim ki susuzluktan bağrı çatlak bir tarla,
Kökünden kopartılmış bir asma kadar susuz.
Haydi, duydukça nehrin köpüklü nefesini,
Beklemeden suların kuruyup gitmesini
Haydi, kurbağalar gibi, dertlerim, soyununuz.

Boş bir çuvalı silktim bugün rüzgâra karşı:
İçim -nasıl yüzerse bir gemicinin nâşı-
Öylece yıkanacak bu nehrin sularında.
Öğle vakti, sıcağın suya dalınca eli,
Şemsiye kadar geniş bir söğütle gölgeli
Bir nehrin kenarında, bir nehrin kenarında.

Akış
(s. 47)

Güneş bir gemi gibi şehrin akşamlarında
Sularla yaklaşır; sularla gider,
Eski bayraklar gibi evlerin damlarında
Rüzgârla sallanır, rüzgârla gider.

Aydınlık pencereler altında boş kanallar
Sularla yaklaşır, sularla gider;
Gölgelerden limanlar ve ışıktan sandallar
Rüzgârla sallanır, rüzgârla gider.

Yağmurun yıkadığı bir marşandiz katarı
Sularla yaklaşır, sularla gider
Vagonların feneri bir yaprak kadar sarı
Rüzgârla sallanır, rüzgârla gider.

Islak kanatlariyle serseri bir kuş bazan
Sularla yaklaşır, sularla gider.
Kopmuş bir balon gibi, ruhum da arkasından
Rüzgârla sallanır, rüzgârla gider.

Mademki hayat bir yaz yağmuru kadar kısa
Sularla yaklaşır, sularla gider;
Kalbim de bir tüy gibi hatıralar olmasa,
Rüzgârla sallanır, rüzgârla gider...

Yolculuk
(s. 59)

Bir yaz günü, odamda kaparken bavulumu,
Çekecek koltuğumun parmakları kolumu
Her zamanki sesiyle bana: "Otur" diyecek.

Bütün kış geceleri duyduğum laflarıyla
Çıplak bir kadın gibi beyaz çarşaflarıyla
Beni uyutmak için yatağım esneyecek.

Yolda, adımlarımı çağıracak geriye
Aralık kalan kapım belki dönerim diye
Penceremde buğudan bir damla yaş donacak.

Yürürken sağ omzuma hafif sesle ötüşüp,
-Bir evden anlaşılmaz fısıltılarla düşüp-
Bembeyaz bir el gibi bir güvercin konacak.

Dudağımı gizlice çekerek dudağına,
Akşam gibi düşecek vagon basamağına
Garda beyaz, dumandan bir kadının bedeni.

Son kampana çalacak ve son düdük ötecek
Mesafeler bir nokta halinde küçültecek
Külrengi istasyonda mendil sallayan beni...

Resimler ve Biblolar

(s. 68-69)

Hepsi bir hikâyeden bahseder satır satır,
Duvarlara çizilen resim çerçeveleri;
İnce boyunlarını tevekkülle uzatır
Konsol üstünde çölün uydurma develeri.

Kâh bir kadın resmini sarar kuleli köyler
Kıyafetsiz bir çoban sırtlar sinsi sinsi.
Bazen büyük babama doğru bir şarkı söyler
Tahta kitarasıyla bir Japon gemicisi.

Bir köşede dururken dayım, eli martinli,
İşkodra yadigârı dağ gibi gocuğuyla,
Tali' bu ya! yanında uzun saçlı bir Çinli,
Uzanıp afyon çeker ipince çubuğuyla.

Gül ağacından yapılmış kuğu gibi bir gemi,
Büyük annemi taşır odanın bir rafında,
Çerkeş kıyafetiyle bazen amcazademi,
Bir gondol dolaştırır Venedik etrafında.

Bir bahar levhasının mutlak etrafı kıştır.
Bu odanın sırrını yok mu bana anlatan?
Benim de, her nedense, yakama yapışmıştır
Elinde yabasıyla kıpkırmızı bir şeytan!

Küçük Gemi

(s. 70-71)

Bir küçük gemim vardı rengi beyaz, bembeyaz,
Yeşil suyun üstünde bir güvercin gibiydi;
Kenarı sedef dolu bir koyun sahibiydi.

Bir küçük gemim vardı beyaz, çapkın, yaramaz;
Yelken çıkardı ona bir yaprağın eninden,
Gümüşlü baloncuklar uçardı dümeninden...

Bir küçük gemim vardı, şen, alaycı, derbeder;
Mağrur bir kuğu gibi göğsünü gere gere
Bazen alıp başını giderdi enginlere...

Yine bir sabah onu enginlerde gördüler;
Üstünde, mor ceketli, kurşundan bir kaptanı;
Sularda yanıp söndü yelkenin kılapdanı.

Dalgalar ıslatınca kâğıt güvertesini,
Göremeden haftanın pazar, pazartesini
Ansızın gölgesini denizden sildi gemim.

Annesinden habersiz uçan bir yavru kuşun
Nasıl kanatlarını parçalarsa bir kurşun,
İşte böyle kumsala bir gün serildi gemim.

Cyrano De Bergerac'dan

(Edmond Rostand, *Cyrano De Bergarac*, Terc. S.E. Siyavuşgil, İstanbul 1956, s. 295-301)

1. Perde

4. Sahne

CYRANO

Dur hele.
Sen neden gözlerini burnuma diktin böyle?

YAPIŞKAN, afallayarak.

Ben mi?

CYRANO, üzerine yürüyerek.

Burnumun nesi var?

YAPIŞKAN, geriliyerek.

Hâşa efendimiz!

CYRANO

Burnumu bir sallanır hortum mu zannettiniz?

YAPIŞKAN, geriliyerek.

Hâşa...

CYRANO

Burun değil de bir çaylak gagası mı?

YAPIŞKAN

Ah... kerem edin...

CYRANO

Yoksa ucu fazla yassı mı?

YAPIŞKAN

Merhamet!

CYRANO

Sinekler mi oynuyor üzerinde?

Tuhaf olan neresi?

YAPIŞKAN

Aman...

CYRANO

Yoksa yerinde

Değil mi?

YAPIŞKAN

Emin olun, bakmadım bile ona.

CYRANO

O halde ne maksatla bakmadınız?

YAPIŞKAN

Vah bana!

CYRANO

Size iğrenç mi geldi?

YAPIŞKAN

Eyvah!..

CYRANO

Yoksa biçimi

Edebe aykırı mı?

YAPIŞKAN

Hâşa!

CYRANO

Sorarım, kimi

Aldatırsınız böyle? Ah.. bozuluyorsunuz!
Onu haddinden fazla büyük buluyorsunuz!

YAPIŞKAN

Bilâkis, mimimini, minicik, ufacıcık!

CYRANO

Ne! Neler diyorsunuz? Herif mutlaka kaçık..
Benim burnum mu küçük?

YAPIŞKAN

Allahım!

CYRANO

Muazzamdır,

Öyle eksik değildir, ihtişamiyle tamdır.
Yassı burunlu aptal, küt burunlu budala!
Ben iftihar ederim böyle bir fazlalıkla.
Çünkü büyücek burun sevimli, iyi, nâzik,
Meselâ benim gibi, gönlü açık, başı dik
Bir insanda bulunur, yoksa sizlerde değil.
Bunu iyice öğren, sonra karşımdan çekil.
Meselâ şu tokatım,

(Tokat atar.)

Ne bulur ki bu yüzde?
Bu yokuşu olmayan, bu eğri büğrü düzde,
Hangi ârıza karşı gelir bu meramıma,
İnat, gurur, haysiyet, hattâ burun namına?

(Omuzlarından tutarak çevirir ve tekmeyi yapıştırır.)

Nitekim şu zavallı tekmem de gitti boşa!

YAPIŞKAN, kaçarak.

Ah!.. İmdat! Muhafızlar!

CYRANO

Halka zulüm mü? Hâşa!
Yalnız bir tavsiyem var muhterem ahaliye:
Meselâ içinizden "asilzadeyim!" diye,
Biri böbürlenerek burnuma söz atarsa,
O zaman iş değişir. Kibarlar için yasa
Çizme değil kılıçtır.

DE GUICHE, markilerle birlikte sahneden inerek.

Can sıkmağa başladı!

VICOMTE DE VALVERT, omuz silkerek.

Bahk farfaranın biri!

DE GUICRE

Elverir, kabak tadı!
Haddini bildirecek kimse yok mu?

DE VALVERT

Ne demek!
Durun şimdi.

(Kendisini süzen Cyrano'ya yaklaşır ve azametli bir tavırla karşısına dikilir.)

Burnunuz ne kocaman!..

CYRANO, pür ciddiyet.

Evet.. Pek

Kocaman!.. Hepsi bu mu?

DE VALVERT

Daha?.

CYRANO

Bu kadarı az
Delikanlı! Halbuki neler, neler bulunmaz
Söylenecek! Asıl iş edada. Meselâ bak,
Hoyratça: "Burnum böyle olsaydı, mösyö, mutlak
Dibinden kestirirdim!" Dostça: "Yana yatmaz mı?
Senden evvel davranıp kadehine batmaz mı?"
Tarifle: "Burun değil bir kere, coğrafyada
Böylesine dağ denir, dağ değil, yarımada!"
Mütecessis; "Acaba neye yarar bu âlet?
Makas kutusu mudur, divit midir, izah et!"
Zarifâne: "Kuşları sevdiğiniz besbelli!
Yorulmasınlar diye yavrucuklar, temelli
Bir tünek kurmuşsunuz!" Pür neş'e: "Birader, şu
Koskocaman burunla tütün içince, komşu
Yangın var! demiyor mu?" Müdebbir: "Aman yavrum!
Bu ağırlıkla yere düşmenden korkuyorum!"
Müşfik: "Yaptırın ona küçücük bir şemsiye,

Yazın fazla güneşten rengi solmasın diye!"
Alimane: "Görmüştüm Aristophane'da belki
Hippocampelephantocamélos adındaki
Hayvanın burnu gayet büyükmüş! Sen ne dersin?"
Nobran: "Zaten bilirim, sen misafir seversin;
Bu şapka asmak için ne mükemmel bir icat!"
Şairane: "Ey burun, bütün cihana inat,
Seni baştan aşağı nezle etmeğe kaadir
Tek rüzgâr bulunamaz, karayel müstesnadır!"
Hazin: "Bir de kanarsa, Kızıldeniz! Ne belâ!"
Hayran: "Lâvantacıya ne mükemmel tabelâ!"
Lirik: "Bu Tanrıların bindiği bir gemidir!"
Sâfiyane: "Âbide ne günleri gezilir?"
Hürmetkârane; "Mösyö kibarsınız muhakkak,
Yoksa imkânı var mı cumba sahibi olmak!"
Köylü: "Vış anam! Bu ne? Bilmem, guş mu, balıh mı?
Yoğusa tohuma gaçmış salatalıh mı?"
Sivri akıllı: "Bunu tombalaya koymalı!
Kim elinden kaçırmak ister böyle bir malı?"
Ve hıçkıra hıçkıra, nihayet, Pyrame gibi:
"Bu ne felâket! Bu ne musibettir, yarabbi!
Böyle berbat edip de yüzünü sahibinin,
Şimdi de utancından kızarıyor, bak hâin!"
– Olsaydı biraz nükte, biraz malûmatınız,
İşte, karşıma geçip bunları sayardınız.
Fakat sizde nükteden eser yok zerre kadar,
Neyleyim Cenabıhak ihsan buyurmamışlar!
Zaten bir parça icat kudreti olsa bile,
Böyle seçkin, muhterem hüzzar önünde hele,
Bana bu şakaları yapamazdınız elbet.
Ağzınızdan çıkmağa daha olmadan kısmet
Bunlardan bir tekinin en ufak başlangıcı,
Karşınıza çıkardı Bergerac'ın kılıcı!
Ben bunları söylerim, oldukça belâgatle;
Başkasından dinlemem fakat tekini bile.

DE GUICHE, afallayan Vicomte'u götürmek isteyerek.

Bırakın şunu, Vicomte!

VICOMTE, hiddetten boğulur gibi.

Tavrı küstah, sözü tok,
Bir köy asılzadesi, eldiveni bile yok!
Sırmasız, fiyongosuz, kordelâsız bir herif!

CYRANO

Evet ama, çok şükür, maneviyatım zarif!
Hayır, bir züppe gibi takıp takıştıramam,
Elbisem gösterişsiz olunca süsüm tamam
Olur. Bilhassa ihmal etmediğim şey şudur;
Yıkanmamış hakaret, paçavra olmuş gurur,
Uykudan vicdanımın gözleri çapak çapak,
Ve kirli endişeler ile sokağa çıkmak...
Yürürken, sırmadan çok pırıldar her tarafım:
Hürriyetim, gururum, şahane itikâfım.
Göğsüme sıralarım, büküp bıyıklarımı,
Bir alay kordon değil, kahramanlıklarımı.
Çarpık, pörsük bir vücut değildir, bu her zaman
Bir korse giymiş gibi ruhumdur dimdik duran!
Her yerde bir erkekçe sayhadır her satırım,
Hakikati bir mahmuz gibi şakırdatırım.

VICOMTE

Fakat mösyö, ben...

CYRANO

Yoksa eldivenim ne çıkar!
Bir tanecik kalmıştı babamızdan yadigâr,
Yanımda bulunsaydı yine kullanacaktım;
Ne çare, birsinin suratında bıraktım!

VICOMTE

Hımbıl, bayağ, serseri, çulpa, küstah, avanak!

CYRANO, şapkasını çıkarır ve Vicomte'la tanışıyormuş gibi selâmlayarak.

Bendeniz de Savinien Cyrano de Bergerac!

(Halkta gülüşmeler.)

VICOMTE, hafakanlar içinde.

Maskara!

CYRANO, sanki bir yeri tutulmuş gibi.

Aman!..

VICOMTE, uzaklaşırken geri dönerek.

Hâlâ söyleniyor?

CYRANO, yüzünü ıstırapla buruşturarak.

Bana sor!
Hâinin illetidir, tembellik yaramıyor.
Yine tutuldu. Aman, aman!

VICOMTE

Yine ne var ki?

CYRANO

Ne olacak!. Kılıcım karıncalandı!

VICOMTE, kılıcını çekerek.

Peki!

CYRANO

Âlâ!... Bir ders vereyim bari efendimize.

VICOMTE, istihkarla.

Şair!...

CYRANO

Evet şairim, hem o kadar ki, size,
Kılıç tokuştururken, bir balad sunacağım
İrticalen.

VICOMTE

Balad mı?

CYRANO

Önce dokunacağım

Balad meselesine...
(Ders verir gibi.)
Balad sekiz mısra'lık
Üç kıt'ayla bir sondan teşekkül eder.
VICOMTE
Alık!

CYRANO
Orasını pek bilmem, yalnız şu var muhakkak:
Düellomuz baladla birlikte başlayacak,
Son mısraa gelince bitecek bam telinde.
"Mösyö de Bergerac'ın Burgonya Oteli'nde
Hazele güruhundan biriyle cenketmesi."

Tiyatro ve Seyirci

(Varlık Dergisi, 1 Şubat 1951)

Tiyatronun çeşitli meseleleri vardır: Seyirci, sanatkâr, bina, sahne edebiyatı, idare ve diğerleri. Fakat bu meselelerden herhangi biri öbürlerine o kadar bağlıdır ki, hiçbirini tek başına ele almaya imkân yoktur. Tiyatro, bütün bu davaların kavuşak noktasıdır. Seyirci ile sahne edebiyatı, sanatkârla idare, sanatkârla edebiyat ve seyirci arasında o kadar hayati muadeleler mevcuttur ki, nazariyenin kısırlığı içine saplanmaksızın, uzaktan hüküm vermeye ve çare göstermeye gelmez. Çünkü realiteye dayanmayan her çare mutlaka boşlukta kalır ve tiyatroya hamle vermek kudretini kaybeder.

En basitinden başlayacak olursak, tiyatro dâvalarının başında seyirci meselesinin geldiğini görürüz. Bu, o kadar mühimdir ki, hiç tereddüt etmeksizin, her seyirci kütlesinin lâyık bulunduğu tiyatroya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Seyirci, kültürüyle, zevkiyle, itiyadı ve takdiriyle tiyatroya istikamet veren muazzam bir kuvvettir. Şüphesiz, memlekette sağlam bir tiyatro tenkidi bulunursa, bunun seyirciye rehberlik etmekte az çok bir rolü olması tabiîdir. Fakat münekkitle seyirci arasındaki bağların gevşek olduğu ve halkın münekkide itimat etmediği memleketlerde tiyatro hayatı, yalnız seyircilerin zevkine ve kültürüne göre istikamet alır. Bu bakımdan, yalnız tiyatrolarının manzarasını tetkik etmekle bir memleketin seyirci yığınını tarif etmek mümkündür, denebilir. Elbette tiyatroları birbirinden farklı bir memleketin seyirci yığınını yekpare bir bütün sayıp onu bir tek portre halinde kavrayıp belirtmeye çalışmak doğru olmaz. O diyarlarda tiyatro anlayışı, zevki ve itiyadı hayli farklı, çeşitli seyirci grupları vardır ve her grup da, kendi kafasına uygun bir veya birçok tiyatroyu besleyecek kadar kalabalıktır. Tiyatro, seyircilerin böyle birbirinden farklı kümelere ayrıldığı yerlerde gelişir ve sahne, ancak böyle yerlerde bir sanat kıymeti kazanır. Yoksa tiyatroyu monoton bir eğlence endüstrisinden ayırt etmek pek güç olur.

Tiyatro seyircilerinde görülen bu kümeleşme, elbette, zamanın ve emeğin işidir. Tiyatro seyirciliği, bir nevi tiryakilik olduğuna göre, sebat etmek ve gayret göstermek şartıyla en ileri bir tiyatro anlayışı bile etrafında kalabalık bir seyirci kütlesi toplayabilir. Her sanat sahasında olduğu gibi, tiyatroda da yenilik, evvela ürkütür, seyirciyi tedirgin eder. Fakat zamanla halk, en aşırı hamlelere bile alışır, hiç olmazsa bu hamlelerin etrafında oldukça kalabalık bir yığın toplanır. Böylece dünün avantgarde tiyatrosu, bugün halkın rağbetini kazanmış bir müessese haline gelir. Yalnız mesele, hamlenin yaratacağı ilk sarsıntılara manen ve maddeten dayanabilmek meselesidir. Bu mukavemeti gösterebilenler, er geç muvaffak olur. Onun için, bilhassa arkasını devlet veya belediyelere dayadıkları halde, halk bu çeşit tiyatrodan hoşlanmıyor diyerek göreneğe saplanıp kalmak, en küçük bir hamle teşebbüsünde dahi bulunmamak, bir memleketin tiyatro tekâmülünü yerinde saydıracak kadar kötü ve zararlı bir zihniyetin ifadesidir.

Bizde ilk tiyatro seyircileri, karagöz ve ortaoyunundan zevk alan kimselerdi. İbişli tuluat meraklıları, aynı temaşa an'anesinin sahnede devamını yadırgamadılar ve bu kütle, birkaç komik-i şehiri besleyebildi. Hançerli Hanım hikâyesinden ve tercüme romanlardan zevk alanlar ise, melodram seyircisi oldular. Minakyan an'anesi kuruldu ve yaşadı. Sahnemize Avrupai piyeslerin girmesi, evvela seyircileri sendeletti ve tiyatrodan uzaklaştırır gibi oldu. Fakat Darülbedayicilerin sebatı ve cehdi sayesinde Avrupai vodvil ve dram, seyircilere gittikçe genişleyen alakaların birer merkezi haline gelmekte gecikmedi. Hissi komedi, evvela pek soğuk karşılandı, fakat zamanla o da az çok rağbet kazandı. Tiyatromuz, senelerce bu değişik çeşitlerden zevk alan seyirci kümelerini yetiştirmeye çalıştı ve bunda muvaffak olduğu nispette sahne hayatımız ve edebiyatımızda da gelişti.

Bugün, sırf istatistiğe dayanarak, bizim halkımız yalnız komediden ve bilhassa vodvilden hoşlanıyor, kanaatiyle seyircilere, telif ve tercüme, yalnız bu çeşit eserler vermeye gayret etmek, tiyatronun seyirci yetiştirmek kudretini küçümsemek olur. Hem yalnız bu değil. Hakiki temaşa sanatının başka memleketlerde görüp özendiğimiz tekâmülünü bizde baltalamaya kalkışmak olur. Marifet iltifata tabidir, sözü ancak esnaf dükkânlarına asılabilecek bir levhadır. Böyle bir

levhanın sanat ocağı olduğunu iddia eden müesseselerde yeri olmasa gerektir.

Tiyatro seyircisi, nihayet temaşa zevkinin tiryakisidir. Onda bu tiryakiliğin maddesini tiyatro yaratabilir. Yakın tiyatro tarihimizin geçirdiği safhalar, bunun en canlı misalidir. Yoksa halkın nabzına göre şerbet veriyoruz, diyerek, kör değneğine bağlanmak, hiçbir mucip sebebin haklı çıkaramayacağı batıl bir davadır. Biz bu davanın avukatlığını, müşteriye kıravat satan tezgâhtara bırakmalıyız, tiyatroya değil.

Antalya Hâtıraları
I

(M.Kaplan, İ.Enginün, Z.Kerman, N.Birinci, A.Uçman, *Atatürk Devri Türk Edebiyatı II*, Ankara 1982, s. 1074-1079)

Anadolu'yu cephelere boşaltan uzun harp seneleri Antalya'yı kötürüm bir adama benzetmişti. Fırlak kaldırımlarıyla kıyıdan basamak basamak yükselen şehir, artık denizden kaçıyor, her gün biraz daha içeriye, gürültülü bir su akışı ile çınar diplerini serinleten Şarampol'e doğru uzanıyordu. İki kenarı deve katarları, sarnıçlar ve hanlarla noktalanmış uzun, ıssız, tozlu Anadolu yolları, yaylıların kırbaç ve nal seslerini, mütevekkil kağnıların gıcırtılarını daha sık dinlemeğe başlamıştı.

– Haydi, kara kız, göster kendini! haykırışlarıyla yola düzülen ve güneşten ısınan muşamba perdelerini serinletmek ister gibi melteme kaptırarak, ötede beride yem arayan serçe kümeciklerini ürküterek, toz duman içinde habire kamçı çala çala uzaklaşan yaylılar... Şarampol'ün Çınaraltı kahvesinde toplanarak nargile fokurdatan, kahve hopurdatan ihtiyar kaptanlar, içlerindeki acıyı, açıkta volta vuramamak, yakın adalara kadar uzanamamak derdini, yaylıların bu meltemde direk, yelken, makara seslerini andıran gürültüsünde avutuyorlardı.

Hey gidi günler hey! Liman bir antikacı dükkânı gibi ölgün, hareketsiz ve tozluydu. Kırk ayaklı merdivenin altında, gümrüğün yanıbaşında kuma çekilen gemilerden, tahtaları dişleyen böceklerin çıtırtısı vakit vakit rıhtımın taşlarına vuran dalgaların şıpırtısına karışıyor, uzun direklerin arasına gerilen balık ağları işsiz bir örümceğin nerdeyse bütün limanı kaplayacak gibi gittikçe büyüyen ağını andırıyordu.

İskenderiye'ye, Nis'e, Rodos'a ve Kıbrıs'a un, kereste ve meyve götüren büyük gemiler, şimdi, kumsalın üstünde oynayan çocuklar gibi küçülmüşler, yelkensiz uzun direkleriyle bir çiftlik avlusuna bırakılmış çıplak dingilli muhacir arabaları gibi sâkin ve düşünceli, burunları ufka uzanmış, uzaktan, tâ uzaklardan gelecek bir şey, bir ses, bir koku bekliyorlardı.

Yosun kokmayan gemi tekerleksiz arabaya benzer. Onda her şey, yeni bir ruh getirecek melteme uzanmış, sessiz, hareketsiz bekler durur. Boyası uçmuş direklerde, denizin nemli havasıyla artık ıslanmayan kiremit gibi kaskatı yelken bezlerinde, toprak renginde kurumuş bir yosun parçasını kollarının çemberinde sımsıkı -uzak bir hâtıra gibi- sıkan paslı çapalarda geniş bir sıkıntı yaz uykusuna dalmıştır. Uzakta martılar, iskelenin taşlarıyla ufak kayalar arasında çığlıklarla halkalanan ve son bir davranışla gözden kaybolan martılar, bu kötürüm gemilerin açığa kavuşan beyaz ruhları.

Gemiler, kuma çekilmiş gemiler bu hızlı akışlara lombar delikleriyle hastahane penceresinden sokakta yürüyenleri seyredenler gibi, melûl melûl, bön bön, her günün, her ayın biraz daha çürüttüğü bir acı ile uzun uzun bakarlar.

Hey gidi günler hey? Liman, ihtiyar bir yatalak gibi, zamanın tesbihini çekip duruyordu. Vaktiyle Mısır'dan kereste yüklenmeğe gelen "Cerim"ler, firavunların Nil boyunca dolaşan efsanevî gemileri gibi masal olmuştu. Uzun entarili Arap tayfaların volta etrafına toplanan balıklar gibi, yüzen, takla atan gemici çocuklarına attıkları peksimetler, başaltında dökme demirden mangalların etrafına dizilerek aya karşı darbuka çalıp yâlel çeken kuru hayaletler, Kemer'den karpuz yığınlarını denize atılmış küçük, yeşil tepeler ihtişamıyla getiren sülün kayıklar, artık, gittikçe denizin içine gömülen birer hâtıraydı.

Liman kuruyordu ve limanın sırtında yükselen şehirde ne kınalı bir elin çaldığı ud sesi, ne de o şatafatlı gelin hamamları..

Yalnız bir şarkı... Akşam kararırken, iki kenarı, serin birer nefes gibi akan, arklarla çevrilmiş yollara asil bir cömertlikle sarkan kayısı, portakal, turunç dallarına sıra sıra kafesleri yarı kalkık pencerelere damlayan bir şarkı, odaları, Kafkas'lardan, Filistin'lerden, Çanakkale'lerden esen bir rüzgâr gibi döktürüyordu :

Akşam oldu yakamadım gazımı,
Kadir Mevlâm böyle yazmış yazımı!

Hey kadir Mevlâm hey? Anadolu şehirlerinin bir tek ruhu vardır. Ve bu ruh, şen olduğu zaman, bir şarkı halinde tâ harmanlı alanlardan su değirmenleri yanında yeşil bir gülüş gibi genişleyen bostanlara, çiftlik avlularından içi çakıllarla süslü bahçelere kadar at, eşek sırtında yaylı içinde keyifli keyifli dolaşır, zannedersiniz ki, şehrin bütün arkları, çeşmeleri, şelâleleri, kuşları, gemileri bu hava ile dolup akar, cıvıldar ve

uzaklaşır. Bazen bu ruh dertlenir. O zaman bütün tefler, darbukalar, yüklüğe konmuş udlar, oynak havalara, şen peşrevlere veda etmiştir. Curalar bile zeybek havalarını, mızrabı göğüs tahtasına şaklatmadan, pesten, alâyişsiz ve neşesiz çalar. Ve bir şarkı, uzun deve yürüyüşlerini, Anadolu akşamlarını, ayrılıkları ve leyleklerin gidişini andıran bir şarkı, dudaklarda çözülür, düğümlenir; düğümlenir, çözülür..

Hey gidi Anadolu hey?..

II

Antalya evleri, kayısı dalları ardında büyüyen harikulâde bir nebattır, ilk kuşların öttüğü saatlerde, nemli bir gecenin yumuşattığı tahtalar, çıplak ayakları ıslak bir Acem halısı gibi hazla okşarlar. Üstüne beyaz ve siyah çakıllarla, şal örnekleri işlenmiş avlularda beyhude yem arayan alacalı güvercinler vardır. İki erik ağacına gerilen salıncakta sabah, sallanır durur. Duvarların gölgesi henüz bütün bahçeyi kapladığı anlarda, evler küçük bir çam gibi lâkayd, serinliği tadarlar, öğle; bu evlerin kuru bir bambu gibi ferini kaybetmiş yeşilliklerin arasından sivrilip çıktığı zamanlar, bacalarında beyaz leyleklerle bir kat daha uzayan damlar, telgraf direkleri, minarelerle şehir, bir ilk zaman mabedi gibi boş ve şakulîdir. İki nar çiçeği dam arasındaki deniz bile çinkodan bir dam gibi yanar. Evler, kalbi ancak küçük havuzlarda atan bir denizaltı nebatı gibi kımıldamaz olur.

Akşam, kızıllaşan camlarıyla evler, birer portakal ağacı halinde kıyıya sıralanırlar.

Havuzun kahkahaları, fıskiyeler, çakıllara işlenen Hint çiçeklerini canlandırmak ister gibi fışkırır, serpilir.

Antalya evleri, kayısı dalları ardında büyüyen harikulâde bir nebattır. Ve çocukluğum, orada, aralık pancorlardan sofalara kayan bir duvar sarmaşığı gibi uzadı. Onların bana "inme!" der gibi çatırdayan merdivenlerine, "açma!" der gibi gıcırdayan kapılarına, üstünde ağır bir rehavetin öğle uykusuna daldığı müdevver kadifeden sedirlerine ve uzak bir iklimin esrarengiz haritasını andıran oymalı yüklüklerine biraz karışmış gibiyim. Akşam, pancorları kapatılmış odalardan aydınlık sofalara muhacir kuşlar gibi akan serinlikte ben de vardım. Yalnız, muhacir kuşlar, iki narçiçeği damın arasındaki denizi geçerek kaybolurken ben, ellerim pervazın öksesine yapışmış iki güvercin gibi perdelerin beyazlığında erirdim. Bir an geldi ki, billûr bir akvaryumun şeffaflığına kalbolmuş bir su kitlesi gibi ben de bu ahşap, geniş ve ılık evlerin şeklini aldım.

Bugün, yalnızlığımı düşündüğüm zaman, içimde boş sofalar, bana ayak tıpırtılarını gönderirler. Pancorlar, küçük bir deniz parçası üzerinde noktalanan bir yelkenliyi göstermek ister gibi açılırlar. Kapılar aralıktır ve odanın gölgeli bir köşesinde mor kadifeden bir sedir, uyku arasında kımıldanır. Nereye gidiyorum? Çok mu uzaklara? Aralık kapıdan içeriye kim süzülecek?..

Ve içim beklemekten usanmış gibi mor kadifeden sedire uzanıp gözlerini kapar.

III

Odama bütün bir şehri doldurmuştum. Taze ağaç kokan beyaz kereste parçaları vapurlarımdı. Çakımın ve muhayyelemin yontup bol ışıklara salıverdiği bu teknelere, her gün yeni bir şey eklenirdi: iki ipince direk, sarı kargıdan bir baca, paslı bir saat zinciri ve her gün, çeşit çeşit denkler gibi güvertelerine yığdığım rüyalar...

Dışarda, kendi ağlarına sıkışmış, ölü balıklar gibi kaskatı kesilen gemiler, ancak akşam güneşinin uzattığı gölgelerini serin sulara bırakırlarken benim taze ağaç kokan gemilerim gölgelerin sırtında tâ pencerenin hizalarına kadar sokulurlardı. Ben, odamın tahtalarından silinen güneşin peşine, beyaz yelkenli kayıklarla düşerdim.

Anadolu kıyılarında deniz, yabani otların kapladığı bir tarla gibi, köpüklü pervane yollarının çelik sapanlarını bekler. Bu köpüklü yolların gümüş yılanlar gibi limana doğru akışını daha yakından görmek için, evler, kale duvarına tırmanmak üzeredirler. Şehrin en kuytu köşelerinde, bir deniz hasreti yanar. En loş merdiven altlarında bile bir katran ve yosun kokusu gizlidir. Yaylılara dingil olan sırıklarda, küreklerin sulara gömülmek ihtiyacı sarsılır durur. Uzak seferlerden, yağız bir alın ve iki lombar deliği gibi pırıl pırıl yanan gözlerle dönmek ve rüzgârın yelkene her doluşunda, kalesi, portakal bahçeleri, beyaz minareleriyle şehri, ufukların ardındaki denizlere doğru bir parça daha sürüklemek; işte tahta vapurlarıma renkli çuvallar dolusu yığdığım rüyalar..

Sabah, pancorun aralıklarından gür bir su gibi boşalan ışıkla, gemilerimi kuytulara gizlerken, içimden uzun bir hıyaban kara tarafına doğru yol alırdı. O za-

man, şehrin her gün bir parça daha çekerek, denizi, uzun Anadolu yollarına bağladığını duyar gibi olurdum.

Anadolu yolları, unutulmuş bir şarkı kadar uzun dur. Onlarda bitmeyen bir yolculuk, güneşi kovalar gibi, uzak bir han kapısına ellerini uzatır. Söğütlerin adımına ayak uyduran develerden, telgraf tellerine konan serçelere varıncaya kadar, her yerde, yola çıkan bir bekleyişin uzandığını duyarsınız. Yaylının tekerliği için Kepez ve Çıbık boğazı, belirsiz bir noktanın iki ucudur ve bu nokta bazen bütün bir ömür olur. Yolsuz Anadolu'da, yolculuk eden zamandır, gönül değil.. Araba izleri, telgraf telleri, güneş gibi sonsuz ve yeknesak bir zaman...

Ve odamda, güneşin çizdiği iskelede uyuyan gemilerim, renkli rüya denklerini mukavva kutudan trenlerime boşaltırlardı.

Ben, toprak ve suyun uykuda genişledikleri bir anda, odamın, havasına portakal kokusu sinmiş limanından, katarlarımı hızla ışıklı yollara doğru çeker ve güneşle gölgeyi birbirine eklerdim.

(Varlık, nr. 1, 2; 15 Temmuz, 1 Ağustos 1933, s. 8, 24.)

Roman ve Okuyucu'dan

Roman ve Okuyucu

(Roman ve Okuyucu, İstanbul 1944, s. 105-121)

Roman, edebiyatın cümle kapısıdır. İnsanlık, asırlarca kol kol, bu ferah kapıdan geçerek aradığını bulmuş ve muradına ermiştir. Hakikaten roman, hayatı ile emelleri, şuurlu veya insiyaki yaşama hamlesiyle baht ve iktidarının hududu arasında aşılmaz mâniler bulunan insanın zaman zaman sığındığı bir hayâl iklimi, daha doğrusu cazip bir hayat vahasıdır. Bu bakımdan denebilir ki roman, özlenen hayat ile yaşanan hayat, ideal ile realite arasındaki tezattan doğmuştur. Böyle bir tezadın insan ruhunu pençesine alıp kıvrandırmadığı cemiyetlerde, romanın henüz masal kadrosundan sıyrılıp hayata karıştığı pek görülmez. Mitolojiyi, İlyada ile Odiseyi, hattâ Satyricon'u roman saymak, fazla mübalâğa olur. Atina beldesinin hür hemşerisi, Tanrılara, kadere ve dünyaya ait bütün problemlerini, Agorada, Lise ve Akademya'da, tiyatroda halletmeğe çalışırdı. Bütün gününü sokakta, temaşa veya hareket halinde geçiren Atinalı erkeğin nazarında ev, yatakhaneden ibarettir. Onun ne bir köşeye çekilip, yalnız başına, roman okuyacak vakti ve arzusu, ne de zaten okuyacak romanı vardı.

Eski Yunanistan'ın manevî istilâsına uğradığı tarihten asırlarca evvel yazı yazmasını beceren, fakat ancak o istilâ tarihinden sonra, Yunanlı hocaları sayesinde, düşünmeyi öğrenip eser vermeğe başlıyan Romalı, Tanrılara, tabiata ve aşka neşideler söylemiş, kanunlar yazmış, Senatoda parlak nutuklar vermiş, tarihten ve felsefeden dem vurmuş, fakat roman zevk ve ihtiyacını duymamıştı. Belki talihi ve fütuhatı ona, özlediği hayatı yaşamak iktidarını kazandırmıştı. İlkçağ medeniyeti, bir münekkidin dediği gibi, tütün ve roman tiryakilerinden mahrum bir medeniyettir.

Roman, garpte, ortaçağ düzeninin sarsılmağa başladığı devirde. halkın, daha doğrusu avamın içinden doğmuştur. Zaten roman kelimesi de bu mütevazı menşei açıkça gösterir. Ortaçağda ulema kültürünün dili lâtincedir ve bir kilise veya manastır kütüphanesinin rafında yer alacak kadar hıristiyan geleneğine uyan her eserin, Kitabı Mukaddes dili ile yazılmış olması şarttır. Fakat bu dilden anlıyan, bu dille okuyup yazan hıristiyan mollalarına (clerc) mukabil halk, meramını lâtince kırmasiyle (roman dili) anlatıyordu. İşte bu dilde yazılan şeylerin hemen hepsi hikâye mahiyetinde olduğundan, roman kelimesi de, gitgide, hikâye mânasına gelmeğe başladı. Böylece halk dilinin adı, zamanla, halkın en çok hoşlandığı ve benimsediği bir edebiyat nevine alem oldu. Fakat gerek kahramanlık destanları, haçlı menkıbeleri, gerek ilkçağ masalları (meselâ İskendername) veya Breton hikâyeleri, velhasıl halk dilinin bütün bu çeşit mahsulleri, ancak meraklıların okuduğu birer kitap halinde, kilise veya manastır kütüphanelerinde pinekliyemezdi. Bunlar, zaten birer köşede sessizce okunsun diye yaratılmamışlardı. Bunlar, halkın öbek öbek toplandığı panayırlarda, haç ve ziyaretgâh yolları üzerinde keşişlerin işlettikleri hanlarda, haçlıların Arzı Mukaddese giderken uğradıkları büyük kervansaraylarda, günlük hayatını unutup coşmağa hazır veya cennet kokusunu alıp vecd içinde yola düşen kalabalıklara, ruhlarını büsbütün büyülesin diye, musiki ile şiirin mahfazası içinde sunulmuş hayallerdi. İşte Jongleur'lerin bir nevi kemençe çalarak halka söyledikleri bu hayattan güzel hayallerin halk dili ile ve manzum olmasındaki hikmet budur.

Demek garpte romanı, edebiyatın bu cümle kapısını ilk açanlar, hacılar ile haçlılar olmuştur. Hac ile haçlı seferleri, dünyadaki evini hor görüp de cennetin kapısına doğru koşan insanlığı yollara düşürmüştür. Bu yollar, kendini ve içinde yaşadığı âlemi hiçe sayanların, yepyeni ve ideal bir hayat özliyenlerin, istikbali arzu ve muhayyilelerinin hamlesiyle fethetmeği

kuranların dalga dalga yuvarlandığı ve geçerken iz bıraktığı uğultulu birer sele dönmüştür. Bu insanlar, her konakta, her kervansarayda, mihnet imtihanını veren ümitlerinin yeniden tazelenerek kendilerine yol göstermesini, vecd şarabının bitkin dizlerine derman vermesini istiyordu. İşte muazzam bir mağribi ordusuna karşı tek başına kalıncaya kadar kılıç sallıyan ve ancak can evinden yaralanınca nefirini çalıp hükümdarı Charlemagne'dan imdat istiyen Roland'ın kahramanlığı ve imanı, bu insanlığa çektiği mihnetleri unutturacak ve gönlündeki aşk od'unu alevlendirecek kudrette idi. Ancak Roland gibi, haçlı menkibelerinin yiğit şövalyeleri gibi örnekler, bu kargaşalık ve dehşet devrinde, insanlığın alnına ahde vefa, kahramanlık ve imanın nurunu işliyebiliyordu. Olağandan tiksinip de yepyeni, meçhul, ilâhi bir cazibeye kapılarak yollara düşen kalabalık, akşamları, yorgun argın, bir kervansarayın geniş divanhanesine düşünce kemençenin nağmeleri arasında, kendi emellerine pek benziyen harikulâde bir sergüzeşt dinliyor ve dinlediklerinden aldığı kuvvetle, yolu daha az yorucu, güneşi daha az yakıcı, düşman kılıcını daha az öldürücü buluyordu.

Böyle kemençe ile söylenen Charlemagne menkibelerinin haritası, hacıların indiği hanların haritasına tıpatıp uygunmuş; haçlı yığınlarının geçip gittiği ana yollardaki kervansarayları keşişler işletirmiş; o harikulâde maceraları uyduranlar, akşamları sofra başında, dua ile ekmeği kırıp yolculara dağıtan mollalarmış; yollara birer propaganda karakolu gibi yerleştirdiği kervansaraylariyle ve içlerine nöbetçi gibi diktiği molla ve jongleur'leriyle, ideal uğrunda yola düşenlere yol gösteren kilise imiş. Evet, bunlar doğru. Fakat kime ne? İlkçağın tiyatroya meraklı ve felsefî sohbete hevesli hemşehrisine mukabil, ortaçağın hacısı ve haçlısı, artık roman tiryakisidir. Kahramanlık, sadakat ve iman, bu dindar, saf ve coşkun insanların emeline uygun birer hayâl teması olmuştur. Asırlar, insanlıkta aynı emeller baki kaldıkça, bu temaları enine boyuna işliyecek ve ideale iştiyakla yanan ruhlara şifalı bir içki gibi sunacaktır. Fakat, nihayet bir an gelecek, dindar, kahraman ve idealist şövalye tipi, zengin, kudretli, rahatına düşkün ve biraz da şüpheci bir sınıfı, şehrin kalın surları arkasına evini, dükkânını ve tezgâhını kuran, yol kesenlerden ödü patlayan, mukavele, nizam ve kanun taraftarı burjuvaziyi artık heyecana getirmez olacak, hattâ biraz da ürkütecektir. İşte eski emellerin ve kıymetlerin altüst olduğu böyle bir hengâmede, âdil ve kahraman şövalye tipi, hayalperest ve gülünç bir Don Quichotte'a ve eski küheylanlar da, sıska bir beygire istihale edecektir.

Roman, bir taraftan kahraman, sadık ve dindar şövaliyelerle, dağ tepe, maceradan maceraya yuvarlanıp giderken, bir taraftan da aşk ve sevdanın çiçekli yollarına dalmıştır.

İlkçağ cemiyetinde, bilhassa Yunan sitesinde kadın, haremin dört duvarı arasında yaşıyan zavallı bir mahlûktu. Bütün gününü evinin dışında geçiren erkek, kadının, yortu ve şenlik günleri müstesna, çarşı pazarda dolaşmasını hoş görmezdi. Site kanunları kadının tiyatroya gitmesini bile yasak etmişti: kılık değiştirerek tiyatroda erkek seyircilerin arasına karışan kadının cezası ölümdü. Erkek meclisinde tanrılar, kader, dünya ve siyasete dair söz söyliyebilen kadınlar, ayrı bir mahallede oturur, ailelerin harimine alınmazlardı. Yunan kültürü, kurtizanları ile birlikte, Roma'yı istilâ edinceye kadar, Roma'da da kadının anâliktan başka bir işi ve emeği olmadığı görülür. Ancak, Yunanlıların aksine, evine pek bağlı olan Romalı erkeğin kurtizanlar meclisine dadanıp da evini ihmal ettiğini gören kadın, kocasına sahip olabilmek için, onlar gibi edebiyattan, felsefeden, şiir ve musikiden bahsedebilmenin çarelerini aradı.

Fakat kadına asıl edebî buudunu veren cemiyet, hıristiyanlık ve derebeyliktir. Chrétien de Troyes gibi şairler, kadın meclislerinin zarif birer musahibi oldular. Sevgilisinin karşısında diz çöküp hazan yaprağı gibi titreyen, onun bir işareti üzerine en korkunç tehlikelere delicesine atılan sevdalı şövaliye tipi, kadın ölçüsüne uygun bir nizamın, kadın hassasiyet ve emellerine cevap veren bir âlemin kahramanı oldu ve sevda romanı, böylece, kadın dinleyicilerin ilham ve irşadı ile doğdu. Chrétien de Troyes'nın Lancelot'su sadece bir roman kahramanı değil, kadınlar nezdinde itibar kazanmak isteyen her âşıkın harfi harfine çizgisi çizgisine uymağa mecbur olduğu bir örnektir. Daha düne kadar erkeğin hakir gördüğü kadın, artık onun tapındığı, körükörüne itaat ettiği ilâhî bir varlık olmuştu. Bütün o çılgın kahramanlıkların prensipi, şereftir. Fakat kadınlar bu prensibin de sevda temeline dayanmasını istediler ve istediklerini de yaptırdılar.

Kadın parmağı romana girince, eski destanların Charlemagne, Roland gibi kayadan sert, kırılıp da bükülmesini bilmiyen haşin kahramanları yerine Genièvre, Yseult gibi esirî kadınlar, çetin ve kanlı boğuşmaların yanıbaşına nezih ve kibar sevda maceraları geçti. Kadınlar, derin bir vecd içinde dinledikleri bu sevda hikâyelerinin yaratıcılarına karşı her halde sonsuz bir minnet duymuşlardır. Bu minnette, devrin bütün müsamahasına rağmen, içe tepilen arzuların, buruk lezzetli inkisarlarla acısı yüreğe çöken hüsranların payı olsa gerektir. Mozaik camlardan renk renk ışıkların süzüldüğü divanhanelerde, saz şairlerinin anlattığı sevda maceralarını dinlerken vakit vakit hıçkırıklarını zaptedemiyen ihtiraslı ve hulyalı kadınlarda bu acıyı sezmemek, dalan gözlerdeki hayali ve beliren tebessümlerdeki muhayyel tatmini görmemek imkânsızdır. Sevda romanı da konağında, şatosunda veya sarayında vaktini, ya harbe, ya haçlı seferine, yahut ava giden kocasını beklemekle geçiren kadının yaşadığı hayat ile özlediği hayat arasındaki tezattan doğmuştur.

Fakat yalnız aşk uğrunda sergüzeştten sergüzeşte atılan kahraman tipi, cemiyetteki ağır başlı dindarları, sevda prensibine inanmıyan dini bütünleri, daha üstün, daha ilâhî bir gaye tasavvur eden mistikleri tatmin edemezdi. Bunlar *Lancelot* ile *Yvain*'in yerine *Perceval*'i, hattâ ondan da mücerred, adetâ nefsinden bütün bütüne sıyrılıp zâhidane hayatın örneği haline gelen *Galaad*'ı yaşatmak istediler. Galaad, bu hakir şövaliye, yolunu kimsenin bulamadığı yalçın bir şatodan, içinde İsanın kanı saklı som altından bir kabı alıp getirebilecek yegâne insandır. Bütün *Table Ronde* şövaliyeleri, aynı maksatla yola çıkarlar, fakat hiç biri altın kaba ulaşamaz. Hepsini, bir tek ve aynı günah, hüsran içinde bırakır: Aşk. Ancak Galaad, beşerî mükemmelliğin bu kuru ve mücerret siması böyle bir şerefli ganimeti elde eder. Saint Graal romanında kadın, merdut bir mahlûktur, günahı insanlar arasına bir âfet gibi sokan odur. Fakat devrin büyük zahit ve mistiklerinin ruhundan ilham almışa benziyen bu roman, cemiyetin zevk, emel ve zaruretlerine pek uymuyordu. Her halde *Perceval* ve Galaad tipi, tanrı güzelliğini kadın güzelliğine tercih eden mistik ruhlar müstesna, erkekleri ürkütmüş ve kadınları da kızdırmış olsa gerek. Fakat her şeye rağmen *Perceval* ve *Galaad,* insanlığın hiç olmazsa bir kısmına, özenilen hayatın sembolü olmuştur. Bu bakımdan mistik romanlarda da, insanlık hali ile ideal arasındaki tezadın damgasını görmemek imkânsızdır.

Romanda kadının işgal ettiği müstesna mevkie, bu sevda sultanlarının kurulduğu tahta el ve dil uzatanlar, sadece mistiklerle zâhitler olmamıştır. Konak, şato ve saray divanhanelerinde Lancelot'nun maceralarını terennüm eden aynı saz şairleri panayırda, meydanda, meyhanede omuz omuza bağırıp çağıran şehir veya kasaba halkı önünde, yine çalgılarına uydurdukları *fabliou*'larla, alelâde hayatın biraz sinsi, kaba , hattâ müstehçen, fakat daima canlı ve neşeli taraflarını sayıp dökerlerken, aldatılmış koca ile obur ve tembel papaz tiplerinin yanıbaşında, hilekâr ve hayasız kadın tipini pazara çıkarıp dinleyicilerin kahkahasına arzetmekten çekinmiyorlardı. Bu hikâyelerden bir kaçının Şarktan geldiği muhakkak. Haçlılar, dönüşte, Hintten müslüman ülkesine yayılmış olan hikâyelerden beğendiklerini dağarcıklarına koyup memleketlerine getirmişlerdir. Fakat bunların bir çoğu da, Şampanya ve Pikardiya'da halk arasında zuhur etmiştir. Lanson'un dediği gibi, bu diyarın ahalisi, cebinde çil çil altını, mahzeninde de âlâ şarabı olduktan sonra, ne komşusu ile ülfetten, ne de onu tefe koymaktan vazgeçebilen yaman insanlardır. Hakikaten *fabliau*'ların ezelî teranesi, yalan dolanla dolap ve düzendir. Şövaliye köylüyü, köylü papazı, papaz da öteki papazı aldatır. Köylü ile karısı, şövaliye ile hanımı arasındaki dava, kim kime oyun oynıyacak, kim kimi bastıracak davasıdır. Çenenin kâfi gelmediği yerde sille tokat meseleyi halleder. Kadın, bütün bu hengâmede, paraya meftun, yüzüne gülündü mü gevşeyiveren, başkasının malına karşı saygısı olmıyan ve ancak kocasının sillesi ile yola gelen acayip bir mahlûktur. Bu garip hengâmede en korkunç, en hüzünlü şeyler bile bir karikatür neşesine bürünür: "Ceset bile keyifli bir şeydir, hele üçü dördü bir arada bulundu mu, seyrine ve keyfine doyum olmaz."

Araba fabliau'ları düzenler, muasırlarına reel hayatı mı anlatmak istemişlerdir? Elbette her hikâyede, yaşanan hayatın kırıntıları bulunur, fakat bunların hepsini, XIII. asrın tamamile XIV. asrın başındaki cemiyet hayatının aslına mutabık tasvirleri saymak mübalâğalı olur. Bunlar, daha ziyade, kahramanlık ve sevda maceraları ile mistik sergüzeştlere mukabil, halk ruhunda reel hayata karşı uyanan bambaşka bir hissin, alabildiğine gülme ihtiyacının bir ifadesi olsa gerektir. Mamafih cemiyet nizamının toz kondurmak istemediği, her birini bir takdis hâlesi ile sardığı tiplere karşı böyle saf, coşkun ve oldukça haşin bir alay, sadece kahkaha vesilesi ve biraz da ferahlama hamlesi olmaktan ileri gitmemiştir. Bu hikâyelerde hicvin hiç bir buruk lezzetine rastgelinmez. Belki dayakla matedilen kadının, oburluğunun cezasını çeken papazın veya çene kuvvetile cennete giren kurnaz köylünün hikâyesi, dinleyiciler arasında kılıbıkların yüreğine soğuk su serpmiş, papazları çekemiyenlere "oh olsun!" dedirtmiş veya zavallı günahkârların yüreğindeki bir ukdeyi çözmüş olabilir. Fakat Rönesansın şuurlu hicvi, ancak burjuvazinin tam kıvamını bulması ile zuhur edecektir. Yalnız, ne de olsa Bocaccio'ya, Chaucer'e hattâ Rabelais'ye ulaşan yolun başında fabliau'ların şen ve sinsi kahkahası duyulur.

Fabliau'ların en dikkate değer tarafı, sevda romanlarının kayıtsız ve şartsız kabul ettiği bir nassa, kadına verilen ilâhî payeye karşı oldukça şiddetli bir reaksiyon olmasıdır. Fakat bu reaksiyon, sevda romanlarının okunduğu muhite tesir edememiş ve kadını romandaki tahtından indirememiştir. Kadın, yine romanın mihveridir. Ancak zamanla, bazı münekkitlerin "kadın düşmanlığı" dedikleri bir ruh haletinin romana girdiğini ve ebedî bir problem olarak devam ettiğini göreceğiz. Bir an gelecek ki, şüphe ve endişe içinde yaşıyan insanlık, eski putunu gökten yere indirecek, ona melek değil, insan gözü ile bakacak ve romanlarında bu beşerî muammayı türlü şekillerde halletmeğe çalışacaktır.

Sevda romanlarında şövaliyelerin sevgilisi ilâhî kadınların, zamanla insanlaştığını, tıpkı hayattaki benzerleri gibi güldüğünü veya ağladığını görüyoruz. Kadını beşerî buutlarına irca eden bu cereyanı, cemiyet ve hayattaki değişme ile birlikte, *fabliau*'ların kaba ve ulu orta şakası da izah eder sanıyoruz.

Rönesans, insanlığa yaşamanın zevkini ve sevincini tattırmıştır. Rönesans hayatı, insana muhtariyetini,

iradesini ve dünya nimetlerine olan iştiyakını müktesep bir hak olarak tanımıştır. Bu devrin kibarı ile burjuvasında, kilise naslarından ziyade, güzele, iyiye ve doğruya, bilhassa hayata karşı sonsuz ve coşkun bir meyil görülür. Duygu imanın, arzu kalenderliğin, heyecan kayıtsızlığın yerini almış gibidir. Hayata yaşamanın nuru ile bakan gözler, yaşamayı hayatın sevinci ile dileyen ruhlar, insanı ve tabiatı, temaşaya lâyık bir âlem gibi seyretmek ihtiyacındadır. Bu âlemde göz yaşı eksik olmıyabilir. Varsın göz yaşları da olsun, ne zarar? Madem ki insanlığın önünde artık kendi hayatı vardır ve insan, kendi hayatının binbir sergüzeştine nihayet merak etmiştir. İşte Bocaccio'nun, Chaucer'in hikâyeleri, kilisenin "hisse"sinden bıkıp da kendi hayatının "kısse"sini öğrenmek isteyen insanlığın bu endişesine bir cevaptır.

An gelir, kartal yuvalarını andıran şatolarında münzeviyane yaşıyan hırçın senyörler, payitahtlara inip kıralların bendesi ve sarayların müdavimi olur. Eski ağır zırhların yerine kadife, sert ve haşin sözlerin yerine de ince ve zarif sohbetler kaim olmağa başlar. Derebeylik, kibar sosyetesine inkılâp eder. Henüz haşin itiyatlarından kurtularak saray etrafında disiplinli bir cemiyet kuran bu insanların, içlerindeki kaba enerjiye zarif bir üslup verecek, şatoları ile birlikte yıkılan eski kudretlerinin ızdırabını avutacak bir ideale, bir hülyaya ihtiyaçları vardır. İşte D. Urfe'nin *Astrée*'si bu uzun ve zarif aşk romanı, onlara cazip bir hayat örneği oldu. Bu roman, ideal arayan ruhlara, uğrunda ıztırap çekilecek biricik kudret ve hâkimiyetin aşk olduğunu telkin ediyordu. Aşk, fakat maddiliğinden sıyrılmış, yalnız ruhların kaynaşmasından tecelli eden bir aşk. Romanın bu temiz ve ideal aşk prensibi, devrin taşkın, düşkün ve pasaklı itiyatlarından kurtulmak istiyenlerin can attıkları bir sığınak olacak ve *Astrée*, değil Fransa'da, bütün Avrupa'da yeni bir cemiyet hayatına yol açacaktır. Fransa'da ilk edebî salon Marquise de Rambouillet'nin salonu, *Astrée*'nin eseridir. 1624'de Almanya'da asîl kadın ve erkeklerin, *Astrée* romanındaki eşhasın isimlerini takınarak, o romanı yaşamak üzere, bir *hakikî âşıklar akademyası* kurduklarını da biliyoruz.

Roman, matbaanın icadı sayesinde, çoktan insanlığın mahremiyetine dahil olmuştu. Artık geniş divanhanelerde şairin terennüm ettiği maceraları dinlemenin âdap ve erkânı unutulmuş ve roman, tıpkı rüya gibi, ferde has bir nimet haline gelmiştir. Dinleyicinin yerini okuyucu, nazmın yerini nesir almıştır. Mahremiyetin hudutsuz serbestisi, hattâ fantazisi, romana hülyanın kanatlarını takacak ve herkes, okuduğu romanda yaşamak istediği hayatı arayacaktır. Şüphesiz roman, henüz Anatole France'ın kitap hakkında dediği gibi, garbın afyonu olmamıştır, fakat şiirle tiyatronun müthiş rekabetine rağmen, XVII. asırda da roman okuyucularının arttığını görüyoruz. Prince de Condé, Frieburg önündeki siperinde saatlerce roman okuyor, Hoca La Fontaine D'Urfé için:

Mini mini çocukken romanını okudum;
Sakalıma ak düştü, yine okurum onu.

diyordu. Büyük ediplerin roman yazmağa tenezzül etmedikleri bir devirde bile ruhun romana olan bu ihtiyacını artık hor görmüyoruz. Biliyoruz ki insanlık, kendi macerasını anlatan, ıztıraplarını dindiren, ümit veren, hayatının boşluğunu dolduran bu edebiyat nev'ine, daima abı hayata duyulan iştiyakı hissedecektir. Son iki asırda romanın bütün cihan hayat ve edebiyatındaki talihi, bir tesadüf eseri değildir.

Romanın şarktaki macerası, hiç olmazsa ilk merhaleleri bakımından, garpteki sergüzeştini andırır. İnsanlığın aynı ruhî ihtiyaçları, insanlık halinin aynı zaruretleri, her iki iklimde, aradaki din, ırk, cemiyet ve hayat farklarına rağmen, halkın muhayyile ve hassasiyetine aynı ufukları açmış ve aynı susuzluklar, aynı pınarın suyunda kanmıştır.

Biz burada ne Arap kasaslarını, ne de Acem şehnamehanlarını mevzuubahs edeceğiz. Türk boyları arasında Dede Korkut hikâyelerini anlatan ozanlar ile sarayda ve halk arasında huşula dinlenen siyercilerin macerasını da anlatacak değiliz. Zaten ozanın ve siyercinin halk huzurunda vakit vakit uyardığı ateşin kahramanlık ve iman olduğunu biliyoruz. Türk ruhu, islâmiyeti, sadece bir feraiz sistemi halinde değil, bir kahramanlık menkıbesi olarak benimsemiştir. Soyca yiğit olan Türk, müslümanlık âleminde *sadrı islâm*'ın kahramanlık geleneğini temadi ettiren tek ırktır. Bizansa, haçlı seferleri esnasında garptan kopup gelen akınlara kılıcile set çeken Türkün hazreti Ali ve hazreti Hamza menkıbelerine karşı duyduğu vecdi hepimiz pek iyi anlarız. Ali gibi, Hamza gibi, Seyit Battal Gazi gibi iman ve hamaset timsallerinin kıssehanlar tarafından anlatılan menkıbeleri, asırlarca, Türk halk ruhunun en munis hâtıraları olmuştur. Asırlarca köy, kasaba ve şehirlerde; yeniçeri ortalarında, serhat kalelerinde, hattâ camilerde, kahvehanelerde, saraylarda, ramazan veya kış geceleri konak toplantılarında okunması âdet olan bu dinî - hamasî menkıbeler, cihat ve fetih havası içinde yaşayan kütleyi coşturmuştur.

Asıl teması din ve kahramanlık olmasına rağmen bu uzun romanlara, aşkın da bir motif, bir fasıl olarak girdiğini görürüz. Hazreti Ali, islâmiyeti kabul eden âşıkı sevgilisine kavuşturur; bizzat Seyit Battal Gazi, binbir cenk arasında, bir kâfir dilberi ile sevişir. Fakat aşk motifi, bu kahramanlık deryasında bir katre gibidir. Bütün beşerî duygular, ya iman ve kahramanlık, yahut tasavvuf heyecanı içinde kaybolmuşa benzer. Yalnız muhayyilenin başı boştur; tarihin hakikî vakalarına dev ve cin gibi esatirî mahlûklar karışır. Zaman ve mekân, tıpkı rüya âlemindeki zaman ve mekândır. Ne geçen zamanın, ne de katedilen mesafenin akıl mi-

hengine vurulmasına imkân vardır. Nihayet şehit olmak, en ulvî bir mertebedir ve dinî - hamasî roman dairesi, kahramanın cennette cenabı Hakkın huzuruna kabulü ile kapanır.

Halk daima bu uzun kahramanlık menkıbelerini zevk ve heyecanla dinlemiştir. Güzidelere mahsus klâsik bir edebiyat kurulup da kıssehan hikâyeleri ile istihzaya başlandığı devirde bile, halkın, ideal hayat örneği telâkki ettiği bu menkibelerden heyecan duymakta devam ettiğini görüyoruz. Naimâ "gazevat ve cihat esnalarında, hurubı eslâfa müteallik menakıp naklolunmak ve şirin-zeban kıssehanlar nâsın cemiyetgâhlarında, Şehname vesair hikâyatı meşhure söylemek, yalan gerçek, muharriki ırkı şecaattir demişler" mütalaası ile, serhatten serhatte koşan bir milletin ruhî ihtiyacını ne kadar iyi kavradığını gösterir.

Fakat bu hamaset ve iman menkibelerine yer yer süslü bir durak işareti gibi karışan sevda, halk muhayyilesinde çözülmesi imkânsız bir muamma gibi kalamazdı. Sevgilide Allahın cemaline âşık olmağı, dünya hazlarından, hattâ kendi nefsinden bile sıyrılmayı telkin eden gayet yaygın bir felsefeye, tasavvufa rağmen, insan, aşk denilen muadelenin hallini merak edecektir. Firenk diyarının şövalyeli sevda romanlarına mukabil, Şarkta da yer yer ve zaman zaman aşkın idealize edilerek, garamî birer destan haline getirildiğini görüyoruz. Bu sevda destanlarına, elbette halk muhayyilesinin diğer problemleri, kahramanlık, tasavvuf, sihir de karışır. Fakat roman artık tek kutuplu değildir. İnsan iradesini harekete getiren kudret, aşk gibi beşerî ve dünyevî bir duygu olunca, bütün macera, daha değişik, daha beşerî ve daha reel bir mâna ve hüviyet kazanır, Ferhat ile Şirin, Tahir ile Zühre, Arzu ile Kanber ilh.. gibi halk romanlarında aşkın, sevdanın kader ile mücadelesini görmemek imkânsızdır. Bunlarda, bütün tasavvuf görünüşüne rağmen, âdeta, beşerî bir duygu olan aşkın ilâhî bir nizam olan kaderle boğuştuğunu hissederiz. Fakat kader, başlangıçtan itibaren muzafferdir, öyle ki dünyevî aşk bile, kaderin altında ezilmemek için çokluk tasavvuf kalesine sığınır. Hakikaten şarkın sevda romanı kaderin hükmünü icrası ile başlar. Çocuksuz padişahla yine çocuksuz veziri, dervişin sunduğu elmayı yarı yarıya yedikten sonra baba olmak saadetine kavuşurlar. Bir tek elmanın vahdet sembolünden hasıl olan çocukların birbirini sevmesi, mukadderdir. Elmanın kabuklarını yiyen kısrağın da, kahramanın küheylânını doğurması, yine aynı kaderin icabıdır. Şayet mes'ut olmak mukadderse, hikâyenin kahramanı, binbir tehlike atlattıktan ve binbir zorluğu yendikten sonra, sevgilisine kavuşur ve onlar erer muradına. Yok, kaderde ayrılık varsa, ölünce yanyana gömülseler bile, iki mezarın arasından bir kara çalı peyda olur ve iki gül fidanını birbirine yaklaştırmaz.

Sevda, henüz mürahiklik çağında doğar. Birbirini sevecek iki ruhun, birlikte büyümelerinin, birlikte mektebe gitmelerinin ve yahut birbirini görür görmez vurulmalarının ehemmiyeti yoktur. Her vaziyette aşk, kader gibi, şaşmaz bir muayyeniyetle hükmünü icra eder. Sevda hikâyelerinde kahramanın iki aşk arasında bocaladığını pek görmezsiniz. O, pervanenin ışığa, bülbülün güle mukadder aşkı gibi, bir tek güzelin, yahut bir tek güzelliğin kulu kölesi olur. Onun için yaşar, onda yaşar ve mukadderse onunla yaşar.

Sevda romanlarının kahramanı ya iradesinin, yahut pazusunun kuvveti ile de tam bir kahramandır. Aslının peşine düşen Keremde veya Elmadağını delen Ferhatta, aşk uğrunda her müşkülü yenebilecek bir ruh veya beden gücü ile karşılaşırız. Romanda hayat, âşıkın karşısına bir sıra imtihan çıkarır. Murada ermek için bu imtihanlardan yüzünün akı ile çıkmak lâzımdır ve ancak faziletli âşık bunda muvaffak olur. Sevda romanlarındaki kahramanın en büyük fazileti, aşkıdır. O, âşık olduğu için doğruluğu sever, düşküne el uzatır, dindar, hattâ mutasavvıftır, şairdir, pehlivandır. Aşkı ne kadar tertemiz, ne kadar enginse, fazileti de o kadar azametlidir. Tevazu, faziletin en tabiî bir tecellisidir. Onun içindir ki sevda romanlarının kahramanında kibir ve gururdan eser göremezsiniz. O, darılıp gücenmek bilmez, en hor gördüğü şey, kendi nefsidir.

İbrahim Müteferrikanın himmetinden evvel âşıkların, diyar diyar, saza uydurup naklettikleri bu hikâyeler, dinliyenlerin ruhunda neler uyandırıyordu acaba? Şüphesiz çocuklar; kahramanın ejderhalarla boğuşmasını, en yalçın kayalardan aşmasını, velhasıl hikâyenin tabiat üstü, masal unsurlarını severler. Bu harikulâdelikler, onlardaki coşkun muhayyilenin en tabiî gıdasıdır. Hayalinde kendini roman kahramanının yerine koyan çocuk, bir an olsun, kendi âciz hayatını unutur. Bugün bazı psikologların gösterdiği gibi, çocuğun şuur altında kuvvetle yaşıyan gerilik duygusu, hikâyenin bu harikulâde imkânlar âleminde zararsız bir tatmin sahası bulur. Sevda romanları, büyüklerin de emel ve iştiyaklarına bir cevap olur. Herkes onlarda, kendi hayat bilmecesinin hallini, kendi duyuş ve görüşüne uygun bir hayatın nizamını sezer. Aşkı uğrunda dünyaya aldırış etmeyen, türlü mihnetlere göğüs geren ve sonunda ya sevgilisine kavuşan, yahut bu yolda can vererek evliya mertebesine eren kahramanın misali, içinde yaşadığı cemiyetin kargaşalığı ve yaman baskısı altında bulunan dinleyiciye bir inşirah vesilesi veya bir ümit kaynağı olur. Şayet hayal, bir yandan cemiyetin keşmekeşi, bir yandan da tasavvufun telkini ile, zaten yaşamağa değer bir şey olmaktan çıkmışsa, sevda romanının macera ve âkıbeti kadar, huzursuz bir ruhu sükûna kavuşturan ne olabilir ki?

Sevda romanı, dinleyicinin ruhunda, yaşanılan hayatın imkânları dahilinde, yaşanılacak hayatın örneği olmuştur. Yaşanılan hayatın imkânlarından

tamamile uzaklaşmak kabil değildir. İstediğiniz kadar vakayı ve şahısları tecrit edin, istediğiniz kadar allegoriler yaratın, ayağınız mutlaka muhite bağlıdır. Galip Dedenin *Hüsnü Aşk*'ı bile, şiirinin bütün füsununa rağmen, sizi bu kadrodan dışarıya çıkarmaz ve coşkun gönlünüze bambaşka ufuklar açmaz.

Romanın yaşanılan hayatla özenilen hayat arasındaki tezattan doğduğunu söylemiştik. Bunun en parlak misalini fıkra ve meddah edebiyatımızda buluruz. Zaten yaşanılan hayatla özenilen hayat arasındaki aykırılık, ya acı bir tenkit, yahut şen bir alay şeklinde tezahür eder. Baskının şiddetli olduğu müsamahasız cemiyetlerde acı tenkide fırsat düşmez; yalnız bir fıkra veya bir hikâyenin kahkahasına gizlenen hicivde ferdin cemiyetten şikâyeti duyulur. Meddahın anlattığı şeyler arasında, vakanın masumiyetine ve taklidin gürültüsüne karışıp giden öyle hicivler vardır ki, dinleyenlerin inşirahını, kısmen olsun, izah eder. Kulağa fısıldanan bir fıkranın zahirî saffeti altında, nüktenin alacalı elbisesini giymiş ne acı şikâyetler, ne keskin tenkitler bulunur. Bunlar, âdeta vicdan hürriyetinin kaçak bir mal sayıldığı cemiyetlerde, kara borsa metaıdır. Açık pazarda müsadereye uğrayan şikâyetler, tenkitler ve temenniler, bu kara borsada sürülür, kapışıla kapışıla satılır ve dilden dile devreder. İşte saraymedrese ve ocak ceberutunun hâkim olduğu asırlarda halk muhayyilesinden, nüktenin süsü içinde hicvin zehirini taşıyan öyle fıkralar, öyle hikâyeler zuhur etmiştir ki, bunlara ibret gözü ile bakılınca, halk dehasının kudretine hayran olmamak elden gelmez.

Fıkralar, küçük birer roman, daha doğrusu küçük birer dramdır. Fıkra tipleri, tamamile reel hayattan alınmıştır. Yabancı kültürlerin mahsulü olan fıkralar bile, halk arasında, ancak yerli dekor ve yerli tiplerle hayatiyet kazanır. Yerli ve hakiki tipler diyoruz. Bunlar, devir devir, sokakta, mahallede, camide, dağ başında, konakta, hattâ sarayda yaşamış, her gün burun buruna gelinen insanlardır. Softa, derviş, yeniçeri, esnaf, dalkavuk, eşkiya, kâtip, yahudi bezirgân, Arnavut bahçıvan, mahalle karısı ilh. bütün bunlar fıkra panayırının daimî müşterileridir. Her biri, fıkraya kendi zihniyeti ile, kendi edası ile girer. Her tipin muayyen bir psikolojisi vardır. Hiciv, nüktenin masum görünüşü içinde, zıd karakterlerin, birbirine aykırı hayat ve zihniyetlerin karşı karşıya gelmesinden çıkar.

Fıkra dünyasına giren bu yerli tiplerin bazıları, hicvin kutbu olur. Bunlar hem reel hüviyetlerini muhafaza ederler, hem de halkın tenkid kudretinin sembolü olurlar. Bütün nükteler bunların ağzından çıkar, en ciddî hayat ve cemiyet meselelerile bunlar alay eder, her nevi otoriteye bunlar dil uzatır. Eski devrin medrese-saray ve ocak ceberutu bile bunların elinde şamar oğlanına döner. Yalnız, bunların sözü batmaz, hiciv kızdırmaz. Çünkü bunlar velidir, evliyaya inanan bir cemiyetin tabularıdır. Halk, kendi hicvini, üstüne bir veli abası geçirdikten sonra, sokağa salıverir, yahut veli sayılan bir mübarek zatın nam ve hesabına fıkralar uydurur. Hamamda Timurleng'e değer biçen Nasreddin Hoca velidir, meyhanede yeniçeri ağasına meydan okuyan Bekri Mustafa, velidir, topuna birden yuf borusu çeken bektaşi fakiri, yine velidir.

Halk fıkralarında günlük hayatın en renkli sahnelerini seyrederiz. Mahalle kahvesi, meyhane, konak, hamam, kervan, mesire, çarşı pazar, fıkranın tabiî kadrosudur. İyi fıkracı, üç beş sözle çiziverdiği dekor sayesinde asıl nükteyi hazırlar ve hicvi belirtir. Fıkralar, örf ve âdetlerimizin, cemiyet hayatımızın realist birer minyatürüdür. Cenaninin hikâyelerinde, meyhane ve mesire âlemlerile, baskın sahnelerile, gemi ve kervan yolculuğu ile XVII. asır halk hayatının çok canlı tasvirlerini görürüz. (1)

Meddah hikâyeleri, ruh bakımından fıkralardan pek farklı değildir. Aynı realist görüşü, aynı içtimaî tenkid ruhunu bunlarda da buluruz. Fakat bunlar mevzuun geniş tutulması, vaka ve tiplerin tasvirinde görülen tafsilâtı, taklitle birlikte bazı ruhî tahlil denemeleri bakımından bizde modern romanın ilk numuneleri sayılabilir. Meddah hikâyelerinin bir çoğu, sadece hayattan alınma gayet canlı ve renkli tablolardan ibarettir. Böylelerinde mevzu, şehir hayatının bir köşesi veya bir anıdır. Fakat meddah bunu o kadar realist bir görüşle canlandırır, tipleri o kadar tabiî ve hakikî hüviyetlerile yaşatır ki, çizdiği tablolarda, realist romancılığımızın menşeini görür gibi oluruz. Daha XVII. asırdan kalma vesikalarla bu tarza döküldüğünü gördüğümüz meddah tasvir ve hikâyeleri, son zamanlara kadar aynı kuvvetli görüşü, aynı tabiiliği, aynı canlılığı, nev'in bir geleneği halinde muhafaza etmişlerdir. Ebuzziya Tevfik merhum, Yağcı İzzet adında bir meddahtan bahsederken onun bir köprü tasvirini anlatır (2): "Siz oturduğunuz yerde, köprünün para toplıyan memurlarından dilencilerine, gelip geçenlerine, satıcılarına, hem de bağırıp çağırışı sizce malûm olanlarına kadar herkes gözünüzde canlanır. Kendinizi köprüden geçiyor sanırsınız. Çünkü tanıdığınız ilâhî okuyan bir dilencinin, anahtar halkası satan kör ermeninin, mendil satan acemin, fıstıkçı arnavudun, sigara kâğıdı, kav ve kibrit satan çocukların, gözlükçü Mişonun, muntazam adımlarla balya götüren sırık hamallarının, çocuğu çiğnenmesin diye feryadı koparan annenin, dört nala giden bir sürücü beygirinin, bir konak arabasının, velhasıl köprüden geçen her nevi insanın, eşyanın sesleri, gürültüleri, patırtıları kulağınıza akseder. Nihayet Boğaziçi vapurlarının ilânı harekete mahsus kaba ve acı sadası, istim gürültüleri, kaptanın, memurların, çımacıların kumandaları, Eyyübe! içeriye! Kadıköyüne! Hareme! diye müşteri çağıran kayıkçıların sesi."

(1) Köprülüzâde M. Fuad, Meddahlar, *Türkiyat Mec.* Sayı 1, 1925, s. 27.

(2) Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Temaşası*, 1942, s. 28.

Ya tipler? En eski kayıtlarda meddah hikâyelerindeki tiplerin de hayattan alındığını görmekteyiz. Evliya Çelebinin anlattığı Karagöz. ortaoyunu ve meddah mevzularındaki tipler, o devrin insanlarıdır. Süleyman Faik Efendi, XIX. asrın başlarında, Hacı Müezzin ismindeki bir meddahtan bahsederken, bu zatın "Arap, Lâz, Arnavut, Frenk, Rum, Yahudi taklitlerinden başka, Etrakin envaını ve Rumeli Çitaklarının her cinsini ve Boşnakları ferden ferda taklit" ettiğini söyler. Burada taklit, sadece şive taklidi değil, tiplerin herbirine ait zihniyetin belirtilmesi, bir kelime ile, tipin dış görünüşünden başka, şahsiyetini de yaşatmaktır. Meddahların bu hususdaki muvaffakiyetini yine Ebüzziya'dan dinliyelim: "Yağcı İzzet size yangından çıkmış, viranelerden" toplanmış çivi ve demir gibi hırdavat satan bir Yahudinin dükkânını anlatacak olsa, kendisinin küçük yaşından beri hep bu iş peşinde dolaşmış olduğuna hükmederdiniz. Sonra da Yahudi ile alışveriş etmek istiyen meselâ Kayserili bir doğramacı kalfasını, yahut Eğinli bir kasap çırağını, her iki tarafın birbirini aldatmağa matuf olan zekâ kuvvetlerinin yardımiyle ne kadar iknaiyata malik iseler onları sarfettirir. Fakat Yahudiyi o yaygarayı cehudanesiyle, cinasiyle, Kayseriliyi gılzeti ifadesiyle, kurnazlığiyle söyletirdi."

Meddah buna nasıl muvaffak oluyordu? Realist romancıların tatbik ettikleri bir usul sayesinde yani müşahede ve tetkik ile... Yine Ebüzziyayı dinleyelim: "Meselâ şehir halkınca maruf bir dilencinin sesini, şive ve ahengi ile iktisap edinceye kadar, lüzumuna göre, aylarca arkasında dolaşırdı. Hattâ Ayasofyada meşhur bir âmâ olan buhurcuyu taklit için, nice günler takip etmiş olduğu ve yine mesahiri musikişinasandan külhanbeyi Mehmed'in ahengi ginasını fark olunmıyacak raddede taklit maksadiyle, birçok zaman Mehmet Paşa tekkesine devam ettiği mervidir."

Şüphesiz meddah, cemiyet hayatı ve tip tasvirlerinde ekseriya mizaha kaçar, gördüklerinin, duyduklarının karikatürünü yapar. Fakat bu masum taklit ve karikatür oyununda, hayatın hakikaten gülünç taraflarını teşhir etmek suretile, dinliyenlerin hiciv insiyakını da tatmin etmiş olur. Mizah ve karikatür, tenkit ve hicvin sanatkârane ifadesidir.

Meddah hikâyeleri arasında mevzularını halk hayatından almış roman mahiyetinde olanları da vardır. Murat IV.'ın nedimlerinden Trabzonlu Tıflî Ahmet Çelebiye isnat edilen meşhur *Hançerli Hanım* hikâyesi ile bu hikâyeden türeyen *Tayyarzade yahut Binbirdirek Batakhanesi*, Cevrî Çelebi ilh.. hikâyelerini ilk modern romanlarımız addetmek pek hatalı olmaz. Hakikaten bu hikâyelerde oldukça karışık bir vak'a, hakikî tipler ve basit ruh tahlilleriyle karşılaşırız. Mevzu ve tipler bakımından bunlar, bizde romantik romancılığın ilk numuneleri sayılabilir. Bize modern romanın garptan geldiğini ve ilk edebî romancımız Namık Kemal'in garp tesiri altında kaldığını kat'iyetle iddia eden edebiyat tarihçilerimiz, *Sergüzeşti Ali Bey ile Hançerli Hanım*'ı veya *Tayyarzade*'yi mukayese etmek zahmetine katlansalardı, hükümlerinde biraz daha insaflı davranmak mecburiyetini hissederlerdi. Ahmet Mithat Efendinin birçok hikâye ve romanları bu görüşümüzü takviye edecek mahiyettedir. Ahmet Mithat Efendiden Hüseyin Rahmiye, ondan da bazı muasır romancılarımıza intikal eden bu roman geleneğinin kaynağında meddah hikâyelerini görmemek imkânsızdır.

* * *

Maksadımız garpta ve şarkta romanın tarihçesini anlatmak değildi. Romanın tarihine, romanla dinleyicisi veya okuyucusu arasındaki ruhî bağları belirtmek maksadiyle, temas etmiş bulunuyoruz. Değişik devirlerden ve değişik diyarlardan aldığımız misaller, bize şu hakikati gösteriyor: roman, yaşanılan hayatla özlenilen hayat arasındaki tezattan doğmuştur. Her yerde ve her devirde roman, okuyucuya, bir an olsun kendi hayatını unutup realiteden hülyaya geçmek ve içine teptiği insiyakları, duyguları ve emelleri, hülyanın rengârenk ikliminde gerçekleştirmek imkânını vermiştir. İnsanlığın en sıkıntılı, en buhranlı, en meyus anlarında roman, ferde Hızır gibi yetişir ve onu elinden tutarak, bir an için, sıkıntıdan, buhran ve yeisten uzaklaştırır. Şu felâketli harb yıllarında her memlekette roman satışının akıllara hayret veren yükselişini, romanın bu hassasından başka bir şeyle izah etmeğe imkân yoktur. Harb, sefalet, huzursuzluk, sıkıntı gibi salgın asır hastalıklarının şifası, biraz da romandadır. Roman, edebiyatın bu cümle kapısı, insanlığın saadeti için, daima, ardına kadar açık duruyor.

Sabahattin Ali

(Gümülcine 25 Şubat 1907 - Kırklareli 2 Nisan 1948)

Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatında hikâye ve romanlarıyla tanınan Sabahattin Ali, Batı Trakya'da Gümülcine Sancağı'na bağlı Eğridere ilçesinde dünyaya geldi. Büyük babası Bahriye Alay Emiri Oflu Salih Efendi, babası Cihangirli Piyade Yüzbaşısı Ali Sabahattin Bey'dir. Annesi alaydan yetişme subaylardan Yüzbaşı Mehmet Ali Efendi'nin kızı Hüsniye Hanım'dır. Hüsniye Hanım Ali Sabahattin Bey'den on altı yaş küçüktür, yaş farklılığı yanında, eşler arasında kültür ve hayat tarzı, hayat anlayışı farklılıkları da vardır. Ayrıca Hüsniye Hanım hastalıklıdır. Sabahattin Ali'nin babası, Birinci Dünya Savaşı ilan edilir edilmez Divan-ı Harb-i Örfî Reisi olarak Çanakkale'ye gönderilir. Sabahattin Ali de öğrenimini bu şehirdeki İbtidaî Mektebi'nde sürdürür. Bu yıllarda, babası Ali Sabahattin Bey kalp hastası olur; annesi Hüsniye Hanım'ın da hastalığı artar. Aile İzmir'e taşınır. Ali Sabahattin Bey, tiyatro ve gazino işleriyle uğraşarak ailesinin geçimini sağlamaya çalışır. Yunanlılar'in İzmir'i işgali üzerine de Edremit'e taşınırlar. Aile geçim zorluğu çeker.

Ailesiyle ilgili bu olaylar Sabahattin'in çocukluk yıllarında çevreyle uyumsuzluğuna sebep olur. Ancak Edremit İptidaî Mektebi'nde en çalışkan öğrenci Sabahattin'dir. Gümülcine'den babasının dostu olan ve Edremit'e yerleşen öğretmen Mehmet Şah Bey'in ilgisi ve teşvikiyle okumaya yönelir. 1921'de Edremit İptidaî Mektebi'ni bitiren Sabahattin, bir yıl İstanbul'da dayısının yanında kalır. 1922-1923 öğretim yılında Balıkesir Muallim Mektebi'ne (Öğretmen Okulu) girer. Artık aile çevresinden ve Edremit'ten ayrılmış, kendi hayatını düzenlemeye başlamıştır. Öğretmen Okulu'nda şiir ve hikâye denemelerine girişir. Bazı denemelerini arkadaşlarıyla birlikte çıkardıkları okul gazetesinde yayınlar. Ancak onun yatılı okullara has disiplin ve düzene de tam olarak uyduğunu söylemek güçtür. Okul idaresince kendisine ceza verileceğini öğrendiğinde intiharı düşünür. Balıkesir Öğretmen Okulu müdürünün yardımıyla 1926 yılında İstanbul Öğretmen Okulu'na (Muallim Mektebi) naklolunur. Bu okulda Ali Canip Yöntem edebiyat öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Ali Canip'in teşvikleriyle dergilere şiir ve hikâyeler gönderir.

Bu dergilerden ilki, Orhan Şaik'in Balıkesir'de çıkardığı *Çağlayan*'dır. 1926'dan itibaren *Servet-i Fünûn* ve *Hayat* dergilerinde şiirleri yayınlanır.

Bu dönemde annesinin rahatsızlığı artar. *Akbaba* dergisinde de hikâyelerini yayınlar. Babası, hasta haliyle hem ailesinin geçimini ve düzenini sağlamaya, hem de çocuklarının eğitimiyle uğraşmaya gayret eder. Hüsniye Hanım'a kardeşi Op. Dr. Rifat Ertüzün, Zeynep Kâmil Hastanesi'nde parasız tedavi imkânı sağlar. Eşinin iyileştiğini öğrenen Ali Selahattin Bey, onun sağlıklı hâlini görmeden vefat eder. Babasının ölümü derinden sarsılmasına sebep olmuştur. Bu üzüntüsünü 12 Kasım 1926'da yazdığı "Babam İçin" adlı şiirde ifade eder.

Sabahattin Ali, 21 Ağustos 1927'de İstanbul Öğretmen Okulu'nu bitirdiği zaman edebî çevrelerde adını duyurmaya başlamıştır.

Okulu bitirdikten sonra Ankara Numune Hastahanesi'nde görevli olan doktor dayısının yanına gider. Dayısı o sırada Yozgat'a tayin edilmiştir. Sabahattin Ali de Yozgat Merkez Cumhuriyet İlkokulu'na tayin ettirilir. Yozgat'ta şiir ve hikâye yazmaya devam eder. Bu dönemki edebî faaliyetinin merkezinde İstanbul'da öğretmenlik

stajı esnasında tanıştığı ve âşık olduğu Nahit Hanım vardır. "Bir Macera", "Kalbimde Aşkımız", "Ebedi Yat ve Uyu", "Bütün İnsanlara", "Firar", "Kudurmak" gibi şiirleri ile "Cinayetin Sebebi", "Bir Siyah Fanila İçin" adlı hikâyeler sözü edilen aşkın ve bu dönemin ürünleridir.

Sabahattin Ali, yaz tatilini geçirmek üzere Yozgat'tan İstanbul'a giderken Ankara'ya uğrar; tanıdıklarına Yozgat'ta çok sıkıldığını, bir daha bu şehre dönmeyeceğini söyler. Bunun üzerine yabancı dil öğretmeni ihtiyacını karşılamak üzere öğretmen okulunu bitirenler arasından seçilecek on beş kişinin yurt dışına gönderileceği imtihanlara katılması tavsiye edilir. İmtihana girer ve beş kişilik bir grup içinde Almanya'ya gönderilir. Almanya'da dil kursunu bitirir. Berlin'de yatılı bir okula yerleştirilir. Sabahattin Ali belli bir seviyede dil öğrendikten sonra kendisini kitap okumaya vererek hem edebiyat ufkunu geliştirir, hem de sevgilisinden ve vatanından ayrı olmanın verdiği ızdırabı teskin eder. Altı veya yedi yıl için gönderildiği Almanya'dan iki yıl içinde geri döner. 1930 yılının Mart ayında Almanya'dan döndüğünde Yüksek Muallim Mektebi'nde (Yüksek Öğretmen Okulu) yatılı olarak okuyan Nihal Atsız, Pertev Naili, Orhan Şaik, Nihat Sami gibi arkadaşlarının yanında kalır. Okul müdürü Hamit Bey tarafından da korunur, Bursa'nın Orhaneli kazasına ilkokul öğretmeni olarak atanması sağlanır. 1930 yılının Eylül'ünde Ankara'da Gazi Terbiye Enstitüsü'nce açılan Almanca yeterlik imtihanına girer, başarılı olur ve Aydın ortaokulu Almanca öğretmenliğine atanır. Burada komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla önce soruşturma geçirir, sonra tutuklanır. 9 Eylül 1931'de berat edinceye kadar üç aya yakın bir zaman Aydın Hapishanesi'nde tutuklu kalır. Sabahattin Ali'nin ömrünün bu döneminde Marksizmi ve Komünizmi araştırdığını, öğrendiğini ortaya koyan bir eserle karşılaşmadık.

Bu konuda Sabiha Sertel'in *"Roman Gibi"* adlı eserindeki şu satırlar vardır: *"Sabahattin Ali Almanya'dan yeni gelmişti. Bir gün Resimli Ay'da yayımlanmak üzere bir hikâye getirdi. Nâzım'la uzun boylu sanat ve edebiyat üzerine konuştular. Nâzım hikâyeyi okuduktan sonra: 'Bu çocukta iş var' dedi. Bundan sonra Sabahattin'in getirdiği hikâyeleri dikkatle okur, Sabahattin'le tartışırdı. Onun yazılarını romantik buluyor, ona daha realist hikâyeler yazmayı öğütlüyordu. Sabahattin Ali Almanya'da ilerici edebiyatla temas etmiş, sosyalist eğilimleri olan bir gençti. Fakat kafasında sosyalizm henüz belirli bir şekil almamıştı. Nâzım onu yalnız sanata değil sosyalizme de çekmeye çalışıyordu."* (*Roman Gibi*, İstanbul 1969, s. 122)

Demek ki Sabahattin Ali hikâyeleri aracılığıyla Nâzım Hikmet ve *Resimli Ay* çevresinde faaliyet gösteren yazarlarla tanışmıştır. Nâzım Hikmet de *Sabahattin Ali Üstüne* başlıklı yazısında bu hususu açıkça ifade eder. Sabahattin Ali, mizaç itibariyle düşündüğünü, hissettiğini çevresindekilere anlatan, biraz da gösterişi seven, yeniliğe açık biridir. *Resimli Ay* çevresinde duyduklarıyla kendisini bu hareketin içinde bulmuştur. Bundan sonra da, mahiyetini ve felsefî boyutlarını tam öğrenemediği bu hareketin içinde hayatını sürdürecek, edebî faaliyetleri zaman zaman bu hareketin gölgesinde kalacaktır. Anadolu peyzajı ve insanını Refik Halit Karay çizgisinde, realist hikâye tarzında anlatma konusunda son derece başarılı olan Sabahattin Ali, bir taraftan gerçek anlamda memleket edebiyatı çerçevesinde değerlendirilecek eserlere vücut verirken bir taraftan da gerçek anlamda mahiyetini anlamadığı bir mücadelenin içinde sürüklenir. Şartlar onu adetâ edebiyat dışına sürükler, edebî kabiliyetin siyasî polemik yazarına dönüşmesine zemin hazırlar. Aydın Hapishanesi'nden çıktıktan sonra 30 Eylül 1931'de Konya Ortaokulu Almanca Öğretmenliği'ne atanır; burada şiir ve hikâye yazmaya devam eder; *"Kuyucaklı Yusuf"* adlı romanını kaleme alır. Bu arada "Cumhurbaşkanına ima yoluyla hakaret" suçundan 26 Aralık 1932'de tutuklanır. Bir buçuk ay Konya'da, sekiz buçuk ay da Sinop'ta yattıktan sonra Cumhuriyetin onuncu yıldönümü münasebetiyle çıkartılan aftan yararlanarak 29 Ekim 1933'te tahliye edilir.

Hapishanede hem yazı faaliyetini sürdürür, hem de hikâye ve romanlarında kullanacağı bazı tipleri tanıma imkânı bulur.

Hapishaneden çıktıktan sonra yeniden göreve alınması için Millî Eğitim Bakanlığı'na başvurur. 15 Ocak 1934'te *Varlık* dergisinde Atatürk'e sevgisini ifade eden "Benim Aşkım" adlı şiiri yayınladıktan sonra Neşriyat Müdürü Büro Şefliği'ne atanır. 30 Eylül 1934'te Talim ve Terbiye Dairesi'nde görev verilir.

İlk gençlik yıllarından itibaren birkaç defa âşık olan, ama duygularına karşılık alamayan Sabahattin Ali 16 Mayıs 1935'te Aliye Hanım ile Kadıköy'de evlenir, birlikte görev yeri Ankara'ya yerleşirler. 25 Haziran 1935'te Millî Eğitim Bakanlığı Neşriyat Dairesi ikinci sınıf kalem başılığına nakledilir. Ayrıca Ankara'da bir ortaokulda Almanca dersleri vermeye başlar. Bu yıllar edebî faaliyeti yoğunlaşır. 1934'te *Dağlar ve Rüzgâr* kitabı yayınlanır. 1927-1935 yılları arasında yazdığı hikâyeleri *Değirmen* adlı ilk hikâye kitabında bir araya getirilir ve yayınlanır. İkinci hikâ-

ye kitabı *Kağnı*'da (1936'da yayınlanır) yer alan on üç hikâyeden sekizi 1935 yılında kaleme alınmış ve dergilerde yayınlanmıştır. Bunu 1937'de yayınlanan *Ses* takip eder. Bu eserleriyle Sabahattin Ali, Cumhuriyet sonrası hikâyeciliğimizde yerini alır. *Kuyucaklı Yusuf* romanını da 1937'de yayınladığı dikkate alınırsa, evlilik sonrası kendisini edebiyat çalışmalarına verdiği anlaşılır. Edebiyat zevki olgunlaşmış, eserleriyle kendisini kabul ettirmiş durumdadır.

1 Mayıs 1937 - 1 Mayıs 1938 tarihleri arasında askerlik görevi yapan Sabahattin Ali 1935-1945 yılları arasında tercüme faaliyetini de yoğun biçimde sürdürür.

Sabahattin Ali, bu kararda kalmaz, daha doğrusu kalamaz. Mizacına, daha yerinde bir ifadeyle her kavgada yenilmeye mahkûm "iç ben"ine teslim olur. Bu teslimiyet, ideolojik bir kavgadan çok, edebî şöhretin sağladığı imkânla kendi benliğini dışa vurma eğilimi olarak değerlendirilebilecek *İçimizdeki Şeytan* adlı satirik eserin yazılmasına zemin hazırlar. Eser önce *Ulus* gazetesinde tefrika edilir, sonra da kitap halinde yayınlanır (1940).

İşte bu eser, edebiyatımızda Hüseyin Nihal Atsız - Sabahattin Ali kavgasına sebep olur. Bu kavga neticesinde Nihal Atsız dört ay hapse mahkûm olur, Sabahattin Ali ise önce Bakanlık emrine alınır, Konservatuardaki işinden ayrılır ve hayatını kalemiyle kazanmaya mecbur olur. (1945). O, artık İstanbul'dadır. *Gün* dergisinde hikâyeler, *La Turquie* ve *Yeni Dünya* gazetesinde de siyasi yazılar yayınlar. Şartlar onu politik gazeteciliğe sürüklemektedir. 1945'teki *Tan* olaylarından sonra, sosyalist gazete ve dergilerin yazarı hüviyetiyle hayatını sürdürür. 1946-1947 yıllarında sırasıyla *Gerçek* gazetesi, *Marko Paşa, Malum Paşa, Mazlum Paşa, Yedi Sekiz Hasan Paşa, Öküz Paşa, Geveze, Alibaba* gibi siyasî - mizahî basın organlarında yazı hayatını sürdürür. Ortakları ve yakın arkadaşları Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz'dır. Böyle bir yazı faaliyetinin tabii sonucu sık sık mahkeme kapılarında görünmek zaman zaman mahkûmiyet kararlarıyla karşılaşmaktadır. 1947 yılında iki ayrı mahkeme sonucu yedi ay hapse mahkûm edilir, dava temyize gönderilir.

1947 yılında Sabahattin Ali; *Adımlar, Görüşler, Gün, XX. Asır, Yeni Dünya* ve *Gerçek* gazetelerinde yayınladığı hikâyelerini *Sırça Köşk* adlı kitabında biraraya getirir. Kitap 1948 Ağustosunda Bakanlar Kurulu kararıyla toplatılır.

Artık o; "Ses", "Kağnı", "Ayran" gibi hikâyelerin, *Kuyucaklı Yusuf* adlı romanın yazarı olmaktan ziyade belli bir tavrı yansıtan basın organları ile kavgaya hazır durumundadır. 5 Şubat 1948'de, Mehmet Ali Aybar'ın çıkardığı *Zincirli Hürriyet*'te yayınladığı "Asıl Büyük Tehlike Bugünkü İktidarın Devamıdır" başlıklı yazısı sebebiyle yine kovuşturmaya uğrar. Bunu "Adalet Koridorlarında" başlıklı yazısı sebebiyle yeni bir kovuşturma takip eder.

Bütün bunlar hikâyeci Sabahattin Ali'nin yerini rejim ve devlete karşı kalemiyle savaşan siyasî polemik yazarına bıraktığını ortaya koymaktadır. Böyle bir yazarı da 1948 yılı şartları içinde polis yakından takip eder.

Sabahattin Ali yurt dışına kaçarak hayatını sürdürmeyi plânlar. Bulgaristan'a kaçma plânını uygularken 2 Nisan 1948 tarihinde Kırklareli-Bulgaristan hududuna yakın bir yerde öldürülür.

Sabahattin Ali, Türk hikâye ve romancılığında bir dönüşüm sürecinin merkezinde yerini bulan bir sanatçımızdır. Kendisinden önce Cumhuriyetin ilk yıllarında, Kurtuluş Savaşı ve ardından Cumhuriyetin ilanıyla Millî edebiyat akımı tesirinde Tanzimat'tan beri yaşanan toplumsal değişimi ve Anadolu'ya ve Anadolu insanına eğilen Ö. Seyfettin, R. H. Karay, Y. K. Karaosmanoğlu, R. N. Güntekin ve H. E. Adıvar gibi Cumhuriyet hikâye ve romanının kurucusu konumundaki nesil ile F. Celalettin, M. Ş Esendal, K. H. Koray, B. S. Kunt, S. Enis, O. C. Kaygılı, R. E. Aygün, N. S. Örik ve Sadri Ertem kuşağını geçerek Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve Kemal Tahir gibi sosyal gerçekçi yazarlarımız arasında bir köprü vazifesi görür. Berna Moran'a göre Sabahattin Ali, Anadolu insanının gerçeğine cumhuriyetin ilk yıllarındaki aydınlarımızdan daha farklı bir açıdan bakar. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Osmanlı aydını Türkiye problematiğine batılılaşma nazarıyla bakıyordu. Bu durumda beraberinde ideolojik yaklaşımı öne çıkararak toplumdaki ilericigerici, aydın-yobaz gibi zıtlıkları problemin temel nedeni sayarak hikâye ve romanın temel konuları arasına alıyordu. Sabahattin Ali, Anadolu'yu gerçek mahiyetiyle tanıyamayan ve Millî edebiyat çerçevesinde Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet coşkusuyla Anadolu'yu anlatan Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yazarlardan farklı olarak Anadolu insanıyla birlikte yaşıyordu ve bunun sonucu olarak da toplumu çok iyi tanıyor, Türkiye sorununu toplumsal yapının bizzat kendisinde buluyordu. Sabahattin Ali, kendisinden sonra gelecek Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir gibi sosyal gerçekçilerin eserlerini verecekleri bu problematiğin ilk ürününü veren yazardır denilse yeridir.

Sabahattin Ali, hikâye yazmaya başladığı 1927 ile 1936 yılları arasında edebiyatımızın en başarılı hikâyecisi durumundadır. Onu, edebiyat dünyasına henüz girmemiş insanları ve çevreleri anlat-

makta çok başarılı bulan Tahir Alangu; Türk hikâyeciliği içersindeki yerini ve hikâyelerinin yapısını şöyle özetler:

"Sabahattin Ali, aynı devirde yan yana yaşamış olmalarına rağmen hikâyeciliğimizde yeni bir yol açan Sait Faik'in hikâyeciliğinden bariz çizgilerle ayrılmaktadır. Sabahattin Ali, hikâye anlatışta, konularında, kişilerinde bizdeki eski hikâyecilik geleneğini sürdürmüş, bu bakımdan Millî Edebiyat devri ile yeni hikâyeciliğimiz arasındaki boşlukta (1918 - 1934) ayrı bir grup teşkil eden 'Yol açıcılar' arasında yer almıştır. 1936'dan sonra hikâyeciliğimize hâkim olan konu genişliğinin ve kişi anlayışının onun eserlerinde olmayışı açıkça bellidir. Bütün konuları, bir maksada göre seçilmiş, günlük yaşayış düzeninin üstündedir. Onun bütün hikâyelerinde iskelet halinde sağlam bir konu, birbirinin içinden çıkan olaylar zinciri, çok iyi gözlemlenmiş bir tabiat çevresi ile, taslak halinde kalmış bir sosyal çevre, gerçeğin insan yaşayışına, ruhuna aksetmiş görünüşü yer almıştır. İlk hikâyelerinde tasvirci - gözlemci –gerçekçiliğin sınırları içinde kalmış olmakla beraber ancak hayatının son yıllarında, başından geçen bazı olaylarla ilgili olarak mizahta siyasî hiciv yolunu denerken, hikâyede de tenkitçi - sosyal gerçekçilik yoluna girdi." (Tahir Alangu, *Cumhuriyet'ten Sonra Hikâye ve Roman*, c. 1, 2. Baskı, İstanbul 1968, s. 174-175)

Sabahattin Ali, hikâyelerinde, Anadolu'daki hayatı gerçekçi bir bakış açısıyla değerlendirerek ezilen insanların acılarını, haksızlıklar, eşitsizlikler ve adaletsizlikler karşısındaki durumlarını, yoksulluklarını korkusuzca dile getirir. Hikâyelerinin konularını, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Osmanlı aydınları gibi gözlem yapmak için gezdiği Anadolu gerçeğinden değil; bizzat içinde yaşadığı hayatın gerçeklerinden almıştır. Sabahattin Ali üzerine bir çalışma yapan Asım Bezirci, hikâyeleri üzerine şu tespiti yapar:

"Bütün bu hikâyeler hiç azalmayan bir doğa sevgisiyle birlikte, üstten üste değilse de alttan alta derin bir halk ve memleket sevgisine tanıklık ederler. Gerçi yurdumun ezilen, acı çeken, yoksul ve cahil bırakılan insanlarını nasıl sevdiğini Sabahattin Ali, hikâyelerinde pek açığa vermez. Hatta şair yaradılışlı bir yazar olmasına karşın, duygularını saklamaya, salt bir gözlemciymiş, bir anlatıcıymış gibi davranmaya çalışır. Ama, dikkatli bir göz ve duyan bir yürek bu gizli sevgiyi sezmekte gecikmez. Yazarın kendi kişisel sorunlarını unutarak hep Türkiye'nin çilesi, çaresiz insanlarını hikâyelerine konu yapması bu sevginin en somut belirtisidir". (Asım Bezirci, *Sabahattin Ali*, İst. 1987)

Sabahattin Ali'nin hikâyelerinin mekânı şehirden ziyade bizzat kendisinin de hayat içinde yaşadığı köy ve kasabalardır. Yazar hikâyelerinde gözleme dayanan gerçekçilik anlayışından sonra eleştirel gerçekçilik bakış açısını çok sağlam bir şekilde uygulayarak kendisinden sonra gelecek toplumsal gerçekçilere zemin hazırlar.

Sabahattin Ali'nin ilki 1935'te olmak üzere 5 hikâye kitabında toplam 64 hikâyesi vardır. İlk hikâyesi yazıldığı dönemin ülkenin sosyal ve ekonomik şartlarını yansıtan *Değirmen*'dir (1935). Bundan sonra Sabahattin Ali *Kağnı* (1936), *Ses* (1937), *Yeni Dünya* (1943) ve *Sırça Köşk* (1947) kitaplarını yayınlamıştır.

Kuyucaklı Yusuf (1937) Sabahattin Ali'nin ilk romanıdır. Bu eser aynı zamanda yazarın en tanınmış eseridir. *Kuyucaklı Yusuf*'da, bir köylü çocuğu olan Yusuf içinde bulunduğu şehir hayatına kendini yabancı hisseder, yalnız ve mutsuzdur. İstediği tek şey, sevdiği Muazzez ile evlenmektir. Elverişsiz koşullara ve bazı kişilere karşın Muazzez ile evlenmeyi başarır, ama bu beraberlik uzun sürmez. Aynı koşullar ve kişiler yüzünden karısı ölür. Romanın sonunda baştaki duruma dönmüş oluruz. Şu farkla ki, Yusuf şimdi daha da yalnız, daha da mutsuzdur. Sabahattin Ali'nin toplumsal yapıya eğilerek 1950'lerden sonraki Türk romanında düzenle uzlaşamayan kahramanların da ilk örneğini *Kuyucaklı Yusuf*'la vermektedir. Romanda daha çok gözleme dayanan kasaba ortamının sergilenişi, tamamen kurmaca olan aşk öyküsünün ve kahramanların sunuluşundan daha başarılıdır. Pertev Naili Boratav ve Cevdet Kudret'e göre Sabahattin Ali *Kuyucaklı Yusuf*'u üç ciltlik bir roman olarak tasarlamıştır. Bu ilkidir, diğerlerini yazamaz.

İçimizdeki Şeytan'da (1940) mekân taşra değil şehirdir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde İstanbul'da üniversite ve sanat çevresindeki sosyal, siyasî fikir yönelişleri, ahlakî yozlaşmalar roman kahramanı Ömer'in şahsiyetinde anlatılır.

Sabahattin Ali'nin son romanı *Kürk Mantolu Madonna* (1943), Raif Efendi'nin yıllar önce dönüşte babasının fabrikasında çalışmak üzere sabunculuk öğrenimi için gittiği Berlin'de ressam Maria Puder ile olan aşkını anlatan romantik bir eserdir. Romanda ruh çözümlemeleri geniş yer tutar. Geriye dönüş teknikleri fazlaca kullanılmıştır.

Sabahattin Ali'nin tek tiyatro eseri *Esirler* (1936), yedinci yüzyılda Çin başkentlerinden Si-Gan-Fu'daki esir Türklerin Kür-Şad'm önderliğinde ayaklanmalarını ve yenilmelerini konu alır.

Sabahattin Ali *"Dağlar ve Rüzgâr"* isimli birde şiir kitabı yayınlar. Şiirlerinde yaşadığı dönemin edebî gelişmeleri ile moda değerlerinin çelişki ve ikilemlerini bütünüyle izlemek mümkündür. 1920-1930 yılları arasında yazdığı şiirlerde maneviyatçı bir muhteva peşindedir. Meselâ 1926 yılında kaleme aldığı "Nefes" şiirini Abdulkadir Geylanî Hazretlerine ithafiyla neşreder. Bunu daha sonra 15 Temmuz 1931 tarihli *Atsız Mecmua*'da Ziya Gökalp'e ithaf eder. Sabahattin Ali zamanla Nazım Hikmet, İlhami Bekir Tez ve Hasan İzzettin Dinamo gibi isimlerin edebiyatta başlattığı sosyal gerçekçilik cereyanının etkisi altında yazmaya başlar. Ancak onlara şekil bakımından değil, muhteva bakımından yaklaşır. Hiçbir zaman yeni şekil denemelerine iltifat etmez, aruz ve hece vezinleri ile yazdığı şiirlerinde geleneği devam ettirir. Ferdî hislerini de cemiyete ve genel değerlere yer yer tepki göstermekle ortaya koyar.

Sabahattin Ali'nin "Kağnı", "Ses" ve "Gramofon Avrat" hikâyeleri (Azap Yolu; Yön. Y. Duru, 1967), "Kuyucaklı Yusuf" (Yön. F. Tunç, 1985), "Gramofon Avrat" (aynı adla; Yön. Y. Kurçenli, 1987), "Hanende Melek", "Yeni Dünya" ve "Çilli" adlı hikâyeleri (Develerin Ölümü adıyla; Yön. İ. Tözüm, 1980), "Hasan Boğuldu" (aynı adla; Yön. O. Aksoy, 1990) filme alındı.

Eserleri: Şiir: *Dağlar ve Rüzgâr* (1934). Hikâye: *Değirmen* (1935), *Kağnı* (1936), *Ses* (1937), *Yeni Dünya* (1943), *Sırça Köşk* (1947). Roman: *Kuyucaklı Yusuf* (1937), *İçimizdeki Şeytan* (1940), *Kürk Mantolu Madonna* (1943). Tiyatro: *Esirler* (1936). Mektup: *İki Gözüm Ayşe* (1991). Yazılar: *Marko Paşa Yazıları ve Ötekiler* (1986). Tercüme: *Tarihte Garip Varlıklar* (M. Mimmerich), (1936); *Antigone* (Sophokles), (1941); *Minna von Barnhelm* (G. E. Lessing) (1942); *Üç Romantik Hikâye* ("Duka ile Karısı", E.T. Amedeus Hofmann; "Peter Sclemihlin Acayip Sergüzeşti", Adalbert von Chamisso; "San Domingo'da Bir Nişanlanma", Heinrich von Kleist), (1943); *Fontamara* (I. Silone), (1943); *Gyges ve Yüzüğü* (C. F. Hebbel), (1944).

Kaynaklar: Nihal Atsız, *İçimizdeki Şeytanlar*, İst., 1940; Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi II*, Ank., 1998; Asım Bezirci, *Sabahattin Ali*, İstanbul 1987; Mustafa Kutlu, *Sabahattin Ali*, İst., 1972; Filiz Ali. Laslo-Atilla Özkırımlı, *Sabahattin Ali*, İst., 1979; Ramazan Korkmaz, *Sabahattin Ali: İnsan ve Eser*, İst., 1997; Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman* c. 1., 2. Basım İstanbul 1968; Rauf Mutluay, *50 Yılın Türk Edebiyatı*, Ank., 1973 s. 419,421,560-565; Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul 1984; Şemsettin Kutlu, *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Romanları*, İst., 1987; Yalçın Küçük, *Aydın Üzerine Tezler IV*, Ank., 1986; Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, c. 2, İstanbul 1987; Fethi Naci, *Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, İstanbul 1984; Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, İst., 1969; Yakup Çelik, "Bitmemiş Bir Destan: Kuyucaklı Yusuf", *Türkoloji Dergisi*, sayı: 8, Erzurum 1996, s.24-43; Hikmet Altınkaynak, "Sabahattin Ali'nin Gazete ve Dergi Yazarlığı", *Edebiyat Cephesi*, Nisan 1979; Adile Ayda, "Sabahattin Ali", *Hisar*, s. 148, Nisan 1976; Zühtü Bayar, "Türk Hikâyeciliğinin Büyük Dönemeci: Sabahattin Ali", *Yansıma*, s. 15, Mart 1973; Asım Bezirci, "Sabahattin Ali'nin Çocukluk Anıları", *Gelecek*, s. 6, Ekim 1971; Vedat Günyol, "Kıyaslama Yoluyla: Sabahattin Ali'nin Hikâyeciliği ve Romancılığı", *Yücel*, s. 103, Mayıs 1945; Selim İleri, "Sabahattin Ali'nin Hikâyeleri", *Yeni Dergi*, s. 53, Şubat 1969; Atilla Özkırımlı, "İçimizdeki Şeytan Üzerine", *Yazko Edebiyat*, s. 4, Şubat 1981; Demir Özlü, "Sabahattin Ali İçin Bir Önsöz", *Yeni Dergi*, s. 17, Şubat 1966; Mehmet H. Doğan, "Öykücü Sabahattin Ali", *Türk Dili* (Türk Öykücülüğü Özel Sayısı), s. 286, Temmuz 1975.

Prof.Dr.Şerif Aktaş

Bütün Şiirleri'nden

Köprünün Çocukları

(Sabahattin Ali, *Bütün Şiirleri*, İstanbul 1999, s. 65, 66)

Güneş karşı dağlardan çıkarken yavaş yavaş
Köprüde görülüyor hararetli bir telâş
Kemerlerden geçerken zerzavat kayıkları
Sislere gömülüyor Marmara açıkları.

Yeni gelen bir vapur çalıyor tiz bir düdük
Yanaşarak köprüye alıyor bir öpücük
Köprü yangınlığıyla bu hoyratça busenin
İnliyor tatlı tatlı... İnliyor derin derin...

Ufacık bir istimbot ötüyor canavarca,
Bu sesle sarsılıyor köprü dakikalarca...
Artık o da uykunun zincirini kırıyor...

Bu ihtiyar haliyle köprü barındırıyor
Nice sefil muhitin, sefil çocuklarını...
–Akıntı sürüklerken karpuz kabuklarını,
Mavnalarla dolarken boş kemerlerin altı–
Dubaların üstünde yığın yığın karaltı
Görülüyor ki, bunlar köprünün çocukları;
Bunlar işte hayatın, bugünün çocukları...
Bakın!.. Birisi yana eğerek kasketini,
Güneşe yalatıyor kabuk tutan etini...

Kimbilir ki bu çocuk ne işler işleyecek?..
Belki üç kuruş için birini şişleyecek,
Yahut bir mağazanın delecek kasasını,
Bu vaka artıracak mücrim piyasasını:
Hemen kolundan tutup atacaklar hapse...

Fakat ya onun cürmü tamamen bizdeyse?..
Çünkü o, cemiyetin, bizim mağdurumuzdur,
Onu bu hale koyan bizim kusurumuzdur...
Biz şüphelenmiyoruz mesuliyetimizden,
Fakat böyle sürünen bu çocuklar da bizden...
Bu zavallıların da kanı ve eti bizim,
Bu çocukların bütün mesuliyeti bizim...

Bir parça düşünelim biz de vazifemizi...
Çünkü bu nesil yarın tel'in edecek bizi..
Bu biçare sürüyü geliniz kurtaralım!
Biz onları bir öz kardeş gibi saralım...
Onlar kendilerine açılan bir âgûşa
Nasıl atılacaklar bilseniz koşa koşa..
Ah! Onlar tutunacak birer el arıyorlar,
Bize yalvarıyorlar!... Bize yalvarıyorlar...
Sırayla oturmuşlar dubanın kenarına
Güneş hayat veriyor köprü çocuklarına...

1926 (*Servetifünun*, 25.11.1926)

Kıyamadığım

(s. 37)

Hey bir zaman bakıp bakıp
Seyrine doyamadığım!
Şimdi gurbette bırakıp
Sesini duyamadığım!

Evde kapanıp kaldın mı?
Seyrana çıkıp güldün mü?
Başkalarının oldun mu?
"Benimsin!" diyemediğim!

Akıtıp gözüm yaşını
Hatırlarım gülüşünü;
Kıvırcık saçlı başını
Göğsüme koyamadığım!

Dik yamaçların selisin,
Sen benden daha delisin.
Şimdi kimlerin kulusun?
Başını eğemediğim!

Nasıl vurgunum bilirdin,
Niçin benden yüz çevirdin?
Kimlerin koynuna girdin?
Öpmeğe kıyamadığım!

Kuyucaklı Yusuf'tan

(Sabahattin Ali, *Kuyucaklı Yusuf*, 5. basım, İstanbul 1976)

1903 yılında Nazilli'nin Kuyucak Köyü'nde annesi ve babası eşkıyalar tarafından öldürülen Yusuf'u kaymakam Salâhattin Bey evlâtlık alır. Yusuf; Salâhattin Bey'in evinde analığı Şahinde ve Salâhattin Bey'in kızı Muazzez'le birlikte yaşamaya başlar. On yıl sonra Yusuf on dokuz, Muazzez on üç yaşındadır. Bayram yerinde fabrikatör Hilmi Bey'in oğlu Şakir alımlı bir kız olan Muazzez'e sataşınca, Yusuf'tan güzel bir dayak yer. Şakır, bu dayağın öcünü almak için Muazzez'le evlenmeye and içer, babasıyla birlikte bir plân kurar. Bir içki âleminden sonra kaymakam Salâhattin Bey'i 320 altın borçlandırıp elinden senet alırlar. Yusuf, bu senet yüzünden Muazzez'in o ahlâksız aileye gelin gideceğini anlayınca, içten içe Muazzez'de gönlü olan arkadaşı Bakkal Ali'yi bulur, parayı ondan alıp borcu öder, senedi geri alır. Aslında Muazzez'i Yusuf da sevmektedir. O gece, Muazzez de Yusuf'u sevdiğini söyler. Yusuf, arkadaşlık ve mertlik namına Muazzez'den kaçmaya çalışır.

Kasabadaki bir düğün gecesinde Şakir, sözde yanlışlıkla, Ali'yi tabanca ile öldürür. Rüşvet vererek ve yalancı şahitler sayesinde kurtulur. Yusuf, arkadaşına olan saygısından dolayı, Muazzez'den tamamen uzaklaşmaya çalışır. Muazzez, Yusuf'tan ümidini keser, Şakir'in teklifine, annesinin de ısrarları sonucunda sıcak bakmaya başlar. Yusuf, bu olaya tepki gösterir, Muazzez'i kaçırır. Kaymakam Salâhattin Bey, kaçakları bulup evlendirir. Yusuf, kaymakamlıkta tahrirat kâtibi olur. Kısa bir müddet sonra Salâhattin Bey ölür. Evde geçim sıkıntısı başlar. Yeni kaymakam İzzet Bey, eşrafla sıkı bir ahbaplık kurar. Yusuf'u süvari tahsildarı yapıp kasabadan uzaklaştırır. Kaymakam, Hilmi Bey ve Şakir'in katildiği içkili âlemlere annesinin zorlamasıyla Muazzez de katılır. Yusuf, bir gece ansızın gelir. Evdeki manzara karşısında cinnet geçirir. Ordakileri tabancasıyla öldürür. Kurşunlardan biri karısı Muazzez'e isabet etmiştir. Muazzez'i atının terkisine alır, Balıkesir'e doğru gider. Muazzez yolda ölür. Yusuf da, atını dağlara doğru sürer.

(Aşağıdaki metin, Yusuf'un Muazzez'i alıp Balıkesir taraflarına gidişini ve Muazzzez'in ölümünü anlatan bölümden alınmıştır.)

(s. 235-240)

Bu sefer atını Balıkesir tarafına sürüyordu, Soğuktulumba'yı geçtikten sonra zeytinliklerin arasındaki şosede büsbütün hızlandı. Biraz evvelki dondurucu rüzgâr hep devam ediyordu. Kendisini yine şaşırtacak kadar kısa bir zamanda Havran'a geldi ve şehre girmeden, mezarlığın kenarından dolaşarak, çayın öbür yakasına geçti. Hiç bir şey düşünmüyor, sadece kaçmak, hayatının en korkunç devirlerini geçirdiği bu yerlerden mümkün olduğu kadar çabuk uzaklaşmak istiyordu. Nereye olursa olsun! Dağ başlarına, kimsesiz ormanlara veya kalabalık şehirlere!... Yalnız adamakıllı uzak ve kimsenin onu bulamayacağı bir yere!..

Palamutluk taraflarına yaklaşınca rüzgâr azaldı, fakat akşamdan beri serpiştiren kar arttı. Gocuğunun siyah tüylerinde mini mini noktalar yapışıp kalıyordu. Muazzez'i göğsüne doğru çekti ve gocuğuna daha sıkı sardı. Sonra başını onun saçlarına yaklaştırarak sordu:

– Muazzez üşüyor musun?

Genç kadın cevap vermedi, Yusuf sualini tekrar edince göğsündeki vücut biraz titredi, hırıltıya benzeyen bir takım sesler çıkardı. Yusuf korkuyla onu sarstı:

– Ne var Muazzez?

İnce, zayıf bir ses cevap verdi:

–Yusuf!

– Söyle Muazzez!...

– Ben yaralıyım galiba, Yusuf!...

Genç adam dizginleri elinden attı. Hayvan büsbütün hızlandı. Yusuf'un gözlerine ve ağzına karlar doluyordu:

– Ne diyorsun Muazzez! diye haykırdı. Nerenden yaralısın?... Kim vurdu seni?

Genç kadın cevap vermedi, kocasına sarılan kolları onu sıkmaya çalıştı. Yusuf tekrar sordu:

– Yaran nerede? Bir yerde durup bağlayalım!

– Bilmem Yusuf... Nasıl istersen... Yaramın nerede olduğunu bilmiyorum. Yalnız bir yerlerim acıyor. Çok acıyor... Sonra canım çekilir gibi oluyor... Ama durmayalım... Çabuk gidelim!

Yusuf şaşkın gibi:

– Nereye gidelim? dedi.

Muazzez ancak duyulabilir bir sesle:

– Nereye istersen götür Yusuf... Gidelim! diye fısıldadı.

Yusuf onu kollarıyla büsbütün sardı. Başıboş kalan at deli gibi koşuyordu. Gitgide artan kar, Yusuf'un kalpağına, saçlarına hatta kirpiklerine yapışıyor ve tatlı bir soğukluk veriyordu.

Gece aydınlıktı. Yavaş yavaş zeytin ağaçları azalmış ve yolun kenarında tek tük çınarlar belirmeye başlamıştı. At birden bire sola saptı. Yusuf, köpürerek akan bir derenin üstünden geçen bir tahta köprüye geldiklerini gördü. Hayvan köprünün gevşek kalaslarını yerinden fırlatarak karşı tarafa geçti ve orada birdenbire yavaşladı... Çabuk çabuk soluyor ve başını silkiyordu.

Zeytinli köyünden hareket ettiklerinden beri hep koşmuş olan at, kan ter içindeydi. Köprüyü geçtikten sonra önlerine çıkan yokuşta daha bir kaç dakika yürüdükten sonra durdu.

Yusuf hayvanın daha ileri gidemeyeceğini anlamıştı. Elleriyle Muazzez'i tutarak yere atladı. Sonra karısını da aşağı çekti. Muazzez'in vücudu bir çocuk kadar hafif ve ince idi. Onu tekrar gocuğuna sardı. Kenardaki ağaçların altına doğru yürüdü. Beyaz at dizginlerini yerde sürüyerek arkalarından geliyordu. Yusuf ağzını Muazzez'in yüzüne yaklaştırdı. Yarasının nerede olduğunu sormak ve hemen bir yerinden bir bez yırtarak onu sarmak istiyordu.

Karısının muntazam nefesi yüzüne çarpınca durdu. Her tarafı örten karların verdiği bir ışıkta kucağındaki kadının yüzüne baktı. İçi bir saadet hissiyle ürperdi. Kısa ve belirsiz nefesler alarak uyuyan bu çehre, yine eski Muazzez'in çehresiydi

Bir müddet evvel yatakta uzandığını gördüğü harap ve yorgun insanla bunun hiç bir alâkası yoktu. Karların yıkadığı yanaklar mat bir beyazlıkla parlıyor, nemli saçlar etrafa bir bahar kokusu neşrediyordu. Cildi şeffaf denecek bir hâl almıştı. Bunun altından sanki bir çocuk ruhunun aydınlığı dışarı vuruyordu.

Yusuf yavaşça gocuğundan sıyrıldı, karısının her tarafını sardı ve onu bir ağacın altına yatırdı. Kendisi de sırtını aynı ağaca verip oturdu. Gözlerini geldikleri yola dikerek zihnini toplamaya çalıştı.

Bulundukları yer iki dağın arasında, oldukça yüksek bir geçitti. Karşıya bakınca sarp kayalardan ibaret bir dağ görünüyor ve arkalarında, geldikleri yolun hizasında, Edremit ovası uzanıyordu.

Fakat Yusuf'un bu tarafta bir şey gördüğü yoktu. Kar ve sis her şeyi beyaz bir vuzuhsuzluğa gömmüştü... Yusuf gözlerini bu tarafa çevirince, üzerine bulutlar çökmüş bir deniz görür gibi oldu.

Bu sırada muhayyilesi onu başka bir geceye, şimdi kendisine asırlarca uzak gelen bir zamana götürdü. Ilık bir yaz gecesinde, çıngırakların sesi ağustos böceği feryatlarına karışan bir yaylı ile yaptıkları yolculuğu hatırladı. Yarabbi, o gece ile bu gece arasında ne

müthiş fark vardı. O zaman geniş ve açık olan tabiat bile, şimdi böyle iki kaya arasına sıkışmış ve o zaman uçsuz bucaksız büyük görünen gökyüzü, şimdi beyaz ve yumuşak bir örtü halinde üzerlerine çökmüştü.

Aradan geçen zaman Yusuf'un ruhunda da bir çok değişiklikler yapmışa benziyordu. Muazzez'in orada, yanı başında ve tamamen kendisine terk edilmiş olarak yatması ona istediği kadar saadet vermiyor, hatta içini korkuya benzer bir nevi ürpermelerle dolduruyordu. Hatıraları Muazzez'e doğru kayınca aklına başka bir gece geldi. Muazzez o akşam, bilinmez bir hissin tesiri altında, kocasının boynuna sarılarak: "Yusuf, ben senden korkuyorum!" demişti.

Karısının o sözleri söylerken farkında olmadan bu akşamı kastetmiş olduğu düşüncesi birdenbire zihninde belirdi; yerinden fırlayarak:

– Neden? Neden? diye bağırdı. Neden benden korkuyorsun? Ne yaptım ben sana?

Gidip onu kaldıracak ve soracaktı. Fakat önünde uzanan ve siyah tiftik gocuğun içinde hiç kımıldamayan bu vücuda dokunmaktan korktu. Bir daha yerine de oturamadı. Sabaha kadar hep orada, karısının etrafında dolaştı.

Ortalık aydınlanmaya başlayınca derin bir nefes aldı. Yollarına devam etmek ve hiç olmazsa oralardaki bir köye kadar gitmek istiyordu. Bayır tarafındaki çalılıklara doğru yürüyerek atını aradı. Hayvan bir kayanın dibine sığınmıştı.

Yusuf kendi kendine:

"Eyvah, çulunu örtmemişim, hastalanmasın sakın!" dedi. Dizginleri eline alarak karısının yattığı yere geldi. Muazzez hâlâ uyanmamıştı. Yusuf yavaşça ona sokuldu, eliyle dokunarak:

– Hadi Muazzez yola çıkalım! dedi.

Önündeki vücudun kımıldamadığını görünce gocuğun kenarını kaldırdı ve hiç bir şey söylemeden, büyümüş gözlerle uzun müddet oraya baktı...

Genç kadının yüzü bembeyazdı. Hafifçe aralık duran ağzı ile, uyuyor ve gülümsüyor gibiydi. Yalnız, gözlerinin bir kısmını meydanda bırakan göz kapakları, bu sakin uyku manzarasına korkunç bir mahiyet veriyordu.

Yusuf eğilerek karısını omuzlarından yakaladı. Kucağında arkaya doğru kayan ve kumral saçları yerlere kadar uzanan bu başa yüzünü yaklaştırarak koklamaya, onun donmuş yanaklarını titrek parmaklarla okşamaya başladı. Kendi yüzü de sapsarı idi.

Dudaklarını kanatırcasına ısırdı ve Muazzezi yavaşça yere bıraktı. Hayvanın terkisinde duran heybeye elini soktu. Burada hâlâ bir takım defterler ve makbuz koçanları duruyordu. Hepsini çıkarıp yere fırlattı. Heybenin tâ dibinden büyükçe bir bıçak aldı ve onunla toprağı kazmaya başladı.

Güneş oldukça yükseldiği için karlar eriyor ve toprağı yumuşatıyordu. Öğleye doğru oldukça derin bir çukur hazırladı. Karısını sarılı olduğu gocukla beraber kollarına alarak oraya getirdi. Hafif bir rüzgâr Muazzez'in saçlarını uçuruyordu. Bu sırada onun sırtında pembe saten entarisi olduğunu fark etti. Arkasına bir bıçak yemiş gibi sallandı. Bir eliyle yanı başındaki ağaca tutunmasa düşecekti. İlk kaçırdığı akşam da Muazzez'in sırtında bu entari vardı.

Kazdığı çukurun başına çömelerek kucağındaki ölüyü koklamaya başladı. Yüzü korkunç bir hâl alıyor, kuru gözleri parlayacak kadar dışarı fırlıyor ve çamur içindeki elleri asabi hareketlerle Muazzez'in soğuk vücuduna sarılıyordu.

Bu sırada gocuk kaydı ve genç kadının vücudu meydana çıktı. Sol omzunda, boğazına yakın bir yerde kan pıhtıları birikmiş ve elbisesini, tâ aşağılara kadar, boyamıştı.

Yusuf gözlerini bu yaraya dikti ve belki yarım saat, hiç kımıldamadan baktı. Orada, o kanlı çukurda, şimdiye kadar geçen bütün hayatını görüyor gibiydi.

Bir müddet sonra derin bir nefes aldı; karısını tekrar gocuğa sararak incitmekten korkuyormuş gibi ihtimamla, çukura yerleştirdi ve yumuşak toprakları avuçlarıyla çabuk çabuk onun üzerine attı.

Bütün bunları gayet sükûnetle, adeta bir diriye hizmet edermiş kadar itina ile yapıyordu. Yalnız önündeki sarı ve rutubetli topraktan küçük bir tümsek belirince gözlerini ona dikti, gırtlağı yırtılır gibi bir kere:

– Ah! diye bağırdıktan sonra yumruklarını karısının üstünü örten topraklara soktu.

Sonra ağır ağır doğruldu. Mezarın yanında ayakta durdu ve gözlerini ovaya çevirdi. Güneşin altında pırıl pırıl yanan zeytin ağaçlarının sonunda beyaz minareleriyle Edremit görünüyordu.

Yusuf bir oraya, bir de önündeki toprak yığınına baktı. Dişlerini ve yumruklarını sıktı, dudaklarını ısırdı; buna rağmen gözlerinden yanaklarına doğru iri damlalar yuvarlanmaya başladı. Bu yaşlar bütün manzarayı örtüvermişlerdi. Kollarının yeni ile gözlerini sildi. Hayvanına atladı. Bir kere daha dönüp geriye baktıktan ve ömrünün en korkunç senelerinin geçtiği bu kasabaya yumruğunu uzatıp tehdit eder gibi salladıktan sonra, atını ileriye, dağlara doğru sürdü.

İçindeki bütün yıkıntılara, bütün kederlere rağmen başını yere eğmek istemiyordu. Matemini ortaya vurmadan tek başına yüklenecek ve yeni bir hayata doğru yürüyecekti.

Bütün Öyküleri: Değirmen, Kağnı, Ses'ten Kağnı

(Sabahattin Ali, *Bütün Öyküleri, Değirmen, Kağnı, Ses*, İstanbul 1997, s. 7-13)

Bir tarla meselesi yüzünden Savrukların Hüseyin, Arkbaşında Sarı Mehmedi vurdu.

Otuz evli köy birbirine girdi. Şaşırdılar. Herkes korku içinde candarmaların gelmesini bekliyordu. Halbuki karakol buraya altı saat uzakta idi; köyden kimse cinayet haberini götürmedikçe on beş gün bile uğramazlardı. Bu, köylünün aklına en geç geldi; ondan sonra köyün ihtiyarları kahvede Hüseyin'in babası Mevlût Ağanın etrafına toplandılar. Sarı Mehmedin bir tek ihtiyar anasından gayri kimsesi yoktu. Onu karşılarına aldılar; dâvacı olmaması için kendisine nasihat etmeğe başladılar. İmam:

"Ülen kocakarı" diyordu. "Dâva edersen ne kazanacaksın? Kim gider de Mevlût Ağanın oğlu adam vurdu diye şahitlik eder? Etse bile sen ayda bir iki defa kasabaya gidip her seferde dört beş gününü gâvur edersen tarlanı kim eker, işine kim bakar? Kasaba iki günlük yol, gidersin, şahitlerin gelmedi, haftaya uğra derler, mahkemen talik olur. Sen gününü şaşırıp gidemezsin, candarma seni alır götürür, gayri kendin istesen bile yakanı sıyıramazsın, evin barkın yıkılır. İşte bir kazadır oldu. Cenabıhak böyle istemiş, Allahın emrine mahkeme ile mi karşı koyacaksın? Ne yapsan oğlun geri gelmez. Gel bu işi kapatalım. Sarı Mehmedin sana zaten bir faydası yoktu ki, düğünde seyranda gezer, sattığın iki şinik ekinin parasını avratlara yedirirdi. Bak Mevlût Ağa bundan sonra seni hep kollayacağını söylüyor. Ne dersin?"

Bütün bu sözleri oturduğu yerde başını sallıyarak dinliyen ve çapaklı, ağlamaktan kızarmış gözlerini, budaklı bir dala benziyen iri mafsallı, çatlak derili elleriyle silen kocakarı, imam lâfını bitirdikten sonra da hep ayni şekilde sallanmakta devam ediyordu. Bir demet kuru ot gibi başındaki yamalı ve kirli örtünün altından fırlıyan kınası solmuş kır saçlarını yüzünden ve ıslak yanaklarından çekti. Anlaşılmaz şeyler mırıldandı.

Orada oturanlardan birkaçı daha kocakarının karşısına geçip çömelerek yarı kandırır, yarı tehdideder şekilde uzun uzun söylendiler: "Öyle değil mi, ha? Diyiversene, ha! Aklın yattı mı? Diyiversene!" diye diller döktüler.

Bu sırada ölü dışarıda, kahvenin bahçesindeki peykede bir hasırın üstünde yatıyordu. Üstüne eski ve pis bir keçe örtmüşlerdi. Başucunda iki üç sinek dolaşıyor, vınlıyordu. Biraz ötede, güneşten gözlerini kırpıştıran bir sürü ufak çocuk, ellerinde boylarından büyük değneklerle ve hiç seslerini çıkarmadan bu üstü örtülü ölünün, keçenin alt ucundan fırlıyan ayaklarına bakıyorlardı. Tabanları ve topuğu tamamen delik kalın bir yün çorabın içinde donuk bir sarılık alan bu hareketsiz ayaklar ve bunların üzerinde uçan ve kalkıp inerken güneşe raslayınca yemyeşil parlıyan sinekler onları eğlendiriyordu. Arasıra içlerinden biri uzaklardan kendisini çağıran anasının sesine koşuyor, biraz sonra yine koşup gelerek eski yerini ve kımıldamıyan tavrını alıyordu.

Kahvedekiler yavaş yavaş çıktılar. Kocakarı oğlunun başucuna gidip oturdu. Bir eliyle sinekleri kovmağa, öteki eliyle ihtiyarlıktan ve hastalıktan bir nohut kadar ufalmış olan gözlerini silmeğe başladı. Bir hastanın başını bekliyor gibiydi. Elini ağır ağır sallıyarak sinekleri kovalıyordu. Bir ihtiyar, kısık sesiyle bağırarak çocukları evlerine gönderdi. Diğerleri de yavaş yavaş dağıldılar. Birkaç delikanlı cenazeyi alıp evine götürdüler. Akşama doğru herşey eski haline gelmişti. Sanki uzun bir hastalıktan sonra eceliyle ölmüş kadar sükûnetle ölü yıkandı ve gömüldü. Mevlût Ağa ezandan evvel Sarı Mehmedin anasına iki tane sütlü keçi ile bir torba un ve bir kesekâğıdı şeker yolladı.

Bir ay kadar sonra idi, köye iki süvari candarma geldi. Kahvenin önünde indiler. Bunları görünce muhtarın yüreği "hop" dedi, çünkü bunlar karakolun candarmaları değildi, herhalde vilâyetten geliyorlardı. Candarmaların biri kahvede hemen kâğıt kalem çıkardı, muhtardan başlıyarak herkesin ifadelerini almıya koyuldu, öbür candarma köyün meydanında aşağı yukarı dolaşıyordu.

Mesele derhal köye yayıldı. Savrukların Hüseyin'le kavgalı olan ve kasabada pabuççuluk yapan Garip Mehmet, köylülerden duyduğu cinayet işini hemen hükûmete bildirmişti. Müddeiumumi evvelâ kendisi doktoru da alıp gelecekti. Sonra ağustosun bu sıcağında at üstünde günlerce yolculuğu pek gözüne kestiremedi; işi tahkik etmelerini söyliyerek açıkgöz iki candarma yolladı. Doktor, daha ihtiyatlı bulunmak için, eğer bir cinayet varsa cesedi çıkarıp kasabaya getirmelerini candarmalara sıkı sıkı tembih etti.

Sarı Mehmedin anası ifadesinde hiçbir şey söylemedi. Yalnız: "Ben kimseden dâvacı değilim!" dedi. "Oğlun eceliyle mi öldü, vuruldu mu?" sorgusuna bile aynı cümle ile mukabele ediyordu. Oğlunun acısı daha içinden çıkmamıştı, fakat hükûmet kapısına düşmek ona oğlunun ölümünden çok daha korkunç geliyordu. Otuz sene evvel bir kere kasabanın paza-

rında köylülerden biri bir torba bulgur çaldırmış ve bunu şahit göstermişti. O zaman tam altı ay mahkemeye gidip geldiğini ve tarlaların yüzüstü kaldığını düşünüyordu. Halbuki o zaman daha gençti de...

Sonra Mehmet geri gelecek değildi, Mevlût Ağayı düşman etmekten de hayır çıkmazdı; sonra köyde açlıktan ölürdü. Onun için hep inkâr etti.

İkindi üstü candarmalar mezarlığa gidip köylülerle Mehmedin ölüsünü mezardan çıkarttılar. Ancak yarım metre kadar toprağın altında olan ceset, şiddetle taaffün ediyordu. Herkes beş on adım geri çekildi. Candarmalar Mehmedin anasını çağırarak: "Koş bakalım kağnıyı! Oğlunu kasabaya götüreceksin... Doktor muayene edecek!" dediler.

Kadın: "Yavrumu mezarında bile rahat komadılar!" diye iki yanını dövüyor ve bütün Anadolu kadınları gibi ses çıkarmadan ve pek az hıçkırarak ve çömelerek ağlıyordu. Mütemadiyen sallanmakta ve çatlak, kuru yumruklarını ağzına ve gözlerine götürmekte idi. Candarmanın biri ayağiyle hafifçe arkasından dokundu: "Kalk bakalım!" dedi.

Kadın kağnısını koştu, oğlunun kurtlanmış ölüsünü parça parça olmuş bir yorgana sardı, eski bir şilteyi kağnıya serdi, ölüyü onun üzerine yatırarak hepsini birden bağladı. Bunları yaparken ikide birde duruyor ve bir müddet ağlayıp kendi kendine söylendikten sonra tekrar başlıyordu. Gece olduktan sonra yalnızca yola düzüldü. Candarmalar daha evvel muhtarı, imamı, Savrukların Hüseyini birbirine bağlıyarak önlerine katmışlar ve yollanmışlardı.

İhtiyar kadın, iki sıska ve küçük, birer eşek kadar küçük öküzün çektiği kağnının arkasında çıplak ayakları taşlara takılarak; elinde değnek, ağlamaktan kısılmış sesiyle öküzlere bağırmağa çalışarak, yürüyordu. Yaz gecelerinin parlak ay ışığı altında çakalların sesini bastıran bir gıcırtı ile ağır ağır ilerliyen bu kağnı, hiç de bir ölü taşıra benzemiyordu: Öküzler sırtlarına vuran aydınlık altında canlı ve gürbüz; yamalı yorgan ve köhne kağnı fevkalâde kıymetli bir madenden yapılmış gibi güzel ve yeni görünüyorlardı. Kadının gölgesi, elindeki değnekle beraber, beyaz taşların, çalıların üzerinden atlıyarak metrelerce uzanıyor, rakseder gibi sıçrıyordu.

Halbuki altmışlık kadın, kağnıdan yayılan ağır koku ile sersemlemiş, sendeliye sendeliye yürüyor, bazan birdenbire hızlanan öküzlerin yanında gitmeğe çabalıyordu. Yavaş yavaş ayakları sürüklenmeğe, ağlamaktan, içine akıta akıta ağlamaktan daralan göğsü nefes alamamağa başladı.

Kağnının kenarına tutunarak biraz daha yürüdü. Ayakları birbirine dolaşıyordu, öküzlere "oooha" diye bağırmak istedi, sesi boğazından çıkmadı; elleri kağnıdan kurtuldu, yere yuvarlandı, tozların içinde tekrar ayağa kalkarak koştu. Karşıdan doğru yeni çıkan serin bir rüzgâr üç etekli entarisini ve şalvarının paçalarını uçuruyor, yırtık yazma başörtüsünü siyah bir bayrak gibi dalgalandırıyordu. Kağnıya yetişemeden tekrar düştü, yüzü yolun beyaz ve kül gibi ince tozlarına gömüldü.

Kağnı, taşlara çarptıkça, üzerinde bağlı ölüyü iki tarafa fırlatarak ve yükselip alçalan uzun, yanık gıcırtılar çıkararak ve ay ışığının altında ve gecenin sessizliği içinde arkasında hafif bir toz bulutu bırakarak, ağır ağır kendi bildiğine ilerliyordu.

1935

Kafa Kâğıdı

(s. 22-27)

Akşam üzeri hapisaneye bir sürü adam getirdiler. Hepsi elli kadar vardı. Bu kadar kalabalığı süngü takmamış iki candarmanın arasında görünce yol parası borcundan buraya geldiklerini anladık.

Nizamiye kapısından girince avluda sıra oldular. Bir gardiyan elindeki kâğıda bakarak yoklama yaptı. Ondan sonra duvar kenarına dizilerek çömeldiler, konuşmadan bekleşmeğe başladılar.

Kılıkları pek perişandı. Poturları parça parça sarkıyordu ve çoğunun ayağında kunduraya benzer bir şey bile yoktu.

Sırtlarında deve tüyü çuldan kısa ve gene parça parça cepkenler, bunun altında solmuş, lime lime yıpranmış ve yamadan görünmez olmuş mintanlar vardı. Siperini sağ veya sol yanaklarının üstüne getirdikleri kasketleri yağ içindeydi ve yırtık siperden koyu sarı mukavvalar fırlıyordu.

Yanlarına koydukları çul heybelerin yan yatan ağızlarında birkaç somun kara ekmek, birkaç dürüm yufka ve bazılarınınkinden birkaç taze soğan yaprağı görünüyordu.

Hangi koğuşa gideceklerini ve ne yapacaklarını söyliyen olmadığı için uzun zaman beklediler. Aralarında arasıra bir şeyler fısıldaşıyorlardı. Kendi köylerinden birkaç mahpus yanlarına sokulunca isteksiz ve çekingen tavırlarla onun suallerine cevap veriyorlar, arasıra başlarını başka tarafa çevirip uzaklara bakarak bu konuşmaya devam etmekten pek hoşlanmadıklarını anlatıyorlardı.

Hakikaten, tanımadıkları mahpuslardan ziyade hemşerilerinden utanıyor gibiydiler. Katilden veya başka ağır cürümlerden yatan kendi köylülerinin karşısında, yol parası veremedikleri için hapse düşmüş olmak onlara pek ağır geliyordu.

İçlerinde bir de ihtiyar vardı. Görünüşte altmışı çoktan aşmış olan bu adamın artık yol parası ve saire ile alâkası olmasa gerekti. Mavi damarları fırlamış ve kütükleşmiş ellerinde tuttuğu eğri ve kalın bir sopaya dayanarak kalkabiliyor ve iki kat olmuş belini hemen bir yere yaslamak için duvarın yanına gidiyordu.

Kupkuru ve uzun çenesinde birkaç tel sallanmakta, dökülerek adamakıllı seyrekleşen ak saçlarının altında lekeli ve pul pul olmuş bir deri parlamaktaydı.

Üstü başı ötekiler kadar, hattâ daha fazla perişandı. Belindeki meşin silâhlık, belki altmış senenin kahrını çekmiş olduğu için, tüylenmiş, çatlamış, taban astarı gibi incelmişti.

Yanına yaklaştım, ihtiyarlıktan ufalmış gözlerle bana baktı. Geçeceğimi sanarak başını gene başka tarafa çevirdi.

Yanına diz çöktüm:

"Merhaba, dede!" dedim.

Dönüp baktı. Gözlerinde ufak bir hayret parladı ve döndü.

"Eyvallah!"

Her yeni gelene söylenen beylik cümleyi söyledim:

"Geçmiş olsun!"

"Sağ ol!"

Tekrar önüne baktı. Bir cıgara çıkarıp verdim. Titrek elleriyle aldı, sonra silâhlığından teneke bir tabaka çıkararak açtı. İçinde bir tutamdan az tütün tozu ve bir fitilli çakmak vardı. Bunun seferberlikten kalma olduğu besbelliydi. Avucunun içi ile hızlı hızlı çaktı, sonra fitili düzeltip birkaç kere daha denedi. Bir türlü yanmıyordu. Bu sırada benim yakıp uzattığım kibritle cıgarasını ateşledi ve ağır ağır, derin derin çekti.

Ben gene sordum:

"Vukuatın ne, dede?"

"Ne vukuatı oğul, susa yolu parası veremedik!"

"Kaç yaşındasın?"

"Ne bileyim? Seksen olmalı!.."

"Nasıl olur? Altmışı geçenlerden yol parası istemezler..."

"Benden istiyorlar..."

"Bir yanlışlık olacak."

"Yanlışlık değil oğul!" dedi ve anlattı:

"Dört oğlum vardı, birisi katilden hapise düştü, sekiz sene yattıktan sonra öldü; ikisi seferberlikte gitti; biri de candarma idi, eşkıya takibinde vuruldu, topal kaldı, şimdi köyde oturur, benim elime bakar. Öbür oğullarımın çocukları yoktu. Bunun da bir tek oğlu oldu o da sekiz yaşında sıtmadan öldü. Öleli yirmi yılı aşkındır. O zamandan beri topal oğlumla otururuz. Benim kocakarı ile topalın karısı tarlayı sürer, ekerler, ben de harmana yardım ederim, topal da çardakta oturup bostanı bekler, kıt kanaat geçiniriz. Üç sene evvel bizim ağa dere boyundaki ufak tarlamıza sahip çıkar oldu. Bağırdık çağırdık, fayda etmedi. Oğlan sakat, bende de derman yok, hakkımızı kendimiz arıyamadık. Mecbur olduk hükûmet kapısına düşmeğe. İki sene mahkememiz sürdü. Bizim tapumuz filân yoktu ama, bütün köylü o tarlanın bize dededen kaldığını bilirdi. Bunu soran olmadı, ağa yalancı şahit dinletti, mahkemeyi kazandı. Mahkeme sürerken benden kafa kâğıdı istediler, nereden bulayım? Askerden döneli devlet kapısına işim düşmemişti; aradım aradım yok...

Sonra mushafın arasında bizim topalın ölen oğlunun kafa kâğıdını buldum. Onun da adı Mehmetti. Kafa kâğıdı değil mi, hep bir, dedim, vilâyete kaydını gördürdüm yeniden adres verdim.

"Mahkemede bir şey çıkmadı. Vilâyete gelip giderken öbür tarlayı yüzüstü koduğumuzla kaldık. Altı ay sonraydı, köye tahsildarlar geldi. Yol parası verecek-lerin arasında muhtar beni de okudu. Yanlış olacak diye kulak asmadım. Birkaç kere gelip gittiler, aldırmadım. Yirmi senedir yol parasından muaftım.

"Bu sefer tahsildarlar candarmayla beraber geldiler. Yol parası vermiyenlerle beraber beni de aldılar; ben seksen yasındayım dedim ama, dinliyen olmadı. Nüfusa geldik, defteri açıp baktılar, daha yirmi dokuz yaşındasın dediler. Amanın etmeyin, halime bakın, sakalıma bakın dedim, olmaz, tevellüdün işte burada, adresin de belli diye dayattılar. Cebimdeki nüfusu çıkarıp verdim, orada da 29 gösteriyormuş, o zaman aklım erdi ama, neyleyim? Daha çok kurcalarsan başına iş açılır dediler. Ben de sesimi çıkarmadım. Altı lirayı bir denkleştirebilsem verir kurtulurdum ama, bu zamanda altı liranın yolu nerde? Kaderde yazılıymış dedik, geldik buraya..."

Gülmeğe başlamıştım:

"Ama babacığım, hiç insan torununun nüfus kâğıdını alır mı?" dedim.

Bıkkın bir tavırla elini salladı ve: "Ne olurmuş sanki?" diye mırıldandı, "hepsi devletin kâğıdı değil mi?"

1935

Gramofon Avrat

(s. 28-33)

Azime bu kızı eline geçireli bir sene bile yoktu. Fakat adı şimdiden bütün Konya hovardalarının arasına yayılmış, bunun sayesinde Azime'nin çıkınına yeşil yeşil bangonotlar dolmağa başlamıştı.

Yaşı daha yirmi sularında idi. On beş senelik oturak avratlarından güzel oyun oynuyor, bütün türküleri, en zorlarını bile, gözünü kırpmadan söylüyordu. Bir yanık sesi vardı ki... Bu ses için ismi Gramofon Avrat olmuştu. Asıl adı pek malûm değildi. Nereden geldiğini de bilenler azdı. Dilinin epeyce düzgün olduğuna bakılırsa herhalde şehirde bir efendi yanında evlâtlık kalmış olacaktı. İki sene evvel ilk defa olarak Dereköylü bir delikanlının yanında Meram'da bir oturağa gelmiş, ondan sonra bir iki ay bu çocukla dolaşmıştı. Dereköylü bir gece kavga arasında vurulup ölünce bütün öteki kimsesiz ve efesiz oturak kadınları gibi Azime'nin eline düştü. Azime ne tükenmez hazine yakaladığını bilmez değildi. Kızı evvelâ terzi Mürüvvet'e götürüp hanımlar gibi giydirdi, ayağına tokalı papuçlar aldı, bir hafta, on gün istirahat ettirdi. Ondan sonra bir geceliğine oturağa göndermek için otuz, kırk, yerine göre yüz lira alarak, ve sürüyüp götürmesinler diye yanına kendi adamlarından bir silâhlıyı "efesidir, yalnız göndermez" diye katarak kızı çalıştırmağa başladı.

Anasının beşibiyerdelerini, babasından kalan iki dönüm tarlayı, Araplar mahallesindeki eski evi satan her delikanlı paralarını kuşağına basıp Azime'ye geliyor ve bir gececik oynatmak için Gramofon Avradı istiyordu.

Öteki avratlar hep yaşlı kadınlardı. Oyundan anlıyan hovardaların beğenebileceği bir oyun, ancak on beş yirmi senede öğrenilebiliyor, ve bu müddet içinde yüzler, kalın düzgün tabakaları altında saklanacak kadar çöküyordu. Az ışıklı çıraların veya sönük lâmbaların ziyasında oynıyan bu kadınların yüzlerinden çok ayaklarına ve türlü türlü âhenklerle kıvrılan vücutlarına bakıldığı için yüzlerinin ve yaşlarının pek ehemmiyeti yoktu.

Fakat bu Gramofon Avrat... Daha bu yaşta, yıllanmış kadınlardan güzel ve ustaca oynıyan, en kıvrak şarkıları, konuşuverir gibi kolayca söyliyen, rakı verirken adamın gözlerinin içine bakıp gülen bu yaman kadın öbürlerine benzemiyordu. Bu kız için millet birbirini kırıyordu. Azime kızı oynatacak olanların akıllı uslu olmalarına ne kadar dikkat ederse etsin, her oturakta muhakkak kavga çıkıyor, silâh atılıyor, adam vuruluyordu. Fakat şeytan kız, bunların hepsinden yakayı kurtarmasını biliyordu. Tam kavga alevlenip kendi yüzünden dövüşenler kendisini unutunca usulcacık sıvışıyor, onu getiren ve asla kavgaya karışmıyan adamla beraber, kapının önünde bekliyen arabaya atlayıp bağlar arasından dolaşarak "Azime yengesine" geliyordu.

Gramofon Avradın acayip bir huyu vardı: Bir gördüğünü bir daha hiç hatırlamıyordu. Uğruna evini barkını harcıyanları bile ikinci görüşünde tanımamazlıktan geliyor, daha doğrusu sahiden tanımıyordu. Çünkü karşısındaki kendisini ona hatırlatmak için: "Nasıl bilmezsin canım, Sillelinin bağına gittik ya... Orada Küçük Ali beni bıçakladı da dört ay hastanede yattım ya!.." dedikçe öyle masum bir tavırla: "Bilemedim hay efendiciğim, bilemedim işte!" derdi ki, yalan yaptığını söylemek insafsızlık olurdu.

Kendisini alıp götüren ve oynatanların, hattâ bir iki gece yanlarında alıkoyanların ne zengin ne de "aslan gibi delikanlı" olmaları, bunların Gramofon Avradın kafasında yer bırakmalarına yetmiyordu. Yalnız bir kişiyi ve uzun zaman unutmadı:

Azime'nin eski dostlarından Rumelili bir Hüseyin Ağa vardı. Konya'da istasyondan çıkınca insanın karşısına dizilen bir sürü çift atlı paytonların belki dörtte biri bu adamındı. Azime'ye araba lâzım oldu mu, buna haber salar, Hüseyin Ağa da işin sonunda bazan vukuat da çıkabileceği için en genç ve kuvvetli arabacısı Muradı yollardı.

Bu delikanlı, hiç konuşmadan, hiç arkasına bakmadan kendisine söylenen yere atları sürer, hangi bağa gidilirse, kapısının önünde bekler, çağırılsa bile içeri girmez, ve sabaha karşı oturak bitince yahut bir vukuat çıkıp silâh sesleri ve bağrışlar arasında Gramofon Avrat bağdan dışarı fırlayınca hemen atların torbalarını alır, dörtnala şehre dönerdi.

Ne kadın ona, ne o kadına bir lâf söylemiş değildiler. Aylardan beri onun doru atları ve hafif arabası kadını birçok yerlere götürdüğü, birçok yerlerden, bazan arkalarından atılan kurşunlara rağmen, selâmetle evine getirdiği halde, belki bir kere adamakıllı birbirlerinin yüzüne bakmamışlardı.

Fakat bir gece Murat hastalanıp yerine başka arabacı gelince Gramofon Avrat bindiği arabadan atladı ve gitmem diye dayattı; ne yalvarmak, ne bağırmak fayda vermedi. Azime pohpohlamak için birkaç gün sonra bunu oğlana söyleyince o, aldırış etmezmiş gibi, omuzlarını silkti.

Bir gün Meram'ın tâ öbür başında bir oturağa gittiler, içerde sazlar çalınıp şarkılar titreşen dut yapraklarında dolaşırken, dönen ve oynıyan kadınların kaşık sesleri taşlı bir yolda dörtnala koşan at nalları gibi geceye yayılırken, her zamanki şey oldu: bağırmalar,

sövüşmeler başladı. Birkaç silâh sesi duyuldu. Murat başını çevirerek bağın tenha kapısına baktı, neredeyse bu kapıdan çıkıp arabaya atlıyacak olan kadını ve "efesini" gözledi. Fakat bunun yerine içerden keskin bir kadın sesi çınladı:

"Amanın Murat yetiş, beni vurdular!"

Oğlan yerinden sıçrıyarak bahçe kapısını omuzladı. İçerde hâlâ boğuşanlar vardı. Birkaç kişi kadını kucaklayıp bağevine sokmağa çalışıyorlardı. Kadın Murat'ı görünce ellerini ona doğru uzattı ve ilk defa olarak ona, hem de çok şeyler söyliyen gözlerle, baktı. Murat yavaşça ceketinin cebinden iri nagantını çıkararak oradakilere doğru sıktı; onlar, nereden geldiğini anlamadıkları bu ateşten şaşırdıkları sırada çabucak kadını yakalayıp dışarı fırladı ve arabaya atlıyarak şehrin aksi tarafına, dağlara doğru sürdü.

Fakat buraları iyi tanımadığı ve sığınacak kimsesi olmadığı için birkaç gün sonra candarmaların eline düştü, kendisini hapisaneye, kadını hastaneye kaldırdılar. Gramofon Avrat hastaneden çıkınca ilk işi Murat'ı sormak oldu. Tabanca attığı zaman yaralananların biri öldüğü için, delikanlı, esbabı muhaffefesi filân çıktıktan sonra, tam on iki buçuk sene yemişti.

Bu günden sonra kadın ne bir oturağa gitti, ne eline kaşık alıp oynadı, ne de güzel ve yanık sesini duyan oldu. Evvelâ yaşlıca birinin yanına kapatma girdi. O kendisini kapı dışarı edince de umumhaneye düştü. Fakat her salı günü muhakkak hapisaneye gidip Murat'ı görür, ya birkaç kuruş para, yahut da yağ, bulgur, cıgara gibi bir şey bırakırdı. Aralarında bir iki kelime bile konuşmadıkları halde kendi uğruna hiç düşünmeden adam vuran bu çocuğu, vücudunu satıp kazandığı paralarla besliyor, belki de artık yalnız bunun için çalışıyordu.

1935

Değirmen

(s. 63-80)

Hiç sen bir su değirmeninin içini dolaştın mı adaşım?..

Görülecek şeydir o... Yamulmuş duvarlar, tavana yakın ufacık pencereler ve kalın kalasların üstünde simsiyah bir çatı... Sonra bir sürü çarklar, kocaman taşlar, miller, sıçrıya sıçrıya dönen, tozlu kayışlar... Ve bir köşede birbiri üstüne yığılmış buğday, mısır, çavdar, her çeşitten ekin çuvalları. Karşıda beyaz torbalara doldurulmuş unlar...

Taşların yanında, duman halinde, sıcak ve ince zerreler uçuşur. Halbuki döşemedeki küçük kapağı kaldırınca aşağıdan doğru sis halinde soğuk su damlaları insanın yüzüne yayılır...

Ya o seslere ne dersin adaşım, her köşeden ayrı ayrı makamlarda çıkıp da kulağa hep birlikte kocaman bir dalga halinde dolan seslere?.. Yukarıdaki tahta oluktan inen sular, kavak ağaçlarında eser kış rüzgârı gibi uğuldar, taşların kâh yükselen, kâh alçalan ağlamaklı sesleri kayışların tokat gibi şaklayışına karışır... Ve mütemadiyen dönen tahtadan çarklar gıcırdar, gıcırdar...

Ben çok eskiden böyle bir değirmen görmüştüm adaşım, ama bir daha görmek istemem.

* * *

Sen aşkın ne olduğunu bilir misin adaşım, sen hiç sevdin mi?..

Çoook desene! Sevgilin güzel miydi bari? Belki de seni seviyordu... Ve onu herhalde çok kucakladın... Geceleri buluşur ve öperdin değil mi? Bir kadını öpmek hoş şeydir, hele adam genç olursa...

Yahut sevgilin seni sevmiyordu... O zaman ne yaptın? Geceleri ağladın mı?.. Ona sararmış yüzünü göstermek için geçeceği yolda bekledin, ona uzun ve acındırıcı mektuplar yazdın değil mi?..

Fakat herhalde ikinci bir aşka atlamak senin için o kadar güç olmamıştır. İnsan evvelâ kendi kendisinden utanır gibi olur ama, bilir misin, bizim en büyük maharetimiz nefsimizden beraet kararı almaktır. Vicdan azabı dedikleri şey ancak bir hafta sürer. Ondan sonra en aşağılık katil bile yaptığı iş için kâfi mazeretler tedarik etmiştir.

Ha, sonra bir üçüncü, bir dördüncüyü sevdin, ve bu böyle gidiyor.

Peki ama, bu sevmek midir be adaşım, bir kadını öpmek, onu istemek sevmek midir ..

Çırçıplak soyunarak şehrin sokaklarında koşabiliyor musun?..

Bir bıçak alarak kolundaki ve bacağındaki adalelere saplamak ve böylece bir nehre atılarak yüzmek elinden geliyor mu?

Bir şehrin adamlarını öldürmek cesareti sende var mı? Bir minareye çıkarak bütün dünyaya işittirecek kadar kuvvetle bağırabilir misin?

Aşk sana bunları yaptırabilir mi? İşte o zaman sana seviyorsun derim...

Sen sevgiline ne verebilirsin sanki? Kalbini mi? Pekâlâ, ikincisine? Gene mi o? Üçüncü ve dördüncü-

ye de mi o?.. Atma be adaşım, kaç tane kalbin var senin?.. Hem biliyor musun, bu aptalca bir lâftır: kalbin olduğu yerde duruyor ve sen onu filâna veya falana veriyorsun... Göğsünü yararak o eti oradan çıkarır ve sevgilinin önüne atarsan o zaman kalbini vermiş olursun...

Siz sevemezsiniz adaşım, siz, şehirde yaşıyanlar ve köyde yaşıyanlar; siz, birisine itaat eden ve birisine emredenler; siz, birisinden korkan ve birisini tehdidedenler... Siz sevemezsiniz. Sevmeyi yalnız bizler biliriz... Bizler: batı rüzgârı kadar serbest dolaşan ve kendimizden başka Allah tanımıyan biz Çingeneler.

Dinle adaşım, sana bir Çingenenin aşkını anlatayım...

* * *

Bir gün - karların erimeğe başladığı mevsimdeydi, bütün çergi, - otuza yakın kadın, erkek ve çocuk, dört beygir ve iki defa o kadar da eşek Edremit tarafına doğru göçüyorduk.

Can sıkan ve bize hiç uymıyan bir kıştan sonra ısıtıcı güneş ve yeni belirmeğe başlıyan yeşillikler hepimize tuhaf bir oynaklık vermişti. Sırtlarında beyaz ve kısa bir gömlekten başka bir şeyleri olmıyan küçük çocuklar hiç durmadan koşuyorlar, bağırıyorlar ve şose yolunun kenarındaki hendeklerde yuvarlanıyorlardı.

Delikanlılar keman ve kılârnet çalarak yürüyorlar, genç kızlar parlak sesleriyle su gibi türküler söylüyorlardı.

Ben de etrafı gözden geçirerek bir köy, bir çiftlik, yanında kalabileceğimiz bir yer araştırıyordum.

İkindiye doğru siyah zeytin ağaçlarının arasında yükselen açık renkli çınar ve kavaklar gözüme ilişti. Burası küçük bir değirmendi. Suyu bol bir çay küçük söğüt ağaçlarının arasından geçtikten sonra dar ve taş bir mecraya giriyor, oradan da dört tane tahta oluğa taksim oluyordu.

İhtiyar çınarlar çukura gömülen eski değirmenin siyah kiremitli çatısını örtüyorlar, ve ön tarafındaki geniş meydanı gölgeliyorlardı.

Ağaçların hışırtısını bastıran bir gürültiyle değirmenin altından fıkırdayıp çıkan köpüklü sular iki sıra taze kavağın ortasından geçip ilerideki sazlıkta kayboluyordu.

Burada çergilemek hiç de fena değildi. Yüklü eşeklerle sık sık gelip giden köylülerden değirmenin işlek olduğu anlaşılıyordu. Ve bir kurşun atımı ötede beyaz minaresiyle bir köy görünüyordu.

Daha çadırları kurmadan Atmaca kılârnetini alarak, kanatlarının biri açık duran kocaman kapıya yanaştı, çalmağa başladı.

İçeride sesi duyan köylüler, oraya birikerek dinliyorlardı. Değirmenci de bunların arasındaydı, beyaz sakalını karıştırarak lâkayt gözlerle bakıyordu.

Bilir misin adaşım, bu köylüler tavuk ve oğlak çaldığımızı söyliyerek bizden şikâyet ettikleri halde bizi gene severler.

Aralarında bir kileye yakın buğday toplıyarak Atmacaya verdiler. Ve değirmenci buna iki çömlek de yoğurt ilâve etti.

Biz bu güzel kabulden cesaret alarak biraz ötedeki zeytin ağaçlarının arasında çadırlarımızı kurduk.

* * *

İşler iyi gidiyordu. Kadınlar taze söğütlerden yaptıkları sepetleri yakın köylerde satmakta güçlük çekmiyorlardı. Çalgıcılarımız yarım gün uzaktaki köylerden bile düğüne çağırılıyorlardı.

Atmaca tabiî en baştaydı...

Sen bu Atmaca gibisine daha raslamamışsındır.

Bir kere heybetli delikanlıydı: yağız derisi, yüzüne delice dökülen simsiyah saçları ve koyu gözleri...

Sonra burnu... Uzun, sivri, ucu biraz aşağı kıvrık burnu...

Bunun için biz ona Atmaca derdik...

Başı geniş omuzlarının üstünde bir Arap atındaki gibi dik dururdu ve bir Arap atı ondan daha çevik değildi...

Bütün çergilerde onun cesareti, onun güzelliği, onun çalgısı söylenirdi.

Başka Çingeneler gibi çalmazdı o, adaşım: bir kere nota bilirdi. Şehir mektebini okumuş, bitirmişti; sonra içliydi... Sanırdın ki kılârneti çalarken havayı ciğerlerinden değil doğrudan doğruya yüreğinden veriyor.

Geceleri tekbaşına bir ağacın dibine çekilirdi. Biz de çadırların önüne çıkıp yüzükoyun yatar, çenemizi toprağa dayıyarak onu dinlerdik.

Hiçbir sevgilisi yoktu. Ne geçtiğimiz Türkmen köylerindeki al yanaklı güzeller, ne de ince dudaklı Çingene kızları onun bakışlarını bir andan fazla üzerlerinde alıkoyabilirlerdi...

Halbuki çalgı çalarken büyük gözlerle - oradaki kıvılcımları söndürmek ister gibi - bir nem belirdiğini, esmer yanaklarında, - bir ateşe rasgelmiş gibi derhal kuruyan - birkaç ufak damlacığın yuvarlanmak istediğini görmüştük.

Çok konuşmaz, konuştuğu zaman da içindekilerden bize bir şey sezdirmezdi. Neler hisseder, neler düşünürdü? Onu bu dünyaya bağlıyan şey neydi? Hiç birimiz bilmezdik. Acaba birisini sevdiği için mi, yoksa hiç kimseyi sevemediği için mi, bu kadar yanık, bu kadar derinden çalıyordu?..

Arasıra uzun müddet kaybolur, başka çergilerde dolaştığı, şehirlere inip büyük beylerin meclisine girdiği söylenirdi.

Kasabadaki efendiler ona akran muamelesi ederlerdi, fakat o davarlardan bizimle beraber koyun uğrular, düğünlerde bizimle beraber çalgı çalardı.

* * *

Hemen her akşam değirmenin önündeki meydanlıkta toplanıp ahenk yapıyorduk. Şimdilik bir şey anaforlamadığımız için değirmenci de memnundu. Kızıyle beraber büyük çınarın altına bir hasır atıyor, bağdaş kurup otararak bizi dinliyordu.

Değirmencinin kızı tam bir köy güzeliydi.

Yuvarlak bir yüzü, kalın dudakları, kalçalarına kadar uzanan ince örgülü saçları vardı.

Ama yüzü hep soluktu. Etrafındaki şeylere, kendisiyle alışverişi yokmuş gibi, dümdüz bir bakışı, ve dudaklarının kenarından dökülüyormuş gibi, isteksiz bir gülüşü vardı.

Bu kızcağız sakattı adaşım, küçükken sağ kolunu değirmenin çarklarından birine kaptırmıştı.

Şimdi onun yerinde şalvarının beline iliştirilen boş bir yen sallanıyordu.

Ve bu onu insanlardan ayırıyordu.

Düşünebilir misin, güzel bir kızın bir kolu olmazsa bu ne demektir? Derenin üstbaşında çıpıl çıpıl yıkanan genç kızlara karışamıyordu. Vücudunu ve ondaki ayıbı her zaman örtmeğe mecburdu...

Geceleri birbirlerinin evinde toplanıp cümbüş yapan kızlarla da birleşemezdi, çünkü ne tef çalmak, ne de parmaklarının arasına tahta kaşıklar alarak oynamak elinden gelirdi...

Belli ki onun bütün çocukluğu bitmez tükenmez bir hasretle geçmiş; belli ki zeytin dallarına sincap gibi tırmanan, birbiriyle alt alta üst üste güreşen, değirmenin önünde erkek çocuklarla su fışkırtmaca oynıyan akranlarına bir duvara yaslanarak istek dolu gözlerle bakmıştı.

Şimdi bütün bunlara alışmış görünüyordu. Başka insanların yaptığı birçok şeyleri yapmak hakkının kendisinde olmadığını biliyor ve hiçbir şey istemiyordu.

Değirmenin kapısı yanındaki taş sedire saatlerce oturup meydanda eşelenen tavuklara, yahut kocaman çınarın kıpırdıyan yapraklarına yarı yumuk gözlerle bir bakışı vardı ki, adamı ağlamaklı ederdi.

Geceleri babasiyle beraber gelir, onun yanında diz çöküp otararak bize bakardı...

* * *

Sözü kısa keselim adaşım, bizim mağrur ve insafsız Atmacamız değirmençinin bu sakat kızına vuruldu.

Tavuslara, sülünlere bakmağa tenezzül etmiyen yabani kuş, kanadı kırık bir çulluğun şikârı oldu.

Eyvah bana ki meselenin çok geç farkına vardım. Ben anladığım zaman alev saçağa sarmıştı... Yoksa çoktan çergiyi toplar, başka yere göçerdim...

Atmaca hiç kimseyle konuşmuyor, düğünlere gitmiyor, zeytinlerin altında tekbaşına çalıyordu. Ama geceleri çınarın altında adamakıllı coşar, gözlerini kıza diker, üfler, üflerdi...

Ve biz titrediğimizi, bağırmak, konuşmak, yahut yerlere atılıp ağlamak istediğimizi hissederdik...

Onun çalışında, bir ateş yığını etrafında haykıran ateşe tapanların, yahut batmakta olan bir gemiye çarpan dalgaların feryadı ve inleyişi vardı.

Atmacanın kanatları düşmüştü adaşım. Sarardıkça sararıyordu. Değirmencinin köye indiği günler kapının yanındaki taş sedirde kızla beraber oturduğunu ve tırnaklarını, parçalamak ister gibi, iki tarafındaki sert kayada gezdirdiğini görünce bu işin böyle gitmiyeceğini anladım...

Bir gece onu çağırdım, derenin altbaşına gittik, kavak fidanlarının arasına oturduk.

Çakıllarda acele acele seken sulardan ve uzaklardan gelen bir kurbağa sesinden başka hiçbir şey duyulmuyordu.

Atmaca önüne bakıyor, niçin çağırdığımı, ne söyliyeceğimi sormuyordu.

Elimi omuzuna koydum, gözlerini bana kaldırdı.

"Seviyorsun!.." dedim.

"Öyle..." dedi.

"Ne yapacaksın?.."

Bu sualin cevabını bulmak ister gibi gözlerini yukarıya, yıldızlı göğe çevirdi; uzun uzun baktı, birdenbire:

"Sen bizim çeribaşımızsın," dedi, "gezdiğin yerler benden çok, tecrübelerin fazla, aklın, dirayetin bütün Çingenelerden üstündür. Sana açılmalıyım..."

Gözlerini hiç indirmeden, sanki yıldızlara anlatıyormuş gibi, söylemeğe başladı:

"Onu seviyorum, ne yapacağımı da hiç düşünmedim. Sen benim sevmemin nasıl olacağını bilirsin... Ben ki arkamdan uşaklarını koşturan konak sahibi hanımlara başımı çevirmedim; yedi köye hükmeden eşraf bana gelip: "Kızım senin için -yataklara düştü, Çingene olduğunu unutup seni evlât gibi sineme basacağım, yalnız gel, gel de kızımızı kurtar!.." diye yalvardılar da gene cevap vermeden yoluma gittim; işte şimdi bu bir kolu olmıyan kızı seviyorum.

"Onu alamam, onu kaçıramam... Halbuki o da beni seviyor. Bunu bana evvelisi gün ağlıyarak söyledi. "Gel, dedim, beraber kaçalım." Acı acı güldü, "Ağam, dedi, ben senden noksanım, bana sadaka mı veriyorsun?.." Onu nasıl sevdiğimi anlattım: "Bana kolunun yerine kalbini veriyorsun, dedim, bir kalb bir koldan daha mı az değerlidir?" Tekrar gözyaşları boşandı: "Olmaz, dedi, düşün ki, her karşına çıktığımda senden utanacağım, başım yerde olacak, beni böyle zelil etmek ister misin? Bırak beni, ne olduğumu bilerek ihtiyar babamın yanında kalayım, sen de bir daha buralara uğrama. Bana sakatlığımı unutturarak deli deli rüyalar gördürdün, seni ömrümün sonuna kadar unutamam, ama olmıyacak şeylere beni inandırmağa kalkma, eğer sahiden beni seviyorsan hemen buralardan git!.."

Atmaca burada bir nefes aldı ve gözlerini yere indirdi:

"Düşünüyorum, birleşirsek bu ikimiz için de sahiden azap olacak. Aramızda anlaşılmaz, boğucu bir havanın dolaştığını hissedeceğiz. Eğer o bana açılamaz, bana naz edemez, bana içinden geldiği gibi sarılamazsa, gözleri her zaman: "Ne diye gençliğini benim için nâra yaktın, sana yazık değil mi?" demek isterse ben ne yaparım? Her sözümden, her tavrımdan alınır; kızsam ona dokunur, düşünceli olsam ona dokunur, sevsem ona acıyormuş gibi gelir, kucaklasam boş olan kolunun yerinde bir sızı duyar ve bunlar hep böyle sürüp gider...

"Ne yapacağımı, bu halin beni nereye götüreceğini sorma, bende artık kuvvet yok, akıl yok, düşünce yok, yalnız aşk var. Mavzer kurşunu gibi çarptığını yere seren bir aşk... Senin Atmacan artık kanatlarını kımıldatacak halde değil!.."

Sustu, son sözler öyle acınacak bir tavırla ağzından dökülmüştü ki, fazla bir şey sormağa, hattâ teselli etmeğe kalkışmadım; ona bu halde ne söz söylenebilir, ne de o söyleneni duyardı.

Koluna girip çadıra kadar götürdüm. İşler, gittikçe sarpa sarmıştı adaşım, Atmacanın hali beni korkutuyordu. Fakat yapılacak hiç bir şey yoktu. Şimdilik işi oluruna bırakmağa karar vererek yattım. Bütün gece, büyük çınarın altında kollarını açarak sabırsızca bekliyen Atmacayı, ve dudaklarının kenarında geniş bir sevinç, soluk yanaklarında görülmemiş bir pembelikle ona doğru koşan değirmencinin kızını gördüm. Fakat birbirinin kucağına atılacakları zaman şekli belli olmıyan tuhaf bir cisim ikisinin arasına giriyor, bir çark gibi fırıl fırıl dönerek ve gittikçe büyüyerek onları ayırıyordu.

* * *

Günler, kuvvetli bir rüzgârın sürüklediği beyaz bulut kümecikleri gibi birbiri arkasına geçip gidiyorlardı. Ve biz, bunların sonunda muhakkak bir fırtına kopacağını seziyorduk. Herkes müthiş bir şeyden korkuyor gibiydi. Bütün çergiyi ağır bir durgunluk kaplamıştı.

İhtiyar ve tecrübeli Çingene karıları bildikleri afsunları okuyorlar, bütün iyi ve fena ruhları zavallı Atmacanın imdadına çağırıyorlardı. O, gittikçe çöken yanakları, nereye baktığı belli olmıyan şaşkın gözleriyle geçerken delikanlılar başlarını yere eğiyorlar, genç kızlar ölü gibi sararan benizleri ve titriyen dudaklariyle arkasından bakıyorlardı.

Kadın, erkek, genç, ihtiyar hiçbir şeye karar veremiyerek bekliyorduk. Sanki serseri bir rüzgâr kafalarımızdan her düşünceyi silip süpürüyor, bizi şaşkın ve meyus buralarda bırakıyordu.

* * *

Bir gün Atmaca yanıma sokuldu.

"Bu akşam değirmende ahenk yapacağım, ben ihtiyarla konuştum!.." dedi.

Hafif yağmur çiseliyordu. Akşama kuvvetli bir yaz sağanağı gelmesi çok mümkündü. Bunu ona da söyledim.

"Değirmenin içinde çalacağım!" dedi.

"Değirmen geceleri de işliyor, o gürültüde mi?"

Tuhaf tuhaf güldü:

"Korkma!" dedi, "kılârneti o gürültüde de size duyururum. Nefesim daha o kadar kuvvetten düşmedi."

Yağmur akşama doğru sahiden arttı. Karşı tepedeki palamut ormanına birbiri arkasına yıldırımlar düşüyor, iri damlalar zeytin ağaçlarının siyah yapraklarını garip tıpırtılarla oynatıyordu.

* * *

Hepimiz değirmenin, içine dolduk. Tavanda sallanan iki tane gaz lâmbası etrafa yarım bir aydınlık serpiyordu ve çarklar, taşlar, tozlu kayışlar dönüyorlar, dönüyorlardı.

Hepsinin birden çıkardığı yırtıcı gürültü yağmurun alçak tavandaki kesik hıçkırığına karışıyor, birbirini kovalıyan gök gürültüleri bu korkunç ahengi tamamlıyordu.

Değirmenci ve kızı duvarın dibindeki sedire oturmuşlardı. Sallanan lâmbalar genç kızın yüzünde acayip gölgeler oynatıyordu.

Bütün gürültüleri bastıran ince bir ses birdenbire yükseldi: kendisini değirmenin karanlık bir köşesine çeken Atmaca çalmağa başlamıştı.

Adaşım, ben o gece dinlediğim şeyleri öldükten sonra bile unutamam.

Dışarıda fırtına gittikçe artıyor ve rüzgâr ıslak kamçısını kerpiç duvarlarda gezdiriyordu. Yükselen

sular tahta oluklardan taşıyor, haykıra haykıra yerlere dökülüyordu.

İçeride taşlar nihayetsiz bir coşkunlukla homurdanıyor; çılgın gibi dönen kayışlar saklıyor; birbirine geçen tahta çarkların dişleri ağlar gibi gıcırdıyordu. Ve bunların hepsini bastıran deli bir ses kâh yalvarıyor, kâh hiddetle kıvranıyor, susacak gibi olduktan sonra tekrar yükseliyordu.

Alaca karanlıkta Atmacanın siyah ve parlak gözleri hiç kıpırdamadan genç kıza bakıyorlardı, genç kızın acınacak bir perişanlıkla çırpınan büyümüş gözlerine....

Ve öyle şeyler çalıyordu ki adaşım, onları anlatmağa bizim kullandığımız kelimelerin takati yoktur...

Bazan okşıyan, ısıtan bir sabah güneşiydi... Fakat derhal yüzümüzü yırtan, gözümüzü kör eden, içindeki ateşleri kum tanesi gibi etrafa saçan bir çöl fırtınası oluyor, yahut bağrımıza işliyen bir bıçak haline geliyordu.

Son ve keskin bir çığlıktan sonra Atmacanın ayağa kalktığını gördüm. İki üç adım ilerledi ve kılârneti bir köşeye fırlattı.

Herkes doğrulmuştu. Üzüntülü gözlerle ona bakıyorlardı. O, yüzüne büsbütün dökülen kara saçlarını eliyle geriye attı. Birdenbire çukura gitmiş gibi görünen gözlerle etrafını araştırdıktan sonra onları değirmencinin kızına dikti, uzun uzun baktı...

O dakikayı ömrümde unutamam adaşım; dışarıda fırtına arttıkça artmıştı, duvarlar sarsılıyor, tepemizdeki kiremitler uçuyordu. Ve değirmen, azgın bir hayvan, homurduyor ve dönüyordu. Ve o, lâmbanın sönük ışığında, olduğundan daha büyük, âdeta bir gölge gibi duruyordu. Gözleri genç kızın üzerindeydi. Tahammül edilmez bir acı yüzünün şeklini tanınmıyacak hallere sokmuştu. Kâh esmer derisini şişiren bir kan gözlerinin kenarına kadar fırlıyor, kâh dişlerinin arasında ezilen dudakları bile bembeyaz oluyordu. O dudaklar ki, bir şey söylemek ister gibi kıpırdıyorlardı ve kenarları ağlıyacak gibi aşağıya çekiliyordu.

Bu bakış ancak bir an kadar sürdü. Sonra gözkapakları yavaşça düştüler ve o, yere yıkılacak gibi sallandı. Fakat hemen kendisini topladı. Bir kere daha etrafına bakındı. Sanki bir imdat bekliyor gibiydi: kendisini bu kahredici, bu parçalayıcı ağrılardan kurtaracak bir imdat.. Nihayet kafasına bir şey vurulmuş gibi inledi. Gerisingeriye dönerek değirmenin öbür başına, çarkların ve kayışların kudurmuşçasına döndükleri köşeye doğru atıldı.

Bir nefes alımı kadar hepimiz olduğumuz yerde kaldık, sonra delice bağırarak arkasından koştuk... .

Hayhat adaşım, çok geçti. Atmaca yerinden fırlıyan ve "iş işten geçti" demek istiyen gözlerle bize doğru geliyordu.

Sağ kolu yerinde değildi ve oradan oluk gibi kan fışkırıyordu. Birkaç adımdan sonra sendeledi, ayaklarımızın dibine yıkıldı...

* * *

İşte adaşım, sana seven bir Çingenenin hikâyesi.

Çiçeklerin açtığı mevsimde, senin kollarına yaslanan ve çiçekler kadar güzel kokan bir vücutla uzak su kenarlarında oturmak, ve öpüşmek, yorulunciya kadar öpüşmek hoş şeydir...

Seni gördüğü zaman zalimce başını çeviren mağrur bir dilberin kapısı önünde ve ay ışığı altında sabaha kadar dolaşmak, bunu candan arkadaşlara ağlıyarak anlatmak, - söz aramızda - gene hoş şeydir.

Fakat sevgili bir vücutta bulunmıyan bir şeyi kendisinde taşımağa tahammül etmiyerek onu koparıp atabilmek, işte adaşım, yalnız bu sevmektir.

1929

Kamyon

(s. 154-159)

Kamyon, Zincirli Han'ın dar ve basık kapısından, yan duvarlara sürtünüp sıvaları dökerek ve üzerine bağlanmış sepetlerle çuvalları dört tarafa fırlatarak ıkına sıkına çıktı. Şoför bir eliyle direksiyona yapışmış, dört metre genişliğindeki sokağın karşı tarafındaki berber dükkânlarına girmeden sola manevra yapabilmeye uğraşıyor, öteki eliyle de ağzına peynirli pide tıkıyordu. Toz, çamur, benzin, makine yağı tabakalarının altında elbisesinin ve yüzünün rengi pek belli olmayan şoför yamağı arka tarafta durmuş, iki yana koşarak şoföre:

"İleri!.. Geri!.. Yana!.." diye işaretler veriyor, bir taraftan da soğan ekmek tıkınıyordu. Kamyon, içindeki yirmi iki müşterisiyle beraber sokağa çıkıp biraz ilerledikten sonra durdu. Uzaktan doğru koşup gelen bir çocukla, otomobilde heybesini bacaklarının arasına almış değirmi sakallı birisi fiskos edip konuşmaya başladılar. Ara sıra duyulan "Buğday, veresiye defteri, şinik, sekiz metre kara dimi..." gibi sözlerden, İzmir'e giden manifaturacının, oğluna, dükkân idaresi ve köylülerle veresiye muamelesinin şekli hakkında son talimatı verdiği anlaşılıyordu. İkide birde sabırsızlıkla

arkasına dönüp bakan şoföre şöyle bir başını çevirip:

"Dur azıcık... patlamadın a!.." diyor; sonra gözlerini müşterilerde de gezdirerek sözünün yalnız şoföre değil, başka sabırsızlananlar varsa onlara da dokunur olduğunu anlatmak istiyordu.

Bu sırada, sırtında eski bir heybe ile çok genç bir köylü otomobile yaklaştı; tereddüt eder gibi bir müddet şoföre baktıktan sonra:

"İzmir'e mi?" diye sordu.

"Oraya!.."

"Beni de alır mısınız?"

"Yer yok!.."

Delikanlı hemen arkasını döndü, uzaklaşmaya başladı. Fakat şoförün penceresine dayanarak ona birtakım şeyler havale eden esmer, üzün boylu sırım gibi incelmiş boyunbağlı birisi arkasından bağırdı:

"Gel buraya! Hey... Delikanlı!.."

Köylü döndü: Esmer, uzun boylu adam şoföre:

"Ne diye yer yokmuş, arkada bir yere sıkıştır!.." dedi.

Bu adam kamyonun sahibi idi. Şoför yüzünü buruşturarak indi. Delikanlıdan yarım lira peşin aldı. Sonra, arabanın arka kapağını gevşeterek eğri bir şekle koyan ve üzerine çullarını seren öteki köylüleri sıkıştırıp, yeni gelene bir yer açtı. Zaten dizleri üzerine çömelerek ancak sığışabilen yolcular hem; "olmaz, buraya nasıl sığar!" diye söyleniyorlar, hem de her setre pantollunun emrine itaate alışık bir tavırla birbirlerini iterek yer açıyorlardı. Genç köylü bir kıyıya çömeldi, heybesini altına aldı ve kamyon, hızla bir sarsıldıktan sonra yürüdü.

Şoförün yanında oturan siyah elbiseli, gümüş çerçeveli gözlük takmış, yaşlıca, sünepe tavırlı bir adam - Beyşehir taraflarına dava toplamaya giden bir avukat- başını arkaya çevirerek! "Uğurlar olsun cümlenize!" diye bağırdı. İçerdekiler hepsi birden aynı sözü tekrarladılar. Konya'dan çıkıp Beyşehir'e giden yolun başlangıcındaki dik yokuşu tırmanmaya başlayınca, herkes yanındaki ile veya çaprazlama ta öbür baştaki biriyle lafa koyuldu; birkaç kişi yalnız cigara içip dumanını savuruyordu. Birbiri arkasına dizili tahta sıralarda oturmayıp yarım lira eksiğine en arkada yere çömelen ve kamyonun şiddetle sarsılan bu kısmında ikide birde, başlamak üzere olan uykularından fırlatılan köylüler, cigara da içmeyerek, boş gözlerle bakışıyorlardı.

* * *

Sonradan gelen genç köylü ilk defa otomobile biniyordu. Benzi sapsarıydı. Bunun yarısı alışmadığı bir şeyde hızlı hızlı götürülmenin verdiği heyecan ve korkudan, yarısı da başka bir şeyden geliyordu.

Konya'ya bir saat ötedeki bir köyden olan bu delikanlı otomobile binmişti, İzmir'e gidecekti. Araba İzmir'e gelince şoför yolcuları selametlemeden evvel nedense yol parasının üstünü toplamak âdetindeydi. Bunu genç köylü de biliyordu, fakat yazık ki şoförün bu isteğini yerine getirecek vaziyette değildi. Yanında beş parası bile yoktu.

Mahsuller para etmeyince, vergiler ödenmez hale gelince, evde tuz, gaz tükenip yerine yenisini koyamayınca oğul babasını bir kenara çekmiş:

"Baba, ben gidip şehirlerde çalışayım. Bak, köyün yarısı gitti, İzmir'de çok iş varmış. Fabrikalarda adamına göre yarım lira yevmiye bile veriyorlarmış. Kışın burada kalıp yük olacağıma, gidip ekmeğimi ararım, harman zamanında gene gelir, tarlada çalışırım..." demişti. İhtiyar babası aklı ermediği ve fakirlikten söz söyleyemez, fikir ortaya atamaz hale geldiği için peki dedi. Ve on sekiz yaşındaki delikanlı bundan evvel İzmir'e gidip gelenlerden akıl danışmaya gitti.

İzmir'e gitmek için evvela Konya'dan otobüse binmek lazımdı. Beyşehir, Karaağaç, Ödemiş üzerinden iki üç günde varılıyordu. Yol parası beş lira idi. İzmir'e varınca hemşerileri bulup, ötesini onlardan öğrenmek lazımdı.

Delikanlı bunun üzerine yol parası tedarikine çıktı. Fakat evindeki eski bir çifteye bir liradan fazla veren bulunmadı. Beş lira gibi mühim bir parayı köyde bir araya getirebilmek, bir hafta uğraştığı halde, mümkün olmadı. Ne yapacağını şaşırmış bir halde iken bakkalın oğluna rastladı. Bu çocuk bir zamanlar babasının yanından kaçıp şoför muavinliği yapmıştı. Kendisine akıl öğretti:

"Ülen, sen deli misin? Otomobile de para mı verilirmiş?.." dedi ve ona, şoföre yarım lirayı peşin verdikten sonra bir daha beş para vermemesini, İzmir'e yaklaştıkları zaman usulca arkadan atlayarak tüymesini ve İzmir'e yayan girmesini söyledi. Yalnız şunu da ilave etti:

"Amanın tetik ol, İzmir'e girmeden otomobili durdurup yol parasını toplarlar. Sen daha evvel atlamazsan yandığın gündür. Şoförler seni yatırıp suyunu çıkarana kadar döverler, üstelik de don gömlekten gayrı neyin varsa alırlar..."

İşte bu on sekiz yaşındaki köylü delikanlısı, cebindeki elli kuruşu peşin verdikten sonra, böylece on parasız otomobile binmiş, İzmir'e ameleliğe gidiyordu.

Yolculuğun ikinci günü akşamına doğru genç köylü olduğu yerde rahat oturamamaya başladı. Yola çıkalıdan beri açtı. Köyden beraber aldığı azıcık yufkayı daha biner binmez yemişti. Yanı başında kuru ve siyah bir ekmeği ağır ağır geveleyen köylülere yutkunarak bakıyor, sanki başı dönüyormuş gibi gözlerini kapayarak kafasını kamyonun sarsılan tahtalarına

dayıyordu. Sonra birdenbire irkiliyor, yerinden azıcık doğrularak öne, şoföre doğru bakıyor, tekrar sıkıştığı yere büzülüyordu. İçinde, otomobil ilerledikçe büyüyen bir korku ona ara sıra açlığını unutturuyor, yahut açlıkla karışarak onu sersemletiyordu. İzmir'e yaklaştıklarını yolcuların konuşmalarından anlamıştı. Fakat ne kadar yaklaştılar? Atlayacak, kaçacak zaman geldi mi? Eğer daha çok varsa bu Allah'ın dağlarında gece yarısı yolu nasıl bulacak, buralarda nasıl geceleyecek? Ya candarmaların eline düşerse?.. Ya şoför parayı vermeden atlayıp kaçtığını karakola haber verirse?.. O zaman candarmalar kendisini dövmezler miydi? Acaba candarmaların dayağı mı daha kötü idi, şoförün dayağı mı? Belki otomobildeki müşterilerden bir merhametli çıkar da bunu dövdürmezdi. Fakat bu kadar adamın içinde rezil olmak vardı. Üstelik don gömlekle kalacaktı. Bu kılıkta İzmir'e nasıl girer, hemşerilerini nasıl ararda? Atlamaktan başka çare yoktu...

Fakat atlamayı nasıl becerecekti? Kamyon, arkasında ağılmış pamuk gibi bir toz yığını bırakarak koşuyor, dar dönemeçlerde, içindekileri bir yandan bir yana fırlatarak, kıvrıntılar yapıyordu. Birçok defa gördüğü halde hiç içine binmediği bu acayip şey, çıkardığı gürültü ve insanı sersem eden hızıyla, ciğerlere ve beyne dolan sıcak benzin kokusu ile birdenbire korkunç bir kılık alan bu makine ona anlaşılmaz bir ürkeklik veriyordu. Bu toz, gürültü ve sürat kargaşalığı içinde dumanlanan kafasından, bozuk bir rüya şeridi gibi, köyü, kendisine anlatılan İzmir'in hayalinde yarattığı vuzuhsuz şekilleri, şoförün benzin kokulu yüzü, Beyşehir'de inen gözlüklü avukatın siyah ceketinden fırlayan sıska ensesi geçiyordu.

Ara sıra otomobil herhangi bir sebeple yavaşlar gibi olunca delikanlı yüzünde zapt edemediği bir dehşet ifadesiyle yerinden fırlıyor, "Acaba duracak mı? Para toplamaya mı başlayacak?" diyor; araba tekrar hızlanınca derin bir nefes alarak yerine çekiliyor ve atlamak için kati kararını veriyordu. Fakat nasıl atlayacak? Bu kamyon, bu gitgide gözünde büyüyen, bütün hislerine alışamadığı ve ezici tesirler yapan korku makinesi kendisini bir kıskaç gibi yakalamıştı. Buradan kurtulmasına imkân olmadığını sanıyordu. Gözleri alev alev olmuş, dört tarafına bakınıyor, etrafındaki köylülerin, ön sıralarda oturan efendilerin hep kendisine baktıklarını, biraz kımıldasa yakasına yapışacaklarını zannediyordu. Alnından yanaklarına doğru terler akıyor ve şakaklarındaki ayva tüylerini ıslatıyordu.

Otomobil birdenbire yavaşladı. Yolun sol tarafı sarp bir kesme idi ve sağ tarafta, iki minare boyunda bir yar, esner gibi ağzını açmıştı: Yol birdenbire darlaşıyordu. Motorun hafifleyen gürültüsü arasında aşağıdan doğru gelen bir su şırıltısı duyuluyordu. Henüz taş bile döşenmemiş olan şosenin bu kısmında çökme ve kayma tehlikesi bulunduğu için yolcular burada yayan yürür ve otomobiller yavaş yavaş ilerlerdi. Bunun için otomobili tamamen durdurmadan şoför başını arkaya doğru çevirdi ve:

"Haydi beyler!" dedi.

Birdenbire arka tarafta bir hareket oldu: Delikanlı, gözleri dönmüş, korkudan titreyerek, kendini dışarıya, yolun üstüne fırlattı. Fakat daha durmamış olan otomobilden bu tersine atlayış ona muvazenesini kaybettirdi; olduğu yerde birkaç kere döndükten sonra ayağı boşa gitti ve eliyle çalılara tutunmaya çabalayarak, kafası sivri taşlara çarpa çarpa ve arkasından acı bir hışırtı ile akan topraklar ve ufak taşlarla birlikte, yardan aşağıya, şimdi şırıltısı daha çok duyulan dereye doğru yuvarlandı.

Ayda Bir, *Eylül* 1935

Ses

1

(s. 167-185)

Bizi Beyşehir'den Konya'ya götüren kamyon, Barsakderesi dedikleri bir boğazda sakatlandı. Şoför ve muavini motor kapaklarını açtılar. Oturdukları minderi kaldırıp onun altından çıkardıkları bir sürü âlet ve edevatı ortaya döktüler. Ondan sonra saatlerce süren bir tamir başladı. Bazan her ikisi makinenin altına sürünüp arkaüstü yatıyorlar ve elleriyle motorun alt kısmını kurcalıyorlar, bazan da biri şoför mahallinde gaza basıyor ve motoru işletiyor ve diğeri bu esnada porselen başlıklı birtakım memeleri yerlerinden oynatıyordu.

İkindi güneşi altında kamyonun muşamba kaplı karöserisi tahammül edilemiyecek bir hal almıştı. Yolcular birer birer atlayıp dağıldılar. Bir kısmı merakla şoförü seyrediyor, ve o dinlenmek için motörden biraz başını kaldırıp duracak olsa:

"Bitti mi?" diye heyecanla soruyordu.

Daha az meraklı birkaç yolcu ile ben ve arkadaşım boğazın garp tarafına, gölge bir yere doğru yürüdük ve birer taşın üstüne oturup beklemeğe ve etrafımıza bakınmağa başladık.

Kamyonun durduğu yerin biraz ilerisinde, yolun kenarında iki çadır ve bunların etrafında birkaç kazma kürek ile bir el arabası vardı. Daha uzakta ise taş kırmakla ve kum taşımakla meşgul bir miktar yol amelesi görülüyordu.

Güneş arkamızdaki sırta gömüldükçe, karşı taraftaki tepenin üzerine serpilmiş bulunan çam ağaçlarına gitgide kırmızılaşan bir ışık yolluyor, vadiyi süratle artan bir loşluğa terkediyordu. Serin bir ilkbahar günü idi ve orta yerde akan küçük dere mırıltıya benzer seslerini duyurmağa başlıyordu.

Yoldan birkaç araba ve otomobil gelip geçti. Bizim kamyonun yanında biraz durdular ve şoföre bir şey lâzım mı? diye sordular. İçerisinde boş yer bulunan bir kamyon, vakit geçtikçe telâşları artan ve mütemadiyen şoföre söylenen bizim yolculardan iki kadını aldı, Konya'ya götürdü.

Diğer yolcular grup grup oturmuşlar, bir şeyler anlatıyorlardı. Bizim yanımızda bulunan ve buraya yakın köylerden birinde bakkal olduğunu söyliyen tahta ayaklı bir ihtiyar, kalkıp otomobile gitti, çuvalını sırtladı, şoföre birkaç küfür savurduktan sonra yola düzüldü.

Adamakıllı akşam olmuştu. Yol amelesi, çadırlarına dönerek ateş yakmağa başlamışlardı. Bizim kamyon şosenin bir kenarında muazzam bir hayvan ölüsü gibi hareketsiz duruyordu. Şoför ve muavini, üstleri yağ ve toprak içinde, yüzlerinden siyah terler damlıyarak, bir kenara oturup uzunca bir dinlenme yapıyorlardı.

Yolcuların ekserisi bu gibi hâdiselere alışık oldukları için, sadece başlarını sallıyorlar ve sepetlerini, çıkınlarını açarak bir şeyler yiyorlardı.

Bir müddet daha geçip, ortalık adamakıllı kararınca şoför, yol amelesinden bir fener alarak yeniden işine koyuldu. Biz yolcular, birdenbire çöken sükûtun içinde, olduğumuz yerlere uzanmış, kımıldamadan duruyorduk.

Arkamızda güneşin kaybolup gittiği tepenin ağaçları birdenbire mavimtrak ve soluk bir ışığa gömüldü. Arkadaşımın yüzüne baktım. O, gözlerini karşıya dikmişti. Yamacın üzerine seyrekçe serpilmiş olan siyah çamlar, süratle aydınlanan gökyüzüne titrek siluetler çiziyorlardı. Arkadaşım bir müddet bunları seyrettikten sonra:

"Nerdeyse ay görünecek!" dedi.

Tam bu sırada, kekik kokuları ve ince çıtırtılarla dolu havayı hafiften gelen bir saz sesi titretti. Müzikle uğraşan ve bir müzik mektebinde vazifesi olan arkadaşım doğruldu. Kaşlarını çatarak dinlemeğe başladı.

Yol amelesinin çadırı tarafından gelen saz sesi, ustaca çalınan bir meyandan sonra, susar gibi oldu ve bir erkek sesi o zamana kadar duymadığımız, fakat bize yabancı da gelmiyen bir halk şarkısı söylemeğe başladı:

Döndüm daldan kopan kuru yaprağa
Seher yeli, dağıt beni, kar beni;
Götür tozlarımı burdan uzağa
Yârin çıplak ayağına sür beni...

Bu sefer ben de doğruldum. Saz tekrar kıvrak bir ara nağmesine başladığı halde, kulağımda hâlâ deminki sesin çınlamaları vardı.

Arkadaşım:

"Bu ne?" demek ister gibi yüzüme baktı.

"Fevkalâde!" diye mırıldandım.

Ses tekrar, ve bütün vadiyi çınlatırcasına başladı:

Aldım sazı çıktım gurbet görmeye.
Dönüp yâre geldim yüzüm sürmeye,
Ne lüzum var şuna, buna sormaya,
Senden ayrı ne hal oldum, gör beni.

Ömrümde bu kadar gür, tatlı bir erkek sesi dinlememiştim. Bir insan gırtlağından bu kadar mânalı ve sarıcı seslerin nasıl çıkabildiğine hayret ediyordum. Arkadaşım kalktı, beni de kaldırdı. Amelenin çadırına doğru yürümeğe başladık.

Ovada, çadırın önünde, dört beş kişi oturmuşlardı. Etraflarında kazma ve kürek serpilmiş duruyordu. Çadırın kapısına asılmış bir fener sallandıkça, vadinin içine doğru uzanan ve başları karanlıkta kaybolan gölgeler belli belirsiz kımıldıyorlardı.

Yirmi yaşından fazla göstermiyen bir delikanlı çadırın önünde, yan yatırılmış bir el arabasının üstüne oturarak saz çalıyordu. Başı göğsüne yatmış ve gözleri yere dikilmiş olduğu için çehresini tamamen görmeğe imkân yoktu. Fenerin aydınlattığı alnı ter damlalariyle kaplı idi. Sazının uzun sapı, şaşırtıcı bir sür'atle aşağı yukarı kayan parmaklarının altında, canlı bir mahlûk gibi titriyordu. Tellere vuran sağ eli, küçük fakat kendinden emin hareketler yapıyor, bu el sazın gövdesine her yaklaştıkça, insan, sanki, o tahta ile bu et arasında gizli, fakat çok mânalı ve mühim bir konuşma oluyormuş zannediyordu. Çadırı ve bulunduğumuz yeri bir aydınlık yalayıp geçti, vadinin öbür ucuna kadar uzandı. Başımızı kaldırdık, karşımızdaki sırtı aşıp yukarı fırlayan ayı gördük.

Saz çalan delikanlı da başını kaldırdı ve gözlerini biraz yumarak, tam karşısında beliren bu aydınlık yüzlü dinleyiciyi süzdü. Sonra saza vuran eli yavaşladı, gözleri kapandı, boğazı gerildi ve yüzü kırmızılaştı. Biz hayretle onu seyrederken, ince dudaklarının ara-

sından beyaz dişler göründü ve delikanlı, bu sefer aya hitabeder gibi, şarkısına devam etti:

Ayın şavkı vurur sazım üstüne,
Söz söyleyen yoktur sözüm üstüne
Gel ey hilâl kaşlım, dizim üstüne,
Ay bir yandan, sen bir yandan sar beni.

Otomobilin diğer yolcuları da toplanmışlardı. Herkes hayretle bu kıpkırmızı yüzlü gence bakıyorlardı. O, esrarlı bir dil konuşan ellerini sazın üzerinde hareket ettirmeğe başlamış ve gözlerini yere, yahut kucağından fırlamak ister gibi sıçrayan sazına dikmişti. Pek az bir duraklamadan sonra, bu sefer başını kaldırmadan, daha yavaş, fakat eskisi kadar tatlı ve derinden gelen bir sesle şunları okudu:

Sekiz yıldır uğramadım yurduma,
Dert ortağı aramadım derdime,
Geleceksen bir gün düşüp ardıma,
Kula değil, yüreğine sor beni.

Ve sazını, iki kuvvetli vuruştan sonra, yanına bırakarak başını kaldırdı. Orada bulunanlardan birkaçı, yaşa diye bağırdılar. O, gözlerini hiç kimsenin üzerinde durdurmıyarak, boşlukta dolaştırmağa başladı. Hafifçe tebessüm etmeğe de çalışıyordu.

Arkadaşım yanına sokularak sordu:

"Senin adın ne oğlum?"

"Ali!"

"Nerelisin?"

"Sivaslıyım!"

"Sazı nerede öğrendin?"

"Ne bileyim? Küçükten beri çalarım."

"Söylemeyi?"

"Onu da öyle... Sonra bir iki usta âşık yanında gezdim."

Arkadaşım bana baktı:

"Harikulâde bir ses, azizim, yıllarca arasak bulamayız. Ben bu oğlanın arkasını bırakmam!" dedi. Sonra tekrar ona dönerek yaşını sordu: Yirmi iki imiş. Cebinden defterini çıkararak bir şeyler not etti ve delikanlının adresini almak istedi. Çocuk evvelâ şaşırdı. Verecek bir adresi yoktu. Bugün burda, yarın orda amelelik yapıyordu. "Beyşehir yolunda Sivaslı Ali desen olmaz mı?" diye soruyordu. Nihayet Konya'da, gelip gittikçe uğradığı bir hanın ismini söyledi. Dostum onları da, kaydetti. Bu sırada, epeyden beri yanımızda durup bizimle saz dinleyen şoför:

"Beyler, otomobil hazır!" dedi.

Delikanlıya birkaç şarkı daha söyletmeğe hazırlanan arkadaşım, diğer yolcuların hemen yerlerinden fırladıklarını, ve torbalarını, çantalarını kavrayıp kamyona doğru yollandıklarını görünce içini çekti, sonra yerinden doğrulmuş olan Ali'ye döndü:

"Seni arattırıp bulursam hemen gel. Sana paralı bir iş bulurum, daha usta âşıkların yanında çalışır, sazını ilerletirsin, olmaz mı?"

Ali hiçbir şey anlamadan tasdik etti!

"Olur beyim!"

Omuzuna vurup:

"Hadi bakalım, Allaha ısmarladık!" dedik.

Bütün amele hep birden:

"Selâmetle."

Dediler ve biz ayrılırken, Ali'nin etrafına toplanıp gülüşerek onunla konuşmağa başladılar. Herhalde, arkadaşımın sözlerini kendi kendilerine izaha ve bundan Ali için parlak neticeler çıkarmağa çalışıyorlardı.

2

Dostum, Ankara'ya geldikten sonra, hakikaten o delikanlının işi ile hiç durmadan meşgul oldu. Onu bir müzik mektebinde yetiştirmeğe muhakkak azmetmişti. Bu kadar üstüne düştüğü bu iş hakkında konuştuğumuz zaman:

"Bilmezsin, kardeşim," diyordu. "Oğlanın sesi kulaklarımdan gitmiyor, ben bu işin acemisi değilim, aşağı yukarı kendime insan sesi esnafı diyebilirim, fakat böyle bir sesi az dinledim."

Ben de kendisi gibi düşünmekle beraber, daha akıllı görünmek için şöyle diyordum:

"Hakkın var. Fakat o sesin bizim üzerimizde bu kadar kuvvetli bir iz bırakmasında onu dinlediğimiz gecenin hiç tesiri yok mu idi acaba? Mehtap! Şırıltısı kâh duyulan, kâh kaybolan küçük dere... İki dağ arasında uzanan kıvrıntılı dar vadi, ve nihayet hiç beklemediğimiz bir amele çadırından tabiatin içine yayılıveren bir ses... Bütün bunlar, o gecenin ürkek sessizliğinde bizi garip bir romantizm içine atmış ve alelâde veya biraz daha iyice bir sesi bize fevkalâde gibi göstermiş olamaz mı?"

Fakat bunlara rağmen, Sivaslı Ali'yi buldurup Ankara'ya getirmek ve onu burada da dinliyerek sesini terbiye ve inkişaf ettirmek, itiraz edilecek bir fikir değildi. Ne kadar yanılmış dahi olsak, herhalde birinci sınıf bir istidat karşısında bulunduğumuz inkâr edilemezdi.

Arkadaşım şimdiden hülyalar içinde yüzüyordu. Sivaslı Ali'nin bir gün meşhur ve dünyaca tanınmış bir opera tenoru olarak Avrupa şehirlerinde konserler verdiğini düşünüyor:

"Onun frak içindeki vücudunu ve beyaz yakasından fırlayan kırmızı yüzünü görmek, harikulâde bir şey olacak!" diyordu.

Nihayet istediğini yaptırdı. Birçok yerlere başvurarak Sivaslı Ali'nin Ankara'ya getirilmesini temin etti. Bu işlerle uğraşan makamlar, zaten yeni istidatlar aramakta idiler. Sık sık imtihanlar yapılıyor ve opera mugannisi yetiştirmek için talebe seçiliyordu. Bu meyanda Konya'ya yazıldı. Pek uzun olmıyan bir araştırmadan sonra bizim genç tenor bulduruldu. Yol parası Konya belediyesince temin edilerek Ankara'ya gönderildi.

İmtihanın yapılacağı mektebin müdür odasına girer girmez, bir kenarda elinde saziyle bekliyen Sivaslı Ali'yi tanıdım. Yüzü biraz daha kırmızı, bakışları adamakıllı ürkekti. Ökçesi basık ayakkaplarının arkasından topukları delik çorapları görünüyor ve üzerinde bulunduğu halı, tabanlarını yakıyormuş gibi sık sık ayak değiştiriyordu. Sazını bir silâh gibi sağ ayağının kenarına dayamış, sapını iki parmağiyle yakalamıştı. Odada konuşup gülüşenlerin yüzüne bakmıyor, gözlerini yerde ve karşı duvarda gezdiriyordu.

Odadakilerle selâmlaştıktan sonra Ali ile konuştum. Yolculuğun nasıl geçtiğini sordum. "Kötü değil!" dedi. Elindeki saz yeni idi. Gülümsiyerek yüzüne baktım, derhal anladı: "İndiğim handa buldum, sekiz kâğıt verip aldım. Benim kırık saz ile efendilere çalmak yakışık almaz herhalde!" dedi.

Siyah ve güzel gözleri, şimdi aydınlıkta ve açık olduğu halde, bana o akşam gördüğüm gibi yarı kapalı hissini verdiler. Dikkat edince, bu büyük ve dalgın gözlerin daimî bir rüya içinde yaşadığını farkettim. Bir anda kendimi onun yerine koymak istedim.

Buraya kimbilir neler düşünerek gelmişti? Herhalde dostumun kafasından geçen opera mugannileği ve fraklı Avrupa konserleri, ona yabancı idi. Olsa olsa Ankara'da "büyüklerden" birkaç kişinin kendisini dinliyeceğini, belki beş on kuruş vereceğini düşünmüş olabilirdi. Hattâ belki de daha sağlam bir istikbalin kendisini beklediğini sanıyor, beğenildiği takdirde hademelik, kapıcılık gibi bir işe konularak kayrılacağını ve arasıra "büyük" meclislerde saz çalıp beş on kuruş alacağını ümidediyordu. Bazan valilerin bile böyle âşıkları koruduklarını, onlara meclislerinde saz çaldırdıklarını herhalde duymuştu.

Mektebin muhtelif milletlere mensup müzisyenlerinin Türkçe, Almanca, Fransızca konuşmaları, ortalığı doldururken, müdür odasının kapısı vuruldu ve içeriye iki kişi girdi. Bunlardan biri, bir maarif müfettişi idi. Biraz evvel vekâlete müracaat eden ve imtihan edilmek isteyen bir çocuğu getiriyordu. Orta mektep mezunu olduğunu ve sesini hocalarının beğendiğini söyliyen bu çocuk sarışın, oldukça şişman, dalgalı saçlı, cesur bakışlı bir delikanlı idi. Odada bulunanlar: "Hay hay!" dediler. Zaten bir tenoru imtihan edeceklerdi, ikisini beraber de dinliyebilirlerdi.

Hep birlikte çıktık. Arkadaşım memnun ve kendisinden emin bir tavırla imtihan odasını açtı. Burası parke döşeli, bir tarafında yeni kurulmuş sahnemsi bir yer bulunan geniş bir salondu. Sahneye yakın köşelerden birinde de bir kuyruklu piyano vardı. Oda birdenbire doldu. Grup grup Türkçe ve Frenkçe konuşmalar başladı. Bazan münakaşalar birbirini bastırıyor ve anlaşılmaz bir gürültü benim bile başımı ağrıtıyordu. Genç bir Alman kadını piyanoya geçip tuşlara dokundu. Sivaslı Ali ömründe hiç görmediği bu âlete hayret dolu bir göz attı, sonra, ihtimal acemilik göstermemek için, lâkayt bir hal almağa çalıştı. Bu sırada genç müzisyenlerden biri sahneye beyaz boyalı demir bir iskemle koyarak Ali'ye:

"Otur bakalım!" dedi.

Diğer bir müzisyen atıldı:

"Canım, iskemleye oturup şan yapılır mı? Ayakta söylesin!"

"Amma yaptın ha, ayakta saz çalıp şarkı söyliyen halk şairi gördün mü?"

Bu münakaşa esnasında Ali, gözleriyle odanın bir hastahane ameliyathanesine benziyen beyaz, çıplak duvarlarını, büyük, perdesiz pencerelerini seyrediyor ve odayı sesleriyle dolduran bu bir sürü adama, ameliyat masasına yatacak bir hastanın doktorlara bakışına benziyen ürkek nazarlar fırlatıyordu.

Benim yanımdaki genç müzisyenlerden birine:

"Bunu iskemleye oturtup söyletmek doğru olmaz, bağdaş kurup söylemeğe alışmıştır, belki sıkılır!" dedim.

O bir an "doğru" der gibi bana baktı, fakat sonra:

"Yok canım, ne münasebet! Frenklere karşı bağdaş kurup oturtmak olur mu? Herifleri kendimize güldürürüz!" dedi.

Ali, beyaz demir iskemleye, ateş üstüne oturuyormuş gibi, ilişti. Sazı tutan eli titriyor ve kırışan alnından kirpiklerine ve ayva tüylü yanaklarına terler süzülüyordu.

Konuşanlar yavaş yavaş seslerini kestiler. Herkes bir köşeye yaslandı veya bulabildiği bir iskemleye oturdu, gözlerini sahnenin ortasında tek başına kalıveren Ali'ye dikti.

Genç adam iki dizini sımsıkı birbirine yapıştırmış, dişlerini sıkmıştı. Sazı kucağına aldı. Fakat bir türlü yerleştiremedi ve şaşırıp etrafına bakındı. Üzerine dikilen gözleri görünce büsbütün şaşırdı. Terler sarı mintanına arka arkaya damlamağa başlamıştı. Sağ eline kiraz kabuğundan tezenesini aldı, tellere birkaç kere dokundu.

Bu sesler onu bir ân için açar gibi oldular. Yüzüne sükûnete benzer bir ifade geldi. Biraz daha çaldıktan sonra söylemeğe hazırlanarak boynunu oynattı. Öksürmek isteyip utanıyormuş gibi bir hali vardı. Nihayet gözlerini üzerimizden çekip tavanın bizim tepemizdeki köşesine dikerek, bir halk şarkısına başladı.

Sesi yine güzel, fakat birtakım hışırtılarla karışıktı. Yükselince pek belli olmıyan bu yabancı sesler alçaklara inince derhal kendilerini gösteriyorlardı. Ali de bunun farkında idi. Kendini toplamak istedi, fakat bu hareketiyle ancak boğazının adalelerini biraz daha gerdi ve yüzü daha çok kırmızılaştı.

Müthiş bir gayret sarfediyordu. Çenesinin yanlarından aşağı doğru uzanan ve iki çelik direk gibi kımıldamadan duran yuvarlak, katmerli et parçaları açıkça görünüyordu. Ali göğsünden kuvvetle fırlattığı sesi bu cenderenin arasından geçirebilmek için ter döküyordu. Nihayet şarkıyı bitirdi ve sazı eline alarak ayağa kalktı. Alman müzisyenlerden biri derhal: "Fena değil, fena değil... ötekini de dinliyelim..." dedi ve başiyle sarışın genci gösterdi.

Yüzünde kendinden emin bir tebessümle sahnenin dört ayak merdivenini çıkan delikanlı hemen, hattâ odadakilerin susmasını bile beklemeden, plâklara geçmiş bir halk şarkısına başladı. Evvelâ hafif ve tatlı çıkan sesi, yavaş yavaş büyüdü ve bütün odayı dalga dalga dolduruverdi. Hakikaten güzel söylüyordu. Birkaç yerde, hanende taklidi, bayağı hünerler yapmağa özenmesine rağmen, mükemmel bir ses materyeline sahip olduğu meydanda idi. Şarkıyı bitirir bitirmez yine deminki Alman "Bravo!" diye söylendi. "Bu çocuğu yetiştirebiliriz!"

Bu aralık gözlerim Ali'ye ilişti. Bu odada olanların hiçbiriyle alâkası yokmuş gibi gözlerini boşluklarda gezdiriyor ve canı sıkılan bir adam tavrı alıyordu. Piyanodaki genç kadın, eliyle onu yanına çağırdı. Namzetlerin kulak terbiyeleri denenecekti. Sağ eliyle basit bir melodi çalarak Almanca:

"Bunu aynen tekrar et!" dedi.

Türk müzisyenlerden biri izah etti:

"Piyanoya göre söyle bakalım!"

Ali bir bana, bir de gözleriyle arıyarak dostuma baktı. Ben, "Eyvah!" dedim. Zavallı delikanlı ömründe görmediği, sesini duymadığı, adını işitmediği bir âletin karşısına getirilmişti. Kendisine söylenen sözün mânasını bile anlamıyordu. İzah etmek istedim:

"Oğlum, bu hanımın çaldığına göre ses çıkar."

Piyanodaki kadın aynı melodiyi tekrar etti, Ali büyük bir gayretle tekrar boynunu gererek:

Bir haber yolladım canan iline...

Diye başladı. Oradakilerden birkaçı güldü ve Ali derhal sustu.

"Yok, iki gözüm," dedim, "şarkı söyliyecek değilsin, bu sesleri çıkaracaksın."

Sıkıntı içinde gırtlağından birkaç ses fırladı, orada canı sıkılmış gibi duran Almanlardan biri eliyle sarışın tenoru çağırarak, "bu söylesin" dedi.

Piyanonun arka arkaya çaldığı birkaç küçük melodi bir ses nehri halinde ve berrak olarak delikanlının ağzından dökülüyordu. İşi çabuk bitirmek isteyenler, usulen Ali'ye bir şarkı daha söylettiler. Bu sefer birinciye nazaran çok fazla gayret sarfeden ve herşeyin bu bir tek şarkıya bağlı olduğunu sezen Ali, en güzel şarkısını söyledi. Hiç de fena değildi. Hattâ orada bulunanlar: "Mükemmel!" der gibi başlarını sallıyorlardı. Fakat şarkı bitip Ali saziyle bir kenara çekilir çekilmez onu derhal unuttular. Sarışın delikanlı yine plâklardan öğrenme bir tango söyledi. Muhakkak ki güzel bir sesi vardı. Artık imtihan kâfi görülerek bu çocuğun ne yolda yetiştirilmesi lâzım geldiğine dair münakaşalara geçildi. Bütçe meselesi ortaya atıldı. Haziran'dan evvel talebe olarak alınırdı, alınamazdı gibi sözler oldu. Hiç kimse aynı odada bir kenarda bir de Sivaslı Ali'nin bulunduğunun farkında değildi. Onu tâ buralara kadar getirten dostum, münakaşa edenlerin yanında, hiçbir şey dinlemeden duruyordu, ikimiz de Ali'nin yanına gitmeğe cesaret edemiyor, hattâ onun yüzüne bile bakamıyorduk.

Ben yavaşça gözlerimi kaldırınca, hayret içinde kaldım. Ali'de hiç de fecî bir halde bulunan bir insan tavrı yoktu. Boş gözlerle biraz evvelki gibi duvarları süzüyordu. Sanki bu odadakiler onu zerre kadar alâkadar etmiyen kimselerdi. Yüzünde en ufak bir teessür, en küçük bir hiddet yoktu. Hattâ oldukça uzun süren bir sıkıntıdan, bir işkenceden kurtulmuş gibi sâkin dinlenen bir hali vardı. Gözleri sarışın tenora rastladıkça bir müddet duruyor, belki biraz hayret ve merakla onu süzüyordu. Bu bakışlarda küçük bir haset, hattâ gıpta aradım ve bulamadım.

Sazı yine silâh gibi sağ ayağının yanında idi ve bu ayağı gayet küçük bir hareketle yerden kalkıyor ve tekrar parkelere dokunuyordu. O zaman içimde bir şeyin burkulduğunu hissettim. Genç adamın bütün yeisi, bütün inkisarı, bütün kırılan ümitleri; bu ufak ayak hareketinde kendini gösteriyordu. Vücudunun her tarafına hâkim olan, yüzünün en ufak bir ürpermesiyle bile içindekileri dışarı vurmayan, gözleri sonsuz bir derinlik ve sükûnet içinde yumuşak bir ışıkla parlıyan bu adam, farkında olmadan kendini sağ ayağının bu minimini ve sinirli kımıldamasiyle boşaltıyordu. Ömrümde hiçbir insan yüzü, hiçbir ağlayış bana bu kadar acı, bu kadar mânalı görünmemişti.

Kendimi toplıyarak, onun yanına doğru yürüdüm. Onunla muhakkak konuşmak, ona bir şeyler söylemek lâzımdı. Konya'ya nasıl dönecekti? Cebindeki

son parayı vererek bu sazı almıştı? Şimdi ne yapacaktı?

Yanına gider gitmez ayağının hareketi durdu. Arkadaşım da gelmişti. Çabucak hazırladığı bir yalanı söylemeğe başladı:

"Ali, evlâdım! Senin sesini beğendiler ama, yaşın biraz büyük. Buraya yirmiden fazla olanları almıyorlar. Senin için uğraşıp hususî bir şey yaptıracağız. Fakat uzun sürer belki, sen Konya'ya dön, biz işin olunca seni buldurur, haber veririz."

Ali bütün bunları, fevkalâde ehemmiyetli bir şeymiş gibi, kaşlarını hafifçe kaldırarak dinliyor, âdeta ezberlemeğe çalışıyordu. Fakat gözleri bana ilişince irkildim. Nedense bu siyah ve büyük gözler bana sahibinin bu lâfların bir tekine bile inanmadığını ifşa eder gibi geldi.

Herhangi bir şey yapmış olmak için: "Gelin, bir lokantada yemek yiyelim!" dedim.

Odadakilerin münakaşası hâlâ devam ediyordu. Bizim çıktığımızın farkına bile varmadılar.

Bir kebapçıda karnımızı doyurduk ve bu esnada hemen hemen hiçbir şey konuşmadık. Onu kandırmağa imkân yoktu. "Seni çağırıp zahmet verdik, affedersin." de denilemezdi.

Ben bunları düşünürken kebapçıdan çıktık. Ali bir şey söylemek ister gibi birkaç kere yutkundu ve boynunu bükerek:

"Sizi mahcup çıkardım, beyim, sakın kusura kalmayın!" dedi.

Sonra, hayret edilecek bir şeyden bahsediyormuş gibi, gözlerini hafifçe açarak ilâve etti: "Ben o odada bir türlü sesimi bulamadım!" Ve yanımızdan ayrılıp gitti. Ertesi sabah, aramızda topladığımız birkaç lirayı kendisine vermek ve onu Konya otobüslerine bindirip selâmetlemek için Haymana hanına giden arkadaşıma hancı, Sivaslı Ali'nin, sazını iki liraya satıp yol parası yaptığını ve şafakla kalkan bir kamyona binip Konya yolunu tuttuğunu söylemiş.

1937

Bütün Öyküleri: Yeni Dünya, Sırça Köşk, Esirler'den

Hanende Melek

(Sabahattin Ali, *Bütün Öyküleri, Yeni Dünya, Sırça Köşk, Esirler*, İstanbul 1971, s. 13-14)

Kahve ocağına giden kapının yanında, üst kısmı küçük bir halı ve etekleri eski bir kilimle örtülü, kürsü kılıklı bir kerevet vardı. Üç kişiden ibaret saz heyeti, yerli hasır iskemlelerin üzerine, göze batan bir ciddilikle oturmuşlardı. İçlerinden biri inmek isteyince, bir metreye yakın bir yerden atlamıya mecburdu. Hanende Melek böyle zamanlarda küçük garson Hamdiyi çağırarak yardımını ister, bir eliyle onun omzuna dayanıp ötekiyle eteğini tutarak ince bacaklarını aşağı uzatırdı. Bu anlar o civarda oturmuş hovarda müşteriler için mühim fırsatlardı. Baygın, fakat istek dolu gözler derhal o tarafa çevrilir, tatlı bir şey yenmiş gibi pos bıyıklar alt dudakla yalanırdı.

Sigara dumanlariyle nefes buğularından kahvenin pencereleri o kadar sislenmişti ki, dışarıda şarıl şarıl yağan yağmurun ancak sesi işitiliyor, camlardan süzülen damlalar içerden görünmüyordu.

Ortada dolaşan iki garson, tıka basa dolu olan salonda kendilerine güçlükle yol açabiliyorlardı. Çamurlu ayakkabıların tebahhurundan hâsıl olan ağır bir koku, yarısından çoğu sarhoş olan müşterileri büsbütün sersemletiyor, zaman zaman sazı bastıracak kadar yükselen bir gürültü, sık sık açılıp kapanan kapıdan sokağa vuruyordu.

Yeni gelenler, iskemlelerin arkasına asılmış duran paltoları düşürerek ve her geçtikleri yerde bir kaynaşma doğurarak uzun müddet dolaştıktan sonra bir yer bulup oturuyorlar ve ıslak kasketlerini çıkarıp başlarını kaşımıya başlıyorlardı.

Keman, ud ve Melek zaman zaman hamle eder gibi seslerini yükseltiyorlardı. Bu sırada gürültü ile saz arasında birkaç dakika devam eden hakikî bir mücadele oluyor, bazan gürültü galip gelerek saz mahcup bir eda ile vızıltısına devam ediyor, bazan da, bir hayat kavgası kadar canla başla yaptığı mücadelenin sonunda kalabalığın biraz susar gibi olduğunu görünce, sevinçle sesini yükseltiyordu. Böyle dakikalarda Meleğin ince, biraz kısık fakat tesirli sesi salonu doldurur, kendisine çevrilen gözlerde biraz da alâka belirirdi.

* * *

Camlı kapı ağır ağır açılarak içeri dâvavekili Hüseyin Avni girdi. Siyah paltosunun yakasını kaldırmış, ayni renkteki şapkasını önüne indirmişti. Hastalıklı gözlerini vapur dumanı bir gözlük örttüğü için yüzünün ancak pek az bir kısmı, sakalları uzamış çenesi görünüyordu. Ucundan yağmur suları süzülen harap bir şemsiyeyi koluna takmıştı. Korkak adımlarla, yıkılmamak için iskemle arkalarına tutunarak ilerledi, saza yakın bir yere geldi. Etrafta oturacak başka iskemle yoktu. Gözleriyle arandı. O civara yerleşmiş bulunan

memurlar, bekâr öğretmenler onun bakışlarile karşılaşıp kendisini masalarına çağırmıya mecbur olmamak için başlarını önlerine iğmişler veya derin lâkırdılara dalmışlardı.

Bir masanın etrafında oturan ve esrar sigaralarını avuçlarının içinde saklıyan üç kasap Hüseyin Avniyi masalarına davet ettiler. Hem ihtiyar sarhoşla alay etmek, hem de masalarına efendi adam oturduğunu hanendeye göstererek itibar kazanmak istiyorlardı.

Hüseyin Avni, siyah gözlüklerinin buğusunu ceketinin kolu ile sildi, paltosunun yakasını indirdi. Şapkasını çıkardı. Adamakıllı seyrekleşmiş olan beyaz saçları kafasının çatlak ve lekeli derisine yapışmıştı. Oturduğu alçak arkalıklı yerli hasır sandalyede rahatlaştıktan sonra başını saza çevirerek gülümsedi. Bu sırada uzun, seyrek dişleri, donuk pembe diş etlerile beraber dışarı fırlıyor, dudaklarının kenarından tükürükler sızıyordu.

Keman çalan uzun kafalı, esmer delikanlı iğilerek davâvekilinin selâmını iade etti. Melek başiyle belli belirsiz bir işaret yaptı; kucağındaki udun üzerine abanarak avaz avaz bağıran ihtiyar sanatkâr ise, dünyanın farkında olmadığı için, şarkısına devam ediyordu.

* * *

Melek içinden: "Aman yarabbi, bu heriften kurtulamıyacak mıyım?" dedi. Ömründe bu derece iğrendiği bir adama rasgelmemişti. Beş senedenberi hayatını sesiyle kazanıyor, sıkıştıkça vücudunu bu sese yardımcı yapmak mecburiyetinde de kalıyordu. Bu meslekte adam seçmek pek âdet değildi ama, bunun da bir haddi vardı. Zaten bu tiksinmesinde Hüseyin Avninin suratının pek rolü yoktu. Meleğe asıl korkunç gelen onun yapışkan bir ifade taşıyan hareketleri ve siyah gözlüklerinin arkasında kirli bir paçavra gibi sallanan bakışları idi.

Diğer tutkunlarının ısmarladığı bir çayı bile hakir görmiyen ve bu eli açık hovardayı bir gülümseme ile tediye eden genç kadın, Hüseyin Avninin, evinden kim bilir ne sahnelerden sonra alıp kendisine hediye ettiği birkaç altın bileziği bir türlü koluna takamıyordu.

Kahvecinin söylediğine göre bu adam evvelce Hukuk mahkemesi âzasından imiş, sarhoşluğu yüzünden çıkarmışlar, çok az bir tekaüt maaşı alıyor ve üç çocuğu ile karısını dâvavekilliği ederek geçindiriyormuş. Hukuk mezunu olmayıp zabıt kâtipliğinden yetiştiği ve işine gücüne karşı hiç alâkası olmadığı için yazıhanesine günde bir kaç köylüden başka uğrıyan olmazmış. Kahveci: "Metelik yoktur herifte, nesine yüz verirsiniz?" diyordu. "Günde iki köylüye iki istida yazıp yarım kâğıt alır, onu da lokantacı Mahirde rakıya yatırır, evde çoluk çocuk aç beklesin. Yaşından da utanmaz, ak sakalına da bakmaz, yazıhanesine uğrıyan altmışlık köylü karılarına saldırır. Dayak yemediği gün yoktur. Şu kahvemize gelen efendilerin hiç birinin ona yüz verdiğini gördünüz mü? Çamur gibi adamdır!"

Melek bu kasabaya geleli iki ay olmuştu ve Hüseyin Avni bir gece bile kahveye gelmemezlik etmemişti. Her akşam üzeri, yazıhanede mi olur, lokantada mı olur, bir miktar rakısını içer, daha ikinci kadehte titremiye başlıyan adımlarla kahvenin yolunu tutardı. Bu genç, sıska ve esmer kadıncağızın biraz çatlak fakat yanık sesi onu çıldırtıyordu. Fakat onun bir kadına ısrarla yapışması için böyle bir sebebe de hacet yoktu. Bütün kadınlardan, en güzelinden en çirkinine, en küçüğünden en yaşlısına kadar öyle bir hava intişar ediyordu ki, çeşit çeşit olmasına rağmen müşterek bir hususiyeti haber veren bu kâh lâtif, kâh baş ağrıtacak kadar sakil kokular onun hurdalaşmış vücudunda ıstıraplı bir sarsıntı bırakarak yayılıyorlar, zavallıyı uykudan, hattâ düşünmekten mahrum ediyorlardı.

Çürük dimağının nasıl imal ettiği insanı şaşırtan bin bir türlü dalaverelerle karısını kandırıyor, bir sandık köşesinde, bir çıkın dibinde nasılsa kalmış olan kıymetli birkaç parça eşyayı aldığı gibi sazlı kahveye gidiyor ve birkaç şarkı isteyip çaldırdıktan sonra, getirdiği şeyleri küçük çırak Hamdi ile Meleğe yolluyordu.

Kemancıyı birkaç kere yazıhanesine çağırıp kuru zeytin ile rakı ikram etmişti. Bir efendiye masa arkadaşlığı etmekten gurur duyan genç çingenenin Melek üzerinde lehinde tesir yapacağını ümidediyordu.

Fakat artık sabrı tükenmişti. Yarımyamalak selâmlardan ve pek kıstırdığı zamanlarda genç kadının ağzından dökülen "Nasılsınız efendim?" yollu bir hatır sormadan başka bir şey gördüğü yoktu. Halbuki ihtiyar etlerini seyrek fasılalarla kamçılıyan ihtiras nöbetleri tahammül edilmez hale gelmişti. Oturduğu yerden Meleğe doğru bakarken, derhal fırlayıp saldırmak istiyen vahşi bir hisse kapılıyordu.

Birkaç akşam evvel kemancı vasıtasiyle kadını yazıhanesine davet ettiği halde bu teklifi, patron razı değil diye reddedilmiş, kemancıdan cevap bekliyerek geçirdiği yirmi dört saat, kız isteyip cevap bekliyen delikanlılara taş çıkartacak bir ümit ve yeis silsilesi halinde geçmişti. İki günden beri sabahtan akşama kadar içiyor ve binbir türlü plânlar kuruyordu.

Ayni masada oturduğu kasaplar, kahvede içki yasak olduğu için çay fincanlarına koydurup getirttikleri konyakları içiyorlar ve ona da ikram ediyorlardı. Esrar sigaralarının dumanı Hüseyin Avninin kırmızı kapaklı gözlerini ve kuru genzini yakıyordu. Melek ihtiyar udînin sesini bastırarak:

Gece kapladı her yeri,
Keder sardı dereleri,
Esmerim vay vay.
Düşman değil, sevda açtı
Sinemdeki yareleri.

Diye bağırdıkça Hüseyin Avni öne doğru iğiliyor, yere düşecek gibi oluyordu.

Bu şarkının bestesinde, sözlerinde ve Meleğin ağlar gibi bir ifade alan söyleyişinde garip bir zavallılık, bir yalvarma vardı. İhtiyar adam ağzının içinde bir şeyler mırıldanıyor fakat ancak gırtlağını yırtar gibi dışarı fırlıyan bir "Ah!" duyulabiliyordu. Bir aralık ufak ve buruşuk bir kâğıda bir şeyler karalıyarak kemancıya gönderdi, biraz sonra saz eski bir şarkıya başladı:

Bir dâme düşürdü beni ki bahtı siyahım,
Billâhi bu sevdada benim yoktur günahım!

Bunu, kısa fasılalarla diğer kâğıtlar ve ihtiyarın haline uygun diğer şarkılar takibetti.

* * *

Kahvenin kapısı aralanarak içeri sekiz, on yaşlarında bir kız başı uzandı. Kıvırcık saçları ıslak bir pösteki gibi ensesine yapışmıştı. Gözleriyle, şaşkın ve kararsız, etrafı süzdükten sonra oralarda dolaşan Hamdiyi çağırdı, bir şeyler söyledi.

Hamdi, tek tük evlerine yollanmıya başlıyan müşterilerin arasından sıyrılarak Hüseyin Avninin yanına geldi ve kara gözlüklerini düzeltmiye çalışan ihtiyara:

"Bey baba! Senin küçük kız gelmiş, evden istiyorlarmış!" dedi.

Sarhoşun yağlı yüzünün gerildiği ve seyrek sakallarının dimdik olduğu görüldü. Bir kedi gibi yerinden fırlıyarak:

"Defolsun, beni burada bari rahat bıraksınlar!" diye homurdandı ve yumruğunu kapıya doğru uzattı. Aralık kapı hemen kapandı, Hüseyin Avni tekrar iskemlesine çöktü.

Kahve adamakıllı tenhalaşmıştı. Kalanlar başladıkları partiyi herhalde bitirmek istiyen birkaç tiryaki oyuncudan ibaretti.

Biraz sonra saz da bitti. Ud torbaya, keman kutuya kondu. Udî, hiç konuşmıyan ve etrafına bakınmıyan bir ihtiyar, önündeki çay fincanını son bir defa diktikten sonra kahveciden gündeliğini alıp gitti. Kemancı, Hüseyin Avninin yanına gelerek:

"Nasılsın bey baba!" dedi, başile de: "Ne idelim, bir türlü olmuyor işte!" der gibi bir işaret yaptı.

Sarhoş ihtiyar:

"E... Bu ne kadar sürecek ya? Bizde hal kaldı mı ya?" diye mırıldandı.

Melek patrondan parasını almış, kendisini hana kadar götürecek garsonun hazırlanmasını bekliyordu. Astragan taklidi eski bir mantonun içinde vücudu titriyor gibiydi. Siyah dekolte iskarpinleri çamurlanmış ve silinmemişti.

Hüseyin Avni yerinden fırladı. Genç kadına doğru yürüyerek onun koluna yapıştı:

"Ben götüreyim seni, ruhum!" dedi.

Melek vücudunun sıcak bir köşesine ıslak bir el dokunmuş gibi ürperdi.

"Teşekkür ederim... Hacet yok!" diye mırıldandı.

"Hacet yok olur mu ya? Bize de bu kadar cevretmek reva mı ya? İnsanda tahammül bırakmıyorsun vallâhi!"

Bu sözlerle beraber kadının zayıf kolunu daha çok sıktı. Melek hızla silkindi. Muvazenesini kaybeden dâvavekili dizlerinin üstüne düşerek alnını iskemlelerden birine vurdu.

Kalktığı zaman, sağ kaşının üst tarafında kırmızı bir şiş görünüyordu.

Bir elile gözlüğünü düzelterek:

"Ne demek istiyorsun yani?" dedi, sesi hırıltı gibi çıkıyordu.

Başını kemancıya çevirerek:

"Ulan!" dedi, "Nedir bu yaptığınız? Bu cilve biraz uzun kaçıyor!"

Kemancı kahve ocağı tarafında kayboldu.

Hüseyin Avni tekrar Meleğin koluna sarılmak istiyerek, bir adım attı. Genç kadın korkak gözlerle etrafına bakınıyordu.

Kahvede oyun oynıyanlar ayağa kalkmışlardı. Bir kısmı kasketini alıp gidiyor, bir kısmı ihtiyar avukatla Meleğin etrafına toplanıyordu.

Esrar çeken kasaplar başlarını birbirlerine yaklaştırmışlar, susuyorlardı.

Tavandaki lüküs lâmbaları parlayıp sönerek ömürlerinin azaldığını bildiriyorlardı.

Patron kemancının hesabını kesmiş, o da kalabalığa doğru sokulmuştu.

Hüseyin Avni etrafının farkında değildi. Genç kadının tekrar eline geçirdiği kolunu titrek parmaklariyle sıkarak: "Sen geliyor musun şimdi?" dedi.

Melek kısaca:

"Hayır!"

Diye cevap verdi. Fakat ne yapacağını kestiremiyerek olduğu yerde kaldı ve sağa sola bakındı.

Bu anda, birdenbire sol yanağı üzerinde sarhoşun terli elini hissetti. Birisi saçlarını çeker gibi oldu ve müthiş bir acı duydu.

Başka birisi onu yakaladığı gibi birkaç adım öteye götürdü, bir iskemleye oturttu; bu, kendisini hana götürecek olan garsondu.

Kahveci ile iki çırağı birkaç adım ilerde, yere eski bir çul gibi yığılmış olan avukatı tekmeliyorlar, kafasına gözüne yumruk vuruyorlardı. Biraz sonra çıraklar çamurlara bulanan sarhoşu bacaklarından ve kollarından yakalayıp kahvenin önüne, yağmurun altına bıraktılar.

Melek birkaç dakika iskemlede ses çıkarmadan oturduktan sonra çırağa: "Haydi "gidelim!" dedi.

Dışarı çıktıkları zaman, kahvenin üç ayak taş merdiveninin dibinde Hüseyin Avninin hâlâ yattığını, ve yağmurdan iliklerine kadar ıslanan küçük kızının onu kaldırmak için şurasından burasından çekelediğini gördü. Onları birkaç adım geçtiler, kızcağız çıkanları farketmemişti. "Babacığım, ne olursun babacığım, hadi gidelim!" diye ağlıyordu.

Nezleli sesi, artık biraz hafiflemiş olan yağmurun şırıltılarına karışıyordu.

Melek yanındaki garsona:

"Şu adamı kaldırıversene!" dedi.

Beraber geri döndüler. Küçük kız hâlâ babasının etrafında dolaşıyor, hıçkırıklarla kesilen bir sesle, kendi kendine söylenir gibi, yalvarıyordu:

"Babacığım, hadi gidelim. Annem söz verdi, içtin diye kavga etmiyecek... Bir şey getirmedin diye de kavga etmiyecek... Hiç kavga etmiyecek.." Bir müddet susuyor, sanki cevap bekliyor, sonra:

"Hadi kalksana, ne olursun!" diye tekrar ağlamıya başlıyordu.

Yanına gelenlerin yüzüne baktı. O nezleli sesile, ehemmiyetsiz bir yardım ister gibi:

"Kaldırıversenize, ne olur!"' dedi. "İki gündür eve uğramıyor, hepimiz açız. O gelmeyince annem büsbütün sinirlenip bizi dövüyor, gidin getirin diyor!"

Melek ve garson, Hüseyin Avninin kollarına yapıştılar. Sarhoş sızmıştı. Yerinden güç oynuyordu. Islak paltosu sıska vücudundan daha ağırdı. Ayaklarını yerde sürüyerek birkaç adım götürdüler. Biraz gevşek bırakınca olduğu yere çöküyordu. Hiçbir şey söylemeden onu sürüklemiye devam ettiler. Küçük kız önlerine düşmüş, yol gösteriyordu.

Zifiri karanlık sokaklarda Melek dizlerine kadar çamura battığını hissetti. Her adımda bir çukur vardı. Epeyce uzun bir müddet yürüdükten sonra alçak bir bahçe duvarının önünde durdular. Kız alışkın bir elle iki kanatlı kapının demir halkalarını bulup takırdattı. Biraz sonra içerde bir kapı gıcırdadı, çamurlu bahçede takunyalı ayakların sesi duyuldu, kapının bir kanadı açıldı ve elinde titrek ışıklı bir idare lâmbasiyle sıska bir kadın vücudu göründü.

Gözleri evvelâ lakayt bir bakışla sarhoşu, sonra büsbütün mânâsız bir ifade ile genç kadını süzdü. Küçük kızını nezleli sesine pek benziyen boğuk bir sesle:

"Demek şimdiki de sensin ha?" dedi.

Melek hiçbir şey söylemedi. İki kadın bir müddet bakıştılar. Garson sarhoşu kapının iç tarafına, duvarın dibine bıraktı. Küçük kız kapının bir kenarında hâlâ ağlıyor ve arasıra burnunu çekiyordu.

Damların kenarından tek tük damlalar düşüyor ve boğuk sesler çıkararak sokağın çamurlarına gömülüyordu.

Melek yavaşça elindeki çantayı açtı, içinden dört beş altın bilezikle bir çift küpe aldı. Kendisine hayretle bakan sıska kadına uzatarak:

"Alın bunları... Bunlar sizin galiba.." dedi. Sonra başını azıcık önüne iğerek:

"Bana bunları boşuna vermişti.." diye ilâve etti.

Gitmek için döndü. Kapının kenarına dayanmış duran küçük kızı gördü. Kendini tutamıyarak onu kolundan yakaladı ve çekti, sırsıklam saçlarından tuttuğu başını göğsüne bastırdı. Sonra iğildi, şaşkın şaşkın kendine bakan kızın yaşlardan ve yağmurdan ıslanmış yüzünü sıkı sıkı öptü.

Bir kabahat işliyormuş gibi çabuk ve sinirli hareketlerle, çantasını tekrar açtı, biraz evvel aldığı bir buçuk lira yevmiye ile dünden kalan yirmi, otuz kuruş parayı kızın avucuna sıkıştırdı.

Sonra hiç arkasına bakmadan, yanı başında sessizce yürüyen garsonla beraber, çamurlu yollardan geriye, kendisini bekliyen han odasına döndü.

1937

Hasanboğuldu

(s. 118-133)

Kazdağı'nın Adalar Denizi'ne bakan yamaçlarından birindeki bir yörük obasına gidip dört beş gün kalacaktım.

Edremit pazarına çıra ve bal satmaya geldiği zamanlar ahbap olduğum ve devlet kapısında birkaç ufak işine yardım ettiğim uzun boylu, ak sakallı bir yörük beni davet etmiş:

"Çadırda yatmayı gözün tutarsa buyur! Taze bal

yersin, kana kana acı su* içersin!" demişti.

Ben ona, bir daha kasabaya indiği zaman yanına katılıp geleceğimi söylediğim halde, sıcak, rüzgârsız bir günün sabahında, aklıma esiverince, yalnız başıma yola düzülmüştüm. Yerini aşağı yukarı bildiğim obaya, uğradığım köylerde sora sora, öğleye kadar varacağımı umuyordum.

Yüzlerce, belki binlerce senelik zeytin ağaçlarının arasında uzanan, çukur, iki yanı böğürtlen ve hayıtlarla örülü yolda ağır ağır yürüyordum. Arkamdan yükselen güneş, gölgemi araba izlerinin kıvrımları üzerine serip uzaklara kadar götürüyor; deniz tarafından yüzüme doğru esen hafif, fakat serin bir bahar rüzgârı, kasabadan uzaklaştığımı hatırlatıyordu. Kırağı yemiş toprak ve taze çimen kokusu etrafı kaplamıştı. Tarla kuşlarıyla serçeler, ötüşe ötüşe ağaçtan ağaca sıçrıyor, güneşin vurduğu yerlerden dalgalı bir buğu yükseliyordu.

Kazdağı'nın eteklerindeki Zeytinli köyünün, bahçesi salkım söğütlerle gölgelenmiş havuzlu kahvesinde bir çay içip, Yüksekoba'nın yolunu sordum. Kahveci:

"Hiç oraya varmadım ama, bildiğime göre, Beyobası'nı geçtikten sonra Kızılkeçili Deresi boyunca dağa vuracaksın; patlakların yanına gelince soldaki bayıra tırmanıp yaylada bir kurşun atımı gideceksin!" dedi.

Ne Beyobası'ndan, ne de patlaklardan haberim olmadığı için adamcağızın yüzüne garip garip bakmış olmalıyım ki, güldü ve ilave etti:

"Yabancı adamın tek başına gideceği yer değil orası efendi. Dağlarda, ormanlarda yolunu sapıtı verirsin!"

"Yok canım, sora sora bulurum!"

"Kime soracaksın?.. Beyobası'nı geçtikten sonra insan göremezsin ki!"

Cevap vermedim. Kahveci fincanı götürdü. Ben: "Acaba Edremit'e dönsem de bizim koca sakallı İsmail Baba'yı beklesem mi?" derken tekrar geldi:

"İşin rast gidiyor efendi!" dedi. "Yüksekoba'ya giden var, sen de yanına katıl!"

Hemen kalktım. Kahvenin önünde, yüzü güneşten yanmış, ince saç örgüleri sırtına dökülmüş, kanarya sarısı üçetekli giymiş bir yörük karısı vardı. Kahveci:

"Hacer kız, efendi sizin obada Koca İsmail Baba'ya misafir gidecekmiş, götürüver!" dedi.

Kadın yüzüme üstünkörü bir göz attıktan sonra:

"Hadi yürü!" emrini yerdi.

Yüzünü bana çevirdiği sırada, bu yörük karısının henüz on sekiz yirmi yaşlarında bir kız olduğunu fark edip şaştım.

O daima birkaç adım önde, ben arkasından yetişmeye çalışarak yola koyulduk. Kahveci gülümseyerek arkamızdan bakıyordu.

Köyün dışına çıkıp zeytinlikler arasına dalınca Hacer sarı entarisinin eteklerini toplayıp beline soktu; alçak topuklu, kalın rugan ayakkabılarını çıkarıp heybesine koydu; toprak üzerinde çıplak tabanlarının izini bırakarak yürümeye başladı. Başındaki ince, oyalı yazmanın altında küçük bir bal kutusu gibi kabaran altınlı fesi, her adımda hafifçe titriyor; uzun boyu, heybenin ağırlığı ile azıcık öne eğiliyordu.

Hiçbir şey konuşmadan bir saat kadar yürüdük. Birkaç meyve ağacının arasına serpilmiş beş on evden ibaret Beyobası'nı, biraz sonra da, ulu bir çınarın gölgesinde yıkılıp dağılmaya bırakılmış boş bir su değirmenini geçtik. Artık zeytinler bitmiş, çam ormanları başlamıştı. Gün ışığı vurmayan, gölgeli, loş bir boğaza iniyorduk. Karşımızda alabildiğine dik bir dağ yükseliyor, onun henüz gözümüzden saklı bulunan eteklerinden doğru, coşkun akan bir derenin uğultusu geliyordu.

Hacer kız bir aralık başını çevirdi:

"Dere boyundan gideceğiz. Suyu fazladır, bastığın yere mukayyet ol!" dedi.

Kayalar arasındaki dik ve dar bir patikadan ince Kızılkeçili Deresi'yle karşılaştık. İki sırtın birleştiği dar boğazda kayadan kayaya atlayarak köpüren sular, kulakları dolduran büyük bir gürültü çıkarıyorlardı. Suyun kenarındaki dar yolda, çok kere taştan taşa atlayarak, yürümeye başladık. Kâh derenin kıyısına kadar iniyor, kâh tekrar sırta tırmanarak beyaz köpüklü çağlayanlara yüksekten bakıyorduk. Boğaz gittikçe darlaşıyor, iki yanda dimdik yükselen kayaların yarıkları arasından fırlayan kocaman çam ağaçları, yan yatmış bir halde, boşluğa uzanıyordu. Suların yalayıp parlattığı taşlarda çıplak ayaklarıyla seken Hacer'e yetişmek için güçlük çekiyordum. Dağdan yuvarlanıp derenin yolunu kapayan ev büyüklüğünde kayalar, yahut bir kayanın beri tarafındaki yumuşak toprağı oyan sular, dere boyunca yer yer büyük ve derin havuzlar meydana getirmişlerdi. Bir kararda durmayan aynalarına etraflarındaki iri çam veya çınar ağaçlarının gölgesi vuran ve suları içlerine çok kere birkaç adam boyu yüksekliğinde bir kayadan köpük köpük dökülen bu havuzlara her rastlayışımızda önümdeki kız başını çevirmeden:

"Buna Deli Büvet derler!"

Yahut:

"Buna Kunduzlu Büvet derler!" diye izahat veriyordu.

Boğazın biraz genişlediği bir yere yaklaştığımız zaman, kulaklarımı müthiş bir gürültü doldurmaya başladı. Hacer:

* Rakı

"Sutüven'e geldik!" dedi. .

İki iki buçuk metre çapında bir borudan fırlıyormuş gibi bol ve coşkun akan sular, bembeyaz bir kayaya varınca birdenbire boşlukla karşılaşıyorlar, bir an, bir küçük an sanki daralıyorlar, sonra, geldiklerinden daha müthiş bir hızla derin bir çukura, sade köpük halinde dökülüyorlardı. Orada bir müddet kaynaşıyorlar ve çalkalana çalkalana sağa kıvrılıp, beyaz taşlar üzerinde sekerek, yollarına devam ediyorlardı. Kenara kadar sokulup aşağıya bakınca insanın yüzünü serin bir buğu sarıyor, ardı arası kesilmeyen bir gök gürültüsü iki yanda yükselen kayalık dağlarda uğultulu akisler bırakıyordu. Bu çağlayandan bahseden bir şiirin ilk satırları hep dudaklarımda idi:

Bir kayadan duman duman,
On yedi metre atlayan
Dağ kokusiyle yüklü su...

Akması tel tel ince saç,
Düştüğü yerde üç kulaç,
*Mavi su, ak köpüklü su!..**

Bir kenarda çömelip gözlerini bir bana, bir Sutüven'e çeviren kız, heybesini tekrar sırtladı. Dere boyunca, iki dağın gittikçe sıkışan yamaçları arasında, yeniden çıkmaya başladık. Menbaâ yaklaştıkça dere artık akmıyor, çağlayanlar şeridi halinde, bir kayadan bir kayaya sıçrıyordu. Suyu aralarına alan kayalar bir yerde daralıp birbirlerine iki adım kadar yaklaşmışlardı; olanca hızlarıyla gelip bu cendereye giren sular, beş altı metre uzunluğundaki dar boğazdan görülmedik bir hırs ve süratle, ve simsiyah bir renk alarak geçiyorlar, kurtulduktan sonra da; kumlu ve çakıllı yataklarına serilip, beyaz kabarcıklı kahkahalar atarak fıkırdıyorlardı.

Yolun adamakıllı çetinleştiği, iki taraftaki taşlara, çalılara, çam fidanlarına tutunmadan yürümenin güçleştiği bir yerde önümüze koskocaman bir büvet çıktı. Bir başından bir başı on beş adım vardı. Üç adam boyu kadar derin olan suyu yüksekçe bir kayadan dökülüyordu. Gövdesini dört kişinin zor kucaklayacağı bir çınar havuza doğru eğilmiş, kalınlı inceli dallarını suyun üstüne uzatmıştı. Şimdi boğazın alt başı hizasına gelen güneş, iri yapraklar arasından geçerek büvetin dibindeki süt gibi beyaz çakılları, iri kumları ışıldatıyordu. Döküldükleri kayanın dibinden başlayarak yer yer anaforlar yapıp kenarları dolaşan sular, havuzun alt başına gelince, birdenbire yollarını bulmuşlar gibi, geniş bir kayanın üstünden hızla geçerek akıp gidiyorlardı.

* Mustafa Seyit Sutüven'in şiiri.

Hacer kız burada hiç durmadan yoluna devam etti. Ben onun ardından yetişmeye uğraşırken, dönüp dönüp bu görülmemiş güzelliğe bakmaktan kendimi alamıyordum. Suların gürültüsünü bastırmak için bağırarak sordum:

"Bu büvetin adı yok mu?"

"Hasanboğuldu!"

"Ne dedin?"

"Hasanboğuldu!"

"Kim Hasan?"

"Zeytinli'den... Bahçıvan Hasan!"

"Ne zaman boğulmuş?.."

"Çok olmuş... Kırk elli sene var..."

"Nasıl boğulmuş?"

Kız durdu geri dönüp, şimdi bulunduğumuz yüksek yerden aşağıya, güneşin ışığıyla balık karnı gibi parlayan sulara ve bunların üstünü yer yer örten çınara baktı: "Yaylaya varalım da, azıcık oturur dinleniriz, o zaman anlatırım!" dedi.

Tekrar yola koyulduk, bir hayli daha çıktık. Dönüp boğazın geldiğimiz taraflarına baktığım zaman, ovayı epeyce aşağılarda, adamakıllı küçülmüş olarak görüyordum. Zeytin ve kavak ağaçlarının arasında kırmızı kiremitleri ve beyaz minareleri görünen köyler birer oyuncak gibiydi.

Hacer:

"Patlaklara geldik; buradan dağa vuracağız!" dedi.

İleriye dönüp baktım. Derenin iki yanında, sudan hemen birkaç karış yukarıda, birbirlerinden ancak birer ikişer adım uzaklıkta, yan yana belki yirmi tane pınar vardı. Kimi irice bir taşın altından, kimi kumlu bir topraktan fırlıyor, binlerce kuşun bir arada çıkardığı sesi andıran bir şırıltı ile dereye karışıyordu. Koşup yüzükoyun yattım ve bunlardan birinin dayanılmayacak kadar soğuk suyunu dinlene dinlene içtim. Hacer de çömelmiş, avucuyla su alarak yüzüne ve şakaklarındaki saçlara sürüyordu.

Vücudumdan terler boşalarak dağa tırmanmaya başladım. Dere sağımızda ve aşağıda kalmıştı. Üzeri kuru çam pürleriyle örtülü keçiyolunda kayıp yuvarlanmamak için bazan diz üstü çöküp bir ardıç dalını yakalıyor, bazan da tutar tutmaz köküyle beraber elimde kalan bir kekiğe yapışıyordum. Nihayet bayır mülayimleşti, biraz sonra da önümüz açıldı. Seyrek çamların arasından ilerideki denizi gördüm. Birkaç adım daha yürüyüp gölgeli bir yere oturduk.

Hacer kız heybesini karıştırarak:

"Yanında yiyeceğin yok herhalde!" dedi. "Sokul da ekmek yiyelim!"

Ben üç dört saatte obaya varacağımı sandığım için yanıma bir şey almamıştım. Ne kadar acıktığımı şimdi birdenbire anlıyordum. O, bu sırada önüme bir tutam yufka koymuş, yere serdiği kırmızı yazma mendilin üstüne bir topak tulumpeyniri ile birkaç taze soğan bırakmıştı. Hem yiyor, hem etrafıma bakıyordum. Bulunduğumuz yer, denizden bin beş yüz metre kadar yüksekte idi. Akçay iskelesinin önünde duran kayıklar, ağaçların arasındaki seyrek binalar iğne topuzu kadar ufaktı. Karşıda, Burhaniye'nin arkasında yatan Madra Dağları şekilsiz bir yığından ibaretti. Güneşin altında göz kamaştırıcı pırıltılarla yanan deniz, ta uzaklarda açıklı koyulu gölgelere bürünen Midilli Adası'na kadar uzanıyor, bunun sağ yanından geçerek ufukta, sisler içinde gökle birleşiyordu. Kazdağı'nın körfeze kadar yaklaşan eteklerini sayılamayacak kadar çok, her biri başka renk ve biçimde, irili ufaklı dağlar ve tepeler çeviriyordu. Arkamızda Sarıkız, bu dağların en yüksek tepesi, ağaçsız başını beyaz bulutlara uzatıyordu.

Yanımdaki kız, ortada kalan yufkalarla peyniri mendile sarıp heybesine yerleştirdi; ben, hemen kalkmayı asla düşünmediğimi belli etmek ister gibi arkamdaki çama yaslanarak:

"Hani şu Hasan'ın nasıl boğulduğunu anlatacaktın!" dedim.

"Nasıl boğulduğunu gören yok ki... Yalnız orada boğulduğunu söylüyorlar!"

"İyi ya, neden boğulmuş?"

"Obaya varınca kime sorsan diyiverir... Hadi yolumuza gidelim!"

"Yok canım!" dedim. "Yemek üstüne hemen yola çıkmak iyi değildir. Sonra obada İsmail Baba'yla konuşacak çok lafımız var... Sen bildiğin kadarını söyleyiver!"

Hacer heybeyi tekrar yanına bırakarak azıcık düşündü. Bir aralık gözlerini üstümde gezdirerek hikâyesini ne dereceye kadar alaka ile dinleyeceğimi, ne kadar anlayabileceğimi keşfetmek ister gibi beni süzdü. Genç yüzünde büyük bir ciddilik, iri, siyah gözlerinde dalgın bir hal vardı.

"Bu Hasan Zeytinli'de bahçıvanmış..." diye başladı. Anlatırken önüne ve ara sıra ovaya bakıyor, güzel bir delikanlı eline benzeyen irice elinin şahadetparmağıyla toprağı karıştırıyordu.

"Bu Hasan Zeytinli'de bahçıvanmış... Ufacık bir bahçesi varmış; yazın bostan, yeşillik eker, kışın el zeytini silkmeye gider, koca anasıyla yaşar dururmuş. Daha da pek genç imiş; hani bıyığı yeni terlemiş. Anasından başka kadına göz kaldırıp bakmaz, düğünde, bayramda öbür delikanlılar gibi rakıya, oyuna katılmaz, kız gibi bir oğlanmış... Pazarlara gidip bostan ne satınca da parasını getirir, anasına teslim edermiş. Bizim obadan onu bilenler var da onlar söylüyorlar... Anam daha şuncağız çocukmuş... İşte o zamanlar bizim Yüksekoba'dan Emine, Edremit pazarında bu Hasan'ı görmüş... Anam Emine'yi bilirdi; sekiz yük balları varmış; babası ağaç devirip kereste yapar, anasıyla Emine de arılara bakarmış. Dağ gibi bir kızmış. Danaları, inekleri, boynuzundan tutunca şu yana savuruverirmiş. Bu geldiğimiz yolu iki saatte iner, üç saatte çıkarmış. Çocuklarla da pek oynar, obanın kızlarını ardına takınca ormanda koşturup terletir, sonra da hepsini bicik bicik yanaklarından öpermiş... İşte bu Emine, Edremit pazarında Hasan'dan bostan almış; hani dağlık yerde pek kavun karpuz olmaz da onun için... Hasan bostanları Emine'nin heybesine doldururken:

'Yörük kızı!' demiş, 'Yükün ağır oldu. Kazdağı'nın yolu çetindir, nasıl çıkacaksın?'

Emine onun yüzüne gülüvermiş de:

'Ne sandın düz ovalı!' demiş, 'Biz dağlıyız, sizin boş çıkamadığınız bayıra biz kırk okka yükle çıkarız!..'

Hasan önüne bakmış, Emine yoluna gitmiş, ama ertesi pazar yine onun sergisine varmış:

'Bostanların iyi çıktı, sarı oğlan, al sana bal getirdim!' demiş; omuzundan bal teknesini indirip bir gömeç almış, Hasan'a vermiş. Hasan'ın yüzü yine al al olmuş:

'Ne zahmet ettin, yörük kızı!' demiş, ama Emine cevap vermeden gülüp yürümüş.

İkindi vakti Hasan eşeğini önüne katıp köye dönerken, Kadıköy Mezarlığı'nın önüne varınca, bakmış Emine heybesi sırtında ileriden gidiyor. Önce dili tutulmuş, hiç tınmadan ardından yürümüş, sonra bir yüreklenmiş, eşeğini sürüp Emine'nin yanına varmış:

'Uğurlar olsun, yörük kızı! Sen hangi obadansın?' diye sormuş. Emine, Hasan'ı görünce:

'Sana da uğurlar olsun, sarı oğlan! Ben Yüksekobalı'yım, sen nerelisin?' demiş.

'Ben Zeytinli'denim... Köye kadar yolumuz bir... Heybeni eşeğin üstüne at da rahat git!..'

'Olmaz! Ovada heybeyi eşeğe taşıtırsam, koca dağa bu yük ile nasıl çıkarım?'

Zeytinli'ye gelene kadar yan yana yürümüşler; az konuşmuşlar, çok bakışmışlar; ama ikisinin de gönlü birbirini sevmiş. Ondan sonra her pazardan beraber dönmüşler... Emine arada bir Hasan'ın, Zeytinli'nin alt başındaki bahçesine uğrayıp ona süt, peynir, bal götürmüş; Hasan, Emine'ye dut silkivermiş, kiraz, vişne toplamış. Bahçenin ortasındaki ayvanın dibinde yan yana çömelip konuşurlarken görenler çok olmuş. Ama Hasan'ın anası bakmış ki bu iş böyle sürüp gidesi değil... Oğlunu önüne oturtup:

'Oğlum, Hasan!' demiş. 'Baban öleli beri evin erkeği sensin... Ben bugün varsam yarın yoğum... Evine bir kadın lazım. Sana bizim köyden bir kız almak isterdim ama, yine sen bilirsin... Eğer gönlün bu yörük

kızını pek sevdiyse bu ihtiyar halimde obasına gidip isteyeyim... Güz yaklaştı; zeytinden sonra düğününüzü yaparız...'

Hasan da hep bunu düşünürmüş ama, bir türlü içini dökemezmiş. Bakmış artık beklemenin yolu yok, Emine obadan indiği bir gün onu bahçede yanına oturtmuş:

'Emine' demiş, 'bahar geçti, yaz geçti; leylekler yerine göçtü! Kış gelip dağları yolları kar örtmeden ya sen bana gel, ya ben sana geleyim!'

Emine'nin yüzü sapsarı olmuş:

'Ah, Hasan!' demiş, 'Kışın derdi senden evvel benim içime çöktü, ayrılık günleri geldi çattı. Ne ben senin köyünde edebilirim, ne sen benim obamda... Bu yaz büyük günah işledik... Artık sen beni unut, ben de seni unutayım...'

Bunu duyunca Hasan'ın aklı başından çıvmış; Emine'nin eline sarılmış:

'Aman yörük kızı, aman biricik Eminem!' demiş, 'Senin tatlı dilini duyan, güler yüzünü gören bir daha seni nasıl unutur? Böyle deme, burda kal. Sen bahçeye bakarsın, ben zeytine giderim, kimseye muhtaç olmayız...'

Emine acı acı gülmüş de demiş ki:

'İnsan nereye giderse rızkı da beraber gidermiş; bunu düşündüğüm yok. Ama ben dağlıyım, bu çukur ovalarda kalamam. Köyünüzün eli kınalı kızlarına katışamam, senin içine dert olur... Kızılbaş kızı geldi de Hasan'ı elimizden aldı derler, benim içime dert olur... Yörük kızı dağdan köye, çadırdan eve inmemeli... Ben seni görmemeliydim... Gördüm, sözüne uymamalıydım... Ama neyleyim, senin de tatlı sözünle güler yüzün etti bunları... Hadi benim Sarı Hasanım, tut ki birbirimizi düşte görmüş de uyanmışız... Bırak beni dağıma gideyim!'

Yanından kalkıp kuş gibi uçmuş. Hasan arkasından bakmış kalmış..."

Hacer toprakla oynayan parmağını eteğine silerek, önce bana, sonra ileriye, boşluğa baktı. Ben gözlerimi onun yandan görünen yüzüne dikmiştim. Bakışının hâlâ tesiri altındaydım. İnsan ruhlarının ince ve derin kıvrıntılarını bütün karmakarışıklığı ile anlayan ve şaşılacak bir kolaylıkla anlatan bu genç yörük kızı sanki birdenbire büyüyüvermişti. Gözlerini çevirmiş, aşağıya, yeni yeşeren ağaçları, taze ekinleri, koyu yapraklı zeytinleri, yer yer görünüp tekrar kaybolan dereleri ile pırıl pırıl yanan ovaya bakıyordu.

Dağınık siyah kaşların altında düşünceli duran gözleri, sımsıkı kapalı ince dudakları, tozlu ve hâlâ biraz terli yanakları çam dalları arasından sızan güneşte parlıyor; çocuk çizgilerini henüz kaybetmemiş olan yüzü garip bir olgunluk ifadesi alıyordu.

Aşağılarda kalan derenin uğultusu rüzgârın esişine göre azalıp çoğalarak bize kadar geliyor, çamların mırıltısına karışıyordu. Baygın bir kekik ve çam kokusu ortalığı doldurmuştu. Hacer kız elini yanına uzatarak yerden kuru bir kozalak aldı; parmaklarıyla onun dişlerini büküp kırmaya başladı. Sonra başını bana çevirdi, elinde ufaladığı kozalağın çıtırtılarına karışan hafif bir sesle yeniden anlatmaya başladı:

"O günden sonra Hasan'ın yüzü gülmemiş, rengi yerine gelmemiş. Gönlünü bir yerde eğlemez, ağzını açıp dünya kelamı eylemez olmuş. Pazarlara ayva, nar satmaya gider, ne alıp ne verdiğini bilmeden geri dönermiş. En sonunda bir gün dayanamamış; Edremit pazarı günü, akşam vakti Zeytinli'nin üst başında, Yüksekoba'ya giden yolun kıyısında oturup Emine'yi beklemiş. O gün kızın pazara indiğini kestirirmiş. Az sonra Emine yolun alt başında görünmüş. Onun da yüzü sarı, hali perişanmış. Hasan'ı görünce yüreği yanmış ama, hiç tınmadan oradan geçip gidecek olmuş. Hasan yolunu kesmiş:

'Emine!' demiş, 'Bu dünyada gönlüne karşı gelen babayiğit çıkmamış. Ocağına düştüm! Deli gönlün bizim çukur köyümüze sığmazsa al beni obana götür! Anamı ana, babamı baba bileyim; ineğini sağıp davarını güdeyim; babanla tahta biçip keresteyi dağdan sırtımda indireyim. Tek beni buralarda garip koyup gitme!..'

Emine durmuş, Hasan'ın yanına çökmüş, gözlerini koluna silmiş:

'Hasan' demiş, 'yüreğimi deldin! Ne çare ki dediğin olacak iş değil. Ovada büyüyen dağda yapamaz... Dağın suları serindir ama, yolları sarptır, kışı çetindir... Kar altında odun kesmek, bahçeye bostan ekmeye benzemez. Benim erim diye götürdüğüm adamı obamızın yiğitleri kınamamalı!.. Ben seni bildim, artık gözüme hiçbir yiğit görünmüyor; ama anamın, babamın, akranımın yanında seni küçük düşüremem. Sal beni gideyim!..'

Hasan ayak diremiş: 'Her işi yaparım; obanızın yiğitlerini kardeş bilip işlerine koşarım; eğer of dersem kov beni köyüme gönder!' demiş.

Emine'nin aklı yatmamış ama, yüreği yumuşamış: 'Haftaya burada bekle de cevabımı al!' demiş.

Hafta sekiz gün Hasan anasının boynuna sarılmış; hak alıp hak vermiş; gelmiş yolun başına, Emine'yi beklemiş... Çok geçmeden yörük kızı görünmüş... Sırtında koca bir çuval varmış, içi pamuk doluymuş gibi onu beli bükülmeden taşırmış. Hasan'ın yanına gelince:

'Hasan!' demiş, 'Anamla, babamla danıştım; onlar da emmilerimle danıştılar. Ovalıya varanın, ovalıdan kız alanın onduğunu gören yok. Deli kız, deli kız! dediler. Yüksekoba'da gönlünü verecek yiğit mi bulamadın? Ben de: Herkesin yiğidi kendi gönlüne göreymiş! dedim. Peki öyleyse dediler, bir sına bakalım,

senin yiğidin Kazdağı'ndaki yörük Emine'ye er olacak adam mı? Konuşup kavil ettik:* Zeytinli'den kırk has okka tuz aldım; bunu sırtına vurup bir yerde durup dinlenmeden benimle Yüksekoba'ya çıkabilirsen haftaya düğünümüz olacak. Kırk okka yükle dört saatlik dağa çıkan adama eğri bakacak babayiğit bizim obamızda yoktur. Çıkamazsan, kaderimiz böyleymiş!'

Hasan bir söz söylemeden çuvalı sırtlamış. Emine'nin önüne düşüp yürümüş. Ayakları kuş gibi uçarmış. Beyobası'nı geçmişler, bayır aşağı dereye inerken Emine bir bakmış, Hasan'ın yüzünden, ellerinden su gibi ter boşanıyor... Az önce genişleyen yüreği daralmış:

'Kendine yazık etme, Hasan!' demiş. 'Ver çuvalı bana, ben gideyim! Sen bahçene dön!'

Hasan soluk soluğa:

'Buraya gelirken ant içtim: Geri dönersem sağ dönmeyeceğim!' deyip yürümüş. Emine'nin yüreği daha da daralmış ama, çaresi yok. Eski değirmeni geçmişler, Sutüven'in yanına gelince Hasan durmuş:

'Emine!'demiş,'Bana ettiğin zulümdür! Tuzlar sırtımı yaktı... Dur bir soluk alayım!'

Emine:

'Kavlimizde durup dinlenmek yok!' deyip yürümüş. Hasan bir taştan bir taşa atlayıp ardından yetişmiş. Az daha gitmişler; Hasan yine durup yalvarmış:

'Emine, zalim anana babana uyup beni çok ağır sınadın! Bu kadarı yeter, hadi köye dönelim!'

Emine'nin yüreği dilim dilim olmuş da içindekini yine dışarı vurmamış:

'Ben sana dedim Hasan, bu dağlar sana göre değil! Ver çuvalı ben gideyim' demiş.

Hasan gayretlenmiş, biraz daha yürümüş. Demin yanından geçerken Hasanboğuldu dedim ya, eskiden oraya Gök Büvet derlermiş. Hasan oraya geldiğinde dizleri bükülüvermiş, olduğu yere çökmüş:

'Ah, Emine!' demiş, 'Beni boş yere yaktın. Ben bu dağlara çıkamayacağım, gel köye dönelim!'

Emine ağzını açıp bir söz demeden Hasan'ın sırtından düşen çuvalı yüklenmiş, tek başına, gerisine bakmadan yürümüş. Çalıların ardında kaybolup giderken, Hasan anasız kalmış yavru kuş gibi bağırmış:

'Emine, obana gelemem, köyüme dönemem, beni buralarda bırakıp gitme!'

Emine durmuş, durmuş, sonra başını çevirmeden yine yoluna düzülmüş. Ta patlakların yanına gelinceye kadar Hasan'ın bağırdığını duymuş. Garip oğlan suyun gürültüsünü bastırıp:

'Emine, ben senin ardından gelemedim, sen benim ardımdan gel!' diye seslenirmiş.

Emine bir yerde durup soluk almadan, bir kere dönüp ardına bakmadan kırk okka tuzla obaya varmış. Anası babası onu görünce her şeyleri anlamışlar. Kız çuvalı oraya atıp yere yıkılmış, kendinden geçmiş; ama daha ortalık kararmadan yerinden fırlamış:

'Duydunuz mu? Hasan beni çığırıyor!' demiş.

Anası babası sormuşlar:

'Hasan'ı nerde bıraktın?'

'Gök Büvet'in orda!'

'Kız sen deli mi oldun? İki saatlik yerden buraya ses gelir mi?'

Emine kimsecikleri görmez, kimseciklerin sözüne bakmaz, durup dinler, sonra:

'Anacığım! Bak nasıl çığırıyor! Yazık oldu... Dur bir varıp bakayım!..'dermiş.

O gece zor tutmuşlar. Obanın yanındaki ormanlarda sabahacak dolaşmış. Gün ağarırken Gök Büvet'e inmiş. Bakmış oralarda kimsecikler yok... Suyun yanından geçip gidermiş, bir de ne görsün: Hasan'ın dallı çevresi, koca çınarın su içindeki dallarından birine takılmış, yüzüp duruyor... Onu oradan aldığı gibi koynuna sokmuş... Dere boyunda bir aşağı, bir yukarı koşup:

'Hasanım! Ses ver de yanına varayım!' diye bağırmaya başlamış. Her defasında dağlar taşlar ses verir:

'Emine, ben senin ardından gelemedim, sen benim ardımdan geleceksin!' dermiş.

Yemeden, içmeden üç gün dağlarda, ormanlarda, dere boylarında dolaşıp Hasan'ı aramış. Zeytinli'ye inip anasından sormuş. Kocakarı saçını başını yolar, ağlarmış.

Köylüler Hasan'ın Gök Büvet'te boğulduğuna kayıl olmuşlar:** 'Güz yağmurlarından derenin suyu coştu. Ölüsü kim bilir hangi kovuğa girip kaldı? Belki de sular aldı denize götürdü!' derlermiş. Emine bunu duyunca:

"Yalan!' demiş, 'Hasan ölmedi ki! Beni çığırıp duruyor ama, yerini diyivermiyor. Araya araya bulurum helbet!'

Anası babası ardına düşmüşler, alıp kapamışlar. O bir yolunu bulur, dere boyuna iner, Hasan'a seslenirmiş. Gök Büvet'in yanındaki kayalara oturur, koşmalar düzer söylermiş. Bir gün anasına:

'Hasan bana yine seslendi; bugün beni Gök Büvet'te bekleyecek. Bu sefer sağlam kavilleştik, gayrı kavuşacağız!' demiş. Anası:

'Amanın kızım, neler oldu sana?' diye ağlayıp dövünmüş. Kız bir yolunu bulup ortadan kaybolmuş. Akşamüstü oradan geçenler Emine'yi Gök Büvet'in yanındaki koca çınarın dalında, Hasan'ın çevresiyle asılı bulmuşlar."

Hacer kız kara gözlerini yüzüme dikerek: "İşte Gök Büvet'e o zamandan beri Hasanboğuldu, diyor-

* Sözbirliği ettik.

** İnanmışlar.

lar; koca çınara da Emine Çınarı derler. Hadi, geç olmadan yolumuza gidelim!.."

Akşam yaklaştığı için aşağıdan doğru derenin uğultusu daha çok duyuluyordu. Kalkıp yürümeye başladık. Güneş Sarıkız'ın arkasına girmiş, bulunduğumuz yeri birdenbire artan serin rüzgârlara bırakmıştı. Eteklerine kadar çam, oradan denize kadar zeytin ormanlarıyla örtülü olan Kazdağı'nın bu yamacında saatlerce süren bir akşam başlamıştı. Güneş bin yedi yüz metrelik dağın arkasına adeta vaktinden evvel saklanmakla, günün bu en güzel zamanını sanki isteye isteye uzatıyordu. Midilli tarafından esen bir rüzgâr körfezin girinti ve çıkıntılarında kırılarak boyuna yolunu değiştiriyor, suların üzerinde ayrı ayrı taraflara koşuşan dalgacıklar meydana getiriyordu. Güneşin, Madra Dağları'nın üstündeki bulutlara vurarak onları kızıllaştıran ve oradan tekrar denize akseden son ışıkları, başka başka istikametlerde kırışan sularda türlü renkler yaratıyordu. Dağın eteklerine sıralanan ve bazan hemen önümüze kadar yükselen tepeler, birbiri üstüne yığılmış karanlık bulut kümeleri gibi görünüyordu. Daha uzaklarda, Ayvalık'ın karşısındaki Cunda Adası'nın alçak tepeleri, Kazdağı oralara siper olmadığı için, hâlâ güneşin kırmızı ışıkları içinde yanıyor; biraz daha arkada, Midilli'nin o taraflara kadar uzanan kollarına karışıyordu. Rüzgâr çamların dallarında uğulduyor, önümde giden Hacer kızın etekleri ve ince örülü saçlarını öne doğru savuruyordu. Saatlerce beraber geldiğimiz bu kızın ne kadar güzel, ne kadar ahenkli bir yürüyüşü olduğunu ilk defa fark ediyordum: Olgun bir buğday tarlasında ilerliyormuş gibi hafifçe dizlerini kaldırarak ve başını ileri geri sallayarak adım atıyor; çimenlerin ve renk renk çiçeklerin üstüne çıplak ayaklarıyla basarken vücudunun ağırlığı olmadığı hissini veriyordu.

Yanına sokuldum:

"Hacer kız" dedim, "Emine'nin Gök Büvet'te oturup söylediği koşmalardan bildiğin var mı? Obaya varmadan bana bir tanesini söyleyiver!"

Durdu. Gözleri, etrafımızı saran manzaranın ve biraz evvel anlattığı hikâyenin içinde kaybolmuş gibi büyük ve dalgındı. Şakaklarında, tozlarla karışıp sonra kalın çizgiler halinde kuruyan terlerin izleri vardı. Derin derin nefes alıyordu. Bu anda onu, etrafını saran tabiattan ayırmaya imkân yoktu. Akşamın loşluğu içinde topraktan, çiçeklerin arasından fırlayıp büyüyüvermiş bir mahlûk gibiydi. Yavaşça dudaklarını oynattı:

"Sana Emine'nin bir koşmasını okuyuvereyim!" dedi. "Hasan'ına kavuşmadan az önce bunu söylemiş derler!.."

Biraz düşündü; gözleri kapalı ilave etti:

"Kim bilir..."

Sonra arkasındaki çam ağacına sırtını dayadı, heybesini sağ omuzundan yere düşürdü, gözlerini yere dikti; hafif, fakat tüyleri ürpertecek kadar içli bir sesle şu koşmayı okudu:

Uzaklardan sesin aldım;
Çevreni derede buldum;
Nereye gittiğin bildim,
Hasanım arkandan geldim.

Sarı kâhküllü, dal boylum;
Saz benizli, ayva tüylüm;
Tatlı sözlü, melek huylum,
Hasanım ardından geldim.

Köyden, obadan koğulan,
Duru sularda boğulan,
Toz köpük olup dağılan
Hasanım ardından geldim.

Sarp dağlara getirdiğim,
Kavuşmadan yitirdiğim,
Ak kefensiz yatırdığım
Hasanım ardından geldim.

Emine'yi yaslı eden,
Kerem olup Aslı eden,
Dağı taşı sesli eden
Hasanım ardından geldim.

1942

Behçet Kemâl Çağlar

(Erzincan 23 Temmuz 1908 - İstanbul 24 Ekim 1969)

Behçet Kemâl Çağlar, II. Meşrûtiyetin ilân edildiği 23 Temmuz 1908 tarihinde Erzincan'ın merkez köylerinden Tepecik'te doğdu. Babası, Kayseri'nin Bünyan Çağlayanı yöresine yerleşmiş Bürüngüz adlı Türkmen oymağına mensup Şaban Hâmi Bey, annesi Balıkesir'de yerleşmiş Çepni yörüklerinden Kolağası Ahmet Ağa'nın kızı Zeliha Naciye Hanım'dır. Küçükken hırçın ve haşin tabiatlı yaramaz bir çocuk olan Behçet Kemâl, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını, memur olan babası ile birlikte pek çok Anadolu kasaba ve şehrini dolaşarak geçirdi. Bu yüzden ilk ve orta öğrenimini de aynı okulda başlayıp bitiremedi. İlkokulu Bolu, Kudüs ve Konya'da, orta ve liseyi Kayseri ve İzmir'de okudu. 1925 yılında Kayseri Sultanîsi son sınıf öğrencisi iken açılan bir imtihanı kazanarak Zonguldak Yüksek Maden Mühendis Mektebi'ne girdi. Bu okulun öğrenim süresi dört yıldı. Son sınıfta iken staj için Belçika'ya, mezun olduktan sonra da (1929) meslekî bilgi ve görgüsünü geliştirmesi için Fransa'ya gönderildi. 1930 yılında Sanayi Vekâleti Maâdin Dairesi Merkez Mühendisi olarak ilk resmî görevine başladı. Bu arada Ankara Erkek Lisesi'nde matematik öğretmenliği yaptığı gibi, Türk Ocağı ve Halkevi'nde yürütülen kültür, sanat ve edebiyat faaliyetlerine de düzenli olarak katılıyordu. Bu yoldaki çalışmaları ile Atatürk'ün dikkatini çekince edebiyat kurslarını takip etmesi ve gazetecilik alanında yetişmesi için Londra'ya gönderildi. 1935 yılında Halkevleri Müfettişi oldu. Bu sayede bütün Anadolu'yu karış karış dolaşma fırsatını bir kere daha yakaladı. Ayrıca Avrupa'ya, Polonya ve Yunanistan'a gitti. Gerek yurt içi, gerekse yurt dışı intibalarını radyoda her hafta yaptığı on beşer dakikalık konuşmalarla geniş halk kitlelerine anlattığı gibi, bunları çeşitli dergilerde ayrıca yayımlıyordu. Atatürk'ün ölümünden sonra ve 1939-1940 yılları arasında *Yücel* dergisinde yazdığı bazı yazıları, radyoda yaptığı seri konuşmaları ve *Atatürk'e Raporlar* adını verdiği şiirleri pek hoş karşılanmadı; radyoda konuşması yasaklandı, Halkevleri Müfettişliği'nden de ayrıldı. 1941-1947 yılları arasında Erzincan milletvekili olarak iki devre mecliste bulundu. 1945'ten sonra hız kazanan sosyal ve siyasî faaliyetler, yeni parti kurma çalışmaları, demokrasi arayışları, tek parti hâkimiyetinin gücünü zayıflatırken Atatürk'ün şahsiyetinden ve onun inkılâplarından da birtakım tavizler verilmeye başlandı. Atatürk'ün çok samimi bir hayranı olan Behçet Kemâl, bunun üzerine "İki Ses" adlı siyasî hiciv ağırlıklı bir şiirini meclis kürsüsünde okuyarak 1947 yılında partisinden ve milletvekilliğinden istifa etti ve siyasî hayattan çekildi. Bundan sonra İstanbul'a yerleşerek kendisini tamamıyla kültür, sanat ve edebiyat çalışmalarına verdi. Bir yandan *Vatan* gazetesinde yazarken bir yandan da *Şadırvan* (1 Nisan - 25 Kasım 1949 arasında, 35 sayı) adıyla haftalık bir dergi çıkardı. Ayrıca İstanbul radyosunda edebî danışmanlık yapıyordu. 1961'de Kurucu Meclis Üyeliği'ne seçildi, TRT Yönetim Kurulu üyeliği ve başkanlığı yaptı. Son yaptığı görevler arasında Robert Kolej ve İstanbul Amerikan Koleji edebiyat

öğretmenliği, TRT program uzmanlığı ile Akbank danışmanlığı da vardır. Hiç evlenmemiş olan Behçet Kemâl 24 Ekim 1969 tarihinde İstanbul'da öldü ve Zincirlikuyu mezarlığına gömüldü. Ölümünden sonra Türk Dil Kurumu tarafından yürütülmek ve ilki 25 Ekim 1970 tarihinde verilmek üzere ailesinin düzenlediği *Behçet Kemâl Çağlar Armağanı,* ilk defa Ceyhun Atuf Kansu'ya verilmiş, fakat daha sonra devam ettirilmemiştir.

* * *

Mühendis olacağını düşünerek her ne kadar kendisini, *"Selâm, ihtiram, muhabbet / Müstakbel mühendis Behçet"* diyerek takdim etmiş olsa da ömrü boyunca mesleğini hiç icra etmeyerek hep bir sanat ve kültür adamı olarak kalan Behçet Kemâl, bir buçuk yaş civarında iken Kayseri'ye gelmiş ve bu yörede büyümüştür. Hemen bütün şiirlerinde Kayseri ve çevresine ait izler ve motifler görülür. Babası, Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'ni bitirdikten sonra çiftçilikle uğraşmış, çeşitli illerde ziraat müdürlükleri yapmış aydın bir devlet memurudur. Okuyup yazmayı seven, şiire ve edebiyata meraklı, millî ve tarihî meselelerde hassasiyetleri olan bir adamdır. İlk doğan oğluna Kemâl, ikincisine Fikret adını koymuştur. Bu onun Namık Kemâl ile Tevfik Fikret'e karşı beslediği sevgi ve hayranlığın bir ifadesidir. Hem baba, hem de anne tarafından dedeleri arasında divan şiiri tarzında eserler kaleme alanlar da vardır.

Behçet Kemâl'in çocukluğu böyle bir aile içinde ve böyle bir babanın himayesinde yoğun bir kültür ortamında geçmiş, küçük yaşlardan itibaren Türk insanının yetişme tarzını yakından öğrenme fırsatı bulduğu gibi eski şiirimizin, bilhassa halk şiirimizin çeşitli renk ve motifleri de yüreğinde ilkin böyle yer etmiş, daha da önemlisi onun kulakları doğru konuşulup doğru telaffuz edilen Türkçe'nin zenginliği, güzelliği ve zevki ile de önce böyle bir aile ortamında tanışmıştır. Bir çiftçi ailesinin çocuğu olduğu için toprak sevgisi de çocukluğundan itibaren kalbine yerleşmiştir. Bütün bunlar onda doğuştan var olan edebî kabiliyetin gelişmesinde etkili olmuş, henüz çocukken aile ocağında aldığı terbiye ve telkinlerle edebiyata ve şiire karşı büyük bir sevgi beslemeye başlamıştır. Önce halk türkülerini tanıyıp sevmiş, küçük yaşta şiir yazmaya heveslenince de, bir halk ve çiftçi çocuğu olduğu için elbet ilkin halk şiirinin ve türkülerin tesirinde kalmıştır. Fakat daima yeniliğe açık olmuş, güzel şiirin her çeşidinden zevk almıştır. Yunus Emre ve Karacaoğlan başta olmak üzere halk şiirinin önde gelen ustalarına büyük bir hayranlık duyduğu gibi Fuzulî, Nedim ve Şeyh Gâlib gibi divan şiirimizin seçkin şairlerini de hep sevmiş ve takdirle anmıştır. Yahya Kemâl Beyatlı ile Ahmet Hamdi Tanpınar'ın sohbetlerinden de yıllarca feyz almıştır. Öte yandan Kayseri Lisesi'nde Eflatun Cem Güney ve Faruk Nafiz Çamlıbel'in öğrencisi olması önünde yeni ufuklar açmış, ona yeni ve modern Türk şiirini çok yakından tanıma imkânı vermiştir. Faruk Nafiz bu kabiliyetli öğrencisini bilhassa teşvik etmiş ve cesaretlendirmiştir. Bu tesirle yazdığı ilk romantik aşk şiirlerinde Ahmet Hâşim, Yahya Kemâl ve Faruk Nafiz başta olmak üzeri öteki hececi şairlerin havası sezilir. Fakat bu tesirden çabuk kurtulur ve sonraki şiirlerinde aşk ve kadın konusu ikinci plâna düşer. Çünkü yıllarından itibaren edebiyat bilgi ve sevgisi arttıkça Türk edebiyatının bütün dönemlerini tanımış ve sevmiştir.

Esasen onun gençlik yıllarında Türk edebiyatı birbirinden çok farklı görüş ve zihniyetlerin bir arada yer aldığı renkli bir tablo manzarası arz etmekteydi. Tanzimat'tan bu tarafa edebiyatımızın geçirdiği muhtelif safhaları idrak etmiş pek çok sanatkâr hâlâ hayatta idi, bir kısmı yazmaya da devam ediyordu. Fakat o yıllarda millî edebiyat akımının en parlak dönemini yaşadığı da bir gerçekti. Atatürk sevgisi, Kurtuluş Savaşı yıllarının millî şevk ve heyecanları besleyen kahramanlık dolu hâdiseleri ve 1923 yılında ilân edilen Cumhuriyet idaresinin getirdiği yenilikler hemen bütün sanatkârları memleketçi bir edebiyatın peşinden sürüklüyordu. Türkçülük diğer bütün sosyal ve siyasî akımların önüne geçmiş, milliyetçilik bir şuur hâline gelmiş, edebiyat da tamamıyla bunun önemini anlatmaya yönelmişti. Devrin hâkim kültür politikasının tabiî bir sonucu olarak, doğudan ve batıdan gelerek edebiyatımız üzerinde daha önceki dönemlerde etkili olmuş bütün unsurlar reddedilerek, "edebiyatta millî kaynaklara dönmek" tek gaye olarak benimseniyor, millî kaynak olarak ise Türk tarihi ve düşüncesi, halk edebiyatının söyleyiş güzelliği ve nazım şekilleri ile hece ölçüsü kabul ediliyordu. Çocukluğundan itibaren halk edebiyatını sevip tanımış, millî mücadele yıllarının havasını bizzat teneffüs etmiş olan Behçet Kemâl de bu görüşleri benimsemekte gecikmedi ve kolayca millî edebiyata yönelerek *"Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur"* diye haykıran ünlü şair Mehmet Emin Yurdakul'u rehber edinerek sonraki şiirlerinde artık tamamıyla aşağıdaki dörtlüğünde dile getirdiği duygu ve düşüncelerin şairi oldu:

Elin olsun sandalyeler, sırmalar,
Büyük yerden, sahte hatır sormalar...
Bir gün gelir bizi sarar sarmalar
Öksüz sesi, yetim sesi, dul sesi...

Babası Atatürk'ü çok seviyordu. Onda da çok küçük yaşlardan itibaren Atatürk sevgisi ve hayranlığı başlamıştı. Hele Atatürk'ün Cumhurbaşkanı seçildikten sonra ilk yurt gezisinde Kayseri'ye de uğradığı zaman huzurunda onun için yazdığı "bir hitabe"yi okuması ve iltifat görmesi bu sevgiyi daha da kökleştirip derinleştirir. (Muazzez Menemencioğlu, "Behçet Kemal Çağlar'la", *Varlık*, nu. 599, 1 Haziran 1963, s.7). Kurtuluş Savaşı'nın önderi olan Atatürk şüphesiz Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren gerçekleştirilen inkılâpların, Türk sosyal ve siyasî hayatında görülen gelişme ve değişmelerin de öncüsü ve lideridir. İşte bu durum Behçet Kemâl'i Atatürk'e daha çok bağlamış, giderek şiirini ve sanatını yalnız Atatürk'e ve onun inkılâplarına hasretmesine yol açmıştır. Atatürk, onun şiirinin hiç değişmeyen konularının başında gelir. Özel hayatında, konuşma ve konferanslarında, katıldığı hemen her toplantıda sözü bir şekilde Atatürk'e getirmeyi ustalıkla başarmış, Atatürk'ten ve millî meselelerden söz açılınca sesinin tonunu ve heyecanını yükseltmiş, ömrü boyunca Türk tarihinden, Türk folklorundan ve Anadolu'nun güzelliklerinden beslenen Atatürk merkezli bir destan edebiyatı yaratmak gayreti içinde olmuştur. Bu yoldaki en büyük başarılarından birini de 1933'te Cumhuriyet'in 10'uncu yıldönümü vesilesiyle hocası Faruk Nafiz Çamlıbel ile birlikte yazdıkları *Onuncu Yıl Marşı*'yla elde etmiştir. Onun her şeyden önce bir Atatürk şairi olarak tanınmış olmasının sebebi budur.

Roman ve hikâye dışında edebiyatın hemen her dalında eser vermiş, son derece yoğun bir şiir ve sanat hayatı yaşamış olan Behçet Kemâl'in tercümeleri, gezi yazıları, folklor ve edebiyatla ilgili makaleleri de vardır. *Hayat* mecmuasında çıkan *Eştim Eştim Kum Çıktı* adlı ilk şiirinden sonra *Muhit* (1933), *Varlık* (1933-1938), *Yedigün* ve *Ülkü* (1938-1948), *Yücel* (1935-1938), *İnkılâpçı Gençlik* (1941-1943), *Millet* (1942-1944), *Doğu* (Zonguldak, 1942-1946) ve kendi çıkardığı *Şadırvan* (1949) başta olmak üzere pek çok yayın organında şiirleri ve yazıları yayımlanmıştır. Elbet en verimli faaliyetlerini *Halkevi* ve *Ülkü* mecmuası etrafında göstermiştir. Halkevlerinin felsefesi, halk şiiri geleneğinden faydalanarak yazdığı şiirlerinde *Ankaralı Âşık Ömer* başta olmak üzere değişik takma adlar kullanan Behçet Kemâl'in mizacına ve sanat anlayışına fevkalâde uygun düşmekteydi. Behçet Kemâl, ferdiyetçi bir sanat anlayışını benimsemez. Ona göre pek çok meselesi olan bir toplumda ferdiyetçi bir sanatın peşinden koşulamazdı. Halk için yazılmalıydı. O bakımdan, Atatürk ve inkılâplarından sonra şiirinin ve sanatının kaynak ve konularını Anadolu'nun tabiî güzellikleri ile halk hayatına ait değerlerden seçmiştir. Bir yazısında sanat anlayışını şöyle açıklar: *"Türk sanatının büyük hakikati Türk halkında yaşıyor. Türk sanatkârı olmak için çekilecek çilenin hepsi bu halkın gündelik sergüzeştindedir. Ondan olan ve tam kelimesini bilen insan ancak bu milletin sanatkârı olmayı hak edebilir. Halktan olmak, halk sanatına ermek, bir terbiyeye ulaşmaktır; ilminden, irfanından fedakârlıkta bulunarak zorla basitleşmek değildir.... Bu halkın içinde yaşamaktan, bu halkın dertleri ve sevinçleriyle meşgul olmaktan, bir kelime ile halktan olmaktan doğacak sanat ne olursa olsun Türkün sanatıdır." (Yücel,* nu: 78, 1941). Gerçekten de o, bütün şiir ve yazılarında böyle bir anlayışla hareket etmiş, bu gaye ile yazmış, memleket edebiyatı çerçevesinde millî ve tarihî değerlerimizi ve zenginliklerimizi, millî duygu ve hassasiyetlerimizi heyecanlı bir hitabet üslubu ile dile getirmiştir.

Aslında Behçet Kemâl, üstün bir sanat yeteneği taşımasına rağmen, pek çok şiirinde sırf ideallerini gerçekleştirmek uğrunda sanattan fedakârlık etmiş, şiirlerinin kafiye düzeni, şekli ve hece veznini kullanması bakımından halk şiiri geleneğine bağlı kalmakla beraber, bunda pek de başarılı olamamış, plâstik güzelliği yakalayamamış, estetik ve sanat değeri yüksek şiirler ortaya koyamamış, kuru ve didaktik olmaktan, basmakalıba düşmekten kurtulamamıştır. Çünkü o daha ziyade fikrin, belli mesajları iletmenin peşinde olmuştur. Sayıları az da olsa aruzla da şiirler yazmıştır. Ancak köklü bir aruz eğitim ve tecrübesinden geçmediği için çok hata yapmış ve tekrara düşmüştür. Kompozisyona ve âhenge fazla değer vermemesi, yer yer üslubundaki düzensizlik ve tutarsızlıklar şiirlerinde göze çarpan en büyük kusurlardır. Fakat bütün bunları, bir ideale bağlı tezli ve güdümlü şiirler yazan bir şair için tabiî karşılamak gerekir ve elbet her millî edebiyat taraftarı şair ve yazar gibi Behçet Kemâl de Türkçe'nin sadeleşmesi ve özleşmesi için büyük gayret sarf etmiş sanatkârların başında gelir.

Eserleri: 1. Şiirleri: 1. *Erciyas'ten Kopan Çığ* (1932); 2. *Burda Bir Kalp Çarpıyor* (1933); 3. *Mütarekeden Sonrakiler* (Şiir Antolojisi, 1938); 4. *Cumhuriyetin 17. yılında Âşık Ömer'den Destanlar, Türküler* (1940); 5. *Atatürk Şiirleri* (1965); 6.

Kur'an-ı Kerim'den İlhamlar (1966); 7. *Benden İçeri* (Bu kitabında ilk iki kitaptaki şiirlerine de yer veren şair, kitabın sonuna, "*Benden İçeri*'ye girmeyenleri, benim şiirim saymamaları, okuyucularımdan en ısrarlı dileğimdir." notunu düşmüştür, 1966); 8. *Battal Gazi Destanı* (1968); 9. *Türk Şiirinde Aşk* (Seçmeler, 1968); 10. *Son Şiirleri* (Ölümünden sonra, İstanbul 1972). II. Piyesleri: 1. *Çoban* (Şairin millî edebiyat döneminde büyük ilgi gören tarihî ve destanî manzum tiyatro türünde hece vezniyle kaleme aldığı ilk oyundur. 2 perde, iki tablodur. Konusu, Türkün kahramanlığı ve cesaretidir, 1933); 2. *Âttilâ* (Bu da manzum ve destanî mahiyette 3 perdelik bir oyundur. Başında, "Attilâ'nın 1500. yılında oynanmak üzere Halkevleri gençleri için Bay Hüseyin Namık'ın *Attilâ ve Oğulları* eserinden alınan dokümanlarla yazılmış tarihî piyes" açıklaması yer almaktadır, 1935); 3. *Timur ve Yıldırım Operası* (Basılmamıştır.); 4. *Tarık* (Abdülhak Hâmid'in aynı adlı eserinin sadeleştirilmesi, 1960). III. Diğer eserleri: 1. *Hasan-Âli* (Hayatı ve Eserleri, 1937); 2. *Hür Mavilikte* (Gezi notları, 1947); 3. *Namık Kemal* (Biyografi, 1954); 4. *Dolmahahçe'den Anıtkabir'e* (1955); 5. *Dünyadan Kırk Anıt* (İnceleme, 1962); 6. *Dünyadan Kırk Olay* (İnceleme, 1964); 7. *Atatürk Denizinden Damlalar* (Seçmeler, 1967); 8. *Türk Edebiyatı* (Lise I-III, Ders kitabı, 1967); 9. *Bugünün Diliyle Atatürk'ün Söylevleri* (1968); 10. *Malazgirt Zaferi'nden İstanbul'un Fethine* (1971); 11. *Bitmez Tükenmez Anadolu*, (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994); 12. *Destanlar* (Haz. Selcan Teoman, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997).

Kaynaklar: Feridun Fazıl, *Büyük Harpten Sonrakiler* (1918-1935), Ankara 1935; Yılmaz Tunçkol, "Behçet Kemâl'in Unutulmaz Hâtırası", *Ekspres*, 28 Nisan 1935; M. Behçet Yazar, *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı*, İstanbul 1938, s. 78; Zahir Güvemli, *Beş Mevsim*, İstanbul 1957, s. 14; Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?*, İstanbul 1960 s. 59; Erol Gürtuğ, "Behçet Kemâl Çağlar'la Konuşma", *Çağrı*, nu. 38, Mart 1961; Muazzez Menemencioğlu, "Behçet Kemâl Çağlar'la", *Varlık*, nu. 599, Haziran 1963, s.7; Muhtar Körükçü, "Benden İçeri", *Hisar*, nu. 33, Ağustos 1966, s. 12; Oktay Akbal, "Devrim Şairi", *Vatan*, 10 Nisan 1967; Baki Süha Ediboğlu, *Bizim Kuşak ve Ötekiler*, İstanbul 1968, s. 64; Muvaffak Sami Onat, "Behçet Kemâl İçin Birkaç Not", *Hisar*, nu. 66, Haziran 1969, s. 10; Mustafa Necati Karaer, "Çağlar'ın Ardından", *Hisar*, nu. 72, Aralık 1969, s.6; Muvaffak Sami Onat, "Behçet Kemâl'den Anılar", *Hisar*, nu. 72, Aralık 1969, s.7; Muhtar Körükçü, "Behçet Kemâl'in Ardından", *Hisar*, nu. 72, Aralık 1969; s. 10; Munis Faik Ozansoy, "Behçet Kemâl Üzerine", *Hisar*, nu. 72, Aralık 1969, s. 20; Enver Naci Göksen, *Behçet Kemal Çağlar*, Ankara 1970; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1983, s. 110; *Behçet Kemal Çağlar, Destanlar* (Haz. Selcan Teoman), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997 (Kitabın başında verilen bilgiler, açıklama ve notlar).

Prof. Dr. Mustafa Özbalcı

Benden İçeri'den

Toprak Ana

(Benden İçeri, Ankara, 1966, s. 1)

Onsuz nasıl farkederim büyük gerçeği?
Sırtında hem doğduğu, hem can vereceği
Attan düşmüş, baygın kalmış Mogul gibiyim;
Anasına hasret giden oğul gibiyim:
Penceremden görünmüyor toprak aylardır.
Ondan başka anlayacak beni kim vardır?
Başka şeyler gözlerimde uzak ve ürkek,
Benim hayat masalımın kahramanı tek:
Bir dudağı gökte, öbür dudağı yerde,
Hasret ağız gibi kuru bozkırım nerde?

Ne içimin coşkunluğu, ne benzimde kan;
Mıknatıstan uzak düşüp başı boş kalan
Demir gibi başladım, ah, ben pas tutmağa:
Yalınayak bastığım yok çoktan toprağa..
Onsuz bende yersiz demek hem neşe, hem gam;
Ben onunum, ben ondanım, onsuz olamam.
Gelmez bana "soysuz" denmek onu unutup...
Rastgeldiğim her köylünün omzundan tutup
"Dur, kayıp öz kardeşine haber ver asıl"
Deyip sormak istiyorum: "Anamız nasıl?"

Ankara - 1932

Alperen

(s. 8-9)

Üstümdeki esvap kesilir aba
Tutar bileğimden Geyiklibaba
Aklımdan geçerken Banuçiçekler;

Tahta kılıcıyla yarar geceyi
Söyler kulağıma iki heceyi
"Hak ve Halk": Hak ve Halk, yolunu bekler..

Baştan Seyhun akar, ayaktan Tuna;
Korkutata'daki Selcan Hatun'a
Benzer o her gece rüyama giren..

Elinde köpürmüş kımız dolu tas;
Atının boynunda altundan kotas
Gelir içdünyamı fethe Alperen..

Açılır içimde kat kat bir höyük
Zevk ırmaktan coşkun, dert dağdan büyük,
İstekler hepsinden alımlı, yaman..

Kanlı avucunda nur taşır Oğuz.
Elinde üç teli gergin bir kopuz,
Kaybolan düzeni getirir Şâman..

Kesilir nefesler, susar ilâhî;
Bozkırımda na'ra atar sipahi,
Omzuma kor çoktan kesik başımı;

Benmişim yıllardır gözettiği uç,
Kazanır sayemde bir yeni sarguç:
Avlar bir atışta gönül kuşumu..

Ne nektar Olempten nede mey Cemden
Bir an silkinir de Arap - Acemden
Çözer Garibname bana dilini:

"Düşmanı kahretmeye basmak diler
Başını at yanına asmak diler
İşit bizden Alperenler halini"

Ankara – 1942

Hey Tuna, Tuna!

(s. 31-32)

- Tank Zafer Tunaya'ya -

Kaybolmuş kardeşlerim ve sen, işte yan yana;
Gönül yangınlarını her su söndürmez, Tuna!
Derdim ne, sevincim ne; sen en iyi bilensin;
Tuna! İç ateşime serpilecek su sensin.
Nasıl sessiz durursun, görür de Türk'ü, Tuna?
Her çağıltısı bir Türk cengine türkü, Tuna!
Beni tanıyacaktır kıyındaki her kovuk:
Başımda yok suyuna gölgesi vuran kavuk
Amma içimde yanan o eski yılmaz erlik;
Gönlüm eder her sene sularında askerlik..
Nasıl kan ağlamıyor, dile gelmiyor neden,
Suların boynu bükük geçiyor Plevneden?
Kıyında her fırtına benden bir akın sesi.
Atılacağım suya; kesilse çarkın-sesi,
Hançerim dişlerimde, başım açık, yalnayak
Şehzade Süleymanın salındayım sanarak.
Batan günün sudaki yankısı, kızıl ipek,
Yeni düşmüş bir sancak; kurtarıp dikmem gerek!
İçimde kartal günler çırpınıyor tek kanat..
Kıyıdan bize doğru koşuyor bir sürü at;

Gemiye gözatıyor sonra dönüyor geri
Düşen sipahisini bekler gibi herbiri..
Ne fayda! İstediğim gibi şair değilim:
Tutmalımıydı şimdi sadece kalem elim?
Bir elimde Mohaçtan kopmuş bir söğüt dalı,
Şu atlardan birinin sırtına atlamalı,
Bir elim yelesinde sürmeliydim Peşteye,
"Yol verin, bir sipahi torunu yolda" diye!

Ayağının dibinde aktıkların, sağ, Tuna!
Derdine buğu buğu yan; bozkıra yağ, Tuna!
Bulut ol, göğümüzün üstüne ağla bu yaz:
Bizden ayrı düşenler, ne yapsa avunamaz!
Türke hasret çektikçe, geldikçe dara, Tuna,
Döküldüğün denizde, git, onu ara, Tuna:
Orda seni anlayan, arayan Sakarya var.
Siz Türksünüz dünyanın sonu gelene kadar.
Hasretsin; yatağında dön, çarpın dövün Tuna;
Türkü gördükçe seslen, Türklükle övün Tuna!

Peşte açıkları -1935

Erciyas'ın Akşamı

(s. 57-58)

Aşağdan bulutlara ömrümce imrenirdim
Gidip de Erciyas'ı görecekler diyerek
Şimdi onlar kıskansın işte murada erdim
Bugün sisler yararak bulutlar çiğneyerek.

Erciyas, ey çağların dona kalmış dağ seli
Ey Tanrının ateşten döktüğü öz heykeli
Çocukluk masalımın biricik dev güzeli,
Geliyorum göklerden ben sana baş eğerek.

İlk oynayıp oyduğu taş değil, belki karmış:
Her gün görünüşüne imrenerek bakarmış,
Yaptığı her kubbede senden bir gölge varmış
Seni övmüş oluyor el, Sinan'ı överek.

Efkere güvercini bıraksın da nazını
Getirsin gagasında Gesinin kirazını
Telgraf tellerinde Seyrani'nin sazını
Taptaze bir koşmayla dillendirsin Everek.

Avutabilir mi ki Hisarcığım, Talasım
Deydiği kaç pınarı çöle çevirdi tasım
Yanıyorum bağrında serinlet Erciyasım
Ben iflah olamam ki buz yutup kar yiyerek.

Ovanın ceylânları bırakmadı peşimi
Aradım senelerdir bulamadım eşimi
Öyle kar-buz gidermez kırk yıllık ateşimi
Biraz söndür serinlet sen alnıma değerek.

Talas-1958

Nöbetçi Millet

(s. 104-107)

Kıskanıp alsa da seni Yaradan;
Bir yıl değil, bin yıl geçse aradan
Sensin ışık diye önümüzdeki
Sensin ateş diye kanımızdaki;
Ey yanımızdaki
Beş-on mermere,
Bir avuç toprağa sığan
Sınırsız umman heyy!..
Yeni kıyılar bulur, yeni yarlar kazardın
Sen her köpürüp taşmanda..
Her konuşmanda
Milletinin alın yazısını yeniden yazardın;
Bakışların, inanmayanı ezerdi;
Sağ kolun bir tırpana benzerdi;
Başlardı yurt tarlasında düşüncenin hasadı..
Cümlelerin ya örsten kalkardı
Ya çıkardı kından;
Başak saçların sarkardı harman alnından;
Halk, biçilmiş ekin gibi, düşerdi dizlerine..
Milyonlar, katılırdı sözlerine
Mıknatısa koşan zerreler gibi.
Köhne kanaatler köhne kürreler gibi
Sözünde çarpışıp düşerdi..
Tam sustuğun gün kıyamet oldu,
Tam konuştuğun günse mahşerdi:
Rab, gökte, "Dinleyin" derdi meleklerine;
Tanrı soluğu değer insan yüreklerine,
Irmaklar kavuşurdu yeni denizlerine,
Halk biçilmiş ekin gibi düşerdi dizlerine..
Şimdi tamamlayabilmek için tavafını
Nöbetçi olmak için anıt kabrine
Sarmış yalın kılıçlar gibi etrafını
Tutuyor nöbet
Bu millet:
Bu, vaktiyle, ayaklarını ummanlar yalayan;
Bu, üç kıt'ayı atının naliyle damgalayan;
Bu, her yere evi gibi giren;
Bu, Atillâyı, Timuru, Oğuzu;
Bu, Yıldırımı, Fatihi, Yavuzu;
Bu, seni yetiştiren ulu millet..
Ağırbaşlı, dimdik,
Uyanık, tetik
Anıtkabrinde tutuyor nöbet..
Ey ıssız geceler içinden
Bize eşsiz sabahı getiren!
Ey çoktandır dul bayrağın eşi!
Ey gece yarılarımızın güneşi!
Ey ışık saçlar
Ey yele kaşlar
Ey çekilmiş hançer bakışlar
Ey fikir döven şakaklar
Ey kalem parmaklar
Ey okşarken kalbe değen el!
Ey en güzel!
Ey en büyük!
Ey Atatürk!
Getir dudaklarını, bir bir alnımıza koy
Dağlansın ateşinle bu soy
Oyy, Atatürk, Oyy!...

İrkilmez Ataçocuğu, irkilmez
Zabtedilmez, Atam, zabtedilmez
Biz varken, senin kalenin burçları;
- Bakışlarımız kılınç uçları -
Bekliyoruz devrimini biz.
Çökmiyeceğiz diz:
İsterse hayat zehr olsun
İsterse refah kahr olsun
İsterse kurşun düşsün yanımıza - belimize
İsterse geçinmek için
Bir dilim ekmek vermesinler elimize;
Yer sarsılsa yerinden
Dünya düşse peşimize,
Ne senden geçeriz, Atam,
Ne senin eserinden!..

Ankara - 1940

Karacaoğlan Ağzından

(s. 316-317)

Duruldum göller gibi
Kara ceran iç gayri
Serildim yollar gibi
Çiğne çiğne göç gayri

Düzeldi gene hava
Çıkarlar belki ava
Bağrım çöl gönlüm ova
Gel şehirden göç gayri

Sam kavurmuş gülümü
Meyvam kırmış dalımı
Keseceksen yolumu
Bir gönlüm var baç gayri

Yosunlar göz yaşımdan
Türer aşar başımdan
Kendi mezar taşımdan
Fark edilmem güç gayri

Yağ yağmur iplik iplik
Mayamda var gariplik
Derdim değil tabiblik
Bana lokman hiç gayri

Korkma sanma kan olur
Taze ay tırpan olur
Kış günü harman olur
Gel tarlamı biç gayri

Değilim nankör kalan
Kadrini kara ceran
Bilmezse Karacoğlan
Bir karaca piç gayri

Son Şiirleri'nden

Son Çağrı

(Son Şiirleri, İstanbul 1972, s. 26)

Hasretin şimşek şimşek çaktığı gün çok oldu
Şimdi yangınca geldi, yayıldı, yaktı bile!
Tanıma engel artık
Geleceksen gel artık!

Hasretin yüreğime dolduğu gün çok oldu
Şimdi aştı boyumu; başıma çıktı bile
Boğacak bu sel artık
Geleceksen gel artık!

Sabır taşı üstüne damlardı kezzap gibi
Hasret oydu o taşı, canıma aktı bile
Koparmuşum tel tel artık
Geleceksen gel artık!

Hasretin iç kapıma tak ettiği gün vardı
Şimdi geldi kapıma yüklendi, yıktı bile!
Bu son çağrı bil artık
Geleceksen gel artık!

Batıda Bir Kilim

(s. 36)

Günden, gökten, denizden renkleri dilim dilim,
Gönlümün tezgahında dokunuyor bir kilim;
Sen kapıdan girerken son ilmik vurulacak,
Ayağının altına, serilecek, sevgilim!

Kilime çıplak uzan, ay ışığına sarın,
Dibi hırçın bir deniz şu uysal yamaçların,
Yüzeceğim sanırken boğulup kurtulayım,
Gözlerin deniz deniz, yosun yosun saçların.

Göçsem de bu dünyadan senin dünyanda varım
Nereye rahmet gibi yağıyorsan duyarım.
Sarsınlar o kilime gömsünler yüreğine
Ey yağmurdan sonraki toprak kokan rüzgârım!

Destanlar'dan

Malazgirt Destanı

(Destanlar, Ankara 1997, s. 169-179)

Kalkın hastalara dermanlar olsun
Oğuz hanımızdan fermanlar olsun
Kargılarımızdan ormanlar olsun
Gökler çadırımız, Güneş Tuğumuz
Ey Oğuz, Ey Gökkurt, Ey başbuğumuz!

-Oğuz destanından tercüme-

Bir sel vardı Sır suyundan koparak
Aral'ı, Hazer'i göl yaparak
Akıyordu büyük denize doğru
Bozkurt'un açtığı ilk ize doğru.
Bir insan seli ki Oğuz soyundan
Selçuk'un atası Kınık boyundan.
Selçuk, Oğuz kağanının Subaşı;
Göçmen Türkmenlerin yiğit yoldaşı.
Yol gösteren, ilk ışığı yakan o,
Bu insan selini arka sokan o;
Aşılmaz dağ, yakıcı yaz, kara kış-
"Cent"den 'Rey'e doğru dinmez bir akış
Bozkırların kıyılara taşması
Susamış aslanın suya koşması.
Bu selin kumlara sızdığı oldu
Yarlardan atlayıp azdığı oldu
Yaylada göllendi, ovada taştı,
Surları devirdi kentleri aştı,
Önüne durulmaz bir Türkmen seli.
Seddi Çin'e benzer set mi çekmeli?
Bütün bir Asya'ya set yapılmaz ki-
Önüne ne çıksa bu sel yılmaz ki;
Susamış toprak var onu içecek,
Önüne çıkanı yıkıp geçecek!
Hertarafta ondan bir iz olacak
Bir yerde birikip deniz olacak;
Şurası burası iğreti göldü...
Selçuk, bu sonucu görmeden öldü,
Oğul acısı ile yaralı bağrı...
Yiğit torunları, Tuğrul'la, Çağrı
İkisi verince öyle elele
Yeniden hız geldi bu canlı sele
Arttırdı akını, savaşı, cengi...
Yüce dağdan gelen kar suyu sanki:
Verirdi bir yeni coşkudan haber
Horasandan kopup gelen Türkmenler
Sanma masaldaki Bozkurt peşinde
Akıl başta, bir yeni Yurd peşinde
Uygun toprak arar ne taş, ne de kum.
Büyük rüzgârlarda savrulan tohum.
Gün oldu bölündü; şaşırdı yolu,
Yer yer Yenal, İnanç, Kotalmış kolu.
Yana, bele yersiz yalpa vursa da
Zaman zaman durulsa da, dursa da
Bizanslı, Ermeni, Arap, Gürcü, Rum
Onun yatağında ya çakıl ya kum
Bir Alp çıktı nice kalp'ı indirdi;
Arslan çıktı, tilkileri sindirdi.
Bitti artık eski Bozkurt masalı
Alparslan gerçeğe mühür basalı!
Rey şehrine kurmak için tahtını
Çileli Türkmenin yaman bahtını
Sırtına Tanrının yüklediği er,
Türkmenin bin yıldır beklediği er!
Tanrıya güvenip gün beklemek yok;
Tevekkül içinde pineklemek yok!
Hesapta kaderi bile bozmak var!
Alın yazısını kendi yazmak var!
Rabbin istediği en güzel dince
Kendine inanma Tanrıdan önce!
Böbürlenme değil, bilip güvenmek:
En önemli savaş nefsini yenmek.
Yoksa vicdanında, aklında noksan,
İnsana, kıymayı ister mi insan?

Onda hep barışa, birinci meyil;
Adam öldürmeğe hevesli değil!.
Kollar, kaba güçten başka yarışı;
Amma hasmı istemiyor barışı.
Türkmenin hakkını veresi değil!
Öyleyse rahat gün göresi değil
Öyleyse susamış demek canına;
Öyleyse buyursun er meydanına
Kaba güç tutkunu Bizans zorbası;
Ardında karışık ırklar çorbası!
Tahta konmak için bir kör yarışta

İnandırmamış da, inanmamış da!
Ne millet ne Allah katında paye:
Hırsı, kibri, hıncı: bütün sermaye!
Ne çıkar milyonca asker sayınca
İnsan insan mıdır inanmayınca!

(İki yanı bir ölçelim seçelim,
Bir an için ayrı vezne geçelim?)

Göklerde yüreklerde bir ses: Hayyalelfelah!
Elli binin secdeye kapandığı bir sabah.
Parıldadı Tanrının ışığı her alında;
Bir cuma sabahıydı binyetmişbir yılında.
Her can artık gemini koparmış bir al atdı,
Bir meydan Malazgirt'di, öbür meydan Ahlatdı;
Konacak yer aramış küheylân uçmuş uçmuş...
Murat suyu, bin yıllık muradına kavuşmuş;
Bir yanda ikiyüzbin insan-çekirge hazır;
Öbür yanda ellibin boz atlı gizli hızır;
Vazgeçmez mi delice akıp gitmek huyundan.
Ellibin kişi birden abdest aldı suyundan;
Unuttu dağı taşı dolaşma zahmetini,
İlk defadır ödüyor göklerin rahmetini...

Koparabilseydi bir kere yerden bağı,
Ağrı'ya, Erciyas'a atacaktı kapağı.
Türklere yol göstermek suçundan taş kesilmiş
Bir koca Promete, arkada Tanrı dağı!

Türkün de gün gibi kaynağı doğu;
Andırmış yıllarca bir yürür dağı:
Coğrafya içinde, tarih içinde,
"Tanrı'dan "Allahuekber'e" doğru...

Gelir gelmez Cuma namazı vakti
Göklerden ansızın bir ışık aktı,
Muştuladı hemen büyük yarını,
Öptü kılıçların kabzalarını.
"Ak alna toprakta çürümek olmaz"
"Gazâ farzdı şimdi, vâcipti namaz!"
Artık yatmış değil, şahlanmış gövde
Yerde değil artık alınlar gökte;
Bel bağlamak değil ellerin işi,
Elleri kılıçta ellibin kişi.
Bu bir ibadet ki sadece kıyam.
Bu bir ibadet ki Allahtır imam;
Kıyama yönelen, yükselir kat kat
Cennette kılınır ikinci rekât.

Başları ellibin vicdanları bir;
Ellibin ağızdan ellibin tekbir.
Elli bin insanda bir inan, bir hınç..
Ellibin bilekte ellibin kılınç,
Birtek hilâl kazır göğün burcuna..
Ötede kopan bir zorlu curcuna
İkiyüzbin baştan ikiyüzbin ses;
Kibrin kır atında o Diyojenes,
Gemini kasamaz engeli görmez;
Hıncı çarpık, gözü kanlı, canı tez;
Vurur kuduz boğa en sert taşa tos;
Allah bilir: Halin yaman Romanos!.
Sakırdar kılıçlar, çalınır çanlar.
Sebildir damarlar, kurbandır canlar;
Allah Allah sesi yırtar gökleri;
Tenler dursa, canlar koşar ileri...

Al kan yazar kara yere destanı
Alparslan dediğin Selçuk arslanı
.....

Hür Mavilikte'den
Kızılırmağın Kıvrımları Üstünde

(Hür Mavilikte, Ankara 1947)

Geçen cumadanberi Kayseri'deyiz. Bol mevyalı, bol sulu sayfiyelerin her birinde bir gece kalmışsak bir haftayı renkler ve lezzetler cünbüşü içinde geçirmişiz demektir. İşte şimdi Erciyas'ı bir beyaz tavus gibi gerinmiye bırakarak biz süzülen çelik kartallarla Sivas'a açılmaktayız. Biraz sonra Bünyan şelâlesi, yerde bize nazire, kanad kanad değilse, köpük köpük kabarmaktadır. Biraz daha geçince dağlar kınalanarak Kızılırmağın müjdesini vermektedirler. Nihayet bir yassı sırtı da aşınca yerde parça parça sarı kızıl parıl parıl Kızılırmak kıvrıntıları, gökte sütun sütun boz bulanık, donuk donuk fabrika bacası dumanları, ikisi arasında da mahmur ve soluk Sivas mahalleleri. Yeşil bir düzlüğün ötesinde bir tarafta çimento fabrikasının alacası, bir tarafta Erzurum kapısı semtinin yeşili, ortada cer atölyesi yapılarının köşe köşe sarısı, arkada ise Abdülvehap tepelerinin diş diş bozu. Boy atmada birbiriyle yarış eden kavaklar, bacalar ve minareler. Soluk kiremitli damlarla, mor çiçekli tarlalar arasında eski sur ve kulübe kırıntılarından kurtulduğu günden beri Anıt tepe gibi yükselen kale yeri... Şehrin ortasındaki bu kaletepede birbirinden perişan iki yüz kadar

kulübe vardı. Trenden şehre bakanlar, ilk defa bu manzara ile karşılaşıp ürperirlerdi. Şimdi bu iğretiliklerden temizlenen koca tümsek tabiat eliyle Sivas Kongresinin büyük âbidesi için hazırlanmış bir kaideyi andırıyor. Şehri iyice görebilmek için bu tümseğin üstünde olmak yeter, ne yana dönsek bir başka Sivas güzelliği gözümüzü alır. İşte yeşil düzlüğü çevreleyen kınalı dağlar, sarı ırmaklar boyunca top söğüdler. Yeşilliğe gömülü Çayırağzı mahallesi, Timurlenk istilâsında ahalisi kılıcdan geçirilen Şehidler mahallesi ve üstünde dik bir yamaca yapılmış kartal yuvası halinde Abdülvehap Gazi türbesi. Gök medresenin kaleden görünüşü bir atlas işlemenin parıldayışı gibi. Tuğlalarla nakışlı, çinilerle bezeli çifte minare, taştan oyup işlenmiş büyük kapının iki yanında mihrab kenarlarına yerleştirilmiş iki büyük mum gibi. Eh gök kubbenin altına da böyle mum yaraşır. Gök mederesenin içi şimdi bir müze halindedir. Muhafız Osman Hoca bile antika bir ihtiyardır. Sivas halılariyle döşenmiş tahta sedirli loş odasında bize çay demlerken (benim ne çoluğum var, ne çocuğum. Ben Gök medrese ile evliyim), der. Biraz daha bekliyebilirsek ahbap milletvekillerine yılda bir ziyaretlerinde yaptığı saç katmeri bize de eliyle pişirebilir.

Sivas eski anıtlar şehridir. Adım başında bir çinili minareye, bir taş işlemeli kapıya raslanır. Bu büyük mabed ve saray kapıları birer mihrabı andırır ki ortaları artık dolu değildir, çünkü bu kadar güzel büyük ve sanatkârca olan mibrabın içinden secde ve rükû gösterilerine hacet kalmadan hemen geçilip Allahı vanılabilir. Taş karanfillerle, taş lâlelerden örülmüş üç sıranın birleşmesiyle bir çelenk çerçeve meydana gelmiş, kapının etrafını dolanıyor. Değme hattatın kâğıdda yazamıyacağı kadar düzgün ve güzel bir yazıyı taş üstüne taştan mürekkeple yazmışlar. Kendi taşları, yazısı taştan tabaklar. Kapı üstündeki yontma taşlar üzerinde kendinden oyulduğu belli olmıyan, iliştirilmiş hissini veren taş çiçek demetleri var. Bu mihrab kapıların dibinden çinili minarelere bakınca tuğlanın arasına yerleştirilmiş gece göğü rengi parlak parçalar, minare semaya tırmanırken semanın da parça parça ona inip konmuş olduğunu hayal ettiriyor. Kümbetlerin pencere ve kubbe kenarlarındaki ince tuğladan kûfi yazıyı andıran nakışlar, çivi yazısı yerine Selçukların bir nevi tuğla yazısı icad ettiklerini zannettiriyor. Soluk kiremidlerle yoluk ağaçlar arasındaki bu muhteşem taş anıtlar bir köylünün şalvarına yamanmış eski Bilecik kadifesi veya Bursa ipeklisi gibi insana rikkat veriyor. Fakat ötelerde cer atölyesinin, çimento fabrikasının, Cumhuriyet yapılarının yükselişi bu rikkati gururla değiştiriyor. Hele çamurile meşhur şehir içi yolların asfaltla çevrilişi tamamlandı mı, Sivas, Selçuklardan sonra unutulan Sivas, Cumhuriyet tarafından fethedilmiş olacak. Cer atölyesi 2 bin kişi daha çalıştıracak şekilde genişletilince sade halı dokuyup düven, bıçak ve ağızlık yapmakla oyalanan şehir işsizlerine asıl çareyi getirmiş olacak. Şehre iki yanı ağaçlandırılmış dokuz kilometrelik yolla bağlı çimento fabrikasının senelik istihsali doksan bin ton olabilirse de nakliyat güçlüğü yüzünden şimdi elli bin tonla yetinmektedir. Fabrikaya günde yirmi beş vagon olsun verilir ve hele Suriye ile Iraka da ihraç imkânı gerçekleşirse fabrikanın yüzü iyice gülecektir.

Şu betonlaşmış yollardan vaktiyle tarlaya düşmüş gibi çizmeyle zor geçerdik, şimdi avlumuzda gibi terlikle de gezebiliyoruz, diyorlar. Sivas'ın çamuru için uydurulan hikâyelerden biri: Yağmurlu mevsimlerden sonra sokağa çıkan bir adam ötede kımıldanan bir beyazlık görüyor, bakıyor ki bir keçe külâhtır, eğilince sahibinin omuzlarını farkediyor, uzaktan geçenlere sesleniyor, tutup çıkarıyorlar, çamurdan kurtarılan adam gitmek üzre olanlara yalvararak sesleniyor: Ne olur, biraz daha gayret etseniz, belki onu da çekip çıkarabilirsiniz, altımda atım da vardı.

Sivas, eski tarihin ortasında her zaman dinç ve erkek havasiyle bir emsalsiz yayla şehridir. Sivaslılar tarihle içiçe, tabiatla koyun koyuna ve göğe komşu yaşarlar. Henüz hepsinin şairleşip duygusunu dile getirmediklerine bakmayın, ruhlarını dinleseniz hep şöyle mırıldandıklarını duyarsınız:

Geceleri yıldızlar çiğ gibi ruha damlar
Gündüzleri güneşin ilk ışığı bizdedir
Dünyaya aldırmayız, bizde de bir dünya var
Gök yanıbaşımızda, deniz içimizdedir.

Yıldızlara göz kırpar, bulutlarla oynarız,
Bir yatakta yatarız, altın perçemli ayla
Tayyarelerden önce göğe ermiş biz varız
Bir toprak göktür bize göğe komşu bu yayla.

Eski Sivasın kıyafet ve âdetleri hakkında bir fikir edinmek için 1891-97 yıllarında İnönü'nün çocukluğunu geçirdiği evi ziyarete gitmeliyiz. Şimdi burası Sivas Etnoğrafya müzesidir. Türkün silâhile sevgilisini nasıl aynı titizlikle koruyup süslediği orada bir daha görülür. Silâh kınlariyle kadın esvapları birbirinden değerlidir. Kemer tokası, kahve dibeği, divit, ok, kılıç, peşkir, seccade, ayna, nalın kolleksiyonları birbirinden zengindir. İşte bir köşe odada bakır sini üstünde tahta ve kemik kaşıklar sıralanmış, pirinç mangalda ateş yanmak üzere, gezi mindere halı yastıklar dayanmış; ceviz konsoldaki karpuz lâmbalar yanıp da sininin üstüne pirinç sahan içinde meşhur Sivas kebabı konarsa, dışarıdaki üç eteklerle maşlahları giyinmiş eski Sivaslılar hemen karındoyurmıya oturacaklar sanıyoruz. Bu yerli kıyafetlerle dekorlar ortasında birden

aklımıza her seyredişte ruhu bir daha saran Sivas halayı geliyor. Birbirine dayanıp kaynaşan beş, on insanın tek vücutmuş gibi kımıldanması, birbiri üzerine devrilir görünürken doğrulup direnmesi, ağırlama, yanlama, hoplama, musikinin fasılasında yana açılmış kolların elektrik cereyanına tutulmuş gibi çarpınması. Bu halayı ilk gördüğümüz zaman coşkun ilhamiyle sayıklar gibi söylenmiştik:

Sağda şark inbiğinden dökülen meyle sızar
Solda kolunu çarka kaptırmış Avrupa var
Gel çek beni elimden, sağım, solum uçurum
Ruhunu badireden kurtar artık ey Çorum
Madenimi sarmadan ta içe işleyen pas
Ruhumu badireden kurtar artık ey, Sivas
Bu ruh, bu âvâre ruh şaşırmış çoktan yolu
Uzan arlık, tut artık elimden Anadolu
Elin göğü tokatlar, toprağı öper dizin
Bu, coşması bir tene sığabilmiş denizin
Bu, çorağın sel olup suya doğru taşması
Bu, bozkırın ağarmış tepelerden aşması
Bu, Tanrının yerdeki hali uyku semesi
Bu, dilsiz yaylaların ansızın kükremesi
Bu, kalbi topuklarda bulmasıdır kanların
Bu, ebedî raksıdır putperest şamanların.
Endamlar sütun gibi boy atıp birdenbire
Uzuvlar kubbeleri çiziyor mabedlerle
Diz tümel atar gibi çökertiyor toprağı
Gövde hatırlatıyor kıpırdanan bir dağı
Hey dedikçe ummanlar silkiniyor yosundan
Hey dedikçe asırlar kalkıyor uykusundan
Hey şehrin çoktanberi uyuşan uşağı, kalk:
Uzatıyor elini yaylalardan kopan halk
Birleşince çoktandır ayrı duran iki uç
Değince birbirine iki hasretli avuç
Bir devir açılacak yeni engin ve gerçek
Ve eski dallarında açacak yeni çiçek.

Sıvasta tarihe ve âdete gömülüp kalmadan tabiata sığınmak istiyorsak Paşa fabrikası yolunu tutmalıyız. Şehre yarım saat kadar uzakta, dik tepeler arasında bir yeşil ergenekon ki gittikçe artan kalabalığı ağaçlar, ala geyikleriyse yarlardan atlayıp duran çağlayanlardır. Ne o? Ağaçların arasına bir kocaman kilim sermişler, bize orda ziyafet çekecekler galiba, bizi gezdiren Sivaslılar gülüyor, o kilim değil, Görenge tarlası. Yabani yonca öyle çiçek açar, diyorlar. Her gölgede tabiatın dokuduğu bir Sivas kilimi serili. Zemini çayır, nakışı çiçek. Söğüt ve kavak gövdeleri arasında renk cünbüşleri: Sarı, mor, kırmızı, penbe; çiğdem, yonca, gelincik, sütleğen.. Bu tepeler arasının üzeri yeşil ipek sarılı kocaman mekik biçimindeki çukuru içinde kat kat seki seki bir yeşillik çukurdaki kavak uzanmış, üstteki akasyayı öpüyor, dallardaki kuşlar kayalardaki sularla konuşuyor. Baharları akasyaların beyaz çiçekleriyle çağlayanların sıçrayan köpükleri birbirinden ayırdedilmezmiş. Atatürk'ün Sivas Kongresi sıralarında uğradıkça şairleştiği yer. Şekeroğlu ile faytona biner, buraya gelirlermiş. Kaç defa Anadolu'nun merkezini burada kurmayı ve şehri sulardan başlatıp kademe kademe ovaya doğru indirmeyi düşünmüş. Kongre sırasında Atatürk'ün yattığı yeri görmek aklımıza düşünce bu tabiat güzelliğini bırakıp dönüyoruz. Eski Sultanî mektebinin tavanı yağlı boya bir odası. Bir kırık demir karyolayı o zaman Sivaslılar güvey yatağı gibi süslemişler. Duvarda ve yerde birer büyük Sivas halısı göze çarpıyor. Ötede mektebin müsamere salonu olan genişçe oda, Kongrenin toplandığı yer. Duvarlarda evlerden armağan edilen halılar gerili. Tahta öğretmen kürsüsü üstüne de bir halı mıhlanmış. Yanda çuha örtülü zabıt kâtipleri masası. Sağda bir küçük yazıhane ve arkasında bir kadife koltuk. Mustafa Kemal o gün başucundaki duvarlarda asılı ve üzerinde "Padişahım çok yaşa!" yazısı islenmiş bir halıyı çivisinden bir çekişte söküp altına almış oturmuş. Dipteki duvarda postaneye bağlı bir telgraf makinesi yaslanmış. Başındaki memur karar alındıkça saraya ve halka bildirirmiş. Velhasıl bir küçük salon, kırk kırık sıra, on eski halı, 28 kişi ve bir vatan. İnsan Atatürk'ü Ankaradan çok Sivas'ta arıyor. Başlangıç bitişi en çok hatırlatan şey. Âşıklar diyarı Sıvasın bugünkü halk şairlerinin en değerlisi Veysel Şatıroğlu onun için çok güzel bir ağıt yazabilmiştir. Yedi yaşında çiçeğe tutulup da yüzü çopur ve gözleri kör kalan bu içli âşık, Ankara ahbaplarını ilk seslenişlerinde tanıyarak yeni eserlerinden parçalar okumağa koyulur:

Güzelliğin beş para etmez
Bu bendeki aşk olmasa
Eğlenecek yer bulaman
Gönlümdeki köşk olmasa.

Onun sesi akşamla beraber odaya doldukça, ormanların şehrin içine doğru yürümüş olduğunu bilen eski ihtiyarların hafızaları gibi hayallerimiz bütün yeşilliklerle bereketlerin bütün karanlıklarla sırların şehre dolmakta olduğunu görür. Yeşil düzlüğün hemen üstünde yalçın Emirhan kayalığı bir süngü parıltısı ile yanar. Abdülvehap Gazi türbesi kaç asırlık tünemesinden vazgeçen masal kartalı gibi havalanmıya hazır görünür. Ankara'lı Âşık Ömer mırıldanır:

Kalemim elimde bir tahta kılıç
Abdülvehap Gazi bâde sunalı
Elleri kınalı yârim olmasın
Irmaklar kınalı, dağlar kınalı,

Çırpınıp yaylanın güvertesinde
Selçuku dinledim yelin sesinde
Kalmışım Şehitler mahallesinde
Akşam güneşine değip yanalı.

Yazıdan yabandan dolaşıp arpa tarlalarından, soğan bostanlarından aşıp iç mahallelere dalıyoruz. Bir altın perçemli oğlan telli pullu uçurtma havalandırmış. Bıyıkları yeni terleyen bir çocuk, elinde tuttuğu güvercinle sanki ilk sevdiğine nâme gönderecek. Çarşıdan dönmüş bir baba çıplak ayaklı çocuklarına bardak eriği kapıştırıyor. Üzüm gözlü bir kız, çobandan dönen ineğe "geh geh Sarıdal" diye yonca tutuyor. Kerpiçin çamurile ekmeğin hamuru yanyana karılıyor. Âdem'in topraktan yuğrulduğuna tam inananların mahallesi. Murdar ırmaktan Mısmıl ırmağa doğru ilerliyoruz. Bu yerli isimler bize Yunus Emre'nin bir mısraını hatırlatıyor: (Mısmılu mırdar yedim bir iki kaç). Anladık: Şehitler mahallesinin akşamında Yunus Emre tütüyor. Bu yayla şehrinde karanlık mesafeleri öylesine yutuyor ki işte titrek elektrikli lokanta camından kâh ufuktaki yeşil tepe gelip yolda akasya, kâh sokaktaki top akasya gidip ufukta yeşil tepe oluyor, kâh ufuktaki yeşil tepe gelip sokağa top akasya diye duruyor. Oluk oluk çinko damların, yol yol karlı dağlar gibi parıldadığı yayla gecesi. Kabak Yazısının üstünde değirmene akan suyun sesini dinlerken her tepenin ardında bir ayrı mehtap doğacakmış gibi geniş ağartılar görüyoruz. Her yıldızda bir çobanyıldızı iriliği var. Yıldızlar göz kırpsa kavaklar fısıldaşacak.

Mustafa Seyit Sutüven

(Edremit 1908 - İstanbul14 Ekim 1969)

Mustafa Seyit Sutüven Edremit'te dünyaya gelir. Babasının adı Seyyid olup edebiyatla ilgilenen bir aileden gelmektedir. Annesi ise Hayriye Hanım'dır. Mustafa Seyit'in dedesi Hacı Galip Efendi, Feridüddin-i Attar'ın *Pend-nâme* isimli eserini nazmen tercüme ederek Türkçe'ye kazandırmıştır.

Mustafa Seyit, ilk tahsilini Edremit Numune İptidaîsi'nde (1921), orta tahsilini ise dışarıdan Balıkesir Lisesi'nde tamamladıktan sonra 1929'dan itibaren ticaret hayatına atılarak, uzun yıllar kitap-kırtasiye dükkânı işletir ve maden ticaretiyle uğraşır. Edremit Zeytinyağı Satış Kooperatifi'nde müdür (1943-1944), İzmir Zeytinyağı Kooperatifi'nde yönetim kurulu başkanı (1952-1955) olarak çalışır. 14 Ekim 1969 tarihinde İzmir'de vefat eder. Cenazesi İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Hayatı boyunca şiir ve edebiyat muhitlerine girmeyi arzu eden Mustafa Seyit, zaman zaman İstanbul ve Ankara'ya seyahatler yaparak devrin önemli şairleriyle tanışma imkânı bulur. Aruz vezniyle kaleme aldığı gazel ve mesnevilerinde eski şiir geleneğini sürdüren şair, yer yer de halkın dertleriyle dertlenip mutluluklarıyla saadet bulan bir duyarlılıkla hicivler yazmayı ihmal etmez. Ancak serbest vezne, özellikle de bu vezinle yazdığı şiirleriyle adını duyuran Nâzım Hikmet'e hayran olan Mustafa Seyit, zamanla batılılaşmayı ana kaynaklara dayanarak gerçekleştirmek isteyen ve kendilerine eski Yunan edebiyatını örnek olarak seçen Yahya Kemal ve arkadaşlarının başlattığı Nev-Yunânîlik ve Akdeniz Havzası Edebiyatı cereyanının tesirinde kalır. Özellikle Yahya Kemal'in böyle bir hareketin ilk edebî örnekleri olarak ortaya koyduğu "Sicilya Kızları", "Biblos Kadınları" gibi şiirlerine özenerek "Sutüven" adlı şiirini kaleme alır. Sutüven, şairin doğum yeri olan Edremit'in yakınlarındaki bir şelalenin adıdır. Şair, söz konusu şelalenin adını verdiği bu şiirinde "Akhalılar"dan, "Teselya"dan, "Homer"den, "İlyada"dan, "Afrodit"ten, "Aşil"den, "Keykubat'tan, "Mihridat'tan, "Antuvan"dan, "Hektor"dan, Moğol, Yunan, Mısır, Med, Roma ve Türk medeniyetlerinden bahsetmek suretiyle duyarlılığını oldukça geniş bir medeniyet ve kültür coğrafyasından kotarmayı başarır.

Mehmet Kaplan, "Sutüven" şiirini kuvvetli bir ahenge sahip olması, sentaksının dikkate değer kuruluşu ve hayal unsurlarının ustaca inşa edilişi bakımından materyalleri zengin bir şiir olarak değerlendirilir. "...Sutüven şiiri gerek şekil, gerek muhteva bakımından zengin bir şiirdir. Ona bu zenginliği veren âmil, çeşitli unsurların, dil musikisinin, tarih ve efsanenin, kendini ve milletini yüceltme duygusunun ve son parçalarda hissolunan esrarlı havanın bir araya gelmesidir. Şiirde teferruat ile bütün, dış ile iç arasındaki sıkı bir münasebet vardır." (Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri II*, Dergâh Yayınları, 4. Baskı, İst, 1988, s. 342 vd.)

"Sutüven" şiiri 1945-1950 yılları arasında ders kitaplarına girer. Behçet Necatigil bu konuda şu bilgileri verir: "Mustafa Seyit Sutüven, benim de liselerde ilk öğretmenliğim döneminde severek okuttuğum bir şairdir. (...) Sutüven'in şiirlerinin, genellikle 1935-1965 yılları arasında yayınlanmış olduğu görülüyor." (Behçet Necatigil, "Önsöz'e Ek", *Mustafa Seyit Sutüven, Bütün Şiirleri,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İst., 1976, s. 9 vd.) Mehmet Behçet Yazar da, 1936 yılında neşrettiği *Şairlerimiz ve Eserleri* isimli antolojisinde bu şiire yer verir. Şiirin şöhrete kavuşmasını, devrin - Yahya Kemal, Yakup Kadri ve Salih Zeki Aktay tarafından benimsenen ve propagandası yapılan - şiir zevkine ve modasına bağlamak da mümkündür. Mustafa Seyit, daha sonraları kaleme aldığı şiirlerinde de, belki "Sutüven" şiirinden dolayı elde ettiği başarıdan dolayı olsa gerek, Edremit yöresindeki mahallî isimleri şiirlerine başlık olarak seçmeyi sürdürdüğü gibi, Nev-Yunânîlik tarzında da yazmaya devam eder. "Adsız Bir Şiir", "Kutup Yollarında", "Akdeniz", "Orşilim Kızları" ve "Şıpşıp I-II" şiirleri, şairin bu tarzdaki edebî mahsullerinden birkaçıdır.

Şair "Sutüven" şiirinde büyük bir kültür birikimine yaslanır ve şiirin varlığını derin bir medenî yapıdan kotardığını ortaya koymaya çalışır. Bir ömür boyu da içindeki "Kültür Şiiri" kurma cehdini, yazdığı şiirlerde ortaya koymaya çalışır. Zahir Güvemli bu konuda şunları söyler: "...yaşadığı topraklara Halikarnas Balıkçısı'nın gözüyle bakıyor ve o topraklardaki medeniyet bütünlüğünü, kültür bütünlüğünü görebiliyor. Bu sebepledir ki şiirlerinde çeşitli anlatım imkânlarına başvurabiliyor. Onun ilk zamanlarında, bir takım amatörler Vergilius ya da Ovidius'u taklit ederek yalnız mitologya konulu şiirler yazarlardı. Eski Yunan Tanrıları arasında dünya edebiyatınca sakız edilmiş hikâyeleri, isimleri, mısralarına doldurdular mı kendilerini "Yunânî şair" ya da "Şiirimizin Homeros'u" diye ilân ettirirlerdi. Oysa Mustafa Seyit, gerçeği görmüş, Yunan ve Latin şairlerini, hatta Yunan mitologyasını hangi toprakların nasıl, Kazdağı'nın, Edremit'in ne zaman yetiştirdiğini anlamış bir insan olarak, kendi yaşadığı memleket açısından o isimleri bütünleştiren coğrafyayı öne almıştı." *(a.g.e.,* s. 6). Beş bölümden meydana gelen "Köroğlu Notları" adlı uzun şiir, Mustafa Seyit Sutüven'in yerli kaynaklardan; Türk folklor ve halk edebiyatından da büyük ölçüde faydalandığını ortaya koyması bakımından oldukça değerli bir belge niteliğindedir.

Mustafa Seyit, şiirlerini *Yücel, Servet-i Fünun-Uyanış, Yeditepe, Yeni* Ses, *Yeni İnsan, Varlık, Yurt ve Dünya, Türk Dili* dergilerinde neşreder. 1939 yılında ise, bütün şiirlerini kitaplaştırmayı düşünür ve bir takım hazırlıklar yaparsa da bu emeline kavuşma imkânı bulamaz.

Behçet Necatigil, Mustafa Seyit Sutüven'in lirizminin ve söyleyişinin kudreti, halk şiirinin kalıcı imkânlarından ve Yunan mitologyasından iyi faydalanması sayesinde, sağlığında hiç kitap çıkarmadığı ve dergilerde de çok az göründüğü halde unutulmayan şairler arasına girdiğini belirtir. (Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü,* Varlık Yayınları, 13. Baskı, İst., 1989, s.288)

Eserleri: Şiir: *Bütün Şiirleri,* (Haz. Z. Güvemli-B.Necatigil) İst., Türkiye İş Bankası, 1976

Kaynaklar: Yazar, Genç Şairlerimiz ve Eserleri, İst., 1936, s. 296-303; Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü,* İst., 1989, s.288; Özkırımlı, *TEA,* IV, 1053; "Sutüven, Mustafa Seyit", *TDEA,* VIII, 58; Kurdakul, *Sözlük;* M. Kaplan, *Şiir Tahlilleri II,* İst., 1988, 342; *Bütün Şiirleri,* (Önsöz) İst., 1976, s. 5-20.

Prof. Dr. Şerif Aktaş

Bütün Şiirleri'nden

Sutüven

(Bütün Şiirleri, İstanbul 1976, s. 23-26)

Bir kayadan duman duman
On yedi metre atlayan
Dağ kokusuyla yüklü su.

Boşluğa fırlayınca, saç
Düştüğü yerde üç kulaç
Mavi su, ak köpüklü su.

Şi'rin elindesin bugün
Eski masalların bütün
Canlanacak birer birer.

"Akha"lılar da bir zaman
Şâir, ilâhe, kahraman,
Şi'rini burda içtiler.

Hepsi tapardı rengine,
Rastlamamıştı dengine,
Hiçbiri, mor Teşalya'da.

Öyle füsunludur bu yer
Şi'rine borçludur "Homer"
Çünkü senindir "İlyada".

Eski, uzun zamanların
Tığ gibi kahramanların
Türküsüdür sesin henüz.

Dağda hayât uyandıran
Taşları duygulandıran
Bir son ilâhesin henüz.

Afrodit olmadan ilâh
Dağdan inerdi her sabah
Elde gümüş hamam tası.

Burda çıkardı örtüden
Kimseye gösterilmeyen
Gerdanı, göğsü, kalçası.

Altına mavi mermerin,
Üstüne ak köpüklerin
Kurt gibi saldırırdı hep.

Kimseye belli etmeden,
Hırsla kucakladıkça sen,
Göğsünü kaldırırdı hep.

Burda "Moğol", "Yunan", "Mısır",
"Med, "Roma", "Türk" asır asır
Taptı döküldüğün yere.

Tanrıların konakları,
Orduların otakları
Burda ererdi göklere.

Söylediğim masal değil;
Atları, kahraman "Aşil"
Burda sulardı bir zaman.

Burda gezerdi "Keykubad",
Burda keserdi "Mihridat",
Burda içerdi "Antuvan"!

Göğse nasıl batarsa diş
Öyle derinden işlemiş
Taşlara "Hektor"un izi.

Söyle, bugün niçin, neden
Bunca ilâhlığınla sen
Kulluğa almadın bizi?

Halbuki bir "Yunan" kadar.
Hüsnüne her tapan kadar
Tapmayı biz de anlarız.

Bizleri başka görme sen;
Hüsnü, Hudâ kadar seven
Gönlü temiz adamlarız.

Hepsini at da bir yana,
Bâri o günlerin bana
Şi'rini söyle, tatlı su!.

Şi'rini, geldiğin yerin
Şi'rini, eski günlerin
Söyle, köpük kanatlı su!

Sanat

(s. 27)

Kalemim bir fırçadır, ucu iğneden ince
Bir boya kutusudur kafam geceden kara.
O fırça bu kutuyla göğüs göğse verince
Parmaklarım yaklaşır yarınki tablolara.

Güzel çirkinler bulmak, iyi kötüler çizmek
Bir gölgenin üstünde didinmek haftalarla.
En yüksek, en alçağı boy sırasında dizmek
Sonra dolaşmak uzun yolları yaftalarla.

Sonra yorulur onda bir şey arayan gözler
Yorulur karşısında duranlar sıra sıra.
Boncuklar gibi ipe dizip de asmak ister
Kendi beynimi kendi gözümü insanlara.

Asırlarca bu havuz rengimle mayalanmaz
Çeşme gibi aksa da kafamdaki boyalar.
Bu yoksulluk içinde göklere çatsam da az.
Yarattığım tablolar ancak beni oyalar.

– 1937 –

Aldı da Bir Yağmur

(s. 35)

Yaz
Hasad
Hesapsız kitapsız
Açık saçıklar
Fücceten berbâd!
Bire on
Bire milyon
Kâr
Geriledi sıfıra kadar!
Aldı başını gidiyor,
Seyredin dostlarım

Değirmenin taşını
Nasıl yuvarlanıyor!
Ne aman var, ne zaman
Sellere karışmada
Dağ gibi harman!
Şemsiyesiz, çardaksız
Açıkta kaldı hırsız!
Hikâye şudur:
Hava ansızın bulutlandı
Ve hemen
Aldı da bir yağmur!

Ben

(s. 38-39)

Bir yılan gibi, bir nehir kadar
Bir minare içinde merdiven,
Ben.

Belki göğsüme astığım kilit
Şimdi bir plâk
Ve şarkılar.

Bir kadeh ki kızıl şarap dolu
Paslanır o kadehte kaç dudak
Yaslanınca güneş ufuklara
Birleşir yaşamak ve manzara.

Yoktu hiç seni böyle duyduğum.
Ey başım!
Taş duvarları yemyeşil yosun,
İzbe bir labirent içinde sen,
Çırpınıp düşünen bir "Ehrimen",
Bir Hudâ başı, bir uğultusun.
Kalktı "Nirvana"dan ayakların,
Bir şerit çekecek önünde "Ganj"
Bugün, yarın.

Böyle yoktu seninle gördüğüm,
Ey gözüm!
Ve ey sözüm,
Yoktu böyle dolandığın şiir!

Ne olurdu, kimbilir,
Kalmalıydın içimde az daha.
Olmalıydı göründüğün saray,
Bilmeliydin, oturduğun çukur!
İşte hep bu kadar
İşte hepsi de şi'rimin budur.

Belki göğsüme astığım kilit
Şimdi bir plâk
Ve şarkılar.

Bir yılan gibi, bir nehir kadar
Bir minare içinde merdiven,
Ben.

Rüzgârın Elinden

(s. 52)

Şu kudurmuş, delirmiş rüzgâr
Koşuyor yine duvar duvar.
İzim bulunacak sanıyor.

Nerde arasın bilmem nerde
Rüzgârın estiği her yerde
Benden bir maske sallanıyor

Bulunacak yer değil yerim
Rüzgârın haline gülerim
Vursun başını taştan taşa.

Aradığı boy boy derinde
Yemyeşil bir suyun dibinde
Kumlar, yosunlarla başbaşa.

Tütün

(s. 53)

Buna çok kötü gözle bakmışlar
Buna bir kötü ün bırakmışlar
Bunu hep kötü söylemişlerdir.

Senelerce sizin kadar içti
Fakat aykırı bir değer biçti
Tütün aşkına can veren şâir.

Ne bırakmada bir şarap zehri
Ne kadın gibi ıstırap nehri
Ne de neş'esi itibarsızdır.

Nefesimde nöbetleşen karbon
Ve önümde adım adım bir son
Ve yeminle tütün zararsızdır.

İstanbul Boğazı

(s. 67-69)

– Leylâ İlteber Hanımefendiye –

Üstünden
Karadeniz akar,
Altından Akdeniz;
Kıyılarından insan
Alnının akı
İnsan
Yüzüm karası!

İçinde balıklar yüzer;
Dışında kayıklar,
Martılarla gemilerin kaynaştığı.
Altında
Bir kızağın
Yağ gibi kaydırdığı asfaltında
Sağ kolunda bir delikanlı,
Solunda bir kız
Şiir gezer ağır ağır.

Justinianus'un konağından
Fatih'in Hisar'ına
Üç bin yılın
Tıklım tıklım kalabalığı.
Bir ağızla
İnsanları insanlara çağırır,
Yeryüzünden.
Mavi şarabını
Tastas içmiş olan
Apollon'u çağırır,
Olympos'tan.
Enginin örneğine,
İnceden inceye
Dantelini biçmiş olan
Diktina'yı çağırır
Ege'den.

Görünmez bir yanardağın,
Akıllıyı deli eden
Bu
Masmavi lâvında!

Bu,
Karanlığın
Deliyi kölesi eden
Cıvıl cıvıl aydınlığında.

Bu,
Ayın soğuk alevinde!

Bir denizden bir denize
Bu,
Durmadan dönen burgunun
Göğsüme açtığı delikten...
Çağın bu tavında
Mil değmemiş gözlerle
Rahat rahat görürsün.
İnsan!
Nasıl sevdiğim?
İnsan
Nasıl bir tanem?
İnsan
Nasıl, Allahım!

Harb – Sulh

(s. 126-128)

Harb bırakır, sulh alır
Sulh bırakmaz; harb, alır
Daniskasıdır alış-verişin bu!
Makinenin dişinden kurtulup
Çarka dolaşması,
Çarktan sıyrılarak.
Makinenin dişine kapılmasıdır parçaların.
Hâsılı, işler!
Birincisi ölüm,
İkincisi sürüm sürüm
Sürünmek.
Biri top döker,
Öteki, saray.
Harb, kan akıtır,
Sulh kan kurutur,
Biri tayın verir,
Öbürü yarı tayın parası.
Harbin yaşı yirmi altı,
Sulhun otuzbeş.
Lord'un yaşı altmış sekiz,
İnsan'ın yüz elli.
Ve senin hangisini seçtiğin
Yüzünden belli!

II

Önce seni
Açlıktan gebertip
Zehirlenmiş bir fare gibi
Takır takır kuruyasıya kadar
Çakılmak üzere bir odaya
Kilitlemek, sonra da
Bu odanın
Demir parmaklıklı penceresinden görünen
Yanındaki odaya
Sulh Hanım'ı kapatmak
Ve suratına suratına
Bizlere söz verip
Yemin edip,
Kılıbıklığın yüzünden
Avuçlarında erittiğin
Tokatları çatlatmak
İstiyor benim canım
Harb Efendi!

III

Harbi yaralasam,
Bir ulu ağaca
Sımsıkı çatıp
Karşısına
Onbeşer yaşında
Yüzlerce Sulh sıralasam
Ve onun gözleri önünde
Hepsini birer birer
Paralasam
İbret-i âlem için!

IV

Kapımda harb dolaşır
Pencereme
Sulh bulaşır
İnsanın
İnsan'dan korktuğu,
İnsanın
İnsan'ı boğduğu
Şu denizler içi
Balıklar dünyasında
Bize de heeeyyy
Lâf etmek düşmüş.
Harb apışır,
Sulh yapışır
Paçasına insanın.
Nedir bu çektiği
Akıl tortusundan
Canın?

Köroğlu'ndan

I

(s. 147-151)

Akl-ı selîm, libâs-ı ilmi terk edende, halk içre baş urıcak Köroğlu suretinde görünüptür.

Köroğlu el âlem midir?
Köroğlu herkes midir?
Eğer Köroğlu, Köroğlu ise
Bu günlerde aklını başına devşirip
Efkârı çok derinlere düşürerek
Dağlara uğradığının resmidir

Bezirgan dolu dağlara.
Halk içre başka dürlü giremez
İki telli curaları
Dile getiremez.

Bulanık havalarda kolay vurulur kervan.
Malı canından tatlıdır ama bezirgânın,
Canı da pektir.
Malına mal katmağ için
Kumaşını bire on satmağ için
Ya büsbütün yüklenip
Ya büsbütün batmağ için,
Köroğlu'nun haraca kestiği yolları
Gözüne almış
Canı dişinde
Kervanı peşindedir.

Eğer Köroğlu, Köroğlu ise
Bu günlerde aklını başına devşirip
Dağlara uğradığının resmidir.

II

İşin yüzünü bir çukur aynaya çevirdiler. Namuslu bir eşkıya, din ve kanun dışı bir evliya sûreti fâş oldu, Köroğlu kodular âd.

Ayağımı dağlara uzatmalıyım.
Gayri ben
Ayvaz'ın malıyım.
Delilerimle dolu
Çamlıbel'in malıyım.
Çamlıbel'in karnı
Kervanla doyar.
Ayvaz'ın dâvası
Dağlarda kurcalanır.
Zor bezirgânın kafası
Köprü başında koparılır.
Söyle bre Hoylu, söyle;
Benim şarkım,
Söylene söylene
Görelim nerelere varılır.

Aldı bakalım Hoylu

Köroğlu'nu Beğler, Köroğlu yapan
Ne Çamlıbel'dir, ne de bezirgân
Kır at eder yolu, dağı toz-duman
Köroğlu "Ayvaz'ım, Ayvaz'ım" eder.
Ne ağaya şamar, ne kula tokat
Olamaz birisi derdine zekât
Üstünde Tanrısı, altında kır at
Köroğlu "Ayvaz'ım, Ayvaz'ım" eder.
Söyler de her şeyi iki telli saz
Zengin, fukara bu işi anlamaz
Kasap der ki "Dostlar, Ayvaz'ım Ayvaz!"
Köroğlu "Ayvaz'ım, Ayvaz'ım" eder.

Aldı Köroğlu görelim ne söyledi

Düşünde gördüğün gibiyim:
Ayaklarımda bukağı bakla bakla
Bileklerimde kelepçe
Çık karşıma!
Silâh olunca bezirgâna
Ekmek olunca bana gelen
Akl-ı selîm.
Ya ben seni yine devireyim
Ya sen beni bir kez olsun
Hakla.
Gürzüme karşı durma:
Yine uzaktan yık
Adamı diri diri
Yine ateşle delikli demiri
Adam oluncaya, Ayvaz'a kul edinceye kadar
Senin hasmın
Bu gördüğün Köroğlu'dur.
Senin dostun
Bu gördüğün Köroğlu'dur.

Yaşar Nabi Nayır

(Üsküp 25 Aralık 1908, – İstanbul 15 Mart 1981)

Üsküp'te doğdu. Babası vilâyet pasaport memuru Nabi Efendi, annesi ise bu şehrin eşrafından Hacı Yaşar Efendi'nin kızı Nigâr Hanım'dır. Öğrenimine Üsküp'te mahalle mektebinde başlarsa da, gerek babasının erken ölümü (1912) ve Balkan Savaşı, gerek ailesinin birkaç defa İstanbul'a gidip gelmesi yüzünden ilk tahsilini bu iki şehirde sürdürür; Kadıköy Söğütlüçeşme'deki Osman Gazi İlkokulu'na, Teresyan Ermeni Mektebi'ne, Mütareke başlarında ailesinin yeniden Üsküp'e dönmesi üzerine (1919) kısa bir süre İrfan Mektebi'ne ve daha sonra o sıralar yeni açılmış olan Fransız Okulu'na devam eder. Yıllar sonra hatıralarında, medrese usulüyle eğitim yapan bu okulda (İrfan Mektebi) geçen günlerine "Çarçur olup giden" diyecek ve "boşuna dönen değirmen"e benzetecektir (Mehmet Şeyda, *Çocukluk Yılları,* TDK yy. Ank., 1980, s.200). 1924 yılında ailesinin temelli olarak İstanbul'a yerleşmesi üzerine Galatasaray Lisesi'nin 7. sınıfına kaydolur (1925). 1929'da bu okulun Bankacılık ve Ticaret Bölümü'nden mezun olarak memuriyet hayatına atılır. Bir müddet Ziraat ve Merkez Bankası'nda çalıştıktan sonra (1930-1934*) Hakimiyet-i Milliye* (sonra da *Ulus)* gazetesinde mütercim ve yazar (1934-1940), yine TDK (1940-1943) ve M.E.B. tercüme bürosunda (19431946) aynı görevle çalışır. 1946'da memuriyetten ayrılarak Varlık Yayınevi'ni kurar. 15 Temmuz 1933'ten itibaren önce Nahit Sim ve Sabri Esat'la, daha sonra tek başına *Varlık Dergisi*'ni çıkarır.

1966'dan itibaren yalnız çağdaş dünya edebiyatını konu edinen *Aylık Cep Dergisi*'ni (Kasım 1966-Mart 1969, 29 sayı) ve arkasından *Varlık Yıllığı*'nı çıkarır. Aynı yıllar Uluslararası P.E.N. Yazarlar Demeği'nin Türkiye temsilciliğini yapar. 1979 yılında yayımcılıktaki çalışmalarından ve kültür hayatımıza yaptığı hizmetlerden dolayı "Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü"ne lâyık görülür.

Hayatının son günlerine kadar yoğun yazı ve yayın faaliyetleri içinde görülen Yaşar Nabi, arkasında, telif-tercüme, altmışın üzerinde eser bırakmış olarak 15 Mart 1981'de İstanbul'da ölür. Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedilir.

Edebiyat âlemine şiirle giren Yaşar Nabi, ilk şiirlerini Galatasaray'dan hocası Ahmet Halit (Yaşaroğlu)in (sonradan A. Halit Kitabevi'nin sahibi) teşvikiyle *Çocuk Dünyası,* daha sonra yazdıklarını ise *Servet-i Fünun*'dan itibaren (1926) *Yeni Kitap* (Ağustos 1927-Nisan 1928), *Meşale* (1 Temmuz 1928-15 Kasım 1928), *Hayat* (1928-1936), *Muhit* (1932-1933), *Çığır* (1933), *Ülkü* (1933) ve *Varlık* (1933-1936) dergilerinde yayınlar. 1928'de altı arkadaşı Sabri Esat, Muammer Lütfi, Vasfi Mahir, Ziya Osman, Cevdet Kudret ve Kenan Hulusi ile *Yedi Meşale* dergisinin yayınında görev alır. Aynı grupla birlikte *Yedi Meşale* adlı müşterek bir şiir kitabını çıkarır. Eserin önsözü, sanat anlayışlarını gösteren bir beyanname mahi-

yetinde olduğu için "Yedi Meşaleci" olarak tanınırlar.

On yıllık bir şiir denemesinden sonra (1926-1936) roman, hikâye, oyun ve makale gibi edebiyatın çeşitli türlerinde eserler veren yazar, 1946'dan itibaren yalnız deneme ve makale yazmakta karar kılar ve ilk kalem tecrübelerinden olan bazı eserlerini *(Bir Kadın Söylüyor* gibi) basit bulduğu için yakar (İhsan Akay, Y. Nabi'ye Saygı, *Varlık,* 894, Mart 1982). Ancak onun Türk edebiyatı açısından asıl önemi, tercüme ve derleme faaliyetleri ile yayıncılık alanında görülür. Bir kısmı Muzaffer Reşit adı altında olmak üzere dünya edebiyatının tanınmış yazarlarının özellikle Balzac ve P. Istrati'nin eserleri çevirerek dilimize kazandırır. Çeşitli konularda hazırladığı antoloji ve tanıtma kitapları yanında Varlık Yayınları adıyla çıkardığı binin üzerindeki telif-tercüme eserle kültür hayatımızda önemli bir yer tutar.

Onun için tükenmez bir tutku ve hayatının bir parçası haline gelen *Varlık Dergisi*, 1940-1960 döneminde adeta bir okul hüviyeti kazanır. 1940 kuşağının edebiyat meraklısı gençleri Ahmet Muhip, Cahit Sıtkı, Melih Cevdet, Orhan Veli gibi şairler, Sait Faik, Sabahattin Ali gibi hikâyeciler hep *Varlık*'ın kucağında büyüyüp gelişir. Garipçiler ve Yeniler seslerini bu dergi ile duyururlar. Hatta Servet-i Fünun romancısı Halit Ziya bile eserlerini bu derginin sahifelerinde sadeleştirir.

Varlık'tan arkadaşı olan Naci Girginsoy onun işine olan bağlılığını ve yorgunluk bilmeyen mizacını şöyle anlatıyor.

"Varlık'ta bir elektronik beyindi, kompütürdü; çalışma masası üstünde asılı bir resimdi sanki... Kıpırtısız, tek düze çalışan. Onu böyle bellemiştik. Ne zaman gitsek, elimizle koymuş gibi bulurduk. Az konuşan, yavaş hareket eden, sürekli çalışan, yakınmayan, sessiz, kibar, gülümseyen bir demirbaş. Hep böyle kalacaktı. Değişmeyecekti. Tükenmeyecekti. Ölmeyecekti. Kısık tatlı sesiyle birkaç sözcük, birer açık çay molası, yeniden çalışma. Onun bir makine değil, insan olduğunu kaçımız anladık!" (Yaşar Nabi'ye saygı, *Varlık*, 899, Ağustos 1982, s. 36-38).

Yazar, yabancı edebiyatları mütaala ederken "memleketimize has hususiyet ve şartların bu dış tesirlere karşı muvazi olarak daima göz önünde bulundurulmasının gereğini savunur. Kültürümüz Garb'a dönmeli ancak beş asırlık edebî tecrübelerimizden de istifade etmelidir. Bu itibarla Batıdan aldığımız fikirlerin millî bir zevk ve anlayışa yorumlanması lazımdır." dser.

"Bugünkü edebiyatımız umumî temayülü olan ferdiyetçiliğiyle, mazi ile arasındaki köprüyü muhafaza ediyor. Bu köprü yıkılmadıkça, yeni ufuklara doğru ilerleyişimiz hakiki istikametini bulmuş telakki edilemez". Eski edebiyatla olan mücadele öncelikle "ideolojik sahada olacaktır. Mücerret, sun'i ve yapmacık edebî mahsullerin, diğer meziyetleri inkâr edilmeden, bu kusurları daima ileri sürülmeli ve hakiki bir sanat kudreti taşıyan cemiyete mütemayil eserlerin kıymeti ise bilhassa tebarüz ettirilmelidir". Bunu yaparken hiçbir sanat kıymeti olmayan bir eseri "yüksek bir ideal uğruna yazılmış olduğunu söyleyerek öğrenmeye kalkışmak da kendimizi aldatmak olur. (Halbuki) yüksek bir idealin kötü mümessillere ihtiyacı yoktur". Bu yüzden büyük ediplerimizi "erişilmesi güç birer doruk" olarak göstermekten ve "şişirilmiş dahiler" yaratmaktan mümkün olduğu kadar kaçınmalıyız (Edebiyatımızın Bugünkü Meseleleri, *Varlık,* nr. 96, 1 Temmuz 1937).

Yaşar Nabi ilk ürünleri olan şiirlerinde daha çok sosyal konuları, biraz da kendi aşkları ve tutkularını dile getirir. Ancak onun en başarılı şiirleri, konusu insan olan şiirleridir. Bu insanlar acıları, sevinçleri ve insanca zaaflarıyla halktan kişilerdir. *İkimiz* ve *Onar Mısra* kitaplarındaki şiirlerin önemli bir bölümünde sevgilisi ile geçirdiği unutulmaz anları tatlı bir lirizm içinde verir. *Yedi Meşale*'deki şiirlerine gelince, bunlardan "Şairin Bahçesi" ve "Kuşun Şarkısı", "Kürek Mahkumları"nda sosyal konuları; "Kahpeler" ve "Bar Kadınlan"nda düşük ahlâklı kadınların sebep olduğu aynı sosyal hadiseleri ele alır. "Ağlama", "Neş'e", "İsyan", vb. gibi geriye kalanlar ise ahlakî, mistik ve felsefi karakterli şiirlerdir.

Şiirlerinde, konu, ifade ve nazım tekniği bakımından "Hececiler"in tesiri atandadır. Şekil itibariyle önemli bir bölümü üçlük ve dörtlüklerden *"Onar Mısra"*dakiler ise onar mısralık bentlerden meydana gelmiştir. Yazar, bu şiirlerinde hecenin 8'li, 11'li, en çok da 7+7=14'lü kalıplarını kullanmıştır. Şekilde olduğu gibi teşbih ve imajlarda da hecelere yakındır. İlk şiirlerinde bir zorlama görülse de, zamanla tabii bir hal alır.

1936'dan itibaren şiirin yerini deneme türü yazılar alır. Bu tür yazılarında yer yer mensur şiiri hatırlatan şairane ifadeler görülür; gönlü her zaman şiirde kalmıştır. 1967 "Struga Şiir Şenliği"nde kendisi ile yapılan bir röportajda "Şiir demek gelecek demektir. (...) çünkü gelecek ve şiir, ikisi de umudu temsil ederler, gelecek ve şiir ikisi de insanın yaratışıdır, ikisi de olup bitmeden bilinmezler, ikisi de olup biterler ve yeniden yaratılırlar; bu bakımdan sonsuza uzanan bir çabadır

şiir ve gelecek, ve insan umudu tükenmeyen, yaratıcılığı tükenmeyen insan, denemekten korkmayan, sonsuzluktan korkmayan insan, şiir ve geleceği her sefer yaratır ve boyuna yaratmaktan bıkmaz hiç..." (Hasan Mercan, "Yaşar Nabi'den 'Güncem'den kalanlardır", *Varlık,* nr. 894, Mart 1982, s.5)

Yaşar Nabi'nin şiir dışında eser verdiği türler arasında yer alan ve gençlik serüveni olarak niteleyebileceğimiz hikâye, roman ve oyunları yaşadığı dönemi aşamamış, 1940'lardan sonra kendisinin dahi ismini anmadığı eserlerdir.

Eserleri: Şiir: *Kahramanlar* (1929); *Onar Mısra* (1932). Her iki kitap "Mesafeler" bölümü de eklenerek 1970 yılında *"Kahramanlar"* adıyla yeniden yayınlanmıştır. Roman: *Bir Kadın Söylüyor* (1931); *Adem ve Havva* (1933); *Kahraman İzciler* (Muzaffer Reşit takma adıyla 1949). Hikâye: *Bu da Bir Hikâyedir* (1935); *Sevi Çıkmazı* (1935). Oyun: *Mete* (Manzum Piyes; 3 Perde 4 tablo-1932); *İnkılâp Çocukları* (Manzum, 1 Perde-1933); *Beş Devir* (Manzum Destan, Ank. 1933); *Köyün Namusu* (1933); *Radyofonik Öyküler* (Radyo Oyunları-1979). Makale ve İnceleme: *Balkanlar ve Türklük* (1936); *Edebiyatımızın Bugünkü Meseleleri* (1937*); Nereye Gidiyoruz? -Partiler ve ideolojiler karşısında hakikat-* (İnceleme, 1948); *Şiir Sanatı* (1948); *Tevfik Fikret* (1952); *Ömer Seyfeddin* (1952); *Ahmet Haşim* (1952); *Atatürkçülük Nedir?* (1963); *Atatürk Yolu* (1966); *Yıllar Boyunca* (Edebiyatımız Üzerine Düşünceler-1959*); Yıllar Boyunca Edebiyat Dünyamız* (1971); *Dost Mektuplar* (kendisine şair ve yazar arkadaşları tarafından gönderilmiş mektuplar-1972); *Değişen Dünyamız* (1973); *Çağımıza Ters Düşenler* (1975); *Moliere -Hayatı, sanatı, eserleri-* (1953); *Homeros -Hayatı, sanatı, eserleri-* (1953); *Tek Yol Atatürk Yolu* (1980) Antoloji ve Derlemeler: *Genç Neslin En Güzel Hikâyeleri* (1938); Dünyanın *En Güzel Hikâyeleri* (1947); *Türk Edebiyatının En Güzel Hikâyeleri* (1947); *Türk Yenilik Şiiri Antolojisi* (Tanzimat'tan Cumhuriyete Kadar - 1947*); Yeni Türk Şiiri Antolojisi* (Cumhuriyetten Bugüne Kadar - 1947); *Yeni Türk Hikâyeleri -I* (1948); *Dünyanın En Güzel Büyük Hikâyeleri* (1948); *İngilizce - Türkçe Yazılar* (1949); *Yeni Şiirler* (10 cilt, 1949-1959); *Yeni Hikâyeler* (12 cilt 1949-1959); *Fransız Hikâyeleri Antolojisi* (1949); *Atatürk Şiirleri Antolojisi* (Muzaffer Reşit takma adıyla -1950), *Türk Nesir Antolojisi* (Muzaffer Reşit takma adıyla 1952); *Dünyanın En Güzel Fıkraları* (1949); *En Güzel Türk Fıkraları* (Muzaffer Reşit takma adıyla -1949*); Vatan Şiirleri Antolojisi* (Muzaffer Reşit takma adıyla -1958); *Seçilmiş Çocuk Şiirleri* (Muzaffer Reşit takma adıyla 1958); *Divan Şiiri Antolojisi* (Mermi Ocaklı ile birlikte 1958); *Kılavuz Sözlük* (Osmanlıca-Türkçe, Türkçe-Osmanlıca -1961); *En Güzel Koşmalar* (Muzaffer Reşit takma adıyla 1962*); Türk Hikâye Antolojisi -Başlangıçtan Bugüne-* (Mustafa Baydar, M. Sunullah Arısoy ile birlikte 1967); *Edebiyatçılarımız Konuşuyor* (1976).

Kaynaklar: Mehmet Şeyda, *Edebiyat Dostları,* Kitaş yay. İstanbul 1970, s. 350-362; Mehmet Şeyda, *Çocukluk Yılları,* T.D.K. yay. Ankara 1980; İhsan Akay, Yaşar Nabi'ye Saygı, *Varlık Der.* N. 864, Mart 1982; Naci Girginsoy, *Yaşar Nabi'ye Saygı,* N. 899, Ağustos 1982; Yaşar Nabi Nayır, *Edebiyatımızın Bugünkü Meseleleri,* Varlık yay. İst. 1937; Hasan Mercan, Yaşar Nabi'den Güncemde Kalanlardan, *Varlık der.* N. 894, Mart 1982; Ahmet Muhip-Rıza Atay-Sami N. Özerdim, *Varlık Yayınları Bibliyografyası,* İst. 1968; Şükran Kurdakul, *Şairler Yazarlar Sözlüğü,* Cem yay. İstanbul 1985, s. 441; Vedat Günyol, *Sanat Ve Edebiyat Dergileri,* Alan Yayıncılık, İst. 1986; İhsan Aygün, *Yücel Der.* İstanbul Nisan 1935; Cemal Süreyya, *Papirüs Der.* İst. Mart ve Mayıs 1970; Muzaffer Uyguner, *Türk Dili Der.* T.D.K. yay. Ankara Nisan 1972; Zeynep Oral, *Milliyet-aktüalite,* 22 Mart 1981; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* "Yaşar Nabi Nayır" maddesi, Dergâh yay. İst. 1986, c.6, s. 534-535.

Prof. Dr. Şerif Aktaş

Ateşçinin Şarkısı

(Meşâle der. N. 1, s. 11, 1 Temmuz 1928)

Sıcak, alev, kıvılcım ve soluyan bir ağız,
Kıpkırmızı yükselir dili ortada yalnız:
Bir ağız ki beslenir kürek kürek ateşle...

Karşısına geçerim her gün batan güneşle.
Günlerim geçer burda ömrü kürekleyerek
Ve sonra hiç duymayan ocağı bekleyerek..

İçimden geçmiş olsa en ufak bir tahassür,
Haydi, derim, sönüyor... Ocağına kömür sür;
Şimdi gamın sırası, ıstırabın yeri mi?.

Yüzümü ak edecek alnımdan sızan terdir,
Gam yemem bu kömürler karartırsa derimi.
Bak ellerin yüzüne, benden bin kat beterdir..

Soğuktan üşüyorsan ey elin derbederi
Gel yanaş bu ocağa, bırak artık kederi;
Yaşamak neymiş öğren, korkuyorsan ölümden..

Karşımda kapanmazken, ocak denen bu yara,
Karlı dağlar geçende sıra sıra önümden
Uzansaydım, derim, ah o bembeyaz karlara...

Balıkçının Şarkısı

(Meşâle der. N. 3, s.15, 1 Ağustos 1928)

Azgın dalgalarıyla sizi korkutan deniz
Munis bir kaplan gibi sürünür ayağımda,
Ne baygın süzer bana gözlerini bilseniz..

O gözlere vurgunum ben de ezelden, beri.
Seyrederim her lahza onlara bakaram da
Çılgın fırtınaları, kuduran şimşekleri..

Bazen vahşiliğini hatırlar da sevgilim
Gemileri fırlatır sahile dilim dilim,
Yırtıcı dişleriyle sıntır canavarca..

Nasırlı ellerimde çırpınan küreklerim
Toprakta sessiz durur günlerce, haftalarca;
Bıkmadan hiddetinin dinmesini beklerim.

Yaptığından utanır bir zaman sonra kendi,
Bin nazla yalvarırken, beni çeker engine
Köpüren saçlarının o bembeyaz kemendi..

Bana cennet bağıdır senin mezar gördüğün..
Ömrümün en bahtiyar günü olacak yine
Onun yeşil koynuna cansız uzandığım gün..

Serserinin Şarkısı

(Meşâle der. N. 4, s. 8, 15 Ağustos 1928)

Bir kaldırım taşında açsam da gözlerimi
Eser kalmaz içimde dünün kederlerinden.
Bilmem, niçin geçenler beğenmezler yerimi..

Yollar uzanır gider önümde kıvranarak..
Pervasızım gelecek günün kederlerinden
Yolcular geçseler de ihtirasla yanarak..

Hayatım dert oluyor âleme, bilmem neden?
Ben dünyaya onlardan başka gözle bakarım,
Onlar bana bakarlar iç yüzümü görmeden..

Bahtıma yar olmadı ne çocuğum, ne karım;
Ben de omuz silkerek bütün boş emeklere,
Verdim artık kalbimi sahipsiz köpeklere..

Serseriye var mıdır daha yakın arkadaş
Işıksız sokakların uysal bekçilerinden?
Beni kimse duymadı onlar kadar derinden..

Şimdi vuran bu kalbim, eminim, bir gün dursa
Vücudum soğuyarak artık kesilince taş,
Yine onlar olacak, acıyanım olursa..

Yolum

(Meşâle der. N, 5, s. 7, 1 Eylül 1928)

Ucu semaya çıkan yolumun boşluğundan
İçim usanmayacak, gözlerim yılmayacak.
Ayılmak istemiyor kalbim sarhoşluğundan;
Kalbim sarhoşluğundan artık ayılmayacak..

Bu yol öyle bir yol ki ne başı var ne ucu.
Ancak böyle dökülür dik yarlardan bir dere.
Geceler burda ağır bir yük gibi yorucu,
Gündüzler ayaklara sarılan bir cendere..

Bu yol öyle bir sel ki üstüne düşenleri
Kurumuş bir dal gibi enginlere sürükler.
Bir canavar halinde takip eder şenleri,
Kesilmiş soluklarla dinmeyen öksürükler..

Bu yol öyle bir saç ki uzadıkça karışır;
Yağlı bir kement olur, daralır her boyunda..
Yolcular ayrılmayan gölgelerle yarışır;
Kazanan belli olmaz nedense bu oyunda..

Bu yol öyle bir kız ki aşıkı varsa eğer
Ellerinde can verir kalbini gösterdimi..
Derdini saklayanın ömrü uzarsa eğer,
Ölüme koşacağım dökmek için derdimi.

Ucu semaya çıkan yolumun boşluğundan.
İçim usanmayacak, gözlerim yılmayacak.
Ayılmak istemiyor kalbim sarhoşluğundan;
Kalbim sarhoşluğundan artık ayılmayacak...

(Yazılış tarihi: 14 Ağustos 1928)

Sen

(Meşâle der. N. 7, s. 16, 1 Teşrin-i evvel 1928)

Aşkını gözlerinle dün kalbime işledin
Bir sanatkâr eliyle oyar gibi mermeri.
Rüzgâr yüzü görmiyen ufkumda genişledin
Bir fırtına halinde koptuğun günden beri...

Daha fani olayda kurtulurdu zarardan,
Aşkım ki farkı yoktur bir dağ başında kardan,
Gururuma basarak üstüne çıkanlardan
Dönmeyen bir sen varsın, yalnız sen varsın geri..

Nasıl taşta çeliğin izi kalırsa derin,
Üstüne satır satır öyle nakşoldu yerin.
Üzülme, senden sonra kalbime girenlerin
Yalnız senin aksindir orda görecekleri..

Şiir Sanatı'ndan

Şiir Nedir?

(Yaşar Nabi Nayır; *Şiir Sanatı;* **Varlık yay. İstanbul 1958, s. 6-7)**

İnsan emeğinin mahsulleri arasında şiir kadar anlatılması güç bir şey tasavvur olunabilir mi? Şiirin yüzlerce tarifi yapılmıştır, daha yüzlercesi de yapılacağına şüphe yok. Bunlardan çoğu, bir noktadan şiirin ruh ve mahiyetine yaklaşabilir, ama hiç biri tam mânasile şiiri anlatamaz.

Şiiri müsbet bir ölçü içinde mihenge vurmaya, bir kaideye sımsıkı bağlı tutmaya kalkışanlar er geç hapsetmek istedikleri şeyin bu çerçeveleri kırıp taşdığını görmeye mahkûmdurlar.

Şiiri ancak severiz ve karşılaştığımız zaman, izah etmek lüzumunu duymadan "işte şiir" deriz.

Şiir yalnız edebiyatın malı değildir. Sözle olduğu gibi, seslerle, hareketlerle, şekillerle ve renklerle de şiir meydana getirilebilir. Raksda, musikide, resimde, mimarîde, tiyatroda ve hattâ sinemada şiir unsurunu, tıpkı edebiyatta olduğu gibi, ancak sesimizle bulup çıkarabiliriz, mantığımızla ölçemeyiz.

Edebiyat çerçevesi içinde şiiri ele alalım. Bu taktirde de bir yazının şiir olması için mutlaka vezinli ve kafiyeli olması şart değildir. Baudelaire'in nesirleri elbette ki pek çok meşhur şairlerin manzumelerinden daha çok şiir adına lâyıktırlar. Maeterlinck'in, Krommelinck'in, Lenormand'ın piyesleri şiirle doludur.

Ancak edebî mânada şiir, daha çok kelimelerin musikisinden vücude geldiği, kafiye ve vezin gibi kalıblar da musikinin elde edilmesine yardımcı unsur rolünü gördükleri için şiirin daima manzum yazılar arasında aranması ve hattâ her manzum yazıya şiir adının verilmesi âdet olmuştur.

Geniş mânasile şiir ne kadar tarifi imkânsız bir mefhumsa manzum yazı çerçevesi içinde şiir de o kadar başı boştur, nazariyeler içinde kalıblanması o kadar imkânsızdır.

Bir çok edebî mekteplerin nazariyecileri şiiri, yalnız kendi dar görüşlerinin çerçevesi içinde hapsetmek

istemişler, hattâ zaman zaman o kaidelere uymayan nazımların şiir olmadığını iddiaya kalkışmışlardır. Fakat ne romantizm klâsik şairleri, ne sembolizm ve parnas romantik şairleri, ne de onlardan sonra gelen mektepler sembolistleri ve parnascıları tahtlarından indirebilmiştir. Çünkü gerçek şairlerin şöhret ve kıymetini vücude getiren şey devirlere ve mizaçlara bağlı bu nazariyeler değil, bin bir şekilde tecelli eden şair ruhunun büyüklüğüdür. Gerçek şiir, karsısında yükseltilmek istenen bütün sedlerin üzerinden aşarak, bütün nazariye duvarlarını parçalıyarak taşan bir nehirdir ki sakin veya coşkun, sığ veya derin, şu veya bu yana akmakla nehirliğinden bir şey kaybetmez.

Balkanlar ve Türklük'ten

(Yaşar Nabi Nayır; *Balkanlar ve Türklük*, Ankara 1936, s. 13-29)

Balkanlarda yaptığım seyahatten döneli aylar geçti. Fakat hâlâ başım, bu hızlı geçişin hafızama üstüste yığdığı tezatlı enstantanelerle dolu, zihnimde Balkanlar kadar çapraşık, dolambaçlı ve muammalı düşüncelerin uğultuları halâ dinmedi, ve hâlâ, kâh güzel rüyalar, kâh korkunç kâbuslarla yüklü ağır ve terletici bir uykudan yeni uyanmış gibiyim, hatıralarımın ürpertisi içimde, hayalleri gözlerimde o kadar canlı duruyor.

Geçtiğim bütün o yerler, uzak yakın, fakat en uzağı bile yine yakın zamanlarda bizimdi. Atalarımızın hudutsuz bir iman kuvvetini şahıslarında görülmemiş bir yiğitlikle birleştirerek ölçüsüz dökülen kanları bahasına aldıkları bu topraklarda asırlarca müddet Türk efendilik etti. Asırlarca müddet, Balkanlarda medeniyet güneşi Şarktan, İstanbul'dan doğdu, ve şimdi oralarda hükmedenlerin gözleri, bu güneşin parıltısile kamaştı.

Bugün her hangi bir sebeple o yerlerden geçen bir Türkün yakın maziyi, kalbinde tahlili güç bir hüzünle hatırlamamasına, Türklük için ebediyen kaybedilmiş olan hesapsız hazinelerin acısını içinde bir sızı hâlinde hissetmemesine imkân var mıdır? O yerler ki hâlâ her karış toprağı, her parça taşı atalarımızın yaşayan hatıralarile doludur, o yerler ki bize şanlı bir devrin destanlarile beraber o kahramanlık devrine lâyık olmayan sonraki nesillerin aciz ve uyuşukluklarının ibret dersini haykırırlar.

Balkanlar, her Türkün bütün dikkat ve anlayışını gözlerinde toplayarak, yazı haline gelmemiş canlı sayfalarını mutlaka okuması ve üzerinde düşünmesi lâzımgelen bir ders kitabıdır.

Başdöndürücü bir hızla yükselen, yayılan, kaplayan ve kuvvetlenen Osmanlı imparatorluğunun bu harikalı inkişafındaki sır nedir? Ve nedir o sır ki en kuvvetli ve ihtişamlı devresinde bu muazzam devleti yine başdöndörücü ve önünde durulmaz bir sür'atle korkunç bir uçuruma doğru sürüklemiş ve nihayet imparatorluğun yıkılmasile son bulmuştur. Bu büyük hayatî mesele hakkında ne az düşünüyor, ne az zihin yoruyoruz. Halbuki bu düşüş, belki de, birbirini kovalayan her felâketten sonra, bunun sebep ve hikmeti üzerinde düşünülmemiş olmasından daha hızlanmıştır.

Tahrif edilmiş bir hakikat

Önce şuna işaret etmek isterim ki, Balkan memleketlerinde, daha ilk istiklâllerini ilân ettikleri zaman, halkta din ve milliyetçilik ateşini hızlandırmak için, kasten tahrik edilmiş olan Türk düşmanlığı, bugün bile, dost veya müttefik milletler arasında, resmî makamların hareket ve tavırları ne olursa olsun, devam etmektedir. İlk zamanlarda, henüz Türklerin elinde bulunan millettaşlarını kurtarmak için, muhtelif memleketlerde uyandırılması haklı görülebilecek olan Türk düşmanlığı ve kini, artık Türk topraklarında hiç bir azlık kalmadığı, bu itibarla da lüzumsuz bir hale geldiği bugün bile, sökülmesi güç bir itiyad, bir alışkanlık halinde devam etmektedir. Ve bu ananenin kuvveti o kadar büyüktür ki, iyi niyetlerinden şüphe etmek istemediğimiz hükümetler bile, Türk düşmanlığı tezahürlerinin gazete sütunlarına, mecmualara, kitaplara ve hatta mektep kitaplarına kadar sokulmasına karşı âciz kalmaktadırlar.

İstiklâl mücadelelerinin ilk devrelerinde Balkan milletlerinin Türklere karşı duydukları saygı ve korkuyu garez ve kine çevirmek üzere din adamlarının ve entelektüellerin Osmanlıları zalim, istilâcı, zorba göstermek için kasten tahrif ettikleri tarihî hakikatler, artık Osmanlı tehlikesi kalmadığı zaman, doğrusiyle değiştirilmek ve ilmî bir şekilde meydana konulmak gerekirken bu yapılmadı. Türlü Balkan dillerile eskiden yazılmış olan iptidaî zihniyetli tarih kitaplarının ana hatları bugün bile değişmiş değildir. Hatta bırakınız, Balkan milletlerinin bu meselede haklı görülebilecek tarafgirliğini, Balkan meselesini ele almış olan Garb müelliflerinden büyük bir çokluğunun, Türkü İslâmın mümessili sayan an'anevî Haçlılar zihniyetini devam ettirdiklerini görmedik mi ve hâlâ da görmüyor muyuz? Kuruluşundan beri Osmanlı imparatorluğunu ateşten bir kuşak gibi çevirmiş olan Hıristiyan kini, ilmî eserlere kadar süzülerek, Balkanlılara Türk ve Türklük

aleyhinde, pek çoğunu en şeniğ yalanlar teşkil eden fakat daima sahte bir ilim otoritesi altına bürünen bir sürü malzeme verdi.

Fakat hakikati, olduğu gibi söylenmekten çekinmeyenler de bulundu. Bunlardan biri olan Rumen akademisi azalarından İ. Yorga "Balkan Devletlerinin Tarihi" isimli eserinde Osmanlılar aleyhindeki haksız ithamları reddederek diyor ki:

"Bir asra yakın bir zaman zarfında yerini Osmanlı imparatorluğuna bırakan Hıristiyan Balkan devletleri, umumiyetle sanıldığı gibi İsânın dinini ortadan kaldırmak isteyen mutaassıp bir düşmanın sebebiyet verdiği dinî bir felâketle imha edilmiş değillerdir. Ve fetih devrinin altı padişahı olan Orhan, Murad, Bayezid, Birinci Mehmed, İkinci Murad ve İkinci Mehmedin Türkleri hiç bir zaman Haçlılar devrindeki Hıristiyan taarruzlarının intikamını almak istemediler.

"Elen, Slav, Slav - Elen, Arnavud - Elen, Arnavud - Slav, Lâtin, bu devletler, aynı devirde, çoğun benzer şartlar altında Garp dünyasında mahallî ve mıntakavî teşekküllerin mahvını intaç eden sebeplerle ortadan kalktılar. Ortaçağın bu neviden harabeleri hiç bir yerde tutunamazdılar, ne aynı din ve milletten mutlakî bir hükümdarlık içinde eridikleri Garpte, ne de, Osmanlıların, hükümdarlık birliğini, mutlakıyet sükûnunu, tek hâkimin nizam ve asayişini tesis ettikleri Şarkta."

Ve daha aşağıda :

"Türk imparatorluğundaki Hıristiyanların vaziyeti herhangi bir devirde 1912 den önceki polemik ve propaganda broşürlerinde gösterildiği gibi olmuş mudur? Reayalar, beş yüz sene müddetle sistematik bir tazyik altında mı bulundurulduklar, ve soyulan, işkence gören, dinini inkâr zorunda bırakılan bu zavallı insanlar, bütün bu müddet zarfında yalnız bir kurtuluş ihtilâli fikri mi beslediler?

"Muhakkak ki hayır diye cevap vermek lâzımdır. Eğer hal böyle olsaydı, merkez ve garp Avrupası memleketlerinden şüphe götürmez derecede üstün mükemmel organizasyonuna rağmen bu idare bu kadar uzun zaman devam edemezdi.

"Bitmez tükenmez ihtilaflarda hizmet görmek üzere çağrılan ve partiler arasındaki mücadelelerde kâh bir tarafın, kâh diğer tarafın istifade ettiği Türklerin gelişi arefesinde, mahallî parçalanmalar, parçalar arasındaki rekabetler, şahsî ihtiraslar, isyanlar, bütün bunlar durmadan rahatsız edilen sakin toprak işçileri için, ve hattâ sık sık muhasaralara, tahriplere uğrayan şehirler halkı için hakikaten tahammül edilemez bir hal husule getiriyordu. Slavlar, Latinler, Arnavutlar arasında vaziyet her gün değişiyordu ve tarih bu her an değişen geçici hakimiyetlerin tablosunu çizmekten âcizdir. Sultana inkıyat işi tamamlanınca, Moğol devlet sisteminin en müthiş vasıtalarile mükemmelen emniyet altına alınan yeni bir nizam enteresan fakat katlananlar için azaplı hercümercin yerini alıyordu."

Esasen bu hakikati teslim etmekten çekinmeyenlere en fazla, milliyetçilik hissi kalplerinde doğruyu görme kabiliyetini körletecek kadar aşırı bir dereceye varmıyan Romanyalılar arasında rastlıyoruz. Beni Bükreşten Kişinava götüren trende Balkan konferansı toplantıları için bir iki defa İstanbula da gelmiş bulunan bir Rumen mebusile konuşuyorduk. Yol arkadaşım, muzaffer bir kumandan ve aynı zamanda eşsiz bir devlet adamı olan büyük önderimizin idaresi altında Türkiyenin yapmış olduğu şaşırtıcı hamlelere karşı hayranlık ve takdirlerini anlatırken, kendisine, Balkan memleketlerinde aleyhimizde hâlâ devam eden esefe değer yanlış kanaatlerden söz açmak fırsatını kaçırmadım ve bu husumet zihniyetine en az Rumenlerde rastlamaktan duyduğum memnuniyeti de söyledim.

– Evet, dedi, bizde körükörüne bir milliyetçiliğe tesadüf edemezsiniz. Ve slâv milletlerile başlıca karakter ayrılıklarımızdan biri de budur. Biz, bugünkü inkişafımızı ve yükselişimizi Türk hakimiyetinden kurtulmamıza borçlu olduğumuzu takdir ederken, öte yandan istiklâlimizi kazanıncaya kadar Rumen ülkesinin ve Rumen milletinin korunmuş olmasını da Türklere borçlu olduğumuzu unutmuyoruz. Türkler önlerinde boş, teşkilâtsız, anarşi içinde ve zayıf buldukları ülkeleri istilâ etmekle, o zaman pek tabiî sayılan bir haklarını kullanıyorlardı. Sonra, asırlarca müddet ve dünyanın emniyeti henüz pek az tanıdığı devirlerde bu ülkeleri kendi kuvvetlerile nizam, asayiş ve emniyet altında bulundurarak onların sulh ve sükûn içinde inkişaflarını temin etmekle de insanlığa hizmet etmiş oldular. Gerçi Osmanlı idaresi altında Rumen halkı yer yer zulümlere uğramış olabilir. Fakat, uzun sürmüş bir idare hakkında hüküm verilirken, hislere kapılmamak, zararlarile faydalarını ölçtükten sonra karar vermek lâzımdır. Hiç bir zaman hatırımızdan çıkaramayız ki bizi sağdan soldan tehdit eden Slâv, Leh, Macar, Alman tehlikelerine karşı birliğimizi, dilimizi, topluluğumuzu korumuş ve hatta kuvvetlendirmiş olan Türk ordularıdır. Bugün müstakil bir Rumen devleti varsa biz bunu, belki de, Türklerin buralara kadar gelerek memleketimizi çok eski bir tarihte istilâ etmiş olmalarına borçluyuz. Hal böyle olmasa, ve bizim Türklere bir minnet borcumuz bulunmasaydı bile, kapanmış bir tarih devresinin hatıralarını yeniden kurcalayarak artık maziye karışmış olması lâzımgelen kinleri yeniden alevlemek hem lüzumsuz ve hem de müşterek menfaatlerimiz icabı olarak inkişaf ettirmemiz lâzımgelen sulh ve dostluk zihniyetine aykırıdır. Her şeyden çok sulha ihtiyacı olan küçük milletleriz. Bu gerekliği görmeli ve ona uymaya çalışmalıyız."

İtiraz götürmiyecek kadar aşikâr olan tarihî bir hakikati ortaya koymalıyız. Türklerin idaresi altında ya-

bancı unsurlara karşı tektük, münferit zulüm ve tazyik hareketleri yapılmış olabilir, fakat hiç bir zaman sistematik bir imha siyaseti takibedilmemiş ve o devirlerde başka hiç bir idarede görülmemiş derecede geniş bir müsamaha fikri hâkim olmuştur. Ve hatta sükûn ve nizam içinde yaşayan halk tabakalarına karşı, Müslüman olsunlar olmasınlar, Osmanlı idaresinin gösterdiği iyi muamelenin bir eşine, değil zorbalığın hüküm sürdüğü devirlerde, hattâ bugünün en medenî sayılan bazı devletlerinde bile rastlamadığımızı iddia edebiliriz. O kadar ki bu müsamaha çok defa kendi menfaatlerine karşı tam bir kayıtsızlık haddine varmış, muzır propagandalara karşı alâkasız kalmış ve muhakkak ki muhtelif unsurlarda milliyet fikrinin inkişafile koca binanın temelinden sarsılmasında bile roloynamıştır.

Kılıcın hâkim olduğu bir çağda kılıç kuvvetile zaptedilmiş olan İstanbulda Osmanlı ülkesindeki bütün Hıristiyanlar için dinî ve hukukî şefliği kabul edilen patrikhanenin devamına müsaade edilmiş olması Osmanlı idaresini bütün haksız ithamlardan temizliyecek ve zamanına göre inanılmıyacak kadar büyük bir müsamaha eseridir.

Gürültü ve kargaşalığa ancak harp meydanlarında tahammül eden Türkün karakteri, sulh zamanlarında memleket içinde tam ve mutlak bir sükûnun hüküm sürmesini istiyordu. Onun içindir ki umumî huzur ve asayişi bozan her türlü ayaklanma hareketleri ister Müslüman, ister Hıristiyan halk arasında çıkmış olsun, bazan insafsızlık derecesine varan bir şiddetle ve kan içinde bastırılıyordu. Fakat düşünürsek, âsiye karşı bu amansız şiddet siyaseti değil midir ki, Osmanlı ülkesinde sakin yaşamak ve huzur içinde çalışmaktan başka bir şey istemeyen geniş halk kitlelerinin haklarını korumuş ve onlara asırlarca süren bir sükûn devresi temin etmiştir.

Osmanlı imparatorluğu topraklarındaki bu disiplin ve sükûn havasının son zamanlarında bozulması ise, uyanan milliyet hareketlerine karşı hükümetin tazyikini artırmasından değil, imparatorluğa komşu, hususile Rusya ve Avusturya gibi büyük ve kuvvetli devletlerin Hıristiyanlar tarafından çıkarılan her türlü patırdıları, hattâ bunlar basbayağı bir eşkıyalık vakasından başka bir şey olmasalar bile, himaye etmelerinde ve böylece de, zorbalara arkalarında kendilerini koruyacak ve icabında ölümden kurtaracak bir kuvvetin bulunduğunu hissettirmelerinden ileri gelmiştir. Balkan memleketlerinde önceleri, sırf şahsî kazanç ve hükmetmek ihtiraslarile başlayan ve hiç te vatanî bir his taşımayan bu gibi tek tük isyan vakaları, milliyetçiliğin mukaddes perdesine bürünmüş veya kendileri bunu akıl etmemiş olsalar bile, din ihtirasından bir türlü kurtulmıyan Garplılar tarafından böyle gösterilmek istenmiştir.

İmparatorlukta, haksız yere yapılmış olan mevzî zulümlerin çoğu, profesör Yorga'nın da işaret ettiği gibi, uzak yerlerde merkezin kontrolundan sıyrılan Türklüğe yabancı başbuğlar tarafından yapılmıştır. Ve hatta halkın şikâyetleri dolayisile bu yüzden nice Hıristiyan derebeylerin başları düşmüş değil midir ?

Bugün, Osmanlı imparatorluğunun, tebaası olan azlıklara karşı takib ettiği siyaseti bitaraf bir gözle tahlil ederken, onun tazyiklerinin şiddetini değil, tam tersine, müsamahasının ifratını tenkid etmememize imkân yoktur. Zira, aynı devirlerde Avrupa büyük devletlerinin meydana geliş safhalarını gözden geçirirken, bu birleştirici hareketin (meselâ Rusya'da olduğu gibi) daha ziyade sistematik bir müsamahasızlık siyaseti sayesinde doğduğunu görüyoruz. Aynı dinden olupta koyu bir Türk kalabalığı içine düşenler müstesna, bütün Osmanlı tarihi devamınca, Türklük lehine pek az kitlevî temsillere şahid oluşumuz da bu görüşümüzü kuvvetlendirmektedir. Hattâ daha fenasını da müşahede ediyoruz, Türkün hâkim olduğu imparatorlukta diğer yabancı islâm kütlelerinin, tek veya toplu bir halde aralarına giren pek çok Türk kolonlarını yutmuş olmasını, milliyetçiliğe karşı İstanbul hükümetinin gösterdiği son derece geniş kayıtsızlıktan başka neyle sebeplendirebiliriz?

Balkan ülkelerinde Arnavut, Boşnak, Pomak, Dönme diye adlandırdığımız toplulukların kitlevî İslâmlaşmalarında Hıristiyanlar tarafından çıkarılmış olan masalların tersine olarak, hiç bir tazyikin rol oynamamış olduğu tarihî bir hakikat alarak meydana çıkmıştır. Ve esasen bunlardan ancak Dönmelerin Türklük için kazanılmış ve ötekilerinin ise dillerini muhafaza etmiş olmaları, din birliği dolayisile pek kolay meydana gelebilecek olan milliyet birliğini temin için devlet tarafından en küçük bir gayret harcanmamış ve bunun ehemmiyeti anlaşılmamış olduğunu meydana koymaktadır.

Yıllar Boyunca Edebiyat Dünyamız'dan
Yazarın Çilesi

(Yaşar Nabi Nayır; *Yıllar Boyunca Edebiyat Dünyamız;* Varlık yay. İstanbul 1971, s. 156-162)

Son zamanlarda genç edebiyatçılar arasında bir bunalmadan, bunalan adamdan sık sık söz edilir oldu. Bana öyle geliyor ki, sözü edilen bunalma duygusu yalnız yaşama sevinciyle dolu olmaları gereken genç edebiyatçıların ortak derdini değil, hemen bütün aydınlarımızı etkisi altında tutan tedirginliği anlatmak için yerinde kullanılmış bir deyimdir.

Çevrenize ne yandan baksanız bu bunalmanın açık belirtilerile karşılaşırsınız. Bunda bütün memleketi sarıp sarmalayan iç politika krizinin etkisi en başta rol oynamakta. Yıllar boyunca sürüp giden bir sen-ben kavgası aynı çıkmazın içinde dönüp dolaştıkça, özlediğimiz huzur ve rahata kavuşmamız elbette ki beklenemez. Kendinizi yoklayın, ilk bakışta sebepsiz gibi görünen bir hoşnutsuzluğun, bir karamsarlığın tâ içinizden kopup her Allahın günü boğazınızda düğümlendiğini, en sevinçli olaylarınızın bile tadını çıkarmanıza engel olduğunu farkedersiniz. Araştırmanızı biraz derinleştirdiniz mi, bu sebepsiz gibi görünen tedirginliğin her sabah önünüze çektiğiniz gazetenin daha başlıklarını okurken içinizi kaplayan bir karanlık duygunun sonucu olduğunu anlamakta gecikmezsiniz. Aydın kişinin bu derdinden edebiyatçı kendini kurtarabilir mi? Yazar, duygulariyle düşünceleri benzeri aydınlardan daha kuvvetli işleyen kişi ise bu baskıyı daha derinden duymaması nasıl kabil olur?

Ama baskı yalnız politikadan gelmiyor. Bugün içinde bulunduğumuz iktisadî şartların memleketin en çok aydın kişilerini güçlükler içinde kıvrandırdığı inkâr edilemez. Aydın dediğin çoğunlukla öğretmendir, memurdur, subaydır, yani dar gelirli yurttaştır. Aydan aya eline geçen para büyük şehirlerimizde rahatça oturabileceği bir evin kirasını ya karşılar ya karşılamaz. Biraz elinden iş gelen bir işçiden, bir ustadan, bir esnaftan çok daha büyük dertleri vardır geçim konusunda. Oysaki aydındır, görmüş geçirmiş kişidir. İhtiyaçları da bir işçiden, bir esnaf kişiden daha büyük olacaktır. Haftada bir iki defa bir tiyatroya, sinemaya gitmek isteğini, yazları bir küçük yolculuğa çıkmak ihtiyacını duyacak, çoluğunu çocuğunu insan yüzüne çıkacak bir kılıkta gezdirememenin acısını çekecektir.

Onun için aydın kişiyi saran karamsarlığın sanatçılarda bir bunalma derecesine yükselmesini tabiî karşılamak gerekir. Bu bunalmanın izlerine bugünkü edebiyatımızda bol bol rastladığımızı da söyleyebiliriz.

*

Bir de bu bunalmanın sanat yönünden bir ayrı sebebi daha var. Edebiyatta olsun, resimde olsun, müzikte olsun, günümüz sanatçısı, memleketimizde, sanatı bakımından da birtakım çıkmazların pençesindedir. Bütün dünya, sanat bakımından bir dengesizlik, bir değer ölçüleri anarşisi içinde yüzüyor. Her gün yeni bir sanat akımı ortaya çıkıyor, üstünden birkaç yıl geçmiş olanlarının da çok kere pabuçları dama atılmakta gecikmiyor. Klâsik yeni-eski çekişmesi şimdi bize çocuk oyuncağı gibi geliyor. Çünkü yenilerin karşısına daha yenileri, onların da karşısına büsbütün yenileri dikilmekte gecikmiyor. Aşırılıklar birbirini kovalıyor ve aşırılık derecesi ne kadar sert olursa o kadar makbule geçeceği inanışında olan bir âsi gençlik bütün yerleşmiş yargıları hallaç pamuğu gibi atmaktan özel bir zevk duyuyor. Bu kargaşalığın ileri Batı ülkelerinin her birinde ayrı ayrı belirtileri, özellikleri var. Eskiden yeni akımlar bize yalnız Fransa'dan gelirdi. Şimdi ise İngiliz, Amerikan, Alman edebiyatlarının türlü yönelimleri aşağı yukarı günü gününe memleketimizde izlenebiliyor. Bir bakıma buna sevinmemiz gerekir ya, bir yandan da bu yüzden edebiyat piyasamıza sürülen "yeni"lerin sayısı çoğalıyor, en gençler ve aşırılar arasında bile anlaşmazlıklar, çatışmalar başlıyor, bu yüzden kararsızlıklar, yol şaşırmalar artıyor. İşte bugünün edebiyatçısını tedirgin eden başlıca olaylardan biri de bu.

Arkalarında sağlam bir eser bırakmış, dolayısiyle kendilerine güvenleri en sarsılmaz olması gerekenleri bile bir telâş, bir kuşkudur sarıyor, zamanın eskitme gücünün hangi tarihten sonra eserleri üzerinde etkisini göstermeye başladığını kendi kendilerine sormaktan geri kalmıyorlar, yaşları artık kökten bir yenileşmeye imkân vermeyecek kadar ilerlemiş olanlar bu kararsızlık içinde işlerine aynı güvenle devam etmek hevesini kendilerinde bulamıyorlar. Daha gençlerse bir gün doğruluğuna inanıp sarıldıkları bir çığırın çok geçmeden eskimeye, ekini belli etmeye başladığını görerek eskiye dönmekle daha sağlam bir yeni aramak yolları arasında şaşırıp kalıyorlar. Gözleri önünde bu kadar hızla eskiyen yenilerin yarına kalırlık şansları üzerinde kara kara düşünmekten kendilerini alamıyorlar.

Bir yandan okunmak, beğenilmek ihtiyacını duyuyor, kalabalıkların beğenisine erişecek kitaplarının birbirini kovalayacak baskıları üzerine düşler kuruyorlar ama temasta bulundukları sanatçı topluluğunun bu çeşit başarıları ne kadar küçümsediğini görmemezlikten gelemiyor, gerçek sanat eserlerinin ancak mutlu bir azınlıkça anlaşılıp sevilebileceği görüşüne de boş veremiyorlar, bir o yana bir bu yana yalpa vurmaktan kurtulamıyorlar. Bir gün sosyal fayda, insanlık hizmeti gibi tezlerin etkisi altında kalarak rotalarını ona göre ayarlamaya çalışanlar ertesi gün gerçek sanatın tüm soyutta aranması gerektiği düşüncesinin peşine takılıp yeni ufuklara doğru yol alırken arkalarında bıraktıkları izin ne acaip zigzaglar çizdiğini fark etmiyorlar, ya da fark edip üzülüyorlar. Bu kadar kararsız, temelsiz bir sanat ortamı içinde sanatçılarımız artık yarın düşüncesini bir yana bırakıp günlerini gün etmekten daha ötesini arayamaz oluyorlar. Bunun acısını da yüreklerinde derinden duyuyorlar.

Sanatçı, memleketimizde kime inanacağını şaşırmış durumda. En güvendiği eleştirmeciler çok kere birbirleriyle de, daha önce söyledikleriyle de çelişme halinde. Görüyor ki, onlar da kendileri kadar kararsız, onlar da akıntıya kapılmış pupa yelken gidiyorlar.

*

İş bununla da bitmiyor. Meydana getirdiği eserleri yayınlayabileceğinden de emin değil. Sanat piyasasında çeşitli pazarlar kurulmuş, birinde sürülen para ötekinde geçmiyor. Birinde aranan bir mala ötekinde dönüp bakan bile yok. Ne yapsın sanatçı? Sürüm kaygısını hiç aklına getirmeden eserini meydana getirsin, diyeceksiniz. İyi, güzel ama meydana gelen bu eseri yayınlanmış görmek istemez mi o da? Rağbete göre eser hazırlamaya gelince, neyin rağbette olduğunu kestirmesine de imkân yok. Rağbette saydığı bir türde eserini hazırlayıncaya kadar o modanın çoktan geçmiş olduğunu görmek de var talihte. Bir de yayınevleri edebiyatı, bir zaman için de olsa, boykot etmeye kalkışırsa, edebiyatçı nasıl umutsuzluğa düşmesin, eserini meydana getirirken ihtiyacı olan güveni nereden bulsun?

*

Unutmayalım, bütün bunların dışında bir büyük sorunu daha var edebiyatçının. Eserini hangi dille meydana getirecek? Başka milletten herhangi bir sanatçıya bunu söyleseniz aklı almaz. "Ne demek hangi dille?" diye sorar. "Ana dili hangisi ise onunla!" Türk edebiyatçılarının ana dilleri Türkçe tabiî. Ama Türkçe'nin ne olduğu bizde henüz halledilmiş değil. Bir yanda hâlâ Arapça-Acemce karması okkalı bir Osmanlıca'dan bir türlü gönüllerini ayıramayan yazarlar var. Bir yandan da her rastladıkları yabancı sözü dilden atarak baştan başa arınmış yeni ve yapma bir Türkçe ile yazmak dâvasında olanlar. Bu iki aşırı arasında çeşitli dereceler yer alıyor. Bu yönelimlerin her birini savunma bakımından ortaya türlü tezler atılıyor. Hepsinde de doğru olan yanlar var. Bunlardan birinin ileri sürdüğü güçlü kanıtlara kapılarak o yana dönecek olan yazar, bir de bakıyor çok geçmeden karşı tezin savunmasını yapan birinin yazısında daha da güçlü kanıtlar yer almış. Tabiî hangisine inanacağını şaşırıyor.

Yarının Türkçesi hangisi olacak? Edebiyatçı bunu bir kestirebilse, günün engellerine karşı koyması gene de kolaylaşacak. Ama ortada eski edebiyatımızın hazin örneği durup duruyor. İşte yapma bir dille edebiyat kurmaya heveslenmenin sonu. Uzmanlar dışında kimsenin anlayıp tadına varamadığı müzelik bir edebiyat. Gerçi eski edebiyatçılarımız halk dilini bir yana itip yabancı dillere rağbet etmenin kefaretini ödüyorlar şimdi. Ama aşırı Türkçeciler de bir bakıma halk diline karşı gelip yalnız edebiyata özgü yapma bir dil peşinde değiller mi? Dilde özleşmek, Türkleşmek gerekli elbette, ama sınırı nerede bu hareketin, alabildiğine, durmadan değişen bir dil olur mu? Bu kadar çabuk, bu kadar temelden değişen bir dille kalıcı eserler verilebilir mi? İşte bugünün Türk yazarının kafasına takılan soruların en hafiflerinden sayılamayacak biri de budur.

Şimdi bu kadar çeşitli, güçlü engeller karşısında, âdeta yolunu tıraklariyle açmak durumunda olan, bu yolun nereye çıkacağını da pek kestiremeyen sanatçıların dünyası pek aydınlık, ferah ve rahat değilse suç onların mı? O yüzden günümüzün Türk edebiyatçısı tedirgindir. O yüzden bir bunalımdan söz açanlar bugünkü edebiyatımızın durumunu anlatmak için tam deyimi bulmuş sayılabilirler.

(*Varlık*, Sayı: 505, 1959)

Bu da Bir Hikâyedir'den

Portrenin Gözleri

(Yaşar Nabi Nayır; *Bu da Bir Hikâyedir*, Ankara 1935, s. 124-130)

Fazla hayalperest ve mahcup bir çocuktu. Küçük yaşta anasını ve babasını kaybetmiş, tahsilini bir darüleytamda bitirmişti. Bir uzak akraba tarafından bu mektebe yerleştirilinceye kadar sokaklarda sefil bir halde geçen hayatı, kimsesizliği onu daha o yaşta âdeta yabancı bir insan haline koymuştu. Mektepte temiz bir elbise ve sıcak bir yatağa nail olduktan sonra bile bu vahşi tabiatinden kurtulamamış, ne hocalarına, ne de arkadaşlarına ısınabilmişti.

Arkadaşları da onu sevmezlerdi. Çünkü teneffüslerde öteki çocuklar gibi koşup oynıyacak yerde bir köşeye çekilerek birer boncuğa benzeyen siyah gözlerini bir noktaya diker ve mütemadiyen düşünürdü. Etrafını, geçen hâdiselerden hiç bir şey anlamıyormuş gibi, tuhaf, ürkek bakışlarla öyle bir süzüşü vardı ki...

Hayata memur olarak atıldı. Başka bir iş elinden gelmiyeceğini esasen kendi de takdir ediyordu. Her sabah muayyen saatte muayyen bir masanın başına geçmek, kimse tarafından farkedilmeden, âdeta bir dağ başındaymış gibi rahat, önündeki bir deftere bir takım yazılar karalarken düşünceleri ve hayallerile başbaşa kalabilmek, işte bu tam ona uygun bir işti. Hiç bir zaman büyük emeller taşımamış, bundan daha büyük bir mevki işgal edebileceğini hatırından geçirmemişti.

İnsanlara sevgi ve takdir değil ancak nefret ilham edebileceğine o kadar kat'iyetle kanaat getirmişti ki rüyalarının başlıca mevzuunu teşkil etmesine rağmen yirmi beş yaşına gelinceye kadar hiç bir kadına yaklaşmak cesaretini kendinde bulamamıştı. Kadın, başının üzerinde, yetişilmesi imkânsız bir meyva gibiydi. Onu ancak uzaktan arzu dolu gözlerle seyredebilecek fakat hiç bir zaman ona erişemiyecekti. Mahcup tabiatı daima onu kadınlı meclislerden uzak tutmuştu. Kadın onun için bir muamma, bir sırdı.

Yirmi beş yaşına geldiği sene hayatında mühim bir hâdise oldu. Bir gün kendine lâzım olan bir masa tedarik etmek için bir müzayede salonuna gitmişti. Lâkayd bir tavırla etrafını seyrederken birdenbire gözleri duvarın bir noktasına takıldı, kaldı. Burada etrafı yaldız çerçeveli bir genç kız portresi asılı idi. Büyük bir ressamın fırçasından çıkmış olmadığı aşikâr olan bu tabloda yalnız gözler harikulâde güzeldi. Bu gözler, derin ve berrak bir göl suyunun güneşin ışıkları altında aldığı tatlı bal renginde idiler, ve âdeta canlı imişler gibi, derunî denebilecek bir ateşle yanıyorlardı.

Cemil, hayatında ilk defa olarak, o gün içinde tuhaf bir his duydu. Gözlerini bu portreden bir türlü ayıramıyordu.

Müzayede memurlarından birine bu levhanın da satılıp satılmadığını sordu ve müspet cevap alınca büyük bir sevinç duydu, o kadar ki bu basit şeyden bu kadar büyük bir sevinç duymasına kendisi bile hayret etti.

İki üç saat salondaki gürültüye ve kalabalığa tahammül ederek bekledi. Nihayet sıra portreye gelmişti. Kimsenin ehemmiyet vermediği bu levhanın kendisinden başka ancak bir tane daha talibi vardı, fakat bu zengin bir adama benziyordu. O, birer, ikişer artırdığı halde rakibi beşer, onar artırmaktan çekinmiyordu. Bu, servetleri müsavi olmayan iki adam arasında oynanan bir kumara benziyordu.

Şüphesiz ki parası az olduğu için oyunu kaybedecekti. Rakamlar durmadan yükseliyordu, ve bir an geldi ki, Cemil, dört beş senelik memur hayatı zarfında biriktirmiş olduğu bütün servetini ortaya koymuş olduğunu farketti. O zaman, müstereddid adımlarla rakibine yaklaştı, ve hayatında hiç yapmamış olduğu bir şeyi yaptı, ona yalvardı. Rekabetten vaz geçmesini rica ederken gözlerine iki damla yaşın yükseldiğini bile farketti. Sonra o sözleri nereden bulup söyliyebilmiş ve rakibinin merhametini nasıl kazanmış olduğuna kendi de hayret etti. Zengin adam bu masum yüzlü, melânkolik tavırlı gencin arzusunu reddedemedi, portreyi ona bıraktı.

O günden itibaren Cemil inzivadan kurtulmuştu. Artık onun da bir arkadaşı, kalbini açabileceği bir sevgilisi vardı.

Her akşam işinden dönünce gelir, âdeta dindarane bir hisle onun karşısına geçerdi.

O gözler ne harikulâde şeylerdi. Cemil'e öyle geliyordu ki günün her saatinde onlar başka bir renk, başka bir mana alıyorlardı.

Portreye bir isim vermemiş, buna lüzum görmemişti, yalnız bazan bu boyadan ibaret, genç kıza korka korka "sevgili" diye hitab ettiği oluyordu.

Çocukluğunu, gençlik hayatını, emellerini, düşüncelerini ve hayallerini sevgilisine kaç defa tekrar tekrar anlatmıştı.

Ona diyordu ki:

– Hayata gözlerimi açtığım zaman kendimi bir kedi yavrusu gibi sokakta buldum. Anne ve baba sevgisi nedir, bilmiyorum. Kimseden şefkat ve sevgi görmedim ve bu beni bütün insanlardan soğuttu. Halbuki içimde sevgiye öyle büyük, öyle tarif edilmez bir ihtiyaç vardı ki...

Bazan kimsesizliğini ve zavallılığını anlatırken o kadar heyecan duyuyor, o kadar dalıyordu ki, portrenin gözlerinden iri birer damlanın yanaklarına indiğini görür gibi oluyordu. Sonra usulca ona "seni seviyorum" diye tekrarlarken o gözlerdeki hüzün ifadesi kayboluyor, yerine hafif bir tebessüm doluyordu.

Seneler geçti. Fakat zaman, geçerken, onun portresine karşı duyduğu sonsuz sevgi üzerinde unutturucu izlerini bırakamadı. Bilakis bu hayalî sevgi gün geçtikçe büyüdü, genişledi, bütün ruhunu ve bütün varlığını kaplıyacak bir hacim aldı.

Ve bir gün Cemil, hayatının en büyük, en umulmadık vakasile karşılaştı.

Müdürü oğlunu evlendiriyordu ve dairesindeki bütün memurlara bu düğünde bulunmaları için ayrı ayrı rica etmişti. Cemil, kalabalıktan nefret etmesine, çok sıkıntılı bir gece geçireceğini bilmesine rağmen bu daveti redde[de]medi ve düğüne gitti.

Kalabalık salona girdiği zaman ilk karşısına çıkan, yüz onu hayretinden dondurdu. Bu, portrenin canlısıydı, oydu, yıllardanberi sevdiği kadındı. Onu ilk bakışta tanımıştı, yalnız portresinin yapıldığı zamandanberi biraz daha yaşlanmıştı. Aradaki bütün fark bundan ibaretti.

Uzun bir arkadaşlığın verdiği samimiyetle ona doğru yürüdü, elini uzattı. Fakat yanına yaklaştığı genç kızın gözleri kendisine bu kadar lâübali davranan bu tanımadığı genci şaşkın bakışlarla süzüyordu.

– Affedersiniz ama, sizi tanımıyorum, dedi.

Tanımıyor, bu Cemil'e vurulmuş en büyük darbe oldu. Benzi uçmuştu, dudakları arasından bir şeyler mırıldanıyordu.

– Nasıl olur da beni tanımazsınız, siz benim sevgilim değil misiniz?

Genç kız bir an onun yüzüne artan bir hayretle baktı, sonra müstehzi bir kahkaha attı. Yanından geçen bir gencin koluna girdi ve uzaklaşırken bir daha ona döndü ve yanındaki çocuğa "zavallı, galiba çıldırmış!" dedi.

O zaman Cemil dünyanın başına yıkıldığını zannetti, derhal kendini dışarı atarak koşa koşa eve geldi, odasına kapandı ve ağladı, ağladı.

Sonra ayağa kalktığı zaman gözleri duvarda asılı portreye ilişti. Artık onda her zamanki uysal ve seven bakışlar yoktu. Bu gözlerde ancak bir istihzanın parıltısını farketti. Ve sarardı, ihanetini gördüğü karısını öldüren bir koca hırsile çerçeveyi yakaladı, asabiyetten titriyen ellerile parça parça etti ve hepsini sobaya attı.

Hakikat bir defa daha hayali öldürmüştü.

Samet Ağaoğlu

(Bakû 1909 - İstanbul 6 Ağustos 1982)

Hikâyeci, yazar ve siyaset adamı Samet Ağaoğlu, aslen Karabağlı Azerî Türklerinden bir ailenin çocuğu olarak Bakû'da doğdu. Doğumundaki adı Abdüssamed Agayef'tir. Babası II. Meşrutiyet sonrası Türkçülerinden fikir ve siyaset adamı Ahmed Ağaoğlu, annesi yine Kafkasya Türklerinden Sitare Hanım'dır. Rus baskısından kurtulmak isteyen babasının, kısa bir süre önce İkinci Meşrutiyet'in ilân edildiği Türkiye'ye ailesiyle beraber göç etmesiyle İstanbul'a yerleştiler (1909). Samet'in çocukluğu Molla Gürani ve Saraçhanebaşı semtlerinde geçti. İlk ve orta öğrenimini Beyazıt Fevziye Mektebi'nde yaptı. Babasının Malta sürgününden dönüşünde Büyük Millet Meclisi hükümetinin Matbuat Umum Müdürü olması üzerine bütün aile Ankara'ya gitti ve Keçiören semtine yerleşti. Samet Ağaoğlu burada Ankara Lisesi'ni bitirdi (1926). Ankara Hukuk Fakültesinden mezun oldu (1931). Doktora yapmak üzere gittiği Strasbourg'da on altı ay kaldıktan, doktora derslerini tamamladıktan sonra, babasının işlerinin bozulması yüzünden çalışmalarının sonucunu alamadan döndü (1932). Bir süre İktisat ve Ticaret Bakanlıklarında çalıştı. 1946'da memuriyetten ayrılarak avukatlığa başladı. Kuruluşundan kısa bir süre sonra Demokrat Parti'ye katılarak (Temmuz 1946) siyasete atıldı. 1950-1960 arasında üç devre Manisa milletvekili olarak Büyük Millet Meclisi'nde bulundu. Adnan Menderes kabinelerinde Çalışma, Sanayi ve Devlet Bakanı olarak görev yaptı. 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra diğer Demokrat Parti milletvekilleri ve parti yöneticileriyle beraber Yassıada'da yargılanarak ömür boyu hapse mahkûm edildi. Mahkûmiyetini İmralı ve Kayseri cezaevlerinde geçirdi. Ekim 1964'te Yassıada hükümlüleri için çıkan özel afla serbest bırakıldı. Son yıllarını hikâye ve hatıralarını yazıp yayınlamakla geçirdi. Mezarı İstanbul'da Feriköy kabristanındadır.

Yazı hayatına üniversitedeki öğrencilik yıllarından başlayan Samet Ağaoğlu, ilk edebî denemelerini Ahmet Muhip Dranas ve Behçet Kemal Çağlar'la birlikte kurdukları Genç Türk Edebiyat Birliği'nin yayın organı olarak çıkan *Hep Gençlik* dergisinde (1930), ilk hikâyelerini de *Varlık*'ta (1931) yayınladı. Daha sonra çoğu yine *Varlık*'ta, olmak üzere *Yücel, Şadırvan* ve *Çığır* dergilerinde yazıları ve hikâyeleri çıktı. Siyasî yazılarını ise 1946-1950 yılları arasında *Kuvvet* ve *Kudret* gazetelerinde yayınladı.

Demokrat Parti'nin kuruluşuyla beraber faaliyetleri hemen tamamen politika içinde kalan Samet Ağaoğlu, hayatının bu tarihten sonraki döneminde sanatı ve edebiyatı hemen tamamen ikinci plana itmiş, siyasi hayatında da kültür faaliyetlerinden uzak bakanlıklarda görev alması onu

edebiyattan uzak tutmuştur. Böylece, özellikle hikâye alanında kuvvetli bir kaleme sahip olduğu halde kendisinden beklendiği kadar verimli olamayan bir yazar olarak kalmıştır. Tenkitçiler genellikle hikâyelerinin romana doğru bir gelişme gösterdiği, verimli bir yaşta edebiyatla ilişkisi kesilmeseydi güçlü bir romancı olacağı kanaatini belirtirler. Fransa'ya gitmeden önceki ilk hikâye ve nesir denemelerinde Daudet'nin *Değirmenimden Mektuplar*'ına benzer Keçiören izlenimleri yer alır. Strazburg'da iken okuduğu yazarlar arasında kendisini en çok saran Dostoyevski bundan sonraki hikâye çalışmalarının da önemli bir eksenini oluşturmuştur. Dostoyevski'nin Rus toplum yapısından çıkardığı tipler gibi Samet Ağaoğlu da Türk toplumundan bir takım küçük insanların ruh maceralarını işler. Bu insanların çoğunun marazî, kuruntulu, dengesiz, evhamlı, ihtiraslı ve dramatik tipler olması onu çağdaşı olan Sait Faik'in hikâyelerinden ayırır. Kahramanları, hemen her olayı içlerinde krize dönüştüren sürekli ölüm, cinayet gibi musallat fikirlerin baskısı altında suçluluk kompleksi taşıyan, mutluluktan uzak, yaşama umudunu kaybetmiş çok defa paranoyak ve şizofrenik davranışlar gösteren ruh hastası denilebilecek kişilerdir. Siyasi hayatının sonunda, hapishanedeyken ve çıktıktan sonra yeniden yazmaya dönen Ağaoğlu, bu defa dar bir çevre içinde kalmanın psikolojisiyle ferdî meselelerin ön plâna çıktığı hikâyeler kaleme aldı. *Hücredeki Adam* ve *Katırın Ölümü* son hikâye kitapları oldu. Son yıllarını edebî ve siyasi hatıralarını, gezi notlarını ve portre yazılarını yayınlayarak geçirmiştir.

Samet Ağaoğlu, babasına ve kendisine ait yaşanmış olayları ve otantik kişileri anlattığı hatıra kitaplarında da hikâyeciliğindeki gibi üslûbu ihmal etmez, hatta onlarda da bir çeşit hikâye gibi kurgu peşindedir. Bunlarda çizdiği portrelerin herbiri, arka planda, ayrı bir romanın hazırlığını hissetirir. Bir taraftan bu özelliği, diğer taraftan hikâyelerindeki mekân, kişi ve olayların yazarın hayat tecrübelerinden izler taşıması dikkate alındığında denilebilir ki hikâyelerinde gözlem ve hatıraları, hatıra ve portrelerinde de hikâyeciliği içice geçmiştir. Kendisi de bir mülakatında hatıralarını "hikâye çeşnisiyle" yazdığını ifade eder. Portre ve hatıra kitaplarında, gerek babasının gerekse kendisinin çevresinde bulunan kişileri, çok defa dikkatli gözlemlere dayanan, karakteristik ve tahlilci bir ifadeyle kaleme almış, birçoklarının ilk basımlarında, özellikle portreleri isim zikretmeden tasvir etmiş, sonraki basımlarında bunları belirtici önsöz ilâve etmiştir. Siyasilerin de yer aldığı bu kitaplarındaki başlıca sanatkâr ve edebiyatçı portreleri şunlardır: *Babamın Arkadaşları*'nda: Ziya Gökalp, Abdullah Cevdet, Celâl Sahir, Mehmed Emin Yurdakul, Hüseyin Cahit Yalçın, Fuat Köprülü, Hamdullah Suphi, Halide Edip; *İlk Köşe*'de Yakup Kadri, Sabri Esat, Enis Behiç, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Ahmet Hamdi Tanpınar, Behçet Kemal, Hamit Macit, Şevket Rado, Ahmet Muhip, Cahit Sıdkı, Sabahattin Ali, Sait Faik, Feridun Fazıl, Orhan Veli, Peyami Safa, Ahmet Kutsi, Kemalettin Kamu, Ahmet Haşim, Nurullah Ataç; *Aşina Yüzler*'de Orhan Veli, Fuad Köprülü, Sait Faik.

Samet Ağaoğlu 1950'den sonra birçok yazarın özendiği, dilde aşırı yenilik akımına kapılmamış, biraz muhafazakâr ve klâsik, fakat sağlam ve usta bir üslûbun sahibi olmuştur.

Eserleri : Hikâyeleri: *Strazburg Hatıraları* (İst. 1944); *Zürriyet* (İst. 1950); *Öğretmen Gafur* (İst. 1953); *Büyük Aile* (İst. 1957); *Hücredeki Adam* (İst. 1964); *Katırın Ölümü* (İst. 1965). Hatıralar ve gezi notları. *Babamdan Hatıralar* (Ank. 1940); *Babamın Arkadaşları* (İst. 195 8); *Aşina Yüzler* (İst. 1965); *Arkadaşım Menderes* (İst. 1967) *Marmarada Bir Ada* (İst. 1972); *Sovyet Rusya İmparatorluğu* (İst. 1967); *İlk Köşe* (İst. 1978). İncelemeler. *Kuva-yı Milliye Ruhu* (İst. 1944); *İki Parti Arasında Siyasi Farklar* (İst. 1947); *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri. Bir Soru* (İst. 1972).

Kaynakça : Tahir Alangu, *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman* (İst. 1965); Mustafa Kutlu, "Ağaoğlu, Samed" *TDEA*, c. I, s. 184-185); Orhan Okay, "Ağaoğlu, Samed" *(DİA*, c. I, s.466-467); Ömer Lekesiz, *Yeni Türk Edebiyatında Öykü* (İst. 1998, c. II, s. 179-207).

Prof.Dr.Orhan Okay

Katırın Ölümü'nden

Martılar

(Samet Ağaoğlu, *Katırın Ölümü*, İstanbul 1965, s. 55-68)

Bir tatsız macera beni, bundan bir hayli yıl önce, deniz ortasında bir adada yapılmış, içinde sessiz faciaların kimse farkında bile olmadan geçtiği, o ismi her söylenişte tüyler ürperten hapishaneye tıkmıştı. Kapatıldığım hücrenin dar, uzun, sık demir parmaklıklı penceresinden geniş bir manzara gözüküyordu:

Çok uzaklarda ufku günün her saatinde renk değiştiren sıra dağlar kesiyordu. Deniz sağ tarafta enginleşiyor, solda karşılıklı kıyıları yeşil bir körfeze giriyordu. Körfezin ağzını iki kayadan ibaret küçük bir ada kesmekteydi.

Uzun yıllar yaşayacaktım bu hapishanede. Penceremin parmaklıkları arasından seyrettiğim deniz, uzak dağlar, kıyıları yeşil körfez, o küçük ada ve martılar bu sürü içinde can yoldaşım olacaklardı.

Hapishane ufak koylarla girintili çıkıntılı bir kıyıdan başlayan dik bir yokuşun sonundaydı. Temizlik için ayrılmış meydancılar her sabah kıyıya inerek önceki günün yiyecek kırıntılarını denize döküyorlardı. Bunun için adanın hemen bütün martıları hücremin bulunduğu yana toplanıyorlardı. Onları böylece sabahtan akşama toplu olarak görüyordum. Bu büyük oyalanmaydı benim için. Bu garip kuşların hayat sırlarını gözümde perde perde açılıyordu. Gardiyanın yüzünü yirmi dört saatte bir ya görüyor, ya görmüyordum. Hiç görmesem daha iyi olacaktı. Öyle abus, asık, kapkara bir yüz. Gözlerini gözlerime diker, pis pis sırıtır, çoğu anlaşılmaz saçma sapan sözler söyler, bazen de durup dururken deli gibi bağırırdı. Bu zamanlar neye kızdığı bir türlü anlaşılmazdı. Yalnız küfürlerle karışık bir yığın kelime, başı, sonu belirsiz cümlelerle ağzından dökülürdü. Kızgınlıklarının hiç biri benim yüzümden değildi. Ya baş gardiyana, ya müdüre, başka mahkûmlara, belki evde karısına, çocuklarına sinirleniyor, sonra benim başıma dikelerek içini boşaltıyordu. Ona aldırmıyor, karşılık vermiyordum. Bu adamın varlığı ile yokluğu benim için birdi. Böylece bütün dünyam hücrem, eşyalarım, deniz, penceremin alabildiği manzara ve martılardan ibaretti. Yirmi dört saatim bu dünya içinde geçiyordu. Takvimler ve devletin resmî hesaplarına göre bu yirmi dört saat tam gece yarısı başlar. Büyük şehirlerde, ilçelerde, bazı köylerde kiliselerin ve saat kulelerinin çanları bu saatte çalar, sesler aralıkları birbirine eşit yuvarlaklar halinde sokaklara düşerler. Gece yarısı çanlarını zaman zaman, kara cübbeler giymiş, boyları, enleri bir ölçüde, yüzleri öne eğik, kolları göğüslerinde çapraz, ağır adımlarla tek sıra yürüyen on iki insana benzetirdim. Bu hapishanede gece yarısı çanlarının ve bu hayalin yerini martıların çığlıkları aldı. Güneş battıktan biraz sonra, dalgaların fısıltısından başka bütün seslerin silindiği adayı tam gece yarısı korkunç çığlıklar kaplıyordu. Yerden göğe yükselen acı, yırtık, hiddet ve heyecan dolu kısık sesler. Bu, karanlık basarbasmaz kayalara tünemiş, sabahı bekleyen martıların birden ürkerek çılgın uçuşlarla kopardıkları feryatlardı. Bu kıyamet ancak beş on saniye sürüyor, sonra sessizlik yine her yanı örtüyordu.

Bu gece yarısı uyanışının sebebi martıların karanlık çökdükten sonra gürültüden hoşlanmamalarıydı. Bir taşın düşmesi bile onları uykularından fırlatmaya yetiyordu. Garip bir rastlayışla da tam gece yarısı oluyordu bu iş. Garip bir rastlayış. Ama bana hayaller kurduruyordu:

Gürültüden hoşlanmayan martılar değil, ölülerdi. İsrafil'in düdüğünü bekleyen ölüler. Mezarlarının karanlık sessizliğinde yaşadıkları günleri düşünen ölüler. Sonra cadılar gelirdi aklıma. Her biri insanın bir kaderini yürüten cadılar. Bu feryatlar onlardan geliyordu. Gün doğar doğmaz süpürgelerine atlayarak dünyanın dört bucağına dağılmağa hazırlanıyorlardı. Onsekiz yaşında erken bunamaya tutulmuş bir çocukluk arkadaşımı hatırlıyordum. Hastalığının başlamasını kendisi anlatmıştı:

"Beni bir cadının kovaladığını seziyordum. Gözükmüyordu bana. Fakat her an peşimdeydi. Elinde bir düdük vardı. Onu her dudağına götürüşünde bir adam yıkılıyordu yere. İyi biliyordum, bu ince, uzun, sivri ses bir gün bana da çarpacak."

Arkadaşımın sapsarı, mânâsızlaşmış yüzünde açılan geniş gülümseme gözümün önüne geliyordu.

Martıların gece yarısı çığlıklarını bazen bir eski çağ istila ordusunun hücum ederken çıkardığı seslere benzetiyordum. Eğersiz atlara binmiş, çıplak vücutlarına, hayvan derileri sarılı yarı vahşî insanlar, belâdan habersiz uykuya dalmış şehirleri bu seslerle basıyorlardı. Yine bu sesler arasında erkekleri öldürüyor, genç kadın ve kızları kaçırıyor, eşyayı yağma ederek evleri yakıyorlardı.

Sabahları çok erken uyanıyordum; sabahın ince, beyaz çizgisi ufukta belirirken. Biraz sonra güneşin ilk kızıllığıyla beraber martılar yine birden, fakat ne çığlık, ne kanat çarpması, sessiz, havaya yükseliyorlar, iç içe halkalar halinde, işitmediğim bir müziğin ahengine uygun iniş çıkışlarla Güney'e doğru süzülüyorlar, bir kaç yüz metre böyle giderek aynı şekilde dönüyor, bu hareketi güneş doğuncaya kadar belki on, on beş kere tekrarlıyorlardı. Sanki büyük, geniş, yüksek kubbeli, mermer sütûnlu bir mabette güneş tanrısını selâmlayan beyazlar giymiş genç rahibelerdi bunlar. Renkleri, ufkun kızıllığı arttıkça açık çini maviden koyu parlak kırmızıya kadar değişiyordu.

Hayatım boyunca bana nice zararları dokunmuş hayalperestliğim ilk defa işime yarıyordu. Bu sabah âlemlerine martıların ibadeti diye bakıyor, ondan Allahın varlığına yeni deliller çıkarıyordum. İnsanlar bir zamanlar güneşe tapmamışlar mıydı? Bugün bile güneşi Allah'ın ışığı sayan dinler var. Demek bu kuşlar insanlar gibi Allah kavramına ermişler. Bu ancak, evrenin dışında yaratıcı bir kudretin varlığını kabul

etmekle mümkün olabilir. O halde Allah insan hayalinin yarattığı bir kavram değil.

Böyle düşünmek hoşuma gidiyor, bana kuvvet veriyordu. Fakat bir iki dakika sonra denizden gelen bir başka ses alaylı, kısık bir kahkaha gibi kulaklarımı dolduruyordu.

Martılar sessiz ibadet uçuşlarını bırakarak birden suya dalıyor, gagalarında gümüş çubuklar gibi parlıyan küçük balıklarla tekrar havaya yükseliyorlardı. Güneşin doğduğu yöne doğru o halka halka süzülüşler balık sürülerini seçmek, gözetlemek içindi sadece.

Hücremin sabahı böyle başlıyordu. Yalnız, havanın açık veya bulutlu, durgun veya fırtınalı olmasına göre renkler ve sesler biraz değişiyor, fakat martıların alaca karanlıkta tanyerine doğru süzülüşleri hiç bir gün aksamıyordu.

Deniz her sabah bir başka yandan esen zayıf veya kuvvetli rüzgârla ya enginden kıyıya, ya kıyıdan engine akıyor, martılar günlük hareketlerini bu akışa göre idare ediyorlardı. Hep yapdıkları akıntıya karşı yüzmekti. Ama aslında bu yüzmek değil, havanın sertliğiyle şiddeti yükselip alçalan, bazen şakadan, bazen ciddî bir kavga, bir boğuşmaydı.

İnsan oğlu akıntıya kürek çekmeyi sevmiyor halbuki. Bir martı kadar olamıyor, belki de olmak istemiyor. Üstelik olanlarla alay ediyor, kızıyor, bazen ipe çekiyor, bazen hapislere atıyor. Ben akıntıya kürek çektiğim için bu hapishaneye düşmüştüm.

Lodos, dalgaları enginden adaya doğru koşturuyordu. Bulutlu havalarda aynı kurşun rengine boyanmış deniz, uzakta simsiyah donmuş duvarlaşmış sıra dağlar, kayalara çarpan suların beyaz köpükleri arasında çırpınan, kıvrılan, inliyen, tarih öncesi yaralı bir ejderha gibi önüme seriliyordu. Bu, penceremdeki dünyanın garip bir tezadıydı. Bana eski bir şairin iki mısrağını hatırlatıyordu:

Kef kef geçer sular avare, muzdarip hal
Dağlar şikâyet eyler sabrı sükûn elinden

Dalgaların feryatlarına martıların çığlıkları karışıyordu. İnsan ve bütün hayvanların seslerinden yapılmış çığlıklar. Çocuk ağlamasından, hiddetli kocakarı haykırışından neşeli kadın kahkahalarına, kedi miyavlamasından köpek havlamasına kadar her yaratığın sesi birbirine karışıyordu sanki. Beni düşündürüyordu bu sesler. Bir sihirbazın parmağı, belki de arkadaşımın aklını başından alan cadı, birçok hayvanı kendini eğlendirmek için martı kılığına sokmuştu. Yalnız seslerine dokunamamış, yahut dokunmak istememişti. Zaten insanda olsun, hayvanda olsun, hiç bir maskenin örtemediği tek varlık ses değil mi? İyi, fena bütün niyetleri ifşa eden o. Çocukken yüzüme en masum gülümsemeleri takarak yalan söylediğim zaman babam, "Sesin niye titriyor?" diye sorardı. Cesaret ve korkaklık yalnız sesi siper yapamazlar kendilerine. Bir sihirbaz cadının martı şekline soktuğu hayvanlar öz sesleriyle karşımdaydılar. Onları dinlerken çok uzun yıllar önce ihtiyar balıkçının söylediklerini hatırlıyordum.

"Deniz yalnız bu kuşlarla baş edemez. Denizin korktuğu canavarlardır onlar. Ama onlarsız da deniz olmaz."

Bunları söylerken balıkçının siyaha yakın esmer, buruşuk yüzünde içleri sisli pırıltılarla yanan küçük gözleri kayığın arkasında beş on metre yüksekte süzülen martılara bakardı. Etlerini yem için ayırdığımız istavritleri havaya fırlatmamızı kolluyorlardı.

Garip adamdı! Denizle, martılarla, balıklarla konuşurdu. Çoğu zaman denize yalnız çıkıyor, bazen beni, sevdiği başka bir arkadaşını yanına alıyordu. Ama bütün gün bize bir iki cümle ancak söylüyor, kesik kesik mırıltılarla balıklara, martılara, denize seslenip duruyordu. Karmakarışık uzun saçları, kocaman başıyla o da bir deniz canavarıydı zaten. Balıkçı öldü. Fakat martılar ve deniz yine karşımda. Hafif meltemlerde deniz bir salıncak, martılar onun üstünde sallanan beyaz elbiseli çocuklar. Fırtınalarda deniz yaralı bir ejderha, martılar ona durmadan hücum ederek gagalayan vahşi kuşlar. Kavgadan yorulanlar kıyıda kayalara konarak tekayak üstü dinlenirken yenileri korkunç çığlıklarla havalanıp pikeye geçiyorlar.

Kıyıları yeşil körfezin ağzını kapayan o adaya bakıyorum zaman zaman. Sabahları güneş ön yanını aydınlatıyor, penceremden görülen kısmı açık havalarda gökle deniz arasına gerilmiş simsiyah bir leke gibi duruyor, kapalı günlerde donmuş, kocaman bir dalgayı andırıyordu. Akşam gün batarken pencereme düşen yanı kıpkızıl kesiliyor, körfezin ağzında büyük bir kor yığını halinde parlıyordu. Martılar günde bir kaç kere oraya doğru uçuyorlar, adaya yaklaşıyorlar, birden deli haykırışlarla, karmakarışık, korkunç bir hayalden kaçıyorlarmış gibi birbirleri üstünden aşarak dönüyor, bizim adanın kayalarına yorgun konuyorlardı.

Bu uçuşların, bu dehşet içinde dönüşlerin sırrını çözemedim. Fakat hayalimde bir roman, isterseniz bir piyes, bir efsane trajedi perde perde açıldı:

Bu ada, şu deniz, karşı sıra dağlar ve ötesi, körfezi çevirmiş bütün topraklar zalim olduğu kadar hilekâr, zeki, akıllı olduğu kadar vehimli bir hükümdarın idaresindeydi. Hükümdarın bütün endişesi uyrukları arasında elli insandı. Günün birinde başına gelebilecek her çeşit felâketi ancak onların hazırlayabileceğini düşünüyordu. Çünkü hepsi halkın sevdiği, sözleri

geçen, kusurları söylemekten çekinmeyen kimselerdi. Hükümdar tahtında rahat oturabilmek için bu adamlardan kurtulmanın yollarını arıyordu. Öldürmek istemiyordu onları. Bir kerre adam öldürmeyi sevmezdi. Sonra, rakibi öldürmek ona kahramanlık tacı giydirir, daha tehlikeli hale getirirdi. Bu elli kişiyi bir bahane bularak memleket dışına çıkarmak da işine gelmiyordu. Böyle yaparsa onlar dışarda kendisi aleyhinde konuşacaklar, gittikleri yerlerin halkını ve kıraallarını kandırarak ittifaklarını, dostluklarını bozacaklar, ayrıca içerde bir takım baş kaldırmaları dışarıdan rahat rahat idare edeceklerdi.

Hükümdar uzun uzun düşündü. Bir gün kafası yine bu meseleye çözüm yolları arayarak gemisiyle denizde dolaşırken, körfezin ağzına uzanmış iki kayadan ibaret adaya baktı. Güneşin batmak üzere olduğu o saatte öyle vahşi bir kızıllık adayı sarmıştı ki ürperdi. Aynı anda da düşüncelerinin karanlığını birdenbire aydınlatan bir fikirle, cehennemden bir parçaya benzeyen bu yeri daha yakından görmek istedi.

İki tepenin arasında genişçe bir düzlük vardı. Küçük körfezler simsiyah kayalara sokulmuşlardı. Bunların birine suyu tatlı ince bir dere akıyordu. Bunun ötesinde ne bir tutam ot, ne bir damla yeşillik.

Hükümdar aklına doğan fikirle dalgın, dudaklarında hilekâr bir gülümseme, gemisine döndü.

O düzlüğe odaları, salonları olan bir katlı büyük, yayvan bir bina yaptıracak, içini eşya ile döşeyecekti. Tatlı suyun aktığı yere bir çeşme. Ayrıca elli insana aylarca yetecek erzak alabilen bir anbar. Bir gün düşmanlarını gemisinde gece şenliğine çağıracak, yarı sarhoş, adaya çıkararak orada bırakacaktı. Adanın çevresine kabil olsa kuşları bile yaklaştırmamak emrini almış karakol gemileri devriye gezeceklerdi. Boşalan anbara yeni erzak getiren insanlardan başka hiç bir canlının bu diriler mezarlığına ayak basması mümkün olmayacaktı böylece.

Hükümdar bu zalim kararı verirken tesellisini de bulmuştu. "Sadece bir sürgün cezası," diye düşünüyordu, "hattâ aileleri, akrabalarıyla mektuplaşacaklar. Adadaki hayatlarına kimse karışmıyacak. Kimbilir, belki de günün birinde aleyhimde harekete takatları kalmadığını görürsem onları af bile edebilirim."

İlk haftalar devriye gezen gemilerin kaptanları hükümdara adadan uğultulu haykırışlar duyduklarını söylediler. Derinden gelen köpek ulumalarına benziyordu bu sesler. Dürbünle bakıldığı zaman sürgünlerin öteye beriye koşuşdukları, sonra kümeleşdikleri, arkasından yine dağılarak yalnız başlarına hızlı adımlarla volta vurdukları görülüyordu. Erzak anbarına girip çıkanlar ilk günler azdı aralarında. Daha çok çeşme başına gidiyorlardı.

Kaptanların bir kaç ay sonra verdikleri bilgide haykırışların kesildiği, adadakilerin erzak anbarına daha çok girip çıktıkları, kümeleşme ve voltaların devam ettiği yazılıydı.

Yeni erzak getirenlerin haberlerinde sürgünlerin kendilerine uzaktan sessizce baktıkları, telâşsız ve sâkin oldukları bildirilmişti. Hükümdar artık rahatlamıştı. Düşmanlarının takati ümidinden önce tükenmeye başlamış demekti. Bunun yanında halkın adaya tıkılmış elli insan hakkında ilk günler gösterdiği heyecanlı ilgi de gittikçe azalarak yerini kulaktan kulağa anlatılan hazin hikâyelere bırakmıştı. Artık ortada kıyıları yeşil körfezin ağzına uzanmış, güneşin doğup battığı saatlerde yarısı kıpkızıl, yarısı simsiyah, günün kalan kısmında kara bir gölgeden ibaret vahşi bir adayla bu hikâyelerden başka bir şey kalmamıştı. Sürgünlerin aileleri önce göz yaşlarını kurutmuşlar, sonra da gözden uzaklaşmış baba, koca, oğul ve kardeşlerinin hâtıraları içine kapanarak tabiî yaşamalarına koyulmuşlardı.

Aradan yıllar geçti. Sürgünler birer birer ölüyor, erzak anbarı daha geç boşalıyordu, devriye gemileri daha seyrek dolaşıyordu. Hükümdara verilen raporlarda sürgünlerin omuzlara kadar uzamış saçlar, göğüslere kadar inmiş sakallarla tarih kitaplarında rejimleri görülen o ilk insanlara benzedikleri, seslerin kalınlaşarak konuşmaların anlaşılmaz bir hal aldığı yazılıyor, "Artık onlara insan bile denilemez," hükmüne varılıyordu. Bu sözler halk arasına da yayılmış, eski hazin hikâyelerin yanında bu sefer bazısı gülünç, bazısı korkunç rivayetler ortalığı sarmıştı. Zalim olduğu kadar akıllı hükümdar, kendisi için tehlikenin asıl şimdi başladığını sezdi. Hâtıralar şimdi umacı şeklinde canlanıyordu. Korkutucu olan ölü değil hortlaktı. Hortlaklarsa öldürülemezlerdi. Hükümdar söylenenleri gözüyle görmek istedi. Ne yapmak gerektiği üzerinde kesin kararını ondan sonra verecekti.

Hükümdar adaya kalbi endişe ve heyecanın pençeleriyle sıkışarak çıktı. Önünde, yanında, arkasında boğazlarına kadar silahlı adamları yürüyordu. Önce kimseyi görmedi. Sorduğu zaman çeşmenin başında toplandıklarını söylediler. Oraya doğru yürüdü. Bir kaç adımdan sonra birden irkilerek durdu. Sürgünlerin hayatta kalmış son on-beşi çeşmenin çevresinde sıralanmış, kendisine bakıyorlardı. Bunlar birer insan değildi. Hiç bir vahşi hayvan da onlara benzeyemezdi. Küçülmüş, iskeletleşmiş vücutları saç ve sakal yığını altında kaybolmuştu sanki. Rüzgârla hafif hafif dalgalanan bu yığının arasında içleri kan, hiddet, gazap ışıklarıyla dolu gözler parlıyordu. Bir kaç saniye karşılıklı durdular. Sonra sürgünler ağır adımlarla hükümdara yaklaşmaya başladılar. O ve muhafızları parmaklarının ucunu bile kımıldatamadan oldukları yerde

duruyorlardı. Sürgünler simdi yumruklarını uzatmış, kahkahalarla gülüyor, gülüyorlardı.

Dondurucu bir rüzgâr esmeğe başladı. Hükümdar, muhafızları, sürgünler birer birer donuyorlardı oldukları yerde, bulundukları şekilde. Hükümdarın gözleri korku ve dehşetten açık, muhafızların yüzleri buruşuk, sürgünlerin kolları uzanık, dudaklarında kahkaha.

O günden sonra ne zaman martılar adaya yanaşsalar, eski çeşmenin yıkıntısı etrafında kayalaşmış bu insanları görüyor, konmaya cesaret edemeden ürkerek kaçışıyorlardı.

Tanıdığım hayvanlar arasında en soysuzu, ya da soyluluktan en uzak olanı martılardı bir bakıma. Arsız, hayin, arkadan vurucu, kendini beğenmiş, kavgacı. Belki de dedikoducu. "Belki de," diyorum, bilmiyorum dillerini çünkü. Ama, o kayalar üstünde tek ayak, yanyana, kulak kulağa durarak bazen fısıltıyla, bazen yüksekten çıkardıkları sesler bana köylerde dere kıyılarında çamaşır yıkayan, duvar diplerine çömelip yün ören kadınların konu komşuyu çekiştiren konuşmalarını hatırlatıyordu. Bir kısmı kuvvetliydi. Yanına istediklerinden başkasını yaklaştırmıyordu. Bir kısmı durup dururken ötekinin tüylerini yoluyor, hepsi de birbirlerinin ekmeğini ağızlarından kapmaya can atıyordu. Gagasına bir balık, bir parça ekmek, bir bağırsak parçası takabilmiş martının peşine yüzlercesi düşüyor, lokmasını suya bıraktırıncaya kadar kovalıyorlardı. Bu sırada deniz başka balıklar, yiyecek kırıntılarıyla doluydu.

Bir son bahar sabahı Güney'e göç eden kafilelerden bir leylek, belki yorgunluktan, belki yaralı, arkadaşlarından ayrılarak bir kayaya kondu. Martılar önce görmediler onu. Farkına vardıkları zaman en irilerinden onbeş yirmisi vahşi çığlıklarla havalanarak leyleğin üstünde halkalar çizmeye başladılar. Leylek bir kaç dakika martıları süzmekle yetindi. "Beni rahatsız etmeyin, size zararım dokunmaz," diyen bir hali vardı. Bu çekingen duruşu martıları şımarttı. Leylek geniş kanatlarını açarak uzun bacakları sarka sarka havaya yükseldi. Şimdi gökte soyluyla soysuzun kavgası başlamıştı. Leylek sadece kendisini savunuyor, mahir olduğu kadar ahenkli manevralarla dört yandan saldıran martılara kuvvetli kanatlarıyla tokatlar atıyor, halsiz, yorgun, fakat kaçmak aklına gelmeden döğüşüyordu. Martılar yalnız arkadan ve alttan saldırıyor, önden kaçıyorlardı.

Manzara gücüme gitti birdenbire. O leyleğe benzettim kendimi. Bir takım adamlar yaralı olduğum bir zamanda beni vurmuşlardı, önden kaçarak, yandan alttan, arkadan saldırarak. Leyleğin sonu ne olacak biliyordum. Bir yana yığılıp kalacaktı. Penceremi kapayarak hücreme kapandım.

Düşmanına ve birbirine böylesine fena ve hırçın martıların ölüm karşısında pervasız olacakları aklıma gelmemişti o güne kadar. Hayin, insan veya hayvan, korkak olur. Hıyanetin bir yüzü de korkaklık. Martıların hiyanetlerini görüyordum, o halde korkaktılar.

Yirmi dört saat süren büyük fırtına dinerek hava açıldı. Bütün bu süre içinde, gök, deniz ve martılar birbirlerine saldırmış, dalgaların gürültüsü kuşların çığlıklarına, rüzgârın uğultusuna karışarak hücremi zaman zaman bana kıyamet kopuyor sanısını veren seslerle doldurmuştu. Yalnız pencereyi kapamamış, kulaklarımı da tıkamıştım. Fırtınanın geçmesi bir kâbustan kurtulmak kadar sevindirdi beni. Bulutları dağılmış mavi gökte güneş her yanı tatlı bir sıcaklıkla ısıtıyor, martılar kayalara konmuş dinleniyor, deniz bir şairin dediği gibi bir çocuk ruhu kadar saf, aydınlık uzanıyordu. Dünle bugün arasındaki büyük farkı, biraz hayretle, derin hazla seyrediyordum. Madem sürekli değildi hiç bir şey bu dünyada, saadetin sarhoşluğuna, betbahtlığın karanlığına dalmak neden? Demek ki ben de günün birinde içinde bunaldığım bu hücreden çıkabilecek, hür olmanın bitmez, tükenmez imkânlarında dolaşabilecektim.

Evet, bugün düne benzemiyordu. Yarın da bugüne benzemiyebilir. Değil günler, hattâ saatler, dakikalar, saniyeler bile birbirinden farklı. Bir olan bir daha olmuyor. Her an yeni bir yaradılış. İşte ben şu hücrede, üç beş metre kare içinde bilmediğim bir süre, belki bütün hayatım boyunca yaşamaya mahkûm adam, bir yandan hürriyet hasreti çekerken, bir yandan sınırsız bir hürriyetten alabildiğine faydalanıyorum. Zincirler düşüncelerime kadar ancak. Orada kopuyorlar. Her şeyi, istediğim şekilde, koku ve tatda, istediğim genişlik ve derinlikte düşünüyorum. Böylece kendi kendimi her an yeniden yaratıyorum.

Penceremin dışında o deli altüst oluştan sonra gelmiş güneşli esenlik bana şu yarı feylesofluğu vermişti. Çoktan beri duymadığım bir iç rahatlığıyla bakıyordum her şeye.

Yavaş yavaş akşam oldu, körfezdeki adanın kızıllığı solarken martılar kayaların arasındaki yuvalarına çekildiler. Bu sırada kıyıda denize uzamış bir çıkıntı üzerinde iri bir martının dimdik durduğunu gördüm. Yapayalnız ve sessiz. Bir kaç saniye böyle kaldı. Sonra kanatlarını açarak belki iki karış yükselip düştü. Bu hareketi bir kaç defa tekrarladı, her seferinde de olduğu yere yıkıldı. Martı yaralıydı, veya hasta. Uçamıyor, uçmak için yaptığı gayretler boşa gidiyordu. Dikkat ettim, ayakta dururken de sağa doğru eğiliyordu biraz. Ben bunu fark ettikten sonra yaptığı uçma denemesinde de bu kanat açılmadı. Ezilmiş belki de kırılmıştı.

Dünkü fırtınadan martılara düşen felâket payıydı bu. Denizin aldığı küçücük intikam. Kendisini kurtara-

mıyarak dalgayla kaya arasında sıkışmış olmalıydı hayvan. Sular onu yarı baygın kayanın üstüne fırlatmıştı. Baygınlıktan uyandığı zaman akşamın yaklaştığını, arkadaşlarının yuvalarına çekildiklerini görmüştü. Kendisi de başka türlü yapmazdı zaten. Ortak huylarıydı bu sonuna kadar bencillik. Her martı kendi başından sorumluydu, kendi bacağından asılacaktı. Şimdi yapacağı iş kuvvetini toplayarak ötekilerin yanına gidebilmekten ibaret. Fakat bunu yapabilecek mi?

Başını penceremin parmaklıklarına dayamış, martıya bakıyordum. Bütün çabalamaları boşa gidiyor, kanatları artık onu bir metre olsun yükseltemiyordu. Başını kaldırıp göklere bakıyordu arasıra. O enginlerde süzülen kuş muydu kendisi? Başka martıların peşinde, balıkların peşinde denize pike yapan o muydu ? Üstüne oturduğu dalgaların salıncağında ufukları sağdan sola, soldan sağa alan martı nerede şimdi?

Yaralı kuş yine doğruldu. Kanatlarını açmadı bu sefer. Ağır ağır kayanın ucuna kadar yürüdü. Bir an durdu orada, gözlerini dört yana çevirdi. Derin derin nefes alıyor gibi geldi bana. Sonra kendini suya bıraktı. Kıyıdan açığa esen hafif rüzgârla kabarmış küçücük dalgalar onu uzaklaştırmaya başladı. Teslim olmuştu denize. Başı yine dik, yine dalgaların sırtında, denizin, hayatını kavgasıyla geçirdiği denizin kolları arasında sessiz, bitkin, bir daha çıkamıyacağı karanlıklara dalıyordu.

Öğretmen Gafur'dan

Öğretmen Gafur

(Samet Ağaoğlu, *Öğretmen Gafur*, İstanbul 1953, s. 3-13)

"Akşamdanberi odamı dolduran bu gürültüyü dinliyorum. Arada bir pencereden bakıyorum. Denizin olduğu tarafta beyaz gölgeler birbiri üstünden sıçrıyorlar, kayboluyorlar, yine gözüküyorlar! Bütün gürültü bunlardan mı geliyor? Bunlar benim aşina olduğum gölgeler! Hepsini birer birer tanıyorum. Neden penceremin altında feryatlarla, çığlıklarla koşuşuyorlar? Yapayalnız kalmak için kapandığım bu otel odasında beni nasıl buldular? Hayatımın şu veya bu gününde karşıma çıkmış olan insanların hepsi, bazısı dost, bazısı düşman, bir kısmı ölmüş, bir kısmı diri hepsi burada! Saf, küçük, acemi tahayyüllerimin çocuk yüzleri, kavuşamadığım emellerin ihtiyarlamış, buruşmuş simaları, kinlerim, saadetlerim hepsi burada! Beni bırakmayacaksınız, anlıyorum, beni bırakmıyacaksınız. Birazdan şafak ağaracağı sırada size geleceğim. Hepiniz beni kucaklıyarak uzaklara, çok uzaklara götüreceksiniz!"

Karadenizin küçük bir sahil kasabasında, bir otel odasının dolabında bulduğum bir kâğıt parçasındaki bu satırları acaba kim yazmıştı?

Otelciden benden evvel bu odada kalanları sordum. Defterini getirdi. Birçok gelip geçenler arasında şu isim gözüme çarptı:

"Öğretmen Gafur"

Bir ay önce gelmiş, yalnız bir gece kalmış!

Otelci, iyi hatırlıyorum dedi, "perişan bir kıyafet; saç sakal birbirine karışmış; insanın yüzüne dik dik bakıyor. Yalnız yumuşak, sakin bir sesi vardı. Parasını akşamdan verdi; ertesi sabah kendisini görmedim."

Otelcinin tarif ettiği bizim Gafurdu, çok iyi bildiğim Gafur!

Gece bulduğum kâğıdı ancak o yazmış olabilirdi.

Gafuru on beş sene evvel Ankarada tanıdım. Bazısı memur, bir kısmı lisede, orta mektepte öğretmen olan birkaç arkadaşla yaptığımız toplantılara günün birinde o da karışmıştı. Zayıf, ortadan biraz uzun esmer bir insandı. İri siyah gözlerinde, zaman zaman parlıyan heyecan ışıkları müstesna, hemen hemen devamlı bir melâl okunuyordu.

O sene liseye edebiyat öğretmen yardımcısı olarak tayin edilmişti.

Toplantılarımızda, edebiyat, felsefe, sanat, siyaset mevzularında hararetli münakaşalar yapıyorduk. Gafur bu konuşmalara pek az karışıyor, fakat söze başladığı zaman da, bilhassa insan ruhu üzerinde bize garip gelen fikirler ortaya atıyor, tahliller yapıyordu. Bu bahiste bilgisinin derinliği bizi şaşırtıyordu. Kendi kendine öğrendiği Rusça ve Fransızca sayesinde bilmediğimiz kitaplardan bize parçalar anlatıyor, Dostoyevski, Tolstoy gibi Rus romancılarından sahifeler okuyup tercüme ediyordu.

Gafurun insan ruhunu tahlil ederken söylediği orijinal sözlerden birini şimdi çok iyi hatırlıyorum:

"İnsan ruhu, herkesin kolaylıkla söylediği gibi karanlık bir kuyuya benzemez. Aksine olarak içi ışık dolu bir kuyudur. Sizi gözlerinizi kamaştırarak çeken bir ışık içinde iner, inersiniz! Işıklar durmadan renk değiştirirler, her renk sizi biraz daha derine götürür.

Böyle olmasaydı meselâ Stendhal'in, Tolstoy'un, Dostoyevski'nin kahramanlarındaki ruh haletlerini, bunların yaptıkları hareketlerin manalarını anlıyabilir miydik? Böyle olmasaydı bir Raskolnikof, bir Karama-

zof, bir Anna Karenin, bir Goriot Baba bizim için bu kadar cazip olur muydu?"

Sonra Dostoyevski'nin Aptal'ından şu satırları Rusçasından ezbere okuyordu:

"Acaba hakikaten bedbaht olunabilir mi? Bahtiyar olabilecek bir halde isem benim kederim nedir. Bir insanla konuşup ta onu severek bahtiyar olunamaz mı? Her adımda en dalgın adamın bile gözüne güzellikler çarpar. Bir çocuğa bakınız, gurubu seyrediniz, yerde biten bir nebata bakınız, hayran kalan, sizi seven gözlere bakınız!"

O senelerde ihtiyar babam Ankarada, Keçiören bağlarındaki evimizi satmış, kitaplarının bir kısmını yerleşmeğe karar verdiği İstanbula daha sonra taşımak için evin yeni sahibine bırakmıştı.

Bir gün evimizin bu yeni sahibi bana, binayı tamir ettireceğim, gelip kitapları alsın diye haber gönderdi.

Kitapları almıya Gafurla beraber gittik. Bulutlu bir sonbahar günü idi. Çocukluğumu, ilk gençlik senelerimi içinde geçirdiğim bu bağlarla artık bütün maddî alâkamı kesmek üzereydim. Bu düşüncenin verdiği hüzün kitapların halini gördüğüm zaman büsbütün arttı. Babamın üzerine titrediği, her birinin tozlarını kendi eliyle temizlediği kitaplar karma karışık, bir samanlığın içine atılmıştı!

Bu harabenin karşısında durduk. Gafur kitaplara dalgın dalgın bakıyordu. Bir aralık elimden tuttu. "Bu bir kaderdir, dedi, mel'un bir kader! Bu samanlık köşesine hoyratça atılmış olan hakikatte bu kitaplar değil, insanî fikir, his, san'at, düşüncedir, iyi ki baban bu manzarayı görmedi!"

Bu hadiseden birkaç ay sonra Gafur bana: "Bir roman yazıyorum dedi, cemiyetimizin bütün hastalıklarını bu romanda meydana koyacağım!"

Biraz tereddütle ilâve etti:

"Ve kendi fikirlerimi!"

Yüzüne baktım. Gözleri hiddet dolu ışıklar saçıyordu.

"Evet, kendi fikirlerimi diye devam etti, kafamın içinde yıllardanberi herkesten sakladığım düşünceler var. Bu düşünceler aynı zamanda bana, huzur ve sükûnumu yok eden hisler veriyor. Daha fenası etrafımda herkesin fikirlerimi, hislerimi öğrenmek için gözlerini bana çevirdiklerini kulaklarını bana diktiklerini görüyorum. Herkes ağzımdan çıkacak tek bir kelimeyi kapmağa, bu kelimeden kafamdaki âleme yol açmağa çalışıyor!"

Gafur bu sözleri söyledikten sonra birden elimi yakaladı, yüzünü yüzüme yaklaştırarak fısıldar gibi bir sesle "senden rica ediyorum, bu romanı yazdığımı kimseye söyleme. Hele...'nın duymasını hiç istemiyorum." dedi.

İsmini söylediği, arasıra toplantılarımıza gelen bir kadın öğretmendi. Evli idi, kocası da Gafurun arkadaşlarındandı.

Acaba neden Gafur romanının bilhassa bu kadın tarafından bilinmesini istemiyordu?

Gafurun kadına karşı nasıl hisler duyduğunu bilmiyorum. Bu bir aşk mı idi? Yoksa yalnız bir aşk vehmi mi?

Bir kış günü Gafur çalıştığım vekâletteki büroya geldi. Sırtında paltosu, başında şapkası yoktu; yüzü sararmıştı; titriyordu.

Oturur oturmaz "Alçaklar, diye başladı, alçaklar, nihayet bana çoktanberi beklediğim hiyaneti yaptılar!"

"Ne oldu Gafur?"

"İstifa ettim. Her şeyi göze aldım. Aç kalacağım; sefil olacağım; fakat bunlarla beraber olmıyacağım!"

Tekrar sordum:

"Neden istifa ettin? Sana ne yaptılar?

Gafur gözlerini yüzüme dikti:

"Ne yapacaklar? Fikirlerimi çalmağa kalkıştılar. O kadın vasıtasiyle! Onu karşıma çıkardılar. O bir cadıdır! Dinle sana hepsini anlatacağım. Bir aydanberi, dikkat ediyordum, mektepte bütün diğer öğretmenler, hatta talebeler yüzüme tuhaf tuhaf bakıyorlar, benimle konuşmaktan çekiniyorlar, rastladıkları zaman yollarını değiştiriyorlardı. Kendi kendime neden böyle yapıyorlar, diye düşündüm. Evet, kafamın içinde bu adamların hiçliğini ispat eden fikirler besliyordum. Bunlar birer hiçtir, birer et parçası! Bunu ispat edecek bütün delillerimi hazırladım. Bunları birbiri arkasından çıkacak kitaplarımda, romanlarımda birer birer anlatacağım. Bu kuklaların, insana benziyen kuklaların mahiyetlerini meydana çıkaracağım.

Fakat işte o kadın bir ay evvel bana geldi. Gafur bey dedi, sizinle görüşmek istiyorum! Buyurun dedim, ne istiyorsanız görüşelim! (Gafur burada kadının sesinin ve yüzünün taklidini yaptı). Siz birkaç lisan biliyorsunuz. Bana yardım eder misiniz? beğendiğiniz kitaplardan, sizin fikirlerinize uygun kitaplardan numuneler almak istiyorum. Sonra soracağım bazı meseleler üzerine düşüncelerinizi söyler misiniz? Toplantılarınızda birkaç defa bulundum. Dikkate şayan gördüğüm fikirleriniz var!

Kadının benden neyi koparmağa çalıştığını hissettim. Ancak bunu anladığımı belli etmedim. Peki dedim, ne zaman isterseniz konuşalım.

Kendi kendime karar verdim. Ona düşüncelerimin tam aksini söyliyecektim. Öyle de yaptım. Evinde, kocasının yanında buluştuğumuz günler ona inandığım fikirlerin tam zıttını anlattım. Meselâ, bence insan cemiyetin âletinden başka bir şey değildir. O yalnız bir makinadır. Kendisine verilen vazifeyi yapar işte o

kadar dedim. Siz evvelce böyle düşünmüyordunuz diye itiraz etti, insan ruhunu içi aydınlık dolu bir kuyuya benzetmiştiniz! Cevap verdim: Bu benim hakikî fikrim değildi, yalan söylemiştim.

Bir başka gün daha ileriye gittim, kadınların insanla hayvan arasında bir mahlûk olduğunu iddia ettim. Bu sözüme şiddetle isyan etti. Ne kızıyorsunuz dedim, işte bu kızmanız dahi fikrimin doğruluğunu gösterir!

Nihayet son görüşmemizde kadınların fikir ve düşünce meselelerine karışmaması lâzım geldiğini, onların birer çocuk yapma vasıtasından ibaret olduklarını haykırarak söyledim. Sonra, bir vazifeleri daha var diye ilâve ettim, şeytanın fenalık yapmak için yer yüzündeki yardımcıları kadınlardır. İşte siz benim fikirlerimi çalmak, bana bu suretle fenalık yapmak istiyorsunuz. Maksadınızı çok iyi anladım!

Kadın da, kocası da bu sözlerimi duyunca ayağa kalktılar, hayretle açılmış gözleriyle yüzüme bakarak "Ne oluyorsunuz?" diye sordular. Kapıya doğru yürüdüm, dışarı çıkarken bağırdım: "Ahmaklar! Asıl fikirlerimi öğrendiğiniz zaman yerin dibine geçeceksiniz!"

Gafur burada durdu. Bir eliyle alnını oğuşturmağa başladı. Sonra çok yorgun bir sesle, "Başım ağrıyor, durmadan ağrıyor, diye mırıldandı. Bunun ne müziç bir ağrı olduğunu bilmezsin. Sanki birisi parmaklariyle başımın içini karıştırmakta, arada bir beynimin üzerinde bazı noktalara parmağı ile basmaktadır!"

İkimiz de bir zaman sustuk. Konuşmağa yine o başladı:

"Kadının evinden çıktıktan sonra düşündüm; bana düşman olduklarını göstermiş bulunan, fikirlerimi çalmağa kalkışan bu insanlardan uzaklaşmalıyım. Aralarında bulunmak benim için en ağır bir haysiyetsizlik olur!

Bu düşünce ile istifaya karar verdim. Dün de istifamı vekâlete yolladım!"

"Peki Gafur, simdi ne yapacaksın? Paran var mı?"

Gafur bana çok garip gelen bir şekilde güldü:

"Param yok. Paltomla şapkamı sattım; birkaç hafta geçinirim. Ötesine Allah kerim!"

Bir iki gün sonra sokakta o öğretmen kadına rastladım. Gafurun neden istifa ettiğini sordum. "Vallahi dedi, galiba Gafurda asabî bir hastalık başlıyor. Kendisini kocam da, ben de büyük bir sevgi ile evimize kabul ettik. Onun yalnız geçen hayatına bu suretle bir canlılık vermeği düşünmüştük. Hoşumuza giden fikirleri vardı. Fakat Gafur hatta zaman zaman saçmaya benziyen sözler söyledi, asabileşti, kendisinin fikirlerini çalmakla bizi itham etti. Tekrar ediyorum, galiba hastalanıyor!"

Gafuru aylarca görmedim. Sorduğum kimseler de kendisinden hiç bir haber vermediler. Hemen hemen unutulmak üzere olduğu bir sırada bir sabah birdenbire karşı karşıya geldik. Eskisinden birkaç defa daha zayıflamıştı. Kravatsız gömleğinin açık yakasından kıllı göğsü görünüyordu. Üstü başı perişandı. Ayaklarında terlikler vardı. Sapsarı yüzünde ateş gibi parlıyan gözleriyle yüzüme baktı. Sonra emreder gibi sert bir sesle, gel dedi, bana bir kahvaltı ısmarla!

Bir pastahaneye girdik. Yumurtasından çeşitli pastalarına kadar ısmarladığı kahvaltıyı konuşmadan büyük bir iştahla yemeğe koyuldu. Sanki haftalardanberi aç kalmıştı. Lokmaları hemen hemen çiğnemeden yutuyor, uzamış bıyık ve sakalına takılan parçaları yalıyordu.

Son yudum sütünü de içtikten sonra birden bire konuşmağa başladı:

"Şimdiye kadar nerede olduğumu sormadın. Beni hastahaneye götürdüler. Daha doğrusu tımarhaneye! Sözde deli olmuşum! Sefiller! Onları mahvedecek fikirlerimi neşretmiyeyim diye bunu bana yaptılar. Halbuki hiç bir şeyim yok. Görüyorsun arslan gibiyim! Bunun acısını elbette onlardan alacağım!"

"Seni ne zaman hastahaneye götürdüler? Hiç haberim yok."

Dişlerini gıcırdatarak cevap verdi:

"Herkesten gizli olarak kaldırdılar. Seninle o son konuşmamızdan birkaç hafta sonra, sana söylemeğe vakit bulamamıştım, fikirlerimi çalmak isteyenlere, o kadına karşı mahkemeye başvurdum. "Bu fikir hırsızlarını mahkûm ediniz." dedim. İstidamı kabul etmek istemediler. "Siz de onlarla berabersiniz! Siz Allahın adaletini değil, şeytanın mel'ânetini temsil ediyorsunuz" diye bağırdım. Beni yakalamak istediler. Birkaç kişiyi yumruklayarak adliyeden çıktım, eve geldim. O gece beni alıp götürdüler!"

Gafur bunları anlatırken sesi gittikçe yükseliyor, etrafımızdaki masalarda oturanlar bize bakıyorlardı. Teskin etmeğe çalışarak üzülme herşey düzelir kalk gidelim, dedim.

"Hayır, hayır, ben burada kalacağım. Sen git. Dur sana birşey soracağım. Bana harfleri Türkçe olmıyan, hangi dilde olursa olsun, tek Türkçe olmasın, bir daktilo bulabilir misin?" "Ne yapacaksın?

"Yazılarımı onunla yazacağım. Türkçe yazarsam çalacaklar diye korkuyorum!"

Gafuru o günden sonra her defasında biraz daha perişan biraz daha sefil gördüm. Saçları omuzlarına kadar uzadı. Sakal ve bıyıkları bütün yüzü sardı. O zaman başı mühip bir manzara aldı. Bir arslan başına benziyordu. Sokaklarda terliklerini sürükliyerek avare avare dolaşıyor, kendisine para vermek istiyenlere

dikkatle bakarak uzaklaşıp gidiyordu. Ahçılar ona parasız yemek yediriyorlar, kahveciler çay ve kahve ısmarlıyorlardı.

Karşılaştığımız zamanlar beni bir köşeye çekiyor, uzun uzun konuşmak istiyordu. Fakat artık fikirlerinden, onları çalmak istediklerinden hiç bahsetmiyordu. Bir gün: "Gafur, yazıyor musun?" diye sordum. Sakalını okşıyarak tatlı bir sesle "Hepsini yazdım, hepsini. Şimdi rahatım. Bak herkes bana nasıl saygı gösteriyor" dedi.

Bir sonbahar akşamı yine karşılaştık. Elimden tutarak: "Seni arıyordum; konuşacaklarım var, gel biraz kırlara doğru açılalım" dedi. Yürüdük. Şehrin sayfiyelerine giden asfalttan ayrılarak küçük bir derenin kenarında oturduk.

"Su ne sakin akıyor, diye başladı, şimdi ben de onun kadar sükûnet içindeyim. Hasta olduğumu biliyorum. – Elini alnına götürerek – şuradaki ağrı hiç geçmedi. Bu ağrı aklımdaki fikirleri durmadan yedi bitirdi. Bazan kendimi toplamağa çalışıyorum. O zaman ağrı korkunç bir hal alıyor. Dindirmenin tek çaresini hiç düşünmemekte buldum. Beynimin içinde bir harabe var. Bu harabenin her taşı ayrı bir hatırayı, geçmişte yaşadığım günlerde tattığım ayrı bir zevki canlandırıyor. Beynimdeki harabenin içinde dolaşmaktan sonsuz bir haz duyuyorum. Bazan o harabede kendimi, Öğretmen Gafuru buluyorum. Bana, sen neden böyle oldun diye soruyor, neden böyle oldun? Ona, kardeşim diyorum. Böyle olmak mukaddermiş. Hem ne oldum ki! Sen hâlâ beyhude fikirlerin esirisin. Bense bütün fikirlerin sultanı oldum!"

Gafur batmak üzere olan güneşe bakarak devam etti:

"Birazdan karanlık çökecek. Bu sizlerin uykuya dalmanız için bir işarettir. Benim için ise ruhumun bütün ışıklarının yanacağı an geldi. Artık hepsi benim olan Çinden Türkistana, Türkistandan Efgana kadar olan ülkelerde dolaşabilirim!"

Kalkmak istedim. Kolumdan tutarak "yanımda kal" dedi. "İşittim ki sen bir kitap yazmışsın. Orada hayatla ölümü karşılaştırarak konuşturuyormuşsun. Bu kitaptan bana ver. Onu çok uzaklara giderek, hiç kimsenin bulunmadığı bir yerde okuyacağım. Ölümü anlamak için ölü sükûnetine ihtiyaç vardır."

"Ben böyle bir kitap yazmadım, Gafur".

"Yazdın, iyi biliyorum. Bütün kütüphanelerde satılıyor. Yoksa fikirlerini çalacağımdan mı korkuyorsun?"

Bu Gafurla son konuşmam oldu.

Zürriyet'ten

Mahalleye Dönüş

(S. Ağaoğlu, *Zürriyet*, İstanbul 1950, s. 20-36)

Genç bir adam olarak kendime sergüzeştler aramak için heyecan dolu bir kalb, hülya dolu bir kafa ile; bıraktığım şehre bu kadar sene sonra ihtiyarlamış, sönmüş bir halde tekrar dönmeyi neden düşündüm? Bunu bilmiyordum. Yalnız, bir sabah dudaklarımda çocukluk zamanımdan beri unuttuğum bir şarkı ile uyandım. Kendi kendime, artık hayatın sonuna yaklaşmağa başladığımı, eski âşinâlarla vedalaşmak icap ettiğini, maziyi, çocukluğu son bir defa daha görmek lâzımgeldiğini yüksek bir sesle birkaç kere söyledim. Akşam trendeydim, muttarit gürültü ve sarsıntılar arasında, sıkışarak oturduğum yerde uyuklamağa çalışırken bir rüya gördüm:

Çimenler ve çiçekler dolu bir çayırda, yanımda benden daha uzun, fakat yüzü bana benziyen genç bir adamla beraber, konuşmadan dolaşıyordum. İkimiz de derin düşüncelere dalmıştık. Bu adamı tanımıyordum. Fakat bana o kadar benziyordu ki, zaman zaman yüzüne bakıyor, bu tıpkı bana benziyen çehreyi nerede gördüm, diye soruyordum. O birdenbire durdu. Ellerimi tutarak, sizi, dedi, gözyaşları içinde bırakıp ebedî dünyaya uçtuğum dakikayı hatırlıyor musun? Yüzüne dikkatle baktım ve birden onu tanıdım. Bu, henüz iki yaşında menenjitten ölen küçük kardeşimdi. Kucaklamak istedim; kollarımı uzatırken kayboldu. Sarsılarak uyandım.

Bu ehemmiyetsiz, basit, hâdisesiz rüya beni doğduğum ve çocukluğumu geçirdiğim şehre kadar mütemadiyen düşündürdü. Neden tüm böyle bir yolculuk sırasında, bu çocuk, rüyama girmişti? Bu benim için bir işaret miydi? Ölüler artık beni çağırıyorlar mı?

Tren istasyonda durduğu zaman bir an için, inmeyi, trenin gideceği yere kadar gitmeyi düşündüm. Fakat görünmez bir el beni hemen hemen zorla kaldırdı. Kalabalık istasyonda şaşkın şaşkın birkaç saniye durdum. İçimde trene tekrar binmek arzusu uyanıyordu. Hattâ birkaç adım attım. Tam bu sırada omuzuma bir el dokundu, döndüm. Kısa boylu, ihtiyar bir adam, dudaklarında hafif bir tebessüm, dikkatle bana bakıyordu. Uzun, beyaz bir sakalı vardı. Yeşil gözlerinde hayret ve sevinç ışıkları parlıyordu. Titrek bir sesle:

– Sen, dedi, bizim eski komşumuz kâtip Muhsin Efendinin oğlu değil misin?

– Evet, dedim, ben kâtip Muhsin Efendinin oğluyum. Fakat sizi tanıyamadım.

İhtiyar koluma girdi:

– Şimdi tanıyacaksın! Burayı bırakıp gideli çok oluyor. Elbette unuttun! Ben, sizin evin bitişiğindeki evde oturan tabur imamı Hacı İsmail!

– Tabur imamı Hacı İsmail, Hacı İsmail?

– Küçük Zeynebi hatırla canım, işte onun babası!..

İhtiyar garip garip gülmeğe başladı.

Küçük Zeynep! Çok iyi hatırlıyordum. Sarışın, mavi gözlü, kıvırcık saçlı kız! Çok iyi hatırlıyorum!.. Gönlümün ilk heyecanı!

İhtiyar garip gülmesine devam ederek, ya, dedi, sen onu ne kadar çok severdin! Ben her şeyi biliyordum! Ama, ses çıkarmazdım. Çünkü istiyordum ki sen de benim evlâdım olasın! Fakat kader!

– Zeynep nasıl, dedim, evlendi mi?

İhtiyar, kendi kendine söylenir gibi mırıldandı:

– Vakit mi kaldı? Vakit mi kaldı?

Daha fazla sormadım. İçimi birdenbire öyle ıstıraplı bir hiddet kapladı ki, ihtiyarı şiddetle ittim ve hemen hemen koşarak istasyondan caddeye çıktım.

– Zeynep ölmüş veya ölmemiş bana ne?.. Bu beni hiç alâkadar etmez! Ben buraya zaten geçmiş senelerime son bir selâm vermeğe geldim. Yalnız Zeyneple mi meşgul olacağım?

Arkamdan birisi koşuyor gibi geldi. Döndüm, kimse yoktu. Fakat yürüdükçe mütemadiyen beni bir başkası takip ediyormuş gibi ayak sesleri işittim. Bu beni daha çok sinirlendirdi. Bu sesten kurtulmak için âdeta koşmağa başladım. Yoldan geçenler bana bakıyorlar ve bazan gülüyorlardı. Nihayet bir ağacın dibinde durdum. Boğazıma bir şey tıkanmıştı. Nefes alamıyordum. Elimle göğsüme bastırdım. Sonra birden ihtiyarı ve Zeynebi hatırladım. Bu sefer artık içimde hiddet yoktu, sükûnetle düşünebiliyordum.

Zeynebin ölmüş olması beni şimdi biraz sevindiriyordu. Eğer hayatta olsaydı, ona tesadüf etseydim ne olurdu? Belki onu o kadar çirkinleşmiş bulacaktım ki, nefret ve tiksinti içinde kalacaktım. Yahut karşımda aptal bir kadın görecektim. Şişmanlamış, yağlanmış bir et yığını! İhtiyar, evlenmesine vakit kalmadı, demişti. Demek ben onun hayatında ilk ve son âşıkıyım!

Bu düşünce bana gurur veriyordu.

Artık tamamen rahatlamıştım. Bavulumu elimde sallıya sallıya bir otel aramağa başladım.

Şehir ne kadar değişmişti. Benim zamanımda harap, ihtiyar bir manzarası vardı. Sokaklar dar ve pisti. Evler yıkılacak gibiydi. O zaman henüz, toprak, çamur içinde, yolcuları uzun bir tren seyahatinden daha fazla kirleten istasyon caddesi, şimdi asfalt, iki tarafında iki sıra büyük ağaçlarla bir gezinti yerine benziyordu. Uzakta, şehrin yüksek yerlerinde parklar, heykeller, muhteşem binalar göze çarpıyordu. Şık, muntazam, temiz genç bir adama benziyen bu şehirle, benim içinden çıktığım eski kasaba arasındaki fark, benim şimdiki halimle ne kadar tezatlıydı! Ben o zamanlar bu şehrin şimdiki manzarasında bir insandım. Onu beğenmemiş, ihtiyar, çirkin, mânâsız bulmuş, kendime lâyık yerler aramağa çıkmıştım. Fakat şimdi onun her penceresi, her taşı, her yaprağı bana, benim vaktiyle ona baktığım gibi istihfafla bakıyor, beni baştan ayağa kadar süzüyor, güzelliğimi, temizliğimi bozan bu pis mahlûk kimdir, diyor!

Bu düşünce ile beraber yine hiddet ve mahcubiyet içinde kalarak durdum. Caddenin kalabalık bir yerindeydim. Otomobiller, otobüsler, arabalar yanımdan geçiyorlar, halk bir sel gibi akıyor, her şey, herkes acele bir hareket halinde bulunuyordu. Benim caddenin hemen ortasında, elimde bavul, duruşum, bu hareketteki intizamı bozmuş olacak ki, ilkönce gelip geçenler omuzlarıma çarptılar, bir iki otomobil yanımdan hızla sıyrılırken şoförler gazaplı nazarlarla baktılar, nihayet bir polis yaklaştı, "Rica ederim, efendi, dedi, kenara çekiliniz!"

Bir rüyada cevap verir gibi dalgın bir sesle: "Peki efendim, çekileyim, çekileyim, fakat bu şehir nasıl böyle kalabalıklaştı ve güzelleşti?"

Polis ürkek bir nazarla yüzüme baktı ve omuzlarını kaldırdı. Sonra kolumdan tutarak kenara doğru çekmeğe başladı. O zaman bir rüyadan uyanır gibi silkindim, kekeliyerek, polise, bir otel aradığımı, fazla para veremiyeceğimi, ucuz bir yer olması lâzımgeldiğini anlattım. Polis bana, geceliği bir lira olan bir otelin adresini verdi. Yarım saat sonra, iki kişilik bir odada, bana düşen karyolamda derin bir uykuya dalmış bulunuyordum.

Sabah, çok erken otelden ayrıldım. Şehir henüz uyanıyordu. Caddede, barlardan dönen sefih kadın ve erkekler, işçiler, dükkânların kepenklerini kaldırmağa çalışan çıraklar vardı.

Vaktiyle oturduğumuz mahalle bir dere kenarında, şehrin en dış kısmıydı. Ekserisi küçük kerpiç evlerden ibaret, yazın tozlu, kışın çamurlu birkaç sokak!

Caddeye çıkar çıkmaz, ilk ziyaretimi buraya yapmayı düşündüm ve tahmin ettiğim tarafa, yâni caddenin sağ tarafındaki dar bir yola döndüm. Biraz yürüdükten sonra önüme çıkan iniş aldanmadığımı gösterdi. Buraları ne kadar değişmişti. Bu asfalt yol, bu yüksek apartımanlar, bu sabahın erken saatindeki kalabalık beni şaşırtıyordu. Biraz daha yürüdükten sonra asfalt bitti, kaldırımlı bir yol başladı. Aynı zamanda apartımanlar seyrekleşiyor, yerlerini iki, üç katlı evler alıyordu. Nihayet kaldırım küçük bir demir

köprüyü geçince, bitti, birden eski mahallemle karşı karşıya geldim. Aynı tozlu sokak, aynı kerpiç evler, aynı ayakları çıplak, yüzleri kir içinde, yerlerde yuvarlanan çocuklar! Evlerinin önünde hasır iskemlelerde kahvelerini içer; ihtiyarlar, köşedeki çeşmede tenekelerini dolduran, derede çamaşır yıkayan kadınlar, hepsi, her şey hiç değişmeden kalmıştı. Bütün şehri yeniden yapan esrarlı mimar sanki bu demir köprüyü aştıktan sonra yorulmuş ve işi bırakmıştı.

Evimiz bu sokağın en nihayetindeydi. Fakat oraya kadar gidemedim. Heyecan, şaşkınlık kuvvetimi tamamen kesmişti. Hemen karşıma gelen kahveye girdim ve oturdum.

Bir zamanlar ben de bu çocuklar gibi kir ve pislik içinde bu sokakta oynamıştım. Annem sabah, gün doğarken beni, elime bir dilim ekmek sıkıştırarak kapıdan bırakırdı. Biraz sonra diğer çocuklar çıkarlardı.. Gün kızışınca dereye girer, entarilerimizi belimize kadar çekerek, gelip geçenlere ayıp yarlerimizi gösterirdik. Bazan çeşme başında kadınlar kavgaya tutuşurlardı. Bu bizim için bir eğlence olur, kavgacıların etrafında halka şeklinde dizilirdik. Dövüş hararetlenir, erkekler karışırlar, sonunda birbirimizle hangi tarafın dayak yediğini münakaşa ederdik!

Sağ gözümde anadan doğma perde vardı. Bunun için mahallede çocuklar gibi büyükler de, hattâ annem, babam bile ismimi çağırmazlar, bana sadece Kör diye seslenirlerdi. Yaşımın çok üstünde bir kuvvetim vardı. Bunun için yine mahallede herkes benden korkardı. Küçükken çocukların arasında baş olmuştum, biraz büyüdükten sonra bütün mahalle, kuvvetim önünde eğilmişti.

Çayımı yudum yudum içerken daha sonraki zamanları, vak'a ve yüzleri birbirine karıştırarak hatırlıyordum:

Bir gün birdenbire babam annemi evden kovdu.. Sebebini bilmiyordum. Bu beni şehirden nefret ettiren ilk hâdise olmuştu. O günden sonra arkadaşlarımın bana, komşuların babama karşı olan muamelelerinde garip bir çekingenlik, acıma ile karışık bir tiksinti sezdim. Nihayet babam evimizi sattı, şehrin başka bir yerine taşındık.

Karşımdaki masada oturan adamın, gözlerimin içine dikkatle baktığını gördüm. Bu, kumral saçlarının bir kısmı beyazlaşmış, hemen hemen ben yaşta bir adamdı. Kireç ve toprak içinde olan elbiseleri, bir duvarcı olduğunu gösteriyor, açık mavi gözlerindeki bakışlardan çekingen, sert bir adam olduğu anlaşılıyordu. Yerinden kalktı, müteredditi adımlarla yanıma geldi:

– Kör, sen misin?

Cevabımı beklemeden eğildi, beni kollarının arasına alarak yanaklarımdan birçok defa öptü. Sonra bir daha yüzüme baktı. Ben onu hâlâ tanımamıştım. Güldü:

– Hatırlamadın! Bak, şu dere içinde seninle kaç kere dövüşmüş, kaç kere oynamıştık. Ali, Sarı Ali!.. Şimdi tanıdın mı?

O zaman birdenbire hatırladım. Ali, bu sokakta geçen ilk çocukluğumun en yakın arkadaşıydı. Ben yaştaydı, evleri bizim evin birkaç adım ötesindeydi. Yanıma oturdu:

– Sen demek hâlâ buradasın, Ali?

– Evet, hem aynı evde. Yapayalnızım. Gündüz çalışıyorum, akşam içiyorum. Seninle bu mahalleden ayrıldıktan sonra bir iki defa görüşmüştük. Sonra tamamen kayboldun!.. Kaç sene oluyor?.. Belki yirmi, belki otuz! Sen ne yaptın?

"Evet, ben ne yaptım? Bu uzun seneler içinde ben ne yaptım?"

– Hiç Ali! Serseri serseri dolaştım. Nihayet buraları ölmeden evvel bir daha görmek istedim.

Çocukluk arkadaşım boynuma sarıldı:

– Kör, dedi, bazan şurada oturan çocuklara bakıyorum. Ah diyorum, keşke hep o yaşta kalsaydık!.. Dert yok, endişe yok! Elimize verilmiş bir dilim ekmek bize yeterdi! Sanki neden büyüdük?

– Ali, ötekiler nerede, çocuklar? İsimlerini bile hatırlamıyorum.

– Bir kısmı daha o zaman kayboldular. Bir ikisi öldü. Kalanları ben de görmüyorum.

Bu sözle beraber istasyonda olduğu gibi yine hiddetlenmeğe başladığımı hissettim. Birdenbire yerimden kalktım. Hareketim o kadar şiddetliydi ki, Ali hayretle yüzüme baktı. Omuzlarından tuttum, kısık bir sesle mırıldandım:

– Allahaısmarladık, bir daha öteki dünyada görüşürüz!..

Cevap beklemeden kahveden fırladım. Kendi kendime aynı suali biraz yüksek sesle sordum:

"Neden buraya geldim? Neden buraya geldim?" Koşarak köprüyü geçerek caddeye çıktım. Derin bir heyecan kalbimi kemiriyor, göğsüm havasızlıktan sıkışıyordu. Eskikale içine çıkan yokuşun nihayetine geldiğim zaman durdum, yorgunluktan dizlerimin titrediğini hissettim. Şehir ayaklarımın altındaydı. Eskiden de bu aynı noktada durarak baktığım step yine karşıdaki sıra dağlara kadar uzanıyordu. Fakat stepin o eski kara kasabası artık gözükmüyordu. Şimdi beni ondan kaçıran büyük şehir hayali bir hakikat olarak gözlerimin önünde açılmıştı.

Kale kapısı eski halindeydi. Yalnız o zaman çökmek üzere olan kemer tamir edilmişti. Burası da aşağıdaki mahalle gibi hemen hemen hiç değişmemişti.

Birdenbire tekrar Zeynebi hatırladım. Ona hoş görünmek için neler yapmıyordum. Kaç defa bu kemerin altında, yanına sokulmuş, Zeynep, seni alacağım, demiştim. O yüzüme daima istihfafla bakar, ağzındaki sakızı biraz daha kuvvetle çiğneyerek yayık bir sesle, hele adam ol da sonra, derdi; kimbilir, belki de beni ondan ve şehirden kaçıran şu "adam ol da!" sözüydü...

Çeşmenin yanında iki katlı bir evde oturuyorlardı. Bizim ev de onlarınkine bitişikti. Çeşmeyi kolaylıkla buldum. Fakat evlerin yerinde boş bir arsa vardı. Yalınayak çocuklar dize kadar çıkan otlar ve dikenler arasında oynuyorlardı.

Zeynep gözümün önünden gitmiyordu, Ayaklarında takunyalarla aramıza karışırdı. Kaç yaşındaydık? Bunu düşünmek bile mânâsız! İstersek bir yaşında olalım. Yalnız iyi hatırlıyorum ki, biz onun dişi, o bizim erkek olduğumuzu biliyordu.

Biraz daha yürüyünce mahallede tek korkumuz olan türbe ile karşılaştım. Kapısına kalın bir kilit asılmış, pencereleri örülmüştü. Önünde ihtiyar bir adam oturuyordu. Yanında, içinde birkaç madenî para bulunan bakır bir kâse vardı. Gözleri kapalıydı. Bu kâseye ben de küçük bir şey attıktan sonra, çoktan beri burada mısın? diye sordum.

Muhatabım gözlerini açarak yüzüme baktı:

– Burada doğdum, burada öleceğim!

Koyu kestane rengindeki bu yorgun gözlerde bu sözlerin içten geldiğini gösteren bahtiyar bir ışık vardı.

Doğduğu yerde ölmek! Ölümün kaide olduğu bir dünyada ölüm için en güzel yer elbette hayata gözlerimizi açtığımız yerdir.

Şuursuz bir hareketle ihtiyarın sakalını okşadım. O devam etti:

– Bu mahallede doğdum, bu mahallede büyüdüm, bu mahalede kimsesiz kaldım, nihayet işte bu mahallede dileniyorum.

Bu ihtiyar dilenci de yoksa ziyarete geldiğim eski hâtıralardan birisi mi? Hayır, birbirimizi tanımamıza lüzum yoktu. İhtiyarın yanından uzaklaştım.

Henüz birkaç adım yürümüştüm ki, karşıma dün istasyonda gördüğüm adam, Zeynebin babası dikildi.

Hiçbir şey söylemeden koluma girdi, beni dar bir sokağın içine sürükledi. Mukavemet beyhude idi. Bu sessiz harekette kat'î bir azim ve karar sezdim. Bu seziş beni de tekrar heyecanlandırdı. Bir kapıda durduk. O, kapının görmediğim bir yerinden bir ip çekti. Bir çıngırak sesi işitildi. Biraz sonra kapı açıldı. Zeynebin babası bana yol gösterdi, içeriye bir adım attım ve birden geri çekildim! Karşımda cüce denilecek kadar küçük, yüzü korkunç derecede buruşuk bir kadın hiddetli bir nazarla bana bakıyordu.

İhtiyar, kadının sırtını okşadı:

–Yabancı değil, yabancı değil!

Beni kolumdan tutarak küçük bir odaya soktu. Karanlık, küf kokan bu odada gözüme ilk çarpan yerde, duvara bitişik bir yatak oldu. Yatağın üstünde kırmızı atlas bir yorgan ve iki küçük yastık vardı. İhtiyar, uyuyan birisini uyandırmaktan çekinir gibi hafif bir sesle fısıldadı:

– İşte bu yatakta öldü. Küçücüktü. Yüzü sapsarıydı. Ellerini bana uzattı, o kadar!

Titreye titreye sedire oturdu. Ben de yanına diz çöktüm. Artık kendimde değildim. Bu odaya girerken bütün şahsiyetimi, vücudumu, ağırlığımı kaybetmiştim. Kendimi bir duman, bir gölge gibi görüyordum. İhtiyar elimi tutarak sıktı:

– Bu kadın anamdır. Şimdi belki doksan yaşında. Bir türlü ölmüyor. O, ben, bu yatak; işte ailem!

Zeynebin babasını kollarımın arasına aldım. Yüzünü yüzüme dayadım. Kaç saat böyle, konuşmadan, kımıldamadan durduk, bilmiyorum. Sonra o ayni vaziyette uyudu. Yavaşça sedire yatırdım. Ayaklarımın ucuna basarak taşlığa çıktım. Deminki kadın karşımda dimdik duruyordu. Ona bakarak geri geriye sokak kapısına kadar yürüdüm. Ayni vaziyette elimle arkada kapıyı açarak bir hamlede sokağa fırladım.

Koşarak sokağı ve kemeri geçtim. Caddeye, kalabalığa çıkınca durdum. Titriyordum. Gözlerimin kararlığını ve yuvarlandığımı hissettim.

Tekrar kendime geldiğim zaman küçük, dar bir odada, bir kanapenin üstüne yatırılmış olduğumu gördüm. Yanımda genç, gözlüklü, sarışın bir adam vardı. Gülümseyerek: "Geçirdiniz, merak etmeyin!" dedi.

Kalkmak istedim. Tuttu:

– Hayır, hayır, daha biraz böyle yatacaksınız... Ağır bir baygınlık geçirdiniz.

– Peki, neredeyim?

– Burası eczahanedir. Sizi, yolda düşerken görmüşler! Buraya getirdiler. Küçük bir baş dönmesi!

Eczacının ellerinden tuttum:

– Teşekkür ederim. Fakat biliniz ki küçük değil, büyük bir baş dönmesi. Dünya dönmesi, bir âlemin altüst olması! Müthiş, müthiş!

Genç adam hayretle yüzüme baktı, sonra yine gülümseyerek arkasını döndü.

Eczahaneden çıktığım zaman akşam olmak üzere idi. Birkaç adım yürüdükten sonra caddenin sağ tarafındaki küçük bir sokağa saptım. Burada yanyana meyhaneler vardı. Sıcak meze ve ispirto kokusu bir-

denbire, mukavemet edilmez bir şekilde sarhoş olmak arzusunu uyandırdı. İlk meyhaneye girdim. Masaların bir kısmı boştu. Diğerlerinde daha çok amele, küçük memur, işsiz, güçsüz oldukları hallerinden belli birkaç kimse oturuyor ve sessiz, konuşmaktan ziyade düşünerek içiyorlardı. Hayatımda içkiden ekseriyetle nefret etmiş, fakat bazan en büyük teselliyi onda bulmuştum. Alkolden mestolarak unutmayı başka hiçbir şey vermemektedir. Şimdi yine ayni unutmak arzusu ile meyhaneye girmiştim. Fakat ilk yudum başımı döndürdü, omuzlarıma ağrı verdi.

Açık havaya bir an evvel çıkmak için hesabı görmek üzereyken yanımdaki masada oturanlardan birisi kalktı. Yanıma gelerek ellerini omuzlarıma koydu, yüzüme dikkatle baktı. Sonra kısık bir sesle, "Kör!., dedi, nereden çıktın? Hortladın mı be adam?"

— Evet, bana küçükken Kör derlerdi. Sen de oradan mısın?..

Muhatabım sarhoş kafasını iki yana salladı:

– Hey zaman! Hey zaman! Ne yaman geçiyor. Ben seni çoktan ölmüş sanıyordum.

O konuştukça demirki ağırlığım kayboluyor, içmek arzusu yeniden uyanıyordu. Bütün bir bardak şarabı birden içtim. Sonra: "Seni tanımadım, diye başladım. Tanımak da istemiyorum. İşte o çocuklardan birisi de sensin. Bu bana yeter!"

O, bir kolunu boynuma doladı:

– Beni tanımazsın. Çünkü ben mahallenin en korkak, en efendi, en terbiyeli çocuğuydum. Aranıza pek karışmazdım. Daha doğrusu anam, babam karıştırmazdı. Her gün pencereden sizlere hasretle bakardım. Hele senin kuvvetine hayrandım. Ah, derdim, şu Kör gibi olsam! Galiba en sonunda senin gibi oldum...

Hayretle yüzüne baktım:

– Benim gibi ne oldun?

– Yâni kör talih beni de ayni yola attı. Ne yaparsın, kısmet buymuş! İşte geceleri çalışıyordum. Herkes uyuduktan sonra. Burada gördüklerinin ekserisi bizlerdendir. Sen de her halde?..

Sükûnetle kolunu tuttum:

– Hayır kardeşim, ben sizden değilim!

Muhatabım birden sarardı:

– Yoksa?..

Ayni sükûnetle devam ettim:

– Ondan da değil. Hiçbir mesleğim yok!

Sözlerim arkadaşımı tatmin etmiş olmalı ki, emin ve lâkayıt bir tavırla; tekrar söze başladı:

– Biz böyle olduk ama, adam olanlar da var.. Hani hatırlar mısın, bir piç kurusu vardı. Mendebur bir şey! Mahallede hep habercilik eder, lâf götürür, dedikodu yapardı. Hattâ sen onu bir gün dehşetli dövmüştün. İşte o şimdi zengin, apartımanlar, evler, bahçeler! Sana adresini vereyim, git onu da gör!

Küçük bir kâğıda bir adres yazarak verdi. Sarhoşluğum yavaş yavaş tamamlanıyordu. Kafamın içinde karmakarışık fikirler ve hayaller vardı. Durmadan, içmek istiyordum. Sonra yavaş yavaş her sarhoşluk ânındaki tahayyülüm başladı: Kendimi bütün âlemi yaratan büyük kudret diye tasavvur ediyordum. Nihayetsiz bir zamandan beri yaşıyordum. Yine nihayetsiz bir zamana kadar yaşayacaktım. Bütün bu fânî mahlûklar benim oyuncaklarımdan ibaretti. Onları ben güldürmekte, ben ağlatmaktayım. Nefretleri, aşkları, doğumları, ölümleri hep bendendir.

Gözlerimi kapayarak içine daldığım bu büyük kudret âleminde meyhanecinin para istemek ve tezgâhını kapatmak için karşıma dikildiği zamana kadar yaşadım. Sonra boş ve sessiz caddeye çıktım. Sendeliyerek, gelişigüzel belki bir saat yürüdüm. Bir aralık kendimi geniş bir meydanda buldum. Burası bir parka benziyordu. Karanfil ve gül kokuları ciğerlerimi dolduruyor, hafif bir rüzgâr saçlarımı okşayarak yanan alnımı serinletiyordu. Gözüme ilişen bir sıraya yığılır gibi oturdum. O zaman burasının bir mezarlık olduğunu gördüm. Beyaz mermer mezarlar, karanlıkta canlı birer mahlûk gibi sanki titreyerek, bana bakıyorlardı. Ölümden, ölüme ait her işaretten daima korkmuştum. Bu korku bazan öyle bir dereceye geliyordu ki, insanları birer hortlak zannediyor, günlerce, her tarafı sımsıkı kapatılmış odamda, kimsenin yüzüne bakmağa cesaret etmeden saklanıyordum. Fakat bu gece farkına varmadan, sarhoş bir halde geldiğim bu mezarlıkta en ufak bir ürperme duymadan sükûnetle oturuyordum. Hayatımda ender nail olduğum bir huzur içindeydim. Büyük bir yorgunluktan, müşkül bir mücadeleden selâmetle çıkmış insanlar gibi derin derin nefes alarak yıldızlara bakıyordum. Ne kadar parlak ve canlıydılar, elimi uzatsam onları birer birer toplayabileceğimi düşündüm, kollarımı havaya doğru kaldırdım. Bu hareketim ağaçlarda tünemiş birkaç kuşu ürküttü. Yaprakların arasından bir an süren bir hışıltı ile uçuştular. Bu ses düşüncelerimi birdenbire değiştirdi, gözlerimin önünde annemin ince ve solgun yüzü canlandı. Küçük evimizden, arkasına bakmadan bizi bırakıp gitti! Nereye gitti? Yaşıyor mu? Öldü mü? Gözlerimi kapadım. Kulaklarıma hafif bir ses gelmeğe başladı. Evvelâ bir mırıltıya benziyen bir ses yavaş yavaş bir beste halini aldı. Başım sıcak bir dizin üstüne düşerken, kapanmak üzere olan göz kapaklarımın arasından annemin bana gülümseyerek baktığını ve ninni söylediğini gördüm.

Çok yakından gelen ayak sesleri beni bu bir dakikalık uykudan uyandırdı, biraz ileride bir gölgenin ağır adımlarla mezarların arasında dolaştığını gördüm. Bu uzun boylu bir erkeğe benziyordu. Arada bir duru-

yor, elini göğsüne götürüyor, sonra yine yürüyordu. Nihayet durdu, birkaç saniye hareketsiz kaldı ve birden toprağa eğildi.

Kalkarak sessiz adımlarla yanına kadar sokuldum. Adam bir mezarın üstüne kapanmış, toprağı öpüyordu. Onu ürkütmemek için en hafif bir sesle, dostum, dedim, ne yapıyorsunuz?

Birdenbire sıçradı, karşımda dikilerek yüzüme baktı. Sonra parmağı ile mezarı gösterdi:

– İşte o burada yatıyor. Onu buraya koydum. Bir sene oldu. Fakat onu bir gece bile yalnız bırakmadım!..

– O kimdir?..

Adam ellerini birbirine vurdu:

– Nasıl olur da onu tanımazsınız? O çocukların en güzeli, zekâların en parlağı! O benim oğlum! Herkes, bütün dünya onu tanıyor. Siz nasıl bilmezsiniz?

Bedbaht babanın ellerini tuttum, ikimiz ayni zamanda mezarın önünde toprağa çömeldik. Kolumu onun boynuna doladım, tanıyorum, dedim. Evet, iyi tanıyordum. Senin oğlun! Çocukların en güzeli, zekâların en parlağı! Ölüme mahkûmdu; öldü. Sen bu derdi çekmeğe mahkûmdun; çekiyorsun! Bu mezarın yanında birbirimizi bulmamız mukadderdi; bulduk!

O boğazlanan bir horoz sesiyle hıçkırarak bana sarıldı!

Sabahleyin, gözlerimi, gün doğarken, geceki mezarın yanında açtım. Yalnızdım. Meçhul arkadaşım gitmişti. Mezarlıktan akşamki hâdiseyi unutmuş bir halde çıktım. Birkaç adım yürüdükten sonra, peki, ben bugün ne yapayım? dedim. Aklıma meyhanede eski mahalle arkadaşımın verdiği adres geldi. İşte son ziyaretimi bu zengin olmuş, adam olmuş çocuğa yapabilirim, diye düşündüm. Kâğıtta yazılı adresi önüme ilk çıkan polise sordum. Büyük caddenin ortalarına doğru bir yeri anlattı. Orada başkasına sorarsınız, dedi.

Saat çok erkendi. Sokaklar hemen hemen boştu. Bununla beraber dün sabah şehrin öteki tarafında yine bu saatte büyük bir kalabalık vardı. Sessiz bir saraya girer gibiydim. Geniş cadde heykellerle süslüydü. Yavaş yavaş yürüyor, içimde derin bir huzur ve sükûn ile hayat ne güzel şeydir, diyordum. Yaşamak, ebediyen yaşamak mümkün olsaydı! Her ıstıraptan, her acıdan, her inkisardan sonra onun kıymeti nasıl anlaşılıyor! Bu cadde ne güzel, bu apartımanlar ne güzel, bütün bu manzara ne güzel! Bu yolda binlerce sene böyle yürüseydim!

Mesut olmak için yaşamanın kâfi geldiğini düşünüyordum. Tek hayatta olmak ne büyük bir saadetti!

Caddede gördüğüm yüzleri kardeşim, annem, babam gibi hasretle öpmek istiyordum.

Gün ilerledi. Artık zengin ve büyük adam olmuş arkadaşımı ziyaret edebilirdim. Oturduğu yeri buldum. Burası geniş bir bahçe içinde, üç katlı büyük, süslü bir evdi. Beni içeriye alan genç, temiz bir hizmetçi, kartımı istedi. Sıkılarak, "Yok, dedim, lâkabım Kör'dür, siz böyle söylersiniz! Muhakkak görüşmek istiyorum!"

Hizmetçi tereddütle gitti. Yalnız kalınca bulunduğum salona göz gezdirdim. Duvarlarda yağlıboya resimler vardı. Yerlere kıymetli halılar döşenmişti. Masalara, köşelere gelişigüzel vazolar, küçük heykeller yerleştirilmişti. Resimler arasında bir kadın portresi gözüme çarptı. Bu ince, geniş alınlı, zayıf bir yüzdü. Bakışlarında derin bir keder vardı. Bu yüz bana canlı gibi geldi. Okşamak için elimi uzatırken kapı açıldı. Döndüm. Odaya kısa boylu, şişman, sarışın bir adam girdi. Yüzüme sert sert bakarak karşımda ayakta durdu: "Buyurun, ne istiyorsunuz, söyleyin.." dedi.

Bu adamla ne konuşacaktım? Kızardığımı hissettim. Kekeliyerek, affedersiniz, sizi rahatsız ettim, dedim, beni de elbette tanımadınız! Nasıl ki ben de sizi sokakta görsem katiyen tanımıyacaktım. Şaka değil, yirmi sene geçti. Hem sizden ayrılırken ben ne haldeydim, siz ne haldeydiniz!

Eski arkadaşım sözlerimi kesmedi. İstihfaflı bir bakışla: "Fakat, dedi, sizinle nerede tanıştık? Sizi hiç, ama hiç hatırlamıyorum. Biraz daha açık konuşsanız!"

Yavaş yavaş kendime geliyordum. Daha tabiî bir sesle devam ettim:

– Yüzler çok değişti. Sizin de öyle. Hafızanızı biraz zorlayın. Bu şehrin yirmi sene evvelki halini hatırlayın. On, on iki yaşında iken oturduğunuz bir mahalle vardı. Orada arkadaşlarınız vardı. Derede, tozda, çamurda oynayan, çeşme başında kavga eden arkadaşlarınız! Kör, Kör'ü tanımadınız mı?

Çocukluk arkadaşım oturmamı işaret etti, kendisi de bir koltuğa çökerek elini alnına götürdü:

– Vallahi, böyle bir mahalle, böyle arkadaşlar hatırlamıyorum. Belki daha çok küçükken böyle bir yerde bulunmuşumdur. Fakat kendimi bildim bileli sokak çocukluğu etmedim!

– Bakın, şimdi size çok iyi hatırlatacağım. Bana Kör derlerdi. Siz ise ağabey derdiniz! Çocuklar arasındaki dedikoduları bana haber verirdiniz! Hakkımda söylenen sözleri dinler, anlatırdınız! Burnunuzun tam ucunda, şurada büyük bir et beni vardı. Aldırmışsınız. Fakat yeri işte duruyor. Ben daima sizinle şakalaşır, onu tutar ve sıkardım.

Bunları söylerken elimi burnuna doğru uzattım. Bu hareketim onu yerinden sıçrattı. Sapsarı kesilerek: "Deli misiniz?" diye bağırdı.

Ayağa kalktım:

– Hayır. deli değilim. Eski bir arkadaşınızım ve zannederim şimdi artık beni tanıdınız! Maksadım yalnız bir ziyaretten ibaretti. Gidebilirim.

Arkadaşım elini cebine sokarak şişkin bir cüzdan çıkardı; içinden birkaç lira çekerek bana uzattı;

– Belki ihtiyacınız vardır. Alın bunları!

Yüzüne baktım. Bakışlarımdaki mânanın ne olduğunu bilmiyordum. Ben hiçbir mâna ile bakmamıştım. Fakat o titreyerek elini çekti ve kekeledi:

– Affedersiniz, affedersiniz!

Ağır adımlarla salondan çıktım. Kapıdan geçerken dönerek tekrar ona baktım. Ayni yerde, ayni şaşkın, ürkek haliyle duruyordu. Paralar yere dökülmüştü...

Caddeye çıktığım zaman içimi dolduran derin nefretten titriyordum.

Sabahki mesut ruh gitmiş, yerini hasetten, kinden, garazdan bir ruha bırakmıştı. Bütün insanlardan iğreniyordum. Bunu bağıra bağıra söylemek, önüme gelenin suratına tükürmek istiyordum. Yürürken arada bir durarak kendi kendime yüksek sesle, lanet olsun, lanet olsun, diyordum. O zaman yanımdan geçenler bana korkarak bakıyorlardı.

Birden karşıdan koşarak gelen henüz üç dört yaşında bir çocuk gürdüm. Fakat o kadar dalgındım ki, yol veremedim, çocuk ayaklarıma takılarak yere düştü. O zaman kendime geldim. Eğildim, küçüğü kollarının arasına aldım. Bu, kumral saçları omuzlarına kadar dökülen iri kara gözlü, bembeyaz bir yavruydu. Yüzüme dudaklarında ince bir tebessümle baktı. Bu bakış, bu tebessüm içimdeki nefreti bir anda sildi. Çocuğa kendi oğlum gibi sarıldım. Sonra yavaşça yere bıraktım.

Sabahleyin duyduğum saadet tekrar canlanıyordu. Fakat bu sefer mukadderin büyük sükûniyle bu saadete ermiştim. Bir çocuk gibi ebediyet ve ölüm fikrinden uzak olarak yaşamak lâzım geldiğini anlamış gibiydim.

Böylece düşüne düşüne, etrafa bakmadan yürüyordum. Bir köprüden geçtiğimi farkettim ve durdum. Eski mahalleme gelmiştim. Derede oynayan çocuklar vardı. Çeşme başından, çekişen kadın ve erkek sesleri geliyordu. Derenin kenarında, oynayan çocukların yanında oturdum. On yaşında kadar bir erkek çocuk bir tahta parçasını yüzdürmeğe çalışıyordu. Yumuşak bir sesle: "Sana bir kayık yapayım!" dedim. Çakımla ona küçük bir yelkenli yapmağa başladım. Diğer çocuklar etrafımda halka olmuşlardı. Hepsi: "Bana da yapacaksın, değil mi?" diye soruyorlardı. Hepsine, evet, diyordum, sana da yapacağım ve artık ömrümün sonuna kadar sizin yanınızda, size oyuncaklar yaparak kalacağım!

Kayık bitti. Dereye bıraktım. Yelken rüzgârla şişti ve kayık aşağı doğru hızla kaymağa başladı. Çocuklar arkasından bağırarak koştular. Oturduğum yerde kayığı bir çocuk heyecanı ve sevinciyle, derenin kıvrıldığı noktada gözden kayboluncaya kadar takip ettim.

Bir Hastahane Hatırası

(s. 54-61)

Dün gece uykum kaçtı. Böyle zamanlarda yaptığım gibi, yine maziyi düşünmek, kaçırılmış fırsatları kaçmamış, yarım kalmış zevkleri tam alınmış, hayat mücadelesinde ekserisi beni yenen düşmanlarımı ben yerlere sermişim, çıldırasıya âşık olduğum kadınlar bana âşık olmuşlar gibi tahayyül etmek ve bu suretle kendime ve mazime heyecan vermek istedim. Gözlerimi kapar kapamaz o karşımda dikildi.

Bu adamı bir hastahanede tanımıştım. Hayatımda ilk ve son olarak bir hastahanede geçirdiğim bir haftanın birinci günüydü. O zamanlar memurdum, izin istemiştim, vermediler diye kendimi hastahaneye sevk ettirmiş, müşahede altına alınmıştım.

İnsan ne garip mahlûktur! Onu kaç türlü tarif etmişler! Çeşit çeşit adamlar, "iki ayaklı hayvandan her şeye alışabilen insana" kadar, çeşit çeşit tarifler yapmışlar. Fakat ben insanı "iki yüzlü hayvan" diye tarif etmek istemiyorum ve bu tariften kasdım insanın riyakâr bir mahlûk olduğunu anlatmak değildir. Bence insan her yüzü aynı derecede samimi olan iki yüzlü bir hayvandır. İşte ben, hasta olmadığım halde hastaneye girince aradan daha yarım saat geçmeden kendimi gerçekten hasta zannetmeğe başladım. Başım ateş gibi yanıyor, midem bulanıyordu.

Yattığım odada bir boş yatak daha vardı. Beni oraya yatıran ve karyolanın başına, üst tarafında nüfus tezkeremin sureti yazılı olan hasta müşahede kâğıdını asarak çekilip giden zayıf, çirkin hastabakıcı saatlerce gözükmedi. Bir taraftan can sıkıntısından, diğer yandan kendimi hasta bularak derecemin nerelere çıkabileceğini öğrenmek arzusundan bu kâğıdı aldım ve alt tarafında köşede şunları okudum:

"Sonu: Taburcu, hava tebdili, sakat, çürük, diğer hastahaneye nakil, ölüm!"

Bunun yan tarafında bir sütun vardı ve başında; "Sıhhî muamele veya Otopsi raporu!" cümlesi yazılıydı.

Buraya giren adamın sonu, bu hallerden birisi olacaktır. Ben hava tebdiline taliptim. Fakat önümde ölüme kadar giden ihtimaller vardı. Muhayyilem,

işlemeğe başladı. Hastahanede nasıl öleceğimi, daire arkadaşlarımın bu haberi aldıkları zaman nasıl üzüleceklerini, benim izin almak için hastahaneye girdiğimi bilenlerin, sahiden hasta imiş diye nasıl hayret edeceklerini, bana izin vermiyen müdürün vicdan azapları içinde nasıl kıvranacağını düşündüm. Sonra kendi cenaze alayımı kurmağa başladım. "Kör ölür, badem gözlü olur", benim gibi kıymetli, dirayetli, sadık, fedakâr bir memura yakışacak bir cenaze alayı için müdürüm hazırlıklar yapıyor, çelenkler ısmarlıyor, mezarlıkta iyi bir yer ayırıyordu.

Hayallerimin burasında müdürün muhakkak bana garazı olduğunu, ölürsem çok memnun kalacağını düşündüm ve asabileşerek kendi kendime yüksek sesle, ah alçak diye bağırdım.

İnce bir sesin, bana mı söylüyorsun? dediğini duydum, başımı çevirdim, karşımdaki karyolada bağdaş kurmuş bir adam gözlerimin içine bakıyordu.

Açık kumral ve bol saçları birbirine karışmış olan bu adamın yüzü o kadar küçük ve buruşuksuzdu ki, onu ilk evvel bir çocuk zannettim. Fakat büyük mavi gözlerindeki bakışlar bu zannımı düzeltti. Yorgun ve hülyalı bakışlarında uzun bir mazinin ışıkları parlıyordu.

İçeriye nasıl, ne zaman girmişti? O kadar dalmıştım ki, bunun farkında bile olmamıştım. Kekeliyerek hayır efendim, dedim. Başkasına söylüyordum!

Bu sözlerim üzerine kıpkırmızı kesildi: "Fakat burada bizden başka kimse yok!" "Ben burada bulunmıyan birisine söylemiştim."

Birkaç saniye süren sükûtu yine o bozdu:

"Hastalığınız nedir?"

Bu suali sorarken ince, renksiz dudaklarında müstehzi bir bükülme vardı. Galiba beni deli sanıyordu. Güldüm:

"Merak etmeyin, merak etmeyin! Deli değilim. Fakat dehşetli kızgınım. Hem kime biliyor musunuz? Beni buraya zorla yatıran adama, çalıştığım dairedeki müdüre! Öyle ya, zorla yatırdı. İzin istedim, vermedi, ben de hasta olduğumu iddia ettim. Sabahtanberi buradayım. Fakat işin asıl fenası, galiba hakikaten hastayım."

Biraz acele söylediğim bu sözler beni yordu, başımı yastığa bıraktım.

Böylece birkaç zaman konuşmadan kaldık. Arada bir birbirimize göz ucuyla bakıyorduk. Arkadaşım garip bir adama benziyordu. Kâh yataktan iniyor, acele adımlarla karyolaların arasında dolaşıyor, kâh yatağa uzanarak kendi kendine mırıldanıyordu.

Bir aralık önümde durdu:

"Siz ne meraksız adamsınız! dedi, hâlâ benim hastalığımı sormadınız. Halbuki demindenberi bunu size söylemek için bakıyorum, ha şimdi soracak, ha soruyor diye bekliyorum."

"Peki, işte soruyorum; hastalığınız nedir?"

Derin derin içini çekerek; "Ben de bilmiyorum" diye başladı; "Evet ben de bilmiyorum. Yalnız hasta olduğumu hissediyorum, veyahut hasta olacağımı! Bu gün şu dakikada hiçbir şeyim yok. Ama yakında, hem çok yakında öyle bir hastalanacağım, öyle bir hastalanacağım ki! Ah Alllahım; bunu aklıma getirdiğim zaman tüylerim ürperiyor!"

Muhatabım durdu, yavaş adımlarla karyolasına doğru yürüdü, yatağında bağdaş kurarak devam etti:

"Şimdi o ne yapacak? Hiç bir şeyden haberi yok!"

"O kim?"

"Benim kızım, küçücük, daha beş yaşında olan kızım! Görseniz ne tatlı! Onun konuşması, onun oynaması, onun her şeyi ne kadar güzel! Fakat artık onu bir daha görmiyeceğim!"

"Canım, niçin bir daha görmiyeceksiniz? Bir iki gün sonra buradan çıkacaksınız, yine beraber olacaksınız!"

Mavi gözleri ıslandı. Önüne bakarak; "Hayır, hayır" dedi, "onu bir daha görmiyeceğim!"

Yalnız kızını anlatıyor, karısından, ailesinden bahsetmiyordu.

"Peki" dedim, "kızınız tabiî annesinin yanında kaldı değil mi?"

Bu sözlerim onu şaşırttı, aptal aptal gülmeğe başladı:

"Hayır, hayır! Ben hiç evlenmedim ki!"

Bu sefer şaşırmak sırası bana gelmişti:

"Ya! öyle ise bu küçük tatlı kız kimin?"

"Durun, size anlatayım. Bu hazin bir hikâyedir: Tam beş sene oluyor... Ben ... şehirde memurdum. Bir bekâr odam vardı. Her gün ihtiyar bir kadın sabahları gelerek işlerimi görür ve giderdi.

"Bir sabah kadın kucağında bir paketle odama girdi ve "Beyefendi, kapının önünde bir çocuk buldum, yaşıyor" dedi. Gerçekten kadının kucağındaki paket kundakta bir çocuktu. İri yeşil gözleri olan bir çocuk. Yüzüme ürkmeden baktı. Derhal muayene ettik. Kız olduğu anlaşıldı. Hizmetçi bu çocuğu ne yapalım? dedi. O zaman ben de saatlerce bu çocuğu ne yapalım diye düşündüm. Polise teslim etsem götürecekler, bir müesseseye bırakacaklar ve belki de orada ölecek. Haydi bende kalsın, fakat ona kim bakacak?

"Nihayet onu götürüp polise teslim etmeğe karar verdim ve yatağımda yastığım üzerinde uyuyan küçüğe yaklaştım. Pembe, sıhhatli yüzü, iri kirpikleri karşısında içim sonsuz bir aşkla doldu. Ne olacak dedim, İşte Allah bana bir evlât gönderdi. Evlenip evlenmiyeceğim belli değil. Hattâ evlenmemem çok muh-

temel. Bu kızı kendim büyütürüm. Bu suretle küçük kızı kendime evlât edindim. Artık zihnim yalnız onunla meşguldü. Hiç sıkılmadan altını temizliyor, banyosunu yapıyor, doktorlardan öğrendiğim mamaları hazırlıyarak yediriyordum. Geceleri sık sık kalkar nasıl uyuduğuna bakardım.

"Kendimi bu kıza o kadar verdim ki, dairedeki işlerim aksamağa bağladı. O günden sonra bir elimde bavulum, bir kolumda kızım şehir şehir, daire daire dolaştım.

"Ah bu çocuk! Allah ikimizin talihini birbirine bağlamıştı. O olmasaydı ben çoktan mahvolmuştum, ben olmasaydım o çoktan ölüp gitmişti."

Sustu. Yüzüne baktım. Daha ziyade sararmıştı. Şakaklarında ter ve titreme vardı. Burun delikleri açılıp kapanıyor, ellerini asabî asabî uyuşturuyordu.

Hastabakıcı kadının gelip bizi yoklamadığına içerlemiştim. Burası ne biçim hastahane böyle dedim, insanı bir kere yatırdıktan sonra bir daha aramıyorlar!

Arkadaşım yavaş ve korkak bir sesle: "Aman daha iyi, aman daha iyi" diye cevap verdi, fısıldar gibi devam etti:

"Bu kadından ürküyorum. Yüzüne dikkat ettiniz mi? Nasıl bıçak gibi uzun ve kara! Sonra bu karanlık yüzde gözleri nasıl parlıyor! Bu kadın eminim ki fena bir ruhtur. Şeytanın ta kendisi! Buraya biçare hastaları üzmek, onları bir an evvel ölüme götürmek için gelmiş denilebilir!"

"Peki" dedim, "hastalanacağım diye buraya geldiniz! Bunu nereden anladınız? Kendinizde neler hissediyorsunuz?"

"Evet, size asıl bunu anlatmak istiyordum. Fakat bahis başka şeylere geçti. Bakınız hasta olacağımı ne zaman ve nasıl anladım:

"On gün oluyor. Bir gece yarısı kalkarak küçüğe baktım. Rahat rahat uyuyordu. O kadar güzeldi ki gözlerimi yüzünden ayıramıyordum. Onun nasıl büyüyeceğini düşündüm. Genç bir kız olacaktı. Ona müzik dersleri verdirecek, şarkı söylemeği öğretecektim. Edebiyat ve felsefe okuyacaktı. Elbiselerini, tuvaletlerini beraber seçecektik. Sonra ona talipler çıkacaktı. Hem ne talipler! En kibar, en zengin, en asil ailelerin çocukları! Kızım bunların hepsini reddedecekti; ben senden ayrılmak istemiyorum baba diyecekti, ölünceye kadar seninle kalacağım!

"Ben kolumda o, şehrin sokaklarından geçerken gururumdan göğsüm kabararak etrafıma bakacaktım!

"Bir gün bir tesadüf bana kızımın bir gönül macerasını öğretecekti. Kalbini çalan sefil bir adamdı! Kızım onu nereden tanımıştı, bilmiyorum. Serseri, ayyaş ve biraz da ahlâksız! Üstelik güzel de değildi.

"Bütün hayatımın tek eseri olan sevgili kızımı bu serseriye bırakamazdım. Görmezse, konuşmazsa unutur diye başka bir şehre gidecektik. Kızım bu kararıma hiç itiraz etmiyecek, hattâ memnun gözükecekti. Fakat, içinden bittiğini, mahvolduğunu anlıyacaktım. Ben inadımdan vazgeçtiğim, onların evlenmesine razı olduğum zaman ise iş işten geçmiş olacaktı. Kızımın artık yaşamağa takati kalmamıştı. Bana, baba diyordu, senden ölünceye kadar ayrılmamağa söz vermiştim, işte sözümde duruyorum, ona gelince belki sen bana lâyık görmedin. Fakat iyi insandı!

"Sonra kızım kollarımın arasında son nefesini veriyordu. Dünya başıma yıkılmış gibi olacaktı. Her yer kararmıştı. Yalnız tek bir ışık bana teselli verecekti. Hakikati bilmeden, kendisini benim öz kızım sanarak ölmüştü!"

Muhatabımın birdenbire elleriyle yüzünü kapadığını, hıçkıra hıçkıra ağladığını gördüm. Yanına gittim.

Beni itti ve oturun, dinleyin dedi:

"Hayallerimin burasına geldiğim zaman garip bir his içinde kaldım. Sanki bütün bu düşündüklerim hayal değil hakikatti. Kızım gerçekten ölmüştü. Şimdi onun ölüsü karşısında idim. Hayır buna imkân yok diye bağırdım, o ölmedi ve ölmiyecek! Kızım sesimden uyandı, beni görünce gülümseyerek kollarını boynuma doladı.

"O zaman kendi kendime, Allahım, neden insanları yalnız çocuk olarak bırakmıyorsun? Neden büyütüyor, fesat içine atıyorsun? diye düşündüm, şimdi ben de kızım gibi küçücük olsaydım, ruhum, aklım, zekâm, her şeyim aynı safiyet içinde olsaydı! O bir melektir, ben bir şeytan! Şeytan olmasaydım onun öleceğini aklıma getirebilir miydim?

"İşte bu düşüncelerin içinde sabah oldu. Fakat artık ben başka bir insandım. Onun bir gün öleceğini düşünmüştüm, içime şüphe girmişti. Ölüm fikri yaşayan bir insan için korkunç bir mikroptur. Herkes, her şey, en sevdiğimizden, en nefret ettiğimize kadar ölebilir! Bizzat ben ölebilirim ve o zaman kızım yalnız, yapayalnız kalacak!"

Birdenbire kapı açılarak hastabakıcı kadın içeri girdi. Muhatabım onu görünce derhal yataktan indi, kabahat yapmış küçük bir çocuk gibi mahcup bir tavırla önüne bakmağa başladı.

Hastabakıcı hiddetli hiddetli bağırmağa başladı: "Demindenberi seni arıyorum. Her tarafa baktım. Nihayet burada buldum. Haydi bakayım odana!"

O, başı daima önünde eğik, ellerini yanına sarkıtmış, ayaklarını sürükleyerek yüzüne bakmadan çıktı.

Hastabakıcıya, "Hemşire, dedim, bu kimdir? Yeni mi geldi?"

Kadın asabi asabi gülerek cevap verdi:

"Ne yenisi beyim! Tam iki senedir burada. Zararsız bir deli! Kimin nesidir bilmiyorum. Her gün hasta-

haneye yeni bir hasta gelmesini bekler ve her hastaya kendi macerası diye her defasında başka bir hikâye anlatır! Hem bu anlattıklarına kendisi de inanır!"

"Fakat biraz sert davrandınız."

Hastabakıcının çirkin yüzü şefkat ve sevgi ile adeta güzelleşti, gözleri açık pencereden parlak renklerle görülen tarlalara dalgın dalgın bakarak cevap verdi:

"Ona ne kadar acıdığımı bilmezsiniz! Küçük bir çocuktan farksızdır. Fakat bu gün beni çok arattı. Bazan münasebetsiz bir hastaya gidiyor, hasta korkuyor veya asabileşiyor. Neyse rahat mısınız? Bir ihtiyacınız var mı?"

Kedi Seven Sokağındaki Bahçe

(s. 76-87)

Sonbaharın, havanın bütün tozlarından kurtularak billûrlaştığı, güneşin insana hasret dolu hülyalar düşündüren parlaklığının yüzleri okşadığı günlerden biriydi. Sabahtan beri hissettiğim tembellik öğleden sonra beni işimi bırakmıya mecbur etmişti, şapkamı alarak sokağa fırlamıştım.

Ankara'ya yeni gelmiştim. Küçük ve ilk memuriyetimin verdiği heyecanlı hevesle sabahın erken saatlerinden akşamın geç vaktine kadar çalışıyor, sonra iyi bir memur olmanın huzur ve sükûneti içinde, çalıştığım dâireye çok yakın Kediseven sokağındaki bahçeye giderek bir kanapenin üstünde saatlerce oturuyor, sonsuz bir hasbîlikle sevdiğim yaşamayı doya doya tadıyordum. Hayatımda büyük zevkler yoktu, içki içmez, sigara kullanmazdım. Günlerim yeknesak ve muntazam geçerdi.

Fakat şartları bu kadar basit olmasına rağmen, hayatımı ve hayatı seviyor, kendimi sonsuz derecede bahtiyar hissediyordum.

Kediseven sokağındaki küçük bahçe ile ruhumu birbirine benzetiyordum. İkisi de sükûn ve inziva içindeydiler. ikisi de bu kocaman kâinatta kimsenin gözüne çarpmıyan, kimseyi rahatsız, etmiyen birer köşe idiler.

Bu bahçede büyük kısmını akasya ağaçlarının vücuda getirdikleri tatlı, yeşil bir gölgelik vardı. Kendimi bu gölgeliğin içine bırakıyor, küçük yaprakların arasından süzülen ışıklara bakarak basit, mütevazı hayatımın binlerce yıl uzamasını istiyordum. Bazan da ölümü düşünüyordum. Ölüm fikri, benim de bir gün muhakkak ölüme mahkûm bulunduğum düşüncesi huzur ve sükûnumu bozan tek sebepti. Muhayyilem, o her şeyi güzel, iyi tasavvur eden muhayyilem bu noktada garip bir inhiraf yapıyor, ölüm en korkunç iğrenç şekilleriyle gözlerimin önünde canlanıyordu. Yavaş yavaş çürümekten, kemiklerimin pırtılaşmış etlerin arasında yer yer gözükmesinden ve nihayet kafatasımın bağırıyor mu, ağlıyor mu veya gülüyor mu, bir türlü anlaşılmıyacak olan o manzarasından nefret ediyordum.

Dünyanın ve hayatın yaradılışına ait bilgilerim fazla olsaydı, hattâ bütün bu hususlarda cehaletim daha az olsaydı, belki ölüm fikri beni bu kadar üzmiyecekti. Belki o zaman birtakım maddî izahlar yaparak, bir şekil değiştirmeden ibaret diye ölümün varlığı ile yokluğu arasında herhangi bir fark bulmıyacaktım. Fakat cehaletimin karanlığı ile mezarın karanlığı birbirine o kadar karışmıştı ki, Kediseven sokağının bu küçük bahçesinde etrafımı sarmış olan yeşil aydınlık olmasaydı ben bu karanlığın içinde çoktan kaybolup giderdim.

Yine her zamanki kanapeye giderek oturdum. Sararmağa başlamış yaprakların ortasında, tepemin ta üstünde bir arı vızıldayarak daireler çiziyordu. Biraz ötede küçük bir akasya ağacının üstünde bir serçe kuşu hareketsiz, başı bir noktaya doğru çevrilmiş duruyordu. Serçenin baktığı tarafta beyaz, tertemiz bir Ankara kedisi gözlerini serçeye dikmiş, sıçramağa hazır bir vaziyetteydi. Bahçenin tâ gerisinde iki küçük çocuk oynuyordu.

Gözlerimi kapadım. Fenalık ve iyilik nedir? Ben, tepemdeki arı, şu serçe, şu kedi, oynayan çocuklar ne zaman iyiyiz? Kediyi ürkütür kaçırırsam onun için fena, serçe için iyi bir mahlûkum!

Bu düşünce ile yerden bir taş almak için eğildiğim zaman ayaklarımın dibinde küçük bir fotoğraf gördüm.

Bu, 15-16 yaşlarında bir kız resmiydi, iki kolu yana sarkmış, sanki resim çekilirken ayakta duramıyacak kadar yorgun bir vücudu andırıyordu. Zayıf, düşük omuzların arasında geniş bir alnı çerçeveleyen biraz dağınık saçlarıyla, ince kaşlarının altında ürkek bakışlarla dolu gözleriyle, biraz uzun, muntazam burnu, ince dudaklariyle bana heyecan ve teessür içinde olduğu hissini veren bir başı vardı. Dikkatle baktım: alın, gözler, dudaklar bu genç kızın resim çekildiği an çok derin bir ıstırap içinde olduğu intibaını veriyordu. Gözlerde yalnız ürkeklik değil, hülyalara boğulmuş bir melâl de vardı.

Resmi cüzdanımın içine koyarak yine kendi düşüncelerime daldım. Fakat buraya gelirken duyduğum rehavet ve tembellik dolu neşenin yavaş yavaş kay-

bolduğunu gördüm. İçimde bellibelirsiz bir sıkıntı başlamıştı. Ayni zamanda garip bir asabiyet beni sarıyordu. Birden kediyi hatırladım. Baktığım zaman ne kuş, ne kedi gördüm.

İçimdeki sıkıntı gittikçe artıyor, oynayan çocukların seslerinden sinirleniyordum. Bir an geldi ki, eğer hemen bu bahçeyi bırakıp kaçmazsam boğulacağımı sandım ve ayni zamanda cüzdanımın bulunduğu iç cebimin altında kemik ve etlerimin sızladığını farkettim. Daha fazla duramıyarak eve döndüm.

Şehrin yeni mahallelerinden birinde küçük bir evde pansiyoner olarak oturuyordum. Ev sahibi ihtiyar, ufak tefek, kara kuru bir kadındı. Akşamları odama gelerek incecik sesiyle hayatından, üstüne iki defa evlenmiş ve şimdi ölmüş bulunan kocasından, hiç olmamış kız ve erkek çocuklarına ait eski düşüncelerinden uzun uzun bahsederdi.

Her akşam sıkılmadan dinlediğim bu kadına bugün tahammül edecek halde değildim. Hemen kapıyı kilitledim, soyunarak yatağa girdim.

Gece garip bir rüya gördüm. Baştan başa yıkılmış, yanmış bir şehrin harabeleri arasında dolaşıyordum. Benden başka canlı bir tek mahlûk gözükmüyordu. İçimde bütün halkı ölmüş bir şehrin hayatta kalan tek insanı olmanın verdiği hüzünle karışık bir sevinç vardı. Birden hafif bir inilti işittim. Bu iniltiye arasıra hıçkırıklar karışıyor gibiydi. İnilti ve hıçkırık, bulunduğum yerden birkaç adım ötede yıkılmış bir duvarın arkasından geliyordu. Duvarı atladım ve mahzen kapısına benziyen bir dehliz gördüm. Şimdi sesler bu dehlizden çıkıyordu. Hemen hemen sürünerek içeri girdim; dışarıdan süzülen hafif ışığın beyazlattığı bir çocuk yüzü korku dolu gözlerle bana bakıyordu. Kollarımı ona doğru uzatırken bu yüzü tanır gibi oldum. Sonra nereden çıktığını görmediğim beyaz bir kedi belirdi. Pençesinde küçük bir serçe çırpınıyordu. Beynimin içinde arı vızıltısı şeklinde bir uğultu başladı ve sıçrayarak uyandım. Rüyamda gördüğüm yüz, Kediseven sokağındaki bahçede bulduğum resimdeki yüzün aynı idi.

Işığı yaktım, cüzdanımdan resmi çıkartarak baktım. Bu sefer resmin gözlerinde yalnız melâl ve keder değil, ayni zamanda hiddet parıltıları da gördüm. Sanki karşımda ona hem acıma, hem kızma hisleri veren bir manzaraya bakıyor ve bu iki hissin birleşmesinden doğan derin bir ıstırap benliğini kavrıyordu. Sonra bana öyle geldi ki, resmin göz kapaklarında belli belirsiz titremeler var. İnce dudaklar resmi ilk gördüğüm zamana nisbetle daha kurumuş gibiydi. Mütemadiyen ona bakıyor, gözlerimi bu zayıf yüzden ayıramıyordum.

Acaba kimdir, diye tekrar düşünmeğe başladım. Hayalimde duvar ve ağaçlara tutuna tutuna yürümeğe, daha doğrusu sürüklenmeğe, kendisini bir an evvel Kediseven sokağındaki bahçenin sıralarından birinin üstüne atmağa çalışan harap, bitkin bir insan canlanıyordu. Resim elimde odanın içinde dolaşırken muhayyilemde kendimi onunla ayni sırada yanyana oturuyor ve konuşuyor görüyordum.

Sesi yüzünün ve vücudunun verdiği intibaın tamamen aksine olarak mecalsiz değildi. Biraz kısık, fakat ciğerin tâ içinden gelen bol havanın yarattığı çok tatlı, kaim bir âhenk bu sese hâkimdi. Ona sualler soruyordum. Bu sualler ve verdiği cevaplar nelerdir, neyi öğrenmek istiyorum, bunların farkında olamıyordum. Yalnız kendimi durmadan onunla konuşur görüyor, ondan aldığım cevapların bazan korkunç, bazan yeis verici, bazan gülünç ve çocukça olduğunu hissediyordum.

Muhayyilem çalışıyor, etrafımızdaki dekor değişiyor, kendimi onun elinden tutmuş kızgın bir çölün üstünde ufukta gözüken bir tepeye doğru koşarken buluyordum, ikimiz de vahşi feryatlar çıkarıyorduk; ikimizin de gür saçları dalgalanıyordu; tepeye çıktığımız zaman önümüzde yemyeşil bir ovanın açıldığını görüyorduk. Ağaçların arasından akan süt gibi beyaz bir derenin kenarında uzandık. Yüzüne baktım, o ıstıraplı hatlar silinmiş, sakin bir tebessüm dudaklarını sarmıştı. Yüzüne doğru eğiliyor, kulaklarına bahtiyar olduğumu anlatan sözler fısıldıyordum.

Hayallerim çok süratli bir tedai içinde inkişaf ediyordu. Öyle ki, sabah olduğu zaman kendimi hakikat olduğuna inandığım başka bir hayattan geçip gelmiş bir insan gibi görmeğe başladım. Dairede içim içime sığmıyarak, bir an evvel tatil zamanı gelsin diye sabırsızlıkla akşamı ettim. Sonra hemen koşarcasına Kediseven sokağındaki bahçeye gittim, her zamanki sırada oturarak "beklemeğe başladım."

Evet, beklemeğe başladım. Birini beklediğim muhakkaktı. İçimde bir his, gelecek, bekle gelecek, diye beni kandırıyordu. Fakat kimi bekliyordum, bunu düşünmüyor, hattâ düşünmek istemiyordum. Bugün birinin gelmesi lâzımdı, ve gelecek olan da o idi. O, resimdeki genç kız, rüyamdaki çocuk, gece sabaha kadar üzerinde hayal kurduğum kadın!

Tâ akşam oluncaya kadar bekledim. Bu müddet içinde zaman zaman yerimden kalkarak caddeye çıkıyor, gelip geçen kadın ve kızların yüzüne belli etmeden bakıyor, sonra yine hızla dönüp yerime oturuyordum. Kendi kendime şöyle düşünüyordum:

"Her halde gelecek. Düşürdüğü resmini aramak için gelecek. Bir resmin ne ehemmiyeti var? Belki de bu resmin onda başka kopyaları da bulunuyor. Bulunmasa da ne çıkar? Hatta kimbilir, düşürdüğünün farkında bile değildir. Hayır, hayır, bu resmi düşürdüğüne göre demek hep yanında taşıyordu. Bu resim

onun için kıymetli olmalıydı ki yanında taşıyordu. O halde gelip arayacaktır. Fakat ya resmi düşüren kendisi değil de başkasıysa?.. Bu başkası kim olabilir? Kadın mı, erkek mi? Erkekse nişanlısı, sevgilisi, kocası mı?"

Odama beklemekten ve düşünmekten bitap geldim. Yatağa girer girmez uyudum. Ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Birden kapımın şiddetle vurulduğunu işittim; yataktan fırlayarak kapıyı açtım, holden gelen zayıf elektrik ışığının yüzünü bellibelirsiz aydınlattığı ev sahibi kadını görünce, bağırarak, "geldi mi?" diye sordum. Kadın her halde ürkmüş olacak ki, bir kaç adım geri çekildikten sonra hayretle yüzüme bakarak: "Kim gelecekti oğlum?" diye cevap verdi, "gelen giden yok. Seni iki gündür görmeyince merak ettim, ne haldesin diye sormak istedim."

Kadının bu sözleri beni kendime getirdi, kekeliyerek, affedersiniz, bir arkadaşımı bekliyordum da, diye bir yalan uydurdum ve saati sordum. Saat o kadar erkendi ki, nasıl olmuştu da uzun ve derin bir uykuya dalmış olduğumu sanmıştım?

Ev sahibi kadın gece yarısına kadar odamda oturdu, bana ayni hikâyeleri belki onuncu defa tekrarlayıp durdu. Ayrılırken, seni bir tuhaf buluyorum, dedi, dalgınsın, bir şeye ihtiyacın varsa sıkılma, söyle!

Bir evvelki gecenin uykusuz, hayal dolu saatleri aynen tekrarlandı. Resimdeki genç kız gözlerimin önünden gitmiyor, aksine olarak gittikçe daha canlı, daha hareketli, daha mânalı şekiller alıyordu.

Onu bir aralık henüz yeni doğmuş beşikte bir çocuk olarak tasavvur ettim. Durmadan, boğulur gibi sesler çıkararak ağlıyordu. Ben beşiği sallıyor, susturmak için kendime bile pek kaba, hattâ iğrenç gelen bir sesle ninniler söylüyordum. Sesim onu daha ziyade hırçınlaştırıyor, feryatları odayı ve beynimin içini dolduruyordu. Birden onu susturmak için tek çarenin öldürmek olduğunu düğündüm. İki elimi boğazında bir halka teşkil etmek üzere hazırlayarak beşiğe doğru eğildim. O zaman beşikte yatanın, resimdeki kız olduğunu gördüm. Ayni gözler, ayni burun, ayni yüz!.. Bana bir akşam evvel tahayyül etmiş olduğum o tatlı, âhenkli kalın sesiyle, gel, dedi, gel yanıma uzan!

Sonra birdenbire kendimi Kediseven sokağındaki bahçede gördüm. O, ağaçların arasında kahkahalar atarak koşuyor, ben tutmak için arkasından kovalıyordum. Güneşin yeşil yaprakların arasından süzülerek sırma ile işlenmiş yeşil atlas bir yorgan şeklini verdiği bir çimenlik parçası üzerinde onu yakaladım. Vücudunu kollarımın arasına alarak dudaklarından öpmek için yüzümü yüzüne yaklaştırırken birdenbire başının bir iskelet başı halini aldığını gördüm. Dişlerinin arasından tüylerimi ürperten bir fısıltı halinde, ben bir ölüyüm, beni bırak ve kaç, kelimeleri döküldü.

Ertesi günü dairede arkadaşlarım yüzümün sapsarı olduğunu, gözlerimin sıtma nöbeti içinde bir insanın gözleri gibi parladığını, hattâ zayıfladığımı söylediler. Sudan cevaplarla onları geçiştirdim. Akşam üstü yine Kediseven sokağındaki bahçeye gittim. Bahçenin merdivenlerini çıkar çıkmaz her zaman oturduğum sırada bir kadın gördüm. Kalbim yerinden koparcasına çarptı. Hızlı adımlarla ona doğru yürüdüm. Yanına geldiğim zaman bütün vücudum titriyordu. Kadının yüzü başka tarafa dönmüş olduğundan beni görmemişti. Hafif bir sesle: "Ah, nihayet geldiniz" dedim. Kadın birden bana döndü: "Siz kimsiniz? Ne istiyorsunuz?" diye sordu. O zaman karşımda, sağ tarafı kaşlarının üstünden çenesinin altına kadar korkunç bir yanık yarasının izi ile kaplı bir yüz gördüm. Ellerimi yüzüme kapadığımı, geri dönerek koşa koşa odama girdiğimi hatırlıyorum. Bu andan sonra derin bir tahayyül âleminin renk, ışık, ses fırtınaları ve dalgaları arasında çalkanıp durdum.

Bu hayal âlemine gözlerimi küçük bir evin odalarında açtım. O karım olmuştu. Etrafımızda çocuklarımız vardı. Bu çocuklar tıpkı ona benziyorlardı. Sevinç ve meserret içinde hayatı bütün zevklerini çıkartarak yaşıyordum. Birdenbire çocuklarımız birbiri arkasından öldüler. Onların cesetleri karşısında çömeldik. Onun yüzüne baktığım zaman bu yüzün ihtiyarlamış, buruşmuş olduğunu gördüm. Sonra tekrar değişmeye başladı. Şimdi fırtınalı bir gecede sık ağaçlık bir ormanda yürüyorum. O yanımdaydı. Ben elimde bir kırbaç, deli gibi hiddetli bağırıyor, yaptığı hıyanetin cezasız kalmıyacağını haykırarak söylüyor, kırbacımla vurarak çıplak omuzlarında kanlı yaralar açıyordum...

Dekor yine değişiyor, bu sefer kendimi, dört tarafı yüksek dağlarla çevrili bir gölün ortasında geniş bir yığın içinde görüyordum. Yanımda yine o vardı. Üşüyor ve bana sokuluyordu. Güneş batıyor, son ışıklar tepelerde sönüyordu. Tâ suya kadar yayılan, suda siyahlaşan mor renklere bakıyor, bu renklerden ruhumuza dolan bahtiyarlıkla birbirimize sarılıyorduk. Sonra etrafın karardığını, hafif bir rüzgârın başladığını gördük. Göl dalgalanıyor, her dalga evvelkinden daha şiddetle kayığa vuruyordu. Ben telâşlandım, sahile, sahile çıkalım, diye bağırdım. O yanımda durmadan gülüyor, gülüşleri çılgın kahkahalar halini alıyordu. Ayağa kalktı. Karanlıkta yüzü beyaz bir kâğıt gibiydi. Kahkahaları rüzgâr ve dalgaların sesine karışıyor, bu sesler arasında "ben gidiyorum" kelimelerini inliyordum. Tutmak için kollarımı uzattım. Fakat o çoktan suyun ve dalgaların arasındadır. Son olarak geniş alnını gördüm.

Sabah olduğu zaman kendimde çok ağır bir yorgunluk hissettim. Güçlükle yürüyebiliyordum. Aynada

yüzüme bakar bakmaz irkildim. Sapsarı olmuştum gözlerim çukura batmıştı.

Dairenin kapısında müdürümle karşılaştım. Bana biraz hayretle baktı ve: "Gece uyumadınız mı? Bitkin bir haldesiniz" diye sordu. Kekeliyerek: "Biraz hastayım" cevabını verdim. "Öyleyse gidin yatın, izinlisiniz" dedi.

İzinli olmak bütün kuvvetimi bir anda yerine getirdi. Derhal Kediseven sokağındaki bahçeye gittim, sıraya oturarak belki bugün gelir, diye düşündüm, belki bugün gelir! Ah, çektiğim ıstırabı bilse! Onu gördüğüm zaman bütün bunları anlatacağım, "yaramaz, diyeceğim, bana neler çektirdin, beni ne kadar üzdün. Fakat zararı yok; mademki geldin!" Ve kendisini kâh bir anne, kâh bir hemşire, bazan bir arkadaş, birçok zaman da bir sevgili, bir maşuka gibi sevdiğimi söyliyeceğim. Sen, diyeceğim, benim nazarımda kadınlığın bütün vasıflarını, bütün faziletlerini temsil ediyorsun! Erkeği tamamlayan, hayatı yaratan ve kucaklayan kadınlık sende en mütekâmil derecesini almıştır! Sonra çekine çekine ellerini tutacağım. Onları küçük buselerle parmaklarının ucundan bileklerine kadar öpeceğim. O çocuk yüzünde mesut bir tebessüm, bana bakacak, kendisini kucaklarken, okşarken, öperken hiçbir mukavemet göstermiyecek! Nihayet benim olacak, yüzü sapsarı, gözleri kapalı, bütün vücudu kucağımda titriyerek benim olacak!

Cebimden resmi çıkardım. Bugün bana gülümsüyor gibi geldi. Çehrede o durgun, ciddî melâl yerine yorgun bir huzur vardı. Resmi dudaklarıma götürerek öptüm. Bu, hakikî bir öpüş kadar canlı, uzun, zevkli oldu. Dudaklarımın yandığını, ılık bir nefesin hararet ile yüzümün kızardığını hissettim. Bu andan itibaren hayallerime yeni bir yol açıldı. Bu yoldan insanî arzu ve ihtirasın tahayyül ettirdiği bütün şekillerde ve bu şekillere yenilerini de katarak onunla yorucu, harap edici bir aşk hayatı yaşamağa başladım.

İlk defa karyolamın ayak ucunda gördüm. Beyaz elbiseler giymişti. Ben ona doğru yürürken geri çekiliyor ve her adımda elbiselerinden bir kısmı üstünden dökülüyordu. Nihayet çırılçıplak kaldı. Yanına yaklaştıkça benden uzaklaşıyor, rakseder gibi, vücudunun bütün inhinalarını göstererek kendi etrafında dönüyordu;

Ertesi akşam yatakta uyurken bütün vücudumu yakan sıcaklığı ile uyandım. Yanımda çıplak olarak uzanmıştı. Muntazam, mermer kadar beyaz olan bu vücut hafif titremeler içindeydi.

Bana yavaş yavaş ve vücudunun her noktasını ayrı ayrı vererek teslim oldu. Bu vuslat ânı saatlerce sürdü. Bundan sonra her gece muhayyilemin o zamana kadar tasavvur etmediği ihtiras buhranları arasında ayni sahneler tekrarlanıp durdu.

Gündüzleri bu uzayıp giden hummalı zevk gecelerinin yıprattığı dimağ ve bedenimle sersemlemiş bir halde işime gidiyor, fakat her gün biraz daha bu hayal aşkın müptelâsı oluyordum.

Artık çalışamıyordum. İşlerimde hatâlar yapıyor, müdürümden acı sözler işitiyordum. Arkadaşlarımın ve müdürün bütün ikaz ve tekdirleri bende hiçbir tesir yapmıyor, gözlerimde geçirdiğim akşamki sahnelerin hayalleri, gönlümde gelen gecenin şehvanî hasreti, lâkayıt, dalgın onları dinliyordum. Hattâ bir an geldi ki, bana halimi soranlara, nasihat edenlere gülmekle mukabele etmeğe, yüksek sesle kendi kendime bütün hayallerimi anlatmağa başladım. O zaman arkadaşlarım bana istirahat ve doktor tavsiye ettiler: "Hangi doktor" diye bağırdım, "beni bir resmin içinden çıkıp gelen bu kadından ayırabilir." Geceleri evime koşarak gidiyor, derhal yatağıma uzanıyordum. Biraz sonra o yepyeni bir işve ve naz tüllerine bürünmüş olarak geliyordu.

Bir gece beni saatlerce bekletti. Arzu ve hasretten kıvranıyordum. Birdenbire saçlarımın arasında bir elin gezindiğini hissettim. Gözlerimi açtığım zaman başucumda onu gördüm. Fakat bu sefer bir kadın şeklinde değildi. Alev renginde bir tülün içinde kıvrılan bir yılan, kapaksız gözlerini gözlerime dikerek başını yüzüme doğru uzatıyordu. Bağırmak istiyordum, sesim çıkmıyordu; kalkmak istiyordum, yatağa mıhlanmış gibi kımıldayamıyordum. Yılan, soğuk burnunu burnuma dayayarak ince bir fısıltı ile konuşmağa başladı:

. "Kadın, aşk, hayat, ölüm hepsi benim. Seni vehimler, hayaller âlemi içine ben sürükledim. Sen artık bu âlemin en zavallı, en iradesiz bir esirisin."

Yılan bu sözleri söyler söylemez ortadan kayboldu. Büyük bir heyecan içinde yataktan fırladım. Işığı yaktım. Resmi alarak dikkatle bakmağa başladım. Bana dudaklarda alaylı bir gülümseme var gibi geldi. Yüz her zamanki melâlini kaybetmişti. Onun yerine vahşi, intikam almak istiyen bir insanın yüzündeki gergin hatlar göze çarpıyordu.

Kafamın içinde yine bir arı vızıltısı başladı. Duvarda perçesindeki serçeye gözlerini dikmiş bir kedinin gölgesini gördüm. O zaman içimi derin bir dehşet ve korku doldurdu. Evet, yılanın söylediği sözler tamamen doğruydu. Artık bu resmin beni sürüklediği vehimler âleminin esiriydim. Vücudum bu dünyada kalmış, ruhum o âleme götürülmüştü.

Sabah olur olmaz resmi elimde tutarak Kediseven sokağındaki bahçeye koştum. Bahçe her zamankinden daha kalabalıktı. Doğruca her gün oturduğum sıraya gittim ve resmi sıranın üzerine koydum. Sonra toprağa diz çökerek yüksek sesle ona hitap etmeğe başladım:

"Beni artık azat et. Günlerden beri avuçlarının arasında cıvık bir hamur haline getirdiğin ruhumu, aklımı, vücudumu bırak! Sakin köşemde huzur içinde yaşarken fırtınaya tutulmuş bir yaprak gibi bütün benliğimi ihtiraslı, felâketli, meş'um vehimlerin ve hayallerin içinde sürüklemekten bıkmadın, yorulmadın mı? Sen hakikî bir resim değilsin! Sen o fenalıklar Allahının, beni çileden çıkarmak, âlemin rüsvası yapmak, şehrin maskarası haline getirmek için yaratıp yolumun üstüne bıraktığı mahlûksun! Çıplak kadın olup etlerimi, muztarip bakış olup gönlümü, melâl içinde yüz olup beynimi kemirdin!"

Sesim gittikçe yükseliyor, hiddet ve kinle bağırıyordum:

"Saçların yok ki bileklerime dolayarak seni yerlerde sürükliyeyim! Gözlerin yok ki parmaklarımla çıkarabileyim! Gırtlağın yok ki dişlerimle koparayım!"

Etrafımda çocukların toplandığını, birbirlerini üstüme itmeğe çalışarak güldüklerini farkediyordum. Biraz ötede bir iki kadın ve erkek dikkatle bana bakıyorlar, fakat yanıma yaklaşmağa cesaret edemiyorlardı.

Resmi sıranın üstünden kaparak çocuklara doğru fırlattım ve bağırdım:

"Ezin şeytanı, ayaklarınızın altında ezin!"

Şimdi nihayetsiz bir denizin ortasında, bir kaya parçasının üstündeyim. Derin bir huzur ve saadet beni mestediyor. Etrafımda dalgaların arasından başlarını çıkararak bana selâm veren küçük balıklar dolaşıyor. Bazısının yeşil, bazısının kırmızı, bir kısmının sarı gözleri var. Suyun içinde çırpınarak oynaşırlarken kanatlarından sıçrayan gümüş pullar üstüme dökülüyor. Ben onların sultanıyım. Beni buraya onlar çağırdılar. Yüzükoyun uzanarak omuzlarıma kadar sarkan saçlarımın bir kısmını, göğsüme kadar inen sakalımı sulara bırakıyorum. Balıklar saçlarımın ve sakalımın arasından geçerken yüzüme bakıyorlar, o zaman bu güzel oyunun verdiği neşe ve heyecan içinde birbirimize gülüyoruz...

Babamın Arkadaşları'ndan

Kadın Şâiri

(Samet Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, İstanbul 1969, s. 59-62)

Bütün hayatımı onlar verir de ben yaşarım.

Kadınlar olmasa öksüz kalırdı eş'ârım.

İnce uzun boyu, zayıf iskelete benzeyen sarı yüzü, uzun saçlariyle bu mısralara ve şâirler işin ötedenberi kabûl edilmiş klâsik nümuneye pek uyuyordu. Hayatı da hemen hemen baştanbaşa aşk, şiir ve bunların etrafında olabilecek her türlü hâdiselerle geçti. Belki yüz defa âşık oldu, yalnız üç defa evlendi. Birinci hanımı balık etinde, sevimli bir esmerdi, ikinci ve üçüncüler ise boyları bosları, incelikleriyle şâire benziyorlardı. Çocukları, yalnız birincisinden ve üçüncüsünden oldu, hepsi de babalarının eşi idiler.

Birinci hanımı şâiri ruhunun derinliklerine kadar tanımış, o derinliklerdeki parıltılara kendisini kapıp koyvermiş, hattâ gözleri kamaşmıştı. Fakat çıldırasıya seven bir kadına sabır, sükûnet, tevekkül verecek mistik ruh yerine, onu kıskançlıklar, hiddetler, gazaplar, dargınlıklar, göz yaşları, hıçkırıklar içinde perişan eden çok canlı ve inhisarcı ruha sahipti. Bunun içindir ki üç çocuktan sonra ayrıldılar, daha doğrusu şâir evi bırakıp gitti.

Şimdi gözlerimin önünde canlanan manzarayı heyecanla seyrediyorum:

Şâir, karısı ile ağır bir kavgadan sonra Ankara'ya gelmiş, Keçiören Bağları'nda bize misafir olmuştu. Bunu duyan karısı hemen Ankara'ya koştu. Kocasının haberi yoktu. Annem iki gün Şâir'e hiç bir şey sezdirmeden meyus arkadaşını teselliye çalıştı. Annemin tecrübeleri çoktu. "Bir kadın erkeğinin üstüne düşmemeli, buhran geçinceye kadar beklemeli, nasıl olsa döner, sana gelir," diyor ve ilâve ediyordu: "Fakat sinirlerin gergin olduğu zamanlarda yapacağın her hareket kocanı teskin etmez, aksine fena kararlara götürür, sabırlı ol kızım!"

Yazık ki kadın iki günden fazla dayanamadı. Üçüncü günü babam, Şâir, daha bir kaç dost salonda otururlarken birdenbire ortalarına atıldı, kocasının dizlerine kapanarak "beni bırakma" diye inledi. Şâir ayakları dibindeki kadına soğuk nazarlarla birkaç saniye baktı. Sonra, yerden kaldırmayı bile düşünmeden dönerek salondan çıktı.

Annemin hakkı vardı. Şâir üç çocuğunun anasını ebediyen bırakmak kararını o anda vermişti.

Babamın bu arkadaşı Cumhuriyet devrindeki meb'usluğu müstesna, hiç bir zaman siyasete karışmadı. Fakat, İttihatçılar zamanında da, Cumhuriyet senelerinde de siyasî yerlerin muhitlerinde, sofralarında, mahremiyetlerinde idi. Onun meb'usluğu da yalnız Atatürk'ün bazı düşüncelerinin neticesidir. Atatürk zaferden sonra, memleketin bütün fikir, ilim, sanat sahalarını temsil eden insanlardan mürekkep bir Millet Meclisi kurmayı istemişti. Bu Meclis Türkiye'nin dima-

ğı olacaktı. "Filozofların idaresi" bu suretle gerçekleşebilirdi. Yine bu suretle inkılâplar asla mukavemet göstermiyecek bir meclisin mutlak tasvibiyle yapılabilecekti. Aynı düşünce gariptir ki Fransa'da Napolyon'un da kafasında doğmuştu. Onun teşkil ettiği beşyüzler meclisiyle bilhassa Üçüncü Büyük Millet Meclisi birbirlerine çok benzerler. İkisi de memleketin en tanınmış şâirlerini, filozoflarını, âlimlerini, ressamlarını, doktorlarını, kumandanlarını sinesinde topluyordu. Yine ikisi de şeflerin bütün arzu ve iradelerini kayıtsız şartsız kanun hâline getiriyordu, İşte Şâir'in meb'us olması Atatürk'ün kurmak istediği bu meclise yakıştığı içindi.

Babamın dostları arasında evlerimizin birbiriyle bu kadar haşir neşir, bu kadar içli dışlı olanı azdır.

Bunun çeşitli sebepleri vardı. En çok da şundan ileri gelmişti: *Türk Yurdu Mecmuası*'nın idaresi şâir'e verilmişti, merkezi de bizzat oturduğu evdi. Babam, Yusuf Akçora, Şâir Mehmet Emin, Hüseyin zade Ali gibi *Türk Yurdu*'nun müessisleri ve muharrirleri orada sık sık buluşuyorlardı. Şâir'in çocukları ile ben ve kardeşlerim de anlaşmıştık. Babalarımız bir odada işlerini görürken biz sofalarda, bahçelerde oynaşıp duruyorduk. Gerçekten çocukluk hâtıralarımı düşündüğüm zaman Şâir'in üçü de birbirinden ince, birbirinden zayıf iki kızı ile bir oğlu daima gözlerimin önüne gelir. Şâir'in annesi, kendisinin ve çocuklarının yüzdeyüz zıddı şişman, iri yarı, sert bir kadındı. Fakat bu görünüşün altında oğluna sanat heyecanını aşılayan tek kuvvet hâlinde belirmiş ince bir zekâsı, ince bir hissediş tarzı vardı. Evin mutlak hâkimiydi, kendisini uzun seneler yatağa mıhlıyan hastalığına rağmen bu hâkimiyeti sonuna kadar devam ettirdi. Oğlunun hattâ aşkları da dâhil bütün hareketleri onun müsamahası, bir çok defa da tasvibiyle oluyordu. Kadın Şâir'i, hakiki bir kadının oğluydu, bütün kadınları da annesinin sayesinde iyice tanımıştı.

Onu siyasî muhitlerde el üstünde tutturan sebeplerden birisi de çocukluğundanberi şahsiyetinin ayrılmaz parçası hâline gelmiş olan hastalığı idi. 19. cu Asrın marazı hassasiyet modalarından birisi verem illetidir. Verem bu asra göre aşkın sembolü idi. Merhamet, şefkat, güzellik bu hastalığın kanatları altına sığınmışlardı. Genç kadınlar evvelden kırmızı lekelere boyanmış mendillerini dudaklarına götürerek zayıf öksürmelerden sonra bu lekeleri herkese göstermekle dikkati çekmeğe.. genç erkekler veremli bir sevgilinin öpüşlerinden bu hastalığı kapmağa çalışırlardı.

Kadın Şâiri'nin en parlak zamanları yani 1910'dan Birinci Dünya Harbinin sonuna kadar İstanbul sosyetesi de bu modanın hâlâ tesiri altında bulunuyordu. Bunun içindir ki Şâir'in hastalığı, şöhretinin de bir tarafı oldu. Fakat bu, zaman zaman onu aylarca yatağa seren, bazan ölümün tâ eşiğine kadar götürüp bırakan ve her defasında da etrafındaki muhabbeti biraz daha artıran tehlikeli bir hastalıktı. Onu en son 1934 senesinde tutulmuş olduğum ağır tifodan kalktıktan sonra gördüm. Benim oturduğum ev o zamanki İsmet, şimdiki Midhat Paşa caddesinde idi. Şâir'in evi de tam bizim evin karşısında bulunuyordu. Hemen hemen aynı zamanda yatağa düştük. İki ay tehlikeli bir şekilde geçen hastalık esnasında bir çok defa onu düşündüm. Kendi öleceğim aklıma gelmiyordu. Fakat o bu sefer muhakkak ölür, bir kere daha görebilsem diyordum. İyileştim, sedye üzerinde İstanbul'a götürüldüm. Bir ay sonra dönüşte ilk işim babamın bu Şâir dostunu ziyaret oldu. Yatakta bir iskeletten farksızdı. Beni gördüğü zaman garip bir tarzda heyecanlandı, belli belirsiz bir sesle "Samet, dedi, seni iyileşmiş görmekle bahtiyarım, kimbilir Ahmet'im ne kadar üzülmüştür." Sonra ilâve etti: "Ölmeden evvel babanı da bir kere kucaklasam!"

Aşina Yüzler'den

Bir Hikâyeci

(Samet Ağaoğlu, *Aşina Yüzler*, İstanbul 1965, s. 221-226)

Şimdi ölümünden birkaç yıl önceki görünüşüyle canlanıyor hafızamızda. Geniş, beyaz yüzünde açılmış iri, biraz patlak yeşil gözleri, bir kaç tutamı alnına düşmüş dağınık saçları, hafif yalpalı yürüyüşüyle savaştan yeni gelmiş bir vikinge benziyor. Yorgun bir adam. Sesi de öyle. Kısık, nefes nefese. Yüz çizgileri, bakışları yaşına uymuyor. Daha ihtiyar bunlar. Ama dudaklarda çocuk gülümsemeler, çocuk kahkahalar.

Bir derginin yapraklarında karşılaştık ilk kez. Sonra bir arkadaşım bahsetti ondan. Bir başka arkadaş da günün birinde bizi tanıştırdı. Biribirimize kâh çok yakın olduk, kâh uzaklaştık, her zaman da dost kaldık. Ben onu hep sevdim, o beni bazan sevdi, bazen sevmedi. Zaten hayatta sürekli sevgisi sadece tabiata, çocuklara, annesine karşıydı. Sürekli korkuyu da yalnız annesinden duydu. Kalan herkes ve herşey akıntılı bir nehrin birbirini kovalayan dalgalarından ibaretti onun için.

"Âvâre" kelimesinin karşılığı yok yeni dilimizde. Serserilik değil, başıboşluk, emelsizlik değil. Belki varlığını ancak sezdiği güzellikleri arayan, bulamadığı için hüzünlü, yine bulamadığı, ya da sadece bulmak ümi-

diyle yaşadığı için bahtiyar bir adamın ruh hali. Bu arayıp bulamama vehmi arasında gözüne çarpanlarla ses, resim, söz, eserleri verebilirse bu adam âvâreliğin kutsal yaratıcı tepesine çıkmış olur. Benim bu arkadaşım da bu tepeye yönelmiş bir âvâreydi. Kendi kendine soruyordu sık sık, "Neden böyleyim?" Ruhunun derinliklerinden gelen bir fısıltı cevap oluyordu: "Bu sırrı üstünde doğduğun toprakların efsânelerine karışmış atalarının şarkılarında bulursun belki!"

Ne bu efsâneleri araştırmağa, ne bu şarkıları öğrenmeğe niyeti vardı.

Hikâyeye hemen hemen aynı zamanda başladık. Ben Ankara'daydım, o İstanbul'da. Ankara bir büyük şantiyeydi. Kupkuru, çorak, manzarasız ve asık yüzlü. İnsanları biribirine benziyor, konuşmaları da öyle. Ciddî, şaka, ya iş, ya politika. İstanbul'da kaba olduğu kadar ince, zalim olduğu kadar boynu bükük bir tarihle çevresini sarmış onaltı çeşit rüzgârın herbirinden ayrı renk, ayrı koku, ayrı mânâ alan bir tabiat kucaklaşıyordu. İnsanları bu tarihin, bu tabiatın ortak çocuklarıydı. Hikâyelerimiz de yaşadığımız şehirlere göre gelişti biraz. Onlara göre çizgilendi. Ben Ankara'da vehimli, telâşlı, canı sıkılan insandan kendimi kurtaramıyor, sadece bu insanın çevresinde kör kuyular kazıp duruyordum. Her gün de daha az yazarak. O, İstanbul'da tahtaları kararmış evlerin sıralandığı dar, kaldırımları delik deşik, karanlık sokaklarından geniş, ışıklı kalabalık büyük caddelerine, ölülerle dirilerin ince, uzun, siyah serviler altında kucak kucağa oturduğu mezarlıklarından, içinde her biri ayrı bir efsânenin yaratıcısı insanların yattığı türbelerine, gece kondularla villâlardan aynı ışıklıkta fırlayan genç kız ve erkeklerin kolkola, gözgöze dolaştığı kıyılarına kadar her köşesinde heyecandan heyecana atlıyordu. Canlı, cansız her gördüğü onun için hikâye konusu. Taştan insana her varlık yalnız dünyada beraber olma kaderinin macerasından bir iz, bir ses. Suda ışıklanan kandiller gibi dizilmiş oltalar arasında bir süre sonra başına gelecekten habersiz süzülen sinagrit, soğuk kış günleri solgun çocuk yüzlerini sıcaklığıyla penbeleştiren kalorifer, arkadaşları, annesi, hepsi bu kaderin, bu maceranın birer halkası. Gözüne çarpanlar çoğaldıkça hikâyeler yavaş yavaş ancak anların empresiyonist resimlerinden ibaret kalmağa başlıyor.

Düşünüyorum şimdi, son yarım yüz yılda devletten, şuradan buradan arkadaşları dışında her hangi bir yerden maddî bir yana dursun, en ufak manevî yardım görmeden onun eriştiği yaratıcılığa varabilmiş kaç isim var sanat alanında? Dillere destan olduğu günlerde de cebinde annesinin verdikleri bulunmasaydı neyle yaşardı acaba? Fakat parayı sevmiyor, eline geçince nefes nefese tüketiyor, bitirince rahatlıyordu.

Evet parayı sevmiyordu. Ama burada da aklıyla ruhu garip çelişmelere uğruyor, aklı onu sonsuz enginliğe sahip ruhuyla bağdaşamıyacak darlıkta hasisliğe sürüklüyordu. Bahşiş vermek işkenceydi onun, için. Sabah karar verdiğinden bir santim fazlasını harcamış olmak daha büyük işkence.

Aklıyla ruhunun bu çatışmasından doğan sonuçlar var:

Parayı sevmediği için anasının verdikleriyle yetinerek babadan kalanın damlasına dokunmadı. Hasisliğiyse aklının fantazisinden ibaret kaldı yalnız.

Okumaması babasının büyük derdi oldu. Başka bir kaygu da beraber belirdi. Oğlu kendinden sonra bırakacağı malları ve işi yürütmeğe hevesli gözükmüyor. O halde bu gezmeden, kitaptan, yazıdan başını kaldırmayan genci ticaret hâyıhuyuna zorla itmeli. Hikâyecinin ismi böylece Balık Pazarında küçük bir büronun tabelâsına komisyoncu olarak yazıldı. Baba için hazin deneme, oğlu için bir perdelik komedya!

Büro sabahtan akşama ticaretten başka her konuda bol bol gevezelik eden arkadaşların buluşma yeri. Müşteriler geliyor, şunu bunu istiyorlardı. Bunlarla mı uğraşacak? Hepsini rakip komşulara yollayarak bir dakikalığına kestiği sohbete yine dalıyor. Akşamları da kepenk erkenden iniyor, bir solukta Beyoğlu.

Birkaç ay geçmeden ismi tabelâdan silindi, perde, bazı iç organlar hasta, sinirler yorgun, kapandı.

Hikâyeyi her zaman yazı sanatının gecekondusu saydım. Belki yanlış, ama bugün de aynı inançtayım. Bu sanatın asıl konusu şiir ve roman. Yazı sanatının büyüklük ve derinliğe ancak şiirle, romanla varılıyor. Sanatkâr olarak sâdece hikâyeleriyle geniş tanınmışlığa, unutulmazlığa erişmişlerin azlığı da bundan. Hele küçük hikâye büsbütün gecekondu. Bunda büyük isim dünyada yok gibi. Fakat hikâyelerini ruh yapılarıyla hayat maceralarının aynası yapabilenler çağlarından öteye aşmak yolunu bulabiliyorlar. Benim bu arkadaşım da ruhunun mayasını, yaşama macerasının anlarını hikâyelerine aksettirenlerden biri. Kendi kendisiyle çelişme halindeydi durmadan. Bir gün şık, temiz, düzgündü. Bir gün perişan, kirli, dağınık. Bir gün yalnız kişi diyordu, onun dışında değer, kuvvet yok. Akşama, toplum, işte tek varlık diye haykırıyordu. Kâh kalabalıkların arasında eriyordu. Kâh bir başına haftalarca kalmak için denizler ortasında bir adanın tepelerine kaçıyordu. Avrupa'ya okumağa gitti, bir kaç yıl hiçbir şey yapmadan, arkadaşlarından sık sık uzaklaşarak, nerede olduğunu bildirmeden yaşadı. Nerdesin, ne yapıyorsun diyenlere, "Ahmedin plâğı oldum," cevabını veriyordu. Bazı plâklar vardı bir zamanlar, iğne bitiş yerinden, en dar yuvarlaktan konulur, genişliğe doğru yürürdü. Arkadaşları arasında Ahmet isminde birinin böyle bir plâğı varmış, gülerek dinlerlermiş. Portresini çizdiğim sanatkâr da kendini bu plâğa benzetiyordu. Bu benzetiş gerçeğe de

uyuyor, sevgilerinden hikâyelerine kadar. Büyük yapıydı roman. Buna takati yoktu. Hikâye de bir nefesten ibaret onun için. Fakat hikâyeleriyle kendi kişiliğini birleştirince bir roman çıkıyor ortaya. Çelişmeler içinde bir adamın hayatı. Bu çelişmelerin en esrarlısı maddî yaşamanın çeşitli bağlarıyla ruhun sonsuz; hürriyeti arasındaydı. Dünyada pek az sanatçı kendisini bir yandan bu kadar bağlı, bir yandan bu hafiflikte serazat bulmuştur.

Düşündüm bir saniye, "Serazat" yerine ne demeliyim? Başıboş. Hayır, bu arkadaşım başıboş değildi. Anası tepesinde dimdik duruyordu. Çevresine karşı ilgisiz mi? Bu da hiç değil. Dört yanını kendine özel görüşlerle onun kadar kavrayan pek az edebiyatçı var aramızda.

Serazattı. Hiçbir kural tanımadan dilediği gibi yazıyor, dilini bazen anlatmak istediklerini belirtemiyecek derecede bozuyordu. Roman yazmağa hevesleniyordu arasıra. Bir yaprağında öldürttüğü kahramanını ondan sonra gelen yaprağında yaşatarak. Bu dalgınlığı sadece güldürüyordu onu.

Serazattı! Yaşadığı adanın balıkçıları taa ölünceye kadar onun tanınmış bir hikâyeci olduğunu bilemediler. Kahvelerine geliyordu. Deniz ve balık hikâyelerini dinliyor, kâh gülüyor, kâh birkaç kelimeyle konuşuyordu. Ölen bu adalının cenazesinde bulunmak için toplanmış kalabalığı görüp söylenenleri işitince biraz şaşırarak, "Bir büyük insan olduğunu" farketmişlerdi.

Yarım bırakacağım bu portreyi. Sahibinin hayatı ve eseri gibi. Devrinin büyük hikâyecisi demek onu anlatamıyor. Neden büyük diye sorunca alınan cevap kandırıcı değil. Fakat bu niteliğe ondan daha çok yaklaşan da yok. Tepeye en yakın noktada. Yaşasaydı varır mıydı? Kimbilir? Ama hiçbir kuşkunun örtemiyeceği gerçek şu:

Yaşadığını çevresindeki halkalara, kendinden çok ötedeki kuşaklara kadar duyuran adamdı.

Hasan İzzettin Dinamo

(Trabzon 1909- İstanbul 20 Haziran 1989)

Trabzon'un Akçaabat ilçesine bağlı Ahanda köyünde doğar. Babası Ahmet Çavuş, annesi Şakire Hanım'dır. Babası Ahmet Çavuş Yemen'de askerliğini bitirdikten sonra, İstanbul'a yerleşmeye karar verir. Bu yıllarla ilgili olarak Mehmet Şeyda'ya şunları anlatır:

"O yıl içinde Yemen'den dönen babam Ahmet Çavuş aileyi alarak İstanbul'a getirdi. Sarıyer'de inekler edinerek sütçülük yapmaya kalkıştıysa da, kıvıramadı bunu. Dönüş yolu göründü." (Mehmet Şeyda, *Edebiyat Dostları*, İstanbul 1970, s. 172-173)

Dinamo'nun ailesi Samsun Kötüköy civarında bahçıvanlık yapmaya başlar. Birinci Dünya Savaşı'nda Dinamo'nun babasının ve ağabeyinin askere alınması ve cephede şehit olmalarıyla ailenin düzeni bozulur. Kısa bir süre sonra annesi Şakire Hanım'ın da vefatıyla Hasan İzzettin'in ve kız kardeşlerinin Darüleytam (Yetimler evi) günleri başlar. Önce Samsun Darüleytam'ında kalırlar (1917), daha sonra İstanbul (1919), Yedikule, Beykoz (1920), Halıcıoğlu, Amasya (1924) Darüleytam'larında çocukluk yıllarını geçirirler.

1920 yılında ilkokula başlar. 1926'da, henüz Amasya yetimler evinde iken Giresun'da çıkan *İzler* adlı dergide ilk şiirlerinden bazılarını yayınlama imkânı bulur.

İlkokulu bitirdiğinde Tokat Askerî Lisesine gönderilir. Fakat rahatsızlığı sebebiyle burada okuyamaz. (Ömer Asan, *Hasan İzzettin Dinamo*, Belge Yay., İst., 2000, s. 33) 1927'de Amasya'nın Zana bucağında vekil öğretmenlik yaparak öğretmenlik tecrübesi kazanır. 1928'de Sivas Öğretmen Okulu'na kaydolur. 1931'de Sivas Öğretmen Okulu'ndan mezun olur, Malatya'da bir ilkokul öğretmenliğine atanır. Bir sonraki görev yeri Adıyaman'dır. Bu arada Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Resim-İş bölümüne kaydolarak Ankara'ya gelir.

1935'te dağıttığı bir siyasi bildiride komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle ve özellikle de yazdığı "Tren" adlı şiiri sebebiyle 4 yıl hapse mahkûm olur. Bu şiirden Hasan İzzettin Dinamo şöyle bahseder: "Tren şiirinin yaşamımda büyük ölçüde rolü oldu. Beni mesleğimden, geleceğimden, yaşayış umudumdan etti; tam otuz yıl, dayanılmaz bir çilenin içine attı." (Ömer Asan, *a.g.e.*, s. 42)

1938 yılında cezaevinde Nâzım Hikmet ile tanışır. Yıllar sonra bu günleri *"Musa'nın Mapusanesi"* (1974) adlı hatıra karakteri ağır basan romanında anlatır.

Kız kardeşinin yardımlarıyla cezaevinde bulunduğu esnada *Deniz Feneri* (1937) adlı ilk şiir kitabı basılır. 1939 ilkbaharında cezaevinden tahliye edilir. Hemşire olan kız kardeşi Lütfiye Hanım'ın yardımıyla Beyoğlu'nda küçük bir bekâr odası tutarak İstanbul'a yerleşir. *Yeni İnsanlık Dergisi*'nde şiirleri yayınlanır, yine aynı dergi için Homeros'tan *İlyada* tercümesine girişir. *İlyada* tercümesi derginin yanında forma halinde ek ola-

rak verilmeye başlanır. Bu arada *Yeni Edebiyat* dergisinde yayınlanan "Vatan Şarkısı" adlı şiiri derginin kapanmasına sebep olur.

22 Mayıs 1941'de Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi üyelerinden Halil Yalçınkaya'nın kızı Şerife ile evlenir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, toplumcu sol sanatçıların kümelendiği, *Yeni Ses* dergisinde yayınlanan "İki Emekli General İle Bir Sivil Amirale" adlı şiiriyle bir yıl ağır hapse mahkûm olur. 1942'de askere alınır. 9 Ocak 1943 tarihinde İslahiye'de askerliği esnasında kızı Işık Dinamo dünyaya gelir. İzin alarak İstanbul'a gelir. Askerden kaçar. Önce Adana, sonra İstanbul'da saklanır. Yakalanır; askerliğini tamamlaması için önce Mustafa Muğlalı Kışlası'na (Muğla), üç yıl sonra da Pülümür Müstakil Taburu'na gönderilir. Buradan da kaçan Hasan İzzettin Dinamo, kayınpederi Halil Yalçınkaya'nın yanına Zile'ye gider. Yine bir kaçış, saklanma dönemi başlar. Yakalanınca, önce Yozgat'a daha sonra da Erzincan'a gönderilir. Erzincan Alay Mahkemesi'nde yargılanır. İki ay hapis cezası alır, cezası bitince tekrar Pülümür'e gönderilir. Bir yıl sonra son sürgün yeri İzmir'e nakledilir. 22 Nisan 1949'da yedi yıllık hapislik, kaçaklık ve askerlik macerası sona erer, terhis olur.

İstanbul'da patlak veren 6-7 Eylül olaylarından sonra 8 Eylül 1956'te gözaltına alınır. Aylarca tutuklu kaldıktan sonra, yargılanmadan serbest bırakılır. 14 Mart 1986'da eşi Şerife Dinamo'yu kaybeder. Hasan İzzettin Dinamo, 20 Haziran 1989'da İstanbul'da kalp krizi sonucu ölür.

Hasan İzzettin Dinamo, Hasan Deniz takma ismi ile *Muaşeret Kaideleri, Amatör Fotoğrafçılık* gibi kitaplar yazmış. *Muaşeret Kaideleri*, sekiz baskı yapacak kadar sahasında başarılı bir kitaptır.

Hasan İzzettin Dinamo ilk romanı *Kutsal İsyan*'ın ilk cildini 1966'da yayınlar. Sekiz cilt olan bu romanı için yazar, "Yıllarca açlık, yoksulluk ve işkencelerle ezilmiş bir aydının kendini toplumun önünde haykırarak ifade etme çabasıydı sanki" der. Hasan İzzettin Dinamo *Kutsal İsyan*'da Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı bir sanatçı hassasiyetiyle tarihî roman formunda kaleme almıştır. Eser aynı zamanda Türk Kurtuluş Savaşı için yazılmış ilk belgesel roman niteliğindedir. Eser 13500 sayfayı bulan gerçek olaylardan edinilmiş notlarla yazılmıştır.

1968'de kaleme aldığı *Ateş Yıllar*'da Karadeniz'deki savaş yılları anlatılır. Aynı yıl yayınlanan *Savaş ve Açlar* romanında yazar kendisinin ve ailesinin gerçek hayatını romana has bir dille kaleme alır. Eser otobiyografik roman niteliğindedir. *Kutsal İsyan*'ın devamı niteliğinde olan yedi ciltlik *Kutsal Barış* romanında Türkiye'nin yurtta ve dünyada barışı kurmak uğruna yaptığı mücadelelerin hikâyesi anlatılır.

Dinamo 1973'te otobiyografik roman niteliğindeki bir başka eseri olan *Ölmez Musa*'yı yayınlar. Bu roman, yazarın Samsun Darüleytam'ından İstanbul Darüleytam'ına ve öğretmenliğine kadar olan hayatının hikâyesidir. Hasan İzzettin Dinamo, 1974-1976 yılları arasında yine hatıra-roman niteliğindeki *Musa'nın Mapusanesi* (1974), *Musa'nın Gecekondusu* (1976), *Koyun Baba* (1976) romanlarını yayınlar.

Yazar 1980'li yıllarda da *Açlık* (1980), *Türk Kelebeği* (1981), *Adalet Sıtması* (1983), *Anadolu'da Bir Yunan Askeri* (1988) romanlarını yine önceki romanları tarzında kaleme almıştır.

Hasan İzzettin Dinamo, ilk şiirlerini öğrencilik yıllarında yazmıştır. Bu şiirlerinde daha çok Mehmet Emin, Rıza Tevfik, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi ve Enis Behiç'ten etkilenmiştir. Cumhuriyetin temellerinin sağlamlaştırılmaya çalışıldığı bu yıllarda şair, Rıza Nur'un on cildi aşan *Türk Tarihi*'ni okuyup ondan etkilenerek Turancı şiirler bile yazmıştır. 1928'de *Servet-i Fünun* dergisinde hece vezniyle yazılmış şiirleri yayınlanır. Bu sürede Faruk Nafiz tesirinde hece vezniyle şiirler yazan şair 1929'la birlikte Nâzım Hikmet'in tesirine girdiği görülür. Şair Nâzım Hikmet'ten *835 Satır* adlı şiir kitabında etkilenişini "Bu şiirin ustası bana, Goethe ile Shakespeare'i bile unuturdu." diyerek belirtir. Bu yıllar şair şiirlerini Sivas'ta *Adım*, Merzifon'da *Taşan* ve Samsun'da *Yürüyüş* dergilerinde yayınlar.

Hasan İzzettin Dinamo, 1937'de *Deniz Feneri* adlı şiir kitabını çıkarır. Bu eserinde şairin Nâzım Hikmet'i tanıdıktan sonra onun tesirinde kalarak yazdığı şiirler vardır. Ferdî şiirler yoğunluktadır. Şair eserde kendini tabiat vasıtasıyla anlatır. Toplumsal çevreden kaçarak tabiata sığınıyor gibidir. Bunda hapishane yıllarının büyük etkisi vardır.

Hapis ve kaçışla geçen uzun yıllar sonrasında Hasan İzzettin Dinamo, 1960 yılında *Karacaahmet Senfonisi* adlı bir şiir kitabı yayınlar. Bunlar, 1943 yılında yazılmış şiirlerdir. Bu şiirlerde insanlardan kaçış, topluma küsme, tabiata sığınma, ölümü özleme, yalnızlık, umutsuzluk ana temayı oluşturur. Şairin daha sonraki yıllarda kaleme aldığı *Özgürlük Türküsü* (1971), *Mapusaneden Şiirler* (1974), *Sürgün Şiirleri* (1975), *Gecekondumdan Şiirler* (1976), *Kavga Şiirleri*

(1977), *Çoban Şiirleri* (1982) kitaplarındaki şiirler isimlerinden de anlaşılacağı üzere şairin bizzat hayatının gerçekleri olan sürekli baskı, parasızlık, savaş mağduriyetleri, öldürülme korkusu, yersizlik, ölüm arzusu gibi temalar üzerine kurulmuştur. Bu şiirlerinde şair, Nâzım Hikmet'in tesirinden kurtularak bir süre sonra kendi çizgisini yakalayabilmiştir. Bu şiirlerde teknik yönden kusurlar da oldukça fazladır. Hasan İzzettin Dinamo'nun son şiirleri *May, Papirüs* ve *Türkiye Yazıları* dergilerinde yayınlanmıştır.

Hasan İzzettin Dinamo, böylesi yoğun geçen hayatında anılarını da yazmayı ihmal etmemiştir. *6-7 Eylül Kasırgası* (1971), *II. Dünya Savaşı'ndan Edebiyat Anıları* (1984), *TKP, Aydınlar ve Anılar* (1989) anı türünde eserleridir.

Eserleri: Şiir: *Adsız Kitap* (Vehbi Cem [Aşkun], Mehmet Cevdet ile) (1931), *Deniz Feneri* (1937), *Karacaahmet Senfonisi* (1960), *Özgürlük Türküsü* (1971), *Mapusanemden Şiirler* (1974), *Sürgün Şiirleri* (1975), *Gecekondumdan Şiirler* (1976); *Kavga Şiirleri* (1977); *Çoban Şiirleri* (1982), *Nâzım'dan Meltemler* (1989), *Tuyuğlar* (1990). Roman: *Kutsal İsyan* (8 Cilt, 1966-67), *Kutsal Barış* (7 Cilt, 1971- 1976), *Ateş Yılları* (1968), *Savaş ve Açlar* (1968), *Öksüz Musa* (1973), *Musa'nın Mapusanesi* (1974), *Koyun Baba* (1976), *Musa'nın Gecekondusu* (1976), *Açlık* (1980), *Türk Kelebeği* (1981), *Adalet Sıtması* (1983), *Anadolu'da Bir Yunan Askeri* (1988), *Sübyan Koğuşu* (1994). Hikâye: *Savaşta Çocuklar* (1981). Çocuk Kitabı: *Kenti Yiyen Çocuk* (resimleyen M. Bilgin) (1991). Anı: *6-7 Eylül Kasırgası* (1971), *II. Dünya Savaşından Edebiyat Anıları* (1984), *TKP, Aydınlar ve Anılar* (1989). Tercüme: *Ana* (M. Gorki), (1971); *Faust* (Goethe), (1983).

Kaynaklar: Şerif Aktaş, *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri Antolojisi II*, Ank., 1998; Ömer Asan, *Hasan İzzettin Dinamo*, İst., 2000; Mehmet Şeyda, "Hasan İzzettin Dinamo", *Edebiyat Dostları*, İstanbul 1970, s. 169-196; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 131; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, "Dinamo, Hasan İzzettin", *TDEA*, II, 313; *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, c. I, İst. 2001, s.276-277 ; Olcay Önertoy, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öykiisü*, Ankara 1984; Asım Bezirci, *On Şair - On Şiir*, İstanbul 1971; Asım Bezirci - Refika Taner, *Seçme Romanlar*, 2. Basım İstanbul 1980; Hikmet Altınkaynak, *Edebiyatımızda 1940 Kuşağı*, İstanbul 1977; Şükran Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul 1985; Şükran Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı - Cumhuriyet Dönemi*, İstanbul 1987; Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı*, 1923-1950, Ankara 1993, s. 631-640

Prof. Dr. Şerif Aktaş

Köroğlu'nun Türküsü

(Memet Fuat, *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*, 1. Cilt, 1999, 361)

Bir zamanlar çamlıbel dağındasın oğlum.
Yirmi üç yaşındasın
Ömrün altın çağındasın oğlum.
Bağla koluna pazubendini,
Kır atının üstünde yel gibi uçarken
Allı cepkeninle seyretsin bir daha
Şu ardıçlı, meşeli, yemyeşil dağlar seni.
Bolu Beyi'nin zindanında
Babanın
gözlerini oydular
Sırtından sarı kirli gömleğini soydular,
İlkyaz bulutları, ebemkuşağı ve sen,
Dağ başındasınız her gün beraberce,
İnerken Çamlıbel'e
kanatlarından
yıldız damlayan gece
Heheheyy nağranı çekip
Şöyle bir esişini bekliyorum
Yedi dağdan yedi dev gürler gibi
Kaytan bıyıklarını burup
şöyle bir esişini, oğlum.

Kulen!
İlkyaz bulutları, kartallar ve sen.
Genç çamlarda salınıp karatavuklar öter.
Şöyle fundalıkta sevda türküleri
tabur-tabur keklikler.
Köroğlu çeşmesinden
barış türküleriyle
içer tarla kuşları
Birer sorguçla süslü başları.

Bolu'nun kıyı mahalleleri
Kuru ekmeğini kemirip
Başına dikmeden önce kırık destisini
Son kez kulak veriyor geceye
Ve düşlerinde gelinlik kızlar
Mutlu insan türküsü bilmez

Oldum olası Bolu'nun sokakları heyy!
Yaslı insanlar gibi düşünen
bebelerle doludur
Bütün anaların kucakları, heyy!

Kuşları boldur Bolu'nun
Kokulu çiçekleri mahşer gibi
Güneş gibi güzel insanları.
Yine de satılmış gibi sinsidir tatsızdır
Bolu'nun baharı.
Çayırlarda yalnız
Bolu Beyi'nin atları kişner.
Sokaklara onun atları işer.
Geyiklerin besili böğürlerine
Salt Bolu Beyi'nin okları saplanır.
Ekinler biçilir harman yapılır,
Bütün buğday
onun
ambarında toplanır.
Çayırlarda bıldırcın sürüleri
Onun ağlarından başkasına takılmaz
Pıtrak pıtrak elma ağaçlarına
Onun izni olmadan çıkılmaz.
Güzellere onun izni olmadan bakılmaz.
O açar her gelinin ilk kez peçesini,
Ona verir her gelin ilk gecesini.
Umudun bahçesinde
Onun izni olmadan sular şarkı söylemez.
Onun izni olmadan
bir köylü
Dağdan bir muşmula koparıp yemez.
Bir zamanlar Çamlıbel dağındasın, oğlum.
Ömrün altın çağındasın, oğlum,
Türkünü söylüyor baştan başa şehirler
Kuşaklar boydan boya.
Bolu ormanları üstünde batı
Benzerken al ipekten gerilmiş bir halıya
Her akşamüstü Bolu çarşısında
Senin adınla iniyor kepenkler.
Hep senin türkünü dinliyor akşamları
Küçük ahırında sağılan inekler.
Senin türkünü dinliyor denizciler,
Senin türkünü kömürcüler.
Senin türkünü söylüyor
kunduracı çırakları
Senin türkünü söylüyor
kaydırak oynarken
mahalle çocukları.
Eriş Köroğlu, eriş,
Baban öç almak ister
ve Bolu şehri mutlu türküler söylemek.
Genç kızlar seni diler
Boş sofralar yemek.
Heheheyy nağrasını çekip
Şöyle bir esişini bekliyorum
Yedi dağdan yedi dev gürler gibi
Kaytan bıyıkları burup
şöyle bir esişini, oğlum.

(1939)

Meydan Okumak

(s. 368)

Bizde neden ağlayan bir Fuzulî çıkmış
Şimdi anlıyorum bunu derinden.
Kaç Fuzulî, Fuzulî olmadan önce
Kahrolup gitmiştir üzüntülerinden.

Öyle çekmişim ki
Artık benden sonra
Birkaç satırımın yaşaması bile
bana vızgeliyor.

Artık bahçemdeki yemişlere
ne güler yüzlü bir dost
ne hırsız geliyor.

Demek, diyorum, bu duruma gelirmiş
budana budana bir şair.
Ölümsüzlüğe sırtını dönmüş şiir
Artık acıya meydan okuyabilir.

(1974)

Dokuzuncu Sonnet

(s. 364)

Yağmur yağıyor, kış yağmuru şakır şakır
Gecekondumuz birkaç yerinden yine damlıyor.
Üstümüz eski püskü, tel dolap tamtakır
Umutsuzluk aç karga sesleriyle bizi selamlıyor.

Pusmuş kilimin üstünde altın gözlü sarman
Bir huzur müziği üflemede mırıltıları.
Gürültüler kopmada evin ardında zaman zaman
Dağı çökertmekte üstümüze yağmur suları.

İçiyoruz Şerife'nin yorgun eliyle koyduğu çayı
Isınıyoruz, peri padişahının sarayı
Bizim gecekonduyla hemen yer değiştiriyor.

Tepe koptu dayandı gecekonduya ama ne zarar!
Yoksulluk şiirleri yazan ele yarın yine iş var
Burada zor insanı da şiiri de pekiştiriyor!

Doksan Yedinci Sonnet

(s. 364)

Varlığımın yetişemeyeceği gelecek zamanlarda
Tıpkı şu andaki gibi tatlı bir akşamüstü
Düşlerin sarhoş düştüğü pembe dumanlarda
Okuyucum duyarsa kalp atışına benzer bir gürültü

Bilsin ki benim yüreğimdir içli içli atan
Bu acılar ocağının acımtrak gülleridir
Ufukları şiire benzer güzelliğiyle donatan.
En içli düş görme vakti akşamüzeridir.

Bırakılmış olacaksın bir kırda yapayalnız
Akşam yıldızının gözünden başka bir görenin yok
Senin gibi yaşlanmıştır uzakta eskiden sevdiğin kız.

Eski düşlerinden başka bir evrenin yok.
Herkes şiirine, düşüncene, ekmeğine düşman,
Bir tek sarı bir ışık sızmakta gelecek yüzyıllardan.

(1976)

Savaş ve Açlar'dan

Roman, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Karadenizli fakir bir ailenin yaşama mücadelesini anlatır. Cepheden cepheye koşmuş olan Temel Çavuş, savaş şartları içinde karısı ve üç çocuğu ile yaşayabilmek için İstanbul'da, Samsun'da hayat mücadelesi vermektedir. Yemen harbine katılmış, dönüşte ailesini götürdüğü İstanbul Samyer'de sütçülük yapayım derken, inekleri ölmüş; Samsun'a döndüğünde ise mirasyedi Mümtaz'ın zulmüne uğramıştır.

Birinci Dünya Savaşı başlayınca Temel Çavuş yine askere alınır ve şehit olur. Ailenin büyük oğlu Ali de, erken yaşında askere alınır ve onun da şehadet haberi gelir. Şakire çocukları ile kalmıştır. Şakire hizmetçilik eder; her işe koşmaya çalışır Ancak, yetmez; çocuklarının ikisi açlıktan, bakımsızlıktan ölür. Çocukları ile odun toplar, köpek pisliklerini toplayıp tabakhaneye götürür; mücadelenin, hayat yükünün hiç bir türlüsünden kaçmaz; ancak, bunları bile kendisine çok gören zalimler vardır. Sonunda çocuklarını yetimhaneye vermek zorunda kalır. Samsun'dan, memleketi olan Akçaabat'a yaparla yola çıkar. Burada bir hastahaneye sığınır. Bir erkek hastabakıcı kendisine göz kayar; bir iğne yaparak onu uyutur. İkinci bir iğne ise ölümüne sebep olur.

Birinci Bölüm

(Savaş ve Açlar, İstanbul 1973, s. 5-19)

Tenzile, yine çırılçıplak aynanın karşısındaydı. Ak zanbak gibi ışık saçan bir teni, dal gibi ince, canlı bir vücudu vardı. Yer yer kararmış masa aynasının önünde kapkara saçlarının, apak yüzünün, zeytin gibi kara, çekik gözlerinin birer küçük topak tereyağı gibi dikilen memelerinin güzelliğini doymamacasına açgözlüce seyrediyor, bunları her yönden iyice görmek için aynanın önünde dönüp duruyordu. Aynaya gülücükler, öpücükler gönderiyor, dilini çıkarıyor, bir yandan da karakolun arka bahçesinde her zaman görmeğe alıştığı birini arıyordu. Nedense Enver paşa bıyıklı genç, yakışıklı polis, henüz görünürlerde yoktu. Böyle soyunuk olarak ona görünmek, kendisine onunla koyun koyuna yatıyormuşcasına tatlı geliyordu.

Sonra, kimi yerleri kırılmış aynayı küçük tahta masanın üstünden indirerek duvara dayadı. Vücudunun ak bir balık gibi yere doğru süzülen alt bölümüne daha büyük bir hırsla içi titreyerek baktı. Kendisini sevilmeğe, okşanmağa değer buldu. Göbeğinin altından sonraki yasak bölgede koyu renkli sevgi bitkileri bitmeğe başlamıştı.

Aynanın önünde bir süre vücudunun güzelliklerini inceleyen Tenzile, bir kez daha perdelerin arasından dışarı göz atınca dik Enver paşa bıyıklı genç polisi eski yerinde kendisini bekler buldu. Küçük pencerenin ak keten perdesini aralayarak onun görebileceği bir durum aldı. Odanın alacakaranlığını yırtan ikindi güneşi Tenzile'nin kımıltısız vücudunu bir fildişi Hint heykeli gibi ağartıyordu. Genç polis, hoşnuttu. Küçük, kara bıyıklarını burarak bakıyordu.

Tenzile, bununla da yetinmeyerek elindeki değirmi küçük aynayı öğle güneşiyle doldurarak genç polisin yüzüne yansıttı. Polis, gülerek gözlerini kaçırdı. Genç kızı daha iyi görebilmek için perdeyi biraz daha aralamasını elinin işaretiyle ona anlatmağa çalıştı. Tenzile, bunun üzerine perdeyi şimşek gibi bir açıp kapadı. Polis, bütün görebileceği güzel nesneleri gördü ve sendeler gibi oldu. Bu sırada başka bir polis gelerek onu içeri çağırdı.

Ötede, Azime odanın kapısını gümbürdeterek Tenzile'den açmasını istiyor o da:

"Kız, patladın mı, çamaşır değiştiriyorum," diyor, öbürü:

"Ne çamaşır değiştirmesi? Biliyorum senin ne yaptığını: Sokaktan gelip geçenlere ayna tutuyorsun. Vallahi anneme söyleyeceğim seni" diye yanıtlayarak kıracakmış gibi kapıyı döğüp duruyordu.

Tenzile, en sonra işin sarpa sardığını görerek çabucak giyindi. Yine de kapıyı açmadı:

"Git başımdan allasen, Azime, rahatımı bozma."

"Ne rahatıymış o, kız? Sabahtanberi gözüne kestirdiğin erkeklere ayna tuttuğunu bilmiyor muyum sanıyorsun?"

Tenzile, kapıyı açmamakta diretiyor, bir yandan da elindeki aynayla caddeden geçmesini beklediği bir atlıyı kolluyordu. Atlı, en sonra sebze bahçelerinin arasındaki Tabakhaneden şehre inen çitlerle çevrili tozlu yolun sonunda bakkal Osman efendinin dükkânı önünde belirdi. Yine kıratının üstünde elindeki gümüş savatlı kamçısı, uzun boyu, güzel kalıplanmış kırmızı fesi, mavi caketi, yazlık ak pantalonuyla göz kamaştırarak ilerliyordu. Tenzile'nin aynasında çakan gümüş şimşekler, onun sarışın yüzünü, mavimtrak yeşil gözlerini kamaştırdı. Aynanın şimşekleri, direterek onun yüzünü kovalıyordu. Tenzile'ye bu serbestliği veren, Tahar hanımların evinin hemen önünde yükselen yeşil ve kuru çalılıkların meydana getirdiği geniş çitin ötesindeki ıssız sebze bahçeleri ve bostanlardı. Küçük iki katlı tuğla evin pencereleri buraya bakıyor, sağ yanda ilerleyen ana caddeyi de kontrol ediyordu.

Caddede kır atının üzerinde çalımla ilerleyen delikanlı, şehrin büyük zenginlerinden ve siyaset adamlarından Emiroğlu'nun oğlu Mümtaz'dı. İttihat ve Terakkinin de önemli adamlarından olan Emiroğlu, şehirde büyük bir güce sahipti. Mümtaz, bir süre İstanbul'da Galatasaray Lisesinde okumuş, sonra bunu kıvıramıyacağını anlayarak Samsun'a dönüp babasının paracıklarını eritmeyi daha uygun bulmuştu. İşte, böylece bir yıldan beridir babasının kendisine aldığı küheylan gibi güzel kır atın üstünde kasılarak gümüş üzengilere kışın pırıl - pırıl çizmeleriyle yazın da gıcır gıcır ruganlariyle basarak gezip tozuyor, kız avlıyor, bütün anlamiyle aylak bir yaşayış sürüyordu. Şehir bu yoksul bölgesinde gerek halkın, gerekse genç kızların kendisine gösterdiği büyük ilginin tadına bir türlü doyamamıştı. Yakışıklıydı. Zenginlikle birleşen bu gövde erdemi ona karşı duyulan ilgiyi son kerte artırıyordu.

Tenzile'nin onu tanıması, yine bu ayna merakından olmuştu. O, küçükten beri sokaktan, caddeden gelip geçenlere rastgele ayna tutmayı, onlarla eğlenmeyi seviyordu. Bu yüzden annesi Tahar hanımdan çok dayak yemişse de bu alışkanlığını boşlamamıştı. Sonra, yaşı ilerledikçe bunu güzel erkeklere ve delikanlılara karşı flört isteği olarak kullanmağa başlamıştı. İşte, bir gün caddede ayna tutacak yakışıklı adam arayan Tenzile, kır atının üzerinde kasılarak gelen bu yakışıklı delikanlıyı görünce hemen değirmi aynasına vuran altın renkli ikindi ışıklarını gümüş şimşekler gibi onun yüzüne boşaltıvermişti. Mümtaz, pencereyi iyice kolladıktan sonra Tahar hanımların evinin önünden birkaç kez geçmiş, bu fındık kurdu gibi sevimli, apak, tatlı tatar kızını yakından da görmüş, onunla iyice ilgilenmeğe başlamıştı. Samsun'daki tatar kızlarının en güzeli olduğuna yemin etse başı ağrımazdı.

Mümtaz, aylardır, belli bellisiz saatlarda kır atının üstünde bu yoksul mahallenin sokaklarında görünüyor, kendisine tatlı-tatlı bakan Tenzile'yi görmeğe can atıyordu. Polis Rıfkı efendi, Mümtaz görününce yüzünü buruşturuyor, bir korkutma işareti olarak Tenzile'ye şahadet parmağını sallayıp meydandan çekiliyordu. Tenzile, Rıfkı efendiye pek çok kez anadan doğma görünmenin yolunu bulmuşsa da Mümtaz'a görünememiş, görünmekten çekinmişti. Her nedense ona karşı daha derli toplu görünmek istiyordu. Onu gördükçe içinde ılık - ılık bir nesnelerin kaynadığını duyuyordu. Sevgi denen nesne bu muydu ki?

İşte, bugün de Tenzile'nin aynasından fırlayan sevgi şimşekleri, Mümtaz'ı[n] yüzünü yalayıp geçtiğinde genç adam her zamanki gibi atını dörtnala kaldırarak karakolun önünden yel gibi geçip ırmağa doğru uzaklaşmıştı. Her zaman yaptığı gibi öteden ırmak mahallesini ikiye bölen tozlu sokağa sapacak orda gerektiğince dörtnal ya da tırıs ilerleyerek Tenzile'gillerin evi önüne çıkacak, orda, iyice yavaşlayarak henüz adını bile bilmediği bu akpak ve güzel tatar kızını görüp geçecekti. Çünkü, o geçerken Tenzile, hep kapısı açık bırakılmış taşlıkta dikilip onun geçişini heyecanla bekliyordu.

Tenzile çabucak ak keten entarisini sırtına geçirip kendisinden bir yaş küçük esmer, ablak yüzlü Azime'yi iterek aşağı indiğinde kapıdan girmekte olan annesi Tahar hanımla yüz yüze geldi. Sırtında soluk bir manto, başında temiz, ak bir başörtüsü bulunan Tahar hanım, iri yarı, geniş omuzlu, ablak yüzlü, erkeğimsi bir kadındı. Somurtkan yüzü, çatık kaşlariyle iki kızına birden sordu:

"Kayta kettiler küçükler?"

"Mahallede oynuyorlar."

Tenzile, bunu söylerken iki küçük kardeşleri dört yaşında Semiha ile beş yaşında Şaban'ın annelerinin arkasından içeri süzüldüğünü gördü:

"Nah, işte, geldiler."

Şehirden kimi öteberiyle dönen Tahar hanım, küçük kahverengi gözlerini Tenzile'nin yüzünde iki ağulu örümcek gibi gezdirerek:

"Tenzile, Tenzile, dedi, aklını başına devşir, yoksa ağabeyine kemiklerini kırdırırım. Eğer bütün babasız

kızların analarına ettiklerini sen de bana etmeğe kalkışırsan seni kendim şu ellerimle boğarım alimallah!"

"Ne yaptım ki ben, anneciğim?"

"Daha ne yapacaksın? Elin heriflerine ayna tutuyorsun. Yarın, burasını başka bir yer sanarak bütün erkekler kapıya toplanırsa seni parçalar önlerine atarım. Bu sana son öğüdüm olsun, Tenzile, Sen cahil bir kız da değilsin. Seni elimden geldiğince okuttum da." Tenzile, ayaklarının ucuna basarak annesinin yanaklarından öptü:

"Peki, anneciğim, bir daha öyle çocukluklar yapmam."

"Hani, çocuk bile olsan ayıp. Oysa sen koskoca gelinlik kız oldun. Bu yaptığını hiç kimse çocukluğuna vermez. Namusumuz bir paralık olur. Yarın kötü kız diye, Allah etmesin, kimse seninle evlenmek istemez. Sonra halimiz nice olur yavrum, nice olur, düşünsene biraz."

"Peki, anne, söz veriyorum, artık bu ayna oyununa temelli son veriyorum. Ayna tuttuğum erkekler bana baktığına göre demek ki ben, artık, kocaman bir kızım. Erkekler bende bir kadınlık görüyorlar."

Tahar hanım, artık onu dinlemeyerek yukarı çıkmağa başlamıştı, iri gövdesinin altında tahta merdiven zangırdıyordu.

2

Temel Çavuş, sırtındaki ağır yatak dengiyle inleyerek dışarı çıktı. Altı çocuk ta karınca kararınca yüklü olarak dışarda bekliyordu. Şakire'yi bekliyorlardı. O da en sonra ağır yatak denginin altında iki büklüm ıhlayarak dışarı çıktı, dönüp çarparak kapıyı çekti. Bu sırada Temel Çavuş, geniş bahçelerin, tatlı yeşilliklerin içine gömülmüş, su şırıltıları ve kuş sesleriyle süslenen güzel görünüşlü köye karşı ağız dolusu bir tükrük attı:

"Tüh sıfatınıza, diye bağırdı, senin Kötüköy gibi, senin de ev gibi. Az kalsın çeluk - çecuk geberip gidecektuk ha - bu sıtma çukurunda. Haydi, uşaklar, bir daha şeytan görsün yüzünüzü bu cehennemin. Sivrisinekler biraz da başkalarından beslensin."

Sonra, şehre giden tozlu yola koyuldu. Onun arkasından Şakire gidiyor, onu da büyük oğul Ali, büyük kız Asile, Musa, Adviye, Hüseyin, Fatma izliyordu. Tek sıra gidiyorlardı. Temel Çavuşla Ali'den başkası yalınayaktı. Bütün çocukların elinde ve sırtında küçük birer ev eşyası vardı. Köyün içinden geçerken sık kafesli pencereler açılıyor, sıtmadan tütün gibi sararmış kadın ve erkek yüzleri beliriyor, onlara güzel yolculuk diliyorlardı.

Temel Çavuş, çoluk çocuğunu almış, sıtmanın, önüne geleni kasıp kavurduğu bu suyu bol, güzel köyden kaçıyordu. Sivrisinek canavarları, bir yıl boyunca onların kanlarını kurutmuştu. Temel Çavuş, bu yeşil cehennemden kaçmak uğruna her çareye başvurmuş, ancak bugünlerde bir iş başarabilmiş, Samsun'un doğusunda ırmak mahallesinin üstündeki bahçelerden bir bölümünü Yanko adlı Rumdan kiralamış, bunun içinde bulunan bir kulübede yerleşmek hakkını da sağlamıştı. Çoluk çocuktan hiçbirini sıtmaya kurban vermeden bu "namussuz" yerden ayrılabildiklerine son kerte seviniyor, dermansızlıktan dizleri titrediği halde durmadan mudullanan bir lagar ve zavallı eşek gibi çapulalariyle yolu tozutarak ilerliyordu. Yatak denkleriyle kapkacağı yüklenmiş olan Temel Çavuş, Şakire ve Ali, Evliyatepe'ye tırmanırken kanter içindeydiler. Körük gibi soluyorlardı. Nerelerinde saklı olduğunu bilmedikleri bir güçle yine de yürüyor, bu cehennemin yöresinden bir ayak önce uzaklaşmak için çırpınıyorlardı. Güneş te yükseldiğinden yolun ince toz yığınlarını ısıtmış, çocukların yalınayaklarına eğlenceli bir toz banyosu olanağı sağlamıştı. Cansız, cılız gövdelerini bu kadife yumuşaklığındaki sarı toz yığınlarına gömerek dinlenmek ve keyiflenmek ister gibi bir halleri vardı. Ara sıra yalınayaklarını toza daldırarak kürüyor, arkalarında yarık izler bırakıyorlardı. Evliyatepe'ye çıktıklarında ırmağın beri yakasında kurulmuş un fabrikası, incir ağaçlariyle dolu yemyeşil bahçesi, mezarlığın uzun servileri, ondan sonra küçük evleriyle sıralanan ırmak mahallesi göründü. Temel Çavuş yolun kıyısına çökerek ötekilere de çökmelerini söyledi:

"Biraz dinlenelum da şehre hiç olmazsa insan gibi gidelum."

Kollarını dengin iplerinden kurtararak fakfon tabakasını çıkardı. Kötüköyün tarlalarında kendi yetiştirdiği tütünden bir tutam alarak oluklaştırdığı sigara kâğıdına yerleştirmeğe çalıştıysa da bunu pek güç başardı. Parmakları rüzgârdaki dallar gibi titriyordu. İpler, kol kaslarını iyice ezmiş, hırpalamıştı. En sonra, sigarasını tüttürürken elini uzatarak kent evlerinin hemen üstünde, birkaç yüz metre ötedeki bir kerpiç ve kırmızı kiremitli kulübeyi gösterdi:

"İşte, uşaklarım, dedi, bizim kulübe orda."

Şakire, buna çok sevindi:

"Kuru, desene biz nerdeyse şehrin koynuna girduk."

"Elbette, ne sanaysun!"

Keyifle sigarasının dumanlarını savurarak güldü. Ağzında sigaradan sararmış iki sıra sağlam inci gibi diş parladı.

"İşleyeceğumuz toprak ta şuradan başlayi."

Hepsi baktı. Bu oturdukları yere çok uzak değildi. Bahçıvanlar, yeni diktikleri lahana, karnabahar gibi kış fidelerini suluyor, sırık fasulyelerinin, domateslerin üzerindeki son ürünleri topluyorlardı. Hemen yanı başlarında bu bahçelere giden daracık bir arkın içinden tatlı şırıltılarla ince bir su geçiyordu.

Temel Çavuş, uzun uzun düş görür gibi bahçelere baktı. Ötekini söndürmeden bir sigara daha sardı. Derin soluklar çekerek:

"Çecuklar, dedi, göreceksunuz, şu küçük topraktan sizlere altın gibi yemişler çıkaracağum. Allah bilir ya seveyrum bu toprağı ben. Ancak, onu yoğurup adam etmesini bileceksun. O zaman o, sağa her nesneyi verur. Bütün gördüğün düşlerin yüzünü kara çıkarmaz. Epeyce dinlenduk. Haydi, şimdi, sarılın bakayum yüklere."

Hepsi birden yekindi. Üç büyükler, yüklerinin altına kahramanca girdi. Çocuklar ellerindeki mutfak eşyalarını sallıyarak yine tek sıra yola dizildiler. Biraz sonra yüksek çitlenbik, servi ağaçlariyle donanmış eski yoksul mezarlığın kıyısından geçtiler. Mezarlıktan kazma - kürek seslerine karışan türlü kuş cıvıltıları geliyordu. Yolun sol kıyısına sıralanan ufak ufak, kafesli evleri arkada bırakarak mahalleyi ortasından ikiye bölen yola girdiler. Yolun ortasından geçen pis, kirli bir su, kazlarla ördeklerin egemenliğindeydi. Durgun yerlerinde de sivrisinek bulutçukları inip çıkıyordu.

Temel Çavuş'la ev halkı, sokağa girdiğindenberi herkesin ilgisini çekmiş, özellikle çocuklar onları bambaşka bir ilgiyle karşılamışlardı.

Tozlu yolun sol kıyısını izliyerek ilerleyen kafileciğin en başında Temel Çavuş gidiyordu. Sırtındaki ağır denk altında ıhılıyor, sık sık elinin tersiyle yüzünden kıvılcımlar gibi dökülen terleri siliyordu. Yükünün üstüne de canı gibi sevdiği kırma çiftesini yerleştirmişti.

Onun arkasından kocaman yüküyle ilerleyen Şakire'nin durumu daha da ağırdı. O, ıhlamıyor, bayağı inliyordu. Sırtında alaca çarşafı vardı. Sarışın yüzü, mavi gözleri yere eğikti. Ancak bastığı yerleri görebilecek durumdaydı. Zavallı Temel Çavuş gibi, yüzündeki terleri silmek mutluluğundan da yoksundu. İki elinde de mutfak eşyası vardı. Yalınayaktı. Burnunun ucundan şıpır şıpır damlayan terler. Temel Çavuş'un eskimiş çapulalarının kaldırdığı tozlara karışarak ağzına doluyordu.

Şakire'nin arkasından Ali geliyordu. Onun sırtında da bir yığın eşyayla birlikte kazma, kürek, çapa gibi bahçe, tarla aletleri bulunuyordu. Onun yükü de babasiyle annesininkinden daha az ağır değildi. Onun ardından sarı saçlı, mavi gözlü sekiz yaşındaki kız çocuğu Asile geliyordu. Ona da kaldırabileceğinden çok yok yüklenmişti. Ali'nin çapulalarından kalkan tozlar da onun terli yüzüne yapışıyordu. Asile'nin sırtında soluk eski basma bir entari vardı. Onun arkasında yeşil gözlü Musa yürüyordu. O da ablası gibi bir kirli entari giyiyordu; makasla merdiven - merdiven kırkılmış başı çıplak, ayakları yalındı. En sonra Musa'nın arkasında da beş yaşındaki Adviye, dört yaşındaki Hüseyin, üç yaşındaki Fatma geliyordu. Hüseyin daha çok yeşil gözlü ağbisi Musa'yı andırıyordu. Ancak, onun gözleri kahverengine çalıyordu. Fatma'nın gözleriyse Asile ablasininki gibi maviydi.

Sokağın başından beri bu garip kafileciği ilginç bulmuş olan mahalle çocukları, gittikçe kalabalıklaşarak onların yanısıra yürüyor, gülüşerek şu türküyü söylüyorlardı:

Ey Lazlara Lazlara
Yem verelim kazlara
Kazlar yemi yeyince
Sarılalım kızlara.

Temel Çavuş'la Ali ara sıra başlarını çevirip ters ters onlara bakıyorlarsa da onları azarlayacak güçleri olmadığından la havle çekip susuyorlardı. Temel Çavuş'la Ali'nin kırmalı zıpkaları, süslü sokoları, kara Trabzon başlıkları, uçları kıvrık çapulaları, çocuklara her zaman olduğu gibi eğlenceli görünüyordu. Küçük kafileyle eğlenmeye yeltenen mahalle çocuklarının görünüşleri de Temel Çavuş'unkilerden daha iyi değildi. Kazları ahmak, lazları da onlar kertesinde ahmak sanan yanlış bir halk mizahının geleneklerine uyarak Temel Çavuş ailesiyle eğlenip duran mahalle çocukları mezarlık yönünden doludizgin gelen bir atın nalları altında ezilmemek için çilyavrusu gibi dağıldılar.

On sekiz - yirmi yaşlarındaki atlı, boşalan sokaktan yıldırım gibi geçerken Temel Çavuş'un kafilesine sırayla şöyle bir dokundu. İçlerinden hiçbiri sağa devrilerek çamurlu, pis sulara yuvarlanmaktan kendini kurtaramadı. Çocuklar, arktan kolayca çıktılarsa da Temel Çavuş, Şakire ve Ali, denklerle birlikte suya yan yattıklarından kurtulmaları daha güç oldu. İlkin doğrulan Ali oldu. Yatak dengi kapkara çamura bulanmıştı. Sırtındaki denkten kollarını kurtararak annesiyle babasını da pis suyun içinden kaldırdı. Bu sırada suyun kıyısında tuvalet yapan bir sürü kaz da atın nalları altında ezilmemek için havalanarak önlerindeki büyük sebze bahçesinin çalılıklarına bindirmiş, şimdi, büyük yaygaralarla ordan kurtulmağa, çalışıyorlardı. Evlerden dışarı dökülen mahalleliler, biraz ötedeki karakoldan fırlayan genç polisler, bir yandan pis suların içinden çıkıp üstlerini, başlarını silkeleyen Temel Çavuş ailesine, bir yandan da karakolun yanıbaşında atını durdurup bu yaptığı işe elinde olmadan gülerek bakan uzun boylu, sarışın, iyi giyimli gence bakıyorlardı.

Bir bey çocuğu olduğu görülen sarışın delikanlıya ters ters bakan Temel Çavuş:

"Tüh, boyuna, bosuna! Sen de kendine insan mı deyisun?" diye bağırdı. Sonra, yüküyle sola dönerek yukardaki bahçeler içinde görünen kerpiç kulübeye doğru ilerlemeye başladı. Şakire'yle ufaklar da sessizce onun arkasından yürüdüler. Hiçbiri Ali'nin, Çamur içinde kalan dengini bir yana iterek Tahar hanımların eviyle karakolun arasında kişneyen atının üzerine kasılmakta olan kibar delikanlıya doğru atıldığını görmedi.

Ali'nin, genç atlıyı atının üzerinden çekip yere alması ve sürükleyerek pis çamurlu suya doğru götürmesi, herkesin şaşkın gözleri önünde ancak birkaç saniyelik bir iş oldu. Mavi caketine, ak pantalonuna, kalıplı kırmızı fesine, pırıl pırıl rugan ayakkabılarına hiç acımadan onu kapkara çamurlu suya boylu boyunca yatırdı. Delikanlının bütün karşı koymaları, çırpınmaları boşunaydı. Ara sıra suyun içinden doğrulup Ali'nin gırtlağına sarılır gibi oluyorsa da ötekindeki öfkenin şahlandırdığı acı gücün ağırlığı altında yine boylu boyunca su arkına uzanıyordu. Olayın geçtiği yerin çevresinde bir yığın halk toplanmış, merakla seyrediyordu. Bu sırada iki genç polis yetişerek Ali'yi tutmağa çalıştıysa da başaramadı. Ali, ikisini de, polis olduklarını anlamayarak, öteye savurdu:

"Allahını seven tutmasın beni, bu allahsuz beyzadeye haddini bildireyum." diye bağırıyordu.

Arkadaki gürültüyü işiten Temel Çavuş, döndü, Ali'yi görmeyince işi anladı. Yükü yıkarak aşağıya koştu:

"Durun ula, durun bakalum, ne oluyi?" Diyerek kalabalığı yardı. Ali'yi kolundan yakalayarak genç adamı sulardan kurtardı:

"Ula Ali, yakışır mı sağa böyle vukuat çıkarmak? Sen külhanbeyi misim, oğlum? Polis efendiler, gençtir, kusuruna bakmayın. Bizi çamura seren ha bu delikanlı da bunu haketmedi değil ya. Her neyse, ödeştuk. Bir daha atuni doğru sürmeyi öğrensun."

Baştan başa pis kokulu çamura bulanmış olan genç adam, kalabalığı yararak atına doğru ilerlerken iki polis memuru, çevresini alarak bir yakınması olup olmadığını sordu. Delikanlı:

"Hayır, yok, dedi, yalnız ben bu kazoğlu kaza dünyasını şaşırtacağım. Bu da benim bileceğim iş." Tahar hanımların kapısında dikilen Tenzile'nin kar gibi yüzüne ve iki kara zeytin tanesi gibi gülümseyen gözlerine gülümseyerek baktı. Sonra, çevik bir davranışla kır atına atlayarak anacaddeden şehrin merkezine doğru sürdü. Halk, bu olayda Ali'den yana çıkmışa benziyordu. Kır atının üstünde dört yana çamurlar saçarak giden delikanlının arkasından küçümsemeyi andıran gülümsemelerle bakan halk, ağır yükünü yine sırtına vurup yukarıdaki kulübeye iki büklüm yürüyen Ali'nin arkasından hem acıyan, hem de değerlendiren bakışlar fırlatıyordu.

İki odalık kerpiç kulübenin önünde yüklerini yıktıklarında Temel Çavuş bir sigara tellendirerek aşağıya bir göz attı. Halk, dağılmıştı. Ancak, birkaç meraklı kişi ilgiyle yukarı doğru bakıyordu. Temel Çavuş, eşyayı yerleştirmek için içeri girip çıkan Şakire'ye:

"Ha bu namussuz beyzade sağa çok iş çıkardı, dedi. Hepimizun üstü başı berbat oldu. Bunları yıkamakla başedemezsun."

"Bol su olsa kolay. Ama ne gezer. Sokağun yarısındaki o gördüğümüz çeşmeden taşıyacağuz."

Denkleri bozdular. Çamurlanan eşyayı güneşe sererek kurumaya bıraktılar. Ali'yle Temel Çavuş ta zıpkalariyle sakolarını güneşe serdiler. Ondan sonra ovalayarak çamurunu çıkaracaklardı. Eski iş giyneklerini giyerek sırtlarını kerpiç duvara verip bağdaş kurdular. Güneş evin arkasını dolanmaya başladığından Karadenizden gelen tuzlu, iyotlu bir serinlik, şehrin ağır kokusunu da yüklenerek yüzlerine çarpıyor, gövdelerindeki ağır yorgunluğu ve sırtlarını kaşındıran terin tuzunu tereyağı gibi damla - damla eriterek yok ediyordu. Temel Çavuş:

"Ali, dedi, ha bu kulübe, İstanbul'da oturduğumuz kulübeden daha ferah. Şehrin de yanı başında. Burada bir belâ çıkarmadan oturmağa bakalım. Bak, seni mektebe gönderemedum. Ben Yemen'e gittum, sen de nenenle tarlada çalışmak zorunda kaldun. Mezarlığı dönerken gördün herhalde. Orda güzel bir mektep var. Hiç olmazsa erkek kardeşlerini orda okutur adam ederuz. Şimdilik en çok sevindiğim bu."

"Okusak ne olacak boba? En sonra efendi olacağız değil mi? Şu burnunu çamura sürttüğüm züppe gibi. O, belli ki okumuş ama adam olmamış. Olmasını öğrenmemiş."

"O, adam olmamış ama biz oluruz, oğlum. Onun mayası bozuk. Biz, zorluklarla boğuşmasını öğrenmişiz, insanı adam eden zorluklardır. Bu zorluklar bize başkalarına, kendimizden daha aşağılara acımasını da öğretiyi. O beyzade bundan habersiz. Sırtında bunca yük yüklü, yüzünden terler boşalan yoksul insanlara atıyla toslayarak onları bir gösteriş uğruna çamurlu sulara yuvarlayabilmek, az hayvanluk değildur. Ama, sen de iyi ettun, zupurun munzuruni bir iyi yerlere sürttün. Aferin, uşağım! Sen benum gençliğimi andıraysun. Gençliğimi dedim de beni sakın yaşlı sanma. Daha otuz ikisindeyim. İyi ettun, hoş ettun, elin dert görmesin ama, uşağım. Orada kulağıma çalındığına göre bu zupurun arkasında büyük adamlar varmış. Emiroğlu mu ne dediler? Güya onun babası şehrin beyuk zenginlerinden ittihatçı siyasetçilerden bir belâlıymış Herifçioğlu üstümüze salarsa köpeklerini

onunla nasıl başedeceğiz? Dur bakalım; birkaç saata kalmaz kokusi çıkar."

Bu sırada ince, yumurta biçimi kemikli sarışın yüzü ve tatlı - tatlı bakan çakır gözleriyle Şakire eşikte dikildi:

"Kuru, haydi, kuymak pişti. Uşaklar, açluktan eldi. Gelin de birkaç kaşık atıştıralım."

Temel Çavuş'la Ali, o zaman açlıktan ölmek üzere olduklarını anlayarak yerlerinden fırladılar. Sofra, evin sol gözünde kurulmuştu. En büyük bakır tencerede pişirilmiş olan bu un lapasının üzerinde gezdirilen erimiş inek yağının iştah açıcı kokusu odayı dolduruyordu. Çocuklar, ellerinde tahta kaşıklarla onları bekliyorlardı. Onlar da oturunca bütün tahta kaşıklar birbiriyle çarpışarak tencereye saldırdı. Ancak, Şakire, küçük Fatma'yı bir yanına, Hüseyin'i de öbür yanına oturtmuştu.

Kuymak denen un lapası, kolay kolay soğumak bilmez bir yemek olduğundan ilk kaşığı çalanların gözlerinden yaş geldi. Şakire, kaşığındaki lapayı üfleyip soğutarak bir Fatma'ya bir de Hüseyin'e uzatıyor, kendisine ancak boşalmış olan kaşığı yalamak düşüyordu.

Sofranın ekmeksiz tek yemeği olan kuymak bittiğinde "nene"leri kursağına ancak birkaç kaşık indirebildiyse de Fatma'yla Hüseyin büyükler kertesinde doymuştu. Herkes kaşığını yalayarak sofradan kalktıktan sonra "nene", kaşığıyla tencereyi uzun uzadıya sıyırarak karnına bir şeycikler indirmeğe boşuna çalıştı.

Temel Çavuş, yemekten sonra dışarda duvarın dibine serdirdiği bir çulun üstüne bağdaş kurarak bir saat türkü söyleyip kemençe çaldı. Ali de yanı başında oturup hayran - hayran onu dinledi.

"Boba, bağa da bir kemence yapalum."

"Yapalum uşağım. Ama, şimdi bağa bizim kırmayı getir de bir gözden geçireyim. Yarın tanyeri atarken ava çıkacağım."

3

Temel Çavuş, tedirgin bir uykudan birden bire uyandı. Oda, zifirî karanlıktı. Hemen yer yatağının karşısına düşen iki pencereden durgun ve duru bir denizaltı suyunu andıran mavimtrak bir aydınlık giriyordu. Sağdaki pencerenin küçük camları bütünse de soldakinin üç camı yoktu; bunların yerine teneke kaplanmıştı. Bunun yalnız bir tek camından aydınlık girmekteydi.

Elini duvarın dibinde yatağın kenarındaki fakfon tabakaya attı. Akşam sardığı sigaralardan bir tane alarak tabakayı gürültü ile kapadı. Sonra onu dudaklarının arasına sıkıştırarak mumlu kibriti yine el yordamiyle buldu. Çaktığı kibritle sigarasını yaktıktan sonra elini havaya kaldırdı, yan yana serilmiş üç yer yatağına sıralanmış çoluk çocuğun yüzlerini aydınlattı. Bu küçük odada sekiz kişi yatıyordu. Bütün çocuklar mışıl - mışıl uyuyorlardı. Yalnız, kibritin aydınlığı yanıbaşında yatan Şakire'nin çakır gözlerinin içine vuruyordu. Kibrit söndü, içilen sigaranın ilk dumanları karanlıkta yanıp sönen ufacık ateşin çevresinde yükselmeğe, uyuyanların yüzleri üzerine sis gibi çökmeğe başladı.

"Uykun mi kaçti. Temel?"

"Yok canum sabah oldi, baksana pencerelere!"

Şakire, yarı doğrularak baktı:

"Şafak yeni sökeyi. Biraz daha uyuyalum."

"Siz uyuyun. Ben çifteyi alıp şöyle yukarlara doğru çıkmak isteyrum. Belki bir iki tavşan vururum." Şakire, çocuklardan yana dönerek yorganı başına çekti, dalmak istedi.

Bu sırada Temel Çavuş, sigaranın meydana getirdiği öksürük nöbetlerinden birine tutuldu. Öksürdükçe ciğerlerinin acıdığını duyuyor, göğsünü sert parmaklariyle yırtarak bu sıkıntıyı ordan söküp atmak istiyordu. En sonra balgam söktü. El yordamiyle başucundaki balgamlık olarak kullandığı dağarı buldu. İçine üst - üste tükürdü. Biraz rahatladı, gözlerinden de yaş geldi.

Kutsal İsyan'dan

Sonsuz Kaçış

(Kutsal İsyan I, İstanbul 1990, s. 5-14)

Denizde bulunan kimse,
rüzgârın keyfine tâbidir.
Danimarka Atasözü

İri yarı Talât Paşa ile ince uzun boylu İhsan Namık bey, karşıdan rüzgârın yüzlerine çarptığı soğuk Kasım yağmurunun etkisiyle sırtları kamburlaşarak iri adımlarla yürüyorlardı. Talât Paşanın sırtında kül rengi bir pardösü vardı; alaca karanlıkta daha koyu görünen bu pardösünün içinde kocaman gövdenin attığı adımlar pek kararlı ve umutlu değildi.

Bebek yolunun sağında boğazın suları, coşkun bir ırmak gibi Marmara'ya doğru akıyordu.

Bebek, uyuyordu. Konuşan, kımıldayan, yalnız tabiatın vahşi güçleriydi.

1918 yılı Kasımının Cumayı Cumartesiye bağlayan bu sıkıntılı gecesinde saat yirmi üç sularında Talât Paşa, sonsuz kaçışının henüz başlangıcında bulunuyordu. Bir ara durdu, gözleriyle çevresini araştırdı, gerek deniz kıyısında, gerekse duvar diplerinde hiç kimse görünmüyordu. Issız korularda rüzgârın ve güz yağmurunun gürültü ve hışıltısından başka bir şey duyulmuyordu. İhsan Namık bey'e:

– Hani, burada buluşmayacak mıydık? diye sordu, acaba Enver nerede kaldı?

Sonra şapkasından yüzüne süzülerek kalın, kara ve düşük bıyıklarının ucundan akan yağmur sularını kocaman elinin iri parmaklariyle silmeğe çalıştı.

Arkadaşı:

– Daha ileride buluşacaktık, paşam! Şu burnu dönelim, dedi.

Yeniden yürümeğe başladılar. Sağ yanlarından büyük bir gürültü ile akıp giden deniz, büsbütün hırçınlaşmıştı. Boğaz yağmuru bu iki umutsuz yüzü daha insafsızca döğüyordu. En sonra burnu döndüler. Burada boğaz rüzgârından birisi fesini, öbürü de şapkasını kurtarabilmek için her iki yolcu da ellerini başlarına götürmek zorunda kaldı. Talât Paşa, şapkalıydı.

Talât Paşa:

– Ne de berbat güne rastladı, dedi, insan bir kere düşmeye görsün, artık, ona tabiat da acımaz olur.

Biraz ileride güzel bir yalı yükseliyordu. Şahnişini hırçın suların üzerine doğru uzanmıştı.

İhsan Namık bey:

– İşte, oradalar!

Dedi. Gerçekten de yalının geniş saçağı altında iki gölge seçiliyordu. Yaklaştıklarında bunlardan birinin Enver Paşa, öbürünün de kız kardeşi Mediha hanım olduğunu gördüler. İmparatorluğun Başkumandan vekilini son yolculuğunda uğurlayan biricik kara gün dostu bu idi.

Dört kişi birbirine sokulmuştu. Hepsinin de gözleri denizin uzaklarında idi. Yağmur boğazın iki yakası arasında koyu kül rengi bir perde gerdiğinden Anadolu yakası büsbütün yitip gitmiş gibiydi.

İstanbul'dan Karadeniz'e, Karadeniz'den İstanbul'a geçen vapur ve takaların fenerleri bu perde arasında daha çok kızarıyor ve eriyordu.

Bunlar arasında bekledikleri ışık yoktu. En sonra karşıdan bir projektör parladı, ışıkları gittikçe büyüyüp güçlenerek yaklaştı, biraz sonra da yalının rıhtımına yanaştı. Bu, torpidodan gelen bekledikleri motordu. Motor homurtularla rıhtıma yanaşınca içinden iki sarışın Alman denizcisi karaya atladı; motoru karaya yanaştırdılar:

– Herein, bitte! dediler.

Enver Paşa, kız kardeşi Mediha ile sarılmış öpüşüyordu:

– Yolun açık olsun, inşallah, yine alnın açık dönersin, ağabey!

– Hiç merak etme, Mediha, yine döneceğim, döneceğiz; beni bekleyin. Size her zaman haber göndereceğim.

Alman denizcilerden biri:

– Schnell, bitte! Diye bağırdı. Ve bu anda kolundan tuttuğu Talât Paşa'yı motora bindirdi. Enver Paşa da kız-kardeşinden ayrılarak denizcilerin yardımına aldırış etmeden motora atladı, ve küçük kamaraya girdi.

Motor hemen yola çıktı. Rıhtım üzerinde, iki hareketsiz gölge, Mediha hanımla İhsan Namık bey dikilmiş duruyor ve manyetize olmuş gibi uzaklaşan motora bakıyorlardı.

Motor, yağmurun karanlık perdesi altında gözden uzaklaşınca Mediha hanımın bir hıçkırığı denizin gürültüsü arasında yitip gitti. Boğazın altın, gümüş ve masmavi yakamozlar yapan koyu lâcivert suları. Akdeniz'e doğru akıp gidiyordu.

Motorun aydınlık kamarasında yolcular ilk kez birbirlerinin yüzlerini iyice gördüler.

Talât Paşa, ilkin Enver Paşa'nın yüzüne baktı. Bu yüzde büyük bir üzüntü ile büyük bir hırçınlığın ve kararlılığın izlerini de gördü. Onda, yemekte olduğu güzel bir yemeğin başından zorla kaldırılmış bir adam hali vardı.

Wilhelm benzeri küçük, uçları kalkık ve dik bıyıkları, sinirli, enerjik ve iradeli görünüşünden bir şey yitirmemişti. Yağmurla ıslanmış uzun kirpikleri onu ağlamışa benzetiyordu. İri ela gözlerinin bakışları bilinmeze atılan insanların ne denli kararlı da olsa huzursuz, tedirgin ruh halini gösteriyordu, yanakları yine pespembe, yüzü yine bir erkek güzelininkinin tıpkısıydı. Artık üzerinde Başkumandanlık üniformasından eser yoktu. Rastgele bir Avrupalı kılığına bürünmüş, başına da Talât Paşa gibi bir şapka geçirmişti. Ruhundaki enerji denizi henüz tükenmemişti; hiç de partiyi yitirmişe benzemiyordu.

Fakat Talât Paşa, iç dünyası daha derin bir adamdı. Osmanlı İmparatorluğunun korkunç çöküntüsünü hem iri gövdesinin üzerindeki geniş omuzlarında, hem de ruhunda duyuyordu. İçinde, ömründe hiç duymadığı bir acı kabarıyordu. Bu acıyı hiç bir şeye benzetemiyordu. Enver Paşada gördüğü yeni bir serüvene atılan insan hali ve kararlılığı, onda yoktu.

Enver, en sonra bir idealist ve askerdi. Fakat, Talât Paşa daha realistti ve omuzlarında duyduğu sorumluluk yükü hiç bir idealin kanatlarının kaldıramıyacağı ağırlıktaydı. Çok sevdiği aziz yurdundan hesap vermeden bir cânî gibi kaçıyordu. Yarın payitahtta bir bomba gibi patlayacak olan kaçış haberinin korkunç gürültüsünü şimdiden kulaklarında duyuyor gibiydi: "Ne bahtiyar çocuk şu Enver!" diye düşündü: "O, şu anda Kafkas ordularının başına geçip şu ters talihin üzerine yürüyeceğini ve dört yıldır en güçlü Alman ve Türk ordularıyla birlikte yenemediği dünya ordularını bu bir avuç Kafkas ordusu ile yeneceğini sanıyor, fakat zarar yok, varsın öyle sansın."

İttihat ve Terakki'nin son sadrazamı, Enver Paşa'nın da kendisini süzmekte olduğunu sezdi: Sakalları uzamıştı, bu yüz on beş kiloluk adamdaki çöküntü ve zayıflama, kendisini tanıyanların gözlerinden kaçmayacak gibi idi. Avurtları çökmüş, esmer yüzü daha çok gölgelenmiş ve kararmış gibiydi. Gözlerinin altı mosmordu. Yağmurun iyice ıslattığı şapkasından yüzüne sular sızıyordu. Palabıyıklarının hafifçe kalkık uçları düşmüştü. İri siyah gözlerinin bakışları ruhundaki uçuruma doğru derinleşerek kararıyordu.

Motor boğazın kuytu bir yerinde koyu kül rengi silueti ile kararan bir torpidoya yaklaşmıştı. Bu torpido Birinci Dünya Savaşı içinde Ruslardan alınan birbirinin benzeri üç torpidodan biriydi. Savaş kabinesinin düşeceği günlerde Kasımpaşa'daki öbür iki torpidonun yanından alınarak Alman denizcilerinin emrine verilmişti. Vahidettin'in bir kahpeliği karşısında, henüz Alman ordusunun işgalinde bulunan Ukrayna'nın büyük kıyı şehri Odesa'ya doğru yola çıkacaklardı. İşte şimdi, o gün gelip çatmıştı. Eski esir Rus torpidosu feleğin bu yeni esirlerini almış Rusya'nın esir bir şehrine götürecekti. Talât Paşa ile Enver Paşa, Alman deniz erlerinin yardımiyle torpidoya bindiler; yağmur hâlâ sisle karışık yağıyordu; yüzlerinden, üstlerinden başlarından sular süzülerek kamaraya indiler, içerinin sıcak havası birdenbire yüzlerine çarptı. Ve uzun günlerdir ilk kez kendilerini güven içinde bulduılar. Artık sonsuz yolculuğun ilk basamağına adımlarını atmışlardı. Arkalarında kocaman dev gibi, düşman ve sevgili bir şehir yükseliyordu; her yenilenin ardında dosttan çok düşman bulunurdu. Birkaç kara gün dostu devede kulak kalırdı. Artık, yarından tezi yok, herkes, omuzların kaldıramıyacağı ağırlıktaki yenilme yükünü yükleyecek güçlü omuzlar aramaya başlayacaktı. Bu omuzlar da olsa olsa Sadrazam Talât Paşa ile Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın omuzları olabilirdi.

Alman denizcileri Osmanlı İmparatorluğunun bu en büyük iki adamına garip duygular içinde şaşkın - şaşkın bakıyorlardı; ne düşündüklerini söylemek biraz zordu, fakat, yine de bu iki yenilmiş adamda kendi büyüklerinin ve kendilerinin de sonlarını görüyorlardı.

Biraz sonra boğazın başka bir yanından sakalından yağmur suları süzülen Bahriye nazırı Cemâl Paşa ile birkaç İttihat ve Terakki büyüğü daha gelmişti. Bunlar Cemâl Paşa, Doktor Nazım ve Bahaettin Şâkir beylerdi ve hepsi de şapkalıydı.

Torpidonun makineleri çalışmağa başlamıştı. Gemi ahenkli bir biçimde titriyor ve sarsılıyordu. Geminin kaptanı bu büyük kaçakları:

– Gute Nacht! Diye selâmlıyarak çekildi.

Biraz sonra kaçak savaş gemisi boğazın karanlık sularını yararak yol almağa başladı. Bütün hızı ile Karadeniz'e doğru ilerliyordu, çünkü, yarın gün doğunca bir tehlike çanı çalabilir, İzzet Paşa'nın bütün iyi niyetleri bir yana atılarak Vahidettin'in göndereceği süratli bir harp gemisi onları yakalayıp geri getirebilirdi. Artık kaderin karanlık güçleriyle bir ölüm-dirim savaşı başlıyordu.

Gemi, boğazdan çıkarken sarsılmağa başlamıştı, artık Karadeniz'i görmeyen yolcular, onun çalkantılı ve hırçın varlığını duyuyorlardı.

Talât Paşa, Enver Paşa'ya :

– Odesa'ya ne kadar zamanda varabiliriz acaba?

Diye sordu.

Denizin dalgalı, oynak ve tehlikeli uzaklıklarını sanki sıçrayarak, uçarak aşmak isteyen Enver Paşa :

– İki koca günden önce varamayız oraya!

Diye kestirip attı.

Talât Paşa, bunu yalnız bir can kaygusu ile sormuştu. Padişah, gerçekten kendilerini yakalatmak için harekete geçebilirdi. Vahidettin, hiçbir vakit sevmediği, sevemediği bu İttihatçı kodamanların, elinden kurtulup gitmiş olmasına pek yanacağa benziyordu.

Enver Paşa'ya gelince: O, bir an önce Odesa'ya varmağa can atıyordu, çünkü, birkaç zamandır kurduğu maverayı Kafkas ordusunun başına geçecek, sırtını bolşeviklere dayayarak yine eski düşmanlarına kafa tutacak ve hiç olmazsa Anadolu Türklerini kurtarmak için ölünceye dek savaşacaktı.

Gerek Enver Paşa, gerekse Talât Paşa, dün gece gözünü kırpmamıştı, çok yorgun, bitkin ve sinir içindeydiler, fakat ranzalarına uzanmış hâlâ dertleşiyorlardı.

Enver Paşa, Talât Paşa'ya:

– Paşam, dedi. Hiçbir şey kaybetmiş değiliz. İşte yüz kere söyledim, yine de söylüyorum, ben bu İngilizlerle Fransızları en sonra yola getireceğim. Amcam Halil Paşa'ya yolladığım 260 bin altın, ordularımın ilk adımlarında işe yarayacaktır. Bolşeviklerle harp halinde olmayışımız arkamızı bir tehlikeli bölge olmaktan çıkarmıştır; Bolşeviklerle el ele vererek Emperyalist batı devletlerine karşı çarpışmak imkânı doğmuştur. Bütün Kafkas müslüman ve Türkleri, bütün Orta Asya

Türkleri, bütün Afgan, İran ve Hindistan müslümanları, hâlâ elimizin altında bâkir, taze bir malzeme olarak bulunmaktadır. Bolşevik orduları, her yanda eski düşmanlarımız olan emperyalistlerin kışkırtmış olduğu yerli, yabancı ordularla çarpışmaktadır. Biz de elimizin altındaki bir müslüman dünyasını Rusların da azılı düşmanı olan İngilizlere karşı kışkırtabilir, savaştırabiliriz. Biz bu işi yaptığımız müddetçe bolşeviklerden dostluktan başka bir şey beklememeliyiz.

Şu anda Batum, Kars ve Beyazıt'ta iki kuvvetli grupumuz vardır; 9 Haziran 1918'de kurmuş olduğum bu orduları çekirdek olarak kullanacağız ve Lloyd George'un bütün iştahını kursağında bırakacağız.

Enver Paşa'nın anlattığı bu orduların her tümeninde on bin insan vardı ve Rusların çekilirken cephaneliklerde bıraktıkları sayısız silâhla silahlandırılmışlardı. Bu ordular Ermeni tümenlerini yenmiş, İngilizlerin Enzeli yolu ile Irak'tan acele olarak gönderdiği bir müfrezeyi de aynı akıbete uğratmışlardı.

Enver Paşa, savaşın kötü bir sonuca doğru gittiğini görünce Kafkas eteklerindeki bu dayanma yuvalarını meydana getirmişti.

Enver Paşa, Turancı olmakla beraber şimdi daha realist düşünüyor. Kafkaslarda kuracağı bir hükümeti, yeniden kurmak istediği bir dünyanın temel taşı olarak kullanmayı tasarlıyordu.

Bunun için de bütün umudu, kardeşi Nuri Paşa ile amcası Halil Paşa'da ve Çerkes Yusuf İzzet Paşa'da idi. O, oraya yetişinceyedek yerlerinde sapa sağlam durmaları gerekiyordu. Onca zaman bütün ömrünce bu denli değerli olmamıştı; olayların son kerte hızla geliştiği bu zamanda yalnız günlerin değil, saatların ve dakikaların bile değeri vardı. Her çalının, her duvarın, her toprak yığınının, her deniz dalgasının ardında pusuya yatmış sayısız düşmanlar ve düşmanlıklar gizliydi. İşte bunun içindir ki, kuş olup Halil Paşa'nın yanına, maverayı Kafkas ordusunun dost safları arasına uçmak istiyordu!

O, ancak bu ordunun başına geçtiği gün, İtilâf devletleriyle şerefli bir barış yapmak imkânını sağlayacak, böylece toptan bir yıkımın önüne geçmiş olacaktı.

Sovyetlerin de, güneyden gelecek emperyalist ordularına karşı duracak böyle dost bir savaşçı devlete çok ihtiyaçları vardı. Onlardan gelecek maddî - manevî yardımla Anadolu'nun bu dağlık bölgelerinde, batılı düşmanlarını bozgundan bozguna uğratmak her zaman olağandı.

Gün doğunca torpido daha hızlı yol almağa başlamıştı. Torpidonun kaptaniyle beraber hepsi de arkalarından padişahın göndereceği bir savaş gemisinin ansızın ufukta belirivermesinden korkuyordu. Vahidettin, onların böyle çabuk kaçacaklarını sanmıyor, hepsini birden yakalayacağı günü ve saati bir örümcek sabrı ile bekliyordu.

İlk önce Polis Müdürü Cemâl Azmi beyle Bedri beyi tevkif ettirmiş, bu tehlikeli arı yuvasını vakitsiz tedirgin etmemek için yine salıvermişti.

Vahidettin, Enver Paşa ile Talât Paşa'yı, bütün o Bahaettin Şâkir ve Doktor Nazım'larla birlikte vaktiyle onların Yakup Cemil'e yaptıkları gibi Bekirağa Bölüğü'nün soğuk taş koğuşlarına tıktırmayı candan istiyordu. Şimdi ise bu sinsi düşmanın avları elinden kaçmıştı. Kimbilir, onların kaçışı onu nasıl küplere bindirmişti.

Bunun için yolcular, Odesa'ya kaç mil ve kaç saat kaldığını soruyorlar ve tehlikeli bölgeden bir an önce uzaklaşmak için dua ediyorlardı.

Talât Paşa'nın istifasından sonra kurulan ilk kabine yine yurtsever insanlarla doluydu; İttihat ve Terakki büyüklerine memleketi bırakıp gitmelerini gizlice salık veren İzzet Paşa ile arkadaşları da bunu böyle biliyorlardı. Öyle sanıyorlardı ki, kendilerinin çekilip gitmesiyle düşman, Türkiye'ye daha insanca davranacaktı. Talât Paşa, İzzet Paşa'nın düşüncesini o denli doğru buluyordu ki, Enver Paşa'nın memleketten gitmemek için bir çıngar çıkarmasından bile korkuyor ve bu işin kolaylıkla olmasını istiyordu. Bunun için de Cemâl Paşa ile konuşmuş ve Enver Paşa'yı yola getirmek gerektiğini anlatmıştı.

– Bu çocuk, şimdi binbir dereden su getirir, vuruşmadan, karşı koymadan bahseder. Dedikleri ve diyeceği belki doğrudur. Allah bir insana memleketini felâkete götürmüş olmak tôhmetiyle vatandan ayrı düşmek cezasını nasip etmesin. Zaten dirimiz değil, ölümüz gidecek. Fakat, şu anda bizim yurdu terketmemiz gerek. Bunu Enver'e lâyıkıyle anlatacak birisini sen bul.

Talât Paşa'nın hakkı vardı. Enver Paşa, gerek Vahidettin'in emriyle, gerekse düşmanlarca tutuklanmak tehlikesine karşı Kuruçeşme'deki yalısını bir kale gibi güçlendirip ölünceyedek karşı koymak ve onların eline sağ geçmemek istiyordu. Ölümünü pahalıya satmak için elinden geleni yapacağa benziyordu.

Bu konuşmadan sonra İzmir Valisi Rahmi bey bu ödevi üzerine almış ve Enver Paşa'nın düşüncesini buna yatırabilmişti.

İzzet Paşa, onların memleketten çıkıp gitmeleri için Fethi beyle (Okyar) şöyle bir haber göndermişti:

"– Memleketi terketmelerinde zaruret vardır. Mütarekede İngilizler harp suçlularının kendilerine teslimini isteyeceklerdir. Bu takdirde, kendilerinin harp kararı veren ve bunu devam ettiren kabine mensup ve reisi olarak bu talebe muhatap olacakları tabiidir. Bu takdirde hükümet, böyle bir talebe muvafakat etmeyecek olursa, memleketi tamamen işgal için fırsat arayan düşmana bu imkânı vermiş olacağız. Bunun için çok rica ederim, yanlarına sureti katiyede Enver

ve Cemâl Paşa hazeratı ile diğer rüesayı alıp muvakkat bir zaman için memleketi terketsinler ve müttefiklerimizden birisinin yanına, hiç olmazsa İsviçre veya İspanya gibi bitaraf diyarı teşrif etsinler."

Ahmet İzzet Paşa bundan sonra Ali Fethi beye şu sözleri söylemişti: "Lütfen, kendilerine sureti katiyede bildiriniz ki, bu talebimi kabul etmedikleri takdirde istifa ederim."

Muhaliflerin kulağına giden bu haber üzerine her kafadan bir ses çıkmağa ve harp-suçlularının mutlaka tutuklanması gerektiği yaygaraları ayyuka çıkmağa başlamıştı. Ne var ki, Ahmet İzzet Paşa'nın kabinesi, bu işi yapamayacak kadar yurtseverdi. Bunun için Padişah Vahidettin de pusuya yatmış, bu eski ve azılı düşmanlarının üzerine atılacağı o mutlu günü hatta saati sabırsızlıkla bekliyordu.

Kaçış gününün sabahında, haber, bomba gibi patlayınca Vahidettin'in ilk işi kaçak torpidoyu yakalamak için süratli bir torpido göndermek oldu.

Onları, biraz sonra İstanbul'a zafer marşları ile giren İngilizlere kendi elleri ile teslim ederek himayelerine sığınacak ve gözlerine girmeğe çalışacaktı.

Yeni Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın, kendi eliyle ve büyük bir gizlilik içinde tertipliediği bu kaçıştan 6 ay sonra Bandırma vapuru ile Karadeniz Boğazından Samsun'a doğru Talât Paşa'nın "Sarı Paşa" dediği pek değerli bir yolcu daha yola çıkacak, onu da İstanbul'a yerleşmiş olan İngilizler bir harp gemisi ile kovalayarak yakalamak isteyecek, bunu başaramayacaklardır. Nitekim, ilk kaçanların ardından Vahidettin'in gönderdiği torpido da avlarını yakalayamadan geri dönmek zorunda kalmış ve torpido, yolcularını Ukrayna'nın Odesa limanına başarı ile çıkarabilmişti.

Kutsal Barış'tan

1988'de Ankara'da gerçekleştirilen baskıda dört cilt olan, ancak ilk baskısı yedi cilt halinde yayınlanan Kutsal Barış'ta, Milli Mücadelenin tamamlanmasından Atatürk'ün ölümüne kadar Türkiye'de gerçekleştirilen siyasî ve sosyal olaylar Atatürk çevresinde anlatılmaktadır. Esere roman denilirse, onun en dikkate değer kahramanı Mustafa Kemal Atatürk'tür. Bu eserde Mudanya Mütarekesi, Lozan Antlaşması başta olmak üzere Atatürk döneminde yaşanan sosyal ve siyasî olaylar anlatılmakta; bu olaylar çevresinde kişilerin tarihî değerleri Cumhuriyetin ilk yıllarındaki hizmetleri ifade edilmektedir.

Bu eserin IV. ve son cildinden alınan "Beni Görmek" ve "Fırtına" adlı parçalar yazarın ifade tarzını ortaya koymaktadır.

Beni Görmek

(Kutsal Barış, c. 4, Ankara 1988, s. 33-34)

"İleri hükümetçiliğin parolası, halkı, gücüne olduğu gibi sevecenliğine de içtenlikle inandırabilmesidir."

Mustafa Kemal

12 yılının Ağustos'unun onuncu günüydü. Gazi o geceyi izinli gelmiş olan Paris Büyükelçisi Fethi'nin Büyükdere'deki evinde geçirecekti. Paşa, çok eski, içten arkadaşı Fethi'nin evine vardığında ortada donanmış bir sofra saatlerdir onu bekliyordu. Sofranın başına geçip de ilk kadehi dudaklarına değdirmeğe hazırlandığında yalının kalabalık bir halk yığınıyle kuşatılmış olduğunu gördü. Paşanın orda bulunduğunu işiten halk, her zaman olduğu gibi, onu görmeğe koşmuştu. Halk, Gazi'ye her zaman büyük bir ilgi duymakla birlikte, bu sıralarda onun çok hasta olduğu, diriminin tehlikede bulunduğu söylentisi yayıldığından bu ilgi, birkaç kat artmıştı. Hiç de hasta olmayan paşa, kendi üstüne çıkarılan bu yersiz söylentiyi kökünden kurutmak üzere halkın toplantısından yararlanmak istedi. Yalının balkonuna çıktı. Onu böyle yakından gören halk, çılgınca alkışladı. Cadde, baştan başa insan yığınlariyle kaynaşıyordu. Çıt çıkmıyordu. Paşanın konuşmak istediği anlaşılıyordu. Paşa, birkaç dakika, hiçbir şey söylemeden böylece kendini seyrettirip sapasağlam olduğunu gösterdikten sonra, halka şu sözlerle ünledi:

– Benim için zahmet ediyorsunuz. Utanıyorum. Beni görmek demek, kesinlikle yüzümü görmek değildir. Benim düşüncelerimi, duygularımı anlıyorsanız, duyuyorsanız bu yeter. Ankara'dan buraya gelmeden önce işittim ki, hakkımda, hastanededir, eli, ayağı tutmuyor, ölebilir, demişlerdir.

Bu sözleri işiten halk, son kerte kızgın haykırdı :

– Kahrolsun düşmanlarımız!

Paşa, gürültü kesilince yine sözlerini sürdürdü :

– İşte, karşınızdayım. Sapasağlamım, elim, ayağım tutuyor. Kendi gözlerinizle görüyorsunuz ki sapasağlamım, gücüm yerindedir. Sizlere eskiden beri olan sevgim yerindedir. Siz, bu akşam benim karşımda ulusun bir gölgesi, bir örneğisiniz. Size ünlerken sesimi bütün ulusa işittireceğime kanığım. İşitiniz, yine işitiniz, sizin için sağlığını, ömrünü göreve veren adam, sahnededir, sizin uğrunuza çalışacaktır. O, sizin uğrunuza yaşıyor. Benim gücüm, size olan sevgimdir. Sizin bana olan sevginizdir. Bu ulus, bu ülke, yeryüzünün

en sevilen bir varlığı olacaktır. Ben, bunu kendi gözlerimle görmeden ölmeyeceğim.

Halkın coşkun sesi, şöyle gürledi:

– Çok yaşayın, var olun!

Yenilip içildikten sonra, kıyıda bekleyen Ertuğrul yatına binildi. Bu bol aylı gecede Marmara'da bir gezinti yapmak isteyen paşa, halkın taşkın ilgisini böylece arkada bıraktı. Ertuğrul yatı, yavaş yavaş burnunu İstanbul yönüne çevirirken paşa, şöyle konuştu :

– Bu gezintimiz sabaha dek sürecektir.

Yatta çağrılı bulunan Seyrisefain genel müdürü Sadullah, İstanbul Radyosu müdürlüğüne şu telsizi gönderdi :

"İstanbul, telsiz-telefon şirketine :

Gazi hazretleri, radyo kuruluna teşekkür ediyorlar. Kendi seçecekleri bir iki gazelle şarkı okutulacak olursa sevineceklerini eklemişlerdir."

Radyo, bütün gece, paşanın sevdiği şarkılar, gazellerle Marmara'nın romantik güzelliklerini süsledi durdu.

Fırtına

(s. 34-40)

"Egemenler, kendilerini kuruntucul bir gücün temsilcisi sanır ve bundan tat alırlar."

Mustafa Kemal

Bir yaz akşamı, Florya Köşkü, yine bir içkili akademi ortamı görünümündeydi. Sofrada, çağın bütün bilime, edebiyata bulanmış kişileri yer almıştı. Bilimsel tartışmalar, rakı kadehlerinin arkasından biraz baygınlaşarak, sudaki ışık yansımaları gibi, cünbüşlü renkler alarak yapılıyordu. Egemenden başka herkes, bütün bilimciler, bütün edebiyatçılar, korku içinde, tetikteydiler. Kırılacak en küçük potun, nerelere dek gidecek bir sonuca varacağını hiç kimse bilemezdi. Bu deniz üzerindeki akademide askerce bir disiplin ruhu egemendi.

Yeni harflerin alınmasından sonra, yola çıkarılan dil kervanı hızla doğuya doğru, anayurdun eski dil yıkıntılarına doğru ilerliyor, oralardan derlenen arkeolojik dil kırıntılarına yepyeni giynekler giydiriliyor. Arap-Fars dillerinden aşırdığımız sözcüklerin yerlerine bunları koyarak ötekilere yol veriyorduk. İşte, o akşam da böyle sıtmalı dil tartışmaları, rakı kadehlerinin yardımiyle daha da hızlanmış olarak sürüyordu. Bu sırada, İstanbul'un hem valisi hem de Belediye başkanı olan Muhittin Üstündağ, çok yakın bilgin bir arkadaşını andı. Sofranın seçkin bir konuğu olan vali, bilgin Osman Ergin'in çok özgün bir tarım deyimleri çalışması yapmış olduğunu ortaya attı. Paşa, bununla çok ilgilendi:

– Çağıralım buraya! dedi.

Osman Ergin, hemen kendisine koşturulan adamların arabasında deniz kıyısındaki motora gidinceye dek sarhoş gibiydi. Motora binip de serin deniz rüzgârıyle kendine gelince, dostu, arkadaşı Muhittin Üstündağ'ın kendisine, Gazi'nin katında bir pencerecik açmış olabileceği olasılığını düşündü. Böylece, ilk korkusu, kaygusu, büyük bir sevince döndü. Demek ki bunca yıl bir köşede, alçakgönüllü bir yalnızlık içinde doldurduğu bilim çilesinin ödülünü almak zamanı gelip çatmıştı. Yine de yüreği korku, kaygu, mutluluk karışığı bir duyguyla çalkalanarak Florya'ya vardı. Denizin üstüne doğru uzanmış olan ak yağlı boyalı köşkün deniz merdivenlerinden yukarı tırmanırken, bir mutluluk ülkesine ayak bastığını sanıyordu. Eh, bundan böyle bahtı açılmış demekti. Ayaklarını son basamaklardan kurtarmağa çalışırken eline sarılarak kendisine yardım etmek, kendisini bir ayak önce yukarı almak isteyen polislerin, memurların saldırısına uğradı. Bu sırada, görevsever memurlar, Osman Ergin'in geldiğini hemen Gazi'ye bildirdiler. Paşa, onun hemen salona getirilmesini buyurdu. Muhittin Üstündağ, sarhoş gibi sendeleyen arkadaşının koluna girerek kılavuzluk etti. Vali, şimdi bile korkusu, sarhoşluğu geçmemiş olan arkadaşını Gazi'nin karşısına dikerek tanıştırdı. Paşa, hemen yeni konuğuna yanında yer gösterdi. Sonra, şöyle konuştu :

– Muhittin'i bundan dolayı severim. Bilim adamlarını buluyor, onları koruyor.

Sonra, yanıbaşına oturttuğu bilgine döndü: .

– Hazırladığınız yazıyı okur musunuz?

Ülkenin sevdiği bilim adamlarından biri olan Osman Ergin, yine hem korku, hem de mutluluk içinde uzunca yazısını cebinden çıkarıp okumağa başladı.. Yazının birçok yerlerinde Gazi, okumayı durdurarak kimi sözcükler üzerinde sorular sorduğu gibi kendisi de açıklamalar yaptı. Bütün dinleyiciler, hoşnuttu. Bilginin yazısı, ona bir kapı açacak güçte görülüyordu. Bütün okunuş boyunca bilgine karşı sevimli bir ilgi

gösteren paşanın olumlu duygulariyle düşüncelerini bütün sofradakiler paylaşmaktaydı. Gazi'nin yüzünde gördüğü olumlu değerlendirmenin izleri bilginde büyük bir başarı sağladığına değgin bir umut uyandırmıştı. Bilgin, bundan sonra olacakların mutlu sevinciyle yazısını katlayıp cebine koymak üzereydi ki birdenbire Gazi'nin sert, otoriter sesiyle titredi:

– Ver bakalım, Osman bey, şu yazı müsveddelerini bana.

Osman Ergin, deminki sempatik, dost ışıkların oynaştığı yüze bakınca, hiç anlam veremediği korkunç bir fırtınanın, bu güzel, güçlü yüzü bir anafor gibi karıştırdığını gördü. Kalın tüylü kaşların altındaki biraz birbirinden uzakça, şehla gözler, korkutucu bir sertlik almıştı. Bütün yaşayışı boyunca böyle korkutucu iki gözle karşılaşmamıştı. Bunun anlamını kavrayamadı. Bilgin, ürkek bakışlarını sofradakilerin yüzlerinde gezdirince büsbütün korktu. Acaba, buraya bir tuzağa düşürülmek üzere mi getirilmişti? Bütün sofradakilerin yüzleri, şu sırada, anlaşılmaz bir maske biçimini almıştı. Biraz önceki bütün dostluk izlenimleri, bir anda silinip gitmişti. Bilgin bunu görünce umutsuzluğun en derin kuyusuna düşer gibi oldu. Elindeki yazıyı Gazi'nin uzanan eline tutuştururken kendi ölüm yargısını veriyormuş gibi bir baygınlık duydu. Gerek koruyucusu Muhittin Üstündağ, gerekse Osman Ergin, büyük bir felâketin ya da utancın kapısındaymış gibi başlarını önlerine eğmiş, boyunlarına inecek baltayı bekliyormuş gibiydiler. Gazi'nin çatılmış kalın kaşlarının altındaki iki mavi göz, ateş püskürüyordu. Cumhurbaşkanı'nın senli benli dostları da bu fırtınanın neden koptuğunu anlayamayarak şaşkın şaşkın bir Gazi'yi, bir de kurbanın yüzünü süzüyor, ona acıdıklarını göstermek istercesine bir durum takınıyorlardı. Bu öldürücü sessizliği yine Gazi kırdı:

– Siz, Osman Ergin bey, benim bu ülkede bir harf reformu yaptığımı bilmiyor musunuz?

O zaman, gerek bilginin gerekse bütün ordakilerin ayakları suya erdi. Harf reformunun, Gazi'nin gözündeki önemini bilen bu adamlar, bilgine acımaktan kendilerini alamadılar. Adamcağız, bir kez başına konmuş olan devlet kuşunu, Arap harflerinin attığı çığlıklarla kaçırmıştı. Bu korkunç öfke gösterisinden sonra, bilgin, ağziyle kuş tutsa artık kurtuluş yoktu. Gazi'ye nazı geçenlerden hiçbiri de onu kurtarmak uğruna kendisini ateşe atmak yürekliliğini gösteremezdi. Elindeki yazıları öfkeyle buruşturup duran, sanki böylece hıncını almak isteyen Gazi, kurbana sordu:

– Sizin memuriyetiniz neydi?

Deminden beri hâlâ, gözleri kararan, kulakları uğuldayan bilgin, bu soruda bir kurtuluş yolu bulacakmışçasına sevindi. Dingin olmağa çalışan bir sesle :

– Mektupçuyum, paşam, diye yanıt verdi.

Bu karşılığın Gazi'yi dinginleştireceğini sanan bilgin, büsbütün baltayı taşa vurduğunu anladı. Paşa, dinginleşeceğine daha çok kızıp köpürmüştü. Kendi kendine konuşur gibi şöyle dediği işitildi:

– Bu mektupçuluğu büsbütün kaldırmalı!

Bilginin başından aşağı kaynar sular dökülür gibi oldu. Cumhurbaşkanı, öyle söylemişti ki, kendisi yüzünden bütün mektupçuların yerlerinden atılacağını düşündü. Bu üzüntü, hepsinden baskındı. Bunca meslekdaşına, bir kapris yüzünden felâket getirdiğini düşünmek, kolay kolay dayanılacak bir üzüntü değildi.

Bütün salondakilerin, şahin görmüş keklik yavruları gibi sindiği, pısırıklaştığı, kişiliğini yitirdiği bir sırada, bütün olanları, gözlerinin uciyle gözetleyen bilginin yüreğinde yatan arslan usulca başını kaldırarak doğruldu. Kendi yüzünden bir yığın mektupcunun başının belâya girmesine göz yumamazdı. Hayır, bu, olamazdı. Sözcükler, ağzından korkunun bütün nüanslarını yitirmiş olarak şöylece çıktı:

– Paşam, mahvedecekseniz, salt beni mahvediniz, öbür meslekdaşlarımın bunda ne günahları vardır?

Paşa, birdenbire ona dönerek çatık kaşlarının altında düşmanca bakan gözlerini ona dikti. Paşanın öfkesi, deminkinden birkaç kat daha artmıştı, elindeki kalemi bütün gücüyle masaya çarptı:

– Ben, kimseyi mahvetmem, dedi.

Bunun üzerine, bilginin ruhunda tatlı bir rüzgâr esmeğe başlamıştı. Demek ki bu küçük yürekliliğiyle bütün öbür mektupçuların felâketlerini önlemişti. İşte, bilgin için bundan daha büyük bir mutluluk olamazdı. Bilgin dikkat etti: Küçük bir yüreklilikle durumu bu kerte yumuşattığı halde şimdi bile hemen bütün sofradakiler, tıpkı Muhittin Üstündağ gibi boyunlarını bükmüş, başlarını eğmiş, bekliyorlardı. Bilgin de son barutunu kullanmıştı. Artık, kımıldayacak durumda değildi. Bu uğursuz sessizliği bozan paşa oldu:

– Araç! diye bağırdı.

Bir ulaşım aracının getirilmesini istiyordu.

Bilgin, eski harfleri kullandığından dolayı kendisini suçlu buluyordu. Şu sırada bir küçük okul çocuğu gibi suçluydu. Çevrenin kendisini böylece suçladığını biliyor, bunun altında ezildiğini duyuyordu. İşin acıklı yanı şuydu ki, bilgin kendisini reformcu devlet adamına karşı suçlu bulduğu gibi, kendisini buraya getiren en yakın arkadaşları da onu suçlu bulmakta direnir görünüyorlardı Ancak daha kötüsü, Cumhurbaşkanının "araç" diye gürleyişiydi. Bu da ne demek oluyordu? Birdenbire adamcağızın kafası karmakarışık olmuştu. Yoksa, Abdülhamit dönemindeki özgürlükçülerin bacaklarına taş ya da demir bağlanarak Marma-

ra'nın dibine gönderildiği günler, hortluyor muydu? Korkunç bir karadüş bacaklarından yakalamış onu denizin dibini andıran karanlıklara doğru çekiyordu. Bu sırada bir polis, onu çok nazik bir ünleyişle dışarı çağırdı. Güçlükle yerinden kalkabildi. Kapının önündeki polisler, o dışarı çıkarken, içeri girerken yaptıkları gibi yine saygıyla eğilerek ona yol verdiler. Kılavuzu olan polisin yanıbaşında bir gölge gibi ilerledi. İskeleye vardıklarında baktı, kendisini buraya getirmiş olan motor, orda küçük dalgalar üzerinde oynayarak bekliyordu. Polis, doğruca motora gitti. Bir yana çekilerek, motora binmesi için bilgine yol gösterdi. Bilgin, motora indiğinde kendisini boş bir çuval gibi bulmağa başlamıştı. Orada, birkaç dakika önce geçirmiş olduğu karadüşün karanlığından kurtulmak uğruna çırpınıp dururken, kendisine yol gösteren polis, yaklaşarak şöyle dedi:

– Paşa da gelecek, bundan dolayı, biraz bekleyeceksiniz.

Paşayı beklerken epeyce zaman geçmiş olacaktı ki, Osman Ergin, biraz uyuşur gibi olmuş, gökyüzünde kaynaşan yıldızlara dalarak yeryüzünün kırıntı olaylarını unutur gibi olmuştu. Sırtüstü uzanmış, kendinden geçmiş, bizde gökyüzünde bütün ışıklarını yakmış olan evren yaşıyordu. Yıldızlar, durmadan gözlerini kırpıştırıyorlardı. Bilgin, evrenin derinliklerinde yitip gitmekle birlikte yine de kafasında kırık plâk gibi dönüp duran şu soruyu kulaklarında çın çın çınlar buluyordu: Paşa, neden gelecekti? O, daha çok bekleyecek miydi? Paşanın gelişi, bu felâketten ne değiştirecekti? Bir ara nemli tahtaların üstünde yarı yarıya yiten bir ayak sesi işitir gibi oldu. Elinde olmayarak başını o yana çevirip baktı. Bakmasiyle de kendini baygınlığa götürecek şiddetli bir sarsıntı duydu. Deminkinden daha büyük bir felâketin yaklaşır gibi olduğunu sandı. Şundan ki köşkün iskelesinde kendisine doğru ilerleyen, Gazi'nin ta kendisiydi. Yalnız başına geliyordu. Adamcağız, öyle yılgındı ki, bunun bir görüntü (hayalet) olması için dua etmeğe başladı. Bunun gerçekten bir karadüş olup olmadığını anlamak üzere gözlerini oğuşturdu. Ellerini öyle güçlükle kaldırmıştı ki onlar, bir kurşun külçesi gibi yine yanlarına düştü. Bu görüntünün paşa olması olasılığını benimseyerek uzandığı yerden doğrularak oturdu. Evet, bu Gazi'nin ta kendisiydi. Görüntü filân değildi. Bacaklarında açık renk bir yazlık pantolon, sırtında yine yazlık kısa kollu, açık renk bir gömlek vardı. Bu, paşa olmasına paşaydı ya herhalde hava almağa çıkmıştı. Orda, biraz dolaşıp dönecekti. Bunu düşünen bilgin, biraz da ayırtedilmemek kaygusiyle hiç yerinden kımıldamayarak gölgenin şefkatli sığınağına biraz daha sokuldu, soluksuz oturdu. O da ne? Gazi, motorun üstüne üstüne geliyordu. Evet, bu geliş, polisin de daha önce dediği gibi, kendisineydi. Birkaç ölçülü adımdan sonra Gazi, daha da uzun görünen boyu ile bilginin karşısındaydı. Elini bilgine uzattı. Bilgin, bu eli korkuyla sıkar gibi yaptı. Daha doğrusu, onun elini sıktığını sandı. Gazi, elini uzatırken sert, yine de şefkatli, sıcak bir sesle şöyle dedi:

– Osman bey, sizi biraz kırdım.

Paşa, bilginin elini sıkmayı sürdürüyor, onun gönlünü almağa çalışıyordu. Ne var ki, bilgin bir külçe gibi oraya yığılmış, bir türlü yerinden kalkamıyordu. Onun durumunu değerlendiren paşa, sözünü şöyle sürdürdü :

– Böyle yapmak zorundaydım. Yazınız, beni gerçekten sevindirdi. Çok çalışmışsınız. Çok güzel buluşlarınız vardır. Ancak, bilmelisiniz ki, bu ulus uğruna yaptığımız reformları, her türlü engeli yıkarak yaşatmak zorundayız. Bu reformun ilkelerini uygulamakla yükümlü olan kişiler de bunu böylece bilmelidirler. Bundan dolayı, içerdeki olay, daha çok onlara, orada hazır bulunanlara bir ders olsun diye oluşmuştur. Sizin kişiliğinize karşı istemeyerek yapılan bu davranışı hoş görmelisiniz.

Gazi, bunları söyledikten sonra, bilgini evine götürmeleri için ilgililere buyruk verdi.

Ahmet Muhip Dıranas

(Sinop 1909,– Ankara 21 Haziran 1980)

Sinop'ta doğdu. İlköğrenimini Sinop'ta tamamlayan Dıranas çocukluğu ve şiirle tanışması hakkında şunları anlatır: *"Benim çocukluğum zengin tabiatlı bir köyde geçti kısmen. Kısmen de İstanbul şehrinin mütareke yılları içinde; İstanbul'da ve bir çeşit yoksulluk ve sıkıntılar içinde geçti. Hatırlıyorum ilk defa elime bir şiir kitabı tutturan dayımı..."* (Erdal Öz, "Dıranas'la 1962 Yılında", *Milliyet Sanat*, Yeni Dizi, 1 Ağustos 1980)

Dıranas'ın ailesi daha sonra İstanbul'dan Ankara'ya gelir. *"Ahmet Muhip'in anası babası Ankara'da Ön Cebeci'de kendi malları olan ufak bir evde oturuyorlardı. Muhip'in çocukluk ve gençlik yıllarının bir kısmı bu sevimli evde geçmiştir."* (Edipoğlu, Baki Süha, *Bizim Kuşak ve Ötekiler*, İstanbul 1968, s. 81) Ankara'da ilk gençlik yıllarını geçiren Ahmet Muhip bir tesadüfle Ahmet Cevdet'i tanır. *İçtihat* sahibi, Dıranas'ın o yıllarda yazdığı bir şiirini dergisinde yayınlar. Dıranas'ın ifadesine göre bu şiir, veremden ölen dayısı ile ilgili bir ağıttır. Böylece Ahmet Muhip ölüm teması ile şiir dünyasına girmiş olur.

Ahmet Muhip, orta öğrenimini Ankara'da tamamlar. Ankara Erkek Lisesi'nin orta kısmına devam ederken sırasıyla Faruk Nafiz ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın öğrencisi olur. Bu şanslı karşılaşmayı kendisi şöyle anlatır: *"Ankara Lisesi'nin son sınıfında idik sanıyorum, işte talih bizim karşımıza Faruk Nafiz'i çıkardı, hoca olarak. Faruk Nafiz, o zaman Ankara'nın sokaklarında yarı şiir ilahı olarak geziyordu. Yakışıklı da bir adam... Ve o zaman yazdığım bir şiiri bazı arkadaşlarım bu hocamıza götürmüşler. O, şiiri gerçekten mi beğenmemiş, yoksa benim derslerimden ayrı bir şeyle uğraşmamamı istediği için mi, tabiî hoca olarak, "Yok yok demiş, bunda iş yok. Boşu boşuna bunlarla uğraşmasın, dersine baksın."* (Erdal Öz, *a.g.e)*

Ahmet Muhip bu olaydan bir iki ay sonra, aynı şiirini arkadaşlarının sözü geçen okulun lise kısmında edebiyat dersi veren Ahmet Hamdi Tanpınar'a götürdüklerini, Tanpınar'ın da kendisini çağırıp şiiri çok beğendiğini söylediğini ve okumak üzere Baudlaire'in *Elem Çiçekleri* adlı kitabını verdiğini anlatır. 1928'den itibaren Tanpınar'ın teşviki ile şiirle uğraşmaya başlar. Ancak 1926'da *Millî Mecmua*'da Bir Kadına adlı şiirini *Ankara Lisesi'nden Muhip Atalay* imzasıyla yayınladığı bilinmektedir.

Liseden sonra iki yıl kadar Ankara Hukuk Fakültesi'ne devam eder. Bunu İstanbul Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ndeki öğrenciliği izler. İstanbul'da bulunduğu sırada edebiyatla ve sa-

natla ilgisi sürmektedir. Bu konuda Erdal Öz'e şunları anlatır: *"Bir ara İstanbul'a gittim. Uyanış dergisi çıkıyor. Onun çevresine bir takım gençler toplanmışlar. Şair Halit Fahri Ozansoy, derginin başında. Bir günü onu ziyarete gittim. (...) Bir hikaye yazmıştım sümenin altına bir ara sıkıştırdım hikayeyi ve çekildim gittim. İki hafta sonra hikayemin orada yayınlandığı gördüm. Bir takma ad kullanmıştım. Bu beni çok sevindirdi tabiî. Tekrar Halit Fahri'yi ziyarete gittim, hikayeyi benim yazdığımı söyledim. Beni teşvik etti ve orada Muhip Atalay imzasıyla bazı şiirler yazmaya başladım."* (Erdal Öz, *a.g.e)*

Ahmet Muhip, yüksek öğrenim yıllarında Güzel Sanatlar Akademisi kitaplığında çalışır. 1930-1932 yılları arasında *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*'nde görev alır. Bir müddet de Dolmabahçe'deki Resim ve Heykel Müzesi'nde müdür yardımcısı olarak çalıştıktan sonra 1938'de Ankara'ya döner. O, İstanbul'da iken, şiirle ilgilenmek ve şiir yazmak isteyen gençlerin tanışmak istediği biridir: Behçet Necatigil ve Cahit Külebi, 1936 yılında, bir arkadaşları vasıtasıyla Ahmet Muhip'le tanışırlar. Bu tanışmayı Cahit Külebi, *İçi Sevda Dolu Yolculuk* kitabında anlatır: *"Lütfü'nün Ahmet Muhip'i getireceği güne değin Behçet'in de benim de gözüme uyku girmedi. Sevinç içindeydik..." (İçi Sevda Dolu Yolculuk,* İstanbul, 1986, s.66). Bu cümleler, Ahmet Muhip'in 1936'da gençler arasında sevilen ve saygı duyulan bir şair olduğunu göstermektedir.

"Ankara'da Ahmet Hamdi, Ahmet Kutsiler falan Görüş diye bir dergi yayınlamaya başladılar. Bu, bizdeki Avrupaî dergilerden biridir. İlk, yani benim şiirlerim diyebileceğim şiirlerim orda yayınlanmaya başlamıştır. Meselâ Serenad gibi..." (Erdal Öz, *a.g.e)* Aynı yazının devamında, Dıranas ve arkadaşlarının Ankara'da Genç Türk Edebiyat Birliği diye bir dernek kurduklarını da öğreniyoruz. Bu yılların Ahmet Muhip'ini adı geçen topluluk içinde yer alan Baki Süha şöyle anlatır: *"...İnce uzun boylu, gözleri bir rüya âleminde yüzermiş gibi hafif dalgın, sesi yumuşak ve dumanlı... Hafif kır düşmüş uzun saçları, ince uzun parmaklarıyla tam bir şair tipi... Ağır ağır konuşuyor, daha çok dinliyordu. Dış âlemle pek ilgili görünmüyor, içine dönük hülyâlı bir adam. Genç şairler kuşağının en başta gelen isimlerinden biri olduğunu hiç şüphesiz kendisi de biliyor. Belki de bu yüzden saklamaya çalıştığı tatlı bir gurur havası içinde, az gülüyor, az konuşuyordu."* (Baki Süha Edipoğlu, *a.g.e.*, s.78)

Ahmet Muhip, 1938-1942 yılları arasında Ankara'da CHP Genel Merkezi'nde Halkevleri Kültür ve Sanat yayınlarını yönetir.

1942'de Münire Hanımla evlenen Ahmet Muhip, aynı yıl, askerliğini yapmak üzere yedek subay olarak Ağrı'nın Sürbehan Köyü'ne gider. Ağrı Şiiri ve *Gölgeler* adlı piyesi bu dönemin ürünüdür.

Dıranas, askerlik dönüşü Çocuk Esirgeme Kurumu Neşriyat Müdürlüğü'ne tayin edilir (1946-1949). Demokrat Parti saflarında politikaya atılan şair, *Zafer Gazetesi*'nde yazılarını yayınlar (1949). Dıranas'ın okuyucularından biri bu gazetedeki yazılarını şöyle değerlendiriyor: *"O sıralar, Zafer Gazetesi'nde Gün Geçerken genel başlığı altında yayımlanan Dıranas'ın fıkraları da esrik ederdi bizi. Cesur yazılardı onlar. Hele 14 Mayıs 1950 seçiminden önceki yazılar!"* (Osman Numan Baranus, Dıranas'ın Özünleri, *Türk Dili,* Mart 1976, s. 190)

Ahmet Muhip, Demokrat Parti'den Sinop milletvekili adayı oldu, ama milletvekili seçilemedi. Aktif politikaya giriş sebebini şu cümlelerle anlatır: *"Politikadan herhangi bir yarar umduğumdan değil. Amâ buna fikren, vicdanen ve ödev olarak girdim. Yani memlekette bir hürriyet rejiminin bir hürriyet mücadelecisi olarak girdim. Ben hürriyet nisbî bile olsa var olduğu zaman kendimi politikadan, hiç değilse günlük politikadan daima çekmişimdir. Hürriyet var olmadığı zaman, yahut tehlikeye düştüğü zaman, ben bir çok çıkarlarımı da hiçe sayarak tekrar ortaya atılmışımdır. Yaşamanın başka ne anlamı vardır? Bu yüzden, benim çoğu zaman çoğu kimseler tarafından suçlandırılan politikacılık tarafım, bir çeşit böyle idealist tarafım sayılmalıdır. Hiçbir zaman günlük politikanın kötü, çirkin diyebileceğim tarafları içinde kendimi harcadığımı gören olmuş mudur? Daima hürriyetin soylu mücadelesi içinde politikacılık yaptım ve hayatımın en güzel safhası olarak bunun kalmasını isterim. Yani şiirlerim bir kalacaksa, şiirlerim yanında hürriyet için mücadele etmiş bir adam olarak da kalmamı çok isterim."* (Erdal Öz, *a.g.e).* Bu satırların devamında, Ahmet Muhip'in şiiri politikadan ayırmaya dikkat ettiğini belirten cümlelerini okuruz.

Ahmet Muhip, Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı (1957) ve sonra İş Bankası Yönetim Kurulu Üyesi olur. Anadolu Ajansında görev alan şair, şiirlerini 1974 yılında kitap hâlinde yayınlar.

21 Haziran 1980'de, 72 yaşında Ankara'da ölen Ahmet Muhip'in cenazesi Sinop'a götürülür.

* * *

Türk şiirinin XX. yüzyıldaki macerası içinde Ahmet Muhip'in şiirini, Gökalp çevresinde faaliyet gösteren şairler vasıtasıyla teklif edilen dilin, şiire has bir ifâde kabiliyeti kazandığı 1930 sonrası sanat ve edebiyatı içinde düşünmek gerekir. Nazım Hikmet ve arkadaşlarının gayretleriyle serbest nazmı ve ideolojik şiiri tanıyan Türkçe, Ahmet Haşim, Tanpınar ve Necip Fazıl ile Batı'nın şiir zevki ile kendi imkânlarını birleştirme gayreti içindedir.

Ahmet Muhip sanat hayatına Tanpınar'ın açtığı kapıdan girer. Elinde Baudlaire'in kitabı, muhayyilesinde çocukluk yıllarında içinde yaşadığı tabiî manzaralara ait hatıra ve izlenimler vardır. İfâde vasıtası ise 1930'ların Türkçesidir. O, sanat hayatının ilk döneminde Ahmet Hamdi ve Necip Fazıl'ın mısra tekniğini, kelime ve imaj servetini benimser görünür. Ancak tabiatı bütün boyutlarıyla yaşamaya hazır bu insanda var olanı şiirin imkânlarıyla ifâde arzusu, onu yeni imajlara ve ayrı bir söyleyiş tarzına ulaştırır.

Ne rüyaya has düzen, ne varlık âleminin dışına yönelik arayışlar ve ne de şiirin şekli ile oynama ona cazip gelir. Şiire has an'aneyi devrin şartları içinde sürdürerek, yaşanılan hayata bağlı bir şiir nizamının peşindedir. Fahriye Abla'da karşılaştığımız hikâye unsuru, Atlıkarınca'da karşımıza çıkan Orhan Veli tarzı söyleyiş, Faruk Nafiz'i hatırlatan mısralar kendi şiir nizamını arayan sanatkârın yokladığı farklı imkânlar olarak değerlendirilmelidir. Ahmet Muhip, tabiat-insan kaynaşmasını, hayata ait tecrübelerle birlikte, bir bütün hâlinde vermesini bilen bir sanatkârdır. Bu bütünlükte ne tabiat yalnız başınadır ne de insan zamanın akışı içinde anın sınırları dahilinde dondurulmuştur. Ağrı, Kar, Olvido ve Parçalar adlı şiirler işte bu sentezin ifadesi durumundadır. Ahmet Muhip tarzı diyebileceğimiz şiiri de bunlarda aramak gerekir. O, bir zümrenin, bir grubun değil, Türkiye'de beşerî olanın peşinde olmasıyla devrindeki bir çok şairden ayrılır. İntibalarıyla geçmişe bağlanırken, çevreyle aynîleşmiş insanın duyarlılığını anlatırken, şehrin dışındaki yaşayış tarzını dile getirirken geniş ölçüde mekân-insan kaynaşmasını kendince kurduğu bir şiir düzeni içinde ifadeyi başarmış şairlerdendir. O, bu sentezi, içinde yaşadığı andan ve mekândan kopmadan başarmıştır. Hemen belirtelim ki Ahmet Muhip'te mekân, belirli bir mekân değildir. Zaman da öyledir. Hatta insan da. Yaşanmış, tecrübe edilmiş bir duygu hâlini ifâdeyle vazifeli bu unsurlar belli bir yeri ve anı belirtmekten ziyade Türk insanının yönünü dikkatlere sunar. Böyle bir şiirin de zengin çağrışım imkânlarına sahip olması tabiîdir. Denilebilir ki Ahmet Muhip, halin şiirini yazar, tabii olandan uzaklaşmaz. Ahmet Muhip'te ne Haşim'in O Belde'sine, ne Tanpınar'ın rüya âlemine ve ne de Yahya Kemâl'in tarihi hâlde yaşam gayretine rastlarız. O, bu kendine has söyleyişe nasıl ulaştığını şu cümleler ile ifade eder: *"...sizin de işaret ettiğiniz gibi, ben belki biraz fazla muhafazakârım. Ama ben, sanatta bu muhafazakârlığa inanmış adamım. Bence sanatta yeniliği, kendi kendini inkâr eden, bir takım değişmelerle yapılan bir şey değildir. Bir sanatın yeniliği, bulunan bir küçük tohumun yeşertilebilmesi, büyütülebilmesi ve bir ağaç hâline getirilebilmesi için sanatçının gösterdiği çabada gizlidir. Yani bir sanatçı, hangi alanda olursa olsun, eserine kendi kişiliğinin damgasını vurabilme sevdasında olmalıdır. Değişiklik, kendi ana teminin çevresinde olabilir ancak. Biçim değiştirmelerle, efendim renk değiştirtmelerle olan şey değildir yenilik. Yani deyim yerindeyse, bir rengin kendine özgülüğünü arayıp bulma savaşıdır yenilik."* (Erdal Öz, *a.g.e)*

Ahmet Muhip, halk şiirinden ve II. Meşrutiyet'ten sonra hece vezniyle şiir yazan sanatkârlardan hareketle "şahsî bir ifade tarzı vücuda getirmiş" şairlerden biridir. O, şiir geleneğimizi bir tarafa bırakarak yeniden işe başlamak yerine, mevcudu geliştirme endişesi içindedir. Şiirimizin temel unsurlarından olan vezne ve şekle bağlı kalarak güzeli yaratmaya ve ifadeye çalışmıştır. "Sanatı bir iç düzen meselesi" olarak kabul eden şair, şiirde geleneğin geliştirilip zenginleştirilerek nasıl devam edebileceğini eserleriyle göstermiştir. Şiirde güzeli ifade etmenin bir biçim terbiyesi gerektirdiğine inanan Ahmet Muhip, gelenekten devraldıklarını zamanına ve ferdî yaratma kabiliyetine göre yorumlayarak zenginleştirir. Böylece de yeni bir söyleyiş tarzına ulaşır. Bu tarzda Türk şiir geleneğinden gelenlerle Batı'dan alınanlar bir senteze ulaşmıştır. Acaba Ahmet Muhip, Baudlaire ve Verlaine başta olmak üzere, batı şiirinden öğrendiklerini kendi şiirimizin imkânlarıyla birleştirerek kendisine has yeni bir yapıya ve âhenge mi kavuşmuştur? Acaba Ahmet Muhip, Şeyh Galip'ten Ahmet'e uzanan duyuş tarzını, Baudlaire'in ferdi ıstıraplarıyla birleştirerek yeni bir söyleyiş tarzına mı ulaşmıştır? Acaba Ahmet Muhip, günümüz şiiriyle Türk şiir geleneğini birleştiren eseriyle, Cumhuriyet Dönemi'nde Avrupaî Türk şiirinin teşekkül tarzını mı ifade etmektedir? Yoksa bu yakınlıklar aynı yaratma tarzının farklı devirlerdeki görünüşü müdür? Bu soruların cevabı Ahmet Muhip'in şiirini bütünüyle inceleyen ve onun sanatını konu alan araştırmalara ih-

tiyaç göstermektedir. Böyle bir araştırma da henüz yapılmamıştır.

Ayhan Doğan onun şiirini Baudlaire'den önce ve sonra diye ayırmanın yerinde ve doğru olacağını söylüyor (Ayhan Doğan, Ahmet Muhip Dıranas, *Türk Sanatı*, Ağustos 1956). Acaba Baudlaire tesiri, Türk şiir iklimine yeni bir ses ve duyuş tarzına zemin hazırlamanın ötesine geçebilmiş midir? Bu konuda da mukayeseli bir çalışma henüz yapılmamıştır.

Ahmet Muhip'te insan ve tabiatın asıl tema olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ancak tabiat ve insan ona has şiirde iki ayrı tema olmaktan ziyade, hayat çevresinde kristalize edilmiş bir bütün halinde karşımıza çıkar. Tabiat ve insan Ahmet Muhip'e has bir sevgiyle birleşir. Genellikle bunalan ve kendi kendisiyle mücadele eden insan tabiatla iç içe girdiği zaman mutasavvıfları hatırlatan bir tavra bürünür. Bu, Ahmet Muhip'in yaratma tarzıyla ilgilidir. O, tasvir ve tanıtmaya has fazlalıkları şiirine has ritme bağlı kalarak ayıklıyor, duyan insan ve duyulan tabiat bu seste bütünlüğe ulaşıyor. Şahıs isimleri, yer adları bir duygu halini ifadeye vesile olmanın ötesine geçemiyor.

Ahmet Muhip gelenekten gelen şekle şahsîlik katmasını bilen biridir. Koşma ve mesnevi tarzı Ahmet Muhip için hareket noktası durumundadır. Onda asıl olan, şekle ait özelliklerle uyuşan ritimdir. Mısra şiirin armonisine göre şekil kazanır. Her şiirin, her mısraın aynı derecede başarılı olduğunu söylemek mümkün değil. Ancak Dıranas'ın hece vezninin imkânlarını zenginleştirerek yeni bir söyleyiş biçimine ulaştığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bütün bu özellikleriyle Ahmet Muhip Dıranas, gerek muhteva ve gerekse şekil bakımından şiirimize yeni teklifler getiren bir şairdir. Onu ne beş hecelilerle başlayan şiir an'anesi içinde, ne Nazım Hikmet, ne de Orhan Veli ve arkadaşları çevresinde ele almak mümkündür. Dıranas, Necip Fazıl, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Cahit Sıtkı'yı zaman zaman hatırlatsa da, şiirinin mimarisini kendisi kuran bir şairdir. Ahmet Muhip; tema, söyleyiş tarzı ve imaj bakımlarından 1960 sonrası Türk şiirini hazırlayan şairlerden biridir. O, Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi kendi şiir iklimi içinde ele alınıp değerlendirilecek şairlerdendir.

Eserleri: Şiir: *Şiirler* (1974), *Kırık Saz* (Tevfik Fikret'ten 1975). Oyun: *Gölgeler* (1974), *O Böyle İstemezdi* (1948). İnceleme: *Fransa'da Müstakil Resim* (Cahit Sıtkı ile birlikte 1937)

Kaynaklar: Doğan, Ayhan, "Ahmet Muhip Dıranas", *Türk Sanatı*, Ağustos Eylül Kasım 1956, s. 48-49-51; Ediboğlu, Baki Süha, *Bizim Kuşak ve Ötekiler*, İstanbul 1968, s. 78-85; Erdost, Muzaffer, "Dıranas'ın Şiirleri", *Varlık*, Kasım 1974, s.806; Kaplan, Mehmet, "Ağrı Şiiri", *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, İstanbul 1987; Kaplan, Mehmet, "Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Kısa bir Bakış", *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, İstanbul 1987; Kaplan, Mehmet, "Dıranas'ın Şiirleri", *Edebiyatımızın İçinden*, İstanbul 1978, s.228-233; Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri II*, *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, İstanbul 1984, s.93-106; Kırcı, Mustafa, *Ahmet Muhip Dıranas, Hayatı, Fikirleri, His Dünyası*, Ankara 1997; Mutluay, Rauf, "Ahmet Muhip Dıranas'la", *Bende Yaşayanlar*, İstanbul 1977; Mutluay, Rauf, "Dıranas'ın Şiir Dünyası", *Bende Yaşayanlar*, İstanbul 1977; Öz, Erdal, "Dıranas'la 1962 Yılında", *Milliyet Sanat*, 7 Ağustos 1980, Yeni Dizi 7; Özbalcı, Prof. Dr. Mustafa, "Şiir Üzerine Düşünceler", *Kültür Köprüsü*, Ankara 2000, s. 106-149; Yavuz, Hilmi, "Ahmet Muhip Dıranas'ın Şiirleri", *Milliyet Sanat*, 27 Eylül 1974, s.99.

Prof.Dr.Şerif Aktaş

Şiirler'den

Selâm

(*Şiirler*, İstanbul 1974, s. 11-12)

Uçuşuyor, duran bir ânın havasında
Işıktan kuşları bir akşam seherinin;
Gündüzün geceyle buluşan noktasında
Yaklaşıyor musikîsi eteklerinin.

Ve sanki ufkuma baştanbaşa gül rengi
Kanatlarını açmada bir altın devir.
Başlıyor ömrün ve ölümün güzelliği,
Söyleyecek şimdi zaferlerini şiir;

Selâm, sonsuzluğun aydınlık bahçesinden
Selâm, senelerce, senelerce evvele,
Hatırası kalbe ışıklarla dökülen
En sevgiliye, en iyiye, en güzele.

Geçmiş bir zamanı kalbim bulmak üzredir,
Tamamlanacaktır yarım kalmış rüyalar;
Ey hafıza! cömert memenden beni emzir,
Zengin renklerini ufkuma dök, ey bahar!

Uzattığımız bu tası dolduracak mı
Yine bol sularla akarak o çeşmeler?
Yoksa, hiç bulunmayacak kadar uzak mı
Dudakları öpüşlerle dolu geceler?

Ey, pembe akşamların karasevdaları!
Güzelliklerine doyulmamış zamanlar!
Ergen yastığının ateşten rüyaları!
Ey, saf kalbimizde doğmuş ve ölmüş anlar!.

Hatırası kalbe ışıklarla dökülen
En güzele, en iyiye, en sevgiliye
Selâm, sonsuzluğun aydınlık bahçesinden,
Selâm, senelerce, senelerce öteye...

Portre

(s. 16-17)

Bir bahara açık duran penceresinde
Belki bir gün gelir geçmiş zamanı arar
Diyerek bu portreyi çizdi sanatkâr,
Bir oda içinin ışık ve gölgesinde.

Severdi, ağlardı, güler ve hatırlardı
Değişmeden önce sanatın fırçasında;
Onun bu güzel'e gebe Rönesansında
Günler birbirini güden hoş anılardı.

Verdi bir başka renk, başka biçim, hasından;
Diledi ki bir ölümsüz ömür yaşasın,
Geçsin geceleri kışın, günleri yazın,
Süzgün gözlerini seyredip aynasından.

Şimdi çerçevede mahpus yaşamaktadır,
Alnında o yaman ölmezliğin zaferi;
Uzak bir rüyada yüzer gibi gözleri,
Artık ne gülmekte ne de ağlamaktadır.

Serenad

(s. 18-19)

Yeşil pencerenden bir gül at bana,
Işıklarla dolsun kalbimin içi.
Geldim işte mevsim gibi kapına
Gözlerimde bulut, saçlarımda çiğ.

Şeffaf damlalarla titreyen, ağır
Koncanın altında bükülmüş her sak.
Seninçin dallardan süzülen ıtır,
Seninçin karanfil, yasemin, zambak...

Açılan bir gülsün sen yaprak yaprak,
Ben aşkımla bahar getirdim sana;
Tozlu yollarından geçtiğim uzak
İklimden şarkılar getirdim sana.

Bir kuş sesi gelir dudaklarından;
Gözlerin, gönlümde açan nergisler.
Düşen öpüşlerdir dudaklarından
Mor akasyalarda ürperen seher.

Pencerenden bir gül attığın zaman
Işıkla dolacak kalbimin içi.
Geçiyorum mevsim gibi kapından
Gözlerimde bulut, saçlarımda çiğ.

Ülker'in Gözleri

(s. 29-30)

Bir bahar sabahının karanlığında ıssız
Gökte diz çökmüş iki titrek ışıklı yıldız
Olan gözlerinize âşıkım, Bayan Ülker!

Ne zaman perdelese içlerini bir buğu
Ölümün güzelliği, özlemin yorgunluğu
Dolan gözlerinize âşıkım, Bayan Ülker!

Mutlu, esen ve hoşken ve gülerken gülerken
Nerden gelir bilinmez üzgünlüklerle birden
Solan gözlerinize âşıkım, Bayan Ülker!

Kalbinizin sezilmez parıltıcıklarını
Bir büyük ateş gibi göstermenin sırrını
Bulan gözlerinize âşıkım, Bayan Ülker!

Balad

(s. 36-37)

Yağmurlar dindiği zaman
Geleceksin
Ki karanlık ölümdür.
Işığım söndüğü zaman
Güleceksin
Ki karanlık ölümdür.

Karanlığımda dişlerin
Pırıldar ki
Yine görüneceksin.
Kuraklığımda düşlerin
Işıldar ki
Yine anacaksın.

Bekliyeceğim elbette
Gelişini,
Yaşamak başka nedir;
İsterse ta kıyamete
İlle Seni
Ki bu aşk başka nedir.

Bütün ömrümüz onunla
Böyle geçti;
Toprakla gök arası,
Varla yok arası öyle;
Derken uçtu.
Dıranas yalvarası:

Tanrım! merhamet et kula.

Yaz Gecesi

(s. 40)

Göründün yine bu yaz gecesinde
Yer gök, sularında güldüğün havuz.
Kelebek gibi uçmada ruhumuz
Barış dolu bu yıldız bahçesinde.

Ah, umutsuzlukta buluştuğumuz
Bu gece ve bu orman aşka mahsus
Ve biz sanki, dünyalar öncesinde
Gibi... dumanlarda, uçkun, vücutsuz...

Parkta Serenad

(s. 44-46)

İstek ve aşk onları kavramış saçlarından
Sürüklüyordu. Gök mordu;
Ayışığı ihtiyar çınar ağaçlarından
Yüzlerine düşüyordu.

Fısıl fısıl binlerce dudaktı yaprakları
Dalcıkların kuytularda;
Onların da kopmuş birer yaprak, dudakları,
Akıp gidiyor sularda.

Sürükleniyorlardı aşkın sesine doğru;
Aşkın çağrısı tez, kesin.
Bir ateş yanıyordu Sibiryalarında bu
Işıksız serserilerin:

– İçimi gıcıklıyor bu ıhlamur kokusu,
Bu ıhlamur kokusu, ah!
Ya görünmez güllerin kokuları!.. – Hep pusu,
Hep pusu bana, kah kah kah...

– Bir kedi sever gibi okşasın istiyorum
Parmakların saçlarımı.
Bu gece bütün ömrüm yaşasın istiyorum,
Doyur bütün açlarımı!

Birleşelim bu gece tek bir göğüste atan
Kalbinde bin sevişmenin,
İçsem şu damlayan ayışığını dallardan,
Ak südü sanki memenin.

Ölsek bile ne çıkar! tek böyle sarmaş dolaş
Şuracıkta sabah sabah
Birbirinde başlamış, birbirinde tükenmiş
İki ölücük... – Kah kah kah...

Erkek susamış yılan gibi sokulgan, kıvrak
Uzanıyor göğsüne;
Bir şey boşalıyor lık lık lık, kadında sıcak
Bir kan gibi ta derine.

Olvido

(s. 49-51)

Hoyrattır bu akşamüstüler daima.
Gün saltanatıyle gitti mi bir defa
Yalnızlığımızla doldurup her yeri
Bir renk çığlığı içinde bahçemizden,
Bir el çıkarmaya başlar bohçamızdan
Lavanta çiçeği kokan kederleri;
Hoyrattır bu akşamüstüler daima.

Dalga dalga hücum edip pişmanlıklar
Unutuşun o tunç kapısını zorlar
Ve ruh, atılan oklarla delik deşik;
İşte, doğduğun eski evdesin birden,
Yolunu gözlüyor lamba ve merdiven,
Susmuş ninnilerle gıcırdıyor beşik
Ve cümle yitikler, mağlûplar, mahzunlar...
Söylenmemiş aşkın güzelliğiyledir
Kâğıtlarda yarım bırakılmış şiir;
İnsan, yağmur kokan bir sabaha karşı
Hatırlar bir gün bir camı açtığını,
Duran bir bulutu, bir kuş uçtuğunu,
Çöküp peynir ekmek yediği bir taşı...
Bütün bunlar aşkın güzelliğiyledir.

Aşklar uçup gitmiş olmalı bir yazla
Halay çeken kızlar misali kolkola.
Ya sizler! ey geçmiş zaman etekleri,
İhtiyar ağaçlı, kuytu bahçelerden
Ayışığı gibi sürüklenip giden;
Geceye bırakıp yorgun erkekleri
Salınan etekler fısıltıyla, nazla.
Ebedi âşığın dönüşünü bekler
Yalan yeminlerin tanığı çiçekler
Artık olmayacak baharlar içinde.
Ey, ömrün en güzel türküsü aldanış!
Aldan, gelmiş olsa bile ümitsiz kış;
Her garipsi ayak izi kar içinde
Dönmeyen âşığın serptiği çiçekler.
Ya sen! ey sen! esen dallar arasından
Bir parıltı gibi görünüp kaybolan
Ne istersin benden akşam saatinde?
Bir gülüşü olsun görülmemiş kadın,
Nasıl ölümsüzsün aynasında aşkın;
Hatıraların bu uyanma vaktinde
Sensin hep, sen, esen dallar arasından.

Ey unutuş! kapat artık pencereni,
Çoktan derinliğine çekmiş deniz beni;
Çıkmaz artık sular altından o dünya.
Bir duman yükselir gibidir kederden
Macerası çoktan bitmiş o şeylerden.
Amansız gecenle yayıl dört yanıma
Ey unutuş! kurtar bu gamlardan beni.

Köpük

(s. 55)

Oyun bitti ve her şey yerini buldu.
Akşamla ebedi kızlar anne oldu.
Aynalara bakma, aynalar fenalık;
Denizi, sonsuz olanı düşün artık.

Bir gün beni hatırlayabilirsin ancak,
Güzelsem soyabilirsin çırılçıplak;
Oradayım hep ben, orada, derinde,
Gemilerin ihtiyar köpüklerinde.

Masal

(s. 56)

Bir masalı hatırlatıyorsun.
Bulutlar tabaka tabaka dursun,
Güneş ağaçlardan sarkadursun,

Geceden yıldızlar bakadursun,
Bembeyaz gemiler kalkadursun,
İki göz iki çeşme akadursun...

Her Şey Uzaktadır

(s. 57)

Uzaktadır her şey; gökyüzü, deniz.
Her an peşimizden koşan gölgemiz,
Özlenen limanlar, yanan yıldızlar.
Uzaktadır her şey; anneler, kızlar...

Uzaktadır her şey, hep... yalnız ölüm.
Her yerde, her an yakınımız, ölüm.

Gece

(s. 58-59)

Ah, sen ey, ölüm kadar sonsuz olan
Ve dar bir tabut gibi rahat uyku!
Islak geceyi örtün kalbim, uyu!
Artık uykuyla tek başına kalan

Ruhum gemiler uğramaz bir liman.
Bir tanrı gibi her tarafta korku;
İşliyor bütün saatler kurmadan,
Dışarda yağmur yağıyor durmadan,
Görmüyor pencereler sonsuzluğu.

Beni dibine çeker misin kuyu!
Bitti gücüne güvendiğim zaman,
Gökler yakın bir ayrılıkla dolu;
Aynasında yüzüm dalgalanan su,
Nağmesine vurgun olduğum umman.

Al beni rüzgâr! kül et beni volkan!

Toprakta o baş döndürücü koku
Ve ölüm, gece ucundaki çoban.
Gel yetiş, ey pişmanlık! işte yaman
Bir gecedir, yaman bir gecedir bu.

O derin gözlerin ne güzel, puhu!

Güller Kan Ağlıyordu

(s. 65)

Bahçede güller kan ağlıyordu tekmil;
Bir fena gün ki olası gibi değil.
Yapışkan, kekre, pis bir gün, öldürücü.
Nasıl da açıldı birden kanatların!
Dörtnal geliyordu köpürmüş atların
Kurtarmaya bizi çileden, hey gece!

Ayışığı

(s. 68-69)

Yüzün beyaz, abajur yeşil, gece mor;
Esrimiş kalbim, şarkısını söylüyor.
Her yanın avuçlarına dökülüyor
Çeşmeden akan suyun berraklığında.
Dolaşan bir dudak mı var saçlarını?
Ay tırmanıyor zeytin ağaçlarını.
Sürü bulutlar gece yamaçlarını
Otlayıp yayılıyor gök kırlığında.

Üzerinden örtüyü mü çekti bir el?
Gece ayaklarından akıp giden sel;
Seyrine doyulmuyor ruhunun, güzel
Bu manzara gibi, bu ayışığında...

Yeniden yarattı seni gizli bir el!

Kar

(s. 76-77)

Kardır yağan üstümüze geceden,
Yağmurlu, karanlık bir düşünceden,
Ormanın uğultusuyla birlikte
Ve dörtnala, dümdüz bir mavilikte
Kar yağıyor üstümüze, inceden.

Sesin nerde kaldı, her günkü sesin,
Unutulmuş güzel şarkılar için
Bu kar gecesinde uzaktan, yoldan,
Rüzgâr gibi tâ eski Anadolu'dan
Sesin nerde kaldı? Kar içindesin!

Ne sabahtır bu mavilik, ne akşam!
Uyandırmayın beni, uyanamam.
Kaybolmuş sevdiklerimiz aşkına,
Allah aşkına, gök, deniz aşkına
Yağsın kar üstümüze buram buram...

Buğulandıkça yüzü her aynanın
Beyaz dokusunda bu saf rüyanın
Göğe uzanır —tek, tenha— bir kamış
Sırf unutmak için, unutmak ey kış!
Büyük yalnızlığını dünyanın.

Bahar Gökleri

(s. 78-79)

Meltem mi ki bu esen, renk mi ki, şarkı mı ki?
Şu dağdan aşağı ak bir bulut salkımı ki
İçime bir buruksu sarhoşluk akıtmada.
Düşler mi ki şu burcu burcu kokan havada,
Renk mi ki üzerimden akaduran bu nehir?
Kork! Bahar seni bir al güle döndürebilir
Bir daha göstermemek üzere gökyüzünü.

Ah, bu gökyüzünden bir gün ayrılmanın hüznü.
Yattım coşkun çimenler üstünde uzun zaman.
Kuşlar değil başımın üstünde hızla uçan;
Kardeşlerin yüzyıllar önce kopmuş ahları
Ta sonsuzadek bu bengi gökyüzünden ayrı.
Havada kavuşmanın bayıltan kokusu var;
Durma, durma, gözünün alabildiği kadar
Sar bu şarkı söyleyen, bu danseden evreni
Ve ayırma güzel gökyüzünden gözlerini;
Yaşamak kadar güzel, saf, mavi gökyüzünden.
Bağışlayan gökyüzünden, ebedî gökyüzünden.

Fahriye Abla

(s. 87-88)

Hava keskin bir kömür kokusuyla dolar,
Kapanırdı daha gün batmadan kapılar.
Bu, afyon ruhu gibi baygın mahalleden,
Hayalimde tek çizgi bir sen kalmışsın, sen!
Hülyasındaki geniş aydınlığa gülen
Gözlerin, dişlerin ve ak pak gerdanınla
Ne güzel komşumuzdun sen, Fahriye abla!

Eviniz kutu gibi küçücük bir evdi,
Sarmaşıklarla balkonu örtük bir evdi;
Güneşin batmasına yakın saatlerde
Yıkanırdı gölgesi kuytu bir derede.
Yaz, kış yeşil bir saksı ıtır pencerede;
Bahçende akasyalar açardı baharla.
Ne şirin komşumuzdun sen, Fahriye abla!

Önce upuzun, sonra kesik saçın vardı;
Tenin buğdaysı, boyun bir başak kadardı.
İçini gıcıklardı bütün erkeklerin
Altın bileziklerle dolu bileklerin.
Açılırdı rüzgârda kısa eteklerin;
Acık saçık şarkılar söylerdin en fazla.
Ne çapkın komşumuzdun sen, Fahriye abla!

Gönül verdin derlerdi o delikanlıya,
En sonunda varmışsın bir erzincanlıya.
Bilmem şimdi hâlâ bu ilk kocanda mısın,
Hâlâ dağları karlı Erzincan'da mısın?
Bırak, geçmiş günleri gönlüm hatırlasın;
Hâtırada kalan şey değişmez zamanla.
Ne vefalı komşumdun sen, Fahriye abla!

Büyük Olsun
(s. 91)

Ben büyük şarkıları severim; büyük olsun,
Deniz gibi, gökyüzü gibi her şey ve mahzun.
Seviyorsam seni aşk ölümsüzdür gönlümce,
Aşıksam kadınım değil tanrıçasın, ece.
Denizler yolculuğa çağırır durur da beni
Gitmem düşünerek geri döneceğim günü.
Ben büyük rüzgârları severim; büyük olsun
Aşkım da, özlemim de hepsi, her şey ve mahzun,
İnsan bir yanınca Kerem misali yanmalı,
Uykudan bile mahşer gününde uyanmalı.

Sen ve Gökyüzü
(s. 96-97)

Bir güzelim sensin, bir de gökyüzü.
Gerisi denizler ötesi, hepsi.
Gökyüzüm gündüzüyle, gecesiyle,
Sen güzelim aşkıyle, neşesiyle
Uyumlu, esgin, elele, ikiniz,
Mutlarla bezer, gönendirirsiniz
Ömrümü, kıyısında bir akşamın.
Bu kutlu anlarında yaşamamın
Solumayı bile unutuyorum;
Sanki ölümsüzlüğü tutuyorum!
Ya o gökyüzü; öylesine mavi
Üstümüzde, öylesine ebedî
O gökyüzü ve öylesine gerçek;
Büyük, büyük, büyük, kocaman çiçek.

Bir Zamanda
(s. 100-101)

Bir yerde, nereydi bilmem, hem var hem yok
Bir yerdeydik işte, ki ordan şimdi çook
Çok uzaklara gittik.
Bizimle birlikte mutluluk, sevgiler,
Düşler, ilkbaharlar vardı, saf ezgiler...
Birden bir anda bittik.

Yarabbi, nasıl güzeldi o serüven!
Daha güzeli, serüvende bir de sen;
Şimdi beyaz ve yitik.

Atlıkarınca
(s. 104)

Ne çektik böyle gülünceyedek
Eh, şeniz işte hep bu düğünde!
Karım şen bir deliler evinde,
Yirmisindeki hemşirem Van'da,
Babam tahta tezgâhının üstünde,
Ben bir hayal atının sırtında
Ve anam mahzun... ölünceyedek.

Denizi Özleyen Çocuklar

(s. 107-108)

Bahar sabahlarında bir, iki, üç, beş, on,
Altın rengi başları altın bir madalyon,
Göğüslerini yelken gibi gere gere
Ve kollarını doğan güneşe açarak
Büyük su'yu özleyen çocuklar, yalnayak
Koşarlar dalgaların koşuştuğu yere.

-- Bu bahar toplayınca son güllerimizi,
Coşalım, coşalım, coşalım! Ve rüzgâr
Gibi denize doğru koşalım, çocuklar!
Umut en güzeliyse dünyalarımızın,
Şen cennetine değin rüyalarımızın
Şahlanan bir at gibi sürelim denizi...

Ve denizde bir temiz, yıldızlı gökyüzü,
Büyük su'yu özleyen çocukların yüzü.

Bulutlar

(s. 113-114)

Yeşil gözlerinde akşamın rengi
Mor gagalarında fecir, bulutlar.

Bitmez tükenmez kuş sürüsü gibi
Dağlar arkasından gelir bulutlar.

Bulutlar binlerce ve dizi dizi
Batı uçlarında dikilmiş putlar.

Bulutlar her akşam içip denizi
Gökkubbede şölen kuran mabutlar.

Bulutlar kuzeyin buz dağlarından
Sıcak vadilere inen mamutlar.

Ve gözlerimize dolup da bazan
Döken içimize zehir, bulutlar!

Rüya

(s. 119-120)

Bir rüya vardı masamdaki güllerde:
Tomurcuklanıyordu bahar dallarda;
Bizimkine benzemez olan illerde
Al bir at üstünde dörtnal gidiyordum.

Kurulmuştu benim adıma bir saray,
Çevresini dolanmış gümüşten bir çay;
Ve açlar geçiyordu hep alay alay,
Sonra sayısız tutsakların ve ordum.

Baktım, yaşadığım yer keçe bir çadır,
Boynuma gölge etmiş kanlı bir satır;
Başı bir güneş gibi düşen bahadır
Ve içimde bir korku değil duyduğum.

Koşuyordu sonsuz düzlere bir tren,
Beni bilmediğim bir yere götüren;
Ölüm kıyılarından haber getiren
Bir ak güvercindeydi en son umudum.

Birden küçük çocuktum anne dizinde
Bir yazılar vardı annemin yüzünde
Denizlerden yüzüme vuran esinde
Diz üstü Tanrıya dua ediyordum.

Dağlara

(s. 127-128)

Gel! Seninle yüce dağlara çıkalım;
Yalnız yüce dağlar benim aşkıma eş.
O dağlar, hani her gün doğar ya güneş,
Orada. Orada eğemen o iklim.

Köroğlu gibi hür yaşarım orda ben.
Ne isteklerime vurulmuş pıranga
Ne de aşkın sonu vardır o dağlarda;
Sen var, ağaçlar gibi her yıl yemişlen!

Boşuna sarmaz şu belini kollarım,
Gebe kalırsın her tutup öpüşümde
Ve bir gün taze bir kanla iner kente
Bir boz kurt sürüsü gibi oğullarım.

Gel! Seninle yüce dağlara çıkalım,
Gör, kartalların havada akışını.
Yıllarca kızılı sarsın bakışını,
Aysız gecelerde ateşler yakalım.

İnsan çilesini almaz oldu aklım
Soyun, şehrin sana giydirdiği gömlekten,
Yakın dostlarına bahs aç ölmekten
Ve gel benimle, kaçalım kaçalım...

Sıra sıra ufukta alınları ak
O dağlar, ötesi mavi gök, tanrılar...
Toprağa, ateşe, suya dönüş tekrar
Havada başıboş tüy gibi uçarak.

Ağrı

(s. 129-137)

Vardım eteğine, secdeye kapandım;
Koşup bir koluna sımsıkı abandım.
Karlı başın yüce dedikleyin yüce,
Sükûn içindeki heybetin gönlümce.
Devce yapında ilk rahatlığı duydum.
Şifası mı ne ki ruha bu ilk yudum
Hayâl arkasında boş çırpınışların.
Sen uygun bir vakti gelince rüzgârın

Sonsuzluğa doğru kalkacak sihirli
Bir gemi gibisin göklerde demirli
Ve ben rıhtımında bekleyen tek yolcu...
Düşüncemizin en haksız, en korkuncu;
Açan o ağulu çiçek delilikte,
Giren sır mezara cesetle birlikte.
Şüphe; o bin çeşit çilenin yemişi,
Yılan ağzındaki elma.. Ey, ateşi
En derin yerinde gizli gizli yanan!
Seyrediyor ruhum kar balkonlarından
İnsanın göresi olmaz manzarayı
Ve aklın o uçsuz bucaksız sarayı
Yıkılıyor... Duygu bir kartal hızıyle
Fırlıyor engine sevinç avazıyle.
Bulutlar ne güzel bulutlardır onlar,
Hep öyle başımın üstünde dursunlar
Menekşe rengi, kan rengi, toprak rengi...
Asılı kalsın hep bu yağmur hevengi.

Dünyayı saran bu gece ne gecedir,
Yıldızlardan yağan ışık ne incedir!
Yansın o yıldızlar, bitinceye kadar
En derin uykular, en tatlı uykular.

Ey, gökperdelere şahlanan tanrısal!
Eteklerindeyiz işte. Ve bir masal
İçinden gelmişiz sana, atlı yaya,
Attığımız okta kısmeti bulmaya.
Yitik, perişandır elbet bencileyin
Pişmanlığa ırgat olup geceleyin
Günle bahtın çağrısına koşan kişi.
Ah, iç sıkıntısı! sen ettin bu işi.
Zevk, o yosma kadın eski bir bahçede
Ayaküstü günah işlenen gecede
Bir susuzluk kadehi sunmuştu bana :
Yüzümü maskesiz gösteren ilk ayna.
Yel alsın götürsün bütün o geçmişi,
Büyülü kadehin zehrinden içmişi
Serin yalanında kandırmaz her pınar.
Dindirir miydi ki en tatlı rüzgârlar
Bende gizli gizli bağlamış ağrıyı:
Bu, rüzgâr ve gemi uğramaz bir kıyı
Ya da bir teknede açılmış bir delik;
Hangi pencereye koşarsan ahretlik
Bir gökyüzü, siyah, güneşten habersiz,
Her adım attığın yeri basan bir sis.

Hangi yana baksan! onu görüyorum :
İnancın kaydığı bir dipsiz uçurum;
Günah kapılarının aralandığı,

Tanrıların bile avaralandığı
Şaşkın, çaresiz bir insan kaderince.
Güneş! güneş! güneş! ey, ölümsüz ece!
Sana tapınanlar kardeşimdi benim;
Güneş! güneş! ben sana doğru gelenim.
Kucakla beni, tanrıça, sev, sar beni,
En yırtıcı, en aç hayvanların ini
İçimin göz görmez mağralarına gir;
Senin girmediğin yerde haset, kibir
Dert, kin, yalan, ölüm, korku ve işkence,
Çakal seslerinden örülmüş bir gece,
Teneşir başında oynaşan çirkinler
Engerek düğümü doğuran gelinler.
Zina şöleninde beynin nöbet nöbet
Cehennem halayı çeken bir iskelet
Ve yaprak indiren ağaçlar baharda...
Senin bağışından yoksun kucaklarda
Çocuklar kertenkeleyle bir biçimde.
Ağrı'ya eş bir dağ olsaydı içimde
İlkin şu gönlüme doğardın her sabah,
Daha her yer geceyken sarardın, gümrah
Sarı saçlarınla benim varlığımı,
Kendimde taşırdım kendi taptığımı...
Ağrı'ya eş yüce bir dağ yok içimde
Ne kadar cüceyim dert ve sevincimde!
Kaplamış gözümün gördüğü her ufku
Umutsuz, zifiri bir gece, bir korku.

Ah, yazık ki bütün insanlık güneşsiz.
Ey ateş, nasıl da seni yitirmişiz!
Bu yalnız inilti esen manzaradan
Bir çaresiz ay'dır sallanan aradan;
Işık tuttuğu her şey bir taze yara.
Onmaz bu gece. Bırak karanlıklara!
Can yiğitliğini yitirmiş, kalb aşkı
İlenişlerinden insanın bir şarkı
Tutmuş dört yanı, bir çirkin ağıt, eski...
Ah güç de değildi bahtiyarlık belki;
Üstümüzde deniz gibi bir gökyüzü
Bir şemsiye gibi açtı mı gündüzü
Altında her kalbe esenlik payı var;
Bizimdir, yelken açmış giden bulutlar,
Vurup alnımıza serin gölgesini,
Bizimdir bu koku, bu renk dolu sini
Üstünde seslerle ışıklar kamaşan;
Bizimdir bu zafer, bu beste ve bu şan.

Şu aydın, ferah ve rahat gök altında
Her kazazedenin müjdesi bir ada,

Her gülüşe ayna bir gölek kenarı;
Koparırken elin taze meyvaları
Öyle kolaydı ki yaşıyorum demek;
Soframıza konmuş bu doyulmaz yemek
Niçin bir zehirli kaşıkla yenmede?
Ağrı! başına boz bulutlar inmede.
Ne ki bu cendere, ne ki bu sonsuzluk,
Bu köpüren sular ve geçmez susuzluk...
Kim şu vurulmuş yatan, ova boyunca,
Bir kan çeşmesine açık durup avcu?
Çile pazarında cana pey sürümü
Çözmek mi istemiş o çetin düğümü?
Korkunç bir ezgide çatlayan bu kamış
Yitirdiğimiz bir cennet mi aramış,
Ölümsüz barışa gülen şafakları,
Lezzet ve esenlik tüten ocakları,
Ömre öpüş tadıyle uyandığımız,
Tanrısal bir çıra gibi yandığımız?..
– Dağ! senin yandığın gibi bir vakitler –
Vuran bir toz parçası değilse eğer
Küçük gövdesine budur giren ölüm,
Onun yüzünü bizden çeviren ölüm...

Sen ey, oyununu en güzel oynayan!
Hangi kıvılcımla fışkırtın ruhundan
Bir gün söndürdüğümüz kutsal ateşi?
Ey sen! ölümden çok hayatın kardeşi
Dirilttin nasıl bir mucizeyle tekrar
Her şeyi, dostluktan düşmanlığa kadar
Ve geri getirdin o sürgünlerini?
Nerde buldun tekrar eski günlerini
Zamanlar içinde yitmiş kardeşlerin
Ve en güzelini sönmüş ateşlerin,
Kalbimin o kadar sevdiği o gülü,
Ölüm ötesinin mutlu tahayyülü
Evrensel cümbüşü, yaşama şevkini,
Bizden gidenlerin bir gün en yakını
Ümidi ve şafak kanatlı neşeyi,
O aşkı, o tadı, o gülümsemeyi?..
Ey boş gecelerin dadı ayışığı!
Salla, salla hüzün uyuyan beşiği
Söğütlerin nazlı dalları içinden
Ki o altın saman yolları içinden
Bir sabahı özleyen şu taze kadın
Yatsın başyastığına anılarının;
Bir makina sesiyle işleyen kalbi
Alıp gezdirsin onu bir gemi gibi
Düşlerinin durgun, mavi denizinde.

Beni de hep kendi kendimin, izinde
Fenerinle yolumu aydınlatarak
Barış çeşmesini aramaya bırak,
Budur yaşadığın sürece görevin;
Gecelerin birinde, solgun alevin
Güne yenilmeğe başladığı zaman
Üstüne başımın düştüğü kitaptan
Eser Mevlânâ'nın üflediği rüzgâr...
İşte garn türküsü söyleyen kamışlar
Rüzgârından gördüğüm ova boyunca.
Bu bir düştür belki, insan uyanınca,
Gözlerinde kalır serabı bir ömür,
Her şey bu ışıltı ardından görünür
O insana; sevmek, yaşamak ve ölüm.
Seni uykuya çekip götüren elim
Kadınım, ayışığı içinden şu anda
Aldanış diye ne varsa bir insanda
O daldan tutuyor... Böyledir bu. Kader.
Kavuşur sabaha en uzun geceler
Ve serin durur her avunuş testisi.
Rüzgârlar başladı. Sonsuzluk gemisi

Önünde köpürüp şahlanmada engin;
Yolcusu olduğun nihayetsizliğin
Bir ucu Allahta ve sende bir ucu.
Başlıyor serüvenlerin en korkuncu:
Gökyüzüne doğru yürüyen yeryüzü,
Barıştıran sınır geceyle gündüzü;
Ey sonuca doğru ilkuçtan gelen Dağ!
Göğü perde perde delip yükselen Dağ!

Güven

(s. 138)

İniyor Ağrı'nın başına boz bulutlar;
Kapını sımsıkı kapa, gir de içeri.
Yolun geçidini kar kesti ve aç kurtlar
Bahçenden içeri süzülür geceleri.

Elif

(s. 140-141)

Elif kara taştan bir köyde yaşıyor,
Bir damın sazı, bir ocağın ateşi;
Her akşam kanlarla batan bir güneşi
Başında ağır bir taç gibi taşıyor.

Süt emmiş Elif en eski destanlardan,
Masalların altın beşiğinde uyumuş;
Elif bir mağrada geçmiş zamanlardan
Uğrun uğrun esen ninniyle büyümüş.

Ne kadar güzelsin Elif, dağın kızı!
Derin ıssızlığın kokusuz çiçeği!
Ey, sevincinde bir büyük geleceği
Muştulayan içki, bin yılın kımızı!

Elbet bir ömre tek sözüdür kaderin;
Ağrı'nın ak şafağı söken alnında
Mutlu kıyıları kayıp cennetlerin,
Elif! Sonsuza gebe kız, tek tanrıça!

Bitmez Tükenmez Can Sıkıntısı

(s. 149)

Bir bıçak saplı durur göğsünde,
Hangi su tasına uzansan boş;
Hangi pencereye koşarsan koş
Aynı siyah güneş gökyüzünde.

Aynı siyah güneş, aynı siyah,
Aynı susayış, aynı koşuş, aynı...
Of... hep aynı şey, aynı şey, aynı şey,
Aynı, aynı, aynı, aynı, aynı...

Aynalar

(s. 152)

Gençliğimi kaybettim birtakım odalarda;
Kaybolan gençliğimi aradığım aynalarda
Ölüler dolaşıyor böğürlerinde elleri,
Aynı şeyi arayan akraba hayalleri.
Yalnız taze bir kadın yaşlılığı arıyor;
Yaşlılığım! yaşlılığım! diye yalvarıyor.
Sırları dökülüyor baktığı aynaların;
Söndürüp yürüyor bir bir aynaları kadın.

Dünyaya ve İnsanlara Dair

(s. 163)

Gönlümüzden esen bir uygun rüzgârla
Açılır engine kafile kafile
Vurup alnımıza serin gölgesini,
Ağustos böcekli yaza dalgasını
Bulutlar.

Bilir misiniz, bizden uzaktakiler
Neler taşır size her gün şu gemiler?
Aşarak binbir dağdan, engin denizden,
Bilmedik yerdeki kardeşlerinizden
Umutlar.

I
Gökyüzü

(s. 177-178)

Bu köyün bir garip kişisi
Dedi; tatsız tutsuz gidişi,
Bakma baharına, güzüne.

Görürsün, dağları yücedir;
Velâkin sen başını çevir,
Aldırma doruğuna, düzüne.

Burada salt gökyüzüne bak
Bulutlar ağan, duru, uzak
Gökyüzüne, dost gökyüzüne.

O giderir susuzluğunu,
Gökyüzü; o, sonsuzluğunu
Sütü gibi emziren anne.

IV
Mektup

(s. 183-184)

Dost, dost diye deli derviş, gezdiğim,
Bir ağladığım, bir güleyazdığım,
Adını dağa taşa kazıdığım

Benim bir tanem dost, gözümün nuru!
Tutmaz elim, topal ayağım uğru,
Amansız kara bahtımdan ötürü

Kan ter dolandığım yollar gölgesi.
Kara ekmeğimin akça mayası,
Susayınca çağıldak sular sesi,

Ay aydınlığım, gün ışığım, canım,
Bayramım, bolluğum, yemişim, yenim,
Göz yaşımı gözden gizli silenim!

Pek garipçe kaldım köyümde ıssız,
Otsuz ocaksız, akılsız, ayvazsız.
İki elin kanda olsa durma tez
Dağ başını duman almadan beri,
Eyüp sabrım, eyi düşlerim yoru,
Yet bu yanal avarayım, yet, yürü!

VI
Ağıt
(s. 187-188)

Bir sevdiğim güzel vardı, bu evrenden vazgeçti;
Sevdiğini yitirenin hali nice olur belli.
Fidan boylum, güvercin bakışlım, şimdi n'etmeli?
Sevip kokamadım, doyamadım; benden vazgeçti.

Benim varımdı o, benim tadım, benim ereğim;
Direğimdi, kırıldı da çöktüm, bir oldum yerle.
Çığrış canım, kuşlarla, böceklerle, bitkilerle;
Çel sevdiğim, gel güzelim, gel gülüm, gel direğim!

Rüzgârlar üşüttü onu, kuzeyden esen yeller,
Boz bulutlar öyle benzini soldurdu, dert değil.
Bir sanırım, bu sümbül o sümbüldür! elbet değil.
Nazlı çiçeklerle bile açmaz onu bu iller.

Bu gamlı güz akşamı, yola düşmüş hali midir?
Edalı boyuna göz mü değdi, dil mi uzandı,
Ya ala gözlü görke yüzünü kimler kıskandı,
Üzerine eğildiği sular vebali midir?

Garip kişi! gez git gayrı bu dağları dul, mahzun.
Bu dağların güzeliydi o, güzellerin hası.
Elbet garib olur garip kişinin yavuklusu;
Büker de boyuncağını kor gider melul mahzun...

Step
(s. 198)

Ey bir at üstünde doğduğum memleket,
Oynadığım vadiler, geyikli ve sarp.
Kızıl bayrakların uçuştuğu serhat,
Davullar ve kafesinde çırpınan kalp!
Yaylının rüzgârlanıp duran örtüsü,
Karasız deniz gibi boş bir gökyüzü;
Bir uçtan öbür uca Yemen türküsü,
Öten çıngırak, koşan atlar ve step...

Ah, sonsuz Anadolu'm, sen! Sen, sen, sen hep!

Kadavra
(s. 203-205)

Bir gündü; yukarda gök, maviliğinde,
Aşağıda yer bolluk, kişi dirliğinde;
Doğanın insanla barıştığı bir gün.
Tam özgürdü kalbim, ne mutlu, ne üzgün.
Aylardan bir mayıs ayı mı, eylül mü,
Şu ilerdeki kırmızı, kan mı, gül mü...

Birden, nasıl oldu, n'oldu anlatamam:

Toplumumdan hızla ayrılan bir adam,
Bir ceset fırlarcasına bir kabirden
Koptu yeryüzünden. Ben'im o, ben... birden
Ne eve sığar oldum sanki ne barka:
Bir irilmişim ki gökdelen baraka.
Daha kocamandım bir devden mutlaka;
Bir kolum garba uzanık, biri şarka,
Sanki masallık bir kuş; bir yeşil Anka
Gövdem! sanki bir su yürümüş bir arka,
Bir sel bu, ki dağdan taştan aka aka
Beni benden götürmede. Korka korka
Baktım boş göğdemin görüsüne, baka
Kaldım üç çizgimin yasıldığı ufka...

Bir kadavra orda, yeri göğü örten
Bir kadavra, çırılçıplak, tamtakır: ben.
Oysa ki eksilen nesne yok olumda
Ne tartıda, ne sevide, ne ölümde.
Ama gör ki ben ben değilim, ben başka...
Vah! uyup da güneşlerle dönen çarka
Yitiren yok mu özünü benden başka?
Böyle şey olur muymuş hiç, böyle şaka
Şu gövdemin bana ettiğine bak a:
Bir büyüdü, bir büyüdü düşe kalka.

İmdi, yeryüzü kişiye dar, gök yuka.
Öyle kocaman ki giyeceği hırka
Ne makas var onu biçmeye, ne culka.
Gör ki düşer düşmez bu delice aşka
Aynalar da uçup kaçar halka halka.

Oysa, toprak cömert yine, sular dirî
Tanrımızın yüzü güleç, talih iyi.
Yeryüzü halkının bahtı yâr bir günü,
Evrenle o bir olan düğünü,
Hayvanla, bitkiyle sarmaş dolaş bütün;
Bir donanma günü, bir şenlikti o gün,
Yıldızlar uçuşur, dönerir güneşler...
Ama, can? canım sularla gitti gider
Koyup ortada bu akçıl kadavrayı,
–Eyvah, eyvah! yerlerden, göklerden ayrı

Evreni Sevmek ki...

(s. 218-219)

Aç mısın kardeşim, gel olanı bölüşelim,
Ama şiirlerimle seni doyuramam ki,
Ta, yıldızlara değin uzansa bile elim,
Daha ötelerine, daha... uzayamam ki.
İnsanı insan diye sevmişim, hep severim,
Ve onu tanrılara karşı bile överim.
Ben bütün bir evreni sevmişim; alın terim
Var evrende; öz, üvey diye ayıramam ki.
Güzellikleri alır satarım, gelişim bu.
Güzel tellalıyım ben; alan var mı? neşem bu.
Güzel'le yüceltirim insanlığı, işim bu,
Çirkini, kabayı ve hamı kayıramam ki.

İnsanoğulluğunu kulluk diye alınyım!
Düşüncenin orakla biçilmesine karşın
Bir geleceğin dalda düşlerine dalmışın;
Bu derin aldanıştan seni uyaramam ki.

Kim zafere erecek? Zafer ne? Bir akşamda
Güneşi bağlamaksa geceye karşı, ya da
Haykırmaksa, gür... varım, bir güldür açan, ama
Kini bir hançer gibi kından sıyıramam ki.

Hep Tanrı mı gerek, ey tapınağı dünyanın,
Özgürlükler üstünde?.. Bir yüce aramanın
Yıldızsal kulesinden sesleniyorum: kalkın!
Duyuramam ki ama beni, duyuramam ki...

Parçalar

(s. 233-235)

I

Ya Ahmet'im, ya Mehmet'im, ya da Durmuş'um,
Bir akşamüstü bir kıyıda oturmuştum,
Tanrı çekip gitmiş, koyup beni yapayalnız
Odsuz bir ekse, yolsuz yordamsız, durmamış
Yönlerim de yitmiş geceyle, yürüm silik,
Ya Son bu, bitiyorum, ya doğuyorum, İlk
Dağlardan bir yanki yok, ne de denizlerden,
Beni yanıtlamaz ufleyen ağızlardan

Hiç biri konuşmuyor artık, hepsi ölü;
Kimbilir nerde, üstleri neyle örtülü?

.....
..... *oysa,*
Genç karınların bana çiftleştiği yerde
Bir öykü duyulurdu çok eski günlerde...
Örneğin, denizden boş dönen balıkçılar
Kuytularda, mutlu, bu öyküyü avlar
Ve doyunurlardı, yeni Ahmet'ler için,
Yeni Durmuş'larla yeni Mehmet'ler için.

II

Bunlardan sonra, aynı kıyıda durmuşum,
De Ahmed'im, de Mehmed'im, ya da Durmuş'um;
Yorulmuşum. Yorulmuşum, kelimelerde,
Sevmelerde, kanlarda, haksız ölmelerde
Yorulmuş. Bir yoksunlukta bitkin ve garip,
Bir yıkıntı olmuşum ve üç beş kaburga.
Dayamış karşıma sonsuzluğunu Doğa,
Biçimler yansıtıp binlerce aynalardan,
Saçlar, ak eller, tenler... sunup mağralardan
En tatlı ezgilerle çağıra çağıra,

Bengilik taslağı ruhu aldatmalara
Eğlenmede, yüce yorgunluğumla benim.
Birtakım özlemlerden dokunmuş kefenim
Ayaklarıma dolaşıyor... Gitmek ne zor!
Ama, Sirenler durmadan şarkı söylüyor.

Biz küçükler, karıncalar ve böcekler,
İnsanoğulları, fareler, örümcekler,
Bitlerle pireler birbirinde acıkan,
Süslü ufacık kuşlar göğe batıp çıkan,
İlk habercileri uzayların, ve acı
Çığlığı ırağın, araların usancı...
Tümcek, Doğa'nın elinde oyuncaklarız;
Tekrar yapılmak üzre kırılacaklarız.
Sıralanmışız bir evrensel kafiyede,
Oynayıp gideceğiz, ilâhihayede.
İster Ahmet, ister Mehmet, isterse Durmuş,
Doğa'nın tekerleğine bir kez vurulmuş
Dönecek, dönecek, dönecek bu işkence...
Son buluyor benim için yazılmış günce.

III

Bir yıldı yıllardan ve bir gündü günlerden,
Ahmet mi, Mehmet mi, Durmuş mu, kim isem ben

Ondördüncü Cildin Sonu